IO. GOTTLIEB HEINECCII,

POTENT. PRVSSORVM REGIS

Quondam a Consil. sanctior. Iur. ac Philosoph. in Frideric. Professoris publ. ord.

OPERVM

AD

VNIVERSAM IVRIS PRVDENTIAM, PHILOSOPHIAM, ET LITTERAS HVMANIORES

Pertinentium

TOMVS QVINTVS.

OPVSCVLA VARIA

Nempe

DISSERTATIONES, ORATIONES, AC PROGRAMMATA EXHIBENS.

NEAPOLI MDCCLXXI.
IMPENSIS DONATI CAMPI.

SVPERIORVM FACVLTATE AC PRIVILEGIO.

LECTORI BENEVOLO

S. P. D.

IO. GOTTL. HEINECCIVS IC.*

SPEM aliquoties fecerunt bibliopolae, dissertationum mearum, quas partim iuuenis, partim iam docendi munere functus, in tribus academiis conscripsi, in vnum fasciculum coniungendarum. Quod consilium aliorumne hortatu ceperint, an quia quaedam illorum opusculorum frequentius in tabernis librariis quaererentur, ceu mihi a quibusdam relatum est, non facile dixerim. Id adfirmare possum candide, si meo res acta esset arbitrio, me facile passurum fuisse, has schedas, exercitationi tantum academicae destinatas, interire. Sunt in his dissertationibus quaedam, a me adolescente conscriptae, quando nec ea iudicii maturitas, nec tantus librorum adparatus, nec tam diffusa lectio erat, vt omnia ad amussim scribi atque expoliri potuerint. Aliae non meo, sed respondentium,

* *Praefatio prioris Editionis anni 1735.*

quos vocant, ſtilo primum conſcriptae & a me tantum reuiſae, & in ordinem, quoad eius fieri potuit, redactae ſunt, vbi ſane re ipſa expertus ſum, verum eſſe, quod ille ait:

Emendare mihi labor eſt, quam ſcribere, maior.

Denique nonnullae, vt fit, vrgentibus candidatis ac reſpondentibus, & vaſa iam conclamantibus, tam feſtinante calamo in chartam coniectae ſunt, vt ſaepe madidae adhuc ſchedae a typographis peterentur, nec a me relegi potuerint aut emendari, niſi vbi iam typis deſcriptae eſſent. Talia vero non ita plerumque ſcripta ſunt, vt aetatem ferant, vel ad auctorum famam atque exiſtimationem conſeruandam pertineant. Accedit, quod mihi iam prorectoratus munere fungenti, multiſque potius, quam magnis, occupationibus dies noctesque diſtracto, non licuerit eſſe tam felici, vt limam iis, quae olim ſcripſeram, adhibere potuerim, aut quaedam refingere, quae, meliora edoctus, aliter ſcripta nunc mallem. Nunquam enim ita quiſquam bene ſubducta ratione ad ſcribendum eſt,

Quin res, aetas, vſus, ſemper aliquid adportet noui,
Aliquid moneat, vt illa, quae te ſcire credas, neſcias,
Et quae tibi putaris prima, in experiundo repudies.

Denique ne ad emendandas quidem ſchedas, praelo exeuntes otium mihi ſupereſſe vidi, adeoque aliis demandandum fuit hoc officium, aeque ac labor moleſtiſ-

ſtiſſimus conficiendi indicem, quorum de diligentia tametſi optima quaeuis ſperem, negare tamen nolim, nitidiora omnia prodîtura fuiſſe, ſi tam bene mecum eſſet actum, vt ipſe curam editionis ſuſcipere potuiſſem, quandoquidem ita natura comparatum eſt, vt dominus videat plurimum in rebus ſuis. Enim uero quum exteri quidam editionem minarentur: duobus malis, quod minimum erat malum, eligere, & ipſe eam qualicumque modo curare, quam aliorum arbitrio rem omnem committere malui. Et ſic, quod felix fauſtumque eſſe iubeat ſupremum Numen, iam vno faſciculo prodeunt, ſparſim antea editae, diſſertationes meae, iuueniles, viriles, philoſophicae, hiſtoricae, iuridicae, breves, longiores, quas olim Lipſiae, Halae, Franequerae, Francofurti iuxta Viadrum, vel in cathedra defendi, vel aliis occaſionibus & ipſe ſcripſi, & ab aliis ſcriptas ſeuerius emendaui. Vt vero de ſingulis nonnulla, quae, ſcire te, tua intereſſe videtur, moneam, primum locum occupat diſſertatio paullo diffuſior de HABITV ET INSIGNIBVS APOSTOLORVM SACERDOTALIBVS, quam vndeuiginti annorum adoleſcens Lipſiae, vbi tum prima ſtudiorum academicorum tirocinia faciebam, ſub praeſidio viri clariſſimi, IO. SCHMIDII, e cathedra philoſophica defendi. Deſtinatus tunc a matre veneranda ſtudio theologico, facile animaduertebam, me vix operae pretium facturum, niſi cum illo & elegantiores litteras, & philologiam ſacram, &, quod tum in iſta academia quam maxime florebat, antiquitatum eccleſiaſticarum ſtudium coniungerem. Quum itaque ea diligentia mihi viri ſumme reuerendi, D. ADAMI RECHENBERGII, cuius in aedibus muſeum mihi conduxeram, amorem ac beneuolentiam conciliaſſem, vir iſte doctiſſimus,

qua erat humanitate, mihi bibliothecae suae vsum liberaliter obtulit, eaque re factum est, vt dum virorum doctissimorum, RECHENBERGII & THO. ITTIGII praelectiones adsidue audio, diesque ac noctes antiquae ecclesiae monimenta voluo, notitiam non mediocrem historiae ecclesiasticae mihi compararem, quam deinde non parum locupletaui, quum, relicta academia Lipsiensi, in fratris, τȣ μακαρίτȣ contubernio aliquamdiu viuere, eiusque & consiliis, & institutione, & bibliotheca frui contingeret. Quum ergo profectuum specimen a me exigerent patroni, a quorum arbitrio tum pendebam, & legens inter alia BARONII annales, animaduertissem, cardinalem illum Apostolis habitum atque insignia sacerdotalia, qualibus hodie clerus Romanae ecclesiae inter sacra superbit, passim tribuere non dubitare; miratus sum eam viri purpurati audaciam, & audire mihi visus clamantem Melicertam,

Perisse
Frontem de rebus.

Itaque iuuenili feruore arripui calamum, illaque BARONII aliorumque pontificiorum argumenta excussi. & dissertationem ea de re conscriptam obtuli venerabili SCHMIDIO, qui illam vnice probauit, suumque mihi obtulit praesidium. Quamuis vero iuuenile sit hoc opusculum, & multa sint, quae ipse iam vel in dictione vel in ipsa elaboratione desiderem: eo tamen me magnopere delectari, fateor, tum quod hae sint studiorum meorum primitiae, tum quod mihi postea viam ad beneuolentiam reuerendissimi VRSINI DE BAEHR summi in aula regia sacrorum antistitis, muniuit, cui perlecta dissertatio ita placuit,

vt

vt mihi auctor esset, ne illam auctiorem edere dubitarem. Ita prodiit altera editio in forma minore, quam octauam vocant, eaque ita locupletata, vt iusti molem libelli ferret, qui ita ad palatum fuit viro reuerendissimo, cui dicatus fuerat, vt eius commendatione paullo post publicum docendi munus mihi in hac academia longe clementissime demandaretur. Sunt in hoc libello quaedam non protrita, & vulgaria, ac proinde non plane indignus visus est, quem hic recusum darem.

Eiusdem studii ecclesiastici cum elegantiore litteratura coniuncti fructus est dissertatio *secunda*, quae hunc libellum excipit, de GENVINA NATIVITATIS CHRISTI ERA, e numis atque inscriptionibus illustrata. Quum enim eo tempore & studii numismatici amore captus, & alia vetera monimenta curiosius contemplatus, reperisse mihi quaedam viderer, quae eram natiuitatis Christi genuinam, ab ANT. PAGI, HENR. NORISIO aliisque demonstratam, illustrare viderentur: ea conieci in hanc dissertationem, maxime quum adiungendus essem ordini philosophico, & statuta academica huiusmodi specimen pro consequendo loco exigerent. Multa me ex eo tempore obseruasse, quibus illa dissertatio hinc inde illustrari, & ipsa era Christi, quam ibi signaui, accuratius demonstrari posset, facile est ad intelligendum. Sed quum semel decretum esset, dissertationes omnes iam intactas relinquere, & tales edere, quales iam olim prodierant: religioni mihi duxi, & hanc interpolare, aut refingere, nisi quod menda quaedam sustuli, & sub finem sententiam meam de DIONYSIO PERIEGETA aliquantulum mutaui.

Exercitatio *tertia*, de VERAE FALSAEQVE SAPIENTIAE CHARACTERIBVS, programma fuit

inau-

inaugurale, scriptum anno Christiano MDCCXIII. quum professoris philosophiae ordinarii munus in academia Fridriciana longe clementissime mihi demandatum, auspicarer. Erant eo tempore variae admodum virorum doctorum in hac academia de philosophiae vsu sententiae, aliis eam maximi facientibus, aliis eamdem non modo inutilem ac superuacuam, verum etiam Christianae pietati admodum inimicam, ac proinde perniciosissimam esse, existimantibus. Quum itaque facile animaduerterem, neutros iustum discrimen statuere inter veram sapientiam et ψευδοπαιδείαν, ac proinde non minus peccare, qui omnem philosophiam sine discrimine vtilem atque expetendam esse contendant, quam qui eamdem, nullo obseruato discrimine veluti ad Garamantas proscribendam censeant: nihil me facere posse existimaui vtilius, quam vt sub muneris publici auspicia de verae falsaeque sapientiae characteribus essem sollicitus, vt illi et mihi veluti norma essent, ad quam doctrinas meas exigerem, et studiosi haberent, quod in addiscenda philosophia et obseruarent diligenter, et cum cura ac industria cauerent. Expensis itaque iis, quae de huiusmodi characteribus iam olim disseruerant SOCRATES, PLATO, CLEMENS ALEXANDRINVS, demum operam dedi vt ex ipsa sapientiae definitione characteres quosdam eruerem, qui sapientiam sectantibus instar cynosurae essent, ad quam dirigerent cursum suum, vt nec hinc in Scyllae, nec inde in Charybdis voraginem abriperentur. Hanc itaque dissertationem huic fasciculo intexere eo minus dubitaui, quo vberiorem inde fructum ipse tuli in persequendo studio philosophico.

Sequitur exercitatio *quarta* de INCESSV ANIMI INDICE, quam me praeside defendit IO. FRID. SCHV-

SCHVMANNVS, amiciſſimi mihi IO. MICH. SCHVMANNI, Paſtoris tum ad S. Mauritii aedes filius, qui quum eo tempore me, philoſophiae moralis praecepta accuratius interpretantem, audiret, ea inprimis, quae ex ethica characteriſtica de ſignis propenſionum humanarum diſſerueram, non ſine voluptate perceperat, ac proinde eius doctrinae ſpecimen aliquod edere decreuerat. Commendaui ergo optimo iuueni, qui aliquot annis poſt maxime reuerendo parenti, Superintendenti Weiſſenfelſenſi, collega datus, florentiſſima aetate rebus humanis exceſſit, hoc thema de inceſſu animi indice, ſuppeditatiſque rebus praecipuis, et ordine, quem in eo elaborando ſeruaret, praeſcripto, auctor ei fui, vt ipſe in hoc vires ingenii periclitaretur. Quod et tanta dexteritate praeſtitit iuuenis optimus, vt non niſi emendandi labor eſſet ſuſcipiendus. Mea ergo eſt haec diſſertatio, ſi ſpectes materiam; beati SCHVMANNI, ſi ipſam elaborationem; vtriuſque, ſi defenſionem, qua tum aduerſus inuidi hominis non tela, ſed inſidias, ſtrenue ambo defuncti ſumus. Quae monere viſum, ne quidquam, quod alienum eſt, mihi adrogare velle videar. Ceterum in priore capite quaedam in genere diſſeruimus, cum de ſignis propenſionum humanarum phyſiognomonicis, tum de inceſſu, eumque eſſe animi indicem argumentis phyſicis, moralibus, hiſtoricis demonſtrauimus, profligatis ſimul eorum rationibus, qui, fallacia iſta ſigna eſſe, exiſtimant. Hinc porro poſteriore capite propenſionibus hominum in certas claſſes diuiſis, de ſingulis vitiis deditorum inceſſu quoſdam dedimus canones, eoſque et rationibus, et veterum teſtimoniis, et petitis ex omni hiſtoria exemplis illuſtrauimus. Quae quum non plane vulgaria et protrita ſint, tibi, LECTOR, non omnino iniucunda fore,

exi-

existimauimus, ac proinde et huic dissertationi, qualis iam tum ab anno MDCCXIII. exstitit, locum esse voluimus in hoc fasciculo.

Eadem fere notanda sunt de exercitatione *quinta*, quae agit DE PHILOSOPHIS SEMICHRISTIANIS, nisi quod hanc pro rostris defendit HECTIVS, Halensis, qui iam in comitatu Solmensi, Laubaci, Antistitis sacrorum officio fungitur. Veniebat et ille eo tempore vna cum aliis adolescentibus ad aedes meas, meque cum artes elegantiores ac philosophiae disciplinas, tum et historiam philosophicam docentem sedulo audiebat, quumque de recentioribus philosophis, in primis Platonicis, agerem, obseruassemque, esse ex iis, qui GVIL. CAVEO aliisque viris doctis parum a Christiana veritate abfuisse, similesque quodammodo fuisse videantur illi Agrippae, qui, audita PAVLLI Apostoli oratione: ἐν ὀλίγῳ, inquit, με πείθεις χριστιανὸν γενέσθαι; Act. XXVI. 28. ea obseruatio tanti momenti videbatur iuueni laudatissimo, vt dignam putaret, quae singulari dissertatione academica expenderetur. Occasio itaque fuit ea diatriba disquirendi, rectene olim a CLEMENTE ALEXANDRINO aliisque patribus creditum sit, philosophiam esse παιδαγωγὴν ad Christum? qui factum, vt quidam iucundissimo Christianae lucis exortu adduci se eo passi non sint, vt ex superstitionis suae tenebris eluctarentur, sed inter ἐπαμφοτερίζοντας esse maluerint, neque calidi, neque frigidi, semipagani, et semichristiani, quos se ore suo eiecturum minatus est Seruator. Apoc. III. 15. 16.? quot fuerint huiusmodi philosophorum ἐν ὀλίγῳ χριστιανῶν genera? cur pagani philosophiam suam doctrinis Christianis tamquam phaleris quibusdam exornarint? quibus viis ad earum notitiam peruenerint, qui recentioris aeui philosopho-

rum

rum in hoc numero fuerint? quae olim fuerint et etiamnum ſint huius ſemichriſtianiſmi cauſſae, et quae ei opponenda ſint remedia, niſi quis ſimile velit adire periculum? Quae omnia ita comparata ſunt, vt non potuerint non quaedam ex horum philoſophorum operibus, vulgo non aeque notis, depromi ſcitu digniſſima, quae & facile mihi perſuaſerunt, vt ne hanc quidem diſſertationem reliquarum numero excluſam vellem.

Quae *ſexta* eſt in hoc faſciculo, diſſertatio de ORIGINE ATQVE INDOLE IVRISDICTIONIS PATRIMONIALIS, ea fuit auſpiſcalis, quum anno MDCCXIV. ſupremi in iure honores mihi ab illuſtri iureconſultorum ordine conferrentur. Quandoquidem vero ea tum erat rerum mearum ratio, vt intra quatuordecim dierum ſpatium et capiendum eſſet hoc conſilium, et exſequendum: temporis excluſus anguſtiis, omnia quam fieri poterat, breuiſſime propoſui, easque theſes ſine alterius praeſidio defendi. Potuiſſem, ſi otio abundaſſem, permulta addere, quae ad illuſtrandas has doctrinas vel maxime pertinere videbantur. Sed communicari illa tecum poterunt occaſione longe commodiore, puta in ELEMENTIS * IVRIS GERMANICI, quae iam ſub praelo ſudant, vbi et de iurisdictione ex iuris Germanici principiis fuſius erit differendum.

Septima exercitatio de LEVIS NOTAE MACVLA defenſa eſt a CHRISTOPH. GOTTL. STOCKMANNO, Gerano Variſco, in eaque LEGEM XXVII. COD. DE INOFF. TEST. ex rationibus hiſtoricis interpretari conati ſumus, oſtendimusque, verba legis 3. C. Theod. de inoff. teſt. ex qua, nec non l.

* *Tom. IV. huiuſce Edit.*

1. C. Th. eod. lex illa 27. conflata est, ita se habere: *omnia fratribus tradi* oportere, *quae per turpitudinem aut aliquam leuem notam capere non potest institutus.* Ex iis vere quum colligi possit; Constantinum M. hic procul dubio ad aliam quamdam legem, qua personae quaedam infames, aut aliqua leui macula notatae, aliquid capere ex testamento prohibentur, respicere, alia vero eius generis vix exstet, quam PAPIA POPPAEA: suspicati sumus, has Constantini M. constitutiones ad hanc ipsam pertinere legem, eaque prohibere voluisse principem, ne personae huiusmodi viles, tum a senatoriae originis virorum, tum ab ingenuorum toris exclusae, solidum ex coniugum testamentis, praeteritis fratribus ac sororibus caperent, adeoque personas infames in ea constitutione dici, quaecumque cum ingenuis; leuis notae macula adspersas, quae cum senatoribus aut eorum posteris viuere per leges in iusto matrimonio non possint, quas deinde ex l. 43. & l. 44. D. de ritu nupt. pluribus, descripsimus, docuimusque simul, nullum in illa constitutione praesidium reperire eorum sententiam, qui spurios, carnifices, lictores aliosque sordido vitae genere quaestum facientes, ob turpitudinem aliquid capere posse, negant. Noua erat haec sententia, adeoque non mirabar, eam placuisse aliis, aliis, vti fieri solet, displicuisse. Et sane dubia quaedam in dissertatione elegante de querela inofficiosi fratrum consanguineorum aduersus illam monebat collega coniunctissimus, sed ea humanitate, vt facere non possim, quin eadem modestia respondeam. Nimirum quum ego legem Papiam Poppaeam Constantino M. ante oculos tum fuisse coniecissem: viro doctissimo id vel ideo minus verosimile visum est, quod primo hac

ra-

ratione conſtitutio Conſtantiniana tantum ad eos reſtringenda eſſet, qui interdicta eiuſmodi et probroſa iniiſſent matrimonia, quippe qui demum hereditatem capere non potuerint: et id tamen generalitati verborum repugnet: deinde, quod ſic fratres ne quidem indiguiſſent hac querela, quum potius tales perſonas inſtitutas, quippe incapaces, pro non ſcriptis haberi oportuiſſet: tum, quod anno CCCXXXII. quo CONSTANTINVS conſtitutionem illam in l. 3. C. Thod. de inoff. teſtam. ediderit, ne vſus quidem aliquis legis Papiae Poppaeae ſuperfuiſſe videatur, reuocatus quippe demum anno CCCXXXVI. l. I. C. de natural. lib. hinc porro quod verba conſtitutionis, quibus ego coniecturam meam ſuperſtruxerim non ad originem huius conſtitutionis, ſed ad effectum ipſius querelae pertineant, nec aliud ex iis colligi poſſit, quam quod inſtituti hereditatem propter infamiam leuiſque notae maculam capere nequeant: denique quod ſic neceſſe non fuiſſet, libertorum ſpeciatim facere mentionem, quum matrimonium cum iis inire lex Papia Poppaea diſerte prohibuiſſet. Enimuero quando argumenta mea cum his comparo: non videntur haec eius eſſe ponderis, vt ideo vadimonium deſerere vellem. Quod enim ad primum attinet, non ego vmquam exiſtimaui, conſtitutionem Conſtantini ad eos tantum, qui contra legem Papiam Poppaeam nuptias fecerint, pertinere, ſed tantum, eos ibi infames et leuis notae macula adſperſos dici, docui, qui per legem Papiam indigni nuptiis viderentur, et ob eam legem capere non poſſint. His, ſiue in matrimonio cum teſtatore viuerent, ſiue non viuerent, praeferebantur fratres ac ſorores germani ac conſanguinei. Vt paucis dicam, non ſcripſi, ad coniuges duntaxat hanc conſtitutionem eſſe reſtringendam, qui per legem Papiam

 Pop-

Poppaeam nihil inter ſe capere poſſint, ſed eas tantum perſonas infames ibi adpellatas, quae in l. 43. ff. de rit. nupt. ab ingenuorum nuptiis prohibeantur, iiſque leuem haerere maculam videri, qui l. 44. eod. tit. indignae eſſe Senatoriis nuptiis dicerentur. Quod non obſtare generalitati verborum, facile vnuſquiſque animadvertet. Et ſic alterum quoque cadit argumentum, ſententiae noſtrae oppoſitum. Nam non indiguiſſent fratres & ſorores querela, ſi coniux coniugem inſtituiſſet; qui per infamiam vel leuis notae maculam aliquid capere non poterat, vti iam vidit VLPIANVS in Fragmentis tit. XVI. §. 11. ſed tamen nulla ratio erat, cur inſtitui non poſſet eiuſmodi turpis perſona, quae aduerſus legem Papiam Poppaeam ſciens dolo malo nuptias non iniiſſet. Hinc opus erat lege, quae eam, ſiue nuptam ſiue caelibem fratribus & ſororibus praeferri prohiberet. Finge aliquem lenam vel a lenone manumiſſam non vxorem duxiſſe, ſed habuiſſe concubinam, eamque poſtea, fratre praeterito inſtituiſſe heredem: quid obſtitiſſet, quaeſo, quo minus haec hereditatem caperet, niſi CONSTANTINVS aduerſus eam indulſiſſet querelam teſtamenti inofficioſi? Quod porro eo tempore iam ab vſu receſſiſſe legem Papiam Poppaeam exiſtimat vir doctiſſimus, id vereor, vt vlla ratione poſſit demonſtrari. Quamuis enim laxa temporum illorum diſciplina fieret, vt ex viliſſimorum hominum turba aut pauci ſibi viam in ſenatum munirent, et ita fortaſſis ſaepe aduerſus haec legis Papiae Poppaeae capita nuptiae fuiſſent initae, tantum tamen abeſt, vt illa vel abrogata ſint, vel tacite exoleuerint, vel denique a Conſtantino, anno primum CCCXXXVI. in vſum reuocari debuerint, vt potius per l. 1. C. de nat. lib. illud legis caput, quod de ſe-

senatoriis nuptiis agebat, ab isto ad viros perfectos, duumuiros sacerdotesque, phoeniciarchiae vel syriarchiae ornamentis condecoratos porrigeretur. Quod porro verba, quae ex l. 3. C. Th. de inoff. test. ad effectum pertineant, non negauerim; quia tamen iste effectus tantum ad eos, qui per turpitudinem, aut leuem aliquam notam capere non possint, restringitur, necessario iam aliunde constitisse oportet, qui per turpitudinem vel leuis notae maculam capere non possint. Quidni ergo ex lege Papia Poppaea? Denique cur libertinorum in specie meminerit CONSTANTINVS, ex ipsa dissertatione disces. Non in vniuersum a libertinorum libertinarumque nuptiis abstinere iusserat lex PAPIA POPPAEA, sed senatorii tantum generis homines libertinas ducere prohibuerat. De reliquis ingenuis DIO CASSIVS Lib. LIV. p. 531. Επέτρεψε (Αὔγουστος) καὶ ἐξελευθέρας τοῖς ἐθέλουσι, πλὴν τῶν βουλευόντων ἄγεσθαι, ἔννομον τὴν τεκνοποιΐαν αὐτῶν εἶναι κελεύσας. *Liberum fecit* (Augustus) *vt qui vellent, modo Senatores non essent, libertinas ducere possent, eorumque liberos legitimos esse iussit.* Itaque non superuacua fuit libertinorum mentio, quia vel maxime dubitari poterat, an his leuis notae macula adspergenda esset, qui tum aliquando ad summas in ipsa aula dignitates adspirabant. At haec quidem ad coniecturam nostram illustrandam sufficiant. Solent enim huiusmodi diuinationes ita comparatae esse, vt facile, quod iis opponas, reperias: et inhumanum esset, in his non ferre dissentientes. Qui bene coniecit, hunc vatem perhibemus optimum.

Dissertatio *octaua*, DE NAVIBVS OB VECTVRAM VETITARVM MERCIVM COMMISSIS, scripta est in gratiam iuuenis optimi qui tum in contubernio meo erat, KESLERI, Regiomontani Prussi, qui

si, qui eo labore dignitati, quam postea obtinuit in collegio Regiomontano, quod commerciorum curam gerit, praelusit. Nec de *nona*, quae DE COLLEGIIS ET CORPORIBVS OPIFICVM scripta, & a SCHVMANNO, iam consiliario Saxonico Weisenfelsensi strenue defensa, quidquam est, quod moneam, nisi quod ea postrema fuerit illarum, quas Halae ad annum vsque MDCCXXIII. edidi. Eodem enim tempore conclamare vasa, et Franequeram, quo me per illustres Frisiae Ordines euocauerant, migrare iussit diuina prouidentia. Hac in academia quamuis plus otii mihi Dei benignitate contingeret: dissertationes tamen vix vnam aut alteram edidi, partim quod aliis Scribendis libellis operam omnem atque industriam impenderem, partim quod ibi plerique, qui doctorum dignitatem ambiunt, theses quasdam sine vllius praesidio defendere solerent. Non omittendam tamen in hoc fasciculo putaui orationem DE IVRISPRVDENTIA VETERVM ROM. FORMVLARIA *ritibusque, quibus negotia civilia explicabant, sollemnibus*, qua Antecessoris munus auspicatus sum, et quam deinde bis in Germania recusam locum hic *decimum* occupare volui. Multa in eamdem rem postea disseruit V. C. EVER. OTTO in iurisprudentia Symbolica, quae paullo post Traiecti ad Rhenum in lucem prodiit. Quaedam etiam non protrita adiici a me potuissent de iurisprudentia formularia Francorum, Langobardorum reliquarumque gentium Germanicarum, si tantum fuisset otii, vt refingere hanc orationem, vel notis saltim illustrare licuisset. Sed et sine his laciniis non displicituram tibi spero orationem, qua ostendere conatus sum, non sine iusta caussa Romanos miram illam formularum rituumque religionem inuenisse, nec Ioue satis aequo iudicare illos, qui-

quibus ridicula et paene ſtolida haec omnia videntur. Praeterea exſtare volui Spartae illius Franequeranae monimentum, quam nactus, tantis beneficiis cum a CELSISSIMO ARAVSIONENSIVM PRINCIPE, quem aliquamdiu inſtitui, tum ab ILLVSTRISSIMIS reipublicae PROCERIBVS ornatus, tantaque humanitate ab eruditiſſimis collegis exceptus ſum, vt numquam de repetenda patria cogitaſſem, niſi mihi hoc conſilium extorſiſſet valetudo, quacum ibi conflictandum fuit, grauiſſima. Ceterum quamuis redditus Germaniae, & Halam, quod numquam ſperaueram, revocatus tamen et amore perpetuo complectar Friſios meos, et amicorum, quos ibi permultos habui, memoriam numquam deponam.

Dum memor ipſe mei, dum ſpiritus hos reget artus.

Ibidem prodiit exercitatio *undecima*, de VITIIS NEGOTIATIONIS COLLYBISTICAE SEV CAMBIALIS, quae tamen non alio iure mea eſt, quam quod eam meo potiſſimum ductu conſcripſit Dn. LOCHAV, Hamburgenſis, qui tum Doctoris honoribus in academia Friſiorum ornandus, eam diſſertationem in templo academico ſine vllius praeſidio ſtrenue defendit. Quare virum clariſſimum ea, qua par eſt, humanitate rogo, ne pro amicitia noſtra aegre ferat, diſſertationem ſuam inter meas comparere. Ne quid enim mihi arrogem, quod alienum eſt: eam lectorem non mihi, ſed LOCHAVIO, debere, publice hic ac candide profiteor.

Franequerana quoque eſt diſſertatio de ORIGINE TESTAMENTIFACTIONIS ET RITV TESTANDI, reſpondente LINDENQVISTIO publice defen-

ſa,

ſa, ſed quae ideo poſtremum locum * occupat, quia eius exemplar nullum inter res meas reperirem, illud vero, vnde ea recuſa eſt, paullo tardius ſubmitteret bibliopola Franequeranus. Sunt in illa quaedam ex antiquitatibus Romanis depromta, quae vulgo non adeo nota ſunt, et totam tamen illam iurisprudentiae partem haud mediocriter videntur illuſtrare. Et hinc illam loco alieno exhibere, quam plane praetermittere, malui.

Iam exercitatio *decima tertia*, de P. IVVENTIO CELSO, nec non *decima quarta* de IVRECONSVLTIS SEMIDOCTIS, ſub auſpicium muneris Francofurtenſis anno MDCCXXVII. prodierunt, et illa quidem programma eſt, quo orationem ſollemnem indixi; haec ipſa oratio, qua more maiorum muneri meo praeluſi. In illa de vita iureconſulti celeberrimi, et inter eos, qui a Proculi partibus ſteterant, haud poſtremi, quaedam a RVTILIO, BERTRANDO et GVIL. GROTIO non obſeruata ſcripſi, in hac id egi, vt iuuenes, oblangueſcente iam fere ſolidioris iuriſprudentiae ſtudio, veluti a puluere et radio ad maiora audenda excitarem. Id quod commodius fieri non poſſe exiſtimaui, quam ſi, poſita ob oculos deformi ſemidoctorum facie, eos ad verae doctrinae amorem tanto magis inflammarem. Notum eſt, quod Lacedaemoniorum fuerit conſilium, quando adoleſcentibus oſtenderunt ſeruos, vino inſanientes, puta, vt eo ſpectaculo ebrietatis odium conciperent. Idem & mihi conſilii fuit, de iureconſultis ſemidoctis diſſerenti, vt abhorrere demum ab illa ſocordia inciperent iuuenes, et ad ſolidiorem doctrinam pro virili eniterentur. Non diſplicuiſſe hanc orationem

(*) *In hac editione* XII. *numeratur*.

nem gaudeo viro amplissimo, CORN. VAN BYNKERSHOEK, qui locum ex eo decerpsit in praefatione nouarum, quas nuper edidit, obseruationum, quarum Libro VII. Cap. VIII. me *iurisprudentiae et amicitiae suae honorem* inuidendo elogio, adpellauit. Quod tametsi virium mearum mihi satis conscius, non agnoscam: fateor tamen, me istud viri incomparabilis iudicium tanti facere, vt vel hanc ob caussam non indignas esse putarim has schedulas, quae in hoc fasciculo locum reperirent.

Francofurti paullo post prodierunt exercitationes frequentes, veluti *decima quinta*, DE MERCATORVM, QVI FORO CESSERVNT, RATIONIBVS ET CODICIBVS; *decima sexta*, DE VSVFRVCTV MATERNO IVRIS GERM. MAXIME HAMBVRGENSIS; *decima septima*, DE LVBRICITATE IVRIS IVRANDI SVPPLETORII; et *decima octaua*, DE RELIGIONE IVDICANTIVM CIRCA REORVM CONFESSIONES, quarum prima et postrema fuere inaugurales, in gratiam SCOEPFERI celeberrimi iurisconsulti Rostochiensis filii, et HENR. DVSINGII, Bremensis, scriptae, secundam et tertiam exercendi ingenii caussa in cathedra defenderunt NIC. RVMPFIVS, Hamburgensis, et IO. THEOD. REINOLDVS, celeberrimi Reinoldi, cui in cathedra iuridica successeram, filius. Quo tempore DVSINGIVS ordini iureconsultorum profectus suos explorandos dabat, consentientibus omnium suffragiis decernebatur, vt disputationibus inauguralibus in posterum programmate quodam, aliarum academiarum exemplo, praeluderetur. Quale quum mihi tum decano primum scribendum esset, disserui quaedam DE VLPIANI ICTI HEBRAISMIS, idque schediasma in hoc fasciculo *vndeuicesimum* est. Que-

Quemadmodum enim fuerunt, qui in Liuii oratione nescio quam Patauinitatem, in Phaedri stilo Thracismum subolfacere sibi visi sunt: ita ANT. AVGVSTINVS, ENEM. BONEFIDIVS, GILB. REGIVS, aliique viri doctissimi, Vlpiani Latinitatem Hebraismum vel Syriasmum redolere censuerunt, idque demonstrare quibusdam exemplis conati sunt. Ego vero, quamuis de VLPIANI oratione, saeculi labem vbique redolente, non adeo magnifice sentiam, eas tamen loquutiones non Hebraeis proprias, sed VLPIANO cum plerisque melioris aeui scriptoribus communes esse, ostendi. Equidem fatendum est, me haec scribentem falcem in alienam messem immisisse, qui haec criticis & elegantiarum istarum peritioribus debuissem relinquere, si mens non laeua fuisset. At contingit aliquando, vt redeant veteres amores, & ex elegantioribus istis litteris, in quibus non exiguam adolescentiae partem consumsi, etiam prouectiore aetate voluptatem non mediocrem capiam, quamuis permulta eius generis, quae olim in numerato habebam, mihi inter alia studia periisse, quotidie experiar. Solent huiusmodi chartae raro in doctorum manus incidere, ac proinde minore plerumque cura ac diligentia scribi. Et tamen audiui, hoc schediasma meum excussisse virum doctum Wittebergensem, Musis meis alioquin amicissimum. Quum vero eam diatriben numquam viderim: vtrum clarissimus eius auctor ANT. AVGVSTINI, an meam sententiam amplexus sit, nescio, nec dubito tamen, quin reconditae doctrinae plena sint, quae vir, harum rerum peritissimus, scripsit.

Exercitationis *vicesimae*, de SVPREMA PRINCIPVM MAGISTRATVVMQVE TVTELA, auctor est iuuenis & nobilitate generis, & doctrina, & morum suauitate praestantissimus, CHRIST. EBERHARDVS

RV-

RVSSEL, qui ex eo tempore, quo Francofurti docere coeperam, a latere meo numquam discesserat, tantumque profecerat in iurisprudentia, vt doctoris honores, si quisquam alius, non sine ordinis nostri plausu ac congratulatione capesseret. Quum vero haec dissertatio anno MDCCXXX. eodem tempore prodiret in lucem, quo saecularia sacra ob exhibitam Carolo V. Imp. confessionem Augustanam celebranda essent: occasionem inde arripui, programma inaugurale adornandi de IVRECONSVLTIS REFORMATIONI ECCLESIAE PRAELVDENTIBVS, (quod in hocce fasciculo *vicesimum primum* obtinet locum) in quo tum generatim ostendi, quid iureconsultorum conatus ecclesiae profuerint, tum ICtos quosdam, qui imperio Pontificis δεσποτικῷ bellum ante Lutheri tempora indixerant, recensui, quales fuerunt IOANNES SEMECA, MARSILIVS DE MENANDRINIS, LVPOLDVS DE BEBENBVRG, IO. PETRVS FERRARIENSIS, IOANNES ANDREAE, BERNARDVS, Glossator, HOSTIENSIS, CYNVS, OLDRADVS, LVDOVICVS ZABARELLA, IO. BREITENBACHIVS, PHIL. DECIVS, GVIL. BVDAEVS, de quibus quaedam non vulgaria retuli.

Exercitatio *vicesima secunda*, DE EMINENTIORIBVS DVCATVS ET DVCVM LOTHARINGIAE PRAEROGATIVIS fere extemporaria est. Quum enim fama esset, principem celsissimum, FRANC. STEPHANVM, Ducem Lotharingiae, qui potentissimum Prussiae Regem Berolini salutauerat, Francofurtum venturum, cupiditas incessit iuuenem nobilissimum, ENGELKENIVM, tum commensalem meum, iam in tribunali ecclesiastico Meklenburgico consiliarium, dissertationem de Lotharingia publice defendendi, meumque rogandi praesidium. Itaque calamo tam festinante haec, quae legis, in chartam conieci, vt schedae adhuc madidae

ad typographum mittendae essent. Institutum est hoc certamen eodem tempore, quo princeps celsissimus exspectabatur, cui mox aduenienti oblata a respondente dissertatio adeo grata fuit, vt munere praeclaro, clementiam suam testaretur.

Exercitatio *XXIII.* de C. AQVILLIO GALLO, ICto, fuit oratio, qua anno MDCCXXXI. XVII. Kal. Nou. die, S. Gallo Abbati sacro, magistratum academicum in illustri Viadrina auspicatus sum. Breuiter in ea descripsi iureconsulti istius vitam, simulque quaedam de gente Aquillia obseruaui. Memini ibi etiam M'. AQVILLII M. F. GALLI, ostendique, eum & Praetorem, profligato bello seruili, ouantem ex Sicilia Romam rediisse, & postea proconf. viam strauisse ab Regio ad Capuam, earumque rerum gestarum monimentum praestantissimum superesse in marmore Gruteriano. Iam addere licebit, illum repetundarum postea accusatum cicatricum ostentatione euasisse periculum, ac demum Legatum fuisse in Asiam, sed anno V. C DCLXIV. Mithridati traditum a Mityleneis dirissima morte periisse. Impositus enim asino, & per vrbem circumuectus, omnique cruciatuum genere dilaniatus, postremo, auro liquefacto in os infuso, exspirauit, vir triumphalis & senex, vti testantur APPIANVS in Mithridatic. p. 184. & PLINIVS Hist. Nat. Lib. XXXIII. Cap. III. Ex quo intelligas, quis sit ille legatus Populi Romani consularis, quem vinculis ac verberibus omnique supplicio excruciatum esse a Mithridate, conqueritur CICERO pro Lege Manil. Cap. V. itemque quis ille Aquillius, quem viris fortissimis patres ecclesiastici tam frequenter adnumerant. ARNOBIVS Lib. I. aduersus gentes p. 23. *Innumerabiles, alii, gloria, & virtute, & existimatione pollentes, acerbissimarum mortium experti sunt formas, vt* AQVILLIVS, TREBO-

BONIVS, REGVLVS: *numquid idcirco post vitam iudicati sunt turpes, quia non publica lege fatorum, sed mortis asperrimo genere lacerati excruciatique perierant?* Et MINVCIVS FELIX in Octau. Cap. XXXVII. *Viros cum Mucio, vel cum AQVILLIO aut Regulo comparo? Pueri & mulierculae nostrae cruces & tormenta, feras, & omnes suppliciorum terriculas inspirata patientia doloris illudunt.* Vbi male ELMENHORSTIVS intelligit M. Aquillium, IIvirum sacris faciundis, quem ob euulgatas sortes Sibyllinas culleo insutum esse, refert DIONYSIVS HALIC. Ἀρχαιολογικῶν Lib. IV. p. 260. Sed huiusmodi plura addere iam non lubet, nec ea omnia caperent arctiores praefationis limites.

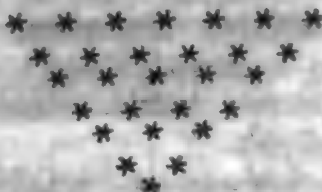
Eiusdem generis est Exercitatio *XXIIII.* seu programma, quod anno MDCCXXXIII. Halam postliminio redire iussus, publicaui. Nam & id agit de vetere iureconsulto, SALVIO IVLIANO, edicti perpetui conditore, eiusque originem, honores, studia, sectam, operaque, quae reliquit, paullo accuratius, quam vulgo fieri solet, describit.

Supersunt tres dissertationes, *vicesima quinta*, DE MARITO TVTORE VEL CVRATORE LEGITIMO VXORIS SVAE; *vicesima sexta*, DE PRAESCRIPTIONE ANNALI IVRIS LVBECENSIS; & *vicesima septima*, DE TESTAMENTIFACTIONE IVRE GERMANICO ARCTISSIMIS LIMITIBVS PASSIM CIRCVMSCRIPTA; quas me primum Halae Decano pro consequendis supremis in iure honoribus publice defenderunt tres candidati dignissimi, MARTINVS OTTO, quem nuper iussu potentissimi Regis in Professorum philosophiae extraordinariorum numerum recepi, PETRVS BVRGESOHN, Geualiensis Suecus, & IO. HENRICVS GVNTHERVS Zittauiensis. Sed

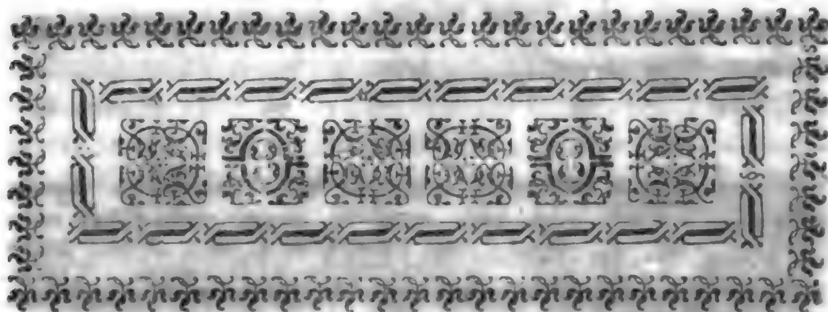
de

de his nihil est, quod TE, LECTOR BENEVOLE, moneam quem iam fere taedet prologis scribundis opera abuti. Itaque te valere iubeo, &c, vt faueas mihi, tui studiosissimo, vehementer, etiam atque etiam rogo. Halae e museo, ipsis Idib. April. CIↃ. IↃCC. XXXV.

Nouus Ordo EXERCITATIONVM huius secundae Editionis, exstat ad calcem Voluminis, & INDEX MATERIARVM utriusque Tomi ad finem SYLLOGES II.

IO. GOT.

IO. GOT. HEINECCII, IC.
OPVSCVLORVM VARIORVM
SYLLOGE I.

DE HABITV ET INSIGNIBVS SACERDOTALIBVS APOSTOLORVM.
COMMENTATIO HISTORICA I.

CAPVT I.
DE VESTIBVS PRIMORVM CHRISTIANORVM IN GENERE.

I. Christiani mores publicos innoxios non abrogabant. II. Et hinc vestibus vulgo receptis vtebantur. Quod probatur tum testimoniis, III. tum rationibus. IV. Sunt tamen, qui secus sentiunt. V. Quorum ratio prima

prima reiicitur, VI. itemque secunda, VII. et tertia. VIII. Conclusio capitis.

§. I.

Christiani mores publicos innoxios non abrogabant.

QVAMVIS humani generis SERVATOR regnum suum cum mundanis imperiis nihil habere commercii, vere pronunciauerit (a): tantum tamen abest, vt ad euertenda mundi imperia, eorumque innoxias leges et consuetudines abolendas aduenerit, vt potius in nulla, quam Christiana, religione status ciuilis firmiora praesidia reperiat. Quapropter quum primum homines in Christianae veritatis luce versari coepissent, hoc sibi in primis summo studio prouidendum existimabant, ne mores ciuitatum, ab antiquissimis vsque temporibus propagatos, exuere, aut nouos temere inuehere viderentur. Equidem ab ethnicis rei peragebantur variorum criminum, et in his etiam odii erga rempublicam capitalis, vnde vulgo *omnium scelerum rei, Deorum, Imperatorum, legum, morum, naturae totius inimici* (b), *factiosi* (c), *generis humani hostes* (d), passim audiebant: quin immo DIOCLETIANVS et MAXIMIANVS Augusti, Christianis omni cruciatuum genere adfectis, imperium amplificasse, nomenque Christianorum, QVI REMP. EVERTERANT, iure delesse sibi videbantur (e). Sed hanc iniuriam, religioni sanctissimae illatam, tam copiose ac eleganter depulerunt IVSTINVS MARTYR, TERTVLLIANVS, ARNOBIVS, LACTANTIVS, ceterique disciplinae Christianae vindices, vt caussam penitus perorauerint. Sane vbicunque Deus Christianis fortunarum sedem destinauerat, non leges tantum publicae, sed omnes gentium mores, qui a Christi institutis sanaque ratione non abhorrebant, ab ipsis cum cura retinebantur, nihilque immutabatur, nisi quod turpe, et sua natura intolerabile videretur.

§. II.

Vestibus vulgo receptis vtebantur. Probatur testimoniis,

Ex eo facile, vt opinor, colligitur, quo vestium genere antiquissimi Christiani vsi sint? Non alio nimirum, quam publice recepto, et ceteris ciuibus communi. Velandam esse hominis nuditatem, vel naturalis ille pudor eos docebat. Qua vero vestium forma id fieri oporteat, illud in gentium arbitrio esse nouerant, cui refragari hominum stultissimorum fuisset. Hinc Romae viuentes et ciuibus adscripti, toga, in Graecia pallio, in prouinciis prouinciali habitu vtebantur, prout illud decori regulae postulabant, quibus Christi doctrina non

(a) Ioh. XVIII. 36.
(b) Tertull. *Apol. cap. II.*
(c) Minuc. Fel. *in Octau. cap. VIII. p. 76. edit. Gronou.*
(d) Tertull. *Apol. cap. XXXVII.*
(e) Baron. *ad ann. 340. n. VIII. vbi* Diocletiani et Maximiani Augustorum *Inscriptio, de delete Christianorum nomine triumphans.*

non repugnat. Praeclare hoc demonstrat IVSTINVS MARTYR (f), aut si quis antiquior Epistolae ad Diognetum parens est, quod TILLEMONTIO videtur (g), qui de sui aeui Christianis: Χριστιανοὶ, inquit, οὔτε γῇ, οὔτε φωνῇ, οὔτε ἔθεσι διακεκριμένοι τῶν λοιπῶν εἰσὶν ἀνθρώπων; οὔτε γάρ που πόλεις ἰδίας κατοικοῦσιν, οὔτε διαλέκτῳ τινὶ παρηλλαγμένῃ χρῶνται, οὔτε βίον παράσημον ἀσκοῦσιν, οὐ μὴν ἐπινοίᾳ τινὶ καὶ φροντίδι πολυπραγμόνων ἀνθρώπων μάθημα τοῦτ' αὐτοῖς ἐστὶν εὑρημένον. οὔτε δόγματος ἀνθρωπίνου προεστᾶσιν, ὥσπερ, ἔνιοι. κατοικοῦντες δὲ πόλεις ἑλληνίδας τε καὶ βαρβάρους, ὡς ἕκαστος ἐκληρώθη, ἐν τοῖς ἐγχωρίοις ἔθεσιν ἀκολουθοῦντες ἔν τε ἐσθῆτι καὶ διαίτῃ καὶ τῷ λοιπῷ βίῳ θαυμασίαν καὶ ὁμολογουμένως παράδοξον ἐνδείκνυνται τὴν κατάστασιν τῆς ἑαυτῶν πολιτείας. *Christiani neque regione, neque sermone, neque politicis vitae institutis a ceteris hominibus sunt distincti. Nam neque proprias ciuitates incolunt, neque sermone vtuntur, qui ab aliorum sermone differat, neque vitae genus habent, quod re aliqua sibi peculiari sit notabile: neque aliquid a curiosis hominibus excogitatum proponunt sibi discendum: neque alicui dogmati humano patrocinantur, sicut nonnulli: sed incolentes partim Graecas, partim barbaras ciuitates, prout cuiusque sors tulit, et indigenarum instituta sequentes, in* VESTITV *victuque, et ceteris, quae ad vitam pertinent, mirabilem et haud dubie incredibilem suae politiae statum oculis nostris proponunt.* Quibus gemina sunt illa TERTVLLIANI (h): *Sed alio quoque iniuriarum titulo postulamur, et infructuosi in negotiis dicimur. Quo pacto? homines vobiscum degentes, eiusdem victus,* HABITVS, *instructus, eiusdem ad vitam necessitatis.* Addo et testimonium CYPRIANI (i), qui, vbi scrupulosi et adfectati philosophorum habitus meminerat, de Christianis alia omnia refert: *Nos autem*, inquit, *fratres dilectissimi, qui philosophi non verbis sed factis sumus, nec* VESTITV *sapientiam, sed veritate, praeferimus.*

§. III.

Quis ex his tam luculentis antiquissimorum patrum testimoniis non intelligat, homines olim ecclesiae nostrae adscriptos, pristinum vestimentorum genus non deposuisse? Sed sunt tamen et aliae rationes, quae rem extra omnem dubitationis aleam ponunt. Primo enim Christianis inter alia etiam hoc exprobrabant gentiles, quod lucem fugerent, et non nisi occultas inter se societates inirent. Caecilius sane apud MINVCIVM FELICEM (k) diserte ait: *Occultis se notis et insignibus noscunt Christiani, et amant mutuo, paene antequam nouerint.* Equidem quae fuerint illae occultae notae, non facile dixerim. Quamuis ex PROCOPIO (l) ostendat WOWERVS (m), Christianos manibus et brachiis signum crucis imprimere consueuisse: dubitari rationibus.

(f) Iustin. Mart. *Epist. ad Diognet.* p. 500. 501. *edit. Paris.*

(g) Tillemont. *tom. I. hist. Imp. part. II.* p. 1035.

(h) Tertull. *Apol. cap. XXXXII.*

(i) Cyprian. *de bono patient.*

(k) Minuc. Felix *Octav. cap. IX. p. 90.*

(l) Procop. *in Esaiae XXXXIIII.*

(m) Wower. *Adnotat. ad Minuc. Felic. cap. XXXI.*

tamen potest, an ad illa sequioris aeui signacula Caecilius respexerit. Ipse certe MINVCIVS (n), vbi ad hoc Caecilii conuicium respondet, rem plane negat: *Sic nos denique non notaculo corporis, vt putatis, sed innocentiae ac modestiae signo, facile dignoscimus.* Vtut se res habeat, certe nec Caecilius Christianis occultas notas et insignia exprobrare, nec Octauius rem negare potuisset, si Christiani singulari quodam vestium genere vsi fuissent. Mirabatur Caecilius, qui fiat, vt Christiani se tam facile dignoscerent, et inde in suspicionem veniebat, eos occultis quibusdam notis et insignibus vti. Quid vero opus erat ista suspicione, si Christiani peculiari habitu se distinxerunt a gentilibus? Haec sane non occulta, sed manifesta nota Christianorum fuisset. Et qua fronte Octauius Christianos nullo corporis notaculo, sed solo innocentiae ac modestiae signo se dignoscere dixisset, quum multo facilius id singulari habitu fieri potuerit? Notum deinde ac prouocatum est, quam misera tunc fuerit ecclesiae Christianae conditio, quando

Duris ut ilex tonsa bipennibus
Nigrae feraci frondis in Algido,
Per damna, per caedes, ab ipso
Duxit opes animumque ferro. (o)

In perpetuo profecto vitae periculo versabantur, et vix in cryptis et cauernis quidquam ipsis praesidii erat. An igitur credibile est, Christianos scrupulosa vestitus ratione se ipsos prodidisse? Videmus, quanto ludibrio Iudaei expositi sint, sicubi ipsis singularis habitus lege publica imperatur. Vix puerorum proteruiam effugiunt, ridentur, percutiuntur, luto ac lapidibus petuntur, id quod fieri non solet aliis locis, vbi communi cum ceteris hominibus vestitu vtuntur. Cur vero Christiani vltro se his ludibriis obiecissent? Cur id sua sponte fecissent, quod Iudaei coacti et cum summa molestia faciunt? Ex quibus iterum iure meritoque colligimus, Christianos in vestimentis vsitatis nihil, nisi luxum et vanitatem, immutasse.

§. IV.

Sunt qui secus sentiunt.

Quae quum ita sint, non possum non desiderare virorum quorundam doctissimorum iudicium, qui nescio quid discriminis inter gentilium et christianorum vestimenta agnoscunt, hosque cum superstitione pagana togam simul posuisse existimant. Fuerunt in ea sententia SCALIGER (p), CAR. DV FRESNE (q), DANHAWERVS (qq), et, quem primo loco nominari oportuit, CAES. BARONIVS (r), qui tamen paullo post (s) se ipse deserit; eaque omnia nouis argumentis de-

(n) Minuc. Felix *Octau. cap. XXXI.*
(o) Horat. *lib. IV. Od. IV.*
(p) Scaliger *Animaduers. ad Euseb. Chron. n. MMCXLII. p. 213.*
(q) Carol. du Fresne *Tom. III. Gloss. med. et infimae Latin. p. 101.*
(qq) D. Danhawer. *Christeid. Act. I. Theatr. I. Phaen. IV. p. 180.*
(r) Baron. *ad ann. 58. n. XCIV. sequ.*
(s) Idem *ad ann. 195. n. VIII. sequ.*

destruit, quae antea magno conatu adseruerat. Ex quo statim adparet, quam parum ponderis rationibus insit, quibus viri illi ceteroquin doctissimi hac in quaestione vtuntur.

§. V.

Ac primo quidem testem laudant HIERONYMVM (t), de Romanorum proteruia his verbis grauiter conquerentem: *Vbicunque viderint Christianum, statim illud de triuio:* Ὦ Γραῖκὸς ἐπιθέτης, *vocant impostorem, detrahunt.* Quae verba interpretaturus Baronius: *Sed cur*, inquit, *et Graecus? certe et illa ex causa, quod pallium philosophicum furui coloris, qui haud gratus erat vel vsitatus Romanis, induerent.* Sed profecto rem haud magni momenti attulit Baronius. Fatemur equidem, hoc dicterio pallium philosophicum notasse Romanos, quibus nihil vilius aut magis ridiculum videbatur, quam Graeculus palliatus (u): fatemur etiam, vocem ipsam ἐπιθέτης palliatum notare (x); sed in Christianos omnes hoc dictum esse, hoc est, quod merito negamus. Refert hoc Hieronymus, cuius tempore monachorum gens subito orbem impleuerat. Hi quum austerum vitae genus sectarentur, posito vulgari habitu, pallium philosophicum sumebant. In hos igitur homines, qui omnem cultus non modo elegantiam, sed et munditiem, alto supercilio damnabant, et sordido pallio inuoluti prodibant in publicum, illud prouerbium iactabatur: Ὦ γραῖκὸς ἐπιθέτης. Idque ex CHRYSOSTOMO (y) etiam discimus, qui hoc scomma grauiter perstringens, addit: Νῦν δὲ εἰς τοσοῦτον ἤλθομεν ἀλογίας, ὥστε μὴ μόνον ἐπὶ τῶν πενήτων τοῦτο ποιεῖν τῶν διὰ τῶν στενωπῶν βαδιζόντων, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ μοναζόντων ἀνδρῶν. ὁ δεῖνα ΕΠΙΘΕΤΗΣ ἐστί, φησί. *Nunc autem eo insaniae deuenimus, vt non solum hoc faciamus in pauperibus, qui ambulant per compita et angiportus, sed etiam in monachis. Hic vel ille, inquiunt, est IMPOSTOR.* Idem quod Chrysostomus hic conqueritur, conqueritur etiam Hieronymus, videlicet quod monachis, tanquam palliatis impostoribus illudatur. Id quod tam clarum est ex Hieronymi textu, vt ipse Baronius suo more statim sibi obloquatur: *Ceterum videtur pallium paullatim a communi vsu fidelium desciuisse, et monasticam vitam profitentibus cessisse, sicque dicta a S. Hieronymo DE MONACHO intelligenda.* Si vero de monacho intelligendum hoc Hieronymi testimonium, quo iure illud ad probandum communem pallii vsum adhibuit?

Eorum ratio prima reiicitur.

§. VI.

Secundo ad TERTVLLIANI libellum *de pallio* prouocant, ex quo constat, Tertullianum, vt erat suae mentis homo, abiecta toga, pal-

itemque secunda.

(t) Hieronym. *Epist. X. ad Furiam. et Epist. XXIII. ad Marcell.*

(u) Plaut. *Curcul. act. II. scen. III. v. 9. Conf.* Octau. Ferrar. *de re vestiaria Part. II. Lib. IV. cap. III. p. 138.*

(x) *Vid.* Suicer. *Thesaur. eccles. Tom. I. p. 615.*

(y) Chrysost. *Homil. XI. in Epist. ad Hebr.* Tom. XII. Op. Conf. & Dio *Chrysost. Orat. LXXI. p. 617.*

pallium sumsisse, cuius consilii sui rationem integro isto libello reddere conatus est. Hoc exemplo adducto, ita disserit BARONIVS (z): *Quum verae sapientiae Christiani omnes se esse sectatores profiterentur decentem professioni habitum induebant, nempe pallium, quod sapientiae studiosi induere soliti essent*. Et interiectis nonnullis: *Quod Christianorum, inquit, genus religione et moribus distinctum esset, indumento etiam placuit debere esse discretum*. Paria fere sunt, quae de hoc pallio Tertulliani sentiunt PAMELIVS (*a*), LVD. DE LA CERDA (*b*), et ipse, quod mireris, IOS. SCALIGER (*c*), qui omnes in eo habitum Christianorum veluti proprium agnoscunt. Sed quis non videt, ex ipso rei gestae ordine opinionem hanc facili negotio posse dissipari? Notum enim est, plebem Carthaginiensem, viso Tertulliano palliato, statim illusisse vulgato dicterio: *A toga ad pallium*. Quisquamne autem credet, Carthaginienses tantas tragoedias fuisse excitaturos, vt Tertullianus integro libello inuidiam a se amoliri cogeretur, si consuetudini tantum ea in re paruisset, habitumque Christianorum Christianus sumsisset? Cur soli Tertulliano illuserint, quum, ipso teste, tota ciuitas Christianis innumeris adflueret? Deinde haec sententia falsa nititur hypothesi, ac si commentarius iste de pallio inter opera Tertulliani primus fuerit, et Tertullianus adeo pallium sumserit, simul ac inter Christianos nomen fuerit professus. Sed falsum hoc esse, doctissimus CL. SALMASIVS (*d*) et ALLIXIVS (*e*) argumentis tam inuictis demonstrarunt, vt nihil dubitationis superesse possit. Meminit sane Tertullianus in isto libello (*f*) plurium Augustorum, quibus Deus in vnum faueat; meminit barbarorum exclusorum, meminit populorum propaginatorum, ordinumque illustratorum, qui characteres nullis, quam Seueri et Getae temporibus, conueniunt. Tunc enim plures Augusti imperarunt, tunc, muro exstructo, Picti a finibus Romanae prouinciae exclusi, tunc Parthi, Arabes, Adiabeni aliique populi perdomiti, tunc legionum numerus auctus, vt passim a DIONE (*g*) refertur. Vnde recte colligimus, Tertulliani commentarium de pallio anno demum Christi CCVIII. scriptum fuisse. Quod tam clarum est et perspicuum, vt ipse BARONIVS veritatem hanc agnoscere coactus sit. Quum enim antea (*h*) Tertullianum haec eo tempore de se ipso scripsisse, contendat, quo relicta gentilitate ad Christi fidem se contulerit, abiectaque toga pallium sumserit: ipse paullo post (*i*), vbi de Tertulliani scriptis ex instituto agit, alteram amplectitur sententiam, librique de pallio natales ad vltima Seueri tempora refert. Iam vero tunc Tertullianus dudum Christianus fuerat, quum tamen pallium ante hoc tempus non sumsisset. Ex quo consequitur, pallium ad habitum Christianorum

(z) Baron. *ad ann. 57. n. XCIV.*
(a) Pamel. *Adnot. ad Tertull. libr. de Pallio.*
(b) Lud. de la Cerda, *ad Tertull. Tom. I. p. 1.*
(c) Scaliger. *ad Euseb. Chron. ibid.*
(d) Salmas. ad Tertull. *de pall. Cap. II.*
(e) Allix. *Dissert. de Tertulliani vita et scriptis p. 50.*
(f) Tertull. *de Pallio Cap. II.*
(g) Dio Cass. *Lib. LV. hist. Rom.*
(h) Baron. *ad ann. Christi 57. n. XCV.*
(i) Idem *ad ann. 197. n. VI. VII.*

rum non pertinuisse, quum alias ratio reddi nequeat, cur Tertullianus, satis diu Christianus, hoc vestimenti genus tam tarde induerit. Quae quum ita sint, aliam viam SALMASIVS (k) et GVIL. CAVE (l) ingrediuntur: Ponunt enim, pallium sumsisse Tertullianum, quum in presbyterorum ordinem esset cooptatus, atque adeo hoc vestimentum non Christianorum quidem, sed tamen presbyterorum, proprium fuisse. Quae coniectura eo probabilior videri poterat, quod ipse Tertullianus (m) pallium vocat *sacrum habitum*, aut potius, stilo suo, *sacerdotem habitum*, vti in melioris notae MStis et B. Rhenani emendatissima editione legitur. Et fateor, me ipsum aliquando (n) in ea sententia haesisse. Sed iam non ferunt meae rationes, vt viris doctissimis adsentiar. Ad presbyterii enim gradum Tertullianus iam circa annum Christi CXCII. adscendisse viris doctissimis videtur. Quum autem pallium ante annum CCVIII. non sumserit, sicut paullo ante docuimus, alterutrum statuas, oportet, Tertullianum aut pallium non vt sacerdotalem habitum adsumsisse, aut presbyteratu satis diu sine pallio esse defunctum. Quidquid eligas, nobis perinde est. Si prius; habebimus, quod volumus. Sin posterius; nihilominus sequetur, pallium non fuisse sacerdotalem habitum. Hoc enim si esset, statim debebat a Tertulliano adsumi, simul ac inter presbyteros allegebatur. Sed cur, inquis, pallium ab ipso Tertulliano *habitus sacerdos* dicitur? Facile suppetit ratio. Non quod vestis esset sacerdotum propria, sed quod, dum eam induit Tertullianus, iam presbyter, sacerdotalis habitus fieret. Obseruandum videlicet, plures Christianorum primae aetatis, siue clericos, siue laicos, vitae austerioris studio philosophorum ἀσκήσεις esse imitatos. Ad quas quum etiam pallium, tanquam vilissimum ac simplicissimum vestimenti genus, pertineret, illud haud pauci aut retinebant, si ante professionem religionis philosophi fuissent, aut adsumebant, quamprimum ad rigidiorem disciplinam viuere decreuerant. De Aristide, Atheniensi philosopho, auctor est HIERONYMVS (o), *eum sub pristino habitu discipulum Christi fuisse*. Habitus vero ille pristinus pallium philosophicum erat, quo, antequam Christo nomen daret, ex sectae formula vtebatur. Sed et de Iustino Martyre memoriae proditum (p) est, ὅτι ἐν φιλοσόφου σχήματι ἐπρέσβευσε τὸν θεῖον λόγον, *quod habitu philosophorum incedens, diuinam religionem a calumniis vindicarit*. Denique de Porphyrio, Martyre, idem refert EVSEBIVS (q), de Heracla ORIGENES (r) cuius testimonium suo loco expendemus. Quid quod sequiore aeuo, quum monachorum institutum paullatim in Ecclesia inualuisset, eo demum res adducta est, vt quicunque ἀκριβῶς χριστιανίζειν velle videbantur, teste SOCRATE (s) pallium sume-

(k) Salmas. *praefat. ad Tertull. de pallio*.

(l) Guil. Caue *Christianism. primit. Libr.* II. *cap.* III. *p* 416. *Antiquit. Patrum p.* 402. *Tom.* I.

(m) Tertull. *de pallio cap.* IV.

[n] *Vide priorem editionem huius dissert.* §. 1. *p.* 5.

[o] Hieronym. *de scriptor. Eccles. cap.* XX.

[p] Euseb. *Hist. Eccl. Lib.* VI. *cap.* XI. Hieronym. *l. c. cap.* XXII.

[q] Euseb. *Lib.* VIII. *H. E. cap.* XXV.

[r] Origen. *apud* Eusebium *Hist. Eccl. Lib.* VI. *cap.* XIX.

[s] Socrat. *Lib.* VII. *cap.* XXVII.

merent. Idem igitur quod Iuſtinus, Ariſtides, Porphyrius, Heraclas, fecerant, fecit etiam Tertullianus, auſterioris vitae, ſi quiſquam alius, ſtudioſiſſimus. Quemadmodum vero eorum conſilium tanquam ſingulare et inſuetum ab antiquis eccleſiae doctoribus laudatur: ita paucorum habitum omnibus Chriſtianis tribuere, temerarium eſſet.

§. VII.

et tertia, Non contentus his teſtimoniis ad alia pergit Baronivs (t), et in hoc quoque ſingularem Chriſtianorum habitum inueniſſe, ſibi videtur, quod plerique vel nudis pedibus, vel ſoleis inambulauerint. Quam in rem duos producit teſtes, Clementem Alexandrinvm (u), et Lvcianvm Sophiſtam (x). Sed vereor, vt vtrumque ſatis intellexerit. Ille enim calceorum non omnium, ſed ad oſtentationem factorum, ſeu, vt ipſe vocat, *περιέργων* vſum diſſuadet, et ſoleas Atticas (*κονίποδας* vocant) Chriſtianis commendat, non vt ſingulari habitu ſe a gentilibus diſtinguerent, ſed vt decori obſeruarent regulam, et ab adfectata exterorum imitatione abſtinerent. Plerique enim prouinciales in Oriente non calceis, ſed ſoleis, vtebantur, ſaepe etiam nudis pedibus incedebant, vt ex hiſtoria ſacra notum eſt, ad quam ipſe Clemens prouocat. De Lvciano vero vel id monuiſſe ſufficiet, quod ſatyram ſcripſerit. Quid mirum igitur, ſi homo *σπουδαῖος ἐς τὸ γελασθῆναι* Chriſtianos, quos deridendos aliis propinare voluit, ſchemate quam deterrimo indutos produxit in ſcenam, iiſque *pallium putre, caput detonſum, et nudos pedes* tribuit? Illudere enim decreuerat Chriſtianorum fortunae, quae tam tenuis plerumque erat, vt ob eam Iudaeis (y) aeque ac gentilibus (z) ludibrio eſſent.

§. VIII.

Concluſio capitis. Haec ſunt, quae pro ſingulari Chriſtianorum habitu a Baronio aliiſque adducuntur. Quae cum falſa plerumque hypotheſi nitantur, merito videmur ſtatuere, Chriſtianos populari ceterorum ciuium habitu contentos, nihil praeterea adfectaſſe. Si quis etiam patrum praecepta de decoro in veſtibus obſeruando, qualia multa a Clemente Alexandrino (a), Tertulliano (b), Cyrillo (c), Basilio (d), aliiſque, traduntur, paullo accuratius expenderit, facile animaduertet, non id egiſſe homines ſapientiſſimos, vt Chriſtianos a vulgari ha-

[t] Baron: *ad ann.* 57. *n. XCVII.*

[u] Clem. Alexandr. *Lib. II. Paedagog. cap.* XI. *p.* 205. *ſequ.*

[x] Lucian. *in Philopatride Tom. II. Opp. p.* 775. *edit. Amſtel.*

[y] *Iudaeos Chriſtianis nomine ἐβιωνίων* אביונים *id eſt PAVPERVM illuſiſſe*, *teſtatur* Origen. *Lib. II. adv. Celſ. p.* 56. *edit. Cantabr.*

[z] Minuc. Felix *Octav. cap. XII. p.* 118. *Conf.* Cave *Chriſtianiſm. primit. part. I. cap. III. p.* 43.

[a] Clem. Alex. *Lib. II. cap. XI. p.* 245.

[b] Tertull. *de cultu faem.*

(c) Cyrill. Hieroſolym. *Catech. illuminat. IV. pag.* 49.

(d Baſil. *Regul. fuſius diſput. interrog XX. p.* 566. *Tom. II. Opp. edit. Pariſ.*

ri habitu absterrerent, sed vt a luxu immodico et vanitate gentilium ad modestiam Christianis dignam reuocarent.

CAP. II.

DE HABITVS CLERICALIS ANTIQVITATE ET ORIGINE.

I. Habitus clericalis an in prima ecclesia visus? II. Adfirmant pontificii. III. Origo huius erroris. IV. Negant tamen cordatiores. V. Eorum sententiae suffragatur (1) silentium Patrum. VI. (2) Status eorum temporum. VII. (3) Testimonia antiquorum Scriptorum, VIII. (4) Heraclae exemplum. IX. X. XI. Vestium sacrarum origo. XII. Nec non habitus clericalis. XIII. Argumenta aduersariorum expenduntur. XIV. Epistolae primorum pontificum decretales sunt supposititiae, et hinc nihil probant. XV. Origenis testimonium non pertinet ad habitum sacrum noui testamenti: Methodii reuelationes sunt supposititiae XVI. Cyprianus an habitu Cardinalis ad mortem processerit? Dalmaticarum origo. XVII. Tonsurae antiquitas ex Eusebio, Greg. Nazianzeno et Ammiano Marcellino nec quicquam probatur. Locus Ammiani explicatur.

§. I.

Habitus clericalis an in prima ecclesia visus?

CHristianos, suscepta religione, habitum singularem non adsumsisse, affatim hactenus demonstratum est. Iam etiam de iis dispiciendum, qui sacro munere in ecclesia fungebantur. Negari sane nequit, gentes fere omnes veluti ex compacto sacerdotibus suis peculiarem, eumque splendidiorem habitum adsignasse. Hebraeorum pontificibus ac mystis Deus ipse vestimenta singularia latis legibus imperauerat. Idem fecerant Aegyptii, Graeci, Romani, quin et populi septentrionales, siue Hebraeorum aemulatione, siue sacrorum suorum veneratione, siue rationibus aliis impulsi. Nec profecto decori prudentiaeque regulis repugnat singularis clericorum habitus, dummodo modestus, et eorum conditione dignus. An igitur et prisci Christiani antistites ac presbyteros suos singulari vestimentorum genere exornatos prodire voluerint, id nunc ob instituti rationem paullo accuratius videtur considerandum.

§. II.

Adfirmant pontificii.

Sunt, qui hoc maiore impudentia, quam acumine, adfirmant: inprimis Romanenses, qui splendido sacerdotum suorum vestitu mirifice delectantur, omnemque lapidem mouent, vt illi quaedam antiquita-

tis

tis species concilietur. Ipsum CONCILIVM TRIDENTINVM (e) more satis dictatorio, nullaque addita ratione, ita statuit: *Quum natura hominum ea sit, vt non facile queat sine ipsis adminiculis exterioribus ad rerum diuinarum meditationem sustolli, propterea pia mater ecclesia ritus quosdam, vt scilicet quaedam submissa voce, alia vero elatiore in Missa pronunciarentur, instituit; caerimonias item adhibuit, vt Mysticas benedictiones, lumina, thymiamata,* VESTES, *aliaque id genus multa ex* APOSTOLICA DISCIPLINA ET TRADITIONE, *quo et maiestas tanti sacrificii commendaretur, et mentes fidelium per haec visibilia religionis et pietatis signa ad rerum altissimarum, quae in hoc sacrificio latent, contemplationem excitarentur.* Atque adeo huius concilii auctoritate pontificii adstringuntur, vt habitum sacrum et clericalem, quo Romana ecclesia vtitur, antiquissimum, et iam inde ab ipsis Apostolis ad nostra tempora propagatum existiment. Quod etiam libentissime faciunt BARONIVS, CASALIVS ceterique eorum sodales, qui

Id sibi negotii crediderunt solum dari
Papae vt placerent, quas fecissent fabulas.

§. III.

Origo huius erroris.

Et sane non video, quomodo aliter sentire possint scriptores Papae addicti. Principia enim huius ecclesiae de habitu clericorum ita comparata sunt, vt necessario inde sequatur, vestimenta sacra eiusdem cum ecclesia aetatis esse. Canonistae enim et Scholastici, quorum doctrinae his in rebus omnes adsurgunt, habitum illud sacerdotalem non pro caerimonia libera venditant, nec ob solam εὐταξίαν inuentum volunt, sed sacrum et mysteriorum plenissimum esse, ad ipsamque sacramentorum essentiam pertinere, et sic ab illis inseparabilem esse, contendunt. Id quod facile patet ex reliquis eorum doctrinis, quibus hoc πρῶτον ψεῦδος vbique produnt. Sic IOANNES CHIFFLETIVS (f) necessitatem hanc tam absolutam esse credit, vt scribere non vereatur: *Ecclesiae ob sacramenti reuerentiam permittit potius hominem mori absque viatico, quam sacerdotem sine sacris vestibus celebrare ad consecrandam hostiam, quae illi moribundo ministretur.* Huc etiam pertinent variae cautiones, ne vestimenta haec a laicis attingantur, ne vetustate detrita aliis vsibus adhibeantur, aliaeque plures, quas hic prolixius adducere parum refert. Omnia haec fundamento illi falsissimo superstruuntur, quod habitus sacerdotalis non sit mere indifferens, sed ad honorem et reuerentiam sacramentorum necessarius. Quae quum ita sint, non possunt non illum fingere antiquissimum, ad ipsamque Apostolorum traditionem recurrere, quum alias concedere cogerentur, sacramenta in ecclesia etiam absque hoc habitu celebrari posse, id quod ab eorum hypothesi esset alienissimum.

§. IV.

(e) Concil. Trident. *sess.* XXII. *cap.* V. *non neganda*, apud Ziegler. *not.* ad Lanc.
(f) Ioh. Chifflet. *de Eucharistia veis* cellot. *Instit. Iuris Can.* p. 509.

§. IV.

Negant tamen cordatiores.

Interim fuerunt tempora, quando opinionem hanc nondum imbiberant homines, etiam Romanae ecclesiae addicti; nec hodie desunt Pontificii paullo cordatiores, qui nouitatem sacri habitus agnoscunt, et trium priorum saeculorum sacerdotes a laicis non alio signo, quam morum sanctitate, internosci potuisse, nobiscum non repugnantes fatentur. Praeclarum ac luculentum hanc in rem est testimonium VVALEFRIDI STRABONIS (g), cuius verba hic integra adscribemus: *VESTES etiam sacerdotales per incrementa ad eum, qui nunc habetur, auctae sunt ornatum. Nam primis temporibus* COMMVNI INDVMENTO *vestiti agebant missas, sicut et hactenus quidam orientalium facere perhibentur. Stephanus autem III. constituit, sacerdotes et laicos vestibus sacratis in vsu quotidiano non vti, sed in ecclesia tantum. Statutum est autem in Concilio Bracharensi, ne sacerdos sine Orario celebret missam. Addiderunt in vestibus sacris alii alia, vel ad imitationem eorum, quibus veteres vtebantur sacerdotes, vel ad mysticae significationis expressionem.* Paria his habent HVGO DE S. VICTORE (h), NICOL. ALEMANNVS (i), et e recentioribus B. RHENANVS (k), FERRARIVS (l), H. VALESIVS (m), ARINGHIVS (n), STEPH. BALVZIVS (o), DVPINVS (p), aliique plures, quorum testimonium tanto plus ponderis habebit, quanto magis antiquitatum ecclesiasticarum cognitione omnes Concilii Tridentini patres superarunt.

§. V.

Eorum sententiae suffragatur 1. silentium Patrum.

Quum igitur viris hisce eruditissimis etiam nos adsentiamur, operae pretium fuerit, eas, quae nos huc pertrahunt, rationes, ipsamque adeo vestium sacrarum historiam paullo diligentius recensere. Primo igitur nullus per tria priora saecula scriptor fuit, qui vsquam habitus cuiusdam sacri aut vestium sacerdotalium mentionem fecerit: non Tertullianus, cui de pallio agenti commodissima huius rei occasio ac paene necessitas fuisset; non Apologetae, qui ritus Christianorum satis accurate descripserunt; non ceteri denique patres, tam Latini, quam Graeci, qui ex his saeculis ad nos peruenerunt. Et quamuis aliter sentiant haud pauci Romanensis doctrinae vindices, quorum argumenta infra erunt expendenda, alii tamen ex ipsis eorum castris hoc silentium tam facile agnoscunt, vt aliquot scriptores huius aeui vel ideo ex γνησίων numero excludant, quod vestium sacrarum mentionem faciant, quas genuini scriptores ad unum omnes ignorent (q).

(g) Walefrid. Strabo *de Reb. Eccles. cap. XXIV.*

(h) Hugo de S. Victore *Libr. II. de offic. ecclesiae cap. XI.*

(i) Nicol. Alemann. *de parietin. Lateran. cap. IX.*

(k) B. Rhenan. *Argum. ad Tertull. de pall.*

(l) Ferr. *libr. IV. de re vestiar. cap. XIX.*

(m) H. Vales. *ad Euseb. p. 122.*

(n) Aringh. *Rom. subterr. lib. VI. cap. XVIII.*

(o) Steph. Baluz. *not. ad Gall. Narbon. Concilia p. 26.*

(p) Lud. El. du Pin. *Tom. I. Biblioth. nou. p. 352. edit. Lat.*

(q) Dupin. *Tom. I. Bibl. Nou.*

§. VI.

2. ſtatus eorum temporum,

Deinde ea tunc fuit rei Chriſtianae conditio, vt vix concipi poſſit ratio, cur antiſtites ceterique eccleſiae miniſtri habitu ſingulari ſe proderе voluerint. Certe ſi extra eccleſiam veſtibus peculiaribus indutos in publicum prodiiſſe exiſtimes, quam imprudenter egiſſe dices homines alias prudentiſſimos? Saeuiebat in Chriſtianos perſecutorum gladius, at in nullos crudelius, quam in eccleſiae antiſtites, qui ſumma cura ad ſupplicia conquirebantur. Notum eſt, quas inſidias Polycarpo, quas Ignatio, quas Cypriano aliiſque epiſcopis ſtruxerint, quam diligenter turba ſuperſtitioſa in eos leones poſtulauerit. Polycarpum emiſſis vndique exploratoribus indagabant, et ſeruulos etiam quaeſtionibus diriſſimis ad prodendum dominum adigebant (r). Hunc enim Aſiae magiſtrum, hunc patrem Chriſtianorum, hunc Deorum euerſorem credebant (s), eoque ſublato magnum rei Chriſtianae praeſidium ſe ſperabant ſubtracturos. Similes inſidiae etiam Cypriano aliiſque epiſcopis parabantur, a Decio potiſſimum, cuius furor maxime in clerum Chriſtianorum ſaeuiit. Quid opus vero erat tam curioſa indagine, ſi clerici ſingulari habitu induti inambularunt, vt quilibet gentilium eos dignoſcere, ac prodere poſſet? Sin vero aliquis clerum in ſacramenti tantum celebratione veſtes ſacras ſumſiſſe credat, ne in hoc quidem adſenſum inueniet. Sic enim et nomina harum veſtium procul dubio antiqua aut certe linguae Romanae analoga eſſent. Sed quis credo *orarium*, *caſulam*, *cappam* aliaque huius generis, non dicam antiqua, ſed Latina, eſſe dicet? Manipulus Latinis eſt herbarum congeries, quanta manibus capitur. Pontificiis manipulum vocatur veſtis manibus aptanda. Orarium vocem recentiorem eſſe omnes agnoſcunt. Caſula Latinis eſt parua caſa; Pontificiis veſtis. Cappa denique Hetruſco ſermoni manifeſto debet originem. Quis igitur credet, rem ipſam tantae vetuſtatis eſſe, cum nomina ſint recentiſſima?

§. VII.

3. Teſtimonia antiquorum ſcriptorum,

Praeterea et hoc obſeruandum, quod antiqui ſcriptores non modo taceant, ſed et diſerte negent, ſacerdotalem habitum apud ſe a populari diſcrepare. Exſtat in Conciliorum Tomis COELESTINI PP. I. ad Epiſcopos Gallicanos Viennenſis et Narbonenſis prouinciarum Epiſtola (t), ſaeculi quinti anno circiter trigeſimo ſcripta, in qua multa in hanc rem egregie diſſeruntur, quae hic minime praetermittenda ſunt. Audiuerat Pontifex, quoſdam huius prouinciae ſacerdotes, intempeſtiuo peregrinorum rituum amore ductos, habitu ſingulari vti, eique inſtituto ſuo colores quaerere ex ſcriptura, quae lumbos fidelium cinctos eſſe iubeat (u). Refellit eos hac epiſtola Coeleſtinus, et mentem ſuam his verbis aperit: *Didicimus, quoſdam Domini ſacerdotes*

(r) Smirnenſ. Eccleſ. *Epiſtola Encyclic. cap. VI. in* Clerici *biblioth. PP. Apoſt. p.* 195. *Tom. II.*

(s) Ibidem *cap. XXII. p.* 198.

(t) Concil. *Tom. II. p.* 1618.

(u) Luc. XII. 35.

dotes superstitioso potius cultui inseruire, quam mentis vel fidei puritati. Sed non mirum, si contra ecclesiasticum morem faciunt, qui in ecclesia non creuerunt, sed venientes itinere secum haec in ecclesiam, quae in alia conuersatione habuerunt, intulerunt. Amicti pallio et lumbis praecincti credunt, se scripturae fidem non per spiritum, sed per litteram, completuros. Tum paucis interiectis: *Discernendi a plebe vel ceteris sumus doctrina*, NON VESTE; *conuersatione*, NON HABITV; *mentis puritate*, NON CVLTV. Ex hoc illustri loco plura discimus. Primo videlicet, quod sacerdotalis habitus tunc in peregrinis, forte orientalibus, ecclesiis inualescere coeperit. Deinde, quod iam tum curiosus hic et scenicus vestium delectus cum superstitione et temerario scripturae abusu fuerit coniunctus, ac denique, quod Pontifex Romanus ipse singularem illum habitum reiecerit, et in hoc sacerdotes a plebe non seiungendos esse pronunciauerit. Eant igitur Pontificii, perfricent frontem, et antiquitatem habitus sacrificulorum suorum vltimam iactent. Omnes profecto naris non plane obesae ex hoc testimonio facile animaduertent, illum ne saeculo quidem quinto in ecclesiis occidentalibus ubique usu receptum, sed potius, tanquam vanum et superstitiosum, reiectum et explosum fuisse.

§. VIII.

Nec omittendum hic Heraclae exemplum, quod validissime demonstrat, habitum sacerdotalem primis saeculis nullum fuisse. Vixit hic Heraclas saeculo tertio ineunte, et tempore Origenis inter presbyteros ecclesiae Alexandrinae sedit. De eo vero ipse ORIGENES apud EVSEBIVM (x) haec refert: *διὸ καὶ πρότερον κοινῇ ἐσθῆτι χρώμενος, ἀποδυσάμενος, καὶ φιλόσοφον ἀναλαβὼν σχῆμα μέχρι τοῦ δεῦρο τηρεῖ. Atque idcirco, cum vulgari veste antea vsus fuisset, ea deposita, philosophicum induit habitum, quem etiamnum retinet.* Eadem memoriae prodidit HIERONYMVS (y), quando de Origene agens, *constat*, inquit, *eum statim Roma Alexandriam reuersum, Heraclam presbyterum*, QVI SVB HABITV PHILOSOPHI PERSEVERABAT, *adiutorem sibi fecisse κατηχήσεων, qui quidem et post Demetrium Alexandrinam tenuit ecclesiam.* Iam quis ex hoc non videt. Presbyteros nullo tum peculiari vestitu a plebe discrepasse? Si enim presbyter suo lubitu habitum philosophicum assumsit, in eoque perseuerauit: necessario nullam adhuc fuisse oportet legem vestiariam, quae sacerdotibus indumenta singularia imperauit. Nam habitus philosophicus non profecto erat sacerdotalis, sed omnibus philosophis, etiam gentilibus, communis, nec inter Christianos a solis sacerdotibus sumebatur, sed ab omnibus, qui austeriorem vitam sectabantur, vt supra (z) demonstratum est. Sane hoc argumentum tam euidens est, ac veluti in oculos incurrit, vt ipse H. VALESIVS veritate coactus ad EVSEBII (a) locum ita commentetur: *Ex his apparet, nullum etiam tum peculia-*

4. Heraclae exemplum.

(x) Euseb. *Hist. Eccles. lib. VI. cap. XIX. p.* 180.

(y) Hieronym. *de Script. eccles. cap. LIV.*

(z) *Supra cap. I. §. VI.*

(a) Vales. *ad Euseb. l. c. p.* 109.

culiarem fuisse vestitum clericorum, quandoquidem Heraclas, Alexandrinae ecclesiae presbyter, et qui postea eiusdem loci Episcopus fuit, philosophicum pallium semper retinuit.

§. IX.

Vestium sacrarum origo.

Quum igitur hactenus satis ostensum sit, nec in sacris, nec extra ea, clericos habitu peculiari vsos esse, non alienum fuerit, ipsam huius ritus historiam paullo accuratius hic indagare, vt quo pacto sensim in ecclesiam receptus sit, dilucidius pateat. Vt vero rem ab ouo ordiamur, illud inter omnes constat, quod Christus nec in communi vita, nec in eucharistiae institutione peculiarem habitum adhibuerit. Alterum forte nemo negauerit, siquidem diserte scriptura docet (b). Christum non, vt Iohannem Baptistam, singulare viuendi genus sectatum esse, sed eo victu et amictu vsum, quo ceteri Iudaei vtebantur. Nec tacuissent profecto Euangelistae, si quid nouum aut singulare in vestibus Christi notassent, quemadmodum nec Baptistae horridiorem habitum dissimularunt. Alterum quoque, quod nec in eucharistiae institutione habitu singulari vsus sit, ex ipsa historia huius institutionis manifestum est. Accumbens enim in triclinio Christus, nihil mutauit, sed tum demum τὰ ἱμάτια, puta pallium, deposuit, cum finita coena pedes discipulorum lauaret (c). Peracto pedilauio, pallium resumsit, et mensae denuo accubuit, vbi de caritate aliisque rebus ad discipulos loquutus est (d). Inde multa iam nocte ad montem oliueti pergit, vnde captus ad iudicium trahitur, iisdem vestibus, quas deinde, quum cruci esset adfixus, milites inter se vel diuidebant vel forte distribuebant. Has vero vestes singulares, nedum sacerdotalibus hodiernis similes fuisse, nemo fortasse dixerit, praeter BARONIVM (e), qui vt et hic vestium sacrarum splendorem tacite defenderet, Christum in coena vltima vestem pretiosam coenatoriae superinduxisse, mira audacia somniat. Sed abunde Cardinali satisfactum est a CASAVBONO (f), nec opus est copia argumentorum contra coniecturam, quae ne specioso quidem fundamento nititur.

§. X.

Hanc simplicitatem magistri procul dubio etiam Apostoli eorumque discipuli sectati sunt. Nam nec in communi vita vestibus singularibus vti potuerunt ob rationes supra adlatas, nec in administratione sacramentorum, quia per vniversum orbem dispersi, baptismum saepius in fluminibus, sacram coenam intra priuatas aedes hinc inde administrabant. Quis vero credat, Apostolos in itinere vbique vestium adparatu fuisse onustos? Nec post apostolos toto trium saeculorum interuallo quidquam in habitu clericorum mutatum. In tot enim patrum

(b) Matth. XI. 18. 19.
(c) Ioh. XIII. 4.
(d) Id. XIII. 12. seq.
(e) Baron. *Ad Ann.* 34. *n.* XXIX.
(f) Casaubon. *Exercit. Baron.* XVI. *n.* 35. *p.* 354.

trum scriptis, quae ex ista aetate ad nos peruenerunt, habitus sacri nec vola nec vestigium occurrit. Et quamuis huc trahi possint imagines nonnullae hieromartyrum, vestibus sacris ornatorum, quales a BOSIO ARINGHO et CIAMPINO memorantur, eas tamen recentiores esse, nemo non videt. Vt adeo ex illis vestium clericalium antiquitas non magis probari debeat, quam mitrae Turcicae ex habitu Pilati, quo vulgo a pictoribus repraesentatur. Interim complures Christiani philosophiæ ethnicæ, in primis Platonicae, operam dare consueuerant. Nonnulli etiam ex scholis philosophorum ad Christianam sapientiam subinde transibant, qui plerumque ob insignem eruditionem et prudentiam a Christianis ad episcopatus, aliaque sacra munera, euehebantur. Quum igitur philosophi singulari habitu vterentur, pallio nimirum vili et barba prolixa: factum inde est, vt cum alii Christiani, tum imprimis clerici, qui vitam asceticam amabant, pallio philosophorum induerentur. Id quod supra variis exemplis demonstrauimus, quibus nunc addi debet egregium monimentum HIPPOLYTI, Episcopi Portuensis, Romae anno MDLI effossum, et bibliothecae Vaticanae illatum, in quo Hippolytus conspicitur, cathedrae insidens, et pallio philosophico indutus. Eius delineationem, quam eruditissimo TENZELIO (g) debemus, hic indicandam duximus; vt quilibet ex hoc illustri monimento antiquissimorum Episcoporum habitum oculis lustrare possit. Quamuis itaque hic habitus philosophicus pro clericali haberi non possit, quandoquidem et laici illum suo lubitu sumebant: saeculo tamen tertio nullus fere Episcopus, nullus presbyter, nullus diaconus erat, quin hoc habitu tanquam simplicissimo et sapientiae speciem obiiciente, quam libentissime vteretur.

§. XI.

Illuxit demum saeculum quartum, quo christiana religio, tot adhuc persequutionibus oppressa, erigere se ac veluti de carcere prodire coepit. Imperio praeerat Constantinus, ipse Christianus, et pompae in rebus omnibus studiosissimus, qui, quum Christianorum numerum augeri serio cuperet, operam dedit, vt splendido atque augustiore apparatu sacra peragerentur. Hinc templa et basilicae magnificentissimo sumtu extructae, hinc lumina, vasa pretiosa, thuribula inuenta, aliaeque caerimoniae excogitatae sunt, quae oculos ferirent. Atque tunc etiam de sacris vestibus cogitatum est, quibus ornati sacerdotes in templis plebem veneratione quadam implerent. Ipse Constantinus, THEODORITO teste (h), Macario Episcopo Hierosolymitano τὴν ἱερὰν στολὴν, *sacram vestem donauerat, vt ea indutus diuini baptismi ministerium perageret, eaque vestis aureis filis contexta erat*. Quod quin in aliis quoque ecclesiis tum ipse, tum successores, fecerint, nullum est dubium. Et ex eo demum tempore frequens est apud scriptores vestium sacrarum mentio, dignaque visa est haec res, quae in ipsis conciliis expenderetur. Iam anno CCCLXIII. in concilio LAODICENO

(g) Tenzel. *Dial. menstr.* 1693. *pag.* 237. *sequ.*

(h) Theodoret. *lib.* II. *H. E. cap.* XXVII. *p.* 118.

NO (*i*) existimatum, *non oportere ministrum orarium ferre, itemque non oportere lectores et cantores orarium ferre, et sic legere vel canere*. Postea in concilio Carthaginiensi IV. (*k*) decretum, *vt Diaconus de sacro codice lecturus alba veste vteretur*. Eodem tempore GREGORIVS NAZIANZENVS (*l*), HIERONYMVS (*m*) et CHRYSOSTOMVS (*n*) passim meminerunt vestium sacrarum, in eoque fere conueniunt, quod splendidae ac candidissimae fuerint. Sed tantum abest, vt in eo mysterium quaesiuerint antiqui, vt nec eiusdem vbique formae fuerint, et singulae fere ecclesiae suo lubitu eas confici curarint. Vnde factum, vt hodienum inter orientalem atque occidentalem ecclesiam maximum in hoc discrimen sit, nec in ipsa occidentali ecclesia idem vbique mos obseruetur. Notandum etiam, in Occidente has vestes multo tardius certis legibus definitas fuisse, quam in oriente. Quod non solum ex Coelestini loco supra laudato patet, sed ex conciliis etiam recentioribus, in quibus saepiuscule de hoc ornatu sacro litigatum. At saeculo sexto vltimam demum manum huic vestitui imposuisse videtur GREGORIVS MAGNVS, qui, sicuti eiusmodi rituum erat curiosissimus, ita, IOANNE DIACONO (*o*) teste, nihil reliqui fecit, vt et vestium sacrarum leges vbique obseruarentur. Quae postea WALEFRIDVS STRABO, ALCVINVS, ceterique huius farinae scriptores de mysteriis harum vestium commentati sunt, huc non pertinent, iam ab aliis copiose quippe explicata.

§. XII.

Habitus clericalis origo.

Haec de vestibus sacris intra ecclesiam adhibendis. Extra eam clerici initio habitu vili et ad modestiam composito vtebantur, qualis, vt dixi, erat philosophicus. Sed saeculo quarto paullo elegantius vestitos fuisse oportet. Quum enim Eustathius, Sebastenorum Episcopus, pallium philosophicum more antiquorum sumeret, discipulisque suis, vt idem facerent, auctor esset: tantam sibi conflauit inuidiam, vt ipse eius parens Eulalius, Caesareensis Episcopus, eum sacerdotio priuaret, ideo, quod habitu parum decoro vterentur (*p*). Quae censura vt ad posteros testatior esset, in ipsa synodo Gangrensi (*q*) canon conditus est; *εἴ τις ἀνδρῶν διὰ νομιζομένην ἄσκησιν περιβολαίῳ χρῆται, καὶ ὡς ἂν ἐκ τούτου τὴν δικαιοσύνην ἔχων καταψηφίσοιτο τῶν μετ-ευλαβείας τοὺς βήρους φορούντων, καὶ τῇ ἄλλῃ κοινῇ καὶ ἐν συνηθείᾳ οὔσῃ ἐσθῆτι κεχρημένων, ἀνάθεμα ἔστω. Si quis vir ob eam, quae existimatur, pietatis exercitationem, vtatur peribolaeo, hoc est, amictu pallii, & velut in hoc iustitiam constituens, condemnet eos, qui cum pietate beris & alia communi solitaque veste vtuntur, anathema sit*. Ex hoc canone, quo cum IVSTELLI (*r*) annotationes conferendae sunt, discimus pri-

(i) Concil. Laod. *Can.* XXII. XXIII.
(k) Concil. Carthag. IV. *Can.* XII.
(l) Greg. Nanz. *in somnio de Anast.* Tom. II.
(m) Hieron. *lib.* I. *contra Pelag.*
(n) Chrysost. *hom.* LX. *ad pop. Antioch.*
(o) Ioannes Diac. *de Vita Gregorii M. Lib.* II. *cap.* LVII.
(p) Socrat. *H. E. lib.* II. *cap.* XLIII.
(q) Concil. *Gangr. Can.* XII.
(r) Iustell. *ad Cod. Canon. eccl. vniuers. p.* 194. *edit. Helmst.*

primo, clerum huius concilii tempore, id eſt, circa medium saeculum quartum, abhorruiſſe a veteri habitu philoſophico, et eum indecorum habuiſſe: deinde veſtitum eos adſumſiſſe multo elegantiorem. Βύρος enim vel βίῤῥος veſtem hic notat ſericam, qualis erat virorum honeſtiorum, vt ZONARAS (s) et BALSAMON (t) explicant; non viliorem, vt alii malunt (u). Alias enim Euſtathio nulla fuiſſet ratio, habitum communem reiiciendi, et pallium philoſophicum in vſum reuocandi. Paullo poſt monachorum diſciplina inualuerat, qui ſchemate ſingulari, veluti tonſura, pallio, cilio vſi, tantam ſibi ſanctitatis famam conciliarunt, vt ipſe IVSTINIANVS IMP. ſingulari lege (x) cauerit, ne quis laicus, aut hiſtrio, hoc habitu vteretur. Quum igitur in Oriente plerique epiſcopi ac clerici ex monachorum ordine adſumerentur: factum inde eſt, vt etiam ad hanc dignitatem euecti habitum monachalem retinerent, quod in noſtram vſque aetatem faciunt epiſcopi Graecorum. Ex hoc ſimul adparet, vnde tonſura clericorum originem habeat, quam et occidentales ab orientalibus cum ipſo monachiſmo acceperunt. Ea enim quum initio eſſet monachorum propria, poſtea a ceteris quoque clericis adſumta eſt, donec ſaeculo ſexto omnibus clericis neceſſaria videretur (y). Quamuis autem occidentales clerici Graecos in tondendis capillis imitarentur: in reliquo tamen habitu modeſtiae tam parum ſtudioſi erant, vt nullis legibus magis opus videretur, quam veſtiariis. Plerique enim diuitiis et faſtu elati nihil concedere volebant laicis, quibus iam dominari coeperant. Sic anno DLXXXIX. in CONCILIO NARBONENSI (z) clericis interdici oportuit *ſagum, calceamenta, aut veſtimenta ſaecularia, veſtimenta purpurea, quae ad iactantiam mundialem pertinerent*. Sed et ſaeculo decimo tertio in CONCILIO MONPELIENSI hanc legem conditam eſſe ſcimus: *quoniam propter incompoſitum habitum quorundam clericorum regularium et ſaecularium adeo laici ſcandalizantur, quorum frequenter nobis ſunt oblatae querelae, quod non ſolum viros eccleſiaſticos hinc contemnunt, verum et eccleſias aggrauant et moleſtant: non credentes, huiuſmodi clericis magis deferendum, quam laicis, qui non ſolum a laicis in habitu et alia conuerſatione non diſcrepant, verum et in his et in aliis magis ſe exhibent diſſolutos, nos volentes praedictorum vtilitatibus tam ſpiritualiter, quam corporaliter prouidere, in ſynodo praeſente ſtatuimus, vt quilibet Archiepiſcopus vel Epiſcopus talaribus veſtimentis et camiſia linea ſuper alios pannos extra domum ſuam, ſi pedes vadat, ſemper vtatur, et idem obſeruet in domo, cum curiam publice cum extraneis tenet. Chlamydem quoque talarem habeat ſuper ſcapulas conſutam more Romano*. Fortaſſis charta nos citius deficeret, quam eiuſmodi legum copia. Sed quid opus eſt plura adferre, cum vel ex his ſatis conſtet, nec antiquiorem ſaeculo

(s) Zonar. *ad Can.* 12. *Conc. Gangrenſ. p.* 316.

(t) Balſamon. *in Canonem eundem p.* 804.

(u) Salmaſ. *ad Tertull. libr. de pallio p.* 32. *et in not. ad Hiſtor. Aug. ſcriptores p.* 121. Suicer. *Theſaur. Eccl. p.* 684. *Tom.* I.

(x) Nouell. *LXXXIII. cap. XLIV.*

(y) Concil. *Agathenſe Can. XX. Conf.* Frider. Spanhemii *Hiſt. Chriſt. ſaec. XI. cap. V. num. V. p.* 1081. *et ſaec. VII. cap.* III. *num.* III. *p.* 1180. *Tom.* I. *Op.*

(z) Concil. *Narbon. Can.* I.

culo quarto esse habitum sacerdotalem, nec simul uno tempore in eam formam fuisse redactum, qualis hodie vel in Graeca, vel in Romana ecclesia, conspicitur?

§. XIII.

Argumenta aduersariorum expenduntur.

Praemissa hac breui historia, et altera pars audienda erit. Diximus enim supra, Pontificios nonnullos in alia omnia ire, et originem habitus clericalis ab ipsis Apostolorum temporibus deriuare. Quibus itaque rationibus adducti hoc faciant, nunc erit dispiciendum. Tria vero potissimum argumentorum genera sunt, quibus in hac controuersia vtuntur. Vel enim ipsos Apostolos habitu hodierno induunt, quod summa impudentia ausus est BARONIVS, vel ad patres trium priorum saeculorum confugiunt, quod una cum BARONIO (a) fecit CASALIVS (b), vel patres quarti et sequentium saeculornm testes laudant, quod tutissimum visum est BELLARMINO. Cum hoc nulla nobis erit controuersia, siquidem ipsi fatemur, habitum clericorum isto saeculo fuisse inuentum. Nec cum isto hic litigabimus, quia sequente capite de Apostolis accuratius agendum erit. Ergo secundum tantum argumentorum genus restat, hic sub limam reuocandum.

§. XIV.

Epistolae primorum pontificum Decretales sunt supposititiae, et hinc nihil probant.

In principiis igitur locant CLEMENTEM ROMANVM, ANACLETVM, SOTEREM et S. STEPHANVM, Pontifices Romanos, magna, ut aiunt, nomina et omni exceptione maiora, quippe ad saeculum primum, secundum, tertium, referenda. Ex Clementis scriptis laudant Epistolam II. ad Iacobum, fratrem Domini, in qua tam multa de lauandis, seruandis, comburendisque sacris vestibus praecipiuntur, vt ab insulsissimo monacho nihil potuisset scribi frigidius. ANACLETI (c) quoque epistolam aliquam laudant, in qua praecipitur, *vt Episcopus secum habeat ministros, sacris indutos vestimentis, in fronte et a tergo*. Porro et SOTEREM Papam (d) leges quasdam de vestimentis sacris, a monialibus non tangendis, condidisse ferunt. Denique et S. STEPHANI Epistolam I. de vestimentis ecclesiasticis multa praecipere contendunt. Sed desperatam profecto caussam esse portet, quae ad hos triarios rediit. Omnes enim hae epistolae decretales tam manifesto ex Isidori Mercatoris, impostoris ac nebulonis insulsissimi, officina emissae sunt, totque falsitatis indiciis se produnt, vt ipsis pontificiis (e), quibus lacua salit, nugarum anilium pudeat, ex quo a BLON-

DEL-

[a] Baron. *ad ann.* 261. *n.* 44.

[b] Casal. *de profanis Aegypt. et Rom. et sacris Christianorum ritibus lib.* III. *cap. XXXV. p.* 180. *sequ.*

(c) Anaclet. *Epist.* 1. *de oppress. Episc.*

(d) Soter. *Epist. ad Episcop. Italiae.*

(e) Natal. Alex. *saecul.* 1. *part.* 11. *p.* 219. Petr. de Marca *libr.* III. *de concord. Sacerd. et Imperii cap. V.* Gerbas. *append. de caussa mai. p.* 68. Christ. Lup. *Schol. ad can. concil. part. IV. p.* 362. *Vt taceamus* Dupinium, Nic. Antonium, Launoium, Ant. Pagi, Baluzium, Cardin. Bonam, *aliosque, quos allegant* D. Gerhard. *Tom. I. Confess. Cathol. p.* 433. *sequ.* Ittig. *diss. de Patribus Apost. n. XXXVII. p.* 118. *sequ.*

DELLO (*f*) inuictis argumentis explosae sunt. Relinquendae igitur istae cupediae TVRRIANO (*g*), MALVASIAE (*h*), CARDINALI DE AGVIRRE (*i*), aliisque eiusmodi ingeniis, quorum interest, epistolas has in tuto collocare, id est, magno conatu maximas nugas agere. Satis enim poenarum hos dedisse credimus, dum ab ipsis contribulibus suis deridentur, tam deformes esse censentibus has Epistolas, vt nulla arte, nulla cerussa aut purpurisso fucari possint (*k*).

§. XV.

Origenis testimonium non pertinet ad habitum sacrum noui testamenti. Methodii reuelationes sunt supposititiae.

Paullo maioris momenti esse videntur, quae ex Patribus ad stabiliendam caussam suam colligunt. Nam primo laudant ORIGENEM (*l*), qui vestimentorum sacrorum iam saeculo tertio rationes mysticas tradiderit, deinde et METHODIVM (*m*), qui eadem aetate indumenta etiam sacrata laudauerit. Sed quam parum candide hoc fiat, vel tirones animaduertent, si ipsa patrum loca euoluerint. ORIGENES enim loquitur de habitu sacerdotali veteris testamenti, cuius vsum aeque ac mysteria omnes agnoscimus. METHODII vero *Reuelationes* περὶ τῶν ἀπὸ συνάσεων κόσμου συμβάντων, quae inter ORTHODOXOGRAPHA BASILEENSIA (*n*) habentur, tantum abest, vt saeculi tertii scriptori tribui possint, vt potius multa de Turcis eorumque rebus gestis garriant, et sic, fatentibus omnibus (*o*), potius METHODIO Homologetae, Patriarchae Constantinopolitano, saeculi decimi tertii scriptori, adscribendae sint. Huius vero Methodii aeuo indumenta sacerdotum sacrata iam vbique recepta fuisse, et nemo negat, et iam supra a nobis datum est.

§. XVI.

Cyprianus an habitu Cardinalis ad mortem processerit? Dalmaticarum origo.

Sed restat vltimum argumentum, ad quod, tanquam ad sacram anchoram, confugiunt, quotiescunque palmam dubiam esse vident. Exstat nimirum vita et passio Cypriani, non illa a PONTIO, diacono Carthaginiense, sed ab alio quodam multo recentiore, saeculo octauo (*p*), stilo satis inelaborato conscripta, in qua Cypriani habitus, quem ad supplicium ductus deposuerit, hunc in modum describitur: *Et ita idem Cyprianus in agrum Sexti perductus est, et ibi se lacerno birro exspoliauit, et genua in terram flexit, et in orationem se Domino prostrauit. Et quum se Dalmatica atque tunica exspoliasset, et diaconis tradidisset, in linea stetit, et coepit spiculatorem*

 su-

(f) Blondell. *in Pseudo-Isidoro et Turriano vapulante.*

(g) Turrian. *singulari opere de Epistolis decretal. aduersus Magdeburg.*

(h) Bonau. Maluasia *Apologet. pro Epist. decretal.*

(i) Card. Aguirre *in Appar. ad Concil. Hisp. Tom.* I. *diss* IV. *p.* 67. *sequ.*

(k) Labbeus Tom. I. *Concil. p.* 78.

(l) Origen. *hom.* II. *in Leuit.*

(m) Method. *in libro reuelat.*

(n) Orthodoxogr. *Tom.* I.

(o) Aubert. Miraei *Schol. ad Hieronymi Catal. scriptorum Eccles. cap.* LXXXIII. *Guil. Caue Histor. litter. Part.* I. *p.* 75. *sequ.*

(p) a Paullo *nimirum* Diacono, *vt censet* Voss. *de Vitiis sermon. lib.* VI. *p.* 321.

sustinere. Haec exscribens BARONIVS (q) dici non potest, quantopere ineptiat, quantum triumphet, quam reperisse se putet, non quod pueri in faba. Addit enim: *Haec diligentiore consideratione pensanda sunt. Etenim ex iis adeo certis antiquitatis ecclesiasticae monimentis, qualis esse soleret Episcoporum habitus, probe possumus intelligere.* Hactenus bene. Quamuis enim nihil caussae sit, cur acta haec *certum antiquitatis ecclesiasticae monimentum* putemus, quum sagacioribus misere interpolata videantur: fatebimur tamen Baronio, nos ipsos hic episcoporum habitum genuinum agnoscere, sed vulgarem, et ab hodierno plane diuersum. Pergit vero Baronius, et criticum inuita Minerua agit. Postquam enim, quid linea, quid birrus, quid lacerna et dalmatica sit, prolixe inquisiuit, rationesque omnes subduxit, hanc summam facit cogitationum suarum: (r) *Ex his itaque iam exploratum haberi videtur, Episcoporum hunc fuisse antiquum habitum, vt post vestem superinducerent lineam, et desuper eam solutam tunicam, ac denique humeros tantum tegens et brachia lacernum birrum: Quo genere indumenti hodie videmus vti S. Romanae Ecclesiae Cardinales, atque Episcopos illos, qui ex Regularibus ad eam dignitatem prouecti sunt.* Vt rectius hoc intelligatur, *lineam* explicat de hodierno Ephod, quod Italis *Rochetto* vocatur, dalmatica ipsi est tunica talaris, et birrus denique lacernus palliolum, quod humeros tegit.

Spectatum admissi risum teneatis, Amici?

En Cyprianum habitu Cardinalis! Exploratum enim est Baronio, Cyprianum tali indumenti genere hic repraesentari, quali hodie vtuntur Romanae ecclesiae Cardinales. Mireris, quod purpureum galerum omiserit, vt Cardinalem omnibus numeris absolutum habeamus. Sed ne iocari videamur, res ipsa paullo diligentius consideranda est. Referunt acta, qualiacunque sint, Cyprianum positis vestimentis *in linea stetisse*; atque adeo primum quaerendum est, quidnam sit *linea* illa vestis, in qua beatissimus martyr spiculatorem exspectauit? Respondet Baronius: *Nihil aliud est, quod dici possit, nisi* lineam *illam Cypriani commune illud omnibus Episcopis lineum indumentum fuisse, quod* Ephod *alii dicunt, Italice vero* Rochetto. Cur vero nihil aliud dici posset? Linea illa fuit interula, quae super nudum indui consueuit. Quotidie enim videmus homines capitis damnatos ad interulam vsque exui, et sic *in linea* carnificis ictum exspectare. Idem igitur si Cyprianum fecisse dixerimus, nihil praeter rem dixisse videbimur. Praevidit quidem hoc telum Baronius, sed illud suo more contemnit. Neminem enim tam obtusum ingenio futurum existimat, vt acta de linea interula intelligenda putet, siquidem non decuisset sacerdotalem grauitatem, Cyprianum ad interulam vsque denudari, quum praesertim ad hoc non cogeret magistratus, nec carnificis functio id postularet. Egregia vero ratio. Non decuit sacerdotem ad interulam vsque denudari, ergo capitis damnatus, et quidem ab ethnico magistratu,

Cy-

[q] Baron. *ad ann.* 261. *n.* LX. (r) Idem *ibid. num.* XLI.

Cyprianus denudatus non est. Cur non eodem ratiocinandi artificio concludamus, Christum vestibus ornatum cruci esse affixum; non enim decuisse saluatoris sanctitatem, nudum ab vllo mortalium conspici. Multum videlicet interest inter hominem suo arbitrio viuentem, et iudicio capitali damnatum. Illorum nemo temere tam sine fronte erit, vt nudum se oculis hominum exponat; at in suppliciis res non hominis arbitrio agitur, nec quaeritur, quid decorum sit, sed quid carnifex fieri velit? Et vnde porro probabit Baronius, carnificis functionem hoc non postulare? Respondet quidem: *Quid enim opus erat ad capitis obtruncationem, ad subuculam vsque exui, quum praesertim nullum ea de re exstet exemplum?* Sed videtur Cardinalis nunquam eiusmodi supplicium spectasse: alioquin tam pueriliter non ineptiret. Multum enim opus esse ad obtruncandum caput, vt homo non solum ad interulam, sed omnino ad cutem, denudetur, carnifices rectius docebunt, quam Baronius, quibus et hic, tanquam artificibus, in sua arte credendum est. Iam etiam de *dalmatica*, quam posuit Cyprianus, dispiciendum. Baronius hic iterum vestem sacerdotalem refert, et nos ad MARTYROLOGIVM (s) suum relegat. Sed in eo, quod ad rem faciat, nihil omnino occurrit. Diuersa enim dalmaticarum genera ibi recenset, veluti manicatarum, chirothecatarum, aliarumque sine manicis, et deinde plura ex recentioribus scriptis corradit. Certiora igitur quaerenda sunt. Dalmatica vox est recentior, et Caesarum demum aetate inuenta, et quidem ita vocabatur *tunica, clauis purpureis insignis* (t), qualem non nisi molliores gestabant. Hinc vitio versum legimus Commodo Caesari, quod *dalmaticatus* in publicum prodiisset (u). Nec minus in vitio positum, quod Elagabalus post coenam saepe visus sit *dalmaticatus* (x). Vnde colligimus, vestem hanc, vt solent omnes exoticae, adeo sorduisse viris grauioribus, vt eam mulieribus, quam viris, digniorem habuerint. Quis igitur credat, Cyprianum, virum sanctissimum, et quod caput rei est, episcopum, tam sui esse oblitum, vt vestem hanc molliorem, et quam tunc vix Romanorum luxus inuenerat, sibi sumserit? An, quod in Commodo et Elagabalo Romanis intolerabile visum est, Cyprianum Episcopum decuit? Hinc tantum abest, vt Baronius in Cypriano dalmaticam sacerdotalem inuenerit, vt potius probari haud difficulter possit, dalmaticas ante quartum saeculum a sacerdotibus non fuisse admissas. Operae pretium erit, hoc accuratius considerare. Cum Commodi et Elagabali tempore dalmaticae Romanis mollitiem quandam prae se ferre viderentur; nemo erat, qui hoc habitu vti vellet, eaque opinio satis diu vigebat, donec, vt fieri solet, tempus eam minueret. Interea defaecuerat tyrannorum furor, et Christiani Constantini fauore tuti melius haberi coeperant. Clerici igitur quum paullo elegantius vestiri cuperent, initio Syluestri Papae consilio adsumserunt *colobium*, sed, quum et illud parum splendidum videretur, paullo post, vel ipsius Syluestri vel successorum

C 2 iussu

(s) Baron. *notat. ad Martyrol. Rom.* 320. Tom. II. Opp. *die* 31. *Maii*.

(t) Voss. *lib. VI. de vitiis serm.* 8.

(u) Lamprid. *in Commodo cap. VIII.*

(x) Lamprid. *in Elagabalo cap. XXVI.*

iussu colobium cum dalmatica commutarunt. Haec vera est dalmaticae tunicae origo, quam scriptores magno consensu docent. CAROLVS M. Imp. (y) qui in antiquos Ecclesiae ritus mira curiositate inquisiuit, vbi de sacris vestibus agit: *Quum*, inquit, *nuditas brachiorum culparetur a Syluestro dalmaticarum repertus est vsus*. Sic et ABBO FLORIACENSIS (z) qui ex instituto Pontificum vitas et res gestas descripsit, *Syluestrum* ait *instituisse, vt diaconi dalmaticis in ecclesia uterentur*. Sed omnium accuratissime huius indumenti originem ostendisse videtur ANSELMVS (a), antiquus decretorum collector, qui EVSEBIVM nescio quem auctorem sequutus ita scribit: *A S. Syluestro et presbyteris eius colobiorum vsus sumsit initium; et Marcus et Iulius et Liberius eo ordine sunt vsi: Post hos autem colobia in* DALMATICAM *sunt commutata. Visum enim est, melius huic proposito conuenire, quod accuratius placere valeat*. Ex his antiquis satis scriptoribus manifestum est, dalmaticas vel a Syluestro, qui ab anno CCCXIII. ad annum vsque CCCXXXV. Romanae ecclesiae praefuit, vel a Damaso, qui ab anno CCCXLVII. annos septendecim imperauit, fuisse in ecclesiam introductas. Et posterior quidem sententia eo magis probabilis est, quo notior est Damasi Papae luxus, ab ipsis gentilibus notatus. AMMIANVS enim MARCELLINVS (b), qui ea ipsa aetate scripsit, non sine sale refert, *hunc Episcopum, ditatum oblationibus matronarum, processisse vehiculis insidentem, et* CIRCVMSPECTE VESTITVM, eumque comparat prouincialibus quibusdam Antistitibus, in quibus *vilitatem indumentorum* laudat. En Damasi genium, ad splendorem et elegantiam factum, quem etiam miratus Praetextatus Consul apud HIERONYMVM (c) saepius dicere solebat: *Facite me vrbis Episcopum, et protinus ero Christianus*. Quam verisimile igitur est, Damasum huius ingenii virum, vt ANSELMVS suspicatur, vestem dalmaticam primum omnium in locum colobii adsumsisse? Hoc vero si admittas (nec caussa vlla est, cur admittere nolis,) quomodo iam Cyprianus, et quidem ad supplicium ducendus, dalmatica vti potuit? Sed obiicit Baronius, ita tamen rem in actis, *certissimo antiquitatis ecclesiasticae monimento*, referri. Referatur licet; quid tum? Annon vel hoc argumento constat, acta illa non coaeua, sed sequioris saeculi esse? Sed probe notandum videtur, non in omnibus actis dalmaticam inueniri, sed, ipso obseruante Baronio, in nonnullis eius loco *tunicam* legi. Ex quo adparet, Cyprianum tunicam super interulam induisse, hoc est, vestem vulgarem, et omnibus prouincialibus communem, quam deinde auctor vitae Cypriani recentior, stilum imprudenter suo saeculo attemperans, in dalmaticam commutauit. Quod denique ad *birrum lacernum* attinet, nescio quid sibi velit Baronius, dum hic etiam episcopale indumentum quaerit. Lacernum

(y) Carol. M. *de sacrificio Missae et ratione rituum ecclesiae ad Alcuinum edit. Antv.* 1560. 8.

(z) Abbo Floriac. *Epit. de vitis Pontific. in Syluestro PP. cap.* LXXXIII.

[a] Anselmus *citatus a* Petro Ciacconio *in annotat. ad Cassian. p.* 672. *edit. Rom. Confer.* Voss. *de vitiis serm. libr.* III. *cap.* VI. *p.* 131. *Tom.* II. *Opp.*

[b] Ammian. Marcell. *libr.* XXVII. *cap.* VI.

[c] Hieronym. *Epist.* LXI.

num enim, vt ipſe docet, fuit breue veſtimentum, quod ad arcendam pluuiam iniiciebatur; idque non ſacerdotibus aut epiſcopis proprium, ſed omnibus Romanis ac prouincialibus vſitatum (*d*). *Birrum* vero ipſe refert ad colorem rufum, et ſic birrum lacernum ex ipſius Baronii ſententia quam rectiſſime explicabimus pallium rufum pluuiae arcendæ aptum. Videmus ergo Cyprianum, non Cardinalis habitu, vt Baronius ſuauiter ſomniat, ſed vulgari amictu indutum, interula nimirum, tunica et pallio ſeu lacerna, qualem tunc Carthaginienſes omnes geſtabant. Plura non addo, praeter hoc vnicum, quod PONTIVS diaconus, qui de vita et paſſione Cypriani volumen *egregium*, vt HIERONYMVS (*e*) vocat, reliquit, nec lineae, nec dalmaticæ, nec birri lacerni, vel verbo mentionem faciat, quum tamen beatum martyrem capite plecti viderit. Vnde igitur hoc ſciuit Auctor Actorum Cypriani, a Baronio hic exſcriptus, quum ſaeculo octauo non ſit antiquior?

§. XVII.

Tonſurae antiquitas ex Euſebio, Greg. Nazianz. et Am. Marcell. nec quicquam probatur.

Antequam vltimam manum huic capiti imponamus, de tonſura etiam nonnihil dicendum erit, vt fabula haec laeta cataſtrophe finiatur. Paullo ante, quum veſtium ſacrarum hiſtoriam traderemus, meminimus etiam tonſurae, eamque a monachis primum inuentam, deinde vero ſaeculo quinto a clericis etiam ſine omni ſuperſtitione admiſſam diximus. Sed & hic reclamat Roma pontificia, & hoc inſigne ſacerdotum ſuorum antiquitatis laude priuari, non ſine dolore conqueritur. Vt igitur ratae genti ſua conſtet antiquitas, diuerſas vias ingrediuntur huius partis ſcriptores. Quidam enim cum ISIDORO (*f*), BARONIO (*g*), CASALIO (*h*) aliiſque, ipſos Apoſtolos tonſos in ſcenam producunt. Quidam ad patrum antiquiſſimorum, aliorumque ſcriptorum teſtimonia prouocant, quod praeter CASALIVM ex inſtituto facit GASTO CHAMILLAR (*i*), Doctor Sorbonicus, qui de tonſura ſcripturus, diligentiſſime nugas omnes collegit. Alii denique quinti ac ſequioris ſaeculi patrum auctoritate vtuntur. Illis hic reſpondebimus: iſtis capite ſequenti ſatisfiet: cum his nihil nobis negotii eſt. Sed vt paucis hoc labore defungamur, primo mittimus ANICETI PAPAE (*k*) aliaque huius farinae teſtimonia. Adulterinum enim hunc eſſe Iſidori Mercatoris foetum, iam ſupra oſtendimus. Nec moramur ea loca, vbi nonnunquam de clericorum coma non nutrienda agitur. Aliud enim eſt, comam non promittere, aliud in coronae formam tonderi. Sed praecipua tantum loca examinabimus, in quibus cauſſae ſuae proram puppimque conſtituunt. Vrgent igitur, EVSEBIVM (*l*), epiſcopor

Tyri

(d) *Vide* Ciceron. *Orat. Philipp.* II. Plin. *lib.* XVIII. *Hiſt. Natur. cap.* XXV. Feſt. *Grammat.* in voce *Lacerna*.

[e] Hieronym. *de Script. Eccleſ. cap.* LXVIII.

[f] Iſidor. *lib.* II. *de diuin. offic. cap.* IV.

[g] Baron. *ad ann.* 58. *n.* CXXXII.

[h] Caſal. *de ſacr. Chriſt. rit.* L. III. c. XLIX. p. 268. ſeqq.

[i] Gaſto Chamillar. *de tonſura* p. 401.

[k] Anicet. PP. *Epiſt. ad Gall Ep.* in *Diſt.* XXIII. *Can.* prohibere fratres.

[l] Euſeb. *libr.* X. *Hiſt. Eccl. cap.* IV.

res eo contulerunt, vt ipsi Apostoli eorum opera ac studio sacerdotali habitu ornati in publicum prodirent. Scilicet quos PAVLLVS (u) nobis sistit famelicos, NVDOS, et rerum omnium indigentes; quos ipse CHRISTVS (x) sine auro et argento, sine marsupio et vestium adparatu per orbem peregrinari, et de prouidentia sua securos esse iussit: eos nobis depingunt, dalmatica aliisque indumentis sacris pulcherrime vestitos, quin auro gemmisque fulgentes. Sic antiquitatem Apostolicam mentitur Roma, Gibeonitarum instar, qui procul se venisse simulantes, adtectata vestium vetustate ipsi Iosuae illudere non dubitabant? Vt igitur haec larua detrahatur, lepidae eorum rationes in medium proferendae, diligentiusque examinandae sunt.

§. II.

Videntur potius usi communi vestitu Iudaeorum.

Antequam vero in arenam descendamus, operae pretium videtur, quo habitu vere incesserint Apostoli, paullo accuratius inquirere. Nouimus, illos Iudaeos fuisse, et quidem infimae conditionis homines, quorum plerique arte illiberali victum quaerebant. Quamobrem probabile est, omnes habitu eodem esse vsos, qualis nempe tunc apud Iudaeos et plerosque orientales receptus fuit. Si enim singulari aliquo indumento se distinxissent ab aliis, cur Petrus non statim agnitus esset in palatio Caiphae? Quid opus erat coniecturis a dialecto Galilaea petitis? quid Malchi testimonio? si ipsa vestimenta eum Christi discipulum prodidissent. Sic et Ioannem legimus non solum in palatio Caiphae, verum etiam sub cruce stetisse, a nemine agnitum aut vexatum, quod fieri vix potuisset, si habitu quodam singulari esset vsus. Denique ex actis Apostolorum saepissime eos inter Iudaeos in ipsis synagogis versatos esse, intelligimus. Quomodo vero admissi essent homines, qui a veteri Iudaeorum habitu desciverant? praecipue quum vestes Iudaicae maximam partem ad religionem pertinere viderentur?

§. III.

In Iudaeorum vestitum inquiritur. Petri vestimenta ex Act. II, 8.

Vt igitur de harum vestium forma agamus: ex scriptura aeque ac libris Iudaeorum discimus, tria praecipue fuisse vestimenta, quae a Iudaeis, quin orientalibus propemodum omnibus, gestata sunt. Primo enim lumbis adstrinxerunt linea feminalia, quae ad genua vsque et poplites defluentia, partes genitales velabant, et Hebraeis מכנסי Graecis περισκελῆ vocabantur. Hinc induebant כתנת, Graece χιτῶνα, id est, tunicam laneam prolixiorem et manicatam, quae corpus a collo ad talos vsque tegebat, et vmbilico tenus cingulo adstringebatur. Hinc denique iniici solebat, pallium seu vestis exterior, Hebraeis מעיל Graecis ἱμάτιον aut pluraliter τὰ ἱμάτια dictum. Hoc pallium erat vestis ampla, nec multum dissimilis pallio Graecorum, quod

quae

(u) 1. Cor. IV, 11. 2. Cor. XI, 27. (x) Matth. X, 10.

e quatuor pannis certo modo inter se iunctis consuebatur, atque hinc saepius τετράγωνον ἱμάτιον *quadrangula vestis*, siue quadrata, appellabatur. Hae sunt vestes omnibus Iudaeis communes. Addebant quidem lautiores *subuculam* (y), seu tunicam lineam interiorem, cuti proximam, nec non *sandalia* (z) seu ὑποδήματα, calcibus alliganda: sed istae quidem vestes non sumebantur a ceteris, qui aut frugalitatis priscae tenaces erant, aut inopia premebantur. Ex his adparet, duas praecipue vestes apud orientales in oculos incurrisse, tunicam et pallium, earumque hic maxime habendam esse rationem. Crebra sane earum ab auctoribus mentio iniicitur. De Assyriis auctor est STRABO (a), eos vti tunica linea talari, quae nostrae subuculae respondet, tunica altera exteriore lanea, et pallio albo. De Iudaeis idem facile probatur. MICHEAS propheta (b) Israelitas increpaturus, quod latrociniis operam dare coeperint, spoliari ab ipsis dicit securos אדר שלמה *tunica* et *pallio* vbi שלמה est tunica exterior, alias כתנת χιτών, אדר vero est pallium, alias מעיל ἱμάτιον. Sic et SERVATOR, injuriarum patientiam suis commendans (c), τῷ θέλοντί σοι, inquit, κριθῆναι, καὶ ΤΟΝ ΧΙΤΩΝΑ σοῦ λαβεῖν, ἄφες αὐτῷ καὶ τὸ IMATION. En hic Iudaeorum vestes. χιτών est כתנת tunica exterior, τὸ ἱμάτιον מעיל siue pallium. Solent quidem Talmudici aliis quoque vocabulis vti, & pallium vocare חלוק tunicam vero טלית (d), sed res eodem redit, nec dubium est, quin plura harum vestium nomina vsitata fuerint. Exempla et alia quam plurima exstant. Sed quaedam tantum, ecclesiae Christianae incunabulis coaeua, adferenda sunt. Quum Christus cruci esset adfixus, milites *acceperunt* τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, (en pallium) & *fecerunt quatuor partes*, *vnicuique militi partem vnam*, (en quadratam pallii figuram, quae facillime quadrifariam diuiditur,) & τὸν χιτῶνα (en tunicam, quae deinde latius describitur (e). Videmus itaque Christum non aliis vestimentis indutum, quam quibus Iudaei vtebantur (f). Sic et in ACTIS (g) de Petro Apostolo per Angelum e carcere educto legimus: *Dixit vero ad eum Angelus: Accinge, et alliga sandalia, et fecit ita. Et dixit ipsi:* περιβαλοῦ τὸ ἱμάτιόν σου, *superiniice pallium tuum, et sequere me*. Constat hinc, quibus indumentis Petrus incesserit. Dormiuerat in tunica, et quidem cingulo haud adstricta, soluerat etiam sandalia, vt eo commodius somnum caperet. Expergefactus igitur ab Angelo, iubetur se accingere super tunicam, quam non dum exsuerat, iubetur praeterea sandalia induere, et pallium iniicere, atque sic e carcere prodire, vestibus non aliis, quam Iudaicis, ornatus. Quibus et reliquos Apostolos contentos fuisse, tam extra omnem dubitationis aleam positum

[y] *Vide hic omnino* Casaub. *Exerc.* XXI. *adu. Baron. n.* LXXXIV. *p.* 452. *sequ.*

[z] Grot. *ad Marc.* VI. 9.

[a] Strabo *libr.* XVI. *Geogr.*

[b] Matth. II. 8.

[c] Matt. V. 40. Luc. VI. 29.

[d] Vid. Lightf. *Hor. Hebr. et Talm. ad Matth.* V. 40. *p.* 294. *Tom.* II. *Opp.*

[e] Ioh. XIX. 23.

[f] *Vide* Casaub. *l. c. p.* 450.

[g] Actor. XII, 8. *vbi confer.* Grotii *Adnotat.*

tum esse arbitror, vt plura addere superuacuum videatur (h).

§. IV.

Abdiae Babylonii testimonium de vestitu Apostolorum.

Et hunc habitum Apostolorum agnouit etiam personatus historiae apostolicae auctor, qui sub ABDIAE nomine latere voluit. Quamuis enim tantum nugarum et huius librjs contineatur, vt, si quid vsquam verum dicit, illud multis ineptiis somniisque corrumpat: non ausus tamen est, vestes Apostolis alias tribuere, quam has ipsas, quas paullo ante descripsimus. De S. Ioanne Apostolo memoriae prodidit (i), *eum* TVNICAM *suam Aristodemo dedisse, et* PALLIO *amictum coepisse stare*. De Simone et Iuda (k): *implesse eos* PALLIA *sua de serpentibus, & misisse in magos*. De S. Bartholomaeo denique (l), *vestitum eum fuisse* COLOBIO *albo, clauato purpura, indutumque* PALLIO *albo, habente per singulos angulos singulas gemmas purpureas*. Addit et sandalia, quae per XXV. annos incorrupta durasse perhibet. Videmus hic rursus habitum Iudaicum, pallium scilicet, tunicam seu colobium, et sandalia. Et quamuis illa de gemmis singulis ad singulos pallii angulos, et de purpura colobio attexta, ex fabula consuta sint, et scriptorem commentitium arguant: rem ipsam tamen acu attigit, eoque habitu nobis repraesentauit Apostolos, quo reuera vsi sunt: secus ac hodierni pontificii, qui veluti pertaesi apostolicae simplicitatis, nescio, quae ornamenta sacra conquirunt, sacrificulis suis, quam Apostolis, digniora.

§. V.

Vt ergo istorum hominum vanitas eo facilius in oculos incurrat, argumenta eorum, quibus impulsi nobis apostolorum habitum sacerdotalem obtrudere non erubescunt, iusto ordine recensenda, ac diligentius examinanda videntur.

CAP.

[h] *Conf. hic Salmas. not. ad Tertull. de Pallio p. 15. 72. 445.*

[i] Abdias Babyl *lib. V. de S. Ioann. cap. XXI. p. 579. edit. a Fabricio in Cod. Apocryph. N. T. Tom. II.*

[k] Id. *lib. VI. cap. XVI. p. 623.*

[l] Id. *lib. VIII. cap. II. p. 671. seq.*

CAP. II.

DE HABITV ET INSIGNIBVS SACERDOTALIBVS PETRI.

I. Petri nulla memorantur insignia pontificia. II. Tribuitur tamen ipsi tonsura. III. Origo huius traditionis. Historia controuersiae Anglicanae de tonsura Petri & Paulli. IV. Auctorum, qui eam defendunt, futilitas. V. Rationes, quae contra illam militant. VI. Baculus pastoralis Petri. VII. Historicorum de eo testimonia. Historia Eucharii, Valerii & Materni, Apostolorum Treuirensium. VIII. Canonistarum doctrina de baculo Petri. IX. Rationes, quibus haec traditio in dubium vocatur. X. An Eucharius a Petro in Treuiros missus sit? XI. An Maternus post 40. dies e mortuis sit resuscitatus? XII. An Petrus baculum pastoralem gestauerit? XIII. An baculus ille Treuiris custoditus sit? XIV. An Papa ob hanc historiam a baculo abstineat? XV. Coniectura de fabulae origine. XVI. Argumenta Brovveri expenduntur. XVII. An Petrus & alii Apostoli gladio cincti iter fecerint?

§. I.

Petri nulla memorantur insignia Pontificia.

ORdimur a PETRO, quem a Christo ecclesiae vniversae summa cum dignitate praefectum esse, contendunt. Huius quae indumenta fuerint, iam superiore capite ex Act. XIII. demonstrauimus. At multo aliter vestitum nobis sistunt pontificii. Expectares fortassis coronam pontificiam, eaque insignia, quibus nunc eius successores vtuntur. Nam si his vsum esse apostolum probarent, quanta auctoritas Pontificis Romani insignibus accederet? quam facile protestantes, coronae huic illudentes, reprimerent? Sed bonum factum. In tota antiquitate hic nihil inueniunt, quod ipsis vel in speciem faueat, & hinc ab ipsis pontificiis ridetur IO. PALATIVS (m), adeo verecundiae limites egressus, vt Petri etiam imagini coronam illam triplicem adpingere non dubitarit.

§. II.

Tribuitur tamen ipsi tonsura.

Interim ne Petrus solus sacerdotii insignibus caruisse videatur, ad tonsuram confugiunt, rasoque & nudo vertice Apostoli caput deturpant, quin ab eo tonsurae ritum Ecclesiae traditum esse iactant. Quo vero fundamento nituntur? An auctoritate scripturae? An antiquissimorum patrum consensu? Tali enim opus erat testimonio ad rem

[m] Palat. de gest. Pontif. Rom. Tom. I. p. 1.

culo quarto eſſe habitum ſacerdotalem, nec ſimul uno tempore in eam formam fuiſſe redactum, qualis hodie vel in Graeca, vel in Romana eccleſia, conſpicitur?

§. XIII.

Argumenta aduerſariorum expenduntur.

Praemiſſa hac breui hiſtoria, et altera pars audienda erit. Diximus enim ſupra, Pontificios nonnullos in alia omnia ire, et originem habitus clericalis ab ipſis Apoſtolorum temporibus deriuare. Quibus itaque rationibus adducti hoc faciant, nunc erit diſpiciendum. Tria vero potiſſimum argumentorum genera ſunt, quibus in hac controuerſia vtuntur. Vel enim ipſos Apoſtolos habitu hodierno induunt, quod ſumma impudentia auſus eſt BARONIVS, vel ad patres trium priorum ſaeculorum confugiunt, quod una cum BARONIO (a) fecit CASALIVS (b), vel patres quarti et ſequentium ſaeculorum teſtes laudant, quod tutiſſimum viſum eſt BELLARMINO. Cum hoc nulla nobis erit controuerſia, ſiquidem ipſi fatemur, habitum clericorum iſto ſaeculo fuiſſe inuentum. Nec cum iſto hic litigabimus, quia ſequente capite de Apoſtolis accuratius agendum erit. Ergo ſecundum tantum argumentorum genus reſtat, hic ſub limam reuocandum,

§. XIV.

Epiſtolae primorum pontificum Decretales ſunt ſuppoſititiae, et hinc nihil probant.

In principiis igitur locant CLEMENTEM ROMANVM, ANACLETVM, SOTEREM et S. STEPHANVM, Pontifices Romanos, magna, ut aiunt, nomina et omni exceptione maiora, quippe ad ſaeculum primum, ſecundum, tertium, referenda. Ex Clementis ſcriptis laudant Epiſtolam II. ad Iacobum, fratrem Domini, in qua tam multa de lauandis, ſeruandis, comburendisque ſacris veſtibus praecipiuntur, vt ab inſulſiſſimo monacho nihil potuiſſet ſcribi frigidius. ANACLETI (c) quoque epiſtolam aliquam laudant, in qua praecipitur, *vt Epiſcopus ſecum habeat miniſtros, ſacris indutos veſtimentis, in fronte et a tergo*. Porro et SOTEREM Papam (d) leges quaſdam de veſtimentis ſacris, a monialibus non tangendis, condidiſſe ferunt. Denique et S. STEPHANI Epiſtolam I. de veſtimentis eccleſiaſticis multa praecipere contendunt. Sed deſperatam profecto cauſſam eſſe portet, quae ad hos triarios rediit. Omnes enim hae epiſtolae decretales tam manifeſto ex Iſidori Mercatoris, impoſtoris ac nebulonis inſulſiſſimi, officina emiſſae ſunt, totque falſitatis indiciis ſe produnt, vt ipſis pontificiis (e), quibus laeua ſalit, nugarum anilium pudeat, ex quo a BLONDEL-

[a] Baron. *ad ann.* 261. *n.* 44.

[b] Caſal. *de profanis Aegypt. et Rom. et ſacris Chriſtianorum ritibus lib.* III. *cap. XXXV. p.* 180. *ſequ.*

(c) Anaclet. *Epiſt.* 1. *de oppreſſ. Epiſc.*

(d) Soter. *Epiſt. ad Epiſcop. Italiae.*

(e) Natal. Alex. *ſaecul.* 1. *part.* 11. *p.* 219. Petr. de Marca *libr.* III. *de concord. Sacerd. et Imperii cap.* V. Gerbaſ. *append. de cauſſa mai. p.* 68. Chriſt. Lup. *Schol. ad can. concil. part.* IV. *p.* 362. *Vt taceamus* Dupinium, Nic. Antonium, Launoium, Ant. Pagi, Baluzium, Cardin. Bonam, *aliosque, quos allegant* D. Gerhard. *Tom.* I. *Confeſſ. Cathol. p.* 433. *ſequ.* Ittig. *diſſ. de Patribus Apoſt. n.* XXXVII. *p.* 118. *ſequ.*

DELLO (f) inuictis argumentis explosae sunt. Relinquendae igitur istae cupediae TVRRIANO (g), MALVASIAE (h), CARDINALI DE AGVIRRE (i), aliisque eiusmodi ingeniis, quorum interest, epistolas has in auro collocare, id est, magno conatu maximas nugas agere. Satis enim poenarum hos dedisse credimus, dum ab ipsis contribulibus suis deridentur, tam deformes esse censentibus has Epistolas, vt nulla arte, nulla cerussa aut purpurisso fucari possint (k).

§. XV.

Origenis testimonium non pertinet ad habitum sacrum noui testamenti. Methodii reuelationes sunt suppositiae.

Paullo maioris momenti esse videntur, quae ex Patribus ad stabiliendam caussam suam colligunt. Nam primo laudant ORIGENEM (l), qui vestimentorum sacrorum iam saeculo tertio rationes mysticas tradiderit, deinde et METHODIVM (m), qui eadem aetate indumenta etiam sacrata laudauerit. Sed quam parum candide hoc fiat, vel tirones animaduertent, si ipsa patrum loca euoluerint. ORIGENES enim loquitur de habitu sacerdotali veteris testamenti, cuius vsum aeque ac mysteria omnes agnoscimus. METHODII vero *Reuelationes* περὶ τῶν ἀπὸ συςάσεως κόσμου συμβάντων, quae inter ORTHODOXOGRAPHA BASILEENSIA (n) habentur, tantum abest, vt saeculi tertii scriptori tribui possint, vt potius multa de Turcis eorumque rebus gestis garriant, et sic, fatentibus omnibus (o), potius METHODIO Homologetae, Patriarchae Constantinopolitano, saeculi decimi tertii scriptori, adscribendae sint. Huius vero Methodii aeuo indumenta sacerdotum sacrata iam vbique recepta fuisse, et nemo negat, et iam supra a nobis datum est.

§. XVI.

Cyprianus an habitu Cardinalis ad mortem processerit? Dalmaticarum origo.

Sed restat vltimum argumentum, ad quod, tanquam ad sacram anchoram, confugiunt, quotiescunque palmam dubiam esse vident. Exstat nimirum vita et passio Cypriani, non illa a PONTIO, diacono Carthaginiense, sed ab alio quodam multo recentiore, saeculo octauo (p), stilo satis inelaborato conscripta, in qua Cypriani habitus, quem ad supplicium ductus deposuerit, hunc in modum describitur: *Et ita idem Cyprianus in agrum Sexti perductus est, et ibi se lacerno birro exspoliauit, et genua in terram flexit, et in orationem se Domino prostrauit. Et quum se Dalmatica atque tunica exspoliauisset, et diaconis tradidisset, in linea stetit, et coepit spiculatorem su-*

(f) Blondell. *in Pseudo-Isidoro et Turriano vapulante.*
(g) Turrian. *singulari opere de Epistolis decretal. aduersus Magdeburg.*
(h) Bonau. Maluasia *Apologet. pro Epist. decretal.*
(i) Card. Aguirre *in Appar. ad Concil. Hisp. Tom. I. diss. IV. p. 69. sequ.*
(k) Labbeus *Tom I. Concil. p. 78.*
(l) Origen. *hom. II. in Leuit.*
(m) Method. *in libro reuelat.*
(n) Orthodoxogr. Tom. I.
(o) Aubert. Miraei *Schol. ad Hieronymi Catal. scriptorum Ecclesi. cap. LXXXIII. Guil. Caue Histor. litter. Part. I. p. 75. sequ.*
(p) a Paullo *nimirum* Diacono, *vt censet* Voss. *de Vitiis sermon. lib. VI. p. 321.*

sustinere. Haec exscribens BARONIVS (q) dici non potest, quantopere ineptiat, quantum triumphet, quam reperisse se putet, non quod pueri in faba. Addit enim: *Haec diligentiore consideratione pensanda sunt. Etenim ex iis adeo certis antiquitatis ecclesiasticae monimentis, qualis esse soleret Episcoporum habitus, probe possumus intelligere*. Hactenus bene. Quamuis enim nihil caussae sit, cur acta haec *certum antiquitatis ecclesiasticae monimentum* putemus, quum sagacioribus misere interpolata videantur: fatebimur tamen Baronio, nos ipsos hic episcoporum habitum genuinum agnoscere, sed vulgarem, et ab hodierno plane diuersum. Pergit vero Baronius, et criticum inuita Minerua agit. Postquam enim, quid linea, quid birrus, quid lacerna et dalmatica sit, prolixe inquisiuit, rationesque omnes subduxit, hanc summam facit cogitationum suarum: (r) *Ex his itaque iam exploratum haberi videtur, Episcoporum hunc fuisse antiquum habitum, vt post vestem superinducerent lineam, et desuper eam solutam tunicam, ac denique humeros tantum tegens et brachia lacernum birrum: Quo genere indumenti hodie videmus vti S. Romanae Ecclesiae Cardinales, atque Episcopos illos, qui ex Regularibus ad eam dignitatem promoti sunt*. Vt rectius hoc intelligatur, *lineam* explicat de hodierno Ephod, quod Italis *Rochetto* vocatur, dalmatica ipsi est tunica talaris, et birrus denique lacernus palliolum, quod humeros tegit.

Spectatum admissi risum teneatis, Amici?

En Cyprianum habitu Cardinalis! Exploratum enim est Baronio, Cyprianum tali indumenti genere hic repraesentari, quali hodie vtuntur Romanae ecclesiae Cardinales. Mireris, quod purpureum galerum omiserit, vt Cardinalem omnibus numeris absolutum habeamus. Sed ne iocari videamur, res ipsa paullo diligentius consideranda est. Referunt acta, qualiacunque sint, Cyprianum positis vestimentis *in linea stetisse*; atque adeo primum quaerendum est, quidnam sit *linea* illa vestis, in qua beatissimus martyr spiculatorem exspectauit? Respondet Baronius: *Nihil aliud est, quod dici possit, nisi* lineam *illam Cypriani commune illud omnibus Episcopis lineum indumentum fuisse, quod* Ephod *alii dicunt, Italice vero* Rochetto. Cur vero nihil aliud dici posset? Linea illa fuit interula, quae super nudum indui consueuit. Quotidie enim videmus homines capitis damnatos ad interulam vsque exui, et sic *in linea* carnificis ictum exspectare. Idem igitur si Cyprianum fecisse dixerimus, nihil praeter rem dixisse videbimur. Praevidit quidem hoc telum Baronius, sed illud suo more contemnit. Neminem enim tam obtusum ingenio futurum existimat, vt acta de linea interula intelligenda putet, siquidem non decuisset sacerdotalem grauitatem, Cyprianum ad interulam vsque denudari, quum praesertim ad hoc non cogeret magistratus, nec carnificis functio id postularet. Egregia vero ratio. Non decuit sacerdotem ad interulam vsque denudari, ergo capitis damnatus, et quidem ab ethnico magistratu,

Cy-

[q] Baron. *ad ann.* 261. *n.* LX. (r) Idem *ibid. num.* XLI.

Cyprianus denudatus non est. Cur non eodem ratiocinandi artificio concludamus, Christum vestibus ornatum cruci esse affixum; non enim decuisse saluatoris sanctitatem, nudum ab vllo mortalium conspici. Multum videlicet interest inter hominem suo arbitrio viuentem, et iudicio capitali damnatum. Illorum nemo temere tam sine fronte erit, vt nudum se oculis hominum exponat; at in suppliciis res non hominis arbitrio agitur, nec quaeritur, quid decorum sit, sed quid carnifex fieri velit? Et vnde porro probabit Baronius, carnificis functionem hoc non postulare? Respondet quidem: *Quid enim opus erat ad capitis obtruncationem, ad subuculam vsque exui, quum praesertim nullum ea de re exstet exemplum?* Sed videtur Cardinalis nunquam eiusmodi supplicium spectasse: alioquin tam pueriliter non ineptiret. Multum enim opus esse ad obtruncandum caput, vt homo non solum ad interulam, sed omnino ad cutem, denudetur, carnifices rectius docebunt, quam Baronius, quibus et hic, tanquam artificibus, in sua arte credendum est. Iam etiam de *dalmatica*, quam posuit Cyprianus, dispiciendum. Baronius hic iterum vestem sacerdotalem reperit, et nos ad MARTYROLOGIVM (s) suum relegat. Sed in eo, quod ad rem faciat, nihil omnino occurrit. Diuersa enim dalmaticarum genera ibi recenset, veluti manicatarum, chirothecatarum, aliarumque sine manicis; et deinde plura ex recentioribus scriptis corradit. Certiora igitur quaerenda sunt. Dalmatica vox est recentior, et Caesarum demum aetate inuenta, et quidem ita vocabatur *tunica, clauis purpureis insignis* (t), qualem non nisi molliores gestabant. Hinc vitio versum legimus Commodo Caesari, quod *dalmaticatus* in publicum prodiisset (u). Nec minus in vitio positum, quod Elagabalus post coenam saepe visus sit *dalmaticatus* (x). Vnde colligimus, vestem hanc, vt solent omnes exoticae, adeo sorduisse viris grauioribus, vt eam mulieribus, quam viris, digniorem habuerint. Quis igitur credat, Cyprianum, virum sanctissimum, et quod caput rei est, episcopum, tam sui esse oblitum, vt vestem hanc molliorem, et quam tunc vix Romanorum luxus inuenerat, sibi sumserit? An, quod in Commodo et Elagabalo Romanis intolerabile visum est, Cyprianum Episcopum decuit? Hinc tantum abest, vt Baronius in Cypriano dalmaticam sacerdotalem inuenerit, vt potius probari haud difficulter possit, dalmaticas ante quartum saeculum a sacerdotibus non fuisse admissas. Operae pretium erat, hoc accuratius considerare. Cum Commodi et Elagabali tempore dalmaticae Romanis mollitiem quandam prae se ferre viderentur; nemo erat, qui hoc habitu vti vellet, eaque opinio satis diu vigebat, donec, vt fieri solet, tempus eam minueret. Interea desaeuierat tyrannorum furor, et Christiani Constantini fauore tuti melius haberi coeperant. Clerici igitur quum paullo elegantius vestiri cuperent, initio Syluestri Papae consilio adsumserunt *colobium*, sed, quum et illud parum splendidum videretur, paullo post, vel ipsius Syluestri vel successorum

C 2 iussu

(s) Baron. *notat. ad Martyrol. Rom. die* 31. *Maii*.

(t) Voss. *lib. VI. de vitiis serm. p.* 320. *Tom. II. Opp.*

(u) Lamprid. *in Commodo cap. VIII.*

(x) Lamprid. *in Elagabalo cap. XXIII.*

iuſſu colobium cum dalmatica commutarunt. Haec vera eſt dalmaticae tunicae origo, quam ſcriptores magno conſenſu docent. CAROLVS M. Imp. (y) qui in antiquos Eccleſiae ritus mira curioſitate inquiſiuit, vbi de ſacris veſtibus agit: *Quum*, inquit, *nuditas brachiorum culparetur a Syluestro dalmaticarum repertus eſt vſus*. Sic et ABBO FLORIACENSIS (z), qui ex inſtituto Pontificum vitas et res geſtas deſcripſit, *Syluestrum* ait *instituiſſe, vt diaconi dalmaticis in eccleſia uterentur*. Sed omnium accuratiſſime huius indumenti originem oſtendiſſe videtur ANSELMVS (a), antiquus decretorum collector, qui EVSEBIVM neſcio quem auctorem ſequutus ita ſcribit: *A S. Syluestro et presbyteris eius colobiorum vſus ſumſit initium; et Marcus et Iulius et Liberius eo ordine ſunt vſi. Poſt hos autem colobia in* DALMATICAM *ſunt commutata. Viſum enim eſt, melius huic propoſito conuenire, quod accuratius placere valeat.* Ex his antiquis ſatis ſcriptoribus manifeſtum eſt, dalmaticas vel a Syluestro, qui ab anno CCCXIII. ad annum vſque CCCXXXV. Romanae eccleſiae praefuit, vel a Damaſo, qui ab anno CCCXLVII. annos ſeptendecim imperauit, fuiſſe in eccleſiam introductas. Et poſterior quidem ſententia eo magis probabilis eſt, quo notior eſt Damaſi Papae luxus, ab ipſis gentilibus notatus. AMMIANVS enim MARCELLINVS (b), qui ea ipſa aetate ſcripſit, non ſine ſale refert, *hunc Epiſcopum, ditatum oblationibus matronarum, proceſſiſſe vehiculis inſidentem, et* CIRCVMSPECTE VESTITVM, eumque comparat prouincialibus quibuſdam Antiſtitibus, in quibus *vilitatem indumentorum* laudat. En Damaſi genium, ad ſplendorem et elegantiam factum, quem etiam miratus Praetextatus Conſul apud HIERONYMVM (c) ſaepius dicere ſolebat: *Facite me vrbis Epiſcopum, et protinus ero Chriſtianus.* Quam veriſimile igitur eſt, Damaſum huius ingenii virum, vt ANSELMVS ſuſpicatur, veſtem dalmaticam primum omnium in locum colobii adſumſiſſe? Hoc vero ſi admittas (nec cauſſa vlla eſt, cur admittere nolis,) quomodo iam Cyprianus, et quidem ad ſupplicium ducendus, dalmatica vti potuit? Sed obiicit Baronius, ita tamen rem in actis, *certiſſimo antiquitatis eccleſiaſticae monimento*, referri. Referatur licet; quid tum? Annon vel hoc argumento conſtat, acta illa non coaeua, ſed ſequioris ſaeculi eſſe? Sed probe notandum videtur, non in omnibus actis dalmaticam inueniri, ſed, ipſo obſeruante Baronio, in nonnullis eius loco *tunicam* legi. Ex quo adparet, Cyprianum tunicam ſuper interulam induiſſe, hoc eſt, veſtem vulgarem, et omnibus prouincialibus communem, quam deinde auctor vitae Cypriani recentior, ſtilum imprudenter ſuo ſaeculo attemperans, in dalmaticam commutauit. Quod denique ad *birrum lacernum* attinet, neſcio quid ſibi velit Baronius, dum hic etiam epiſcopale indumentum quaerit. Lacernum

(y) Carol. M. *de ſacrificio Miſſae et ratione rituum eccl. ſiue ad Alcuinum* edit. Antv. 1560. 8.

(z) Abbo Floriac. *Epit. de vitis Pontific. in Syluestro PP. cap.* LXXXIV.

[a] Anſelmus *citatus a* Petro Ciacconio *in annotat. ad Caſſian. p.* 672. *edit.* Rom. Confer. Voſſ. *de vitiis ſerm. libr.* III. *cap.* VI. p. 131. Tom. II. Opp.

(b) Ammian. Marcell. *libr.* XXVII. *cap.* VI.

[c] Hieronym. *Epiſt.* LXI.

num enim, vt ipse docet, fuit breue vestimentum, quod ad arcendam pluuiam iniiciebatur; idque non sacerdotibus aut episcopis proprium, sed omnibus Romanis ac prouincialibus vsitatum (d). *Birrum* vero ipse refert ad colorem rufum, et sic birrum lacernum ex ipsius Baronii sententia quam rectissime explicabimus pallium rufum pluuiae arcendae aptum. Videmus ergo Cyprianum, non Cardinalis habitu, vt Baronius suauiter somniat, sed vulgari amictu indutum, interula nimirum, tunica et pallio seu lacerna, qualem tunc Carthaginienses omnes gestabant. Plura non addo, praeter hoc vnicum, quod PONTIVS diaconus, qui de vita et passione Cypriani volumen *egregium*, vt HIERONYMVS (e) vocat, reliquit, nec lineae, nec dalmaticae, nec birri lacerni, vel verbo mentionem faciat, quum tamen beatum martyrem capite plecti viderit. Vnde igitur hoc sciuit Auctor Actorum Cypriani, a Baronio hic exscriptus, quum saeculo octauo non sit antiquior?

§. XVII.

Antequam vltimam manum huic capiti imponamus, de tonsura etiam nonnihil dicendum erit, vt fabula haec laeta catastrophe finiatur. Paullo ante, quum vestium sacrarum historiam traderemus, meminimus etiam tonsurae, eamque a monachis primum inventam, deinde vero saeculo quinto a clericis etiam sine omni superstitione admissam diximus. Sed & hic reclamat Roma pontificia, & hoc insigne sacerdotum suorum antiquitatis laude priuari, non sine dolore conqueritur. Vt igitur rasae genti sua constet antiquitas, diuersas vias ingrediuntur huius partis scriptores. Quidam enim cum ISIDORO (*f*), BARONIO (*g*), CASALIO (*h*) aliisque, ipsos Apostolos tonsos in scenam producunt. Quidam ad patrum antiquissimorum, aliorumque scriptorum testimonia prouocant, quod praeter CASALIVM ex instituto facit GASTO CHAMILLAR (*i*), Doctor Sorbonicus, qui de tonsura scripturus, diligentissime nugas omnes collegit. Alii denique quinti ac sequioris saeculi patrum auctoritate vtuntur. Illis hic respondebimus: istis capite sequenti satisfiet: cum his nihil nobis negotii est. Sed vt paucis hoc labore defungamur, primo mittimus ANICETI PAPAE (*k*) aliaque huius farinae testimonia. Adulterinum enim hunc esse Isidori Mercatoris foetum, iam supra ostendimus. Nec moramur ea loca, vbi nonnunquam de clericorum coma non nutrienda agitur. Aliud enim est, comam non promittere, aliud in coronae formam tonderi. Sed praecipua tantum loca examinabimus, in quibus caussae suae proram puppimque constituunt. Vrgent igitur, EVSEBIVM (*l*), episcopum Tyri

Tonsurae antiquitas ex Eusebio, Greg. Nazianz. et Am. Marcell. nec quicquam probatur.

(d) *Vide* Ciceron. *Orat. Philipp.* II. Plin. *lib.* XVIII. *Hist. Natur. cap.* XXV. Fest. *Gramm.* in voce *Lacerna*.

[e] Hieronym. *de Script. Eccles. cap.* LXVIII.

[f] Isidor. *lib.* II. *de diuin. offic. cap.* IV.

[g] Baron. *ad ann.* 58. *n.* CXXXII.

[h] Casal. *de sacr. Christ. rit.* L. III. c. XLIX. *p.* 268. *seqq.*

[i] Gasto Chamillar. *de tonsura p.* 401.

[k] Anicet. PP. *Epist. ad Gall. Ep. in Dist.* XXIII. *Can.* prohibere fratres.

[l] Euseb. *libr.* X. *Hist. Eccl. cap.* IV.

Tyri congregatos magnifica oratione adloquutum, ipſis inter alia tribuere τὸν οὐράνιον τῆς δόξης στέφανον, *caeleſtem gloriae coronam*, per quam nihil aliud indicet, quam tonſuram, quae hodienum corona vocetur. Vrgent deinde, quod GREG. NAZIANZENVS (*m*) ab Epiſcopis etiam in capillis decorum obſeruari velit, & ideo commendet Maximum, qui ad Epiſcopatum euectus capillos poluerit. Denique ex AMMIANO MARCELLINO (*n*) addunt, Theodorum quendam a paganis ideo diris ſuppliciis fuiſſe enectum, quod puerum tonſuraſſet, quem eccleſiae deſtinauerat. Sed nihil procliuius eſt, quam tela haec plumbo obtuſiora declinare. Quod enim ad EVSEBIVM attinet, vel primus ipſius loci conſpectus docet, eum de nulla re minus, quam de tonſura, loqui. Nec propoſitum ipſi eſt, habitum Epiſcoporum deſcribere, ſed ſacrum eorum munus, adhibitis multis ſchematibus, collaudare. Hinc ipſis tribuit *ſacram tunicam talarem*, *caeleſtem gloriae coronam*, *et ſacerdotalem ſancti ſpiritus veſtem*, non quod eo habitu decoratos videret, ſed quoniam panegyriſtae eſt, omnia, quantum fieri poteſt, magnificentiſſime eloqui. Hinc quum eos ſacerdotes nominare vellet, per ſynecdochen notiſſimam ſigna ſacerdotii veteris teſtamenti commemorauit, quemadmodum noſtro etiam tempore orator Conſuli cuidam faſces & ſecures gratulari poſſet, quum tamen hodie nulli conſulum haec inſignia magiſtratus praeferantur. Nec magis ad rem facit, quod ex GREGORIO NAZIANZENO adferunt. Commendat enim pater iſte decorum, etiam in capillis detondendis ab Epiſcopo obſeruandum: ſed idem commendat PAVLLVS APOSTOLVS (*o*), & quidem non Epiſcopis ſolum, ſed omnibus viris, quos non ſine turpitudine quadam comam alere docet. Quid vero haec ad tonſuram clericalem? Quaeſtio ſane non eſt, an clericis comae tondendae ſint? Id enim quis negaret, cum etiam laicos hoc facere deceat? Sed de eo quaeritur, an clericos in formam coronae tonderi oporteat? Id eſt, quod et a nobis negatur, nec a GREGORIO NAZIANZENO dicitur. At commendat tamen Maximum, quod Epiſcopus factus comam detonderit? Etiam hoc iure facit Gregorius, ſed cur quaeſo commendat? non profecto, quod in formam coronae tonſus ſit, ſed quod cynici ſqualoris pertaeſus, comam reſecandam curarit. Atque adeo hoc exemplum aeque eſt ἀπροσδιόνυσον, ac illud, quod Baronius ex Ammiano Marcellino, Caſalius ex Baronio refert. Integer locus ita ſe habet; *Diodorus quidam veluti comes* in tumultu Alexandrino cum aliis obtruncatus eſt, *quod, dum aedificandae praeeſſet eccleſiae, cirros puerorum licentius detondebat, id quoque ad Deorum cultum exiſtimans pertinere*. Iam conſidera Lector, quam mala fide agant Caſalius (*p*) & Baronius (*q*). Ammianus Diodorum cirros puerorum detondiſſe ait; Caſalius puerum ab eo tonſuratum refert. Ammianus addit, Diodorum putaſſe, id quoque ad Deorum cultum pertinere; Caſalius et Baronius hos pueros eccleſiae deſtinatos fuiſſe fingunt. Quid abſurdius aut frigidius poterat excogitari? Sed age rem omnem expendemus, et vt dolus eo cla-

[m] Greg. Nazianz. *Orat.* XIII.
[n] Amm. Marcell. *libr.* XXII. *Hiſt.* *cap.* XXIIX.
[o] 1. Cor. XI. 14.
[p] Caſal. *l. c.*
[q] Baron. *ad ann.* 158. *n.* CXXIIX.

clarius perspiciatur, quid fecerit, & qua re tantum supplicum meruerit Diodorus, paullo diligentius explicabimus, praecipue quum ad intelligendum Ammianum Delio natatore opus sit. Obseruandum igitur, *cirros* appellari puerorum capillos post primam tonsuram succrescentes. Nimirum ad annum septimum vsque non tondebantur, intra quod tempus capilli vocabantur *comae*. Tunc tonsus semel capillus nutriebatur ad ephebiam vsque, et hic *cirrorum* nomine veniebat. Puberes facti iterum tondebantur, et tum subnascens capillus, si promitteretur, prolixiusque super humeros deflueret, *caesaries* appellabatur. Vterque vero puerilis crinis, et coma prima et cirri, cum ponerentur, sacrari alicui Deo solebant. Vnde VARRO apud NONIVM (r) Grammaticum: *Ambraciae*, inquit, *primum capillum puerilem demtum*, *item* CIRROS *ad Apollinem ponere solent*. Consuli etiam hic possunt TVRNEBVS (s) et SALMASIVS (t), apud quos talia plena manu feruntur. Nouit hoc Diodorus, et hinc, praepostero odio in gentiles stimulatus, *puerorum* Alexandrinorum *cirros licentius detondit*, ideo quod *eos quoque ad vanorum Deorum cultum pertinere sciebat*. Ignominia igitur affecit hos pueros, dum eos odio religionis cirris spoliauit, tantum abest, vt ecclesiae destinauerit. Quare etiam gentiles illo facto tantopere irritauit, ut religionis zelo pueros suos, sacro hoc, vt putabant, munere spoliatos, crudeli Diodori exitio vlciscerentur. Ex quo adparet, frustra et hunc locum a Baronio et Casalio allegatum, quippe qui, ne fidiculis quidem omnibus admotis, ad tonsuram clericalem trahi possit.

C A P. III.

DE VERIS VESTIBVS APOSTOLORVM.

I. Apostolis a Pontificiis tribuuntur vestes sacerdotales. II. Videntur potius vsi communi vestitu Iudaeorum. III. In Iudaeorum vestitum inquiritur. Petri vestimenta ex Act. XII, 8. IV. Abdiae Babylonii testimonium de vestitu Apostolorum.

§. I.

EX quo semel Concilii Tridentini patribus error crassissimus excidit, quod vestium sacerdotalium origo ex Apostolorum disciplina & traditione deriuanda sit, omnia potius facienda putauit Roma pontificia, quam vt errorem hunc agnosceret. Inde tot molimina BARONII aliorumque harum partium scriptorum, qui omnes ingenii vires **Apostolis a Pontificiis tribuuntur vestes sacerdotales.**

[r] Nonius *in voce* Cirri.
[s] Turnebus *libr.* XXVIII. *Aduers.* cap. XXVI.
[t] Salmas. *de Caesarie et Coma* p. 339. *seq.*

res eo contulerunt, vt ipsi Apostoli eorum opera ac studio sacerdotali habitu ornati in publicum prodirent. Scilicet quos PAVLLVS (u) nobis sistit famelicos, NVDOS, et rerum omnium indigentes; quos ipse CHRISTVS (x) sine auro et argento, sine marsupio et vestium adparatu per orbem peregrinari, et de prouidentia sua securos esse iussit: eos nobis depingunt, dalmatica aliisque indumentis sacris pulcherrime vestitos, quin auro gemmisque fulgentes. Sic antiquitatem Apostolicam mentitur Roma, Gibeonitarum instar, qui procul se venisse simulantes, adtectata vestium vetustate ipsi Iosuae illudere non dubitabant. Vt igitur haec larua detrahatur, lepidae eorum rationes in medium proferendae, diligentiusque examinandae sunt.

§. II.

Videntur potius usi communi vestitu Iudaeorum.

Antequam vero in arenam descendamus, operae pretium videtur, quo habitu vere incesserint Apostoli, paullo accuratius inquirere. Nouimus, illos Iudaeos fuisse, et quidem infimae conditionis homines, quorum plerique arte illiberali victum quaerebant. Quamobrem probabile est, omnes habitu eodem esse vsos, qualis nempe tunc apud Iudaeos et plerosque orientales receptus fuit. Si enim singulari aliquo indumento se distinxissent ab aliis, cur Petrus non statim agnitus esset in palatio Caiphae? Quid opus erat coniecturis a dialecto Galilaea petitis? quid Malchi testimonio? si ipsa vestimenta eum Christi discipulum prodidissent. Sic et Ioannem legimus non solum in palatio Caiphae, verum etiam sub cruce stetisse, a nemine agnitum aut vexatum, quod fieri vix potuisset, si habitu quodam singulari esset vsus. Denique ex actis Apostolorum saepissime eos inter Iudaeos in ipsis synagogis versatos esse, intelligimus. Quomodo vero admissi essent homines, qui a veteri Iudaeorum habitu desciverant? praecipue quum vestes Iudaicae maximam partem ad religionem pertinere viderentur?

§. III.

In Iudaeorum vestitum inquiritur. Petri vestimenta ex Act. 11. 8.

Vt igitur de harum vestium forma agamus: ex scriptura aeque ac libris Iudaeorum discimus, tria praecipue fuisse vestimenta, quae a Iudaeis, quin orientalibus propemodum omnibus, gestata sunt. Primo enim lumbis adstrinxerunt linea feminalia, quae ad genua vsque et poplites defluentia, partes genitales velabant, et Hebraeis מכנסי Graecis περισκελῆ vocabantur. Hinc induebant כתנת, Graece χιτῶνα, id est, tunicam laneam prolixiorem et manicatam, quae corpus a collo ad talos vsque tegebat, et vmbilico tenus cingulo adstringebatur. Hinc denique inieci solebat, pallium seu vestis exterior, Hebraeis מעיל Graecis ἱμάτιον aut pluraliter τὰ ἱμάτια dictum. Hoc pallium erat vestis ampla, nec multum dissimilis pallio Graecorum, quod e qua-

(u) 1. Cor. IV, 11. 2. Cor. XI, 27. (x) Matth. X, 10.

e quatuor pannis certo modo inter se iunctis consuebatur, atque hinc saepius τετράγωνον ἱμάτιον *quadrangula vestis*, siue quadrata, appellabatur. Hae sunt vestes omnibus Iudaeis communes. Addebant quidem lautiores *subuculam* (y), seu tunicam lineam interiorem, cuti proximam, nec non *sandalia* (z) seu ὑποδήματα, calcibus alliganda: sed istae quidem vestes non sumebantur a ceteris, qui aut frugalitatis priscae tenaces erant, aut inopia premebantur. Ex his adparet, duas praecipue vestes apud orientales in oculos incurrisse, tunicam et pallium, earumque hic maxime habendam esse rationem. Crebra sane earum ab auctoribus mentio iniicitur. De Assyriis auctor est STRABO (a), eos vti tunica linea talari, quae nostrae subuculae respondet, tunica altera exteriore lanea, et pallio albo. De Iudaeis idem facile probatur. MICHEAS propheta (b) Israelitas increpaturus, quod latrociniis operam dare coeperint, spoliari ab ipsis dicit securos אדר שלמות *tunica* et *pallio* vbi שלמות est tunica exterior, alias כתנת χιτὼν, אדר vero est pallium, alias מעיל ἱμάτιον. Sic et SERVATOR, injuriarum patientiam suis commendans (c), τῷ θέλοντί σοι, inquit, κριθῆναι, καὶ ΤΟΝ ΧΙΤΩΝΑ σου λαβεῖν, ἄφες αὐτῷ καὶ τὸ ΙΜΑΤΙΟΝ. En hic Iudaeorum vestes. χιτὼν est כתנת tunica exterior, τὸ ἱμάτιον מעיל siue pallium. Solent quidem Talmudici aliis quoque vocabulis vti, & pallium vocare חלוק tunicam vero טלית (d), sed res eodem redit, nec dubium est, quin plura harum vestium nomina vsitata fuerint. Exempla et alia quam plurima exstant. Sed quaedam tantum, ecclesiae Christianae incunabulis coaeua, adferenda sunt. Quum Christus cruci esset adfixus, milites *acceperunt* τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, (en pallium) *& fecerunt quatuor partes, vnicuique militi partem vnam*, (en quadratam pallii figuram, quae facillime quadrifariam diuiditur,) *&* τὸν χιτῶνα (en tunicam, quae deinde latius describitur (e). Videmus itaque Christum non aliis vestimentis indutum, quam quibus Iudaei vtebantur (f). Sic et in ACTIS (g) de Petro Apostolo per Angelum e carcere educto legimus: *Dixit vero ad eum Angelus: Accinge, et alliga sandalia, et fecit ita. Et dixit ipsi:* περιβαλοῦ τὸ ἱμάτιόν σου, *superiniice pallium tuum, et sequere me.* Constat hinc, quibus indumentis Petrus incesserit. Dormiuerat in tunica, et quidem cingulo haud adstricta, soluerat etiam sandalia, vt eo commodius somnum caperet. Expergefactus igitur ab Angelo, iubetur se accingere super tunicam, quam non dum exsuerat, iubetur praeterea sandalia induere, et pallium iniicere, atque sic e carcere prodire, vestibus non aliis, quam Iudaicis, ornatus. Quibus et reliquos Apostolos contentos fuisse, tam extra omnem dubitationis aleam posi-

[y] *Vide hic omnino* Casaub. *Exerc.* XXI. *adu. Baron. n.* LXXXIV. *p.* 452. *sequ.*

[z] Grot. *ad Marc.* VI. 9.

[a] Strabo *libr.* XVI. *Geogr.*

[b] Matth. II. 8.

[c] Matt. V. 40. Luc. VI. 29.

[d] Vid. Lightf. *Hor. Hebr. et Talm. ad Matth.* V. 40. *p.* 294. *Tom.* II. *Opp.*

[e] Ioh. XIX. 23.

[f] *Vide* Casaub. *l. c. p.* 450.

[g] Actor. XII, 8. *vbi confer.* Grotii *Adnotat.*

tum esse arbitror, vt plura addere superuacuum videatur (*h*).

§. IV.

Abdiae Babylonii testimonium de vestitu Apostolorum.

Et hunc habitum Apostolorum agnouit etiam personatus historiae apostolicae auctor, qui sub ABDIAE nomine latere voluit. Quamuis enim tantum nugarum et huius librjs contineatur, vt, si quid vsquam verum dicit, illud multis ineptiis somniisque corrumpat: non ausus tamen est, vestes Apostolis alias tribuere, quam has ipsas, quas paullo ante descripsimus. De S. Ioanne Apostolo memoriae prodidit (*i*), *eum* TVNICAM *suam Aristodemo dedisse*, *et* PALLIO *amictum coepisse stare*. De Simone et Iuda (*k*): *implesse eos* PALLIA *sua de serpentibus*, *& misisse in magos*. De S. Bartholomaeo denique (*l*), *vestitum eum fuisse* COLOBIO *albo*, *clauato purpura*, *indutumque* PALLIO *albo*, *habente per singulos angulos singulas gemmas purpureas*. Addit et sandalia, quae per XXV. annos incorrupta durasse perhibet. Videmus hic rursus habitum Iudaicum, pallium scilicet, tunicam seu colobium, et sandalia. Et quamuis illa de gemmis singulis ad singulos pallii angulos, et de purpura colobio attexta, ex fabula consuta sint, et scriptorem commentitium arguant: rem ipsam tamen acu attigit, eoque habitu nobis repraesentauit Apostolos, quo reuera vsi sunt: secus ac hodierni pontificii, qui veluti pertaesi apostolicae simplicitatis, nescio, quae ornamenta sacra conquirunt, sacrificulis suis, quam Apostolis, digniora.

§. V.

Vt ergo istorum hominum vanitas eo facilius in oculos incurrat, argumenta eorum, quibus impulsi nobis apostolorum habitum sacerdotalem obtrudere non erubescunt, iusto ordine recensenda, ac diligentius examinanda videntur.

CAP.

[h] *Conf. hic Salmas. not. ad Tertull. de Pallio p. 15. 72. 445.*

[i] Abdias Babyl *lib. V. de S. Ioann. cap. XXI. p. 579. edit. a Fabricio in Cod. Apocryph. N. T. Tom. II.*

[k] Id. *lib. VI. cap. XVI. p. 623.*

[l] Id. *lib. VIII. cap. II. p. 671. seq.*

CAP. II.

DE HABITV ET INSIGNIBVS SACERDOTALIBVS PETRI.

I. *Petri nulla memorantur insignia pontificia. II. Tribuitur tamen ipsi tonsura. III. Origo huius traditionis. Historia controuersiae Anglicanae de tonsura Petri & Paulli. IV. Auctorum, qui eam defendunt, futilitas. V. Rationes, quae contra illam militant. VI. Baculus pastoralis Petri. VII. Historicorum de eo testimonia. Historia Eucharii, Valerii & Materni, Apostolorum Treuirensium. VIII. Canonistarum doctrina de baculo Petri. IX. Rationes, quibus haec traditio in dubium vocatur. X. An Eucharius a Petro in Treuiros missus sit? XI. An Maternus post 40. dies e mortuis sit resuscitatus? XII. An Petrus baculum pastoralem gestauerit? XIII. An baculus ille Treuiris custoditus sit? XIV. An Papa ob hanc historiam a baculo abstineat? XV. Coniectura de fabulae origine. XVI. Argumenta Brovveri expenduntur. XVII. An Petrus & alii Apostoli gladiis cincti iter fecerint?*

§. I.

Petri nulla memorantur insignia Pontificia.

ORdimur a PETRO, quem a Christo ecclesiae vniuersae summa cum dignitate praefectum esse, contendunt. Huius quae indumenta fuerint, iam superiore capite ex Act. XIII. demonstrauimus. At multo aliter vestitum nobis sistunt pontificii. Expectares fortassis coronam pontificiam, eaque insignia, quibus nunc eius successores vtuntur. Nam si his vsum esse apostolum probarent, quanta auctoritas Pontificis Romani insignibus accederet? quam facile protestantes, coronae huic illudentes, reprimerent? Sed bonum factum. In tota antiquitate hic nihil inueniunt, quod ipsis vel in speciem faueat, & hinc ab ipsis pontificiis ridetur Io. PALATIVS (*m*), adeo verecundiae limites egressus, vt Petri etiam imagini coronam illam triplicem adpingere non dubitarit.

§. II.

Tribuitur tamen ipsi tonsura.

Interim ne Petrus solus sacerdotii insignibus caruisse videatur, ad tonsuram confugiunt, rasoque & nudo vertice Apostoli caput deturpant, quin ab eo tonsurae ritum Ecclesiae traditum esse iactant. Quo vero fundamento nituntur? An auctoritate scripturae? An antiquissimorum patrum consensu? Tali enim opus erat testimonio ad rem

[m] Palat. *de gest. Pontif. Rom.* Tom. I. *p.* 1.

tam antiquam probandam. Sed frustra id exſpectamus ab illis scriptoribus. Satis enim intelligunt, nec in Scriptura nec in Patribus quidquam ſibi praeſidii eſſe. Ne tamen nihil agant, phalangem teſtium adducunt, ſed proletariorum et capite cenſorum, quorum vel pudere eos debebat. In principiis collocant ISIDORVM HISPALENSEM (n), ſaeculi ſexti ſcriptorem ſatis notum, ex cuius opere de diuinis officiis probare ſatagunt, tonſuram ab ipſis Apoſtolis quibuſdam ſuſceptam fuiſſe. Huic ſuccenturiatur BEDA (o), ſcriptor Anglus ſaeculi octaui, cuius locum hic ſemel integrum exſcribi oportet, vt, quid de tonſura Petri ſenſerit, lectori eo ſit exploratius. Ita enim ille: *Inter omnes quas in Eccleſia, vel in vniuerſo hominum genere reperimus, tonſuras, nullam magis ſequendam amplectendamque iure dixerim ea, quam in capite ſuo geſtabat ille, cui ſe confitenti Dominus ait: Tu es Petrus. Neque ob id tantum in coronam attondemur, quia attonſus ita eſt Petrus, ſed quia Petrus in memoriam dominicae paſſionis ita attonſus eſt, idcirco & nos, qui per eamdem paſſionem ſaluari deſideramus, ipſius paſſionis ſignum cum illo in vertice, ſumma videlicet corporis noſtri parte, geſtamus.* Deinde argumento a crucis ſigno petito, quo Chriſtiani iam olim in memoriam dominicae crucis frontem munire conſueuerint, hunc in modum pergit: *Ita etiam oportet eos, qui vel monachi votum, vel gradum clericatus habentes, arctioribus neceſſe habent pro Domino ſe continentiae funibus adſtringere, formam quoque coronae, quam ipſe Chriſtus in paſſione ſua in capite geſſit, vt ſpinas, ac tribulos peccatorum noſtrorum portaret, id eſt, exportaret & auferret, a nobis ſuo quemque in capite per tonſuram preferre, vt ſe irriſiones & opprobria pro illo libenter & promto animo ſufferre, ipſo etiam frontiſpicio doceant: vt coronam vitae, quam promiſit Deus diligentibus, ſe ſemper exſpectare, proque huius perceptione & aduerſa mundi & proſpera contemnere deſignarent.* Talia etiam proferunt ex ALCVINO FLACCO (p), RABANO MAVRO (q), AMALARIO TREVIRENSI (r), aliiſque huius farinae ſcriptoribus, qui ſaeculo octauo et nono de rebus eccleſiaſticis commentati ſunt. Ne vero ſola occidentalis Eccleſia ita crediſſe videatur, ad Graecos etiam prouocant, PETRVM nimirum Antiochenum (s) et GERMANVM Conſtantinopolitanum (t), hunc ſaeculi decimi tertii, illum vndecimi auctorem, vtrumque parum grauem & fide dignum. Ille quidem pro Latinis diſputans, qui barbam radunt: *καὶ ἡμεῖς*, inquit, *γάῤῥαφαν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ποιοῦμεν εἰς τιμὴν πάντων τοῦ κορυφαίου τῶν ἀποστόλων, Πέτρου, ἐφ' ᾧ ἡ τοῦ Θεοῦ μεγάλη ἐκκλησία ἐποικοδόμηται. ὃ γὰρ εἰς ὕβριν οἱ δυσσεβεῖς τοῦ ἁγίου ἐφεῦρον, τοῦτο ἡμεῖς εὐσεβοῦντες εἰς δόξαν αὐτοῦ καὶ τιμὴν πεποιήμεθα. Nos quoque coronam in capite geſtamus, in honorem principis apoſtolorum Petri, ſuper quem DEI magna eccleſia ſuperedificata eſt. Quod enim impii illi*

[n] Iſidor. *lib.* II. *de diuin. officiis cap. IV.*

[o] Beda *de geſt. Angl. lib. V. cap.* XXII.

[p] Alcuin. Flacc. *de diuin. offic.*

[q] Rab. Maur. *de inſtit. Cleric.*

[r] Amalar. Treu. *de Eccleſ. offic. cap. V.*

[s] Petr. Antiochen. *Epiſt. ad Michaelem Cerular. apud* L. Allat. *de conſenſu eccl. orient. et occident. libr.* III. *cap.* XII. *n IV. p.* 1112. *et apud* Coteler. *Tom.* II. *Monim. Eccl Graec. p.*541.

[t] German. Patr. *in Theoria rerum eccleſ.*

illi ad contumeliam illius sancti excogitarunt, hoc nos pie ad gloriam & honorem ipsius facimus. Videri posset hoc testimonium parum ad rem facere, cum in illo explicate non dicatur, Petrum tonsuram primum suscepisse; sed reuera hoc dicit Petrus Antiochenus. Vltima enim verba se ad historiam referunt, quam hoc modo paullo vberius enarrat GERMANVS: *Duplex corona circumposita capiti sacerdotis, capillorum significatione imaginem refert capitis Apostoli Petri, qui, cum missus esset ad praedicationem domini & magistri, attonsus est ab his, qui eius sermoni non credebant, vt illuderetur ab ipsis, eique Christus magister benedixit, & infamiam in honorem, illusionem in gloriam conuertit, & posuit super caput eius coronam, non ex lapidibus pretiosis, sed lapide & petra fidei eius fulgescentem super aurum & topatium & lapides pretiosos.* Talia sunt testimonia, quibus tonsuram Petri stabiliunt BARONIVS (u), GASTO CHAMILLAR (x), PROSPER STELLARTIVS (y), aliique plures (z). Sed quam parum ponderis insit istis omnibus, paucis nunc considerandum est.

§. III.

Origo huius traditionis. Historia controuersiae Anglicanae de tonsura Petri et Paulli.

Multum nostra interest, originem huius traditionis intelligere. Ista enim perspecta, statim etiam cognosci poterit, quid de traditione ipsa sentiendum sit. Qua occasione tonsura in ecclesiam inuecta videatur, supra dictum est. Nulla vero initio apostolicae originis, nulla Petri detonsi, nulla mysticae cuiusdam significationis mentio fit, sed tam perfunctorie antiqui de tonsura loquuntur, satis vt intelligi possit, eam ab illis non nisi pro ritu quodam adiaphoro fuisse habitam. At saeculo iam sexto de tonsura Petri aliorumque Apostolorum mussitare coeperunt ISIDORVS (a), et GREGORIVS TVRONENSIS (b), quibus nihil solennius est, quam in rebus antiquioribus mentiri, ac nugas agere plus quam pueriles. Veruntamen inter priuatos adhuc steterat hoc commentum, donec saeculo septimo gratis scilicet controuersia de tonsura, prope dixerim de lana caprina, nasceretur. Ea quippe tempestate in Angliam venerat Theodorus, antea monachus Graecus, futurus paullo post Archiepiscopus Cantuariensis. Hic quum toto capite rasus esset, alii vero clerici Anglicani in coronam tonderentur, statim orta lis est, quaenam tonsura potissimum retinenda sit? Hinc quum et Theodorus et aduersarii ad Apostolicam traditionem prouocarent, eo demum deuentum est, vt triplex tonsura statueretur. Prima deriuanda videbatur a Paullo Apostolo, qualem ex oriente attulerat Theodorus, qua toto capite radebantur, nulla corona relicta. Secunda adscripta Petro, qua capilli in coronam attondebantur. Alia deni-

[u] Baron. *ann.* 58. *n.* CXXII.
[x] Chamillar. *de tonsura.*
[y] Prosp. Stellartius *lib.* III. *de coronis et tonsuris Pagan. Iud. et Christian.* Duac. 1625. 8.
[z] Ant. Saussaeus *in Panopolia sacerd.* Iac. Goar. *Not. ad Euchol. og. Graec.* p. 493. Car. du Fresne *in Glossar. Lat. voce* Corona *Conf.* Acta Benedictin. *Praefat. ad Tom. IV.*
[a] Isidor. *l. c.*
[b] Greg. Turon. *lib.* I. *de mirac. D. Martini cap.* XXIIX.

denique Simoni Mago tribuebatur, quae a fronte coronae speciem praeferret, sed non integrae, per semicirculum quippe ab aure ad aurem deductae. Et quamuis credibile sit, huius coniecturae, mira procacitate ingeniorum excogitatae, nullum eos auctorem habuisse, praeter Isidorum aut Gregorium Turonensem: tam acriter tamen pro ea pugnarunt, ac si in ea ipsa religio periclitaretur. Imperabant tunc Naitonus Pictorum, et Ganentius Westsaxonum Reges, quos summo studio prensabant, quicunque Romano Pontifici erant addictiores. Exstat Epistola CEOLFRIDI ABBATIS (c) ad Naitonum, aliaque ALDHELMI ad Ganentium perscripta (d), in quibus miris elogiis tonsura Petri commendatur, ac si esset in memoriam coronae Christi adsumta. Additur, clerum hac corona profiteri, se nihil pudere opprobrii crucis et irrisionum mundi, neque quidquam exspectare, quam coronam vitae sempiternam, et quae sunt alia huius generis plura. Quibus demum argumentis persuasum est Naitono, Pictorum regi, vt in toto eius regno clerici ac monachi omnes in coronam attonderentur. Quin ipse Theodorus, more orientalium tonsura S. Paulli tonsus, Romam ire iussus est, vbi menses quatuor delituit, donec illi coma succresceret. Demum in coronam tonsus, et a Vitaliano Papa archiepiscopus Cantuariensis ordinatus, in Britanniam remeauit, anno DCLXVIII. Hic finis controuersiae ridiculae, cuius historiam VENERABILI BEDAE (e) debemus. Eodem saeculo in Gallia quoque de tonsura disputatum legimus, controuersiam mouente Agrestino, Notario Regis, qui inter alia etiam *capitis comam inepte praecidi, et in eo ab omnium hominum more descisci*, docuerat. Sed quam firmiter sibi iam tum homines originem huius tonsurae apostolicam persuaserint, vel ex eo adparet, quod Agrestinus in CONCILIO MATISCONENSI tertio (f) graui censura notatus, et corona clericalis acriter defensa sit. Haec est vera origo huius traditionis, mihique tam certa, vt quouis pignore certare ausim, ante haec saecula neminem fuisse tam ingenio obtuso, vt Petrum Apostolum corona clericali superbiisse dixerit.

§. IV.

Auctorum qui eam defendunt futilitas.

Quamuis itaque ex his satis adpareat, quam lubrico fundamento tota traditio de Petri tonsura innitatur: iam tamen ad ipsa testimonia a Pontificiis adducta solide respondendum est. Et quidem de singulis nonnulla moneri possent; sed praecipua tantum consectari iubet promissae breuitatis fides: ceteris enim vno argumento generali satisfiet. Quod igitur ad ISIDORVM attinet, monstro simile est, BARONIVM eius fidem hic implorare, quum alio loco *librum de diuinis officiis* Isidoro falso tribui contendat. Scilicet vbi contra superstitionem martyrolatriae pugnat, supposititius clamatur, virgaeque expe- ... diun-

[c] Ceolfrid. Abb. *Epist. apud* Bedam *lib. V. cap.* XXII.

(d) Aldhelmus *apud* Vsser. *Antiqu. Britan. p.* 923.

(e) Venerab. Beda *lib. IV. cap.* I. *libr. V. cap.* XII. *libr.* III. *p.* 255. *Conf.* Vsser. *l. c.* Spelm. Concil. *Britann. p.* 227.

(f) Concil. *Tom. V. p.* 1687.

diuntur in librum, ab omnibus pro genuino foetu receptum. Vbi in traditione de tonsura et aliis eiusmodi ritibus, pontificiis adsentitur, testis videtur omni exceptione maior. Deinde et hoc mirum est, quod Petri tonsura ex ISIDORO probetur, qui Petri ne obiter quidem hic meminit, sed in genere ita de tonsura disserit, vt nugas potius agere, quam vera proferre, videatur. Primo tonsuram putat ab Apostolis ad Nasiraeorum exemplum inuentam; sed dubius admodum haec profert. Nam addit verba: *Ni fallor*, ne quis hunc fidei articulum putet. Coniecturam ergo suam prodit Isidorus, sed ineptissimam. Nasiraei enim comam alebant, quamdiu voto adstringebantur; posito vero capillo, rasoque capite voto exsoluebantur, et Nasiraei esse desinebant (*g*). Quid hoc ad coronam clericalem, quae sumitur ab illis, qui ministerio ecclesiae primum se addicunt, non ab iis, qui iam voto se exsoluunt? Nasiraei porro caput radebant totum, clerici coronam exscindunt. Quae igitur hic conuenientia? quae similitudo? Vidit equidem Isidorus, Nasiraeorum institutum tonsurae clericali non conuenire; sed paullo post et hunc nodum soluere conatur. Proposita enim quaestione, cur clerici non sicut Nasiraei antea comam nutriant, et sic deinde tondeantur, respondet ex Paullo (*h*). *Quum transieris ad Christum, auferetur velamen*. Velamen igitur ipsi notat capillos. Nasiraeos comam alere debuisse putat, quia velamen Mosis adhuc eorum oculis obiectum fuerit: clericos Christianorum resecare eos debere, quia ablatum sit velamen. Ohe iam satis est! *Pergula pictorum, veri nil, omnia falsa*. Pergit Isidorus, et ad tonsuram trahit dictum Domini ad EZECHIELEM prophetam (*i*): *Tu fili hominis, sume tibi gladium acutum, et duces super caput tuum et barbam*. Praescriptum enim hoc esse putat Ezechieli, quia ipse e sacerdotali genere Deo in ministerio sanctificationis seruierit. Sed egregie fallitur Isidorus. Si enim ipsum euoluisset Ezechielem, didicisset, tonsuram hanc propheticam symbolum fuisse calamitatum, quas Deus Israelitis praenunciauit (*k*). Haec sunt ergo egregia illa argumenta, quibus adductus ISIDORVS, Aquilam, Priscillam, Paullum, et quosdam alios discipulos Christi tonsuram suscepisse, credidit. Videmus igitur, Isidorum de Petri tonsura nihil scripsisse: videmus, eum non ecclesiae traditionem, sed coniecturam suam exposuisse: videmus denique, coniecturam istam inanem esse, et somniis potius, quam rationibus superstructam. Quid reliquum est, nisi vt inde colligamus, frustra hoc Isidori testimonium adduci, et idoneum illud haud esse ad Petri tonsuram stabiliendam? Nec testimonium BEDAE et GERMANI plus apud prudentiores valebit. Ille enim Anglus fuit, vt est notissimum, et eo saeculo vixit, quo controuersia de tonsura Petri in Anglia iam decisa fuerat. Oportuit igitur hominem alias non obtusi ingenii ecclesiae Anglicanae decretis stare, licet nullo fundamento niterentur. Huius vero *Theoria rerum ecclesiasticarum*, teste RICH. SIMO-

(g) Num. VI. 5. Iud. XIII. 5. Act. XXI. 24. Conf. Frischmuth *Diss de Nasiraeis Tom. I. Thes. Theologic. Philolog.*

(h) 2. Cor. III. 16.

(i) Ezech. V. 1. seq.

(k) Ezech. 5. seq.

MONTIO (*l*), ita misere interpolata et luxata est, vt nihil in ea priscae integritatis adpareat, et vix internosci possit, quid Germani, quidue interpolatorum sit. Qua fronte igitur ex tam aegroto libello fabulae nobis obtruduntur?

§. V.

Rationes quae contra illam militant.

Sed fingamus, & ISIDORVM, & BEDAM, & GERMANVM, & PETRVM Antiochenum, & ALCVINVM, & AMALARIVM reuera Petrum tonsum nobis sistere: fingamus, testimonia eorum genuina, nec ab aliena manu esse: sunt tamen duo argumenta, quibus ea simul vniuersa corruunt. Primo enim manifesto inter se pugnant hi auctores. Beda & ceteri occidentales fere omnes Petrum in honorem coronae Christi spineae tonsuram sumsisse ferunt. Orientales eumdem ignominiae caussa detonsum ab infidelibus referunt, adduntque, Christum ipsi benedixisse, & contumeliam in honorem conuertisse, vt ex eo tempore corona vteretur. En insignem contradictionem. Si Petrus in coronae spineae honorem tonsus est: factum hoc oportuit, postquam Christus iam passus fuerat. Sin a Christo ipso ignominia in gloriam versa, & Petro corona clericalis imposita est: factum id necessario fuerit, Christo adhuc in terris viuente. Alterutram itaque narratiunculam falsam esse oportet, quum tamen vtraque a Baronio pro stabilienda tonsura Petri adferatur. Sed satis est, inquis, orientem aeque ac occidentem Petro tonsuram tribuere, licet in caussa & occasione inter se dissentiant. Verum respondeo, si vel maxime consentirent, quum tamen dissentiant, nec sic tamen caussam euictam esse. Omnes enim hi qui laudantur scriptores, saeculo septimo non sunt antiquiores, quo tempore iam delirare orbis coeperat. Quis igitur crederet scriptoribus tam nouis, res antiquissimas nobis non minore fiducia narrantibus, ac si ipsi Apostolorum caetui interfuissent? Vnde norunt hi, quod antiquissimi ignorant? Si ex antiquis monimentis, cur ea non nominant? si ex traditione, cur non consentiunt? sin denique ex coniectura, cur coniecturae eorum pluris nobis sint, quam rationes, quibus nituntur? Enimuero satis constat, nec orientales, nec occidentales auctores antiquos, immo nec modicae aetatis, pro se habere. Ex Graecis enim de capillis Petri egit NICEPHORVS (*m*), e Latinis HIERONYMVS (*n*) quorum ille Petro comam crispam, densam & paullo breuiorem; hic vero caput caluum, & crinibus fere orbatum tribuit; de corona vel tonsura vterque tacet. Vnde clarissime patet, auctores hos, quos de tonsura Petri adducunt pontificii, ipso fatente TILLEMONTIO (*o*), omnes proletarios, & ad testimonium de re tam antiqua ferendum non magis idoneos, quam testes,

(*l*) Rich. Simon. *Not. ad* Gabr. Seuer. *pag.* 287. *Confer.* Dupin. *Biblioth. nou. Tom. VI.*

(*m*) Niceph. *Hist. Eccl. lib.* II. *cap.* XXXVII.

(*n*) Hieron. *ad Gal.* II. *p.* 140. *Tom.* IX. *qui tamen nititur testimonio Pseudo-Clementis, cuius Periodos Petri ipse citat.*

(*o*) Tillemont *Memoires pour seruir a l'histoire eccles. Tom.* I. *Part.* II.

testes, qui in iudicio rem, nec visam sibi, nec auditam profitentur, scire tamen se omnia, quae gesta sunt, impudentissime contendunt.

§. VI.

Baculus pastoralis Petri.

Quemadmodum vero tonsurae, ita & baculi pastoralis, originem frustra ad Petrum referunt Pontificii, inprimis DOM. MACER (p), IO. CIAMPINVS (q) & Canonistae fere omnes, scriptoresque Treuirenses haud pauci, quorum interest, hanc fabulam non ignorari. In eo enim omnes consentiunt, quod Petrus discipulo cuidam, quem cum aliis viris apostolicis Treuirim miserit, dederit baculum, isque in ecclesia Treuirensi diu seruatus sit. Non videbimur itaque oleum et operam perdituri, si quid de hac traditione sentiendum sit, procul habito omni partium studio, dispiciamus.

§. VII.

Historicorum de ea testimonia. Historia Eucharii, Valerii et Materni, Apostolorum Treuirensium.

Primus, quantum intelligo, huius rei meminit HERIGERVS LOBIENSIS, saeculi decimi scriptor (r), quem deinde et MARIANVS SCOTVS (s), et OTTO FRISINGENSIS (t), saeculi duodecimi scriptor, et alii, sequuti sunt. Ita enim hic totam historiam memoriae prodidit: *Petrus exhinc, cathedram Romae suscipiens, ad florentissimam Galliae urbem, Treuirim, tres simul proceres, Valerium, Eucharium et Maternum, destinauit: Qui dum Alpes transissent, Maternus in via moritur. Quo facto perculsi socii, Romam reuertuntur. Beatus itaque Petrus Apostolus pastoralem virgam, vt traditur, per eos ad suscitandum eum misit, qui venientes ad locum sepulcri, triginta tres dies eum inuenerunt in monimento iacentem, attamen viri Dei fide et operibus bonis pleni, sub obedientia magistri admota virga, socium a morte suscitauerunt.* Et paucis interiectis: *Ostenditur autem adhuc eadem virga in argumentum rei, quam diximus, Treuiri et Agrippinae, ita quod superiorem eius partem Treuirenses, inferiorem Colonienses habeant.* Eadem referunt GODOFREDVS VITERBIENSIS (u), PETRVS CLVNIACENSIS (x), INNOCENTIVS III. PP. (y), ALBERTVS STADENSIS (z), COMPILATOR CHRONOLOGICVS (a), et, quos ab aliis praetermitti video, auctor libelli DE GESTIS TREVIRORVM a LEIBNITIO editus (b), nec non ALBERICVS Trium fontium monachus (c),

 cuius

(p) Dominic. Macer. *in Hierolex.* p. 64.

(q) Ciampin. *de Musiu. Part.* I. *cap.* XV. *p.* 123.

(r) Heriger. *Gest. Episcop. Leodiens. cap.* V. *seq. apud* Io. Chapeauille *in Hist. Leod.*

(s) Marian. Scot. *Chron. ad ann.* 72. *apud Pistor. Tom.* I. *Rer. Germ. p.* 376.

(t) Otto Fris. *lib.* III. *Chron. cap.* XV. p. 02. *cap.* VIII.

(u) Godofr. Viterb. *in Pantheo Part.* II. *p.* 401.

(x) Petr. Clun. *lib.* I. *Epist.* II.

(y) Innoc. III. PP. *in Speculo Ecclesiae apud* Durand. *libr.* XVI. *Ration. cap.* XV.

(z) Albert. Stadens. *Chron. ad ann.* 48.

(a) Compil. Chron. *apud* Pist. Tom. I. *Rer. Germ. p.* 710.

(b) Gesta Treu. *cap.* XX. *p.* 26. *seq. inter Accessiones Historicas* Leibnitii.

(c) Alberic. *Monach. Chron. ad ann.* XLI. *p.* 56.

cuius vtriusque verba hic legi oportet. Et ille quidem, postquam Petri res, Treuiris gestas, narrauerat, ita pergit: *Veruntamen his omnibus, quod non sine remurmurante inuidia dictum nouerimus, beatum praefecit Eucharium, tam copiosiore ministerio, quam dignitatis priuilegio. Abierunt autem omnes hi sancti patres ad Galliarum populos, verbo salutis Deo lucrifaciendos, per gentes, per viam, sanam doctrinam cunctis euangelizando. Tunc itaque diuertit Clemens cum Felice Mediomatricum, Mansuetus Tullum, Sinitius Rhemis, Meminius Catalaunum, ceterique in loca sibi a Deo praeordinata, et prosperatum est verbum Dei in manibus eorum. B. vero Eucharius, cum diacono suo, Valerio videlicet, Elegiae, qui est vicus grandis prouinciae Galliae, Materni commilitonis sui per maximam valetudinem desolatus subsistit, qui crescente eadem infirmitatis molestia animam reddidit, quod multorum salutis caussa accidisse, sequens lectio demonstrat. Nam quum eum terrae commendassent viri, pie pro depositione eius lugentes, concito gressu Romam reuertuntur, magistro suo, supradicto beato Petro, quae in via gesta sunt, nunciantes, hoc adiicientes, quod in populum durae ceruicis peruenissent, in quo conuertendo nisi virtus Domini nostri Iesu Christi Materni resuscitatione manifestaretur, parum se profecturos. Quos beatus Petrus consolatus, ait: Nolite timere, carissimi mei, quia mortem fratris vestri Dominus Deus noster ad vitam multis prouidit. Confidite in Domino, et nolite desperare, aderit enim diuina clementia, quae vos super tristitia vestra consoletur. Dans Euchario baculum, quo senilia sua membra sustentabat, ita dixit: Via, qua venistis, indubitanter recurrentes, hunc baculum meum deferte vobiscum, accedentesque ad locum sepulcri, effosso corpori baculum superponite, dicendo: Materne, in nomine Iesu Christi surge.* Additur his, quod Elegiam redierint, et Maternum iam ante XL. dies sepultum, baculo illo in vitam reuocarint; quae hic referre nihil opus est. Audiendus potius ALBERICVS, qui ad annum Christi LII. *Beatus*, inquit, *Petrus, ex quo Romam venerat, Treuirim transmisit B. Eucharium cum sociis suis, Valerio et Materno, qui quum viginti dies perfecissent de itinere, apud Elegiam vicum grandem Galliae, Argentoratensis dioecesis, beatus Maternus obiit, quo terrae mandato, socii eius Romam reuertuntur, et a B. Petro baculum, quo sustentabatur, accipientes, reuersi Christum inuocarunt, ad quorum inuocationem resurrexit mortuus, XL. dies habens in monimento.* Atque haec sunt, quae scriptores historici de baculo Petri, Euchario dato, referunt.

§. VIII.

Canonistarum doctrina de baculo Petri.

Quum vero et Iuris Canonici interpretes huius historiae passim meminerint: de illis etiam quaedam dicenda sunt. Exstat inter decretales (*d*) Epistola Innocentii PP. III ad Episcopum quemdam, qua cum de vnctione multa perscribuntur, tum et insignia episcopalia ei mittuntur. Inter ea eminet baculus, pastoralis curae symbolum, de quo

(*d*) Decretal. *lib. I. Tit. XV. de sacr. Vnct. Cap. vnico. §. licet.*

quo Pontifex ita rhetoricatur: *Licet Romanus pontifex non vtatur baculo, tum propter historiam, tum propter mysticam rationem: tu tamen ad similitudinem aliorum Pontificum eo poteris vti.* Haec verba legentibus, obscurum videbitur, quaenam sit ista historia, cuius caussa Pontifices Romani baculo pastorali non vtantur. Explanaturus igitur aenigma Glossator: *Martialis*, inquit, *vnus de discipulis Petri, quem posuit Dominus inter discipulos, quum dixit: Nisi efficiamini, sicut paruulus iste, non intrabitis in regnum caelorum, quem postea Petrus cum alio scilicet Matthaeo ad praedicandum misit in Germaniam, qui quum iret, mortuus est, et rediit collega ad Petrum, et Petrus ait: Accipe baculum, et tangens eum, dic, vt in nomine Domini surgat, et praedicet. At ille in quadragesimo die a tempore mortis tetigit eum, et resurrexit, et praedicauit, et ita Petrus remouit a se baculum, et dedit subditis.* Gemina sunt, quae COMPILATOR CHRONOLOGIAE supra laudatus scribit: *Petrus iussit Maternum et Valerium et Eucharium praedicare verbum Dei citra montes nationibus, quorum primus suscitatus est, quum quadraginta dies mortuus fuisset, per baculum missum a Petro, vnde Papa non vtitur baculo*: Aliam obseruationem ex suo ingenio addit THOMAS AQVINAS (*e*), quam iure inter meras fabulas retuleris. En enim verba hominis: *Dicendum, quod Romanus Pontifex non vtatur baculo, quia Petrus ipsum dedit ad resuscitandum quendam discipulum suum, qui postea factus est Episcopus Treuirensis, et ideo in dioecesi Treuirensi Papa baculum portat, et non in aliis locis, vel etiam in signum, quod non habeat coarctatam potestatem, quod curuatio baculi significat.*

§. IX.

Nationes quibus haec traditio in dubium vocatur.

Plura attulimus in medium, tum, vt ex iis, quid de ipsa historia sentiendum sit, intelligi possit, tum vt nobilis de origine ecclesiae Germanicae controuersia eo rectius diiudicetur. Et sane licet Treuirensis ecclesia de antiquitate sua iam dudum gloriata sit, tamque confidenter se ab ipso Petro fundatam dixerit, vt ex hoc fundamento aliquando ius coronandi Regem Germaniae sibi adsereret (*f*): fatendum tamen est, historiam hanc, qua sola ista praerogativa nititur, atque adeo ipsam quoque de baculo Petri traditionem nullam fidem mereri. Primo enim manifestum est, auctores omnes, qui hoc tradiderunt, nouos esse, et fabularum amantissimos. Antiquiores enim veluti ex compacto tacent, quod satis est ad detegendam fabulam. Deinde si quis eorum verba contulerit, nil nisi meras contradictiones inueniet. Praeterquam enim, quod MARIANVS SCOTVS resuscitati Materni ne verbo quidem meminerit, ne in ipsis quidem circumstantiis auctores conueniunt. Quod alii narrant de Euchario, Valerio et Materno, illud alii tribuunt Martiali, et nescio cui Matthaeo. Quod Ottoni Frisingensi statim contigisse videtur superatis Alpibus,

(*e*) Thom. Aquin. *Supplem. part. III. qu. XL. art. 7.*

(*f*) Witichind. Saxo *libr. II. pag. 642.* ap. Meibom. *Tom. I. Rer. German.*

pibus, id alii Elegiae in Argentoratensi dioecesi accidisse malunt. Secundum alios Maternus XXXIII dies in sepulcro delituit, secundum alios dies XL. Alii Petri baculum Treuiris quaerere iubent, alii partem tantum Treuirensibus, partem Coloniensibus largiuntur. Alii baculum communem, alii pastoralem, nominant. Iam igitur aut Oedipo opus erit ad aenigmata explicanda, aut Alexandro ad nodum Gordium siue soluendum, siue secandum.

§. X.

An Eucharius a Petro in Treuiros missus sit.

In primis vero obseruandum, in tota hac narratione falsa quamplurima cumulari. Falsum est initio, Eucharium vna cum Valerio et Materno a Petro in Galliam, et quidem in Treuiros missum. Si enim annos computaueris, quibus id factum esse aiunt, meras hic tenebras inuenies. Expendemus modo testimonium auctoris, qui Gesta Treuirorum consignauit. Hic Eucharium in Treuiros missum ait anno LIV., Claudii IX., ex quo tempore ecclesiae praefuerit annos XXIII., seu, vt alia lectio suggerit, XXXIV. Hunc ex eiusdem auctoris sententia excepit Valerius, qui episcopatum tenuit annos XV. Huic denique successit Maternus, cuius ministerio idem adsignat annos XL. Ex quo sequitur, vt Maternum obiisse dicamus non anno CXXIIX., vt ipse rationes init, sed anno CXXXII. Fingamus igitur, hunc Episcopum, cum anno LIV. ad Treuiros iret, annum aetatis egisse trigesimum, (vix enim credibile est, Petrum ei iuniori Apostolatum Germaniae demandasse, (habebimus Maternum defunctum anno aetatis CVIII., aut si alteram lectionem sequamur, CXIX. Quis hanc longaeuitatem sibi persuaderi patietur? Sed et ipsi Archiepiscoporum Treuirensium Catalogi Eucharii historiam satis refellunt. Quod enim de Episcoporum diptychis obseruat BVCHERIVS (g), *ea omnia, quae ab apostolis deducuntur, quum primum suum aut secundum censuere sacerdotem, spatium repente ducentorum circiter annorum episcopis vacuum exhibere, et proximos deinde eorum successores in Constantini tempora, subinde etiam serius reiicere*: illud etiam de Treuirensium Catalogis verum est. Post Maternum enim recensentur multa nomina, sed quae sibi Tungrenses etiam vindicant. Vnde ingenue fatentur fratres SAMMARTHANI (h), *obscuram admodum primis saeculis, vsque ad Agricium* (qui anno CCCXIV. vixit,) *vel paruam omnino in ecclesiasticis diptychis esse mentionem episcoporum Treuirensium, per quae successio legitima comprobetur*. Sed facile hunc nodum soluere mihi videor, si CLEMENTIS ROM. (i) locum, quo celeberrima illa ad Corinthios epistola obsignatur, recte intelligo. Rogat enim Corinthios, vt missos a se *Claudium, Ephebum, Valerium, Bitonem, cum Fortunato breui in pace remittant, vt citius vobis expetitae et desiderandae pacis ac concordiae nuncium adferant*. Vide-

(g) Bucher. *in Belg. Rom. lib. VI. cap. III.*

(h) Sammarth. *Gall. Christ. Tom. I. p. 715.*

(i) Clem. Rom. *Epist. I. ad Corinth. cap. LIX. in* Clerici *Bibl. Patr. Apost. Tom. I. p. 180.*

demus hic Valerium quendam anno circiter LXIII. Corinthum esse missum a Clemente Romano, atque sic illum eo tempore Romae vixisse. Hunc vero non alium fuisse, quam eum ipsum, qui Euchario vulgo comes datur, vel ex eo cum COTELERIO (k) coniicimus, quod nec in Martyrologiis, nec in aliis monimentis antiquis, praeter hunc Valerium Treuirensem, alius vir apostolicus eo nomine occurrat. Quod si igitur adhuc Romae fuit anno LXIII., sane non in Germaniam abiit anno LIV. Si fingas, eum tum temporis Treuiris Romam esse profectum: nec id quidem verisimile est. Quis enim credat, apostolum Germaniae a messe sua abstractum, et procul hinc in Graeciam esse missum? an ecclesia Romana caruerit viris aliis, qui Corinthum mitterentur, vt necesse esset, Valerium ex ipsa Germania illuc ablegari? Persuasissimus igitur sum, Eucharium et socios, si vnquam Germaniam ingressi sunt, minime missos esse a Petro, sed longe post eius obitum huc venisse: quo ipso simul caderet fabula de Petri baculo, de Materno a mortuis resuscitato; et reliquis, quae scriptores illi contigisse, contendunt.

§. XI.

Falsum etiam est, Maternum sepultum, exactis quadraginta, aut, vt OTTO numerat, triginta tribus diebus, in vitam rediisse. Locum, vbi isthoc miraculum contigit, vocant *Elegiam*, eumque situm aiunt dioecesi Argentoratensi. Ponamus BROVVERVM (l) recte Elegiam interpretari de Ellouico prope Selestadium: fatendum tunc erit, Romam, si via rectissima procedas, ad minimum inde abesse milliaria Germanica centum et octoginta: Dicendum igitur, Eucharium et Valerium intra viginti dies Romam profectum, et inde, exactis totidem diebus, Elegiam rediisse, et sic quotidie absoluisse milliaria Germanica nouem, et nec vnicum diem curando corpori dedisse, quod quam parum credibile sit, in via tam difficili, nemo non videt. Quin si OTTONEM FRISINGENSEM sequimur, quotidie confecisse eos oportet milliaria prope duodecim. Si miraculum fingere nolumus, statuendum erit, Eucharium et Valerium quotidie profectum milliaria sex, (quamuis et hoc nimium sit, si pedibus iter fecerunt,) atque sic Romam venisse die trigesimo, intra totidem vero dies deinde rediisse Elegiam, et sic iter totum absoluisse diebus sexaginta. Quomodo igitur Maternus post quadraginta aut triginta tres dies resuscitari potuit?

An Maternus post 40. dies mortuus sit resuscitatus.

§. XII.

Falsum porro est, Petrum vnquam baculum pastoralem gestasse, siquidem nemo dubitat, quin pedorum sacerdotalium vsus saeculo quarto non sit antiquior. Nec vllus profecto ante haec tempora baculum inter insignia sacerdotum numerat. Quin postquam iam inualuerant hi baculi, ita eorumdem mentionem faciunt scriptores, vt adpareat,

An Petrus baculum pastoralem gestauerit.

(k) Cotel. *not. ad h. l.*
(l) Brower. *Annal. Treu. Tom. I. libr. II. p. 143.*

reat, illos non tanquam inſignia ſacra, ſed tanquam fulcra membrorum neceſſaria, geſtatos eſſe. Scilicet CANONE quodam NICAENO (m) cautum fuerat, ne quis interea, dum ſacra fierent, adſideret. Hinc quidam, quibus vel ſenectutis, vel infirmitatis cauſa, tam diu ſtare non licebat, baculos ſecum ferebant, vt iis inniterentur, quos tamen, quum legendum euangelium eſſet, deponebant. Poſtremo, vbi antiquus rigor ſenſim refriguit, et tam clericis, quam laicis conceſſum fuit, vt ſederent, hi quidem baculos nihil profuturos abiecerunt, clerici vero, vt et in hoc a plebe diſtinguerentur, eoſdem retinuerunt, et demum quum ſoli epiſcopi, baculis vti coepiſſent, eos in ſymbolum epiſcopatus commutarunt. Pluribus id demonſtratum eſt ab aliis (n), quorum ſcrinia expilare religioni mihi duco. Illud modo addiderim, quod quidam, qui hiſtoriam de Euchario referunt, abſurditatem eius opinionis ipſi animaduerterint. Auctor enim GESTORVM TREVIRENSIVM non meminit pedi paſtoralis, ſed *baculi, quo Petrus ſenilia ſua membra ſuſtentarit*. Et ALBERICVS quoque *baculum, quo Petrus ſe ſuſtentabat, Euchario* datum perhibet. Aut igitur vulgaris ille baculus fuit, qui Treuiris aliquandiu ſeruatus eſt, aut, ſi paſtoralis pedi formam refert, non plus fidei meretur, quam baculus ille Ieſu, *auro tectus, et pretioſis gemmis adornatus*, quem, BERNARDO teſte (o), ſancte cuſtodiebant Hiberni, et ab ipſo Domino geſtatum formatumque falſo credebant.

§. XIII.

An baculus ille Treuiris cuſtoditus ſit.

Falſum praeterea eſt, Petri baculum aut Treuiris, aut Coloniae, ab iſto tempore coepiſſe cuſtodiri. Auctores enim habeo luculentiſſimos, Brunonem Archiep. Colonien. Ottonis I. imp. fratrem, ſacrum hoc κειμήλιον et quidem non Treuiris, ſed Metis, aut, vt Sigebertus mauult, Roma Coloniam attuliſſe. Teſtatur hoc RVOTGERVS (p), qui Brunonis vitam accuratiſſime conſcripſit, in eaque et huius rei ita meminit: *Baculum et catenam S. Petri qua diligentia, quo feruore, quo gaudio Coloniam, alterum Metis, alteram Roma adduxerit Bruno, omnes nouerunt*. Ex eo profeciſſe ſe fatetur SIGEB. GEMBLACENSIS (q), cuius verba etiam adſcribimus: *Brunonis ſtudio tranſlata ſunt a Roma Coloniam corpora SS. Eliſii, Priuati, Gregorii, cum baculo S. Petri*. Nolumus quidem ex Sigeberto vrgere, quod Bruno baculum Petri Roma acceperit. Quamuis enim hoc verba indicare videantur, plus tamen ponderis habebit Ruotgeri narratio, quam Sigebertus ipſe laudauit. Interim ex eo conſtat, famoſum illum baculum, qui in miraculi argumentum Treuiris oſtendebatur, ante haec tempora ibi non fuiſſe cuſtoditum, dubium etiam eſſe, an poſtea

(m) Can. Nicaen. XX.

(n) *Vide* D. Schmidii *Diſſ. de Baculo paſtorali* §. 18.

[o] Bernard. *Vit. S. Malach. p.* 1844. Tom. I. Opp. edit. Baſil.

[p] Ruotg. *in Vita S. Brunonis cap.* XXV. *apud* Leibnit. *in Script. Rer. Brunſu. Tom. I. p* 283.

[q] Sigeb. Gemblac. *ad ann.* 953. *apud* Piſtor. *Tom. I. Rer. Germ. p.* 582.

postea Treuirenses partem a Coloniensibus acceperint (r), et sic quod ad hanc etiam circumstantiam attinet, historiam Eucharii nihil sani habere.

§. XIV.

Falsum denique est, id quod tamen praecipuum rei argumentum esse videtur BROWERO (s), Papas ob hanc historiam a baculi pastoralis vsu abstinere. Ex ipsis enim Pontificiis alia omnia demonstrarunt DOMINICVS MACER et (t) IO. CIAMPINVS (u), qui Papas olim baculo non minus, quam ceteros episcopos, vti solitos esse, argumentis perspicuis probarunt. Quare simul corruit THOMAE AQVINATIS commentum, quod Papa non nisi Treuiris baculum pastoralem gestare soleat. Vnde enim hoc nouit Thomas? ecquando Papa Treuiris fuit? ecquando ibi baculum gestauit? Tacent hic historiae, tacent diplomata, tacent canones. Quis igitur Thomae hoc in aurem dixit? Absurda hic omnia, incerta, friuola. Quae quum ita sint, nemo profecto tam credulus fuerit, vt historiam hanc, ex tot fabulis conflatam, persuaderi sibi patiatur.

An Papa ob hanc historiam a baculo abstineat.

§. XV.

Equidem de primo huius fabulae auctore saepenumero cogitanti in mentem venit GLOSSATORIS DECRETALIVM, cuius verba supra recensuimus. Ille enim veluti manu nos ducit ad fontem, ex quo omnes hae ineptiae promanarunt. Scilicet quod alii referunt de Euchario et Materno, illud ipse narrat de Martiale et Matthaeo. Vnde non dubito, quin totius legendae origo in horum actis inueniatur. Doleo, iam mihi ad manus non esse AVRELIANI vitam S. Martialis a THOMA BEAVXAMIS et LAVR. SVRIO (x) editam, nec non ACTA S. MATTHIAE ex Hebraeo versa, et a BOLLANDO Actis Sanctorum (y) inserta; ex iis enim totius fabulae scenam detegi posse crediderim. Interim coniecturam meam eiusque rationes aperiam. Existimo nimirum, ea, quae de Matthia et Martiale in eorum actis narrantur, a Treuirensibus ad Eucharium et Maternum esse detorta, et sic totam

Coniectura de fabulae origine.

(r) *Ita sine fundamento tradit* Alberic. *ad ann. 952. p. 288. Et quamuis* Browerus *lib. X. Annal. Treu. p. 248. longam de huius baculi translatione historiam texat, eumque Treuiris aliquando Mediomatricum, deinde hinc Coloniam peruenisse, velit, donec anno 950. Egbertus Treuirensium Archiepiscopus partem huius baculi superiorem a Werino, Coloniensium Praesule, impetrarit: merito tamen dubites, an ante haec tempora vnquam Treuiris hic baculus fuerit. Ipse enim* Browerus *ex* MSTO *adducit verba synodi cuiusdam* Metensis, *ex quibus patet, Metenses longe aliam traditionem de hoc baculo habuisse, nimirum, quod Petrus eum per manum B. Clementis, Metensis ecclesiae primi Episcopi, in Galliam direxerit. Perspicuum igitur est, Metenses hoc antiquitatis κειμήλιον non accepturi retulisse Treuirensibus, sed S. Clementi, qui eiusdem cum Euchario aetatis fuisse fingitur. Quamcunque igitur traditionem accipias, meras contradictiones inuenies, quae malae caussae indicium sunt luculentissimum.*

(s) Brower. *Tom. I. Annal. Treu. libr. II. p. 143.*

(t) Io. Ciampin. *l. c. et singulari diss. de baculo pastorali Pontif.*

(x) Laur. Surii *Acta Sanctor. d. 30. Iun.*

(y) Bolland. *Acta Sanctor. d. 24. Febr.*

totam tot historicorum recentium narrationem niti auctoritate actorum futilissimorum, quaua de singulis fere apostolis et viris apostolicis olim circumferabantur. Coniecturam hanc subnatam mihi fateor ex lectione codicis apocryphi Noui Testamenti, a FABRICIO editi (z), in quo ex Actis istis Matthiae haec recenset Vir doctissimus: *Narrat Auctor, se flagrantem studio gesta Matthiae inuestigandi, incidisse in presbyterum Theodoricum, qui professus fuerit, se a Iudaeo quodam, familiari suo, ipsi impetraturum librum, quem Iudaei Damnatorum inscribant, vtpote damnationem violatorum legis complexum, Matthiae scilicet, Iacobi vtriusque et Stephani. Accepisse itaque a Iudaeo, sed fraudem primum machinante, Canticum Canticorum Hebraice descriptum; cum vero dolum statim agnouisset, vtpote ipse interim ab alio Iudaeo Hebraica doctus, minasque addidisset, Iudaeum attulisse librum desideratum* Hai Matthai *siue* Vitam Matthiae, *et argumentum eius integrum illi, tanquam intelligenti, libenter exposuisse. Deinde Archiepiscopum, quem auctor Diaconus suum vocat, ab alio Iudaeo eadem comperisse. Denique inclusae cuidam, hoc est moniali, triduanum agenti ieiunium, eadem esse reuelata a Domino.* Haec est libri inuenti historia a Cl. Fabricio suppeditata, cui deinde idem vir doctissimus subiungit quaedam ex his actis excerpta, quae huc apprime faciunt. *Legatur*, inquit Auctor, *absque omni scrupulo haesitationis, quod tam certis argumentis verum esse probatum est, quia omne dubium Spiritus sanctus aboleuit. Quomodo autem* Matthias *de Iudaea Treuirim venerit, sicut in historia Treuiria et in monumentis Syluestri Papae legi, miracula quoque eius subsequenter edisseram.* Ipse denique libellus dedicatus est Abbati S. Eucharii Treuirensi, qui ab auctore ossibus Matthiae, in ecclesia sua seruatis, praesidere dicitur. Haec sunt, quae laudatus Fabricius nobis suppeditauit, ex quibus constat, in actis his narrari Matthiae Apostoli res Treuiris gestas, eiusque miracula. Cum igitur et Glossator inter Treuirenses Apostolos numerauerit Matthiam quemdam, eique resuscitati a mortuis Martialis laudem tribuat, non possum non suspicari, hanc legendam ex his actis, tanquam ex fonte, promanasse. Quum vero Treuirenses eam traditioni suae minus conuenire animaduerterent, siquidem non Matthiam et Martialem, sed Eucharium, Valerium et Maternum ecclesiae suae auctores agnoscunt; ipsam quidem historiam retinuerunt, sed personas mutarunt, in Matthiae locum Eucharium, in Martialis Maternum substituentes; haec sunt, quae de huius fabulae origine meditatus sum, certiora forsan futura, si ipsos libellos euoluere licuisset.

§. XVI.

Argumento Brouueri expenduntur.

Diligentissimum quidem vindicem Eucharius nactus est CHR. BROVVERVM (a), qui, multis conquisitis argumentis, traditionem hanc stabilire in luculento annalium Treuirensium opere conatus est, sed

(z) Fabric. Cod. *Apocryph. N. T.* Part. II. p. 782. sequ.

(a) Brower. *Annal. Treu.* Tom. I. libr. II. p. 144.

ſed parum feliciter, vt ſolet in mala cauſſa etiam optimorum patronorum ingenium deficere. Teſtes equidem adducit omnes, quos ſupra nominauimus, praeter hoſque etiam THIODFRIDVM EPTERNACENSEM (b), et varios eccleſiarum Treuirenſis et vicinarum codices manuſcriptos: ſed palam eſt, ſcriptores hos omnes eſſe recentiores, et ex eodem fonte ſua hauſiſſe. Quae enim Treuirenſes ex actis illis ſuppoſititiis, ſuperiore paragrapho recenſitis, didicerant, ea deinde propalauit HERIGERVS, quem porro exſcripſerunt ceteri, vt fere factum eſt ab ineptis monachis, qui mera miracula, prope dixerim ſomnia, orbi obtrudere voluerunt. Addit deinde templum Reſurrectionis Materni, cuius veſtigia etiamnum apud Ellum vicum ſuperſint. Sed quid inde colligas, niſi hoc ſolum, aliquando Alſatos, Romanae eccleſiae addictos, miraculum ibi factum eſſe ſibi perſuaſiſſe? Inde vero non ſequitur, vt illud vere factum eſſe dicamus. Templum enim longe poſt Materni aetatem conditum eſſe, nemo fortaſſe negauerit. Nec plus probant eccleſiae D. Petro in Alſatia paſſim conſecratae, quas Brovverus vrget. Tales enim et aliis locis quamplurimis exſtant, vbi fruſtra tale miraculum confingeretur. Denique ex B. RHENANO (c) probat, apud Ellum pagum adhuc oſtendi conditorium, in quo Maternus quadraginta dies delituerit. Sed quis praeſtiterit, in iſthoc tumulo Maternum vnquam quieuiſſe? Experiundo ſane didicimus, loca eiuſmodi quamplurima vbique fere oſtendi, vbi nihil portenti factum eſſe, palam eſt. Liceat ergo nobis baculum hunc Petri totamque hiſtoriam Eucharii tamdiu pro commento habere, donec illa certioribus argumentis ac teſtimoniis confirmetur, noſtraque argumenta ſolide refellantur.

§. XVII.

Vidimus Petrum tonſura et baculo paſtorali ornatum: quid ſi et gladio munitum in ſcenam produxerimus? Quam id clero Romano placebit, ſi et gladium, cuius iura tanto ſanguine ipſi ſteterunt, inter inſignia Apoſtolica relatum, ipſumque Petrum gladio cinctum legerint? Notum eſt, ex LVCAE Euangeliſtae (d) hiſtoria, Apoſtolos in vltima coena de gladiorum neceſſitate admonitos, duos in promtu ſibi eſſe, reſpondiſſe. Notum etiam (e), Petrum alterutrum horum gladiorum ſecum aſportaſſe in hortum, cupidumque Chriſti ſalutis, generoſo conatu, nec ſine victoria, Malchum inuaſiſſe. Inde igitur multa pro iure gladii, quod clero vindicant, conſectaria eliciunt canoniſtae, et parum abeſt, quin gladium inter ſacerdotalia apoſtolorum inſignia referant, obliti ſcilicet verborum Chriſti, quibus Petrum ferocientem cohibuit, gladiumque vaginae reddi iuſſit. Sed illos, non niſi allegorias captantes, iam non moramur. Id potius accuratiore examine dignum putamus, quod GROTIVS alicubi (f) de Apoſtolo-

An Petrus et alii Apoſtoli gladio cincti iter fecerint?

(b) Thiodfrid. Eptern. *Flor. Epitaph. ſanct. libr. II. cap. II.*

(c) B. Rhen. *de reb. Germ. libr. II.*

(d) Luc. XXII. 36.

(e) Luc. XXII. 49. 50. Ioann. XVIII. 10. 11.

(f) Grot. *de iure belli et pacis lib. I. cap. III.* §. III. *n.* 4. *p.* 53.

rum gladiis non sine specie veritatis inculcat. Demonstraturus enim, non omne bellum priuatum, post iudicia constituta, illicitum esse iure naturali, apostolorum etiam exemplo vtitur, aitque, *videri aliquos eorum ad vltimum vsque tempus, Christo vidente et sciente, iter fecisse, armatos gladio*. En Petrum gladio accinctum. Sed quamuis Grotius alia, quam pontificii solent, mente Apostolorum gladios defendat: argumenta tamen, quibus vtitur, rem non conficere, certissimum est. Prouocat ad Lucae testimonium, ex quo constat, gladios apostolis in promtu fuisse; sed ex ipsis Lucae verbis adparet, vsum eorum apostolis non fuisse tam familiarem, vt Grotius existimat. Non enim dixisset Christus, vel veste redimendos esse gladios, si eos iam tum ab apostolis gestari sciuisset. Manifestum potius est, ipso fatente Grotio, Christum prouerbiali loquutione apostolis tempora tam dira et omni malorum genere foecunda praedixisse, vt gladii parandi caussa ipsas vestes abiecturi sint. Addit quidem ex IOSEPHO (*g*), Galilaeam adeo fuisse a latronibus obsessam, vt peregrinantibus etiam Essenis, hominibus innocentissimis, armis ad tuendam vitam opus fuerit, atque inde colligit, Apostolos idem fecisse. Sed male eum colligere, Christi ipsius verba ostendunt. Apostolos enim, ait, ante hoc fatale tempus missos a se esse sine marsupio ceteroque peregrinantium adparatu; iam vero ea tempora incidisse, vt et gladio opus futurum sit, si ratio in consilium adhibeatur. Manifesta haec profecto oppositio est, ex qua constat, ante haec tempora gladio non fuisse vsos apostolos, sed magistri sui praesentia securos, euangelii tuta praemia exspectasse.

(g) Ioseph. *lib. II. de Bello Iudaico cap. VII. p. 785.*

CAP.

CAP. V.

DE HABITV ET INSIGNIBVS SACERDOTALIBVS IACOBI MINORIS, IOANNIS ET PHILIPPI.

I. Indumenta Iacobi sacra. II. Auctorum de illis testimonia. III. Recentiorum quorundam consensus. IV. Origo huius sententiae. V. Epiphanius haec omnia ex suo ingenio retulit. VI. Falsum est, sacerdotem fuisse Iacobum. VII. Digressio de Iacobo, an idem et Apostolus et Episcopus Hierosf. fuerit? et ex qua familia sit? VIII. Probatur inde, fabulam sapere Iacobi sacerdotium. IX. An Iacobus in sanctum sanctorum ingressus sit? X. An fuerit iuuenis relicta sindone aufugiens? XI. Hegesippi et Eusebii testimonium illo Epiphanii magis sobrium, non tamen magis verum est. XII. Iacobi pallium. XIII. Ioannis Apost. bractea in fronte gestata. XIV. Ostenditur falsum hoc esse. XV. Polycratis locus explicatur. XVI. Episcopalium mitrarum antiquitas. XVII. Numus Theodosii explicatur.

§. I.

AD ceteros Apostolos nunc deueniendum est, quos quidem non minus, quam Petrum, sacerdotali habitu induunt, sed alio subinde atque alio, vt tot fere vestium sacrarum genera comminiscantur, quot apostolos et viros apostolicos numeramus. Vt a IACOBO, fratre domini, ordiamur, quem Hierosolymitanae ecclesiae Episcopatus primum omnium suscepisse ferunt; dici non potest, quam varie eum exornent cum veteres nonnulli, tum recentiores haud pauci. Iam enim lineas vestes, iam auream bracteam, iam pallium ipsi tribuunt, eaque omnia sacerdotalia insignia fuisse, contendunt. Haec igitur traditio quum non heri demum aut nudius tertius nata, sed iam inde ab antiquissimis vsque temporibus ad nos propagata sit, paullo accuratius hic expendenda videtur, vt quonam illa fundamento nitatur, quoue iure pontificii hic triumphent, manifestum sit. Indumenta Iacobi sacra.

§. II.

Seruabimus vero hunc ordinem, vt primo antiquiorum deinde et recentiorum testimonia adferamus, eorumque postea fontem ostendamus ac originem, et denique, falsa ea omnia esse ac friuola, argumentis solidissimis probemus. Primus igitur omnium, quorum scripta ad nos peruenerunt, singularem aliquem Iacobi habitum commemorat EVSEBIVS (*h*), qui laudata eius sanctitate, et vita ad Nasiraeo- Auctorum de illis testimonia.

 rum

[h] Euseb. Hist. Eccl. lib. II. cap. XXXIII.

rum disciplinam instituta : Τούτῳ μόνῳ, inquit, ἐξῆν εἰς τὰ ἅγια εἰσιέναι. οὐδὲ γὰρ ἐρεοῦν ἐφόρει, ἀλλὰ σινδόνας. *Vnus ex omnibus in intimum templi sanctuarium ingrediendi ius facultatemque habebat. Neque enim lanicio sed linea tantum veste utebatur*. Hactenus Eusebius, cuius verba ipsa suo more HIERONYMVS (*i*) sequitur, nisi quod τὰ ἅγια interpretatur *sanctum sanctorum*, quod et RVFFINVS, Eusebii interpres, nec non SIMEON METAPHRASTES (*k*), NICEPHORVS (*l*), et personatus ille ABDIAS BABYLONICVS (*m*) fecerunt. At multo pluribus laciniis hanc fabulam exornauit ac veluti perpoliuit EPIPHANIVS (*n*), cuius verba hic omnino legenda sunt. Ita enim ille de Iacobo: Ἔτι δὲ καὶ ἱερατεύσαντα αὐτὸν κατὰ τὴν παλαιὰν ἱερωσύνην εὕρομεν. διὸ καὶ ἠφίετο αὐτῷ ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων εἰσιέναι, ὡς τοῖς ἀρχιερεῦσιν ἐκέλευσεν ὁ νόμος, κατὰ τὸ γεγραμμένον. οὕτω γὰρ ἱστόρησαν πολλοὶ πρὸ ἡμῶν περὶ αὐτοῦ, Εὐσέβιός τε καὶ Κλήμης, καὶ ἄλλοι. ἀλλὰ καὶ τὸ πέταλον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἐξῆν αὐτῷ φέρειν, καθὼς οἱ προειρημένοι ἀξιόπιστοι ἄνδρες ἐν τοῖς ὑπ' αὐτῶν ὑπομνηματισμοῖς ἐμαρτύρησαν. *Immo et sacerdos veteris illius ritus sacerdotii fuisse perhibetur. Quamobrem semel ei quotannis in sancta sanctorum concessum est ingredi, quemadmodum summis sacerdotibus lege esse praescriptum, ex sacris litteris didicimus. Quod quidem de Iacobo plerique ante nos memoriae prodiderunt, vt Eusebius, Clemens et alii. Sed et bracteam eidem in capite gestare licuisse, quos proxime nominaui, idonei scriptores commentariis suis testatum reliquerunt*. Idem EPIPHANIVS (*o*) alio loco nouas purpurae huic lacinias attexit, siquidem scribere non dubitat, Iacobum neque caput vnquam attondisse, neque in balneis lauisse, neque animatum quidquam in cibum adhibuisse, neque tunicam alteram induisse, sed lineo palliolo duntaxat esse vsum? Idque probat ineptissime ex Marc. XIV. 51. vbi iuuenis relicta sindone aufugisse dicitur. Addit deinde, Ioannem et Iacobum, filios Zebedaei, vna cum hoc Iacobo, fratre Domini, idem illud vitae institutum esse amplexos, huicque soli id honoris esse attributum, vt semel quotannis in sancta sanctorum ingrederetur, quod et Nasiraeus esset, et cum sacerdotali stirpe coniunctus. Denique iterum monet, Iacobum bracteam in capite gestasse, laneaque vestimenta nunquam induisse, nec sandaliis esse vsum, et quae sunt alia huius generis, quae ipsi ad Nasiraeae vitae disciplinam facere videntur. En igitur Iacobum ab Eusebio linea veste, ab Epiphanio praeterea palliolo lineo ac sacerdotali mitra seu bractea ornatum. Plures hic testes producere, quum vel Eusebium vel Epiphanium exscribant, nihil attinet. Id tamen minus videtur praetereundum, MICHAELEM SYNCELLVM (*p*) et NICETAM PAPHLAGONEM (*q*) inter D. Iacobi indumenta sacerdotalia etiam omo-

[i] Hieron. *de script. Eccl. libr. II. cap. II.*

[k] Simeon. Metaphr. *p.* 524.

[l] Niceph. H. E. *libr. II. cap. XXXVIII.*

[m] Abd. Babyl. *lib. VI. cap. V. in Fabricii Codice Apocrypho N. T. p.* 598. *seq.*

(n) Epiphan. *adu. Haer. XXIX. cap. IV. p.* 119.

[o] Epiph. *Haeresi* LXXVIII. *cap. XIII. p.* 1045.

[p] Mich. Syncell. *Encom. S. Dionysii Areop.*

[q] Nicet. Paphlago *Vit. Ignatii Patriarchae*.

omophorium referre, quale hodie episcopi Graecorum inter missarum sollemnia humeris circumuoluunt (r), vt episcopum conspiciamus omni adparatu sacro egregie instructum.

§. III.

Recentiorum quorundam consensus.

Haec igitur legentes Pontificii quidam scriptores dici non potest, quam sibi placeant, quantum sibi gratulentur, quantum triumphent. Baronivs (s), qui talia lubentissime venatur, hic omnes oratoriae suae locos expromit, vt mitrae episcopali antiquitatem adserat. *Ad Episcopalis*, inquit, *dignitatis ornamentum Iacobum gestare consueuisse laminam, seu bracteam auream, Epiphanius, Hieronymus, et ceteri paene omnes ecclesiastici scriptores testantur.* Et paucis interiectis: *In signum regalis sacerdotii, eiusmodi capitis ornamentum gestare consueuisse Christianae legis pontifices, satis ex his, quae Epiphanius scribit, declaratum videtur.* Quin non Iacobum tantum eiusmodi regiae dignitatis insignibus vti consueuisse, sed et ceteros Apostolos, par esse credere, contendit, etsi haec de singulis non scribantur. Denique vt animi sententiam prodat, cur Iacobo ceterisque Apostolis eiusmodi laminam vindicarit, non veretur, scribere, *ex institutione, immo et vsu Apostolorum, certissime manasse, vt Episcopi Christianae ecclesiae, quod regali fungerentur sacerdotio, tanquam Reges et sacerdotes mitra in sacris vterentur pretiosa.* Nec minus se effert Baronivs (t), vbi de lineis Iacobi indumentis eiusque libero ad sanctuarium accessu agit, quae adeo ipsi omni dubio carere videntur, vt parum absit, quin Iacobum nobis summum Iudaeorum sacerdotem fingat. Paullo prudentius quidem famae suae consuluerunt Dionysivs Petavivs (u), H. Valesivs (x), Tillemontivs (y), Pomp. Sarnellivs (z) et Rvinartvs (a) qui multa in Epiphanii narratione apertissimi erroris coarguunt, sed et ipsi tamen omnia potius agenda sibi existimant, quam vt totam rem in dubium vocari patiantur. Enimuero nemo pro hac fabula maiori animo ac diligentia pugnauit, quam Petr. Halloix (b), qui omnem mouit lapidem, vt et Epiphanio sua constaret auctoritas, et Scaligeri (c), qui nugas istas iamdudum explosit, argumentis non dicam satisfieret, sed aliquid tamen reponi videretur. Alios minoris dignationis scriptores hic nihil moror, quum sollemne sit Romanensibus, Baronii et paucorum aliorum armis pugnare. Nec Christiani Lvpi (d) meminisse opus esset, nisi hic nouo et inusitato ceteris conatu ex Nicetae et Michaelis Syncelli narratiuncula supra memorata colligeret, Graecos Episcopos

[r] *Vide* Fratris *Abbildung der Griechischen Kirche Part. III. cap. I. §. 23.*

[s] Baron. *Annal. ad ann. 34. num. CCXCIII. seq.*

(t) Baron. *ad an. 63. n. VIII.*

(u) Petau. *adnot. ad Epiphan. p. 332. Tom. II. Opp.*

(x) H. Vales. *Adnot. ad Euseb. p. 93.*

(y) Tillemont *Memoires pour seruir a l'histoire ecclesiastique Tom. I. Part. II.*

(z) Pomp. Sarnell. *Lettere ecclesiastiche Epist. 3.*

(a) Ruinart. *Not. ad Acta Martyrum sincera p. 5.*

(b) P. Halloix *Vit. Hegesippi cap. III. pag. 721. Chron MMLXXVII.*

(c) Scaliger *Animadu. ad Euseb. Chron. MMLXXVII.*

(d) Christ. Lup. *Schol. ad Concil. general. et prouincialia p. 13.*

pos pallium olim a Pontifice Romano impetrasse. Id vero magis notatu dignum videtur, et ex eorum ordine, qui Romano Pontifici nuncium miserunt, haud omnino nullos Eusebii atque Epiphanii auctoritate permoueri, vt Iacobo sacerdotalem, quem supra descripsimus, habitum concedant. Vt enim praetermittamus PEARSONIVM et DODVVELLVM, quorum suffragiis etiam TILLEMONTIVS gloriatur, non immerito huc referimus GVIL. CAVE (e), virum doctissimum, qui Epiphanii fabulam non sequitur tantum, sed et rationibus quibusdam eam in tuto collocare nititur. Sed concedendum id Anglis, vt ecclesiae suae disciplinae praesidium in antiquitate quaerant, dummodo et nobis concedatur, vt iisdem, in quo nonnunquam labi ac decipi videantur, candide ostendamus.

§. IIII.

Origo huius sententiae.

Si quaeras, ex quo fonte omnes, quorum iam testimonia attulimus, rem tam antiquam hauserint: distincte respondendum videtur. Si enim de pallio Iacobi, a Niceta Paphlagone excogitato, quaestio est, nullam hic aliam originem fabulae videmus, quam putidum istius homuncionis cerebrum. Sin vero de reliquis Iacobi indumentis quaeritur: primus huius historiae auctor nobis occurrit HEGESIPPVS, quem et EVSEBIVS, et EPIPHANIVS, et HIERONYMVS, et ceteri denique omnes, sequi se profitentur. Hegesippum vero dum audis, nolim intelligas illum Excidii Hierosolymitani scriptorem, de quo variae sunt eruditorum sententiae, sed antiquum illum Apostolorumque temporibus vicinum, cuius *ὑπομνήματα ἀποστολικῶν πράξεων*, praeter pauca, quae ad nos delata sunt, fragmenta (*f*) dudum euanuerunt. Sed qualia pleraque huius hominis commenta fuerint, vel ex eo patet, quod Romam instituto itinere, quum in variis, quas transiit, prouinciis cum viris piis sermones habuisset, et ex iis ecclesiarum origines fideique incrementa curiose peruestigasset, horum narrationes deinde, veluti in fasciculum collectas, sub speciosa hedera *ἀποστολικῶν πράξεων* exposuerit (*g*). Vnde non mirum, pauca, quae supersunt, *ἀποσπασμάτια* meras fabulas redolere. Talem vero etiam hanc de Iacobo narratiunculam esse, paucis nunc demonstrandum est, licet hic in multis capitibus otia nobis fecerit IOS. SCALIGER (*h*), cuius argumentis, ipso fatente DVPINO (*i*), nec Halloixius, nec Petauius, satisfecit.

§. V.

Epiphanius haec omnia ex suo ingenio retulit.

Vt vero ordine iusto omnia exsequamur, quatuor hic notanda sunt. *Primo*, quod Epiphanius licet Hegesippum laudet, pleraque tamen

(e) Gu. Caue *Antiquit. Apost. Vit. Iacobi Min.* §. 6. p. 587. *seq.*

(f) *Apud* Euseb. *lib.* II. *cap.* XXIII. *lib.* III. *cap.* XX. *et* XXXII. *lib.* IV. *cap.* VIII. *et* XXII. Phot. *Biblioth. Cod.* CCXXXII.

(g) Euseb. *lib.* IV. H. E. *cap.* XXII. Hieron. *de script. eccl. cap.* XXII.

(h) Scaliger. *l. c.*

(i) Dupin. *Bibl. nou. Tom.* I. *p.* 86.

men ex suo ingenio scripserit. *Deinde* quod omnia, quae hic attulit, falsa sint et pene ridicula. *Tertio* quod nec ipse Hegesippus meliora tradiderit. Ac *denique* quod Nicetae narratiuncula de pallio Iacobi omni fundamento destituatur. Quae si solide adstructa ac probata fuerint, nemo, vt opinor, Iacobum, sacro habitu indutum, diutius sibi pingi ob oculos patietur. Ac *primo* quidem, EPIPHANIVM hic fide non satis bona egisse, ipsa eius verba testantur. Promittit enim, ea se traditurum de Iacobo, quae Hegesippus, Eusebius, Clemens pluresque alii tradiderint. Qualia sunt ista? Scilicet Iacobum sacerdotem ex veteri ritu fuisse, eumdem semel quotannis in sancta sanctorum ingressum, bracteam quoque in capite gestasse, lineo palliolo se induisse, et nec sandaliis, nec laneis vestimentis, vnquam esse vsum. Vbi vero hoc tradidit HEGESIPPVS? vbi EVSEBIVS? vbi CLEMENS? Ipsa verba Hegesippi recitat Eusebius, ex quibus non plura discere potuit Epiphanius, quam Iacobum fuisse virum sanctissimum, indeque nomen iusti et Obliam indeptum, disciplinae etiam Nasiraeae deditum, eumdemque tam saepe orationibus vacasse, vt et genua callum inde duxerint. De indumentis Iacobi nihil tradidit praeter id, quod supra exscripsimus, nec ait, eum ingressum esse sanctum sanctorum, sed εἰς τὰ ἅγια, quae Epiphanius familiari sibi ingenii procacitate in sanctum sanctorum commutauit. Nihil porro de bractea frontali, quam ex alio Eusebii loco (*k*), satis crasso memoriae lapsu, confinxit, quum ibi non de Iacobo, sed de Ioanne Apostolo, sermo fit. Quae sane argumento sunt, nec Hegesippum, nec Eusebium, ab Epiphanio, quando haec scripsit, euolutos, atque adeo vtrumque falso ab eo laudatum esse. Si reliqua forte ex CLEMENTE eum hausisse dixeris, nec id quidem verisimile est. Siue enim Clementem Romanum siue Alexandrinum euoluas, siue genuina, siue supposititia eorum opera consulas, frustra vbique haec Epiphanii commenta quaeres. Vnicum refugium superest ad opera Clementis Alexandrini deperdita. Sed tantum abest, vt in iis fabulas tam lepidas de sacerdotio Iacobi Iudaico exstitisse suspicari possimus, vt eae saeculi secundi doctrinae et praxi quam maxime repugnent. Sed fingamus, haec in deperdito aliquo Clementis libello ita lecta fuisse; non aliunde tamen Clemens haec haurire potuit, quam ex Hegesippo (*l*). Si igitur ille male Hegesippum exscripsit, cur quaeso Epiphanius potius Clementem sequutus est, quam ipsum Hegesippum, quem tamen laudat? Nihil certius igitur est, quam Epiphanium hic se praestitisse sui similem, hoc est, in narratiunculis, nullo habito examine admittendis, nimis credulum, in temporibus personisque distinguendis parum accuratum, et in concertationibus aduersus haereticos susceptis neruis plerumque et iudicio omni destitutum.

§. VI.

(k) Euseb. *lib. V. H. E. c. XXIV.*
(l) *Vide* Gu. Caue *hist. Litterar. Part. I. sec. IV. p.* 131.

§. VI.

Falsum est sacerdotem fuisse Iacobum.

Vndecunque vero manarit haec Epiphanii fabula, exploratissimum certe est, illi ὐδὲν ὑγιὲς inesse. Initio enim falsissimum est, quod Iacobus veteri ritu sacerdos fuisse fingitur. Notum enim est, sacerdotium veteri ritu gentile fuisse Leuitis, eoque neminem, nisi ex hac tribu oriundum, potuisse defungi. Iacobum vero minorem genere Leuitam fuisse, tam falsum est, vt nihil fingi possit absurdius.

§. VII.

Digressio de Iacobo, an idem et Apostolus et Episcopus Hierosol. fuerit? et ex qua familia sit?

Operae pretium fuerit, Iacobi natales hic paullo diligentius rimari. Meminerunt Euangelistae *(m)* inter τὸς δώδεκα etiam Iacobi, τοῦ Ἀλφαίου, id est Alphaei filii. Meminit etiam Paullus *(n)* Iacobi, a se Hierosolymis compellati, quem ipse fratrem Domini vocat: sicuti et Matthaeus *(o)*, vbi Iudaeorum de genere Christi sententiam recenset, inter fratres Domini Iacobum quendam refert. Quum igitur scriptores antiquissimi Iacobum modo tamquam Apostolum Iesu Christi, modo tanquam Episcopum Hierosolymitanum describant: quaestio non leuis orta est inter eruditos, vtrum Iacobus frater Domini ab illo Iacobo Alphaei distinguendus sit, an eadem persona diuersis nominibus signetur? Diuersa sane nomina, diuersa munera narrantur. Si Iacobus fuit frater Domini, cur vocatus filius Alphaei? Si filius Alphaei, quomodo frater Domini? Si porro Apostolus fuit, profecto non potuit esse Episcopus. Sin Episcopus, certe non Apostolus, quum inter se pugnare videantur Apostolus, ex officio praeco orbis, et Episcopus, certo alicui loco adfixus. His rationibus adducti sunt viri in hoc studiorum genere praestantissimi, vt tres Iacobos statuerent, vnum Zebedaei, alterum Alphaei, tertium Iosephi filium et fratrem Domini, quorum hunc Hierosolymitanorum Episcopum, illos Apostolos ex duodecim virorum ordine fuisse tradunt. Fauent huic sententiae ex antiquis PSEVDOCLEMENS *(p)*, GREG. NYSSENVS *(q)*, EPIPHANIVS *(qq)*, CHRYSOSTOMVS *(r)*, e recentioribus BLONDELLVS *(s)*, M. ANTON. DE DOMINIS *(t)*, VALESIVS *(u)*, HAMMONDVS *(x)*, et, qui hanc controuersiam maximo adparatu tractarunt, COMBEFISIVS *(y)* et HENSCHENIVS *(z)*, quorum tamen argumenta potissima Patrum proxime laudatorum testimoniis, nec non consensu Graecorum, Syrorum et Aethiopum nituntur. Sed si rem aequa lance ponderes, ista quidem sententia parum solida videbitur. Nam

(m) Matth. X. 3. Marc. III. 18. Luc. VI. 15.

(n) Gal. I. 19.

(o) Matth. XIII. 55. 56.

(p) Clem. *Recognit. l. 1. cap. LIX. p.* 501. Idem *lib. II Constitut. Apost. cap.* 55. *ap.* Cleric. *Tom. I. bibl. PP. Apostol.*

(q) Greg. Nyssen. *Orat. 2. de pasch.*

(qq) Epiph. *haeres. 78. c. 3. p. 1060.*

(r) Chrysost. *hom. XXXIII. in Matth. X.*

(s) Blondellus *in Pseudo Isidoro p. 30.*

(t) M. Ant. de Dominis *lib. II. de Rep. Eccl. cap. II. thes. XXI. sequ.*

(u) Valef. *Adnot. ad Euseb. p. 18.*

(x) Hammond. *diss. de iuribus Episc.*

(y) Combefis. *Not. ad Hippolyt. de duodecim Apost. Tom. II. Auctarii noui biblioth. Patr. p. 840. sequ.*

(z) Henschen. *Act. Sanct. d. 1. Maii.*

Nam primo quem Paullus Gal. I. 19. fratrem Domini, eumdem etiam diserte vocat apostolum, et Cap. II, 9. cum Petro et Ioanne tanquam columnis ecclesiae coniungit. Vnde constat, cum nullo alio tunc Paullum esse colloquutum, quam cum Iacobo, Alphaei filio, quem hinc, eumdem esse cum Fratre Domini, clarissime patet. Deinde Patrum testimonia, quae adferunt viri, paullo ante laudati, nihil omnino conficiunt, quum ea ex Pseudo-Clementis lacunis deriuata esse, in propatulo sit. Quanto meliore autem iure Pseudo-Clementi opponimus CLEMENTEM verum (a) Alexandrinum puta, qui Iacobos nonnisi duos agnouit, illumque Hierosolymitanorum Episcopum eumdem esse dicit cum Apostolo et fratre Domini, quem Paullus Hierosolymis salutauit? Quanto rectius ceteris patrum testimoniis EVSEBII (b), HIPPOLYTI (c), et HIERONYMI (d) auctoritatem opponimus, qui omnes non nisi duos Iacobos, vtrumque apostolum, alterum vero etiam Hierosolymitanae ecclesiae Episcopum statuunt? Nec impedit tertio episcopalis dignitas, quo minus horum sententiae accedamus. Quamuis enim ἀσύστατα videantur apostolicum et episcopale munera, quum Apostolis ecclesia uniuersa, Episcopis certa quaedam dioecesis demandata; illis per vniuersum terrarum orbem volitandum, his cum grege perpetuo manendum fuerit: difficultas tamen ista statim euanescet, si obseruemus, eodem sensu Iacobum a patribus vocari episcopum Hierosolymitanum, quo Petrus modo Romanus, modo Antiochenus, dicebatur, non profecto in sensu proprio, quod Pontificiis videtur, sed aequiuoco (e), quoniam diutissime Hierosolymis apostolico munere functus est, quemadmodum et reliqui Apostoli virique apostolici hanc vel illam regionem diutius doctrina sua illustrarunt, et sic veluti ἐπισκοπίαν illius suscepisse visi sunt. Quae quum ita sint, eorum sententiam, qui Iacobum Fratrem Domini et Iacobum Alphaei filium vnum eumdemque esse statuunt (ee), certissimam esse putauerim. Vt igitur ad genus Iacobi nostri redeamus, audiuimus, illum fratrem domini fuisse, non quidem germanum, id enim non fert stupenda Christi natiuitas, nec vterinum, quum, Mariam perpetuo virginem mansisse, pie credatur, nec consanguineum, quum Christus sine virili semine a Spiritu S. conceptus sit, sed tamen vel quasi consanguineum, quia ipse Saluator vulgo Iosephi filius credebatur (f), vel alias Mariae necessitudine coniunctum. Vt paucis me expediam, constans est veterum traditio (g), Iosephum Christi nutritorem ex prima coniuge parentem factum Iacobi, Iosis, Simonis et Iudae, quos Euangelistae fratres Domini vocant, nec non quarumdam filiarum, quae ibidem, suppressis tamen nomi-

(a) Clem. Alex. *lib.* VII. *Hypotyp. apud Euseb. libr.* II. *H. E. cap.* I.

[b] Euseb. *l. c.*

[c] Hippolyt. *de duodecim Apost. apud* Combefis.

[d] Hieron. *ad Heluid. Tom.* II. *p.* 10.

[e] *Vid.* Ittig. *Hist. Eccl. sec.* I. *cap.* VII. *sect. V. n.* XVIII. *p.* 400.

[ee] Baron. *ad ann.* 44. Petau. *lib. de hierarch. cap.* VII. *seq.* Baron. *ad acta Apost. p.* 57. *seq.* Guil. Caue *Antiquit. Apost. p.* 510. *seq.* Basnag. *Exercit. ad Baron. p.* 506. Ittig. *Hist. Eccl. Sec.* I. *l. c. p.* 450. *sequ.* Dall. *de pseudepigr. Apost. lib* I. *cap.* XVII. Coteler. *ad Constit. Apost. libr.* II. *cap.* 55. Fabric. *Cod. Apocr. N. T. p.* 598.

(f) Luc. III, 23.

nominibus, commemorantur. Et profecto nihil videri poterat hac sententia simplicius, nihil probabilius. Ipsi enim Nazarethani, qui procul dubio totam Christi familiam in numerato habebant, apud MATTHAEVM (h) hanc eius cognationem recensent, *Nonne hic fabri filius? Annon mater eius Maria? et fratres eius Iacobus, Ioses et Simon et Iudas? vt et eius sorores nonne omnes nobiscum sunt?* En hic patrem Christi putatitium, en matrem, en fratres, en sorores. Et certe non videri debebat verisimile, a Nazarethanis cognatos Christi hic fratres vocari. Quo sensu enim Iosephum Christi parentem, eodem Iacobum, Iosen, Simonem et Iudam eius fratres adpellare, et sic haud obscure insinuare videntur, Christum non minus Iosephi fabri filium, quam horum vnumquemque esse. Sed huic sententiae, vtut antiquae et satis verisimili, multa iure quodam nostro opponimus, quae non ferunt, vt eidem assentiamur. Sane enim Euangelistae nunquam Iacobum et reliquos Christi fratres Iosephi, sed semper Alphaei filios, nominant. Et quamuis Iosephum binominem fingere velis, vereor tamen, vt ratio reddi possit, cur Alphaei inprimis nomen Iosepho tribuatur, quoties eius filii recensentur, quum tamen ille alioquin semper Iosephus adpelletur. Consequens igitur est, vt inquiramus, quis Alphaeus iste fuerit, quo inuento clarissime patebit, eum a Iosepho, Christi nutritio, diuersissimum fuisse. Alphaeum Syrus interpres vocat חַלְפַי quod nomen Iudaeis familiare fuisse, et in Talmudistis haud raro occurrere, obseruat LIGHTFOOTVS (i). Istud igitur pro diuersa pronunciandi ratione et Alphaeus legi potest, et Cleophas, et sic vtrumque vnum idemque est. Ex quo sequitur, Iacobi parentem non Alphaeum tantum, sed et Cleopham dictum. Hunc non fuisse Iosephum, certissime demonstrari potest ex Io. XIX. 25. vbi sub cruce Christi stetisse dicuntur *Maria, mater domini, eiusque soror Maria, vxor Cleophae, et Maria Magdalena.* Quis ex hoc non deprehendit, Cleopham hunc maritum fuisse Mariae, sororis Deiparae? An vero Iosephus vnquam sponsae suae sororem vxorem duxerit? Sed certum, inquis, forsan est, Cleopham maritum fuisse Mariae, sororis Deiparae: ipsum vero hunc Cleopham esse Alphaeum, Apostolorum patrem, id sane nondum est demonstratum. Sed vide, quam et hoc clarissimum sit. Haec ipsa enim Maria, quam vxorem Cleophae fuisse, et cruci Christi adstitisse Ioannes docuit; aliorum Euangelistarum testimonio (k) mater fuit Iacobi et Iosis, qui tamen alias filii Alphaei dicuntur. Quae Euangelistarum testimonia tam clara sunt, vt, qui Iosephum parentem Iacobi fingunt (l), Mariam Deiparam hic intelligere contra omnes iustae interpre-

(g) Euseb. *lib.* II. H. E. *cap.* I. *p.* 33. Epiph. *haeres.* 28. Greg. Nyss. *Orat.* II. *de Resurrect. Christi* Tom. II. *p.* 844.

(h) Matth. XIII., 55. 56.

(i) Lightfoot *Hor. Hebr. Matth.* X. *p.* 332. *nec non ad Luc.* XXIV. *p.* 566. *Chronic. temporum et ord. textuum* N. T. *p.* 59. *Comment. ad Acta Apost. p.* 756. Tom. I. *Operum*.

(k) Matth. XVII. 56. Marc. XV. 40.

(l) Greg. Nyssen. *de resurrect. Christi Orat.* II. *p.* 844. *Tom.* II. Voss. *dissert. de Genealogia Iesu Christi cap.* VI. *p.* 64. *Tom.* VI. *Opp.* Gu. Caue *Antiqu. Apost.* *p.* 582.

terpretationis regulas cogantur, quum tamen in loco parallelo Ioannis Maria Deipara ab altera Maria, eius sorore et vxore Cleophae, clarissime distinguatur. Vt igitur summam tandem faciamus cogitationum nostrarum, liquido probatum esse existimamus, Alphaeum eundem haberi debere cum Cleopha, cuius Luc. XXIV. 18. mentio inicitur, eumque in matrimonio habuisse Mariam, sororem Deiparae, atque adeo Iacobum fratrem Domini dictum eo sensu, quo et consobrini, et alii agnati, Hebraeis אחים dicebantur. Quam sententiam etiam ex antiquis HIERONYMVS (*m*) et prae ceteris THEODORITVS (*n*), luculentissimo testimonio comprobant.

§. VIII.

Probatur inde, fabulam sapere Iacobi sacerdotium.

Iam vt ad EPIPHANIVM nostrum, tanquam e diuerticulo, redeamus, falsum vtique esse adparet, quicquid ille de sacerdotio Iacobi retulit. Ex quacunque enim tribu fuerit Alphaeus, siue Cleophas, satis profecto certum est, eum nec gente Leuitam, nec dignitate sacerdotem fuisse, quum non modo Luc. XXIV. 18. 20. 21. manifesto se a sacerdotibus distinguat, sed et, teste Matthaeo (*o*), Nazarethae in Galilaea habitarit, vbi non fuisse sacerdotes, diserte docent Talmudistae (*p*). Nec opus est, contra Epiphanium verbosius hoc demonstrare, quum ex ipsius hypothesi (*q*) Iacobus fuerit filius Iosephi, ex Dauidis regia stirpe oriundi. Ex ea vero neminem vnquam altari ministrasse, ipse Apostolus (*r*) obseruat. Praeuidens hoc telum EPIPHANIVS (*s*), multa differit de quadam inter tribus Iuda et Leui cognatione, easque solas inuicem nuptiarum commercio iungi solitas, ex necessitudine Mariae Virginis et Elisabethae demonstrare nititur, adiiciens etiam exemplum Naassonis, quem, quum e tribu Iuda fuerit, Elisabetham, Aaronis filiam, duxisse, falso perhibet, quum Exod. VI. 23. Elisaba non Aaronis, sed Aminadabi filia fuisse, eaque non Nahassoni sed Aaroni nupsisse dicatur. Sed fingamus, vera esse, quae hic tradit Epiphanius; fingamus, inter solas tribus Iuda et Leui nuptiarum commercium fuisse, quin et addamus, Iacobum materno sanguine e sacerdotum familia descendisse: quis quaeso in Iudaeorum rebus adeo hospes est, vt materni generis in sacerdotii iure nullam plane rationem esse habitam, ignoret? Subtilius porro Epiphanium explicat GV. CAVE (*t*), dum *παλαιὰν ἱεροσύνην*, ad quam Iacobus adspirasse dicitur, non accipiendam putat de sacerdotio Leuitico, sed de antiquissimo iure patriarchali, quo sacerdotium primogenitis debebatur (*u*). Sed praeterquam, quod haec interpretatio cum

(m) Hieron. *Comment. ad Matth.* XII.
(n) Theodorit. *Comment. ad Galat.* I.
[o] Matth. XIII. 55. 56.
[p] Lightfoot *Centur. Chorograph. Matthaeo praemiss. cap.* LXXXVI. *p.* 232. *Tom.* II. *Opp.*
[q] Epiph. *haeresi* XXIX. *p.* 119.
[r] Hebr. VII. 13.
[s] Epiph. *haer.* LXXVIII. *p.* 1045. *Tom.* I. *Opp.*
[t] Gu. Caue *Antiqu. Apost. p.* 598.
[u] *Legendi de hoc sacerdotio* Gu. Caue *in Adparatu ad Antiqu. Apost sect.* I. §. X. *p.* 26. *sequ.* Selden. *de success. ad Leg. Hebr. cap.* V. *p.* 45. *et libr.* I. *de success. in Pontificatu cap.* I. Grot. *Adnotat. ad Luc.* II. 32. Bochart. *Hieroz. Part.* I *p.* 575. Spencer. *de LL. Hebr. L.* I. *cap.* VI. *Sect.* II. *p.* 203.

Epiphanii textu maxime pugnat, ne speciem quidem veritatis eam habere, nemo non animaduertit. Quis enim hoc primogenitorum sacerdotium, quod IONATHAN Targumista (x) *ante tabernaculum et sacerdotium Aaronis* tantum obtinuisse, fatetur, Christi etiam aetate in ecclesia Iudaica locum inuenisse dixerit? Quis ignorat, abolitum illud esse, simul ac DEVS Leuitas in primogenitorum locum adoptauerat? Nullum ergo superest argumentum, quo sacerdotium Iacobi stabiliri, aut Epiphanius ab errore absolui possit, quantumcunque de eo laborent viri doctissimi.

§. IX.

An Iacobus in sanctum sanctorum ingressus sit.

Aeque falsum ac futile est alterum, quod ab Epiphanio adfirmatur, scilicet Iacobum sancta sanctorum iure sacerdotii quotannis ingressum esse. Solum enim Pontificem summum semel quotannis in sanctuarium penetrasse, notum est et peruulgatum. Et profecto non sine admiratione legas rationes friuolas, quibus ipsi aditus hic ad interiorem partem sanctuarii adseritur. Modo enim ob lineas vestes, modo ob Nasiraeae disciplinae sanctitatem, modo ob sacerdotium templi adita ipsi patuisse volunt. De sacerdotio iam supra vidimus. Quis vero vnquam audiuit, omnes, qui lineis vestibus vtebantur, in sanctum sanctorum ingressos? Sane a IOSEPHO (y) memoriae proditum est, etiam cantores isto tempore ius lineae stolae, beneficio Agrippae, Regis obtinuisse. An ergo, quod linea stola vtebantur, etiam cantores in sanctum sanctorum penetrasse dicemus? De Nasiraeis porro non magis sibi quisquam persuaserit, aditum iis in sancta sanctorum patuisse. Notum enim est ex antiquitatibus Iudaicis, Nasiraeis in templo destinatum fuisse singulare atrium, מבשלין את ומגלחין את שעריהם ומשלחין תחת היור לשכת ששם תנזירים שרטיתמ *conclaue, seu atrium*, (non enim desuper erant laquearia,) *vbi Nasiraei elixabant suas pacificas, tondebant capillos suos, eosque sub lebetem coniiciebant.* Hoc vero atrium non erat in sancto sanctorum, ac ne in atrio quidem sacerdotum aut Israelitarum, sed in atrio mulierum מזרח דרמיה מזרחיה *in angulo euro-notum respiciente* (z). Hoc ergo ingrediebantur Nasiraei; quoties se voto rite exsoluere volebant. Quoties vero cultui diuino intererant, procul dubio locum inter ceteros contribules in atrio Israelitarum occupabant. Ex quibus patet, nec hanc Epiphanii coniecturam vllo loco esse habendam.

§. V.

(x) Targum Ionath. *in Exod.* XXIV. 5.
(y) Ioseph. *libr.* XX. *Antiq. Iud. cap.* VIII.
(z) *Vid.* Lightfoot *Descript. Templi Hierosolym. cap.* XVIII. *p.* 594. Tom. I. *Opp. et Centur. Chorogr. Matthaeo praemiss. cap.* XXIX. *p.* 193. Tom. I.

§. X.

Exſtant et alia in EPIPHANII narratione, non magis vera, quam quae hactenus diſcuſſimus. Talia ſunt, quae de Iacobi lamina aurea et lineis veſtibus diſſerit. Quum vero illa Iacobo male tribuatur, ac potius Ioannis hoc ornamentum fuiſſe dicere debuiſſet, hae vero non tam ab Epiphanio, quam Hegeſippo inuentae ſint: de vtriſque infra ſuo loco erit agendum. Illud vnum moneo, linteum pallium, quod Iacobo tribuit Epiphanius, parum ingenioſe excogitatum, et tam leuis texturae eſſe, vt fabula vbique pelluceat. Tota enim res nititur falſa hypotheſi, quod iuuenis, quem, relicta ſindone, aufugiſſe MARCVS Euangeliſta (a) ſcribit, Iacobus frater Domini fuerit. Vnde vero hoc probat? An Apoſtolus nudus Chriſtum comitaretur? Cur veſtimenta poſuerit? Iam tum ſane Apoſtoli fuga ſibi conſuluerant, antequam iuuenis hic a turba prehenderetur. Certiſſima igitur eorum (b) eſt ſententia, qui neque Iacobum, neque Ioannem, neque ullum alium Apoſtolum hic agnoſcunt, ſed iuuenem quendam, qui quum cubitum ſe recepiſſet, de periculo Chriſti aliquid inaudiuerit, et ſtatim ſeſe lecto proripuerit, ſpeculaturus, quid rerum ageretur. Sed fuerit iſte Iacobus, quod tamen falſiſſimum eſt: quis ex hac ſindone pallium lineum conſuerit? Oſtendit quidem e Talmudicis LIGHTFOOTVS (c), Iudaeorum טרית ſeu pallium ſacrum, cui peniculamenta ſeu fimbriae ציצית aſſui ſolebant, quoque inter precandum capita obnubere conſueuerant, nunnumquam vocatum eſſe סדין vel סדינא, *ſindonem*. ſed tale pallium corpori ita aptari non poterat, vt non nuditas vbique pelluceret, atque adeo nec hic iuuenis lineo eiuſmodi pallio ſe involuerat, ſed interulae, quali in lectulo fuerat vſus, quod tam accurate demonſtrauit CASAVBONVS (d), vt ſi vel verbum adderem, Iliada poſt Homerum ſcribere viderer.

An fuerit iuuenis relicta ſindone aufugiens.

§. XI.

Veniendum iam eſt ad Euſebium et Hegeſippum, qui vtut paullo parcius de ſacro Iacobi veſtitu loquantur, quam Epiphanius, nihil tamen, quod magis verum ſit, referunt. Tametſi enim a veritate non alienum videri poſſit, quod Iacobum non ſancta ſanctorum, ſed τὰ ἅγια ſolum intraſſe perhibent, in eoque magnum huic fabulae praeſidium quaerant PETAVIVS et GVIL. CAVE: falſum tamen et hoc eſſe, tam certo conſtat, vt mirer, viros ceteroquin doctiſſimos Hegeſippo hic patrocinari. Τὰ ἅγια enim, in quae Iacobus ingreſſus eſt, aut exteriorem templi partem notant, quae Hebraeis eſt היכל aut interiora adyta, quae דביר vocantur. Quocumque ſenſu vocem

Hegeſippi et Euſebii teſtimonium illo Epiphanii magis ſobrium, non tamen magis verum eſt.

[a] Marc. XIV, 51.
[b] Theophylact. *ad h.l.* Caſaub. *Exercit.* XVI, *n.* LXV. *p.* 425. *ſeqq.* Grot. *ad Marc. l. c.*

[c] Lightfoot. *Hor. Hebr. et Talm. ad Marc. p.* 460. *Tom. II. Opp.*
[d] Caſaubon. *l. c.*

vocem acceperis, nugas audies. Si enim sanctum sanctorum intelligas, Pontifex Iudaeorum maximus; sin exteriorem templi partem, sacerdos fuerit oportet. Neutrum verum esse, supra demonstratum est. Quod etiam animaduertens PETAVIVS (e): *Iacobo*, inquit, *ob excellentem vitae sanctimoniam concessum est, vt ad sancta perueniret, quum alioqui vulgo linea stola vestiretur*. Sed vereor, ne et hic malam caussam agat. Vnde enim probauerit Petauius, cuiquam mortalium, nedum Iacobo Apostolo, ob excellentem vitae sanctimoniam aditum ad sancta concessum fuisse? Certius nobis est atque exploratius, eo solis sacerdotibus λειτουργοῦσιν accessum patuisse. Quemadmodum enim sanctum sanctorum sacerdotes non recepit, sed pontificem duntaxat; ita sanctum, in quo altare thymiamatis erat constitutum, Israelitas omnes, quantumlibet sanctos, arcuit, solosque admisit sacerdotes, ministeria sacra obeuntes. Hinc apud Lucam (*f*) Zacharias sacerdos, quum ad aram suffituum thura adoleret, neminem in sanctuario comitem habuit, siquidem tota multitudo populi ἔξω, *foris* precabatur, id est, in atrio Israelitarum, cuius limites transire nemini concedebatur (*g*). Quod ad lineas Iacobi vestes attinet, absurde et hae ab Hegesippo confictae sunt, nisi forte vulgarem vestem intelligas, ex lino confectam, qualem non Iacobus modo, sed et alii Iudaei gestarunt. Sed tale non intelligere Hegesippum, ex eo colligimus, quod ob illius reuerentiam accessum Iacobo εἰς τὰ ἅγια patuisse, existimat. Inde enim sequitur, vt de linea tunica sacerdotali loquatur, seu de כתנת תשבץ, quam sacerdotibus Deus praescripserat (*h*). Iam id ipsum quam ab omni ratione alienum sit, nemo, nisi qui antiquitates Iudaicas nunquam a limine salutauit, ignorare potest. Vestis enim haec, quam et aliarum gentium sacerdotes aemulatione solita sibi sumserant, *διὰ τὴν χρόαν, ἣν τὸ λῖνον ἀνθοῦν ἀνίησι τῇ περιεχούσῃ τὸν κόσμον αἰθερίῳ χαροπότητι προσεοικυῖαν*, hoc est, *ob colorem, quem flos lini habet similem nitori aetheris mundum ambienti*, vt est apud PLVTARCHVM (*i*), adeo sacerdotum apud Iudaeos propria erat, vt non minori veneratione eam prosequerentur, ac hodie Pontificii suam casulam. Concedebantur sacerdotibus tunicae lineae a magno synedrio, nec induebantur iis vnquam, nisi quum sacra facienda essent. Immo dum sacerdotes erant in templo, et ministerio suo fungebantur, si quando noctu somnus obreperet, non dormiebant in sacris vestibus, sed in vulgaribus, quibus extra templum vtebantur, ac matutino tempore, quum ad munus redeundum esset, depositis ordinariis vestibus, et corpore aqua abluto, sacras resumebant. Tanta denique esse videbatur harum vestium sanctitas, vt etiam detritae in vsus profanos adhiberi non possent, sed retexerentur ad conficienda ellychnia lucernarum et lampadum, quae in festorum peruigiliis per

(e) Petau. *ad Epiphan. p.* 323. *Tom. II.*
(f) Luc. I. 10.
(g) Quensted. *Antiquit. Bibl. cap.* VIII. *p.* 742.
(h) Exod. XXVIII.
(i) Plutarch. *de Isid. et Osiride p.* 325. *Tom.* II. *Opp. Confer. de aliis gentilibus.* Herodot. *libr.* II. *cap.* 37. Chiflet. *de linteis Christi sepulchralibus cap.* XXIV. *p.* 101. Spencer. *lib.* III. *cap.* V. *de Legibus Hebr. p.* 835.

per templum relucebant (k). Quis credet igitur, Iacobo ſacerdotalem tunicam fuiſſe conceſſam? Quis credet, Iudaeos tam aequos fuiſſe, vt hominem, religionem ſuam peroſum, linea tunica ornatum in publicum prodire paterentur, cum ne ſacerdotibus quidem ſuis extra templum eius vſum permiſerint? Quas tragoedias excitaturi Pontificii eſſent, ſi quem non dicam religioni ſuae aduerſum, ſed pontifici deditiſſimum, caſula aut mitra epiſcopali fulgentem, per vrbes ſuas volitare animaduerterent? Num igitur mitiores nobis concipiemus Iudaeos, rituum ſuorum ſeruantiſſimos, et ſacerdotalis dignitatis violationem vel minimam capitali ſupplicio vindicantes?

§. XII.

Iacobi pallium.

Reliquum eſt NICETAE PAPHLAGONIS et MICHAELIS SYNCELLI commentum de omophorio Iacobi. Sed de eo, quod dicamus, nihil eſt, quam ex Graeculorum iam ſatis ſuperſtitioſorum ingenio natum eſſe, quidquid de eo circumfertur. Vterque auctor nouus eſt et fabularum amantiſſimus: vterque neminem antiquiorem, ex quo profecerit, laudat, nobiſque cauſſam ſuſpicandi relinquit aequiſſimam, eos ex pallio lineo Iacobi, quod Epiphanius primus confixerat, omophorium texere auſos, vt huic indumento ſacro, ante ſaeculum quartum non excogitato, ſua conſtaret antiquitas, de quo paullo poſt nonnulla monenda erunt.

§. XIII.

Ioannis Apoſt. bractea in fronte geſtata.

Iacobo fratri Domini comitem damus IOANNEM, illud Chriſti delicium, cuius ſacra indumenta illis Iacobi proxime conueniunt. Exſtat apud Euſebium (l), e POLYCRATIS Epheſini Antiſtitis Epiſtola ad Victorem, Epiſcopum Romanum, fragmentum luculentiſſimum, in quo hic ſaeculi ſecundi ſcriptor, cum ſententiam ſuam de die Paſchatos exemplo maiorum fortiter tuetur, tum etiam de apoſtolis quaedam haud vulgaria tradit. Cuius generis etiam ſunt, quae de Ioanne his verbis narrat: Ἔτι δὲ καὶ Ἰωάννης, ὁ ἐπὶ τὸ στῆθος τοῦ κυρίου ἀναπεσών; ὃς ἐγενήθη ἱερεὺς τὸ πέταλον πεφορεκώς, καὶ μάρτυς, καὶ διδάσκαλος, οὗτος ἐν Ἐφέσῳ κεκοίμηται. *Praeterea Ioannes, qui in ſinu Domini recubuit; qui etiam ſacerdos fuit, et laminam geſtauit; martyr denique et doctor exſtitit; hic inquam Ioannes extremum diem apud Epheſum obiit.* Hic locus, quem etiam HIERONYMVS (m), et NICEPHORVS (n), exſcripſerunt, quemque in animo habuiſſe videtur EPIPHANIVS (o), dum Ioannem et Iacobum, filios Zebedaei, idem cum Iacobo minore vitae inſtitutum aplexos affirmat, miram Pontificiis gloriandi occaſionem ſuppeditat. Hoc enim nobiliſſimo antiquitatis

(k) Lightfoot *Deſcript. Templi Hieroſolym. cap. XXXVII. ſect. V. Tom. I. Opp.* p. 650.

(l) Euſeb. *lib. V. cap. XXIV.*

(m) Hieronym. *de ſcriptor. eccleſ. cap. XLV.*

(n) Nicephor. *lib. IV. Hiſt. Eccl. cap.* XXXVII.

(o) Epiphan. *haereſi* LXXVIII. *cap.* VIII. p. 1045.

tatis monimento liquido constare existimant, iam apostolis sacrum habitum, et inprimis mitram Episcopalem, in deliciis fuisse. BARONII (p) phaleras iam supra vidimus; ei vero paria faciunt BELLARMINVS, VALESIVS (q), et tantum non omnes, quorum interest, palpum Pontifici obtrudere. Sed tria hic mihi facienda opinor. Si enim ostendero, nec bracteam in capite gestasse Ioannem, nec hanc esse Polycratis sententiam, et mitras denique Episcopales, quas ex hac bractea arcessit Baronius, longe recentioris aeui esse, toto hoc negotio rite mihi perfunctus videor.

§. XIV.

Ostenditur falsum hoc esse.

Meminit Polycrates τῦ πετάλυ, seu bracteae cuiusdam, sed ita, vt nec materiam nec formam describat, nec, quo loco gestari hoc ornamentum consueuerit, exprimat. HIERONYMVS vero (qq), quaedam de suo adiiciens, et auream hanc laminam, et in fronte collocatam, dicit. Quem quidem STEPH. LE MOYNE (r) cum Polycrate in gratiam reduci posse existimat, si πέταλον bracteam auream explicemus. Sed vereor, vt hanc significationem Graecis auribus persuadeamus. Sane enim lituris dignus esset ÆLIANI (s) auctoris μελιγλώττυ locus, vbi πετάλυ χρυσῦ meminit, nec ferendus esset poeta (t), qui πιληθέντα δὶ ἐυξάντυ τριχὸς ἀμνῦ πέταλον, *pileum ex lana agni coacta et bene carminata factum* laudat, si πέταλον laminam auream significaret. Alter enim locus tautologiam, alter contradictionem, quam vocant in adiecto, inuolueret, quale sermonis vitium in Graecos scriptores tam emendatos vix cadit. Quare Hieronymum potius et hic sibi indulsisse arbitror, quod in Eusebii chronico interpretando fecisse se non negat (u), *vt et interpretis, et scriptoris ex parte officio sit vsus, et nonnulla, quae intermissa videbantur, adiecerit*. Vt ergo genuinam vocis significationem eruamus, obseruandum est, πέταλον a SVIDA (x) et glossatoribus explicari per φύλλον, id est, *folium*, et esse laminam, folio hederae similem, eamque siue auream siue ex alia materia confectam. A septuaginta interpretibus ita vocatur lamina illa צִיץ, quae sacerdotis summi frontem ornabat (y). Ea vero non erat corona triplex, qualem ex IOSEPHO (z) male intellecto nobis describit BARONIVS (a), sed nuda bractea aurea sincipiti alligata, quam in vtroque latere ornabant caliculi aurei, tribus ordinibus dispositi, quales in herba hyoscyamo conspiciuntur, in medio vero litterae קדש ליהוה *sanctum Domino*. Quod si ergo Polycra-

[p] Baron. *ad ann.* 34. *n.* CCXCIII.
(q) Vales. *Adnotat. ad Euseb. p.* 93.
(qq) Hieronym. *l. c.*
(r) Steph. le Moyne *Not. ad Var. sacra p.* 29.
(s) Aelian. *lib. V. Hist. var. cap.* XVI.
(t) *Apud Suid. voce* πετάλοις *p.* 102. *Tom.* III. *edit. Kust.*
[u] Hieronym. *praefat. ad Chron. Euseb.*
[x] Suid. *l. c.*
(y) Versio LXX. Exod. XXVIII., 36. XXIX., XXXIX., 10. 30. *Videantur de ea post.* Goodwinum, Lightfootum, Lundium, Braunius *de Vestitu Sacro Ebraeorum*.
(z) Ioseph. *lib.* III. *Antiqu. cap.* IX. *p.* 86.
(a) Baron. *l. c.*

lycratem iuxta litteram intelligimus, Ioannes vſus eſt corona vel lamina ſacra, qua pontifices maximi, quando in ſanctum ſanctorum ingrediebantur, fulgebant. Quis vero hoc ſibi perſuadeat de Apoſtolo, qui omnes modeſtia animoque demiſſo anteiuit? Certe nec voluit ita ornatus in publicum prodire, nec potuit. Non voluit, niſi dicas, eum veteris teſtamenti adparatum et caerimonias, vmbrae inſtar euanituras ignoraſſe. Nec potuit, niſi Iudaeos atque gentiles omnes eum, tamquam virum ſanctiſſimum reueritos eſſe, fingas. Vtrumque quam a veritate alienum ſit, nemo non videt. An enim pontificis Iudaici habitum ſplendidiſſimum ſibi ſumſerit, quum Chriſto exhibito vmbra nihil opus eſſet? An aurum fronte geſſerit is, qui cum Petro auri argentique copiam eierabat? Qua fronte ſe auro carere dixiſſet, qui aurum fronte praeferebat (*b*)? An Iudaeos Aſiaticos quieturos fuiſſe credibile eſt, ſi Pontificis ſui inſignia a piſcatore, religione aliena deuincto, occupata animaduertiſſent? Et quid acturos fuiſſe credimus Epheſios, inter quos Ioannes diutiſſime vixit (*c*), ſi peregrinum hominem laminam auream circumferre apud ſe vidiſſent, quum magnae Dianae ἀρχιερεὺς, tantae auctoritatis homo non niſi laurea vteretur (*d*)? Nonne omnibus paganis, quibus ſorduit ſcrupuloſior veſtitus ratio, ludibrium debuiſſet? Tantum profecto abeſt, vt ſplendida haec corona cum ſimplicitate eccleſiae conueniat, vt vel ſcandalum neophytis praebere potuiſſe videatur, qui a Iudaeorum ritibus maximopere ſibi abſtinendum eſſe exiſtimabant.

§. XV.

Sed quid opus eſt verbis, quum manifeſtum ſit, eam Polycratis mentem minime fuiſſe? Duo enim coniungit Polycrates, Ioannem nimirum ſacerdotem fuiſſe, et τὸ πέταλον geſtaſſe, ex iiſque concludit, paſcha quartadecimanorum non eſſe damnandum, quia tantus vir illud eodem die celebrauerit. Quaenam haec concluſio, ſi verba in ſenſu proprio exponimus? Quis vero vnquam probauerit, Apoſtolos ſacerdotes proprie ſic dictos fuiſſe? Repugnat ſane hoc totius Chriſtianiſmi principiis, et a Theologis noſtris tam ſolide diſcuſſum eſt, vt hic actum ageremus, ſi vel verbum adderetur. Quid porro ad rem facit, ſi Ioannes πέταλον vſus eſt? An ideo paſcha cum quartadecimanis celebrandum? Quemadmodum igitur ſacerdotem Ioannem improprie vocat Polycrates, ita et πέταλον pontificale ipſi tribuit συνεκδοχικῶς, ea ratione, qua faſces et ſecures nominamus, ſi conſulem; aut purpuram et diadema, ſi Regem deſcribimus. Quae ſi ponimus, planiſſimus ſenſus erit Polycratis, paſcha ſcilicet Quartadecimanorum vel ideo minime damnandum eſſe, quod eodem die Chriſti reſurgentis memoriam recoluerit Ioannes, qui inter Chriſtianos Aſiaticos veluti pontifex quidam maximus auctoritate ſumma eminuerit, et ſanctis moribus non minus quam doctrina orientem illuſtrauerit

Polycratis locus explicatur.

(b) Act. III., 3. 6.
(c) Euſeb. *lib.* III. *Hiſt. Eccl. cap.* I.
(d) Achilles Tatius Ερωτ. 448.

rit diutiſſime. Sic inquam omnia plana ſunt ac perſpicua, quum, ſi proprie accipias verba Polycratis, nihili ſint, praecipue ſi cum BARONIO et VALESIO non hunc modo, ſed et reliquos Apoſtolos, quin et epiſcopos omnes, eiuſmodi regiae dignitatis inſignibus vti conſueuiſſe dicas. Quod ſi igitur aequiſſimum eſt, ita cuiuſque verba exponi, ne ſenſu careant: omnino ſequitur, vt et Polycratis locum multo rectius figurate quam proprie interpretemur (*e*).

§. XVI.

Epiſcopalium mitrarum antiquitas.

Clarius hoc futurum eſt, ſi oſtenderimus, Epiſcopales mitras nec ex inſtitutione ac vſu apoſtolorum manaſſe, nec ex antiqua lege ad perfectioris ampliorisque ſacerdotii ſignum translatas, nec inter Chriſtianos tam antiquas eſſe, vt Ioannes eiuſmodi inſigni vti potuerit. Tria haec ſunt capita, quae proponere non erubeſcit BARONIVS (*f*), vt Ioannis, ceterorumque Apoſtolorum, bracteas aureas in tuto collocet. Sed quum nullum eorum, vt virum doctum decebat, probauerit: oſtendendum nobis eſt, omnia aeque falſa eſſe. Ex Apoſtolorum inſtitutione manaſſe mitras epiſcopales, nemo fortaſſis dixerit, niſi qui omnem pudoris ſenſum amiſit. Vbi enim habetur illa inſtitutio apoſtolica? litteriſne ea, an per manus nobis tradita eſt? Si litteris conſignata, ſane et bonis non eſſet incognita. Sin per traditionem propagata, ea certe oſtendenda eſt in antiquitate eccleſiaſtica. Non minus temerarie contendit, non Iacobum modo, et Ioannem, ſed et ceteros Apoſtolos, eiuſmodi regiae dignitatis inſignibus vti conſueuiſſe. Vnde enim haec probat? Si ex Polycrate, et principium petit, et a particulari quod aiunt ad vniuerſale concludit. Sin ex Epiphanio; hunc memoria falſum eſſe, ſupra vidimus. Sed fingamus, Apoſtolos omnes bracteas aureas in fronte circumtuliſſe; an ideo mitrae Epiſcopales ex apoſtolico vſu manarunt? Quidni ergo Epiſcopi hodienum πέταλα geſtant? aut quid ſimile habent πέταλον et Epiſcopalis mitra? Ex quo patet, alterum quoque caput falſum eſſe, nimirum Epiſcopales mitras ex veteris teſtamenti eccleſia ad perfectius Chriſtianae legis ſacerdotium translatas eſſe. Fefellit ſcilicet Baronium pictorum oſcitatio, et nimis curta notitia antiquitatum Iudaicarum, quibus impeditus eſt, quominus verum ſacerdotum Iudaicorum habitum animo conciperet. Si enim Hebraicas antiquitates potius, quam vulgares imagines, conſulere voluiſſet, deprehendiſſet, nec ſacerdotum, nec Pontificis maximi cidares hodiernis Epiſcoporum ſuorum mitris vlla ex parte poſſe comparari, et Turcarum pileis, quam illis, fuiſſe ſimiliores. Si ergo veteris teſtamenti ritibus Epiſcopalis mitra debet originem, cur nec materiam nec formam antiquam retinet? Cur ſoli Epiſcopi vtuntur mitris, quae in veteri teſtamento ſacerdotibus omnibus erant communes? Sed ſalua res eſt.

Cla-

[e] Steph. le Moyne *c. p.* 261. Cyprian. *not. et Schol. ad Hieronymi Catalog. cap. XLV.* Heidegger. *Tumul. Concil. Trident. ſeſſ.* XXII. *Quaeſt.* 5. *p.* 237. T. II.

(f) Baron. *ad an. XXXIV. n. CCXIV. ſequ.*

Clarissime enim constat, Pontificium hoc capitis ornamentum a gentilibus potius, quam ab Hebraeis, in ecclesiam esse inuectum, nec ouum ouo esse similius, quam mitras episcopales cornuto illi Nabidis sacerdotis pileo, quem SILIVS ITALICVS (*g*) hunc in modum describit:

Cuspide Cornigera dependens insula sacros
Prae se terrores, diuumque ferebat honorem.

Tertium, quod statuit Baronius, mitras episcopales tam antiquas esse, vt ab ipsis apostolorum temporibus repetendae sint, prolixo examine vix indiget, quum ipse, magno licet conatu nugas acturus, neminem saeculo quarto antiquiorem testem producere potuerit. Et tamen ex his quoque pauca profert, quae vel speciem veritatis prae se ferant. Primo enim EVSEBIVS (*h*) et GREG. NAZIANZENVS (*i*) de nulla re minus loquuntur, quam de mitra sacerdotali, quum vterque indumenta sacra veteris testamenti sacerdotibus Christianis συνεκδοχικῶς tribuat, iisque adscribat *sacrosanctum poderem*, *caelestis gloriae coronam*, *spiritus sancti stolam*, *cidarim et diuinam vnctionem*, quae certe omnia figurate dici, vel ex eo palam est, quod patres hi de episcopis Graecis loquuntur, quos nunquam vsos esse mitra, nec hodienum vti, notum satis est et prouocatum. Addit et AMMIANVM MARCELLINVM (*k*), qui coronam sacerdotalem et militaria signa cum ceteris, quae intercepta fuerant, Theodosio a Mascizele tyranno restituta perhibet. Ex hoc satis clarum esse putat Baronius, episcopos tunc non tantum mitras gestasse, sed et easdem maximi pretii fuisse. Sed vnde hoc liquet Baronio? Sane Marcellinus non loquitur de Theodosio Imp. Christiano, sed de eiusdem parente, qui post victoriam demum hanc a Mauris reportatam Christo nomen dedit (*l*). Nec coronam hanc sacerdotalem Christianis interceptam fuisse dicit. An non probabilius est, eam potius e fano quodam gentilium raptam fuisse, quam e Christianorum ecclesia? Denique agmen claudit ENNODIVS (*m*), qui de Ambrosio ita canit:

Serta redimitus gestabat lucida fronte,
Distinctum gemmis, ore parabat opus.

Sed satis responsum videbitur, si dixerimus, Ennodium saeculi sexti, (non vero, vt LABBEVS (*n*) satis spisse errauit, quarti) scriptorem poetica licentia vsum, Ambrosium ex sui saeculi moribus descripsisse. Haec sunt, quae pro mitrarum Episcopalium antiquitate profert Baronius, quae satis declarant, malam ab eo caussam agi, hocque ornamentum Pontificium recentius esse, quam vt ex Apostolorum institutione deriuari possit.

(g) Sil. Italic. *lib. XV.*
(h) Euseb. *lib. X. H. E. cap. IV.*
(i) Greg. Nazianz. *apol.* III.
(k) Ammian. Marcell. *lib.* XXIX. *cap. XXV.*
(l) Paul. Diac. *Hist. Miscell. lib.* XII. *cap.* XI.
(m) Ennod. *Epigramm. de S. Ambros.*
(n) Labb. *Diss. de Script. Eccles. Tom.* I. *sub voce Ennodius.*

§. XVII.

Numus Theodosii explicatur.

Nondum hic nugarum satis est. Quum enim semel rebus nouis antiquitatem induere animum induxerit Baronius: suo sibi more agendum, omniaque, quae vnquam legerat aut viderat, ad propositum suum trahenda putauit; pertinere ad suum officium ratus, vt in annales falsa interdum non minus, quam vera, comportaret, eo tantum fine, ne quid a quoquam dictum fictumque praetermitteret. Hinc et numorum auctoritate vtitur, non ignorans, quantum pretii hisce antiquitatis monimentis statuant omnes, quibus litterae elegantiores curae cordique sunt. Quum ergo annales suos ad Theodosii vsque tempora perduxisset, eiusque victoriam ab Eugenio reportatam litteris mandare coepisset, reddendum putauit nobile, vt vocat, antiquitatis monimentum, quod a Fuluio Vrsino acceperat. Numus hic est Theodosii (*o*), altera facie Imperatorem ostentans, sinistra crucem, dextra volumen, quod Baronio euangelium videtur, praeferentem, cum perigraphe: DN. THEODOSIVS P. F. AVG. altera vero duos viros, habitu talari indutos, nimboque caput circumdatos, dextra itidem volumina, sinistra cruces tenentes, cum inscriptione: VOT. XXX. MVLT. XXXX. Infra: CONOB. Hoc numo, dici non potest, quam mirifice sibi placeat Cardinalis. *Habes*, inquit, *etiam ex his, lector, inter alia, vnde antiquum sacerdotalem habitum discas, simulque tonsuram intelligas, et pallia, humeros atque pectus decore ambientia*. Vt vero neruus argumenti eo firmior robustiorque sit, viros illos, quos numus praefert, non alios esse existimat, quam IOANNEM et PHILIPPVM, Apostolos, quos ante proelium illud adparere sibi, et victoriam polliceri per quietem viderit Theodosius (*p*). En igitur Ioannem et Philippum, detonsos, palliolisque et reliquo sacerdotali habitu indutos, quos et numi spectandos praeferunt. Sed tria sunt, quae hic miror. Primum, quod Baronius tam lynceis oculis sit, vt tonsuram videat, quum, qui in vertice eminent, globuli pileata potius, quam detonsa, capita indicare videantur. Alterum, quod e Theodosii numo apostolorum habitum deriuarit. Tertium denique, quod viros in numo conspicuos Apostolos, Ioannem et Philippum, referre putet, quum tamen coniectura haec nullo fundamento nitatur. Tales sane THEODOSII numos et alii proferunt: sed, qui Apostolos hic vidisse se opinetur, legi adhuc neminem. Nec fieri potest, vt quisquam hoc sibi persuaderi patiatur, postquam HENR. NORISIVS (*q*), ANT. PAGI, aliique antiquitatis promicondi (*r*) aduerterunt, non hic ostendi sacrum habitum, sed consularem, nec Apostolos, sed Theodosium ac Valentinianum Imperatores. Imposuit nimirum Baronio nimbus, quem Apostolorum potius, quam Imperatorum, capitibus conuenire, ex ecclesiae suae moribus existimauit, quum nimbos etiam

(o) *Vide Iconem Numi apud* Baron. *ad ann.* CCCXCIV. *n.* X.

(p) Theodorit. *lib. V. Hist. Eccl. cap.* XXIV.

(q) Noris. *Dissert. de Numism. Licin. Aug. cap.* III.

(r) *Vid.* Meibom. *Dissert. de Numor. veterum in illustranda Imperatorum Rom. historia vsu p. 4. seq.* Io. Andr. Schmid. *diss. de Nummis cathedraticis*.

etiam Imperatorum capitibus adpictos, discere potuisset ex LAVR. PIGNORIO (s), quippe qui Mensam suam Isiacam Baronio dedicauerat. Nihil ergo hactenus egit vir doctissimus, neque habitum apostolorum sacerdotalem vllo vel specioso argumento probauit.

C A P. VI.

DE RELIQVORVM APOSTOLORVM SACRO HABITV.

I. Paullo tribuitur pallium sacerdotale. II. φαιόλης et φελόνης 2. Tim. IV. 13. quid significent? Quaenam sententia interpretum sit maxime probabilis? III. Tonsura Paulli. IV. Bartholomaei colobium purpura clauatum, et pallium gemmis purpureis ornatum. V. Marci Euangelistae pallium, et bractea, quam fronte praetulisse dicitur. VI. Vestes apostolorum litteratae. VII. Conclusio.

§. I.

Reliquum est, vt de ceteris etiam Apostolis et Apostolicis viris nonnulla dicamus, sed breuiter, quum pleraque iam ante discussa sint. Et primo quidem loco sistimus PAVLLVM, quem et pallio sacerdotali, et tonsura, a plebe distinctum fuisse, nonnulli docent. Occasionem ita sentiendi arripiunt ex verbis ipsius PAVLLI (t), ad Timotheum ita scribentis: Τὸν φελόνην, ὃν ἀπέλιπον ἐν Τρωάδι παρὰ Κάρπῳ, ἐρχόμενος φέρε. Inde enim vellem quandam sacram Graecis hodienum φαιλόνιον, Latinis planetam dictam, eliciunt CORNELIVS a LAPIDE (u), qui et TERTVLLIANVM (x) testem adlegat, et SEDVLIVS SCOTVS (y). BARONIVS (z) quidem nihil faceret libentius, quam vt eamdem sententiam amplecteretur, vnde etiam e Nicephoro, Philotheo, Metaphrasta, aliisque huius farinae scriptoribus multa de Graecorum hodiernorum φαιλονίῳ, seu pallio sacro, differit; sed quum ab omni argumentorum copia destitutum se videat, lectorem sub cultro relinquere, quam pallio Paulli sacro pertinacius defenso, famae nocere mauult. Hinc demum hanc facit cogitationum suarum summam: *Ex his recitatis sententiis, vel de volumine, vel de sacra veste, alterutram, quam velit, sequatur lector, sed magis placet, vt volumen sacrae legis intelligi debeat.* Paullo tribuitur pallium sacerdotale.

§. II.

(s) Laur. Pignor. *Mens. Isiac. p. 64.*
(t) 2. Tim. IV. 13.
(u) Corn. a Lapide *Comment. ad h. l.*
(x) Tertull. *lib. de Orat. cap. XII.*
(y) Sedul. Scot. *Comment. in 2. Tim. IV. Tom. I. Biblioth. Patr.*
(z) Baron. *ad ann. 58. n. LXXVIII.*

§. II.

φαινόλην et φελόνης 2. Tim. IV. 13. quid significent?

Non est, quod discutiendis argumentis aduersariorum, quae nulla habent, diutius immoremur. Cornelius enim a Lapide solius TERTVLLIANI auctoritate nititur, qui tamen ne verbo quidem, quod ad sacram Paulli vestem trahi possit, vsus est, sed reprehendit potius quosdam, qui orationem positis penulis faciendam, existimabant, quasi *Paullus penulam suam in oratione penes Carpum reliquerit, aut Deus non audiat penulatos*. Satius igitur futurum est, si ipsa verba Paulli attentius considerauerimus. Quaeritur nimirum, quid Paullus sibi Troade adferri voluerit? Responsio manifesta est, φελόνην. Vel vt alii codices habent, φαιλόνην, φελώνην, φελόνιον, φαιλώνην, sicuti in MILLII luculentissima editione Noui Testamenti videre est. Hoc vero verbum quid significet, non aeque inter omnes constat. Sunt qui φιλόνην et φαινόλην vnam eandemque vocem esse credunt (a): sunt qui duas et origine et significatione diuersas putant (b), quorum sententia tam accurata et plana est, vt mirer, hoc ab aliis nondum esse obseruatum. ETYMOLOGICVM MAGNVM φελόνην dicit esse *εἰλητὸν τομάριον μεμβραΐνον ἢ γλωσσόκομον, volumen paruum membranaceum, seu glossocomum*; φαινόλην vero χιτῶνα tunicam. Sic et SVIDAS et HESYCHIVS, qui paene verba etymologici retinet. Pro diuersa igitur lectione diuersae etiam sunt interpretum sententiae. Alii vestem hic intelligunt, alii thecam librorum, alii volumen aliquod et κατ' ἐξοχὴν quidem librorum veteris Testamenti. Qui vestem hic designari existimant, quod faciunt paene omnes, qui versionem vulgatam nostramque Lutheri sequuntur, iterum in varias sententias eunt. Quidam enim vulgarem hic inueniunt penulam, arcendae pluuiae aptatam (c). Quidam vestem nescio quam consularem, qua pater Paulli donatus dicitur (d). Sed vt verum fatear, nulla quidem sententia probabilior videtur ea, quae volumen aliquod, thecae inclusum, intelligere nos iubet. Primo enim eorum opinio, qui vestem quamdam consularem hic confingunt, vel ipsis Graecis auribus intolerabilis est, omnique fundamento destituitur. Deinde et altera sententia de penula non parum incommoda videtur, si cogitemus, nec probabile esse, Paullum Troade profectum, pallium, peregrinantibus tam necessarium, apud Carpum reliquisse, nec operae pretium fuisse, vt eam Troade Romam adferri per Timotheum iuberet, quum hae ciuitates dissitae essent milliaribus centum et octoginta tribus. Tertio pro sententia nostra militant tum vocum significatio paullo ante euoluta, tum translationis Syriacae auctoritas, qui φελόνην hic vertit בֵּיתכְתָבָא id est thecam librorum. Quarto probabilius est, Paullum Troade reliquisse libros, ne in itinere oneri essent, quam pallium, quod nusquam magis,

Quaenam sententia interpretum sit maxime probabilis?

[a] Barthol. *Tract. de penula p.* 3.

[b] Hect. Gotofr. Masius *Diss. de pallio Paulli sect.* II. §. 18. *p.* 715. *Tom.* II. *Thesauri philolog.*

[c] *Interpretes paene omnes; Vid.* Beza *ad h. l.*

(d) Pseudo-Ambros. *Explanat. Epist. ad Timoth. Tom.* II. *Opp. edit. Basil.* Haymon. Halberst. *Comment. in h. l.* Anselm. Cantuar. *in h. l.* Bruno Herbipol. *in h. l.*

gis, quam in itinere tam diuturno, commodum praestat. Quinto etiam reddi sic potest ratio, cur Paullus tanto desiderio Timotheum simulque reculas suas exspectarit. Libris enim opus erat, eosque non vbique inueniebat Apostolus, quum penulae iactura exiguo pretio etiam Romae resarciri posset. Plura in hanc rem suppeditabit elegantissima MASII Dissertatio, quae pro hac sententia plura, eaque selectissima, continet. Verum si vel maxime pallium hic intelligendum esset, non magis tamen illud ad sacerdotalem habitum poterat referri, quam reliqua illius vestimenta, tunica, zona, sandalia, quibus eum more Iudaeorum vsum, supra capite III. diximus.

§. III.

Tonsura Paulli.

Tonsuram Paulli ex Actor. XXI. 24. et XVIII. 18. probare contendunt ISIDORVS (e). BARONIVS (f) aliique plures. Sed horum etiam somniorum coniectorem denuo hic agere nolo, quum, quae supra de Petri tonsura prolixius disputauimus, hic etiam vel maxime locum inueniant. Ex antiquitate nimirum Iudaica haec tonsura explicanda est, non ex recentioribus de tonsura clericorum institutis, quod quum luculenta dissertatione de Paulli Nasiraeatu fecerit GEORG. FRID. MEINHARDVS (g), actum profecto agerem, si, pluribus conquisitis argumentis, Nasiraeorum institutum nihil cum clericorum tonsura commune habere, denuo ostenderem.

§. IV.

Bartholomaei colobium purpura clauatum, et pallium gemmis purpureis ornatum.

BARTHOLOMAEI indumenta sacra ita describit ABDIAS Babylonicus (h), vel, quicunque sub hac larua latet, impostor insulsissimus: *Vestitus colobio albo, clauato purpura. Induitur pallio albo, habente per singulos angulos singulas gemmas purpureas. Viginti sex anni sunt, ex quo nusquam sordidantur vestimenta eius. Similiter et sandalia eius per XXV. annos nunquam veterascunt.* Nec meliora sunt, quae ex Cratone, Apostolorum Simonis et Iudae, vt fertur, discipulo tradunt fragmenta Apostolorum, a STEPHANO PRAETORIO edita, vbi de Bartholomaeo ita referunt: *Pallio albo incessit, ornatus annulis et gemmis, semper hilaris, eodem vultu.* Vera esse, quae hic de colobio et pallio dicuntur, eumque plane fuisse Apostolorum habitum capite tertio demonstrauimus. Quae vero de purpura, gemmis et annulis adduntur, tam futilia sunt, tamque fabulosa, vt vix inter legendas ligneas locum mereantur. Sed quis Abdiam moratur, cuius subuentaneum foetum nemo hodie deterioribus saeculis, nedum apostolico aeuo, dignum iudicat?

§. V.

(e) Isidor. *libr. II. de Diuin. off. cap.* 4.
[f] Baron. *ad ann.* 58. *n.* CXXII.
(g) *Habetur in* Thesauro Philologico *Tomo* II. *p.* 437. *sequ.*
[h] Abd. Babyl. *lib.* VIII. *Hist. Apost. cap.* II.

§. V.

Marci Euangelistae pallium, et bractea, quam fronte praetulisse dicitur.

Idem sentiendum de MARCI pallio, quod in Alexandrina ecclesia diutissime seruatum esse, scribit LIBERATVS, Archidiaconus Carthaginiensis (i), qui etiam, neminem hanc sedem legitime tenere potuisse, existimat, *nisi antecessore sepulto, suis manibus acceperit collo suo B. Marci pallium*. Certe enim vel vulgare hoc indumentum fuit, quod nimis religiosa posteritas curiosius seruauit, vel si sacerdotale fuisse fingitur, non magis sacerdotalem habitum virorum apostolicorum probat, quam ea, quae superioribus capitibus explosimus. Non satis enim fidei Liberato est, saeculi sexti scriptori, ad rem tam antiquam et nemini ante se obseruatam pro vero adfirmandam. Vnde miramur, CHRISTIANVM LVPVM (k), virum tam doctum, et in antiquitatibus ecclesiasticis versatissimum, narratiunculam hanc tanti fecisse, vt ex ea probare voluerit, episcopos Orientis pallia sua a Pontifice Romano iam olim redemisse. De eodem MARCO nonnulli fabulantur, ipsum non minus, quam Iacobum et Ioannem, bracteam in fronte gestasse. VALESIVS (l) enim ex passione eius MSC hunc locum decerpsit: *Quem quidem B. Marcum iuxta ritum carnalis sacrificii pontificalis apicis petalum in populo gestasse Iudaeorum, illustrium virorum syngraphae declarant: ex quo manifeste datur intelligi, de stirpe eum Leuitica, immo Pontificis Aaron, sacrae successionis originem habuisse*. Sed fabulas potius, quam illustrium virorum syngraphas, exscripsisse auctorem hunc, a Valesio laudatum, ex eo adparet, quod bracteae huius ferendae ius a Leuitica, et quidem Aaronis, stirpe, deriuet, quasi omnibus Aaronis posteris bracteam fronte praeferre licuerit, aut quasi hoc insigne non solis sacerdotibus summis fuerit proprium.

§. VI.

Vestes Apostolorum litteratae.

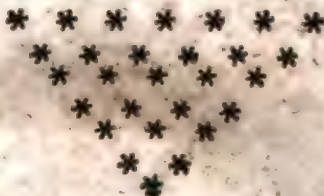
Posterioribus saeculis litteratas quoque vestes Christianorum clero vsitatas fuisse, negari non potest, idque clarissime testatur AMMIANVS MARCELLINVS (m), qui dalmaticas, litteris ornatas, diaconis tribuit. Sed quod et Apostolis litteratae vestes tribuendae sint, nemo fortassis ante CIAMPINVM (n) adfirmauit. In partes hic vocat priscas illas et vetustas imagines, quas in basilicis Romanis inuenit, vbi non in Christi modo, verum etiam Apostolorum, vestimentis litterae haud paucae conspiciuntur, veluti L. H. Γ. F. T. X. Π. aliique characteres et monogrammata, quibus depingendis nec meam, nec typographi manum, fatigare ausim. Verum inter ipsos pontificios nondum constat, quid sibi hae litterae velint. Sunt, qui sibi nescio

(i) Liberat. Carthag. *in Breuiario*.
(k) Christ. Lup. *Schol. ad Concil. General. et prouincialia p.* 13.
(l) Valef. Euseb. *p.* 93.
(m) Ammian. Marcell. *lib. XIV. cap.* V. *vbi confer.* Pamel. *Not. ad* Tertull. *de idololatr. cap. XVI.*
(n) Ciampin. *Monim. Operum Musiuorum Part. I. cap. XIII. p.* 102.

nescio quae mysteria hic videntur subodorasse (o), alii casu ab artificibus adiectas volunt, quod hi ad vetustum morem, varios titulos et inscriptiones in vestibus signandi respexerint (p). Complures etiam nomina Seruatoris et cruces esse putant, quae litterae aliis videntur. Quid Rubenii, Mellini aliorumque coniecturas adducam? quum nemo profecto his imaginibus eo adduci se passurus sit, vt eas ad viuum, quod aiunt, depictas existimet. Nihil verius enim est, quam quod ipse CIAMPINVS coniecit, hos characteres olim a textoribus ideo adiectos fuiss, vt constaret, ex cuius officina prodiissent, eosque deinde imitatos esse pictores, quibus quiduis fingendi semper fuit aequa potestas.

§. VII.

Atque haec sunt, quae iam de habitu Apostolorum sacerdotali chartae festinante manu illeuimus. Plura dicenda superessent, si habitum Apostolorum monasticum spectandum hic lectori offerre voluissemus: Roma enim mendax, vt SPANHEMII (q) verbis rem eloquar; *nihil non agit, vt horrida etiam claustrariorum specie, cilicio, cucullo, caputio, scapulari, tribonio, raso nudoque vertice, discalceatis pedibus, lumbis reste succinctis, Apostolos deturpet; ne monachos exempla scilicet primi aeui destituant*. Sed relinquamus illis hanc gloriam, relinquamus versatile ingenium, quo Apostolos schemate non vno in proscenium ducunt, relinquamus etiam habitum, auro gemmisque fulgentem, nostraeque ecclesiae ministris precemur, vt Deus sacerdotes suos induat salutari (r), radiaturos olim, quasi splendor firmamenti, et quasi stellae in perpetuas aeternitates (s). **Conclusio.**

(o) Seueran. *citatus* Ciampin. *l. c.*
(p) Suaref. *de vestibus litteratis ibid.*
(q) Spanhem. *praefat. ad Introd. in* *Hist. Eccl.* p. 6.
(r) Ps. CXXXII, 16.
(s) Dan. XII, 48.

DE GENVINA NATIVITATIS CHRISTI ERA,

EXERCITATIO II.

Ex numis et inſcriptionibus antiquis illuſtrata.

§. I. Numorum et Inſcriptionum auctoritas et praeſtantia. §. II. Ea etiam in hiſtoria eccleſiaſtica ſeſe exſerit. Pontificii tamen hic ſaepe ineptiunt. §. III. Scopus Diſſertationis. §. IV. Cur era genuina Natiuitatis Chriſti hodienum tam obſcura ſit? Chriſtiani quas eras vſurpauerint? Quando Dionyſiaca publice recepta? §. V. Monimenta antiqua, era Chriſti ſignata, ſuppoſititia ſunt. Veluti gladius Conſtantini M. Litterarum Gothicarum origo. §. VI. Numus Conſtantini M. ſuppoſititius, nec non eiuſdem notae Inſcriptio Spoletana. §. VII. Num era Chriſti in numis medii aeui occurrat? Numus bracteatus Bernardi Ducis. Ciſrae Arabicae numeris Romanis intermixtae. §. VIII. Quot viis monimenta ad genuinam Chriſti eram adducant? §. IX. Prima via. Chronotaxis Herodiadum. Numus Herodis Antipae deſcribitur. §. X. Eius γνησιότης oſtenditur. §. XI. Herodes Antipas regnare coepit anno Iul. XLIII. quod demonſtratur e numo, cum Ioſephi chronologia collato. §. XII. Nec non ex chronotaxi imperii Archelai. §. XIII. Quin et ex chronotaxi imperii Philippi Tetrarchae. §. XIV. Harduini diverſa ſententia reiicitur. §. XV. Quantum temporis inter obitum Herodis M. et imperium Antipae interceſſerit? Annus emortualis Herodis M. fuit Iul. XLII. §. XVI. Id quod demonſtratur teſtimoniis Ioſephi, et ex eclipſi lunari

nari tum facta. §. XVII. *Quantum temporis inter natalem Christi et mortem Herodis effluxerit? Dies natalis Christi obscurior. Obseruatio de die XXV. Decembr. in ecclesia occidentali recepta. Annus tamen verus adparet ex epocha templi Herodiani*. §. XVIII. Via secunda. *Census tempore natiuitatis Christi actus fuit vniuersalis. Bynaei sententia examinatur*. §. XIX. *Census hic illustratur ex monimento Ancyrano, cuius historia traditur*. §. XX. *Fragmentum huius monimenti adiicitur*. §. XXI. *Idem explicatur. Chronotaxis censuum Augusti*. §. XXII. *Censum secundum huc pertinere, ostenditur, Census non vno anno absoluti*. §. XXIII. *Lapsus quidam Chronologici notantur*. §. XXIV. *Chronotaxis Praesidum Syriae e numis restituta*. §. XXV. *Christus Varo Praeside natus. Lucas explicatus. Quirinius tempore Christi nati non fuit Praeses Syriae, sed censum extra ordinem egit*. §. XXVI. *Locus Tertulliani explicatur. Tabulae censuales duae superstites*. §. XXVII. Via tertia. *Varia interpretatio verborum Lucae. Anni Tiberii modo non vno numerantur*. §. XXVIII. *Era Tiberii Proconsularis e monimentis antiquis illustratur, et ad Christi natiuitatem adplicatur*. §. XXIX. *Epilogus dissertatiunculae*.

§. I.

NVMORVM, inscriptionum, aliorumque, quae tanquam fractae e naufragio tabulae in aetatem nostram delata sunt, monimentorum, tanta semper visa est auctoritas, vt omnes fere eruditi, qui annales veteres in tuto collocare voluerunt, eorum testimonio in primis vtendum sibi existimauerint. Cuius instituti sui multas profecto habuere rationes. *Quis enim non videt*, inquit IO. DANIEL MAIOR (a), *quam multo potior censenda documenti historici illius auctoritas merito sit, quod ex veteri numo, marmore, tabula, aut inscriptione antiqua quauis alia, publico magistratus decreto sollemniter erecta; quam quod ex vno forsan et altero, tot ac tam grandibus suspicionibus obiecto priuati hominis scripto historico petatur?* Certe enim, quum scripta historicorum haud pauca, tum ob librariorum oscitationem, tum propter scribentium adfectus, qui plerumque in calamum migrant, aut ignorantiam, priuatis, ad altiora principum consilia caligantibus, vix omni ex parte euitandam, suspicione non minima laborent, pleraque etiam mirum in modum inter se se discordent; diuersa longe est monimentorum antiquorum ratio, quippe quae et incorruptiora ad nos peruenerunt, et publica fere auctoritate erecta sunt, et amantius multo inter se conspirant. Atque haec quidem laus illis tum consentiente omnium eruditorum suffragio conceditur, vt nemo fuerit post felicem litterarum παλιγγενεσίαν inuentus, qui eam in dubium vocare ausus sit. Antiquos scriptores ad summas angustias redegit IO. HARDVINVS (b), nihilque

Numorum et Inscriptionum auctoritas et praestantia.

[a] Maior Diss. de Numis Rhedigerian. p. 66.

(b) Vid. *Vindic. nominis German. aduersus obtrectatores Gallos. Ittigii Obseru. ad Biblioth. PP. Apost. p. 208.*

praeter Plinii historiam naturalem, Ciceronis aliquot libros, Virgilii georgica, et Horatii epistolas, ex antiquitate ad nos peruenisse, miro ingenio contendit. Diplomatum quoque antiquorum fidem aduersus Mabillonii sententiam, impugnauit P. BARTHOLOMAEVS GERMON (c), Iesuita Gallus, tanta audacia, vt, nihil fere in tabulariis publicis genuini exstare, credat. At antiquis monimentis neuter dicam scripsit, quippe quae ipsa elegantia et superfusa aerugine (d), tanquam veneranda canitie, antiquitatem tuentur. Contra ea innumera proferre liceret testimonia de numorum vsu et praestantia, si id opus esse videretur. Vt enim iam non expilemus aeternum viri incomparabilis, Ez. SPANHEMII, opus *de vsu et praestantia numismatum*, quo incredibilem veterum numorum vtilitatem in omni doctrinae genere ex instituto demonstrauit: magnus PEIRESCIVS (e) dictitare idemtidem solebat, *numismata, aliaque id genus, testes esse antiquitati: incorruptos, ex quibus addiscerentur, quae frustra requireret quis ex historiographis omnibus*. IO. DANIEL MAIOR, paullo ante laudatus (f), numos vocat *ipsasmet pictas vel sculptas historias, quae, adscriptis sibi ad latus verbis, aut abbreuiaturis eorum peculiaribus, expressae deinde ex lectore auditorem et spectatorem, tanquam res hodie gererentur, faciant*. IO. HEMELARIVS (g) *inclusum esse ait numis nobile historiarum opus, et quod solum, etiamsi reliqua praeclarissimorum ingeniorum monimenta intercidissent, stare aduersus annorum edacitatem temporumque iniurias potuisset*. Denique cel. WEDELIVS (h) eosdem *viuam historiam antiquae gentis et sapientiae* salutare non dubitat. Par pretium etiam inscriptionibus statuitur, quibus tantum tribuebat BOSIVS (i), *vt in intimam antiquitatis notitiam neminem posse peruenire existimaret, nisi qui ingenium inscriptionum veterum ad vnguem calleret*. Omitto aliorum illustrium virorum, veluti DV CHOVL, REINESII, CHIFFLETII, MEIBOMII testimonia, quae praefationis limites non capiunt.

§. II.

Etiam in Historia Ecclesiastica.

Inter monimenta vero haec antiqua, illa mihi instar thesauri habenda videntur, quorum testimonio historiae sacrae atque ecclesiasticae veritas quodammodo stabilitur. Ingentem eorum numerum ipse collegi, plurimisque obseruationibus historicis animi caussa illustrare coepi,

(c) B. Germon. *Disquis. de vet. Reg. Franc. Diplom. & arte secernendi antiqua diplomata vera a falsis.* Paris. 1703. 12. cui Mabillonius *Supplementum librorum de re diplomatica* Paris. 1704. fol. Iustus Fontaninus Foroiul. *vindicias antiquorum diplomatum* Romae 1705. 4to. Theodoric. Ruinartus *Ecclesiam Parisiensem vindicatam* Paris. 1705. 12. et Petrus Constant. *vindicias MSctorum* ibid. 1706. 8vo. opposuerunt. Prodierunt postea Germonii *Disceptatio secunda* Paris. 1706. 12mo. *et tertia* 1707. 12. nec, mortuo licet Mabillonio, intermortua est haec controuersia.

(d) *Virides obducta aerugine numos* laudat Prudentius *in Psychom.* v. 602.

(e) Chifflet. *Anastas. Childeric. cap. VII:* p. 113.

(f) *De num. Rhedigerian.* p. 58.

(g) *Praefat. ad aurea numism. Caroli Duc. Arschot.*

(h) *Dissert. de numis pileatis Decad. VIII. Exercit. Medico-Philolog.* p. 69.

(i) Bosius *Epist. XLV. ad Reines.* p. 187.

coepi, non dubitans, quin integra messis oblatura se esset ei, qui maiore adparatu instructus serio hoc ageret. Fateor equidem, scriptores pontificios rem eamdem saepe tentasse, sed quum praeiudiciis in transuersum acti, ritibus tantum suis atque erroribus inde praesidium quaererent, non potuit fieri, quin saepius pueriliter errarent. Sic BARONIVS (k) in numo quodam Theodosii Ioannem et Philippum Apostolos, sacerdotali pontificiorum habitu et tonsura clericali decoros, inuenire sibi visus est, quum Theodosii ac Valentiniani Imperatorum imagines omnes oculatiores agnoscant (l). Numos Constantini M. in quibus globus arae insistens adparet, cum titulo BEATA TRANQVILLITAS, ad sacrificium missae trahere ausus est PEIRESCIVS, merito hinc a SPONIO (m) castigatus, qui non hostiam eucharisticam, sed orbem mundanum, imperii symbolum, in numo expressum monet. Hispani inprimis hac in re ineptire videntur, quippe qui non solum multas inscriptiones, in pietatis Hispanicae laudem, confingunt (n), verum etiam genuinas ita detorquent, vt risum saepe propinare aliis gentibus videantur. Ex hac fingendi libidine factum est, vt ex fragmento antiqui marmoris, in quo litterae S. VIAR adhuc exstabant, statim nouum quendam Sanctum, qui hoc nomen gesserit, exsculperent, eiusque sollemnem consecrationem ab Vrbano VIII. Pontifice R. deposcerent, quum tamen postea a peritis talium antiquitatum ostenderetur (o), litteras S VIAR reliquas esse e tota inscriptione, procul dubio ita supplendas, vt *praefectus* VIA*Rum*, vel *curatores* VIA*Rum*, vel *manceps* VIA*rum*, vel aliud eiusmodi (p) legatur. Eadem temeritate etiam Galli ex inscriptione, in agro Vesontinensi reperta, Eusebii cuiusdam martyris notitiam sibi factam crediderunt, figuris adpictis persuasi, quas, quum martyrii instrumenta crederent, ascias esse docuit MABILLONIVS (q). Sic porro quum Romae a monachis inuentus esset lapis, vestigio hominis notatus, dici non potest, quanta veneratione eum coluerint superstitiosi homines, vestigium angeli, in mole Hadriani tempore Graegorii M. Papae olim visi, adorare se existimantes. At PETRVS BELLORIVS, antiquitatum studiosissimus, vbi in templum venit, et tam numerosam plebem circa monimentum vidit, accessit, accuratiusque inspecto lapide, ex inscriptione Graeca, fragmentum statuae Isidis deprehendit (r). Eadem fabula acta est Rauennae, vbi S. Argyris religiose culta diutissime fuit, quam tamen ethnicam fuisse, ex inscriptione marmoris sepulcralis, ibidem obuia, deprehendit P. PAPEBROCHIVS (s). Deni-

(k) Baron. *ad ann.* CCCXCIV. *n.* 10.

(l) Henr. Noris. *diss. de Numis Liciniani Aug. cap.* III. Anton. Pagi *Dissert. hypat. cap.* XIV. Meibom. *de vsu numism. in histor. august.* I. A. Schmidt *dissert. de numis cathedrat.*

[m] Spon. *Epist. ad P. de la Chaise.*

[n] Velserus *Epist.* LI. *p.* 551. *Opp.* Scis, quam vani Hispani praeter omnes gentes in confingendis inscriptionibus, quas antiquas credi volunt.

[o] Mabillon. *Tom.* I. *Mus. Ital. p.* 145.

[p] De magistratibus viarum vid. Lips. *ad Tacit. l.* 3. *Annal. p.* 158. et V. C. Eu. Otto *de Tutela viar. Parte* II. *p.* 314.

[q] Mabill. *Epist. de cultu Sanctor. ignotor.* Paris. 1698. 4to.

(r) Burnet. *Epist.* XII. *de itiner. Ital. p.* 182. *seqq.*

[s] *Acta Sanct. Maii Tom.* V. *p.* 223. *seqq.*

Denique, vt et controuersiae, num Petrus Romae fuerit? finis aliquando imponeretur, fuere, vt ait ANTONIVS AVGVSTINVS (t), qui Neronis numum fingerent cum litteris: PETRVS GALILAEVS, quem ingenti pretio Paulo IV. Pontifici impostores obtruserunt. *Cuderant ipsi hinc quidem Neronis caput, cum solitis titulis; in auersa autem parte S. Petri faciem, qualis in plumbis bullarum ac diplomatum pontificiorum spectatur, adscriptumque erat:* PETRVS GALILAEVS. *Addebant, repertum numum iuxta S. Petri Sacellum, hoc amplius, pontificem S. Petro persimilem esse, adserebant.* Sed plura exempla adducere, chartae angustia prohibet. Non opus esse pluribus credimus, quum vel ex his satis constet, quam parum feliciter pontificii antiqua monimenta ad historiam sacram accommodarint.

§. III.

Scopus Dissertationis.

Multo maiore ingenii dexteritate illi adhuc in numismato-critica et scientia lapidaria versati sunt, qui eiusmodi monimenta ad chronologiam sacram transtulerunt, eamque variis locis illorum ope emendarunt. Quod nescio an quisquam maiore animi dexteritate praestiterit, quam duumuiri eximii, HENR. NORISIVS, cum in aliis operibus, tum in quantiuis pretii libro *de Epochis Syro-Macedonum*, et ANT. PAGI *in Critica Baroniana*, et *Dissertatione Hypatica*. Eius rei et ipse specimen nunc dabo, dissertationem hanc de GENVINA ERA NATIVITATIS CHRISTI, NVMIS ALIISQVE MONIMENTIS ILLVSTRATAM, quam vbi patronis probari deprehendero, ceterae suo tempore sequentur, memorias sanctorum, historiam persequutionum, rituum, sacramentorum, haereticorum, conciliorum, lectionum et hymnorum, aliaque historiae sacrae capita, ex monimentis variis illustraturae.

§. IIII.

Cur era genuina Natiuitatis Christi obscura sit?

Cur genuina Christi era nobis, qui Christi nomen profitemur, in tanta litterarum luce hodienum tam obscura sit, caussae satis multae in promtu sunt. Praecipua tamen haec videtur, quod nascentis ecclesiae patres, maximo pietatis mysterio vnice intenti, operosas temporum computationes insuper habuerunt. Si enim ab initio statim annos a Christi natali numerare, eamque eram aut in scriptis suis, aut in monimentis publicis usurpare voluissent: nihil fortassis hodie laboraremus. Iam vero primitiua ecclesia non nisi eris tum vulgo receptis Romanorum, Hispanorum et Syro-Graecorum vti solebat (u). Arabes tamen iam ineunte saeculo III. annos ab adscensione

[t] Anton. Augustin. *dial. II. de num. antiqu.* Dan. Larroquan. *diatrib. de legion. fulmin. cr. p.* 614.

(u) Christiani pro diuersis mundi partibus, in quibus vixere, diuersis quoque eris vsi sunt. Plerique Consulum aut Imperatorum annis res gestas signare placuit. *Era Hispanica* locum inuenit in monimentis et conciliis Hispaniae, vt testatur Scaliger *lib. V. de Emendat. Temp. p.* 235. et Mabillon. *lib. II. de Re dipl. c.* 23. *p.* 176. *Era Syro-Macedonum* vsos videmus Orientales, ceu adparet ex *Euangelio* in-*fan-*

ſione Chriſti numeraſſe, ex Codice MSC. Arabico didiciſſe ſe ait FRANC. FICORONIVS (uu). Poſtea eram martyrum, quae ex Diocletiani anno primo conſurgit, excogitarunt Aegyptii (x), aemulas hac in re habituri et orientales, et occidentales eccleſias, licet illas his conſtantiores. Eram vero a Chriſti natali deductam primus inuenit DIONYSIVS EXIGVVS, Abbas Romanus, qui ſaeculi ſexti initio floruit. Sed tantum abeſt, vt eius epocha ſtatim publice recepta ſit, vt demum Carolingorum temporibus ſenſim coeperit monimentis adſcribi (y), vnde non eſt mirandum, nobis hanc eram crucem figere, cuius tam parum curioſi fuerunt antiqui.

§. V.

Monimenta antiqua, era Chriſti ſignata, ſuppoſititia ſunt.

Inde facile patet, quid de monimentis antiquioribus iudicandum ſit, quae eram Dionyſiacam adſcriptam habent. Nemo enim non videt, illa falſa ac ſuppoſititia eſſe. Huius commatis eſt gladius, inter rudera templi cuiuſdam in Gallia repertus (z), cui ab altero latere characteribus Gothicis inſcriptum:

VTRIQVE NOMEN PEPERI ET MAGNO
ALEXANDRO ET MAXIMO CAESARI.

et ab altero: NEC VIS HERCVLEA ME TERRVIT
VNQVAM DVM CONSTANTINI MAGNI
FIRMAREM IMPERIVM THEOGONIAS
III. CXX.

Verum

ſantiae Chriſti Arabico, quod ex Henr. Sickii interpretatione denuo edidit Fabric. in Cod. Apocryph. N. Teſt. p. 169. Tom. I. Immo ſunt qui ſuas ſibi eras habent, ab aliis non admiſſas, quales ſunt illa Gregorii Turonenſis, a tranſitu B. Martini repetita, aliaque era trabeationis, quae in Capitularibus Franciae occurrit apud Baluz. Tom. II. p. 630. quamque de annis dominicae paſſionis explicat Carol. du Freſne Tom. II. Gloſſ. Lat. p. 1155. de incarnationis vero era accipit Io. Frid. Mayer Diſſ. de praeceptoribus Chriſti p. 17.

(uu) Franc. Ficoronius Obſerv. de Antiqu. Rom. p. 6. Vid. Act. Erud. Lipſ. an. MDCCX. p. 115.

(x) De hac era, quam Aegyptii Taarich Alſchida, i. e. eram martyrum vocant, vid. Hotting. ſaecul. IV. Hiſt. Eccl. p. 182. Carol. du Freſne Tom. I. Gloſſ. Med. et inf. Latinit. p. 200. Scalig. lib. V. de Emend. temp. p. 246. Eamdem quidem eram ab Aethiopibus intelligi per eram miſericordiae putauerat l. c. Sed eram Orbis conditi intelligendam, monet Ludolfus Comment. ad hiſtor. Aethiop. p. 385.

(y) Pipini aetate receptam hanc eram fuiſſe, auctor eſt Bucherius Sect. I. Chron. rer. Franc. Alii, quum ne tunc quidem in monimentis haec era reperiatur, a Carolo Craſſo introductam credunt. Vid. Auentin. lib. IV. annal. Boi. p. 461. Nicol. Vignier Chronic. Burg. ad ann. 885. Stumpf. lib. VII. Heluet. cap. 6. fol. 193. Denique recentiſſimum huius erae vſum facit Salomon van Til, qui in Diſſert. de annis Chriſti, Phoſphoro prophet. adnexa Part. I. c. I. huius erae vſum demum anno MCCCCXXXI. ſeu Eugenii IV. pontificatu inualuiſſe, contra diplomatum aliorumque monimentorum fidem contendit. Sed maxime placet ſententia Mabillonii, qui quidem lib. II. cap. 28. §. 1. de Re Dipl. annos incarnationis iam inde a ſaeculo octauo in diplomata nonnunquam admiſſos eſſe, ex Traditionibus Fuldenſibus Piſtorianis monſtrat, nec tamen cap. 26. §. 4. negat, Carolingorum adhuc tabulas pleraſque hac epocha carere. Vnde ab horum demum temporibus eram Dionyſiacam inualuiſſe, credere par eſt.

(z) Vid. Auctor Hiſtoriae Henrici II. vltimi Ducis de Montmorency.

Verum se ipsum iugulat hic gladius. Quid enim Gothicus character Constantini tempore, qui serius, imperante Valente, ab Vlphila Episcopo est inuentus (*a*)? Quid vox θεογονίας, Constantini aeuo inaudita, licet concretum θεόγονος apud personatum DIONYSIVM AREOPAGITAM (*b*) legamus? Quis deinde probauerit scriptionem IIICXX pro CCCXX, omni auctoritate exemploque destitutam? Merito igitur mireris, auctori, qui vitam vltimi Ducis Montmorencii descripsit, ne dubitandum quidem videri, quin fatalis hic gladius reuera et Alexandrum M., et Iulium Caesarem, et Constantinum M. et post hos Carolum M. et Raynaldum Ducem de Montalbano, possessores habuerit.

§. VI.

Numus Constantini M. suppositius.

Nec melioris notae est numus Constantini, quem anno erae vulgaris MDCXI. Matthiae Imp. Pragae obtulit HECKELIVS SCHLEGELIVS. Praefert ille in antica effigiem Christi, dextrae digitos, benedicentis more, erigentis, sinistra vero globum tenentis, cum perigraphe: A. CH. CCCXXIV. In postica diabolus et mors catenis implicati conspiciuntur, cum lemmate Hetruscis, vt HECKELIVS putat, seu, vt SCHLEGELIO visum est, Vastualdi notis scripto: SALVATORI MVNDI SACRVM. Licet autem non modo SCHLEGELIVS, sed et BAYFIVS, SYLBVRGIVS, PANNONIVS et HECKELIVS genuinum hunc numum indicent, et tum cusum existiment, quum Constantinus Nicomediae salutari baptismatis fonte initiatus, Christianorum diptychis, et paullo post caelitum numero adscriberetur: illius tamen νοθείαν tam claris argumentis probauit TENZELIVS (*c*), vt neminem hodie putem eius caussam acturum. Sed omnium impudentissime aetatem mentitur inscriptio haec Spoletana, a CHRIST. AD. RVPERTO (*d*) descripta, quae ipsa quoque eram vulgarem adscriptam habet.

D.O.M.

(a) Vlphilam inuentorem litterarum Gothicarum magno consensu tradunt Philostorg. *lib. II. Hist. Eccl. p.* 471. Socrat. *lib. IV. Hist. Eccl. c.* 33. Sozomenus *lib. VIII. c.* 37. *et* Theodoricus *lib. IV. cap.* 37. In eo tamen inter se discordant, quod Philostorgius Vlphilae aetatem in Constantini M.; ceteri in Valentis tempora reiiciunt. Sed Philostorgii interfuit, Vlphilam antiquiorem facere, vt Arianismi inter Gothos propagati vetustatem eo speciosius ostentaret, ceu obseruat Guil. Caue *Part. I. Hist. litt. saecul. IV. pag.* 129. Equidem Basnagius *Tom. III. Annal. Eccles. polit.* creditu difficillimum esse putat, Gothos ante Vlphilae aetatem scriptura propria plane caruisse, quandoquidem iam anno CCCXX. episcopum suum ad concilium Nicenum ablegarint. Sed hoc argumentum quid contra tot testes inferre possit, nondum video. Conf. de litteris Gothicis, quae et Toletanae audiunt, Mabillon. *lib. I. de Re diplom. cap.* 11. *p.* 48. *et lib. V. p.* 346. 347. Roderic. Toletan. *lib. VI. Rer. Hisp. c.* 30. Iusti Fontanini *Vindic. Antiqu. Dipl. contra Germon. lib. I. c.* 8. Struuii *Act. Litterar. ex MSCr. fascic. I. p.* 22.

(b) Dionys. Areop. *lib. de Diuin. nominib. cap. II. Sect. I. p.* 415. *et Sect. VII. p.* 423.

(c) Tenzel. *dialog. menstr. anno* 1689. *p.* 885.

(d) Rupert. *Epist. LXII. ad Reines. p.* 568.

D. O. M.
S. MICHAELI ARCHA
NGELO POST CONS
VLATVM FELICIS ET
TAVRI ANNO VERO SA
LV HVM. CCCCXXVIII HO
C TEMPLVM DICATVM SA
CROQ. BAPTISMATIS FONT
E AD CATHED ECCLESIAM
POSTEA TRANLATO MAXIMISQ
INDVLGENTIIS PER TOTVM MENSEM
MAII INSIGNITVM SACRATV
M Q. FVIT.

Consulatus Tauri et Felicis eraeque vulgaris CCCCXXVIII. concurrunt cum anno Theodosii XXI. et XXII., quo nondum Archangelis templa dedicata, nondum cathedralis ecclesiae nomen auditum, nondum superstitiosus ille indulgentiarum mercatus institutus. Vnde omnes credo adsensu suo confirmaturos esse iudicium Reinesii (*e*), qui, hanc Inscriptionem a recentiore manu ex annalibus Ecclesiae Spoletanae compilatam esse, credit.

§. VII.

Quo certius igitur est, eram Dionysiacam ante Carolingorum tempora in monimentis publicis nondum vsurpatam fuisse, eo magis subit mirari, cur in medii aeui nummis, ne ea quidem aetate, qua in diplomatibus adscribi coepit, adpareat? Quam plurima sane medii aeui numismata tum solida, tum bracteata, passim in eruditorum scriniis seruantur, nec pauca a Domino LE BLANC, FONTANO, CORNELIO DE ALKEMA, ELIA BRENNERO, THOMA BIRCHERODIO, SPERLINGIO, TENZELIO, MELLENIO, SCHLEGELIO et Reu. IO. ANDR. SCHMIDIO delineata sunt: sed in nullo omnino erae Christianae vola aliqua aut vestigium exstat. Repertus quidem est numus bracteatus BERNARDI, Ducis Saxoniae (*f*), ita inscriptus: BERNARDVS DVX SAXONIE MOSI, ex qua voce vltima nonnulli elicere volunt annum MC81 id est 1181, quae scribendi ratio, ex numeris Romanis et barbaris mixta, in MCtis codicibus non nunquam obseruatur (*g*). Sed quoniam characteres tam obscuri sunt, vt aequae facile MOSI ac

Num era Christi in numis medii aeui occurrat?

(e) Reines. *Epist. ad Rupert. ibid.*

(f) Possidet hunc quantiuis pretii bracteatum Dn. Zolmannus *Consiliar. Saxonicus*. Eius vero iconem dedit Tenzel. *in Dial. Menstr. an.* 1691. *p.* 619.

(g) Sic Tenzel *in dial. menstr. ann.* 1693. *p.* 456. ex MSCto adducit exemplum numeri 00081. id est 1281. Mabillonius vero *lib. V. de Re Dipl. Tab.* 15. *p.* 373. specimen profert ex Codice Cauensi, in quo Kempisii libellus de Imitatione Christi habetur, In eo vero hae occurrunt notae numerales X2 pro XII. X3 pro XIII. X4 pro XIV. &c.

MC81 legas; malim ego quidem accedere TENZELII (h) et clar. OLEARII (i) sententiae, qui vel MOnetam SIgnauit, vel aliud quid, huic simile, legendum putant, quam aliorum, qui eram Christi hic sibi videntur inuenisse. Paucis vt me expediam, tam constanter ex monimentis antiquis era Christiana exulat, vt sperandum vix videatur, vllo nos in inueniendo genuino Christi natali adiutum iri.

§. VIII.

Quot viis monimenta ad genuinam Christi eram adducant?

Attamen non desunt monimenta, quibus veluti aliud agendo ad verum Christi natalem adducimur. Quum enim tres praecipue characteres ab Euangelistis proponantur, ad quos, tanquam ad Lydium quemdam lapidem, Chronologorum sententiae exigendae sunt: totidem quoque modis monimenta antiqua nobis erunt adiumento. *Primus* character est ille MATTHAEI (k), qui Christum natum adfirmat *ἐν ἡμέραις Ἡρώδου τοῦ βασιλέως*, *in diebus Herodis regis*, atque eius quidem Herodis, cuius imperium paullo post ad Archelaum filium deuolutum est. Huc igitur facient monimenta, quae chronotaxin Herodiadum ordinant. *Secundus* est LVCAE (l), qui Christum virgineo partu in lucem editum ait, quum Caesaris Augusti auspiciis census per P. Quirinium ageretur. Hic igitur vsui nobis erunt monimenta, quae census ab Augusto actos, et Praesidum Syriae chronologiam illustrant. *Tertium* characterem eidem Euangelistae (m) acceptum ferimus, isque omnium distinctissime, Christum decimo quinto Tiberii anno *ὡσεὶ τριάκοντα ἐτῶν ἀρχόμενον*, *quasi triginta annos habere coepisse*, docet. Et huc referri oportebit monimenta, quae annis Tiberii in ordinem redigendis sunt idonea. Quod qua ratione expediri possit, breui specimine nunc experiemur.

§. IX.

Prima via. Chronotaxis Herodiadum.

Ad ordinanda Herodiadum tempora praecipue facit numus Herodis Antipae, quem e RIGORDI Museo multi eruditorum adhuc exhibuerunt, suisque illustrarunt obseruationibus. Postquam enim eius ectypum a RIGORDO acceperat ANTON. MAGLIABECCHIVS, hic statim illum cum HENRICO NORISIO communicauit, qui deinde erudita epistola, ad ANTONIVM PAGI exarata (n), sententiam suam de praeclaro monimento exposuit. Paullo post ipse RIGORDVS Dissertationem de hoc numo historicam edidit (o). Sed et IO. HARDVINVS (p) et EM-

(h) Tenzel. *l. c. et anno 1693. p.* 455.

[i] Olear. *Isagog. in numophylac. bracteat. cap.* III. *Sect. IV. p.* 20. *seq.*

[k] Matth. II. 1.

(l) Luc. II. 1.

[m] Luc. III. 1. coll. 23.

(n) Edita est haec Norisii epistola cum Tractatu *de Anno et Epochis Syro-Macedonum Florent.* 1689. 4.

[o] Rigordi *Dissertatiuncula Gallice scripta* prodiit *Paris.* 1689. 4.

[p] Harduin. *in Prolusione Chronol. e numis restitutae de numis Herodiad. p.* 48.

EMMANVEL SCHELSTRATENVS (*q*) eius expositione exercuerunt ingenia, licet ille, more suo, noua potius et paradoxa, quam vera, sectari voluisse videatur. Ceterum ipse numus est aeneus, minoris moduli (*r*), et in antica quidem palmam, sollemne illud Iudaicae monetae χάραγμα praefert, cum lemmate: ΗΡΩΔΗϹ ΤΕΤΡΑΡΧΗϹ L: MΓ. in postica Caesaris Caligulae nomen, corollae inscriptum: ΓΑΙΩ ΚΑΙϹΑρι ΓΕΡμανΙΚΩ. Sic numi inscriptionem et NORISIVS et RIGORDVS et HARDVINVS et SCHELSTRATENVS initio exhibuerunt. Quum vero paullo post Lutetiam esset missus, TOINARDVS aliique aeris antiqui censores obseruarunt, hos omnes deceptos, legendum potius debuisse ΓΑΙΩ ΚΑΙϹΑρι ΓΕΡΜανικω ΣΕΒαςω. Vnde SCHELSTRATENVS adpendicis loco denuo hunc numum aeri incidendum, lectoremque de errore monendum, putauit.

Numi Herodis Antipae descriptio.

§. X.

De fide huius numi subdubitare initio aliquantulum visus est NORISIVS. Sed quum alii, in numismatica critica versatissimi, qui ipsum numum viderant, consentiente iudicio eum νοθείας absoluerent: ipse quoque laudatus NORISIVS in epistola, a SCHELSTRATENO edita (*s*), sententiam mutauit. Omnia sane in hoc numo antiquitatem redolent, nec vllum in eo est fraudis vestigium. Littera L. pro Λ posita tantum abest, vt suspicionem nobis iniicere vllam possit, vt de antiquitate numi non obscure testetur. Graecas enim litteras olim cum Latinis eiusdem plane figurae fuisse, ex Tabula Delphica docet PLINIVS (*t*). Quod quum varia monimenta confirmant, tum vetus inprimis inscriptio apud SPONIVM (*u*), in qua haec nomina Graeca per L scripta occurrunt: LΤΚΙΝΟΣ, LΤΣΙΜΑΧΙΔΕΣ, LΤΣΙΣ, ΚΑLLΙΠΠΟΣ. Vt taceam, in numis epochas vix aliter quam per L. quod λυκάβαντα, id est, annum notat, exprimi. Quum porro magnum hoc sit γνησιότητος argumentum, si numus cum aliis eiusdem principis conueniat: nostro non potest non magnum inde pondus accedere, cui geminum seruat numophylacium Regis Franciae (*w*), in hoc tantum a nostro diuersum, quod non λυκάβαντα μγ´ sed L. ΔΔ praefert, et in corolla exhibet locum, vbi cusus est, nempe Tiberiadem. Vt adeo nihil sit, meo quidem iudicio, quod numum hunc RIGORDI suspectum reddere possit.

Eius γνησιότης ostenditur.

§. XI.

Ceterum hic numus, si cum aliis monimentis conferatur, ea de caussa inprimis ad institutum nostrum facit, quoniam nobis initium tetrar-

Herodes Antipas regnare coepit an. Iul. 43.

[q] Schelstraten. *Antiqu. Eccles. illustrat. Tom. I. p. 653.*

[r] Numi figuram habes etiam in *Act. Erud. Lips. Anno 1690. p. 431. et Supplem. Tom. II. p. 364.*

[s] Schelstraten. *Tom. I. Antiqu. Eccl. p. 653.*

[t] Plin. *lib. VII. hist. nat. cap. 58.*

(u) Spon. *Miscell. Antiqu. Sect. X. n. 1. p. 315.*

[w] Schelstraten *l. c.* Ez. Spanh. *de Vsu et praest. numism. Diss. VIII. p. 527. Tom. I.*

tetrarchiae Herodis Antipae prodit, quo inuento, etiam mors Herodis M. fiet manifestior, atque sic totum confectum erit negotium. Constat igitur e IOSEPHO (x), Herodem M. prioribus, quas confecerat, tabulis, Antipam filium successorem destinasse, postea vero, pertaesum prioris testamenti, Archelao regnum, Antipae Galilaeam cum Peraea, Philippo denique Batanaeam et Paneada tetrarchiae nomine adsignasse (y). Mortuo inde parente, Antipas a Salome ad regni spem erectus, Romam nauigauit, ita ibi instructurus scenam, vt priores tabulae posterioribus praeferrentur, ipseque, exclusis fratribus, ad regnum adspiraret. [illegible] itaque aliquantulum protracta, Augustus Caesar in sollemni amicorum consessu ita diuisit [illegible] lippum Batanaeae, Trachonitidi et Auranitidi; Antipam Galilaeae et Peraeae tetrarchas daret, maiorem natu, Archelaum, Iudaeae et Samariae ethnarcham praeficeret (z). Factum hoc esse ante erae vulgaris initium, ex eo adparet, quod idem IOSEPHVS narrat (a), Caesarem in consilium aduocasse amicos, et in his Caium, nepotem, iam a se adoptatum, cui honoratissimum in consistorio locum dederit. Inde enim facile liquet, Caium tum adhuc Romae fuisse, Lucium vero, eius fratrem, nondum in forum prodiisse, alias pari cum Caio honore fruiturum. Quum igitur Caius anno Augusti XLV. in Orientem missus, numquam redierit Romam, morte quippe praepropera in itinere exstinctus, Lucius vero eodem anno demum in forum deductus sit (b): sane inde consequitur, vt diuisio ista iam ante annum Augusti XLV. atque adeo etiam ante erae vulgaris initium facta sit. Iam ex numo nostro discimus, Herodem Antipam ex eo tempore adhuc L. MΓ hoc est annos XLIII. tetrarchiae praefuisse. Ponamus interea, annum hunc quadragesimum tertium cum tertio Caii Caligulae, hoc est Iuliano LXXXV. concurrere, eodemque anno numum cusum esse, quo Herodes, denuo regnum anhelans ad Caium Baias profectus est, (sane enim post ea tempora Antipas in exsilium missus numos cudere non potuit,) consequens erit, vt primum Herodis Antipae annum incidere in consulatum Cn. Cornelii Lentuli et M. Valerii Messalae; hoc est, annum Iulian. XLIII. et Caesaris Augusti XLII. fateamur.

§. XII.

Supputationi huic non parum ponderis accedit ex Archelai imperio, cuius eadem cum fraterno fuere primordia. Auctor est DIO CASSIVS (c). Historicorum per haec tempora facile princeps, Archelaum quem gentili nomine Herodem adpellat, anno ab V. C. DCCLIX. Iulian. LI. M. Lepido et L. Aruntio Coss. prouinciis regnoque ab Augusto esse mulctatum, et exsulem in Galliam deportatum. Ita enim

(x) Ioseph. *lib. XVII. Antiquit. Iud. cap.* 10.
(y) Ioseph. *lib. XVII. cap.* 11.
(z) Ioseph. *lib. XVII. cap.* 13.
(a) Ioseph. *lib. XVII. cap.* 11.

(b) Sueton. *cap. XXVI. Aug. Ant.* Pagi *Adpar. ad Crit. Baron. n.* 153. *et* 155. *seqq. p.* 40. Norisius *Cenotaph. Pisan. dissert.* II. *p.* 119.
(c) Dio Cass. *lib. LV. p.* 567.

enim ille ad annum ſupra ſignatum : Ὁ Ἡρώδης ὁ Παλαιστινὸς αἰτίαν τινὰ ἀπὸ τῶν ἀδελφῶν λαβὼν, ὑπὸ τὰς Ἄλπεις ὑπερωρίσθη, καὶ τὸ μέρος τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ ἐδημοσιώθη. *Herodes Palaeſtinus, a fratribus accuſatus, trans Alpes eſt relegatus, ac pars eius ditionis in publicum redacta*. Quod ne cuiquam dubium videatur, conſentientem DIONI producam IOSEPHVM (*d*), qui, vbi cenſum, relegato Archelao, a Quirinio actum enarrat, *eum incidere ait in annum trigeſimum ſeptimum poſt victum a Caeſare in Actiaca pugna Antonium*, qui eſt ille proximus annus ab eo, quem Dio ſignauit. Apud Actium enim pugnatum eſt IIII. Non. Septembris A. V. C. DCCXXII. Iulian. [illegible] eſt Iulian. LII, quem proxime anteceſſit Archelai proſcriptio. Porro eundem IOSEPHVM [illegible] Archelaum prouinciis excidiſſe δεκάτῳ ἔτει τῆς ἀρχῆς *decimo principatus anno*, hoc eſt nono exacto. Quod ſi igitur ab anno V. C. DCCLIX. retro numeres nouem annos, incides in annum ab V. C. DCCLI. Iulian. XLIII, hoc eſt in illum ipſum, quem Herodiani numiſmatis beneficio ſuperiore paragrapho imperii illorum auſpicalem eſſe adſeruimus.

§. XIII.

Praeterea haec ſupputatio confirmatur chronotaxi annorum Philippi, tertii fratris, quem Trachonitidem cum Batanaea tenuiſſe diximus. De hoc ita IOSEPHVS (*f*) : *Tunc etiam Philippus, Herodis* (*Antipae*) *frater, diem ſuum obiit, anno Tiberii principatus vigeſimo quum ipſe praefuiſſet triginta ſeptem annis Trachonitidi et Gaulanitidi ac Batanaeae*. Quum ergo Tiberii annus XX. et Philippi XXXVII. concurrat cum anno V. C. DCCLXXXVII. Iulian. LXXIX, neceſſario ſequitur, auſpicia Herodis incidere in annum ab V. C. DCCLI. Iulian. XLIII, iam antea numi auctoritate a nobis ſtabilitum :

§. XIV.

Ordinatis igitur Herodis Antipae temporibus, et cum fratrum chronotaxi conciliatis, non difficulter licebit colligere, quid ſentiendum videatur de HARDVINO (*g*), annum Herodis XLIII, qui in numo adparet, cum Caii Imperatoris anno primo coniungente. Quam rem demonſtraturus hanc praeſtruit hypotheſin : *Vbi in numis Herodum Imperatorum annus omittitur, primus eſt ſemper intelligendus. Hanc enim ab illis veluti fidei ſuae teſſeram dari Caeſaribus oportuit in auſpiciis imperii, ſuamque vel ſic probare clientelam aut coniunctionem*. Sed haec regula, ex HARDVINI ingenio nata, nullum in re numaria inuenit praeſidium, pluresque exceptiones patitur. Exſtant enim numi Agrippae Regis quam plurimi (*h*), in quibus Veſpa-

Harduini diuerſa ſententia reiicitur.

(d) Ioſeph. *lib. XVIII. Antiquit. Iud. cap.* 3.

(e) Idem *lib. XVII. c.* 15.

(f) Ioſeph. *l. XVIII. Antiqu. Iud. c.* 6.

(g) Harduin. *proluſ. Chronol. de numis Herodiad. p.* 48.

(h) Spanhem. *de Vſu et praeſtant. numiſm. Diſſert. IX. p.* 533. *Tom. I.*

Vespasiani, Titi vel Domitiani capita conspiciuntur, annis imperii non adscriptis, et tamen auersae numerum facies modo ἔΤΟυ ΙΘ ΒΑσιλέως ΑΓΡΙΠΠΑC, modo ἔΤΟυ ΚΔ ΒΑ. ΑΓΡΙΠΠΑ, modo ΕΤΟυ ΚϚ ΒΑ. ΑΓΡΙΠΠΑ, modo ΕΤΟΥ ΚΘ. ΒΑ ΑΓΡ. ΙΠΠΑ, id est, modo annum Agrippae Regis XIX, modo eiusdem XXIV, modo XXVI, modo XXIX. praeferunt, quos omnes nec Harduinus nec alius quisquam, salua chronologia, cum primis istorum Imperatorum annis coniunget.

§. XV.

[illegible] ter· obitum Herodis M. et Imperium Antipae.

[illegible] temporis inter Herodis mortem et Antipae initium effluxerit? Hoc vero negotium non rectius expediemus, quam vbi anni tempus, tum quo Herodes M. impuram animam efflauit, tum quo Antipas cum fratribus principatum Romae obtinuit, indagauerimus. Hic iterum nos iuuat IOSEPHVS (*i*), qui vbi Archelaum aeque, ac Antipam, instante festo paschatis, Romam nauigasse exposuit, statim pergit ad seditionem Iudaeorum, ingruente festo pentecostes contra Sabinum excitatam (*k*). atque interea, dum haec gesta sint, fraternam de regno contentionem a Caes. Augusto sopitam tradit. Vnde certo constat, adulta iam aestate caussam hanc Romae ad liquidum fuisse perductam. Herodis autem mors quo anni tempore contigerit, non aeque facilis coniectura est. Valeat tamen hic tantisper Iudaeorum auctoritas, qui in libris ieiuniorum ad diem VII. mensis Casleu Synagogae supplicationem indicunt, quod is sit יום שמה תורודום *dies quo excessit Herodes* (*l*). Ex quo colligitur, circa Nouembrem eum obiisse, et quidem anno, qui filiorum principatum proxime antecessit, nempe Iuliano XLII. Augusti XLI, C. Caluisio Sabino et L. Passieno Rufo Coss.

§. XVI.

Testimoniis Iosephi demonstratur.

Sed ne quis existimet, emortualem hunc Herodis annum, in quem EM. SCHELSTRATENVS (*m*), ANTONIVS PAGI (*n*), NORISIVS (*o*), RIGORDVS (*p*), IO. CLERICVS (*q*), Auctor anonymus apud SARNELLIVM (*r*), TILLEMONTIVS (*s*), GVIL. WHISTON (*t*), BASNAGIVS (*u*), aliique eruditorum antesignani miro consensu feruntur, solo

(i) Ioseph. *lib. XVII. c.* 11.

(k) Idem *lib. XVII. c.* 12.

(l) Vid. Iacobi Vsserii *Annal. V. T.*

(m) Schelstraten. *Antiqu. eccles. illustr. l. c.*

(n) Anton. Pagi *in Adparat. ad Crit. Baron. n.* 142. *p.* 35. *Tom. I.*

(o) *In Cenotaph. Pisan. et epist. citat.*

[p] Rigord *Discours sur une medaille de Herode Antipas.*

(q) Io. Cleric. *Diss.* I. *de annis vitae Christi ad Harmon. Euang. p.* 2. *seq.*

(r) Vid. Sarnell. *lettere Ecclesiastiche* 35.

(s) Tillemont *dans les Memoires pour seruir a l'histoire ecclesiastique To.* I. *part.* I.

(t) Gu. Whiston. *Conspect. Chronol. N. T. prop.* 12. vbi annum emortualem Herodis adsignat periodi Iulian. 4710. qui idem est cum Iuliano 42.

(u) Sam. Basnag. *Annal. p.* 117. *seq.*

ſolo Iudaeorum teſtimonio niti, etiam hoc addimus, quod IOSEPHI chronologia cum hac hypotheſi amantiſſime conſpiret. Hic enim de Herodis morte ita tradit (x): Τελευτᾷ βασιλεύσας μεθ' ὃ μὲν ἀνεῖλεν Ἀντίγονον, ἔτη τέσσερα καὶ τριάκοντα, μεθ' ὃ δὲ ὑπὸ Ῥωμαίων ἀπεδέδεικτο, ἑπτὰ καὶ τριάκοντα. *Moritur, quum regnaſſet poſt ſublatum quidem Antigonum triginta quatuor annos, poſteaquam vero renunciatus fuerat a Romanis, triginta ſeptem.* Hinc nemo non videt, emortualem Herodis annum ſtatim in aprico futurum, ſi, quo anno imperare coeperit, certum fuerit atque exploratum. Sed et hac in re Ioſephi laudanda induſtria, ſiquidem accurate annum deſignauit, quo Herodes Romanorum auſpiciis regni decus in familiam ſuam intulit. Factum enim hoc teſtatur ἐπὶ τῆς ϛ καὶ π' καὶ δ' Ὀλυμπιάδος, ὑπατεύοντος Γαΐου Δομετίου Καλβίνου τὸ δεύτερον καὶ Γαΐου Ἀσινίου Πωλίωνος; *Olympiade CLXXXIV. C. Domitio Calaino iterum et C. Aſinio Pollione Coſſ* (y), qui fuit annus ab V. C. DCCXIV. Iulian. VI. Auguſti vero V. Quod ſi igitur ab hoc anno numeraueris annos XXXVII, quos imperauit, habebis annum ab V. C. DCCL. Iul. XLII. Auguſti XLI, quo mortuum illum demonſtrauimus. Alio loco narrat (z), illum Hieroſolyma expugnaſſe tertio anno, ex quo Romae Rex fuerat renunciatus, Conſulatumque tunc Romae geſſiſſe M. Agrippam et Canidium Gallum (a). Qui annus Faſtorum omnium fide eſt ab V. C. CXVII. Iulian. IX. Auguſti IIX, a quo ſi numeraueris annos XXXIV, quos ex eo tempore regnauit, denuo incides in annum ab V. C. DCCL. Iulian. XLII. Auguſti XLI, ſupra a nobis conſignatum.

§. XVII.

Tempus inter natalem Chriſti et mortem Herodis. Dies natalis Chriſti obſcurior.

Sed vltima ſupereſt quaeſtio omnium difficillima, quandoquidem in ea et IOSEPHI, et patrum teſtimoniis deſtituimur. Nondum enim ad liquidum perductum eſt, quantum temporis inter Chriſti natalem et Herodis exceſſum interceſſerit. De menſe et die non adeo laborabimus, quum omnes et traditiones et coniecturae ſine fundamento ſint. Occidentalis quidem eccleſia, quam conſtanter diem VIII. Kalend. Ianuarii Chriſti natalem fuiſſe crediderit, ſingulari Diſſertatione docuit doctiſſimus ITTIGIVS (b). Sed praeterquam quod cum illhac anni tempeſtate vix conciliari queat paſtorum ſub dio manſio, Luc. II. 8. dudum etiam ſuſpicati ſunt eruditi (c), Latinam eccleſiam aemu-

(x) Ioſeph. *lib.* XVII. *cap.* 10. *et lib.* I. *de bello Iud. cap.* 21.
(y) Idem *lib.* XIV. *Antiqu. cap.* 14.
(z) Idem *lib.* XIV. *cap.* 26.
(a) Idem *lib.* XIV. *cap.* 16.
(b) Thom. Ittig. *Diſſ.* III. *Adpendici de Haereſiarch. Apoſtol. aetat. annexa.*
(c) Sententiam hanc ex Faſtis Romanis confirmant Graeuius, *not. ad Lactant. de mortib. perſequutor.* Harduinus *in Antirrhetico de numis antiqu. colon. et munic.* et Salom. van Till *in Diſſert. de anno, die et menſe nati Chriſti cum Phoſphoro prophetico edita part.* I. *cap.* 2. Sed hos refutare inſtituit Philippus a Turre *in Monumentis veteris Antii Part.* II. *cap.* 6. diabolo auctore factum putans, vt Mithrae turpiſſima ſacra in diem hunc Chriſtianis ſacroſanctum transferrentur.

aemulatione gentilium hunc diem consecrasse, vt scilicet, quo die pagani Natalem Solis celebrabant, Christiani solis iustitiae illucescentis recolerent memoriam. Nec ecclesiasticae traditionis nos hic adstringit auctoritas, siquidem ne ipsi quidem veteres diffitentur, ecclesiam in diebus festis constituendis, nullam saepe temporis habuisse rationem (*d*), sed iis perinde fuisse, quo die in ecclesia agerentur. Denique ne SCALIGERI quidem computatio, ephemeriarum Leuiticarum ordine innixa, omni exceptione maior est, vt adeo non temere ANTON. BYNAEVS (*dd*) hic, collatis inter se omnium coniecturis, illud Terentianum vsurpet: *Fecistis probe, incertior sum multo, quam dudum*. Sed haec diei mensisque obscuritas nihil impedit, quo minus ad annum natalem quam proxime perueniemus. Quod fieri poterit, si epocham templi ab Herode M. restaurati in consilium adhibeamus. Constat enim ex IOANNIS Euangelio (*e*), Iudaeos Christo, de morte et resurrectione sua sub templi schemate loquenti, hunc in modum respondisse: *Τεσσαράκοντα καὶ ἓξ ἔτεσιν ᾠκοδομήθη ὁ ναὸς οὗτος, καὶ σὺ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερεῖς αὐτόν; Quadraginta et sex annis templum isthoc exaedificatum est, et tu intra tres dies id excitaueris?* Certum puto, Herodianam structuram hic intelligi, quum templum a Zorobabele intra decennium exaedificatum sit, nec anni XLVI. prodeant, si vel maxime tempus, quo ab opere cessatum est, adiicias (*f*). Loquuti vero hoc sunt Iudaei primo, quod Christus durante ministerio suo celebrauit, paschate, quando trigesimum circiter aetatis annum compleuerat. Herodes autem nouum templum moliri coepit, anno regni sui decimo octauo, post debellatum Antigonum decimo quinto (*g*), id est Iuliano XXVI. Vnde sua sponte consequitur, vt annus a templo aedificato XLVI, quo Iudaei hec loquuti sunt, incidat in Iulian. LXXI, a quo numero si demas annos XXX, quos Christus tum natus erat, habebis annum Iulian. XLI, ab V. C. DCCXLIX. Augusti XL, quo Augustus Caesar et L. Sulla fasces consulares Romae tenebant. Quem annum genuinum Christi natalem fuisse, paullo post aliis quoque argumentis constabit.

§. XVIII.

(d) Florentinus *in Admonit. praeuiis ad Martyrolog. adm.* 11. Petrus Damian. in Opusculo cui titulus: *Dominus vobiscum cap.* 15. *Conf.* Anton. Pagi *Critic. Baron. ann.* 87. *n.* 23. *p.* 58.

(dd) Bynaeus *de Natali Christi lib.* I. *cap. IV.* §. 14. *p.* 414.

(e) Io. II. 20.

[f] Vid. Lightfoot *Hor. Hebr. et Talmud. ad Ioan.* II. 20. *p.* 977. *seq.*

(g) Testatur hoc Ioseph. *lib. XV. Antiquit. Iud. cap.* 14. et *lib* I. *de bell. Iud. cap.* 16. Et quamuis Herodes anno octauo hanc templi structuram eidem Iosepho dicatur absoluisse, illud tamen de sanctuario solum et sancto sanctorum videtur accipiendum. In ceteris aedificiis, quae ciuitatis speciem prae se ferebant, semper aliquid fuisse adiectum, ex eo liquet, quod Iosephus *lib. XX. Antiqu. cap.* 8. ad Agrippae Regis tempora refert, *ἤδη δὲ τότε καὶ τὸ ἱερὸν τετέλεστο. Tunc etiam templum demum absolutum est*. Confer. praeter Lightfoot modo allegatum Lud. Capelli *Adnot. ad Ioann. p.* 1579. 1580. *Tom. IV. Crit. Sacr.*

§. XVIII.

Via secunda. Census tempore natiuitatis Christi fuit vniuersalis.

Sed quo minus de primo charactere prolixiores simus, prohibet promissae breuitatis fides, subinde nos admonens, quanto omnia transcursu dicenda sint. Pergendum igitur iam erit ad secundum, quem aegre adhuc cum historia Romana Syriacaque conciliarunt, videndumque, annon ex monimentis genuinis censuum ab Augusto actorum, Praesidumque Syriae historia possit quodammodo illustrari. De censu itaque LVCAS: Ἐγένετο δὲ ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἐξῆλθε δόγμα παρὰ Καίσαρος Αὐγούστου, ἀπογράφεσθαι πᾶσαν τὴν οἰκουμένην (h). *Factum vero est, in diebus istis exiit edictum a Caesare Augusto, vt describeretur vniuersus orbis.* Quamuis vero haec ita clara videantur, vt vix vocabulum aliquod in quaestionem venire crederes: in eo tamen adhuc in diuersa abierunt eruditi, quod per πᾶσαν τὴν οἰκουμένην alii solam Iudaeam, alii vniuersum orbem Romanum intelligendum existimant. Ex quo noua subnascitur quaestio, vtrum Euangelista de vniuersali, an de particulari aliquo censu loquatur? Posteriorem sententiam tuetur ANTONIVS BYNAEVS (i) prouocatque ad Es. XIII. §. XIV. 26. vbi Ebraicum כל ארץ et Graecum πᾶσα ἡ οἰκουμένη de sola Iudaea accipiantur. Sed nescio, an haec coniectura vel speciem vllam habeat. Sane enim ἡ οἰκουμένη apud omnes bonos scriptores non nisi de orbe terrarum habitabili dicitur. Nec aliam significationem vel apud LVCAM, vel in toto nouo foedere, vox admittit, ceu ex inductione locorum omnium (k) constat. Nec septuaginta quoque interpretes aliam significationem substituisse videntur, quandoquidem loca ESAIAE de vniuerso orbe acceperunt, et Hebraei textus sequuti sunt vestigia. Deinde vix puto exemplum in omni historia exstare, ex quo colligas, census particulares in regnis sociorum atque amicorum P. R. aliquando actos esse. Certe tum demum illud fieri solebat, quando in prouinciae formam essent redigenda, quod etiam Iudaeae post Archelai proscriptionem contigit. At vero census vniuersales etiam Reges, sub clientela Romanorum Caesarum imperantes, recusare non poterant. Qua de re alibi fortassis fusius commentabimur. Non ferunt igitur nostrae rationes, vt cum BYNAEO censum hic particularem fingamus, quem IOSEPHVS, his in rebus, quidquid alii criminentur, diligentissimus non sane tacuisset.

§. XIX.

Census hic illustratur, ex monimento Ancyrano.

Ceterum censuum ab Augusto per Romanum orbem actorum chronotaxin praeclare omnino illustrat MONIMENTVM ANCYRANVM, quod ab AVGERIO BVSBEQVIO in Oriente descriptum, multos deinde edi-

(h) Luc. II. 1.

(i) Anton. Bynaeus *lib. I. de Natali Christi cap. I. p. 304.*

(k) Vbiuis in N. T. ἡ οἰκουμένη notat orb. m terrarum, nempe Matth. XXIV. 14. Luc. II. 1. IV. 5. XXI. 26. Actor. XI. 28. XVII. 6. 31. XIX. 27. XXIV. 5. Rom. X. 18. Ebr. I. 6. II. 5. Apoc. III. 10. XII. 9. XVI. 14.

editores inuenit (*l*). Equidem ISAACVS CASAVBONVS (*m*) huic inſcriptioni non multum defert, ideo, quod aliqua perperam, et contra omnem Latinitatem expreſſa, contineat. Sed multa ſunt, quae CASAVBONO reſpondeamus. Primo enim ferendum eſt hoc in prouincialibus, vt eorum inſcriptiones Latinae dictionis nitorem atque vrbanitatem non omni ex parte adſequantur. Deinde BVSBEQVIVS in deſcribendo marmore amanuenſium opera vſus eſt, qui quin ſaepius hallucinati ſint, non dubitamus. Praeterea ipſum marmor non modo hinc inde mutilum eſt, ſed et a barbaris ita clauarum ſecuriumque ictibus laceratum, vt plura legi non poſſint. Quis ergo miretur, multa perperam deſcripta eſſe? Audiamus ipſum BVSBEQVIVM (*n*), erudite ſimul de monimenti praeſtantia iudicantem: *Ancyrae pulcherrimam vidimus inſcriptionem, et tabularum illarum, quibus indicem rerum, a ſe geſtarum, complexus eſt Auguſtus, exemptum id, quatenus legi potuit, per noſtros homines tranſcribendum curauimus. Exſtat inciſum aedificii, quod olim fortaſſe praetorium fuerat, diruti et tecto carentis marmoreis parietibus, ita vt dimidia pars intrantibus ad dextram, dimidia ad ſiniſtram occurrat. Suprema capita fere integra ſunt, media lacunis laborare incipiunt, infima vero clauarum et ſecurium ictibus ita lacerata, vt legi non poſſint. Quod ſane rei litterariae non mediocre damnum eſt, a doctis merito deplorandum; idque eo magis, quod vrbem illam ab Aſiae communitate Auguſto dicatam fuiſſe, conſtet.* Denique et alii, quibus eas regiones adire contigit, multa, quae BVSBEQVII amanuenſes perperam legerant, emendarunt, quod fecit praecipue ANTONIVS VERANTIVS, et nouiſſime DANIEL COSSONVS, ex cuius ſchedis idem monimentum haud paullo locupletius atque emendatius vulgauit IACOB. GRONOVIVS, et notis ſuis illuſtratum *Memoriae Coſſonianae* ſubiecit, editae Lugd. Batau. 1695. 4°.

§. XX.

Ex laudato igitur monimento Ancyrano ſequentia huc pertinent, quae qualia ex ſchedis Coſſonianis edidit GRONOVIVS (*o*), hic ſubiiciemus, iis, quae integriora ſunt in apographo Busbequiano vncinulis incluſis:

PATRICIORVM NVMERVM AVXI CONSVL QVINTVM IVSSV POPVLI ET SENATVS SENATVM TER LEGI ET IN CONSVLATV SEXTO CENSVM POPVLI COLLEGA M. AGRIPPA EGI. LVSTRVM POST ANNVM ALTERVM (ET QVADRAGESIMVM FECI (legi) QVO LVSTRO CIVIVM ROMANORVM

(l) Primus edidit Andr. Schottus Anno MDLXXIX. *cum Aurelio Victore*; poſtea Leunclauius *in Pandect. Turcicis*; Gruterus *in Inſcriptionibus p.* CCXXX. Ian. Rutgerſ. *Var. Lect. p.* 163. *ſeq.* et editores Suetonii recentiores plerique. Denique omnium emendatiſſime deſcriptum a Daniele Coſſonio, ex eius ſchedis in lucem extulit Iac. Gronou. *in Memor. Coſſonian. p.* 57. *ſequ.*

(m) Caſaubon. *Not. ad Sueton. cap.* CI. *Aug.*

(n) Busbequ. *Epiſt.* 1. *de Reb. Turcic. p. m.* 93.

(o) Gronou. *Memor. Coſſon. p.* 59.

RVM CENSITA SVNT CAPITA) QVADRAGENS CENTVM MILLIA ET SEXAGINTA TRIA MILLIA. CVM IMPERIO LVSTRVM (SOLVS) FECI (legi) CENSO (RINO ET A) SINIⁿNO COS. QVO LVSTRO CENSA SVNT CIVIVM ROMANORVM CAPITA QVADRAGENS CENTVM MILLIA ET DVCENTA TRIGINTA TRIA M. CONSVLARI CVM IMPERIO LVSTRVM COLLEGA TIBERIO CA. SEXT. POMPEIO ET SEX. APPVLEIO COS. QVO LVSTRO ETIAM CENSA SVNT ROMANORVM CAPITVM QVADRAGENS CENTVM MILLIA- ƷGINTA ET SEPTEM MILLIA.

§. XXI.

Quae hic paullo plenius referuntur, ea paucioribus verbis suo more hunc in modum eloquitur SVETONIVS (*p*): *Recepit et morum legumque regimen aeque perpetuum, quo iure, quanquam sine censurae honore, censum tamen populi ter egit, primum ac tertium cum conlega, medium solus*. Quemadmodum igitur SVETONIVS monimentum Ancyranum confirmat, ita hoc illius narrationem egregie illustrat, dum, quo consule quisque census actus sit, accurate indicat. Vnde sequens nascitur censuum Augusti chronotaxis: Chronotaxis censuum Augusti.

Anno Iuliano XVIII. Ab V. C. DCCXXVI. Caes. Augusto et M. Vipsanio Agrippa II. Coss.	census primus Augusti cum Collega
Anno Iul. XXXVIII. Ab V. C. DCCXLVI. C. Martio Censorino et C. Asinio Gallo Coss.	census secundus solius Augusti.
Anno Iul. LIX. Ab V. C. DCCLXVII. Sexto Pompeio et Sexto Appuleio Coss.	census tertius, proxime ante mortem Augusti, cum consorte Imperii, Tiberio.

Iustam hanc esse temporum consignationem, nemo temere negauerit. De primo enim censu auctorem etiam habemus DIONEM (*q*), qui res in consulatu sexto ab Augusto gestas recensens, etiam haec addit: Ἐν δ' οὖν τῷ τότε παρόντι αὐτὰ ἄλλα, ὥσπερ εἰώθει, ἔπραξε, καὶ τὰς ἀπογραφὰς ἐξετέλεσε. *Eo quidem anno cum alia, quae mos erat facere, tum etiam censum peregit*. Idem DIO (*r*) etiam de vltimo censu breui ante mortem Augusti acto ita scribit: ἔπεμψεν ἄλλους ἄλλῃ, τὰ τῶν ἰδιωτῶν καὶ τὰ τῶν πόλεων κτήματα ἀπογραψαμένους. *Alios alio dimisit, qui priuatorum ac ciuitatum facultates describerent*. Nec putandum est,

(p) Sueton. c. XXVII. *Aug.*
[q] Dio *lib.* LIII. *p.* 496.
[r] Idem *l.* LVI. *p.* 588.

DIONEM a monimento noſtro diſſentire, dum illud anno antecedente ab V. C. DCCLXVI. factum commemorat. Licet enim exſpirante hoc anno, cenſores iſti extraordinarii dimiſſi ſint, ipſe tamen cenſus ante ſequentem annum, qui in monimento Ancyrano ſignatur, peragi non potuit. De medio quamuis taceat, vel haec tamen teſtimonia, ad chronotaxeos noſtrae veritatem monimentique Ancyrani ſinceritatem probandam, ſufficient.

§. XXII.

Cenſum ſecundum huc pertinere.

Quod ſi igitur cenſus hos cum temporum ordine ſopra a nobis conſtituto conferamus: ſtatim apparebit, nec primum, nec vltimum huc pertinere. Quapropter medius ille ſit oportet, qui a LVCA cum Chriſti natalibus coniungitur. Sed ſic triennii fere eſt interuallum hunc cenſum inter et annum Iulianum XLI, quem ſuperius Chriſto natalem adſeruimus. Quod tamen nemini videbitur mirum, qui cenſuum antiquorum rationem perſpectam habet. Exemplo enim non vno conſtat, cenſus, ab Imperatoribus indictos, per aliquot annos protrahi conſueuiſſe, antequam ad finem perducerentur. Sic cenſui Auguſti vltimo, eo ipſo anno, quo hic Imperator viuis intereſſe deſiit, per Galliam praefuit Germanicus (s), quod contigit anno Iul. LIX, duobus Sextis Coſſ. et tamen poſtea ad abſoluendum hoc negotium P. Vitellius et Cantius dimiſſi ſunt (t). Quod, quum factum ſit L. Scribonio Libone et T. Statilio Siſenna Coſſ. i. e. anno Iul. LXI. cenſum hunc per Galliam ſolam tres omnino annos continuatum fuiſſe oportet. Sed et PLINIVS (u) cenſus meminit, ſua aetate ab Imperatoribus Veſpaſianis, patre filioque acti, quem intra quadriennium demum abſolutum ſcribit. Admodum igitur fit veroſimile, cenſum etiam, Chriſto naſcente actum, iam anno ab V. C. DCCXLVI. indictum quidem, ſed per annos tamen aliquot continuatum fuiſſe; in primis quum credibile ſit, eum, vt omnia noua ſolent, multas per Iudaeam turbas dediſſe. Certe non facile crediderim, totam Syriam ac Iudaeam breuiore temporis interuallo abſolui potuiſſe (x).

§. XXIII.

Lapſus quidam Chronologici notantur.

Video, etiam a doctiſſimo auctore Harmoniae euangeliorum, in bibliotheca Vſſeriana repertae, et hic loci bis excuſae, ad MONIMENTVM noſtrum prouocari (y); Sed quum ab eo aliquoties erratum ſit, operae pretium erit, eius hypotheſin expendere paullo accuratius. Primo igitur medium cenſum in marmore Ancyrano deſcriptum actum credit P. Vinitio et L. Alfinio Varo Coſſ. quum in marmore diſerte conſulatus C. Martii Cenſorini et C. Aſinii Galli memoretur, vnde cenſum octo annis recentiorem facit, quam marmor,

(s) Tacit. *lib. Annal. I. cap.* 33.
(t) Idem *lib. II. Annal. cap.* 6.
(u) Plinius *lib. VII. Hiſt. nat. cap.* 49.
(x) Huetius *Demonſtrat. Euang. prop.* IX. *pag.* 703. 704.
(y) Anonymi *Adparat. ad harmon. Euangel. pag.* [illegible]

mor, quod tamen pro ſententia ſua adducit. Deinde conſulatum P. Vinitii et L. Alfinii concurrere putat cum anno ab V. C. DCCXLIX. quemadmodum in margine legitur, quum potius in annum ab V. C. DCCLV. incidat. Porro hunc cenſum per tres annos duraſſe, et denique Sexto Aelio Cato et C. Sentio Saturnino Coſſ. peractum fuiſſe, exiſtimat, idque ex DIONIS lib. LV. colligi poſſe credit. Verum et tempora hic perturbat auctor, et DIONEM ipſum a ſe tum non fuiſſe euolutum, prodit. Alias enim animaduertiſſet, DIONEM non de cenſu vniuerſali iſto, ſed de particulari aliquo per ſolam Italiam inſtituto loqui. Ita enim ille (z): Τῦτο μὲν δὴ δι' ἑτέρων ἔπραξεν, αὐτὸς δὲ ἀπογραφὰς τῶν ἐν τῇ Ἰταλίᾳ κατοικούντων, καὶ μὴ ἐλάττω πέντε μυριάδων οὐσίαν κεκτημένων ἐποιήσατο. τὰς γὰρ ἀσθενεστέρους, τούς τε ἔξω τῆς Ἰταλίας οἰκοῦντας, οὐκ ἠνάγκασεν, ἀπογράψασθαι, δείσας μὴ νεωτερίσωσί τι ταραχθέντες. *Haec quidem Auguſtus per alios tranſegit: ipſe vero recenſionem eorum, qui in Italia habitarent, ac ad ducenta ſeſtertia poſſiderent, iniuit. Pauperes enim et eos, qui extra Italiam habitarent, ad cenſum non coegit, veritus quippe, ne quid turbarum darent.* Quod ſi igitur cenſus ad ſolos Italos, et eos quidem, qui ducenta ſeſtertia poſſiderent, pertinuit: quomodo ad illum Lucae referri poterit, qui per totum Romanum orbem actus eſt, et Ioſephum quoque et Mariam, tenuioris conditionis homines, Bethlehemum ire compulit? Ipſa auctoris ſententia, qua Chriſtum tertio erae Dionyſiacae anno natum ſtatuit, quam incommoda ſit, quibuſque difficultatibus expoſita, iam ex iis, quae paullo ante dicta a nobis ſunt, colligi haud difficulter poteſt.

§. XXIV.

Explicandum iam erit, quis eo tempore, quo Criſtus natus eſt, Syriae Praeſes fuerit, quum ea quaeſtio haud parum ad rem pertinere videatur. Quandoquidem vero catalogum eorum nullum adhuc habemus, omnibus numeris abſolutum (a): dabimus operam, vt quae eruditi ex monimentis antiquis ea de re obſeruarunt, hic veluti in breui quadam tabula exhibeamus. Numorum ergo ſcriptorumque veterum

Chronotaxis Praeſidum Syriae e numis reſtituta.

(z) Dio *lib. LV. pag.* 73.

(a) Praeſidum Syriae catalogum varii dedere Chronologi. In his Laurentius Suslyga in tractatu *de anno ortus ac mortis Domini, deque vniuerſa* I. C. *in carne oeconomia Gracii* 1605. 4. edito, qui liber iam Caſauboni aetate tam ratus fuit, vt vix obiter ſibi inſpectum, nunquam vero lectum eſſe, fateatur *Exercit. I. Antibaron. n.* 39. *p.* 218. Tentauit et Baronius *in Adparat. n.* 85. eorum chronotaxin conſtituere, ſed ita, vt nemo illo hac in re offenderit grauius. Poſtea Caſaubonus *l. c.* eum in multis emendauit, ſed vt nec ipſe omnia viderit. Vaillantii *de Praeſidibus Syriae opus, quod in Numiſmatibus aereis Imperatorum* Tom. II. *p.* 63. promiſit, nunquam, quod ſciam, in lucem prodiit. Omnibus interim in hoc genere diligentiam ſuam probarunt Paulus Pezron *dans l'hiſtoire euangelique pag.* 64. *ſeq.* Emanuel Schelſtraten *Antiqu. illuſtrat. Tom. I. Diſſ. I. de Chronotaxi vitae Chriſti*. Montacut. *Adparat. IV. ad Orig. Eccleſiaſt.* et purpuratorum doctiſſimus Henr. Noriſius *in Cenotaph. Piſan. Diſſ. II. cap. XVI. p.* 269. *ſequ.* Conferendus etiam Salom. van Till *Phoſphorus propheticus in appendice*, vbi numi praeſidum Syriae varii exhibentur atque illuſtrantur.

terum auctoritate securi; hos Syriae Praesides circa Christi tempora notamus:

Anno Iulian. XXXVII. Ab V. C. DCCXLV. vel DCCXLVI.	C. Sentius Saturninus abeunti e Syria Titio successor missus est, teste IOSEPHO (*b*).
Anno Iulian. XL. Ab V. C. DCCXLVIII. ante mensem Novembr.	Quinctilius Varus iam Saturnino successerat. Docet hoc numus Antiochenus e Florentino gazophylacio ab HENRICO NORISIO (*c*) et e cimeliis Regis Christianissimi ab ANTONIO PAGI (*d*) et IO. HARDVINO (*e*), publicatus, cuius in antica habetur caput Iouis laureatum, in postica genius Antiochenorum tutelaris turritus monti, cui inferius symbolum Orontis fluminis adsidet, innixus, dextraque palmam tenens, cum perigraphe: ΑΝΤΙΟΧΕΩΝ ΕΠΙ ΟΤΑΡΟΤ ΕΚ. i. e. Numus *Antiochenorum sub Varo anno XXV.* cusus. Quum vero annus XXV. et Antiochenae, quae a victoria Augusti Actiaca consurgit (*f*), incidat in Iulianum XL. ab V. C. DCCXLVIII. necessario sequitur, vt Quinctilium Varum iam ante Nouembrem huius anni Syriae Praesidem fuisse, fateamur (*g*).
Anno Iuliano XLI. Ab V. C. DCCXLIX.	Adhuc Syriae praefuit VARVS, ceu liquet e numo VAILLANTII (*h*), eiusdem commatis, cum perigraphe: ΑΝΤΙΙΟΧΕΩΝ ΕΠΙ ΟΤΑΡΟΤ ϛΚ (ϛK) id est: *Numus Antiochenorum sub Varo anno XXVI. cusus.*
Anno Iulian. XLII. Ab V. C. DCCL.	Adhuc praefuit VARVS, quod testatur numus NORISII eiusdem generis cum perigraphe: ΑΝΤΙΟΧΕΩΝ ΕΠΙ ΟΤΑΡΟΤ ΖΚ. id est: *Numus Antiochenorum sub Varo cusus anno XXVII.*
Anno Iulian. L. ab V. C. DCCLVIII.	Syriam demandatam fuisse cuidam Sentio Saturnino, ab illo superiore diuerso, primus coniecit ANTONIVS PAGI (*i*). idque beneficio numismatis, in quo huic praesidi adscriptus est annus Antiochenus ΕΛ. Sed vereor, vt hic satis fuerit oculatus. Sane secundi hoc nomine Praesidis nusquam alias vllum vestigium adparet. Suspicor igitur, legi debuisse ΕΚ, quum

(b) Ioseph. *lib. XVI. Antiqu. Iud. cap.* 13.

(c) Henr. Noris. *Diss. III. de Epoch Syro-Maced. cap. VII. p.* 247.

(d) Anton. Pagi *Adparat. ad Critic. Baron. n.* 136. *p.* 33.

(e) Harduin. *Antirrhet. p.* 58.

(f) Noris. *l. c.*

(g) Conuenit haec Vari epocha cum calculo Iosephi, *qui lib. XVII. Antiqu. Iud. cap.* 7. diserte testatur, Varum extremis Herodis temporibus Sentio Saturnino successisse. Vnde miror, Casaubonum *Exercit. I. Baron. n.* 30. *p.* 124. et Norisium ipsum *in Cenotaph. Pisan. Diss. II. §. XVI. §. XI. p.* 311. eius initium in annum ab V. C. DCCL. reiicere.

[h] Citati ab Harduin. *in Antirret.* et Noris. *Epoch. Syro-Maced. Diss. III. cap. VII. p.* 147.

[i] Anton. Pagi *loco citato, ad ann. Chr. XIX. n.* 3. *p.* 16.

quum facile fieri potuerit, vt K, superiore linea aliquantulum detrita, speciem τῦ Λ praeberet. Annum vero EK id est XXV. Saturnino vltimum, Varo primum fuisse iam antea vidimus.

§. XXV.

Christus Varo Praeside natus.

Iam igitur facile iniri poterit ratio, in cuiusnam Praesidis magistratum inciderit tot anxiis patrum votis expetita Seruatoris natiuitas. Sane de P. Quirinio cogitandum non erit, quippe quem diu post Christi natiuitatem, Archelao nimirum iam ditionibus mulctato, in Syriam cum Praesidis dignitate missum, constat. Quum tamen LVCAS Euangelista diserte adfirmet, descriptionem istam fuisse πρώτην ἡγεμονεύοντος τῆς Συρίας Κυρηνίυ: variis rationibus nodum hunc soluere, LVCAMque cum scriptoribus profanis conciliare eruditi tentarunt. BARONIVS inaudita temeritate omnibus antiquis monimentis contradicere ausus, Quirinium ter omnino Syriae praefuisse fingit: id quod tamen secare nodum est, non dissoluere. Alii, inter quos et ANT. BYNAEVS (k) nomen suum profitetur, vocem πρώτη comparative exponunt pro προτέρα, commodissimumque hunc sensum esse existimant: *Haec descriptio πρώτη prior* vel *ante* facta est, *quam praesideret Syriae Quirinius*. Sed non opus videtur, vt tam violenta interpretatione, et iamdudum ab ISAACO CASAVBONO (*l*) explosa, LVCAE succurramus, quum eius verba cum historia plane non pugnent, sed omnium optime conveniant, vt paullo post erit perspicuum. Nullum igitur est dubium, quin eo, quem supra Christi natalem fuisse diximus anno, Quinctil. Varus Syriae Praeses fuerit, id enim numi tam clare docent, ut frustra manifestae veritati contradiceres: LVCAS vero tantum abest, vt Syriae Praesidem nominare voluerit, vt potius haec sententia ipsa verborum, quibus vtitur, notione refellatur. Praesidem enim Graeci ἐπιςάτην vel ἐπιςατῦντα, aliquando etiam δικαιοδότην vocare solent. Vox vero ἡγεμονεύων vel ἡγεμὼν non solis praesidibus Romanis dari, sed de omnibus vsurpari solet, qui rem aliquam alieno nomine agendam suscipiunt, vnde et illi, qui die baptismi infantum loco sponsionem faciunt ἡγεμονεύοντες sunt DIONYSIO AREOPAGITAE (*m*). Quum igitur census non ab ordinariis praesidibus agerentur, sed a viris probatis aliis, cum extraordinario imperio in provincias missis (*n*): perspicuum est, Quirinium tum non praesidem, sed ἡγεμονεύοντα i. e. extra ordinem eo missum fuisse. Hac de caussa IVSTI-

NO

(k) Anton. Bynaeus *de Natali Christi lib.* I. *pag.* 332. *sequ.*

(l) Is. Casaubon. *Exercit. Baron.* I. *n.* 32. *p.* 129.

(m) *Vid.* Suiceri *Thesaur. Ecclesiast. in voce* ἡγεμών.

(n) Apparet hoc ex Dione *lib. LVI. p.* 588. qui Augustum perhibet alios alio misisse, vt et priuatorum fortunas describerent et publicas. Et Suidas in voce Ἀπογραφὴ ex veteri scriptore refert, Augustum ad has ἀπογραφὰς elegisse εἴκοσιν ἄνδρας τὺς ἀρίςυς τὸν βίον καὶ τρόπον, *viginti viros vita moribusque conspicuos*. Sic ad census in Gallia missi a Tiberio P. Vitellius et Cantius, Tacit. *lib. VII. Annal. cap.* 6. A Nerone Q. Volusius Sex. Africanus et Trebellius Maximus Tacit. *lib. XIV. Annal. cap.* 46.

NO MARTYRI (o) vocatur πρῶτος ἐν Ἰουδαίᾳ γενόμενος ἐπίτροπος, *primus per Iudaeam procurator*. Quod sane de Praeside accipi non potest, quia tunc non Iudaeae, sed Syriae praeses dicendus fuisset, neque etiam ita primus potuisset adpellari: Si vero non de praeside: ergo de magistratu extraordinario ad censum agendum misso. Ἐπιτροπεύσαντι enim, vt praeclare scribit Thom. Reinesius (p) demandatur *procuratio prouinciae, officium splendidissimum, et quod aditus erat ad honores amplissimos, et non nisi familiaribus et receptae auctoritatis viris concedebatur ab Imperatoribus. Hi in partem administrationis prouinciarum vna cum Praesidibus veniebant, et de bonis prouincialium integram habebant cognitionem*. Quae verba REINESII etiam vocem ἡγεμονεύοντος, quae huic apud Lucam synonyma est, egregie poterunt illustrare.

§. XXVI.

Tabulae censuales diu superstites.

Sed obiici nobis posset locus TERTULLIANI luculentissimus, de quo dispiciendum iam erit. Hunc in modum vero patrum Latinorum antiquissimus de censu nostro disserit: (q) *Sed et census constat actos sub Augusto tunc in Iudaea per Sentium Saturninum, apud quos genus eius inquirere potuissent*. Quanti hoc testimonium faciendum sit, ex eo perspicuum est, quod ad tabulas publicas censuales, tum procul dubio adhuc superstites (r), prouocat, quae sane rem optime decidere poterant. Quum igitur TERTVLLIANVS ex illis censum a LVCA descriptum ad Sentii Saturnini tempora esse referendum didicerit: merito suspecta erit nostra hypothesis, quae censum sub Varo actum ponit. Verum tam facilis hic suppetit responsio, vt non opus sit nummorum auctoritatem deserere, multo minus textum LVCAE sollicitare, et cum H. VALESIO pro Quirinio Sentium Saturninum (s), aut cum HVE-

(o) Iustin. *Apol. II. p.* 75.

(p) Reines. *l.* 3. *Var. Lect. cap. XVI. p.* 599.

(q) Tertullian. *lib. IV. adu. Marcion. cap.* 19.

(r) Non sine insigni impudentia Christiani primitiui prouocare potuissent ad tabulas censuales, nisi ea de re certi fuissent. Facit vero *hoc* Iustin, *Apol. II. p.* 75. cum ipsis Imperatoribus agens, quos haut impune profecto decepisset. Ita enim hic pater satis cordate scribit: Μαθεῖν δύνασθε ἐκ τῶν ἀπογραφῶν, γενομένων ἐπὶ Κυρηνίου. *Discere ipsi poteritis* (historiam nati Christi) *ex tabulis censualibus, sub Quirinio descriptis*. Post hunc etiam Tertullianus *lib. IV. adu. Marcion. cap.* 7. *Censum*, inquit, *Augusti testem fidelissimum dominicae natiuitatis Romana archiua custodiunt*, et *cap.* 36. *Tam distinctissima fuit a primordio Iudaea gens per tribus, et populos, et familias, et domos, vt nemo facile ignorari de genere potuisset, vel de recentibus Augustanis censibus, adhuc tunc fortasse pendentibus*. Denique easdem tabulas sua adhuc aetate superfuisse, his verbis testatur Chrysostomus: Ὅθεν δῆλον, ὅτι κατὰ τὴν πρώτην ἀπογραφὴν ἐτέχθη, καὶ τοῖς ἀρχαίοις τοῖς δημοσίᾳ κειμένοις κώδιξιν ἐπὶ τῆς Ῥώμης ἔξεστιν ἐντυχόντα καὶ καιρὸν τῆς γραφῆς μαθόντα ἀκριβῶς εἰδέναι τὸν βουλόμενον. *Vnde manifestum est, quod circa primam descriptionem natus sit, veteres etiam, qui Romae seruantur, codices euoluenti et tempus descriptionis indaganti licebit id, si voluerit, accuratius cognoscere*. Certe tabulas censuales cum cura confici, et seruari solitas, patet ex Dione *lib. LIX. p.* 657. vbi narratur, Caligulam Caesarem, perdita inter aleam pecunia, τὰς γαλατῶν ἀπογραφὰς postulasse, necatisque locupletissimis, ad sexies millies sestertium coegisse.

(s) Henr. Vales. *Not. ad Euseb. Hist. Eccl. p.* 11.

HVETIO (*t*) pro Κυρηνίου Κυϊντιλίου legere. Quemadmodum enim supra e Monimento Ancyrano a nobis est demonstratum, census huius primordia incidunt in annum Iul. XXXVIII. quo omnino adhuc Syriae praeerat Sentius Saturninus, anno demum XXXIX. vel XL. locum facturus Quinctilio Varo, successori. Census igitur iste, quia LVCA P. Quirinio tribuitur, sub Sentio Saturnino coepit, sub Quintilio Varo est absolutus, atque Tertulliano recte vocatur census Saturnini, quum tabulae publicae titulum plerumque a primo negotii auctore ferant.

§. XXVII.

Via tertia. Varia interpretatio verborum Lucae.

Sed ad vltimum demum characterem pergendum est, qui accurata annorum Tiberii chronotaxi nititur. Hunc denuo LVCAS (*u*) his verbis suppeditat: Ἐν ἔτει δὲ πέντε καὶ δεκάτῳ τῆς ἡγεμονίας Τιβερίου Καίσαρος, ἡγεμονεύοντος Ποντίου Πιλάτου τῆς Ἰουδαίας, καὶ τετραρχοῦντος τῆς Γαλιλαίας Ἡρώδου, Φιλίππου δὲ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ τετραρχοῦντος τῆς Ἰτουραίας καὶ Τραχωνίτιδος χώρας, καὶ Λυσανίου τῆς Ἀβιλήνης τετραρχοῦντος -- καὶ αὐτὸς ἦν ὁ Ἰησοῦς ὡσεὶ ἐτῶν τριάκοντα ἀρχόμενος. *Anno autem decimo quinto Imperii Tiberii Caesaris, Pontio Pilato procurante Iudaeam, et Tetrarcha Galilaeae Herode, Philippo autem, ipsius fratre, Tetrarcha Ituraeae et Trachonitidis regionis, et Lysania Abilenes tetrarcha, -- ipse autem Iesus incipiebat esse quasi annorum triginta etc.* Haec verba quemadmodum satis aperte docent, Christum anni Tiberii XV. trigesimum suum agere coepisse: ita multi inde arripuerunt errandi occasionem. Nihil enim amplius deliberandum rati, a decimo quinto Tiberii anno retro numerarunt triginta, et sic inciderunt in annum Iul. XLIII. quem sine vlteriori discussione pro Christi natali venditarunt, quum tamen ille neque cum Herodum temporibus, neque cum era templi Herodiani conspiret. Alii in interpretando Lucae textu desudarunt, et particulam ὡσεὶ cum latitudine sumendam, aut annum Christi trigesimum a decimo quinto Tiberii plane separandum existimarunt. Quibus tamen inuentis adeo non soluerunt nodum, vt potius magis magisque adstrinxerint. Hic vero interpretationibus cunctis minus opus erit, si, annos Tiberii non vna eademque ratione semper numerari, obseruemus. Primi hoc notarunt atque ad liquidum rationibus perduxerunt IO. GEORG. HERWARTVS (*x*), et eundem postea sequutus ANTONIVS PAGI (*y*) in eam suspicionem adducti a CLEMENTE ALEXANDRINO (*z*), qui de Tiberii principatu hunc in modum disserit: Αὔγουστος ἔτη τεσσαράκοντα τρία. Τιβέριος ἔτη κβ. Γάϊος ἔτη δ. etc. *Augustus annis quadraginta tribus, Tiberius annis*

[t] Huet. *Demonstr. euangel. quaest.* IX. *cap.* 10. *p.* 703.

(u) Luc. III, 1. 23.

(x) Io. Georg. Herwart. *in Chronolog. cap.* 248.

[y] Ant. Pagi *Critic.* ad *Baronium Tom.* I. *ad ann. XI. p.* 6. primus hanc obseruationem multis rationibus stabiliuit, licet plagii eum arguat Sam. Basnagius. Tillemontius quoque *dans l'histoire des Empereurs Tom.* I. *not.* 4. *ad vitam Augusti* multis hanc Pagii coniecturam impugnat, verbis tamen potius, quam rationibus.

(z) Clemens Alexandr. *lib.* I. *Stromat. p.* 339.

annis XXII. Cajus annis IV. etc. imperarunt. Quo vulgari historicorum plerorumque calculo proposito, ita pergit: Τινὲς μὲν τὰ τῶν χρόνων τῶν Ῥωμαϊκῶν βασιλέων οὕτως ἀναγράφουσι. Γάϊος Ἰούλιος Καῖσαρ ἔτη γ΄, μῆνας δ΄ ἡμέρας ε΄. μεθ᾽ ὃν Αὔγουστος ἐβασίλευσεν ἔτη μϛ΄ μῆνας δ΄ ἡμέραν μίαν, ἔπειτα Τιβέριος ἔτη κϛ΄ μῆνας ϛ΄, ἡμέρας ιθ΄. *Quidam Imperatorum Romanorum tempora sic describunt. C. Iulius Caesar annis tribus, quatuor mensibus, quinque diebus. Post quem regnauit Augustus annis quadraginta sex, mensibus quatuor, die vno, deinde Tiberius annis viginti sex, diebus nouendecim*. Ex his igitur locis, neque a SYLBVRGIO neque a SCRIVERIO castigatis, facile patet, Tiberiano principatui duplex initium, alterumque a morte Augusti, alterum vero a Proconsulari eius potestate consortioque imperii esse arcessendum. Auctores enim sunt illorum temporum scriptores, Tiberium ab Augusto in imperii societatem receptum, parem cum patre potestatem extra vrbem, in prouinciis et apud exercitus, obtinuisse. Hanc rem ita memoriae prodidit TACITVS (a): *Nero solus e priuignis erat; illuc cuncta vergere, filius*, COLLEGA IMPERII, CONSORS TRIBVNICIAE POTESTATIS *adsumitur, omnesque per exercitus ostentatur*. Paullo distinctius tempus signat VELLEIVS PATERCVLVS (b): *Concussis*, inquit: *hostium viribus, classicis peditumque expeditionibus, quum res Galliarum maximae molis accensasque plebis Viennensium dissensiones coercitione magis, quam poena, mollisset, et Senatus populusque Romanus, postulante patre eius*, VT AEQVVM EI IVS IN OMNIBVS PROVINCIIS EXERCITIBVS*que esset: (etenim absurdum erat, non esse sub illo, quae ab illo vindicabantur, et qui ad opem ferendam primus erat, ad vindicandum honorem non iudicari parem;) in vrbem reuersus, iam pridem debitum, sed continuatione bellorum dilatum, ex Pannoniis Dalmatisque egit triumphum*. Ex hoc VELLEII loco simul annum, quo Augustus Tiberium consortem Imperii adsumsit, licebit discere. Quum enim hoc eo tempore, quo in Gallia cum imperio fuit, & quidem ante triumphum Pannonicum, factum testetur: consequens est, vt id anno ab V. C. DCCLXIV. Iulian. LVI. contigerit, quum hoc ipso anno, DIONE (c) teste, in Galliam abierit, sequente Romae triumpharit. Id quod egregie cum Clementis computatione conuenit. Quod si enim ab huius anni V. Kal. Sept. quo Tiberium in societatem imperii admissum ANTONIVS PAGI vlterius probat, numeres viginti sex; incides in V. Kal. Sept. anni Iul. LXXII. porro adiice menses VI. peruenies ad V. Kal. Martii eiusdem anni, denique adde dies nouendecim, habebis diem XVII. Kal. Aprilis, anni Iul. LXXXII. quo morari inter homines desiit, vt adeo omnino hac ratione annos XXVI. dies nouendecim imperauerit.

§. XXVIII.

[a] Tacit. *lib. I. Annal. cap.* 3.
(b) Vellei. Pat. *lib. II. c.* 121.
[c] Dion. *lib. LVI. p.* 586.

§. XXVIII.

Hanc eram Tiberii proconsularem haut parum confirmant monimenta antiqua, e quibus genuinum eius initium hauriri quam commodissime poterit. Quum enim VELLEIVS PATERCVLVS aperte dicat, Tiberium, antequam in vrbem reuerteretur, et de Pannoniis Dalmatisque triumpharet, collegam imperii creatum esse, monimenta antiqua multum nobis in eo praestant vtilitatis, quod verum huius triumphi annum, paullo ante a nobis descriptum, indicant. Sic nummus exstat (*d*), cuius in antica Caesaris Augusti vultus exhibetur cum titulo IMPERATOR CAES. AVGVSTVS, in postica Tiberius, currui triumphali insistens cum perigraphe: TI CAESAR AVG. F. TR. POT XIII. Qui annus in illum, quem superiore paragrapho signauimus, plane incidit. Multo tamen distinctius de hoc triumpho loquuntur Fasti consulares et triumphales, ex marmoribus Capitolinis ab HVBERTO GOLZIO editi (*e*), siquidem ad annum Iul. LVII. ab vrbe condita DCCLXV. haec occurrunt:

Era Tiberii Proconsularis illustratur?

GERMANIC. IVL. TIB. F. AVG. N. CAESAR.
C. FONTEIVS. C. F. C. N.
CAPITO
TI IVLIVS. AVG. F. DIVI. N. CAESAR.
III. COS. II. PROCOS.
DE ILLVRIEIS PANNONIEIS DALMATEIS
ET GERMANEIS. VI. IDVS. MAI.

Ex his FASTIS supputatio nostra quam maxime confirmatur. Fieri enim non potest, quin alio anno, quam Iuliano LVI. in consortium Imperii admissus sit, si anno Iul. LVII. triumphauit. Ex eo vero tempore Tiberium, praeter Augusti cognomen, omnia cum patre communia habuisse, monimenta denuo docent. Sane enim exstant nummi, quorum in antica Augustus exhibetur cum titulo: CAESAR AVGVSTVS PATER PATRIAE: in postica Tiberius cum perigraphe: TI CAESAR AVGVSTI. F. TR. POT. XV. Nec minus de communi vtriusque imperio testantur sequentia ex FASTIS CONSVLARIBVS iisdem depromta:

C. SILIVS. P. F. P. NEPOS. L. MVNATIVS.
L. F. L. N. PLANCVS
IMP. CAESAR. DIVI F. C. N. AVGVSTVS.
ET. TI. IVLIVS. AVG. F. DIVI. N. CAESAR
REIPVBLICAE CONSTITVENDAE POTESTATEM
IN DECENNIVM ACCEPERVNT.

Haec igitur omnia, quemadmodum de Tiberii Proconsulari imperio satis testantur, eiusque initium ostendunt accurate: ita et chronotaxin

(d) Hubert. Golz. *in Fastis magistrat. et triumphor. Roman.* p. 231.

(e) Idem *in Historia Augusti ex antiqu. numism. restituta* p. 112.

xin Christi egregie illustrant. Superiores enim characteres natalis Christi non aliam admittunt computandi rationem, quam hanc ipsam, a proconsulari eius imperio arcessendam. Quod si igitur ab anno Iuliano LXX, qui decimus quintus Tiberii fuit a proconsulari imperio, retro numeraueris annos XXX. denuo sese offeret annus Iul. XXXXI. ab V. C. DCCXLIX. quem Christi natalem diximus. Nec putandum est, ita ignotam fuisse hanc Tiberii epocham, vt eam LVCAS quoque ignorauerit; quum non modo CLEMENS ALEXANDRINVS diserte adfirmet, quosdam suo adhuc tempore ita numerare solitos, sed etiam certo constet, prouinciales, Caesarum suorum studiosissimos, et Romanarum consuetudinum non adeo gnaros, plerumque consortes imperii cum veris Augustis pari dignatos esse honore, eosque et Reges et Augustos vocasse. Ipsum Tiberium, de quo nunc agimus, viuenti Augusto parem fecisse DIONYSIVM ALEXANDRINVM, alias Periegeten dictum, viri quidam docti suspicati sunt. Vbi enim v. 1051. Poematis sui geographici ita cecinerat:

> Ἀλλ' ἔμπης καὶ δῆριν ἀμαιμάκετοι περ ἐόντας
> Αὐσονίου βασιλῆος ἐπιπρήϋνεν ἀκωκή.
> *Verumtamen praelio indomiti quamuis essent, (Parthi)*
> *Ausonii tamen regis mansuefecit hasta.*

alio loco ita pergit:

> Ῥώμην τιμήεσσαν, ἐμῶν μέγαν οἶκον ἀνάκτων
> Μητέρα πασάων πολίων, ἀφνειὸν ἔδεθλον.
> *Romam honorabilem,* MEORVM *magnam domum* REGVM,
> *Matrem omnium ciuitatum, diues solum.*

Denique ipsos Principes sic salutat:

> Ἐκ Διὸς Αὐσονίδαι ἀεὶ μέγα κοιρανέοντες.
> *E Ioue Ausonii semper strenue dominantes.*

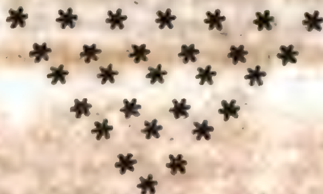
His igitur versibus Augustum Tiberiumque simul imperantes intelligi, eo minus dubitandum putant, quo certius constet, DIONYSIVM hunc PERIEGETEN Augusto imperante scripsisse. Quomodo vero Augusti temporibus de pluribus ἄναξιν aut κοιρανέουσι Romanis loqui potuisset, nisi Tiberium Augusto parem putasset, quippe qui ab hoc consors imperii adsumtus, aequum in prouincias et legiones obtinuerit imperium? Sed vt vera fateamur, ea doctorum obseruatio non adeo extra omnem dubitationis aleam posita videtur, nec plane exploratum est, idemne sit DIONYSIVS, περιηγήσεως auctor, cum eo, quem ab Augusto in orientem missum nouimus (f). Vt vt se res habeat, semo-

(f) Dionysii Periegetae, alias Alexandrini, aetas obscura admodum est. Eum *aureolum suum libellum principantibus Antoninis scripsisse*, existimant Barthius *lib. VIII. Aduers. cap.* 5. et Salmas. *ad Spartan. p.* 614. *Tom.* I. *Script.*

remoto etiam hoc DIONYSII testimonio, res ipsa salua erit, et qui haec omnia, quae hactenus diximus, paullo accuratius, adhibita in consilium ratione, expenderit, hypothesin hanc tam claram atque euidentem esse deprehendet, vt nulla alia cum istorum temporum historia monimentisque concilietur facilius.

§. XXIX.

Constitutum nobis initio erat, hypothesin hanc chronologicam ex mente VAILLANTII, auctoris anonymi apud SARNELLVM, RIGORDI, PAGII, PEZRONII, NORISII, TILLEMONTII, BASNAGII, CLERICI, aliorumque eruditissimorum huius saeculi virorum propositam, patrum quoque suffragiis stabilire, atque cum reliqua vitae Christi chronotaxi. Sed quum haec omnia succincta dissertatio minime capiat, ea alii occasioni fuere destinanda. Hinc nihil videtur reliquum, nisi respiciamus portum, actisque summo Numini gratiis, vela demum aliquando contrahamus. Epilogus Dissertatiunculae.

DE

Script. Hist. Aug. Sub M. Aurelio et L. Vero vixisse eum mauult Voss. *lib. II. de Hist. Graec. cap.* 5. Sub Seuero, Caracalla et Geta floruisse contendunt Scaliger *in Notis ad Euseb. Chron. n. MMCCXV. p.* 228. quem etiam paullo post se ipsum deserens sequutus est Salmasius *Exercitat. ad Solin. p.* 411. 628. Immo Luitprandus Ticinensis confundit hunc Dionysium Alexandrinum cum Dionysio, Pontifice Romano, qui praeesse coepit anno Chr. CCLIX. quem tamen, velut caecus caecum, hac in re sequitur Lud. Iacobus a S. Carolo *in Biblioth. Pontificial.* II. *p.* 63. Diserte quidem Plinius *lib. VI. Hist. N. cap.* 27. *Hoc in loco*, inquit, *genitum esse Dionysium, terrarum orbis recentissimum Auctorem, constat, quem ad commentanda omnia in orientem praemisit Diuus Augustus, ituro in Armeniam in Parthicas Arabicasque res maiore filio.* Quod quum etiam Eustathius Scholiastes testetur: certo inde colligunt, aetatem Dionysii in Augusti tempora incidisse. Conf. Io. Alb. Fabricii *Biblioth. Graec. lib. IV. cap.* I. *p.* 22. Anton. Pagi *Tom. I. Criticae Baron. p.* 8. B. Christ. Cellarii *Diss. de Poetis Scholae publicae vtilioribus Halae* 1706. 4to edita §. 18. *sequ.* At si dicendum, quod res est, id non adeo liquidum videtur, et diuersum hunc *περιηγήσεως* auctorem esse a Dionysio, in orientem misso, luculenter ostendit Henr. Dodwellus *in Dissert. de aetate et patria Dionysii Perieg. in Geogr. minor. Hudson Vol. IV.* cuius argumentis nondum video ab vllo satisfactum.

DE VERAE FALSAEQVE SAPIENTIAE CHARACTERIBVS.

EXERCITATIO III.

CEBES Thebanus, quo nemo felicius puriorem Socratis doctrinam sectatus est, in elegantissima, quam posteritati reliquit, Tabula vniuersam vitae humanae rationem, studiaque mortalium tam ingeniose adumbrauit, vt hac quidem in re nemo illi comparandus esse videatur. At nescio, an in luculentissimo eius libello quidquam occurrat, accurata attentione dignius, quam id, quod de vera falsaque eruditione prudenter monuit (a). Postquam enim ostenderat fusius, quanta pericula homini in hoc vitae theatrum prodeunti ab impostura, opinionibus, voluptatibus, ipsaque rerum domina, fortuna, immineant, et quam multi deinde ab incontinentia, luxuria, auaritia et adsentatione delusi, triste faciant naufragium: porro addit vir sapientissimus, eos tantum hanc pestem effugere, qui a Μετανοίᾳ, id est, Poenitentia seruati, in verae sapientiae viam reducantur. Verumtamen nec horum quidem rem omnem in vado esse. Ingressi enim hoc iter noua sese pandere diuerticula, a quibus nisi diligentius sibi caueant, nihil esse facilius, quam vt ad ψευδοπαιδείαν, hoc est, falsi nominis eruditionem euagentur, et vana doctrinae specie decepti, vel sic quoque pereant. Ex quibus demum colligit CEBES, hominum, qui eruditi vocantur, nonnisi paucissimos exitium euitare, et actum esse de plerisque omnibus, nisi falsae eruditioni nuncium mittant, arduamque illam, quae ad veram sapientiam perducit, viam quam primum ingrediantur. Id enim qui faciant, eos demum, continentia ac tolerantia ducibus, ad beatorum domicilium peruenire, vbi splendidissima corona redimiti, sem-

(a) Cebet. Tabula p. 34. sequ. edit. Hieronymi Wolfii.

sempiterna felicitate perfruantur. Haec CEBES Thebanus, cui pro temporum, in quae inciderat, forte rationem dictorum suorum constitisse, nemo forsan dubitauerit. Ast quod eadem fabula hodienum in vita mortalium agatur, pluresque etiam nostris temporibus, dum sapientiae inhiant, falsa eruditionis specie deludantur, id vero est, quod paucissimi sibi persuadent. Omnes quippe laudamus temporum nostrorum felicitatem, ac non sine ambitione nobis gratulamur, quod in eam seruati simus aetatem, qua rerum diuinarum atque humanarum scientia numeros omnes impleuerit. Et tamen plerique, quos vulgus tanquam oracula et portenta quaedam suspicit in maximo, quem dare solent, eruditionis strepitu nihilo sunt stultis meliores, sed ita vitiis omnibus laborant, vt nullis magis opus esse videatur magistris viuendi, quam qui vitae vniuersae, honeste ac prudenter instituendae, rationem magno supercilio profitentur. Huc accedit, quod multae, quae passim inculcantur, doctrinae ad euertendam potius, quam amplificandam veram eruditionem comparatae sunt. Delere enim ex hominum animis pietatem, res diuinas scurrili dicacitate subsannare, veritates euidentissimas argute explodere, pestilentissimos contra errores stabilire, hic vero eruditorum complurium labor est: hoc illi agunt, hoc moliuntur, in hoc somnum, in hoc vigilias reponunt. Rediisse nos dixeris in illa tempora, de quibus VARRO dicere solitus est, neminem aegrotum quidquam somniare tam nefandum, quod non aliquis dicat philosophus. Adeo non modo sapientiam, sed ipsum etiam illius amorem, eheu amisimus. Quae quum ita sint, facile quilibet intelligit, etiamnum inter mortales agi Cebetis fabulam, et magis nunc, quam vnquam, verendum esse hominibus, ne falsae eruditionis praestigiis decepti nubem pro Iunone amplectantur, et, dum sapientiae inhiant, in summam stultitiam incauti delabantur.

Considerans hanc insignem humanarum rerum caliginem ille apud CICERONEM (b) Cotta, eo vesaniae prolabitur, vt Deo tantum non dicam scribat, quod hominem ratiocinandi facultate donauerit. *Haud scio*, inquit, *an melius fuerit humano generi, motum istum celerem cogitationis, acumen, solertiam, quam rationem vocamus, quoniam pestifera sit multis, paucis admodum salutaris, non dari omnino, quam tam munifice et tam large dari*. Existimat ergo vir liberioris ingenii, Deum melius consulturum fuisse hominibus, si rationis acumen eis omne ademisset, quandoquidem eius vsus admodum difficilis sit, abusus longe facillimus. Plurimos enim homines, qui rationis ductum sequi se arbitrentur, in errores pestilentissimos incidere, multoque esse infeliciores bestiis, quibus illam intelligendi facultatem natura denegasset. Ex quo consequi credit Cotta id, quod antea diximus, non plus nos debere Numini, a quo rationem acceperimus, quam furiosus illi debeat, qui gladio illum accinxerit. At impia profecto haec vox est, et stulto, quam viro sapiente, dignior. Facit enim Cotta, quod solet nequissimus quisque: siquidem crimen in alium transfert, quod in homine est, ipsumque Deum, quam se, accusare mauult. Sane

(b) Cicero *libr.* III. *de Natur. Deor. cap.* XXVII. *p.* 174.

Sane enim non ratio nos in praecipitia iſta ducit, ſed rationis abuſus, is vero non a Deo eſt, ſed ab hominum inſania, tantumque abeſt, vt vlla errorum culpa in ſupremo Numine haereat, vt illud homini viam ſapientiae oſtenderit expeditiſſimam. Neque exiſtimandum eſt, viam hanc eſſe ita occultam, vt a diuerticulis diſcerni nulla ratione poſſit: (miſera enim ſic eſſet hominum conditio, ſi in tot viarum erroribus nullis plane ſignis vterentur, quibus vera a falſis diſtinguere poſſint:) ſed quemadmodum aurum adulterinum, quamuis ad genuinum et colore et ſplendore proxime accedat, ab earum rerum peritis facili negotio dignoſcitur: ita et verae falſaeque ſapientiae certa ſunt ſigna, certi characteres, ad quos quicunque ſollicite attenderit, eum haud facile falli ac decipi poſſe, arbitramur. Et de his quidem verae falſaeque ſapientiae characteribus commentari nonnihil in praeſenti, haud intempeſtiuum viſum eſt. Quum enim a SERENISSIMO AC POTENTISSIMO PRINCIPE AC DOMINO, DOMINO FRIDERICO WILHELMO, REGE PRVSSIAE, DOMINO MEO LONGE CLEMENTISSIMO, diuinarum humanarumque rerum ſcientiam, quam Philoſophiam vocamus, in celeberrima hac bonarum artium ſede publice profiteri iuſſus ſim: merito me anxium ſollicitumque tenuit haec cura, qua demum ratione demandata mihi prouincia rite defungi, et tam honeſti, quod ſubeundum eſt, muneris partes ita implere poſſem, vt ſupremo Numini rationem aliquando intrepide redderem. Sane enim maxima iſta, quae mei ordinis hominibus a ψευδοσοφίᾳ falſaque ſapientia imminent pericula, nunquam magis obuerſata ſunt animo, quam hoc tempore, quo aliis ad veram ſapientiam praeire iubeor. Identidem profecto mihi in mentem venit, quam ſit arduum docendi munus, quantiſque cum periculis coniunctum. Excolere atque emendare ingenia, euellere ex animis praeiudicatas opiniones, indagare veritatem, explicare rerum naturalium cauſſas et adfectiones, aliis ad beatam illam ſui notitiam, ad virtutem veramque felicitatem praeire, nihil denique dicere, nihil agere, quod non iuuentuti exemplo ac incitamento ad veram honeſtatem eſſe poſſit, id demum eſſe mearum partium intellexi. At quam magnum hoc, quaeſo, ac difficile? Quanta cautione prouiſioneque opus eſt etiam exercitatiſſimis, vt iſtos, quos ſupra notauimus, ſcopulos feliciter defugiant? Quapropter primum hoc mihi duxi ac antiquiſſimum, vt nihil hic viribus meis, diuinaeque gratiae omnia tribuenda eſſe, mecum ſtatuerem: proximum autem, vt de verae falſaeque ſapientiae characteribus cum cura cogitarem, vt eo veluti Ariadneo inſtructus filo, e tot viarum anfractibus feliciter eluctarer. Et hanc meditationem, quod felix fauſtumque ſit, tanquam muneris mei primitias in hoc bonae mentis delubro nunc primum dedico, ex re et vero arbitratus, non poſſe profeſſorem vtilius quidquam, quam hanc praeſtantiſſimam doctrinam, cum diſcentibus communicare.

Vt autem initio, quid antiquis hac de re in mentem venerit, paullo diligentius inquiramus: primus philoſophorum de verae falſaeque ſapientiae characteribus cogitaſſe videtur SOCRATES. Quum enim illius

ſius aetate vbique in ſcholis regnarent ſophiſtae, genus hominum glorioſum et magniloquum, quod vanis promiſſis ditiores iuuenes aere emungere, ac fumum pro ſapientia vendere conſueuerat: id ſibi negotii datum credebat SOCRATES (*c*), vt laruam detraheret impoſtoribus, et nudam doctrinae eorum vanitatem oculis omnium exponeret. Id quod ſane fieri non potuit, quin ſimul in verae falſaeque ſapientiae characteres ſollicite inquireret. Verum vt nihil ſcripſit Socrates; ita quidquid cum Sophiſtis egit, praeter pauca, quae Xenophon et Plato ſeruarunt, dudum interiit, vt adeo vix conſtet, quibus characteribus in diiudicanda verae falſaque ſapientia vſus ſit, praeterquam quod iactantiae, neglectae vera emendationis, ac turpis lucri cupiditatis eos inſimulaſſe, hoſque falſae ſapientiae characteres non ſine ſale in iis notaſſe dicitur. Iactantiam ſophiſtarum eum eſſe inſectatum, et ex illa falſam eorum ſapientiam collegiſſe, extra omnem dubitationis aleam poſitum videtur. Proditum enim memoriae eſt, Socratem, quum ſophiſtas omnium rerum ſcientiam profiteri animaduertiſſet, nullam praetermiſiſſe occaſionem, eos in anguſtias cogendi, eoque redigendi, vt ipſi, ſe nihil ſcire, cum rubore faterentur. Iam enim redeuntes ex eorum ſchola diſcipulos adgreſſus, acutis quaeſtionibus, ne ignorantiam ſuam diſſimulare poſſent, faciebat. Iam ipſis ſophiſtis, ſimulata ignorantia deluſis, eandem extorquebat confeſſionem. Ex qua deinde colligebat minime in illis inueniri eam, quam tanto ſupercilio iactarent, ſapientiam, neque eſſe ſapientis, earum rerum ſcientiam magnifice iactare, quarum ipſe ſit ignariſſimus. Atque inde factum eſt, vt ipſe ſibi ab hac oſtentatione prudenter caueret, nihilque ſe ſcire diceret, prater hoc vnicum, quod ſciret nihil (*d*): quin adderet, ſe nondum iudicare poſſe, cur ab Apolline Delphico ſapientiſſimus mortalium iudicatus ſit, niſi ideo hoc factum eſſet, quod ipſe ſciret, ſe neſcire, quae alii neſcire ſe, ſcire nollent. En ipſius verba: *Videtur autem, o viri Athenienſes, ſolus Deus ſapiens eſſe, atque hoc oraculo id ſibi velle, humanam videlicet ſapientiam parui, imo nihili, pendendam eſſe. Quod vero Socratem nominat ſapientem, ob id facere, quod nomine meo, tanquam exemplo quodam vtens, quaſi ſic dicat: Is, o viri, ſapientiſſimus eſt, qui, quemadmodum Socrates, nouit reuera, ſapientiam ſuam eſſe nihili pendendam.* Haec Socrates, ex quibus ſatis conſtat, eum iactantiam et vanam ſcientiae oſtentationem pro falſae, modeſtam ignorantiae ſuae agnitionem pro verae ſapientiae charactere primo habuiſſe. Huic vero addebat alterum, verae emendationis neglectum, cuius ſophiſtas non minus grauiter accuſauit. Quum enim hi homines neſcio quam iuuenes ad remp. praeparandi de rebuſque omnibus diſſerendi ſolertiam profiterentur: facile in ſe non minus, quam in diſcipulis, ferebant improbitatem, et mentem incompoſitam, dummodo doctiores, aut certe loquaciores, ex eorum

(c) Plutarch. *in Quaeſt. Platon. p.* 999. *Vide* Charpent. *vit. Socrat. cap. XV.* Cic. *lib. I. Acad. Quaeſt. cap. IV. p.* 5. Diog. Laert. II, 38. Plato *in Apol. c.*

(d) Plato *in Apol. Socrat. p.* 190. *ſ. p.* 191.

ſcholis prodire viderentur. Hinc lepide apud PLATONEM (*e*) iocatur Socrates, ſophiſtas quibuſuis aliis artificibus eſſe feliciores, et velut dormientes rete trahere. Nam ſutoribus, qui calceos veteres deteriores, quam acceperint, redderent, intra triginta dies fame fore pereundum: at Protagoram, famoſum ſophiſtam, vniuerſam Graeciam annis plus quam quadraginta decepiſſe, et dum deteriores reddiderit diſcipulos, quam accepiſſet, plures ob hanc rem cumulaſſe pecunias, quam aut Phidias, aut decem alii ſculptores, lucrati fuerint. Ex quibus denuo conſequi exiſtimat, ſophiſtas non modo non ſapientes, ſed et inſanos eſſe iudicandos. Pertinet huc etiam elegantiſſima eius diſſertatio, a XENOPHONTE (*f*) recenſita, in qua ex inſtituto docet, *omnes virtutes ad ſapientiam pertinere, nec ſapientis nomen tueri eum, qui animum non a vitiis purgarit*. Interrogatus enim, *num eos, qui ſcirent, quid agere oporteat, et his contraria facerent, ſapientes ac temperantes eſſe putaret?* potius inſipientes ac ſtupidos eſſe reſpondit: πάντας γὰρ οἶμαι προαιρουμένους ἐκ τῶν ἐνδεχομένων, ἃ οἴονται συμφορώτατα αὐτοῖς, εἶναι, ταῦτα πράττειν. νομίζω οὖν μὴ ὀρθῶς πράττοντας, οὔτε σοφοὺς, οὔτε σώφρονας εἶναι. *Etenim*, ait, *omnes arbitror deligentes de illis, quae fieri poſſunt, quam maxime ipſis vtilia facere. Quamobrem, qui non recte faciunt, eos neque ſapientes, neque ſanos eſſe ſtatuo.* Ex quibus verbis palam eſt, emendationem voluntatis eum in ſapiente quam maxime requiſiuiſſe. Quamuis enim in hoc fallatur, quod hanc voluntatis emendationem ex emendatione intellectus deriuat, quem naeuum in Socrate iam notauit illuſtris noſter CHRISTIANVS THOMASIVS (*g*): illud tamen palam vrget Socrates, ſapientem, niſi qui voluntatem emendauerit, eſſe neminem. Quin nec illud praetermittendum, quod Socrates hunc characterem adplicauerit ſibi ipſi, ex eoque de profectibus ſuis in ſapientia iudicarit. Qua de re notari merentur verba EPICTETI apud ARRIANVM (*h*): ἀλλ᾽ ὁ Σωκράτης τί λέγει; ὥσπερ ἄλλος τις, φησὶ χαίρει τὸν ἀγρὸν τὸν αὑτοῦ ποιῶν κρείσσονα, ἄλλος τὸν ἵππον, οὕτως ἐγὼ καθημέρας χαίρω παρακολουθῶν ἐμαυτῷ βελτίονι γινομένῳ. *Socrates autem quid dicit? Quemadmodum alius, inquit, delectatur, quum agrum ſuum meliorem facit, alius, quum equum: ſic ego quotidie delector, quum me fieri meliorem deprehendo.* Quae fuſius deinde explicat Epictetus, et docet, qua in re meliorem ſe fieri, gauiſus ſit Socrates, non ſcilicet in oratiunculis aut praeceptiunculis, ſed in vera virtute, vt incuſaret neminem, reprehenderet neminem, eodem ſemper vultu et egrederetur, et rediret domum. Haec demum fuiſſe, ex quibus Socrates, an profecerit in ſapientia, cognouerit. Plura non addo. Vel ex his enim ſatis conſtat, alterum hunc fuiſſe Lydium lapidem, ad quem Socrates verum falſumque ſapientiam exegit. Reſtat ergo tertius, *lucri cupiditas*. Solebant Sophiſtae neminem

[e] Plato *in Menone* p. 10.

(f) Xenoph. *Mem. Socr. lib.* 3. *cap.* XII. *p.* 644.

(g) Chriſt. Thomaſ. *Cautel. circa praecogn. iuris cap.* XIV. *p.* 218.

[h] Arrian. *Diſſert. Epictet. lib.* III. *cap.* V. *p.* 274.

nem admittere in disciplinam, nisi qui aurum liberaliter offerret. Qua sordida lucri captura immensas sibi diuitias parabant. De Protagora paullo ante diximus. Nunc addimus Gorgiam Leontinum (*i*), qui arte sophistica tantum quaestum fecerat, vt sibi ipse statuam auream et solidam suo aere posuerit. Quin gloriabantur de eo, seque Socrati longe anteponebant, quod, quum hic doctrina sua nihil lucraretur, ipsi rebus omnibus abundarent. A XENOPHONTE (*k*) enim relatum est, Antiphontem Sophistam, quum aliquando familiares Socratis ab ipso voluisset abducere, praesentibus amicis hac vsum esse oratione: Arbitrabar ego, o Socrates, eos, qui philosopharentur, feliciores fieri oportere: at tu mihi videris contraria ratione philosophia tua frui. Viuis enim ita, quo pacto si vel quiuis seruus sub domino victitaret, non maneret: vteris cibo potuque vilissimo, neque tantum veste vili, sed eadem quoque per aestatem et hiemem indueris, semperque calceis tunicaque cares. Praeterea pecuniam non accipis, quae et comparantibus est voluptati, et iis, qui iam compararunt, liberalius iucundiusque viuendi caussa est. Quamobrem si, quemadmodum reliquarum actionum magistri discipulos suos imitatores sui efficiunt, tales tu quoque familiares tuos reddes: putare debes, infelicitatis te magistrum esse. Adeo Sophistae omnia ad quaestum referebant, aliosque existimabant minus esse sapientes, qui minus doctrina sua lucrarentur. At alia longe mens erat Socrati (*l*). Tantum enim abest, vt philosophiam ad opes colligendas comparatam esse, crederet, aut a discipulis vllam acciperet mercedem, vt potius falsae sapientiae hunc characterem crederet certissimum. Quam vere ac recte ita statuerit, iam non disputamus. Id saltim certum est, illum ita statuisse. Antiphonti enim, cuius verba paullo ante adduximus, id responsi dedit (*m*): Apud nos, mi Antipho, existimatur, eodem modo posse aliquem et forma, et sapientia, vel honeste vel turpiter vti. Nam quum aliqua formam pecunia cuiuis prostituit, scortum appellant: eam vero, quae, quemcumque intellexerit rerum honestarum et praeclararum amatorem esse, amicum sibi adiungit, modestam ducimus: itidem, qui sapientiam pro pecunia cuiuis prostituunt, sophistas, quasi quaedam scorta, vocant: quicumque vero illum, quem egregia praeditum esse indole animaduertat, quicquid boni scit, docet, vt amicum eum faciat, hunc facere putamus, quod virum honestum ac probum decet. Exstant et alia a Socrate hanc in rem dicta, ex quibus satis patet, eum hanc lucri cupiditatem tanquam falsae sapientiae characterem notasse: sed ea breuitatis studio omittimus, id modo obseruantes, quod et Plato eo argumento Socratem (*n*) virum sapientissimum et diuinitus datum esse Atheniensibus demonstrauerit, quia fuerit ab omni quaestus studio alienissimus, et gratis semper docuerit familiares, etiamsi ditescendi occasio ei fuisset commodissima.

[i] Athenaeus *lib. XI.* Plin. *lib. XXXIII. H. N.* 8. 4.

[k] Xenoph. *l. c. lib. I. cap. XX. pag.* 576.

(l) Vid. Charpent. *l. c. cap. XVII. pag.* 64.

[m] Xenop. *l. c. p.* 578.

[n] Charpent. *l. c.*

Sed a Socrate deueniendum ad eius discipulum PLATONEM (o), qui eandem de characteribus falsae sapientiae doctrinam singulari dialogo, quem Sophistam inscripsit, prolixe admodum explicauit. Quum enim subtili hac ac praestantissima scriptione id agat Plato, vt sophistarum doctrinam non minus a vera sapientia, quam res falsas a vero ente, differre doceat: peropportune hac occasione simul χριτήρια sophisticae omnisque falsae sapientiae recenset. Ea χριτήρια eleganti oratione explicat THEMISTIVS (p), vbi contra obtrectatores demonstrat, sophistae characteres Platonicos sibi minime conuenire. Quod si ergo rem diligentius expendamus, primus character, quem Plato in ψευδοπαιδείᾳ falsaque sapientia obseruat, est ambitus, quo iuuenes nobiles inprimis et diuites allicere soleant sophistae. Inde enim est, quod sophisticam iocose dicit esse *artem quae in conciliando comparandoque versatur, animaliumque gressibilium et terrenorum domesticorumque venationem, hominum videlicet priuatam capturam, ob numorum mercedem, et iuuenum diuitum et nobilium opinione virtutis disciplinaeque irretitionem*. Secundus eius character est τερατολογία, et vanorum verborum aucupium. Obseruat enim PLATO, sophistas, licet res praeclaras ac iuuentuti vtilissimas promittant, in sermone tamen maxime haerere, idque dare operam, vt discipulos non quidem probos, sed ranis reddant loquaciores. Vnde altera sophistae definitio non minus lepida: *Sophista est commutator, emtor et venditor, mercator videlicet, qui animi disciplinas venumdat, ad sermones instituta que virtutum praecipue pertinentes*. Tertius sophistarum character ex mente PLATONIS est *cauponatio*. Quemadmodum enim caupones vina, suspensa hedera, venum offerunt, omnique fallaciarum genere alliciunt emtores, gauisi, si vappas iactatione sua delusis pro Falerno obtrudere possint: ita eadem ratione fictitiam sapientiam venditant sophistae. Quum enim vere sapientes modeste de se semper sentiant; hi mera mysteria, et nescio quae horrenda secreta iactant, inuenta etiam noua, quae nemini mortalium vnquam in mentem venerint, magnifice crepant, vt audire te crederes illum apud HOMERVM:

Nos soli sapimus, reliqui volitant velut umbrae.

Atque inde tertia PLATONI nata est sophistae definitio: *Sophista est, qui in adquirendo versatur, commutat scilicet, emit, venditque cauponando: siue sua inuenta, siue aliena, circa virtutis studium vendat.* Addit his PLATO characterem quartum, contendendi disputandique pruritum. Quum enim iam ex superioribus characteribus liquido constet, sophistas non tam suam aliorumue emendationem, quam gloriam atque opes, mercenario studiorum labore quaerere: non mirum profecto est, si disputent, contendant, pugnent, et de lana, quod aiunt, caprina miro animi seruore digladientur. Pertinere enim hoc arbitrantur ad gloriam suam, si omnes disputandi altercandique arte superauerint.

[o] Plat. *in Sophista p. 70. sequ.* [p] Themist. *Orat. IV.*

nerint. Vnde quarta eiusmodi sophistae, vel athletae potius, definitio Platonica: *Sophista est artifex quaestus gratia contentiosus, contradictionibus ambigens, in pugnando certans, lucri prae caeteris studiosus.* Sequitur character fallae sapientiae quintus, curiosa opinionum vulgarium irrisio. Quamuis enim vere hoc sit philosophi munus, vt populares hominum errores, tanquam detracta larua, denudet, nullamque in ea re vel auctoritatis alienae, vel fortunae suae, habeat rationem: contingit tamen sophistis, quod solet stultis, qui

Dum fugiunt vitia, in contraria currunt.

Vt habeant enim, in quo exerceant ingenium, etiam euidentissimas veritates errorum popularium nomine traducunt, exsibilant, explodunt, et hoc consequuti, id sibi in primis laudi ducunt, quod discipulos suos praeiudiciis atque erroribus liberarint. Hinc quinta definitio Platonica: εἰρωνικῶς intelligenda: *Sophista est purgator animae, opiniones exstirpans omnes, quae doctrinis impedimento sunt.* Excipit quintum hunc characterem sextus, quem adfectatam πολυμαθείας laudem vocare liceat. Sollemne est sapientibus, modeste de doctrina sua sentire, et suo se pede metiri ac modulo. Hinc quanto proficiunt magis, tanto plus superesse fatentur, quod ignorent. Quin intellectus sui angustos limites adeo perspectos habent, vt plura ne sciri quidem posse, non inuiti fateantur. At quid sophistae? Sciunt omnia, et, quod lepidum dixeris, etiam, quae nesciunt, sciunt. Lusisse in hos homines crederes PLAVTVM (q), quum ait:

Omnia se simulant scire, nec quidquam sciunt:
Quod quique in animo habeant, aut habituri sint,
Sciunt: id quod Rex reginae dixerit, sciunt: quid
Iuno fabulata sit cum Ioue, quae neque futura, neque facta sunt,
Tamen illi sciunt.

Vnde sexta Platonis definitio: *Sophistae sunt, qui in omnibus sapientes discipulis videri volunt, nec tamen sunt.* Denique agmen claudit character septimus, quem ipse PLATO suo loquendi more praestigias vocat. Quemadmodum enim praestigiatores acetabulis suis ac calculis hominum oculis illudunt, et celeri manuum motu certas actiones ita effingunt, vt vere ita fieri videantur: ita sophistae, quum vana et stulta venditent, ea tamen celeritate ingenii et sermonis tam eleganter exornant, vt seuerissimae sapientiae speciem prae se ferre videantur. *Sic ista*, vt cum SENECA (r) loquar, *sine noxa decipiunt, quomodo praestigiatorum acetabula et calculi, in quibus fallacia ipsa delectat.* Atque hinc tandem septima Platoni subnata est definitio: *Sophista est quasi praestigiator quidam, et verarum rerum imitator.* Haec sunt, quae de verae falsaeque sapientiae characteribus commentatus est

[q] Plaut. *in Trinum Act. I. Scen. 2. v. 166.*
(r) Seneca *Epist. XLV.*

est Plato. Post eum vix quisquam ex instituto de illis cogitauit, praeter CLEMENTEM ALEXANDRINVM (s), qui in Stromatum libris multa hanc in rem dixit, sed suo more, hoc est, paullo confusius. Duo tamen exstare videntur loca, quibus sententiam suam clarius exposuit. In libro enim sexto Stromatum discrimen inter veram falsamque sapientiam traditurus: Καὶ ἡ μὲν, ait, αἰώνιός ἐστιν, ἡ δὲ χρόνῳ λυσιτελής. καὶ ἡ μὲν μία καὶ ἡ αὐτή, αἱ δὲ πολλαὶ καὶ ἀδιάφοροι. καὶ ἡ μὲν ἄνευ παθηματικῆς τινος κινήσεως, ἡ δὲ μετὰ παθητικῆς ὀρέξεως. καὶ ἡ μὲν τέλειος, ἡ δὲ ἐνδεής. Quae verba ita perperam solent reddere interpretes: *Et haec quidem sapientia partim aeterna, partim autem tempori vtilis; et partim quidem vna est et eadem, partim autem multae et indifferentes, et partim quidem est absque vllo motu patibili, partim autem cum patibili adpetitione, et partim quidem perfecta, partim vero indigens.* Sed malam hanc esse interpretationem, et contortam, quin nullius sensus, nemo non videt. Quare ita potius vertenda arbitramur verba CLEMENTIS: *Et haec quidem* (vera sapientia) *aeterna est, illa vero* (falsa) *tempori vtilis: haec vna semper et eadem illae multae et differentes: haec sine motu quodam patibili, illa cum patibili adpetitione, illa perfecta, haec indiga.* Sane si ita intelligantur verba, expeditissimus est CLEMENTIS sensus. Quatuor videlicet tradit verae falsaeque sapientiae characteres. Primo enim dicit veram esse aeternam, falsam tempori vtilem. Recte. Quum enim fictitii sapientes omnia ad caducae huius vitae commoditates referant, ii contra, qui vere hoc nomen tuentur, aeterna potissimum cogitant, et sapientiae fructus non minus, ac ipsam sapientiam, aeternos esse cogitant. Deinde veram sapientiam vnam, falsam multiplicem et sibi ipsi parum constantem esse ait. Id quoque sapienter. Nec enim potest doctrina, quae a se ipsa dissentit, sapientiae nomen mereri. Tertio veram sapientiam sine patibili motu, falsam cum patibili adpetitione esse coniunctam adfirmat. Nec id quidem male. Falsa enim sapientia prauos hominum adfectus ac inclinationes irritat, mentemque vel ad avaritiam, vel ad vanam ambitionem, vel ad turpes voluptates ac libidines sollicitat: quum vera perturbatam reuocet ad tranquillitatem, efficiatque, vt in summi boni possessione suauiter adquiescat. Denique vera sapientia est perfecta, falsa indiga, idque quartum est ex mente CLEMENTIS sapientiae criterium. Et profecto, si quidquam, hoc recte ac prudenter dictum. Sophistae enim et male sapientes aureos montes promittunt: at si ad rem veniendum, vix minima praestant, quin saepius, quae est eorum insignis impudentia, vbi vanis promissis animos pauerint, deinde media sibi deesse fatentur, et imposturam suam ridicula illa distinctione inter finem *externum* et *internum* satis inepte excusant. Quid ergo famelica hac et paupere sapientia insipientius? At vera sapientia perfecta est, sibique sufficiens. Veritatem quis desiderat? dabit; summam felicitatem? hanc quoque dabit; prudentiam? nec hanc negabit. Id quod

[s] Clem. Alex. *lib. VI. Strom. p. 642.*

quod a PHILONE, vel quisquis est sapientiae Salomoneae auctor (t), tam praeclare demonstratum est, vt a nemine id fieri potuisset elegantius. Alter CLEMENTIS locus, qui huc pertinere videtur, et a IO. FR. BVDDEO (u), viro sapientiae amantissimo, alicubi praeclare expositus est, in septimo Stromatum libro exstat. In eo quatuor illis, quos hactenus recensuimus, characteribus tres noui adduntur. Sapientis enim esse ait, primo *res nosse, deinde efficere, quod ratio dictauerit, et denique quae occulta fuerant apud veritatem, prout Dei maiestati conuenit, tradere posse*. Res nosse, id quidem est veritatem perspectam exploratamque habere, vt de numine rebusque diuinis pariter ac humanis rectas habeamus sententias. Ista vero cognitio scientiaque deinde ad virtutem pietatemque referenda, quae profecto aliter sibi non constat, quam si numinis voluntati nobis quacunque ratione patefactae obtemperemus, moremque geramus lubentissime. Cuius obsequii ac pietatis non alius denique fructus esse potest, quam vt alios quoque ad tantae felicitatis perducamus societatem, eosque itidem ad veram istam sapientiam erudiamus. Ex quo postremo colligit CLEMENS, omnes, qui vel a veritatis tramite aberrent, vel ea, quae vtcumque cognouerint, non ad morum vitaeque emendationem, sed ad ostentationem aut foedas voluptates referant, vel denique alios deteriores potius, quam meliores, docendo reddant, fallae sapientiae praestigiis decipi, et pro Iunone nubem, pro corpore vmbram imprudenter amplecti.

Haec sunt, quae veteres de verae falsaeque sapientiae characteribus commentati sunt. Possemus nunc, quid de eorum doctrinis sentiendum sit, quidque eruditi aetati nostrae propiores hac de re meditati sint, solide explicare. Sed alterum in tanta breuitate minus necessarium, alterum plane superuacuum esse arbitramur. In quantum enim rem acu tetigerint veteres, ex iis, quae paullo post dicturi sumus, facile quisque iudicabit. Quid vero recentioribus hac de re visum fuerit, dicere, hic nostra parum interest, quum aliorum expilare scrinia nolimus. Hinc reliquum est, vt quid nobis de sapientiae characteribus in mentem venerit, paucis exponamus. Plerique, qui de sapientia adhuc scripserunt, in eo videntur parum accurati, quod, quid sit sapientia, docere supersederint. Quum tamen rei, cuius obscura notio est, characteres animaduerti nulla ratione possint. Sane enim complures sapientiam cum eruditione confundunt, aliis vera sapientia est doctrina Christiana, falsa gentilium philosophia, quae posterior acceptio etiam in scriptura et patribus occurrit (x). Quamuis autem definitiones nominales sint in arbitrio hominum positae, et cuiuis liceat sapientiae vocabulo intelligere, quicquid voluerit: constat tamen inter omnes, priorem acceptionem falsam, posteriorem minus propriam esse. Primo enim sapientem esse posse, qui non sit erudi-

(t) Sap. VII. et VIII.
(u) Ioh. Fr. Budd. *Progr. περὶ τῆς γνώσεως* [illegible] *p.* 10. Clem. Alex. *lib. VII. p.* 701.
(x) *Vid.* Budd. *Theol. Mor. P. I. cap. I. sect.* 2. *n.* 66. *p.* 98.

eruditus, et rursus eruditum, qui non ſit ſapiens, ſatis demonſtrat experientia. Deinde quamuis largiamur, veram ſapientiam in Chriſtiana doctrina perfectiſſime doceri, nec vmquam eum ſapientem poſſe adpellari, qui non ſit Chriſtianus: non omnes tamen, qui ſibi auguſtum hoc nomen vindicant, ideo eſſe ſapientes, res ipſa docet. Quare vt omnem aequiuocationem euitemus, eruditum vocamus, quicunque ſibi veram et ſolidam rerum vtilium et neceſſariarum notitiam comparauit. At, ſi quis cum iſta notitia coniunxerit facultatem illius directricem, ita vt, quicquid didicerit, ad verum rectumque finem referre et velit et poſſit, eum iure dicimus ſapientem. Et hinc vera ſapientia eſt *viua veri bonique cognitio, cum emendata et ad omnem compoſita virtutem voluntate coniuncta, quae mentis facultates earumque operationes dirigit, vt obiectum legitimum eligant, inanibuſque dimiſſis vtilia et ad felicitatem ſummam profutura ſectentur*. Haec eſt vera ſapientia, haec vnica illa eruditionis directrix, haec ſummum illud ac incomparabile bonum, quod plures proh dolor quaerunt, quam inueniunt. Et hinc omnibus in medio poſita eſt ratio falſae aeque ac verae ſapientiae characteres inueniendi, vt non temere quiſquam, ſi ratione recte vti velit, poſſit offendere. Diximus primo: Sapientiam eſſe cognitionem viuam, i. e. talem, quae cum interno amore, deſiderio, experientia ac veluti guſtu coniuncta ſit. Stultus enim eſt, non ſapiens, qui multa nouit, deque rebus diuinis ac humanis ſubtiliter diſſerit, nec tamen ipſe tantorum, quae iactat, bonorum ſuauitatem vmquam percepit. Quum vero ad viuam huiuſmodi cognitionem nemo mortalium peruenire queat, niſi qui ſe

Character 1. ipſum prius accurate nouerit: conſequens eſt *vt ea rerum notitia, quae cum notitia ſui non coniuncta, aut illi impedimento eſt, ſapientiae nomen non mereatur*. Primum hunc ſtatuo falſae ſapientiae characterem. Ex quo facile patet, quid de pleriſque philoſophis paganis ſentiendum ſit, qui hominis nobilitatem et praeſtantiam ita collaudant, vt nec minimam miſeriae eius habuiſſe rationem videantur. Extollunt mentis humanae vires ac libertatem, et vix vllam eius agnoſcunt corruptionem, niſi quae per corporis contagionem in animam deriuetur. Num vero homines eiuſmodi dixerimus ſapientes? num iis viuam concedamus veri bonique cognitionem, quum ſui ipſorum ignari ſint? Obſeruamus hunc characterem in pleriſque philoſophiae ſectis. Platonici animam ſibi concipiebant integerrimam, et ſua natura ad virtutem aptam, niſi a corpore impediretur. Idem viſum eſſe Stoicis (y), non ſinunt nos eorum ſcripta dubitare. Quin nec Iudaeos ab hoc errore immunes eſſe, praeclare docet vir doctiſſimus CAMPEGIVS VITRINGA (z). Sed vnico tantum exemplo rem illuſtrare iuuat. Quis non laudibus ornare ſolet purpuratum iſtum philoſophum

(y) Vid. Marſil. Ficini *Comment. ſuper Plat. conuiu. orat. IV. cap. IV.* Iuſt. Lipſ. *Phyſiolog. Stoicor. lib. I. Diſſert.* XIV. XV. Io. Franc. Budd. *Diſſ.* III. *de Praecipuis Stoicorum erroribus* §. IV.

(z) Camp. Vitringa *Obſ. S. lib.* III. *cap.* IIX. IX.

phum MARCVM ANTONINVM (*a*), Imperatorem? quis non eius sapientiam tanquam inusitatam ac prope diuinam in caelum euehit? At quamuis in eius libris εἰς ἑαυτὸν multa legantur, quae pulcre et pie dicta videntur: nolim tamen ego vel minimam verae sapientiae laudem illi tribuere, qui non modo miseriam suam prorsus non agnoscit, sed et de perfectione hominis naturali tam magnifice gloriatur. En eius verba: *Continenter te ipsum admone: nunc in mea est potestate, vt in animo hoc nihil sit malitiae, nihil cupiditatis, nihil tumultus*. Talia plura exstant apud Antoninum reliquosque Stoicos, indicioque sunt clarissimo, viros hos, quos veluti ex compacto sapientes praedicamus, a sapientia vera longe abfuisse. Sed non solum gentiles hunc falsae sapientiae characterem prae se ferunt, sed et, quod magis mirandum, christiani quidam philosophi. Nam vt vel vnico exemplo rem declarem, notum est, quanti multis fiat IACOBI ABBADIE de notitiae sui ipsius libellus, quem ipse sane, tanquam inaestimabilem sapientiae thesaurum, a non nemine commendari memini: et nihilominus tamen auctor mea quidem sententia fuit a vera sapientia alienissimus. Eo enim redit, quidquid in hoc libello inculcat (*b*), vt hominem ostendat esse creaturam nobilissimam, et quae vel sola nobilitatis et perfectionis suae sedula consideratione eo adduci debeat, vt virtutem rebus omnibus putet esse anteponendam. Quo ipso satis clare videtur ostendisse, miseriam humanae mentis se nunquam cum cura expendisse. Sed ne nimis diu primo huic characteri inhaereamus, in ipsa definitione pergimus, in qua porro dicimus, sapientiam esse viuam cognitionem veri bonique. Ex quo denuo haud pauci characteres falsae sapientiae fluere videntur. Quum enim obiectum verae sapientiae sit verum et bonum, verba vero in se neque ad veritatum neque ad bonorum classem pertineant, consequens est, vt *eam notitiam, quae in solis verbis haeret, aut obscuris vocabulis nugas ac ineptias occultat, nihil minus esse dicamus, quam sapientiam*. Charact. 2.
Hinc facile patet, criticam aliasque huius generis artes ad sapientiam non pertinere, si quis per omnem vitam in huiusmodi tricis versetur, et nunquam iis ad veram eruditionem ac sapientiam consequendam vtatur. Sed et hoc adparet, philosophiae Aristotelicae et scholasticae haud exiguam partem nihil facere ad sapientiam. Obscuris enim vocabulis Aristoteles eiusque sectatores quam maxime delectantur, et a communi vsa remotis vocibus nescio quem insignis sapientiae strepitum edunt, quum, detracto hoc inuolucro, brutis istis sine mente sonis nihil plerumque insit, quod vel cassa nuce emeris. Euolue totam Aristotelis dialecticam, eam loquendi potius artem esse deprehendes, quam inueniendi veritatem (*c*). Eamdem circa nuda verba obscuram diligentiam in metaphysicis et physicis Aristotelicorum scri-

(a) M. Anton. *lib. VIII. n.* 25. Idem *lib. VII. n.* 30. *lib. V. n.* 14. *lib. VI. n.* 15. Budd. *l. c. Diss.* II. §. 9.

(b) *L' art de se connoitre soi-meme, ou la recherche des sources de la morale.*

(c) *Vid.* IO. Cleric. *Log. Part.* I. *c.* V. VIII. XI. *et alibi passim.*

ptis facile animaduertes, nisi tibi Aristotelis amor aciem mentis omnem obtuderit. Et quidni animaduertas, quum ipse P. I. NVNNESIVS (*d*), at quantus Aristotelis admirator, diffiteri hoc non possit? Si caussam quaeris, omnium solidissime respondebit ARN. WESENFELDIVS, *Aristotelem inani hoc verborum strepitu vti voluisse, quo plura et difficiliora scire videretur. Obtinere enim hoc apud plerosque homines, vt res eo magis admirentur, quo minus eas penetrent, et ex ipsa ignorantia sua de aliorum scientia iudicent.* Quum ergo praestigiae eiusmodi cum sapientia conciliari non possint, nemo certe erit, quin Aristotelicam et scholasticam philosophandi rationem vel hoc charactere vanitatem suam prodere intelligat. Et nescio sane, an non iure etiam huc referenda sit maxima pars cabbalae, de qua alii tam magnifice sentiunt. Quamuis enim in ea lateant nonnulla non contemnenda: pleraque tamen obscuris vocabulis data opera ita inuoluta sunt, vt nescio quae inaudita mysteria continere videantur, quum, detracto cortice nihil intus nuclei adpareat. Sane si expenderis accuratius, quae de quatuor mundis cabbalisticis, de Adam Kadmon, de spiritu Sandalphon aliisque huius notae doctrinis, subtiliter disputant CHRISTIANVS KNORRIVS, HENR. MORVS et alii huius arcanioris Ebr. philosophiae admiratores, nihil temere reperies, quam aut vulgares aut frigidas doctrinas, vocabulis sphingis aenigmate obscurioribus inuolutas (*e*). Vt adeo aureo piscari hamo videantur, qui tot bonas horas eruendae e tot nugis vni atque alteri veritati impendunt (*f*). Quare tantum abest, vt in cabbala antiquae Ebraeorum sapientiae thesauros reconditos putem, vt ea characterem non vnum falsae sapientiae prae se ferre videatur. Quum porro sapientiam viuam veri bonique cognitionem esse dixerimus: etiam hoc inde sequi arbitramur, *vt eam notitiam, quae vel, neglecto bono, sola cognitione veri absoluitur, vel, veritate insuper habita, sine illa bonum consistere posse statuit, sapientiae nomine plane indignam esse iudicemus.* Quamuis enim distincti sint conceptus veri et boni, re ipsa tam arcto vinculo cohaerent, vt, alterutro secluso, vix vmbra supersit verae sapientiae. Bonum est vel verum vel adparens. Tolle ergo veritatatis studium, quid facilius erit, quam vt pro vero bono eius vmbram consecteris? Sic et veritates quaedam sint vtiles: sunt vero et aliae inutiles et noxiae. Tolle ergo boni cognitionem, quid facilius erit, quam vt veritatum inutilium et noxiarum studio te vnice oblectans, a vero sapientiae tramite turpiter aberres? Quae quum ita sint, vix dignos eos existimamus glorioso sapientum nomine, qui obiecta sapientiae separant, quae non minus arcte, quam ipse intellectus et voluntas, inter se connexa sunt. Secundum hunc characterem denuo poterit de pluribus eruditis iudicari. Priorem enim errorem (*g*), quo vera eruditio et sapientia in so-

Charact. 3.

[d] P. Io. Nunnes. *de Causs. obscur. Arist.* Arn. Wesens. *de Philos. sect. et elect. diss.* II. *cap.* I. *n.* 6. *p.* 12.

(e) *Vid.* Budd. *Hist. philos. Ebr. p.* 306. *sequ.*

[f] Conf. Thomasii *Caut. circ. praecogn. iuris cap.* VI. *n.* 21. *p.* 76.

[g] E. g. Auctor. Medicinae *Ment. p.* 9. *Vid.* Thomas. *Cautel. cap.* I. *n.* 3. *p.* 1. *et in Cogitat. menstr. P.* I. *pag.* 421. *sequ.*

in ſola cognitione veri conſiſtere creditur, errarunt permulti, etiam ii, qui ſe viam ſapientiae expediuiſſe, arbitrati ſunt, nec hodienum ab iſto immunes ſunt viri ceteroquin maximi. Poſteriori non minus multi fauent, quicunque videlicet hodie, reuocata Gnoſtomachorum ſtultitiâ, veritatis nullam, virtutis vero et emendatae voluntatis vnice habendam eſſe rationem exiſtimant, et perinde habent, quid quiſque credat et opinetur, dummodo mentem ad veram virtutem componat. Horum nos omnium eam eſſe conditionem arbitramur, vt a vera ſapientia quam longiſſime abſint, licet ab aliis tanquam oracula quaedam ſuſpiciantur. Porro in definitione ſapientiae obſeruauimus, viuam iſtam veri bonique cognitionem cum *emendata et compoſita ad omnem virtutem voluntate eſſe coniunctam. Hoc ergo ſi deſit, nihil, quod vel ſapientiae vmbram referat, adeſſe exiſtimamus*. Sane enim quum vel ipſa ratio doceat, mentem, vitiis omnibus contaminatam, ad viuam veri bonique cognitionem fruſtra adſpirare, et tametſi ſibi aliquam veritatum farraginem comparauerit, illa tamen non ea, qua par eſt, ratione vti: quo iure, quaeſo, eiuſmodi homo ſapientiae ſibi laudem depoſceret? Hinc ipſa ſacra ſcriptura vbique hunc ſapientiae ſtultitiaeque characterem inculcat. Luculenter IACOBVS (*h*), Apoſtolus: *Qui in vobis*, inquit, *eſt ſapiens, oſtendat bonis moribus ſua opera, cum ſapientiae manſuetudine*. Et paullo poſt (*i*): *At ſuperne oriens ſapientia primum caſta eſt, deinde pacifica, aequa, obſequioſa, pietate boniſque referta fructibus, ſerena et minime ſimulatrix*. Pari ratione et ſtulti infami nomine nemo in ſcriptura ſacra notatur, niſi qui ad omne ſcelus ſimul ſit profligatiſſimus. Quid? quod non tantum ſacri, ſed et profani ſcriptores hunc characterem agnoſcunt. Iam ſupra diximus, quid SOCRATES (*k*) reſponderit interroganti, num eos, qui ſcirent, quid agi oporteat, et his contraria faciant, ſapientes eſſe putaret? Aiebat enim philoſophus, *ſibi eiuſmodi homines potius inſipientes et ſtultos videri, quam ſapientes*. Idem docet SENECA (*l*) qui, tametſi ipſe a vera ſapientia alieniſſimus, eam tamen ſolam veram illam et antiquam ſapientiam exiſtimat, quae facienda vitandaque doceret, hominesque redderet meliores. Omitto alia huius generis quamplurima, quum vel ex his virtutis cum ſapientia nexus ſatis ſuperque pateat. Iam ſi proinde tantum quis abeſt a vera ſapientia, quantum a virtute abeſt: quam multi, quaeſo, qui ſibi hodie mirifice placent, ſapientiae laudem amittent? Quam multi enim ſunt, qui, virtute inſuper habita, vitia vel defendunt, vel in ſe ac aliis ferunt? Quam multi, qui id ſibi negotii credunt dari, vt aliorum potius errores, quam eorum ſuaque vitia, emendent? Quam multi, qui aliorum vitia non emendant, ſed, quod turpius eſt, rident, identidem iactantes illud LVCRETII (*m*): Charact. 4.

(h) Iac. III. 13.
(i) Iac. III. 17.
(k) Xenoph. *Mem. Socr. lib.* III. *c.* XII. *p.* 614.
(l) Seneca *Epiſt.* XLVI.
(m) Lucret. *lib.* I. *v.* 7. *ſeq.*

Nil dulcius eſt, bene quam munita tenere
Edita doctrinae ſapientum templa ſerena:
Deſpicere vnde queas alios, paſſimque videre
Errare, atque viam palantes quaerere vitae,
Certare ingenio, contendere nobilitate,
Noctes atque dies niti praeſtante labore,
Ad ſummas emergere opes, rerumque potiri.

Haec ſane hodiernae eruditionis eruditorumque noſtrae aetatis plurimorum facies eſt, quam ſi quis cum ſapientia coniunctam dixerit, nae is vehementer, ex mea quidem ſententia, fallitur: Sed et hoc ex Charact. 5. eo, quod in definitione diximus, ſequitur, *vt nemo ſapientiae laudem mereatur, qui ſua quam profitetur, doctrina vitia primaria, voluptatem, ambitionem et auaritiam irritat.* Quod ſi enim ſapientia cum emendatione voluntatis et virtute neceſſario coniuncta eſt, nihilque magis eſt emendationi morum et verae virtuti inimicum, quam triceps iſtud monſtrum: dubitari profecto non poteſt, quin mentem per ſapientiam veram oporteat ab omni ambitione, voluptate et auaritia reuocari. Hinc recte concludunt (*n*) eruditi, veram ſapientiam in Caini poſteris defeciſſe, quandoquidem omne ſtudium induſtriamque ad eas artes retulerint, quibus tria vitia primaria maxime irritentur. Nec minus verum eſt, hodienum artes omnes, quae vel hominibus aere emungendis, vel vanae ambitioni, vel merae curioſitati velificantur, ad veram ſapientiam non eſſe referendas. De prioribus non opus eſt, vt plura dicamus. Quis enim eſt, qui artem rabuliſticam, aut diſputatoriam ſcholaſticam ſapientiae partem crediturus ſit? At vero, qui ſtudiis curioſis delectantur, iis excuſatius peccare plerisque videntur. Et tamen, ſi rem aequa lance ponderaueris, generoſa ſtultitia, vt mitiſſime dicamus, inſaniunt, qui, vt curioſitati ſuae ſatisfaciant, verbi cauſſa, omnem aetatem in colligendis numis antiquis, aliisque eiuſmodi reculis, conſumunt. Quamuis enim ea ſtudia, ſi ad rectum referantur finem, in ſe non contemnenda ſint: tamen quum curioſitati ſuae eorum cultores plerumque plus aequo indulgeant, curioſitas vero non parum vitii a voluptate trahat: ſit inde, vt homines nihilo fiant hac induſtria ſua ſapientiores, et tempus inſuper ſibi praeripiant ad meliora tractanda, parum memores ſententiae SENECAE (*o*): *Dementia eſt, ſuperuacua diſcere in tanta temporis egeſtate.* Sed vt pergamus in definitionis noſtrae *ἀναλύσει*, diximus porro, veram ſapientiam mentis facultates earumque operationes dirigere, et quidem in duobus capitibus, primo vt obiectum legitimum eligant, ſecundo vt, miſſis inanibus, vtilia et ad felicitatem ſummam profutura conſectentur. Ex iis axiomatibus denuo plures ſequuntur concluſiones, quae characterum ſapientiae vicem iure praeſtabunt. Si enim Charact. 6. ſapientiae munus eſt, mentem eiuſque facultates et operationes dirigere:

[n] *Vide* Thomaſ. *Cautel. cap. VI. n.* 13. *p.* 75. Budd. *Introd. ad Hiſt. philoſ.* *Ebr.* §. II. *p.* 4.
[o] Seneca *Epiſt.* XLIX.

gere: ſtatim inde adparet, eam *non eſſe ſapientiam, quae mentis operationes turbat ac peruertit*. Fieri hoc poteſt modo non vno. Sunt, qui, quum ſapientiam polliceantur, homines reddunt inſanos, quod omnes facere videntur, qui vel olim vel hodie enthuſiaſmos et adflatus vrgent diuinos, et tum ſuae, tum aliorum, imaginationi perſuaſionibus illis turpiſſime illudunt. Grauiſſimus enim ac paene deſperatus morbus eſt enthuſiaſmus, quo operationes mentis maximopere turbantur, vt accuratius exempla huiuſmodi hominum paſſim in ſcriptoribus Hiſtoriae philoſophicae et eccleſiaſticae obuia docent, et poſt MERICVM CASAVBONVM (*p*) et IO. LOCKIVM (*q*) demonſtrauit celeberrimus BVDDEVS. Pertinere etiam huc videtur omnis ſcepticiſmus, cuius varias ſpecies recenſeri ſolent a philoſophis. Proxima enim haec via eſt ad inſaniam (*r*), ſi quis omnia veritatis criteria impudenti conatu tollat, et data opera tenebras quaerat. Nec refert, vtrum practico an theoretico ſcepticiſmo (*s*) quis dementetur, quum vterque mentis operationes turbet, et in ſummam ſenſim abducat ſtultitiam. Denique et doctrina, quae decorum omne proſcribit, eodem charactere falſitatem ſuam prodit. Certum enim eſt, decorum niti pudore naturali, quae virtus eſt veluti homini propria. Sublato igitur decoro, pudor ſimul tollitur, et ſtabilitur impudentia, qua nihil ab hominis natura magis abhorret (*t*). Vnde ſtatim patet, quid de Cynicorum aliorumque ſtulta ſapientia iudicandum ſit, qui, quantum in illis fuit, omnem verecundiam omnemque decentiam morum ex humano genere ſublatam voluerunt. Praeterea et hoc in definitione obſeruatum eſt, veram ſapientiam ita dirigere mentis facultates et operationes, vt obiectum legitimum eligant: ex quo axiomate denuo aliquot characteres falſae ſapientiae peti poſſent, ſed ſufficiat vnicus. Sua enim ſponte inde conſequitur, *vt inſipientes illi iudicandi ſint, quicunque menti ſuae omnia indulgent, eamque extra limites euagari patiuntur*. Sunt enim, qui intellectus finibus regundis parum intenti, omnia rimantur, etiam quae extra hominis poſita ſunt intelligentiam (*u*). Quorum inſignem inſaniam et ſtolidam curioſitatem facete notatam a non nemine animaduertimus elegantiſſimis his verſibus: Charact. 7.

Qui curioſus poſtulat totum ſuae
Patere menti, ferre qui non ſufficit
Mediocritatis conſcientiam ſuae,
Iudex iniquus, aeſtimator eſt malus
Suique naturaeque: nam rerum parens,
Libanda tantum quae venit mortalibus,
Nos ſcire pauca, multa mirari iubet.

Hic

[p] Meric. Caſaub. *Diſſ. de Enthuſ.*
(q) Io. Lock *de Intell. hum. lib. IV. cap. XIX.*
[r] Budd. P. I. *cap.* I. *ſect.* 5. *n.* 17. *ſequ. p.* 243.
[s] Vide *de ſcepticiſmo practico vel morali Diſſert.* Budd. *quae in analectis eius hiſt. philoſ. habetur.*
[t] Barbeyrac. *Praef. aduerſ. Pufend.* §. 21. La Mothe le Vayer *T. V. p.* 717.
(u) Io. Cleric. *Dedic. Phyſ. Tom. III. Opp. philoſ.*

Hic primus error auctor eſt peioribus:
Nam qui ſateri nil poteſt incognitum,
Falſo neceſſe eſt placet ignorantiam,
Vmbraſque inanes captet, inter nubila
Imaginoſae adulter Ixion Deae.
Magis quieſcet animus, errabit minus,
Contentus eruditione parabili,
Nec quaeret illam, ſi qua quaerentem fugit.
Neſcire quaedam magna pars ſapientiae eſt.

Hinc ne particulam quidem ſapientiae ſcholaſticis ſuperfuiſſe dixeris, qui quaeſtionibus humanae rationi imperueſtigabilibus enodandis dicam an implicandis ad inſaniam vſque vacarunt. Salſe illos ridet ERASMVS (*x*), dum ait: *Arcana myſteria ſuo explicant arbitratu, qua ratione conditus ac digeſtus ſit mundus, per quos canales labes illa peccati in poſteritatem derivata ſit, quibus modis, qua menſura, quantulo tempore in virginis vtero ſit abſolutus Chriſtus, quemadmodum in ſynaxi accidentia ſubſiſtant ſine domicilio?* Sed virilia haec dixeris prae anilibus aliis, quae plena manu in ſcholaſticorum libris ſeruntur. An enim ſani hominis dixeris, quaerere (*y*): quaenam ſit loquela angelorum? num poſſibilis ſit propoſitio Deus odit filium? num poſt reſurrectionem iuſta ſtatura futuri ſimus? num ſexus futura ſit differentia? et ſexcenta huius generis alia. Vtiliuſne fuiſſet turbati cerebri hominibus, quaerere, num quaerentes de talibus rebus ſint ſatis ſani? Equidem vulgo haec hodie deridentur, ſed vereor, vt meliora ſint, quae hodienum paſſim iactantur. Fictiones ſane illae Carteſianae et Burnetianae de rerum omnium origine, de terrae ante creationem conditione, aliaeque huius furfuris ita comparatae videntur, vt vix huius male ſanae curioſitatis notam effugiant. Et tamen ſunt, qui in his procacium ingeniorum inuentis inueniſſe ſe putant, non quod pueri in faba. Quemadmodum vero intellectus ſuis gaudet limitibus, ita et voluntas. Optare quidem multa poſſumus, quae ſperare per naturae noſtrae conditionem haud licet, at vltra votum progredi, et velle, quae adſequi non poſſis, ſtultorum eſſe videtur. Ex quo adparet, quam parum ſapientes videantur, qui et hic naturae limites tranſſiliunt, et ridiculo conatu rebus, quae fieri non poſſunt, inhiant. Referrem in hunc diſipientium ordinem Anglum neſcio quem, qui de euitanda corporis morte conſilium iniit, ſi putarem hominem, niſi febriculoſus fuerit, ſerio potuiſſe haec ſomniare. Sed exſtant exempla alia. Quam enim tot Alchemiſtae quaerunt artem conficiendi aurum et neſcio quam vniuerſalem medicinam, vereor ne prudentiores ob eandem cauſſam ſuſpectam ſint iudicaturi. Si enim vel maxime largiamur, quibuſdam hanc adire Corinthum datum fuiſſe: merito tamen arbitrari nobis videmur, ſaltim

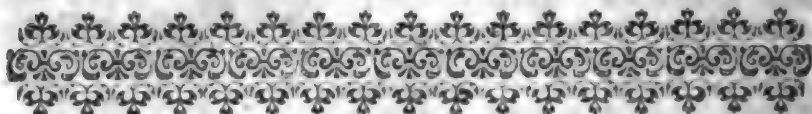
[x] Eraſm. *in Moriae Encom. p.* 177.
[y] Ad. Tribbech. *de Doct. ſcholaſt. cap. IV. pag.* 65. *ſequ.*

saltim plerosque, qui in hac arte sapientiae acropolin constituunt, viribus suis maiora imprudenter moliri. Nimis enim multis, ceu H. CORN. AGRIPPA (z) lepide ait, contingit, *vt praediis, mercibus, patrimoniis omnibus in cinerem ac fumum conuersis, dum longi laboris praemia et nascituros foetus aureos, perpetuamque cum reiuuenescentia sanitatem sibi molliter pollicentur, deuoratis multo tempore sumtibus, tum primum vetuli, annosi, pannosi, esurientes, semper sulphur olentes, et inter carbones atra suligine sordidi, adsiduaque argenti viui contrectatione paralytici, solius nasi adfluentia diuites, ceterum adeo miseri, vt pro tribus caseis etiam animam venalem habeant, quam metallis inferre conabantur, metamorphosin, in se ipsis experiantur, effecti iam ex alchemistis cachemici, ex medicis mendici.* Quocumque modo se res habeat, illud certum est, stultum esse, insectari id, quod te fugiat, et illud sequi, quod adsequi non possis. Denique vt portum aliquando respiciamus, etiam hoc in definitione monuimus, veram sapientiam vtilia tantum et ad felicitatem summam profutura consectari. Ex quo merito colligimus, *eam quidquid potius esse, quam sapientiam, quae de quadam veritatum inutilium farragine sollicita, parum curat, an, quae tanto sibi molimine comparat, ad veram sapientiam aliquid conferant.* Tam arduum est verae felicitatis negotium, vt, si per omnem vitam in eo elaboremus, semper tamen, quod agamus, superfuturum sit. Quam parum prudenter itaque tempus in rebus vanis ac inutilibus collocatur? Non inibimus hic rerum eiusmodi inutilium recensum. Id modo addere iuuat, si quis hodiernae eruditionis faciem paullo attentius consideret, ei non posse non magnam earum copiam passim occurrere. Nam si plerique, qui in academiis studiis operam dederunt, vitae anteactae rationes subduxerint, paucissimarum forsan horarum recordabuntur, quas verae felicitatis curae impenderint, at plurimarum, quas rebus inutilibus transmiserint. Vt adeo et ipsi verum esse dicturi sint, quod ait SENECA (a): *Si volueris attendere, magna vitae pars elabitur male agentibus, maxima nihil agentibus, tota aliud agentibus.* Haec de verae falsaeque sapientiae characteribus commentari decreui, plura dicturus, nisi chartae esset habenda ratio. Vos itaque nunc alloquor, NOBILISSIMI SVAVISSIMIQVE COMMILITONES, quibus non luxus aut turpe otium, sed vera sapientia, curae cordique est. Vobis hanc meditationem dedico, vobis eam propriam sacramque esse iubeo. Nolite existimare, aliis me haec scripsisse: mihi enim primo scripsi, deinde et vobis. Quum enim, vt initio dixi, diuinis auspiciis potentissimique REGIS nostri clementissimo iussu illam sapientiae partem, quae philosophia iam ab antiquissimis temporibus salutatur, in posterum mihi esse docendam intelligam: cauendum profecto mihi sedulo fuit, ne ex me quidquam audiatis, quod non audiuisse fuerat rectius. Cogitandum ergo putaui de verae falsaeque sapientiae characteribus, vt et mihi docendi, et vobis iudicandi norma certissima in promtu esset. Iam

Charact. 8.

[z] H. Corn. Agrippa *de Vanitate scient. cap. XC.*
[a] Seneca *Epist. I.*

Iam ergo, quod felix, faustum, fortunatum sit vobis et vniuersae huic academiae, ad hanc veram sapientiam consequendam ego vobis, quantum vires meae ferent, ducem ac comitem me profiteor. Videbitis me, vestri caussa quotidie efficientem, quaecunque potero; et ea, quae in lectionum indice pollicebor, sedulo praestantem; vestrum est, vt studium meum alatis attentione vestra, certissimeque vobis persuadeatis, me omnibus vigiliis ac laboribus salutem vestram antepositurum, daturumque operam, ne vmquam vestra vos de me opinio fefellisse videatur. P.P. Halae Magdeb. XV. Kal. Oct. MDCCXIII.

DE INCESSV ANIMI INDICE, DISSERTATIO MORALIS.

EXERCITATIO IV.

CAP. I.

DE INCESSV GENERATIM, EIVSQVE CVM MORIBVS AC PROPENSIONIBVS HOMINVM CONNEXIONE.

Σύνοψις.

I. Multa sunt latentium propensionum humanarum signa. II. In quibus haud postremum est incessus. III. IV. De quo a paucis, nec satis eum cura, actum. V. Quid per incessum hoc loco intelligatur? VI. Quale propensionum signum inde peti possit? VII. VIII. Esse incessum morum signum, probatur ex fundamentis physicis, IX. et ex analogia adfectuum et propensionum, X. nec non exemplis, tum integrarum gentium, quae mores incessu produnt, XI. tum eorum, qui ex incessu de moribus hominum feliciter iudicarunt, quales fuere Pythagoras, XII. Augustus Imperator, Chrysis apud Petronium, Gregorius Nazianzenus, Ambrosius Mediol. Episcopus. XIII.

XIII. Impugnant quidem talia propenſionum ſigna Maximus Tyrius et Io. Franc. Picus Mirandulanus. XIV. Sed eorum hypotheſi paucis ſatisfieri poteſt. XV. Concluſio Capitis.

§. I.

Multa ſunt latentium propenſionum humanarum ſigna.

CVM multa ſunt et egregia admodum Dei immortalis, quae in humanum genus contulit, beneficia: tum haud poſtremum illud videtur, quod latentes mortalium propenſiones ſignis luculentiſſimis notauit, et homines frugi a malis et ſceleratis accurato diſcrimine ſeiunxit. Quae impreſſa diuinitus ſigna quum paene ex omnibus humani corporis partibus, ex ſermone, motu, minimiſque actionibus eluceant: mirandum profecto eſt, homines bene multos non ſolum ad haec propenſionum humanarum indicia caligare, ſed et in eo errore verſari, vt artem internoſcendi ingenia aut vanam et futilem, aut omnino nullam eſſe iudicent. Ita ſane ſenſiſſe cum aliis videtur Medea apud EVRIPIDEM (*a*), quae a Iaſone, marito, turpiter deluſa, in ipſos Teos furorem conuertit, per quos ſtetiſſe ait, quo minus boni a malis ſimulata amicitia circumuenirentur, dummodo hos ſignis quibuſdam, ac veluti ſtigmatibus, notare, et a bonis diſtinguere voluiſſent. Hinc eius verba,

> Ὦ Ζεῦ, τί δὴ χρυσὸν μὲν, ὃς κίβδηλος ᾖ,
> Τεκμήρι' ἀνθρώποισιν ὤπασας σαφῆ,
> Ἀνδρῶν δ' ὅτῳ χρὴ τὸν κακὸν διειδέναι,
> Οὐδεὶς χαρακτὴρ ἐμπέφυκε σώματι;
> *O Iupiter, quare auri quidem, quod ſit adulterinum,*
> *Clara ſigna hominibus dediſti:*
> *Sed quo oporteat diſcerni malum virum,*
> *Nullum ſignum inditum eſt corpori?*

Parum religioſe profecto inſana mulier in Deum coniicit culpam, a qua abeſt ille longiſſime. Quamuis enim nemo omnino negare poſſit, miros eſſe mentis humanae receſſus, adeo, vt quo magis penetrare in illos annitimur, eo magis illa veluti refugiat, et aulibus noſtri ſe ſubtrahat: tantum tamen abeſt, vt latentes in animo propenſiones nulla ſagacitate indagari poſſint, vt potius ſigna adſint clariſſima, quae non temere ſolertiam noſtram deſtituunt; ſi εὐστοχία quaedam acceſſerit. Ne enim longius abeam, quis quaeſo ignorat, quam ſapienter Deus hominum facies magnitudine partium, forma item ac lineamentis diſtinxerit? Sane quum omnibus eaſdem partes conceſſerit, eodemque ſitu atque ordine diſpoſitas: tamen eas tanta arte formauit, vt tot hominum myriades etiam vultu poſſint internoſci, et monſtri videatur ſimile, ſi bini homines eiuſdem

(a) *Euripides in Medea v.* 516. *p.* 201. *edit. Comelin.*

per omnia formae reperiantur (*b*). Non ita ratio comparata est reliquorum animantium. In vna vulpe omnes vides: in vno leone omnium formam perspicis: at solum genus humanum tot formas ostentat, quot homines, vt *inter cetera, propter quae mirabile diuini artificis ingenium est, hoc quoque*, SENECA iudice (*c*), *referendum sit, quod in tanta copia rerum*, (adde et hominum) *nunquam in idem incidit, quum etiam, quae similia videntur, quum contuleris, diuersa sint*. An vero Deum frustra existimemus ora hominum tam prouide distinxisse? Nonne praeter alia etiam hoc eum intendisse credamus, vt tam diuersa lineamenta vultuum certa essent occultarum inclinationum indicia? Ita sane visum est sapientissimo mortalium, SALOMONI (*d*), ita SIRACIDI (*e*), omnibusque post eum philosophis, ipsique, qui Medeam secus sentientem introduxerat, EVRIPIDI (*f*), qui plane φιλοσοφικῶς, id est, suo more:

> Γνοίην δ' ἂν ὡς τὰ πολλά γ' ἀνθρώπῳ πέρι,
> Τὸ σχῆμ' ἰδών τις, εἰ πέφυκεν εὐγενής.
> *De homine plerumque qui iudicauerit,*
> *Figuram eius conspicatus, an sit generosae indolis.*

Nec tantum de facie, sed et reliquarum corporis partium figura, magnitudine ac dispositione, ipsisque hominum moribus, oratione, gestibus, et actionibus idem sentiendum est. Ex iis enim tam euidenter hominum indoles elucet, et veluti foras prominet, vt PLVTARCHVS (*g*), auctor grauissimus, scribere non dubitet: οὔτε ταῖς ἐπιφανεστάταις πράξεσι πάντως ἔνεστι δήλωσις ἀρετῆς καὶ κακίας. ἀλλὰ πρᾶγμα βραχὺ πολλάκις καὶ ῥῆμα καὶ παιδιά τις ἔμφασιν ἤθους ἐποίησε μᾶλλον, ἢ μάχαι μυριόνεκροι, καὶ παρατάξεις αἱ μέγισται, καὶ πολιορκίαι πόλεων. *Neque semper clarissimae quaequae res virtutes et vitia repraesentant, sed exiguum subinde factum dictumque, et iocus aliquis, citius speciem edat morum, quam funestissima praelia, maximae acies, vrbiumque expugnationes*. Ast vereor, ne actum agere videar, si rei, consentiente eruditorum suffragio ipsaque experientia satis stabilitae, diutius immorandum existimarem. Esse enim certa morum signa atque indicia, nemo fortassis hodie, nisi hospes in philosophia morali, negauerit.

§. II.

In quibus haut postremum est incessus.

Quum vero plures sint eiusmodi characteres propensionum, quos ethicae characteristicae magistri (*h*) in *caussales* et *non caussales* distinguere solent, his iterum in *morales* et *naturales* diuisis: facile adparet,

(b) *Exempla huiusmodi collegit* Valer. Maxim. *lib. IX. cap. XIV. p. 322. edit. Elzeuir.*

(c) Seneca *Epist. CXIII.*

(d) Prou. VI. 12, 13. XVII. 24. Ecclesiast. VIII. 1.

(e) Sirac. XIII. 31. 32. XIX. 26.

(f) Euripides *in Icone v.* 239. 240.

(g) Plutarch. *in Vita Alexandri M.* p. 664. *Tomo I. operum edit. Xylandri.*

(h) Scipio Claramont. *de coniectand. moribus lib. I, cap. II. et III. p.* 29. 39.

pareat, vberiorem esse hanc doctrinam, quam quae breui dissertatione pro dignitate explicari queat. Quare, praetermissis tantisper characteribus reliquis, iam quidem ex signis naturalibus, quae Physiognomones disciplina sua complecti solent, incessum solum considerabimus. Vetus opinio est, iam inde ab antiquissimis ducta temporibus, omniumque paene gentium firmata consensu, inesse incessui nescio quid, quod latentes mores ac inclinationes hominum indicio non admodum fallace prodat. Ipse sapientissimus SALOMON (i) in hac fuit sententia, dum hominem nequam etiam ex incessu cognosci, his verbis docet: *Homo nequam, vir iniquus, graditur ore peruerso, nictat oculis, terit pede, digitis indicat, prauo corde machinatur malum, et omni tempore iurgiis disceptat*. Idem visum fuit SYRACIDI (k), qui inter signa morum refert etiam τὰ βήματα, i. e. gressus vel incessum, et CICERONI (l), qui tantum huic signo tribuit, vt scribere non dubitet: *Cauendum est ne aut tarditatibus vtamur in gressu mollioribus, ne pomparum ferculis similes esse videamur, aut in festinationibus suscipiamus nimias celeritates, quae quum fiunt, anhelitus mouentur, vultus mutantur, ora torquentur, ex quibus magna significatio fit, non esse constantiam*. Denique et ex patribus huic sententiae accedunt AMBROSIVS (m), cuius verba infra paragrapho XII. proferemus, et BERNARDVS (n), qui vtilissimas quasdam de componendo incessu regulas praescribens: *Sit*, inquit, *in ingressu tuo simplicitas, in incessu honestas, nihil dedecoris, nihil lasciuiae, nihil petulantiae, nihil insolentiae, nihil leuitatis in incessu tuo appareat. Animus enim in gestu corporis adparet, gestus signum est mentis*. Quum itaque tot clarissimi ac eruditissimi viri de hac arte ex incessu de moribus diuinandi tam praeclare sentiant, et nos haud praeter rem vereamur, ne temere vel falsae rei, vel non satis cognitae, adsentiri videamur: faciendum videtur, vt diligenter etiam argumenta cum argumentis comparemus, et, quid veri insit eorum sententiae, paullo accuratius dispiciamus. Nam cum in rebus omnibus temeritas in adsentiendo errorque turpis est, tum in eo loco maxime, in quo de hominum inclinationibus iudicandum. Est enim periculum, ne aut neglectis earum characteribus imprudentia, aut iis obseruatis, anili credulitate obligemur.

§. III.

Quae quum ita sint, videmur profecto nobis operae pretium facturi, si in hac potissimum tractatione nostrum exerceamus ingenium. Praeterquam enim, quod non poterit nobis deesse disserendi de rebus iucundissimis atque vtilissimis occasio: certum est etiam, neminem de incessu ex philosophiae moralis principiis cum cura egisse, eosque, qui

De quo a paucis, nec satis cum cura, actum.

(i) Prouerb. VI. 12. 13. 14.
(k) Syracid. XIX. 27.
(l) Cic. *lib. I. de Offic. cap. XXXVI.*
(m) Ambros. *lib. I. de Officiis, cap. XVIII.*
(n) Bernard. *de modo bene viuendi cap. IX.*

qui physiognomiam scriptis illustrarunt, amplissimum nobis post messem reliquisse spicilegium. Equidem, qui primus hanc disciplinam iusto commentario illustrauit, ARISTOTELES (*o*), de incessu etiam eiusque significationibus nonnulla obseruauit, tum in ipso libro φυσιογνωμονικῶν, tum in illis, quos de animalium motu conscripsit, et fatendum sane est, curiosa multa et vera eius meditationibus inesse: sed mox homo redit ad ingenium, omniaque obscuris ratiocinationibus tamquam gyris concludit. Certe primum eius principium, ex quo omnes paene conclusiones colligit, eo redit potissimum, quod corpora hominum cum animantium corporibus contendit. Sicubi enim similitudinem quandam inter ea deprehendere se existimat, statim concludit, mores quoque huiusmodi hominum tales esse, qualium simulacra in animantibus deprehenduntur (*p*). Id vero quam sit lubricum fundamentum, nemo non videt. Vt enim largiamur, obseruationem hanc procedere in moribus ex faciei forma diiudicandis, quam cum animantium capitibus, eorumque lineamentis curiosa industria comparauit IOANNES BAPTISTA PORTA (*q*): incessus tamen hominum brutorum motui vix quidquam habet simile, quum haec vel quatuor pedibus vel certe prona incedant, illi sublimes, et duobus subnixi pedibus progrediantur. Adde, quod nec animalium eiusdem speciei idem semper ac similis incessus adparet. Equorum alii segnius et molestius, alii fastuosius et facilius mouentur. Idem in canibus, aliisque pluribus bestiis obseruatur, quarum vix binas deprehendes, quae eodem per omnia incessu procedant. Ex quo consequitur, vt ex comparatione illa hominum atque brutorum animantium vix quidquam certi possit colligi. Signum enim semper obscurius erit re signata, explorandaque prius erit cuiusque animantis indoles, quam ex eius incessu de homine iudicemus. Quae quum ita sint, recte obseruauit FRANC. BACO DE VERVLAMIO (*r*), *Aristotelem in physiognomonicis ingeniose et solerter corporis fabricam, dum quiescit, tractasse: eamdem vero in motu omisisse, qui tamen non minus artium regulis subiiciatur, et maioris sit vsus*. Ex quibus satis adparet, Aristotelis regulis atque obseruationibus physiognomonicis hac quidem in tractatione nos parum iuuari.

§. IV.

(o) Francisc. Patrit. *in Discuss. peripat. Tom. I. lib. III. p. 25. et lib. IV. p. 45. supposititia esse putat Aristotelis φυσιογνωμονικά, sed non alio fere argumento adductus, quam quod in auctore quodam vetere nonnulla ex Aristotele citentur, quae in opere, quod nos legimus, non exstent. Sed quis iste vetus auctor? Vnde constat, cum ex Aristotelis physiognomonicis, et non alio potius deperdito Aristotelis libro sua hausisse? Videtur ergo hic Patritius in obelo notandis Aristotelis operibus antiquum obtinere.*

(p) *Vid.* φυσιογνωμονικά *et Analyt. priorum libr. II. cap. vltimum, vbi breuiter principium physiognomonicum in compendio proponit.*

(q) Io. Baptista Porta *in Physiogn. humana libr. II. cap. I. seq. p. 47.*

(r) Fr. Baco Verulam. *lib. IV. de Augm. Scient. cap. I. p. 288.*

§. IV.

Multo minus calamo noſtro ferias indicunt ADAMANTIVS et POLEMON (*s*), quorum opuſcula phyſiognomonica nitidae Ariſtotelis editioni, e Wecheliana officina exeunti, inſeruit FRIDRICVS SYLBVRGIVS. POLEMON enim nihil admodum, ADAMANTIVS parum de inceſſu obſeruauit, vterque Ariſtotelem in pleriſque κατὰ πόδα ſequutus. Succeſſit his duumuiris interiecto tempore ignobilis ſcholaſticorum turba, qui quidem certatim et operoſe in ARISTOTELIS φυσιογνωμονικὰ commentati ſunt, ſed ita, vt aut errores Ariſtotelis ſuis augerent, aut eius recte dicta turpiter deprauarent, et praeterea multa interſererent ex aſtrologia apoteleſmatica, quibus phyſiognomia tota in cordatorum hominum odium adducta eſt. Pertinent huc ſatis famoſae AVERROIS (*t*) et ALBERTI MAGNI (*u*) phyſiognomiae, quibus et aliarum adiicere poſſemus, ſi tot ſcholaſticorum volumina in re non maximi momenti euoluere vacaret. Sed et in his omnibus parum nobis erit praeſidii, quum iurantibus in verba Ariſtotelis religioni fuerit, eius principia vllatenus deſerere. Denique idem ſentiendum de recentioribus videtur, veluti FRANCISCO SANCHEZ (*x*), CAMILLO BALDO (*y*), GVILIELMO GRATAROLO (*z*), et, qui reliquis iure anteferendi ſunt, IO. BAPTISTA PORTA (*a*) et SCIPIONE CLARAMONTIO (*b*), qui in libellis ſuis phyſiognomonicis et ſemeioticis etiam de inceſſu nonnulla obſeruarunt, ſed ieiuna maximam partem, et ex ARISTOTELE et ADAMANTIO depromta, adeo vt ethica characteriſtica et ſemeiotica paullo accuratior adhuc ſit inter res deſideratas referenda. Quapropter adeo non veremur, ne nobis de inceſſu commentaturis quiſquam nouum opus nunciaturus ſit, vt potius gratiam inituri videamur ab aequis lectoribus, quod fundum, a nemine occupatum, excoluerimus diligentius, et rem omnem ad certiora et probabiliora principia retulerimus.

§. V.

Ne vero ad rem illotis, quod aiunt, manibus adgrediamur: in ipſo limine expediendum eſt, quid nobis ſit *inceſſus*, et quale *ſignum* qualemque *characterem* latentium propenſionum ille nobis ſuppeditet? INCESSVS itaque, de quo primo loco agendum, vulgo notat motum pedum, quo corpus a loco ad locum vna transfertur. Vnde et infantes,

Quid per inceſſum hoc loco intelligatur?

(*s*) *Conf. de his Auctoribus* Io. Alb. Fabricius *lib.* III. *Biblioth. Graec. cap.* VI. *p.* 170.

(*t*) Auerroes *Tom. VII. Operum.*

(*u*) Albert. M. *lib.* I. *de Animal. de quibus conf.* P. Baylii *Dictionnaire hiſtorique et critique T.* I. *p.* 414.

(*x*) Franc. Sanchez *Comment. ad Ariſt. phyſiogn. qui cum operibus eius prodiit* Toloſ. 1636. 4to.

(*y*) Camill. Bald. *in Opere eiuſdem tituli* Bonon. 161. *fol.*

(*z*) Guil. Gratarol. *de praedictione morum naturarumque hominum cap.* XXI. *p.* 265. *edit. Vrſell.* 1603. 8vo.

(*a*) Io. Bapt. Porta *de phyſiogn. hum. libr.* II. *cap.* IV. *p.* 264. *Francof.* 1618. 8vo.

(*b*) Scipio Claramont. *de coniectandis cuiuſque morib. lib.* VIII. *c.* V. *p.* 492.

tes, simulac pedes iusto ordine mouere, et certos firmare gressus coeperunt, INCEDERE dicuntur. At nobis paullo latius accepta voce incessus notat statum, motum, habitumque totius corporis, qui cum ista pedum motione solet esse coniunctus, quique maxime in diiudicatione morum ac propensionum humanarum attendendus est. Non ignota sane est haec vocis significatio optimis auctoribus, tum Graecis tum Latinis. His enim familiares admodum sunt loquutiones: *incedere ceruice obstipa, flexa, rigida, opima, corpore erecto, prono, alto*, pluresque huius generis aliae, in quibus et humeros, et ceruicem, et totum corporis habitum ad incessum referunt. Illi vero in describendo incedentium habitu et motu felicissimi, pro vbertate linguae suae, propria in promtu habent vocabula, quibus singulos incedentium status depingant. *Fastuosius* enim *incedentes* ἐκπομπεύοντας, *capite retrorsum adducto progredientes* σιμοτραχήλους, *ceruice contracta et elatis humeris ambulantes* βυσαύχενας, *ceruicem elatius attollentes* ὀρθιαύχενας, *ceruicem incuruantes* κυρταύχενας, *manibus inter eundum gesticulantes* χειρονόμους appellitant, et quae sunt alia huius generis composita in auctoribus Graecis ac lexicis passim obuia, ex quibus sane liquido constat, veteres, incessum hominum considerantes, non solum ad pedum motum et positum, verum etiam ad corporis habitum, attendisse, id quod adeo et nobis videtur faciendum. Deinde et hoc de *incessu* monendum est, quod hic nonnisi naturalis in censum veniat. Ex gressibus enim, arte compositis, aut morbo vel senectute corruptis, si quis de moribus hominum iudicare vellet, nae iste mea quidem sententia, Ioue parum aequo iudicaret, seque ipsum traduceret turpiter. Multo minus incessus adfectatus, vel ad aliorum imitationem compositus, inter propensionum characteres referendus videtur. Quum enim omnes, qui philosophiam methodo χαρακτηριστικῇ tradiderunt, suadere soleant, tum demum signa morum esse obseruanda, quum homines, quasi posita persona comica, reiectoque adscititio vultu et habitu, palam ingenio suo obsequantur (c): maxime profecto hoc consilium valet de incessu, quem homines, ad imitationem natura procliues, facile ad aliorum exemplum componunt. Notauit antiquitas eos, qui SOCRATIS gibbum et PLATONIS incedentis incuruos humeros imitati sunt (d), et de MACRINO Imperatore memoriae proditum est (e), quod Antiochiae commoratus, barbam nutriuerit, cuius rei causam ostensurus Herodianus: ἐζήλου δὲ ταῦτα, inquit, ὡς δὴ Μάρκου ἐπιτηδεύματα, τὸν δὲ λοιπὸν βίον οὐκ ἐμιμήσατο. *Haec enim demum sibi de Marci moribus imitanda proposuerat, quum ad illius reliquam vitam nullo pacto adspiraret.* Et quis est tandem, qui ignoret, quanta cura gressus ad Gallorum exemplum componant Germani, aliaeque exterae gentes? Iam sua aetate hoc notauit, ac falso

(c) Scipio Claram. *toto libro IX. p.* 536. *sequ.* Petr. Petit. *lib. I. Miscell. philol. cap. XV.*

(d) Plutarch. *de amici et adulatoris discrimine Tom. II. Opp. p.* 53.

(e) Herodian. *lib. V. Hist. cap. II. p.* 163. *edit. Londin.*

falſe admodum deriſit IO. BARCLAIVS (*f*): quid nos dicamus, qui in ſaeculum, ad imitationem vnice factum, incidimus? Quamuis autem omnis adfectatio habeat neſcio quid, quod ſe prodit turpiſſime, atque ita ſit natura comparatum, vt ſagacioribus facile ſuboleat, ſi inceſſus a naturali forma quocunque modo abhorreat: fieri tamen non poteſt, vt de adfectatione regulae praeſcribantur, quippe diligenti potius obſeruatione detegenda. Ex quo facile liquet, eum demum corporis motum hic eſſe potiſſimum conſiderandum, qui cuique proprius eſt et naturalis.

§. VI.

Quale propenſionum ſignum inde peti poſſit?

Sed haec de inceſſu; iam explicandum etiam, qualia propenſionum humanarum ſigna inde petenda videantur? Duorum ea generum eſſe, iam obſeruauit ex Ariſtotele SCIPIO CLARAMONTIVS (*g*). Alia enim ſunt *ἀποδεικτικά*, id eſt certa et euidentia, quae indubitatam producunt *coniecturam*: alia probabilia, quae veriſimili tantum *praeſumtioni* locum faciunt. Ἀποδεικτικά ſunt ex mente SCIPIONIS CLARAMONTII, quae in ſyllogiſmum primae figurae poſſunt reſolui: atquae ſecundae tantum aut tertiae figurae ratiocinationem gignunt, probabilia illi dicuntur. Sed non opus eſt iſtis ambagibus, ſi dicamus, tum demum certam naſci ex ſignis coniecturam, ſi illa ſint propria, ita vt vel vnica morum cauſſa ſint, vel certe effectus illius generis, qui non aliam, quam hos mores, cauſſam agnoſcat: Sin hae conditiones defecerint, tum ſigna tantum eſſe communia, probabilia, et ad ſolam praeſumtionem producendam comparata. Sic ſi quis pro amico capitis periculum adire non dubitet, eum profecto ſignum *ἀποδεικτικόν* verae amicitiae edidiſſe dicam. Fieri enim non poteſt, vt hic effectus ex alia cauſſa, quam Pyladea amicitia, proficiſcatur. At quum verbi gratia pallor timiditatis ſignum creditur, quis eſt tandem, quin videat, ſignum hoc eſſe tantummodo probabile? Quamuis enim timidi fere omnes palleant: non omnes tamen, qui pallent, timent, nec adeo ſignum hoc eſt timiditati proprium. His ergo poſitis, facile expedietur quaeſtio, ſitne inceſſus ex eorum numero ſignorum, quae certae coniecturae fundamentum praebeant, an praeſumtio tantum probabilis ex eo naſcatur? Fatemur enim non inuiti, ſignum hoc plerumque eſſe tantum probabile. Quamuis enim exempli cauſſa inceſſus elatior faſtum hominis certiſſimo indicio prodere videatur: contingere tamen poteſt, vt eiuſmodi greſſus ab alia quacunque cauſſa, quam ex hoc naturali vitio, veluti a conſuetudine, imitatione, incuria parentum, proficiſcatur. Quin contingit nonnunquam, vt homines, ad faſtum natura procliues, animum cum cura emendauerint, nec tamen inceſſum elatiorem, diuturna conſuetudine firmatum, mutare poſſint. Vnde perſpicuum eſt, inceſſum faſtuoſum non eſſe ſignum

(f) Io. Barclai. *Icon. Anim. cap.* III. pag. 44.

(g) Ariſtot. *Analyt.* In *libr.* II. *cap. penultimo.* Scipio Claramont. *Libro citato pag.* 22.

gnum fastus proprium et ἀποδεικτικόν. Et sic etiam se res habet in aliis. Attamen quum rariores sint hi casus, quam vt semper attendendi videantur, hoc signum, cum aliis coniunctum, ad magnum ac summum fere probabilitatis gradum accedet, clarissimumque morum faciet indicium.

§. VII.

Esse incessum morum signum, probatur ex fundamentis physicis.

His praemissis, ad rem ipsam accingemur, demonstraturi argumentis euidentissimis, esse inter incessum et hominum propensiones societatem, et connexionem arctissimam, ita vt de his ex illo omnino possit iudicari. Quod vt rite exsequamur, auspicabimur ab ipsa incessus natura, eamque ita comparatam esse, docebimus, vt non possit non morum facere indicium. Primo itaque apud omnes in confesso est, incessum eiusque varietatem a spirituum animalium, neruorum, musculorum, ipsiusque sanguinis et ossium natura et qualitate vnice pendere. Praeclare ac ingeniose eo opere, quod de motu animalium inscripsit, hoc demonstrauit IOANNES ALPHONSVS BORELLVS (h), cuius hypotheses perspicue exposuit, nouisque experimentis doctissimi CRONII (i) illustrauit IOANNES CLERICVS (k). Omnis scilicet motus corporis fit per musculos, ossibus adhaerentes. Hi enim prout inflantur, subeuntibus per neruos spiritibus animalibus, ossa ad se trahunt, aut prout in alterum musculum, quem a contraria functione antagonistam vocant, transeunt spiritus, remittuntur, et tracta prius ossa in pristinum situm restituunt. Porro musculi tum demum inflantur, quum fibrae eius, subeunte materia, tenduntur. Obseruatum enim est a viris doctissimis, singulas musculorum fibras constare veluti catena quadam vesicularum vel vtriculorum, e quorum aliis in alios subtilissimi meatus pateant. Iam si ergo contingit, vt spiritus animales in vesiculas istas influant, non possunt non omnes vehementer inflari, eademque opera intendere musculum, vt veluti induretur, et non modo grauissima pondera sustineat, sed et os, cui tendine adnexus est, eam in partem adducat, in qua ipse inflatus est. Quae quum ita sint, totum incessus negotium hoc ordine absolui videtur. Mens, simul ac corpus moueri vult ab hoc loco in alium, ex cerebro per neruos dimittit spiritus animales. Hi per ramos, quaquauersum sparsos, influunt in musculos, huic motui destinatos, et mixti succis, iam in musculis restagnantibus, fibrarum vesiculas subeunt, quae inflatae et extensae, vt paullo ante dictum, ipsos musculos simul intendunt, et per tendines os promouent, quod, simul ac motum suum absoluit, in contrariam partem per musculos antagonistas, eodem modo inflatos, mouetur. Haec omnia clara videntur ac perspicua

(h) *Prodiit hoc opus cedro dignum Romae 1680. 1681.*

(i) *Exstant eius obseruationes in Actis philos. Angl. anno 1681. n. 2. ex quibus ea repetuntur in Actis Erud. Lips. 1682. p. 194. Conferatur etiam* Dan. Tauvry *Nouvelle Anatomie raisonnee, ibidem 1691. pag. 472.*

(k) Io. Cleric. *Opp. Philos. Tom. III. libr. IV. Phys. cap. X. p. 158. 159.*

spicua, et quamuis non desint aliae de motu musculorum hypotheses (*l*): in eo tamen omnibus conuenit, quod ad illum motum spiritus animales, (aut quocumque eos nomine appellites) per neruos dimissi, concurrant, nec musculi sine eorum ope munere suo fungantur. Ex quibus omnibus consequitur, vt tantam incessus varietatem non aliunde, quam ex musculorum et neruorum diuersa capacitate, succorumque et spirituum animalium virtute et vel copia vel penuria, deriuandam esse dicamus.

§. VIII.

Deinde et hoc certum esse arbitror, quod spirituum animalium, atque adeo ipsorum neruorum pariter ac musculorum, virtus a sanguine pendeat. Vt enim iam non vrgeamus, paene omnes humani corporis partes nutrimenta a sanguine desumere: spirituum certe animalium generatio vix potest alio modo commode explicari, quam si ex sanguine eos secerni statuas. Nam sanguis, ex praestantissimorum philosophorum sententia, vbi in suo versus cerebrum adscensu paullatim vias arctiores, et potissimum glandulas illas, quibus substantia cerebri corticalis constare videtur, offendit, non potest non subtilissimas sui partes secernere, quae ad cerebrum eleuatae, neruosas deinde fibras subeunt, et siue spirituum animalium, siue succi neruosi, siue aliud quodcunque nomen sortiuntur (*m*). Quae si ponamus, consequens omnino erit, vt spirituum animalium vel minor vel vberior suppetat copia, prout sanguinis vel subtilior et fluidior, vel particulis terrestribus et crassioribus foecundior est. Iam quum denique apud omnes in confesso sit, sanguinis naturam differre pro ratione temperamentorum, haec autem, consentiente omnium iudicio, maximum in producendis moribus momentum habeant: satis profecto adparet, cur incessum pro morum diuersitate oporteat esse diuersissimum. Vt enim eorum, quae paullo prolixius hactenus disseruimus, faciamus compendium, incessus diuersitas pendet a diuersa virtute musculorum, musculorum virtus a neruis et spiritibus animalibus deriuanda est. Hi varia pollent virtute et efficacia, prout sanguis vel subtilior est, vel crassior. Sanguinis porro qualitates variae sunt pro varietate temperamentorum; quae denique cum moribus et propensionibus humanis maximam habent connexionem.

§. IX.

Et ex analogia adfectuum et propensionum.

Sed et alterum argumentum, quo thesin nostram stabiliamus, ipsa nobis sufficit experientia. Quis enim ignorat, vnius eiusdemque ho-

(l) *Videantur* Io. Bernoullii *Meditat. mathem. de motu musculorum in Act. Erud. Lips.* 1694. *p.* 200. Io. Godofr. Bergeri *Physiol. med. lib. I. cap.* XXI. Franc. Bayle *Instit. physic. Tom. I. diss. VII. prop.* 9. Guil. Kokburn *Oeconom. corporis p.* 99. *seq.* Ge. Baglivii *de Fibra motrice libro I. cap. IV. p.* 15.

(m) *Vide hic omnino, quae ex* Malpighio *repetit* Io. Clericus *libro citato V. cap. VII. pag.* 100. *seq.*

minis incessum statim mutari, simul ac mens vehementiore quodam adfectu perturbatur? Finge, hominem placidi admodum incessus irae stimulis agitari: obseruabis profecto simul, gressus illius vno momento concitatiores ac confusiores adparere. Vnde SENECA (n), iratorum faciem et gestus describens: *Vt furentium*, inquit, *certa indicia sunt, audax et minax vultus, tristis frons, torua facies, citatus gradus, inquietae manus, color versus, crebra et vehementius acta suspiria: ita irascentium eadem signa sunt, flagrant et micant oculi, multus ore toto rubor, exaestuante ab imis praecordiis sanguine, labia quatiuntur, dentes comprimuntur, horrent ac subriguntur capilli, spiritus coactus ac stridens, articulorum se ipsos torquentium sonus, gemitus mugitusque, et parum explanatis vocibus sermo praeruptus, et complosae saepius manus, et pulsata humus pedibus, et totum concitum corpus, magnasque minas agens.* Nec aliter comparatum est, si alii adfectus animum in transuersum agant. Tardius et molestius procedunt, quos vehementior angit tristitia: at tanto celerius, qui subito pauore concutiuntur; Vnde VIRGILIVS (o), rationem celerioris fugae redditurus, ait:

Pedibus timor addidit alas.

Idem in effusiore laetitia contingere animaduertimus, quae in hominibus etiam grauissimis nonnunquam efficit, vt exsultantes, et decori in incessu parum obseruantes, videantur. Nec dubium est, quin et ambitio, desperatio, audacia, pudor, aliique adfectus paullo vehementiores incessu se prodant, quum et vulgus ex incessu de adfectibus iudicet, et histriones nihil soleant agere diligentius, quam vt singulos adfectus etiam incessu et motu corporis exprimant. At vero quum inter adfectus et propensiones id tantum intersit discriminis, quod illi sint commotiones transeuntes, hae autem siue natura, siue educationis et consuetudinis vitio, menti perpetuo insint: non male nobis videmus colligere, mores quoque posse ex incessu deprehendi. Quin tanto facilius hoc signum in propensionibus, quam in adfectibus dignoscendis, procedit, quanto probabilius est, id, quod perpetuo inest homini, magis incessum in certam formam componere, quam quod non multo post transit.

§. X.

Nec non exemplis, tum integrarum gentium, quae mores incessu produnt,

Addimus et tertium argumentum, quod nobis ex integrarum contemplatione gentium subnascitur. Harum enim haud paucas non moribus magis, quam incessu, differre, notum est ac prouocatum. Celebrantur apud antiquos SYBARITAE, gens in excogitandis voluptatibus ingeniosissima, simulque mira superbia ac fastu turgida. Horum incessus tam claro indicio superbiam prodidisse fertur, vt inde natum sit adagium: Συβαρῖται διὰ πλατείας (p), *Sybaritae per plateas*, quod

(n) Seneca *lib. I. de Ira cap.* I. *p.* 1.
(o) Virgilius *lib. IX. Aeneid.* v. 244.
[p] Erasm. *Adag. Chiliad.* II. Centur. II. *n.* 67. *p.* 411.

quod in illos, qui fastuosius per viam ingrediebantur, iactatum est. Sed nec hodie quidem curiosis deerit occasio de integrarum gentium moribus ex incessu iudicandi. Neque enim quisquam erit tam hebes, quin viso Hispanorum ac Gallorum incessu, statim, mores eorum esse diuersissimos, coniiciat. Hispanorum incessu nihil est tumidius, nihil elatius, adeo vt Hispano viso, aut praefecturam, aut fercula pomparum incedere, credas. Quare iam olim in HADRIANO Imperatore, Hispanicae originis principe, IVLIANVS (q) notauit *σοβαρόν τι*, quem characterem, a CAROLO CONTOCLARO in versione Iuliani omissum, PETRVS CVNAEVS (r) et EZECHIEL SPANHEMIVS (s) recte ad incessum insolentem et fastuosum retulerunt. Egregium certe testimonium, non degenerasse a maiorum moribus Hispanos, sed eumdem retinere, qui iam olim in ipsis notabatur, incessum. Ex eo vero quid aliud colligas, quam elatiorem animum, et vt eleganter BARCLAIVS (t) loquitur, *in cothurnos adsurgentem*, qualem iam olim veteres in ista gente mirati sunt? Contra in Gallorum motu nihil est adfectatum, nihil molestum, aut ad ostentationem compositum, sed venusta omnia, et cum quadam naturali elegantia coniuncta. Quae itidem cum eorum moribus egregie conspirare, nemo non animaduertit. Accedant his Hungari, quorum nobilibus BARCLAIVS (u) tribuit *incessum, ad venustam maiestatem compositum*. At quis ignorat, eosdem reuera esse mentis erectioris et tam generosae, vt ad magnificentiam facti videantur? Largiuntur hanc laudem Hungaris, quicunque cum illis versati sunt, nec ipse quidem BARCLAIVS hoc diffitetur, quem ego in describendis gentium moribus principem esse arbitror. Quum ergo integras gentes indolem suam ac mores incessu prodere videamus: quid prohibet, quaeso, quo minus idem de singulis hominibus statuamus, quorum inclinationes, ceu ex philosophiae moralis principiis constat, multo facilius, quam integrarum gentium, huiusmodi indiciis deteguntur?

§. XI.

Tum eorum, qui ex incessu de moribus hominum feliciter iudicarunt, quales fuere Pythagoras.

Denique non parum ponderis habere existimo exempla eorum, qui hanc artem exercuerunt, feliciter, et ex incessu non minus, quam ex aliis signis, latentes hominum inclinationes mira sagacitate indagarunt. PYTHAGORAS, in cuius philosophia nescio quid sublime atque admirandum deprehendere mihi videor, non solebat quemquam ad disciplinam et conuictum suum admittere, nisi prius ex vultu totiusque corporis habitu et motu probam eius indolem perspexisset. Testes huius rei habemus A. GELLIVM (x) et, qui prolixius Pythagorae res gestas persequutus est, IAMBLICHVM (y), qui, quibus signis in hoc ingeniorum scrutinio Pythagoras plurimum tribuerit, multis verbis enarrat. Obseruat enim, eum primum inquisiuisse, quo animo, quo-

[q] Iulian. *in Caesaribus p. 311. Opp.* *VII. pag.* 127.
[r] Petr. Cun. *in Opp. p.* 488.
(s) Ezech. Spanhem. *in Versione Gall. huius satyrae p.* 24.
(t) Io. Barclai. *in Icone anim. cap.*
(u) Idem *cap. VIII. p.* 119.
(x) A. Gell. *lib.* I. *Noct. Attic. c.* IX.
(y) Iamblich. *in vita Pythagorae cap.* XVII. *p.* 58. *edit. Kusteri.*

que adfectu parentes et familiares prosequuti sint: deinde notasse eorum risus intempestiuos, silentium, et sermonis abusum: tum quibus potissimum cupiditatibus indulgerent, quorum hominum consuetudine vterentur, quibus maxime rebus interdiu vacarent, quibus item gauderent dolerentque. Quibus praemissis, ita pergit IAMBLICHVS: Προσεθεώρει δὲ καὶ τὸ εἶδος, καὶ τὴν πορείαν, καὶ τὴν ὅλην τοῦ σώματος κίνησιν, τοῖς δὲ τῆς φύσεως γνωρίσμασι φυσιογνωμονῶν αὐτούς, σημεῖα τὰ φανερὰ ἐποιεῖτο τῶν ἀφανῶν ἠθῶν ἐν τῇ ψυχῇ. *Inspiciebat et vultum, et incessum, et totius corporis motum, atque ex natiuis faciei lineamentis ipsos ita noscitabat, vt manifesta indicia occultis animorum inclinationibus indagandis adhiberet.* Repetit rem statim insequente pagina, ac denuo Pythagoram signa petiisse ait ἐκ τῆς μορφῆς τε καὶ βαδίσματος, καὶ τῆς ἄλλης κινήσεώς τε καὶ καταστάσεως, *ex forma, ingressu, et totius corporis motu et habitu.* Quin PORPHYRIVS (z), qui pari cura Pythagorae vitam composuit, non solum de eodem eius instituto verbis luculentissimis testatur, sed et exemplis quibusdam, praesagia ista haud vana fuisse, docet. Narrat enim, Pythagoram, quum Astraeum seruulum a Mnesarcho dono accepisset, statim eius indolem ex corporis habitu explorasse, et, quandoquidem ex motu et quiete, frugi esse illum, comperisset, protinus doctrinae suae fecisse participem. At Cylonem Crotoniatam, qui clarissimae huic interesse disciplinae peroptabat, eodem (a) teste PORPHYRIO, constanter reiecit, ὁποῖος ἦν, συνιδὼν ἐκ τῶν σημείων, ἃ διὰ τοῦ σώματος ἐθήρα, τὸν προσιόντα, *eo, quod ex indiciis, quae ex accidentibus corporis captabat, quali esset ingenio, satis perspexerit.* Neque fefellit profecto Pythagoram augurium. Astraeus enim talis erat reuera, qualem futurum, herus iudicauerat (*b*). Cylon vero asperitatem morum, quam e corporis motu collegerat Pythagoras, satis prodidit turpissimo facinore, dum paullo post, repulsae contumeliam vlturus, Pythagoraeos circiter XL in Milonis aedibus congregatos, partim combussit, partim fugientes lapidibus obruit, solo Archippo et Lyside felici fato elapsis (*c*).

§. XII.

Augustus Imperator, Chrysis apud Petronium, Gregorius Naz. Ambrosius Mediol.

Ne quis autem existimet, intra solos Pythagoricae scholae parietes artem hanc ingenia ex incessu explorandi delituisse: addi possunt exempla complura alia, non minus profecto admiranda. AVGVSTVS certe Imperator cum omnibus regnatricis prudentiae artibus, tum maxime ingenia internoscendi sagacitate excelluit. At quo potissimum signo vsus est? Hoc ipso, in quo iam versamur. Incessum scilicet curiose spectabat, ex eoque de hominum propensionibus callidissime iudicabat. Cuius rei grande experimentum dedit in ipso, quem adoptauerat, Tiberio. De huius enim moribus, SVETONIO teste (*d*), male ominabatur ideo, quod, eum *ceruice rigida*

[z] Porphyrius *de Vita Pythagorae sect.* XIII. *p.* 16. *edit. Kust.*
(a) Idem *l. c. sect.* LIV. *p.* 40.
(b) *Vid.* Thom. Stanleii *Hist. Philos. Part.* VIII. *cap.* XXI. *p.* 697.
[c] Porphyr. *l. c.* Iamblich. *c.* XXXV. Diog. Laert. *lib.* VIII. *segm.* 39. *p.* 520. *edit. Menag.* Stanlei, *l. c. cap.* XIX. *p.* 688.
(d) Sueton. *in Tiber. cap.* LXVII.

rigida et obstipa, adducloque fere vultu incedere, animaduerteret: Quam verus autem vates fuerit, euentus docuit, quo comprobatum est, reuera Tiberio arrogantiam illam et vecordiam insuisse, quam in incessu eius Augustus pater deprehenderat. Nescio, an huc etiam referenda videatur Chrysis apud PETRONIVM (*e*), quae de εὐστοχίᾳ sua in dignoscendis moribus magnifice gloriatur, dum viso iuuene libidinoso: *Vides me?* inquit, *nec auguria noui, nec mathematicorum caelum curare soleo, ex vultibus tamen hominum mores colligo, et, quum spatiantem vidi, quid cogites, scio. Quo enim incessus arte compositus, et ne vestigia quidem pedum extra mensuram aberrantia, nisi quod formam prostituis, vt vendas?* Si vera narrauit PETRONIVS, elegantiarum pariter ac nequitiarum arbiter, ac non potius ingenio indulsit, exemplum nobis dedit ancillae, in hac arte excellentissimae. Sed si maxime per fictionem haec excogitata dixeris: oportet tamen PETRONII aetate hanc physiognomiae partem etiam vulgo fuisse cognitam, alias τὸ πρέπον, ad quod in fictionibus vel maxime respiciendum est, omnium minime obseruasset. Sed ad maioris momenti exempla pergo, in quibus facile eminet illud GREGORII NAZIANZENI, viri in ecclesia celeberrimi, et non sacrarum solum, sed et humanarum litterarum callentissimi. Hic quantum in hac arte valuerit, vel ex eo adparet, quod adhuc iuuenis de Iuliano Caesare, aequali et condiscipulo suo qualis esset futurus, cecinit vt vates. Ipse enim refert (*f*), se de eo male ominatum, quum vna Athenis vixissent, eiusque scelera iam tum se multis amicis praedixisse, qui huius rei procul dubio nondum dememinerint. Si quaeras, quibus ille signis coniecturam superstruxerit, ipse respondet: οὐδενὸς γὰρ ἐδόκει μοι σημεῖον εἶναι χρηστοῦ αὐχὴν ἀπαγής, ὦμοι παλλόμενοι καὶ ἀνασηκούμενοι, ὀφθαλμὸς σοβούμενος καὶ περιφερόμενος, καὶ μανικὸν βλέπων, πόδες ἀστατοῦντες καὶ μετοκλάζοντες. κ. τ. λ. *Neque enim mihi boni quidquam significare videbantur ceruix minime firma, humeri, quos subinde agitabat, et attollebat, oculus vagus et oberrans, ac furiosum quiddam intuens, pedes instabiles et titubantes*, &c. Idem refert, qui vitam GREGORII NAZIANZENI conscripsit, alter GREGORIVS Presbyter (*g*), cuius verba, quum elegantiora sint, quum vt hic praetermittenda videantur, semel, id est Latine tantum, adscribam: *Gregorius*, inquit, *Athesiis adhuc agens, cum Iuliano admodum adolescente, nec dum ad imperium euecto, sed ludimagistris operam dante, congressus, qualis futurus esset, amicis tanto ante significauit, subdolum videlicet et impium, et ad omne scelus procliuem eum fore, praedicens, coniecturam huius rei faciens ex perturbatis oris lineamentis et risu petulanti et ferino adspectu et toto corpore vago temereque subsultante, et progressibus, vecordiae plenis* &c. Haec ille perspiciens, omnibus praedicebat, fore, vt in grauissimum scelus tandem erumperet latitans adhuc Iuliani ingenium, atque in apertum aliquando prodiret. Non equidem ignoro, quam parum fidei

[e] Petron. *in Satyr. p.* 53. *edit. P. Lotichii.*

[f] Gregor. Nazianz. *Orat.* IV. *in Iulianum Tom.* I. *operum p.* 122.

[g] Gregor. Presbyter *in Vita Gregor. Nazianz. ante huius opera p.* 12. *Conf.* Socrat. *libr.* III. H. E. *cap.* XXIII. *p.* 198.

fidei nostris temporibus patribus, iis quidem in rebus, quae ad Iulianum attinent, haberi soleat. Existimantur enim obliti legis, pressiorisque iudicii, Iulianum, laudatissimum principem, tam indignis modis traduxisse, vt eorum narrationes non possint non prudentioribus suspectae videri. Sed esto, patres nonnunquam peccasse et in Iulianum fuisse paullo acerbiores: hanc tamen GREGORII NAZIANZENI narrationem quo minus reiiciamus, prohibet tot testium, ad quam ipse prouocauit, conscientia, a quibus facile potuisset turpis mendacii argui, nisi vera ipsisque notissima scripsisset. Quid? quod et AMMIANI MARCELLINI (h) extet locus, ex quo, Iuliano non factam fuisse iniuriam, satis adparet. Grauissimus enim iste historicus, Iuliani formam et habitum corporis descripturus: *Figura*, inquit, *talis vtique erat membrorum, mediocris erat staturae, capillis, tanquam pexisset, mollibus, hirsuta barba in acutum desinente vestitus, venustate oculorum micantium flagrans, qui mentis eius angustias indicabant, superciliis decoris, et naso rectissimo, ore paullo maiore, labro inferiore diuiso, opima et incurua ceruice, humeris vastis et latis, ab ipso capite vsque ad vnguium summitates lineamentorum recta compage*. En hic αὐχένα ἀσταγῆ, ὤμους παλλομένους, ὀφθαλμὸν σοβούμενον, id est, eosdem, quos GREGORIVS NAZIANZENVS in Iuliano notauerat, characteres, dum, ne quid dubites de GREGORII praesagio, ipse AMMIANVS fatetur, ex oculis micantibus *mentis angustias*, id est, vt ipse interpretatur, leuius ingenium eluxisse. Vnde patet, non esse nobis rationes, quibus adducti GREGORII fidem hac quidem in re in dubium vocemus. Quodsi itaque vere a Graecis dictum est (i).

Bene qui coniiciet, vatem hunc perhibeto optimum;

profecto et diuinum oportet fuisse GREGORIVM, qui tam mature, quid Iulianus minetur, praedixit, et artem minus fallacem sequutus tam feliciter diuinauit. Sed addam GREGORIO alterum eiusdem dignitatis ac instituti virum, AMBROSIVM, Mediolanensem Episcopum, qui simile quid de se ipso in eleganti, quod de officiis inscripsit, opusculo refert (k). Ait enim, sibi fuisse amicum, qui omni officiorum genere se prosequutus esset: ait, quum peroptasset sacro ordini adscribi, nunquam eum hoc impetrare a se potuisse; nec alia de caussa tulisse repulsam, quam quod incessu parum graui ac composito vteretur. Alterum autem, quem iam ante ei ordini adscriptum inuenerit, non quidem a se potuisse exauctorari, at non passum tamen se vnquam esse, vt sibi in sollemnioribus sacris praeiret. Eluxisse enim ex vtriusque incessu, *nescio quam imaginem leuitatis, et speciem scurrarum praecursantium*, ex qua non potuerit non male de iis ominari. Ne vero, falsum esse hac suspicione sua AMBROSIVM, existimemus: statim addit, tristem euentum huic praesagio plus, quam voluerit, respondisse, quum vterque ad haereticos turpiter delapsus, desultoria leui-

(h) Ammian. Marcellin. *libr. XXV.* IV. *p. 196. Tom.* IV. *opp. edit. Guillielm. cap. XVI. p. 602. edit.* Ian. Grat.

(i) Cicero *lib.* II. *de Diuinat. cap.*

(k) Ambros. *lib.* I. *de Officiis c. XVIII.*

leuitate ab ecclesia recesserit. Et hoc quidem experimento edoctus AMBROSIVS tantum tribuit incessui, vt scribere non dubitet (l): *Habitus mentis in corporis statu cernitur: hinc homo cordis nostri absconditus aut leuior, aut iactantior, aut turbidior, aut contra grauior et constantior, aut purior et maturior aestimatur. Itaque vox quaedam est animi corporis motus*. Graue profecto et dignum AMBROSIO iudicium, cui et nos, tot conuicti argumentis, merito suffragamur.

§. XIII.

Impugnant quidem talia propensionum signa Maximus Tyrius et Io. Franc. Picus Mirandulanus.

Hactenus argumento non vno, indolem hominis ex incessu elucere, demonstrauimus: proximum est, vt sententiam eorum, qui in alia omnia eunt, expendamus. Non defuerunt enim, qui totam physiognomiam, atque adeo hoc e[illegible]gnum, artibus vanis ac futilibus esse adnumerandum contenderent. Iam ex antiquis huic sententiae fauit MAXIMVS TYRIVS (m), qui, vbi obiter meminit Zopyri, physiognomonis, de SOCRATIS indole ex signis naturalibus iudicantis, non obscure, totam physiognomiam sibi rem vanam atque anilem videri, docuit. In quo sane ab ipso SOCRATE longissime discedit, quippe qui, audito Zopyri de se iudicio, adeo non artem eius omnem adspernatus est, vt potius vera esse, quae Zopyrus de se coniecisset, ingenue fassus sit (n). Nihilominus elegantem istum philosophum sequutus est IOANNES FRANC. PICVS MIRANDVLANVS (o), qui cum omnes artes diuinatrices non sine sale exagitat, tum physiognomiam quoque non minus, quam astrologiam apotelesmaticam, chiromantiam, aut quamcunque huius generis aliam, vanam ac fallacem esse arbitratur. Quod si verum est atque aequum iudicium: male profecto nobis perierunt horae, quas in conscribenda hac dissertatione collocauimus, quum incessum ad signa φυσιογνωμονικὰ pertinere, vltro fateamur. Quamobrem e re erit, eorum dicta expendere paullo accuratius, et, quid illis ponderis insit, paucis considerare.

§. XIV.

Sed eorum hypothesi paucis satisfieri potest.

Equidem si recte calculum posueris, vnicum inuenies vtriusque argumentum, vnicum telum, quod physiognomonibus minantur. Ponunt enim, nihil inter mentem et corpus intercedere commercii. Ex quo deinde vlterius colligunt, male ratiocinari physiognomones, qui ex corporis forma et motu de animi propensionibus iudicent. Satis clare hoc πρῶτον ψεῦδος prodidit MAXIMVS TYRIVS, in laudata paullo ante dissertatione. Exposita enim nota illa de Zopyro historia, statim haec subnectit: Μαντείαν ἀσαφῆ. Τίς γὰρ ἐπιμιξία πρὸς ὁμοιότητα τῆς ψυχῆς καὶ σώματος; *Incerta profecto diuinatio. Quid enim cum anima commune habet corpus?* Eadem est Comitis Mirandulani hypothesis, qui

[l] Ambros. *l. c.*

(m) Maxim. Tyr. *Dissert. XV. p.* 148. *edit. Dan. Heinsii*.

[n] Cicer. *de fato cap. V. pag.* 213. Euseb. *lib. VI. praep. Euang. cap. IX.*

(o) Io. Franc. Pic. Mirand. *lib. VI. de rerum praenot. p.* 622. *Tom. II. Operum*.

qui proinde physiognomones accusat, quod, posthabitis rectae ratiocinationis legibus, a speciei ad genus, et a genere ad certam quamdam speciem, adfirmatiuum ducant argumentum. En eius verba: *Non secus*, inquit, *aberrat*, *qui de corporis complexione ad mores ratiocinetur*, *quam qui a corpore ad animal*, *ab animali ad hominem recte se argumentari putaret. Piaculum hoc in arte dialectica ponitur maximum*, *si in adfirmationibus a superiori*, *vt aiunt*, *ad inferius adfirmando adscendunt*, *verbi caussa*, *hoc est corpus*, *ergo hoc est animal*, *igitur homo*. Quid his verbis sibi velit Mirandulanus, non obscurum est. A corporis scilicet habitu ad hominis propensionem nullam esse consequentiam arbitratur, ideo, quod mentis cum corpore nullum sit commercium. Sed non ferunt nostrae rationes, vt viro doctissimo hac quidem in re adsentiamur. Experientia enim docet, arctissimum esse foedus inter corpus et mentem, et societatem tam amicam, vt certos motus corporis certi motus mentis et vice versa hos illi semper consequantur. Corpore bene adfecto, mens incredibilem voluptatis sensum capit. Eodem morbis languente, vel ebrietate obruto, mens quoque languet et obruitur, nec vlla officii sui parte rite defungitur. Vicissim mente laetabunda, corpus vna adficitur, explicatur frons, omnesque corporis partes veluti reuiuiscere et gestire videntur. At si eadem, metu, tristitia, desperatione alioque molestiore adfectu turbetur, corpus quoque in doloris istius societatem rapitur, adeo vt illum animi moerorem nonnunquam tabes in corpore, canities capillorum, aut ipsa mors consequatur. Notum est curiosum SANCTORII, Medici Patauini, experimentum, quo vnum eumdemque hominem pro varia mentis dispositione modo grauiorem, modo leuiorem, deprehendit; graviorem puta et ponderosiorem, quoties vehementiore tristitia angeretur, at leuiorem vicissim, si quando frons exporrecta laetitiam quandam ac hilaritatem prae se ferret. Cuius rei profecto non alia suppetit ratio, quam mutuum corporis et animi commercium, quo fit, vt mente tristitia vacua, corpus felicius perspiret, eadem autem moerore turbata, transpiratio sit impeditior. Omitto huius generis alia, quum integer GALENI (p) libellus, hoc de foedere conscriptus, et tota de temperamentis doctrina rem extra omnem dubitationis aleam collocare videantur. Quare nemo non videt, iniuriam fieri physiognomonibus a MIRANDVLANO, tam ridicula argumentandi ratione illis tributa. Tantum enim abest, vt a specie ad genus, aut ab hoc ad certam speciem inepte ratiocinentur, vt potius argumentatio eorum procedat ab effectu ad caussam, ceu initio huius capitis demonstratum est.

§. XV.

Conclusio Capitis.

Haec vero de incessu generatim dixisse sufficiant. Quum enim, considerata eius natura, illum omnino esse animi indicem, argumentis ac exemplis luculentissimis demonstratum, praetereaque MAXIMI TYRII

(p) *Videatur* Galeni *Opusculum*, *quod* *quantur*, Tom. V. Opp. p. 444. *edit.* P*a-*
mores animi temperamentum corporis se- *risiens.*

TVRII et IO. FRANC. PICI Mirandulani obiectionibus pro virili satisfactum sit: reliquum est, vt ad ipsas artis regulas proferendas, atque exemplis illustrandas, progrediamur.

CAP. II.

DE VARIIS INCEDENDI FORMIS, ET SIGNIS PROPENSIONUM HUMANARUM INDE CAPIENDIS.

Σύνοψις.

I. Hominum, si ad mores respicias, quatuor potissimum genera sunt. II. Quadripartita ista hominum distributio a quatuor temperamentis pendet. III. Temperamenta vnde nascantur; et quam connexionem habeant cum moribus? IV. Eorum mixtura et propensiones inde emergentes. V. VI. Canones generales de incessu singulis temperamentis conueniente. VII. Quid praeter has regulas fundamentales in diiudicatione morum obseruandum sit? VIII. Incessu maxime se prodit ambitio, quae quotuplex sit? IX. Canon. 1. de Incessu STOLIDE AMBITIOSORVM *et* PEDANTARVM. *X. Canon. 2. de incessu* THRASONVM. *XI. Canon. 3. de incessu* PRVDENTIAE *et* FORTITVDINIS *gloriam adfectantium. XII. Canon. 4. de incessu hominum ambitione* PHARISAICA *turgidorum. XIII. Canon 5. de incessu* LASCIVIORVM. *XIV. Canon 6. de incessu* VOLVPTATI AMICAE *deditorum. XV. Canon 7. de incessu* AVARORVM, *et* SORDIDORVM. *XVI. Canon 8. de incessu hominum* VECORDIVM. *Canon 9. de incessu* SIMVLATORVM *et* CRVDELIVM. *Canon 10. de incessu* PERFIDORVM *et* INQVIETORVM. *XVII. Qualis incessus hominum* VIRTVTE *vera praeditorum. XVIII. Conclusio capitis.*

§. I.

DEfuncti iam tandem tractatione generali, ad specialem nos accingimus, in qua ita versabimur, vt, iactis solidioribus fundamentis, eas, quae certiores nobis videntur, regulas subiiciamus, easdemque, petitis ex historia et antiquitate exemplis ac testimoniis, hinc inde illustremus. Ac primo quidem, vt hinc potissimum ordiamur, omnes, qui in hac rerum vniuersitate viuunt, mortales, si mores ac inclinationes eorum spectes, quatuor potissimum generum esse, ipsa demonstrat experientia. In vulgus notum est, alios esse alacriores, ipsoque gestu et adspectu hilares, futuri securos, et commodita- **Hominum quoad mores quatuor genera sunt.**

tum huius vitae amantissimos: alios paullo ferociores, sui item plenos, morae quidem et otii impatientes, sed tamen grauitatis studiosissimos, ad audaciam denique et iracundiam natura procliues: alios porro meticulosos, suspicaces, tristiores, et cum sollicitudine quadam rerum suarum satagentes. Postremo alios ignauos, tardos, somnolentos, abiectos, et non modo laborum, sed et voluptatum, ob naturale quoddam taedium, vix patientes, tales denique, qualem se esse profitetur ille apud TERENTIVM Menedemus (q):

In me quiduis harum rerum conuenit,
Quae sunt dicta in stultum: caudex, stipes, asinus, plumbeus.

Hanc inquam quadripartitam hominum distributionem vnusquisque, ad res humanas paullo attentior, facili negotio deprehendet. Quamuis enim vna harum propensionum non apud omnes in excellentiore aliquo grado reperiatur: id tamen certum est, singulos homines ad aliquam istarum speciem magis, quam ad reliquas, esse procliues. Quo factum est, vt iam inde ab antiquissimis temporibus philosophi quadruplex hoc hominum discrimen obseruauerint, nullaque paene fuerit secta philosophorum, in qua non quaedam saltim occurrant doctrinae istius vestigia (r).

§. II.

Quadripartita ista hominum distributio a quatuor temperamentis pendet.

Iam si porro disquiramus, quaenam caussa sit istius propensionum differentiae: non temere semper assensi sumus iis, qui totidem agnoscunt humani corporis temperamenta, iisque propensiones ad certas quasdam species determinari docent. Quamuis enim adeo abhorreamus ab eorum sententia, qui per solam corporis constitutionem vitiorum labem in animum deriuari existimant (s), vt potius procliuitatem quamdam ad peccatum summamque corruptionem humanae menti natura inesse, certissime nobis persuadeamus: ad innatum tamen istud mortalibus malum partim corroborandum, partim modificandum, determinandumque, quadruplicem illam corporis constitutionem plurimum conferre, merito arbitramur. Id quod vel ex eo liquido constat, quod plerumque corpus, paullo lautius enutritum, mentem magis ad voluptatem percellit, quam quod coena Cynica contentum esse cogitur. Inde vero ita colligimus: Quod si corporis, aliquamdiu vberius pasti, ea vis est, vt ad certam quamdam propensionem animum impellat: quanto magis oportet mentem ad eamdem propensionem

(q) Terent. Heautont. *Act. V. Scen.* I. *v.* 3. *seq.*

(r) *Vide* Io. Franc. Burklei *Dissert. de temperamentis, vbi historia huius doctrinae secundum omnes philosophorum sectas describitur.*

(s) *Fuit haec plurimorum philosophorum sententia. Ipsos Iudaeos ab hoc errore non esse immunes, docet* Campeg. Vitringa *in Obs. Sacris libr.* III. *cap.* VIII. IX. *de Platonicis videatur* Marsilii Ficini *Commentarius super Platonis conuiu. orat.* IV. *cap.* IV. *De Stoicis* I. Lips. *Physiolog. Stoic. lib.* I. *Dissert.* XIV. XV. Io. Franc. Budd. *Dissert.* III. *de praecipuis Stoicorum erroribus.* §. IV.

nem incitari, si cui corpus saginatum et succi plenum natura contigerit? Et quum porro parium eadem sit ratio, quis tandem dubitet, quin mens reliquis etiam humani corporis temperaturis ad certas propensiones determinetur? Atque eatenus verum existimamus, quod inculcat PLVTARCHVS (t), *corporis temperamenta adpetitus certos et accendere et alere.*

§. III.

Temperamenta vnde nascantur, et quam connexionem habeant cum moribus?

Sed vt consideremus tandem, quibus fundamentis tota haec de temperamentis doctrina innitatur: missa merito facimus, quae ab ARISTOTELE, GALENO, eorumque sectatoribus hac de re fusius disputantur (u), et rem ipsam potius sine ambagibus adgredimur. Obseruatum nimirum est a viris eruditione claris, temperamentorum differentiam tum a sanguinis et succorum in eo natura et motu, tum a vasorum totiusque corporis constitutione, esse deriuandam. Nam ad sanguinem quod attinet, constat, illum e variis particulis esse compositum. Est in eo serum, sunt deinde particulae crassiores et terrestres, sunt oleaginosae et inflammabiles, et aliae denique salinae (x), eaeque omnes tam diuersa ratione ac proportione inter se mixtae, vt alii homines his, alii aliis particulis copiosioribus praediti sint. Vasa deinde si consideres, ista vel ampliora, vel contractiora deprehendes, quibus et mediocria, si visum fuerit, addi possunt. Tandem, si etiam corpus contemplemur, aliis porosum et transpirationi magis aptum, aliis strictius textum, natura contigisse, ipsa quemuis docet experientia. His ergo obseruatis, non difficile erit, de singulis temperamentis paullo accuratius, quam vulgo fieri solet, iudicare. Sanguineis proinde sanguis est salinis abundans particulis, et ob earum puritatem natiuumque calorem perquam fluidus, aut potius, quum nullis impedimentis intercipiatur, rapidissimus: vasa praeterea exiliora quidem, sed patentia tamen, et facile peruia: totum denique corpus porosum, et admittendis humorum meatibus aptissimum. Ex quibus consequitur, vt illis motus sanguinis sit liber et expeditus, impulsus mediocris et sufficiens, et mens ipsa tam praeclaro instructa domicilio, ruinamque eius non facile metuens, secura semper hilaritati indulgeat. Atque inde patet ratio, qui fiat, vt huius temperaturae homines ad voluptates sint natura procliues, vt in rebus secundis spem facile concipiant, in aduersis et difficilibus angantur et trepident, vt curiosa magis, quam vtilia, consectentur, vt denique commoditatum et otii amantes genio indulgeant, et taediosi non minus otii, quam laboris molestioris sint impatientissimi. Omnes enim hi mores profiscuntur ex mente secura et hilari, quae facilem et aequalem in cor-

pore

(t) Plutarch. *Quaest. Natur.* Tom. II. Opp. p. 918.

(u) *Vid. laudati* Io. Franc. Buddei *differt. de Temperamentis* n. XXIX. *seq.* p. 30. *sequ.* Scipion. Claramont. *lib.* I. *cap.* VI.

(x) *Vid.* Rob. Boyle *in Adparatu ad historiam sanguinis.*

pore motum animaduertens, omnia sibi secura, prona ac facilia fingit, et nunquam fere male ominatur. In biliosis contra aliter res comparata est. Sanguine enim hi gaudent, particulis oleaginosis et inflammabilibus referto, atque hinc tenui, et volatili magis, quam fluido. Denique vasa iis sunt capaciora, quam sanguineis, licet corporis textura his, quam illis, sit strictior. Quum itaque humorum motus satis recte procedat, e meatuum qualemcunque angustiam sanguinis tenuitas, et vegetior, qui in cholericis obseruatur, impulsus facile superet: consequens est, vt mens, eiusmodi inhabitans domicilium, sibi placeat, seipsam veluti admiretur, et nulla re minus, quam metu, angatur. Quapropter minime mirandum, quod biliosi sint seueri et honoris cupidi; quod superatis omnibus difficultatibus et periculis contra fortunam spei insistant: quod quietis impatientes pro viuida indole semper aliquid moliantur, et in ipso labore quaerant requiem; quod denique omnem sui contemtum vindicent, rebusque aduersis ad iracundiam magis, quam desperationem, percellantur. Non alii enim mores possunt ab animo, qualem cholericis esse videmus, id est, audace et sui admiratione pleno, exspectari. Alia porro illorum est ratio, in quibus atra bilis abundat, et quos ideo melancholicorum nomine venire scimus. Totus horum sanguis particulis terrestribus refertus, atque hinc, quod consequi necesse est, crassior et, id quod tanto illis accidit molestius, quanto angustiores in strictiore corporis textura sunt meatus, quos sanguinem, spissitudine sua iam sic satis impeditum, subire oportet. Hinc nihil profecto esset eiusmodi hominibus miserius, nisi natura consultrix vtilitatumque prouida, tam impeditum sanguinis motum, non quidem praecipiti, (ex quo obstipatio metuenda esset,) sed forti tamen validoque impulsu, adiuuisset. Ita enim fit, vt spissus humor, in arctiores vias mediocri quodam impetu impulsus iter facilius absoluat, quam eius crassities concedere videbatur. Verumtamen quum haec constitutio corporis ita sit comparata, vt sanguis etiam sic satis difficulter procedat: mentem tam quasso corpori inhabitantem semper oportet esse tristiorem, suspicacem, meticulosam, suisque rebus maxime diffidentem. Atque hinc omnes melancholicorum characteres facili negotio explicantur, in promtuque caussa est, cur raro explicent frontem, cur nec praesentibus fidant, nec futuri securi sint, cur habendi cupiditate angantur perpetuo, et, quanto plura possident, tanto plura semper concupiscant, cur porro, quoties alios successibus felicibus frui intelligunt, inuidia aestuent: cur denique magna sedulitate et cura rerum suarum satagant, et, a fortuna in calamitates coniecti, despondeant animum, et a spe omni deturbentur? Vix enim aliter adfecta esse potest mens, ob ruinosi corporis commercium perpetuae formidini atque anxietati adsueta. Reliquum est, vt de quarto etiam temperamento nonnulla addamus, quod phlegmaticum vocari solet. Abundat in eiusmodi hominibus sanguis particulis serosis, quae totam illius massam dilutiorem reddunt, et satis fluidam. Sed et vasorum capacitas totiusque corporis textura laxior est, et non parum porosa: at impul-

sum

ſus tanto debilior et vitioſior. Quo fit, vt quum motus ſanguinis facilis quidem fit, ſed ob debilem impulſum non admodum celer, mens, tali corpore circumdata, nec metuat vehementer, nec anxie ſperet, ſed mira ἀδιαφορίᾳ in rebus omnibus verſetur, nulloque vel voluptatis, vel doloris, ſenſu tangatur. Et hinc facile patet, phlegmaticorum indolem neque virtutis, neque magnorum ſcelerum eſſe capacem, quamuis ob patientiam atque abſtinentiam virtutis quamdam ſpeciem prae ſe ferre videantur. Quin conſtat ſimul, temperamentum phlegmaticum non tam ad mores certos mentem impellere, quam ignauia ac torpore reliquas inclinationes omnes impedire.

§. IV.

Eorum mixtura et propenſiones inde emergentes.

Haec ſunt, quae de temperamentis praemittenda duximus. Iam et hoc adiicimus, quod dudum ab aliis obſeruatum eſt, neminem mortalium vnico eoque ſolo temperamento gaudere, ſed in ſingulis omnia hactenus enumerata, licet mira mixturae et graduum diuerſitate, reperiri. Quum enim fieri non poſſit, vt vllius hominis ſanguis ſolis particulis terreſtribus, aut ſalinis, aut mero phlegmate conſtet, ſed omnes ſanguinem habeant, ex quadruplici iſta materia, diuerſa ratione ac proportione compoſitum: conſequens eſt, vt ipſorum etiam temperamentorum multiplex in hominibus ſit mixtura, ita vt vnum quidem plerumque dominetur, ſed reliqua tamen etiam vel maiore vel minore gradu adſint, et primarium illud vel moderentur, vel data occaſione, quo minus ſe poſſit exſerere, impediant. Quandoquidem vero mixtura iſta tam eſt varia, vt paene infinitae hominum ſpecies inde naſcantur, idemque hic paene contingit, quod ſolet in coloribus, diuerſa ratione mixtis (y) danda omnino videtur opera, vt multiplices iſtae hominum temperaturae ad ſumma quaedam genera reuocentur. Conſideratis ita rebus omnibus, quae huc facere videntur, rationibuſque ſubductis, hanc feci ſummam cogitationum mearum, ſex potiſſimum eſſe temperamentorum mixturas primarias, ad quas reliquae omnes commode referantur. Primo enim ſi temperamento cholerico primum, ſanguineo proximum, ac poſtremum denique locum melancholico concedas, habebis homines amabiles et gratioſos, miraque virtutis ſpecie fallentes, ſiquidem omnium paene temperamentorum vitia ad quandam moderationem adducuntur, adeo, vt nullum paene excedere, aut incurrere in hominum oculos videatur. Taciturni erunt eiuſmodi homines, ſed non inepte: diſſimulatores, ſed cum quadam calliditate: humani, ſed non omnibus promiſcue obuii: laborum patientes, exiſtimationis et decori ſine adfectatione obſeruantes, graues, et in tempore magnifici, nec tamen profuſi. Sin deinde eidem cholerico primum, melancholico ſecundum, ac ſanguineo tertium locum concedas: homines reperies, qui non tam amore, quam reuerentia quadam, digni videntur. Erunt enim circumſpecti et alacres, ſed ſimul ſuſpicaces, ſimulatores ad admirationem vſque maximi: adfabiles, ſed

(y) Chriſt. Thomaſ. viri celeberrimi *Praxis Ethic. cap. XII. n. 1. 2. p. 308. ſeq.*

ſed cum maxima cautione: magnifici, ſi exiſtimatio in eo vertitur, ceteroquin pecuniarum tanto parciores: in ſecunda fortuna ambitioſi, in aduerſa cum quadam magnanimitate comes et demiſſiores: nec iniuriarum patientes, nec vindictae cupiditate cum furore flagrantes, et ſic ad rancorem potius, quam ad excandeſcentiam, procliues: porro continentes et frugales, nec tamen μισογύναιοι aut ſordidi, laborum ſine anxia cura ac ſollicitudine patientes, denique ſui ſpe, commodi erga alios officioſi. Tertio ſi temperamenta eo ordine diſpoſita ſint, vt principem locum ſanguineum, proximum cholericum, ac melancholicum denique poſtremum teneat: nouum inde naſcitur genus hominum apertorum et minus ſimulantium, nec tamen omnia ſine iudicio effutientium, pronorum item ad largitionem, nec tamen prodigorum: porro humanorum, et ſine exiſtimationis ſuae periculo ſubmiſſorum: nec audacium admodum, nec meticuloſorum, ſed ſpes ſuas ambitione donantium: contemtorum iniuriarum, ac omnium voluptatum cum quadam cura τοῦ πρέποντος cupidiſſimorum: humanorum denique, hilarium, et vt paucis dicam, in omni vitae genere elegantiſſimorum. Quarto ſi ſanguineum temperamentum regnet, melancholico proximum, ac cholerico poſtremum tenente locum, homines inde naſcentur prope ridiculi. Habebis loquaculos et incautos nugatores; profuſos in omnes, eaſque turpiſſimas viliſſimaſque libidines, et tamen ſimul ad rem attentiſſimos; in ſereniore fortuna oſtentatores grandiloquos et paene intolerabiles, in aduerſa timidos ac puſillanimes: elegantiae ſine iudicio amantes, et hinc ſimul in omni vitae genere ſpurcos et ſordidos: laborum vtilium incapaces, ardeliones denique, obſcoenos, ad excandeſcentiam potius, quam vltionem, procliues, et hoc quidem tanto minus, quanto profundius temperamentum cholericum ſubſidit. Quinto ſi ponas homines, in quibus a temperamento melancholico cholericum, et ab hoc ſanguineum ſuperatur: eſſe illos intelliges ſimulatores, ſed ſimul comes, parcos, ſi ſibi viuunt, ſin veluti foras prominent, lautos et pecuniarum contemtores, porro aſſentatores, iracundos, inſidioſos, voluptatum parum ſtudioſos, at tanto laborum amantiores, denique parum officioſos, niſi quum commodum maximum leuiore iactura redimunt. Poſtremo, ſi temperamentum melancholicum primum, ſanguineum ſecundum, cholericum tertium locum obtineat, homines videbis eiuſdem fere generis, quales paullo ante quarto loco deſcripſimus, ſi id modo obſerues, quod minus loquaces, at tanto mendaciores, minus iactantes, at tanto timidiores, minus laſciui, at tanto parciores, minus elegantiae amantes, at tanto munditiei ſtudioſiores, minus obſcoeni, at tanto ineptiores, minus denique otio dediti, at tanto tardiores ſint, quam illi, de quibus ſupra diximus. Hae ſunt praecipuae temperamentorum et efflореſcentium inde propenſionum mixturae. Phlegmatici enim vel ideo nullam rationem habuimus, quod non tam ſingularem propenſionem, quam torporem quemdam, inducit, et reliquas propenſiones veluti exſtinguit. Soli ſanguineo ſi miſceatur phlegma paullo copioſius, id veluti ſingulare habere videtur, quod procliuitatem in voluptates non

non tam extinguat, quam augeat, adeo vt eiusmodi homines impurissimis flagrent libidinibus, et veluti omnem exuisse pudorem videantur, ceu Caligulae, Elagabali, Wenceslai, Imperatorum aliorumque exemplis constat, quorum indoli hanc temperamentorum mixturam esse conuenientissimam, arbitramur.

§. V.

Canones generales de incessu singulis temperamentis conueniente.

His ergo de temperamentis, eorumque mixtura praemissis, ad incessum redeundum, et quaenam eius ex temperamentis sequantur differentiae, exponendum erit paullo accuratius. Quum enim hactenus, sanguinis motum in aliis temperamentis tardiorem et difficiliorem, in aliis esse expeditiorem, obseruatum sit: non potest non ob rationes superiore capite explicatas, ipse etiam incessus pro temperamentorum ratione vel concitatior esse, vel tardior et molestior. Quoniam itaque cholerici motu sanguinis vegeto potius, quam praecipiti, gaudent, *incessum quoque eorum oportet esse tardiorem, et ad grauitatem compositum*. Sanguineorum motus quum facilis sit, et nullatenus molestus; *incessum quoque eorum mollem, agilem, liberum, et minus, quam cholericorum, grauem esse debere*, constat. Melancholicorum contra motum molestum esse et difficilem, obseruauimus: quid mirum, si et *incessus eorum sit molestior, difficilior, omnisque elegantiae expers, ob vehementem tamen impulsum non adeo lentus?* Phlegmaticos denique *repere potius, quam progredi, et summa cum difficultate incedere oportere*, ex rationibus ante dictis, totaque eorum temperatura euidenter elucet. Quae omnia clara sunt, vt arbitror, et perspicua, et non modo ipsa experientia egregie confirmantur, sed et facillime cum aliorum, qui de incessu commentati sunt, hypothesibus possunt conciliari. Vt enim rem vno atque altero exemplo ostendam: notissima est physiognomonum regula (z): *Qui breuis et tardi gressus sunt, non perfectiui et segnitie molesti sunt*. Recte. Indicium enim hoc est temperamenti phlegmatici, ad segnitiem et torporem inducendum natura comparati. Iidem iactant canonem: *Cuius passus sunt lati et tardi, prosperabuntur in omnibus factis suis*. Nec id quidem male. Est enim hoc signum temperamenti cholerici, res maximas molientibus aptissimi. Porro et hoc eorumdem est scitum: *Qui breuis et celeris est ingressus, molestus est, et non perfectiuus*. Recte et hoc. Habes enim characterem melancholicorum, qui, quum semper moueant, promouent nihil, laboriosi magis, quam in elaborando felices. Et hinc ADAMANTIVS (a) ad auaritiam hoc signum retulit, dum ait: Ὁ δὲ ταχὺ μὲν, μικρὰ δὲ βαίνων, φιλοκερδὴς, κακοῦργος, δειλίας δὲ εἰς ἄκρον ἥκων. *Qui velociter et breuiter incedit, lucri cupidus, improbus, et ad summam timidus est*. Eodem modo et alia se habent, quae a physiognomonibus vulgo circumferuntur. Quamuis enim illi

alia

[z] Io. Bapt. Porta *in Physiogn. p.* 266. Scipio Claramontius *lib. VIII. cap. IV. pag.* 489.

[a] Adamantius *in Physiogn. cap.* XXVI. *p.* 317.

alia ſequantur principia: regulae tamen ipſae facile cum noſtris poſſent conciliari, ſi id nunc ageremus.

§. VI.

Idem Argumentum.

Enimuero non modo ex principiis phyſicis quadruplex haec inceſſus differentia ſequi videtur, verum etiam ex ipſis propenſionibus primariis, quas cum temperamentis eſſe coniunctas, philoſophia moralis docet. Primaria cholericorum inclinatio eſt ambitio. Qui vero hac gloriae atque honorum ſiti aduruntur, ii nihil faciunt reliqui, vt auctoritatis et prudentiae laudem ſibi concilient. Hinc ſicuti ab omni leuitate, ita et ab inceſſu celeri et concitato abhorrent, et greſſus omnes ad grauitatem quamdam componunt (b). Sanguinei ad voluptates animum adiiciunt. At voluptuoſi, quum nullius rei minus, quam morae, patientes ſint, praetereaque inconſtantes et hilares: inceſſum quoque hiſce eorum moribus oportet eſſe conuenientem, id eſt, mollem, celerem, inconſtantem, talem denique, qualem ſupra deſcripſimus. Melancholiae indiuiduus comes auaritia eſt. Hac vero inexplebili opum accumulandarum auiditate quicunque laborant, decorum omnium minime curant, et quum in rebus omnibus mira eorum eluceat lucri cupiditas, et tamen iudicio et ingenio deſtitutis male ipſis pleraque procedant, feſtinantes fere nihil agant. Hinc demuo in medio poſita eſt ratio quamobrem in ipſis inceſſum difficilem, moleſtum, incompoſitum et praecipitem notauerimus. Phlegma torporem et ſomnolentiam inducit propemodum inexpugnabilem, et ſic reliquis temperamentis obicem potius ponit, quam vt inclinationem ſingularem producat. Hinc magnus horum hominum torpor, magna ſocordia et ſomnolentia. Nec mirum profecto, et inceſſum eorum lentum dici, qualem in aduocatis ſuis miratur apud PLAVTVM (c) Agoraſtocles adoleſcens, quos vocat

homines ſpiſſigradiſſimos,
Tardiores multo, quam corbitae ſunt in tranquillo mari.

et pergens in eorum criminatione:

Nec quidquam mihi hos patronos elegi, loripedes tardiſſimos;
Qui ſi ituri hodie eſſis, ite, aut ite hinc in malam crucem.
Nam iſte quidem gradus ſecretus eſt cribro pollinario.

Videtur quidem PLAVTVS notare homines triuiali faſtu turgentes: ſed neſcio an facetius quisquam deſcribere poſſet inceſſum phlegmaticorum, quos repere potius, quam progredi, ſupra diximus.

§. VII.

Quid praeterhas regulas fundamentales in

Iactis his tractationis noſtrae fundamentis, regulae ſpeciales, vulgaribus multo certiores, facile poſſunt ſuperſtrui. Huius vero antequam faciamus periculum, hoc obſeruari velim, coniungendas eſſe cum his hypo-

(b) *Vid.* Budd. *Elem. philoſ. moral.* cap. V. §. XXIII. p. 163.

(c) *Vide Plautum in Poenulo act. III. Scen. I. v. 1. ſeqq.*

hypothesibus obseruationes, in vita communi obuias. Ars enim semeiotica, seu aliorum mores ex certis signis, quo etiam incessus pertinet, cognoscendi, non solum ex ratiocinatione, sed et ex diuturna obseruatione maxime efflorescit. Quamuis enim vel sola ratiocinatione intelligere possimus, tardusne, an celer, grauis, an incompositus incessus huic vel illi temperamento conueniat: tamen si de gestibus corporisque habitu, qui ad incessum grauem, incompositum, moderatum, lentum, breuem, longum et sic porro, requiritur, quaestio sit: tantum abest, vt sola sufficiat ratiocinatio, vt opus sit attenta plurium sensionum obseruatione, quae regulas ratiocinatione constitutas suppleat, confirmet et clariores reddat. Et haec attenta plurium sensionum obseruatio maximum quoque in diiudicando incessu, cum temperamentis mixtis coniuncto, momentum habet. Tametsi enim ex comparatione quatuor fundamentorum, quae (§. V.) iecimus, quodammodo constare possit, qualis emergere debeat ex ista temperamentorum mixtura incedendi ratio: obscurae tamen manebunt regulae, nisi diligens obseruatio gestuum, omniumque in vniuerso corpore motuum, accesserit. Vnde hic maxime valet, quod de signis morum e facie humana petendis praecipit vir illustris, CHRIST. THOMASIVS (d), *Aeque ratiocinatione, aut certe attenta obseruatione plurium sensionum opus est in cognoscendis facierum* (adde et incessus) *signis plerorumque hominum, in quibus non vna aliqua passio prae reliquis dominatur, quia intellectus noster habet congenitas quidem notitias passionum singularium dominantium, non vero mixtarum.* Maneat ergo hoc fixum ac certum, in cognoscendis distincte incedendi formis, ratiocinationem non tantum, sed et attentam plurium sensionum obseruationem vtramque facere paginam, atque ex hac illam hinc inde supplendam illustrandamque esse.

diiudicatione morum obseruandum sit?

§. VIII.

Iam demum ad ipsos, quos reliquis certiores arbitramur, canones progredimur, et vt ordinis nobis constet ratio, a temperamento cholerico, id est, signis ambitionis capimus primordia. Hoc vitium prout aliis temperatum est propensionibus, varias induere formas, omnes, qui mores hominum paullo attentius contemplantur, non inuiti fatebuntur. Attamen si recte posueris calculum: ad tria summa genera omnes referri posse intelliges. Est enim ambitio alia *stulta* et *ridicula*, alia *bruta et thrasonica*, alia *speciosa*. *Stultam* et *riduculam* vocamus, quae praerogatiuam adfectat in rebus nihili et futilibus: *Thrasonicam*, qua quis praeferendum se aliis existimat ob actiones in se vitiosas et turpes: *speciosam* denique, qua quis ob singulares animi aut corporis dotes palmam sibi, contemtis aliis, deposcit. Luculentissimum stultae ambitionis exemplum ab elegantissimo IANO NICIO

Incessu maxime se prodit ambitio, quae quotuplex sit?

(d) Christ. Thomasius *in Fundamentis Iur. Nat. et Gent. lib.* I. *cap.* I. *n.* 114. *p.* 37.

ERYTHRAEO (*e*) memoriae proditum legimus in BELMONTIS CAGNOLI vita, inter cuius stulta ac ridicule gesta, qualia de eo multa narrat, non postrema sunt, quae ERYTHRAEVS his verbis refert: *Primum in heroico carmine multis partibus se Torquato Tasso*, (quis vero tanto inter Poetas nomini non adsurgit!) *superiorem fingebat, ac propterea multos, ex sua Aquileia capta soloque aequata, rhythmos, octonis inclusos versibus, selegerat, ac seorsum a ceteris vna cum totidem Torquati Tassi eiusdem fere argumenti versibus edendos curauerat, vt fieri iudicium posset, quantum ipse illis praestaret. Deinde homo, gloriarum plenissimus, sibi persuadebat, in toto orbe terrarum celebratum suum nomen esse, ac si litteratus quispiam ipsi aduenienti continuo non adsurrexisset, elatus iracundia, hisce hominem verbis accipiebat: Itane? Abbas* Cagnolus, *euersae Aquileiae, et tantorum carminum auctor, tuam potuit notitiam effugere? non sit verosimile. Et quo tempore Cardinalis a Balneo aulae ludus erat, cum die quodam in Humoristarum coetum se intulisset, et amatoria quaedam carmina ab alio, vt ipse dicebat, confecta, qui in eius disciplina educatus esset, senex candidissimus recitasset, omnium in se risus excitauit. Quamobrem ille, inflammatus ira: Quid ridetis, inquit, insani? Ego sum ille Abbas Cagnolus, omnium, qui sunt ex hoc numero, multo antiquissimus, quique ex dirutae Aquileiae poemate tantam mihi gloriam famamque collegi, vt nullus in terra viuat, cuius nomen sit apud omnes illustrius et clarius.* Haec ERYTHRAEVS, qui et hoc addit, hominem ridiculo sui amore insanientem, amplissimorum honorum spe animo concepta, ex pedissequis aliisque imi subsellii viris et Gnathonibus, numerosam sibi familiam elegisse, et illum domus suae praefectum, illum sibi cubicularium, illum pincernam, illum conuiuii magistrum, constituisse. Ridiculum profecto caput, et quod vix denis Anticyris detersisses. Sed nescio an non illud insania superauerit alterum, IACOBVS puta CLAVERIVS (*f*), quem idem auctor perhibet, a pueris ex schola redeuntibus, blanditiis, laudibus et iuglande, melle condita, versiculos quosdam de laudibus suis scriptos extorsisse, coniunctim deinde ab ipso editos duobus voluminibus. Qui rebus eiusmodi futilibus se efferunt, quis tandem eos non ineptissime ambitiosos dixerit? Et in hoc numero esse merito dixeris totum illud genus mortalium, *qui*, vt ait TERENTIVS, *esse primos se omnium rerum volunt, nec sunt*, qui si vltra triuium sapiunt, incundissimo hoc imaginationis errore delusi statuas aureas et tantum non supplicationes ad omnia Deorum puluinaria sibi deposcunt, qui denique laudes ipsi suas pleno ore ebuccinant, si nomen suum e praelo aliquando exiisse meminerint. Quin et illud ipsum vitium, quod nouo pedantissimi nomine (*g*) percrebuit, reuera esse ridiculae huius ac desipientis ambitionis speciem, res ipsa docet, et tradita a tot viris doctissimis definitio. Quamuis enim hoc hominum genus ab omnibus ob vitae sordes, quibus plerumque indulget, exsibiletur, et in tritarum vocum, obscu-

[e] *Vid.* Pinacoth. I. *n.* 8. *p.* 22.
(f) Eiusd. *Pinacoth.* I. *n.* 3.
(g) *Vid.* Huberi *Orat. de Pedantism.*

obſcurarumque diſtinctionum et abſtractionum inueſtigatione ſomnum plerumque vigiliaſque reponat: tamen ineptas haſce tricas, ad ſterquilinium iure damnandas, pretioſarum gemmarum inſtar venum exponit, et non niſi magnifice de iſtis loquitur, quin bidental motum eſſe vociferatur, ſi quis parum honorifice de eorum ſtultitia ſentiat. Quis riſum vero teneat, ſi viderit homines, tam nullius momenti rebus gloriantes? Sanos ne putemus, qui hoc morbo laborant? Minime. Haec enim.

Non ſani eſſe hominis, non ſanus iuret Oreſtes.

Quare aequo animo ferant omnes magniloqui pedantae, ſi eos ridiculae ambitionis inſimulauerimus. Ad Thraſonicam et brutam ambitionem quod attinet, diximus eam ob actiones natura ſua vitioſas et turpes praerogatiuam adſectare. Et talium quidem hominum exempla quotidie in omni vitae genere occurrunt. Sunt, qui non niſi palmas et adoreas narrant, et pugnas, cum aliis ob leuiuſculam iniuriam pugnatas, qui occiſorum a ſe aut vulneratorum tantum numerum ineunt, vt a bello Troiano eos redire crederes. Recte illis acclamaret Artotrogus apud PLAVTVM (gg):

Memini: Centum in Cilicia,
Et quinquaginta centum Sicolatronidae,
Triginta Sardis, ſexaginta Macedones,
Sunt homines, quos tu occidiſti vno die.

Alii, abdomini nati, non niſi Scythica ſchyphorum certamina, validaſque in exhauriendis poculis vires loquuntur, et alios ſe propinando tantum non enecaſſe, iactant. Alii ſcorta et impuros amores recenſent et Herculeas noctes, et cum PLAVTINO illo milite identidem repetunt querelam:

Nimia eſt miſeria, pulchrum eſſe hominem nimis.

Quid dicam de illis, qui fraudibus, calumniandi arte, obſcoenitateque ſibi mirifice placent, et neſcio quas prudentiae ingeniique laudes ſibi ob haec ſcelera pollicentur? At mittamus tandem homines impuriſſimos, et id adhuc obſeruemus, ambitionem Thraſonicam in ſtultam et ridiculam ſaepius degenerare, adeo vt Thraſones perſaepe non minus ſtulta et ridicula faciant, quam aut Cagnolus ille: aut Clauerius, de quibus iam proxime diximus. Quare TERENTIVS, minus in deſcribendis hominum ingeniis artifex, Thraſoni ſuo non ſolum brutae, ſed et ſtultae ambitionis characteres tribuit (*h*). Reliqua eſt ambitio ſpecioſa, quam ob ſingulares corporis animique dotes praerogatiuam

[gg] Plaut. *Mil. glorioſ. Act. I. Scen. I. v. 42.*

[h] *Vide* Terentii *Eunuchum, vbi act. IV. Scen. VII. inuenies characteres ambitionis Thraſonicae; Act. III. Scen. I. ridiculae et ſtultae eidem perſonae tributos.*

uam adfectare diximus. Et haec quidem, pro diuersitate obiectorum, est vel *aulica*, qua quis ob prudentiam, vel *erudita*, qua ob scientiam, vel *militaris*, qua ob fortitudinem, vel *pharisaica* denique, qua ob sanctitatem imaginariam se omnibus esse anteferendum, reliquos velut vmbras volitare, existimat. Vbi tamen nolim existimes, hac distinctione ad statum hominum respici. Animus enim hic spectatur potissimum, qui in hominibus etiam vilissimis ita potest esse adfectus, vt ab ambitione vel aulica vel militari vel erudita vexetur.

§. IX.

Canon 1. De incessu STOLIDE AMBITIOSORVM et PEDANTARVM.

Quum itaque tam varia sit ambitio, nec dubitandum videatur, quin singulae paene species incessu etiam se prodant: proximum est, vt demum canones huc pertinentes subiiciamus. Statuimus ergo primo: *Incessum cum adfectatione quadam et molestia tardum gressus Hispanicos, habitum corporis ad pompam compositum, ceruicem obstipam et vultum adseueratum, esse signa ambitionis ridiculae.* Quum enim supra demonstratum sit, ambitiosos tardo lentoque incessu moueri, ab ambitione vero stulta iudicium omne absit quam maxime, tales denique homines pulcherrimum sibi ducant (*i*),

Monstrari digito, et dicier: hic est;

non potest non eorum incessus taediosam tarditatem, et cum adfectatione et molestia coniunctam, prae se ferre. In quo autem consistat ista adfectatio, obseruatione plurium sensionum constat, nimirum in gressibus Hispanicis, in corpore ad pompam ridicule composito, in ceruice alta et obstipa, vultu denique inter incedendum adseuerato, et quasi sublime quid meditante. Vnde sane tam ridiculus istorum hominum incedendi mos est, vt vel seuerum os Catonis eorum adspectu in risum solueretur. Quare et multi auctores grauissimi venuste admodum et facete eorum gressus describunt, et tam viuide adumbrant, vt eiusmodi ostentatores te coram intueri credas. EPICTETVS, salse perstringens eos, qui admirationi esse cupiunt, id est, homines, scholastico supercilio seu pedantismo auctoritatem aucupantes, ita infit (*k*). *Τί ἂν ἡμῖν ὀβελίσκον καταπιὼν περιπατεῖς; ἤθελον, ἵνα με καὶ ὁ ἀπαντῶντες θαυμάζωσι, καὶ ἐπακολουθοῦντες ἐπικραυγάζωσιν· ὦ μεγάλου φιλοσόφου.* *Quid ergo nobis tanquam obelisco deuorato obambulas? Vellem, me obuiis etiam admirationi esse, et sectantes mihi adclamare: O magnum philosophum!* En hic corpus, ad fastuosam pompam compositum, quod in ipso canone notauimus. Nec minus diuite vena eiusdem notae homines his verbis, tamquam coloribus quibusdam depinxit PERSIVS (*l*):

Obsti-

(i) Pers. *Satyra I. v.* 28.
(k) *Vid.* Arrian. *Dissert. Epict. lib. I. cap. XXI. pag.* 139.
(l) *Vid.* Pers. *Sat. III, v.* 80.

Obstipo capite, et figentes lumine terram,
Murmura quum secum et rabiosa silentia rodunt,
Atqui exporrecto trutinantur verba labello.

En hic obstipam ceruicem et vultum adseueratum, quem in eiusmodi hominum incessu notauimus. Recte enim obseruat poeta, hos homines faciem inter ambulandum tam curiose ad quamdam seueritatem componere, vt nescio quid magnum et vniuersae reipublicae salutare meditari videantur. Sed principem hic locum merentur elegantissima HIERONYMI verba (*m*), ex illis Persianis, vt videtur, expressa, quibus, tamquam penicillo quodam, ridicule ambitiosos delineat: *Alii, sublatis in altum humeris, et intra se nescio quid cornicantes, stupentibusque in terram oculis, tumentia verba trutinant, vt, si praeconem addideris, putes incedere praefecturam*. Nihil profecto in hos homines dici poterat ἐμφατικώτερον. Vere enim tantam superciliis nubem inducunt, tamque meditabundi incedunt, vt, qui insaniam eorum ignorat, illos incedentes de capessendo orbis terrarum imperio consultare crediturus sit.

§. X.

Canon 2. De incessu THRASONVM.

Sed ad Thrasonicam ambitionem pergimus, quae, quum tot paene obiecta habeat, quot sunt vitia, sufficiet in praesenti, de iis nonnulla dixisse, quibus in armorum conflictu, rixis, nocturnis vociferationibus, fenestrarum oppugnationibus, et similibus facinoribus omnis posita est gloria. Horum incessum secundo canone ita depingimus: *Incessus tardus et interruptus, cum motu corporis erecto, gesticulatione brachiorum gladiatoria, ceruice exserta, vultuque truce, et ad terrorem incutiendum composito coniunctis, signum est ambitionis Thrasonicae.* Tarditas incessus secundum ea, quae §. V. notauimus, ex ambitione proficiscitur. Quum vero hi homines nihil reliqui faciant, vt terrorem aliis iniiciant: mirum profecto esset, nisi omnes gestus huc referrent. Hinc incessum eorum diximus esse interruptum. Saepius enim in via resistunt, et quasi speculantur, an pugnandi sit occasio futura. Hinc deinde corpus eos erigere notamus, quasi maiores adparere vellent, id quod Latini vocant *alte incedere* (*n*). Hinc porro est, quod brachia ita mouent, quasi aut excipiendi essent ictus, aut inferendi, quodque ceruicem exserunt, tamquam alios insultando prouocaturi. Denique incedentes vultum minarum ferocia muniunt, vt Furiarum crederes domicilium, non alia quidem de caussa, quam vt obuii, visa tam horrenda facie, tanquam obiecto Medusae capite, obrigescant. Omnia haec ex attenta obseruatione constant, nec vlla indigent probatione, nisi apud eos, qui Thrasones nunquam viderunt. Sane et veteres hoc obseruarunt, e quorum numero ADAMANTIVS (*o*) hoc

[m] *Vid.* Hieronym. *Epist. IV. ad Rustic. Monachum T. I. Opp. p. 30. edit. Francof.*

[n] *Vide de incessu alto §. sequentem, vbi de ambitione* speciosa.

(o) Adamant. *in Physiogn. cap. XXVI. p. 216.*

hoc ſignum ad ambitionem thraſonicam retulit, his vſus verbis: Εἰ δὲ ἑκὼν βραδύνοι καὶ ἐφιστάμενος γε ἐν ταῖς ὁδοῖς περιβλέποι, ὑψαυχενῶν ἴσθι καὶ ὑβριστὴν ὄντα καὶ ὑπερήφανον. *Quod ſi quis tardo gradu incedit, et ſponte moratur in viis, hunc tu ſcito eſſe glorioſum, iniurioſum et ſuperbum.* Quin ipſe etiam CICERO, (at quantus in deſcribendis hominum ingeniis artifex,) iiſdem paene characteribus vtitur, quoties Thraſonum mores deſcribit. In oratione pro P. Sextio (p) id agit ex inſtituto, vt Gabinium et Piſonem Coſſ. parum frugi eſſe, ex inceſſu demonſtret. Hinc ait. *Quorum per Deos immortales ſi nondum ſcelera vulneraque inuſta reipublicae vultis recordari, vultum atque inceſſum animo intueamini, facilius facta eorum occurrent mentibus veſtris, ſi ora ipſa oculis propoſueritis.* Quibus praemiſſis, alterum deſcribit tanquam hominem laſciuia et luxu diffluentem, alterum tamquam Thraſonem, et mollitiem ſuam ſupercilio, et neſcio quo terribili adſpectu, obtegentem. De hoc poſteriore: *Alter*, inquit, *o Dii boni, quam teter incedebat, quam truculentus? quam terribilis adſpectu? Vnum te aliquem ex barbatis illis, exemplum imperii veteris, imaginem antiquitatis, columen reipublicae, diceres intueri. - - Nam quid ego de ſupercilio dicam? quod tum hominibus non ſupercilium, ſed pignus reipublicae, videbatur. Tanta erat grauitas in oculis, tanta contractio frontis, vt illo ſupercilio reſpublica, tanquam Atlante caelum, niti videretur. Erat denique hic omnium ſermo: Eſt tamen reipublicae magnum firmumque praeſidium.* Quis tandam in his CICERONIS verbis non agnoſcat Thraſonem quemdam aut glorioſum militem? Quis, vel hac ſibi ob oculos poſita inceſſus ratione, non colligat, conſulem iſtum hoc, quem hactenus deſcripſimus, ambitionis ridiculae morbo grauiſſime laboraſſe?

§. XI.

Canon 3. De inceſſu PRVDENTIAE et FORTITVDINIS gloriam adſectantium.

Reliqua eſt ambitio ſpecioſa, cuius quum quatuor conſtituerimus ſpecies, obſeruari velim, nonniſi aulicam, militarem et phariſaicam ſingulari ſeſe inceſſu prodere, eruditam vero non aeque, niſi in abſurdiſſimum pedantiſmum degenerauerit, cuius characterem iam ante communicauimus. Deinde nec hoc praetermittendum eſt, aulicam et militarem vix inceſſu poſſe internoſci, niſi quod vultus illius generis hominibus inter ambulandum placidior ſit et grauior, his multo efferatior et proteruior. Quibus praemiſſis obſeruationibus, hunc de ambitione aulica condimus canonem: *inceſſus tardus, altus, conſtans et grauis, cum motu corporis reciproco et motu manuum decoro coniunctus*, eſt ſignum ambitionis tum aulicae, tum militaris, quanquam in illa vultus fere eſt placidior, in hac ob ceruicem inflexam et elatum ſupercilium multo efferatior. Tribuimus itaque huius generis ambitioſis inceſſum tardum, quem cum omnibus, quos vana vexat ambitio, communem habent. Addimus deinde inceſſum altum, quo quid

(p) Cicero *Orat. pro P. Sextio cap. VII. VIII. pag.* 345.

quid intellectum voluerint Latini, iam superiore paragrapho ostendimus. Hic enim character et in ambitione ridicula, et in speciosa, conspicitur, illud modo si obseruaueris discrimen, quod in illa altus incessus cum turpi et incurrente in oculos adfectatione coniunctus, in hac multo grauior sit et adspectu iucundior. Vnde etiam poetae tum Diis, tum heroibus virisque excellentibus incessum altum attribuunt. Sic maiestatis plenum Stiliconis sui incessum CLAVDIANVS his verbis praedicat (q):

Spondebatque ducem celsi nitor igneus oris
Membrorumque motus, qualem nec carmina fingunt
Semideis: Quacunque alte gradereris in vrbe,
Cedentes spatiis adsurgentesque videres.

Et alio loco Honorii incessum hoc modo describit (r):

Sic te testatur et offert
Celsa potestatis species, non voce feroci,
Non alto simulata gradu, non improba gestu.
Adfectant alii quicquid fingique laborant,
Hoc donat fortuna tibi.

Nec sane mirum est, si homines admirationi aliis futuri, maiores quasi atque erectiores, quam sunt, videri velint, et sic alto gressu, tanquam cothurno, innixi, incedant. Adiecimus porro motum grauem et constantem, quippe qui ambitiosorum genio videtur dignissimus. Nam quemadmodum omnem leuitatem cane peius et angue fugiunt, ita et passus veluti omnes ad mensuram componunt, vt neque tardi nimis, neque celeres adpareant. Id quod et CICERO (s) in homine, qualem fingit, virtute praedito, id est, vt ego interpretor, honoris, et existimationis suae studioso, requirit (t). Videri quidem hic poteramus parum accurati, dum talem ambitioni speciosae incessum tribuimus, qualis paene in hominibus virtute ornatis conspicitur. Sed in vado rem omnem esse arbitramur-

(q) Claudianus *lib. I. de laud. Stilic.* v. 25.

(r) Id. *de nupt. Honorii v. 236. sequ. Confer.* Casp. Barthii *Adnot. ad Stat. Papinian. T. II. p. 394. et T. I. p. 19. vbi incessum amplum et altum insignem arguere virum ait, quod tamen limitandum videtur, nisi turpis adsit adfectatio, quae potius ambitionem ridiculam significat.*

(s) Cicero *lib. I. de officiis cap. XXXVI.*

(t) *Dudum obseruatum est eruditis, Ciceronem aliosque huius generis scriptores, sicubi homines virtute praeditos describunt, plerumque hanc laudem tribuere ambitiosis. Reuera enim ambitio plerisque gentilium philosophis virtutis esse incitamentum videbatur. Qua de re legi merentur* Ciceronis *Orat. pro Archia poeta cap. XI. p. 292. et insignis locus* Marini *in vita Procli cap. XVI. p. 38. vbi Marinus, quum Procli ambitionem negare non posset, eam ita excusat:* Verum non erat ambitio in eo, vt in plerisque, vitium, propterea quod ad bonum tantum respiciebat et ad virtutem. Ac fortasse non fieret quidem in hominibus quidquam praeclarum, absque hac animi concitatione.

mur. Quis enim ignorat, ambitionem aulicam et militarem, quum plerumque haud parum voluptatis sibi admixtum habeat, miram virtutis speciem prae se ferre? Vnde nec mirandum, incessum eorum ad hominum virtute praeditorum motum proxime accedere videri. At poterunt tamen facile internosci, si obseruetur, emendatae mentis homines, minus tarde, minusque alte incedere, quam ambitiosos, et sic in hoc quoque retinere mediocritatem. Diximus quoque, ambitiosis motum corporis conuenire reciprocum. Quamuis enim ceteroquin statum corporis erectum teneant: fit tamen ob motum tardiorem, et gressus paullo ampliores, vt anteriorem corporis partem modo dextrae, modo laevae, paullulum obuertant. Denique obseruamus, omnem gesticulationem ineptam a motu ambitiosi longissime abesse, quum eam leuitatis, et nescio cuius adfectationis notam esse, vel pueris notum sit. Equidem non dicimus, ab omni brachiorum motu abstinere ambitiosum, quippe quod experientiae quotidianae repugnaret: attamen ille ita comparatus est, vt decorus potius, adspectuque iucundus, quam adfectatus et celerior, adpareat, id quod et SCIPIONI CLARAMONTIO (u) obseruatum est. Adnotauimus quoque nonnulla de vultus forma*, quae in vtraque ambitionis specie est notabilis, et eam prodere videtur certissime. Quemadmodum enim, qui aulica ambitiode turgidi sunt, vultum praeferunt placidiorem, et quasi serenum, ita militaris gloriae cupidorum vultum ob supercilium et inflexam ceruicem multo esse efferatiorem, diximus. Non heri demum aut nudius tertius nata est haec de inflexa in sinistram ceruice obseruatio: sed iam tum perspectam eam habuerunt antiqui, qui istam ceruicis formam indicium fortitudinis certissimum iudicarunt, ideo, quod hic gestus educendo gladio videretur conuenientissimus. Obseruarunt hunc gestum in AVRELIANO AVG. milites (x), quem inde cognomen: *Manu ad ferrum* mansit. Sed et in ALEXANDRO M. tale quid obseruat PLVTARCHVS (y), quippe cui tribuit *ἀνάτασιν τοῦ αὐχένος εἰς εὐώνυμον ἡσυχῇ κεκλιμένην*, *proiectam ceruicem, et in sinistrum humerum leuiter inflexam*, additque, eum Alexandri gestum complures postea eius successores et amicos fuisse aemulatos. Vnde et in numis Seleucidarum et Ptolemaeorum, a VAILLANTIO editis, hoc ceruicis sinistrorsum inflexae schema subinde adparet. Heroicam vero fortitudinem hoc gestu non obscure innui, communis eorum est sententia, qui ethicam semeioticam scriptis illustrarunt, licet ADAMANTIVS (z) istum ad superbiam Thrasonicam referre malit, forte quod Thrasones plerumque ad ambitionis militaris formam incessum suum quam maxime componunt.

§. XII.

Canon 4. De incessu hominum ambitione

Ad ambitiorem PHARISAICAM nostra se nunc conuertit oratio, quae se omnium maxime incessu et motu corporis solet prodere. Quum enim eius generis hominibus omnis pietatis laus in externo quo-

(u) Scipio Claramontius *l. c. p.* 406.
(x) Vopisc. *in Aureliano cap. VI.*
(y) Plutarchus *T. I. Opp. p.* 66.
(z) Adamantius *l. c.*
p. 417.

quodam schemate posita sit, quo sublato, nihil sanctitatis ipsis futurum esset reliquum: consequens omnino est, vt incessu etiam aliis admirationi esse velint. Esto ergo canon: *Gressus lenti, corporis habitus veluti in se contractus, caput demissum, oculi deiecti, et subinde ad caelum sublati, totus vultus toruus, suspiria altius et frequentius ducta, ceteris paribus, signum sunt ambitionis pharisaicae*. Tarditatem cum reliquis ambitiosis *pharisei* habent communem, id vero proprium, quod corpus contrahunt adeo, vt vix vllam in humeris et brachiis motionem reperias, quin brachia adglutinata, aut potius omni sanguine neruisque destituta, crederes. Quia enim corporis, humerorum et brachiorum motus facile vel superbiae, vel leuitatis, suspicionem iniicit, hi, vtraque carituri, ab omni prorsus motu abstinent, vt obeliscum quemdam aut Diogenis statuam incedere credas. Sic

Stulti, dum fugiunt vitia, in contraria currunt.

Et hinc reddi poterit ratio, cur caput demittant, cur oculos deiectos humi veluti defigant, cur denique eos subinde ad caelum retorqueant, crebraque ab imo pectore ducant suspiria. Audiunt enim, hos gestus ab aliis laudari, tanquam quos verae pietatis sensus hominibus probis nonnunquam extorqueat: quamobrem pertinere hoc ad laudem suam arbitrantur, vt eos a non fucatae probitatis cultoribus mutuentur, ex re et vero iudicantes, nemini se esse persuasuros, quod pietatem colant, nisi his gestibus tanquam persona quadam tragica, turpissima fraudem tegerent. Obseruata haec iam olim sunt in philosophis, virtutis laudem adfectantibus; obseruata deinde in monachis, et aliis pietatis fuco fallentibus (*a*). Quin notus est SIXTI V. Pontificis Romani, iocus, qui interrogatus, cur, antequam istam dignitatem consequeretur, capite oculisque submissis incesserit? *Petri claues se quaesiuisse*, respondit. Ceterum intellectum hunc canonem volumus *ceteris paribus*. Nam verae equidem virtutis et pietatis cultor tantum abest ab omni adfectatione in cultu atque motu corporis, vt potius accurate obseruet, quod grauiter monuit SENECA (*b*): *Illud autem te moneo, ne eorum more, qui non proficere sed conspici cupiunt, facias aliqua, quae in habitu tuo aut genere vitae notabilia sint*. Attamen contingere potest, vt vel ob defectum iudicii, vel ob consuetudinem, vel ob alias caussas, etiam vere pii tam adfectato incessu vtantur. Hinc prudentissime agent, qui hunc quidem canonem non temere adplicant cuiuis, nec quemquam ob talem incessum pharisaicae ambitionis insimulant, nisi alia fictitiae pietatis signa simul hoc suadere videantur.

PHARISAICA turgidorum.

§. XIII.

Proximum iam est temperamentum sanguineum, cuius in natura et characteribus indagandis opera nostra nunc versabitur. Praecipua, quam haec sanguinis temperatura inducit, propensio est voluptas, quam ae-

Canon 5. De incessu LASCIVORVM.

[a] *Vid.* Eunapii *M. Aedesius p.* 79. (b) Seneca *Epist. V.*

que, ac ambitionem, non vnius esse generis intelligimus. In eorum tamen maxime imus sententiam, qui, eam in VENEREAM, BACCHICAM et AMICAM commodissime dispesci posse, statuunt. Priores ob manifestam semper turpitudinem in se notae sunt. Postremam, quam amicam vocamus, eam dicimus esse voluptatis speciem, quae arctam coniunctionem animorum, et capiendam ex illa delectationem, anhelat. Primum voluptatis genus indiciis haud obscuris cognoscitur. Vnde de incessu lasciuorum hunc formamus canonem: *Incessus agilis, mollis, et ad scenicam leuitatem formatus, nec non oculi, inter ambulandum procaciter circumacti, voluptatis venereae signum sunt.* Agilitatis et mollitiei iam supra (§. V.) rationem reddidimus: scenica vero leuitas ex ipsa impura libidine proficiscitur. Solent enim isti molliculi omnes gestus ita efformare, vt et mares foeminarum personam induisse videantur, non alia de caussa, quam vt aliorum amores eo felicius aucupentur. Hinc gressus veluti artificiose metiuntur ac suspendunt, hinc modo hanc, modo illam vestium partem, mira manuum gesticulatione in ordinem redigunt. Denique quum oculis potissimum hoc instituatur aucupium, recteque a non nemine dictum sit (c): ὀφθαλμὸς ὁδὸς ἐρωτικῷ τραύματι, *oculum esse viam, qua menti venerea vulnera infligantur*: fit inde, vt lubricos indomitosque oculos inter ambulandum huc illuc circumagant, et fascinum veluti minari videantur. Atque eam ob caussam veteres olim veluti ex compacto haec signa ad lasciuum amorem retulerunt. Sane quod ad incessum agilem, et mollem scenicamque, de qua diximus, leuitatem attinet: ex iis miro consensu collegerunt voluptatem veneream. Hinc Chrysis apud PETRONIVM (d), viso lasciuo quodam iuuene: *Quo incessus*, inquit, *arte compositus, et ne vestigia quidem pedum extra mensuram aberrantia, nisi, quod formam prostituis, vt vendas?* Sed paullo ante idem PETRONIVS (e) impuris prostibulis tribuit

Fractos eneruі corpore gressus.

adeoque cum CATVLLO (f) facit, qui similem scorti impurissimi characterem his verbis describit,

Quae sit quaeritis? illa, quam videtis
Turpem incedere, mimice, at moleste.

sed ne in sola poetarum verba iurasse videamur, addemus et philosophos, ex quorum numero IVL. FIRM. MATERNVS satis eleganter: *Molliter*, ait, *ambulantes et suspendentes vestigia, eo dolere ostendunt, quod viri nati sunt.* Nec multum discrepare ab hac sententia SENECAE (g) iudicium, sequentia eius verba comprobant: *Omnia rerum omnium,*

(c) Achilles Tat. *lib. I. conf. Bart. ad Claudianum p. 800.*
(d) Petron. *p. 53.*
(e) Idem *p. 14.*
(f) Catullus *p. 22. edit. Scalig. qui veram lectionem* Mimice *restituit, quum antea legeretur* Myrmice, *id est, formicarum more, qui character plane nihil ad rem facit.*
(g) Seneca *Epist. LII. p. 264. Tom. I.*

omnium, si obseruentur, indicia sunt: et argumentum morum ex minimis quoque licet capere. Impudicum et incessus ostendit, et manus mota, et vnum interdum responsum, et relatus ad caput digitus, et flexus oculorum. Qui locus tanto nobis est gratior, quo et clariorem oculorum flexus facit mentionem. Is enim tam luculentus est amoris impudici index, vt eum et sacri scriptores obseruatione dignum iudicauerint. Notum est, quo loco APOSTOLVS habeat ὀφθαλμοὺς μεστοὺς μοιχαλίδος, *oculos adulterinos*, et quam diserte sapientissimus SYRACIDES (h) puellam impuram et lasciuientem cognosci ostendat ἐν μετεωρισμοῖς ὀφθαλμῶν, καὶ ἐν τοῖς βλεφάροις αὐτῆς, *ex vagis et emissitiis oculis, eorumque palpebris.* Quin et profani auctores idem de emissitiis, lasciuorum oculis sentiunt; quorum e numero OVIDIVS (i), talium obseruator curiosissimus, Helenam introducit ita de Paride conquerentem:

Dummodo me spectas oculis, lasciue proteruis,
Quos vix instantes lumina nostra ferunt.

Ex quo simul intelligitur, cur Gallieno Imperatori IVLIANVS (k) in laudata satyra tribuat κίνησιν μαλακωτέραν, ὥσπερ τῶν γυναικῶν, *incessum molliorem, mulierum ritu*, addatque Silenum in illum ingredientem lusisse illud poetae:

Qui tenerae auratus lasciuit virginis instar.

Hic enim character optime cum eius moribus conuenit, quem *abdomini et voluptatibus natum, dies ac noctes vino et stupris perdidisse*, refert TREBELLIVS POLLIO (l).

§. XIV.

Altera voluptatis species est BACCHICA: sed eam singulari incessu sese prodere vix arbitramur, nisi forte gulosis eiusmodi hominibus motum leuem, remissum, dissolutum, ab omni decentia abhorrentem, sordidum, pedes infirmos ac instabiles, et genua succidua, adscribere velis. At tanto magis ex incessu voluptas AMICA elucet. Solent enim hi homines paullo propius accedere ad decorum, quem hominibus virtute ornatis tribuimus, incessum, eo, quod incessu, inter voluptatem veneream et ambitionem speciosam veluti medio, vtantur. Vnde canon. *Incessus agilis et tamen compositus, cum motu corporis decoro coniunctus, nec tamen mimicus, vultus denique serenus et hilaris indicant voluptatem amicam.* In promtu erit huius incessus caussa, si obserues, multum hos homines trahere ab ambitione, quae deinde eorum

Canon 6. De incessu VOLVPTATI AMICAE deditorum.

(h) Syracid. *cap. XXVI. v. 11.*
(i) Ouid. *Epist. Helenae ad Paridem.*
(k) Iulian. *Opp. p. 313.*
(l) Trebell. Pollio *Vit. Gallieni cap. XVI. p. 329. edit. Gruteri.*

rum incessum ita moderatur, vt nec graues ambitiosorum, nec molles voluptuosorum gressus referat, sed ex vtrisque retineat aliquid, quod miram illi conciliat venustatem. Exempli loco procul dubio adduci posset TITVS VESPASIANVS, princeps, amicae voluptati deditissimus, dummodo auctores in describendo eius incessu maiorem adhibuissent diligentiam. Sufficit tamen, quod in tota eius forma corporisque habitu plerique obseruant *decorem* quemdam, et *singularem gratiam* (m) vnde etiam in eius incessu virtutes has eluxisse, merito colligimus.

§. XV.

Canon 7. De incessu AVARORVM et SORDIDORVM.

Reliqua est tertia propensio primaria, inexplebilis illa OPVM CVPIDITAS quae gradu magis quam specie varia videtur. Quamuis enim multa eius sint obiecta: ea tamen auaro non aliam ob caussam sunt in deliciis, quam quia aestimationem admittunt. Hoc ergo vnum est, quod sitit auarus, quodque vnice concupiscit. Quare nec opus erit multis de auarorum incessu regulis. Vnicus enim, qui se vltro offert, sufficiet canon: *Incessus difficilis, et cum molestia quadam velox, incompositus, interruptus, et cum anhelatione, statuque et motu corporis indecoro coniunctus animum seruilem denotat, et opum ac diuitiarum cupidissimum*: Incessum difficilem, et cum molestia festinatum, cur auaris adsignemus, satis iam supra explicatum est. Melancholicorum enim motus ob spissiores in sanguine particulas, natura tardus, et fere testudineus est. Quum vero curarum stimulis agantur, anxieque semper metuant, ne immineant feriae esuriales, aut vlla ipsis pereat lucrandi occasio: euenit inde, vt istis veluti calcaribus ad alacritatem quamdam incitentur. Quapropter non secus, ac si ad congiarium eundum esset, praecipiti cursu feruntur per viam. Primo enim non facile domo pedem efferunt, nisi quaestum facturi, et hinc tanto magis festinant, vt thesauro potiantur. Deinde sua haud parum referre arbitrantur, vt statim reuertantur domum, ne quis e familia interim a laboribus cesset: Quin et hoc accedit, quod nullum illi hominum genus magis metuant, quam fures, et hinc nec parietibus fidant, nec pessulis et repagulis. Properant ergo homines, rebus suis anxie metuentes, vt ipsi domi possint agere excubias, identidem secum cogitantes, quod ille apud PLAVTVM (n) Euclio:

Nimis ego homines metuo male,
Ne mihi ex insidiis verba imprudenti duint,
Neu persentiscant, aurum vbi est absconditum,
Qui in occipitio quoque oculos habent, pessimi.
Nunc ibo, vt visam, estne ita aurum, vt condidi:
Quod me sollicitat plurimis miserum modis.

Adeo

(m) Suet. *in Vita Titi cap.* III. *p.* 758. (n) Plaut. *Aulular. Act.* I. *Scen.* I. *et ibi viri docti.*

Adeo plures sunt auaris festinandi caussae, nec potest eorum incessus ideo non esse concitatissimus: sed talis tamen, vt statim adpareat, adfectatam hanc esse celeritatem, et eorum naturae minus conuenientem. Hinc porro in canone obseruauimus, gressus auarorum esse incompositos et interruptos. Quoniam enim natura ab omni decoro abhorrent: non possunt profecto a se impetrare, vt gressus ad aliorum componant sententiam, aut sibi ipsi modum incedendi, quem perpetuo sequantur, fingant. Hinc modo per plateas volant velocissime, vt paene spiritum sibi intercludere velle videantur; modo resistunt, et in minoris momenti rerum contemplatione haerent. Rem omnem verbo eloquemur, si *ἀγροικίαν*, i. e. *rusticitatem* auaritiae propriam esse dixerimus. Inter eius enim χαρακτῆρα THEOPHRASTVS (*o*) recte etiam incessum interruptum refert, dum ait: Καὶ ἐπ' ἄλλῳ μὲν μήτε θαυμάζειν μήτε ἐκπλήττεσθαι ἐν ταῖς ὁδοῖς· ὅταν δὲ ἴδῃ βοῦν, ἢ τράγον, ἑστηκὼς θεωρεῖν. *In via aliorum quidem nihil admiratur, neque vlla re percellitur. At si bouem viderit, aut asinum, aut hircum, ibi homo gradum sistere, et contemplari.* Si rationem exquiris, ea in promtu est. Sunt enim hae res ita comparatae, vt pretio emi vendique possint. Quod quum vnicum sit auaritiae obiectum: nec mirum certe est, si in illius contemplatione defixi sint auarorum oculi. Nam quod quisque maxime amat, illud spectat consideratque libentissime. Denique quum iam obseruatum sit, auaros ob atrae bilis abundantiam molestius moueri: oportet certe non modo anhelationem sequi, sed etiam statum corporis indecorum, qui rectius oculis obseruari, quam verbis describi potest. Turpis ergo est auarorum incessus, seruilis, et negligentior, baiulis denique aut iumentis, quam liberis hominibus, dignior. Quare etiam veteres ab indecoro et illiberali eiusmodi incessu grauiter dehortantur ALEXIS COMICVS (*p*).

> Οὐ γὰρ νομίζω, τοῦτο τῶν ἀνελευθέρων
> Εἶναι, τὸ βαδίζειν ἀῤῥύθμως ἐν ταῖς ὁδοῖς.
>
> *Non ego puto liberi hominis*
> *Esse, incessu incomposito ferri per viam.*

Et PLAVTVS in Poenulo (*q*):

> *Liberos homines per vrbem modico par est gradu*
> *Ire: seruile esse duco, festinantem currere.*

At non opus est pluribus. Nulla enim incedendi forma magis incurrit in oculos, quam auarorum, quorum in motu nihil liberale, nihil decorum aut venustum elucet.

§. XVI.

(o) Theophrastus *in Characteribus morum p. 7. edit. Th. Gale.*
[p] *Vid.* Alexidis Comici *Fragmenta.*
[q] Plautus *in Poenulo Act. III. Scen. I. v. 19.*

§. XVI.

Canon 8. De incessu hominum VECORDIVM.

Hactenus de propensionibus hominum primariis, earumque signis dictum: iam, quod reliquum est chartae, secundariis quibusdam destinauimus. Quarum tametsi plures ex temperamentorum mixtura nascantur, fieri tamen non potest, vt omnium exacte hic ineamus numerum, aut, quomodo incessu differant, expendiamus. Hinc saltim vnum atque item alterum canonum, per lancem veluti saturam, adiiciemus. Esto ergo primus: *Incessus varius, et modo tardus, modo concitatus, cum vultu feroci et oculis vagis coniunctus, signum est summae leuitatis, et vecordiae*. Quodsi enim expedamus regulas, supra (§. V.) adductas, rationesque subducamus, tam versatilis et inconstans incedendi ratio mentem arguit modo auaritia, modo voluptate, modo ambitione in transuersum actam, id est, ad omnem vecordiam et omne scelus profligatam. Obseruarunt hoc pridem Io. Bapt. Porta (*r*), Scipio Claramontius (*s*), et ex antiquis Aristoteles (*t*), Polemon et Adamantius (*u*), qui simulationem prauam et summam improbitatem in hominibus ita incedentibus agnoscunt. Nec falli profecto eos opinione sua, satis docet exemplum L. Catilinae, de quo Sallustius (*x*), grauis inprimis ac prudentissimus historicus: *Color eius*, inquit, *exsanguis, foedi oculi, citus modo, modo tardus incessus; prorsus in facie et vultu vecordia inerat*. Ecquis nescit autem, qualis fuerit Catilina, quam dirum monstrum, et ex omnibus sceleribus conflatum? Sed addimus et alterum canonem:

Canon 9. De incessu SIMVLATORVM et CRVDELIVM.

Taciti et cum ceruice rigida et obstipa incedantes, et quasi consilia intra se agitantes, simulatores, arrogantes et crudeles sunt. Est hoc illud ipsum signum, ex quo Augustum Tiberii indolem deprehendisse, superiore capite diximus. Qua de re Svetonivs (*y*): *Incedebat*, inquit, *ceruice rigida et obstipa, adducto fere vultu, plerumque tacitus; nullo etiam aut rarissimo cum proximis sermone, eoque tardissimo, nec sine molli quadam digitorum gesticulatione. Quae omnia ingrata atque arrogantiae plena et animaduertit Augustus in eo, et excusare tentauit saepe apud senatum ac populum, professus, naturae vitia esse, non animi*.

Canon 10. De incessu PERFIDORVM et INQVIETORVM.

Denique vt portum aliquando respiciamus, tertius additamenti loco accedat canon; *Incessus cum violento humerorum motu, oculis stupentibus, et ore distorto coniunctus, ingenium arguit dolosum, inuidum, et nulli mortalium fidum*. Obseruauit hos fere characteres in Iuliano Gregorius Nazianzenus, cuius locum iam priore capite adscripsimus. Os vero inter ambulandum distortum, omnibus etiam antiquis animi perfidi signum visum est, adeo vt et Comici seruis scelestis, et fallaciarum architectis, hunc gestum adfingant. Sic apud Terentivm (*z*) Phaedria: *oh*, inquit.

Illud

(r) Io. Bapt. Porta *lib. II. cap. LV. p. 166.*

(s) Scipio Claramont. *p. 401.*

(t) Aristoteles *libr. IX. moral. cap. IV.*

(u) Adamantius *l. c.*

(x) Sallust. *in Bell. Catilin. cap. XV.*

(y) Sueton. *Tiber. cap. LXVIII. p. 374.*

(z) *Vid.* Terent. *Eunuch. Act. IV. Scen. IV. v. 2. 3.*

Illud vide, os vt sibi distorsit carnifex.

Longam ipse enarrare possem illorum seriem, qui tali incessu vsi sunt, quorumque malam mentem, malum animum, ipse expertus sum. Sed hic verbis non opus est. Prouida enim natura istiusmodi hominibus tam notabiles notas ac veluti stigmata inussit, vt, simul ac conspiciantur, statim adpareat, illos, tanquam societatis humanae pestes, cane peius et angue esse fugiendos.

§. XVII.

Incessus hominum VIRTVTE praeditorum.

Hactenus vitiosorum hominum incessum fusius distinctiusque considerauimus: vnde iam nihil esset reliquum, nisi vt eadem diligentia de motu virtute ornatorum ageremus. Sed veremur, vt virtus aeque facile ex gressibus eluceat, ac vitia morbique voluntatis. Nam haec nobiscum nasci, ac sensim consuetudine firmari, nemo ignorat. Quare nec mirum est, si incessum in hanc vel illam formam componant. At virtus nemini mortalium natura contingit, sed diuinitus datur, maximoque studio, et quidem satis plerumque sero, adquiritur. Et hinc tantum abest, vt homines emendata voluntate incessum simul emendare soleant, vt potius plerumque hic valeat illud poetae:

Quo semel est imbuta recens, seruabit odorem,
Testa diu.

Contingit ergo haud raro, vt qui natura antea ad voluptatem procliues fuerunt, voluptatem quamdam incessu adhuc prodere videantur, etiamsi mentem reuera emendauerint. Et sic in reliquis etiam se res habere potest, praesertim si nemo ipsis vellicet aurem, ac de naeuis istis, quos plerumque ignorant, illos admoneat. Quae quum ita sint, temere agere merito videremur, si etiam de hominum virtute praeditorum incessu certos condere canones non dubitaremus. Et hinc mutato consilio, non, quid fiat ab eiusmodi hominibus, sed quid fieri deceat, docebimus, paucisque ostendemus, qualem potissimum incessum viro honesto esse arbitremur dignissimum. Omnes, qui vitio quodam laborant, a regia mediocritatis via euagari videmus. Aut enim iusto celerius mouentur, aut ab vno extremo, vt loquuntur philosophi, ad alterum ruunt, et incessu inconstante animi produnt leuitatem. Huc accedit, quod omnia vitia cum quadam ridicula adfectatione coniuncta sint, et vel in pedum positura, vel in gestibus, quidquam habere videantur, quod a natiua elegantia abhorreat. Ex quibus omnibus consequitur, vt eum incessum esse viro bono dignissimum iudicemus, *qui nec tardus nimis sit, nec iusto celerior, sed mediocris, praetereaque aequalis, simplex, et ab omni leuitate atque adfectatione seiunctus*. Atque haec est decora ista incedendi ratio, quae naturali quadam pulcritudine se commendat, et ab omnibus, qui de decoro praecipiunt, cum cura inculcatur. Quid CICERO (a) de illa scri-

[a] Cic. *lib. I. de Offic. c. XXXVI.*

ſcripſerit ad filium, initio diſſertationis diximus. Cauendum enim eſſe monet, *ne aut tarditatibus vtamur in greſſu mollioribus, vt pomparum ferculis ſimiles eſſe videamur, aut in feſtinationibus ſuſpiciamus nimias celeritates, quibus anhelitus moueantur, vultus mutetur, aut os torqueatur. Ea enim omnia animi parum compoſiti eſſe ſignificationes.* Idem docet, qui poſt CICERONEM de officiis commentatus eſt, AMBROSIVS (b). Eo enim, quem ſupra laudauimus, loco *tenendam eſſe* monet *in ipſo motu, geſtu ac inceſſu verecundiam*. Et, paucis interiectis, paullo diſtinctius adumbrans viri honeſti ac pii inceſſum, ita pergit: *Eſto etiam greſſus probabilis, in quo ſit ſpecies auctoritatis, grauitatiſque pondus, tranquillitatis veſtigium, ita tamen, ſi ſtudium deſit, atque adfectatio, ſed motus ſit purus ac ſimplex. Nihil enim fucatum placet: motum natura informet. Si quid ſane in natura vitii eſt, induſtria emendetur. Vt ars deſit, non deſit correctio.* Nihil profecto poterat dici elegantius, aut ad mentem noſtram accommodatius. Habes enim hic, quicquid antea de inceſſu viri honeſti diximus. Sed digna tamen ſunt et BERNARDI (c) verba, quae hic legantur. Quemadmodum enim hic vir in multis rebus vltra ſaeculum ſapit: ita et praeclara, et plane philoſophica ſunt, quae de inceſſu praecipit: *Sit*, inquit, *in ingreſſu tuo ſimplicitas, in inceſſu honeſtas, nihil dedecoris, nihil laſciuiae, nihil petulantiae, nihil inſolentiae, nihil leuitatis in inceſſu tuo adpareat. Animus enim in geſtu corporis adparet, geſtus ſignum eſt mentis.* Et hoc quidem praeſtantiſſimo praecepto, tanquam epiphonemate quodam, hanc diſſertationem obſignamus.

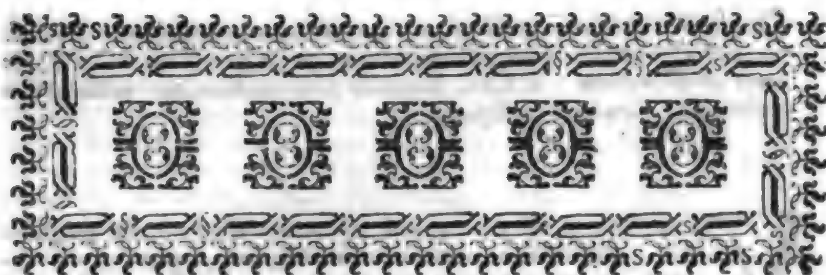
§. XVIII.

Concluſio Capitis.

Ne enim nimis diu lectoris defatigemus oculos, demum hic vela contrahenda, portuſque tandem aliquando reſpiciendus videtur. Plura, eaque magis exquiſita, dari poterant, niſi temporis pariter ac chartae fuiſſet habenda ratio: at vero, quum tot nobis fuerint feſtinandi cauſſae, ipſumque ſpeciminis academici nomen nos ſubinde monuerit, quanto omnia tranſcurſu dicenda eſſent: breuitatis ſtudio filum hic abrumpimus, nihil quidem, quod addamus, reliquum eſſe rati, praeterquam, vt immortali DEO gratias, quas mens poteſt concipere, maximas agamus, eumque precemur, vt nos, inter tot viarum anfractus incedentes, ita Spiritu ſuo ducat ac dirigat, vt euitatis praecipitiis ac ψευδοσοφίας diuerticulis, ad veram ſapientiam perueniamus, in eaque vnice adquieſcamus.

DE

(b) Ambroſ. *lib. I. de Offic. c. XVIII.*
(c) Bernard. *de modo bene viuendi cap. IX.*

DE PHILOSOPHIS SEMICHRISTIANIS, *EXERCITATIO V.* HISTORICA ET PHILOSOPHICA.

Σύνοψις.

I. Philosphia viam munit ad religionem Christianam. II. Sed viam hanc philosophi nonnulli adspernantur, nonnulli eam ex parte tantum probant. Et hinc PHILOSOPHI SEMICHRISTIANI, *de quibus hac dissertatione agitur. III. Describuntur hi philosophi, et in suas classes dispescuntur. IV. Cur gentiles philosophiam doctrinis christianis interpolarint? V. Quomodo id fecerint? VI. Probatur haec interpolatio testimoniis Patrum. VII. Nec non recentiorum, veluti* Io. OWENI, *VIII.* LVCAE HOLSTENII, *IX.* HVETII, CAVEI, H. WITSII, G. OLEARII. *X. Ipsorum denique gentilium. XI. Viae, quibus philosophi gentiles ad Christianae religionis notitiam peruenere: quales sunt lectio sacrarum litterarum. XII. Frequens cum Christianis consuetudo. XIII. Frequentatio scolarum christianarum. XIV. In primis scholae Ammonii Saccae, de cuius religione disquiritur. XV. Recensentur philosophi huc pertinentes, iique vel cautius et occultius Christianorum doctrinas sectati, vt:* EPICTETVS, *XVI.* PLOTINVS, *XVII.* PORPHYRIVS, *XVIII.* HIEROCLES, *XIX.* IAMBLICHVS, *XX. vel apertius* χριστιανίζοντες, *veluti* SIMPLICIVS, *XXI.* CHALCIDIVS, *XXII.* IO. LVDVS, *XXIII.* PROCOPIVS, *XXIV.* SYNESIVS, *XXV. An etiam* SENECA, *XXVI.* PLVTARCHVS, *XXVII. et* SEV. BOETHIVS *huc referendi? XXVIII.* Phi-

Philosophi Christiani quidam ad gentilismum procliuiores. XXIX. Caussae semichristianismi philosophici ex parte gentilium. XXX. Ex parte christianorum. XXXI. Remedia semichristianismo philosophico opponenda. Conclusio dissertationis.

§. I.

Philosophia viam munit ad Religionem Christianam.

VEtus opinio est, iam inde ab antiquissimis ducta temporibus, ipsorumque veterum theologorum, quos patres vocant, firmata consensu, philosophiam, si quis ea recte vtatur, viam quodammodo munire ad religionem Christianam, eiusque veritatem argumentis validissimis stabilire. CLEMENTI (c) certe Alexandrino hoc tam certum exploratumque visum est, vt non dubitarit ita hanc in rem differere: Ἐπαιδαγώγει καὶ φιλοσοφία τὸ ἑλληνικὸν, ὡς ὁ νόμος τοὺς ἑβραίους, εἰς Χριστὸν. προπαρασκευάζει τοίνυν ἡ φιλοσοφία, προοδοποιοῦσα τὸν ὑπὸ Χριστοῦ τελειούμενον. *Ipsa etiam philosophia Graecos, sicut lex Ebraeos, deducebat ad Chistum. Praeparat ergo philosophia, ei viam muniens, qui a Christo perficitur.* Cum qua Clementis sententia, non vno solum loco declarata, sed saepiuscule repetita (d), iudicium auctoritatemque suam coniungunt et alii, eiusdem ordinis viri, et in iis etiam GREGORIVS NYSSENVS (e), qui luculento alterius Gregorii Neocaesariensis exemplo demonstrat, philosophiam quasi indicem esse christianae veritatis. Quum enim retulisset, Gregorium illum, adhuc tum adolescentem, operamque philosophiae nauantem, veluti stimulum, quemdam sensisse ad probandam suscipiendamque religionem Christianam: ita pergit vir eloquentissimus: Τῇ ἔξω φιλοσοφίᾳ διʼ ἐπιμελείας καθομιλήσας, διʼ ὧν ἑλληνισμὸς τοῖς πολλοῖς βεβαιοῦται, διὰ τούτων ὡδηγήθη πρὸς τὴν τοῦ χριστιανισμοῦ κατανόησιν. *Quum in externae philosophiae studio diligenter versatus esset, per quas res a plerisque errores Graecorum stabiliuntur, iis deductus fuit ad christianae religionis cognitionem.* Haec aliaque, quae passim apud veteres occurrunt, quamuis magnificentius, quam verius, dici existimentur, ipsique CLEMENTI (f) saepius hoc acciderit, vt nimia philosophiae admiratione abreptus, paullo incautius in eius laudes se diffundat: hactenus tamen nihil eum docuisse, quod sit a recta ratione alienum, arbitramur. Reipsa enim philosophiam veram ac rite adhibitam reuelationi, christianaeque religioni viam sternere, tam certum exploratumque, est vt a nemine possit in dubium vocari. Simulac quis verae se philosophiae perpoliendum tradit, non potest non animaduertere, mentem humanam morbis grauissimis, ac incredibili ad quaeuis mala propensione laborare, neque vera felicitate se vnquam esse potiturum, nisi mentem tot morbis vitiisque obnoxiam emendarit, et ad beatam cum Deo coniunctionem, quocumque demum medio adiutus, peruenerit. Id vero dum anxie anhelat animus,

(c) Clemens Alex. *Stromat. I. p.* 282.
(d) Idem *Strom VII. p.* 710.
(e) Gregor. Nyssen. *vita Gregorii Thaumat. Tom. III. Oper. p.* 530.
(f) Ittigius *Praef. ad Supplem. Operum Clem. Alex. n. VII.*

mus, statim deprehendet, tum de mali istius origine, tum de Dei natura, coniunctionisque istius, quam adspirant, modo ac indole vix quidquam sibi e ratione constare, deplorandamque hanc esse mentis coecitatem ac caliginem. Porro dispicienti de mediis, occurrent quidem illi praecepta philosophorum quamplurima, nec ea quidem in se mala: sed quantumlibet ista accurate obseruantem, ipsa mox illum edocebit experientia, mediis hic omnibus parum se ad rei summam proficere. Quo magis enim philosophiae parebit: eo longius se a vera illa summaque felicitate abesse sentiet, mirabiturque non sine dolore, actionibus ad philosophiae praecepta accurate compositis, animum tamen se circumferre nihilo, quam antea, emendatiorem. Quin immo, si vel maxime in tantis angustiis ad Deum confugere, eiusque efflagitare auxilium statuerit: animaduertet tamen, illum summe quidem bonum, at eumdem quoque esse iustissimum. Ex quo colliget, Deum hominibus tam malis ac proterue eius legem migrantibus: nisi satisfactio quaedam intercesserit, veniam dare salua iustitia haud posse. Talem vero peccata expiandi modum, quum nullum, ratione duce, inueniat: profecto ita secum necessario cogitabit, aut nullam esse ex miseria hac eluctandi rationem, quod cum summa Dei bonitate conciliari vix potest, aut tutiorem certioremque viam diuinitus esse hominibus patefactam, atque hinc dari reuelationem, qua duce ad veram cum Deo coniunctionem possit perueniri. Enimuero dum reuelationis in mentem veniet idea, eadem opera agnoscet, ita eam debere esse comparatam, vt omnes, quos in ratione deprehenderat, defectus abunde suppleat. Hoc enim nisi praestiterit reuelatio, non intelliget, cur data sit, aut quid vtilitatis miseris hominibus adferre queat. Oportebit ergo reuelationem, si augustum hoc nomen tueri velit, docere, quaenam sit innatae illius labis origo, quae Dei natura ac voluntas, quo pacto peccata expiare liceat, quae sint animum vere emendandi media, et quae sunt huius generis alia. Denique si omnia inuestigauerit monimenta, quae diuinae reuelationis titulum prae se ferunt: nullum omnino reperiet, cui characteres isti omnes conueniant, praeter diuinas litteras, quibus Christianorum coetus regitur. Eas itaque solas a Deo profectas statuet, eas exosculabitur vnice, iis ducibus tuta certissimaque via ad CHRISTVM, et per eum ad summam sempiternamque felicitatem perueniet. Quae quum ita sint, (est enim hic locus a VINCENTIO PLACCIO (g) et IO. FRANCISCO BVDDEO (h) tam luculenter explicatus vt pluribus isti immorari haud opus sit,) consequens omnino est, vt philosophiam ducem ad christianam religionem non infidam esse cum CLEMENTE fateamur.

(g) Vincent. Placcius *de praecipuo philos. mor. fructu*.

(h) Io. Fr. Budd. *Elem. philos. mor.* VI. 54. *sequ.* p. 191.

§. II.

Philosophi nonnulli viam hanc aspernantur. Hinc PHILOSOPHI SEMICHRISTIANI.

Enimuero, quemadmodum eorum, qui ipsa reuelationem diuina vtuntur, non omnes ad Christum perueniunt: ita non mirandum est, nec philosophis omnibus maximam praestantissimamque istam felicitatem contigisse. Sane enim quum paucissimi philosophia duce ad Christianam veritatem perducti sint: longe plures in varia diuerticula delapsi misere perierunt. Alii quippe philosophia perperam vsi, in atheismum ac Spinozismum (i) inciderunt. Alii profanae superstitioni, tamquam scopulis, obfirmato animo adhaeserunt. Alii denique, agnita quodammodo Christianae religionis praestantia, impetrare tamen a se haud potuerunt, vt auitae superstitioni nuncium mitterent, et diuinam, quam admirabantur, religionem amplecterentur. Hi ergo ancipiti animo huc illuc fluctuantes, plura quidem, quae Christus praecipit, mirifice probarunt, nec pauciora tamen fastidiose reiecerunt, similes illi AGRIPPAE (k), Iudaeorum Regi, qui, audita Apostoli oratione: ἐν ὀλίγῳ, inquit, με πείθεις χριστιανὸν γενέσθαι, *Parum abest, quin persuadeas, vt Christianus fiam*. Et de his quidem philosophis ἐν ὀλίγῳ christianis commentari nonnulla in praesenti placuit. Quum enim nihil sit isto semichristianismo perniciosius, ipseque generis humani Seruator (l) eiusmodi homines ἐπαμφοτερίζοντας, ac neque calidos, neque frigidos, ex ore suo se eiecturum, minetur: existimauimus nos operae pretium facturos, si Dei optimi maximi freti auxilio de hoc potissimum philosophantium periculo dissereremus paullo diligentius, syrtesque illas ostenderemus, ad quas tot eruditissimi viri triste fecissent naufragium. Iam dudum est a LIVIO (m) obseruatum, *esse hoc in rerum cognitione praecipue salubre ac frugiferum, omnis te exempli documenta, tamquam in illustri posita monimento, intueri, vt inde tibi, quod imitere, capias, inde foedum inceptu, foedum exitu, quod vites*. Quae si vera sunt, vt sunt certe verissima, nec hanc vtilitate cariturам existimamus tractationem historicam, quae alienis exemplis cautiores reddere poterit philosophos, vt melius ipsi suis consulant rationibus, eaque summa cautione defugiant, quae aliis detrimento exitioque fuisse deprehenderint.

§. III.

Describuntur hi Philosophi, et in suas classes dispescuntur.

Vt ergo ab ouo, quod aiunt ordiamur, vel ex iis, quae paullo ante monuimus, poterit colligi, quid philosophorum semichristianorum nomine intellectum velimus. Vocantur ita nobis philosophi, qui in ipsam religionem tantum sibi iuris statuerunt, vt ex Christianis doctrinis, non plus quam commodum videretur, decerperent, illudque philosophiae suae miscerent, atque adeo nouum sibi ipsi fingerent religionis genus, ex Christianis philosophicisque doctrinis conflatum. Horum autem philosophorum ἐν ὀλίγῳ χριστιανῶν quamuis duo potissimum sint

(i) Idem *in Diss. de Spinozismo ante Spinozam*.

(k) Act. XXVI. 28.

(l) Apoc. III. 15. 16.

(m) Liuius *Praefat. Hist. p. 3.*

sint genera; alterum veterum, qui ad paganam fere superstitionem erant procliuiores, eamque tantum petitis ex ipso Christianismo dogmatibus callide interpolabant; alterum eorum, qui, licet in multis cum paganis facerent, ipsi tamen Christianae religioni plus pretii statuere viderentur: tamen in eo vtrisque conuenit, quod nec in solidum essent christiani, nec omni ex parte cum philosophis paganis facerent, sed ex vtraque disciplina conflarent tertium nescio quid, quod sublimioris philosophiae specie falleret, et imprudentiores raperet in admirationem.

§. IV.

Cur gentiles philosophiam doctrinis Chistianis interpolarint?

De vtrisque ergo quum nonnulla agere animus sit, ab antiquioribus merito ordiendum, dispiciendumque est, cur gentiles philosophiam suam doctrinis christianis, tanquam phaleris quibusdam, exornandam putauerint? Circumspectis vero rebus omnibus, quae huc facere videntur, rationibusque subductis, hanc potissimum rei istius caussam deprehendere nobis videmur. Auctis paullatim christianorum rebus, adeo in omnium oculos incurrere coeperat paganae superstitionis turpitudo, vt publico risu exciperentur sacra, mirifica quondam veneratione celebrata. Sane enim Christiana religio maxima subinde capiebat incrementa, per vniuersum terrarum orbem tam subito diffusa, *vt vrbes, castella, municipia, conciliabula, castra, tribus, decurias, palatium, senatum, fora denique omnia*, TERTVLLIANO (n) teste, *impleret*, ecclesiaeque termini breui tempore paene iisdem, quibus orbis terrarum, limitibus finirentur. Accedebat insignis christianorum pietas castissimique mores, et cruenta, quae laetissimo animo subibant, supplicia, ex quibus non obscure intelligi poterat, diuinam vtique ac immotam esse religionem, quae nec inter tot acerbissimos dolores, dirissimaque tormenta homines destitueret. Obstupescebant ad haec gentiles, et quemadmodum christianorum pietatem sapientiamque vel inuiti admirabantur: ita ex raro victimarum mercatu patriae superstitionis ruinas tristi augurio praeuidebant. Quid ergo agerent inter haec homines, rebus suis male metuentes? Quid caperent consilii? Non aliud profecto succurrebat miseris, quam vt velo honestiore palliarent prostitutam in ludibrium religionem, et subreptas e christianorum purpura lacinias ingeniose illi adsuerent, quo isto induta habitu, confestim alio, multoque honestiore schemate prodiret, hominumque iudicia sustineret facilius.

§. V.

Quomodo id fecerint?

Quum vero tria gentilibus essent theologiae genera, NATVRALE, CIVILE *et* FABVLOSVM (o), quorum hoc in turpissimis Deorum facinoribus, monstrosisque natalibus enarrandis; illud in constituendis sacris publicis; istud in exponenda rerum diuinarum humanarumque natura

(n) Tertull. Apol. *cap. XXXVII.* Lactant. *l. 12. et 17.* Coel. Rhodig. *Antiq. Lect. II. 12.* p. 182.

(o) Augustinus *de ciuit. Dei VI. 5.*

tura ac indole versabatur; harum quidem disciplinarum nulla fuit, quae non christianorum caussa ornamenta quaedam aliena sibi adsumserit. Poetarum fabulae, in quibus de Diis ea, quorum vel homines puduisset, referuntur, tam callide ea tempestate explicari consueuerant, vt dextras iungere sapientia stultitiaque viderentur. Quod, licet iam olim quidam tentassent, maxime Platonici (*p*), qui omnia ἀλληγορικῶς interpretari ex sectae formula adsueuerant: nunquam tamen, quam florentibus christianis, hoc studium inter ethnicos viguit vehementius. Sic LIBANIVS, sophista, teste GREGORIO NAZIANZENO (*q*), nulla re magis callidissimum exercuit ingenium, quam inueniendis allegoriis, quibus christianorum tela eluderet, poetasque impietatis stultitiaeque crimine absolueret. Idemque post haec etiam alii permulti factitarunt, quemadmodum a laudatissimo THOMAE STANLEII (*r*) interprete, in erudita de philosophia eclectica appendice, praeclare est obseruatum. Nec remissiore studio sacrificuli turpissima sacra sua tum emendabant. Ea enim tam ingeniose ad Christianorum rituum similitudinem componebantur, vt speciem mysteriorum admodum insignium prae se ferrent. De qua gentilium aemulatione satis luculenter testatur antiquum marmor, in quo abominanda Taurobolii et Criobolii mysteria ita describuntur (*s*):

DIS. MAGNIS.
MATRI. DEVM. ET. ATTIDI. SEXTILIVS.
AGESILAVS.
AEDISIVS. V. C. CAVSARVM. NON. IGNOBILIS.
AFRICANI. TRIBVNALIS. ORATOR.
TAVROBOLIO.
CRIOBOLIOQVE. IN. AETERNVM. RENATVS.
ARAM. SACRAVIT. D. D. NN. VALENTE. V.
ET. VALENTINIANO. IVNIOR. AVGG. COSS.

Quis vero non animaduertit, profanos istos ritus ita hic exornari, vt baptismo aliquatenus comparari possent? Tam sublime enim profecto est regenerationis mysterium, tamque humanae rationi abstrusum, vt ipse NICODEMVS (*t*), in sacris litteris versatissimus, coecutiat ad illud, et audito tantum nomine, rem ἐν τοῖς ἀδυνάτοις habeat. Quomodo ergo profana sacrificulorum disciplina tantum mysterium inculcare potuisset, nisi Christianis vocabulum, eorum religioni proprium, essent suffurati? Ab his videlicet quum frequentius regenerationem quamdam nominari obseruassent, ipsi eamdem regenerandi virtutem, quam hi baptismo tribuebant, Taurobolio suo conabantur vindicare, ne,

(p) *Tales sunt* Metrodorus *Lampsacenus* et Heraclides *Ponticus*, *quorum meminit* Tatianus *aduersus Graecos p.* 160. Chaeremon. et Cornutus *apud* Eusebium *Hist. eccles. V.* 19.

(q) Gregor. Nazianz. *Orat. III.* contra Iulianum.

(r) Appendix *ad* Stanleii *Histor. philos. cap. VI. p.* 1121.

(s) Salmasius *ad* Lamprid. *Elagab. cap. VII. p.* 180. Rigaltius *ad* Cyprian. *p.* 233.

(t) Io. III. 4. 9.

ne, mysteria sua Christianorum sacris vlla in re deteriora esse, fateri cogerentur. Incredibile hoc poterat videri, nisi et aliis testimoniis res extra omnem dubitationis aleam poneretur. Exstat enim IVLIANI Imperatoris insignis epistola (u), in qua, postquam sacrificulis multas leges praescripsit, non dissimulat, ista omnia se, Christi morum aemulatione incensum, imperare. *Si enim*, inquit, *sacerdotes nostri in elargiendis beneficiis segniores fuerint: praebebunt Galilaeis materiam, liberalitate sua et beneficentia factionem suam stabiliendi, et honestos Deorum cultores calumniandi*. Eamdem rem agit in alia ad Arsacium, Galatiae Pontificem, epistola in qua grauiter hortatur hunc flaminem, vt sacrificulos, ad cleri Christiani instituta, mores, hospitalitatem ac disciplinam instituat. At quo consilio (x)? *Cur enim*, inquit, *hanc sacrorum mutationem sufficere posse credimus, neque ad ea respicimus, quibus impia Galilaeorum religio creuerit: id est, ad benignitatem in peregrinos, ad curam ab illis in mortuorum sepultura positam, et ad sanctimoniam vitae, quum simulant? Quorum singula a nobis vere exsequenda esse censeo*. Referendum etiam huc est ALEXANDRI SEVERI (y), principis semichristiani, institutum, qui non modo Christum in larario suo vna cum heroibus paganorum coluit, sed et tanti aestimauit sacros christianorum ritus, vt eos ad ipsam rempublicam transferret, et magistratus surrogandos illorum exemplo publice proponeret, et hortaretur, populum, si quis quid haberet criminis, vt manifestis rebus probaret. Quin dudum obseruatum est eruditis, nunquam philosophos de precibus, de hymnis Deo canendis, aliisque eiusmodi cultus diuini partibus studiosius egisse, quam ex quo christiani iis exemplo suo praeiuerint. Ex quibus satis adparet, gentiles etiam sacrorum suorum rationem, quoad eius fieri poterat, ad Christianorum exemplum composuisse. Ad naturalem denique theologiam quod attinet, expoliendam sibi illam sumserunt philosophi, maxime illi, qui in nullius verba magistri iurantes, eclecticum quoddam philosophandi genus sequebantur. Quemadmodum enim hi non dubitabant ex ipsis Chaldaeorum, Aegyptiorum, Phoenicum monimentis nonnulla in rem suam vertere: ita et ecclesiae thesauris inhiarunt, plura, quae praeclare a Christianis de rebus diuinis et moralibus tradebantur, impudentissimo conatu surripientes, lucemque ita miscentes tenebris, vt difficillimum subinde sit, ea, quae rationis ductu cognouerant, a Christianorum spoliis discernere. Et haec quidem est philosophorum ἐν ὀλίγῳ Christianorum origo, haec occasio, qua in lucem prodire coeperunt. Ex eo enim tempore vix vllus est doctorum gentilium κατ' ἐκλογὴν philosophantium, cuius in operibus non aliqua saltim occurrant istius semichristianismi vestigia.

§. VI.

(u) Iulian. *Fragm. Epist. p.* 305. *Operum*.

(x) Idem *Epist. XLIX. p.* 429. *sequ.*

et ex ea Sozom. *Hist. eccles. V.* 16.

(y) Lamprid. *in vita Alexandr. cap. XLIII. et XLIX.*

§. VI.

Probatur haec interpolatio testimoniis Patrum.

Animaduerterunt hanc philoſophorum rapinam iam olim viri eruditiſſimi, qui veluti condictionem rei furtiuae contra illos paſſim inſtituerunt. EVSEBIVS (z), in veterum philoſophorum lectione verſatiſſimus, de AMELIO refert, eum diui Ioannis expilaſſe euangelium, eumque non ſine laude citaſſe. De PLVTARCHO et PLOTINO idem teſtatur THEODORITVS (a). Et quamuis, quod ad Plutarchum attinet, ratio eum fugiat: de Plotino tamen res magis videtur dubio carere. Praeterea etiam PROCLO eamdem dicam ſcribit COSMAS INDICOPLEVSTES (b), ſexti ſeculi ſcriptor chriſtianus, qui de eo diſerte: ὗτος, inquit, τὰ ὅμοια ἡμῖν λέγει, μεταπλάσας τὸν λόγον. *Ipſe quoque noſtris ſimilia profert, mutato ſolum in aliam formam ſermone.* Denique et de aliis ſuae aetatis philoſophis BASILIVS (c) idem adfirmare non dubitat, dum ſcribit: *Haec*, (quae paullo ante ex Ioannis euangelio adduxerat,) *ego noui multos, etiam extra veritatis rationem mundana ſapientia praeditos, iactantes et admirantes ſuis decretis et ſcriptis miſcere auſos eſſe.* Κλέπτης γὰρ ὁ διάβολος, καὶ τὰ ἡμέτερα ἐκφερομυθεῖ πρὸς τοὺς ἑαυτοῦ ὑποφήτας. *Fur enim eſt diabolus, qui, noſtra quae ſunt, extra ad ſuos fert interpretes.* Nihil eo loco planius, nihil euidentius. Non enim loquitur de λόγῳ Platonicorum, quaſi ex ea doctrina falſo collegerit BASILIVS, philoſophos Ioannem expilaſſe: ſed de ipſis Ioannis verbis, in opere eorum non vno adductis, ex iiſque recte infert id, quod nos demonſtrandum hic ſuſcepimus, philoſophos etiam gentiles chriſtianae religionis praeſtantiam tam compertam habuiſſe, vt ſubreptas illi purpuras pannis ſuis adſuere non dubitarint.

§. VII.

Nec non recentiorum, veluti IO. OWENI.

Neque noſtra aetate defuerunt viri accurate docti, qui collatis inter ſe veterum iuniorumque ſcriptis, horum plagia ſagaci ingenio deprehenderunt. IOANNES enim OWENVS (d), qui primus mihi nunc in manum incidit, in eruditiſſimo opere, quod Θεολογούμενα inſcripſit, vltimum iſtum ruentis gentiliſmi conatum diligentiſſime deſcribit, obſeruatque, diabolum, praeuiſa antiquae ſuperſtitionis ruina, ne in extremo actu ſibi deeſſet, religionem, in qua ipſe vnus omnia fuerat, varie inſtauraſſe, et nouas ei vires, nouum ſplendorem addere pro virili tentaſſe. Quum vero duae potiſſimum fuerint gentiliſmi partes, vna, quae in variis de Deo rebuſque diuinis opinionibus, altera, quae in profano deorum cultu verſaretur, in eo elaboraſſe veteratorem, vt viros doctiſſimos excitaret, qui, ſalua αὐτοκρατορίᾳ ſua, et opiniones de Deo ſobrias magis, ac ſublimiores excogitarent, et cultus ſuperſtitioſi

(z) Euſebius *Praep. Euang.* XI. 10.
(a) Theodoritus *Therapeut.* II. *p.* 33.
(b) Coſmas Indicopleuſt. *Chriſtian. Opin. de mundo* XII. *p.* 341. *in* Bernardi Montfaucon *Collect. noua PP.* Tom. II.
(c) Baſilius *Homil. XVI. in princ.* Ioan.
(d) Io. Oweni *Theologumena* I. 9. *p.* 120. *et* III. 6. *p.* 211.

tiosi rationes minus, quam antea, ridiculas ac ineptas praescriberent, et eas veluti fuco delinirent. In prima operis parte AMELIVM, EVMENIVM, PLOTINVM, PROCLVM, HIEROCLEM, CELSVM: in posteriore APOLLONIVM TYANEVM, PORPHYRIVM, IAMBLICHVM, et IVLIANVM sedulo elaborasse. Quae vbi fusius doctissimus autor exposuit, ita pergit: *Hoc autem conatu illos eius veritatis, quam odio habuerat, beneficio, quae iam sui radios in hominum mentes immiserat, vsos esse, certissimum est.* Quin generatim denique pronunciat, *primis ecclesiae temporibus totam philosophandi rationem ex christianismo esse innouatam.*

§. VIII.

Eumdem locum cum cura tractauit LVCAS HOLSTENIVS (e), quo nemo in scriptis iuniorum PLATONICORVM fuit versatior. Postquam enim de PLOTINI ac PORPHYRII doctrina atque vniuersa philosophandi ratione prolixius disseruit: subductis rationibus omnibus, quae huc facere videbantur, hanc facit cogitationum suarum summam (f): *Non possum, quin praestantissimorum ingeniorum sortem miserear, quae in ea tempora inciderunt, quum religio Christiana nouam ac insuetam mortalium animis lucem extolleret,* NVMENII, *inquam,* PLOTINI, PORPHYRII, AMELII, HIEROCLIS, *qui quum diuinae veritati gustum ex sacris litteris et nascentis ecclesiae doctoribus, aut christianorum doctorum ore percepissent, purissimos veritatis riuulos in Pythagorae et Platonis deriuarunt lacunas, et igniculos diuinae lucis mendaciorum fumo et tenebris obscurarunt.* Idem vir clarissimus (g) paullo post obseruat, *in posteriorum Platonicorum scriptis, praesertim* PLOTINI, IAMBLICHI, et PROCLI, *multa passim reperiri, quae non ex obuiis et communibus religionis nostrae dogmatibus, sed ex intimis et reconditissimis mysticae theologiae penetralibus videatur depromta, neque obiter tantum strictimque verbis adumbrata, sed proprio ac efficacissimo orationis genere adeo luculenter ab iis expressa, vt magnis ingeniis materiam dubitandi non leuem reliquerint, alios in eum impulerint errorem, vt quae apud vetustissimos ecclesiae scriptores diuina prorsus in hoc genere, exstant, ea inuerso ordine a Platonicis illis mutuata, et velut Aegyptiorum spolia in pios vsus conuersa, adfirmarint, atque isto etiam argumento praestantissimorum operum fidem auctoritatemque conuellere voluerint.* Haec HOLSTENIVS, qui his verbis non obscure eos notare videtur, qui DIONYSIVM AREOPAGITAM Platonica quaedam in theologiam mysticam transtulisse arbitrantur. Ipse enim contra ea existimat, Platonicos potius mysticorum scrinia expilasse. Quod etiam de Proclo testatur SVIDAS (h), dum ait: Γνῶν, ὡς τινες τῶν ἔξω σοφῶν, καὶ μάλιστα Πρόκλος, θεωρήμασι πολλάκις τοῦ μακαρίου Διονυσίου κέχρηνται, καὶ αὐταῖς ταῖς ξηραῖς λέξεσι. *Sciendum autem est, quosdam*

(e) Lucas Holstenius *de vita et scriptis Porphyrii cap. VI. p. 24.*

(f) Idem *l. c. p. 28.*

(g) *Vid.* Petauii *Dogm. theolog. IV.* 10. *de Deo.* Thomae Gale *adnot. ad* Iambl. de myster. Aegyptiorum p. 288. Io. Albert. Fabric. *Proleg.* ad Marini *vitam Procli.*

(h) Suidas *voce* Διονύσιος Tom. I. *edit. Lud. Kusteri.*

ex profanis ſapientibus, praecipue vero Proclum, ſaepe theorematis beati Dionyſii, et interdum nudis eius verbis, vſos eſſe. Sed quocumque modo ſe res habeat, (nolumus enim iam hac de re cum quoquam litigare) id ſaltem certum eſt, philoſophos iſtos, de quibus HOLSTENIVS agit, multa, ſi non e Dionyſio aliisque myſticis, at certe ex aliis doctorum chriſtianorum operibus, in rem ſuam vertiſſe.

§. IX.

HVETII, CAVEI, WITSII, OLEARII,

Non magis haec philoſophorum aemulatio fugit ſagacitatem illuſtriſſimi epiſcopi Sueſſionenſis. P. D. HVETII *(i)*, qui vbi Iamblichi de myſteriis Aegyptiorum ſacerrimum opus citat, in eo paſſim dicit micare lucidiſſimae veritatis ſcintillas, et ſtricturas quaſdam chriſtianiſmi. Cuius rei redditurus rationem; *Ex quo enim*, inquit, *fulgere coeperat Chriſti philoſophia, iam inde etiam ethnicam philoſophiam lucis ſuae radiis late perfudit, idque cum in Procli, Porphyrii, aliorumque ſcriptionibus perſpicitur, tum maxime in eo, quem commemorauimus, Iamblichi libro*. Cui Huetii teſtimonio facile addere liceret alia, veluti GVILIELMI CAVEI *(k)*, et HERMANNI WITSII *(l)*, niſi nos iam dudum ad ſe vocaret laudatiſſimus THOMAE STANLEII interpres *(m)*, qui in ſaepius laudata hiſtoriae philoſophicae appendice, rem omnem, vt ſolet, accurate expediuit. Etenim in politiſſima illa diatribe ſingulari capite expendit, *quam multa eclectici pagani ex Chriſtianis ſacris in ſua ſcripta deriuarint, et qua de cauſſa?* Reſpondet vir doctiſſimus, iam inde ab Ammonii Saccae temporibus, qui Chriſtianis ſacris initiatus fuerit, multa ex diſciplina chriſtianorum eclecticos philoſophos reliquis ſapientiae ſuae placitis attexuiſſe, atque hinc nugari eos, qui, quas in horum philoſophorum ſcriptis inueniant, praeclaras doctrinas de morte philoſophica, corporiſque et ſenſuum fuga, de cura animi item et de mentis cultu ex eorum ingenio profecta, a chriſtianis vero in vſus ſuos verſa eſſe exiſtiment. Certum enim hoc eſſe, ipſius ſcripturae φράσιν adeo exacte referre pleraque illa, quae de talibus philoſophi illi habeant, vt ex illis fontibus deriuata ea eſſe, dubitari vix poſſit. Obſeruat, porro, id omne ab iis aemulatione religionis chriſtianae factum, ne quidquam ſcilicet deeſſe philoſophiae videretur eorum, quibus illa ſeſe maxime hominum animis commendare deprehenderetur. Nam ab indoctiſſimis quoque hominibus eam in chriſtiana religione doctrinae morumque probitatem deprehenſam eſſe, atque innocentiam, vt non potuerit non animos eorum ducere, atque conuincere conſcientias. Addit praeterea, non alios facile in ornanda ſpoliis huiuſmodi philoſophia diligentiores ſe praeſtitiſſe, quam qui infenſiſſimo fuerint aduerſus Chriſtianos animo IVLIANVM enim, PORPHYRIVM et PROCLVM, quos peculiaribus ſcriptis chriſtianiſmum impugnaſſe conſtat, diligentiſſimos fuiſſe in imitanda doctrina

(i) Huetii *Demonſtr. Euang. Prop. IV. p.* 23.

(k) Guilielmi Caue *Chriſtianiſm. Primitiu. l.* 3. *p.* 63.

(l) Herman. Witſ. *Exercit. Dodec. IV.* 13. *p.* 176.

(m) *Append. ad* Th. Stanl. *Hiſt. philoſ. cap. VII. p.* 1228.

ctrina morum, institutisque christianorum. Quae et aliis quibusdam speciminibus demonstrat, ob praemissae breuitatis fidem hic omnino praetermittendis.

§. X.

Ipsorum denique gentilium.

Minimum fortasse momentum domestica haec testimonia ad rem adferre videbuntur. Quum enim nihil contingat frequentius, quam vt adfectus migrent in calamum, et ad id credendum sit quisque procliuior, quod suae, quam profitetur, religioni honorificum esse existimauerit: vereri quis posset, ne et hi, quos recensuimus, humani quid passi sint, itaque omnia non tam veritate, quam religionis studio adducti, scripserint. Enimuero, quo minus haec in eos cadat suspicio, ipsi prohibent gentiles philosophi, qui, vt sollemne est furibus, suas sociorumque rapinas turpiter prodiderunt. PROCLVS (n) enim, qui reliquis plagiariis vult videri ingeniosior, laudatis quibusdam, quae de archangelis differuerat PORPHYRIVS, caute admodum monet, nouum hoc philosophandi genus a IAMBLICHO esse reprehensum, ideo, quod PLATO archangelorum nusquam meminerit; quibus addit PROCLVS: οὐδὲ φιλόσοφος ὁ τρόπος οὗτος τῆς θεωρίας ἀλλὰ βαρβαρικῆς ἀλαζονείας μεστός. *Neque philosophicus hic speculandi modus, sed barbaricae ostentationis plenus.* Quibus verbis quid innuat, non adeo obscurum est illis, qui IOANNEM Euangelistam ab AMELIO βάρβαρον (o), ipsumque disciplinae Christianae institutum a PORPHYRIO (p) βάρβαρον τόλμημα, a IVLIANO (q) denique βαρβαρικὴν ἀλαζονείαν frequenter adpellatum, meminerint. Sed quid opus est, inquit, ad christianos confugere: quum archangelorum iam multo ante PORPHYRIVM ZOROASTRIS oracula et ORPHEVS meminerint? An non ab his potius, quam a Christianis, mutuam hanc doctrinam acceperit PORPHYRIVS? Annon probabilius est, PROCLVM Chaldaeorum potius et Orphei dogmata τῆς βαρβαρικῆς ἀλαζονείας nomine notasse, quam Christianorum? Sed sunt fortassis, quae his reponamus. Fateor equidem, multos in ZOROASTRIS oraculis angelos quaerere et archangelos. Quemadmodum et THOMAS GALE (r), disquirens in eruditis ad IAMBLICHVM adnotationibus, vnde archangelorum doctrinam Porphyrius acceperit? respondet, plures esse vias, quibus ad eius notitiam potuerit peruenire. Praeter libros enim Iudaeorum, Christianorum et Gnosticorum apocryphos, etiam ZOROASTRIS extitisse oracula, e quibus de archangelis quaedam haurire potuerit. Sed in iis, quae exstant, oraculis neque archangelorum neque angelorum vlla fit mentio. Adscribunt equidem Chaldaeis hanc doctrinam PSELLVS, DAMASCIVS, et alii (s): sed qua fide, ipsi viderint. Mihi sane omnia, quae de ZOROASTRIS et Chaldaeorum doctrinis vulgo referuntur, talia videntur, vt iis vix tuto innitaris. Quamuis enim

 non

(n) Proclus *in Timaeum* l. *p.*41.
(o) Eusebius *Praep. Ecc.* XI. 19. p. 540.
(p) Idem *Hist. eccles.* VI. 19.
(q) Iulianus *Epist.* LXIII. *p.*454.
(r) Thom. Gale *ad Iamblich. p.*206.
(s) Thom. Gale *l. c.* Thom. Stanleii *Hist. Philos. Chald.* l. 2. 9.

non negem, inesse iis nonnulla vere Chaldaica, res ipsa tamen docet, adeo illa alienis Platonicorum et Iudaeorum doctrinis esse interpolata, vt genuina a spuriis aegre discernere liceat. Idemque sentiendum videtur de ORPHEO (t), cuius hi versus circumferuntur:

> Σῷ δὲ θρόνῳ πυρόεντι παρεστᾶσιν πολύμοχθοι
> Ἄγγελοι, οἷσι μέμηλε, βροτοῖς ὡς πάντα τελεῖται.
>
> *Candentique tuae sedi permulta laborans*
> *Adstant angelicus populus, queis maxima cura*
> *Mandata est hominum.*

Quis enim eos genuinos praestiterit in tanta carminum Orpheo suppositorum turba? Quare id verosimillimum videtur, quod LVCAE HOLSTENIO (u) visum est, hanc de angelis doctrinam Porphyrium accepisse a christianis, hosque ipsos esse, quos barbarorum nomine PROCLVS traducat. Adiungimus vero PROCLO IVLIANVM, τὸν παραβάτην, qui, quum ad paganorum defecisset superstitionem, nihil reliqui fecit, vt, quantum in se esset, absurdissimae religionis maculas elueret. Hinc non ipse tantum cautius sublimiusque philosophari coepit, verum etiam reliquos paganos, in primis sacerdotes, ad emendatiorem illam et semichristianam philosophandi methodum est cohortatus. Ad sacrorum enim antistites inter alia et haec scribit (x): Προσεκτέον μὲν οὔτε πᾶσιν, οὔτε τοῖς πάντων δόγμασιν· ἀλλὰ ἐκείνοις μόνον καὶ ἐκείνων, ὅσα εὐσεβείας ἐστὶ ποιητικά· καὶ διδάσκει περὶ θεῶν, πρῶτον μὲν, ὡς εἰσίν, εἶτα ὡς προνοοῦσι τῶν τῇδε, καὶ ὡς ἐργάζονται μὲν οὐδὲ ἓν κακὸν, οὐδὲ ἀλλήλους φθονοῦντες καὶ βασκαίνοντες, καὶ πολεμοῦντες. *Non omnibus aut omnium dogmatibus, auscultandum, sed illis, et eorum decretis duntaxat, quae pietatem animis iniicere possunt, deque Diis ita docent: primum aliquos esse, deinde infimarum rerum penes illos esse curam, ad haec nihil ipsos mali, neque hominibus, neque ceteris inferre, liuore, inuidia aut mutuis inter se proeliis exercitos.* Quorsum autem haec spectent, facile coniiciet, quicunque ea, quae statim sequuntur, verba expenderit: ὁποῖα γράφοντες μὲν οἱ παρ' ἡμῖν ποιηταὶ καταπεφρονήκασιν· οἱ δὲ Ἰουδαίων προφῆται, διατεταγμένως συγκατασκευάζοντες ὑπὸ τῶν ἀθλίων, τῶν προσνειμάντων ἑαυτοὺς τοῖς Γαλιλαίοις θαυμάζονται. *Huiusmodi* (de deorum inuidia et contentionibus) *quum Poetae nostri scriptis prodidissent, contemtui habiti sunt, at vero Iudaeorum prophetae, quum illa pro certis et constitutis adseuerent, apud infelices illos, qui se ad Galilaeorum coetum adplicarunt, in admiratione versantur.* Quid aliud ergo intendit IVLIANVS, quam vt gentiles christianorum aemulatione accendat, horteturque ad philosophiam illam semichristianam, maiore, quam adhuc fecissent, cura excolendam? Id vnum scilicet reliquum videbatur IVLIANO, turpi ad gentilis-

(t) Orpheus *ap.* Clem. Alex. *Strom.* V. *p.* 608.

(u) Holstenius *de vita et scriptis Porphyrii cap.* VI. *pag.* 17. *seq.*

(x) Iulian. *Fragm. Epist. p.* 300. *sequ.*

tilifsimum defectione omnium reprehenfionem incurrenti, vt ftrumam, quod eft in prouerbio, dibapho tegeret, quo emendata quodammodo ad Chriftianorum exemplum philofophia, paullo minus infanire videretur.

§. XI.

Viae quibus philofophi gentiles ad Chriftianam religionis notitiam peruenere.

Enimuero difpiciendum porro eft, quibus demum viis philofophi ifti ad chriftianae veritatis thefauros penetrarint. Notum enim eft, iam inde a faeculo tertio Chriftianos myfteria fua habuiffe fecretiffima, et ne catechumenis quidem, nedum paganis, illa facile enunciaffe (y). Quomodo factum eft igitur, vt ad ipfos paganos eorum notitia peruenerit? Sed cogitanti mihi ea de re, et recentior videtur illa, quam iactant, difciplina arcani, et tres occurrunt viae, gentilibus philofophis expeditiffimae. Alii enim ex facrarum litterarum ecclefiaeque doctorum lectione, alii ex quotidiana Chriftianorum confuetudine, alii in eorundem fcholis profecere. Librorum facrorum lectioni operam dediffe iuniores philofophos, ex iifque, quantum eorum rationes tulerunt, in rem fuam vertiffe, extra omnem dubitationis aleam pofitum eft. Quamuis enim haec oracula criminofiffime infectarentur, eorumque θεοπνευςίαν data opera impugnarent; non puduit tamen homines impios, ea, quae fubliminora ipfis videbantur, operibus fuis intexere, hifque alienis plumis fe efferre. Inter hos merito referimus NVMENIVM, quem ORIGENES (z) ait multa fuis inferuiffe commentariis *deprompta e Mofis et Prophetarum libris, et tractata per verifimilem tropologiam*. Quae ne quis paullo iactantius ab Origene dicta exiftimet: fpeciem huius rei nobis fuppeditant PORPHYRIVS (a) et EVSEBIVS (b), qui verba Mofis: ἐπεφέρετο ἐπάνω τοῦ ὕδατος θεοῦ πνεῦμα (c) a Numenio adducta explicataque teftantur. Quin immo non folum veteris teftamenti fcrinia expilauit, quemadmodum ab Origene obferuatum eft, fed et in libro tertio περὶ τ' ἀγαθοῦ narrauit quamdam hiftoriam de IESV, non addito nomine, fed narratione in tropologiam conuerfa (d). Porro NVMENIVM in ifthoc inftituto fequuti funt alii, maxime AMELIVS, qui, EVSEBIO (e) tefte, laudato principio euangelii IOANNIS, per Iouem iurauit, quod barbarus ille, (fic vocat Ioannem,) recte fapienterque de λόγῳ differuerit. Quo loco non poffum non monere, Platonicos iuniores, quam in magiftri fui fcriptis de λόγῳ quodam multa dici deprehendiffent, maximopere fufpexiffe diuinum illud euangelii Ioannis principium, exiftimantes videlicet, illam PLATONIS περὶ τοῦ λόγου doctrinam, tanti tamque inter chriftianos honorati viri teftimonio non leuiter ftabiliri. In quo quamuis valde eos fugiat ratio, quum IOANNIS euangeliftae Platonifque diffen-

(y) Gebh. Theod. Meyer *de recondita veter. Ecclef. Theologia* §. XVI. p. 18. Guil. Ernest. Tenzel. *de difcipl. arcani.*

(z) Origen. *adu. Celf.* IV. p. 198. et I p. 13.

(a) Porphyr. *de antro* p. 256.

(b) Eufeb. *Praep. Euang.* X. 17. XI. 9. 18.

(c) Gen. I. 2.

(d) Origen. *adu. Celf.* IV. p. 198.

(e) Eufeb. *ibid.* XI. 19. p. 540.

diſſenſus a viris eruditiſſimis contra Io. Clericvm (*f*) luculenter admodum demonſtratus ſit (*g*): Platonicis tamen id adeo non potuit perſuaderi, vt prima illa Ioannis commata, quum cetera chriſtianorum omnia contemtui haberent, ampliſſimis ſemper laudibus efferrent. Hinc e simplicio, Mediolanenſium epiſcopo, ſaepiuſcule ſe audiuiſſe ait Avgvstinvs (*h*), quemdam ex Platonicis dixiſſe, *aureis litteris deſcribendum eſſe euangelii Ioannis initium, et in conſpicuis eccleſiarum omnium locis proponendum*. Omittimus iam, quae de plvtarcho et plotino obſeruare ſibi viſus eſt theodoritvs (*i*). Omittimus, quae de celso, porphyrio, ivliano, et chalcidio dici poterant, quorum vel opera et fragmenta, quam adſidui fuerint in euoluenda ſacra ſcriptura, legendiſque chriſtianorum libris, perſpicue docent. Quis vero viros tam prudentes atque eruditos a diuini verbi lectione plane inanes rediiſſe credat? quis dubitet, quin etiam aliud agentibus plura in eo occurrerint, quae animos, quantumlibet a Christo alienos, in admirationem raperent? Vnde adeo non mirum eſt, philoſophos hos ex ſcripturis ſublimius philoſophari didiciſſe, vt mirandum potius eſſet, niſi vani hi ſapientiae diuinioris oſtentatores ſpoliis quibuſdam, ex diuino codice ſurreptis, φλυαρίας ſuas exornaſſent.

§. XII.

Frequens cum Chriſtianis conſuetudo.

Alteram viam, qua philoſophi pagani ad ſublimiorem quamdam ſapientiam notitiamque chriſtianae religionis peruenerunt, muniuit illis perpetua chriſtianorum conſuetudo, quae iis vel nihil tale cogitantibus profuit, dum tot laudandis chriſtianorum exemplis quotidie excitabantur. Magna nimirum exemplorum etiam apud malos vis eſt, et quemadmodum, qui in ſole ambulant, etiamſi id non agant vt colorentur, colorantur tamen: ita fieri vix poteſt, quin is, qui cum ſapientibus vitaeque emendatae viris quotidie verſatur, aliquam, ſi non ſapientiam ac probitatem, at certe illarum ſpeciem induat. Iam conſideret mihi quiſquam illorum temporum conditionem, ſecumque cogitet, annon oportuerit philoſophos ad aemulationem accendi. Omnes ciuitates tum impleuerant chriſtiani, veram illam animique formatricem ſapientiam profeſſi. Eorum non modo doctores et antiſtites, ſed et mulierculae et ſeruuli, a lacu et furno redeuntes, et ſublimius reuerentiuſque de rebus diuinis diſſerebant, et plus verae ſapientiae exprimebant viuendo, quam philoſophi vniuerſi integris voluminibus tradiderant (*k*). At qui eodem tempore florebant philoſophi, dici non poteſt, quam anilem ac inſipidam ſectati ſint philoſophandi rationem, priuſquam ſublimioris cuiuſdam ſapientiae gemmas furtim chriſtianis fur-

(f) Io. Clerici *Animadu. ad XVIII. prima commata cap. I. Ioannis et Ep. Critic. IV. p.* 247.

(g) Hermann. Witſii *diſſ. de λόγῳ ibi Rechenbergii Adnotat. in dodec. Exercit. Hiſt. theolog.*

(h) Auguſt. *de Ciuit. Dei. X.* 28.

(i) Theodorit. *Therapeut. II. p.* 32.

(k) Athenagoras *Apolog. p.* 39.

surriperent. Alii, vt LVCIANVS (l) ait, ἀρετήν τινα καὶ ἀσώματα καὶ λήρους magno ſtrepitu iactare: alii vulgaria quaedam viuendi praecepta miro ſupercilio inculcare, ipſi caeteroquin ab emendata vita remotiſſimi: quidam diſputando cum vitiis bellum gerere, et glorioſum ſibi ducere, ſi paullo loquaciores et in vibrandis excipiendiſque quaeſtiunculis eſſent exercitatiores. Denique omnes, qui tum ſapientiam nomine pallioque praeferebant, philoſophiam in populare conuerterant artificium, verborum inanium fumum aere vendentes, quales ἐπὶ μισθῷ φιλοσοφοῦντας καὶ τὴν ἀρετὴν ὤνιον ὥσπερ ἐξ ἀγορᾶς προτιθέντας, *pro mercede philoſophantes, et virtutem veluti venum in foro exponentes*, non ſine ſale exagitat LVCIANVS (ll). Quid agerent igitur excitatiora ingenia, quae in tanto ſtultorum prouentu ſubinde naſcebantur? A Chriſto et vera, quam euangelium exigit, fide penitus abhorrebant. Ex chriſtianis in quotidianis congreſſibus multa audiebant de DEO, eiuſque natura et operibus, multa de ſpiritibus bonis et malis, de rerum origine, de hominis naturali corruptione, de purgatione animi et vera virtute, de caſto Dei cultu, aliiſque huius generis doctrinis, quae vel inuiti cogebantur admirari. Nec ferre profecto poterant aequo animo, ſapientiſſimos quoſque gentilium, a chriſtianorum mulierculis et ancillis ſapientia et pietate ſuperari. Quid conſilii itaque erat reliquum, quam vt chriſtianorum dogmata, quantum ſalua religione fieri poterat, ſua facerent, iiſque ſpoliis exornarent philoſophiam, publico riſui adhuc expoſitam, ipſiſque gentilibus, ſine his tegumentis, dedecori futuram?

§. XIII.

Frequentatio ſcholarum chriſtianarum.

Enimuero ex ipſis denique chriſtianorum ſcholis lumen haud minimum philoſophiae gentilium effulſit. Eas enim et ab ipſis paganorum philoſophis eſſe frequentatas, exemplis conſtat quam plurimis. Mirum quidem hoc videri poterat, vel eo nomine, quod pagani odio plus quam Vatiniano Chriſtianos proſequebantur. Vnde facile quis poſſet colliggere, quoſuis potius, quam chriſtianos doctores, ab iis eſſe auditos. Sed nota eſt curioſitatis indoles, quae reliquos adfectus haud raro ſupprimit, ipſumque odium aut extinguit aut ſuſpendit. Sane ipſorum Imperatorum et Auguſtarum nonnullos a chriſtianorum inſtitutione non prorſus abhorruiſſe, legimus. De Seuero enim Imp. a TERTVLLIANO (m) memoriae proditum eſt, quod in palatio habuerit PROCVLVM quemdam chriſtianum, qui Torpacion ſit cognominatus, quique Imperatorem aliquando oleo curauerit, ipſumque eius filium Antonium Caracallam lacte chriſtiano educauerit. Idem de Iulia Mammaea, Alexandri Seueri matre, eſt certiſſimum (n), quippe quae Anthiochiam acciuit ORIGENEM, vt ex eius praeceptis ſermonibuſque proficeret, et chriſtianam perdiſceret doctrinam. Haec ſi ipſi Imperatores et Auguſtae fecerunt, qui, quantum nobis conſtat, antiquae ſuperſtitioni, tamquam ſcopulis adhaeſerunt: cur dubitaſſent, quae-

(l) Lucianus *in Timone p. 97. Tom. I.*
(ll) Lucian. *in Nigrino p. 50. T. I.*
(m) Tertull. *ad Scapulam cap. IV.*
(n) Euſeb. *Hiſt. Eccleſ. VI. 21. p. 223.*

quaeso, tenuioris conditionis homines christianorum scholis interesse? Sed quid opus est verbis, vbi res ipsa loquitur? Nota est schola christianorum Alexandrina, ex qua tamquam ex equo Troiano lectissima semper ingenia prodierunt. Iam inde enim a prima christianorum aetate eam illuminarunt doctores celeberrimi, CLEMENS, PANTAENVS, AMMONIVS, ORIGENES, HERACLAS, PIERIVS, SERAPION (o), DIDYMVS, RHODON, et alii quam plurimi: quorum institutum licet ad τὴν τῶν ἱερῶν λόγων διδασκαλίαν potissimum spectarit, eoque factum sit, vt κατηχήσεων magistri vocarentur: philosophiam tamen eadem opera professi sunt, omniaque, quae in gentilium operibus reperiebantur, in suos selegerunt vsus, non quod christianae religioni his phaleris opus esse existimarent, sed quia haec non incommoda videbatur gentiles ad se alliciendi occasio. Et sane non infeliciter ipsis cessit hoc consilium. Quamuis enim fatendum sit, patres Alexandrinos inquinatioris philosophiae decreta nonnunquam esse amplexos, et dum nescio quem eruditionis fumum captarint, multos vna errores in ecclesiam inuexisse (p): effecerunt tamen hac docendi ratione, vt et gentiles, his ἀκροάσεσιν inuitati, eorum scholis interessent, iisque veluti aliud agentes ad christianam religionem praepararentur. Cuius rei luculentum testem habeo EVSEBIVM (q), qui vbi de ORIGENE, eiusque docendi dexteritate et fama agit: Τοιαῦτα δὴ, inquit, φιλοσόφου βίου τοῖς θεωμένοις παρέχων ὑποδείγματα εἰκότως ἐπὶ τὸν ὅμοιον αὐτῷ ζῆλον, πλείους παρώρμα τῶν φοιτητῶν, ὥστε ἤδη τῶν ἀπίστων ἐθνῶν τῶν δὲ ἀπὸ παιδείας καὶ φιλοσοφίας οὐ τοὺς τυχόντας ὑπάγεσθαι τῇ δι' αὐτοῦ διδασκαλίᾳ. *Huiusmodi igitur philosophicae vitae exempla omnibus spectanda praebens, plures ex discipulis ad imitationem sui merito prouocauit, ita vt multi ex gentilibus, tum in omni doctrinae genere, tum in philosophia praestantissimi, eius se magisterio submitterent.* Cui suffragatus HIERONYMVS (r): *Illud*, inquit, *de immortali Origenis ingenio non taceo, quod dialecticam quoque et geometriam, et arithmeticam, musicam, grammaticam, et rhetoricam, omniumque philosophorum sectas ita didicit, vt studiosos quoque saecularium litterarum sectatores haberet, et interpretaretur iis quotidie, concursusque ad eum miri fierent, quos ille propterea recipiebat, vt sub occasione saecularis litteraturae in fide Christi eos institueret.* Possem hanc in rem exemplum adducere non vnum, iisque rem omnem perducere ad liquidum. Ipse enim EVSEBIVS (s) recenset Plutarchum, Serenum, Heraclidem, Heronem, alterum Serenum, Heraclam, qui omnes, gentiles quum essent, Origenis scholas frequentarant, in iisque tantum profecerant, vt non modo verbis factisque, sed et sanguine, CHRISTVM confiterentur. Sed sufficient fratres germani GREGORIVS THAVMATVRGVS et ATHENODORVS, quorum vterque philosophicis studiis in Origenis scho-

lis

(o) Philippi Sidetae *Catal. catechetarum Alex.* apud Dodwellum *ad finem dissert. Irenaic.* Io. Andr. Schmidii *diss. de Schola Alexandr. catechet.*

(p) Thom. Ittigii *Praefat. ad operum Clement. Alex. Supplementum n. VII.*

(q) Euseb. *Hist. eccles. VI.* 3. *p.* 167.

(r) Hieronymus *Catalog. Viror. illustr. c. LIV.*

(s) Euseb. *Hist. eccles. VI.* 3. *p.* 165. & 4. *p.* 167. *seq.*

lis initiatus, abiecta veteri superstitione, inter christianos nomen professus est, ceu in ipso dissertationis limine ex GREGORIO NYSSENO docuimus.

§. XIV.

In primis scholae Ammonii Saccae, de cuius religione disquiritur.

Inter omnes vero, quae tum floruere, scholas, facile reliquis omnibus, palmam praeripuit illa Ammonii Saccae, cuius tanta tum erat fama, tantaque celebritas, vt etiam PLOTINVS, HERENNIVS et ORIGENES, ab Adamantio illo diuersus, aliique gentiles philosophi, illi interesse non dubitarent, multaque inde procul dubio referrent, ex reconditissimis christianae religionis dogmatibus depromta. Sed multa hic eruditis subnata sunt dubia, quorum quaedam, quae huc faciunt, paucis discutiemus. PORPHYRIVS (t), qui vitam PLOTINI accurate admodum perscripsit, vt et HIEROCLES (u), de AMMONIO prodiderunt memoria, eum veterum philosophorum opinionibus perpurgatis, reiectisque, quae instar lolii succreuerant, nugis, puram ac genuinam philosophiam restituisse, et multos sibi vndiquaque acciuisse auditores, et in his maxime Plotinum, Herennium et Origenem, qui fidem sibi mutuo obstrinxerint de dogmatibus AMMONII non euulgandis. At quum PLOTINVS promissis bona fide stetisset: HERENNIVS, teste PORPHYRIO, eam primus violauit, eumdemque postea sequutus est Origenes. Haec partim HIEROCLES, partim PORPHYRIVS referunt. Quum itaque adhuc inter omnes constiterit, AMMONIVM istum Saccam Christianorum sacris fuisse addictum, collegerunt ex Porphyrii verbis LVCAS HOLSTENIVS (x) et PHILIPPVS LABBEVS (y), dogmata illa Ammonii, de quibus non euulgandis fidem sibi inuicem obstrinxerit illa condiscipulorum triga, nihil fuisse aliud, quam doctrinas sublimiores, ex ipsa religione christiana depromtas, quae a PORPHYRIO inuidiae amoliendae caussa δόγματα ἀνακεκαθαρισμένα, *dogmata inprimis perpurgata* adpellentur. Sed alia omnia hic videntur doctis quibusdam viris, qui HOLSTENIVM et LABBEVM falli existimant. Celeberrimus, mihique nunquam sine laude dimittendus STANLEII interpres (z), in eo ait vtrumque errasse, quod crediderint, PORPHYRIVM in animo habuisse philosophiam, doctrinis christianis interpolatam, quum potius eius verba ad philosophiam eclecticam, ab AMMONIO excultam, pertineant. At vlterius progrediuntur PETRVS BAELIVS (a) et IO. ALB. FABRICIVS (b), qui non hunc modo errorem in Holstenio, et Labbeo notant, sed et penitus AMMONIVM tum christianum fuisse negant, quum PLOTINVS ei daret operam. Quae si vera sunt: ne suspicandum quidem erit, AMMONIVM discipulis dogmata Christiana instillasse.

 Sed

(t) Porphyr. *Vita Plotini*, *cap.* III.

(u) Hierocles *apud* Photium *in Biblioth. Codice CCXIV. p.* 549.

(x) Luc. Holstenius *de vita et scriptis Porphyr. p.* 281.

(y) Phil. Labb. *diss. de script. Eccles. Tom. I. p.* 58.

(z) *Append. ad* Stanl. *de philos. eclectica cap.* III. *p.* 1210.

(a) Bael. *Diction. Historique et Critiq. Tom.* 1. *p.* 200.

(b) Fabric. *Bibl. Gr.* IV. 26. *p.* 151. et 159.

Sed vt largiamur, PORPHYRIVM non de dogmatibus chriſtianis, ſed eclecticis, eſſe loquutum, (quamuis tunc vix poſſit reddi ratio, cur haec diſcipulorum triga, ea dogmata eclectica euulganda non putauerit,) ea tamen, quae de paganiſmo AMMONII ſuſpicati ſunt viri doctiſſimi, non videntur tam firmis niti argumentis, vt eorum cauſſa, virum tam illuſtrem, e chriſtianorum diptychis expungendum arbitremur. Primo enim θεοδίδακτος cognomen vrget BAELIVS, quod AMMONIO ab HIEROCLE (c) tribuitur, additque non eſſe probabile, gentilem philoſophum Ammonium elogio hoc ornare voluiſſe, ob accuratiorem theologiae chriſtianae notitiam, ſed procul dubio, illud ei datum fuiſſe ob ἐνθουσιασμὸν, et accuratiorem philoſophandi rationem, in qua tamen non Chriſtus et euangelium, ſed PLATO et ARISTOTELES, regnarint. Deinde addit, AMMONIVM diſcipulos habuiſſe, non ſolum chriſtianos, ſed et Deorum cultores, quas AMMONII ſcholas mox fuiſſe deſerturos, credibile ſit, ſi is vel dogmata chriſtiana diſcipulis inculcaſſet, vel ipſe fuiſſet chriſtianus. Praeterea etiam prouocant ad auctoritatem PORPHYRII (d), a quo obſeruatum ſit, AMMONIVM Plotini magiſtrum, chriſtianis ſacris initiatum ad gentiles, ſimulac adoleuerit, defeciſſe, conſtanterque apud eos manſiſſe. Denique e LONGINO (e) obſeruant, AMMONIVM, Plotini praeceptorem, nihil ſcripſiſſe, quum Chriſtiani Ammonii opuſcula quaedam ab EVSEBIO et HIERONYMO laudentur. E quibus omnibus demum colligunt, AMMONIVM hunc Saccam eo tempore, quo Plotinum aliosque paganos auditores habuerit, non amplius fuiſſe Chriſtianum, ſed dudum ad gentilium caſtra tranſiiſſe, atque hinc non leuiter erraſſe EVSEBIVM, qui Ammonium hunc Saccam, alterumque chriſtianum ab eo diuerſum, primus confuderit. Sed fortaſſis rationibus hiſce nondum ſatis euictum eſt, aut EVSEBIVM tam grauiter erraſſe, aut ipſum AMMONIVM fuiſſe gentilem. Quod enim ad primam attinet, noſtra non multum intereſt, vnde θεοδίδακτος cognomen retulerit Ammonius. Si vel maxime enim hoc demus BAELIO, quod illud ἐνθουσιασμῷ cuidam philoſophico originem debeat: nondum tamen inde ſequitur, vt Ammonium chriſtianum fuiſſe negemus. Non mirum enim eſt, gentiles, rei ignaros, ei ἐνθουσιασμὸν tribuiſſe, qui quum iuuenis ſaccis ferendis vitam aegre toleraſſet, ſubito non modo philoſophus, ſed et nouae emendatiſſimaeque philoſophiae auctor extiterat (f). Nec magis nos vrget alterum BAELII argumentum, a diſcipulis Ammonii gentilibus deſumtum. Quum enim ipſe fateri non dubitet, Ammonio, quem gentilem putat, chriſtianos diſcipulos dediſſe operam: cur adeo abſurdum ſit credere, gentiles etiam chriſtianorum ſcholis interfuiſſe, maxime quum id ſuperiore paragrapho exemplo non vno luculenter demonſtratum ſit? At procul dubio, inquit, gentiles Ammonii ſcholam ſtatim deſeruiſſent, ſi in illa doctrinae chriſtianae fuiſſent propoſitae.

(c) Hierocles *apud* Photium *Cod. CCXIV. p.* 549.

(d) Porphyrius *apud* Euſeb. *Hiſt. eccleſ. VI.* 29.

(e) Longinus *ap. Porphyr. in vita Plotini cap. XX.*

(f) Ammianus Marcell. XXII. *ad finem.*

sitae. Deseruissent vtique, fateor, si audiuissent mysteria et fundamenta ipsa christianae religionis, si Ammonius illis inculcasset CHRISTVM, cruci adfixum, Ἰουδαίοις μὲν σκάνδαλον, Ἕλλησι δὲ μωρίαν (g): sed huius generis doctrinarum non adeo multam in his scholis factam esse mentionem, facile adducor, vt credam. Sunt vero et alia christianorum praecepta, ad mores componendos comparata, a quibus adeo non abhorruere gentiles, sublimioris philosophiae studiosi, vt ea admirati sint maxime. Haec vero sunt, quae inculcarunt magistri Christiani: haec sunt, quae sectati sunt pagani philosophi: his purpuris pallia sua exornari posse, non praeter rem existimarunt. PORPHYRII porro testimonium de deserta ab Ammonio Christiana religione ita comparatum est, vt mirari subeat, viros doctissimos huic viro tam multum tribuisse, quo nemo fuit mentiendi in rebus christianorum studiosior. Laborauit enim homo infelicissimus eo insaniae genere, vt omnes paene viros doctos gentilibus vindicaret. Sic ORIGINEM Adamantium gentilibus sacris innutritum sero demum ad christianos delapsum, scribit eodem loco, quo Ammonium ad paganos desciuisse tradidit (h). Qui itaque de homine celeberrimo, sibique prope aequali, tam turpiter mentitur, quomodo magis vera dicere crederetur de Ammonio? Sane EVSEBIVS (i), qui non multum ab his temporibus abfuit, virosque ecclesiasticos, si quis alius, habuit exploratissimos, hanc PORPHYRII calumniam dudum explosit, dum ait: τῷ δὲ Ἀμμωνίῳ τὰ τῆς ἐνθέου φιλοσοφίας ἀκέραια καὶ ἀδιάπτωτα καὶ μέχρις ἐσχάτης τοῦ βίου διέμεινε τελευτῆς. *Ammonius diuinae philosophiae praecepta ad extremum vsque terminum vitae integra atque immota retinuit*. Quis vero credat, viri tam illustris ἀποστασίαν tam ignotam fuisse Christianis, vt ea EVSEBIVM fugere potuerit? Vnde et vltimum, quod e LONGINO desumitur, argumentum cadere videtur. Quamuis enim negare videatur LONGINVS, Ammonium libris scribendis operam dedisse: ex ipsis tamen illius verbis satis adparet, eum loqui de libris tantum philosophicis, et eos recensere, qui libros scribendi operam non primam et antiquissimam, sed quasi πάρεργόν τι habuerint. Hinc statim addit: καὶ γὰρ εἴ τι τούτων γέγραπταί τισιν, οὐχὶ ἐχέγγυα (k) πρὸς τὸ μετὰ τῶν ἐξειργασμένων τὸν λόγον αὐτοὺς ἀριθμεῖν ἂν γένοιτο, πάρεργον τῇ τοιαύτῃ χρησαμένους σπουδῇ, καὶ μὴ προηγουμένην περὶ τὸ γράφειν ὁρμὴν λαβόντας. *Iam vero si quid ab aliquo eorum scriptum est, ... non illud tanti est, vt ea propter inter illos referri mereantur, qui dedita opera litteris philosophiae dogmata explicuerunt, quum haec ipsis opuscula veluti πάρεργα seu fortuita fuerint, neque scribendi munus, tanquam primum ac praecipuum, in se susceperint*. Ex quibus sane perspicuum est, LONGINVM adeo non negare, Ammonium quaedam theologici argumenti scripsisse, vt ne philosophica quidem opuscula ei plane abiudicet, qualia ab AMMONIO scripta esse, vel e

 GRE-

(g) 1. Cor. I. 23.
(h) Euseb. *Hist. eccles.* VI. 19.
(i) Euseb. *l. c.*
[k] *Sequimur hic et in sequentibus emendationes* Cornelii Tollii, *quas ipse probat et laudat* Fabricius *Bibl. Gr.* IV. 26. *p.* 128. *not. f.*

GREGORIO NYSSENO (*l*), aut, si mauis NEMESIO non obscure colligitur. Quum igitur nulla doctissimorum virorum ratio nobis persuadeat, vt Ammonium ad gentilium superstitionem defecisse credamus: nobis contra non desunt rationes, quae alia omnia suadeant. Primo enim omnes, qui praeter PORPHYRIVM Ammonii meminerunt, Christianum eum vocant. Deinde luculentus extat AVGVSTINI (*m*) locus, quo christianismus Ammonii non obscure confirmatur. Mentionem enim faciens PLOTINI, ita disserit: *Tunc* PLOTINI *schola Romae floruit, habuitque condiscipulos multos acutissimos, et solertissimos viros. Sed aliqui eorum magicarum artium curiositate deprauati sunt, alii Dominum* IESVM CHRISTVM *ipsius veritatis atque sapientiae incommutabilis, quam conabantur attingere, cognoscentes gestare personam, in eius militiam transierunt.* Ex quo loco AVGVSTINI nihil aliud colligi potest, quam PLOTINVM in ea schola adoleuisse, in qua aliqui eius condiscipuli ad veram Christi cognitionem potuerint peruenire, qualis profecto non fuisset schola Ammonii, si BAELII et FABRICII (*n*) iudicio standum esset. Excipit quidem laudatissimus Fabricius, Augustini haec scribentis animo obuersatum fortassis esse ORIGENEM Adamantium, quem per errorem cum altero ORIGENE, Plotini συμφοιτητῇ, confuderit. Verum res ipsa docet, nec Origenem Adamantium, nec alterum gentilem, eum in animo habuisse, quum alter nunquam gentilis, alter nunquam christianus fuerit. Plures itaque alios fuisse Ammonii discipulos oportet, qui in eius schola ad Christum adducti sunt, nisi Augustinum plane mentitum dicere velilimus. Quae quum ita sint, adfirmare non dubito id, quod consentiente adhuc eruditorum omnium suffragio adseueratum est, AMMONIVM christianam fidem nunquam deseruisse. Et hinc in medio posita est ratio intelligendi, ex quo forte sua tot philosophi arua irrigarint. Ammonium enim audiuerunt HERENNIVS, PLOTINVS et ORIGENES gentilis, Plotinum et Origenem PORPHYRIVS et AMELIVS, Porphyrium IAMBLICHVS, quem deinde PLVTARCHVS Atheniensis, SYRIANVS, PROCLVS, MARINVS, ISIDORVS, DAMASCIVS continua serie exceperunt (*o*): vt adeo non praeter rem dicere liceat, philosophorum maximorum turbam, Scholae Ammonianae veluti coloniam quamdam fuisse.

§. XV.

Recensentur Philosophi huc pertinentes, iique vel cautius et occultius

His veluti fundamenti loco substratis, proximum est, vt, quinam sint illi philosophi gentiles, ἐν ὀλίγῳ christiani, paullo accuratius dispiciamus. Ii vero denuo duorum esse generum videntur. Alii enim paullo cautius atque occultius χριστιανίζειν, et spolia illa aliena clam habere solent. Alii paullo perfrictioris frontis doctrinas christianis surreptas

[l] Gregor. Nyss. *aut potius* Nemes. *de anima* Tom. II. opp. p. 91. et 109.
[m] August. *Epist. LVI. ad Dioscorum* Tom. II. opp. p. 269.
[n] Fabric. *Bibl. Gr. IV.* 26. p. 151.
[o] *Vide Append. ad* Thom. Stanleii *Hist. cap. III.* p. 1213. *sequ.*

reptas tam manifeste prae se ferunt, vt eruditis quibusdam dubitandi fecerint materiam, pagani ne fuerint an christiani? In priorem censum merito referimus EPICTETVM, gente Phrygem, domo Hierapolitanum, qui quum esset conditione seruus, illam fortunae errorem incredibili eruditione ac virtute emendauit, et philosophiae ita percepta habuit praecepta, vt iis ad componendos mores, non ad ostentationem vteretur. Profecto, si quis vnquam philosophorum fuit, cuius cum verbis, et doctrina accurate vita moresque conspirarunt, Epictetus, BVDDEO (p) celeberrimo iudice, hanc laudem promeretur, prope certe ab ista gloria, quae summa vtique est atque excellens, absuit. Exstant huius philosophi enchiridion et disputationes ab ARRIANO collectae, quarum hae magnam partem tam sunt praeclarae ac sublimes, vt non modo GVIL. CAVEVS (q) eum e christianorum potius consuetudine, quam in Zenonis porticu profecisse existimet, sed et idem se iusto commentario demonstraturum receperit GASPAR BARTHIVS (r), quibus et nos adsentiri non dubitamus. Quamuis enim haud probemus audaciorem coniecturam ABR. BERKELII (s) et GVILIEL. SALDENI (t), qui Epaphroditum, Epicteti herum, eumdem cum eo, qui a Paullo (u) aliquoties commendatur, esse existimant, atque inde colligunt, EPICTETI animum ab hero tam pio, matutino Christianae religionis rore quodammodo fuisse adspersum: certum tamen est, EPICTETVM, qui ipsis nascentis ecclesiae temporibus floruit, incredibili christianorum aemulatione incensum, decreta atque instituta eorum curiosius inuestigasse. Hinc subinde meminit christianorum, discipulosque eorum exemplo ad virtutem alacriores reddere conatur. Exstat in disputationibus eius locus (x), in quo egregia philosophiae praecepta viuendo etiam esse exprimenda, hoc suadet argumento: Τί ἐξαπατᾷς τοὺς πολλούς; τί ὑποκρίνῃ, ἰουδαῖος ὢν ἕλληνα, οὐχ ὁρᾷς; πῶς ἕκαστος λέγεται ἰουδαῖος; πῶς Σύρος; πῶς αἰγύπτιος: καὶ ὅταν τινὰ ἐπαμφοτερίζοντα ἴδωμεν εἰώθαμεν λέγειν, οὐκ ἔστιν ἰουδαῖος, ἀλλ' ὑποκρίνεται· ὅταν δ' ἀναλάβῃ τὸ πάθος τὸ τοῦ βεβαμμένου καὶ ᾑρημένου, τότε καὶ ἐστὶ τῷ ὄντι καὶ καλεῖται ἰουδαῖος· οὕτω καὶ ἡμεῖς παραβαπτισταὶ, λόγῳ μὲν ἰουδαῖοι, ἔργῳ δ' ἄλλο τι. *Quid popolo fucum facis? Quid te, quum Iudaeus sis Graecum esse simulas? Nonne vides, vt quisque dicitur Iudaeus, aut Syrus, aut Aegyptius? Quod si quem alternantem viderimus, dicere solemus, non esse Iudaeum sed simulatorem. Quum autem adfectum illa disciplina imbuti, (baptizati) sectamque professi, adhibuerit, tum reuera Iudaeus et est et nominatur. Sic et nos adulterini, (baptismi desertores, sumus, nomine quidem Iudaei, re vero ipsa quiddam aliud.* Christianos hoc loco Iudaeorum nomine censeri, ex baptismi mentione patet, recteque est ab HIER. WOLFIO (y) obseruatum. Sane si de Iudaeis vere ita dictis loqui voluisset, non

Christianorum doctrinas sectati, vt EPICTETVS,

[p] Budd. *philos. dialog. de moribus philos.* p. 103.

[q] Guil. Caue *Christ. Primit.* I. p. 64.

[r] Casp. Barthius *Aduers.* III. 10.

(s) Berkel. *Praefat. ad Epictet.*

(t) Salden. *Otior. theolog.* p. 43.

(u) Philipp. II. 21. Coloss. I. 7.

(x) Arrianus *Disp. Epict.* II. 9. p. 192.

(y) Hieron. Wolfii *Adnot. ad hunc locum* p. 470. sequ.

non video, cur baptismum proselytorum, paucissimis gentilium procul dubio notum, commemorare maluerit, quam circumcisionem, paganis omnibus notissimam. Accedit, quod vulgo tum erat receptum, vt christiani, quorum religio ex Iudaea prodierat, et quaedam cum Iudaeis communia habere videbatur, Iudaei per errorem nuncuparentur, quemadmodum multis exemplis demonstrarunt IVSTVS LIPSIVS (z), PETRVS PITHOEVS (a), CASP. BARTHIVS (b), aliique viri doctissimi. Nec minus notabilis est alter ex eodem ARRIANO (c) locus, in quo clarius christianorum meminit, sed ita, vt, dum reprehendit, laudet, dum odium turpissime prodit, mores eorum suis proponat imitandos. En enim eius verba: ποῖος ἔτι τούτῳ τύραννος φοβερός; ἢ ποῖοι δορυφόροι; ἢ ποῖαι μάχαιραι αὐτῶν; εἶτα ὑπὸ μανίας μὲν δύναταί τις οὕτω διατεθῆναι πρὸς ταῦτα καὶ ὑπὸ ἔθους, οἱ Γαλιλαῖοι, ὑπὸ λόγου δὲ καὶ ἀποδείξεως οὐδεὶς δύναται μαθεῖν, ὅτι ὁ θεὸς πάντα πεποίηκε, τὰ ἐν τῷ κόσμῳ. *Quis adhuc tyrannus isti erit formidabilis? aut qui satellites? quiue eorum gladii? Ergo furore quidem sic aliquis affici potest aduersus illa, et consuetudine, vt Galilaei; ratione vero et demonstratione cognoscere nemo potest, Deum ea, quae in mundo sunt, vniuersa fecisse:* Quibus verbis haud obscure prodit EPICTETVS, multa se in christianis, quos familiari conuitio Galileos vocat, laudanda obseruasse, atque inde eum cepisse fructum, vt, quae hos furore quodam aut consuetudine facere falso existimabat, ipse, ratione duce, adsequi niteretur. Quum itaque philosophus tam accurate cognitos habuerit christianos, multaque eorum instituta vel inuitus miratus sit: ecquis dubitet quaeso, quin multas eorum doctrinas, quas, saluis stoicorum decretis, potuit adoptare, philosophiae suae miscuerit? Dubitat equidem doctissimus FABRICIVS (d), cui *vanissima* videtur *de propensione eius ad christianismum suspicio, eo, quod nihil eius feratur, quod non a stoico philosopho proficisci potuerit, multa autem, quae haud potuerint proficisci a christiano.* Sed quemadmodum facile in hoc ei adsentior, quod neque christianus fuerat EPICTETVS, neque christianis magnopere fauerit, multaque praeterea scripserit, quae a christiano non possent proficisci: ita paullo fidentius dictum videtur, quod nihil, nisi τὰ ἐκ τῆς στοᾶς docuerit. Quamuis enim omnia, quae tradit EPICTETVS, ipse ratione duce discere potuisset: satis tamen constat, multa, quae etiam ex ratione colligi potuissent, fugisse philosophos, donec christianorum exemplis moniti, ea diligentius excoluere. Exemplo sit doctrina de celebratione Numinis. Non ea sane abhorret a ratione: sed quis, quaeso, ante Epictetum philosophus, quis Stoicus ante christianae religionis exortum tam praeclare de ea loquutus est, vt EPICTETO paria faciat? An Christianus potuisset efficacius de ea differere, quam Epictetus apud ARRIANVM (e) disseruit? Lo-

(z) Lips. *ad* Taciti *Annal.* XV.
(a) Pithoei *Aduers.* II. 2.
(b) Barth. *ad* Rutil. Numantin. I. p. 159.
(c) Arrianus *Disp. Epictet.* IV. 7. p. 400.
(d) Fabr. *Bibl. Graec.* IV. 7. p. 257.
(e) Arrianus *Dispat. Epict.* I. 16. p. 127.

Loquutus enim de operibus Dei ſapientiſſime creatis: *Num*, inquit, *oratione haec ſatis aut laudari, aut illuſtrari poſſunt? Nam ſi ſani eſſemus, quid nobis aliud agendum erat, et publice et priuatim, quam Numen celebrandum? Nonne et inter ſodiendum, et arandum, et edendum, hymnus hic cantandus erat Deo*: Μέγας ὁ Θεὸς, ὅτι χεῖρας δέδωκεν, ὅτι κατάποσιν, ὅτι κοιλίαν, ὅτι αὔξεσθαι λεληθότως, ὅτι καθεύδοντας ἀναπνεῖν. *Magnus eſt Deus, qui nobis inſtrumenta praebuerit haec, quibus terram colamus: magnus eſt Deus, qui manus dederit, qui deglutiendi vim, qui ventrem qui effecerit, vt latenter creſcamus, vt dormientes reſpiremus! Haec ſingulis in rebus cantanda erant, et hymnus maximus ac diuiniſſimus reſonandus, quod facultatem dederit harum rerum intelligentem, et vtendi ratione inſtructam. Quid ergo? quum vulgo excaecati ſitis, nonne oportebat eſſe aliquem, qui hoc munere fungeretur et loco omnium hymnum de Deo publicaret? Quid enim aliud poſſum ſenex claudus, niſi celebrare Deum? Quodſi luſcinia eſſem, luſciniae officio fungerer: ſi olor, oloris. Nunc rationis quum particeps ſim, Deus mihi celebrandus eſt, hoc munus meum eſt, hoc exſequar, neque ſtationem hanc deſeram, quoad licuerit, et vos ad eamdem hanc cantilenam exhortor.* Si Platonicus aut Pythagoraeus ita ſcripſiſſet, eſſet fortaſſis, quod paullo minus miraremur. Sed quis a ſtoico haec exſpectaret, cuius de Deo ſententia pro ſectae ratione non longe a Spinozae principiis aberat? Quis ergo non videt, philoſophum imitari chriſtianos, quorum ea tunc peruulgata laus erat, *quod perpetuum Chriſto Deo carmen inuicem dicerent* (*f*)? Adde quod hymnus ille Epicteticus ad pſalmorum ſtilum quodammodo accedere, et ex ipſis chriſtianorum hymnis expreſſus videatur. Quod ſane nemini mirum videbitur, qui ſequentia eiuſdem Epicteti verba (*g*) expenderit: Νῦν τρέμοντες τὸ ὀρνιθάριον κρατοῦμεν, καὶ τὸν θεὸν ἐπικαλούμενοι, δεόμεθα αὐτοῦ· ΚΥΡΙΕ ΕΛΕΗΣΟΝ, ἐπίτρεψόν μοι ἐξελθεῖν. *Nunc trementes augurium captamus, Deumque inuocantes, precamur eum*: DOMINE MISERERE, *fac mihi exeundi poteſtatem*. Quae vel ſola, niſi fallor, perſuadent, vt Epictetum, quamuis a ſacris myſteriiſque chriſtianorum alienum, moralibus tamen eorum doctrinis philoſophiam ſuam paſſim interpolaſſe credamus, licet id occultius rectiuſque feciſſe non negemus.

§. XVI.

Idem cenſendum videtur de PLOTINO, quem ſupra Ammonio operam dediſſe adfirmauimus. Hic quum eſſet gente Aegyptius, pluresque philoſophos iuuenis audiuiſſet, ex omnium ſcholis paullo triſtior exierat, donec audito Ammonio, eiuſque doctrina vnice probata, exclamaret: τοῦτον ἐζήτουν, *hunc ipſum quaerebam* (*h*). Equidem quid potiſſimum in Ammonio miratus ſit PLOTINVS, non adeo obſcurum eſt. Quum enim ideo adhorreret ab aliorum acroaſibus, quod ſectarum ſtudio, quidquid vel Plato, vel Ariſtoteles, vel Zeno ſomniaſſet, PLOTINVS.

(f) Plinius *Epiſt.* X. 97. p. 186.
[g] Arrianus *Diſp. Epictet.* III. 7. (h) Porphyr. *vita Plotini cap.* III.

ſet, miro ſupercilio diſcipulis obtruderent: non poterat non probare inſtitutum Ammonii, qui in nullius magiſtri verba iurauerat, eclecticamque et ſublimiorem quamdam philoſophiam, raro tum exemplo, colebat. Hanc ergo retinuit etiam PLOTINVS, qui quamuis vulgo Platonicis accenſeatur, aequiore tamen iure inter eclecticos refertur a doctiſſimo STANLEII interprete (*i*). Nam praeterquam quod in eius ſchola etiam Pythagoraeorum, peripateticorum, et ſtoicorum commentarii legerentur: relatum legimus a PORPHYRIO (*k*), Plotinum adeo prudentiorem dogmatum ἐκλογὴν probaſſe, vt et Perſarum atque Indorum philoſophiae periculum facere conſtituerit, et iter ideo ſuſceperit in Meſopotamiam. Quum ergo nullius gentis dogmata adſpernatus ſit Plotinus: quis quaeſo negaret, eum etiam rationem habuiſſe Chriſtianorum, in quorum ſcholis adoleuerat? Certe ita viſum eſt multis, iiſque eruditiſſimis viris, THEODORITO, HOLSTENIO, OWENO, aliiſque plurimis. Et quamuis ab eorum ſententia alieniorem ſe profiteatur ὁ πάνυ FABRICIVS (*l*): crediderim tamen, eum de myſteriis tantum chriſtianis loqui, quae in PLOTINO non reperiri, facile concedo. Ipſe enim nunquam ſatis laudatus FABRICIVS (*m*) in eruditis ad MARINVM prolegomenis diſerte ait: *Quod vero Plotinus et reliqui ex chriſtianis dogmatis quaedam in ſuam philoſophiam vel receperint, vel cum illa conciliare, aut denique expolire conati fuerint, non videtur temere eſſe vel negandum vel explodendum*. Rem vnico exemplo illuſtrabimus. Conſtat inter omnes, creationem rerum omnium ὀκ μηδενὸς προϋποκειμένου, id eſt ex nihilo, doctrinam eſſe adeo chriſtianis propriam ac peculiarem, vt nulla philoſophorum ſecta eam vnquam adſequuta ſit. Omnes enim veluti ex compacto ſomniant materiam quamdam Deo coaeternam, ex qua deinde hoc vniuerſum vel fortuito exſtiterit, vel a Deo factum ſit. Hinc omnes philoſophi de rerum origine perperam ſenſerunt, ne ipſo quidem excepto PLATONE, ceu ex ALCINOO (*n*) conſtat, quem et CHALCIDIVS fatetur (*o*), docuiſſe, *non Deum ex his, quae non erant, feciſſe mundum, ſed ea, quae erant, ſine ordine ac modo, ordinaſſe*. Eoque factum eſt, vt PROCLVS (*p*), Platonis doctrinam vindicaturus, huic dogmati Chriſtianorum duodeuiginti argumenta oppoſuerit, a Io. PHILOPONO totidem libris refutata. Et tamen PLOTINVS primus omnium, fatente ipſo RADVLPHO CVDWORTHO, creationem vniuerſi ex nihilo docuit, quem deinde longo agmine ſequuti ſunt Platonici recentiores tantum non omnes, Porphyrius, Iamblichus, Syrianus, Hermias, Damaſcius, Priſcianus Lydus, HIEROCLES aliique, quos praeter laudatum

(i) *Appendix ad* Stanleii *de philoſoph. Eclect. cap. III. p.* 1210. *ſequ.*

(k) Porphyr. *vita Plotin. cap. XIV. et* III.

(l) Fabricius *Bibl. Graec. IV.* 26. *p.* 157.

(m) Fabric. *in Proleg. ad* Marini *vitam* Procli *Sect. II. pag.* 12.

(n) Alcinous *doctr. Platon. cap. VIII. et XII. Conf. et* Thom. Gale *ad* Iamblich. *de myſter. Aeg. p.* 276.

(o) Chalcid. *ad* Timaeum *Plat. p.* 103.

(p) Fabric. *Append. ad* Marini *vitam Procli p.* 95.

datum CVDWORTHVM (q) operose enumerarunt LIVIVS GALANTES (r) et IO. ALB. FABRICIVS (s). Vnde vero hanc sublimiorem doctrinam hausisse dicamus Plotinum? Non sane ex Platonis et Aristotelis operibus, neque ex Chaldaeorum Persarumque oraculis, in quibus alia omnia occurrunt, sed a christianis haec omnino didicit, maxime ab AMMONIO, cuius in schola, vt diximus, fuerat perpolitus.

§. XVII.

PORPHYRIVS.

Praeceptori iungimus discipulum PORPHYRIVM, Batancotem Tyrium, patrio nomine MALCHVM, quem omnes neruos ad euertendam christianam religionem intendisse constat. Hunc philosophum nihil fecisse reliqui, vt philosophiam ad christianae religionis exemplum componeret, et passim daret emendatiorem, adeo non mirum est, vt, si id non fecisset, omnino miraremur. Ipse enim Christianis editus parentibus, eorum doctrinas accurate imbiberat, iisque desertis, ad paganam desciuerat superstitionem. Quod licet dubium videatur GVILIELMO CAVEO (t), ideo, quod praeter NICEPHORVM (u), futilem et nugacem auctorem, nemo veterum istius ἀποστασίας diserte meminerit: rem tamen putamus certissimam, et miramur, viro doctissimo non succurrisse testimonium SOCRATIS (x), quod rem vtique extra dubitationis ponit aleam. Hic enim grauissimus auctor ad EVSEBII prouocans auctoritatem: *iam vero*, inquit, *idem, vt videtur, Iuliano accidit, quod* PORPHYRIO. *Nam iste Caesareae Palaestinae, a quibusdam christianis reprehensus, quum pro graui, qua ardebat, iracundia ferre non posset, religionem christianam deseruit*. Eiurato itaque desultoria leuitate christianismo, fecit, quod solent omnes fere apostatae. Nam non modo diuinam hanc religionem eiusque fundamentum, violentissimis scriptis oppugnauit (y), et, vt id eo operosius exsequeretur, omnes scripturae sacrae libros diligentissime euoluit: verum etiam data opera gentilismum emollire et sublimiorem inuenire philosophiam ausus est, vt esset, quod christianorum diuiniori sapientiae opponeret. Id vero tanto facilius praestitit homo, ad hanc fallaciam ingeniosissimus, quod in eos incidit praeceptores, qui eodem instituto vtebantur. Audiuit enim Origenem, non Adamantium quidem christianum, vt HOLSTENIVS credidit, sed alterum gentilem, Longinum, Plotinum, Ammonii discipulos, eorumque in scholis ita profecit, vt omnibus magistris suis videretur superior (z). Sed vt huius quoque sublimiorem ac semichristianam philosophandi rationem vno atque altero exemplo de-

(q) Cudworth. *Systema mundi, intelligib.* p. 749. 751. 753. 763.

(r) Liuius Galantes *Compar. Christ. et Platonicae Theolog.* p. 273.

(s) Io. Albert. Fabr. *Bibl. Gr.* II. 32. p. 464.

(t) Caue *Hist. Litt. part.* I. *Saecul.* III. p. 78.

(u) Niceph. H. E. X. 36.

(x) Socrat. H. E. III. 19.

(y) *Vide* Holsten. *de vita et Script. Porphyr. cap.* III. *et* VI.

(z) Eunapius p. 21.

demonstremus: iam non repetimus doctrinam de creatione ex nihilo; quam in PORPHYRIO quoque deprehendit CVDWORTHVS (a), nec dogma eius de angelis et archangelis, quod supra excussimus, nec sublimiora denique illa decreta de morte philosophica; sensuum corporisque fuga, de cura animi item, mentisque cultu, et eleuatione in Deum, in quibus non solum aliquid christiani sed et ipsam scripturae φράσιν mirantur L. HOLSTENIVS (b) et saepe laudatus STANLEII interpres (c). Sed vnicum addo eius testimonium, quod rem illustrabit maxime. Quid philosophi paene omnes, ac Platonici maxime, de animae integritate senserint, notum est et peruulgatum. Omnes enim animam tanquam in se bonam ac diuinam collaudabant, et hinc peccata, ad quae homo natura est procliuior, non animae imputabant, sed corpori, a cuius contagione ipsam mentem labem et vitium contrahere arbitrabantur (d). Pestilentissima haec erat doctrina, et procul dubio a christianis primitiuis saepius explosa. Quanto sublimius itaque hic philosophatur PORPHYRIVS? quam praeclare scribit (e): Ἀλλ' ἡ ψυχῆς φύσις οὐκ ὂν ἀγαθὸν, ἀλλ' ἀγαθοῦ μετέχειν δυνάμενον, καὶ ἀγαθοειδές. οὐ γὰρ ἂν ἐγένετο ἐν κακῷ, τὸ ἐν ἀγαθὸν αὐτῆς ὂν τῷ συνεῖναι τῷ γεννήσαντι, κακία δὲ τὸ τοῖς ὑστέροις. *At natura animae non est bonum, sed quod particeps boni fieri potest, et boniforme, alias non incideret in malum; bonum ergo eius consistit in eo, si auctori suo coniungatur, malum autem, si rebus inferioribus.* Quis non videt, haec semichristiana potius esse, quam aut Platonica aut Pythagorica? Talia plura addi possent, nisi chartae habenda esset ratio, pluresque, qui nos ad se vocant, superessent philosophi.

§. XVIII.

HIEROCLES,

Prodeat ergo HIEROCLES, non ille Bithyniae, et post Alexandriae ἔπαρχος, libris contra christianos scriptis notus, quem plures (f) perperam cum nostro confundunt, sed philosophus eclecticus, qui medio saeculo quinto floruit, et praeter libros de fato seu prouidentia, a PHOTIO (g) excriptos, aureum reliquit in aurea Pythagorae carmina commentarium. In his libris Pythagorae ac Platonis doctrinas tam prope ad veritatem christianam extollit, vt nemo paganorum sublimius scribere potuisse videatur. Vnde non mirum, quosdam eius auditores tam admirandis magistri dogmatibus ad Christianismum praeparatos esse. AENEAS certe GAZAEVS, qui Christo nomen dedit, Hieroclis philosophiae se innutritum ipse subinnuit in limine dialogi de resurrectione. Ceterum omnes, HIEROCLEM legerunt paulo diligentius, subli-

[a] Rad. Cudworthus *l. c. vid. supra* §. *X.*

(b) Holsten. *l. c. cap. VI. pag.* 26.

[c] *Append. ad* Stanlei *de philos. eclect. cap. VII. p.* 1222.

[d] Marsilii Ficini *Comment. super Platon. Conuiu. Orat. IV. cap. IV.* Campei Vitringa *Obseruat. Sacr.* III. 8. 9.

(e) Porphyr. *Sentent. cap. XXXIV. p.* 236.

[f] Veluti Ionsius *de Scriptorib. Hist. philos.* III. 15.

(g) Photius *in Biblioth. Cod. CCXIV. p.* 549.

blimem eius ac ad christianismi exemplum compositam philosophiam amplissimis laudibus extollunt. Inter quos Io. AVRISPA, Siculus, qui primus Hieroclem latinitate donauit (*h*), in luculenta ad Nicolaum V. pontificem praefatione fatetur, *se iam prope octogenarium, nihil aut graece aut latine legisse, quod sibi magis profuisse intelligat.* Cui suffragatur alter editor, Io. CVRTERIVS, qui in praefatione, FRANCISCO RVPIFVCALDO inscripta (*i*): *Hoc quoque*, inquit *doctorum multorum iudicio, quibus ipsum* HIEROCLEM *videre contigit, affirmare non vereor, nullum profani nominis auctorem luci donatum adhuc, quod sciam, qui tam multa de moribus, de prouidentia, similibusque rebus, more nostro, id est christiano, hostis alioquin* (*k*) *huius nominis acerrimus, tam bene, tamque aperte disseruerit.* Denique et DACERIVS, qui Hieroclem gallice reddidit, in praefatione diserte ait: *Hieroclem dogmata quam plurima, quae ex libris et dogmatibus Iudaicis Pythagoras hauserat, nulli interpretum antea intellecta, Christianae religionis subsidio egregie exposuisse.* Quae quidem instantius dicta videri poterant, (siquidem ipse dubito, an a Iudaeis quidquam acceperit Pythagoras,) nisi ex ipsis Hieroclis operibus constaret, eum christianorum spoliis se extulisse. Demonstrauit id exemplis haud paucis HVGO GROTIVS, in commentariis ad Matthei Euangelium diuinam illam Christi concionem in monte habitam, cum Hieroclis principiis moralibus passim comparauit. Sed exempli loco esse possunt vel sola illa, quae de auxilio diuino, precibus obtinendo (*l*), de vitanda iurandi leuitate (*m*), de μετανοίᾳ seu poenitentia, quam ipse *principium sapientiae* vocat (*n*), aliisque eiusmodi capitibus moralibus efficacissimo orationis genere disputat, quae tamen quo minus hic exscribamus, ipsa prolixitate prohibemur.

§. XIX.

Denique ex aliquorum sententia huc etiam pertinet IAMBLICHVS, patria Chalcidensis, gente Syrus, Porphyrii discipulus, quartique adeo saeculi scriptor celeberrimus, cuius vitam, multis praestigiis dicam an miraculis distinctam, operose exposuit EVNAPIVS (*o*). Accensetur et hic vulgo Platonicis, sed perperam profecto, quum ab omni sectarum studio alienissimus, non modo Platonem, sed et Aristotelem, Pythagoram, quin et Chaldaeos ac Aegyptios, sequatur. Vnde eo facilius quibusdam persuasum, est, Iamblichum ne christianorum quidem dogmata esse prorsus adspernatum, sed iis hinc inde opera sua tan- IAMBLICHVS,

(h) *In edit. Patau.* 1474. 4to. *et Romana* 1475. *quas indicat* Fabric. *in Bibl. Graec. c. II.* 12. *p.* 462.

(i) *Edit.* Lond. 1654. *in* 12mo.

(k) *Confundit et hic* Curterius Hieroclem, *Bithyniae ὕπαρχον cum* Hierocle *philosopho, quem eodem loco falso fuisse putat stoicum.*

(l) Hierocl. *ad aur. Pythag. carm.* 45. *p.* 233. *ed.* Curterianae.

(m) Idem *p.* 31. *sequ.*

(n) Idem *p.* 167.

(o) Eunap. *vit. philos. statim ab initio.*

tanquam gemmis quibusdam distinxisse. Equidem quodnam sit illustris HVETII de hoc philosopho iudicium, iam supra, ipsis adlatis eius verbis, ostendimus (p). Nunc THOMAE GALE (q) addimus testimonium, qui adfirmare non dubitat, *hominem hunc minime christianum, immo hostem fidei nostrae, (ne quis studium partium inuidiose criminari possit,) in libris de mysteriis ita de Deo, angelis et anima scribere, vt nonnullis, qui se christianos dici volunt, de rebus diuinis sanius et castius sentiendi merito magister esse debeat*. Sed denuo intercedit ὁ πάνυ FABRICIVS (r), fateturque, *vt theologiae naturali insignita quaedam magnoque numero, ita christianismi proprie dicti vestigia se reperire nulla in illo potuisse*. Recte profecto et sapienter. Sed id modo vereor, vt HVETIVM recte perceperit vir doctissimus. *Stricturae* enim *christianismi*, quas in Iamblichi operibus micare, ait HVETIVS, non sunt christianismi propie dicti capita, qualia in nullo philosophorum hactenus recensitorum opere occurrunt, sed sublimiores quaedam doctrinae, a ratione quidem non abhorrentes, sed antiquioribus tamen philosophis fere ignotae, a iunioribus vero christianis surreptae, vt iis commentarios suos illustrarent. Tales vero doctrinas sublimiores in Iamblichi operibus reperiri, nec ipse forsan negauerit laudatus FABRICIVS. Quamuis fateri non dubitem, plerasque tam esse barbaris Aegyptiorum et Chaldaeorum doctrinis obfuscatas, et corruptas, vt vix sui similes videantur. Idemque etiam sentiendum de SYRIANO, PROCLO, MARINO, ISIDORO, DAMASCIO, hominibus Asiaticis, qui continua serie in Atheniensi schola Platonica docuerunt (s), quique non contenti luxuriantis ingenii argutiis, magnam veterum opinionum farraginem suis commentis admiscuerunt, et dum crescentis longe lateque eo tempore Christianismi aemulatione Platonicam theologiam phaleris nimium ornare studuerunt, philosophiam ab Ammonio perpurgatam πολυλογίᾳ καὶ ἀλλοτρίων δοξασμάτων ἱστορίᾳ rursus obruerunt. Quare et de iis non est quod multa dicamus.

§. XX.

Vel apertius χριστιανίζοντες, veluti SIMPLICIVS,

Progredimur potius ad eos, qui multo apertius christianorum dogmata iactarunt, eaque ita philosophiae gentili miscuerunt, vt difficile interdum sit iudicare, Deosne falsos, an CHRISTVM coluerint magis. Et in hunc quidem numerum primo refero SIMPLICIVM, gente Cilicem, Graecorum Aristotelis interpretum facile principem, et, quod caput rei est, nulli sectae ita addictum, vt non et ex aliis, quae probasset, excerperet. Extat praeter ea, quae in Aristotelem scripsit, luculentissimus in EPICTETI Enchiridion commentarius, quem post alios cum Epicteti translatione Arabica CLAVDIVS SALMASIVS edidit. In eo tam praeclare de vita instituenda, componendoque animo philoso-

(p) *Vid. supra* §. 9.

(q) Thom. Gale *praefat. ad Iamblich. de myster. Aegypt.*

(r) Fabric. *Bibl. Graec.* IV. 28.

(s) Luc. Holsten. *de vita et scriptis Porphyr. cap.* VI. *p.* 26.

losophatur apertus christiani nominis hostis, vt BONA CARDINALIS (t) eum christianis accensere non dubitet. Qua in re tametsi ratio eum fugiat, quum de eius paganismo nullus sit addubitandi locus: negari tamen non potest, SIMPLICIVM ita doctrinis ac dictionibus christianis stilum totum imbuisse, vt et Platonicorum mysteria nonnunquam verbis, φράσιν christianam redolentibus, inuoluere soleat. Id quod satis demonstrat precatio illa, qua commentarium istum in Epictetum obsignauit, quamque obseruante GVIL. CAVEO (u) ita concepit, vt, nisi hominem gentilem ita precari scires, crediturus sis, Christianum hac oratione sacrosanctam Trinitatem, Patrem, Filium et Spiritum sanctum, adorare. Ita enim precatur philosophus ἐν ὀλίγῳ Christianus: *ἱκετεύω σε δέσποτα, ὁ πατὴρ καὶ ἡγεμὼν τῦ ἐν ἡμῖν λόγυ, ὑπομνησθῆναι μὲν ἡμᾶς τῆς ἑαυτῶν εὐγενείας, ἧς ἠξιώθυμεν παρὰ σοῦ κ. τ. λ. Tibi Domine*, PATER *et auctor humanae mentis supplico, vti nos memores facias eius nobilitatis, qua nostrum genus dignatus es: vtique faueas nobis pro conditione libertatis nostrae, dum a corpore nos liberare, et adfectibus brutis repurgare conamur, vt iis superiores euadamus, ipsis imperemus, eorumque ministerio vtamur, prout fert natura*. Quis non hic Deum Patrem inuocari crederet? sed age, quid porro? Καὶ πρὸς διόρθωσιν τῦ ἐν ἡμῖν λόγυ καὶ ἕνωσιν αὐτῦ πρὸς τὰ ὄντως ὄντα διὰ τῦ τῆς ἀληθείας φωτός. *Porro vt adsis nobis in emendatione diligenti rationis nostrae, vt eam cum rebus veris et aeternis coniungamus, per illam veritatis lucem*. Quis SIMPLICIVM, ac non potius quemcumque Christianorum precantem se audire putet, et Spiritus sancti efflagitantem auxilium? Sed nondum satis christianum simulauit, en sequentia verba: Καὶ τὸ τρίτον, τὸν σωτῆρα ἱκετεύω, ἀφελὼν τελίως τὴν ἀχλὺν τῶν ψυχικῶν ἡμῶν ὀμμάτων, ὄφρα γινώσκωμεν εὖ, κατὰ τὸν Ὅμηρον, ἠμὲν Θεὸν ἠδὲ καὶ ἄνδρα. *Denique* SERVATOREM *comprecor, vt penitus abstergere velit omnem caliginem ab oculis animarum nostrarum, ita vt clare, ceu Homerus ait, et Deum et hominem cognoscamus*. Quis non hic denuo agnoscit φράσιν ipsius scripturae? Nihil ergo huic precationi, si ad verba respicimus, deesse dixeris, praeter illud AMEN, quod solas vere Christianorum preces obsignat. Ceterum huius generis plura exstant in SIMPLICII commentariis, quae argumento sunt, hominem infelicem tam prope abfuisse a christianorum doctrinis, quam procul ab ipso Christo, maximo malo suo, abfuit.

§. XXI.

Idem iudicandum est de CHALCIDIO, cuius commentarius in Platonis Timaeum eiusdem commatis est. De actore omnia incerta sunt, adeo vt ne de ipsa quidem, qua floruit, aetate, quidquam compertum habeamus. Quamuis enim GVIL. CAVEVS (x) eum ad annum erae **CHALCIDIVS.**

(t) Card. Io. Bona *in indice librorum allegatorum in tractatu de rebus liturgicis*.

(u) Guil. Caue *Christianism. primit.* *l. 3. p. 65.*

(x) Guil. Caue *Hist. litter. Part. I. Saec. IV. p. 106.*

ciae CHRISTIANAE CCCXXX. referendum putauerit: non alio tamen fundamento, ceu ipse fatetur: nititur, quam quod ipse CHALCIDIVS, Hosio suadente, se ad interpretandum Platonis Timaeum accessisse, innuat. Sed HOSIVS iste an fuerit notissimus ille Episcopus Cordubensium, qui saeculo quarto floruit, nondum adeo expeditum est, vt CASP. BARTHIO (*y*) videtur. Certe non fit credibile, virum tam grauem, et negotiis maximis districtum, qualem fuisse Hosium Cordubensem constat, homini profano et semichristiano id negotii dedisse. Aeque incerta est hominis religio, quam nec ex eius commentario diiudicare possunt eruditi. Sunt qui Christianum et Carthaginiensem Archidiaconum fuisse existimant, sed FABII PLANCIADIS FVLGENTII, scriptoris christiani, et Marciani Capellae iunioris auctoritate freti, qui Chalcidium *Leuitarum sanctissimum* adpellat (z). At alii hominem paganae superstitioni fuisse deditum, credere malunt. Nec desunt denique, qui Hebraeis eum accensent, quandoquidem et horum placita nonnunquam fauere videtur. Et reuera Chalcidius non raro ad sublimiorem Christianorum sapientiam adsurgit. Exscribit subinde Mosen, ex eoque doctrinam de creatione illustrat: laudat Salomonem: in partes vocat LXX. interpretes, vt et versionem Symmachi et Aquilae: est, vbi Origenis testimonio vtitur: quin ex ipsius N. Testamenti libris nonnulla depromit, maxime illam, de stella Magis adparente, historiam, quam cum cura enarrat. Quae omnia laudatissimo FABRICIO tam manifesta visa sunt christianismi indicia, vt de eo vix dubitandum censeat, quamuis adfirmare nolit, eum fuisse diaconum, quia forsan talis magis sibi religioni duxisset, christianismum ambiguitate verborum occultare. Sed aut fallor ego magnopere, aut CHALCIDIVS (*a*) nihil minus fuit, quam christianus. Quamuis enim, hyenae instar, christianam vocem simulet, eorumque doctrinas, manifesto plagio, in scripta sua transferat: animum tamen a Christo alienum vbique prodit. Sic vbi stellae, quae magis illuxerat, meminit, rem refert, tamquam sibi minus credibilem, et dubitantis more illud DICITVR vsurpat, additque, *Hosio suo haec multo melius esse comperta, quam ceteris*. Quo innuere videtur, ad christianum se scribere, a quo se gratiam forsassis huius commemoratione historiae initurum, sperabat. De MOSE etiam ita disserit, vt non obscure, quanti eum habuerit, prae se ferat (*b*): *Hebraeorum*, inquit, *sapientissimus, Moyses, non humana facundia, sed diuina*, VT FERVNT, *inspiratione vegetatus, in eo libro, qui de genitura mundi censetur*: reliqua. An vero de Mose ita scriberet homo christianus? An eius θεοπνευστίαν ad famam referret? Omitto eius dogmata de aeternitate mundi, ipsiusque humanae mentis, quae ita defendit CHALCIDIVS, vt et saniora Platonis dicta in sensum hunc deteriorem detorqueat. Quae quum ita sint, rectissime statuere nobis videmur, nec christianum fuisse Chal[illegible] ci-
[illegible]

(y) Barth. *Aduers.* p. 2257.

(z) *Vide* Fabric. *Bibl. Latin.* III. p. 554.

(a) Chalcidius *ad Tim.* p. 219. se 226.

(b) Chalcid. *ad Tim.* pag. 37[illegible].

cidium, nec gentilem, sed ἐπαμφοτερίζοντα, i. e. vt paucis dicam, philosophum semichristianum.

§. XXII.

Erant tum scilicet tempora, quibus plures eiusmodi homines oberrabant, qui misero errore huc illuc circumacti ac veluti fluctuantes, non inueniebant, vbi consisterent. Disputare hodie solent eruditi de eiusmodi hominum religione, quae, qualis fuerit, ne ipsi quidem miseri illi fortassis sciuerunt. Possem hic multa afferre exempla: sed pauciora sufficient. PHOTIVS (c) qui multorum librorum notitiam ac fragmenta in aurea bibliotheca nobis seruauit, inter alios, quos legerat, codices recenset etiam IOANNIS LAVRENTII, Philadelphiensis Lydi, tractatus tres de prodigiis, de mensibus et de politicis magistratibus, de quorum argumento et dictione postquam suo more grauiter iudicauit, addit, hunc virum initio militasse, post caussas egisse, deinde et honoribus functum, imperantibus Anastasio, Iustino et Iustiniano, ac demum de religione hominis ita loquitur: τὴν δὲ θρησκείαν ὁ ἀνὴρ ἔοικε δεισιδαίμων εἶναι, σέβεται μὲν τὰ Ἑλλήνων καὶ θειάζει· θειάζει δὲ τὰ ἡμέτερα, μὴ διδοὺς τοῖς ἀναγινώσκουσιν ἐκ τοῦ ῥᾳδίου συμβαλεῖν, πότερον ὄντως νομίζων θειάζει, ἢ ὡς ἐπὶ σκηνῆς. *Religione superstitiosior videtur. Gentilium enim sacra simul veneratur, et fidem nostram, vt lectori difficillimum sit iudicare, vtrum sic vere opinetur, an potius veluti in scena ludat.* En denuo philosophum semichristianum. Quamuis enim nomen Ioannis arguat, eum christianis parentibus esse vsum, tam male tamen ipse fuit christianus, vt inter paganam superstitionem veritatemque diuinam veluti medius fluctuarit et in his mentis erroribus tristi perierit naufragio.

IO. LYDVS,

§. XXIII.

Eiusdem aetatis ac religionis merito esse dixeris PROCOPIVM, virum omni eruditione politissimum, diuturnoque rerum gestarum vsu prudentiaque ciuili celeberrimum. Huic quamuis non vacauerit per tot negotia, philosophiae totum se tradere: in libris tamen, quos reliquit, historicis ita philosophatur de Deo rebusque diuinis, ac ipsa demum religione, vt et de eo, gentilisne fuerit an Christianus, non leuis sit inter eruditos disputatio. In libris, quos de aedificiis Iustiniani conscripsit, subinde detestatur gentilium sacrificia (d) et, vt ipse loquitur ἀθεΐαν καὶ πολυθεΐαν, et alibi Ioannem Cappadocem gentilitiae superstitionis damnat (e), et se paullo aequius de Christianis sentire passim profitetur. Nec dubito, quin a Iustiniano Imperatore pro Christiano vere habitus sit, quum vix credibile videatur, eum de sacris a se excitatis aedificiis historiam Procopio gentili fuisse commissurum.

PROCOPIVS,

(c) Phot. *Biblioth.* CLXXX. *pag.* 406.
(d) Procop. *de aedific. Iustinian.* V. 7.
(e) Idem *de bello Persico* I. 5. 25. II, 12.

surum. Quo factum, vt et GVIL. CAVEVS (*f*) eum in scriptorum ecclesiasticorum numerum referre nullus dubitauerit. Sed nec pauciora occurrunt in eius libris, quae a quouis potius gentilium, quam a PROCOPIO exspectasses. In ea enim, quam de Gothorum bello composuit, historia manifesto exagitat Christianos, eorumque de Deo et rebus diuinis controuersias ridet petulantissime, ac demum suam, quam colat, religionem his verbis profitetur (*g*): Τὰ δὲ ἀντιλεγόμενα ἐγὼ ἐξεπιστάμενος ὡς ἥκιστα ἐπιμνησθήσομαι· ἀπονοίας γὰρ μανιώδους τινὸς ἡγοῦμαι εἶναι διερευνᾶσθαι τὴν τοῦ θεοῦ φύσιν, ὁποία ποτέ ἐστιν. Ἀνθρώπῳ γὰρ οὐδὲ τὰ ἀνθρώπεια εἰς τὸ ἀκριβὲς οἶμαι καταληπτά, μή τί γε δὴ τὰ εἰς θεοῦ φύσιν ἥκοντα. Ἐμοὶ μὲν ταῦτα ἀκινδύνως σεσιωπήσθω, μόνῳ τῷ ἀπιστῆσαι τετιμημένα. ἐγὼ γὰρ ἂν οὐδὲν ἄλλο περὶ θεοῦ ὁτιοῦν εἴποιμι ἢ ὅτι ἀγαθός τε παντάπασιν εἴη, καὶ σύμπαντα ἐν τῇ ἐξουσίᾳ τῇ αὐτοῦ ἔχῃ. λεγέτω δὲ ὡς τῇ ἕκαστος γινώσκειν πὲρ αὐτῶν οἴεται καὶ ἱερεὺς καὶ ἰδιώτης. *Eam controuersiam etsi probe ipse teneam, minime tamen commemorabo, quod vesanam esse putem insaniam, Dei quae sit natura, disquirere: nam humana haec ipsa, nedum Dei naturam, perfecte adsequi mortales haudquaquam existimo. Quare tutius haec ego silentio praeteribo, sola tantum credulitate veneratus. Siquidem de Deo nihil ipse praeterea adfirmauerim, quam quod bonus omni ex parte sit, resque vniuersas sua potentia complectatur: de hisce vero controuersiis ita quisque vel sacerdos, vel priuatus homo, loquatur, quemadmodum ipsis sentire libuerit.* Est, vbi PROCOPIVS (*h*) eadem facilitate optionem facit hominibus, prouidentiamne credere velint, an fato, et casu, impetuque temerario, res humanas ferri? Ex quibus facile intelligitur, PROCOPIVM gentilium superstitione et christianorum tum viuentium altercationibus offensum, neutri se parti addixisse, et genus quoddam religionis tertium, ex philosophia et christianismo conflatum, sibi temere finxisse. Vnde male illi quidem sentiunt, qui hominem gentilibus accensent, sed nec melius illi, qui inter Christianos ei locum concedunt. Optime vero eius religionem perspexisse videtur doctissimus NICOLAVS ALEMANNVS (*i*), qui eius ἀνέκδοτα, seu arcanam historiam, primus in lucem edidit. Is enim de celeberrimo auctore hoc fert iudicium. *Ad eos se composuisse videtur Procopius, quos* POLITICOS *adpellant, sed longe verius omnium haeresium sentinas, prorsusque atheos adpellarent, qui licet in speciem christiani videantur, nullique sectae nominatim addicti sint, priuatis tamen rationibus vel reipublicae commodis christianam religionem pietatemque mentiuntur, neque de Deo, quid sentiat, quidue doceas, si res ita ferat, vehementer laborant.*

§. XXIV.

SYNESIVS, Denique in eamdem semichristianorum classem non dubito referre SYNESIVM, gente Pentapolitanum, domo Cyrenensem, philosophum Platonicum, qui incredibili doctrinae facundiaeque fama, saeculo quinto

(f) Caue *Hist. litt. Saec. VI. p.* 283.
(g) Procop. *de bell. Goth.* I. *conf.* Eichel. *praefat. n. XVII. sequ.*
(h) Procop. *de bell. Vandal.* II.
(i) Nicol. Alemann. *praefat. ad Procop. ἀνέκδοτα. p. XI.*

to ineunte, claruit. Hic, paganus quum esset, sublimiori, quod prae se tulit, philosophiae genere tantam sui admirationem concitauit, vt ipsi christiani eum suae religioni deditum crederent, et vrbis Ptolemaidis constituerent episcopum, non modo nihil tale sperantem; sed et refugientem, et fatentem disertis verbis, se nec animarum προΰπαρξιν negare, nec mundi interitum, defunctorumque in vitam reditum, vnquam credere posse (*k*). Temerarium hoc videri poterat ignarae plebis facinus, quod impetu magis inconsiderato, quam iudicio et ratione, admiserit. Sed ratam rem habuit Theophilus, Alexandriae antistes, qui Synesium episcopum consecrare non dubitauit, sperans fore, vt aliquando rectius sapiat, si diligentius institueretur. Memoriae hoc prodidit EVAGRIVS (*l*), cuius narrationi NICEPHORVS (*m*) addit, SYNESIVM, a Theophilo ad saniorem mentem adductum, sacrum baptismi lauacrum suscepisse. Sed, quod pace horum omnium dixerim, Theophilus pessimo ad omnem posteritatem exemplo paganum praefecit ecclesiae, ex Platonico, aut saltem Platonizante, non episcopum christianum, sed philosophum semichristianum futurum. Sane enim SYNESIVS etiam, summa ista inter christianos dignitate auctus, nonnisi religionem quamdam ἐκλεκτικὴν, ex christianismo et Platonica barbaricaque philosophia conflatam, sectatus est. Multa equidem, fateor, egit docuitque episcopus, christiano antistite digna. Legit interpretatusque est sacras litteras (*n*): conuocauit synodos (*o*): externae ecclesiarum suarum tranquillitatis fuit studiosissimus (*p*): perperam docentes non ipse tantum stilo compescuit, sed et presbyteris, idem vt factitarent, auctor fuit (*q*): exercuit etiam haud negligenter disciplinam ecclesiasticam (*r*): quin et de Christo pro omnium peccatis cruci adfixo ipsoque Spiritu sancto praeclare nonnunquam disseruit (*s*): Sed his omnibus nondum adducor, vt Synesium serio Christianum fuisse persuadear. Videtur potius vir doctus, quum ad episcopatum se compulsum intelligeret, ad prudentiae ciuilis regulas se totum composuisse, eaque omnia egisse, quae christianum episcopum decere intelligebat, salua tamen sentiendi libertate, quam tanti habebat vir callidissimus, vt ea demum lege sacerdotium subiret, si ista sibi intacta relinqueretur (*t*). Sane in operibus suis ita saepenumero disserit, vt gentilem vbique agnoscas. De Fortuna, Fama, Mercurio et stellis, tamquam de veris diis deabusque, loquitur (*u*): vbi de peccato, de viribus humanis, de gratia, aliisque huius generis capitibus disserit, adeo πλατωνίζει, vt nec miseriam hominis, nec oeconomiam salutis, satis vi-

[k] Synes. *Epist. CV. p. 249. edit. Dion. Petauii.*

[l] Euagr. *Hist. Eccl. I. 15.*

[m] Nicephor. *Hist. Eccl. XIV. 45.*

[n] *Vid.* Synes. *Homil. in Psalm. LXXIII. quae nouissimae editioni Paris. 1633. accessit.*

[o] Idem *Epist. XIII. p. 173.*

[p] Idem *Epist. LXVI. LXVII. p.* 206. 208.

[q] Idem *Epist. V. p. 169.*

(r) Synes. *Epist. LVII. et XII. p.* 191. 173.

(s) Idem *Epist. LVII. l. c. et LXVII. p. 208. seq.*

(t) Synes. *Epist. CV. pag. 249.*

(u) Idem *Epist. XLIII. XLIV.* 182. *sequ.*

deatur adſequutus. In libro de inſomniis, Chaldaeorum teletas et oracula, Aegyptiorum myſteria et ſecretiores artes, mirifice extollit, nonnullaſque amborum opiniones praecipuas, et a chriſtianiſmo alieniſſimas, amplectitur. Quae omnia quantopere non dicam ab epiſcopi, ſed chriſtiani, perſona abhorreant, nemini profecto obſcurum eſſe poteſt. Sunt equidem, qui hunc librum non minus, ac famoſa ſcholia et epiſtolam ad Dioſcorum (x), magnum Serapidis ſacerdotem, a Syneſio, nondum chriſtiano, ſcriptum contendunt. Sed praeterquam quod hoc ipſum dubium videtur, illud contra certiſſimum, in libris de prouidentia, laude caluitii et cataſtaſi, quae omnia ab eo iam epiſcopo ſcripta eſſe conſtat (y), eaſdem nugas occurrere, paullo obſcurius tamen propoſitas, ne, quam induerat, epiſcopi perſonam incautius agere videretur. Et quid quaeſo verbis opus eſt, vbi res ipſa loquitur? Syneſii iam Epiſcopi opus procul dubio ſunt hymni, in quibus tamen ita philoſophatur, vt dubium ſit lectori, chriſtianumne an Chaldaeum aut Aegyptium quemdam epoptam canentem audiat. Quis chriſtiana putet, quae de λόγῳ ſcribit SYNESIVS (z):

Λόγον ἐν μεγάλῳ	*Verbum, quod magno*
Πατρὶ συνυμνῶ,	*Cum patre cano,*
Νόος ἀῤῥήτου	*Mens ineffabilis*
Τίκτει σε πατρός.	*Gignit te Patris.*

Omnia haec ſunt ex Aegyptiorum barbarorumque ſchola. Habemus enim hic patrem ἄῤῥητον, νοῦν et λόγον, ex quibus deinde Valentinus tres primos aeonas maſculos fabricauit. Ex eadem officina ſunt, quae ſequuntur (a):

Πρῶτος πρώτας	*Primus ex prima*
Προθορὼν ῥίζας	*Prognatus radice,*
Ῥίζα δὲ πάντων	*Radix autem omnium,*
Τῶν μετὰ κλεινὰν	*Quae condita ſunt*
Τὰν σὰν γένναν.	*Poſt inclytum*
	Tuum ortum.

Primam ſcilicet Tetrada Valentiniani etiam vocabant ῥίζαν τῶν πάντων, et logum ex illa eductum *patrem et radicem omnium, qui poſt eum exſtiterunt*. Quis chriſtianus porro ita cecinerit (b):

Μάκαρ,

(x) *Vide de his ſcholiis et Epiſtola, quae chemiam inculcant*, Petr. Lambec. *Comment. de Bibl. Vindebonenſ. VI.* 2. *pag.* 168. *ſequ.* Borrichii *Vindic. Hermet.* et Morhof, *Polyhiſt. litter. I.* 11. *pag.* 113. *in qua ſimilia deprehendit oculatus in his rebus* Morhoffius.

(y) *Conferri etiam poteſt Epiſt.* CXLI.

(z) Syneſ. *Hymn. IV. v.* 130. *ſequ. p.* 337.

(a) Syneſ. *l. c. v.* 136.

(b) Syneſ. *Hymn. I. v.* 112. *p.* 315.

Μάκαρ, ὅστις μετὰ μοίρας
Ἐπιβὰς νοῦ κελεύθων
Βυθὸν εἶδεν θεολαμπῆ

Beatus, qui post fata
Ingressus mentis vias.
Bythum vidit, diuina refulgentem luce.

Vbi beatitudinem Synesius collocat in visione Bythi, quod et Chaldaei faciebant, quorum in scholis hic Bythus natus est (*c*). Ita vbique aliud agit Synesius, etiam, vbi Christum hymnis celebrare videtur, λόγον illum, in Chaldaeorum Platonicorumque scholis natum, celebrat, cui plus fortassis, quam λόγῳ christianorum, tribuit: Quid? quod eo prolapsus sit SYNESIVS, vt putidum istud Aegyptiorum somnium de Deo ἀῤῥενοθήλῳ vigilans somniare non dubitauerit. Audiat mihi quis egregium illum Christianum, SYNESIVM, ita canentem (*d*):

Μόνας εἶ μονάδων, — *Vnitas es vnitatum,*
Ἀριθμῶν ἀριθμός, — *Numerorum numerus,*
Ἓν δὲ πρὸ πάντων, — *Et vnum ante omnia,*
Θῆλυ καὶ ἄῤῥεν. — *Foemina et mas,*

et alio loco (*e*)

Σὺ πατήρ, σὺ δὲ ἐσσὶ μάτηρ,
Σὺ δ' ἄῤῥεν, σὺ δὲ θῆλυ.

Tu pater es, tu mater,
Tu mas, tu vero foemina.

Nihil hic christianum, nihil, quod non Orphei, Aegyptiorum et haereticorum, ex his scholis prodeuntium, lacunas redoleat. Ex his enim sua arua irrigasse SYNESIVM, satis adparet ex iis, quae de Deo veterum ἀῤῥενοθήλῳ commentati sunt Io. ALB. FABRICIVS (*f*) Is. CASAVBONVS (*g*) et alii complures. Ceterum talium plenissimi sunt illi Synesii hymni. Vnde ipse GVIL. CAVEVS (*h*): *Hymnorum*, inquit, *prora et puppis ex iisdem oraculis*, (Chaldaeorum et Aegyptiorum,) *vocabulis quoque iisdem adhibitis, conficiuntur*. *Quare* suspicatur vir doctissimus, *voluisse Synesium transferre ad thesauros homi-*

(c) *Vid.* Zoroastris *Orac. v.* 39. *et ibi* Io. Cleric.
(d) Idem *Hymn.* III. *v.* 186. *p.* 320.
(e) Idem *Hymno* II. *v.* 93. *sequ.* *p.* 317.
(f) Io. Alb. Fabricius *Cod. N. T.* *p.* 361.
(g) Isaacus Casaubon. *Exercit.* I. *ad Baron. n.* XVIII.
(h) Caue *Hist. litt. Part.* II. *Sacr. V.* *p.* 85. *conf. et* Io. Pearsonii *Vindicias Ignatii* II. 5. *p.* 362. *edit.* Clerici.

nis Christiani, *quantum poterat*, *de gemmis Chaldaeorum et Aegyptiorum*, *idque ipsum in praefatiuncula ad librum de insomniis aenigmatice insinuare*. Ego vero inde colligere malim, Synesium ex eo tempore, quo ad episcopatum peruenerat, nunquam, quod quidem constet, Christum serio coluisse, sed, recepto his saeculis more, philosophiae cuidam sublimiori, doctrinisque interpolatae christianis, dedisse operam. An vero ante mortem receptui cecinerit, abiectaque illa stulta sapientia, totum se Christo tradiderit, is nouit, ὃς ἔγνω τοὺς ὄντας αὐτοῦ (*i*).

§. XXV.

An etiam SENECA.

Hi sunt praecipui, quos in philosophorum semichristianorum numerum referendos putamus, gentiles philosophi. Plures forsitan potuissent recenseri, si aliorum sequi voluissemus sententiam: sed vereor, ne de multis, perperam ita iudicetur. Sic quidam (*k*) inter philosophos χριστιανίζοντα locum etiam concedunt L. ANNAEO SENECAE, Cordubensi, qui doctrina non minus philosophica quam publicis negotiis gerendis, rerumque ciuilium vsu, maximam sibi gloriam peperit. Et sane, si eius philosophandi rationem intueamur: ea graue quid omnino et virile prae se ferre, tamque sublimis incedere videtur, vt inter stoicos, si ab EPICTETO discesseris, vix parem agnoscat. Quo factum etiam est, vt non heri demum aut nudius tertius maxima eius inter christianos coeperit esse admiratio, sed iam olim non defuerint, qui eum vel Christianorum sacris initiatum, cum ipsoque PAVLLO familiarius per litteras colloquutum (*l*), vel conflatam ex Christianismo et stoicismo doctrinis philosophiam excoluisse, vel certe multa, christianorum principiis consentientia, docuisse (*m*), existimarint. Sed vereor; ne isti omnes magnopere opinione sua fallantur. Christianum enim primo non arguit vita ad omne scelus profligata, quam in SENECA DIO CASSIVS (*n*) notauit, nec dissimulare potuit TACITVS (*o*). Quamuis enim hic nihil non agat, vt hominem excuset; videtur tamen lauare aethiopem: siquidem ipse fateri cogitur, etiam, viuente illo, et in palatio fulgente, famam hanc fuisse vulgatissimam, adeo, vt vir summae auctoritatis eum detulerit, *tanquam domus Germanici adulterum*, *cubicula principum foeminarum corrumpentem*. Accedit, quod PLINIVS (*p*) versuum sotadicorum lasciuiam Senecae exemplo tuetur, qui et ipse se lusibus eiusmodi turpissimis dederit. Quae spurcities quum ab hominis, ne dicam philosophi, persona abesse debeat quam longissime: quis non intelligit, Senecae flagitia, adsumto stoico super-

(i) 2. Timoth. II. 19.

(k) Guil. Caue *Christ. Primit.* T. 3. p. 64.

(l) *Vide* Hieronymi *Catalog. Scriptor. eccles. et ibi Interpretes.* Io. Alb. Fabric. *Cod. Apocryph.* N T.

(m) Tertullianus *de Anima cap.* XX. *et Apologet. cap.* XII. August. *de Ciuit. Dei* VI. 11.

[n] Dio Cassius *aut potius* Xiphilin. LXI. p. 694.

(o) Taciti *Annales* XIII. 42.

[p] Plin. *Epist.* V. 3.

ſupercilio, ſanctitatis famam adfectaſſe, ipſumque philoſophum a Chriſto fuiſſe alieniſſimum? Deinde ne id quidem dixerim, quod Seneca aut chriſtianis quaedam debuerit, aut adeo multa ſcripſerit, quae ad Chriſtianam doctrinam accedant. Nihil enim in ejus operibus ocurrere videas, quod non a quoui ſtoico, etiam ante naſcentem Chriſti eccleſiam viuente, potuerit proficiſci. Splendida quidem ſunt, quae nonnunquam iactat verba, de inhabitante in homine Deo, aliiſque eiuſmodi doctrinis ſublimioribus, quae adeo admiratus eſt Ivstvs Lipsivs (q), vt epiſtolis quibuſdam adſcripſerit: *O pulcram! o altam epiſtolam!* aſt ſtatim ceſſat legentis admiratio, ſimulac verbe iſta eo, quem Seneca intendit, ſenſu, i. e. στωϊκῶς intelligit: Vnde recte a Malebranchio (r) aliiſque obſeruatum eſt, nihil plerumque in tam magnificis Senecae verbis latere, praeter doctrinas quaſdam ſtoicorum futiles ac vulgares, quae ſublato iſto verborum colore in fumum veluti abeant, auidumque lectorem deſtituant turpiter.

§. XXVI.

Nec magis huc referre auſim illam φιλοσοφίας ἁπάσης ἀφροδίτην καὶ λύραν, Plvtarchvm Chaeronenſem, cuius opera ita comparata ſunt, vt iis ex omni antiquitate nihil omnino videatur anteferendum. In hoc viro cum alia multa, tum id praecipue mirandum eſt, quod nulli ſectarum ſe dedidit, ſed veritatem per omnes diſperſam, tanquam Hippolyti membra, pro virili collegit. Multa in ſtoicis, multa in Epicureis ipſiſque Platonicis reprehendit, et tamen ab omnibus quaedam petit, quin neque Iudaeorum etiam atque Aegyptiorum myſteriis nullum ſtatuit pretium, ſi quando ad rem facere videntur. An ergo probabile videatur, hominem tam curioſum et laudanda chriſtianorum exempla quotidie contemplantem, nunquam inceſſiſſe cupiditatem, horum etiam ſapientiam cognoſcendi atque in vſum transferendi, praeſertim quum ſectae ſtudio nullatenus prohiberetur? Certe ita paene viſum eſt Rvaldo (s), qui tanquam neſcio quid ſingulare obſeruat, Plvtarchvm rerum chriſtianarum nuſquam in alterutram partem meminiſſe, cuius rei hanc rationem reddit Tillemontivs (t), quod eos nec laudare auſus ſit, nec traducere, aequum putauerit. Et ſane monſtro paene ſimile eſt, hominem tam curioſum, qui nulli veterum aeque, ac aequalium philoſophorum, perpercit, quique ſuum erga Iudaeos odium diſſimulare non potuit, qui denique de omnium gentium ſacris mira libertate iudicauit, in tot operibus, chriſtianorum in neutram partem meminiſſe, etiam quum commodiſſima eſſet

PLVTARCHVS.

(q) Lipſ. *ad Senecae Epiſt.* XLI.

(r) Malebranche *de inquir. verit.* II. 4. *conf.* Menagiana *Tom. II. ſub init.* Saneuremoniana *Tom. II. p.* 32.

(s) Rualdus *in vita Plutarchi p.* 16.

(t) Tillemont *hiſtoire des Empereurs Tom. II. p.* 477.

ſet eos commemorandi occaſio. Ea vtique aetate floruit PLVTARCHVS, quum chriſtianum nomen tam eſſet exoſum, vt philoſophi maiorem ab Imperatoribus gratiam inire non poſſent, quam ſi omne ſuum virus in chriſtianos effunderent. Cur ergo ſolus ab hac intemperie abſtinuiſſet Plutarchus, iudicandi libertate nemini ſecundus? Cur ſolos chriſtianos ſine cenſura dimiſiſſet, in quos tum Traianus aeque ac Hadrianus ſaeuiebant? Cur hanc gratiam aucupandi occaſionem e manibus, ſibi elabi paſſus eſſet? Accedit, quod THEODORITVS (u), quem ſupra laudauimus, non ſemel innuat, Plutarchum a chriſtianis profeciſſe, et ſacra audiuiſſe euangelia. Denique et ipſa, quam in PLVTARCHI operibus deprehendimus, philoſophandi ratio, tam ſublimis viſa eſt multis, vt auctorem prope a Chriſto abſuiſſe crediderint. Vnde IOANNES (x), Euchetarum metropolita, eo prolapſus eſt ſtultitiae, vt canere non dubitarit.

Εἴπερ τινὰς βούλοιο τῶν ἀλλοτρίων
Τῆς σῆς ἀπειλῆς ἐξελέσθαι, Χριστέ μου,
Πλάτωνα καὶ Πλούταρχον ἐξέλοιό μοι,
Ἄμφω γάρ εἰσι καὶ τὸν λόγον καὶ τὸν τρόπον
Τοῖς σοῖς νόμοις ἔγγιστα προσπεφυκότες.
Εἰ δ' ἠγνόησαν, ὡς Θεὸς σὺ τῶν ὅλων,
Ἐνταῦθα τῆς σῆς χρηστότητος δεῖ μόνον,
Δι' ἣν ἅπαντας δωρεὰν σώζειν θέλεις.

Si quos auerni liberare nexibus
Tibi conſtitutum eſt, Chriſte, non credentium:
Precibus Platonem redde, ac Plutarchum, meis,
Vterque quorum moribus et ſententia
Acceſſit ad leges tuas quam proxime.
Quod ſi, Deum eſſe te vniverſi, pridem eos
Latuit, modo hos nunc experiri gratiam
Concede, qui gratis beare omnes cupis.

Sed vt vera fateamur, vix vllam animaduertimus rationem, quae Plutarchum philoſophis, de quibus agimus, ſemichriſtianis accenſeri ſuadeat. Quod chriſtianorum non meminerit, equidem mirum eſt, ſed, vt vnius rei plures poſſunt eſſe cauſſae, ita nolim inde ſingularem quamdam ad chriſtianiſmum procliuitatem colligere. Fortaſſis non dignos habuit homines, vulgo exoſos, et ſuppliciis quidem extremis deſtinatos, quorum in coetibus ſapientiam quaeret. Ad THEODORITVM quod attinet, adfirmat ille quidem, Plutarchum ſacra Chriſti euangelia inaudiuiſſe, ſed nec probat id ipſe, nec ex operibus Plutarchi id conſtat, in quibus nihil occurrit, quod ex euangeliis, ac non potius ex aliorum philoſophorum commentariis depromtum videa-

(u) Theodorit. *in Therapeut. II. p.33.*
(x) *Apud* I. A. Fabric. *Bibl. Gr. IV. 11. p. 331.*

videatur. Et quo simul patet, quid de Ioannis versiculis sentiendum sit. Non potuisset enim se auctor traducere turpius, quam dum, Platonem aeque ac Plutarchum christianis consentientia docuisse, adfirmauit.

§. XXVII.

Et SEV. BOETHIVS huc referendi?

Ceterum quemadmodum paullo faciliores sunt, qui Plutarchum gentilium numero eximere non dubitant: ita in alteram partem iniquiores videntur, qui SEVERINVM BOETHIVM, scriptorem fatis suis nobiliorem, e christianorum diptychis expungunt, et his philosophis semichristianis accensent (y), nullo alio adducti argumento, quam quod carceris taedia philosophando superare, animique aegritudini notissimum libellum de consolatione philosophiae opponere sustinuerit. Sed si hoc argumento velis vti, multos profecto ex ecclesia eiicies viros probos ac vere christianos, qui et ea, quae ratio suppeditat, in iis calamitatibus non adspernati, et carcere pro museo vsi sunt (z). Vnius positionem non esse alterius remotionem, peruulgatus est philosophorum canon, quem negligere illi mihi videntur, qui ex hoc libello colligunt, BOETHIVM e sola philosophia, neglectis sacris oraculis, solatium petiisse. Sed non opus est verbis, quum tot BOETHII opera theologica (a) satis declarent, eum christianae veritatis multo fuisse studiosissimum, et praeter libellum de consolatione exstet etiam alter, ad socerum de trinitate, quem non minus in carcere scripsit. Quo ipso totius argumenti, quod ARNOLDVS Boethii christianismo opposuit, neruus plane elanguescit.

§. XXVIII.

Philosophi Christiani quidam ad gentilismum procliuiores.

Sed dicta haec sufficiant de philosophis semichristianis primi generis, qui ad paganam superstitionem erant paullo procliuiores, eamque petitis ex ipso christianismo dogmatibus callide interpolebant. Dicendum etiam esset de iis, qui, quum Christum profiterentur, in multis fecerunt cum paganis. Sed mare tunc profecto ingrederemur, vix vnquam enauigandum. Dicendum esset de patribus quibusdam, qui tam incaute paganorum amplexi sunt sententias, vt vix pauca christianismi veri ac purioris remanerent vestigia. Recensendi essent philosophi, professione christiani, qui vix vllis christianae religionis dogmatibus, praeter moralia quaedam et rationi etiam non ignota, retentis, in ceteris aut ἰδιωτίζειν, aut suo indulgere ingenio visi sunt. Repetendum porto ex historia ecclesiastica esset, plerasque illas haereses, quae vel prima, vel sequiore aetate ecclesiam turbarunt, ex christianismi et philosophiae gentilis mixtura prodiisse, atque adeo haereticos fere omnes nihil esse aliud, quam philosophos semichristianos.

(y) Arnold. *in Hist. eccles. et haeret. Saec. VI.* 3. *pag.* 267.

(z) Vignol. Maruille *Tom. I. Miscell. litter. p.* 365.

(a) Guil. Caue *Hist. litt. Saec. VI. p.* 274. I. A. Fabric. *Bibl. Latin. III.* 15. *p.* 644. *sequ.*

nos. Sed quum et chartae, et eius, in qua disputamus, cathedrae sit habenda ratio: singula, quae commemorauimus, philosophorum eiusmodi ἐν ὀλίγῳ christianorum genera, vno tantum ac item altero exemplo illustrare iuuat. Ad patres quod attinet, nemo fortassis ignorat, quid ORIGENI acciderit, qui quum christianus esset, et in ecclesia Alexandrina presbyter, tot Platonis dogmata adoptauit (*b*), iisque interpolauit christianismum, vt, si ex libris iudicandum esset, aestimare vix possis, Christo, an Platoni plus tribuerit. Recepit enim huius dogmata non ea modo, quae aliquatenus videri possent cum religione christiana conspirare, sed et quae huius principia manifesto destruunt (*c*), qualia sunt de tribus hypostasibus sibi subordinatis, de praexistentia animarum, de earum lapsu in corpora, de futura beatitudine speculatiua, quae omnia ab Origene non modo incaute recepta, sed et manifesto defensa sunt. Fortassis quidem hae stipulae in igne tentationum denique conflagrarunt: sed certum tamen est, quidquid alii sentiant, Origenem tum saltem, quum ista scriberet, potiore iure semichristianis, quam aut genuinis Platonicis, aut genuinis christianis potuisse accenseri. E recentioribus, qui ad paganismum, quam christianismum, visi sunt procliuiores, plures huc referri possent, sed vt breuitati studeamus, et amoliamur inuidiam, paucos commemorabimus. Notum est in republica litteraria MARSILII FICINI nomen, qui sub saeculi XV. finem philosophiam Platonicam illustrauit, eamque ita excoluit, vt christianae pietatis sensum paene omnem amisisse videretur. Sane non dogmata solum Platonis, etiam pestilentissima, defendit: sed et de immortalitate animae subdubitauit, quod eam a PLATONE in Phaedone dubitanter admodum inculcari deprehenderet, vnde notum est, quam stolide inter se pacti sint MARSILIVS FICINVS et MICH. MERCATVS (*d*), vt, vter illorum decederet prior, alterum de veritate huius dogmatis commonefaceret. Quin immo et ita vixisse ferunt MARSILIVM, vt religionis et pietatis curam philosophiae studio plane posthabuerit, donec HIER. SAVANAROLAE Florentiam aduenientis eloquentiam admiratus, sacris eius orationibus auditis, pietatis christianae igniculos conceperit, ex eoque tempore ad obitum vsque vixerit religiosius (*e*). Nec melior Ficino fuit M. ANTONIVS de PROSPERIS, qui superiore saeculo Romae ita philosophatus est, vt Cynicam spurcitiem et Epicureorum ingluuiem christianae religioni longe antehabuerit. Mira sunt ac prope ridicula, quae de eo retulit IANVS NICIVS ERYTHRAEVS (*f*), veluti, quod Romae in Suburra inter faecem et quisquilias vrbis, hoc est, inter eos, quos Zingaros vocant, habitauerit, quod pro lecto culcitram humi

(b) *Conferenda hic* Huetii *Origeniana et tot pro Origene Apologiae, quas recenset* Fabr. *Bibl. Gr. V.* 1. *p.* 237

(c) *Conf.* Pagan. Gaudent. *de dogmat. Origenis cum dogmatis Platonis comparatis, Florent.* 1639. 4to.

(d) Baron. *ad ann.* CCCCXI. *prope finem.*

(e) Henricus Wharton *Append. ad* Cauei *Hist. litt. Tom. I. p.* 112. Dupin *Biblioth. eccles. p.* 111. *Tom. XII.*

(f) Ian. Nici Erythr. *Pinacothec. I. n. XXXI. pag.* 56.

humi ſtratam, pro bibliotheca fictile dolium, pro ſcriniis ligneam grauicembali thecam habuerit, et inter has ſordes ita vixerit, vt tota vitae ratione Cynicum potius referret, quam chriſtianum. Sed neſcio, an quisquam ſibi hic potiore iure locum depoſcat, quam IVL. POMPON. LAETVS, qui vergente iam ad finem ſaeculo XV, Romae floruit, et, vt MORERIVS (g) ait, *vitam egit philoſophicam, parum curans religionem pietatemque chriſtianam*. Dici non poteſt, quam deplorando ſtultitiae genere laborarit homo miſerrimus, poſteaquam veteris, vt aiebat, ſapientiae amator, hanc ſolam chriſtianae religioni aut antehabere, aut iungere coepit. In domo, quam in Quirinali ſibi comparauerat, natalem vrbis feſtum ſacrumque habebat, in eadem diuinis honoribus colebat Romulum, vrbis parentem, quin non poterat veteris Romae paganae meminiſſe, quin lacrymas, *admonitu*, vt ipſe dicere ſolebat, *meliorum temporum*, liberaliter funderet (h). En denuo philoſophum ſemichriſtianum, in eo tamen reliquis deteriorem, quod nec ex chriſtiana religione adeo multum retinuit, nec philoſophiam quamdam ſublimiorem ſectatus eſt, ſed omnem paene ſapientiam in antiquis ritibus, ſacris Romanorum ſuperſtitioſis, ſtolida curioſitate quaeſiuit, donec vergente aetate, vt a quibuſdam traditum eſt, chriſtiana religio ei paullo magis curae eſſe coepit. Denique, ne id quidem negari poſſe arbitror, omnes paene, quicumque olim eccleſiam turbarunt, haereticos, in hunc philoſophorum ſemichriſtianorum numerum eſſe referendos. Valentiniana enim deliria, vel e Kabbala, vt celeberrimus BVDDEVS (i) exiſtimauit, vel, vt RENATVS MASSVETVS (k) mauult, ex Aegyptiorum lacunis, in purioris chriſtianae religionis fontes deriuatis, extiterunt. Sic et Gnoſticos chriſtianiſmum et Platoniſmum, nec non Chaldaica φιλοσοφήματα miſcentes, haereſin peſtilentiſſimam excluſiſſe, vel PLOTINI et PORPHYRII (m) teſtimonio conſtat. Porro et Manichaeos e Perſarum philoſophia et religione chriſtiana veluti vnum corpus male cohaerens conflaſſe, atque adeo ſemichriſtianos fuiſſe philoſophos, tam notum eſt profecto, quam quod notiſſimum (n). Sed plura hic addere nihil attinet, quum quae dicta adhuc ſunt, ad inſtitutum noſtrum abunde ſufficere videantur.

§. XXIX.

Cauſſae ſemichriſtianiſmi philoſophi ex parte gentilium.

Quae fuſius hactenus expoſita ſunt, ad exiſtentiam atque indolem horum philoſophorum explicandam maximam partem pertinent. Diſpiciendum ergo nunc porro eſt, quaenam fuerint huius ſemichriſtianiſmi cauſſae; et primo quidem, qui factum ſit, vt, quum

(g) Moret. *Diction.* *Tom. II. p.* 891. *Il reuint depuis a Rome, ou il viuoit en philoſophe, ſans ſe ſoucier de la religion et du chriſtianiſme.*

(h) *Vide, quae ex* Angelo Politiano, Sabellico, Eraſmo, et Pignorio *de eo refert* G. I. Voſſius *de Hiſtor. Latin.* III. 8. *p.* 190. *ſequ. Tom. IV. Oper.*

(i) Buddeus *diſſert. de haereſ. Valent. iuncta hiſtoriae phil. Ebraeor.* Io. Alb. Fabric. *Bibl. Gr. V.* 1. *p.* 201. Steph. le Moyne *Var. S. p.* 163. *Tom. II.*

(k) Ren. Maſſuetus *diſſert.* I. *ad* Irenaeum *edit. Pariſ.*

(l) Plotin. *Ennead. II. libr. IX. qui totus aduerſus* Gnoſticos *ſcriptus eſt.*

(m) Porphyr. *de vita Plotini cap. XVI.*

(n) Thom. Hyde *de Religione veterum Perſ. cap. XXI.*

quum aliqui gentilium philoſophorum tam multa dogmata Chriſtiana imbiberint, ipſamque legerint ſacram ſcripturam, ab ipſo tamen Chriſto ſemper manſerint alieniores? Et hic quidem in ipſa horum philoſophorum mente cauſſam praecipue quaerendam arbitror. Omnes enim, quos ſupra recenſuimus, gentiles non tam ſerio veritatis ſtudio, quam aemulatione Chriſtianorum, tenebantur, nec tam meliores eſſe, quam Chriſtianis doctiores, videri cupiebant. Qualis adfectio, vbi ſemel animum occupauit, ſane nec ipſa ſalus hominem eiuſmodi miſerrimum ſeruauerit: ilicet, actum eſt. Etenim ſuae quemque infirmitatis conſcientia ſatis edocet, ipſique aliquatenus id agnouerunt gentiles, neminem ad veram poſſe ſapientiam adſpirare, niſi DEO duce vtantur. Recte apud ARRIANVM EPICTETVS (o), οὐκ εἰκῇ ταῦτα γίνεται, οὐδ' ὡς ἔτυχεν. ἀλλὰ καὶ ἡλικίαν εἶναι δεῖ, καὶ βίον, καὶ θεὸν ἡγεμόνα. *Non temere iſta fiunt*, (loquitur de ſtudio et profeſſione ſapientiae,) *neque forte fortuna, ſed et aetate opus eſt, et certa vitae ratione, et* DEO *duce*. Quibus praemiſſis ſtatim addit philoſophus: ἀπολιπόμενος μὲν οὐδεὶς ἀνάγεται, μὴ θύσας τοῖς θεοῖς, καὶ παρακαλέσας αὐτοὺς βοηθοὺς, οὐδὲ σπείρουσιν ἄλλως οἱ ἄνθρωποι, εἰ μὴ τὴν Δήμητραν ἐπικαλεσάμενοι, τηλικούτῳ δ' ἔργῳ ἁψάμενός τις ἄνευ θεῶν ἀσφαλῶς ἅψεται; *Nemo e portu ſoluit, niſi ſacra Diis fecerit: neque aliter ſerunt agricolae, niſi Cerere inuocata. Tantam autem rem,*) ſtudium ſapientiae) *qui neglecto Numine adgreditur, num tuto adgreditur?* Quae ſi vera ſunt, vt ſunt certe veriſſima, quomodo fieri potuiſſet, vt philoſophi illi ad veram peruenerint ſapientiam? Locum non inuenit Dei auxilium, dum animus non veritatis ſtudio, ſed aemulatione, adficitur. Aemulatio enim ſemper cum tumore ac ambitione, quin et odio meliorum, coniuncta, omnes veluti rimulas obſtruit, per quas diuinae lucis radii in animum illabi poſſent; atque adeo mirum non eſt, philoſophos hos, quanto magis a chriſtianis profecerint, tanto remotius ab ipſo CHRISTO abſuiſſe. Secundo et praeiudicia, quibus laborarunt, haud pauca maximopere eos a ſuſcipienda veritate chriſtiana abſterruerunt. Solet enim hoc contingere, vt homines id omne reiiciant, quod cum opinionibus, ſemel animo conceptis, pugnare videtur (*p*). Tales vero praeiudicatae opiniones haud paucae philoſophorum illorum animis inſederant. Semper ipſis obuerſabantur, ex altera parte paganiſmi antiquitas, conſentiens in Deorum cultu plerarumque gentium opinio, philoſophorum antiquorum auctoritas, tot iacta Deorum oracula ac prodigia: ex altera autem, Chriſti cruci adfixi ταπείνωσις, ipſorum chriſtianorum miſeria ac contemtus, myſteriorum rationi abſtruſiſſima profunditas. Sunt haec praecipua philoſophorum aduerſus chriſtianos argumenta, quae vrgent Celſus et Iulianus apud Origenem et Cyrillum Alexandrinum. Nec alia tum intentione a Porphyrio et Iamblicho Pythagorae; a Philoſtrato Apollonii Tyanenſis; ab Eunapio iuniorum philoſophorum vitae ſcribebantur, quam vt eorum prodigia Chriſti miraculis opponerent (*q*). Quae omnia

(o) Arrian. *diſp. Epiſtet.* III. 21. p. 306.

[p] *Vide* Io. Clerici *tract. de l'incredulité l.* 1. *p.* 9. *ſequ.*

(q) *Vide* Fabric. *Bibl. Gr. IV.* 24. p. 45. *et* Godofr. Olear. *ad* Philoſtrati *vitam Apollon.*

omnia tanti esse videbantur miseris hominibus, vt multo tutius existimarent, antiquae superstitioni inhaerere, quam, admissa veritate, his praeiudiciis semel simulque mittere nuncium. Multos denique fortassis a christiana religione absterruit meticulositas, veritos nimirum, ne principum in se concitarent indignationem, si religionem dudum damnatam atque proscriptam susciperent. Ita ergo factum est, vt multa quidem Christianorum dogmata, potissimum moralia, in suam rem verterent, nec abduci tamen se a gentili superstitione paterentur.

§. XXX.

At alia est ratio christianorum, qui ad paganismum plus aequo procliues, religionem philosophiae posthabuerunt. Horum enim semichristianismus, si quid video, e triplici potissimum fonte promanauit. Primus ac praecipuus procul dubio fuit animus improbus, et verae pietatis religionisque contemtor. Solet enim hoc saepius contingere viris etiam eruditissimis, vt, dum intellectui excolendo vnice vacant, aut nullam aut minimam voluntatis habeant rationem, eamque veluti obbrutescere patiantur. Quo fit, vt religionis, si quos vnquam conceperunt, igniculi sensim veluti elanguescant, et dum omnia sibi indulget animus, doctrinas etiam maxime profanas admittat, ac cum christianismo temere coniungat. Primo huic errorum fonti accedit alter, sectae nimirum studium, quod vbi semel radices egit in animo philosophi, facile eum in semipaganismum ipsamque idolatriam abripit. *Habet enim hoc*, vt ait ARN. WESENFELD (r), *humanum ingenium, vt a medio, et quasi puncto rectae rationis, nimis facile in agendo desciscat, vnde innumera in rem humanam mala fluxere. Id quod et hic euenit, vbi philosophi, quos primo, tanquam viros magnos, sapientia, doctrina et virtute excellentes, aestimabant, tandem tanquam numina venerari coeperunt.* Hac itaque bruta admiratione hominum, et philosophica superstitione regnante, quid facilius est, quam vt eiusmodi homines omnia sectatorum, dogmata, quantumuis profana, recipiant? Legat modo quis vitam PLATONIS a MARS. FICINO consignatam, et immodicas, quas passim in hunc philosophum effundit, laudes consideret; non mirabitur tunc profecto, hominem, tanta Platonis admiratione in transuersum actum, omnia eius dicta veluti oracula excepisse. Denique tertiam semichristianismi caussam, in temeraria limitum rationis confusione quaerendam arbitror. Sane enim quum ea demum sit recta ratio, quae se suo metitur pede ac modulo, nec vltra peram, quod aiunt, philosophatur: consequens est, vt non possint non illi in errores pestilentissimos, ipsumque paganismum, incidere, qui de finibus rationis regundis parum solliciti, ipsa quoque mysteria eius iudicio submittunt. Quid enim aliud inde eueniet, quam, vt explosis primis fidei christianae capitibus, solisque illis, quae rationi probantur, retentis, alia, quantum-

Ex parte Christianorum.

(r) Wesenfeld, *Diss. I. de philos. sect. pag. 37.*

tumuis profana, adoptent, ac cum christiana religione coniungant? Quae omnia exemplo non uno possent illustrari, nisi portus demum esset respiciendus.

§. XXXI.

Remedia semichristianismo philosophico opponenda. Conclusio Dissertationis.

Hoc vnum itaque reliquum esse video, vt remedia, semichristianismo philosophico opponenda, paucis commonstremus. Ea enim quemadmodum ex ipso superiore paragrapho fluunt, ita non operose adeo erunt explicanda. Aduersus improbitatem itaque et religionis pietatisque contemtum praemuniendus est animus sedula ac seria voluntatis cultura. Subinde recogitandum illud ECCLESIASTAE (s) monitum, quod maxima quoque multarum rerum scientia non exsatiet animum, sed et ipsa sit ματαιότης ματαιοτήτων. Hoc, si quis profundius meditabitur, facile, Deo duce, secum statuet, pietatem, veramque cum Deo coniunctionem, omnibus eruditionis thesauris longe esse anteponendam. Hanc itaque anhelabit, ad hanc omni studio contendet, hac obtenta et in vera paupertate spiritus conseruata, omnes etiam paganae eruditionis scyllas et charybdes tutus praeternauigabit. Quod ad sectae studium attinet, contra illud tutissimus erit, quicunque non tam ad conclusiones sectariorum, quam ad eorum principia, sedulo attendet. Blandiuntur nonnunquam Stoicorum, Platonicorum, Pythagoraeorum, doctrinae: et Iouem lapidem iuraret harum rerum ignarus, sapientiam in iis latere incomparabilem: at vbi corticem detraxeris, ipsaque eorum principia consideraueris attentius,

Nil intra est oleam, nil extra est in nuce duri.

Facile itaque cessabit plerorumque gentilium philosophorum bruta admiratio, si nemo ad eorum lectionem, nisi accurata historiae philosophicae cognitione imbutus, accesserit. Tertio denique periculo, quod limitum rationis confusio minatur, opponimus sedulam imbecillitatum humanarum meditationem, quam si quis serio et methodo, eoque ordine, quem in ipso huius dissertationis limite commendauimus, instituerit, luculenter animaduertet, esse praeter rationis lumen aliud longe sublimius, quod solum nobis viam ad veram sapientiam, felicitatemque sempiternam pandat. Hoc ergo reuelationis lumen, diuinius ipsi erit et sanctius, quam vt de eo ad peruersae rationis lucernam iudicandum putet. Potius ita se diuina veritate coniunctum sentiet, vt quidquid cum ea pugnet, nullo loco habendum iudicaturus sit. PLATO (t) in Phaedone Socratem introducit, multa de animae immortalitate, deque earum e corpore euolantium statu et conditione, sermocinantem. At ipse statim addit, rationem in his quaestionibus caecutire, atque in vita praesenti manifestam de his rebus veritatem, aut

(s) Eccles. II. 12. sequ.
(t) Plato *in Phaedon. pag. 604. Tom. II. opp.*

aut nullo modo, aut difficulter admodum, intelligi posse. Ex eo porro colligit Plato, alterutrum fieri oportere ab homine sapiente, *aut eum discere debere ac inuenire, quemadmodum illa se habeant: aut si hoc fieri nequeat, optimam ac tutissimam humanarum rationum eligere, qua: tamquam rate vectus procellas huius vitae pertranseat*. Tandem vbi omnia incerta ac dubia animaduertit, non sine ἐμφάσει monet, viam hanc, quam ostendisset, vtique esse ingrediendam, *εἰ μή τις δύναιτο ἀσφαλέστερον καὶ ἀκινδυνότερον ἐπὶ βεβαιοτέρου ὀχήματος ἢ λόγου θείου τινὸς, διαπορευθῆναι*. *Nisi liceat forte istas vitae procellas, firmiori quodam vehiculo, vel* DIVINO QVODAM VERBO, *tutius ac minore cum periculo tranare*. Ex quibus verbis sane patet, Platonem sola infirmitatum mentis humanae consideratione eo peruenisse, vt diuinae reuelationis necessitatem agnosceret, felicior futurus, si eamdem sedulo inuestigasset. Nobis itaque, quibus ille θεῖος καὶ βεβαιότερος λόγος (u) diuino beneficio contigit, ita philosophandum est, vt hoc veluti vehiculo vsi, vitae procellas transmittamus sine periculo, et CHRISTO, in quo omnes sapientiae thesauri reconditi sunt, non ex parte, sed TOTI et VNICE, adhaeramus.

DE

(u) 2. Petr. I. 19.

DE ORIGINE ATQVE INDOLE
IVRISDICTIONIS
PATRIMONIALIS.
EXERCITATIO VI.

Σύνοψις.

§. I. Ius Romanum priscis olim Germanis inuisum. §. II. Hodie tantum est subsidiarium: et hinc semper mores patrii praeferendi. §. III. Id quod praecipue confirmat doctrina de IVRISDICTIONE, *et maxime* PATRIMONIALI, *de qua agendum. §. IV. Diuisio iurisdictionis in personalem et patrimonialem, deque ea iudicium. §. V. Quae hodie iurisdictio vocetur patrimonialis? §. VI. Est ea Romano iure incognita. §. VII. et hinc origine Germanica. §. VIII. Nec tamen saeculo XIII. demum nata, vt putant Hertius et Conringius. §. IX. Quorum argumenta expenduntur. §. X. Vera eius origo est antiqua potestas dominorum Germanorum in seruos et libertos. §. XI. Quaenam fuerit olim seruorum in Germania conditio? §. XII. Quis status libertorum? §. XIII. Dominorum in vtrosque potestas. §. XIV. Illustratur ea exemplo nobilium in Polonia et Russia. §. XV. Seruilis conditio etiam post Tacitum in Germania nota. §. XVI. Nec non libertorum, quibus similes hodie rustici. §. XVII. An haec antiqua dominorum potestas reuera fuerit iurisdictio? §. XVIII. Qua occasione ea formam iurisdictionis induerit? §. XIX. Cur eius signum a ICtis statuatur praestatio gallinae fumosae,* des Rauch-Huhns? §.

XX.

XX. *Vnde nata iurisdictio circumsepta*, die Pfahl-oder Zaun-Gerichte? §. XXI. *An possessor huius iurisdictionis teneatur edere possessionis titulum?* §. XXII. *Vtrum cumulatiue an priuatiue praesumatur concessa?* §. XXIII. *Conclusio dissertationis.*

§. I.

Ius Romanum priscis olim Germanis inuisum.

GErmanorum veterum mores, ipsaque reipublicae Germanicae indoles, adeo olim a Romanorum institutis ac statu discrepabant, vt maioribus nostris, libertatis amantissimis, intolerabilius videretur, Romanas leges admittere, quam ipsum huius populi dominatum subire. Sane quamdiu Drusus Germanis ita praeerat, vt suis illos legibus viuere pateretur: non adeo aegre ferre videbantur Romanorum imperia. Simul ac vero Quinctilius Varus in Cheruscis ius more Romano dicere coeperat: adeo perosi sunt peregrinae iurisprudentiae ambages, vt protinus coniurarent, caesoque Varo, ac tribus legionibus obtritis, in caussarum praecipue patronos mira crudelitate saeuirent. Rem ita memoriae prodidit L. ANNAEVS FLORVS (a): *Quippe Germani, victi magis, quam domiti erant, moresque nostros magis, quam arma, sub imperatore Druso, suspiciebant. Postquam vero ille defunctus: Vari Quinctilii libidinem ac superbiam haud secus, quam saeuitiam, odisse coeperunt. Ausus ille agere conuentum, et in castris ius dicebat, quasi licentiam barbarorum et lictoris virgis, et praeconis voce, posset inhibere. At illi, qui iam pridem rubigine oblitos enses inertesque moererent equos, vt primum* TOGAS, *et seueriora armis* IVRA *viderunt, duce Arminio arma corripiunt.* Et paucis interiectis: *Itaque improuidum Varum, et nihil tale metuentem, improuiso adorti, quum ille, (o securitas!) ad* TRIBVNAL CITARET, *vndique inuadunt, castra rapiunt, tres legiones opprimuntur. Nihil illa caede per paludes perque siluas cruentius, nihil insultatione barbarorum intolerabilius, praecipue tamen in* CAVSSARVM PATRONOS. *Aliis oculos, aliis manus amputabant: vnius os sutum, recisa prius lingua, quam in manu tenens barbarus: Tandem*, inquit, *vipera, sibilare desiste.* Neque iniuria profecto barbari homines, et simplicitati aequitatique naturali adsueti, a iuris peregrini subtilitatibus abhorrebant. Alia longe penes eos fuerat iuris iudiciorumque facies, simplices populi mores, leges paucissimae, ac parum ambiguae, iudicia seuera atque extemporaria, lites quippe nec vulturum togatorum malitia nec lucri cupiditate protelante. TACITO (b) teste, etiam grauissimae inimicitiae cito inter eos componebantur. Vnde facile colligitur, non nisi raras admodum lites, compostuque faciles locum apud eos habuisse (c). Ab hac vero Germanica simplicitate quantum discedat ius Romanum, nemo ignorat, nisi qui illud nunquam vel a limine salutauerit. Quanta, quaeso, hic legum copia? quantae iudiciorum ambages? quot formularum actionumque captio-

(a) Florus libro IV. cap. XII.

(b) Tacit. de morib. Germ. cap. XXI.

(c) Conring. de iudiciis vet. reip. Germ. §. XVII. XVIII.

captiones? Ab his ergo si abhorruerunt maiores nostri, minime id profecto est mirandum, quandoquidem omnes ciuilis prudentiae doctores leges, statui reipublicae populique moribus repugnantes, grauissimis reipublicae morbis, qui facile sentiuntur, accensere consueuerunt.

§. II.

Hodie tantum est subsidiarium: et hinc semper mores patrii praeferendi.

Et ab hac quidem maiorum suorum sententia ne hodie quidem plane desciuerunt Germani. Quamuis enim ius Romanum ex academiis sensim in fora penetrauerit (*d*), nihilque reliqui fecerint iureconsulti, Iustinianeae iurisprudentiae innutriti, vt, profligatis antiquis patriae iuribus, peregrinas istas leges in eorum locum subrogarent (*e*): verus tamen ius Germanicum non potuerunt ita vniuersum foro eiicere, vt non illud fere vbique primas teneat, et iuri Romano proprie sic dicto plerisque in materiis praeferatur. Id quod tum a priori (*f*), tum a posteriori (*g*), tam luculenter demonstrarunt clarissimi aetatis nostrae ICti, vt caussam hanc peroratam iam esse debere, merito dixeris. Enimuero quamuis facile fateantur cordatiores, ius Romanum in foris nostris tantum esse subsidiarium, eoque, quidquid olim maiorum moribus inductum, non plane aboleri (*h*), maxime quum id ipsae leges Imperii publicae passim inculcent (*i*): non est tamen dissimulandum, veteres Germaniae mores plerosque, ICtorum incuria, partim ex memoria hominum euanuisse, partim peregrini iuris mixtura ita esse obscuratos, vt Germanica instituta hodie nullis fere minus, quam ipsis Germanis, nota ac perspecta esse videantur.

§. III,

(d) *Vid.* Conring. *de Orig. Iur. Germ. cap.* XXXII. *et* XXXIII. *p.* 204. *et* 209. Illustr. Thomas. *in Delineat. hist. iur.* §. CLXIII. *et sequ.*

(e) *Frustra contranitentibus Scabinis, de quorum simultatibus cum Doctoribus iuris Romani legendus* Dom. Thomas. *l. c.* §. CXXXI. *seq. et in Animaduers. ad* Conradi Sinceri *Dissertationem Epistolicam p.* 48. *et sequ.*

(f) *Argumentis scilicet ab origine et progressu iuris Germanici, receptioneque Romani petitis, quod faciunt* Herm. Conringius *in Tract. de origine iuris Germ.* Conradus Sincerus *in Dissert. Epist. de Germanicarum LL. veterum ac Romani iuris in nostra rep. origine auctoritateque praesenti, quam cum Animaduersionibus suis nuper recudi fecit* Dom. Thomasius, *Conf. huius Delin. histor. iuris et Dissert. de vite formando statu controuersiae: An legum iuris Iustin. sit frequens, an exiguus vsus practicus in foris Germaniae? Halae* 1715.

(g) *Per inductionem nimirum. Quod praestitum potissimum a* Dom. Thomasio *tum in Vindiciis corollarii de exiguo Pandectarum vsu, post Naeuos iurisprud. Antejustinianeae p.* 215. *sequ. tum in Adnotationibus ad Instit. et Pandectas quae anno* 1713. *in 4to prodierunt, tum in Dissertationibus quibusdam, quae adhuc de vsu practico Institutionum prodierunt, quarum continuationem respublica litteraria auide exspectat. Eandem viam ingressus est* B. B. Beyerus *in Positionibus ad Instit. et Pandectas, quae ideo maxime commendandae.*

(h) B. S. Stryk. *in Diss. praelim. de vsu et auctoritate iuris Rom. in foris Germ.* §. 27. *sequ.*

(i) *Exemplum est in Const. Crim. art.* CXL. *et in Recessu Imp.* 1654. §. 105.

§. III.

Id quod praecipue confirmat doctrina de IVRISDICTIONE, et maxime PATRIMONIALI, de qua agendum.

Haec, si non aliunde constarent, vel e sola doctrina de IVRISDICTIONE quam euidentissime possent demonstrari. Tantum enim inter Romanae Germanicaeque iurisdictionis indolem intercedit discrimen, vt et summi iuris Iustinianei patroni vbique potius, quam in hac materia, viridem legum Romanarum obseruantiam iactent, et hodiernas de iurisdictione controuersias magis ex cuiusque prouinciae institutis et consuetudine, quam e iure Romanorum ciuili, diiudicandas esse fateantur (k). Equidem a communi hac cordatiorum ICtorum sententia discedit GE. OBRECHT (l), qui intempestiuo in leges Romanas amore abreptus, iis omnibus succenset, *qui in materia iurisdictionis a iure Romano discedere non dubitant*. Sed hoc quam sit inconsiderate ab eo dictum, nemini obscurum est. Quantum enim decessurum esset illustrissimarum familiarum iuribus? quanta sequutura rerum omnium confusio, si in frequentissimis de iurisdictione litibus, Vlpianus, Iulianus, Paullus, Caius et reliqui Romanorum ICti iudices obtruderentur? Alius sane est Germaniae status, quam vt Romanae de iurisdictione leges ei possint adplicari. Atque hinc MEVIVS (m) merito grauissimam dicam scribit ICtis, qui de hodierna iurisdictionis forma ex legibus Romanis censent ac disputant, eosque vocat *perniciosissimos*. Quod MEVII iudicium quamuis sit verissimum, fatendum tamen est, nec eos ipsos ICtos, qui hic patriorum morum praerogatiuam agnoscunt, illos mores satis accurate indagasse. Quo factum est, vt tota paene de iurisdictione Germanica doctrina in pelago versetur, et maxime sit obscura. Exemplo esse poterit IVRISDICTIO PATRIMONIALIS, Romanis inaudita, sed et Germanis hodie vix satis nota. De cuius origine ac natura nonnulla commentari, vel ideo minus erit superuacuum, quod plerique hac tractatione satis obiter defunguntur. Ceterum vt auspicatus sit labor, quem tempore exclusi, vno veluti impetu profligauimus, DEVM optimum maximum ardentissimis votis precamur.

§. IV.

Diuisio iurisdictionis in personalem, et Patrimonialem, deque ea iudicium.

Vt vero, qualis sit patrimonialis illa iurisdictio, eo clarius intelligatur: non immerito ab ipsa iurisdictionis Germanicae partitione auspicamur. Tralatitium est, iurisdictionem, qualis hodie inter Germanos viget, varie a doctoribus diuidi. Quemadmodum enim aliam di- cunt

(k) *Notum est* Andr. Knichenii *lepidum axioma; modernas de iure controuersias ex solo iure Romano componere velle, absurdum aeque est, quam si lanam ab asino quaerere velis; oleum enim et operam ita perdes. Vid.* eius *epistol. dedicat. libro de Iure territoriali praemissum, et conf.* Strykii *vs. mod. ff. L. II. Tit. I. p.* 172. Carpz. *prax. Crim. Quaest.* CIX. *n.* 6. Schilter. *Exercit.* VI. *ad Pand.* §. I. *p.* 191.

(l) Ge. Obrecht. *Disp. I. de Iurisd. thesi LXX. notatus iam a* Strykio *l. c.* Ge. Engelbrecht. *in Diss. de iurisd. alta et bassa cap. I.* §. I.

(m) Meuius *Part. IV. decis.* CCXC.

cunt *ecclesiasticam*, aliam *saecularem*, et hanc iterum in *superiorem* seu *altam*, et *bassam* seu *inferiorem*, in *togatam* porro, *militarem*, *feudalem* et *forestalem*, *etc.* ac denique in *vniuersalem* et *particularem* seu *circumseptam* distinguunt: ita et moribus Germaniae hoc deberi aiunt, vt alia iurisdictio *personalis* sit, alia *patrimonialis*, quam et *realem* vocant. Et *personalis* quidem illis dicitur, quae iure magistratus competit, ipsique personae cohaeret. *Patrimonialis* autem, quae inhaeret fundo, et hinc simul cum eo ad vniuersales aeque ac singulares succcessores transit. Sed haec distinctio, quantumuis hodie recepta, multis procul dubio tricis inuoluta est. Primo enim multi, solidioris iuris publici ignari, etiam Principum Statuumque imperii nec non ciuitatum iurisdictionem pro patrimoniali venditant (*n*), quum tamen haec proprie in solos rusticos, non in homines vrbicos aut nobiles, competat. Deinde quum iurisdictio magistratus academici ac vrbici ad neutram harum specierum commode referri queat: recte iam ab illustri THOMASIO (*o*) nostro animaduersum est, hanc iurisdictionis Germanicae diuisionem minus esse adaequatam. Enimuero quum nostra iam haud magni referat, vt hac distinctione reiecta, aliam commodiorem substituamus (*p*) satis consuluisse lectori videbimur, si in antecessum moneamus, a nobis strictissime hic accipi vocem, et iurisdictionem patrimonialem ex mente nostra non nisi in rusticos competere.

§. V.

Quae hodie iurisdictio vocetur patrimonialis?

Experientia scilicet constat, plerisque per Germaniam nobilibus mediatis, aliisque feudorum possessoribus, vna cum ipso feudo concedi solere iurisdictionem in rusticos. Quemadmodum vero in litteris inuestiturae formulae variant, et modo simpliciter conceduntur *die Gerichte*, modo *omnimoda iurisdictio*, *alle vnd iede Gerichte*: ita haec iurisdictio in rusticos modo solum ius caussas ciuiles cognoscendi complectitur, et tum vocatur iurisdictio *inferior* vel *bassa*, *Erb-oder nieder-Gerichte*: modo simul potestatem vindicandi crimina habet coniunctam, quo casu *superior* audit, vel *alta* (*q*), (*Ober-Gerichte*, *Hals-Ge-*

[n] *Natum hinc brocardicum*, hodie iurisdictionem esse patrimonialem. *Vid.* Myleri *de Princip. et Stat. Imp. cap.* XLVIII. §. 8. Paurmeist. *lib.* II. *de iurisdict. cap.* XX. *Sed praeterquam, quod hoc brocardicum, si sine limitatione adsumatur, falsum est, vt ostendit* B. Stryk *in vsu moderno ff. p.* 188. *manifesto hi iurisdictionem Statibus imperii iure superioritatis territorialis competentem confundunt cum iurisdictione patrimoniali, quae proprie competit in solos rusticos. Vid.* Dn. Thomasii *Nou. Additiones ad Huberi Praelect. in ff. p.* 64.

(o) *Nam iurisdictio haec academica et vrbica neque* patrimonialis *est, quia ciues academici et vrbici non sunt in patrimonio, neque* personalis, *quia cum persona non expirat, vt obseruauit* Dn. Thomas. *in Annot. ad tit. ff. de iurisdict. p.* 46.

(p) *Alias forte concinnius diuidi posset in eam, quae iure* superioritatis territorialis *competit*, administratoriam, *et* patrimonialem, *et illa iterum in* personalem *et* realem.

(q) *Recepta iam haec est distinctio iurisdictionis in* altam *et* bassam, *siue ea glossatoribus Italis originem debeat, vt putat* Simoncellus *de decret. min. Libr.* 1. *p.* 141. *siue Francis et Alemannis, vt mauult* Schilter. *Exercit. VI.* §. 7. *Po*

Gerichte, *Peinliche Gerichte*, et in Bauaria *Fraisliche Gerichte*.) Nobiles ergo aliique possessores, feudis per inuestituram potiti, hanc in rusticos iurisdictionem eodem effectu exercent, quo senatores vrbici aut constituti a Principe magistratus. Praeterea illis sunt praefecti, iustitiarii, quos vocant, actuarii, loca custodiae, torturae, exsecutioni destinata, inprimis patibula: ipsum formant processum, acta transmittunt, et quaecunque iudici sunt obseruanda, omnia expediunt. Porro hoc non tantum iis in locis contingit, vbi rustici seruilis conditionis habentur, quos homines proprios, *eigene Leute*, vel *Leibeigene* appellitamus; sed et in alios rusticos, quos ceteroquin liberos ac ingenuos ferunt, similis nobilibus competit iurisdictio. Quae quum ita sint, patrimonialis illa, de qua iam agimus, iurisdictio quam commodissime videtur describi posse, quod sit ius nobilium, et aliorum feudi possessorum, diiudicandi caussas rusticorum, et nonnunquam simul animaduertendi in facinorosos, ipsi feudo inhaerens, et hinc cum ipso feudo alienabile.

§. VI.

Est ea Romano iure incognita.

Ex his autem iam satis est perspicuum, iurisdictionem hanc patrimonialem Romanis fuisse plane inauditam, nihilque eam commune habere cum Romanis legibus. Quamuis enim aliud sibi persuaserit MOLINAEVS, (ratus fortassis, nihil in iure vniuerso occurrere, quod Iustinianus ignorauerit;) eius tamen errorem grauiter iam profligauit DESID. HERALDVS (*r*). Et quid opus est verbis, vbi res ipsa loquitur? Nihil sane eorum, quae superiore paragrapho de iurisdictione commemorauimus, iurisdictioni Romanae conuenire, palam est. Primo enim iurisdictio patrimonialis saepius hodie simul complectitur ius vindicandi crimina. Hoc vero ius secundum Romanae iurisprudentiae principia ad iurisdictionem plane non referebatur. Licet enim populus, quem penes, Regibus exactis, τὸ κύριον in republica erat, magistratibus concessisset iurisdictionem: ea tamen solam illis tribuebat potestatem, ius in ciuilibus caussis dicendi. Potestatem autem animaduertendi in facinorosos sibi soli reseruauerat, postea in principes transferendam, eaque non ad iurisdictionem, sed ad imperium, pertinebat (*s*). Quo fit, vt in Legibus Romanis potestas vindicandi crimina iurisdictioni opponatur (*t*). Deinde ad iurisdictionem patrimonialem hodie omnia referuntur, ad quae expedienda apud Romanos speciali lege ac concessione opus erat. Exemplo est tutoris datio, quae

7. p. 199. *Satis antiquam certe eam esse etiam in Germania, patet e Charta* 1258. *apud* Miraeum *Libr. I. Donat. Belg. cap. CVIII. e diplomate* Henrici II. Ducis Lotharing. *A.* 1238. *apud* eumd. *libro* II. *cap. LXXXV, aliisque chartis, quas recenset* Io. Nic. Hert. *in Diss. de Consultat. Legibus et iudiciis in specialibus rebusp. Imperii* §. XXIII. *Conf.* Georgii Engelbr. *Diss. de iurisd. alta et bassa Sect. I.* §. *IX. p.* 17. *seq.*

(r) Desid. Herald. *Rer. et Quaest. iur. quotid. cap. VII.*

(s) *Vid. l.* 2. §. 16. *et* 23. *ff. de Orig. Iur.*

(t) L. 3. *ff. de iurisd. l.* 1. *princ. ff. de offic. eius cui mand. iurisd. conf.* Suthold. *de iurisd. Aphorism. CXV.*

iure Romano non erat ordinariae iurisdictionis (*u*). Atqui hodie vnusquisque iudex, etiam cui patrimonialis competit iurisdictio, pupillis iurisdictioni suae subiectis tutorem dare potest (*x*), adeo, vt et inferior iurisdictio ad id sufficiat (*y*). Tertio obseruauimus, iurisdictionem hanc ipsi feudo inhaerere. Huic denuo Romana iurisprudentia nihil habet geminum. Apud Romanos enim omnis iurisdictio erat personalis, et quamuis eatenus videretur aliquid realitatis continere, quod magis officio magistratus, quam personae, cohaereret: attamen exspirabat cum ipsa persona, neque redintegrabatur, nisi alia persona a populo substituta (*z*). Denique iurisdictionem patrimonialem diximus esse cum ipso feudo alienabilem. Reuera enim est in commercio, aeque ac ipsum feudum, vendique potest ac alienari, et ad heredes transire, iis legibus, quas ius feudale praescribit. Postremo et amitti potest iisdem modis, quibus ipsum feudum. Quae omnia, quam sint a Romanae iurisdictionis indole aliena, nemo ignorat. Vnde et ICti tantum non omnes inauditam Romanis fuisse hanc iurisdictionem, veluti ex compacto fatentur (*a*).

§. VII.

Et hinc origine Germanica.

Quum ergo patrimonialis ista iurisdictio a Romanis minime sit repetenda: proximum est, vt dispiciamus, cui potissimum genti debeat originem? Iam de Germania quidem diximus, in ea hanc iurisdictionem hodie vbique vigere: sed extra eam et alia sunt regna, aliaeque complures prouinciae, in quibus non minus vsu recepta est. In Belgio non minus, quam apud nos, nobilibus praediorumque possessoribus competere iurisdictionem in rusticos, notum vtique est ac prouocatum. Excipienda tamen Frisia occidentalis, in qua vti nulla fere feuda, sic et nulla obseruatur hereditaria iurisdictio (*b*). De Gallia quoque res est extra controuersiam posita, vbi nobiles, quos castellanos vocant, feuda seu castellanias possident, cum iurisdictione suprema in subditos (*c*). Idem de Heluetia testatur IOSIAS SIMLERVS (*d*), cuius verba audire iuuat: *Ceterum*, inquit, *ecclesiastici ordinis multi, et quamplurimi nobiles passim in vicis Turegae inferiorem iurisdictionem obtinent, sic tamen, vt ipsi nihilominus praefecto totius regionis subiecti sint. Atque hi dicunt, atque mulctant librae vnius poena: possunt deinde edicere et mulctas imponere ad decem vsque libras: sed media mulctarum pars cedit praefecto, sicut haec omnia certo iure ac ordine constituta sunt, ipsis noto. Omnes autem hi, qui iurisdictionem ha-*

(u) L. 6. §. 2. *ff. de Tutel.*

(x) *Vid.* Reform. Polit. *de anno* 1577. *Tit.* XXXII. Lauterb. *Exercit. forens.* V. §. 1. Meu. *ad Ius Lub.* P. II. *Tit.* I. *part.* 15. *n.* 16.

(y) Franzk. *Libr.* I. *Resol.* XVII. *n.* 7.

(z) Stryk. *Vs. modern. ff. l. c.* §. 18.

(a) Rosenth. *de feud. cap.* VI. *Concl.* LXXXV. *n.* 10. Reinking. *de regim. secul. et eccles. libro* I. *class.* V. *cap.* I. *n.* 18.

(b) *Testibus* Hubero *in Praelect. ad ff. libro* II. *Tit.* I. *p.* 58. Tempel. *in Obseruat. ad remp. foed. Belg. p.* 219.

(c) Franc. Hotomann. *Antitribonian. cap.* IV. *p.* 111. *Conf.* Caroli du Fresne *Gloss. Lat. voce Castellanus p.* 178. T. I.

(d) Ios. Simler. *de Republ. Helu. libro* II. *p.* 190. *seq.*

habent, *nominantur* Gerichts-Herrn. Denique et in Italia, Dania, Suecia, Borussia, Liuonia, Curlandia, Boemia, Silesia, hanc florere iurisdictionem, notum est. Sola forsan Anglia se hac in re a reliquis Europae regnis, quae quidem sunt Germanicae originis, seiungit. Nulla enim ibi, teste TEMPELIO (*e*), iurisdictio est hereditaria, sed omnis pure habetur personalis. Quum ergo in iis potissimum regnis ac prouinciis iurisdictio patrimonialis vigeat, in quas olim Germanorum coloniae peruenerunt: merito inde colligit HVBERVS (*f*), eam Germanicae esse originis.

§. VIII.

Neo tamen seculo XIII. demum nata, vt putant Hertius et Conringius.

Operae pretium itaque fuerit, ecquando et qua occasione iurisdictio haec patrimonialis in Germania innotescere coeperit, paullo accuratius hic dispicere. Primus, quantum constat, hac in re diuinare aliquid ausus est HER. CONRINGIVS (*g*). In doctissima enim *de iudiciis veteris reipublicae Germanicae* dissertatione, vbi vniuersam iurisdictionis Germanicae indolem ordinemque iudiciorum erudite, vt solet, exposuit, porro obseruat, *olim quidem singulas gouas singulos habuisse comites*, *postea vero coepisse multos in una eademque goua Comitis non quidem nomine*, *auctoritate tamen gaudere. Namque et Reges vel Caesares*, *et Principes*, *et Duces*, *et Episcopos*, *et Abbates*, *et Comites ipsos*, *particulas gouarum suarum aliis atque aliis vrbibus*, *aut* POPVLI NOBILIORIBVS FAMILIIS, *immo et plebeis*, *tradidisse*, *partim simpliciter venditione*, *partim pignore*, *partim feudi iure*, *partim dono*, *partim variis modis*. Auctorem vero SPECVLI SAXONICI (*h*) has translationes accusare iniquitatis, ac de iis ita censere: *Si comes vel aduocatus partem comitatus vel aduocationis alteri contulerit*, *id contra ius censetur attentatum*, *nec desuper infeudatus bannum habebit regale.* Denique laudatissimus modo CONRINGIVS de tempore etiam, quo hic mos inoleuerit, suam exponit sententiam: *Videntur*, inquit, *maxime omnium haec accidisse post auctoritatem regiam collapsam*, *a saeculo vsque tertio decimo.* CONRINGIVM presso pede hic sequitur IO. NIC. HERTIVS (*i*), qui non modo iurisdictionis patrimonialis originem ad idem saeculum refert: verum etiam nonnulla colligit historicorum testimonia, quae id confirmare videntur. Primo enim de Ottone, Bauariae Duce ex ADLZREITERO (*k*) obseruat, eum anno MCCCXI. Hun-

(e) Tempelius *l. c. qui inde obiter colligit*, *Anglos Frisis esse oriundos*. *De quo quid sentiendum*, *consule* Hert. *Notit. veteris Germ. populor. Part.* III. *cap. V.* §. 3. *p.* 123. *sequ.*

(f) Huber. *l. c.*

(g) Conring. *de iudiciis reip. Germ.* §. *LXXV.*

(h) Sachsen Spiegel *Libro* III. *Art. LXIV.*

(i) Hertius *de Consultat. Legib. et iudiciis in specialibus* Romano-Germ. *imperii rebuspublicis* §. *XXII. p.* 449. *Tom.* II. *Opusc.*

(k) Adlzreit. *Part. I. Gent. Boic. Libro XXV.* §. 26. *Sic Otto Bauariae Dux anno* 1311. *bellum parans in Hungaros quum omnes pecuniae conficiendae modos circumspiceret*, *occurrit ei iurisdictio minoris imperii*, *et ius nobilium oppidorum*, *quae hactenus manserant penes principatum*. *Haec ergo*, *quae erant in facultatibus dominatus*, *ad conquirenda stipendia magno aere distrahit*, *non sine grandi fisci detrimento*, *permittitque* OPVLENTIORIBVS E NOBILITATE. -- *Vnde comparata iura locorum*, *quae hodie* Hofmarchiarum *nomine censentur*.

Hungaris imminentem, et pecuniae conficiendae modos sollicite circumspicientem, iurisdictionem minoris imperii et ius nobiliorum oppidorum magno aere nobilitati vendidisse, atque inde nata esse iura bonorum, quae hodienum HOFMARCHIARVM nomine veniant. Deinde et ANT. WECKII (l) allegat testimonium, qui ex decreto quodam conuentus prouincialis ordinum Saxoniae probat, ante annum MCCCCXXVIII. nulli Statuum in Saxonia iudicia patrimonialia competiisse. E quibus clarum esse existimat HERTIVS, iurisdictionem patrimonialem, collapsa sensim Principum auctoritate in Germania inoleuisse, nec esse saeculo XIII. antiquiorem.

§. IX.

Eorum argumenta expenduntur.

Enimuero, si paullo accuratius rem expendas, neque HERTII profecto, neque CONRINGII, argumenta ita comparata sunt, vt eorum coniectura illis extra omnem ponatur controuersiam. Quamuis enim ex iis possit demonstrari, nobiles ex eo tempore iura sua passim egregie auxisse, in multaque oppida ac vicos iurisdictionem variis titulis adquisiuisse: nondum tamen eo ipso euictum videtur, hanc esse iurisdictionis patrimonialis originem. Nobiles enim procul dubio iam multo ante hoc saeculum potestate quadam in rusticos gauisi sunt, quae erat hodiernae iurisdictioni patrimoniali analoga. Ea vero potestas, (quae qualis fuerit, mox ostendemus,) non saeculo XIII., sed paullo serius iurisdictionis formam videtur induisse. Vtut vero haec se habeant, argumenta sane a CONRINGIO et HERTIO adlata rem non conficiunt. Locus e Speculo Saxonico adductus non agit de iurisdictione patrimoniali, sed de ordinaria iurisdictione comitum, quam iure non posse in priuatos transferri, docetur. Iurisdictio vero illa patrimonialis, quam nobiles exercent in rusticos, non a comitibus in eos est translata, sed ipsis eorum praediis iamdudum procul dubio inhaesit, quamuis negare nolim, etiam alios nobiles, qui erant eiusmodi iure destituti, sensim a principibus et comitibus eam titulo oneroso adquisiuisse, quod et hodie nonnunquam fieri solet. Neque singulare Ottonis Bauari factum probat, iurisdictionem patrimonialem demum saeculo illo in Bauaria coepisse. Potius ex ipso ADLZREITERI loco adparet, iam tum nobiles aliqua iurisdictione gauisos. Eam enim iurisdictionem tum nobilibus venditam perhibet, *quae hactenus manserat penes principatum*. Ex quibus verbis patet, nobiles tum non primum hoc ius esse consequutos. Denique et ANT. WECKIVS ab HERTIO frustra citantur. Agens scilicet Weckius de comitiis Statuum Saxoniae Dresdae MCCCCXXVIII. habitis, conquestos tum dicit nobiles, *daſs die Voigte und Amtleute sie in ihren Gerichtbarkeiten turbireten und die Vnterthanen in allen geringen Dingen fur die Furstliche Gerichte und Bann-Stiihle forderten*. Hinc porro addit, principes tum nobilibus ex parte satisfecisse, siquidem iis iurisdictionem ciuilem reli-

(l) Ant. Weckius *Beschreibung und Vorstellung der Stadt Dresden Part. IV.* Tit. VI. p. 438.

reliquerint, praefectis vero suis reseruarint iudicia criminalia de homicidio, stupro violento, vulnerationibus, furtis, quae etiam in Statuum praediis voluerint exerceri. Ex his demum infert WECKIVS: *VVoraus zu schliessen, dass damals noch keinem Landstand die Obergerichte zustanding gewesen.* Ast aliud longe inde refert HERTIVS, nimirum, quod iurisdictio patrimonialis tum nulli Statuum in Saxonia competierit. Quum ergo Weckius de criminali tantum loquatur, ipsam profecto iurisdictionem nobilibus non denegauit. Et quo pacto, quaeso, hi conqueri potuissent in comitiis illis, *dass die Voigte und Amtleute sie in ihren Gerichtbarkeiten turbireten*, si ante haec tempora nulla iis fuisset in suos iurisdictio? Paucis vt me expediam, controuersia illa de Statuum Saxonicorum iurisdictione ostendit quidem, insignem circa ea tempora confusionem iurisdictionum incidisse, de qua paullo post §. XVIII. erit dicendum, minus vero, quod primum tum inoleuerit ipsa patrimonialis iurisdictio.

§. X.

Vera origo Iurisd. patrim. est antiqua potestas dominorum Germanor. in seruos et libertos.

Quae quum ita sint, verosimilior longe est illustris THOMASII (m) nostri coniectura, quam initio anno MDCCI. in luculenta dissertatione de *hominibus propriis*, deinde vero in aliis scriptis compluribus (n) proposuit. Ea vero huc redit, quod iurisdictio patrimonialis nobilium in rusticos nihil aliud sit reuera, quam antiqua illa potestas dominorum in seruos et libertos, seu homines proprios, aliosque rusticos. Eam vero potestatem in seruos et libertos sequiori tempore quodam iurisdictionis schemate palliatam, atque inde demum natam esse potestatem illam nobilium, quae patrimonialis iurisdictionis nomine hodie veniat. Ast ICtos, Romanis legibus innutritos, et Germanicarum antiquitatum ignaros, variis suis quaestionibus ac responsis eam adeo reddidisse obscuram, vt hodie tota haec doctrina in pelago veluti versetur. Quae quum ita sint, ad genuinos antiquitatum Germanicarum fontes nobis erit eundum, ex iisque, tum quae fuerit antiquitus seruorum libertorumque Germanorum conditio, tum quae dominis in eos competierit potestas, paullo accuratius explicandum.

§. XI.

Quaenam fuerit olim seruorum in Germania conditio?

Et ad seruorum quidem in prisca Germania conditionem quod attinet: sunt quidam (o) qui duorum eos generum fuisse statuunt, quorum alii eodem loco fuerint, quo serui Romanorum: alii paullo benignius habiti, hominibus propriis nostrae aetatis possint comparari: idque

(m) Thomas. *Dissert. de hominib. propr.* §. LXXXVI. *p.* 56.

(n) Idem *in nouis addit. ad* Huber. *Praelect. in ff. p.* 64. *Conf.* Eiusd. *Adnot. ad ff. Tit. de iurisd. p.* 46. *et Diss. de vsu practico distinct. hominum in liberos et seruos cap.* II. §. 68. 69. *p.* 49. *Sequutus est eamdem sententiam* Dn. Henr. Bodin. *in Diss. de iure circa violentiam corpori alterius inferend.* §. 19.

(o) *Vid.* Exc. Ludewig. *de colonis adscriptitiis cap.* I. §. III. *p.* 2. *in not.*

idque colligi posse putant ex NITHARDO (*p*), qui tres Saxonum ordines recenset, *Edelingos*, *Feilingos* et *Lazz* vel *Lassos*, seu vt ipse interpretatur, *nobiles*, *ingenuiles*, *et seruiles*. Accedere aiunt diplomatum testimonia, in quibus *Lassi* a *seruis* distinguantur (*q*). Sed vt verum fateamur, *Lassi*, ceu vocabulum, ipsum eiusque ἔτυμον indicat, nihil aliud sunt, quam veterum Germanorum liberti (*r*), nec serui praeter eos, qui hominibus propriis comparari queant, vlli in Germania vmquam fuerunt. Primus enim veterum seruorum in Germania conditionem descripsit CORNELIVS TACITVS, qui quum Germanos in *ingenuos* & *servos* distinxisset, & hos tum per aleae lusum, tum per captiuitatem, constitui monuisset ita pergit (*s*): *Seruis non in nostrum morem, descriptis per familiam ministeriis, vtuntur. Suam quisque sedem, suos penates regit. Frumenti modum dominus, aut pecoris, aut vestis vt colono, iniungit, & seruus hactenus paret. Cetera domus officia vxor ac liberi exsequuntur.* Sane hunc locum quisquis legit, non potest non de nobilibus ruri degentibus eorumque rusticis cogitare. Idque patebit clarius, si eum paullo reddiderimus illustriorem. In vniuerso hoc de moribus Germanorum libello is est scopus TACITI praecipuus, vt ostendat, quantum Germanorum mores a Romanorum legibus ac institutis discreparint (*t*). Quare & hic seruorum vtriusque gentis conditionem inter se contendit, &, quantum inter ambos intercedat discriminis, obseruat. Primo itaque maxima seruorum Romanorum colluuies in ipsa vrbe erat, in qua & nobilissimae opulentissimaeque familiae degebant, & quamuis nonnunquam domini rusticarentur, suis tamen tantum villis ruri gaudebant, in quibus tota alebatur agrestis familia. At in Germania, quae vrbes ignorabat (*u*), ingenui cum seruis suis ruri degebant, & hinc, quidquid de seruis commemorat TACITVS, de hominibus propriis nobilium est intelligendum. Eos quoque, qui hodie nobiles salutantur, INGENVOS a TACITO adpellari, accurate iam ab aliis est demonstratum (*x*). Deinde idem auctor obseruat, *Romanos seruis descriptis per familiam ministeriis vsos*. Alebant scilicet seruos suos domi, & singulis, quae essent agenda, iniungebant. Sic alii erant ianitores, alii atrienses, alii coqui, alii medici, alii ab epistolis,

(p) Nithard. *Libro IV. Hist. Franc. ad ann.* 848. *p.* 376. *edit. du Chesne.*

(q) Diploma Ottonis I. *anno* 939. *apud* D. Ludew. *l. c. p.* 2.

(r) *Vnde et codicilli manumissionis vocantur Lass-Brieffe.* Hert. *de hom. propr. sect.* III. §. XI. *p.* 174. *Nec obstat, quod* LASSI *a* Nithardo *vocantur* SERVILES. *Libertos enim apud Germanos non multum supra seruos fuisse, diserte adfirmat* Tacitus *de morib. Germ. cap. XXV. de quo nos infra* §. XII.

(s) Tacit. *de morib. Germ. cap. XXV.*

(t) *Adeo haec obseruatio est necessaria, vt, seposita illa,* Taciti *libellum aegre intellecturus sis. Vid.* Dom. Thomasii *Dissert. de hom. propriis* §. 6. *et de vsu practico distinct. homin. in liberos et seruos, cap.* II. §. 5.

(u) *Testis est* Tacitus *de moribus Germ. cap. XI. Interim tamen errat* Caesar, *dum libro IV. et VI. de bello Gallico Germanos quotannis habitationem mutasse tradit, quem errorem, etiam a* Phil. Cluuerio *de Germ. Ant. L. I. cap.* XIII. *p.* 87. *admissum, castigat laudatus* Dn. Thomas. *in Dissert. de hominib. propr.* §. LXV.

(x) Dn. Thomas. *l. c.* §. LXXII.

lis, & quae erant reliqua seruorum officia, quae ex instituto TITVS POPMA & LAVR. PIGNORIVS (*y*) descripserunt. At horum quidem nihil apud Germanos obseruatum. Quemadmodum enim hi satis anguste habitabant, & parum splendidum vitae genus sectabantur: ita eorum serui vel homines proprii *suam quisque sedem, suos penates regebant*. Scilicet haud procul a nobilium seu dominorum aedibus casas sibi constituerant, in quibus suae quisque rei familiari praeerat, vnde pagi enati sunt maiores aut minores, prout aut plura cuique, aut pauciora erant mancipia. Vt vero vitam tolerarent serui: agrorum partem eis adsignabant domini, quorum cultura non ipsi modo sibi familiaeque victum quaererent, verum etiam domino annuas praestarent pensiones. Vnde tertio addit TACITVS: *Frumenti modum dominus, aut pecoris, aut vestis, vt colono, iniungit*. Ex quo denuo ingens adparet inter vtriusque gentis seruos discrimen. Romani enim serui nihil sibi, sed dominis omnia adquirebant, ne excepto quidem seruili peculio, quod non adeo magni erat momenti. At benignius seruos habebant Germani. Illi enim certum frumenti modum, aut certum pecorum numerum, e. g. gallinas, *Zinss-Hubner*, aut vestes (*z*), aliaque huius generis quotannis praestabant domino, eaque pensione soluta, operisque, quas hodie *Frohnen*, *Herren-Dienste*, *Hof-Dienste* vocant, exantlatis, quidquid praeterea lucrari poterant, sibi adquirebant. Vnde et Tacitus addit, *et seruus hactenus paret*. Denique quum apud Romanos patres matresque familias indignum personis suis existimarent, vel vllo domus officio defungi, et hinc omnia seruis atque ancillis demandarent: hac etiam in re Germanorum mores a Romanis distabant longius, siquidem *cetera domus officia*, qualia sunt culinaria, et his similia, *vxor et liberi exsequebantur*. Et quamuis auctis forsan familiis, et gliscente sensim luxu, etiam domi seruos nonnullos aluerint, quos medio aeuo *gasindos* vel *Gesinde* vocabant (*a*): tamen et hi ipsi rusticae fuisse conditionis, et ex ipsis seruorum familiis in aedes adsciti videntur. Et haec sunt, quae TACITVS de Germanorum seruis memoriae prodidit. Sequiore aeuo, Slauis toties a Germanis debellatis, non parum creuit seruorum numerus: atque inde in diplomatibus toties cum villis simul traduntur *mancipia vtriusque sexus*, *Slauorum familiae*, *liti*, *et homines iuris smurdorum*, de quorum conditione licet hodie parum exploratum sit, consentiunt tamen in eo omnes, quod iis rusticis, qui hodie proprii homines vocantur, fuerint similes, atque ab iis non multum discreparint.

(y) *Prodiit vtrumque opus coniunctim Amstelod. 1672. in 12mo. Conf.* Alex. ab Alex. *Genial. dier. libr.* III. *cap. XXV.*

(z) *Natum inde forsan praecipuum, quod hodienum domini ex hereditate hominum propriorum sibi vindicant, ad quod etiam referuntur* induuiae vel exuuiae, *Vid.* *Dipl.* Henrici II. *Imp. ap. Mager. de aduoc. arm. c. VI. n.* 758. *Vnde et hoc ius vocatur* der Gewand-Fall, *qua dicas* vestimenti capionem. *Conf.* Hert. *de hominib. propriis sect.* III. § IX. *p.* 172. T. II. *Opusc.*

(a) *Vid.* Bignon. *ad formul.* Sirmondic. 947. Hert. *l. c. p.* 156.

§. XII.

Quis status libertorum?

Haec de seruis: de libertis iam videamus. De iis vero idem TACITVS (b): *Liberti non multum supra seruos sunt. Raro aliquod momentum in domo, nunquam in ciuitate, exceptis tantum iis gentibus, quae regnantur: ibi enim et supra ingenuos et supra nobiles adscendunt. Apud ceteros impares libertini libertatis argumentum sunt.* Hic quoque TACITVS insigne inter Romanorum Germanorumque libertos discrimen animaduertit. In eo equidem vtrique genti conueniebat, quod serui possent manumitti, id quod etiam est iuris gentium: sed libertorum tamen durior erat, quam apud Romanos, conditio, solos si exceperis dedititios, qui Germanorum libertis non admodum erant dissimiles. Scilicet Romanorum liberti per manumissionem initio plenam adipiscebantur libertatem, omniumque iurium, quibus plebeii ordinis ciues vtebantur, fiebant participes (c). Et quamuis postea Augustus (d) et Tiberius (e) libertorum iura latis legibus coercerent, et hinc liberti alii ciues, alii Latini, alii dedititii dicerentur (f): differentia tamen haec libertorum postea abiit in desuetudinem, nec dedititiorum adeo magnus fuit numerus, quum soli, qui ob delictum vincti, caesi, aut stigmate fuerant ob flagitium notati, manumissione fierent dedititii. Hinc Romanorum libertorum tanta plerumque erat libertas, aut si mauis, tam effrenis licentia, vt cordatioribus ciuibus stomachum mouerent, ceu in historia Romana aeui Augustei passim commemoratur. Ast aliter res comparata erat in Germania. Ibi enim *liberti non multum supra seruos erant*. Quamuis enim libertatem iuris gentium manumissione consequerentur: salua tamen manebat ad pensiones operasque domino praestandas obligatio, atque adeo id solum manumissione consequebantur, vt non amplius essent adscriptitii, sed locum, relicto praedio, mutare possent. Quum ergo vix mererentur hominibus liberis accenseri: *raro aliquod momentum in domo, nunquam in ciuitate erat*. Quia enim Germani domus officia per vxores vel liberos exsequebantur: raro omnino liberti adoptabantur in familiam, quemadmodum apud Romanos, apud quos in aedibus patronorum loco erant satis honorifico: sed potius, vt antea, agro colendo vacabant. In rep. vero, quam soli ingenui aut nobiles capessebant, nullae vnquam erant libertorum partes, *exceptis tantum iis gentibus, quae regnantur, ibi enim liberti et supra ingenuos et supra nobiles adscendebant*. Vt solent enim principum gratia homines etiam iam vilissimi nonnunquam ad summos honores adspirare: ita etiam idem in Ger-

(b) Tacit. *de morib. Germ. l. c.*

(c) *Sub Regibus, inprimis* Seruio Tullio, *vnica erat ac simplex libertorum omnium libertas*. § 3. *Inst. de ingen. et libert. Conf.* Dionys. Halic. *Libro IV. Antiqu. Rom. cap. XXVI.*

(d) *Lata lege* Aelia Sentia, *qua intempestiuum manumittendi pruritum et libertorum iura coercuit. Vid.* Suet. *August. cap. XL.* Dio Cass. *Libr. LV. p.* 556.

(e) *Lege* Iunia Norbana, *de qua vid.* Anton. Augustin. *de Leg. et Senatusc. p.* 93.

(f) §. 3. *Inst. de ingen. et libert. L. vn. C. de Lat. libert. toll. L. vn. C. de dedit. lib. toll. Conf.* Thomas. *de Vs. pract. dist. hominum in ingen. et libertinos. cap. I. p.* 18. *sq.*

Germania apud eas gentes contigiſſe putat TACITVS, quae regibus paruerint. Enimuero quum ſerui ruſtici fuerint, ceu antea demonſtratum: vix credibile eſt, tam liberalis eos fuiſſe indolis, vt manumiſſi ſummis honoribus fungi potuerint. Raro certe id eſſe factum, nullum eſt dubium. Vnde concludit demum TACITVS: *Apud ceteros* (Germaniae populos, qui non regnantur,) *impares libertini libertatis argumentum ſunt*, id eſt vmbram potius et ſimulacrum quoddam libertatis, quam libertatem ipſam manumiſſione conſequuntur. His ergo omnibus paullo accuratius expenſis, apertiſſimum erit, inter Germanorum ſeruos ac libertos tantumdem olim interfuiſſe, quantum hodie inter homines proprios et reliquos nobilium ruſticos. Vtrique parebant dominis, vtrique penſiones atque operas praeſtabant. In eo tantum libertorum melior erat conditio, quod non ita eſſent glebae adſcripti, vt non liceret iis, inuitis dominis, locum mutare: idque vnicum forſan erat beneficium, quod manumiſſione conſequebantur.

§. XIII.

Ne denique ignoremus, quaenam apud Germanos dominorum in ſeruos et libertos fuerit poteſtas, denuo audiendus erit TACITVS (*g*), qui eodem capite: *Verberare*, inquit, *ſeruum, ac vinculis aut opere coercere rarum. Occidere ſolent, non diſciplina et ſeueritate, ſed impetu ac ira, vt inimicum, niſi quod impune eſt*. Hic locus dici non poteſt, quam crucem figat interpretibus. ALEXANDER enim ab ALEXANDRO (*h*), quem ſatis conſtat Tacitum ante oculos habuiſſe, de Germanorum iure in ſeruos hunc in modum diſſerit: *Germanis verbere ſeruum afficere, aut vinculis coercere habetur nefas, apud quos laxior ſeruitus erat, et libertinis paene par: quippe ſibi adquirunt ſerui, et peculium habent*. Exiſtimauit ergo ALEXANDER ab ALEXANDRO, Germanis dominis non modo ius vitae et necis, ſed et poteſtatem coercendi ſeruos plane fuiſſe denegatam. Quem errorem et alii TACITI interpretes errant (*i*). Sed aliam longe eſſe hiſtorici ſententiam, facile conſtabit, ſi denuo ponas, eum diſcrimen, quod inter Germanorum Romanorumque ſeruos intercedit, oſtendere voluiſſe. Romanis ſcilicet heris iam inde a reipublicae incunabulis ius vitae ac necis fuerat conceſſum, donec demum poſt TACITI aetatem Hadrianus Imperator, dominorum crudelitate offenſus, hanc ſeruos occidendi licentiam latis legibus cohiberet (*k*). In tanta ergo herorum licentia quanta crudelitate in ſeruos fuerit animaduerſum, facile eſt ad exiſtimandum.

Dominorum in vtroſque poteſtas.

(g) Tacit. *de morib. Germ. l. c.*

(h) Alex. ab Alex. *Genial. dier.* L. III. *cap. XX. p.* 275.

(i) *Et nouiſſime etiam* Io. Chriſtoph. Vetter *in notis ad Taciti h. l. p.* 130.

(k) *Iam antea quidem ſub* Nerone *dominorum ſaeuitia coercita* lege Petronia, *de qua L.* 11. §. 2. *ff. ad L. Corn. de ſicar. Poſtea vero* Hadrianus *ius vitae ac necis plane ademit dominis, teſte* Spartiano in Hadr. *cap. XIIX. et hinc ſeuerius animaduertit in Vmbriciam matronam, quae leuiſſimas ob cauſſas ancillam atrociſſime tractauerat. L. 2. ff. de his qui ſui vel alieni iuris ſunt. Denique ſequuta eſt conſtitutio* Antonini, *quam habes eadem L. 2. vbi conf. §. vlt. Inſt. eod. tit.*

dum. Non sufficiebant sane truculentissimis dominis vlmi, stimuli, nerui, numellae, boiae, pistrina, furcae, cruces, centupondia: sed eo progressa erat immanitas, vt exquisitissimos cruciatus in seruilia corpora ingeniose excogitarent. De qua Romanorum crudelitate SENECA (*l*) aliique grauissimi auctores (*m*) passim conqueruntur. Haec ergo domesticae saeuitiae exempla etiam TACITO obuersabantur, quum seruorum in Germania conditionem esset expositurus. Hinc ait: *Verberare seruum, et vinculis vel opera coercere rarum.* Non dicit, nefas hoc fuisse habitum, sed negat tantum, tam immanes fuisse in Germania dominos, ac Romae. Quamuis enim liberrima iis fuerit seruos coercendi potestas; raro tamen verberibus aut vinculis in eorum corpora saeuiebant, partim quod serui sedibus ac penatibus suis distincti non adeo frequenter dominos offenderent, partim quod magis frugi essent, quam Romana illa colluuies, quae e Sardis, Syris, aliisque nebulonibus confluxerat. Genuinum hunc esse TACITI sensum, e sequentibus statim verbis patet. *Occidere* quandoque *solent*. Non secus ergo iis ac Romanis ius vitae ac necis competebat in seruos: attamen in eo insigne adparebat discrimen, quod *non disciplina et seueritate* id facerent, sicuti Romani, qui animo deliberato saeuiebant, nihilque habebant seruili sanguine vilius; *sed impetu et ira, vt inimicos, nisi quod impune.* Tum demum ergo Germani domini ad verbera et caedes ruebant, si quando serui fraena mordere, fuga se subducere, aut dominos contumeliosius tractare sustinuerant. Vt adeo mireris, non deesse, qui dominis in Germania ius vitae ac necis plane fuisse ademtum, existimant (*n*), quum tamen in vniuersum ex legibus eorum antiquis constet, caedem etiam liberorum hominum ante Christianae religionis exortum in Germania non fuisse capitalem, et modico aere facile potuisse expiari (*o*). Cur ergo seruorum vitae statuissent pretium?

§. XIV.

Illustrantur ea exemplo nobilium in Polonia et Russia.

Atque haec quidem erat seruorum libertorumque apud priscos Germanos conditio, haec dominorum potestas, quam tibi vix conceperis rectius, quam si Polonorum Nobiles eorumque rusticos ob oculos tibi posueris. Mutuam enim eorum σχέσιν ita describit BER. CONNOR (*p*), vt fere nulla adpareat inter eius ac TACITI narrationem differentia. En eius verba: *Ein Freygebohrner und ein Edelmann sind in Polen einerley.* (Non mireris ergo, idem olim in Germania obtinuis-

[l] Seneca *de Clement. cap. XVIII.*

[m] *Conf.* Plin. *Libro IX. H. N. cap.* XXIII. Tertull. *de pallio in fine, et maxime* Meurs. *Auctar. philol. ad Libr. de Gloria cap. XXII. vbi ostendit, seruos praeter alios cruciatus caesos nonnunquam toto die a lictoribus octo.*

[n] *Ita* Iac. Oiselius *ad* Caii *Instit. Libro I. Tit. V. p. 49.*

[o] Ex Lege Salica *cap. XXXVII. art. vlt. et aliis antiquis Germ. gentium legibus id ostendunt* Schilter. *Exerc. XLIX. §. CXIV. et* Dn. Thomas. *in not. ad Inst. p. 30.*

[p] Connor *Beschreibung des Königr. Polen. Part. II. Epist. V. p. 609.*

nuisse.) (*q*) *Auf seinen eigenen Gutern ist ein iedvveder Edelmann ein souverainer Herr, immassen seiner Vnterthanen Leben und Tod in seinem Handen stehet.* (En ius vitae et necis, quale et in antiqua Germania vidimus.) *Es haben auch diese armen Leute, vvelche man mit gutem Recht Sclauen nennen mochte, nicht das geringste priuilegium oder Gesetz, vvorauf sie sich vvider ihre Herren beruffen konten,* (En impunitatem, qualem dominis Germanis tribuit Tacitus:) *sondern sie munssen sich deren Willen ohne VViderrede in allen Stuncken untervverffen. Sie durffen bey Lebens-Straffe sich nicht von dem Orte, vvo sie einmal sind, hinvveg begeben, un einen andern Herrn suchen. Hingegen ist ihr Herr vvohl befugt, sie an einen seiner Nachbarn zu verkauffen.* (Habes hic homines eiusdem sortis ac conditionis, qualem hominum propriorum in Germania esse constat.) *VVenn ein Edelmann eines andern Edelmanns Vnterthanen ums Leben bringt, so vvird er desvvegen im gerinesten nicht gestrafft, sondern ist nur gehalten demseben einen andern Sclauen zu schaffen, oder so viel Geld zu geben, als einer kostet,* (Quanto magis itaque impune esse censemus, seruum impetu et ira, vt inimicum, occidere?) *darneben aber auch die Familie des Entleibten zu versorgen. Ermordet einer seinen eigenen Vnterthanen, so zahlt er ungefehr 50. Polnische Gulden, und damit hat vveiter niemand einigen Anspruch auf ihn zu machen.* Denique et huc pertinet, quod de iudiciis nobilium monet CONNOR (*r*): *Auf den Dorffern ist das gemeine Volck den Schonppen untervvorffen, vvelche Konnigliche Bedienten sind, und hiernanchst den Schultzen, oder auch desselben Orts absonderlichen Herrn,* (nobili scilicet, cuius est ipse pagus,) *von vvelchem letzten keine appellation statt findet. Allhier sprechen die Richter fast nach ihrem Gutdunncken,* (sine figura strepituque iudicii, prout ipsis aequum videtur,) *ausgenommen in peinlichen Sachen,* (vbi paullo accuratius iudiciorum ordinem obseruant.) Haec omnia profecto egregie illustrant conditionem veterum seruorum in Germania. Idem fere in Russia obseruatur, in qua domini tum rusticos, qui omnes sunt seruilis conditionis, tum seruos domesticos verberibus, flagellis, aliisque poenis impune afficiunt, omnesque eorum controuersias sine figura strepituque iudicii componunt, exceptis caussis vere criminalibus, quae ad proximum iudicem, a Principe constitutum, sunt deferendae. Et profecto tantam inter Germanos veteres hasque gentes hac in re obseruari similitudinem, non est mirum. Iam olim enim eos Germanorum iura sequutos, inter omnes constat (*s*). In eo tantum a nobis abit vtraque gens, quod Polo-

[q] *Vide supra* §. *XI. p.* 22.

[r] Bern. Connor *Part.* II. *Epist.* III. *p.* 544. *Conf.* Hauteuille *relat. historique de la Pologne, cap.* VII. Hartknoch. *de Polon. libro* III. *cap.* V. *p.* 616. 621. 647.

(s) De Polonis *notum, quod quum antea Germanorum exemplo nullis legibus scriptis vterentur, postea imperante* Casimiro M. *ius Saxonicum recepe-rint. Vid.* Bern. Connor. *l. c. Part.* I. *Epist.* II. *p.* 70. *et Part.* II. *Epist.* III. *p.* 545. *sequ.* Flor. Polon. *Libro* II. *p.* 135. Conring. *de Orig. Iur. Germ.* De Russis *idem ex ipsa legum apud eos receptarum consideratione patet, docuitque idem* Georg. Engelbrecht *in diss. de iure Russico cap.* I.

Poloni hodienum, Russi ad nostra vsque tempora antiqui moris fuerunt seruantissimi.

§. XV.

Seruilis conditio etiam post Tacitum in Germania nata.

Ne quis vero existimet, TACITI tantum aeuo eam fuisse seruorum sortem, postea vero aut a CAROLO M. (*t*) aut certe saeculo XIII. omni penitus seruitute in Germania sublata aliam esse coepisse rerum faciem: operae pretium fuerit, quae post ea tempora de seruorum conditione referant annales, paullo accuratius dispicere (*u*). Ex his vero constat, seruitutem in Germania ex eo tempore non imminutam, sed auctam fuisse. Nam vt taceamus, totam Alemanniam (*x*) & Saxoniae partem non minimam (*y*) a Francis durissimo seruitutis iugo subiectam: illud sane certum est, debellatis Slauis, tantam ex ea gente hominum multitudinem seruitutem Germanorum subiisse, vt Saluorum non tam gentis quam seruitutis nomen esset (*z*). Quum ergo sub Francis Saxonicisque ac sequentibus Imperatoribus maior, quam TACITI aeuo, esset seruorum numerus: agris tantae seruorum multitudini non sufficientibus, distinctio nasci coepit inter *casatos* (*Cossaten*) et *non casatos* seu *gasindos*, *Gesinde* (*a*), quorum vtrique ad seruitia ac operas tenebantur. Manebat etiam illa antiqua seruorum conditio, qualem supra e TACITO descripsimus. Obligabantur, vt antea, ad operas et pensiones, poterant vendi, permutari, donari, e fuga retrahi, vindicari atque ob delicta grauiter castigari (*b*), adeo vt et necare seruum impune haberetur (*c*). Eaque seruitus adeo non cessauit saeculo XIII, vt potius ex eo tempore frequentissima fiat seruorum in monimentis antiquis mentio (*d*), et seruitus illa hodienum manifesto supersit in hominibus propriis (*e*), quidquid alii de eorum libertate iactitent (*f*).

§. XVI.

(t) *Vid.* Gryphiand. *de Weichbild. cap.* XXIV. *n.* 15. *cap.* XXXI. *n.* 4. *et sequ.*

(u) Bodinus *hoc afirmat* L. I. *de Rep. cap.* IX. *decerptus ab* Abbate Panormitano, *vt ostendit* Thomas. *in diss. de vsu pract. distinct. inter seruos et liberos cap.* II. §. XX. *et* XXIII. *Interim ex* Bodino *hunc errorem alii hauserunt. Vid.* Stryk. *Vs. mod. Libro* I. *Tit. V.* p. 2. p. 78. Hert. *de hom. propr. sect.* 1. §. I. *p.* 164. T. II. *Opusc.*

(x) Ioach. Vadian. *Epist. ap.* Goldast. *Tomo* II. *Rer. Alem. p.* 84.

(y) *Vid.* Sagittar. *Hist. Bardewic. cap.* III. §. 59. Hert. *l. c. sect.* I. *p.* 159.

(z) Hert. *l. c.* §. 5. *p.* 161. *sequ.*

(a) *Vid.* Capitul. Franc. T. I. *pag.* 687. *edit.* Baluz. Bignon. *ad Form.* Sirmondic. *p.* 947.

(b) *Adparet haec dura seruorum Germ. conditio ex* L. Wisigoth. L. II. *Tit. V.* §. 62. *Tit. VII.* §. 16. L. I. §. 10. Ripuar. *Tit.* XXIII. Capitul. Caroli M. L. V. 303.

(c) *Vid. infra* §. 18. *lit. a. p.* 38.

(d) *Ab anno* 1259. *adhuc manumissionis testimonium* Louanii *exstare, obseruauit* Gudelin. *de iure nouissimo* L. I. *cap.* IV. *Anno* 1314. *in Flandria adhuc exstitisse seruos et seruas, patet ex* Miraeo *Donat. Belg.* L. I. *cap.* CXXIX. *Anno* 1340. Ludouicus Imp. *Monasterio* Schofftharn *donat seinen aigen Mann Berchtolden. ap.* Hund. *Tom.* III. *Metrop. Salisb. p.* 299.

(e) *Vid.* Husan. *de hom. propr. cap.* II. *n.* 37. Thomas. *diss. alleg. et de hominibus propriis. Et sane* seruorum *adhuc fit mentio in* Instrum. Pacis Osnabr. *Art. V.* §. 36.

[f] Sichard. *ad l.* 11. C. *de Test. n.* 4. Stryk. *Vs. mod. l. c.*

§. XVI.

Ad libertos veteres quod attinet, nec eorum status post TACITI aeuum aliam induit faciem. Quamuis enim manumissionibus frequentatis seruorum numerus saeculo XIII. sensim decreuerit, adeo vt hodie non tanta hominum propriorum, quam olim seruorum sit multitudo: libertorum tamen conditio, pro veteri Germanorum more parum a seruili discrepauit. Hinc hodienum rustici, quos libertorum istorum posteros merito dixeris, non multo benignius a dominis haberi solent, ac liberti priscorum Germanorum. De plerisque sane locis verum est, quod ait IO. BOHEMVS (ff): *Eorum, qui ruri pagatim villatimque habitant, quique illud colunt, et propter hos rustici vel rurales appellantur, si credere velint, satis misera et dura conditio est. Seorsim ab aliis quisque cum familia et pecore suo humiliter viuit. Casae luto lignoque paullulum e terra eductae, et stramine contectae domus. -- Dominis crebro per annum seruiunt, rus colunt, et semine conspergunt, fructus metunt, et horreis important, ligna secant, domos aedificant, fossas effodiunt. Nihil est, quod seruilis et misera gens ipsis debere non dicatur. Nihil etiam, quod iussa facere absque periculo recusare audeat. Delinquens grauiter mulctatur. Sed nihil est genti durius, quam quod praediorum, quae possidet, maior pars non sua sit, sed illorum, a quibus certa frugum parte quotannis redimere debet.* Haec rusticorum conditio, quam parum ab illa libertorum, quam TACITVS descripsit, distet, nemo non videt. Sed clarius hoc adparet, si inter se contendas diuersas colonorum hodiernorum species, e. g. *die Landsiedel-Leihe, Lass-Guter, Curmeden.* In iis enim omnibus manifesta exstare priscae seruitutis vestigia, inter omnes constat, ac nouissime etiam a IO. PETRO LVDEWIGO (g), talium rerum peritissimo, est obseruatum.

Nec non libertorum, quibus similes hodie rustici.

§. XVII.

Enimuero, quum dominis in Germania tanta olim relicta fuerit seruos seu rusticos coercendi potestas: quaestio omnino emergit, an haec secundum antiqua Germanorum principia vera fuerit iurisdictio? Id vero procul dubio negandem. Aliud enim est iurisdictio, quae a suprema in republica potestate emanat, & non nisi iure magistratus competit, aliud ius dominicum in seruos, quod est patris familias. Hinc non magis haec coercendi servos potestas in Germania dici potest iurisdictio, quam olim Romae, vbi heri eadem potestate multo licentius vtebantur. Sane in Germania antiqua, aeque ac in aliis rebuspublicis, iurisdictio olim erat mere personalis, eiusque primarius scopus videbatur coercitio criminum, quum contra ea potestas caussas ciui-

An haec antiqua Dominorum potestas reuera fuerit iurisdictio.

(ff) Io. Bohem. *Libro III. de morib. Gent. cap. XII. Conf. quae de rusticis in notitia Marchia referunt* Muller Resol. XCVII. *sequ.* Scheplitz Part. IV. Tit. XIV.

(g) *Vid.* Ioh. Petri Ludew. *Dissertatio de conductione villari, et Colonis adscripticiis, vbi conferend. cap.* I. §. 1.

ciuiles cognoscendi pro parte veluti iudiciorum accessoria haberetur (*h*). Ius ergo in Germania Taciti tempore dicebatur per magistratus, non secus ac apud Romanos. Iudicia enim erant penes principes et comites in comitiis electos, qui per vicos et pagos, *in iedem Govv*) iura reddebant. Si qua grauior caussa, maxime inter ipsos principes, incidisset, res ad comitia referebatur (*i*). Postquam vniuersa Germania in Francorum imperium concessit, alia quidem esse coepit iurisdictionis facies, sed tamen ne tunc quidem vllum adparuit iurisdictionis patrimonialis, qualem supra descripsimus, vestigium. Reges ipsi iudicare poterant de omnibus caussis, siue ciuilibus, siue feudalibus, siue criminalibus, vbicunque locorum essent. Enimuero, quum infiniti fuisset laboris, iuris dicundi caussa totum peragrare imperium: iurisdictionem demandabant vel Ducibus; vel Comitibus, vel Missis regiis, sibique iudicia de ipsis principum caussis reseruabant, quas in comitiis solebant cognoscere (*k*). Denique post Francorum tempora principatus ac comitatus maximam partem coeperunt esse hereditarii: sed tamen nec iis quidem temporibus vlla erat nobilium iurisdictio patrimonialis: sed sola dominis concessa potestas coercendi seruos et libertos, i. e. rusticos. Vnde et in antiquissimis chartis, in quibus nobilibus donantur vici, mancipia et rustici, nulla vnquam fit mentio iurisdictionis aut iudiciorum. Exemplum est in binis diplomatibus OTTONIS I. et alio HENRICI II. IMP. (*l*) quae a venerando Fratre e tabulariis Goslariensibus depromta, in eius de sigillis Syntagmate recensentur. In primo enim anno DCCCCXXXVII. BIAE, *nobili cuidam matronae, in proprium dantur omnia, quae in* GERESLEVO *ad Caesareum ius pertinent, in pago Sauuia, in comitatu Christiani, hoc est curtile vnum, in eodem campo XL. iugera agrorum, et adhuc inquirenda, nec non et* VIII. MANCIPIA, *Adaluver et Hilteburg cum filiabus ipsorum*: sed nihil de iurisdictione in haec mancipia additur, quum procul dubio plena potestas dominica in Biam fuerit translata. In altero diplomate anno DCCCCXLV. idem OTTO I. Imp. *quibusdam vasalli sui, Fridurici, filiis, Folcmaro et Richberto quasdam res proprietatis suae in proprium donat, nimirum inter* Sclauos *prope fluuium* FONA *vocatum, in pago* Sirmuntilande *nuncupato, in comitatu* Christiani *comitis villas IV*, Reckiam, Bodblozi, Zachliandorf, Pochutikie *cum omnibus appendiciis et adiacentiis suis iuste legitimeque ad illas villas pertinentibus, curtilibus, aedificiis, terris cultis et incultis, piscationibus, viis et inuiis, exitibus ac reditibus, quaesitis ac inquirendis, mobilibus et immobilibus*: sed de iurisdictione ac iudiciis denuo altum silentium. Idem denique in tertio quoque

[h] Thomas. *Dissert. de iurisd. et magistrat. differentia secundum mores Germ.* §. LII.

[i] Tacit. *de morib. Germ. cap. XII.* Herm. Conring. *de iudiciis reip. Germ.* §. X. *sequ.*

[k] Conring. *de iudic. reip. Germ.* §. X. *sequ.* Conf. Hert. *differt. de Consultat. legib. et iudiciis in special. Rom. Germ. Imp. rebusp.* §. XIX. *p.* 441. *sequ.*

[l] D. Io. Mich. Heineccii *Syntag. de vet. Germ. aliarumque nat. sigillis Part.* I. *cap.* IX. *p.* 90. 91. 94.

que diplomate obseruatur, quo HENRICVS II. Imp. anno MIII. *cuidam fideli suo* Folemaro *in proprium donat praedium sui iuris, i. e. XX. regales mansos vltra* Albiam, *in territorio* Zerbiste, *in Comitatu* Geronis, *in locis* Droganize, Lirubusiz, Wize, *cum omnibus pertinentiis legalibus, areis, mancipiis vtriusque sexus, terris cultis et incultis*, et sic porro: omissa denuo iurisdictione, quae salua potestate in rusticos dominica ad Comites pertinebat. Ex quo quidem intelligitur, dominis, seu nobilibus olim in rusticos liberrimam competiisse potestatem coercendi, litesque eorum sine figura strepituque iudicii dirimendi: sed eos hoc iure non gauisos tanquam iudices, sed tanquam patres familias, adeoque hanc potestatem magis oeconomicam vel herilem, quam iudicialem fuisse.

§. XIIX.

Quum ergo isthaec dominorum in seruos potestas olim non fuerit vera iurisdictio: dispiciendum nunc merito, qui factum sit, vt demum iurisdictionis pallium induerit? Nisi vero omnia me fallunt, Clero haec debetur μεταμόρφωσις, et, quae ab eo dependebant, academiis. Quum enim initio, ceu ex TACITO obseruauimus, nobiles in rusticos suos impune animaduerterent: indignum postea hoc visum est episcopis, qui proinde caedem eiusmodi excommunicatione et poenitentia biennii vindicabant (m). Postea quum nec id fulmen sufficere videretur: eo res rediit, vt in dominos seruum occidentes capitale statueretur supplicium. Vnde iam temporibus collecti SPECVLI SAXONICI ac SVEVICI receptum, vt dominus, qui etiam seruum proprium occidisset, capitis damnaretur (n). Hoc ergo quum esset legibus cautum, dominique iurium suorum essent tenaciores, quam vt ea plane dimitterent; id sensim capere consilii, vt non amplius per iram ac impetum in rusticos animaduerterent, sed, conniuentibus principibus, caussas eorum paullo accuratius cognoscerent, ac demum ex prudentiorum consilio de iisdem statuerent. Inde ergo Doctores solius Romani iuris rerumque Germanicarum ignari, quum primum in academiis Germanicis docere coepissent, singularem fingere coeperunt iurisdictionis speciem, quam, ne nomen deesset, patrimonialem vocabant (o). Ex eo ergo tempore iurisdictionis patrimonialis nomen vbique per Germaniam audiri coepit, maxime quum Principes in litteris inuestiturarum nobilibus in feudum concederent *die Gerichte*, *die ober-und nieder-Gerichte*, *alle vnd iede Gerichte*, et quae sunt aliae formulae in curiis feudalibus sequiore demum aeuo receptae. Nec dubitandum adeo, quin potestas, quae olim ceu in Polonia et Russia, tan-

Qua occasione ea formam iurisdictionis induerit.

[m] *Vid. Addit. IV. ad Capitular. cap.* XLVIII.

[n] Ius Prou. Sax. *libro* II. *art.* XXXIII. *in* Gloss. Germ. *n.* 4. Ius Prou. Sueu. *cap.* LXVII.

[o] Thomas. *Diss. de hominib. propr.* §. LXXXVI. *et Diss. de vsu pract. dist. homin. in liberos et seruos cap.* II. §. LXIII. *et sequ.*

tantum dominica erat, hodie in veram abierit iurifdictionem, eamque Nobiles nunc iure feudi, id eſt, iuſto titulo teneant.

§. XIX.

Cur eius ſignum a ICtis ſtatuatur praeſtatio gallinae fumoſae, des *Rauch-Huhns*?

Veram hanc eſſe iurifdictionis patrimonialis originem, iam hiſtoricorum teſtimoniis mediique ac ſequioris aeui annalibus ac monimentis eſſet dmonſtrandum: ſed tempore mihi excluſo ea omnia alii ſcriptioni reſeruanda ſunt. Illud addere nunc licebit, pleraque, quae de iurifdictione hac hodie veniunt in controuerſiam, omnium rectiſſime ex hac hypotheſi poſſe explicari. Vt vnum atque alterum addamus exemplum: notum eſt, SIGNVM iurifdictionis patrimonialis, et criminalis maxime, vulgo a ICtis ſtatui praeſtationem annuam GALLINAE FVMOSAE, *des Rauch-Huhns* (p): et quin recte id quidem fiat, nullus plane dubito. Sed ſi rationem a ICtis exigas, qui Romanis ſolum legibus pretium ſtatuunt: mira audies vigilantium ſomnia. Contendunt enim, inde natam eſſe hanc gallinarum adpellationem, *quod in altum, ſeu loca ſumo expoſita ſe eleuent gallinae, et ibi requieſcant: atque hinc factum, vt earum praeſtatio altitudinem iurifdictionis ſeu merum imperium denotet* (q). Ingenioſa profecto diuinatio. Sed ſi haec eſt genuina huius antiquiſſimi moris ratio; merito mireris, cur nobiles non potius vultures, aquilas, aut certe columbas a ſubditis in ſignum altae iurifdictionis exegerint. Vera ſuppoſita iurifdictionis patrimonialis origine, plana omnia erunt ac perſpicua. EX TACITO enim ſupra obſeruauimus, dominos ſeruis ſeu ruſticis annuas iniunxiſſe penſiones. Inter eas vero praecipue etiam erant gallinae, quae vel viuas praeſtabant, vel veteri Germanorum ritu infumatas. Vnde medio aeuo plura huius penſionis nomina enata. Dicta enim eſt *gallinagium*, *cenſus gallinarum*, *gallinium* (r), *gallina fumoſa*, *das Rauch-Huhn*, *Leib-Huhn*, et quia pridie diem Cinerum vt plurimum exigi ſoleret, *das Faſtnachts-Huhn* (s). Eaque conſuetudo tam erat vniuerſalis, vt medio aeuo gallina pro ſeruo ſeu homine proprio acciperetur, in veteri Germanorum prouerbio: *Kein Hahn fleucht über die Mauren* (t). Quum ergo haec gallinarum annua praeſtatio ſignum eſſet ſeruilis aut certe libertinae conditionis, in ſeruos vero et libertos domino poteſtas illa herilis competeret, quae deinde in iurifdictionem patrimonialem abiit: recte omnino gallina hodie probabile iurifdictionis ſignum habetur.

§. XX.

(p) *Vid.* Pruckm. *Vol.* I. *Conſil.* II. *num.* LXXXIII. Klock *Tom.* II. *Conſil.* VII. *n.* 159. Brunnem. *Cent.* III. *deciſ.* XXIV. *p.* 155. Stryk. *Vſ. mod. ff.* Libr. II. *Tit.* I. *ſ.* 76.

(q) Stryk. *Diſſ. de iurifd. circumſepta cap.* III. *n.* XXXIV. *vol.* I. *Diſp. et vſ. mod. ff l.c.*

(r) Car. du Freſne *in Gloſſ. med. et inf. Lat. his vocibus p.* 575. *Part.* II. Stamm. *Libro* III. *de hom. propr. cap.* XXII. *pag.* 3.

(s) Chron. Andrenſe *ad ann.* 1203. *p.* 53. *apud* Car. du Freſne *l.c.*

(t) *Vid. de hoc prouerbio* Hert. *in paroem. iur.* L. II. *paroem.* X. *p.* 607. T. III. *Opuſc.*

§. XX.

Vnde nata iurisdictio circumsepta, die Pfahl- oder Zaun-Gerichte?

Aeque facile deciditur quaestio, cur in Germania, et in Marchia potissimum, iurisdictio occurrat, ad loca specialia, certas scilicet personas vel certa praedia restricta, quae ideo IVRISDICTIO CIRCVMSEPTA *die Pfahl-oder Zaun-Gerichte* vocatur, opponiturque iurisdictioni sine restrictione loci concessae, *den Strassen-Gerichten* (u)? Hic enim ICti vulgo confugiunt ad exemtionem, et ex Rolando a Valle (x) vrgent, certum territorii locum a iurisdictione posse eximi: Sed exemtionem hanc, quia in facto consistat, esse probandam (y), eam quoque esse stricti iuris, atque hinc extra locum exemtum vbique se exserere iurisdictionem. Sed non opus erit illa exemtione, si veram supponas iurisdictionis patrimonialis originem. Quum enim ea nihil aliud sit, quam potestas veterum Germanorum dominica in seruos et libertos, sequiore aeuo quodam iurisdictionis schemate indura, non potuit illa iure se vlterius extendere, quam in personas casasque rusticorum. Et hinc procul dubio omnis nobilium iurisdictio initio fuit circumsepta, priusquam ampliora Nobilibus iura per inuestituram concederentur. Quemadmodum ergo iurisdictio vniuersalis (*die Strassen-Gerichte*) principum debetur indulgentiae: ita circumsepta genuinam antiqui moris retinuit faciem, simulque indicio est, veteres Marchiones Brandenburgicos iurium suorum fuisse obseruantissimos.

§. XXI.

An possessor huius iurisdictionis teneatur edere possessionis titulum?

Ad exercitium porro et possessionem huius iurisdictionis quod attinet, quaeri etiam solet, an possessor eius principi edere teneatur possessionis titulum? Facilis denuo, supposita vera huius iurisdictionis origine, responsio. Quamuis enim alioquin tanta sit possessionis efficacia, vt a tituli allegatione liberet (z): attamen merito excipitur, quidquid sine titulo possideri nequit (a), qualia sunt omnia regalia, atque adeo etiam iurisdictio (b). Iam vero quum iurisdictio conniuentibus principibus ex potestate in rusticos dominica nata sit, atque adeo nulla pro nobilibus militet praesumtio, quod iis concessa sit iurisdictio, merito sibi princeps titulum edi postulat, nec sufficit adeo, quae alias sufficere aliquamdiu solet, nuda possessio.

§. XXII.

Vtrum cumulatiue an priuatiue praesumatur concessa?

Famosa etiam est quaestio, vtrum iurisdictio patrimonialis cumulatiue an priuatiue data intelligatur? seu, vt clarius rem enunciem, dominusne regionis iurisdictionem censeatur indulsisse communicando dun-

(u) Stryk. *Diss. sing. de iurisdict. circumsepta et Vs. Modern. ff. Lib. II. Tit. I. p.* 189.

(x) Rol. a Valle *Vol. III. Consil.* XXXIII. *n.* 27.

(y) Erasm. a Chokier *Tract. de iurisd. ordin. in Exempt. P. I. Quaest. VIII. num.* 1.

(z) *L. Cogi II. de petit. heredit.*

(a) B. Brunnemann. *ad h. l.*

(b) Stryk. *Vs. mod. l. c.* §. 27. Thomasius *Diss. de praescript. subdit. adu. principem.*

duntaxat cum altero, an adimendo ſibi? Prius procul dubio eſſet adfirmandum, ſi ad ipſam reſpiciendum eſſet huius iuriſdictionis indolem. Quum enim illa poteſtas, quae nobilibus in ruſticos competit, non fuerit olim vera iuriſdictio, eaque hoc ſchema, quo hodie gaudet, ſenſim demum induerit: conſequens eſt, vt princeps eam indulgendo nihil iurium ſuorum voluerit imminutum. Quocunque ergo titulo a domino regionis fuerit conceſſa, ſemper ea lege data cenſetur, vt ne eius ſuperioritas laedatur: quod vero omnino fieret, ſi promiſcue in arbitrium inferiorum diiudicationem cauſſarum translatam diceremus (c). Enimuero quum feudo hodie concedi ſoleat, ſine reſtrictione; moribus hodie inualuit, vt non tam cumulatiua ſit quam ſubordinata, et non niſi per modum adpellationis aut querelae de denegata aut protracta iuſtitia ad ſuperiorem pateat recurſus.

§. XXIII.

Concluſio diſſertationis.

Multa ſupereſſent dicenda de iuriſdictione nobilium in vxores et liberos, inque familiam eorum conductitiam, de interpretatione porro formularum in litteris inueſtiturarum occurrentium: ſed quum charta, quam feſtinantes huic diſſertationi inaugurali deſtinauimus, plura nunc non capiat: plurima, quae reſtant, alii occaſioni referuare, qua totam hanc materiam, cuius veluti primas iam lineas duximus, luculentius ac maiore adparatu tractare licebit. Interim, dum politius quid ac limatius molior, contentum te, LECTOR, hoc Catone eſſe iubeo.

GE. BEYERVS, IN PRAEF. POSIT. SECVNDVM PAND.

§. XXIV.

IVs Germanicum antiquius hic (in iuriſprudentia enucleanda), perquirendum eſſe, veriſſimum eſt, quantumcunque etiam rideant delicatuli, quos neſcio quid aſperum et incultum in verbis offendit, quaſi phaleratum dicendi genus et comta verborum lenocinia ad imperantium voluntatem ſubditis aperiendam requirantur. -- Neque hodie metuendi ſunt ſiniſtri in iure patrio enucleando ſucceſſus, poſtquam *Schilterus* ſatis ſuperque oſtendit, eſſe in Germanicis legibus plura, laborem eruditorum non admittentia modo, ſed et exſpectantia, et ſatis habere ICtos, quo hic ſe exerceant, ſi modo vltra collegia praeceptorum ſapere, et viae commodiori, ſed non adeo commentatorum voluminibus explanatae, inſiſtere, non alicuius laboris eſſe putarent.

DE

(c) Hert. *de Conſultat. legib. et iudiciis in ſpecialib. Imp. Germ. rebuſpubl.* §. XXII. *p.* 450. T. II. *Opuſc.*

DE LEVIS NOTAE MACVLA

AD LEG. XXVII. COD. DE INOFF. TEST.

EXERCITATIO VII.

§. I. Legis XXVII. C. de inoff. test. celebritas et tenebrae. §. II. Exercitationis partitio. §. III. Textum legis a Triboniano interpolatum esse, ex L. 1. C. Theod. de inoff. test. patet. §. IV. Longa eidem lacinia ex L. 3. C. Theod. eod. adsuta. §. V. Quo tempore lex lata? §. VI. Eius analysis et explicatio. §. VII. An noui quid sanxerit Constantinus M.? §. VIII. Summa olim testandi libertas sensim coangustata. §. IX. Hinc et QVERELA INOFFICIOSI *inuenta. §. X. Eius origo. §. XI. Eiusdem antiquitas. §. XII. Ea paullatim etiam ad alios, et maxime fratres, porrecta est. §. XIII.* IO. VAN. DE WATER *sententia expensa. §. XIV. Quando olim haec querela locum habuerit contra testamentum fraternum? §. XV. Constantinus M. non tam nouum ius reperit, quam vetus in vsum reuocauit. §. XVI. Cur personas turpes et leuiter notatas fratribus anteferri noluerit? Respicit Constantinus ad legem Papiam Poppaeam. §. XVII. Ante eam legem vxores plebeias, at non libertinas, ducere licebat. §. XVIII. Postea senatoribus libertinarum, ingenuis turpium personarum nuptiis interdictum est. §. XIX. Qui contra hanc legem personas vel turpes vel leuiter notatas duxerant, nihil pote-*

poterant capere. §. XX. Quaenam personae ob turpitudinem vel leuem notam capere non potuerint? §. XXI. Per turpitudinem incapaces habebantur lenones et lenae, a lenonibus manumissae: §. XXII. Iudicio publico damnatae, et in adulterio deprehensae: §. XXIII. Artem ludicram facientes. §. XXIV. Ob leuem notam capere non poterant illorum liberi, non meretrices. §. XXV. Nec non libertini. §. XXVI. Legis nostrae occasio: et cur ad legem Papiam Poppaeam respexerit Constantinus: §. XXVII. Eum ad hanc legem respexisse, ex interpretibus veteribus demonstratur. §. XXVIII. Doctrina vulgaris de leuis notae macula, eiusque natura. §. XXIX. De Personis, quas hodie leuis notae macula adspersas putant. §. XXX. De aliis, quas olim hac macula dehonestarunt. §. XXXI. De effectibus huius maculae. §. XXXII. Errores doctorum circa naturam huius maculae. §. XXXIII. An personae, quae a doctoribus notantur, iure hac macula adspergantur? §. XXXIV. An spuriis leuis notae macula haereat? §. XXXV. Quid de effectibus, quos doctores huic maculae tribuunt, sentiendum? §. XXXVI. Conclusio dissertationis.

§. I.

Leg. XXVII. C. de inoff. test. celebritas et tenebrae.

INter celeberrimas tritissimasque, quae in iure nostro exstant, leges locum haud postremum sibi vindicat LEX XXVII. COD DE INOFF. TEST. quam euoluere paullo accuratius atque enodare decreuimus. Quemadmodum enim vsu venire solet, vt, qui frequentissime e pulpitis atque in foro recitantur, textus minime omnium a plerisque intelligantur: ita et huius tam insignitae constitutionis eadem fere fata fuisse animaduertimus. Vulgo doctores inde exsculpunt nescio quod ignominiae genus, ab infamia iuris aeque ac facti secretum, quod petitis ex hac lege verbis LEVIS NOTAE MACVLAM adpellitant, eaque contumelia non modo spurios, carnifices, lictores, verum etiam quosdam opifices, qui sordidiore vitae genere quaestum faciunt, dehonestare solent. Varios quoque comminiscuntur huius maculae effectus, eamque non solum fratribus et sororibus praeteritis, de inofficioso fratrum testamento conquerendi occasionem suppeditare, verum etiam ab omnibus dignitatibus ipsisque opificum collegiis arcere contendunt. Quae omnia quum a legis nostrae sensu alienissima videantur: licebit illi aliquot noctes dare, periculumque facere, possitne illi industria nostra aliquid lucis adfundi.

§. II.

Exercitationis partitio.

Ne vero latius, quam dissertationis limites ferant, euagemur: ipsi de regundis scriptionis nostrae finibus erimus solliciti, eamque ita partiemur, vt enucleata legis nostrae et querelae inofficiosi historia, cur CONSTANTINVS M. fratribus praeteritis aduersus heredes probro aliquo diffamatos succurrendum putarit, quae sit illa LEVIS NOTAE MACVLA, quam in animo habuerit Imperator, et num denique tota illa de hac

de hac macula doctrina, quam in omnibus iureconsultorum commentariis inculcari, animaduertimus, vllum in ista lege praesidium inueniat, cum cura disquiramus.

§. III.

Textum legis a Triboniano interpolatum ex L. C. Theod. de inoff. test. patet.

Lex ergo ipsa, quam interpretandam delegimus, in CODICE IVSTINIANEO (a) ita se habet: *Imp.* CONSTANTINVS *A. Verino. Fratres et sorores vterini ab inofficiosi actione contra testamentum fratris vel sororis penitus arceantur. Consanguinei autem, durante agnatione* (b), *vel non, contra testamentum fratris sui vel sororis de inofficioso querelam mouere possunt, si scripti heredes* INFAMIAE, *vel* TVRPITVDINIS, *vel* LEVIS NOTAE MACVLA *adspergantur, vel liberti, qui perperam et non bene merentes, maximisque beneficiis patronum suum adsequuti, instituti sunt, excepto seruo necessario herede instituto. Dat.* ID. APR. *Sirmii*, CONSTANTINO P. A. V., et LICINIO CAES. COSS. 319. Talem quidem hanc constitutionem CONSTANTINI nobis obtrusit TRIBONIANVS, vel quisquis digerendae huic codicis parti operam nauauit. Sed iam a MERLINO (c) et GOTHOFREDO (d), iureconsultis humanissimis, obseruatum est, hic quoque antiquum obtinuisse hominem, et pro duabus, iisque diuersissimis, CONSTANTINI legibus, vnam nobis, sed interpolatam, et variis laciniis onustam, dedisse! Quod vt luculentius pateat: ipsam adscribemus genuinam CONSTANTINI epistolam, in CODICE THEODOSIANO (e) superstitem: *Imp.* CONSTANTINVS *A. Verino. Fratres vterini ab inofficiosis* (leg. *inofficiosi*) *actionibus arceantur: et germanis tantummodo fratribus, aduersus eos duntaxat institutos heredes, quibus inustas constiterit esse* NOTAS DETESTABILIS TVRPITVDINIS, *agnatione durante, sine auxilio Praetoris petitionis aditus reseretur. Dat.* ID. APR. *Sirmio*, CONSTANTINO V. et LICINIO CAES. COSS. Ex inscriptione sane aeque ac notatione diei et consulum intelligimus, eamdem hanc esse constitutionem, quam in codicem retulit TRIBONIANVS. Et tamen eam suo arbitrio non modo auxit, verum etiam interpolauit, adeo, vt sui vix videatur similis. CONSTANTINVS de solis fratribus loquitur: Tribonianus etiam *sorores* vbique addit. Ille tum demum fratribus hanc querelam indulget, si talis institutus sit heres, cui detestabilis turpitudinis notas inustas esse constiterit: hic *infamiae* et *leuis notae maculam* adiicit. Ille fratres germanos, *durante* duntaxat *agnatione*, hanc querelam mouere posse statuit: hic, verbis in contrarium sensum detortis, de suo addit, *durante agnatione, vel non*, adeoque perinde esse existimat, agnatione testatoris sint fratres superstites, an capitis passi diminutionem. Quae quam aliena sint ab Imperatoris mente, nemo non intelligit. Denique

[a] L. 27. *C. de inoff. test.*
[b] *Ita scilicet legendum, non, vt in exemplaribus quibusdam est, agnitione.*
[c] Merlin. *de Legitim. lib.* VIII. *Tit.* II. *Quaest.* XIII.
(d) Iac. Gothofr. *Comment. ad Leg.* I. *Cod.* Theod. *de inoff. testam.*
(e) L. I. *Cod.* Theod. *de inoff. test.* *lib.* II. *Tit. XIX.*

que longi illius, quod legi nostrae adsutum videmus, syrmatis de liberto ingrato et seruo herede necessario instituto, nec vola vlla nec vestigium in genuina hac CONSTANTINI constitutione exstare, animaduertimus.

§. LV.

Longa eidem lacinia ex L. 3. C. Theod. eod. adsuta.

Ne quis tamen existimet, postremam illam laciniam ex solo TRIBONIANI ingenio esse profectam: ex eodem CODICE THEODOSIANO (f) discimus, illam ex alia CONSTANTINI constitutione, annis vndecim post edita, decerptam, et superiori ob simile argumentum intertextam esse. Eam quoque epistolam hic dare vel ideo nos oportet, vt simul, vnde LEVIS NOTAE MACVLAM exsculpserit codicis Iustinianei auctor, intelligatur. Rescribit ergo Imperator ad concilium Byzacenum: *Seruus necessarius heres instituendus est, quia non magis patrimonium, quam infamiam, consequi videtur. Vnde claret, actionem inofficiosi fratribus relaxatam, quum* INFAMIAE *adspergitur vitiis is, qui heres exstitit, omniaque fratribus tradi, quae per* TVRPITVDINEM *aut aliquam* LEVEM NOTAM *capere non potest institutum. Ita in hac quoque parte, si quando, libertis heredibus institutis, fratres fuerint alieni, inofficiosi actione proposita praeualeant in omnibus occupandis facultatibus defuncti, quas ille perperam ad libertos voluerat pertinere.* Ex quibus adparet, ingenio suo denuo indulsisse TRIBONIANVM, et hanc sanctionem plane in alium sensum detorsisse. CONSTANTINVS enim pro genio saeculi, libertinis inimicissimi, statuerat, vt, si libertus fuisset heres institutus, fratres germani praeteriti inofficiosi querela experiri possent, ceu luculenter demonstrauit GOTHOFREDVS (g). TRIBONIANVS vero, ne quid integrum vsquam relinqueret, limitatione addita, totam legem peruertit, neque contra omnes in vniuersum libertinos, sed ingratos tantum; qui vel accepta a patrono beneficia maleficiis compensassent, vel sane egregiis facinoribus tantum beneficium haud meruissent: querelam fratrum valere voluit. Quorum omnium nihil profecto in mentem venerat CONSTANTINO. Videtur tamen et haec lacinia ex altera huius constitutionis parte (h) male intellecta detracta, et loco alieno adsuta esse a TRIBONIANO. Neque enim in hac altera parte epistolae de querela inofficiosi agitur, sed de libertis ingratis in seruitutem reuocandis. Sed TRIBONIANVS, qui vna cum collegis id sibi datum negotii arbitrabatur, vt quadrata misceret rotundis (i): ingrati animi vitium etiam ad querelam inofficiosi transtulit, adeoque non nisi ingratos libertos a fratribus excludi voluit. Rectius se habent, quae de seruo necessario herede instituto in LEGE NOSTRA occurrunt, quamuis et hic non tam verba CONSTANTINI, quam sensum, expressa intelligamus. Sic ergo codicis Iustinianei compilatores duas Constantini constitutiones, et quidem interpolatas, et in alienum detortas sensum, in vnam conflarunt. Eam dein-

[f] *L. 3. Cod. Theod. de inoff. Testam.*

[g] Gothofred. *ad L. 3. C. Th. cod. Tom. I. pag. 277.*

(h) *L. 1. Cod. Theod. de libertis.*

(i) *§. 2. Constit. de nouo Cod. fac.*

deinde adhuc magis vel emendarunt vel corruperunt Graeci, qui in BASILICIS (k) totam legem ita sistunt: Οἱ ἀδελφοὶ καὶ ἀδελφαὶ κατὰ διαθήκης ἀδελφοῦ ἢ ἀδελφῆς κινήτωσαν τὴν μέμψιν, ἐὰν οἱ γεγραμμένοι κληρονόμοι ΑΤΙΜΟΙ ὦσι. ἢ ΑΙΣΧΡΟΙ καθ' οἱανδήποτε ΚΟΥΦΟΤΑΤΗΝ ΑΤΙΜΙΑΝ, ἢ ἀπελεύθεροι μὴ μεγάλαις εὐεργεσίαις τὸν ἴδιον ἀμειψάμενοι πάτρωνα. Κατὰ δὲ δούλου ἀναγκαίου γενομένου κληρονόμου μὴ ἐναγέτωσαν. *Fratres et sorores, agunt de inofficioso testamento fratris vel sororis, si heredes scripti sint* INFAMES, *vel* TVRPES, *etiamsi ex* LEVISSIMA INFAMIA, *vel liberti, qui maximis beneficiis suum patronum remunerati non sunt. At contra seruum necessarium heredem scriptum non agunt.* Vbi sane adparet, Graecos post IVSTINIANI tempora differentiam etiam inter vterinos et consanguineos fratres sustulisse, fratribusque et sororibus in vniuersum omnibus hanc querelam permisisse. Vnde et THALELAEVS (l) nullum amplius inter ὁμοπατρίους et ὁμομητρίους discrimen statuit: quemadmodum nec THEOPHILVS (m), et HARMENOPVLVS (n) huius differentiae yllam faciunt mentionem.

§. V.

Ceterum vt ad rem ipsam veniamus, edidit hanc constitutionem CONSTANTINVS in consulatu quinto, in quo Licinium Caesarem collegam habuit, id est, anno erae Christianae CCCXIX. Eo tempore totus in eo fuisse dicitur Imperator, vt mores populi Romani, qui ex anteriorum temporum perturbatione haud parum rubiginis attraxerant, in melius verteret, et ad virtutem humanitatemque traduceret (o). Quam imperatoris curam eo ipso tempore, anno puta CCCXXI mirifice collaudat NAZARIVS (p): *Exornatae*, inquit, *mirandum in modum, ac prope de integro conditae ciuitates*: NOVAE LEGES REGENDIS MORIBVS, *et* FRANGENDIS VITIIS *constitutae, veterum calumniosae ambages recisae, captandae simplicitatis laqueos perdiderunt. Pudor tutus, munita coniugia*, SECVRAE FACVLTATES AMBITIONE SVI GAVDENT, *nec aliquis habendi quam plurimum metus, sed in tanta bonorum adfluentia magna verecundia non habendi.* Plures hic celebrantur nouae Constantini leges, ad regendos mores et frangenda vitia comparatae, quas etiam laudibus in caelum extulit PORPHYRIVS OPTATIANVS (q). Harum aliae ad *recidendas veterum calumniosas ambages et captandae simplicitatis laqueos* pertinuisse dicuntur, quales sunt, quas his annis de accusatoribus (r), delatoribus (s), abolitionibus (t), adpellatione (u), re-

Quo tempore lex lata.

(k) Basilica *Tom. V. lib. XXXIX. lege LVI.*

(l) Thalel. *in Gloss. ad Synops.*

(m) Theophil. §. 1. *Inst. de inoff. testam.*

(n) Harmenop. *Prompt. lib. V. Tit. VI.* §. II.

(o) Baron. *Annal. ad ann. CCCXX. n. V. sequ. p.* 274. Tom. II. Gothofred. *Chronol. legum Cod. Theod. ad ann. CCCXIX. p.* 17.

(p) Nazar. *Paneg. cap. XXXVI.*

(q) Porphyr. Optatian. *Paneg. Carm. VI.*

(r) L. 2. 5. *et* 9. *Cod. Theod. de accusation. lib. IX. Tit.* 1.

(s) L. 2. *Cod. Theod. de petit. et delator. lib. X. Tit. X.*

(t) L. 1. *Cod. Theod. de abolit. lib. IX. Tit. XXXVII.*

(u) L. 10. *et* 11. *Cod. Theod. de adpell. lib. XI. Tit. XXX.*

re iudicata (*x*), erroribusque aduocatorum (*y*) publicauit: Neque enim ad sublatas a Constantino M. formulas actionum respiciunt haec NAZARII verba, ceu suspicatus est V. C. CHR. GODOFR. HOFFMANNVS (*z*), siquidem a Costantino M. nullas plane formulas actionum, sed testamentorum tantum, sublatas esse, satis constat (*a*). Aliae leges *pudorem tutum* praestabant *coniugiaque muniebant*, quo constitutiones variae de sponsalibus (*b*), concubinis (*c*), raptu virginum (*d*), mulieribus, seruili amore bacchantibus (*e*), eodem tempore editae, pertinent. Quae vero NAZARIVS addit de SECVRIS FACVLTATIBVS et AMBITIONE SVI GAVDENTIBVS, ea ad hanc ipsam legem nostram aliasque nonnullas, quibus possessorum et heredum securitati consuluit (*f*), videntur pertinere. Sensus enim verborum NAZARII est, effectum esse CONSTANTINI legibus, vt heredes ab intestato captatorum, hereditates aucupantium, artes minus, quam antea, pertimescant, sed potius ea stultitia gaudeant, tamquam maxime sibi profutura. Id quod hac lege sibi proposuisse Imperatorem paullo post adparebit.

§. VI.

Eius analysi et explicatio.

Scilicet ex ipso textu satis adparet, et infra ostendetur pluribus, voluisse Imperatorem hac lege fratribus aduersus heredipetas et captatores, maxime vero defunctorum coniuges, aduersus legem Papiam Poppaeam ductas, succurrere. Hinc iis, in testamento fratris praeteritis, querelam inofficiosi indulsit, sed certis tamen obseruatis conditionibus, quas partim saluas reliquit, partim sustulit TRIBONIANVS. Primo enim eam actionem non fratribus vterinis concessit, sed germanis, id est, vt recte in COD. IVSTINIANEO explicatur, consanguineis, qui, IANO RVTGERSIO (*g*) teste, *κατ' ἐξοχὴν germani* tum dicebantur. Quum enim fratres vterini nulla inter se agnatione iungantur, portio vero legitima, cuius defectus querelam inofficiosi inducit, non nisi agnationis iure tum deberetur: consequens erat, vt vterinis nulla competere posset querela. Deinde ex eadem ratione, non nisi durante agnatione, hanc querelam a fratribus institui voluit. Emancipatione enim e familia dimissi, non minus, ac alius generis capitis deminutionem passi, tunc adhuc extraneis accensebantur (*h*), adeoque nec legitimam exigere, nec querela inofficiosi vti pote-

(x) *L. vn. Cod. Theod. de re iudic. lib. IV. Tit. XVI.*

(y) *L. 1. Cod. Theod. error. aduocat. lib. II. Tit. XII.*

(z) Hoffmann. *de orig. et progr. iur. Rom. Per. IV. p. 74.*

(a) *Vid.* Gothofr. *ad Cod. Theod. libr. II. Tit. III. p. 95. Tom. I. de formalis testamentorum testis est Euseb. de vit. Constantini M. lib. IV. cap. XXVI.*

(b) *L. 1. et 2. Cod. Theod. de sponsal. lib. III. Tit. V.*

(c) *L. vn. Cod. de concubin.*

(d) *L. 1. Cod. Theod. de raptu virg. lib. IX. Tit. XXXIV.*

(e) *L. 1. Cod. de mul. quae si seru. propr. lib. IX. Tit. IX.*

(f) *L. 4. Cod. Theod. de Inoff. donat. lib. II. Tit. XX.*

(g) Rutgers. *Var. lect. libr. I. cap. IX. cap. 40. sequ.*

(h) *Patet hoc ex L. un. Cod. Theod. de hered. petit. lib. II. Tit. XXII.*

poterant. Aſt quum animaduerteret TRIBONIANVS, iam ab ANASTASIO (*i*) Imperatore anno CCCCXCIV. diſcrimen inter ſuos et emancipatos ſublatum, et hos in agnatorum numerum fuiſſe cooptatos: alteram hanc conditionem plane ſuſtulit, legique addidit: DVRANTE AGNATIONE, VEL NON. Recte id quidem, et ſuo iure: ſed in eo tamen parum prudentiae oſtendit, quod non primam etiam conditionem, quae eadem ratione nititur, eadem opera aboleuit. Quod ſi enim agnatio non amplius attendenda viſa eſt: quid fuit, quaeſo, quamobrem inter vterinos et conſanguineos diſtingueret? Vnde ſane prudentiores BASILICORVM auctores, qui diſcrimen inter conſanguineos et vterinos plane ſuſtulerunt. Tertia quoque conditio a CONSTANTINO addita fuerat, vt ſcripti ſint heredes, qui ob turpitudinem leuemue notam capere haud poſſent, vel quibus inuſtas eſſe conſtiterit deteſtabilis turpitudinis notas: quae verba quo pertineant, infra oſtendemus. Enimuero contingere ſolet, vt de interpretatione nouarum legum ambigant iudices. Quare et haec CONSTANTINI conſtitutio nonnullis crucem figebat. Fratres in ea praeferuntur ſcriptis heredibus, quibus deteſtabilis turpitudinis notas inuſtas eſſe conſtiterit. Addubitabant ergo nonnulli, an id etiam de libertinis eſſet accipiendum. Dedititii ſane liberti, quippe ob admiſſa in ſeruitute crimina ſuppliciis ſubditi, aut ſtigmatibus in facie deformati (*k*), non immunes ab infamia videbantur: aſt reliquorum libertinorum non eadem erat conditio, quum Latini Iuniani parum a ciuibus abeſſent, et ex fideicommiſſis ſemper, ex teſtamentis vero tum capere poſſent, ſi intra centum dies a cretione iura Quiritium conſequerentur (*l*): libertini vero vindicta, teſtamento, vel in ſacroſanctis eccleſiis manumiſſi, etiam ciuitatis iura impetrarent, nullaque adeo turpitudinis nota viderentur inſigniti. Hunc ergo ſcrupulum altera conſtitutione ſua exemit Imperator, et libertos omnes, ſaltim ob LEVEM NOTAM ex eiuſmodi teſtamento capere haud poſſe, adeoque eos heredes inſtitutos a fratribus praeteritis merito excludi, docuit. Enimuero nec haec conuenire videbantur ſaeculo IVSTINIANI, qui libertis omnibus non modo ciuitatem (*m*), verum etiam poſtea ius aureorum annulorum (*n*), adeoque omnia ingenuitatis ornamenta dederat. Quum ergo iam nulla amplius macula iis haerere videretur: abſonum exiſtimabat TRIBONIANVS, libertinos perſonis vel turpibus, vel leuis notae macula adſperſis, accenſeri, ideoque eos tantum libertos hac ignominia dignos eſſe volebat, qui vel patronum ſibi beneficiis haud deuinxiſſent, vel ei malam retuliſſent gratiam, adeoque ne ſummo quidem illo beneficio moueri potuiſſent ad concipiendum humanitatis ſenſum. Denique ex eo, quod liberti a fratribus querela inofficioſi repelli poſſunt, colligere quis potuiſſet, multo magis id procedere, ſi ſeruus heres fuiſſet

 inſti-

(i) *L. 4. C. de legit. tut.* §. 1. *Inſt. de ſucceſſ. cognat.*

(k) Sueton. *Auguſt. cap. XL.* Caius *Inſtit. lib. I. Tit. I.* §. III. Vlpian. *Fragm. Tit. I.* §. *XIV.* Paull. *Recept. Sent. lib. IV. Tit. II.*

(l) Vlpian. *Fragm. Tit. XVII.* §. *I.*

(m) *L. vn. C. de Lat. lib. toll.*

(n) *L. vn. C. de dedit. libert. toll.*

institutus. At rescribit Imperator, seruum heredem necessarium scriptum non vereri fratrum querelam, nec inuidendum ei esse vanum heredis nomen, qui ideo institutus sit, vt infamiam, quae defuncto eiusque heredibus ob possessionem bonorum obaeratorum subeunda esset, in se deriuari, et bona domini suo nomine possideri vendique pateretur (*o*).

§. VII.

An noui quid sanxerit Constantinus.

Haec est legis nostrae sententia, expendenda iam paullo accuratius, et e iure aeque ac antiquitatibus illustranda. Primo ergo nostra interest, scire, nouine quid hac lege sanxerit CONSTANTINVS, an ius vetus ratum habuerit, et in vsum reuocarit? Quod vt distinctius concipiamus: operae pretium fuerit, rem paullo altius repetere.

§. VIII.

Summa olim testandi libertas sensim angustata.

Legibus XII. tabularum libertina latissimaque omnibus data fuerat testandi facultas (*p*). Quamuis enim et ante decemuiros heredes etiam extraneos nuncupare liceret, ceu patet exemplo Tarrutii, qui iam sub Anco Marcio Laurentiam meretricem τελευτήσας ἀπολεῖψαι κληρονόμον, id est, *heredem reliquisse*, dicit (*q*), quam phrasin hereditatem testamento delatam denotare, obseruauit IAC. PERIZONIVS (*r*): non aliter tamen id fieri poterat, quam comitiis calatis, rogante populum magistratu, et populo iure sciscente, id est, ferente suffragia (*s*). Quod ipsum parum libertatis hac quidem in re arguit. Ast liberrimam testandi libertatesque et legata dandi facultatem ciuibus dedere decemuiri, in legibus XII. tabularum ita statuentes (*t*): PATER FAMILIAS VTI LEGASSIT SVPER PECVNIAE TVTELAEVE SVAE REI, ITA IVS ESTO. Quod ius quin a Graecis, et praecipue Atheniensibus, petierint Romani, eo minus videtur dubitandum, quo certius ex PLATONE (*u*), DEMONSTHENE (*x*) ac PLVTARCHO (*y*) constat, eamdem fere Atheniensibus testandi libertatem fuisse ex legibus SOLONIS. Secundum hanc ergo legem XII. Tabularum tantum abest, vt fratribus vel sororibus quidquam deberetur, vt potius ne liberos quidem vel exheredes scribere, vel praeterire nefas crederetur (*z*). Cuius rei exempla haud pauca exstant apud veteres (*a*). Negat id equidem M. BVREL. GALVANVS (*b*), sed non alia ratione negat, quam quod liberi iam vetustissimo iure HEREDES SVI, id est, viuo adhuc parente rerum

(o) §. I. *Instit. qui et ex quib. causs. manumittere non poss.*

(p) Pompon. *L.* 120. *D. de verb. sign.*

(q) Plutarch. *in Romulo p.* 20.

(r) Perizon. *ad Leg. Vocon. p.* 134.

(s) Gell. *Noct. Att. lib. XV. cap. XXVII.* Vlpian. *Fragm. Tit.* XX. §. *I. et* §. *I. Inst. de testam. ordin.*

(t) Vlpian. *Fragm. Tit.* XI. §. XIV. *L.* 53. *D. de Verb. sign.*

(u) Plato *de Legib. lib.* XI. *p.* 679.

(x) Demosthen. *Orat. de coron.* II. *p.* 983.

(y) Plutarch. *vit. Solon. p.* 90.

(z) L. 11. *D. de lib. et postum.* Theop. *princ. Inst. de Inoff. testam.*

(a) Valer. Max. *lib. VII. cap. VIII.* §. II.

(b) Galuan. *de Vsufr. cap. VIII. num. XIII.*

rum omnium quodammodo domini fuerint. Sed praeterquam quod illud dominium filii familias vix vmbram domini refert, ne colligi quidem inde potest, non licuisse ideo parentibus eos exheredes scribere, ceu recte ostendit V. C. IO. VAN DE WATER (c) et LVC. VAN DE POLL (d). Sui enim dicuntur, non quod iam viuo parente fuerint rerum paternarum domini, sed quasi proprii, natiui, domestici, et quia ipsi parentes veteri iure liberos reuera tamquam res mancipi in dominio habebant, vt eleganter demonstrat BINCKERSHOEKIVS (e). Quum vero saepe contingeret, vt aut illecebrae muliebres et nouercalia delinimenta patris moribundi voluntatem a liberis nihil tale meritis abducerent, aut pater ipse, relicta post tergum humanitate, patrem nefarie exueret: illa testandi exheredandique libertas sensim, vt POMPONIVS (f) ait, *coangustata est*, *vel* INTERPRETATIONE LEGVM, *vel auctoritate iura constituentium*.

§. IX.

Hinc et querela inofficiosi inuenta.

Et liberis quidem, cum praeteritis tum exheredatis iniuste, initio praetor succurrisse videtur. Eo enim pertinere arbitror illa VLPIANI (g), quibus edictum illustrauit: *In contra tabulas bonorum possessione liberos accipere debemus siue naturales siue adoptiuos, si neque instituti, neque exheredati sunt*. De liberis enim suis loqui iureconsultum, vel inde patet, quod paragrapho demum VI. de emancipatis agere incipit, et de iis ita disserit: *Et* SVI IVRIS FACTOS *liberos inducit in bonorum possessionem Praetor*. Verum postea inualuit, vt liberis praeteritis, testamenta ipso iure nulla viderentur (h): ex eoque tempore non amplius suis, sed emancipatis liberis illo praetoris beneficio opus erat (i), quamuis et illi bonorum possessionem nonnumquam peterent, si in prioribus tabulis perfectis exheredati; in posterioribus imperfectis fuissent praeteriti (k). Illud ius quando inductum sit, et quo primum tempore NVLLIVS MOMENTI visa sint testamenta, in quibus filius, potestate testatoris constitutus, praeteritus esset, non adeo expeditum est. Dabimus tamen operam, vt eius originem ex antiquitatis parietinis, quantum quidem fieri poterit, eruamus. Id mihi constat, CICERONIS temporibus adhuc dubitatum esse, an testamentum, filio praeterito, nullum esset habendum. Ita enim speciem huc pertinentem refert TVLLIVS (l): *Quae potuit igitur esse caussa minor, quam illius militis, de cuius morte quum domum falsus ab exercitu nuncius venisset, et pater eius, re credita, testamentum mutasset, et quem ei visum esset, fecisset heredem, essetque ipse mortuus: res delata est ad* cen-

(c) Io. van de Water *Obseru. lib.* I. *cap. XI. p.* 55.

(d) Luc. van de Poll. *de Exher. cap. VII. p.* 21.

(e) Bynckershoek. *de iure occidendi liberos lib. I. p.* 145. *sequ.*

(f) Pompon. *L.* 120. *D. de Verb. Sig.*

(g) Vlpian. *lib. XXXIX. ad Edict. L.* 1. *princ. D. de bonor. possess. contra tab.*

(h) Papinian. *L.* 1. *D. de iniust. rupt. irrit. testam.*

(i) Vlpian. *L.* 1. *§.* 6. *D. de bonor. possess. contra tab.*

(k) Caius *L.* 12. *§.* 1. *D. eod.*

(l) Cicero *de Orat. lib. I, cap.* XXXVIII.

centumuiros, quum miles domum reuenisset, egissetque lege in hereditatem paternam testamento exheres filius. Nempe in ea caussa quaesitum est de iure ciuili, POSSETNE PATERNORVM BONORVM EXHERES ESSE FILIVS, QVEM PATER TESTAMENTO NEQVE HEREDEM, NEQVE EXHEREDEM SCRIPSISSET NOMINATIM? Eiusdem historiae meminit VALER. MAXIMVS *(m)*, additque, filium praeteritum *omnibus non solum consiliis*, (in quatuor enim consilia diuisi erant centumuiri, vt e PLINIO *(n)* discimus) *sed etiam sententiis superiorem discessisse*. Et ex eo tempore factum fuisse videtur, vt ius illud admitteretur in forum, et moribus magis, quam certa lege testamenta, quibus filius familias praeteritus esset, nulla viderentur. Hinc paullo post M. Annaeus, licet alii in adoptionem datus, M. Corseolani patris testamentum, in quo fuerat praeteritus, apud centumuiros rescidit *(o)*: idque deinde alii quoque fecerunt tempore Augusti *(p)*. Et ita quidem filiis praeteritis satis consultum videbatur. Quid vero si nominatim quidem, at iniuste, exheres scriptus filius? Testamentum eiusmodi non iniustum quidem, erat, legibusque aduersum: (quia nulla vmquam lege libera illa testandi facultas restricta fuerat, sed IMPROBVM tamen, INHVMANVM, atque INOFFICIOSVM videbatur. Ea enim vocabula ea in re coniungit CICERO *(q)*. De reliquis vocabulis nullum est dubium: cur vero INOFFICIOSVM adpellari consueuerit eiusmodi testamentum, non adeo notum est. Rem tamen expedit SENECA *(r)*, dum ait: *Sunt, qui ita distingunt, quaedam* OFFICIA *esse, quaedam* BENEFICIA *quaedam* MINISTERIA. BENEFICIVM *esse, quod alienus det: alienus est, qui potuit sine reprehensione cessare:* OFFICIVM *esse filii, vxoris, et earum personarum, quas necessitudo suscitat, et ferre opem iubet.* MINISTERIVM *esse serui, quem conditio sua eo loco posuit, vt nihil eorum quae praestet, imputet superiori*. *Officium* ergo erat veteribus, quidquid cognati cognatis debebant, adeoque testamentum illud INOFFICIOSVM dicebatur, *quod frustra exheredatis liberis, sine* OFFICIO *naturalis pietatis, in extraneas personas redactum esset*, vt illud definit ISIDORVS HISPALENSIS *(s)*. Ex eo itaque dabatur *querela inofficiosi*, quam quum liberi iniuste exheredati apud centumuiros solerent instituere: eam etiam κατ' ἐξοχὴν CENTVMVIRALE IVDICIVM adpellari a SCAEVOLA *(t)*, animaduertimus. Instituta vero hac querela, rescindebantur a centumuiris testamenta inofficiosa, ipsaque etiam legata et datae libertates corruebant, ceu diserte testantur VLPIANVS *(u)* et PAVLLVS *(x)*, quamuis id postea a IVSTINIANO *(y)* demum mutatum sit, qui, rescisso hac querela testamento, solam heredis institutionem cadere, et reliqua omnia rata esse iussit.

§. X.

(m) Valer. Max. *lib. VII. cap. VII. §. 1.*
(n) Plin. *lib. II. Epist. XIV. et lib. VI. Epist.* XXXIII.
(o) Valer. Max. *lib. VII. cap. VII. §. II.*
(p) Idem *ibid.* §. *IV.*
(q) Cicero *lib. I. aduers. Verrem cap.* XLII.
(r) Seneca *de Benefic. lib. III. cap.* XVIII.
(s) Isidor. *Hispal. Orig. lib. IV. cap.* XXIV.
(t) Scaeuola *L. 13. D. de inoffic. test.*
(u) *L. 8. §. 16. D. eod.*
(x) *L. 28. D. eod.*
(y) *Nouell. CXV. cap. III. extremo.*

§. X.

Eius origo.

Origo huius querelae ſpiſſis antiquitatis tenebris etiamnum inuoluitur. Ex praetoris edicto illam arceſſit PITHOEVS (z), quam ſententiam, licet eam non nimis multis ſeſe probaturum, auguratus ſit, adeo tamen probauit RANCHINO (a), vt iis haec edicti verba veluti legitima comminiſci non dubitarit: *Si quis teſtamentum inofficioſum dicere velit, eo, quod iniuſte ſe exheredatum aut praeteritum eſſe queratur, neque ei quarta pars debitae portionis ab inteſtato relicta fuerit, inofficioſi teſtamenti intra quinquennium ei actionem dabo*. Sed vereor, ne vtrumque hic fugiat ratio. Nam primo querela haec non inſtituebatur ad tribunal praetoris, ad quod actiones vere praetoriae pertinebant; ſed ad centumuiros deferebatur, a quibus non actiones ex edicto praetoris deſcendentes, ſed vſucapionum, tutelarum, gentilitatum, agnationum, alluuionum, circumluuionum, nexorum, mancipiorum, parietum, luminum, ſtillicidiorum, teſtamentorum ruptorum, aliaeue huius generis cauſſae, e iure ciuili profectae, cognoſcebantur, vt luculenter docet CICERO (b). Deinde certum eſt, querelam hanc initio biennio (c), ac poſtea circumacto quinquennio, exſpiraſſe: illudque ius etiam ante Conſtantinum valuiſſe, docent VLPIANVS (d) et MODESTINVS (e). Remedia vero praetoria rei perſequutoria, ad reſciſſionem actus geſti tendebant, non niſi annalia erant, ceu actionis reſciſſoriae (f), Paullianae (g), quod metus cauſſa (h), itemque reſtitutionum in integrum (i) exemplis demonſtrat STRYKIVS (k). Denique ipſe PAVLLI (l) textus, quo ſententiam ſuam ſtabiliri credit PITHOEVS, rem haud conficit. Ait enim iureconſultus: *Qui ſui heredes ſunt, ipſo iure heredes, etiam ignorantes, conſtituuntur, vt furioſi, aut infantes, et peregrinantes, quibus bonorum poſſeſſio propter* PRAETORIAM ACTIONEM *non erit neceſſaria*. Quamuis enim hic per actionem praetoriam querelam inofficioſi intelligendam eſſe moneat PITHOEVS: illud tamen vel ideo admitti non poteſt, quod VLPIANVS (m), Paulli aequalis, querelam inofficioſi e praetoris iuriſdictione eſſe diſerte negat, dum ſcribit: *Non putauit Praetor, exheredа-*

(z) Pithoeus *ad Collat. Leg. Moſaic. et Romanar. Tit. XVI.* §. III.

(a) Ranchin. *Edict. perpet. reſtit. lib. V. Tit. III.*

(b) Cicero *de Orat. lib. I. cap.* XXXVIII. *Conf.* Dionyſ. Gothofred. *ad L.* 10. *et* 17. *D. de inoff. teſt.*

(c) Plin. *lib. V.* Epiſt. I. *Ex quo loco ſimul patet, biennium iſtud non demum conſtitutionibus Traiani vel Antoninorum inductum eſſe, ceu exiſtimauit Siccama de iudic. centumuir. lib. II. cap. VI. Rectius hoc biennium ab ordinario tempore vſucapionis immobilium repetit* Io. vande Water. *lib. I. Obſ. cap. XI. pag.* 60.

(d) *L.* 8. §. *vlt. D. eod. praeter quam nullam in Digeſtis mentionem huius quinquennii fieri, fruſtra exiſtimat* Io. vande Water. *lib. I. Obſ. cap. XI. pag.* 61.

(e) Modeſtin. *L.* 9. *D. de querel. inoff.*

(f) *L.* 35. *pr. D. de oblig. et action.*

(g) *L.* 6. §. *fin. et L.* 18. §. 8. *D. quae in fraud. cred.*

(h) *L.* 14. §. 1. *D. quod met. cauſſa.*

(i) *L. fin. C. de temp. in integr. reſt.*

(k) Stryk. *de Action. praeſcript. Sect.* III. *Membr.* III. *Ax.* II. *p.* 326.

(l) Paull. *Recept. Sent. lib. IV. Tit.* VIII. §. *V.*

(m) Vlpian. *L.* 8. *pr. D. de bon. poſſeſſ. contra tab.*

redatione notatos et remotos ad contra tabulas bonorum possessionem admittendos: sicuti nec IVRE CIVILI *testamenta parentum turbant. Sane si velint* INOFFICIOSI QVERELAM *instituere, est in ipsorum arbitrio.* Quum enim hic diserte VLPIANVS hanc querelam et a remedio praetoris, et a iure ciuili, discernat: facile patet, illam ex edicto praetoris deriuari haud posse. Existimo ergo, *actionem praetoriam* apud PAVLLVM nec querelam inofficiosi denotare, nec, quod SCHVLTINGIO (*n*) visum est, hereditatis petitionem praetoriam: sed restitutionem in integrum, quam infantibus atque absentibus contra omissionem querelae inofficiosi dederat ALEXANDER Imperator (*o*), sub quo floruisse Paullum constat. Quum ergo nihil minus ex hoc PAVLLI loco colligi possit, quam quod inde collegit PITHOEVS: certiorem huius querelae originem reperisse sibi visus est CVIACIVS (*p*). Animaduertens enim, legem IV. DIG. de inoff. test. in qua querelae illius caussa et ratio indicatur, e GAII LIBRO SINGVLARI AD LEGEM GLICIAM esse decerptam: acute inde coniecit iureconsultus humanissimus, querelam illam e lege quadam Glicia descendere, quam CAIVS ideo singulari commentario illustrarit. Et sane non ignota olim Romae gens Glicia, cuius praeter LIVIVM, FLORVM, SVETONIVM etiam tabulae Capitolinae (*q*) meminerunt, in quibus ad annum v. c. IↃIIII. laudatur.

M. CLAVDIVS C. F. GLICIA QVI SCRIBA. FVERAT DICTATOR: SINE MAG. EQV.

Vnde et mihi (*r*) aliquando tam digna CVIACII haec coniectura visa est, vt eam ipse quoque aduersus HOTOMANVM (*s*) tuerer. Sed iam, re paullo accuratius expensa, ne CVIACII quidem sententia mihi omni exceptione maior videtur. Praeterquam enim, quod inscriptio illa dubia est: sed quoque ipsa, si ab hoc Dictatore vel alio eiusdem gentis lata fuisset, non GLICIA, sed CLAVDIA, vel certe GLICIANA debuisset adpellari. Antiquitati enim omnino conuenit, quod obseruauit CAR. SIGONIVS (*t*): *Neque enim leges a cognomine adpellantur, vt in* IVS *desinant, sed si id forte fiat, in* ANVS, *vt Grachanae leges, at non Grachiae, et Caesarianae fortasse, non Caesariae: a nomine vero semper, vt Semproniae, Iuliae.* Quibus exemplis a SIGONIO adlatis addi potest lex *Iunia Norbana*. Quum enim alter consul IVNIVS SILANVS, alter L. BALBVS NORBANVS adpellaretur; ab illius nomine & huius cognomine lex dicta est *Iunia Norbana*, non *Iunia*

DE

(n) Schulting. *Iurisp. antiqu. ante Iustin. p.* 408.

(o) Alex. *Imp. L.* 1. C. *de in integr. rest. min.*

(p) Cuiac. *Obseru. lib.* II. *cap. XXI. lib.* III. *cap. VIII. libr.* XIV. *cap. XIV. et in Praelect. Papinian. ad L.* 15. §. 1. D. *de inoff. testam.*

(q) Pigh. *Annal. Tom. II. p.* 50.

(r) *Vid. Praesid. antiqu.* Rom. *lib.* II. *Tit. XVIII.* §. *V. p.* 515. *Tom.* I. *Adsentiuntur etiam Cuiacio* Ant. Augustin. *de Leg. et SC. voce Glicia.* Io. Vinc. Grauina *de Leg. et SC. n. LXXX. p.* 640.

(s) Hotom. *de Legitima Disp. IV. cap.* I.

(t) Car. Sigon. *de Nomin. Rom. p.* 1426. *edit. Gothofr.*

Norbania. Sunt etiam, qui cum DVARENO (*u*) ex constitutionibus principum hanc querelam repetunt: sed iis iam a CORN. BYNCKERSHOEKIO (*x*) ita satisfactum est, vt quidquam addere nihil attineat. Quae quum ita sint, circumspectis rebus omnibus, quae huc facere videntur, subductisque rationibus, hanc feci summam cogitationum mearum, querelam non ex aliqua lege, neque ex praetoris edicto, sed ex interpretatione prudentum, descendere, et ob eam etiam caussam non ACTIONEM, nec CONDICTIONEM, sed QVERELAM esse adpellatam, quae vox, obseruante VOSSIO (*y*), proprie amicis tantum et necessariis tribuitur. Sane *latissimam illam heredes instituendi potestatem, verbis XII. Tabularum tributam, vel* INTERPRETATIONE LEGVM, *vel* AVCTORITATE IVRA CONSTITVENTIVM, *coangustatam esse*, ait POMPONIVS (*z*): vbi *iura constituentes* non alii sunt, quam iureconsulti, quos et aliqui in iure nostro IVRIS AVCTORES (*a*) et IVRIS CONDITORES (*b*) adpellari, intelligimus. Deinde satis luculenter id adparet ex ipsa huius querelae natura, quam instirui oportebat eo colore, quasi turbatae mentis fuissent parentes, quum testamentum ordinarent (*c*). Quo colore profecto opus haud fuisset, si ex lege aliqua aut praetoris edicto descenderet haec actio. Ast videbant iureconsulti, testamenta parentum, in quibus liberi iniuste exheredes scripti, nullo iure posse infirmari. Quum tamen nihilominus liberis eiusmodi succurrendum existimarent: commode in mentem venit, quod furiosi ob turbatam mentem ex lege XII. Tab. (*d*) in agnatorum ac gentilium curatione sint, adeoque etiam ex hac ratione testamenta condere nequeant (*e*). Vnde denuo colligebant, furiosorum testamenta in se nulla esse. Haec omnia quum expediti iuris esse non ignorarent: fingebant, patrem, quum faceret testamentum, non integrae mentis fuisse, idque inde praesumendum putabant, quod liberos nihil tale meritos exheredasset, quodque tam malignum de sanguine suo iudicium in virum sanae atque integrae mentis cadere haud videretur. Hoc commentum, non ad seruandam defunctorum famam, vt vulgo interpretes existimant, sed ad cauillanda legis XII. tabularum verba (*f*) comparatum, quum iis feliciter aliquoties procederet: noua inde nascebatur INOFFICIOSI QVERELA, quae quotidie fere occupabat centumuiros. Et haec quidem est nostra de huius querelae origine sententia, a qua nemo fortassis magis fuit alienus, quam GE. SCHVBARTVS (*g*), qui vllam actionem a iureconsultis inuentam esse, plane negat. Sed quum eam opinio-

(u) Duaren. *ad Tit. de inoff. test. cap. II.*

(x) Binckersh. *Obs. lib.* II. *cap. XII.*

(y) Voss. *Inst. Orat. Lib.* 1. *Cap. VI.* §. II. *Add.* Petr. Colu. *ad* Apulei *Florid.* II. *p.* 180.

(z) Pomp. *L.* 120. *D. de verb. sign.*

(a) Paull. *L.* 3. *D. si pars hered. pet.* Modestin. *L.* 30. *D. de act. emti. L.* 17. *de iur. patr.*

(b) *L.* 25. *C. de nupt. L.* 23. *C. de procurat.*

(c) L. 2. *D. de inoff. test.*

(d) Cic. *Quaest. Tuscul. Lib.* III. *Cap. V.* Vlpian. *Fragm. Tit.* XII. §. II. *L.* 3. *D. de curat. furios.*

(e) *L.* 1. *D. qui test. fac. poss.*

(f) Huber. *Eunom. Rom. ad L.* 2. *D. de inoff. test.*

(g) Ge. Schubart. *Exerc.* II. *de Fat. Iurispr. Rom.* §. *LXIII. sequ.*

nionem iam IAC. RAEVARDVS (*h*) ſolide profligarit, et vel actionum VTILIVM exemplo ſatis conſtet, iureconſultos in locupletando actionum numero ſolertes admodum fuiſſe (*i*): ea de re fuſius hic diſſerere nihil attinet.

§. XI.

Euſdem antiquitas.

Quaerentibus porro, quam antiqua ſit illa querela, et quo demum tempore in foro audiri coeperit, vix quidquam, quod curioſitati noſtrae ſatisfaciat, nobis ſuggerunt annales. Iam libera republica eam inſtitui conſueuiſſe, ex CICERONE (*k*) diſcimus, qui iam anno V. C. IↃLXXXIII. illius meminit, dum ita in Verrem inuehitur: *Quis umquam dixit iſto modo? quis vmquam eius rei fraudem aut periculum propoſuit edicto, quae neque poſt edictam, neque ante edictum prouidere potuit? iure, legibus, auctoritate omnium, qui conſulebantur, teſtamentum P. Annius fecerat, non* IMPROBVM, *non* INOFFICIOSVM, *non* INHVMANVM. Immo iam anno IↃXLII. eam querelam Romanis haud ignotam fuiſſe, e VALERIO MAXIMO (*l*) colligo, qui de C. Calpurnio Piſone ita refert: *Egregia quoque eſt* C. CALPVRNII PISONIS, *praetoris vrbis, conſtitutio. Quum enim ad eum Terentius, ab octo filiis, quos in adoloſcentiam perduxerat, ab uno in adoptionem dato exheredatum, ſe* QVERELAM *detuliſſet: bonorum adoleſcentis poſſeſſionem ei dedit, heredeſque lege agere paſſus non eſt.* Videmus ergo, iam ad C. Calpurnium Piſonem, praetorem vrbanum, eiuſmodi querelam a patre exheredato fuiſſe delatam. Atqui quum tres eius nominis praetores in annalibus occurrant, quorum primus anno V.C. IↃXLII (*m*); alter anno IↃLXVII (*n*); tertius anno IↃCXLIX (*o*) praeturam geſſit: facile patet, de primo loqui VALERIVM, ſiquidem alteri non praetura vrbana, ſed quaeſtiones rerum capitalium; tertio Hiſpania forte obuenerunt, primus autem vere praetor vrbanus fuit (*p*), P. Sulpicio Galba et Cn. Fabio Centumalo Coſſ. id eſt anno IↃXLII. Quae quum ita ſint, iam vltra centum annos ante CICERONEM natam fuiſſe oportet inofficioſi querelam. Ea deinde tam frequenter centumuiros fatigauit, vt nulla magis. Vix vero illuſtrius eius rei exſtat exemplum, quam T. TERTII VIBONIS, cuius inſcriptio exſtat in hoc marmore apud TOMASINVM (*q*).

IOVI

(h) Raevard. *de Auctorit. prud. cap. XII. p.* 021. *Tom.* II.

(i) Vinc. Grauina *de ortu et pr. iur. ciu.* §. *XLIII. p.* 96.

(k) Cicero *L. I. aduerſ. Verrem cap. XLII.*

(l) Valer. Max. *lib. VII. cap. VII. num. V.*

(m) Steph. Vin. Pigh. *Annal. lib. IX. pag.* 181.

(n) Idem *lib. X. pag.* 304.

(o) Idem *lib. XIV. pag.* 151.

(p) Patin. *Famil. Rom. ex num. pag.* 56.

(q) Tomaſin. *de Donar. et Tab. votiu. cap. XXXIII.*

IOVI O. M.
TETTIVS BIVVO
PRO SALVTE
PETRONII MERVLAE
P. PETRONII F.
V. S.

Quum enim is filium C. Tettium infantem e Petronia susceptum exheredem scripsisset: irritum id testamentum reddidit Augustus, filioque subuenit (r). Quam historiam in commentario ad illud marmor egregie illustrat THOM. REINESIVS (s). Vnde certissimum est, satis antiquam hanc querelam, et ex ipsa libera rep. reliquam esse.

§. XII.

Quamuis vero initio non nisi liberis iniuste exheredatis eo modo subueniri coepisset: ius tamen illud, ceu fieri solet, etiam ad alios, non solum agnatos, verum etiam amicos, quos aequitas scriptis heredibus anteferendos esse suadebat, porrectum est. Notum est, filio in adoptionem dato patrem naturalem haud successisse, adeoque, defuncto patre adoptiuo, liberrimam ei fuisse testandi facultatem. Idem ius emancipatis filiis competebat. Quamuis enim ita comparati essent emancipationis ritus, vt ante tertiam emancipationem fiduciam interponeret pater naturalis, eaque caueret, vt emtor fiduciarius filium sibi remanciparet, quo facto pater iura patronatus, adeoque ius succedendi ab intestato pertinebat (t): id ius tamen tantum ad successionem ab intestato pertinebat, neque impediebatur filius adoptiuus, sui iuris factus, quo minus testamentum conderet, et heredes, quos vellet, institueret. Et tamen iam olim, libera adhuc republica, liberorum emancipatorum testamenta querela inofficiosi rescindebantur a patribus naturalibus, ceu exemplum supra e VAL. MAXIMO (u) adlatum ostendit. Nemo porro ignorat, ad liberos hereditatem matris iure XII. tabularum haud pertinuisse, quia nec suos heredes habere poterant feminae (x), adeoque anno demum v. c. IↃCCCCXXXI. Iuliano Rufo et Gauio Orphito coss. (y) cautum esse SC. ORPHITIANO, vt sine in manum conuentione matrum legitimae hereditates ad filios filiasque pertinerent, exclusis consanguineis et reliquis cognatis (z). Et tamen iam multo ante illa tempora liberis a matribus praeteritis querelam inofficiosi permissam fuisse, e VALERIO MAXIMO (a) et PLINIO

Et paullatim etiam ad alios, et maxime fratres, porrecta est.

(r) Valer. Max. *lib. VII. cap. VII.* §. I. I.

(s) Reinef. *Inscript. pag.* XXIII. 1.

(t) Cai. *Inst. lib. I. Tit. VI.* §. III. *Inst. de legit. agnat. success.*

(u) Val. Max. *lib. VII. cap. VII. n. V.*

(x) Vlpian. *Fragm. Tit. XXVI.* §. *VII.*

(y) *Hos coss. huic anno adsignant accuratissimi fastorum auctores Henr. Noris Epist. Consul. pag.* 462. *ap. Graeu. Tom. XI. Antiqu. Rom.* Ant. Pagi *Crit. ad* Baron. *Annal. ad ann. Christi CLXXVIII.*

(z) Vlpian. *l. c.*

(a) Valer. Max. *lib. VII. cap. VII.* §. *IV. et cap. VIII.* §. *II.*

NIO (*b*) constat. Ast praecipue etiam fratribus id datum, vt a fratribus praeteriti querelam inofficiosi instituere possent, et quidem iam pridem ante latam legem nostram et CONSTANTINI M. tempora. Auctor enim est VALERIVS MAXIMVS (*c*), cui soli paene, quae de huius querelae antiquitate scimus, accepta ferimus, *Pompeium Rheginum, virum transalpinae regionis, quum testamento fratris praeteritus fuisset, et ad* COARGVENDAM INIQVITATEM *eius binas tabulas testamentorum suorum in comitio incisas, habita vtriusque ordinis maxima frequentia recitasset, in quibus magna ex parte heres frater esset scriptus, praelegerenturque ei centies et sexagies sestertium, multum et diu inter adsentientes indignationi suae amicos questum, quod ad* HASTAE IVDICIVM *attinuerit, cineres fratris quietos esse passum*. Sensus est, Pompeium Rheginum, a fratre praeteritum, Romam venisse, querelam inofficiosi instituturum: postea tamen, mutato consilio, cineres fraternos turbare noluisse. *Coarguere* itaque *testamenti iniquitatem* idem est, ac inofficiosi querela agere. *Hastae* vero *iudicium* non aliud est, quam iudicium centumuirale, quemadmodum et *centumuiralem* HASTAM *cogere* dicuntur praetor et decemuiri in litibus iudicandis apud SVETONIVM (*d*). Iam equidem, quo tempore vixerit Pompeius ille Rheginus, vix constat. Attamen, quum ipse VALERIVS MAXIMVS imperante Tiberio floruerit: facile patet, trecentos minimum annos ante CONSTANTINI M. aetatem fratres iam consueuisse querela inofficiosi aduersus testamenta fraterna experiri, adeoque hunc Imperatorem non primum fratribus hanc querelam permisisse. Id vero etiam ex ipso iure nostro constat. Dum enim VLPIANVS (*e*) ait, *omnibus, tam parentibus, quam liberis, de inofficioso licere disputare, cognatos vero proprios, qui sint* VLTRA FRATREM, *melius facturos, si se sumtibus inanibus non vexarent, quum obtinendi spem non habeant*: satis superque indicat, fratribus suo aeuo licuisse aduersus testamenta fraterna de inofficioso disputare. Id quod etiam ex alio VLPIANI (*f*) textu elucet, in quo circa inofficiosi querelam plerumque euenire ait, vt in vna eademque caussa diuersae sententiae proferantur, in eiusque rei exemplum addit speciem, *si* AGENTE FRATRE, *heredes scripti diuersi iuris fuerint*. Immo tanto minus mirandum, fratribus permissam esse inofficiosi querelam, quanto certius constat, veteri iure etiam amicis, bene de defuncto meritis, licuisse testamentum eius, non quidem tamquam *inofficiosum*, sed tamquam *ingratum* coarguere, si personae, nullo beneficio testatori cognitae, heredes fuissent institutae. VALERIVS MAXIMVS toto capite octauo agit de testamentis, *quae rata manserunt, quum caussas haberent, propter quas* RESCINDI *possent* (*g*). Atqui iisdem accenset testamenta Q. Caecilii, qui, praeterito Lucullo, bene de se merito. T. Pomponium Atticum heredem scripserat (*h*); T. Marii Vrbinatis, qui Augustum Imp. erga se benefi-

(b) Plin. *lib. V. Epist. I.*
(c) Val. Max. *lib. VII. cap. VIII. §. V.*
(d) Sueton. *Aug. cap. XXXVI.*
(e) Vlpian. L. 1. D. *de inoff. test.*
(f) Vlpian. L. 24. D. *eod.*
(g) Valer. Max. *lib. VII. cap. VIII. princip.*
(h) Idem *l. c.* §. V.

ficentissimum, praeterierat (i); L. Valerii Heptachordi, qui praeteritis aduocatis et patronis suis, togatum hostem, Cornelium Balbum, instituerat (k); T. Barruli, qui Lentulum Spintherem, sibi familiarissimum, nulla ex parte heredem reliquerat (l); et denique M. Popilii, qui Oppium Gallum, ab ineunte adolescentia sibi coniunctissimum, nulla hereditatis parte honorauerat (m). Hos omnes ergo, licet extranei essent, rescindere testamenta potuisse, ait VALERIVS, si voluissent. Quod quo iure facere potuerint, nisi et amicis tum licuisset, inofficiosi querelam instituere, ego equidem non video. Enimuero postea, vt fit, multi ea querela abuti coeperunt, maximeque mali principes, qui non dubitarunt promiscue rescindere testamenta, in quibus ipsi nulla ex parte heredes scripti fuerant. Iam IVLIVM CAESAREM eiusmodi quid statuisse, ait NICEPHORVS CALLISTI (n); Refert enim, illum lata lege cauisse, vt senatorius vir de bonis suis testari haud posset, nisi dimidiam eorum partem principi, qui eo tempore futurus esset, reliquisset. Sed qui in historia Romana non sunt plane hospites, id quidem sibi a NICEPHORO persuaderi haud patientur. Nondum eo tempore certa lege constitutum fuerat, vt respublica vni pareret perpetuo; nec tulisset id Caesaris ingenium, vt actu eiusmodi tyrannico animi sententiam proderet. Procul dubio ergo NICEPHORVM Caii prenomen decepit, vt Caium Iulium Caesarem in Caii Caesaris locum substitueret. De eo enim SVETONIVS (o) refert, quod *testamento primipilarium, qui ab initio principatus Tiberii neque illum, neque se, heredem reliquissent, tamquam* INGRATA *resciderit*. Idem vero deinde sollemne fuit Neroni, de quo idem SVETONIVS (p): *Instituit*, inquit, *vt* INGRATORVM *in principem testamenta ad fiscum pertinerent: ac ne impune esset studiosis iuris, qui scripsissent vel dictassent ea*. Denique et de Domitiano (q): *Confiscabantur*, inquit, *alienissimae hereditates, vel existente vno, qui diceret, audisse se ex defuncto, quum viueret, heredem sibi Caesarem esse*. Quae omnia quum iniquissima essent: meliores, qui sequuti sunt, principes, Traianus puta, Hadrianus et Antonini querelam inofficiosi passim restrinxerunt. De Hadriano sane memoriae prodidit SPARTIANVS (r), eum hereditates eorum, qui liberos haberent, respuisse, tantum abest, vt testamenta aliorum, in quibus ipse fuisset praeteritus, tamquam ingrata resciderit. Idem procul dubio et successores fecerunt. Quo factum est, vt Alexandri Seueri temporibus ab VLPIANO (s) traditum sit, ne cognatis quidem vltra fratres, nedum amicis et familiaribus licere de inofficioso disputare.

§. XIII.

(i) Idem §. *VI.*
(k) Idem §. *VII.*
(l) Idem *l. c.* §. *VIII.*
(m) Idem *ibidem* §. *IX.*
(n) Niceph. Callist. *Hist. Eccl. lib. III. cap. XXXI.*
(o) Sueton. *Calig. cap. XXXVIII.*
(p) Sueton. *Neron. cap. XXXII.*
(q) Sueton. *Domit. cap. XII.*
(r) Spartian. *vit. Hadr. cap. XVIII.*
(s) Vlpian. L. 1. D. *de inoff. test.*

§. XIII.

IO. VAN DE WATER sententia expensa.

Et haec quidem de ipsa huius querelae origine et progressu monere visum est. Quum vero et vir doctissimus, IOANNES VAN DE WATER (t), ex instituto hanc rem egerit: licebit iam ea, quae ipsi in mentem venerunt, paullo accuratius expendere, vt, an acu rem semper tetigerit, eo clarius perspici possit. Primo ergo dum huius querelae originem ad centumuiros refert, mea quidem sententia, non parum errat. Quamuis enim centumuiri de hereditatibus cognoscerent, non tamen licebat iis, tamquam iudicibus, nouas actiones vel inuenire, vel praetoris ad exemplum edictis proponere. Querela vero inofficiosi ab iis admissa est ideo, quod color, quo illam obducere solebant, efficeret, vt ex XII. tabulis fluere, aut saltim iisdem haud repugnare videretur. Addit equidem vir clarissimus, stante republica, fictum illum dementiae colorem nondum inualuisse, excogitatum quippe a iurefconsultis, quos aetas Iulii Caesaris et Augusti admirata sit. Sed haec quidem nullum, nisi in dicentis auctoritate, inueniunt praesidium. Vnde enim didicit vir eruditissimus, ea demum aetate hunc colorem inualuisse? Siue ipsam querelam stante republica ignotam fuisse existimat, siue colorem hunc demum postea accessisse credit Vtrumque falsum esse adparet. Ad illud enim quod attinet, alia omnia iam supra ex CICERONE et VALERIO MAXIMO demonstrauimus. Hoc vero si statuit VAN DE WATER, scire velim, quo iure, salua lege XII. tabularum, haec querela, libera adhuc republica, admitti potuerit? Accedit, quod ipse doctissimus auctor quartae legitimae originem cum CLAVDIO CHIFLETIO (u), IANO A COSTA (x), et ANT. SCHVLTINGIO (y), ad legem Falcidiam refert, quam Cn. Domitio Caluino et C. Asinio Pollione Coss. anno V. C. IↃCCXIV. latam esse, vel ex DIONE (z) constat. Si vero ineunte Augusti principatu haec quarta legitima inualuit, quid opus erat colore isto fictae dementiae? Cur post ea demum tempora de inueniendo isto laborauerint? quum longe expeditius liberis suppeteret agendi fundamentum, quod scilicet legitimam hereditatis paternae portionem non haberent. Quare non praestitisse arbitror virum doctissimum, quod inscriptio istius obseruationis, ceteroquin eruditissimae, promittit, siquidem de origine querelae inofficiosi eiusque aetate vix quidquam, quod sit operae praetium, attulit, et vbique coniecturas potius, quam argumenta vendidit lectoribus.

§. XIV.

Quando olim haec querela locum habuerit.

Redimus iam ad querelam inofficiosi fratribus competentem, quam ante CONSTANTINI M. tempora vsu frequentatam esse, supra demonstrauimus. Iam scire nostra interest, quibus demum conditionibus a fratribus

(t) Io. van de Water *Obseru. lib.* I. *cap.* XI.

(u) Claud. Chifflet. *de legitima port. cap.* III.

(x) Ian. a Costa *ad princ. Inst. de inoff. test.*

(y) Ant. Schulting. *Iurispr. anteiust. p.* 381.

(z) Dio Cass. *Lib. XLVIII. p.* 430.

bus instituui potuerit, et quid noui ea in re CONSTANTINVM constitutio- zit contra
ne inuectum sit? Sunt, qui praelationem tantum turpium personarum ab testamen-
hoc imperatore prohibitam existimant, quum ante hanc constitutionem tum frater-num.
contra quoscunque heredes extraneos agi a fratribus potuerit. Sed e VALERIO MAXIMO (*a*) constat, iam olim, libera adhuc rep. praecipue a centumuiris quaesitum esse in hac caussa, an persona humilis vel turpitudine insignis propinquis fuerit praelata. Hinc vbi de Pompeio Rhegino, inofficiosi querela contra fratris tabulas acturo, loquitur, statim addit: *Et erant ab eo instituti heredes, neque sanguine patrio pares, neque proximi, sed et alieni et* HVMILES, *vt non solum flagitiosum silentium, sed etiam* PRAELATIO *contumeliosa videri posset* (*b*). At postea non tam de vilitate heredum, quam statu eorumdem quaeri coepit, si quando a fratribus de inofficioso disputaretur. Tum demum enim victoriam sibi spondere poterant fratres praeteriti, si quis vel *seruilis conditionis*, vel *non municeps* heres fuisset institutus. Discimus hoc ex fragmento PAVLLI (*c*), in quo primus IAC. GOTHOFREDVS (*d*) haec antiqui iuris vestigia notauit. Ait enim ibi iureconsultus: *Quantum ad inofficiosi liberorum vel parentum querelam pertinet, nihil interest, quis sit heres scriptus, ex* LIBERTIS, *an* EXTRANEIS, *vel* MVNICIPIBVS. Quae verba διὰ διαστολὴν nihil indicant aliud, quam in fratrum querela permultum interfuisse, liberne, an extraneus vel municeps in tabulis heres scriptus fuerit. Fratribus ergo, ceu ex hac quantiuis pretii lege adparet, anteferri non poterant SERVI, etiam cum libertate instituti, tam leuis quippe existimationis, vt non hominibus, sed rebus mancipi, vel possessionibus accenserentur (*e*), vnde notum illud IVVENALIS (*f*):

O demens, ita seruus HOMO *est?*

Nec magis fratribus praeferendi videbantur EXTRANEI; quo vocabulo quidem alias in iure nostro adpellantur, quicumque testatoris iuri subiecti non sunt, vel certe, qui nullo ei cognationis vinculo iuncti (*g*): neutram tamen vocabuli notionem hic locum inuenire arbitror. Quid enim opus erat monere, fratribus anteferri potuisse liberos suos? Aut si contra omnes, nulla propinquitate sanguinis iunctos, querela hac experiri licuit fratribus, quid opus fuit, seruos et non municipes separatim nominare, quum vtrique iam extraneorum nomine contineantur? Existimauerim itaque, *extraneum* hic a PAVLLO opponi municipi, eumdemque adeo esse ac *non municipem*. SEXTVS enim POMPEIVS (*h*), veterum verborum peritissimus, EXTRARIVM esse ait, *qui extra*

(a) Valer. Max. *Lib. VII. Cap. VII.* §. *VI. et VII.*
[b] Idem *Lib. VII. cap. VIII.* §. *IV.*
[c] Paul. *L.* 31. §. 1. *D. de inoff. test.*
[d] Gothofr. *ad L.* 1. *C. Theod. de inoff. test. Tom. I. p.* 171.
[e] Vlpian. *Fragm. Tit. XIX.* §. I. Bynkersh. *de rebus mancipi et nec mancipi Cap. V. p.* 115. *opusc.*
[f] Iuuenal. *Sat. VI. v.* 221.
[g] Brisson. *de verb. Signif. voce Extraneus.*
[h] Sext. Pompei. *de verb. veter. p.* 1373. *edit.* Dion. Gothofr.

extra forum, *Sacramentum*, *iusque sit*, id est, qui nec eodem foro vtatur, nec eidem municipali reip. sacramentum dixerit, nec denique particeps sit reliquorum eiusdem municipii iurium. *Extrarios* vero et *extraneos* in iure nostro promiscue vsurpari, ex textibus constat quam plurimis (*i*). Et alibi etiam in iure nostro EXTRANEI sunt homines alterius prouinciae (*k*), ceu obseruauit LVC. VAN DE POLL (*l*). Ex quo satis patet, cur extraneis municipes opponat PAVLLVS, negetque, fratres de inofficioso disputare posse, nisi vel seruus vel extraneus heres fuerit institutus; quum contra ea in liberis perinde fuerit, liberne an seruus, extraneus an municeps, heres fuisset scriptus. Atque inde simul insignem lucem capit fragmentum VLPIANI (*m*), vbi *circa hanc querelam plerumque euenire ait*, *vt in vna atque eadem caussa diuersae sententiae proferantur*, additque exemplum, *si* FRATRE *agente*, *heredes scripti* DIVERSI IVRIS *fuerint*, tunc enim fieri, *vt pro parte testatus*, *pro parte intestatus*, *decessisse videatur frater defunctus*. Species enim, qua haec lex illustranda, non alia est, quam si quis, fratre praeterito, heredes quosdam seruos, quosdam liberos, eosque alios extraneos, alios municipes instituerit. Tunc enim rescisso testamento, pro ea parte, qua serui et extranei instituti, cadebat heredis institutio; pro altera, qua liberi homines, iique municipes, scripti, rata ac firma habebatur, adeoque testator pro parte testatus, pro parte intestatus, videbatur decessisse. Hoc est illud ius antiquum, quod proxime ante CONSTANTINVM circa querelam inofficiosi viguisse, accurate, vt solet, ostendit GOTHOFREDVS. Enimuero diuortium ab hac opinione denuo facit IO. VANDE WATER (*n*), qui haec omnia gratis a GOTHOFREDO tradi existimat. Praeterquam enim, quod ex multis digestorum legibus (*o*) constet, fratribus nulla addita limitatione querelam hanc fuisse permissam, ante Constantinum M. nec e PAVLLI quidem et VLPIANI textibus, quos Gothofredus adlegauit, colligi posse existimat, fratribus tantum aduersus seruos et extraneos querelam competiisse, quandoquidem in posteriore alia species, vbi scripti heredes aliud atque aliud ius sortiantur, fingi possit, ex priore vero non nisi ἐκ διαστολῆς ratiocinetur GOTHOFREDVS, qualia argumenta in iure valde periculosa esse soleant. Sed vereor, vt victas manus dare cogatur GOTHOFREDO. Leges, quas allegat WATERVS, fratrum tantum obiter meminerunt, limitationem vero, qua earum querela restringenda sit, neque addunt, neque aliquam fuisse negant. In LEGE XXIV. D. DE INOFF. TEST. speciem quidem aliquam fingi posse adfirmat, sed eam audire ego, quam fingere malim. *Multa*, inquit WATERVS, *accidere possunt*, *quibus heredes aliud atque aliud ius sortiri debeant*. *Fac*, *tribunalia centumuirorum diuisa esse*, *et in illo fratrem agen-*

[i] *L.* 36. *D. de bon. libert. L.* 78. *pen. D. de Legat.* 2.

[k] *L.* 3. *D. de Offic. praesid. iuncta L.* 11. *D. de custod. et exhib. reor.*

[l] Luc. vande Poll. *de Exhered. cap.* LXI. §. VI. *p.* 441.

(m) Vlpian. *L.* 24. *D. de querel. inoff.*

(n) Io. vande Water *Obs. lib.* I. *cap.* XII. *p.* 70.

(o) *L.* 1. *L.* 6. *princ. L.* 8. §. 5. *D. de inoff. testam. L.* 21. *C. eod.*

agentem vincere, in altero succumbere. Vid. Plin. *6. Epist.* 33. *uti hoc et similibus exemplis liquidum fecit* Anton Faber. *in Rationalib. ad h. l.* Sed fingamus, quod fingi vult WATERVS, diuisa esse centumuirorum consilia, in altero fratrem superiorem, in altero inferiorem discedere: an ideo heredes scripti dici possunt DIVERSI IVRIS? Homines *diuersi iuris*, mea quidem sententia, non sunt, qui diuersas sententias in iudicio audiunt, sed qui non vnius eiusdemque status sunt, adeoque, ratione statuum illorum diuersis iuribus vtuntur v. c. serui ac liberi, extranei ac municipes, peregrini et ciues. Quod ad PAVLLI textum attinet, non ignorare quidem ait his sacris initiatos, argumenta ἐκ διαστολῆς petita esse valde periculosa: sed aut non initiatus sum his mysteriis, aut argumentum ἐκ διαστολῆς, si plura membra fingi nequeant, omnium firmissimum est. Hinc si quis dixerit: *in codicillis nihil interesse, testes sollemniter rogati sint, nec ne*: ego quidem non video, quid periculi subsit, si ἐκ διαστολῆς inde colligam, in testamento testes sollemniter esse rogandos. Suo ergo more et hic agit Io. VAN DE WATER, dum Gothofredum, argumentis firmissimis subnixum, solis coniecturis profligare contendit.

§. XV.

Iam facile adparebit, quid vel noui sanxerit, vel e veteri iure retinuerit CONSTANTINVS. Non enim tam nouum ius inuenit, quam vetus in vsum reuocauit. Quum enim proxime ante sua tempora solos seruos et extraneos, id est, non municipes, fratribus anteferri haud posse intelligeret: maluit Imperator, vt secundum antiquam obseruantiam tum demum fratribus liceret defunctorum fratrum testamenta rescindere, si personae, quibus inustas esse constituerit turpitudinis notas, heredes scriptae fuissent. Denuo hic in alia omnia discedit Io. VANDE WATER *(p)*, existimans, iam olim fratribus germanis hanc querelam competiisse, et competere etiamnum, siue turpis, siue alia quaecumque honesta persona fuerit heres scripta, adeoque hac in specie nullum inter parentes, liberos et fratres germanos intercessisse discrimen: CONSTANTINVM vero id ius porrexisse etiam ad fratres consanguineos, sed ita, vt iis non nisi ea lege hanc querelam concesserit, si turpis persona illis fuerit praelata. Enimuero nec hac in re admittenda videtur viri eruditissimi sententia. In ipsa enim genuina CONSTANTINI M. epistola, quam supra e CODICE THEODOSIANO *(q)* protulimus, non consanguineorum sed *germanorum* fratrum fit mentio: *Fratres vterini*, inquit Imperator, *ab inofficiosi actionibus arceantur, et* GERMANIS *tantummodo fratribus aduersus eos duntaxat institutos heredes, quibus inustas constiterit esse notas detestabilis turpitudinis, agnatione durante, sine auxilio praetoris petitionis aditus referetur*. Iam equidem in aurem nobis dicit vir laudatissimus, per ger-

Constantinus M. non tam nouum ius reperit quam vetus in vsum reuocauit.

(p) Io. vande Water *Obseru. lib. XII. cap. 1. pag. 67.*

(q) L. 1. C. Theod. *de inoff. test.*

manos hic significari consanguineos, seu eodem patrè saltim progenitos, eamque notionem tum iuris tum litterarum auctoribus frequentissimam esse, e CVIACIO (*r*), IAC. GOTHOFREDO (*s*), et ECKIO (*t*) obseruat: verum, quamuis id facile largiamur, nec negemus, vere consanguineos intellexisse CONSTANTINVM: nemo tamen sibi aeque facile persuadebit, hoc ambiguo vocabulo vsurum fuisse imperatorem, si germanos a consanguineis distinguere voluisset. Germanos fratres ait de inofficioso disputare posse, si turpis persona fuerit instituta: vterinis vero id concedi posse, negat. Quis ergo ex his verbis eum sensum eliciet, germanos semper, vterinos numquam, consanguineos, turpi duntaxat persona herede scripta, agere posse? Non ergo de discrimine germanorum et consanguineorum agit Imperator, sed germanorum nomine et germanos proprie sic dictos, et consanguineos complectitur, iisque querelam inofficiosi, more maiorum, concedit, si turpis persona illis praelata fuerit. Id vero nouum plane est, quod turpibus personis etiam leui nota adspersas, et libertinae conditionis homines iunxit: cuius rei quas rationes habuerit, eadem nobis cura in posterum dispiciendum videtur.

§. XVI.

Cur personas turpes et leuiter notatas fratribus anteferri noluerit?

Vt ergo de hac etiam quaestione disseramus, ipsa huius legis ratio non aliunde rectius, quam ex ipsis legis verbis, intelligi poterit. Genuina vero, quae in CODICE THEODOSIANO (*u*) superest, CONSTANTINI M. epistola ea omnia fratribus tradi iubet, QVAE PER TVRPITVDINEM AVT ALIQVAM LEVEM NOTAM CAPERE NON POSSIT INSTITVTVS. Ex his vero verbis manifestum est, legem quamdam exstitisse, qua cautum fuerit, vt personae turpes, vel leuiter saltim notatae, incapaces quarundam hereditatum essent, et ad hanc ipsam legem respicere CONSTANTINVM. Non enim iubet, vt personae turpes institutae in posterum nihil capiant, fratre defuncti adhuc superstite: sed personas quasdam fratribus anteferri vetat, et eas quidem, quae iam tum *per turpitudinem vel aliquam leuem notam capere non possint*. Ex quo cosequitur, vt legem aliquam, qua personae eiusmodi ab hereditatibus quibusdam arceantur, in animo habuerit CONSTANTINVS. Idem ex altera quoque eiusdem epistola (*x*) colligitur, qua fratres de inofficioso disputare finit aduersus personas, QVIBVS INVSTAS ESSE CONSTITERIT NOTAS DETESTABILIS TVRPITVDINIS. Quo loco vox *detestabilis* non aliud videtur denotare quam *intestabilis*. Haec enim vocabula promiscue solent vsurpari apud veteres. Quomodo vero constare potuit, personis quibusdam inustas esse notas detestabilis turpitudinis, nisi lex quaedam hac de re exstitis-

(r) Iac. Cuiac. *Obseru. lib. XI. cap. XXVI.*

(s) Iac. Gothofred. *ad d. L. 1. Cod. Theod. eod.*

(t) Eck. *in Princip. Pandect. ad tit. de grad. et ad fin. in fin.*

(u) L. 3. Cod. Theod. *de inoffic. testam.*

(x) L. 1. Cod. Theod. *de inoff. testam.*

tiffet? Atqui nulla vmquam lex perſonas quaſdam ob turpitudinem capere vetuit, quam PAPIA POPPAEA, in qua multa de ſolidi capacitate, maxime inter virum et vxorem, turpitudine aut leui nota inſignitam cauta fuerant. Quare ex ea demum lucem foenerabimur legi CONSTANTINI.

§. XVII.

Ante eam legem uxores plebeias et non libertinas ducere licebat.

Scilicet antiquiſſimis temporibus, fluctuante adhuc inter patricios et plebem republica, non erat inter vtrumque ordinem matrimoniorum communio. In ipſis enim XII. Tabulis lege cautum fuerat, PATRIBVS CVM PLEBE CONNVBII IVS NE ESSET (y). Poſtea, quum plebs ſatis animaduerteret, legem illam ad ſtabiliendum patriciorum dominatum diſſociandoſque ciuium animos vnice eſſe comparatam: anno ab V. C. CCCVIII. inter tribunicios C. Canuleii tumultus lex perlata eſt, vt promiſcua in poſterum eſſent inter patricios plebemque coniugia (z): Quamuis vero ex eo tempore, maxime, quum plebeii honores, magiſtratus, ſacerdotia patriciis extorſiſſent, ſatis frequenter gente ſua enuberent patriciae, nec raro patricii, et qui poſtea nouum ordinem conſtituere coeperunt, ſenatorii viri plebeias domum ducerent: non ferebat tamen Romana grauitas, vt ingenuus ſanguis ſeruarum libertinarumque vt et turpium perſonarum commercio contaminaretur. Hinc ex LIVIO (a) diſcimus, Hiſpalae Fecenniae libertinae SC. eſſe conceſſum, vt nubere poſſet ingenuo. Quali s. c. ſane haud fuiſſet opus, ſi licita tum fuiſſent inter ingenuos et libertinas connubia. Enimuero ex quo inter ciuiles tumultus in peius ire coeperat vetus Romanorum diſciplina: eo ſenſim res redierat, vt et ſenatorii ordinis viri, nedum reliqui ingenui, libertinas, lenas, aliaſque ex vltima faece mulierculas ducerent. M. ſane Antonio grauiter id exprobrat CICERO (b), quod in libertinae haeſerit amplexibus. *Sed hoc*, inquit, *a te commemoratum puto, vt te infimo ordini commendares, quum te omnes recordarentur* LIBERTINI GENERVM, *et liberos tuos nepotes Q. Fabii libertini hominis*. Quod exemplum quin plures alii tunc ſequuti ſint, dubitare nos haud patitur temporum illorum conditio.

§. XVIII.

Poſtea ſenatoribus libertinarum ingenuis turpium perſonarum nuptiis interdictum eſt?

Ne itaque in publicum dedecus vergeret illa nuptiarum licentia, Auguſtus primo quidem anno V. C. IↃCCXXV. legem Iuliam de maritandis ordinibus tulit (c), quam ita deſcribit HORATIVS (d):

Diva producas ſubolem, patrumque
Proſperes decreta ſuper iugandis
Feminis, proliſque nouae feraci
Lege marita.

Hh 2 Enim-

(y) Dionyſ. Halic. lib. X. Antiqu. Rom. extremo.
(z) Liuius lib. IV. cap. V.
(a) Liuius lib. XXXVIII. cap. VI.
(b) Cic. Philipp. II. cap. II.
(c) Dio Caſſ. lib. LIV. pag. 608.
(d) Horat. Epod. XVIII. v. 17.

Enimuero quum hanc legem iterum iterumque tulisset Augustus, eamque, SVETONIO (*e*) teste, prae tumultu recusantium perferre non posset, nisi demta lenitaue parte poenarum, et vacatione triennii data, auctisque praemiis: demum anno IↃCCLXII. lex perlata est, M. PAPIO MVTILO et Q. POPPAEO SECVNDO (*f*) coss. ex Kal. Iul. suffectis, ceu marmora capitolina apud STEPH. VIN. PIGHIVM (*g*) ostendunt, unde ea lex PAPIA POPPAEA; et, quia simul lex Iulia de maritandis ordinibus in illam migrauerat, IVLIA et PAPIA dicta est. Ea itaque cautum est inter cetera, *vt omnibus ingenuis, praeter senatores, eorumque liberos, libertinam vxorem habere liceret* (*h*). Ceterum ipsa legitima huius capitis verba partim PAVLLVS (*i*) seruauit, partim ex aliis auctoribus restituit GOTHOFREDVS (*k*), ex iisque intelligimus, I. senatoribus eorumque filiis, nepotibusque ex filio, pronepotibusque ex nepotibus filio natis interdictum esse connubio cum libertinis, iisque, quae ipsae, quarumue pater materue artem ludicram faceret fecerit, vt et earum, quae palam quaestum corpore facerent fecerint. Deinde ex iisdem fragmentis discimus II. senatorum filias neptesque ex filio, proneptesque ex nepotibus filio natis, per hanc legem nubere haud potuisse libertinis, iisque, qui ipsi, quorumue pater materne artem ludicram facerent fecerint. Denique III. eadem lex reliquis ingenuis libertinas quidem vxores permittebat, (id quod DIONE (*l*) teste ideo tum e republica visum est, ὅτι πλεῖον τὸ ἄρρεν τοῦ θήλεως τοῦ εὐγενοῦς ἦν: *quoniam masculi ingenui numerum ingenuarum feminarum multo anteibant*) iisdem tamen interdicebat nuptiis cum lenis, a lenone lenaue manumissis, iudicio publico damnatis, in adulterio deprehensis, et si quae artem ludicram facerent fecerint (*m*). Licebat ergo ex eo tempore ingenuo etiam minori libertinam vxorem ducere, quin et matrimonii caussa ancillam manumittere. Quod ius non e lege Aelia Sentia, ceu ex male intellecto INSTITVTIONVM loco (*n*) vulgo colligunt, sed ex SC. quodam, ad legem Papiam Poppaeam confecto (*o*), profectum est. Hinc ex eo tempore non pauca exstant vetusta marmora, in quibus haec et similia legimus (*p*): SALVIAE NYMPHIDIAE LIBERTAE SVAE ET CONIVGI OPTIMAE B. M. DE SE et L. item: SEPTIMVS IVLIANVS CONIVGI et LIBERTAE KARISSIMAE. item L. AEBVTIVS FELIX FECIT SIBI ET HELPIDI LIB. CONIVGI KARISSIMAE. Enimuero non omnibus promiscue libertinis iungi ingenuos volebant Romani.

(e) Sueton. *August. cap.* XXXIV.
(f) *Non* Secundus *sed* SECVNDINVS *vocitur in numis apud Hub. Golz. Fast. Consf. et triumph. p.* 229. *et sequ.*
(g) Pigh. *Annal. Rom. p.* 10.
[h] Dio Cass. *lib. LIV. p.* 608. Gaius *L.* 22. *D. de nupt.*
[i] *L.* 44. *D. de ritu nupt.*
[k] Gothofred. *Leg. Pap. Popp. p.* 27.
[l] Dio Cass. *lib. LIV. pag.* 608.
[m] *L.* 43. *de ritu nupt.*
[n] §. 5. *Inst. qui et ex quib. causs. manum. non licet.*
[o] *Tempore Legis Aeliae Sentiae latae nondum libera erant inter ingenuos et libertinas matrimonia. Ex SC. quodam id ius esse, patet ex L.* 13. *fin. D. de manum. vind.*
[p] Reines. *Inscript. pag.* IↃCCLIX. *n.* 131. *p.* IↃCCLX. *et* IↃCCLXXIII.

mani. Hinc tametsi patronus honeste duceret libertam: tantum tamen abest, vt liberto licuerit patronae, patroniue vxoris vel filiae adfectare nuptias, vt potius, si id conatus esset, pro dignitate personae metalli poena, vel operis publici, PAVLLO (q) teste, coerceretur, nisi forte ipsa personae vilitas hanc seueritatem videretur dissuadere (r). Multo minus ingenuis viris ducere licebat *lenas*, ipsa quaestus turpitudine infames, *a lenone lenaue manumissas*, quippe quae quaestum corpore fecisse et publicae patuisse libidini praesumebantur, *publico iudicio damnatas, vel in adulterio deprehensas*, quibus ne mica quidem existimationis supererat, et *quae* denique *artem ludicram vel facerent* in praesente, *vel* olim *fecissent*: nam et hunc quaestum tamquam turpem et honestis feminis indignum adspernatos esse Romanos, vel e CORNELIO NEPOTE (rr) discimus.

§. XVIIII.

Quum vero lex, sanctione poenali haud munita, imperfecta sit (s): poenas haud leues illis minatur lex PAPIA POPPAEA, qui se eiusmodi personarum connubio commercioque polluissent. Praeterquam enim, quod liberi, ex eiusmodi matrimonio quaesiti, natiue sui heredes non essent (t), nec parentibus prodessent ad consequenda fecunditatis praemia (u): ipsi etiam coniuges *neque hereditatem, quae eis lege obuenisset, neque legatum, neque inter se quidquam capiebant*. Qua de re praeclarus exstat VLPIANI (x) locus, quem, quia ad interpretandam legem nostram egregie facit, integrum adscribere iuuat: *Aliquando nihil inter se* CAPIVNT *coniuges: id est, si contra legem Iuliam Papiamque Poppaeam contraxerint matrimonium, verbi gratia, si* FAMOSAM *quis vxorem duxerit, aut* LIBERTINAM *senator*. Nec inter se tantum nihil capiebant coniuges eiusmodi impares, ceu ex VLPIANO quis posset colligere, sed ne hereditates quidem legitimas, et legata, ab aliis sibi relicta, accipiebant, vt ex fragmentis quibusdam veterum iureconsultorum (y) acute colligit IAC. GOTHOFREDVS (z).

Qui contra hanc legem personas vel turpes vel leuiter notatas duxerant, nihil poterant capere.

§. XX.

His ergo praemissis, iam non adeo difficile explicatu videbitur, quales in lege nostra sint personae, quae per TVRPITVDINEM, aut ALIQVAM LEVEM NOTAM CAPERE NON POSSVNT? Non aliae videlicet, quam quas lex PAPIA POPPAEA notauerat. Per *turpitu-*

Quaenam personae ob turpitudinem vel leuem notam capere non potuerint.

[q] Paull. *Recept. Sent. lib.* II. *Tit.* XIX. §. IX.
[r] Papinian. *L.* 13. *D. de ritu nupt.*
[rr] Corn. Nep. *praefat.* §. IV. V.
[s] Vlpian. *Fragm. Tit.* I. §. I.
[t] Paull. *Recept.* Sent. *lib.* IV. Tit. VIII. §. IV.
[u] *L. XXXV*II. §. *V*II. *l.* 37. 57. *D. de oper. libert.*
[x] Vlpian. *Fragm. Tit. XVI*. §. II.
[y] *L.* 130. *D. de verb. signif. L.* 79. *D. de adquir. heredit. L.* 38. *D. de mort. causs. donat.*
[z] Iac. Gothofr. *Leg. Pap. Popp. cap.* IV. *p.* 276.

pitudinem capere non poterant personae, quarum a nuptiis quosuis ingenuos abstinere oportebat; vnde ab VLPIANO etiam FAMOSAE adpellantur. Propter *aliquam vero leuem notam* omnes illi, quibus senatores senatorumque filii et filiae honeste iungi non poterant. Iam pridem enim inter infamiam vel turpitudinem, et leuem notam, discrimen statuerant Romani. Accurate illud obseruat NEPOS (*a*), dum ait: *Quae omnia apud nos partim* INFAMIA, *partim* HVMILIA *atque ab honestate remota ponuntur*: vbi humile nihil aliud quam leuem notam significare, ex antecedentibus verbis, vbi de mulieribus, artem ludicram facientibus, loquitur, clarissime adparet. Eodem modo distinguit VLPIANVS (*b*): *Si persona honesta sit, remittitur et satisdatio, et maxime si substantia modica sit: si autem patroni persona* VVLGARIS *vel* MINVS HONESTA *sit, ibi dicendum est, satisdationem locum habere*. Hic quoque personae *minus honestae* sunt infames; *vulgares* leuiter notatae. Alia exempla addere nihil attinet. Prouide ergo Augustus ingenuos infamibus; senatores et senatorum posteros humilibus, vulgaribus vel leuiter notatis iungi prohibuit. Et hi ipsi sunt, quos *per turpitudinem vel leuem notam capere non posse* ait CONSTANTINVS, quosque ideo et fratribus anteferri vetat.

§. XXI.

Per turpitudinem habebantur incapaces lenones et lenae a lenonibus manumissae.

Per turpitudinem ergo capere haud poterant LENAE, ac, quod par ratio exigit, LENONES, qui mulieres quaestuarias prostituebant (*c*), siue ipsi per se, siue alterius nomine id vitae genus exercerent (*d*), siue principaliter hunc quaestum facerent, siue cauponam exercentes corpora quaestuaria in tabernis haberent (*e*). Hos enim omnes infamia iam praetor notauerat (*f*). Et quid quaeso eo hominum genere turpius? quid ad omne scelus procliuius? quibus fraudes, periuria, pestilentissimaeque libidines ludus et iocus erant. Omnes sane, quibus aliquis honestatis sensus erat, ab hac execranda ciuitatis sentina abhorrebant; ceu vel ex illis parasiti verbis apud PLAVTVM (*g*) adparet:

Idem genus est lenonum inter homines, meo quidem animo,
Vt muscae, culices, pedesque pulicesque, cimices.
Odio et malo et molestiae; bono vsui estis nulli.
Nec vobiscum quisquam in foro frugi consistere audet,
Qui consistit, culpant eum, consputatur, vituperatur.
Eum rem fidemque perdere, tametsi nihil fecit, aiunt.

Eodem loco habebantur a LENONE vel LENA MANVMISSAE, quum et has non modo seruilis conditio dehonestare, sed et publicae libidini prostitutas fuisse, verosimillimum videretur. Quin tanto magis intere-

[a] Nep. *Praef* §. *V.*
[b] *L.* 5. §. 1. *D. de legit. tutor.*
[c] *L.* 42. §. 7. *D. de rit. nupt.*
[d] *L.* 12. §. 8. *D. eod.*
[e] *L.* 43. §. 9. *D. eod.*
[f] *L.* 1. *D. de his qui not. infam.*
[g] Plaut. *Curcul. Act. IV. Scen.* II. *v.* 13.

referat reipublicae, mulieres, e lupanari prodeuntes, infamia notari; quo sollemnius erat adolescentibus, amicas vel vi, vel pretio, a lenonibus abducere, easque, tamquam ingenuas vxores, sibi deligere. Hae enim fraudes tam erant Romae frequentes, vt vix fabulam excogitarent comici, in qua non fallacia eiusmodi poneretur ob oculos. Vnde PLAVTVS (h):

Spectatores, ad pudicos mores facta haec fabula est,
Neque in hac subagitationes sunt, vllaue amatio.
Nec pueri suppositio, nec argenti circumductio.
Neque vbi amans adolescens SCORTVM LIBERAT, *clam suum patrem.*
Huiusmodi PAVCAS *reperiunt poetae* COMOEDIAS.

Quamuis enim comici Graecorum potius, quam Romanorum, res in fabulis ob oculos posuerint: soliti tamen sunt eiusmodi praecipue vitia producere in scenam, quae Romae erant frequentissima, et oblique notare mores Romanorum, in peius ruentes, adeo vt saepe ad antiquae comoediae licentiam adsurgerent, ceu vel e BACCHIDE PLAVTI (i) constat, et iam a IVL. CAES. SCALIGERO (k) praeclare est obseruatum.

§. XXII.

Iudicio publico damnatae et in adulterio deprehensae.

Porro et IVDICIO PVBLICO DAMNATAS, et IN ADVLTERIO DEPREHENSAS, infamia notat lex Papia Poppaea. Et de prioribus quidem iam Praetor (l) ita edixerat: *Qui in* IVDICIO PVBLICO *calumniae, praeuaricationisue caussa quid fecisse iudicatus erit, infamia notatur.* Enimuero longius progressus Augustus, etiam adulterii aliorumque criminum publicis iudiciis damnatas infames esse iussit, et non solum, qui ipsas vxores scientes duxerint, lege Iulia de adulteriis teneri voluit (m), verum etiam ingenuo copulatas quidquam capere vetuit lege Papia Poppaea: id quod deinde SC. etiam ad alias mulieres, a senatu damnatas porrectum est (n). Quin tanta seueritate adulteras persequutus est Imperator, vt et in adulterio deprehensas, quamuis nondum sententiam passas, immo quamuis absolutas, infames haberi, nuptiarumque et hereditatum incapaces esse iusserit (o).

§. XXIII.

Artem ludicram facientes.

Praeterea his accensentur, QVAE ARTEM LVDICRAM FACIVNT, FECERVNT. Artem vero ludricam facere dicebantur, quotquot operas in scenam saltandi gesticulati (p), quales erant mimi, histriones, pan-

[h] Plaut. *Captiu. Act. V. Scen. IV. p. 114. v. 1.*
[i] Idem *Bacchid. Act. V. Scen. III.*
[k] Scalig. *Poet. lib. I. cap. VIII. p. 32.*
[l] L. 1. *D. de his qui not. infam*
[m] Brisson. *ad Leg. Iul. de adult.*
(n) Vlpian. *Fragm. Tit. XIII. §. 11.*
(o) *L. 43 §. 12. D. de rit. nupt.*
(p) L. 2. *§. vlt. D. de his qui not. inf.* L. 10. *§. vlt. D. ad L. Iul. de adult.*

pantomimi; ὀρχησταὶ, arenarii, de quibus iam ab aliis (q) tam copiose actum, vt actum agere non vacet. Neque tamen in eumdem censum referebant, qui priuatos ludos agebant (r), nec athletae, thymelici, xystici, agitatores, et qui aquam equis, refocillandorum eorum caussa, spargebant, ceterique omnes, qui ludis sacris in deorum honorem inseruiebant, itemque designatores, quos βραβευτὰς adpellabant, quippe quos omnes iam praetor infamia exemerat (s). Sed et Atellanarum actores artem ludicram facere haud videbantur, siquidem oscum illud ludorum genus iam inde ab antiquissimis temporibus iuuentus Romana tenuerat, nec passa erat illud ab histrionibus pollui. De quo ludorum genere a BRISSONIO (t), SCALIGERO (u), TVRNEBO (x) aliisque accuratius actum est. Reliqui omnes, in scenam prodeuntes, tamquam infames tribu mouebantur, ceu ex CORNELIO NEPOTE (y), TERTVLLIANO (z), ARNOBIO (a), AVGVSTINO (b) aliisque discimus. Ad mulieres in primis quod attinet, eas, vbi mercede conductae in scenam prodierant, infamia notari coepisse, eo minus mirum est, quo certius constat, eiusmodi mulierculas praeter artem ludricam etiam quaestum corpore facere consueuisse, idque tam impudenter, vt, quod a LIPSIO (c) primum obseruatum est, transactis fabulis promiscue viris succumberent. Quo pertinent illa PLAVTI (d):

Ea invenietur et pudica, et libera,
Ingenua Atheniensis, neque quidquam stupri
Faciet profecto, in hac quidem comoedia:
Mox hercle vero post, TRANSACTA FABVLA,
Argentum si quis dederit, vt ego suspicor.
Vltro IBIT NVPTVM, *non manebit auspices.*

§. XXIV.

Ob leuem notam capere non poterant illorum liberi, non meretrices.

Et hae quidem personae *famosae* dicuntur VLPIANO. *Leuiter notatae videbantur*, quarumcumque connubium indignum senatoria dignitate *videbatur*. Sic quum ipsi mimi, pantomimi, ὀρχησταὶ, histriones, infames essent: leui nota insigniti videbantur eorum liberi, quorum a nuptiis non quidem plebeiis, sed senatoribus abstinendum erat ex lege Papia Poppaea, siue suae essent hae personae, siue emancipatae, siue naturales siue adoptiuae (e). Deinde eiusdem commatis habebantur, QVAE

(q) *Vid.* Torrent. *ad* Suet. *Aug. cap. XLIV.* Brisson. *de iure connub. p.* 250. *seq.*
(r) Petr. Fab. *Semest. lib. I. cap. XX. p.* 115. *sequ.*
(s) *L.* 2. *de his qui not. inf.*
(t) Brisson. *de iure connub. p.* 251.
(u) Scalig. *Art. Poet. lib. I. cap. VIII. pag.* 33.
(x) Turneb. *Aduers. lib. III. cap. XVII. et lib. X. cap. XXVII.*
(y) Nep. *praef.* §. *V.*
(z) Tertull. *de Spectac. cap. X.*
(a) Arnob. *adu. gent. lib. VII.*
(b) Augustin. *de Ciuit. Dei lib. II. cap. XIII.*
(c) Lips. *Elect. lib. I. cap. XI.*
(d) Plaut. *Casin. Prolog. v.* 31.
(e) *L.* 44. §. 2. 3. 4. *D. de ritu nupt.*

QVAE PALAM QVAESTVM CORPORE FACIVNT FECERVNT, id est, meretrices, siue se in lupanari prostituissent, siue in taberna cauponaria (*f*). Et quamuis earum tantum lex faciat mentionem, quae quaestum ea turpitudine fecerint: parum tamen interesse videbatur iureconsultis, quaestumne ea libidine reuera fecissent, an gratis succubuissent viris (*g*). Quin tametsi aliqua paupertatis obtentu in eam turpitudinem incidisset (*h*), posteaque rediisset ad frugem (*i*): tamen ne sic quidem aboleri videbatur pristinae turpitudinis nota. Nemo vero, cui res Romanae non plane ignotae sunt, mirabitur, gentem profano cultui deditam, tantam meretricibus notam inussisse. Romae scilicet extra poenas legum ciuilium erat, publice prostituere corpus, dummodo mulierculae impudicae quaestus illius foeditatem profiterentur apud Aediles, quorum curae etiam fornices, popinae, cauponae, aliaeque Bacchi Venerisque palaestrae erant demandatae, ceu luculenter ostendit LIPSIVS (*k*). Facta hac professione, impune se prostituebant feminae, neque opus vlla acriore poena videbatur, quum poenas omnes ipsa ignominiosa illa flagitii professio superaret. Hinc eleganter TACITVS (*l*): *Vistilia*, inquit, *praetoria familia genita, licentiam stupri apud Aediles vulgauerat*, MORE INTER VETERES RECEPTO, *qui satis poenarum aduersus impudicas in ipsa professione flagitii credebant*. Quam ignominiosa enim visa sit haec quaestus meretricii professio, vel inde patet, quod, antequam ea fieret, nomina mutare solerent: ad quem morem respicit PLAVTVS (*m*):

- - Quum huc aduenisti in ipso tempore,
Namque hodie earum MVTARENTVR NOMINA,
Facerentque indignam genere quaestum corpore.

Quem locum praeclare illustrarunt ALCIATVS (*n*), DVNANTIVS (*o*), TAVBMANNVS (*p*). Si qua vero mulier Romae corpus venale haberet, cuius nomen in illo albo haud exstaret, eam Aediles deferebant ad populum, eiusque suffragiis vel mulcta vel exsilio plectebant, ceu exempla docent apud LIVIVM (*q*). At gliscente malo, et feminis etiam illustribus ad euitandas adulterii poenas licentiam stupri profitentibus, primus Tiberius, teste TACITO (*r*), Senatusconsultum fieri iussit, *ne quaestum corpore faceret, cui auus, aut pater, aut maritus eques Romanus fuisset*. Idem imperator feminas famosas, quae, vt ad euitandas legum poenas iure ac dignitate matronali soluerentur, lenocinium profiteri coeperant, ne quod refugium in tali fraude cui-

(f) L. 43. *pr.* D. *de rit. nupt.*
(g) L. *ead.* §. 3. D. *eod.*
(h) L. *ead.* §. 4. *eod.*
(i) L. 43. §. 4. D. *de rit. nupt.*
(k) Lips. *Excess. ad* Tacit. *Annal. lib.* II. *cap.* LXXXV.
(l) Tacit. *Annal. lib.* II, *cap.* LXXXV.
(m) Plaut. *Poenul. Act. V. Scen.* III. *v.* 19.
(n) Alciat. *Parerg. cap.* X.
(o) Donant. *Variar. lib.* I. *cap.* II.
(p) Taubmann. *ad* Plauti *loc. alleg.*
(q) Liu. *lib.* X. *et lib.* XXV.
(r) Tacit. *l. c.*

quam esset, exsilio mulctauit, vt memoriae a SVETONIO (s) proditum est. Ex quo loco insignem lucem capit textus PAPINIANI (t), in quo ad SC. illud respicitur. Postea quum sub malis principibus denuo inualuisset lenonum, meretricum atque exoletorum vectigal: Alexander Seuerus id sacro aerario inferri vetuit (u), Tacitus vero Imp. prisca seueritate vsus, teste VOPISCO (x), *meritoria intra vrbem stare plane prohibuit*. Tanta ignominia Romae manebat mulieres, quae quaestum corpore facere non dubitarent. Accedebat et aliud dedecus. Quum enim, facta hac professione, IVRE AC DIGNITATE MATRONALI, vt SVETONIVS (y) loquitur, EXSOLVERENTVR mulieres: oportebat eas et cultum matronalem cum habitu meretricio mutare, quo facilius eas ipse externus habitus ab honestis feminis seiungeret. Hinc *meretriciae vestis* meminit VLPIANVS (z), eamque *matronali* pariter ac *ancillari* opponit: et TERTVLLIANVS (a) conqueritur de inclinata temporum suorum disciplina, quibus nulla lex amplius istas publicarum libidinum victimas a matronis et matronalibus decoramentis coerceat. Habitus vero ille meretricius, ceu a LIPSIO (b), BRISSONIO (c) aliisque obseruatum, in eo constituit, quod probosae feminae, posita instita ac stola, togam meretriciam sumere cogerentur. Huc enim pertinent illa IVVENALIS (d).

- - - - Carsinia talem
Non sumet damnata TOGAM.

Nec non illa HORATII (e):

- - - Quid inter -
Est, in matrona, ancilla peccesue TOGATA?

Vbi *togatam* pro meretrice poni, iam ab ACRONE scholiasta notatum est. Denique et MARTIALIS (f) in hanc togam ita ludit:

Coccina famosae donas et ianthina moechae:
Vis dare, quae meruit, munera? mitte TOGAM.

Quum ergo tam ignominiose Romae habitae sint mulieres, quotquot venalem habere pudicitiam non dubitabant, quum tamen stuprum extra legum ciuilium poenas esset: facile patet, cur iis leuem saltim notam inusserit lex PAPIA POPPAEA.

§. XXV.

(s) Sueton. *Tiber. cap. XXXV.*
(t) Papinian. *L. 10. §. 2. ad Leg. Iul. de adult.*
[u] Lamprid. *Alex. Seu. cap. XXIV.*
[x] Vopisc. *Tacit. cap. XI.*
[y] Sueton. *l. c.*
[z] Vlpian. *L. 15. §. 15. D. de iniur.*
[a] Tertullian. *de cultu mulier. cap. XII.*
[b] Lips. *Exc. ad Tacit. p. 1176*
[c] Brisson. *Antiqu. Rom. Select. lib. I. cap. IV.*
[d] Iuuenal. *Satyra* II. *v. 69. 70.*
[e] Horat. *Serm. lib.* I. *Satyr.* II. *v. 63. et 82.*
[f] Martial. *lib.* II. *Epigr.* XXXIX.

§. XXV.

Eadem leuis notae macula haerere videbatur LIBERTINIS, siquidem et cum his Senatoribus nulla erat communio. Quamuis enim post leges Aeliam Sentiam et Iuniam Norbanam non esset vna omnium libertinorum conditio, siquidem alii Quiritium, alii Latinorum in colonias deductorum *(g)* iura manumissione adspirabant, solisque dedititiis ex stigmatibus et suppliciis in seruitute inflictis aliquid maculae haerere videretur: existimabant tamen Romani, libertinos in vniuersum omnes ex pristina seruitute vitii et maculae quidquam trahere, quod existimationem eorum integram esse haud pateretur. Hinc PLINIVS *(h)* Pallantem, quamuis summis honoribus in palatio, ipsisque praetoriis ornamentis condecoratum a Senatu, *fastidiosissimum mancipium* adpellat, eique *honesto loco natos* opponit. Eadem de caussa nec in Senatum legi *(i)*, nec ab honores et militiam palatinam admitti poterant libertini *(k)*. Quin opus iis erat, *restitutione natalium*, vel, vt IVSTINIANVS *(l)* vocat, τῷ τῆς παλιγγενεσίας δικαίῳ, quod beneficium consequuti, *perinde habebantur, ac si ingenui facti, medio tempore* MACVLAM SERVITVTIS *non sustinuissent*, ceu loquitur MODESTINVS *(m)*. Ex quo simul patet, non ad liberationem tantum ab operis atque obsequiis patrono exhibendis, vti vulgo existimant, sed ad maculae illius, quae ipsis ex pristina seruitute haerere videbatur, abolitionem pertinuisse hoc beneficium, adeoque libertinae conditionis hominum non integram fuisse existimationem, qua soli ingenui Romae gaudebant.

Nec non libertini.

§. XXVI.

Iam satis ex his constare arbitror, quaenam sint illae personae, quas PER TVRPITVDINEM vel LEVEM NOTAM CAPERE non posse, ait CONSTANTINVS. Sed quid, inquis, legi nostrae cum Papia Poppaea commercii? Finge coniuges, qui contra hanc legem inierant matrimonium, nec inter se quidquam nec ex testamento extraneorum capere potuisse: quid hoc ad querelam inofficiosi, fratribus a CONSTANTINO permissam? Sed salua res est. Lex Papia Poppaea, ad locupletandum aerarium, vt TACITVS *(n)* ait, comparata, mirum in modum semper placuit principibus Romanis, adeo vt nulla temere lex pluribus sc. & constitutionibus principum firmata sit, quam illa de maritandis ordinibus. Sed paullo ante CONSTANTINI aetatem a veteri illa disciplina fuerat descitum, eoque sensim processerat non ciuium

Legis nostrae occasio et cur ad legem Papiam Poppaeam respexerit Constantinus.

[g] Vlpian. *XIX. 4. Fragm. Reg. ex vetere iureconsulto n. VIII. p.* 805. *edit.* Schultingii. *Conf.* Ez. Spanh. *Orb. Rom. Exerc. I. §. IX. et Antiqu. Rom. Praesidis lib.* I. *Tit. W. et V. §. XIV. pag.* 120. *et* Adpend. *lib. I. §. CXXII. p.* 391. *Tom. I.*

[h] Plin. *lib. VIII. Epist. VI.*

[i] *Vid.* Gothofr. *ad L.* 3. Cod. Theod. *de libert. Tom.* I. *pag.* 377.

[k] Lips. *ad* Tacit. *Annal. lib. XI. p.* 283. Spanh. *Orb. Rom. Exerc. §. IX. p.* 21. *L.* 3. C. Th. *de libert.*

[l] Nou. *LXXVIII. cap.* I.

[m] Modestin. *L.* 5. *D. de natal. restit.*

[n] Tacit. *Annal. lib.* III. *cap. XXVIII.*

uium tantum plebeiorum, sed & illustrium, impudentia, vt vilissimis se matrimoniis polluere haud dubitarent. Hinc summi etiam viri vxores ducebant lenas, meretrices, mulieres scenicas, libertinas, de furno & lacu redeuntes; & vicissim mulieres summo loco natae in libertorum seruorumque amplexus ruebant, ceu e binis CONSTANTINI constitutionibus constat, quarum altera anno CCCXX. mulieres seruili amore bacchantes coercet (o): altera, XVI. annis post edita (p) legem Papiam Poppaeam reuocat in vsum, & non solum Senatoribus, verum etiam viris perfectissimis, ipsisque duumuiris & Phoeniciarchis ac Syriarchis, nuptiis eiusmodi indecoris mira seueritate interdicit: quibus legibus profecto haud fuisset opus, nisi tum frequentissimae esse coepissent indecorae eiusmodi nuptiae. Hos ergo famosos coniuges susceptosque ex illis liberos heredes deinde instituebant ex asse, ceu ex constitutione paullo ante laudata (q) patet. Iam quidem aduersus has fraudes satis praesidii erat liberis legitimis & parentibus, quibus iam ab antiquissimis vsque temporibus licuerat querela inofficiosi aduersus quoscumque experiri, si portio illis legitima deesset. Verum fratribus nullum erat ius rescindendi eiusmodi tabulas, nisi vel seruus, vel non municeps, seu extraneus, fuisset heres institutus. Haec ergo animaduertens CONSTANTINVS, fratribus hac lege consulere decreuit, iisque concessit inofficiosi querelam, si heredes fuissent scripti, qui ex lege Papia Poppaea PER TVRPITVDINEM vel LEVEM NOTAM CAPERE haud possent, id est, lenones, lenae, a lenone vel lena manumissae, iudicio publico damnati, in adulterio deprehensi, qui quorumue parentes artem ludicram fecerint, quae quaestum corpore fecerint, ac denique libertini ac libertinae. Quod vero non specialim coniugum: sed in vniuersum turpium personarum meminit Imperator, illud ideo factum est, quod non temere videretur contingere posse casus, quo quis personam infamem, & nulla sibi consuetudine venerea cognitam, praetermissis fratribus, heredem scriberet.

§. XXVII.

Eum ad hanc legem respexisse ex interpretibus veteribus demonstratur.

Haec est nostra de sensu legis CONSTANTINIANAE sententia, cui profecto inde etiam haud parum ponderis videtur accedere, quod antiquissimi interpretes easdem paene personas, quae ex lege Poppaea capere per turpitudinem non poterant, in hac lege intelligi docuerunt. THEOPHILVS (r) sane, explicaturus, quales sint illae personae turpes leuisque notae macula adspersae: Ἀδελφὴ δὲ, inquit, καὶ ἀδελφὸς ἀνατρέπουσι τηνικαῦτα τὴν τοῦ τελευτήσαντος διαθήκην, τῶν σκεπτων προτιμώμενοι, ἡνίκα αἰσχρὸν ἐπέχουσιν οἱ γεγραμμένοι πρόσωπον, οἷον ἡνίοχοι, μῖμοι, κυνηγοὶ, καὶ οἱ ἀπὸ αἰσχρᾶς μίξεως ἐγνωσμένοι, τοῦτο γὰρ ταῖς θείαις περιέχεται διατάξεσι. *Porro soror & frater tum demum*

[o] *L. vn. C. de mul. quae se propr. seru. iunx. edita non anno* CCCXXVI. *vt in Codice Iustinianeo est, sed anno* CCCXX. *Vid.* Gothofr. *Chronolog. Leg.* Cod. Theod. *praemiss. ad h. ann.*

[p] *L. 1. C. de natur. lib.*

[q] *L. vn. de mul. quae se propriis seru. iunx.*

[r] Theoph. *ad princ. Inst. de inoff. test.*

mum testamentum defuncti subuertunt, quasi scriptis heredibus a iure praelati, quum heredes instituti turpes personas sustinent, *vt* AVRIGAE, MIMI, ARENARII, *&* *hi*, QVORVM FAMILIARITAS EX TVRPI CONSVETVDINE CONFLATA EST. *Sic enim id sacris constitutionibus expressum est*. Eodem modo legem nostram interpretatur CONST. HARMENOPVLVS (*s*): Οἱ δὲ ἐν πλαγίῳ, *ἡνίκα μόνον αἰσχρὸν ἐπέχωσιν οἱ γεγραμμένοι πρόσωπον, ἡνίοχοι τυχὸν ὄντες, ἢ μῖμοι, ἢ ἀπὸ αἰσχρᾶς μίξεως ἐγνωσμένοι*. *At qui ex transuerso sunt, tum demum, quum turpem scripti heredes personam sustinent, quod forsan* AVRIGAE, MIMI aut ARENARII, GLADIATORESVE *sint*, *aut ex* TVRPI CONSVETVDINE *contracta familiaritas*. Omisit vterque libertinos, de quibus tamen, quum eorum in lege ipsa diserte fiat mentio, non multum laborabimus. Habemus vero hic eos, *qui artem ludicram faciunt*, id est, mimos, aurigas, arenarios, quos CONSTANTINVS quoque in constitutione, qua legem Papiam confirmat (*t*), eodem fere modo coniunxit. Habemus *lenones*, *lenas*, *a lenonibus manumissas*, vel, vti CONSTANTINO in eadem lege vocantur, *tabernarias*, et *quae quaestum corpore fecerint*. Has enim omnes probrosas feminas hic *τὰς ἀπὸ αἰσχρᾶς μίξεως ἐγνωσμένας* vocari facile patet. Quin ex eadem phrasi non obscure patet, ad turpes cum eiusmodi personis coniunctiones, quas ipsas lex Papia Poppaea coercuerat, hic respici non multum ab his Graecis interpretibus abit vetus Latinus (*u*), qui CODICEM THEODOSIANVM illustrare studuit, et, GOTHOFREDO (*x*) obseruante, nonnumquam rem acu tetigit felicissime. Hic enim legi nostrae hoc quantiuis pretii scholion adiecit: *Germanis fratribus praetermissis, id est, vno patre natis, si turpibus personis, id est, infamibus, fuerit hereditas derelicta, hoc est, aut pro libidine* MERETRICIBVS, *aut pro inhonesto affectu* NATVRALIBVS, *aut certe* THYMELICIS *vel de* LIBERTIS *suis, agendi contra testamentum licentia reseruantur*. Sunt et hic *meretrices*, id est, legis Papiae Poppaeae stilo, quaestum corpore facientes, sunt *thymelici*, id est, artem ludicram facientes. Hos enim licet infamia exemisset praetor: facile tamen condonandum auctori, quod vetus thymelicorum et reliquorum ludionum discrimen non adeo accurate compertum habuerit. Adsunt denique *liberti*, quos ipsos etiam *infamibus* accenset interpres, forte quod eius saeculum ignoraret personarum infamium et leuiter notatarum differentiam. Spurios vel *naturales* liberos quo iure huc referat, infra patebit. Quum vero haec tantum exempli caussa attulerit: facile patet, eum, dum meretricum meminit, nec lenas, a lenonibus vel lenis manumissas, iudicio publico damnatas, in adulterioque deprehensas, exclusas voluisse. Haec ergo satis demonstrant, interpretes vetustissimos non alias personas,

[s] Harmenop. *Promptuar. lib. V. Tit. VI.* §. 11.

[t] *L. vn. C. de mul. quae se propr. seru.*

(u) Interpret. *vetus* L. 1. C. Theod. *de inoff. test.*

(x) Gothofr. *Prolegom.* Cod. Theod. *cap. VI. p. CXCV.*

ſonas, quam quae ex lege Papia Poppaea per turpitudinem vel leuis notae maculam capere non poterant, hic intellexiſſe. Qua in re quum ii procul dubio auctores antiquiores ſequuti ſint: non parum profecto interpretationi noſtrae inde accedere videtur veroſimilitudinis.

§. XXVIII.

Doctrina vulgaris de leuis notae macula eiuſque natura.

His ergo de ſenſu legis praemiſſis, facile patebit, quid de vulgari illa doctrina, quam ex hac lege eliciunt iureconſulti, ſit exiſtimandum. Quam vt breui exhibeamus, quidam ſtatuunt, eſſe aliquam leuis notae maculam, alii illam nullum, niſi in fingentium audacia, praeſidium inuenire contendunt (*y*). Deinde nec, qui iſtam leuis notae maculam admittunt, in eamdem omnes ingrediuntur ſententiam. Alii enim illam ab infamia facti, quam adpellant, vix diſcrepare aiunt (*z*): alii, qui reliquis accuratiores videri volunt, ab infamia plane ſeiungunt (*a*); maxime, quia in lege noſtra infamia et haec macula iungantur particula VEL, quam doctores ſua natura in diuerſa cadere obſeruant (*b*). Addunt iidem, tantum non in oculos incurrere vtriuſque ignominiae differentiam. Infamiam enim facti naſci ex turpi facinore, aduerſus leges admiſſo, eoque proprio: leuis notae maculam etiam ob ſordidum vitae genus, & parentum vitium, adſpergi, nec non ob alias cauſſas, neſcio quas, quas exemplis potius, quam definitione aliqua, exprimi poſſe exiſtimant (*c*). Deinde illam aiunt perpetuo haerere, adeo, vt ſi vel principis beneficio aboleatur, litura tamen maneat, vt argute ea de re dixit Claudius apud SVETONIVM (*d*): hanc vel reſtitutione natalium, vel deſerto turpi vitae genere extingui facilius (*e*). Et inde quidem hanc formant huius maculae definitionem, quam tamen nec ſic quidem omnes admittunt: eam eſſe *maculam quae opinione honeſtorum virorum ob defectum legitimorum natalium aut ſordidum vel abiectum vitae genus aut mores et actiones, non doloſas quidem, ab honeſtate tamen recedentes, inuritur, facile exſtinguendam* (*f*).

§. XXIX.

De perſonis quas hodie leuis notae macula adſperſas putant.

Hac ſemel admiſſa definitione, dici non poteſt, quam magnam, vt ita dicam, proſcriptionis tabulam ſuſpendant doctores, et quot homines, numquam vel a praetore vel moribus notatos, hac macula adſper-

(y) Vaſqu. *lib. I. de teſtat. potent.* §. X. *n.* LXVIII. Bocer. *Claſſ. V. Def. XXIV. n. XXVII.*

(z) Hartm. Piſt. *Quaeſt. iur. lib. I. Quaeſt.* XXX. *n.* II. Petr. Heig. *Quaeſt. XXI. n.* XIII Peck. *de regul. iur. Canon. Reg. LXXXVII.* Ludwell. *ad* §. 2. *Inſt. de inoff. teſt.*

(a) Lauterb. *Colleg. theor. pract. lib.* III. *Tit.* II. *num.* XXXI. Frommann. *Diſſ. de leuis not. mac.* §. *VI.* Struu. *Exerc. VII.* 20.

(b) Strauch. *Lex. Particul. voce* VEL *p.* 268.

(c) *Vid.* Muller *ad* Struu. Tom. I. *p.* 369.

(d) Sueton. *Claud. cap. XVI.*

(e) Frommann. *Diſſ. de leuis notae mac.* §. *LVIII. ſeq.*

(f) Lauterb. *l. c.* Frommann. *l. c.* §. *VII.*

spergant. Sic honestorum hominum tribu mouent, ac tantum non e societate hominum proscribunt CARNIFICES et LICTORES, eo, quod non iustitiae studio, sed innata quadam truculentia in reos saeuire soleant (*g*), nihilque turpius excogitari possit, quam tam horrendi muneris professione facere quaestum, aliorumque sordibus et sanguine viuere (*h*). Hinc non modo ipsis his hominibus hanc notam inurunt, verum etiam eorum liberis; quid quod eam, non secus ac contagiosam luem, etiam illos inficere existiment, qui eorum hominum consuetudine frequentius vtuntur (*i*) quasi vero ipse spiritus carnificum et lictorum pollueret obuios, et aerem, qui nos ambit, pestilenti quodam sidere adflaret. Quod quamuis cordatiorum iureconsultorum iudicio iniquissimum, et ab omni ratione alienum sit (*k*): tam facile tamen a iureconsultis persuasum est principibus et imperii ordinibus, vt res digna videretur, quam publicis legibus firmarent. Cautum enim illis esse non ignoramus (*l*), ne carnifices et lictores eodem, reliqui ciues, habitu vterentur: quali habitu discolori eos etiamnum in ciuitatibus quibusdam celebrioribus incedere, animaduertimus. Hisce plerique iungunt, EXCORIATORES PECORVM (*m*), eosque, qui latrinis purgandis adhibentur (*n*), quos ipsum sordidissimum vitae genus indignos honestorum virorum consortio reddat. Nec melioris conditionis esse iubent CASTRATORES SVVM (*o*), et CIRCVMFORANEOS, ipsis quippe imperii legibus notatos (*p*), desperatos porro LVSORES (*q*), PRODIGOS (*r*), EBRIOSOS (*s*), MERETRICES, quae pristinae vitae turpitudini nuncium miserunt, (*t*), LYRISTAS et CITHAROEDOS, vicatim oberrantes (*u*), ipsosque VESPILLONES et SANDAPILARIOS, eo quod cadauera tractent, eorumque vota eadem sint, ac orci (*x*). Deinde et SPVRIOS huc referunt, et quidem non solum vulgo quaesitos, sed et liberos naturales, quos alii infames (*y*), alii leuiter saltim notatos existimant (*z*). Paullo benignius quidam agunt cum liberis praecocibus (*a*), quos tamen antiquo iure germanico notatos nouimus (*b*), et expositiis (*c*), quorum dubia origo suadet, vt in beni-

(g) Damhoud. *Pract. Crim. cap.* CXLII. *n. VI.* Carpz. *Prax. Crim. Part.* III. *Quaest.* CXXXVII. *n.* 58.

(h) Mulier. *ad* Struu. *Exerc. VII. Thes* XX.

(i) Carpz. *l. c. n. LIX.* Freher. *de Infam. lib.* III. *cap.* XXIV.

(k) Richt. *Part.* II. *Decis.* LXXX. *n.* II. Stryk. *vs. modern. Dig. lib.* III. *Tit.* II. *n. IV.*

(l) Reform. *Polit. anni* cIↄ Iↄxxx. *rubr. von Nachrichtern.*

(m) Richt. *Part.* II. *Dec.* LXXX. *n.* XX. Harpr. *ad* §. 2. *Inst. de inoff. test.* Hahn *ad* Wesenb. *tit. de his qui not. inf. n.* 12.

(n) Fremm. *diss. alleg. c. XXI.*

(o) Stryk. *Vs. mod. Digest. l. c.* Hahn. *l. c.*

(p) Recess. *imp. anni* cIↄ Iↄxxx. *tit.* XXXVIII.

(q) Mascard. *de probat.* Conc. Iↄcccccxcvii. *n.* 3.

(r) Speidel. *voce verschvvender.*

(s) Schneidw. *ad* §. 1. *Inst. de inoff. test.*

(t) Lauterb. *Diss. de sing. Fratr. iurib. p.* 83. *n. IX.*

(u) Pet. Fr z. *de nobilit. thes. XXX.*

(x) Bud. *ad* L. 5. §. 8. *D. de instit. act.*

(y) Valasc. *cons. XVII.* Farinac. *de Delict. Part. I. Quaest.* XIII. *n.* LII. Tulch. *tract. Concl. Tom. VII. concl.* CCCCXV. *n.* 1. *et* XXI.

(z) Ant. Fab. *in Cod. lib. IX. Tit.* XXVIII. *n.* XX. Bacchov. *ad* Treutl. *Vol. I. D. VIII. ad fin.*

(a) Frommann. *Diss. alleg.* §. *XVIII.*

(b) *Ius prou. Saxon. lib. I. Art.* XXXVI.

(c) Frommann. *l. c.* §. *XIX.*

benigniorem ſententiam ingreſſi, eos e iuſto potius matrimonio, quam e furtiuis amplexibus, natos exiſtimemus.

§. XXX.

De aliis quas olim hac macula dehoneſtarunt.

Tam late itaque, e doctorum ſententia hodienum, patet leuis notae macula: Olim vero multo latius patuit. Eo enim impudentiae quidam doctorum progreſſi ſunt, vt vix vllum opificium aut vitae genus macula vacuum eſſe paterentur, tametſi illud nec ſordidum eſſet, nec abiectum. Scilicet non omnes ſtatim artes, non omnia opificia, in Germaniae vrbibus in certas tribus vel corpora coaluerant. Multa erant vitae genera, quae ab omnibus e faece etiam plebis promiſcue poterant exerceri. Quum ergo ſola, quae in corpora coaluerant, opificia honeſta dicerentur, (*ehrliche vnd Zunfftige Handwercke*;) facile in eam ſententiam ingreſſi ſunt doctores, omnia reliqua leui quadam nota inſignita eſſe. Atque inde eſt, quod doctores veteres et PICTORIBVS (*d*) NVMVLARIIS (*e*), COQVIS (*f*), LANIONIBVS (*g*), PISTORIBVS (*h*), FABRIS (*i*), CARPENTARIIS (*k*), LIARARIIS (*l*), SARTORIBVS (*m*), NAVTIS (*n*), FVLLONIBVS (*o*), MVLIONIBVS, EQVISONIBVS, AVRIGIS (*p*), BAIVLIS (*q*), OPILIONIBVS (*r*), et aliis leuem hanc maculam adſpergere non dubitarint. Inprimis vero reliqui opifices ſtatus controuerſiam non ſemel mouerunt *textoribus*, *tonſoribus*, *balneatoribus molitoribus*, *buccinatoribus*, *publicanis*, quorum ne liberos quidem in tribus ſuas et corpora admittere voluerunt, donec his aliiſque, nullo ſuo merito notatis, publicis imperii legibus conſultum eſt anno inprimis CIↃIↃXLVIII. (*s*) Ex his vero ſatis patet, iureconſultos, nullis certis principiis hac quidem in re innixos, ſuo arbitrio, quoſcumque liberos, leui macula adſperſiſſe, peſſimo profecto ad poſteritatem exemplo.

§. XXXI.

De effectibus huius maculae.

Denique quod ad effectus huius maculae attinet, eos et multos et ſatis triſtes iungunt doctores. Praeterquam enim, quod ex hac ipſa lege noſtra arguunt, fratres conſanguineos, teſtamento praeteritos, querelam inofficioſi inſtituere poſſe: idem etiam procedere aiunt in querela inofficioſae donationis et dotis; ſiquidem tanta inter has atreda-

(d) Nold. *de Statu nobilit. ciu. cap. XVII. th. CLXII.* Friz. *de nobil. th. XXX.*
(e) Friz. *l. c.*
(f) Nolden. *l. c.*
(g) Nolden. *l. c.* Sinib. Vbald. *de Nobilit. Axiom. LVI.*
(h) Nold. Friz. *l. c.*
(i) Iid. *l. c.*
(k) Iid. *l. c.*
(l) Iid. *l. c.*
(m) Nold. Vbald. Friz. *l. c.*
(n) Iid. *l. c.*
(o) Iid. *l. c.*
(p) Barboſ. *ad L. 27. C. de inoff. teſt.*
(q) Gomez. *Tom. I. cap. XI. n. XXVIII.*
(r) Friz. *l. c.*
(s) Reform. *Polit. anni* CIↃ IↃ XLVIII. *Tit. von Handwercks-Sohnen.*

que illam intercedat ſimilitudo, vt ab altera ad alteram ducere liceat argumentum (t). Vnde ſi frater, fratribus vel ſororibus poſt habitis, vel vniuerſa bona in perſonam turpem tranſtulerit, vel marito, leuis notae macula inſignito, eadem in dotem dederit: vtrumque actum ex hac ipſa lege reſcindi poſſe aiunt PEREZ (u), DONELLVS (x), RITTERSHVSIVS (y), et BRVNNEMANNVS (z). Deinde ex eadem lege nonnulli exculpunt actionem nouam, ad ſupplendam portionem legitimam comparatam fratribus etiam et ſororibus, competentem, ſi frater, inſtituta turpi perſona, minus illa portione iis titulo quocumque reliquiſſet (a): Praeterea ab omni dignitate arcent perſonas hac macula notatas (b), adeoque nec ſacros ordines ab iis ſuſcipi (c), nec rempublicam geri poſſe, ſtatuunt (d). Porro eadem ſeueritate ex opificum corporibus exſuiare eos iubent, eaque in re quam religioſi ſint opifices, et quantum ſaepe negotii hac ſuperſtitione ſua non modo tribunalibus, ſed et ipſis imperii comitiis, faceſſere ſoleant, neminem latet, cui non plane ignota eſt tritiſſima per Germaniam paroemia: *Die Aemter vnd Zunffte in den Staedten muſſen ſo rein ſeyn, als ob ſie von Tauben geleſen vvaren* (e). Denique et teſtimonio harum perſonarum non multum tribuunt (f), et parum abeſt, quin ſpurios alioſque, quos macula illa notandos exiſtimant, nec ad ſuppletorium, quod vocant, nec purgatorium ius iurandum admitti poſſe, contendant (g). Quod tamen ab aliis merito in dubium vocatur.

§. XXXII.

Ita in nucleo exhibuiſſe videmur, quae integris commentariis de LEVIS NOTAE MACVLA diſputant doctores. Quod fundamento vero haec omnia nitantur, ex iis, quae ſupra de legis noſtrae occaſione et ſenſu diſſeruimus, facile intelliges. Primo ergo, quod ad huius maculae naturam attinet, non falluntur profecto, qui ab infamia diſcernunt. Praeterquam enim quod TVRPITVDO et LEVIS NOTA in textu noſtro manifeſto diſtinguuntur, et exemplum liberti, de quo loquitur CONSTANTINVS, non patitur nos de infamia vel iuris vel facti cogitare: illud ex antiquitatibus certiſſimum eſt, Romae plebem vltimam, quam libera adhuc rep. in tribus vrbanas coniecta nouimus, quales erant turba forenſis (h), libertini (i), apparitores magiſtratuum et ſerui pu- Errores doctorum circa naturam huius maculae.

blici

(t) Trentacinqu. *Reſolut.* III. *n.* XIV.
(u) Perez. *ad L. fin. C. de inoff. donat. num.* II.
(x) Donell. *Comment. lib.* XIX. *cap.* XI.
(y) Rittershuſ. *ad* Novell. *Part.* V. *cap.* XIII. *n.* XIV.
(z) Brunnem. *ad L. vn. C. de inoff. dot.*
(a) Paull. a Caſtro *ad L.* 30. *C. de inoff. teſt. n.* III. Bardili *Diſſ. de condict. ad ſuppl. legit.* th. XVIII. Fromm. *diſſ. alleg. n.* LIV.
(b) Ob. *L.* 2. *C. de dign.*
(c) Ob. *c.* 23. *X. qui fil. ſunt legit.*
(d) Fromman. *l. c.* §. LXVII.
(e) Hert. *Paroem. Iur. lib.* I. *Paroem.* XIV. *pag.* 417.
(f) Ob. L. 3. *D. de teſtib.* Struu. *Exerc.* VII. 20. Hahn. *ad Weſenb. Tit. de his qui not. infam. num.* VIII.
(g) Heig. *Part. I. Quaeſt.* XXI. *num.* XI. XII.
(h) *Vid.* Sigon. *de iure ciu. Rom. lib.* I. *cap.* XIII.
(i) Idem *lib.* I. *cap.* XIV.

blici (*k*), vltimum plebis constituisse ordinem, et tamquam *sordem et faecem vrbis*, ut CICERO (*l*) vocat, nullo loco habitam fuisse. Sane enim nec dignitate hi gaudebant, nec censu, et plerumque sordido vitae genere miserum spiritum trahebant. Infames hos fuisse, nemo dixerit: erant tamen sordidi, humiles, et tales, quorum a consuetudine vir honestus merito abhorrebat. Et hos ipsos olim leui nota adspersos fuisse arbitramur, antequam Augustus lata lege Papia Poppaea, certas tantum ex hac turba personas ingenuorum nuptiis et hereditatibus indignas existimaret. Multi ergo Romae erant infames, qui ad faecem illam ac sentinam ciuitatis non pertinebant: multi etiam leuiter notati, quos nulla infamia sequebatur. Ex quo profecto consequitur, vt discrimen aliquod inter infames et leuiter notatos statuendum sit. Deinde quod ad caussas huius maculae attinet: vereor, vt eas satis intelligant doctores. Parentum vitium leui nota adspersisse liberos, nemo rerum Romanarum paullo peritior dixerit. Equidem, si seruiles natales intelligerent doctores, id omnino concedendum videretur. Sed quum non seruis natos, sed spurios, in animo habeant, magnopere falluntur. Liberi nec naturales nec spurii Romae vel tribu mouebantur, vel excludebantur a dignitatibus (*m*): adeoque nec infames erant, nec leui nota insigniti, vt recte contra GOTHOFREDVM (*n*) ostendit illustris THOMASIVS (*o*). Equidem in alia omnia discedit iureconsultus humanissimus ZACH. HVBERVS (*p*), qui leuem illis notam etiam Romae haesisse partim PLVTARCHI partim CICERONIS testimoniis euincere conatur. Sed rem mihi ne is quidem confecisse videtur. Ait quidem PLVTARCHVS (*q*) *spurium comitari perpetuum probrum* (ὄνειδος) *per omnem vitam quod ansam praebeat illis, qui libenter mordent et laedunt*. Refert idem (*r*) locum Ciceronis, qui Metello Nepoti saepiuscule interroganti: *Qui pater tuus est?* responderit: Σοὶ ταύτην τὴν ἀπόκρισιν ἡ μήτηρ χαλεπωτέραν ἐποίησεν: *Tibi hanc responsionem mater tua reddidit admodum difficilem*. Denique et alter CICERONIS (*s*) locus non ignotus est, quo in Erucium, accusatorem S. Roscii, lusit: *Quaeso, Eruci, vt hoc in bonam partem accipias: non enim exprobrandi caussa, sed commonendi gratia dicam. Tibi fortuna non dedit, vt patre certo nascerere, ex quo intelligere possis, qui animus patrius in liberos esset*. Sed ecquid inde colliget HVBERVS? Turpes esse spuriorum natales, nec hodie quisquam dubitat, nec Roma forsan dubitauit, adeoque facile largimur, probrum miseros illos perpetuo sequutum esse, idque occasionem dedisse dicacibus, hanc labem exprobrandi hominibus, nulla sua culpa miseris. Verum nos non agimus de hominum opinione et populi conuicio, sed de eiusmodi leuis notae macula, de qua lex nostra loquitur, id est,

(k) Idem *lib. I. cap. XV.*
(l) Cicero *ad Att. lib. I. Epist. XIII.*
(m) *L. 3. §. 2. D. de Decur. L. 6. pr. D. eod.*
(n) Gothofr. *ad L. 3. C. Theod. de inoff. test.*
(o) Thomas. *Diss. de vsu pract. doctr. inst. de liberorum legitimatione cap. I. §. III.*
(p) Zach. Huber. *de Cosib. enucl. Quaest. III. VIII. pag. 60.*
(q) Plutarch. *de prolis amore init. p. 493.*
(r) Idem *vit. Ciceron. p. 874.*
(s) Cic. *pro S. Rosc. Amerin. cap. XLV.*

est, quae hereditatis incapaces reddat. Non enim de omnibus personis humilibus loquitur CONSTANTINVS, sed de iis, *quae ob leuem notam* CAPERE NON POSSINT. Eam vero maculam frustra adspergunt spuriis, vt praeter THOMASIVM ostendit PALAEOTVS (t). Nec solum sordidum vitae genus hanc maculam gignere videtur, quum alias nulla possit reddi ratio, cur Romae non omnes opifices hereditatum incapaces visi sint, quippe quos omnes in sordido vitae genere versari existimabant Romani, ceu DIONYSIVS HALICARNASSAEVS (u) et CICERO (x) testantur. Quare non alia huius leuis notae origo est, quam interdictio nuptiarum cum senatoribus eorumque liberis. Leuis enim nota haerere videbatur iis, quos senatoriis nuptiis indignos iudicauerat lex Papia Poppaea. Denique dum leuem notam facilius, quam infamiam, tolli posse existimant, ne in hac quidem re consentientem me habent doctores. Si enim id de effectu ciuili intellectum velint; aeque facile famam, quam natales, restituet princeps. Sin de opinione hominum; non facilius leuiter notatorum, quam infamium, macula tolletur. Quae quum ita sint, facile patet, immutandam esse leuis notae definitionem, eamque nihil aliud esse, quam *ignominiam, ab infamia secretam, ob quam personae quaedam nec senatoriis nuptiis, nec hereditate dignae iudicantur, si fratres consanguinei in tabulis fraternis fuerint praeteriti.*

§. XXXIII.

Ex quibus simul patebit, quo iure quaue iniuria tot personis leuem notam inurant iureconsulti? Carnifices Romae, vt a SIGONIO (y) obseruatum est, erant, qui in crucem sontes agebant. Supplicia enim reliqua sumebant lictores, quin promiscue omnia milites, ceu ex SALVATORIS passione patet, ipsique centuriones, quos ad tristissimum hoc ministerium sub Imperatoribus plerumque adhibitos fuisse, egregie docuit PETRVS FABER (z). Ex quo simul patet, nullam hominibus ignominiam ob lugubre istud ministerium haesisse. At haesit tamen carnificibus? Fateor, idque me docet CICERO (a) qui *carnificem non modo foro, sed etiam coelo vrbis ac spiritu ac vrbis domicilio legibus censoriis arceri, tradit.* Vnde non dubito, quin herede illo instituto fratres querela inofficiosi testamentum euertere potuissent. Sed id quidem non propter ministerium, quod praestabant, sed propter statum cum sordido munere coniunctum. Non enim ciuis erat carnifex, vt SIGONIVS (b) vult, sed peregrinus. Peregrinum vero hominem, mactandis carnificandisque seruis locantem operas, abominatos esse Romanos, minime mirandum est. Lictorum muneri Romae in se nihil turpitudinis inesse videbatur. Potius eo, tamquam dignitate aliqua, sibi placebant lictores, idque officium non sine ambitione adscri-

An personae quae a doctoribus notantur, iure hac macula adspergantur.

(t) Palaeot. *de Spur. cap.* LV.
(u) Dionys. Halicarn. *Antiqu. Rom. lib.* II. *p.* 98.
(x) Cic. *de Offic. lib.* I. *cap.* XLII.
(y) Car. Sigon. *de iure ciu. Rom. lib.* I. *cap.* XV.
(z) Pet. Fab. *Semestr. lib.* II. *cap.* IX.
(a) Cic. *pro Rabir. cap.* V.
(b) Sigon. *l. c.*

ſcribebant titulis, ceu ex marmoribus quam plurimis patet (c). Quum tamen plerumque libertinae eſſent conditionis (d): non munus, ſed ſtatus efficiebat, vt leuiter notati viderentur. Vnde non dubito, quin et contra hos locum habuerit inofficioſi querela, ſi fratribus praeteritis heredes fuiſſent ſcripti. Aſt haec omnia principiis iuris Germanici vix congruunt. Carnifices hodie non peregrini ſunt, ſed ciues, quemadmodum et lictores non libertini ſemper, ſed ingenui conſtituuntur. Immo ſi vel maxime vel peregrini, vel libertinae conditionis eſſent; neutrum horum eorum exiſtimationem laederet. Nam peregrinos, quod ad ſucceſſionem, ciuibus aequiparat conſtitutio FRIDERICI (e). Libertini vero in Germania non alii ſunt, quam ruſtici noſtri, glebae non amplius adſcripti. Quis vero his maculam aliquam adſpergere auſit in Germania? Ergo non alia ſupererit ratio, cur leuis nota inurenda ſit carnificibus et lictoribus, quam quia vulgus ita opinatur. Ob vulgi vero opinionem hos magiſtratus apparitores, ſanctiſſimo munere functos, hereditatum incapaces habendos eſſe, nec legi noſtrae, nec rationi conſentaneum videtur. Ex quo ſimul patet, quam ab omni ratione alienum ſit, etiam liberos eorum, et qui iis paullo familiarius vtuntur, eadem affici contumelia. Caſtratorum ſuum ſordidum eſt opificium: ſed non ſtatim ob ſordidum vitae genus homines iis accenſentur, *qui ob turpitudinem vel leuem notam capere non poſſent*. Et ſunt ſane opificia, illo non multo minus ſordida, quae nemo eiuſmodi macula adſpergit. *Circumforaneos* leges imperii notant, vt et *lyriſtas* et *citharoedos* vicatim oberrantes, ſed non ob vile ac ſordidum vitae genus, ſed ob ſuſpicionem flagitiorum, quae in eos cadit, vocatos ideo *leichtfertiges Geſindel* (f). Quare non leui macula, ſed infamia facti, quam vocant, laborant. Idem cenſendum de prodigis, ebrioſis, luſoribus deſperatis: quos infamia ſequitur, ſi flagitii comperti et a magiſtratu notati ſint, alias moribus noſtris, proh dolor, ne leui quidem macula laborant. Et valde dubito, an ſuperior diſceſſurus hodie ſit frater teſtamento praeteritus, ſi demonſtrauerit, heredem inſtitutum quotidie vino ingurgitari, eumdem ſaepe alea ludere, et bona paterna nequitia ſua diſperdere, niſi aliae accedant circumſtantiae. Meretrices, ſiue quaeſtum corpore fecerint, ſiue iuuenum illecebris pudicitiam ſibi extorqueri paſſae ſint, hodie non leui nota, ſed infamia laborant, quum caſtitas noſtrorum temporum non ferat, vt Romanorum exemplo ſtuprum extra legum ciuilium poenam eſſe patiamur. Veſpillones et ſandapilarii apud nos, nec lege nec hominum opinione notantur, niſi in oppidulis minoribus, vbi ſimul vinciendis hominibus operas locare ſolent: nec video, qui ſordidius haberi poſſit exanime cadauer humare, quam illud abluere, veſtimentis ornare, euiſcerare, et cultro anatomico ſubiicere. Nec eo-

rum

(c) Smet. *Inſcript. p. XCVII. 5. XLV. 7.* VIII. 8. Onuphr. Panuin. de Reb. Rom. p. 292.

(d) Lipſ. *Elect. lib.* I. *cap.* XXIII. Sigon. *l. c.*

(e) Authent. *Omnes peregrini C. comm. de ſucceſſ.*

(f) Receſſ. *Imp. anni* clↄ Iↄxxx. *Tit.* CLVIII.

rum ſtatim vota eadem, quae orci eſſe videntur, quibus aliquid lucelli ex frequente hominum morte accedit. De reliquis opificiis non eſt, quod quidquam addamus, quum iis ipſae imperii leges omnem maculam iam pridem deterſerint.

§. XXXIV.

An ſpuriis leuis notae macula haereat.

Si recte ergo ponas calculum, omnes, quos leui hac nota maculant doctores, vel infamia laborant, vel abſque vlla ratione tanta iniuria adficiuntur. De ſolis ſpuriis dubitare liceret, qui, tametſi Romae infames haud fuerint, in Germania tamen ſemper leui nota adſperſi fuiſſe videntur. Non vlla enim temere gens plus pretii caſtitati et pudicitiae ſtatuit, quam Germani. Iam TACITVS (g) iis hanc laudem tribuit quod *ſepta pudicitia agant mulieres* Germanorum, *nullis ſpectaculorum illecebris, nullis conuiuiorum irritationibus corruptae*: *Litterarum ſecreta apud Germanos viros pariter ignorare* ait, *ac mulieres*; *pauciſſima* ergo *in tam numeroſa gente eſſe adulteria, eorumque poenam praeſentem et maritis permiſſam. Acciſis enim crinibus, nudatam adulteram, praeſentibus propinquis, expelli domo, ac per omnem vicum verbere agi*: *Publicatae etiam pudicitiae nullam veniam eſſe: non forma, non aetate, non opibus maritum inuenire meretrices*. Talia etiam de Vandalis, Gothis et Francis SALVIANVS (*h*), de Saxonibus BONIFACIVS (*i*) refert. Vnde et QVINCTILIANVS (*k*), inſectatus Romanorum incontinentiam, et foedam, qua in eumdem ſexum ruebant, libidinem: *Nihil*, inquit, *tale nouere Germani, et ſanctius viuitur ad oceanum*. Quum vero tantopere maioribus noſtris cordi fuerit pudicitia, apud eoſque tum hac quoque in re plus valuerint boni mores, quam hodie bonae leges: facile eſt ad intelligendum, eos nullo loco habuiſſe ſpurios et vulgo quaeſitos, teſtes quippe maternae libidinis ac turpitudinis perpetuos. Hinc LVDOVICVS PIVS (*l*), *ex commixtione meretricum degeneres populos, et* IGNOBILES *et furentes libidine procreari*, ait. Et in IVRE PROVINCIALI SAXONICO (*m*) legimus: *Wer eines Mannes ehrlich VVeib offentlich behuret, oder ſonſt ein VVeib oder Magd notzoget, nimmt er ſie darnach zur Ehe, eheliche Kinder gevvinnet er nimmermehr bey ihr: Kempffer und ihre Kinder, Spielleut, und alle die unehelich gebohren ſind, -- die ſeynd alle Rechtloſs*. Id quod etiam ad liberos praecoces extenditur alibi, vbi ſtatuitur (*n*): *VVann ein VVeib einen Mann nimmbt, gevvint ſie Kinder, ehe die rechte Zeit kommt, da das Kind gebohren vverden mochte, man mag es beſchelten an ſeinen Rechten, vvan es zu fruh gebohren iſt*. Sed ſi dicendum quod res eſt, ſpurii etiam veteri Germanico iure non leuis notae macula adſperſi, ſed infamia notati fuiſſe vi-

(g) Tacit. *de Morib. Germ. cap.* XIX.
(h) Saluian. *de Gubern. Dei lib.* VII.
(i) Bonifac. *apud* Guil. Malmesb. *lib.* II. *cap.* LXIV. *et* Baron. *ad ann.* IↃCCXLVII. *Adde* Saluian. *l. c.*
(k) Quinctilian. *declam.* III.
(l) Ludo. Pius *Addit. capitul.* IV. 102.
(m) *Ius prouinc. Sax. Lib.* I. *Art.* XXXVII.
(n) Ibid. *cap.* XXXVI.

se videntur. *Rechtlose Leute* enim iidem sunt ac infames, *ehrlose und ohne recht, an denen niemandt nichts verbrechen kan, vnzuchtige, dass sie nicht gezeugen seyn moegen* (o). Si ergo odienum, spuriis institutis heredibus, querela inofficiosi locum haberet: illi sane ex principiis iuris Germanici magis ob infamiam, quam leuem aliquam notam, excluderentur hereditate. Enimuero, quum hodie plerique iureconsulti a veteribus illis Germanici iuris principiis diuortium faciant, adeoque spurios infamia notandos esse negent, leuis vero nota e iuris Romani principiis spuriis non haereat, ceu iam supra est a nobis demonstratum: merito dubites, an hodie aduersus spurios institutos hac querela cum effectu experiri liceat. Plerique sane iureconsulti eiusmodi hic inueniunt limitationes, quibus regula illa tantum non perimitur. Aiunt enim, aduersus spurios esse querelae locum, nisi vitae honestate et meritis hanc maculam eluerint (p). Hinc si spurius honeste viuat, aut si spuria honesto viro nupserit, nullum querelae locum esse contendunt (q). Nec desunt exempla, quod ita iudicatum sit in tribunalibus illustrioribus (r). Quae si ita sunt: licebit tantum hodie de inofficioso disputare aduersus spurios, quos non scelesta minus et turpis vita, quam sors natalium, dehonestat. Atqui infamia facti laborant eiusmodi homines, adeoque non tam ob leuem notam, quam infamiam, indigni habentur, qui fratribus defuncti praeferantur.

§. XXXV.

Quid de effectibus, quos doctores huic maculae tribuunt, sentiendum.

Ex his ergo facile patet, quaecunque de leuis notae macula tradunt iureconsulti, ea omnia in Germania vix vllius vsus esse, dum de inofficioso testamento disputatur. Superest itaque, vt, an reliqui, quos comminiscuntur, illius maculae effectus foris nostris concinni sint, paullo accuratius expendamus. Primo ergo eadem, ex ipsorum sententia, est inofficiosi testamenti et inofficiosae donationis et dotis ratio. Quum vero iam demonstratum sit, hodie non illos, qui leui nota aspergi dicuntur, sed infames, querela fratrum ab hereditate arceri: consequens est, vt idem quoque de inofficiosa donatione et dote statuendum sit, adeoque et in hac re nullus sit doctrinae de leuis notae macula vsus. Deinde dum ex hac lege etiam nouam actionem, ad supplementum portionis legitimae fraternae comparatam exsculpunt, eamque aduersus heredes, leuis notae macula adspersos, competere contendunt, ne hac quidem in re me habent consentientem. Nam et haec actio ex iisdem rationibus non aduersus eos, qui leuis notae macula, sed qui infamia laborent, valebit. Quae de dignitatibus et opificiis disserunt iureconsulti, ea ita comparata sunt, vt vsum huius doctrinae inde frustra exsculpas. Iam multo ante receptum ius Romanum opifices certos homines tribu mouendos putarunt, non vero ob

(o) Vocabular. *speculo Saxon. addit a* Wolffg. Loffio *voce Rechtlofs.*

(p) Stryk. *ad* Lauterb. *tit. de inoff. test. pag.* 201.

(q) *Per can. numquam* 4. *Distinct.* LVI.

(r) Alu. Valasc. *Consult.* XVII. *n.* 2. Ant. Tessaur. *Decis. Pedemont.* CXXVII. *n.* VI.

so ob leuis notae maculam, de qua ne fando quidem quidquam inaudiuerant, sed ob alias rationes, de quibus iam supra nonnulla diximus, et alibi vberius differendi erit locus. Nec sane ex lege nostra, in qua sola leuis notae maculae fit mentio, vllis fidiculis elicies argumentum, quo demonstrari possit, homines, quos leuis notae macula adspergunt doctores, collegiis aut dignitatibus esse mouendos. Fingamus enim eos omnes, fratribus praeteritis, heredes testamento scribi non posse: an inde quaeso consequitur, vt nec ad dignitates et opificia illis pateat aditus? An quae in fratrum consanguineorum fauorem constituta sunt, etiam ad opifices pertinent? Sunt equidem leges patriae, quae spurios et aliis natalium vitiis laborantes dignitatibus excludunt (s): Moribus etiam ad opificum collegia non admitti spurios, vt et carnificum et lictorum filios, nemo ignorat (t). Sed ex his legibus et moribus vsus doctrinae de leuis notae macula non magis, quam ex lege nostra demonstratur. Non enim ideo Germani spurios et naturales ad dignitates et opificia adspirare non patiuntur, quia eos ex testamento, fratribus superstitibus, aliquid capere vetuit CONSTANTINVS, (dummodo id vetuit,) sed partim, quia Germanis veteribus, quibus praeter nobiles nulli ingenui erant, indignum videbatur, libertinae et seruilis originis, vt et vulgo quaesitis, vel rempublicam, vel illius partem demandare: partim, quia ciuitatibus institutis dabant operam, ne facile rustici adscriptitii, eorumque filii, pfalburgeri, aliaeque personae humiles ciuitatis iure donarentur: partim quia doctrina de matrimonii sacramento spuriorum odium haud parum augeret. Non ergo principiis iuris Romani, sed moribus patriis originem debent hae leges Germanicae et priuilegia opificum, quibus a dignitatibus et collegiis arcentur spurii et humili loco nati: quamuis hodie, quum alia sit ingenuitatis et ciuitatum facies, aliaque etiam multis sedeat de matrimonio sententia, passim consilia capiant imperantes de consuetudinibus eiusmodi magis magisque abolendis. Quae quum ita sint, ipsa iureconsultorum collegia hodie benignius agendum putant cum hominibus leuis notae macula adspersis. Vnde memini, quum nuper vici cuiusdam incolae virum cetera honestum ob natalium vitium a scabini munere exclusum vellent, eaque de re consulerent illustre Iureconsultorum hac in academia collegium, ab eo hunc in modum esse responsum:

Hat das Konigliche Amt VV. I. S. euren Mit-Nachbar zum Schoppen bey eurer Gemeine verordnet, und denselben darauf gevvonlicher massen verpflichtet, dagegen ihr aber aus dem Fundament, *dass dieser I. S. ausser der Ehe erzeuget, und mithin zu Bekleidung dieses Schoppen-Amts gantz* inhabil *sey, so fort* protestation *eingevvandt, und*

(s) *Cammer-Gerichts-Ordnung Part. I. Tit.* III. §. I. *et Tit.* XXX. §. I. *Aliarum rerumpublicarum, ciuitatum et academiarum statuta, quibus spurii et viles personae a dignitatibus arcentur,* collegit Fromman. *diss. de leuis notae macula* §. XLVII.

(t) Hadr. Beyer *de iurib. opificum cap.* V. *et* VI. Ge. Beyer. *Spec. iur. Germ. lib.* I. *cap.* XV. §. XII. XIII.

und auf dessen remotion *gedrungen. Ist es darüber zwischen euch und ihm zum rechtlichen Verfahren kommen, und sind endlich die* Acta, *nach dem beyde Theile zum Urtheil beschlossen, zu auswärtigen Spruch Rechtens verschicket worden, und ihr wollet dannenhero belehret seyn,*

Ob ihr bey eurer protestation *in Rechten gegründet, und dannenhero euch eines beyfälligen Urthels zu versehen habet?*

Ob nun wohl 1) sehr viele Rechts-Lehrer in den Gedancken stehen, daß alle unehlich gebohrne denenienigen Personen, welche nach der

in L. 27. C. de inoff. testam.

befindlichen Redens-Art leuis notae macula *laboriren, beyzuzehlen seyn, indem, obschon die Schuld und Ursach ihres Gebrechens nicht ihnen, sondern den Eltern beyzumessen*

can. nasci 5. dist. 56.

und die Kinder ihrer Eltern Schuld zu tragen nicht verbunden sind

L. 3. §. 2. L. 6. pr. ff. de Decur.

dennoch alle honnete *Völcker von solchen unehlich gebohrnen nichts halten*, adeo, vt vix sine dedecore tam patres quam liberi eiusmodi, expressam veluti turpitudinis notam in fronte circumferentes, adspiciantur

Petr. Heigius *P. I. qu. 21. n. 38.*

Welches Recht dann 2) in Teutschland um so vielmehr in viridi obseruantia *seyn muß, da auch nach den alten Teutschen Rechten unehlich gebohrne nicht nur* pro leuis notae macula adspersis, *sondern gar für rechtloß und mithin* pro infamibus *gehalten werden.*

Sachs. Land-R. L. 1. art. 37.

Hiernechst auch 3) unter die effectus leuis notae maculae *auch dieser mit gerechnet wird, daß sie zu keinen Ehren-Stellen*

arg. *L. 2. C. de dignit.* Struu. *exerc. ad ff. 7. th. 2.* Fromm. *diss. de leu. not. mac. th. 47.*

am wenigsten aber ad scabinatum vel iudicialem dignitatem *zugelassen werden*, quum indignum videatur, tribunali adsidere eos, qui sanguinis labem in fronte gerunt:

Heig. *d. qu. 21. n. 14. et 32.* Schiferdegh. *b. I. 3. tract. 25. qu. 9.*

daher solches auch im gegenwärtigen Fall um so vielmehr statt zu finden

finden scheinet, da der Schoppe eurer Gemeine nicht nur die vom Ambt einlaufende Befehle exequiren, *notificiren und Auflagen verrichten, sondern auch, vvas hier und dar vorgehet,* obseruiren *und beym Amte anzeigen, auch vvenn daselbst* inquisitiones *vorfallen, die Gerichts-Banck mit besetzen muss, und folglich solches Scoppen-Amt nicht als ein blosses* munus, *zu vvelchem auch* spurii, *in Ermangelung anderer, zugelassen vverden, sondern als ein* honos *und* dignitaet *anzusehen. Aus vvelchen Grunden es fast das Ansehen gevvinnen mochte, als ob ihr in eurer* protestation *genugsam gegrundet, und mithin an einem beyfalligen Vrtheil nicht zu zvveiffeln hattet.*

Dennoch aber und dievveil 1) *so vvenig das naturliche, als das Romische Recht, die unehlich gebohrne ihrer Ehren beraubet, oder dieselben mit einer so genanten* leuis notae macula *beschmutzet. immassen ienes nach den Regeln der gesunden Vernunfft nicht zulasset, dass das Kind die Schande seiner Eltern tragen musse, dieses aber von unehlich gebohrnen mehr nicht verordnet, als dass dieselben die* effectus patriae potestatis *nicht zu geniessen haben, im ubrigen aber dieselben vveder von dem Burger-Recht, noch* a testamenti factione, *ja nicht einmahl* a dignitatibus *ausschliesset,*

Hotoman. *de spur. et legitim. c.* 3. Strauch. *exerc. IV. th.* 3. Thomas. *diss. de vsu pract. tit. de legit. cap.* 1. §. 3.

VVie denn die Gesetze denselben ad decurionatum, *vvelcher doch kein blosses* munus, *sondern eine ansehnliche* dignitaet *vvar, den Zugang ausdrucklich eroffnen.*

L. 6. *pr. ff. de decur. verbis: Non impedienda enim est* DIGNITAS *eius, qui nihil admisit.*

Hiernechst auch 2) *vvenn schon einige Gesetze in Theutschland die* spurios *von Dignitaeten ausschliessen, dasselbe doch auf ein Schoppen-Amt bey einer Dorff-Gemeine nicht zu appliciren, da dasselbe* reuera, *der bevverthesten Recht-Lehrer Meynung nach, mehr ein* munus, *als eine* dignitaet *ist, und daher ein* spurius *davon nicht ausgeschlossen vverden kan,*

Hartung. *de scultet. et* Scabin. *pagan. c.* 3. *n.* 11. Modestin. Pistor. 1. *c.* 46. *qu.* 1. Berlich. *Decis.* 299. *n.* 10.

Anbey 3) *dieinigen Rechts-Lehrer selbst, vvelche sonst den unehlich gebohrnen eine* leuis notae maculam *zuschreiben, dennoch dieselben offentlicher Aemter vvurdig erkennen,* si hanc maculam natalium virtutibus et honestiore vita eluerint,

Tessaur. *Dec. Pedem.* 126. *n.* 6. Valasc. *Consult. Lus.* 17. *num.* 2. Carpz. 3. *Const.* 10. D. 10. *n.* 5.

VVelches den I. S. da derselbe nicht nur überhaupt ein gutes Zeugniss vor sich hat, sondern auch bey seinen vorhin obhabenden Bauermeister-Amt, und den dabey geführten Rechnungen sich ehrlich und redlich verhalten, und daher um die Gemeinde, dass ihn dieselbe in ihren Schrifften so schimpfflich tractiret, keinesvveges verdienet hat, allerdings zu statten kommen muss. Endlich auch 4) die gegenseitigen rationes dubitandi *aus obigen Gründen gar leicht zu beantvvorten, inmassen, vvas die erste anbetrifft, in dem angeführten*

L. 27. C. *de inoff. testam.*

zvvar gevvisser Personen, quae leuis notae macula adspersae sunt, *gedacht, keinesvveges aber, dass sie von Ehren-Aemtern auszuschliessen, noch vielvveniger aber, dass unehlich gebohrne dadurch zu verstehen seyn, angezeiget vvird. VVie denn vielmehr aus der genuinen* Constitution *des* Constantini M., *vvelche in dem* Cod. Iustinianeo *ziemlich verändert, in dem* Cod. Theodosiano *aber*

L. 3. C. Theod. *de inoff. testam.*

noch aufrichtig zu befinden, gnugsam erhellet, dass in derselben nicht de spuriis, *sondern von den freygelassenen*, qui restitutionem natalium nondum impetrauerint, *die Rede sey. Daher auch die* interpretation, *dass die ausser der Ehe gebohrne* leuis notae macula laboriren, *mehr unter die ungegründeten Meinungen der* Glossatorum, *als die auf zulängliche* principia *gegründete* doctrina iuris *zu zehlen ist.*

Thomas. *d. diss. §. 3. not. d.*

VVelche Bevvandnis es auch 5) mit den alten teutschen Rechten hat, immassen dieselben nicht ex principiis antiquissimis iuris Germanici, *nach vvelchen unehlich gebohrne auch so gar zur VVürde gelangen konten,*

Vt de Francis *testatur* Hertius *Notit. regni* Franc. *c. 5. n. 9. de Danis* Ad Bremens. *l. 2. hist. eccles. c. 54. de Norvvegis* Sturleson. *Chron.* Noru. *pag. 67.*

sondern ex principiis papatus, *nach vvelchen die Ehe als ein Sacrament, und daher alle* ex coniunctione extra matrimonium *erzeugte* tamquam homines inhonesti et infames *angesehen vvurden, geflossen, und mithin zu unsern Zeiten, da man solchen Irrthum vorlängst zu erkennen angefangen, billig nicht mehr in einige Betrachtung kommen. Wie denn auch die Rechts-Lehrer durchgehends die* spurios ab infamia *freysprechen, und folglich* a iure Germanico *in diesem Stück abvveichen.*

Frantzk. *ad tit. ff. de his qui not. infam. n. 21.* Freh. *de existimat. l. 3. c. 23. n. 23.* Bocer. *in com.* L. vn. C. *de famos. c. 1. n. 11. sequ.* Fromm. *diss. de leu. not. mac. th. 14.*

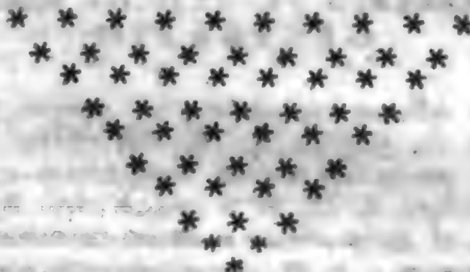
Endli-

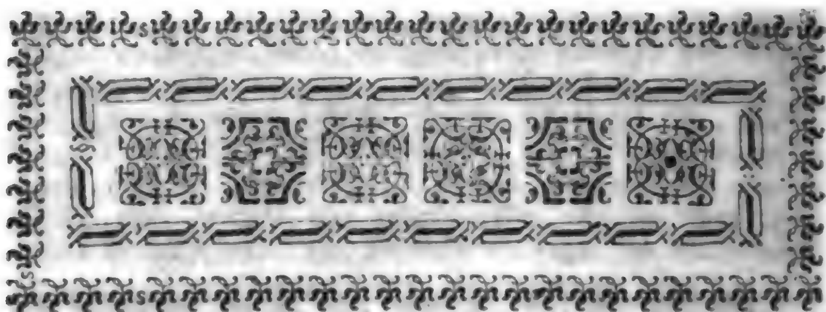
Endlich 6) vvas das Schoppen-Amt auf einem Dorffe betrifft, dasselbe pro dignitate *keinesvveges zu achten, angesehen es eigentlich nur* in executione *desienigen , vvas das Amt angeordnet, bestehet, die Zuziehung aber der Dorff-Schoppen bey* inquisitionibus *von keiner solchen VVichtigkeit ist, dass deshalb denen* scabinis *eine besondere VVurde zuzuschreiben, immassen dabey billig mehr auf die Aufrichtigkeit und honetete eines solchen* Scabini, *als auf dessen Hermkommen und Geburt reflectiret vvird.*

Als sind vvir der Meynung, dass ihr ein beyfalliges Vrtheil schvverlich zu ervvarten habet, und dannenhero besser gethan hattet, vvenn ihr euch der protestation *auc diesen* fundament *enthalten. V. R. VV.*

§. XXXVI.

Plura addi poterant de ea re, in qua multis modis aberratum est a doctoribus: Sed quum plura non capiant chartae, dissertationi academicae destinatae, hic quidem filum abrumpimus, maxime quod satis videmur demonstrasse, quod demonstrandum suscepimus, a paucissimis satis intellectam esse *legem XXVII. C. de inoff. testam.* et doctrinam de leuis notae macula, quam vulgo inde eliciunt, nec iuri Romano consentaneam, nec vllius hodie in Germania nostra vsus esse. **Conclusio dissertationis.**

DE NAVIBVS OB VECTVRAM VETITARVM MERCIVM COMMISSIS.

EXERCITATIO VIII.

CAP. I.

DE MERCIBVS VETITIS ET COMMISSIS GENERATIM.

§. I. *Variae doctorum concertationes de dominio maris.* §. II. *Vera ea de lite sententia.* §. III. *Eius effectus et hic est, vt imperantes quarumdam mercium importationem et adpulsum ad littora prohibere.* §. IV. *Vt et eumdem certis legibus concedere possint.* §. V. *Ea prohibitio et ratione subditorum rata est, et ratione exterorum.* §. VI. *An et exterorum cum exteris hostibus commercia prohiberi possint?* §. VII. *Variae inter gentes ea de re concertationes.* §. VIII. *Sententia Grotii et Ziegleri.* §. IX. *Prohiberi eiusmodi commercia posse demonstratur.* §. X. *Merces eiusmodi vetitae vocantur* CONTRABANDO *et cur?* §. XI. *Qualium mercium negotiatio vetita fuerit iure Romano ratione exterorum?* §. XII. *Quarum negotiatio inter ipsos ciues prohibita?* §. XIII. *Quid ius canonicum circa merces vetitas statuerit?* §. XIV. *Quid hodie* CONTRABANDO *iure et* com-

consuetudine gentium ratione exterorum? §. *XV. Quasnam merces a priuatis venire probibeat ius Germanicum?* §. *XVI. Quemadmodum probibere, ita et concedere Princeps commercia cum exteris potest certis legibus.* §. *XVII. Inter bas etiam est solutio vectigalium.* §. *XVIII. Si vel merces vetitae inueniantur, vel vectigal non soluatur, merces a fisco vindicantur.* §. *XIX. Et tunc vocantur* COMMISSAE. §. *XX. Saepe et naues simul capiuntur et a fisco occupantur, quod vocant:* Vor gute Priesen erklahren. §. *XXI. Transitio ad caput secundum.*

§. I.

Variae Doctorum concertationes de dominio maris.

ACriter iam inde ab antiquissimis vsque temporibus de imperio libertateque maris disceptatum esse, vel Minois (*a*), nec non Atheniensium et Lacedaemoniorum (*b*), Romanorum item et Carthaginensium (*c*), aliaque innumerabilia gentium aliarum bella satis demonstrant. Saepe profecto maris vndas cruore effusissimo contaminauit impotens illa etiam mari dominandi libido. Saepe quaesitum istud imperium non minore sanguinis profusione euertit libertatis cupiditas, neque post tot turbas ita de hac lite transactum est, vt non subinde ideo aemulae classes aperto Marte concurrant. Nec minore cura interea, dum gentes arma strinxerunt, calamos expediuerunt eruditi. Veteres equidem Romanorum ICti, Stoicorum innutriti sapientiae, et nescio quam totius humani generis rempublicam somniantes (*d*), naturali iure non solum mare, verum etiam littora maris communia esse omnium contendebant (*e*). Sed ab his principiis, mutata paullo post republica, ipsos Romanos fecisse diuortium, vel inde patet, quod Imperatores ipsi sibi maris dominium vindicare non dubitarint: id quod ex APPIANO (*f*), ARISTIDE Rhetore (*g*), OPPIANO (*h*), PHILOSTRATO (*i*), ipsaque celeberrima *lege ἀξίωσις IX. digest. ad L. Rhod. de iactu* magno apparatu demonstrauit IAC. GOTHOFREDVS (*k*). Multo acrius ea de re certamen natum est, postquam Europaeae gentes maria extera tentarunt, sed ita, vt plerique scriptores patriae commodis manciparent calamum, et hoc partium studio, vt fit, in diuersas sen-

(a) Boecl. *Dissert. de Minoe maris domino Tom. II. dissert. academ. pag.* 1073.

(b) Isocrat. *Orat. de pace.*

(c) Flor. *lib.* 2. *cap.* XI. Appian. *de bellis punicis p.* 1.

(d) Gerh. Nood. *probabil. lib.* I. *cap.* VIII. *sequ. p.* 21.

(e) §. 1. *Inst. de rer. diuis.* L. 13. §. 7. *de iniur.* L. 13. *pr. D. commun. rust. et vrban. praed.*

(f) Appian. *praefat. hist. p.* 3. *edit.* Stephan.

(g) Aristid. *Orat. ad* M. Antonin. *p.* 119. *conf. et pag.* 354. 360. 382. *sequ. Tom. I.*

(h) Oppian. *Halieut. v.* 3.

(i) Philostrat. Vit. Apollon. Tyan. *lib.* VII. *c.* II.

(k) Iac. Gothofredi *dissert. de imperio maris ad L. ἀξίωσις* 9. *D. ad L. Rhod.* Genev. CIↃIↃCLIV.

ſententias abriperentur. Libertatem maris ſummo ſtudio adſerere adlaborauit HVGO GROTIVS (*l*), ſed lucro nauigationum ad Indos, quod tum Hiſpani pariter ac Luſitani intercipere ſtudebant, ad ſcribendum pellectus (*m*). Eamdem Belgarum cauſſam non modo contra Hiſpanos, verum etiam Anglos, halecum piſcaturam Batauis inuidentes, egerunt THEODORVS GRASWINCKELIVS (*n*), VLR. HVBERVS (*o*), CORN. VAN. BYNCKERSHOEK (*p*), aliique, quamuis non omnes GROTII principiis inſiſterent. Verum tanto acrius pro maris imperio contenderunt earum gentium ſcriptores, quae ſibi antiquitus iſto potitae videbantur: quales ſunt IOANNES SELDENVS (*q*), IO. BAPTISTA BVRGVS (*r*), THOM. RIVIVS (*s*), MARISOTTVS (*t*), STRAVCHIVS (*u*) aliique quam plurimi. Fuerunt etiam, qui cum IO. ISAACO PONTANO (*x*), SAM. PVFFENDORFIO (*y*) aliiſque mediam quamdam ingreſſi viam, totam hanc litem variis diſtinctionibus ſine pulueris iactu componi facillime poſſe, ſibi perſuaderent. Vt adeo, ſi in vlla, in hac certe quaeſtione, quam maxime in partes eant eruditi, patriae plerumque commodorum, quam veritatis, hac in re quidem, ſtudioſiores.

§. II.

Vera de ea lite ſententia.

Quamuis vero is ego non ſim, qui ſibi in re tanta iudicium arrogare ſuſtineat, quod iam IS. PONTANO (*z*), *onus Aetna grauius* viſum eſt: id tamen certum exploratumque videtur, eruditos tantum non omnes, quos non immoderatum patriae ſtudium in tranſuerſum egit, ſecundum SELDENVM litem dediſſe (*a*). Id quidem apud omnes aeque in confeſſo eſt, Deum, qui, vt exiſterent homines, voluit, non poſſe non et velle, vt iis rebus creatis, quibus ad ſuſtinendam commodeque tranſigendam vitam opus videretur, libere vterentur. Hinc non equidem dominium proprietatemque introduxit, ceu vulgo ex oraculo illo diuino apud MOSEN (*b*) colligunt, ſed facultatem rebus in medio poſitis vtendi. Ex eo conſequitur, vt communio antiquior fue-

(l) Grotius *de mari libero, qui libellus prodiit anno* CIↃIↃCVII. *Conf. eiuſdem. ius belli et pacis lib.* II. *cap.* II. §. 3. *ſequ. et cap.* III. §. 8. *ſequ.*

(m) Dominic. Baud. *lib.* II. *de induciis belli Belgici.*

(n) Graswinckel, *Vindiciae maris liberi, quae tamen ordinibus oblatae, ſuppreſſae ſunt. vid.* Huber. *hiſt. ciuil. Part.* III. *lib.* I, *ſect.* VI. *cap.* I.

(o) Huber. *digreſſ. Part.* I. *lib.* IV. *cap.* XIV. *ſequ. et de iure ciuit. lib.* II, *ſect.* IV. *cap.* II.

(p) Corn. Bynkershoek *diſſert. de dominio maris, Hag.* CIↃIↃCCIII.

(q) Selden. *mare clauſum, edit,* CIↃIↃCXXXV.

(r) Io. Bapt. Burg. *de dominio maris Liguſtici.*

(s) Riuius *Hiſtor. nauig. Ind. lib.* III. *cap.* XXXVII. *ſequ.*

(t) Mariſott. *orb. maritim. lib.* II. *cap.* X. *et* XX. *ſequ.*

(u) Strauch. *diſſert. de imperio maris.*

(x) Io. If. Pontan. *diſcuſſ. hiſtor.*

(y) Puffendorf. *de iure nat. et gent. lib.* IV. *cap.* V. *ſequ.*

(z) Pontan. *praefat, diſcuſſ. hiſt.*

(a) Ziegl. *de iure maieſt. lib.* II. *cap.* VII. §. 9. *ſequ.* Hertius *de ſeruitute naturali ſect.* I. §. XI. Thomaſ. *ad* Huber. *de iure ciuit. lib.* II. *ſect.* IV. *cap.* II. §. XLIII.

(b) *Geneſ.* I. 28. *ſequ.*

fuerit dominio. *Omne enim dominium*, vt recte a NERVA (c), Iureconsulto, animaduersum est, *ex naturali possessione incipit*. Possessio vero facti est, adeoque, nisi in infinitum progredi cogitando velis, necesse est, vt originarius acquirendi modus, vel ab occupatione vel a diuisione inceperit, quarum neutra sine communione intelligi potest (*d*). Quum vero communio illa in tanta hominum auiditate diutius subsistere nequeat, quam quoad res illae communes inexhausti vsus fuerint: consequens est, vt relicta illa, dominium introducere maluerint homines, posteaquam gliscente auaritia et luxu, auctoque humano genere, animaduerterunt, res communes et in medio positas non sufficere singulis, innumerisque litibus dare occasionem. Hinc factum vero est, vt, quae ob communionem, quam vocant priuatiuam, antea nullius essent, cederent deinde occupanti. Hoc modo integri terrarum tractus siue per vniuersitatem, siue per fundos occupari coeperunt, quumque priore casu tractus illi toti ad populum pertinerent; consequens erat, vt et singulae illius partes in eiusdem essent dominio adeoque non essent adscripta, et quibus singuli commode vti frui non possent, imperantes sibi vindicarent (*e*). Eo iure ergo sensim in mare etiam tractibus suis proximum vsi sunt imperantes, sibique iura quaedam, quae non inexhausti videbantur vsus, ita vindicarunt, vt alios eorum vsu excluderent. Adeoque hoc modo per occupationem mare in dominio vel imperio gentium esse coepit, idque non magis a ratione alienum est, quam quod et alia ἀδέσποτα, veluti feras, flumina, pisces, insulas, mineras et metalla, aliaque huius generis occupando sua fecerunt.

§. III.

Porro quemadmodum dominium semel occupatione quaesitum, animo deinde etiam retinetur, quamuis actu non semper accedat possessio: ita idem de mari statuendum, quidquid nobis obuertat CORN. BYNCKERSHOEK (*f*), cuius hypothesin accurate suo more destruit illustris THOMASIVS (*g*). Dominium vero istiusmodi non momentaneum, sed permanens, non potest non varios, eosque satis illustres, producere effectus. Inter quos haud postremus est, quod in arbitrio principis tanquam maris domini sit, an concedere velit peregre aduenientibus vel adpulsum ad littora, vel transitum per mare a se occupatum. Quamuis enim id grauiter negent Belgae apud GROTIVM (*h*), *legesque diuinas ac humanas nauigandi mercandique ius ita vt caelum et solum omnibus ex aequo addicere*, contendant, nec desint etiam, qui huius ad littora adpulsus transitusque maris concessionem seruitutibus natu-

Eius effectus est vt imperantes quarundam mercium importationem et adpulsum ad littora prohibere.

(c) *L. 1. §. 1. D. de acquir. rer. domin.*

(d) Thomas. *fundam. iur. nat. et gent. Lib. II. cap. X. §. VII.*

(e) Boehmer. *ius publ. uniuers. Lib. II. cap. X. §. 5. sequ.*

(f) Corn. Bynkersh. *de domin. mar. p. 12. sequ.*

(g) Thomas. *ad* Huber. *de iure ciuil. l. c.*

(h) Grot. *Hist. Belg. lib. XVII. ad annum* CIϽ IϽCVIII.

naturaliter inter liberos populos constitutis accensent (*i*): neutris tamen nostram adiungere sententiam possumus. Est haec natura dominii, vt alios vel vsu rei nostrae arcere, vel eumdem certis legibus iis concedere liceat. *Qui alienum fundum ingreditur*, inquit CAIVS (*k*), *venandi occupandique gratia, potest a domino, si is praeuiderit, prohiberi, ne ingrediatur*. Et aucupibus rescripsit D. PIVS (*l*): Οὐκ ἔστιν εὔλογον, ἀκόντων τῶν δεσποτῶν ὑμᾶς ἐν ἀλλοτρίοις χωρίοις ἰξεύειν. *Non est consentaneum, vt per aliena praedia inuitis dominis aucupium faciatis*. Cur vero non liceat domino maris, quod in praedio suo cuiuis licet? Saepe sane fit hodienum, quod Carthaginiensium regina Troianis, littorum portuumque hospitium sibi barbaro more negare quaerentibus, respondit apud VIRGILIVM (*m*).

Res dura et regni nouitas, me talia cogunt
Moliri, et late fines custode tueri.

Quis ergo hoc iure priuare ausit summos imperantes, vt populi salutem supremam sibi legem dicant? Hinc profecto nihil frequentius est, quam vt pactis inter gentes caueatur, quousque ius adpellendi transeundique sit concedendum. Quemadmodum induciis Hispanorum et Belgarum, anno CIƆIƆCIX. factis, cautum legimus (*n*), *non esse ius adpellendi ad portus, plagas, promontoria alterutrius partis cum tali numero nauium aut armatorum, vt iusti timoris suspicio generari possit, vim parari nisi ex permissu eius, sub cuius ditione loca illa sita sunt, aut nisi tempestatibus aliaque necessitate delati illuc fuerint ad maiorem vim aut naufragii periculum effugiendum*. Qualibus pactis non opus esset profecto, si omnibus persuasum esset, eos, qui alios suis portubus arcent, παρὰ τὰ κοινὰ δίκαια, *aduersus iura communia facere*, ceu Megarensibus olim persuasum fuisse, memoriae prodidit PLVTARCHVS (*o*).

§. IV.

Vt et eumdem certis legibus concedere possint.

Ex eo vero porro consequitur, vt si, quibus maris sui vsum ad commercia maritima indulgeat princeps, etiam leges iis dicere possit. Hinc eius est, statuere, quas merces vel per mare suum vehi, vel prouinciis suis inferri, vel denique, iisdem exportari velit. Quemadmodum enim cuilibet rei suae legem dicere licet: ita et maris sui vsui commerciisque maritimis dum modum ponit princeps, suo iure vtitur. Interest sane Reipublicae, ne promiscua omnibus negotiandi licentia detur. Interest, vt iam ARISTOTELES (*p*) monuit, *legibus definire, quibuscum communicare ciues oporteat, cum quibus non oporteat*, ne exteri commerciorum obtentu quaestui insistant, ciues diuitiis

(i) Hertii *differt. de seruit. natural. const. sect.* I. §. X. *sequ.*

(k) L. 3. §. I. D. *de acquir. rerum domin.*

(l) L. 16. D. *de seruit. praed. rustic.*

(m) Virgil. *Aeneid. lib.* I. *v.* 563.

(n) Induc. *Belgar. anno* 1608. *art.* XII. *apud* Eman. Meteran. *hist. Belg. lib.* XXVIII. *p.* 88.

(o) Plutarch. *in Pericle. p.* 168.

(p) Aristot. *lib.* VII. *polit. cap.* 6.

tiis spolient, luxu aliisque vitiis ac probris inficiant rempublicam, seque vel ipsos vel hostes rebus nostris potentiores opulentioresque efficiant. Quibus omnibus prospicere, imperantis sine dubio est officium.

§. V.

Iustam haec rationem habere in ciuibus, iisque, qui cum nostris negotiantur, nemo temere negauerit. Quod enim ad illos attinet, recte ait ZIEGLERVS (q): *Vti totum regimen ad principem spectat, ita etiam ab eius iudicio dependet, ea, quae necessaria aut vtilia reipublicae fuerint, definire, et in effectum deducere, neque subditis vlla tum competit potestas, scrupuloso examine eadem perstringere aut impedire.* Quum ergo nemini dubium sit, quin ad necessitatem vtilitatemque reipublicae quam maxime pertineat, vt legibus certis ac perspicuis, quae vel exportanda e regione sint, vel admittenda ab exteris, definiatur, siquidem alias vel ciuium indigentiae vel luxus impediri vix potest: facile patet, hanc quoque potestatem imperantibus, salua republica, non posse denegari. Sic iam olim Lycurgum, Spartanorum legislatorem, non solum ciues suos peregrinari, sed et peregrinos in vrbe negotiari prohibuisse, auctor est PLVTARCHVS (r). Maiores nostri nihil, quod ad luxum et mollitiem irritare ciues posset, ad se deferri passi sunt. De Neruiis, cisrhenano populo, CAESAR (s): *Nullum aditum esse ad eos mercatoribus: nihil pati vini reliquarumque rerum ad luxuriam pertinentium inferri, quod his rebus relanguescere animos, eorumque virtutem remitti existimarint*, IDEM de Sueuis (t): *mercatoribus est ad eos aditus, magis eo, vt quae bello ceperint, quibus vendant, habeant, quam quod vllam rem ad se importari desiderent.* De reliquis in vniuersum Germanis TACITVS (u) obseruat *proximos tantum ripae et vinum mercari*, reliquis quippe Germanis plane ignotum: Contra ea de Solone refert PLVTARCHVS (x), ex fructibus solum eum oleum dedisse peregrinis distrahendi facultatem, aliorum exportatione interdixisse, maxime ficuum, constitutis delatoribus, qui eorum exportationem iudicarent, ideo sycophantarum nomen adeptis. Alia huius generis exempla collegit Io. MICHAEL PICCARTVS (y). Eodem exemplo nuper admodum Galliae Rex et postea augustissimus Imperator adamantes ad se inferri venumque exponi vetuerunt, quemadmodum et Gallos sericum; Anglos lanam et stannum inelaboratum et infectum exportari regnis suis non pati, nemini ignotum est. Quae omnia quis eos iure facere neget? Negare id quidem audent GROTIVS et (z) SIGISM. SCACCIA (a), qui exteris non hostibus commercia denegare

Ea prohibitio et ratione subditorum rata est, et ratione exterorum.

(q) Ziegler. *de iur. maiest. lib. I. cap.* IV. § 18.

(r) Plutarch. *in Lycurgo p.* 25.

(s) Caesar. *de bello Gall. lib.* II.

(t) Id. in *de bello Gall. lib.* IV. *cap.* 2.

(u) Tacit. *de moribus Germ. cap.* XXIII.

(x) Plutarch. *in Solone p.* 91. *Athen. lib.* III. *cap.* III. *p.* 74.

(y) Piccart. *Obseru. histor. polit. decad.* II. *obseruat.* III.

(z) Grotius *de iure belli et pacis lib.* II. *et cap.* II. *num.* XIII. XVIII. XXII.

(a) Scaccia *de commerc.* §. I. *quaest.* I. *num.* XIVII.

cum ciuibus nostris, inhumanum credunt, partim ob commerciorum libertatem, quae quum a gentibus semper magni aestimata fuerit, citra iniuriam impediri a nemine possit, partim quod commercia necessaria sint ad conseruandam societatem humanam, adeoque nec hoc nomine possint ab vllo mortalium prohiberi. Ex quibus fundamentis Angli apud THVANVM (b) grauiter conqueruntur de Hispanis, quod libertas commerciorum sibi ab ipsis contra ius gentium denegetur. Enimuero neutra ratio ita videtur comparata, vt ideo nobis deserendum sit vadimonium. Libertas commerciorum in statu pacis salua esse debet. Eadem libertas vero etiam prohibet, quo minus quisquam cogi possit ad merces ab exteris admittendas: Nec periculum est, ne ideo totius societatis humanae salus in discrimen adducatur, si cum hac vel illa gente, cuius merces nobis parum necessariae videntur, commerciorum abrumpatur libertas. Multum enim, vt recte vidit ZIEGLERVS (c), interest, vtrum in vniuersum prohibeantur commercia, an cum hac vel illa gente prohibeantur, necessitate reipublicae id exigente. Quemadmodum enim medicus aegrotantibus, saluo officio, interdicere nequit medicamentis, quum tamen pro morbi ratione huius vel illius medicinae vsu interdicere iure possit: ita dubium non est, quin salua commerciorum libertate princeps hanc vel illam gentem portubus suis arcere, aut certarum mercium vecturam legibus inhibere possit, nisi pactis foederibusque aliud fuerit conuentum. Cuius rei exempla non experientia modo, verum etiam ipsum ius nostrum (d) quam plurima suggerit.

§. VI.

An et exterorum cum exteris hostibus commercia prohiberi possint.

Sed quemadmodum haec omnia sua luce radiare videntur: ita paullo obscurius potest existimari, an eo vsque progrediatur principis imperium, vt exterorum cum exteris commercia, per mare prouinciis suis proximum instituta, vel legibus vel classibus armisque turbare ei liceat? Quid enim principi in exteros imperii? Cur mercatores exteros ad exteros excurrere prohibeat, quum isti iure suo vtantur, adeoque nemini faciant iniuriam? Quum ergo haec res non adeo ad liquidum perducta videatur: licebit et nobis hanc quaestionem tot eruditissimorum hominum calamis aeque ac potentissimarum gentium armis diutissime disceptatam, paullo accuratius expendere.

§. VII.

Variae inter gentes ea de re concertationes.

Certe quam saepe potentissimi reges ac respublicae florentissimae sibi hanc mouerint controuersiam, quam saepe ea non dicam in litem, sed in bellum ferocissimum euaserit, exempla fere innumera docent, quorum vel pauca hic retulisse suffecerit. Lubecensibus saeculo XVI. eam ob caussam multum negotii facessebant Dani. Quum enim

(b) Thuan. *lib. LXXI. ad annum* CIↃIↃLXXX.

(c) Ziegler. *ad* Grotium *l. c. de iure maiest. lib. I. cap. XLI. §. 21.*

(d) *L. 4. C. de commerc. et mercat.*

enim illi Suecis res necessarias aduehèrent, Danique id prohibere non dubitarent: Maximilianus I. Imperator ea de re acriter contendit cum Ioanne, Danorum rege, eique, teste MEVRSIO (e) per litteras denunciauit, ne commercia Lubecensium in mari Baltico vllo modo turbaret. Quin et Germaniae principes edicto monuit, vt ad Lubecensium tutelam contra Danum excubarent, neque vllos milites in regis stipendia per prouincias suas ire paterentur. Ast iidem tamen Dani, qui Lubecensibus eam ad hostes suos nauigandi libertatem dubiam reddere non dubitauerant, anno CIↃ IↃXCVII. missa ad Anglos et Batauos legatione libertatem commerciorum cum Hispanis grauiter vrgebant (f). Eadem de re haud paullo maiore impetu circa annum CIↃ IↃXXXIX. inter se litigarunt Angli et Poloni (g), nec non paullo post Angli et ciuitates Hanseaticae, quibus illi, feruente adhuc bello, iure cum Hispanis negotiandi interdicebant (h): quum tamen paullo ante ipsa Elisabetha Regina missis ad Batauos Guil. Wintero et Rob. Beale, professa esset, ferre Anglos non posse, vt Bataui in ipso belli aestu naues eorum ad portus Hispanicos detinerent (i). Quid ea de re inter Suecos et Batauos Anglosque in Liuoniam nauigantes nostra aetate actum, quantoque animorum motu haec quaestio inter gentes illas potentissimas agitata sit, nemo ignorat. Sic vtilitati suae numquam non seruiunt gentes, idque saepe iuri gentium consentaneum iudicant, quod praesenti rerum suarum statui expedire animaduertunt, modo commerciorum libertatem tuiturae, si ita visum fuerit, modo eamdem, si consultius id arbitrentur, impediturae.

§. VIII.

Sententia Grotii et Ziegleri.

Ad quaestionem ipsam demum vt redeamus, eam, vt solent, erudite tractarunt GROTIVS (k), et, qui eius vestigia legit, MARQVARDVS (l). Vterque rem omnem distinctionibus quibusdam quam accuratissime explicari posse existimat. Primo ergo distinguunt res ipsas, quarum aliae in bello tantum vsum habeant, vt arma: aliae voluptati tantum inseruiant: aliae et in bello et extra bellum vt pecuniae, commeatus, naues, et quae nauibus adsunt. De primo genere extra omnem dubitationem positum esse, eiusmodi mercium vecturam ad hostes posse prohiberi, quum in hostium partibus esse videantur, qui iis ad bellum necessaria subministrant. Secundum genus querelam non habere, quia eiusmodi res neque maiores vires addant hosti, et, si quod supersit eius robur, infringant. Vnde et SENECA (m) non ne-

 gan-

(e) Meurs. *histor. Dan. lib. V. pag.* 49.

(f) Meteran. *hist. Belg. lib.* XVIII. *p.* 775. *sequ.*

[g] Cambden. *hist. Elisab. ad ann.* CIↃIↃLXXXIX. CIↃIↃXCV. *et* CIↃIↃXCVII. Meteran. *hist. Belg. p.* 766. *sequ.* Grot. *lib.* I. *Belg. ad ann.* CIↃIↃLXXXIX.

[h] Tesmar. *ad* Grot. *de iure belli et pacis lib.* III. *cap.* I. §. *V. p.* 737.

[i] Rhedan. *hist. Batau. ad ann.* CIↃIↃLXXV. Cambden. *hist. Elisab. ad ann.* CIↃIↃLXXVI. Meteran. *hist. Belg. lib. V. pag.* 102.

[k] Grot. *de iure belli et pacis lib.* III. *cap.* I. §. *V.*

[l] Marquard. *de iure mercat. lib.* I. *cap. XVI. n.* 34.

[m] Seneca *de benefic. lib.* VII. *cap.* XX.

gandum tyranno putat beneficium, *quod illi neque vires maiores daturum ſit in exitium commune, nec confirmaturum, quas habet.* In tertio genere diſtinguendum eſſe belli ſtatum, diſpiciendamque; principsne tueri ſe non poſſit, niſi, quae hoſti ſubmittantur, interceperit, (tunc enim neceſſitatem ius dare,) an hoſti paene a nobis iam perdomito eiuſmodi res ſubuehantur, quibus vires eius paene iam infractae poſſent reſtitui: (tunc enim exteros cum hoſte negotiantes nobis de damno culpa dato teneri,) an porro damnum nondum dederint, ſed dare tamen voluerint (tunc enim ius eſſe rerum retentione eos cogere, vt de futuro obſidibus, pignoribus aliiſue modis caueant,) an denique euidentiſſima ſit hoſtis iniuſtitia; (tunc enim illos, qui illum quocumque modo confirment, iam non ciuiliter amplius de damno, ſed et criminaliter ad ſupplicium obligari.) Haec GROTIVS et MARQVARDVS. Paullo aliter rationes init ZIEGLERVS (*n*). Quamuis enim de primi ac ſecundi generis mercibus cum GROTIO ſentiat: ad tertium vero quod attinet, concedat, prohibitionem fieri non poſſe per modum imperii, eo, quod imperio noſtro negotiatores illi non pareant: fieri tamen poſſe exiſtimat denunciationem, quam ſi inſuper habuerint exteri, magis excuſatam fore manus iniectionem. Intereſſe tamen adhuc putat, vtrum ſuo nomine mercatores hoſtibus eiuſmodi res ſubminiſtrent, an publico principis aut ciuitatis. Illo caſu: quia non animus hoſtilis, ſed ſolum lucri ſtudium mercatores agat, non ſtatim idem in eos, quod in hoſtes, decernendum eſſe. Hoc vero, quia publica cauſa iam ſatis oſtendat, hoſtilem eſſe illum ſubuectionis actum, etiam negotiatoris deteriorem fore conditionem, nec aliam, quam ipſius hoſtis. Multa etiam obuertit theſi iſti, qua GROTIVS ea, quae hoſti ſubmittuntur, tum demum intercipi poſſe ſtatuit, ſi nos aliter tueri nequeamus. Eam enim ex principio illo GROTII (*o*) de communione primigenia, in caſibus extremae neceſſitatis reuiuiſcente, ab ipſo ZIEGLERO (*p*), PVFFENDORFIO (*q*), OBRECHTO (*r*) ſatis iam profligato, falſo deriuari obſeruat, quum longe commodius ex hoſtili eiuſmodi negotiatorum animo deduci poſſit. Tanta hac quidem in re ſunt eruditorum diuortia.

§. IX.

Prohiberi eiuſmodi commercia poſſe demonſtratur.

Enimuero rem paullo accuratius, adhibita in conſilium ratione, expendentibus facile adparebit, rem omnem facile ex ſanis iuris vniuerſalis principiis componi poſſe. De mercibus ad voluptatem vnice comparatis inter omnes conſtat, liberam eſſe oportere earum vecturam. Tantum abeſt, vt hoſti inde quidquam accedat roboris, vt potius idem illi detrimentum adferant, quod Hannibali *Capuae* deliciae, *quas*

(n) Ziegler. *de iur. maieſt. lib. I. cap. XLI.* §. 27.

(o) Grot. *de iure belli et pacis lib. II. cap. II. §. VI.*

(p) Ziegler. *ad* Grot. *l. c.*

(q) Puffendorf. *ius nat. et gentium lib. II. cap. VI. §. VI.*

(r) Obrecht. *Obſeru. ad* Grot. *l. c. p.* 1083.

quas ipsi Cannas fuisse veteres (*s*) obseruant. Quare vix subest, ratio, cur earum vectura neutrarum partium gentibus interdici debeat. Nec de primi generis mercibus, quae ad belli vsum primario comparatae sunt, quiquam temere dubitauerit, quin earum vectura impediri quouis modo possit. Perinde enim esse videtur, siue quis arma nobis intentet, siue hostibus eadem subministret, nobis inferenda, et recte apud PROCOPIVM (*t*) Amalasuntha, *in exercitu hostium eum conseri*, ait, *qui, quae ad bellum vsui sint, hostili exercitui subministrat*. Vnde notum ex LIVIO (*u*) est, hostium loco a romanis habitos esse Epirotas et Teios, quod Anthiochum hostem pecunia et commeatu iuuissent. Ast dum GROTIVS reliquas merces, quae et in bello et extra bellum vsum habent, non nisi quibusdam casibus certaque ratione prohiberi posse, arbitratur, in eo procul dubio eum fugit ratio. Nimirum vti recte vidit illustris COCCEIVS (*x*), omne illud ius occidendi, vastandi, eripiendi, quod extra bellum iniuriae instar esset futurum, tota necessitate iuris nostri tuendi recuperandique defenditur, illamque libertatem vtraque pars belligerantium pro se solet allegare. Quisque illa HORATII (*y*) ingeminat:

Nec quisquam noceat cupido mihi pacis. At ille,
Qui me commorit, (melius non tangere, clamo,)
Flebit.

Quod si vero in defensione illa quaeuis honesta ratio est expediendae salutis: consequens est, vt princeps omnia facere possit, sine quibus ius suum tueri nequit; omniaque, quae huic defensioni obiiciuntur, impedimenta remouere. Ergo eo iam casu non quaeritur, an alteri ius sit, hosti nostro aduehendi commeatum, aliaque, quae ei necessaria sint, subministrandi; sed sufficit, et nobis ius esse, contra quemcumque, qui defensionem nostram vel ancipitem magis vel difficiliorem reddit, arma expediendi. Sic eos, qui hosti nostro ex foedere obligati auxilia submittunt, iure suo agere, nemo negauerit. Sed nec magis negari potest, nobis licere armis eorum arma opponere. Eadem vero ratione pars belligerantium ius commerciorum impedire iure potest, si quocumque modo hostium viribus inde accedat cumulus, aut defensio illi reddatur difficilior. Quis vero neget, commeatu, pecunia, nauibus, apparatuque nautico non minus augeri hostium vires, quam armis ipsis suppeditatis? Quare nihil aequius est, quam vt haec quoque hostibus aduecta intercipi possint, ceu iam a RICH. ZOVCHAEO (*z*), SELDENO (*a*), HERTIO (*b*) aliisque est obseruatum.

(s) Liu. *lib. XXIII. cap. VI.*
(t) Procop. Gothic. *lib. I. cap. II.*
(u) Liu. *lib. XXXVI. et lib. XXXVII.*
(x) Coccei. *differt. de commissis* §. *XXIV. sequ.*
(y) Horat. *lib. II, sat. I.*
(z) Zouch. *iur. faecial. sect. VIII. quaest. 7. sequ.*
[a] Selden. *de mari clauso lib. II, cap. XX.*
(b) Hert. *ad Pufend. de iur. nat. et gent. lib. VIII, cap. VI. §. VII.*

uatum. Nihilominus tamen excipiendus esset casus, si inter gentes conuenisset, vt neutra alterius commercia turbaret, tametsi hostibus necessaria subueherentur. Quales tametsi rarissimae, non tamen plane ignotae sunt, ceu vel exemplo pactionis Gustaui I. Sueciae et Francisci I. Galliae Regis patet, inter quos conuenit, *vt omnibus Sueciae subditis liberum esset, cum nauibus suis, mercibus et commerciis proficisci ad Galliae hostes et inimicos, eorumque portus, regiones et terras, vbicumque eis commodum videretur, subsistere et commercari; abire et redire quandocumque vellent, ita vt ea de caussa non dicerentur violasse pacem, aut malo quid iis inferretur a Francia*. Ipsam pactionis formulam seruauit LOCCENIVS (c), quam hic exscribere non vacat.

§. X.

Merces eiusmodi vetitae vocantur CONTRABANDO et cur?

Ceterum merces eiusmodi, quarum vectura hoc modo prohibetur, Athenis ἀπόῤῥητα dicebantur; in eamque classem a SCHOLIASTA ARISTOPHANIS (d) referuntur lina, vtres, lignum, cera, pix, aliaque conficiendis instruendisque nauibus idonea. Romae quoque notae erant res, *quae venire non possent*, vt et *quae exportari non debeant*, quarum bis in rubricis pandectarum (e) et codicis (f) fit mentio. Ast medio aeuo vocari coeperunt CONTRABANDO *vel contrabande VVahren*, a vocabulo *bando*, quod idem est ac *bannum*. Quamuis vero huius vocabuli frequentissimus medio aeuo vsus, et multiplex sit significatio, ceu copiose docuit CAR. DV FRESNE (g): praecipue tamen huc notio pertinet, quam e tabulario Casauriensi et *vocabulario della Crusca* protraxit, quod scilicet *bannum* vel *bandum* sit *legge o decreto del principe o de magistrati, notificato col suono di tromba del ministro publico*, id est, lex vel decretum principis vel magistratus sonante tuba ministri publici promulgatum (h). Vnde consequitur, vt CONTRABANDO nihil aliud sit, quam quidquid contra publicam legem vel interdictum principis fit, adeoque *contrabande VVahren* sunt merces, quarum vecturam summi imperantes vel publica lege, vel denunciatione saltem exteris facta, prohibuerunt.

§. XI.

Qualium mercium negotiatio vetita fuerit iure Romano ratione exterorum?

Quamuis vero medio demum aeuo natum sit isthoc vocabulum: tantum tamen abest, vt res ipsa tum demum innotuerit, vt potius iam iure Attico et Romano multarum rerum commercium vel inter ciues ipsos, vel cum gentibus exteris prohibitum esse, animaduertamus. Ab his vt capiamus primordia, plura sunt, quae barbaris aduehi

(c) Loccen. *histor. Sueciae lib. V. ad annum* clↄIcLIX.

(d) Aristophan. Scholiast. *ad nubes et equit.*

(e) Rubr. *lib.* XVIII. D. *Tit.* I.

(f) Rubr. *lib.* IV. *Cod. Tit.* XL. et XLI.

(g) Car. du Fresne *in Glossar. med. et inf. Latin. Part.* I. *pag.* 454

(h) *Conf.* Castelli Dittionario *de' Viaggianti Italiano Tedesco sub voce* banno.

uehi vetant Imperatores. Vt vero, quales hi sint, eo rectius intelligamus, obseruandum est, inualuisse initio apud Romanos distinctionem inter ciues et peregrinos, quos hostes etiam vocabat antiquitas. Et his quidem omnes accensebantur etiam in orbe Romano, qui ciuitatis iura non impetrauerant, veluti socii et Latini nominis et Italici iuris, ipsiquae prouinciales, quos solos dum CHRIST. GOTTL. SCHVVARZIVS V. C. (*i*) peregrinos adpellatos existimat, procul dubio errat. Postea vbi Antoninus Caracalla ciuitatem cum omnibus in orbe Romano viuentibus communicauerat (*k*), soli libertini Latini et dedititiae conditionis *peregrini* habiti sunt (*l*): ceteri omnes, qui Romanis parebant, AVGVSTINO (*m*) teste, Romani; reliqui extra orbem Romanum *barbari* dicti sunt (*n*). Vnde *eos solos in totius mundi ciuitate peregrinari*, ait SIDONIVS (*o*). Cum his ergo non omnium rerum erat commercium, multaeque adeo in legibus nostris recensentur res, quas ad eos aduehere nefas habebatur. Sic VALENTIS et GRATIANI Augustorum lege (*p*) cautum est, *vt ad barbaricum transferendi vini, olei et liquaminis nullam quisquam habeat facultatem, ne gustus quidem caussa, aut vsus commerciorum*. Oleum et vinum quid sit, et quibus vsibus inseruiat, nemo omnino nescit. *Liquamen* vero, quod et *γάρον* vel *garum* adpellatur (*q*), erat condimentum ex pisce soluto confectum, quod in deliciis habebant veteres (*r*). Haec vero omnia barbaris inuidebant Imperatores, ne degustatis eiusmodi deliciis pellecti, sese prouinciis Romanorum infunderent: Hoc enim modo LIVIVS (*s*) Gallos, et PAVLLVS DIACONVS (*t*) Langobardos in Italiam pellectos fuisse referunt. Vnde non mirum, quod *ne gustus quidem caussa, aut vsus commerciorum*, id est, ne quidem ad vsum ipsorum mercatorum, cum barbaris negotiantium, eas res in solum barbaricum deferri voluerint principes Romani. Eadem seueritate GRATIANVS, VALENTINIANVS et THEODOSIVS Augusti (*u*) *purpuram vel in serico, vel in lana, quae blatta vel oxyblatta, vel ianthina dicebatur, nec non muricis vellus distrahi vendique vetuerunt*, addita sanctione, vt is, qui postremum vendere ausus fuerit, capitis subiret discrimen. Omnia haec sibi reseruauerant principes Romani, tamquam maiestatis suae insignia, vnde sua interesse existimabant, ne haec inter barbaros vulgarentur (*x*). Iidem Augusti (*y*) etiam *serici comparandi a barbaris facultatem omnibus, praeterquam comiti commerciorum, adimendam* existimarunt. Quamuis vero hac

(i) Schwartz. *dissert. de iure Italic. cap. I. §. I.*

(k) L. 17. D. *de statu homin.*

(l) Vlpian. *fragm. Tit. XX. §. XIV.*

(m) Augustin. *in Ps. LVIII. Part. I. sub fin.* Conf. Casaub. *ad* Lamprid. Alex. Seu. *cap. X.* Iustell. *ad can. eccles. vniu. IV. p. 95. Tom. I.* Ez. Spanhem. *orb. Rom. exerc. II. §. 10. p. 89.*

(n) Brisson. *de verb. signif. voce* barbarus.

(o) Sidon. *Apollin. lib. I. Epist. VI.*

(p) L. 1. C. *quae res exportari non deb.*

(q) L. 3. §. 1. D. *de penu. legat.*

(r) Cuiac. *lib. IX. obs. IX*

(s) Liuius *lib. V. cap. XXXV.*

(t) Paul. Diac. *hist. Langob. lib. I. cap. vlt.*

(u) L. 1. C. *quae res venire non possunt.*

(x) L. *fin.* C. *de vestibu holober.*

(y) L. 2. C. *quae res ven. non poss.*

ro hac lege non tam exportatio quam importatio rei prohibeatur: re- uera tamen ea principum fuit intentio, vt ne aurum ad barbaros migraret. Pretioſa res habebatur ſericum, adeo, vt VOPISCO (z) teſte, libra ſerici aeſtimaretur. Intererat ergo reipublicae, ne tam vana merce aurum permutarent Romani, et barbaros ſtultitia ſua redderent opulentiores. Genuinam hanc fuiſſe legis noſtrae rationem vel ex eo patet, quod et alio loco (a) iidem principes ſanxerunt, *ut barbaris aurum non ſolum minime praeberetur, ſed etiam, ſi apud eos inuentum fuerit, ſubtili auferretur ingenio: vtque ſi vlterius aurum pro mancipiis vel quibuſcumque ſpeciebus ad barbaricum fuerit translatum a mercatoribus, non iam hi damnis, ſed ſuppliciis ſubiugarentur, iudice etiam tamquam conſcio criminis punito, ſi repertum non vindicauerit*. Quid? quod non ſolum ad barbaros nihil harum rerum exportari volebant Imperatores, verum etiam ipſos barbaros ad portus et emporia ſua omnino non admittendos exiſtimabant. Vnde HONORIVS et THEODOSIVS Auguſti (b) mercatores tam imperio ſuo, quam Perſarum regi ſubiectos vltra ea loca, in quibus foederis tempore cum memorata natione conuenerat, nundinas exercere prohibuerunt, addita elegante ratione, *ne alieni regni, (quod non conuenit), ſcrutarentur arcana*. Quum ergo ſua intereſſe crederent Romani, vt barbarorum luminibus officerent, neque eos vel prudentiores, vel ditiores potentioreſque fieri paterentur: nemo dubitabit, quin multo magis armorum exportationem inhibuerint. Quo pertinet lex MARCIANI Imperatoris (c), qua ſanxit, *vt nemo alienigenis barbaris cuiuſcumque gentis, vel ſublegationis ſpecie vel ſub quocumque alio colore Conſtantinopolin venientibus, aut in diuerſis aliis ciuitatibus vel locis loricas, ſcuta et arcus, ſagittas et ſpathas et gladios, vel alterius cuiuſcumque generis arma, vel ferrum, ſiue factum ſiue infectum, auderet venundare*, comminatus iis bonorum vniuerſorum publicationem, et capitale ſupplicium, qui huic legi non paruerint. Elegans et hic additur ratio, *perniciosum eſſe Romano imperio, et proditioni proximum, barbaros, quos indigere conueniat, telis, vt validiores reddantur, inſtrui*. Ea ſcilicet tum erat orbis romani conditio, vt cum barbaris aut bellum eſſet, aut belli praeparatio; aut pax quam maxime infida. Hinc nec pacis tempore iis ſubminiſtrari volebant ea, quae iam veteres Romani hoſtibus aduehere prohibuerant. Qua de re praeclarus exſtat locus IVLII PAVLLI (d): *Cotem ferro ſubigendo neceſſariam hoſtibus quoque venundari, vt ferrum et frumentum et ſales, non ſine periculo capitis licet*. Ex quibus locis ſimul diſcimus, Romanos non ad GROTII mentem ſuas attemperaſſe leges, ſed ea quoque, quae tum extra tum intra bellum vſum habent, quin et ad voluptatem comparata ad hoſtes deferri vetuiſſe, eoque frequentius eiuſmodi condidiſſe leges, quo magis reipublicae intereſſe animaduertebant, ne earum violatione hoſtes ſuos ditiores ferocioreſque redderent.

§. XII.

(z) *Vopiſc. in Aurelian.*
(a) *L. 2. C. de commerc. et mercat.*
(b) *L. 4. C. de commerc. et mercat.*
(c) *L. 2. C. quae exportari non deb.*
(d) *Paull. Recept. Sent. lib. V. Tit. XII. et L. 11. pr. D. de public. et vectigal.*

§. XII.

Quarum negotiatio inter ipsos ciues prohibita?

Quemadmodum vero haec omnia ad commercia cum barbaris inita pertinebant: ita negotiationes non nullae inter ipsos ciues Romanos erant prohibitae. Talis erat ille christianorum mancipiorum mercatus, quo fiebat, vt plurima in Iudaeorum potestatem non sine summo religionis suae discrimine peruenirent. Hoc enim hominum genus, proselytos faciendi studiosissimum, miseros illos seruulos durissime tractabat, vt pertaesi illius miseriae et spe melioris conditionis pellecti, religioni suae mitterent repudium, seque synagogae adiungerent. Hinc HONORIVS et THEODOSIVS Augusti (e) anno erae christianae CCCCXVII. sanxere, *vt ne Iudaeus seruum christianum comparare, aut quocumque titulo consequi posset. Si quis vero vllum eiusmodi mancipium possederit, aut circumciderit, is capitali sententia puniretur, ipso seruo pro praemio libertate donato*. Quamuis vero ea lex de solis Iudaeis loquatur: in rubrica tamen ipsa prohibetur, *ne christianum mancipium* HAERETICVS *vel* IVDAEVS *vel* PAGANVS *habeat, vel possideat, vel circumcidat*. Et in BASILICIS (f) re ipsa ea lex porrigitur etiam ad *Graecos*, id est, deorum cultores, *Samaritanos et alios haereticos, id est, non existentes orthodoxos*, quamquam capitali illi supplicio alia paullo mitior poena XXX. librarum surrogatur. Quemadmodum vero haec lex instar antidoti aduersus corruptionem animi erat: ita aliis sanctionibus iam olim corpori consulere studuerant, vetito quippe veneni mali commercio, ex quo facile detrimentum capere poterat respublica. Sane ad edictum prouinciale notauit CAIVS (g), *putare quosdam*, VENENI MALI *non contrahi emtionem, quia nec societas aut mandatum flagitiosae rei vllas vires habeat*. Quod quamuis ipse non ita in vniuersum admittere velit, eo quod hoc tum demum iustam rationem habeat, si res nullo modo adiectione alterius materiae vsui nobis esse possit: ex lege tamen Cornelia de sicariis (h) capitale erat, venenum malum necandi hominis caussa conficere, habere, vendere. Quod deinde variis senatus consultis et principum constitutionibus ad eos porrectum est, qui vel *conceptionis* (i), *vel libidinis* (k), *vel abortionis* (l), *vel alienandae mentis* (m) caussa venena vendiderint. Eodem modo in commercio non erat frumentum tum publici canonis (n), tum quod exercitui mittebatur (o). Illud si quis vel emeret vel venderet, capitali vterque supplicio plectebatur. Huius emtio in vilioribus personis capitali supplicio; in honestioribus proscriptione et publicatione bonorum coercebatur. Erat vero frumentum publici canonis, quod et *canon* (p) com-

(e) *L. vn. C. ne Christian. mancip. haeret. vel Iudaeus.*
(f) Basilic. *lib. LX.*
(g) *L. 35. §. 2. D. de contrah. emt.*
(h) *L. 1. §. 1. L. 3. princ. D. ad L. Corn. de sica.*
(i) *L. 2. §. 2. D. ad L. Corn. de sicariis.*
(k) *L. 4. C. de malef.*
(l) *L. 38. §. 5. D. de poen.*
(m) Nouell. *CXV. cap. IV. §. 5.*
(n) *L. 3. C. quae res venire non poss.*
(o) *L. 4. C. eod.*
(p) *L. 30. C. Theod. de annona.*

commeatus (q), *canon vrbicarius* (r), *et entheca populi Romani* (s) dicitur, pensio annonae, quae a prouincialibus possessoribus populi vsibus annis singulis submittebatur, vt eo populo Romano panis ministraretur a pistoribus (t). Quum vero annona Romana externis potius quam domesticis praesidiis niteretur, et nulla re facilius vulgus ad seditionem consternari soleat, quam metu feriarum esurialium: tanta animi contentione annonae publicae curam susceperunt principes Romani (u), ut ANNONA AVGVSTA inter solemnia, quibus eorum laudes in nummis consecrabantur, elogia in primis emineat (x). Quare ne quidquam huius frumenti a priuatis vel exteris interciperetur: tam seuera lege eius mercatum prohibere placuit. Eademque ratio suasit, vt et commeatus ad exercitum destinati emtionem priuatis inhiberent, haud ignari, et illum fame non modo rebus gerendis inidoneum reddi, verum etiam ad seditiones facile incitari. Metus iste seditionum etiam iam olim subegerat Romanos, vt deuictis gentibus et male obsequiosis arma adimerent, cuius rei exempla haud pauca exstant apud IVL. CAESAREM (y) et TACITVM (z). Id vero ad omnes porrexit IVSTINIANVS (a), a quo lege publica cautum legimus, ne quisquam priuatorum arma conficere auderet, nisi sit ex numero fabricensium, neue priuati arma emerent gestarentque, praeter cultellos minores, quibus nemo in praeliis utatur. Priuatorum ergo non solum commercio, sed et fabricationi Imperator exemit arma, eamque operam solis demandauit fabricensibus, qui iam olim fabricandis armis locare operas consueuerant, et sub primiceriis fabricae huic labori insudauerant (b), a curialibus ideo muneribus immunes (c), sed adeo tamen huic vitae generi adstricti, vt illud deferere non possent, et in fuga deprehensi stigmate vrerentur (d).

§. XIII.

Quid ius canonicum circa merces vetitas statuerit?

Sunt etiam commercia quaedam iure canonico vetita a pontificibus, de quibus ipsis quoque facere non possumus, quin aliquid moneamus. Maxime hanc eorum sollicitudinem incitarunt expeditiones illae sacrae, ad quas suscipiendas variis artibus et pollicitationibus totum christianum orbem pellexerant, vt eo liberius in vacuis principum palatiis dominarentur. Vt ergo tanto auspicatius sacrum istud bellum gereretur: variis bullis vetuerunt, ne quis Saracenis arma vel commeatum subueheret. Sic ALEXANDER PAPA III. (e) Romae in concilio Lateranensi anno CIƆCLXXIX iis omnibus non modo diras sed et ser-

(q) L. 32. C. *Theod. de naut. cular.*
(r) L. 3. C. *Theod. de can. frum.*
[s] L. 13. C. *Theod. de oper. publ.*
[t] Iac. Godofr. Parat. *ad* Cod. Theodos. *lib. XIV. tit. XIV. pag.* 225. *Tom. V.*
[u] Boecleri *Exerc. de annona sub Imperat. Rom. Tom. II. Exerc. XVI. p.* 512.
[x] Occo *Numism. p.* 122. 189.
[y] Caesar *de bello Gall. lib. II.*
[z] Tacit. *Annal. lib. XII. cap. XXXI. et Hist. lib. II. cap. LXIV. et LXVI.*
[a] Nouell. LXXXV. *cap. I. et sequ.*
[b] L. 4. 5. 6. C. *Theod. de fabricensib. lib. X. tit.* 22.
[c] L. 37. *et* 81. C. *Theod. de decurion.*
[d] L. 4. *Cod. Theod. de fabricensib.*
(e) *Cap. 6. X. de Iud.*

et seruitutem et rerum vetitarum amissionem minatur, *quorum animos ita occupasset saeua cupiditas, vt Saracenis arma, ferrum, et ligamina galearum subministrarent, vel in galeis et piraticis Saracenorum nauibus regimen et curam gubernationis exercerent.* Nec mitior CLEMENS PAPA III. (*f*) CIↃ CX. ne eos quidem, qui Alexandriam redimendorum captiuorum caussa erant nauigaturi, portu soluere passus est, nisi iureiurando adactos, *se nihil in mercibus suis vel alio modo secum illuc deferre, vnde possit Saracenis, excepto redemtionis articulo, aliquod commodum aut subsidium prouenire.* Sed et iis diras minatus est, qui induciarum tempore merces prohibitas, lucrandi animo, eo detulerint. Quin ne quemquam fugeret inclementissimi Clementis seueritas, eodem anno (*g*) decreuit, *vt qui iam amplius cum Saracenis mercimonia habuerint, siue per se, siue per alios, nauibus vel quocumque alio ingenio, eis aliqua rerum subsidia seu consilia, bello feruente, impendenda duxerint, omnes abstenti essent, et a sacrorum vsu exclusi.* Pressit antecessorum vestigia INNOCENTIVS III. (*h*), qui ALEXANDRI III. decretum firmauit, addiditque, iis, qui Saracenis quidquam aduexissent, *gremium ecclesiae non esse aperiendum, nisi totum, quod ex commercio tam damnato perceperint, et tantumdem de suo in subsidium terrae sanctae transmiserint, vt aequo iudicio, in quo deliquerint, punirentur.* Nec minus denuo hanc legem firmarunt anno CIↃCCCX. CLEMENS V. (*i*), et anno CIↃCCCXVI. IOANNES XXII. (*k*) quorum verba hic legere parum refert. Tanta fuit pontificum Rom. in vindicando hoc crimine seueritas. Et operae sane pretium videbatur, his legibus auiditatem perfidiamque hominum coercere, vt eo speciosius sibi pontifices ius belli et pacis in orbe Christiano vindicarent, et vniuersalem illam Christianorum rempublicam, cuius ipsi rectores moderatoresque essent, stabilirent. Id enim vnice propositum habuisse praesules Romanos, dum classicum belli sacri cecinerunt, iam ab ALBERTO AQVENSI (*l*) aliisque praestantissimis viris (*m*) est obseruatum.

§. XIV.

Quid hodie CONTRABANDO iure et consuetudine gentium ratione exterorum?

Sed quum neque ius Romanum neque canonicum genuinum sit controuersias inter gentes sopiendi fundamentum: nostrum erit, paullo adcuratius inquirere, quaenam hodie merces inter gentes contrabando habeantur. Paucis dicimus, quod iam supra demonstratum est, imperantium esse, dispicere, quas merces admittere, quas cum exteris communicare velint, vt adeo hic longam earum rerum texere seriem superuacuum videatur. Ad hostes vero quas merces deferre nefas habeatur, pluribus inter gentes conuentionibus est explanatum.

 Ex-

(*f*) *Cap. 11. X. de Iudaeis.*
(*g*) *Cap. 12. X. eod.*
(*h*) *Cap. 17. X. eod.*
(*i*) Extrau. *comm. multa 1. de Iud.*
(*k*) Extrau. *copiosius 1. de Iud. et Sarrac.*
(*l*) Alb. Aquens. *Chron. Hierosolym. lib. IV. cap. XXVIII.*
(*m*) Reinecc. *Praefat. Historiae orient. praemiss.* Buddaei *Diss. de expedit. cruciat. §. 19. sequ.*

Exſtant eam in rem TRACTATVS HISPANIAE REGIS cum Belgis *(n)*, REGIS GALLIAE cum ciuitatibus Hanſeaticis *(o)*, eiuſdem cum Batauis *(p)*, ANGLORVM cum Polonis *(q)* et Suecis *(r)* aliique huius generis complures, in quibus mercibus vetitis accenſeri animaduertimus omnia arma igniuoma, eorumque adparatus, qualia ſunt tormenta, bombardae, mortaria, betardae, bombi, granatae, circuli picei, tormentorum ſuſtentacula, furcae, balthei, puluis nitratus, reſtes igni capiendo idoneae, ſal nitrum, globi, item haſtae, gladii, galeae, caſſides, loricae, bipennes, ſpicula, equi, ephippia, aliaque inſtrumenta bellica. Quin et triticum, hordeum, auena, legumina, ſal, vinum, oleum, vela, reſtes, et ſi qua alia ad adparatum nauticum pertinent. Quamuis enim alter populus forſan ſuo iure vtatur, dum talia hoſti alterius ſubminiſtrat: nec minus tamen iure ſuo vtitur, qui ſe aduerſus illos defendit, qui hoſtem reddere potentiorem non dubitant. Ceterum ſunt quaedam, de quibus inter gentes aliquando diſceptatum eſt, an mercibus vetitis ſint accenſenda. Sic de vaginis aliquando dubitatum, refert REINOLDVS KVRIKE *(s)*, an una cum armis deferri prohibitis cenſeantur prohibitae? Sed quemadmodum ipſe auctor prudentiſſimus quaeſtionem adfirmandam exiſtimat: ita praeclare obſeruat, in inſtrumento foedere REGIS GALLORVM cum Belgis *(t)* vaginarum negotiationem reliquis commerciis vetitis diſerte fuiſſe accenſitam. Et ſane cur accenſeri eas non oporteat, nulla videtur eſſe idonea ratio. Vaginis non minus opus eſt hoſti, quam gladiis: et quamuis vaginis non vulneret aut ſtragem edat: inutiles tamen eſſent ipſi gladii futuri, niſi vaginae eos a pluuia et rubigine tuerentur. Eadem ergo ratio, quae vela, reſtes nauticas, frumenta, prohiberi ſuaſit, ipſis etiam vaginis facile poterit accommodari. Multo acrius inter Hiſpanos et Anglos diſputatum eſt de herba Nicotiana *(u)*, vtrum illam hoſtibus ſubminiſtrare liceat? Negabant Hiſpani, qui illam rebus ad victum comparatis accenſebant, adeoque non minus intercipi poſſe iudicabant, quam ſalem. Aſt in alia omnia ibant Angli, quod herbam iſtam non nutrire vllo modo putarent. Hinc quum in tribunali maritimo Hiſpanico herba iſta Nicotiana iure intercepta iudicaretur: Angli litteras repreſſaliarum ad ſarcienda damna decreuerunt. Sed vt dicamus, quod res eſt, non tam hic quaeri videtur, an aliquid nutriat, quam an hoſtis eo commode carere nequeat, adeoque eo impetrato aduerſus nos procedat inſtructior? Talem eſſe herbam Nicotianam, extra omnem dubitationis aleam poſitum eſt. Exercitus enim ſub humido aere varioque caelo pro

(n) Leon. ab Aizm. *hiſt. pac. Belg. pag.* 710.

(o) Diar. *Europ. contin. VI. in adpend.*

(p) Diar. *Europ. contin. VII. art. XXVII.* §. 368.

(q) Meteran. *hiſt. Belg. loc. cit.*

(r) Diar. *Europ. contin. VII. Art. XI. p.* 364.

(s) Kurike *iur. marit hanſeat. in annexis Quaeſt. illuſtr. Quaeſt. XVIII. p.* 75.

(t) *Tract. Regis Gall. cum. Belgis art.* 170. *in Diar. Europ. cont. VII. Art. XXVII.*

(u) Zouch. *iur. et iudic. fecialis Part. II. Sect. VIII. n. XII.*

lo pro salute reipublicae excubans, deficiente hac herba, non magis se beatum aut instructum putabit, quam si ferias ageret esuriales. Quo magis ergo interest gentis, ne aduersus hostem probe instructum arma ferat, eo minus illi vitio vertendum, si haec exercitui destinata intercipiat.

§. XV.

Ne quis vero iure nos reprehendere videatur, quod diutius terra marique peregrinati, quid domi nostrae praui rectique geratur, nondum expenderimus: proximum erit, vt et in merces Germanico iure vetitas inquiramus. Antiquissimis temporibus ab omnium rerum exterarum commercio abhorruisse maiores nostros, iam supra ex IVLIO CAESARE et TACITO demonstrauimus. Postea etiam res exteras admittere coeperunt: sed tamen, vt recte a CONRINGIO (x) obseruatum est, rarus per Germaniam; et non nisi viliorum fuit commerciorum vsus, vsque ad annum a nato servatore fere millesimum centesimum. Hactenus quidem paucae peregrinae merces, et vix aliunde quam ex Italia adlatae, oceano omni Normannorum piratica infesto, et Germanicis nauibus paene ignoto. Primi septentrionales populi mare Germanicum tentarunt, et proximi eidem mari Venedi, quorum nobile ad oceanum emporium Rerich, iam a Godofredo Danorum rege destructum, commemorant veteres FRANCORVM ANNALES (y). Nec minus Iulinum, Venedorum emporium, iam saeculo vndecimo florentissimum, celebrant ADAMVS BREMENSIS (z) et HELMOLDVS (a). Paullo post et Hanseaticum illud foedus, CONRINGIO (b) teste, inualuit, ex eo tempore ita vbique effloruerunt commercia, vt Germania rerum et ad necessitatem et ad commodiorem vitae vsum pertinentium adfluentia, nulli terrae cederet. Quemadmodum vero tunc fieri solet, vt multa, quibus vix carere potest respublica, exportentur, multa, quae ciues ad luxuriam aliaque vitia publice noxia incitant, aliunde aduehantur: ita dandam sibi operam existimarunt imperii proceres, vt, quarum rerum commercia vetanda sint, legibus publicis definirent. Sic CONSTITVTIONE CRIMINALI (c) cautum est, ne venena publici fiant commercii, ius iurandumque a pharmacopoeis exigatur, se inscio magistratu nemini illaādituros. Quum enim facile his rebus ad veneficia, mortemque voluntariam abuti soleat malitia hominum, nec raro imprudente earum tractatione ingens detrimentum capere possint integrae familiae: e republica profecto fuit, venenorum omnium commercium cohibere. Eam vero legem deinde mirifice passim perpoliuerunt leges prouinciales, maioris cautionis ergo statuentes, ne venenorum thecae reliquis thecis misceantur, vt in vendendis illis singularis libra adhibeatur, ne prouisores, quos vocant, illa cuiquam tradant, vt nemini vendantur, nisi ipsis patri-

Quasnam merces a priuatis venire prohibeat ius Germanicum?

(x) Conring. de vrbib. Germ. §. LXXXV.

(y) Annal. Franc. ad an. IↃCCCVIII.

(z) Ad. Brem. hist. eccles. cap. LXVI. §. fin.

(a) Helmold. Chron. Slau. lib. I. cap. II.

(b) Conring. l. c. §. XLV.

(c) Constit. Crim. Carol. art. XXXVII.

patribus familias integrae famae, vel illis, qui litteras ab iis scriptas obtulerint, vsum simul eorum indicaturas, et quae sunt huius generis alia *(d)*. Prudenter etiam legibus Germaniae publicis prohibitum legimus *(e)*, ne quis christianus cum Iudaeo aliter quam in foro domicilii christiani ineat contractum, nec quisquam actiones obligationesque aduersus christianum a Iudaeo emat, addita poena amittendi crediti, si quis jus Iudaei in se transtulerit. Immo et magistratui leges minantur infamiam et remotionem ab officio, qui super huiusmodi prohibita venditione instrumentum conficere ausus fuerit *(f)*. Vnde frustra a tali prohibitione eximunt emtionem, eiusmodi actis insinuatam, quum vitiosus actus alio aeque vitioso sustineri non possit *(g)*. Nec melius componunt rationes, qui cum CARPZOVIO *(h)*, RICHTERO *(i)* aliisque iureconsultis Saxonicis hanc prohibitionem ad debita tantum vsuraria, et a iudice non confirmata, restringendam existimant. Nam harum actionum cessionem prohibere, superuacuum erat, quum iam tum vsurarii eiusmodi contractus ipso iure nulli haberentur *(k)*. In Saxonia tamen et aliis prouinciis sententiam CARPZOVII alteri praeferri satis notum est, et pluribus exemplis a PHILIPPI *(l)*, SCHILTERO *(m)* et MENCKENIO *(n)* demonstratur. Vnde non mirum est, et ZIEGLERVM *(o)*, STRYKIVM *(p)* aliosque accuratissimos iureconsultos pedibus discedere in CARPZOVII sententiam. Eiusdem generis in Germania nostra sunt leges, quibus certa pannorum genera prohibentur. Sic quum animaduersum esset, mercatores pannos laneos nimis extendere solere, (*dass die Tucher an den Rahmen allzuviel gestrecket vverden, und demnach dem Kauffer ein merklicbes davon im VVasser abgehe; auch zu Zeiten die Tucher blatterícht vverden*), primum anno CIϽ IϽXLVIII, *(q)* cautum est, ne eiusmodi panni extendantur, nec, nisi antea humefacti et detonsi, venirent, aut ita venditi a fisco vindicarentur. Postea anno CIϽ IϽLI. (r) hoc ad pannos Londinenses aliosque exteros restrictum, de Germanicis vero dispositum est, *das beruhrte gemeine Tucher, dir in der teutschen* Nation *gevvebet vverden, damit der gemeine Mann sich deren*

[d] Apothecker Ordnung der Stadt Lubeck *de anno 1606. cap. IV. art.* I.

[e] Rec. *imp. de anno* CIϽIϽLI. §. *diesen zu begegnen vers. Es soll auch kein Christ. Ordn. Polit. de anno* CIϽ IϽLXXVII. *Tit.* 20. §. *Es sol auch kein Christ.*

[f] *Recessus imp.* CIϽIϽLV. §. *zu dem vvollen.*

[g] Richt. *Dec.* XXXVI. *n.* XII. *sequ.* Lenz. *de nomin. cession. cap.* XXVI. *memb. l. num.* XI.

[h] Carpz. *lib. V.* Resp. XXXVIII. *et part.* II. *const.* XXXV. *defin.* XLV.

[i] Richter. *l. c.*

[k] *Vid. ipse recess. Imp.* CIϽIϽLV. §. *diesem zu begegnen, ib. nichtig und unbundig seyen: conf.* Lauterb. *Colleg. pract. lib.* XVIII. *Tit.* IV. §. XXIII.

[l] Philippi *ad Decis. Elect.* XXVIII. *obseru.* VI.

[m] Schilter. *ad Pandect. Exerc.* XXX. §. LXXVII.

[n] Mencken. *diff. iur. comm. et Saxon. ad Hub. p. m.* 49.

[o] Ziegler. *de iurib. Iudaeor. cap.* V. *n.* XXIII.

[p] Stryk. *de iur. et act. non cessibil. cap.* I. §. III. *p.* 6.

[q] *Reform. Pol. anni* CIϽIϽXLVIII. *Tit. von Verkauffung der vvollenen Tucher* §. *Dievveil auch befunden.*

[r] *Recess. Imp.* CIϽIϽLI. §. 73. *sequ.*

ren auch zu gebrauchen hab; und dieselben zu Nutz gebracht werden, dergestalt an die Rahmen, angeschlagen, und das nachmahls diejenigen, so solche Tücher im H. Reich teutscher Nation mit der Ellen ausschneiden wollen, dasselbige vermöge der Policey-Ordnung thun, und die Tücher genetzt und geschoren verkauffen. Ast anno cIↄ IↄLXXVII. (s) denuo prior illa lex firmata, simulque vt omnes panni expansi, et qui nec humefacti nec detonsi venduntur, fisco cedant, mandatum est. In iisdem comitiis (t) cautum, ne panni caerulei tincti colore corrodente, qui in recessu vocatur, *die neulich erfundene, schädliche und betrügliche fressende oder corrosiv-Farb, so man die Teufels-Farbe nennet*, vendantur, addita praeter confiscationem pannorum infamiae poena grauique mulcta, si quis vel hoc colore pannos tingere, vel hoc modo tinctos distrahere ausus fuerit. Nec minore seueritate aromatum fraudulenter corruptorum, veluti zingiberis, colore tincti, nec non piperis, sacchari et croci adulterini negotiationem recessibus compluribus vetitam animaduertimus (u). Prudenter porro in Germania commercio exemtae sunt fruges herbescentes et immaturae, vt et vuae nondum ad vindemiam maturae. In eadem enim ORDINATIONE POLITICA (x), quam vocant, cautum est, vt liceat quidem fruges et vindemiam futuram oppignorare, sed ita vt iusti pretii illius temporis ratio habeatur, aliaeque, quae ibi leguntur, cautiones obseruentur, venditio vero frugum herbescentium et vinorum in vuis plane prohibeatur. Quae ratio imperatorem et imperii proceres induxerit, vt id vetuerint, facile patet. Solebant enim lucricupidi homines a colonis et vinitoribus, aeris indigis, totam spem messis vel vindemiae, nondum maturam, pretio minimo emere, eamque deinde collectam eo carius vendere. Iniustum vero est, auidos eiusmodi homines alieno sudore et sanguine viuere, et pauperes his fraudibus redigere ad incitas. Hinc non mirum, quod saluberrima ista lex ab ordinibus imperii non solum seruata, verum etiam ad similes casus porrecta. Sic vetere ciuitatum Hanseaticarum decreto statutum est (y): *Nemo emet et vendet haleces, antequam captura sit perfecta, nec frumentum ante messem, pannum aut alia artificialia manufactionis, priusquam fuerint confecta et absoluta. Si quis contra hoc quid tentet, tunc emtor perdet bona cuncta, venditor autem decem marcas argenti pro mulcta soluet. Qui talem contractum nullitatis arguet, ille sextam partem ex bonis his confiscandis pro praemio accipiet.* Denique multae hinc inde exstant leges de vino diluto et corrupto, exempli gratia, ne quis vina medicamentis inficiat, nec vasa, nisi sulphure, idque semel et mo-

[s] *Ord. Polit.* cIↄIↄLXXVII. *Tit.* XXI. §. *dieweil auch befunden.*

[t] Ibid. §. 3. *verb. Gleichfalls ist uns glaublich furgebracht.*

[u] *Recess. Imp.* cIↄIↄLI. §. 85. *et sequ. Ord. Polit.* cIↄIↄLXXVII. *Tit.* 24. *Von Verkauffung des Ingwers, Pfeffers, Saffrich, und andern Gewürz und Specereyen.*

[x] *Ord. Polit.* cIↄIↄLXXVII. *Tit.* 19. §. *Hierauf setzen und ordnen.*

[y] Io. Aug. Werdenhagen *de rebus-publ. Hanseat. Part.* IV. *cap.* XI. Marquard. *Iur. Mercat. lib.* III. *cap.* V. §. 13.

et modice fumiget (z), vt extera tantum vina helenio, faluia, abfinthio herbifque aliis innoxiis condita et confecta vendere fas fit (a), vt procurator fifci imperii, vini adulteratores, magiftratu prius officii fruftra admonito, poenam pofcat (b), vt denique vinum diluentes, vel calce aliifque mixturis corrumpentes infamia, fuppliciis, bonorum publicatione mulctentur (c), et quae funt huius generis alia. Sed mirum eft, in tanta optimarum legum copia, omnes etiam de mercium eiufmodi vetitarum adfluentia conqueri. Aft fuere eheu tempora, quibus, TACITO (d) tefte, *plus apud Germanos valebant boni mores, quam alibi bonae leges*.

§. XVI.

Quemadmodum prohibere, ita et concedere Princeps commercia cum exteris poteft certis legibus.

Hae funt merces, quas in commercio effe tum leges publicae, tum mores ac confuetudines gentium prohibent. Latiffimus hic fe aperiret campus, in quo excurrere nobis, liceret, et quas merces aliae etiam gentes vel ad fe importari, vel exportari ex prouinciis fuis noluit, paullo adcuratius edifferere. Sed otium nobis ea in re fecit MARQVARDVS (e), qui integro capite *de reftrictione et coarctatione commerciorum, itemque iure prohibendae tranfuectionis mercium fingulari* egit, variaque Gallorum, Scotorum, Italorum, Belgarum aliarumque gentium, quae huc faciunt, ftatuta collegit. Quare omiffa in praefenti hac tractatione, potius id obferuamus, imperantem ex principiis fupra explicatis etiam eo iure vti, vt commercia exteris quoque certis legibus concedere poffit. Quum enim ea iure quodam fuo certis cafibus plane prohibeat: non video, quid eum impediat, quo minus et conceffis certas leges dicere, adeoque, quibus conditionibus illa libera effe debeant, edicere queat. Sic in commerciis maritimis obferuari folet, vt naues mare vel portum peregrinum fubeuntes, reuerentiam fuam figno aliquo teftentur, id quod iam olim apud Romanos fieri confueuiffe, praeclare docet LIPSIVS (f). Et fane luculentum eius rei exemplum apud APPIANVM (g) eft, apud quem quum Domitii Ahenobarbi et Antonii naues praetoriae cafu fibi obuiam factae effent, primarius Antonii lictor, ftans in prora, vt mos erat, Ahenobarbi nautis imperabat, *vt detraherent infignia*. Hodie naues hanc reuerentiam teftantur demiffo velo, non vno tamen femper modo. Ait enim STYPMANNVS (h): *Entvveder es vvird im Mittel-Maft die oberfte Flagge ein vvenig herunter gelaffen, und bald vvieder aufgezogen, oder es vvird das Toppfegel hernieder gelaffen, und nicht ehr als man einen Canonen-Schufs vveit in die See ift, vvie-*

[z] Receff. Imp. CIↃCCCCXCVII. §. 1, fequ. *nachdem auch zu Zeiten.*

[a] Receff. Imp. eod. anno §. *Item es follen auch Aland &c.*

[b] Receff. Imp. CIↃIC. Tit. *vom gemacht der Wein.* §. *Gemacht halben.*

[c] Reform. Polit. CIↃIↃXLV. Tit. 15. *von den Sciff-und Fuhr-Leuten* §.

[d] Tacit. *de moribus Germ. cap. XIX.*

[e] Marquard. *de iur. merc. lib. I. cap. XVII.*

[f] Lipf. Elect. lib. I. cap. XXIII.

[g] Appian. *de bello ciuil. lib. V.*

[h] Stypman. *de iur. marit. Part. V. cap. I. n. 21.*

wieder aufgezogen. Et de hoc reuerentiae signo, quemadmodum saepe inter gentes potentissimas disceptatum, ita et saepe pactis et foederibus cautum est, quo modo illud a singulis esset exhibendum (*i*). Ad easdem leges, quae commerciis dici solent, pertinet, quod imperantes ciuitatibus quibusdam concedere solent priuilegium, sistendi et ab instituto cursu retrahendi merces exoticas, quas negotiator importat, vt nimirum eo loco ad certum tempus conquiescant, et includantur stabulo publico, quo venum exponantur, quauis conditione, nisi vector domum redire malit. Vocant id ius *stapulae*, *die Stapel- oder Staffel-Gerechtigkeit*, *die Niederlage*, quale priuilegium Atrebato in vinis Francicis; Middelburgo in vinis iisdem, vt et Hispanicis et Lusitanicis; Dordraco in vinis Rhenanis, frugibus, lignis et carbonibus; Spirae Nemetum in salibus aliisque mercibus, aliis denique ciuitatibus in aliis rebus competere, satis constat (*k*). Accensendum porro his legibus *ius geranii*, *das Krahnen-Recht*, quo imperantes iubent, vt merces certis locis machina ad id comparata nauibus extrahantur, et explorato eorum pondere, denuo immittantur (*l*). Omitto alias huius generis leges, quibus imperantes passim circumscribere solent exterorum negotiationes.

§. XVII.

Principem vero locum inter has leges et conditiones iure quodam suo sibi deposcunt vectigalia, quae fere vbique mercibus extrinsecus adlatis imponuntur. Iam olim apud Romanos quam plurima fuisse vectigalia, vel e iure nostro constat, eorumque rationes post SIGONIVM (*m*) luculenter excussit V. C. PETRVS BVRMANNVS (*n*). Quorum morem quum hodie gentes tantum non omnes sequantur, non temere quaerere quis possit: an id iure fiat? Equidem iure exigi vectigalia et portoria, vbi in vias muniendas, reficiendasque, canales ducendos, pontes struendos, purgandos portus, aliaeque huiusmodi impensae fiant, nemo negat. Sed an in libero mari vectigalia iure exigi et imperantium arbitrio libere intendi possint, id vero est, quod haud pauci negant. Maxime hanc litem Danis haud semel intentarunt Sueci. Iam anno CIↃ IↃCXL. PVFFENDORFIO (*o*) teste, acriter quaerebantur, Danos in freto Oresundico vectigalia nimis intendere, idque vel eo nomine iniquissimum esse judicabant, quod id

Inter has etiam est solutio vectigalium.

[i] *Vid. tractatus inter Sueciae et Daniae reges anno* CIↃIↃXLV. *Art.* 5. 14. *et* 15. *apud* Loccen. *de iure marit. lib.* I. *cap.* IV. *n.* X. *Tractatus Londinens. inter Anglos et Belgas* CIↃIↃCLXXIV. *Art.* IV. *See-Tractat inter Ludouicum* XIV. *et ciuit. Hanseat. art.* VII. *apud* Marquard. *de iur. mercat. Tomo* II. *pag.* 31. Puffendorf. *Rer. Brandeburg. lib.* IX. §. LXVIII.

(k) *Vid.* Leuberi *disquis. Stap. num.* CCXCVII. *sequ.* Wehner. *voce Staffel-Recht.* Marquard. *de iure mercat. lib.* II. *cap.* VI. §. XII. *sequ.*

(l) *Vid.* Loccen. *l. c. lib.* I. *cap.* X. §. 11. Stypmann. *contin. de iure marit. Part.* V. *cap.* II. *num.* XI. *sequ.*

(m) Sigon. *de antiquo iure ciu. Rom. lib.* I. *cap.* XVI.

(n) Petr. Burmann. *de vectigal. pop. Rom.*

(o) Puffendorf. *rer. Brandenburg. lib.* XII. §. LXXXVI.

ius tamquam partem summi imperii sibi vindicarent. *Equidem Hafniae aut Bergis vectigal, quantum velit, exigere licere Dano, et ibi contradicturum neminem. Sed in freto id capere, vbi nec littore nautae vtantur, non plus rationis habere, quam si aut Anglus in freto Britannico, aut Hispanus in Gaditano idem exigere instituerit.* Hinc non mirum: Suecos bello, quod paulo post inter eas gentes exarsit, composito, in pace anno cIↃ IↃCXLV. articulo III. sibi summam libertatem a vectigalibus illis Oresundicis esse stipulatos. Eadem lis recruduit anno cIↃ IↃCLVIII. et paullo post denuo sopita (*p*): Sed vt sunt fata rerum humanarum, Dani, qui tam diu Suecis hanc libertatem concedere fuerant coacti, ius suum exigendi a Suecis vectigalia etiam in freto Oresundico recuperarunt vltima pace Holmiensi, vt adeo iam eam litem sopitam oporteat. Enimuero ne in fretis quidem soluenda vectigalia, (quorum aequitatem tueri difficillimum putat HERTIVS) (*q*), iuri refragari, illi facile largientur, qui mare imperio subesse posse, non inficiantur. Quaesito vero tali imperio, quis neget, vectigal a transeuntibus pro mercium vectura peti posse? Ea sane exiguntur non solum ob impensas in vias et pontes faciendas, ceu HERTIVS existimasse videtur, verum partim in signum et recognitionem imperii, quod in certum maris tractum sibi adseruerunt imperantes, vt ZIEGLERVS (*r*) vidit, partim ob securitatem, quam princeps nauibus suis et classibus praestat transeuntibus, quam cum ZIEGLERI ratione coniungendam recte monet illustris BOHMERVS (*s*). Vnde ne ipse quidem PVFFENDORFIVS (*t*) id ius plane iniquum dicere ausus est, quamuis moderate eo vtendum esse, frustra monuerit, quum id de omnibus vectigalibus ipsa aequitas et ratio prudentiae ciuilis suadere videatur.

§. XVIII.

Si vel merces vetitae inueniantur, vel vectigal non soluatur, merces a fisco vindicantur.

Quum vero legibus a subiectis obsequium debeatur, subiectorum vero numero non solum ciues, verum et exteri, cum in terris nostris vel maribus habendi sint, siquidem in aliena republica versari, et imperanti parere nolle, hostile esset futurum (*u*): consequens est, vt a ciuibus non modo, verum etiam peregrinis, qui vel merces vetitas venum exponunt, vel vectigalia defraudant, vel aliis legibus ab imperante circa commercia conditis refragantur, principes poenas iure possint exigere. Poenae vero non semper et vbique eaedem sunt. Saepe fieri solet, vt, qui hosti maxime obsidione cincto et deditioni proximo necessaria sufficiunt, extremo supplicio adficiantur. Sic iam olim Demetrius, quum Atticam teneret exercitu; iamque vicina op-

(p) Puffendorf. *vita Caroli Gustaui regis Suec. lib. V. §. LXVI.*

(q) Hert. *de seruit. natur. constit. sect. I. §. XV. p. 129.*

(r) Ziegler. *de iur. maiest. lib. II. cap. VII. §. XIII.*

(s) Boehm. *ius pub. vniuers. lib. II. cap. IX. §. XIX. et XX. et ibi not. I. pag. 555.*

(t) Puffendorf. *de iur. nat. et gent. lib. III. cap. III. §. VII.*

(u) Boehm. *ius publ. vniu. lib. III. cap. I. §. XIII. sequ. pag. 574. sequ.*

na oppida Eleusina et Rhamnuntem cepisset, Athenis finem facturus, nauis frumentum inferre parantis et magistrum et gubernatorem suspendit, eoque modo deterritis ceteris, vrbe potitus est (x). Eadem seueritate Pompeius, teste PLVTARCHO (y), custodes imposuit Bosphoro, obseruaturos, si qui mercatorum eo nauigarent, et deprehensos capitali supplicio affecturos. Talia etiam exempla haud pauca nouissima suppeditat historia (z), quae ne GROTIVS (a) quidem iniquitatis arguere in uniuersum potuit. Non mitiorem poenam leges comminantur illis, qui cum gente hostili negotiantur (b), aut rem vetitam dolose vendunt (c). Saepe enim infamiam (d), vel animaduersionem (e), vel excommunicationem (f), vel mulctam denique (g) eiusmodi negotiatoribus vel merces vetitas aduehentibus vel omittentibus professionem, vel alias leges contemnentibus propositam esse animaduertimus. Praecipue tamen locum tunc habet poena confiscationis. Quamuis enim olim paullo mitius nonnumquam actum sit cum negotiatoribus, ceu docent variae Graeciae et Alamanniae imperatorum, vt et Regum Franciae, Hispaniae, Syriae, Cypri, Balearium, Venetorum, Genuensium, constitutiones, in CONSVLATVM MARIS (h) relatae: plerumque tamen merces, quae vel contra leges vehuntur (i), vel de quibus non soluuntur vectigalia (k), et a Romanis et gentibus hodiernis in fiscum redigi solent. Nec id quidem iniustum esse, quilibet intelligit. Leges eam poenam comminantur: indicari etiam solet variis signis, quo loco mercium professionem fieri velit imperans, eoque comparatae sunt statuae mercuriales, *die Zoll-Stangen*. Quod et ad merces prohibitas attinet, ciuibus aeque ac exteris antea fieri solent denunciatio vel significatio publica, vt cauere sibi a damno possint, qualium significationum publicarum exemplum haud vnum apud CAMBDENVM (l) aliosque (m) exstare animaduertimus. Quod si ergo istas minas despicatui habent mercatores, et contra leges sibi dictas negotiantur: consensisse in poenam illam videntur, neque adeo ipsis, tamquam volentibus, fit iniuria.

§. XIX.

Romano iure quidquid ob hanc caussam in fiscum redigitur, COMMISSVM vocatur, ceu ex toto titulo digestorum *de publicanis, vectiga-* — Et tunc vocantur COMMISSAE.

(x) Plutarchus *in Demetrio*.
(y) Idem *in Pompeio*.
(z) Gregorii Leti *vit. Philippi* II. *Part.* I. *lib.* III. Thuan. *hist. lib. XV. Pag.* 305.
(a) Grot. *de iure belli et pacis lib.* III. *cap.* I. §. 5.
(b) L. 11. *pr.* D. *de public. et vectig.*
(c) L. 1. C. *ne Christ. mancipium*.
(d) Reform. *Polit.* cIↄIↄLVIII. *Tit. XVI.*
(e) Reform. *Polit. l. c.*
(f) C. 6. 11. 12. 17. X. *de Iudaeis*.
(g) L. *vlt.* §. 8. et 10. D. *de public. et vectigal.*
(h) Consulat. maris *cap.* CCLXXIV.
(i) L. 11. §. 2. D. *de publ. et vectigal.* L. 1. D. *de his quae vt indign.* L. 3. C. *de naut. foen. Ord. Polit.* cIↄIↄLXXVII. *Tit. XVI. Tit.* XIX. §. 3. *Tit.* XX. §. 4. *Tit.* XXI. §. II. III. XVI. *Tit.* XXII. §. *vlt.*
(k) L. *vlt.* D. *de publ. vectigal. et commiss. Quinctil. Declam.* CCCXLII.
(l) Camben. *hist. Elisabethae reginae ad ann.* cIↄIↄXCI. et cIↄIↄXCVIII.
(m) *Vid.* Grot. *in not. ad ius belli et pacis lib.* III. *cap.* I. §. V.

etigalibus et commissis adparet. Proprie equidem et ex vsu Latinae linguae COMMISSVM non res est, quae a fisco vindicatur, sed factum, ob quod vindicatur. Quicumque enim contra legem aliquid susceperant, COMMISSE in *legem* dicebantur (n), vel etiam COMMITTERE *edictum* (o). Vnde et apud SVETONIVM (p) et VLPIANVM (q) commissum non pro re a fisco erepta, sed pro facto aduersus leges commisso, accipitur. Ait enim ille, *vectigalibus indictis, neque propositis, quum per ignorantiam scripturae multa* COMMISSA *fierent*, id est, quum per ignorantiam saepe aduersus legem ageretur. Hic vero dum *commissa* etiam *ad heredes transmitti* monet, non profecto res, quae in commissum cadunt, sed factum illicitum, et natam inde obligationem intelligit. Quum vero, qui legi non paret, etiam ad poenam sit obligatus, etiam haec committi dicebatur. Sic saepe in legibus nostris est: *committere in poenam* (r), saepe et *poena ipsa committi dicitur* (s). Denique et ad ipsam rem, quae poenae loco eripitur, dictionem hanc adplicarunt ICti, adeo vt et fundus (t), homo (u) et merces (x) *committi*, vel in *caussam commissi cadere* dicantur. Quamquam, qui purioris Latinitatis sunt paullo studiosiores, HVBERO (y) obseruante, dicere malint: *res pro commisso tenetur*, qua locutione et etiam QVINTILIANVM (z) vsum nouimus.

§. XX.

Saepe et naues simul capiuntur et a fisco occupantur, quod vocant: *Vor gute Preisen erklahren*.

Nec merces tantum pro commisso tenentur, verum saepe etiam naues simul capiuntur, si vel hostium sint, vel hosti quidquam, quod eius vires augeat subuehere audeant. Exempla iam in iure nostro exstant luculentissima (a). Hodie vero nihil hoc iure inter gentes est frequentius, adeo, vt, feruente bello, vix hebdomas abeat, quin captarum ob merces vetitas nauium mentionem faciant nouellae publicae. Vocant eiusmodi nauem *eine Prise*, et si lis ea de re oritur, et sententia contra magistrum nauis fertur, phrasis adhiberi solet: *Das Schiff ist fur gute Prise erklaret*. Quod ex lingua Italica esse, facile vnusquisque animaduertit.

§. XXI.

Transitio ad caput secundum.

Et haec quidem de ipsis mercibus vetitis et commissis generatim praemittere visum est. Proximum est, vt ad specialiorem thematis nostri

(n) L. 39. D. ad L. Iul. de adult. L. vlt. D. de lege commissor.

(o) L. 8. §. vlt. L. 10. §. 14. D. de collat. cum emancip. L. 126. D. de legat. I.

(p) Sueton. Caligul. cap. XLI.

(q) Vlpian. L. 14. D. de public. vectigal. et commiss.

(r) L. 23. §. 1. D. de recept. qui arbitr. L. vlt. in fin. D. quod quisque iuris in alt.

(s) Cicero pro Cluent.

(t) L. 17. §. vlt. D. ad SCtum Vellei. L. 37. D. ne neg. gest.

(u) L. 2. C. si seruus export.

(x) L. II. §. 2. D. de publ. vectig. et commissis.

(y) Huber. Praelect. ad D. lib. XXXIX. Tit. V. §. VIII.

(z) Quinctil. Declam. CCCXLII.

(a) L. 11. §. 2. D. de publ. vectigal. et commissis. L. 3. C. de nauic. foen.

ſtri expoſitionem prouehamur, acturi quod et titulus iam pollicetur, *de nauibus ob mercium vetitarum vecturam commiſſis*. Ea enim de re tot inter gentes agitantur controuerſiae, vt iis vel enumerandis pauciores plagellae ſufficere non videantur. Dabimus tamen operam, vt ſi non alia re, at certe breuitate nos lectori commendemus.

CAP. II.

DE NAVIBVS OB MERCIVM VETITARVM VECTVRAM COMMISSIS.

§. I. *Naues et nautae iure Romano pluribus priuilegiis fruuntur.* §. II. *Talia et ius nouiſſimum illis concedit*. §. III. *Saepe tamen capiuntur, et pro commiſſo tenentur, maxime ob merces illicitas*. §. IV. *Niſi merces vetitae non ab exercitore, ſed a magiſtro nauis impoſitae ſint, tunc enim ſolae merces fiſco cedunt*. §. V. *Id cognoſcitur ex inſtrumentis, quae vocantur* paſſeports, certificats, certepartien, cognoſcementen. §. VI. *Saepe etiam pacta intercedunt inter gentes, ne hoc caſu naues vna cum mercibus fiſco vindicentur*. §. VII. *An capta naue etiam merces licitae cum illicitis in commiſſum cadant?* §. VIII. *Quid ſi vel naues hoſtium merces amicorum, vel naues amicae merces hoſtium contineant?* §. IX. *Varii caſus hic accurate diſtincti*. §. X. *Vnde cognoſcatur, res naui impoſitas hoſtibus eſſe deſtinatas?* §. XI. *Vnde pateat, eaſdem hoſtium eſſe proprias?* §. XII. *Vnde conſtet, naues ipſas eſſe hoſtium?* §. XIII. *Cui praeda cedat, ſi naues captae a nauibus imperantium bellicis?* §. XIV. *Cui, ſi priuatae naues auctoritate publica naues ceperint?* §. XV. *Quid ſi naues conſociatae* (eine Admiralſchafft)? §. XVI. *Naues captae in commiſſum cadunt poſt ſententiam a iudicio cauſſarum maritimarum latam*. §. XVII. *Quod ex ipſis gentium maritimarum legibus demonſtratur*. §. XVIII. *Lata ſententia, praeda ſtatim fit eorum, qui ſub haſta emunt*. §. XIX. *Nauium ita pro commiſſo occupatarum pretium an ab adſecuratoribus reſtituendum ſit, in adſecuratione pura?* §. XX. *An ſi adſecuratio ſit conditionata?* §. XXI. *Si ſententia nondum lata, quamdiu exſpectandum ſit adſecurato, antequam reſtitutionem exigat;* §. XXII. *Naui-*

Nauibus iniuste captis, legati mittuntur illas repetituri, vel decernuntur repressaliae. §. *XXIII. Conclusio dissertationis.*

§. I.

Naues et nautae iure Romano pluribus priuilegiis fruuntur.

SVmtuosissima est nauium structura, maioresque impensas et instructio earum, et adparatus nauticus exigunt. Vnde non mirum, quod et nauibus ipsis, et nautis, haud pauca priuilegia indulserint summi imperantes, quo et securitati eorum prospiceretur, et homines ad rem nauticam redderentur alacriores. Sic iam olim Claudius imperator Latinis nauem mercaturae caussa fabricantibus ius Quiritium dedit, dummodo naue illa decem millium modiorum Romam sex annos frumentum portassent (*b*). Eodem iure Romano etiam vacatio a publicis muneribus dabatur nautis (*c*), et grauioribus poenis coercebantur, qui aliquid ex naufragio vel expugnata naue rapuerant, receperant, damnumue dederant (*d*). Si quis alterum hominibus armatis de naui sua deiecerat, concusserat, expugnauerat, lege Iulia de vi publica tenebatur (*e*). Sunt etiam, qui legem illam, quod nemo domo sua extrahi atque inde in ius rapi posset (*f*), cum ALBERICO DE ROSATE (*g*), BALDO (*h*), NEGVZANZIO (*i*), IASONE (*k*), BENEV. STRACCHA (*l*) etiam ad nauem porrigunt. Quam sententiam iustam apud Romanos habuisse rationem eo minus dubitamus, quo certius constat, totam illam aedium religionem a Larium et Penatium cultu esse repetendam. Atqui etiam LARES PERMARINI erant, quibus nauali praelio aduersus Antiochi praefectos aedem vouit L. Aemilius (*m*). Porro et id singulare est, quod si quis nauem communem refectionis indigam communi nomine refecerit, alterque socius sumtus erogatos cum vsuris centesimis intra mensem non restituerit, is, qui refecit, totius nauis dominium in solidum obtineat (*n*), quum alias dominio rei suae non temere quisquam sit priuandus. Nec minus is, qui ad nauem constituendam, reficiendam, instruendam pecuniam credidit, praelationis iure ante reliquos creditores gaudet (*o*), immo, vt RAVCHBARO (*p*) et KVRIKIO (*q*) visum, etiam iure tacitae hypothecae, cuius diserte mentio fit in legibus

(b) Sueton. Claud. *cap. XIX.* Vlpian. *Fragm. Tit.* III. §. 6.

(c) *L. 3. D. de vacat. mun.*

(d) L. 2. D. *de incend. ruin. rate naue expugn.*

(e) L. 3. D. *ad leg. Iul. de vi publ.*

(f) *L. 18. D. de in ius voc.*

(g) Alberic. *de Ros. ad L. pen. D. de his qui deiec.*

(h) Baldus *ad L. 2. C. locat.*

(i) Neguzant. *de pignor. memb. IV. part.* II. *num.* 169.

(k) Iason. *ad* L. 18. D. *de in ius voc.*

(l) Stracch. *de nauib. Part. I. n.* 7.

(m) Liu. *lib. XL. cap. VII. Conf. de Laribus marinis* Desid. Herald. *ad* Tertull. *Apol.* I. 26. *eiusd. Aduers. lib.* I. *cap. VII. Meurs. Actuar. philol. ad libr. de gloria cap.* II.

(n) L. 52. §. 10. D. *pro socio.* L. 4. C. *de aedific. priuat.*

(o) L. 5. *et* L. 6. D. *qui potior. in pign.* L. 25. D. *reb. cred.* L. 26. *et* 34. D. *de rebus auctorit. iud. poss.*

(p) Rauchb. *Part.* I. *qu. V. n. XVI.*

(q) Kurike *Resol. Quaest. illustr. quaest.* XIII. *p.* 65.

gibus (r), quidquid a VINNIO (s), LOCCENIO (t) et STYPMANNO (u) in contrarium adlegetur. Haec et alia nauium nautarumque iura passim prodit ius Iustinianeum, quae fusius hic exponere nostra iam parum interest.

§. II.

Talia et ius nouissimum illis concedit.

Nec parciores hodie gentes sunt in priuilegiis circa rem nauticam concedendis. In plerisque sane legibus nauticis cautum est, vt nemo nautam itinere accinctum arrestare, nauique exire iubeat propter personale debitum, si vel bona in naui habeat, vel nauclerus pro eo fideiubeat. Ita IVRE DANICO (x) sancitur. *Liegt ein Schiff segelfertig, und wartet auf wind, so mag niemand dessen Steur oder Bojmann um Schuld willen aufhalten, sondern sein Gut, so er im Schiffe hat, ausbenommen seine Kleider, darinn er geht, und sein Koy-Bette soll von dem Schiffer und Schiffleuten bey eydlicher Aussage geliefert werden, der andere aber soll seine Reise der Abrede nach fortsetzen.* Eadem statuerunt Philippus II. Rex Hispaniae (y) vt et iuris WISBYENSIS (z) et LVBECENSIS [a] auctores. Vnde et in IVRE PRVTENICO [b] legimus: *Wann ein Schiff von Konigsberg nach der Pillau kommt, so soll niemand sein geheurtes Schiff-Volck aus des Schiffers Bort nehmen, Schuld-Sachen halber, wofern der Schiffer vor ihn caviren oder burgen volte.* Iisdem iuribus etiam iis, qui pecuniam ad reficiendas naues crediderunt, ius praelationis non modo prae aliis creditoribus, verum etiam prae illis, *welche Geld auf Bodmerey gegeben*, indulgetur, dummodo instrumentum super eo contractu fuerit confectum, quod vocant *einen Byl-Brief* [c]. Qua de re denuo IVS DANICVM (d): *Wer einem andern Geld, ein neu Schiff zu bauen, oder mittler weil das Schiff zu unterhalten, furstrecket, soll einen schrifftlichen* contract, *der von guten Mannern zur Kundligkeit unterschrieben sey, aufrichten, welcher* contract *Byl-Brief genandt wird. Selbiges Geld soll bezahlet, und das Schiff von solcher Schuld frey gemachet werden, ehe bevor es sich auf die Reise begiebt. Mittler weil bleiber das Schiff zur Versicherung, und dafern der Byl-Briefe viele solcher gestalt ausgegeben waren, sollen die altesten den iungern vorgehen, und alsdann wird solche Schuld-Forderung allen andern Schulden, die auf dem Schiffe hafften konnen, vorgezogen.* Singularia eiusmodi iura et priuilegia rei nauticae bono a summis imperan-

(r) Nouell. *XCVII. cap.* III.
(s) Vinn. *ad L. non autem D. de exercit. act. p.* 100.
(t) Loccen. *iur. marit. lib.* III. *cap.* II. *p.* 213.
(u) Stypman. *iur. naut. Part. IV. cap. IV. n.XX.*
(x) Ius Danic. *lib. IV. cap.* I. *art. XXXVI.*
(y) Ord. marit. *Tit. de naut. art.XXVI.*
(z) Ius Wisbyens. *art. VI.*
(a) Ius Lubec. *lib. VI. Tit. I. art. VI.*
(b) Ius Pruten. *lib. IV. Tit. XIX. art. I. §. VI.*
(c) Vinn. *l. c. p.* 95.
(d) Ius Danic. *lib. IV. Tit. V. §. IX.*

perantibus condita passim exstant, et ab aliis ex instituto explicantur vberius.

§. III.

Saepe tamen capiuntur, et pro commisso tenentur, maxime ob merces illicitas.

Quamuis autem tantus sit nautarum nauiumque fauor, vt nihil reliqui fecerint legislatores, vt illos, quantum salua republica fieri posset, in tuto collocarent: saepenumero tamen contingit, vt captae pro commisso teneantur. Non modo enim ab hostibus et praedonibus maritimis capiuntur, qui sibi in hostium naues omnia licere existimant, verum etiam ab amicis, si merces vetitae vel ad hostes vel ad ciues ipsos aduehuntur. Hoc enim casu non solum merces ipsae, verum etiam nauis cum vniuerso adparatu nautico commissae iudicantur. Quamuis enim res secus se habeat, si ob neglectam professionem mercium, defraudationemque vectigalis fiscus res occupet, siquidem tunc non nauis, sed onus illius, pro commisso tollitur (e): hoc tamen ad commissum propter merces illas illicitas non videtur adplicandum. Vectigal enim non de nauibus, sed de mercibus illis impositis, exigitur. Ast si certae merces illicitae declarantur, lex commissi est, ne merces eo vehantur, adeoque ea lex et merces ipsas, et nauem, qua vehuntur, complectitur (f). Aequum id Romanis iam visum est. Ait enim PAVLLVS Iureconsultus (g): *Dominus nauis, si* ILLICITE *aliquid in naue, vel ipse, vel vectores imposuerint*, NAVIS *quoque fisco vindicatur*. Et hoc iure hodienum vtuntur gentes, quoties cum aliis bellum gerunt. Tunc enim omnes naues, mercibus illicitis onustae, vna cum mercibus a fisco occupantur. Sic, exempli caussa, praepotentes ordines foederati Belgii, cum Anglis bellum gerentes, anno CIↃ IↃCXLVIII. prid. Non. Febr. (h) publice et ciuibus et neutrarum partium gentibus denunciarunt, in commissum casuras omnes naues, Anglis quidquam illicitarum mercium aduecturas. *VVir vvollen*, inquiunt, *alle unsere* alliirten, *Freunde und* Neutralen, *und* generaliter *alle Volcker und* nationen *hiermit* aduertiret, *und ernstlich ersuchet und ermahnet haben, dass sie nicht befordern, noch bey vvahrenden diesen* differentien *verfuhren oder* transportiren *vvollen aus einigen Landen, Konigreichen, Platzen oder Stadten* directe *oder* indirecte, *noch einigen Stadten, Hafen und Platzen in England &c. enige Kriegs-* ammunition; *oder einige Materialien, so zu Ausrustung der Schiffe dienen, vvie die auch genant vverden mogen, auch von vvas* sorte, qualitaet *und* condition *oder Natur die auch seyn mogen, keine ausbescheiden. Sinthemahl vvir vor gute Prisen und verbrochen halten vvollen alle die Orlogs-und Schiffs-behufen, so dieser unser* aduertentz *und* ordonanz *zuvvieder vvurden befunden vver-*

(e) L. vlt. §. vlt. D. locat. conduct.

(f) L. 11. §. 2. D. de publ. vectigal. et commissis.

(g) Coccei. dissert. de commiss. §. XXXV.

[h] Placat *der Hochmogenden Herren Staaten General der vereinigten Niederlanden, vvie es bey gegenvvartigem See-Krieg mit der Nauigation und Commercio auf England gehalten vverden solle.* §. 1. ap. Marquard. *de iure mercat. in append. pag.* 643.

vverden. Et ne quis existimet, de solis mercibus confiscandis loqui ordines Belgicos, statim addunt (*i*): *Massen vvir fur verbrochen halten vvollen, und von nun an fur gute Prisen erklaren alle die Schiffe, so vvohl auch die eingeladene Guther, VVahren und Kauffmanschafften, von vvelchen mehr, als ein See-Brief*, (ad occultandas scilicet merces illicitas,) *gefunden vverden*. Idem ius gentibus exteris cum Suecis negotiantibus anno CIↃ IↃCLIX. denunciauit FRIEDERICVS Rex Daniae (*k*), nec hodie fere bellum vllum geritur, quin naues vna cum mercibus contrabando soleant a belligerantibus occupari (*l*). An autem naue publicata etiam scapham hoc fatum maneat, disquiritur, plerisque id negantibus (*m*), quia nec emta naui scapha simul emta videatur (*n*). Sed raro ea de re suborietur controuersia, cum exercitor, amissa naui, de scapha non admodum sit laboraturus.

§. IV.

Nisi merces vetitae non ab exercitore, sed a magistro nauis impositae sint, tunc enim solae merces fisco cedunt.

Quum vero ius istud satis rigidum sit: mirum non est, quod illud valere non soleat, si merces illicitae non a domino, sed magistro nauis, gubernatore, proreta alioue e nautis naui illatae sint. Tunc enim non nauis, sed merces tantum in commissum merito cadunt, quia dominus nauis delictum ferre non tenetur, quod ab alio in re sua commissum est. Qua de re denuo PAVLLVS (*o*): *Quod si absente domino illicitum quid a magistro vel gubernatore aut proreta, nautaue aliquo impositum, ipsi quidem capite puniuntur commissis mercibus*, NAVIS *autem domino restituitur*. Elegans huius rei exemplum exstat in lege DIOCLETIANI et MAXIMIANI Imperatorum, vbi quum Iunias quidam proposuisset, se nauticum foenus ea conditione dedisse, vt post nauigium, quod in Africam dirigi debitor adseuerasset, in Salonitanorum portum naue delata, foenebris pecunia sibi redderetur, ita vt nauigii duntaxat, quod in Africam destinatum fuerit, periculum susceperit, sed vitio debitoris, nec locum quidem nauigii seruantis, illicitasque merces comparantis, omnia, quae nauis continuerit, fiscum occupasse: rescripserunt Imperatores, *amissarum mercium detrimentum, quod non ex marinae tempestatis discrimine, sed ex praecipiti auaritia, et inciuili debitoris audacia accidisse constet, adscribi Iuniae, iuris publici rationem non permittere*. Nihil hic de naue a fisco occupata, sed de mercibus tantum. Illa enim non ideo non ceciderat in commissum, quia nauis vel Iuniae, vel alterius fuerat, sed quia, eo inscio ac absente, debitor, illius nauis magister, merces illicitas naui imposuerat. Quum ergo re sua excidere non debeat dominus, si in

(i) Ibid. §. 5. *pag*. 614.

(k) Marquard. *de iure merc. in append. p*. 655.

(l) See-Tractat *inter Lud. XIV. Reg. Gall. et ciuitates Hanseat. art*. III. *apud* Marquard. *in append. pag*. 30.

(m) Bald. *ad L*. 3. *Cod. de naut. foen*. Stracch. *de nauibus. Part*. II. *num*. XII.

(n) *L. fin. D. de instr. vel instr. leg. L*. 44. *D. de euict*.

(o) *L*. 11. §. 2. *D. de public. et vectigal. et commiss*.

ea ab alio quidquam contra leges fuerit admissum, et recte in simili casu rescripserit ANTONINVS (p) *Si colonus vel serui domini praedii ferrum illicite in praedio fecerint, ignorante domino, nulla poena dominum teneri*: aequitas sane suadet, vt et nauis a fisco non occupetur, cuius non dominus, sed magister deliquit.

§. V.

Id cognoscitur ex instrumentis, quae vocantur, *passeports*, *certificats*, *certepartien*, *cognoscementen*.

Vt vero eo rectius pateat, dominine id delictum sit, an magistri nauis: leges nauticae exigere solent litteras, in quibus iure iurando confirmare debet dominus nauis, merces suas esse, non hostis, simulque indicare, vnde merces veniant, quo destinatae et cuius naturae sint. Has litteras, quas CERTIFICAT vocant, vna cum PASSEPORTIS ostendere tenentur magistri nauium, quo animaduerti eo facilius possit, vtrum domini nauis, vel qui ei merces imposuerunt, *die ausrehder*, bona fide agant, an ipsi merces illicitas naui imposuerint. Hunc in finem in foedere maritimo LVDOVICI XIV. et ciuitatum Hanseaticarum anno CIↃ IↃCLV. (q) cautum est: *Et afin que l'on ne puisse douter de la qualité des marchandises, chargees dans les dits vaisseaux, seront les Capitaines et Maistres d'iceux trouvez en mer, tenus de montrer aux Capitaines de nauires de guerre de sa Maiesté un* PASSEPORT, *ou lettre de mer, et un* CERTIFICAT, *ou police de chargement, par lequel passeport apparoitra, comme le nauire apartient aux habitans des dites villes Hanseatiques; ce qui sera attesté sur leur serment par le magistrat du lieu d'ou il sera, et seellé de son cachet: et dans le certificat sera contenu la charge du nauire, le lieu d'ou il part, et ou il va, et qu'il n'y a pas des marchandises de contrebande.* Formula eiusmodi passeporti haec exstat apud MARQVARDVM (r), a foederatorum Belgarum ordinibus praescripta: *Denen Allerdurchlauchtigsten, Durchlauchtigsten, Durchlauchtigen, Grossmaechtigen, Maechtigen, Hoch-Edlen, Edlen, Erbaren und Weisen Herrn, Kaeysern, Koenigen, Republiquen, Printzen, Hertzogen, Grafen, Baronen, Herren, Burgemeistern, Schoepffen, Raethen, Richtern, Officiren und Regenten, in allen guten Staedten und Plaetzen, so vvohl geist-als vveltlichen, vvelche dieses unser Patent sehen oder lesen hoeren, thun vvir Burgemeister und Regierer der Stadt N. zu vvissen, dass N. N. Schiffer des schiffes N. vor uns erschienen, und bey seinem solennen Eyd declari-*

(p) L. 16. §. 11. D. *de publ. et vectigal. et commiss.*

(q) Sec-Tractat Ludouici XIV. *regis Gall. et ciuit. Hanseat. art. XI. apud* Marquard. *de iure mercat. in adpend. pag.* 30.

(r) Marquard. *Adpend. libri de iure mercat. pag.* 651.

clariret hat, daſs das Schiff N. groſs ohngefehr N. Laſten, auf welchem er ietzo Schiffer iſt, zugehoere den Inwohnern der unirten Prouintzen, ſo wahr ihm Gott helffe. Vnd wie wir gerne ſehen, daſs ermeldter Schiffer in ſeinen rechtmaeſsigen Sachen befoerdert werden moege, ſo erſuchen wir euch alle insgemein, und in particulir, wo beſagter Schiffer mit ſeinem Schiff und Guetern arriuiren wird: daſs euch beliebe denſelben guttwillig auf-und anzunehmen, vnd nach Gebuhr zu tractiren, und wann er den rechten gewoehnlichen Zoll und Vngeld erleget, in, durch, und vorbey euren Hafen, Stroehmen und Gebiethen, ſeegeln, paſſiren, frequentiren und negotiiren zu laſſen, wo es ihm beliebt. Welches wir gern wiederum verſchulden wollen. Zu welches Zeugniſs wir unſer Stadt-Siegel hierunter ſetzen laſſen. Quum vero praeter publicum hoc magiſtratus teſtimonium etiam CERTIFICAT, id eſt, litterae ipſius domini nauis, vel eorum, qui merces imponunt, exigantur, eaeque ſint duorum generum, et vel ad naues, vel ad merces nauibus impoſitas pertineant: vtriuſque formulas addere iuuat, quales Fridericus rex Daniae, die XXIII. Sept. cIↄ Iↄclix. publica lege praeſcripſit (s): *Wir N. N. und N. N. ſaembtliche Schiffer und Rehder des Schiffs N. groſs N. Laſten, ſo ietziger Zeit gefuhret wird von Schiffer N. N. certificiren hiermit, daſs ietzt benanntes Schiff niemand anders, als uns allein, propre und eigenthuemlich zugehoere, und daſs auch keine feindliche Perſon, noch andere, als wir obgemeldte, darinnen einigen Theil oder Part haben, auch daſs mit unſerem weder des einen noch des andern Vorwiſſen und Willen darinnen keine feindliche Guether geladen werden ſollen, als helffe uns Gott und ſein heilig Wort.* Haec certificatio ad nauem ipſam pertinet: de mercibus naui impoſitis teſtari eos oportet (t), *daſs alle ſolche Gueter, ſo in das ſchiff, N. N. darauf Sciffer iſt N. N. gedeſtiniret nacher N. N. zu gehen, eingeladen und in dieſer certification ſpecificiret und nahmhafftig gemacht, und gemercket werden ſollen, niemanden in der Welt, als ihnen einig und allein zugehoerig, und vor ihre eigene Mittel erhandelt ſeyn, alſo daſs dieſelben allein gehen vor ihre eigene Rechnung und riſico, und ſolches nicht zum Schein, daſs ſie ſolche Guether durch etwan heimlichen accord mit feindlichen Perſonen durch dieſe certification, als vor ihre eigene Rechnung und riſico ſo lange ſolten beneficiren, biſs ſie in ſaluum gebracht und dann vor Feindes Rechnung ſeyn und verkauffet werden ſolten, ſondern zu guter Treue ihnen allein zukommen, ohne ſan-*

(s) Marquard. Append. pag. 655. (t) Ibid. pag. 656.

te, so vvahr ihnen helffe Gott und sein heiliges VVort. Tales sunt litterae illae, quas *passeports et certificats* vocant: de quibus illud addere iuuat, iam Romanis illas non ignotas fuisse. HONORIVS enim et THEODOSIVS AVGG. ad Eustachium rescribunt (*u*): *naucleros, antequam e portu dimittantur, deponere debere, in quam prouinciam ituri sint, eoque manifestato, nullam postea contra eos indignationem seu concussionem procedere*. Praeter has litteras Belgii foederati ordines (*x*) etiam exigunt alias, veluti *Certepartien*, id est, contractus nauticos, *Fracht-Brieffe*, id est, inuentarium vel indicem mercium omnium naui impositarum, rite confectum *cognoscementen*, id est, testimonia iis, qui naui aliquid imposuere, data, *Auis und Conuoy-Brieffe*. Et quum magistri nauium saepe bina eiusmodi litterarum exempla asseruare soleant, vt alteras requirentibus ostendere, alteras in portu, in quo adpellere cupiunt, in vsum suum conuertere possint: eadem lege denunciarunt Belgarum ordines, naues eas vna cum mercibus pro commisso occupatum iri, in quibus diuersa eiusmodi litterarum exempla reperiantur.

§. VI.

Saepe etiam pacta intercedunt inter gentes, ne hoc casu naues vna cum mercibus fisco vindicentur.

Quamuis vero hoc ius merces illicitas vna cum nauibus capiendi et antiquum satis et hodienum inter gentes frequentissimum sit: in promtu tamen sunt exempla, quod inter gentes aliud conuenit. Sic congressu publico legatorum Monasteriensi, inter se pacti sunt Hispani et Belgae, vt si alterutra gens bellum gereret, et ex altera natione quisquam merces illicitas hosti aduehere ausus fuisset, merces quidem illae fisco cederent, naues vero captae remitterentur domum. Verba in separato articulo, instrumento pacis inter Hispanos et Belgas factae adiecto, ita se habent (*y*): *Und auf den Fall, dass in ermeldten der vnirten Niederlanden Schiffen, solche Guter, Wahren und andere Sachen, so fur verbothen declariret seyn, oder Ihro Maiestaet zum Schaden gebrauchet vverden koenten, befunden vverden solten, so sollen allein dieselben Guter und VVahren verbrochen seyn und confisciret vverden, und soll nicht das Schiff molestiret oder confisciret vverden einigermassen, und hinvviederum und reciproce sollen auch hoechst ermeldten Koenigs in Hispanien Vnterthanen eben dieselbe Freyheit und Sicherheit in der segelation und commercio haben und geniessen*. Quum vero paullo post bello inter Hispanos et Gallos oborto de articulo isto lites quaedam agitari coepissent: nouo tractatu Hagae comitum CIↃ IↃCL. die XVII. Sept. inter Hispanos et Belgas Concluso (*z*), articulus iste vlterius explicatus, et ea libertas nauium denuo stabilita est, simulque conuentum, vt hordeum aliaque frumenta

(*u*) *L. vn. C. de littor. et itin. custod. lib. XII. Tit. XLV.*

(*x*) Placat *der Hochmoegenden Herren Staaten, vvie es bey gegenvvaertigem See-Kriege mit der nauigation* etc. *Art. 5. pag. 644.*

(*y*) Marquard. *l. c. p. 648.*

(*z*) Marquard. *in adpend. p. 649.*

menta et legumina, itemque vinum, oleum, ſal, ceteraque ad victum hominis comparata, mercibus illicitis non accenſerentur. Eodem modo inter ſe pacti ſunt Galli et ciuitates Hanſeaticae (*a*) anno cIↄ IↄCLIV. *S' il ſe trouvoit des dites contrebandes ſur des vaiſſeaux des dits habitans, charges a cueillette en un ou plusieurs lieux, elles ſeront confiſquées purement et ſimplement, ſans que les autres marchandiſes ni le vaiſſeau le puiſſent etre.* Quin exſtat exemplum rariſſimum conuentionis, inter Luſitanos et Belgas anno cIↄ IↄCLXI. initae, qua his omnium mercium, etiam illicitarum, vectura ad hoſtes libera permittitur, adeo vt nec naues, nec merces ideo capi aut fiſco addici poſſint (*b*). Sed quemadmodum eiuſmodi pacta ad exceptionem pertinent: ita facile patet, regulam iſtis non tolli, adeoque certi iuris eſſe, ob merces illicitas naues etiam in commiſſum cadere.

§. VII.

An capta naue etiam merces licitae cum illicitis in commiſſum cedant?

Quum ergo naues, ceu hactenus dictum, hoc caſu vna cum mercibus pro commiſſo teneantur: facile decidi poterit quaeſtio, an tum licitae etiam merces, naui impoſitae, una cum illicitis fiſco cedant, ſi domino conſentiente vtraeque fuerint impoſitae? Ipſis iuris Romani principiis haud repugnare, ex verbis PAVLI (*c*), ſupra allegatis, colligit ANTONIVS MATTHEI (*d*), ſiquidem capta naue merces etiam procul dubio captae videantur. Et ita etiam ratiocinati ſunt FRANCISCVS I. (*e*) CAROLVS IX. (*f*) HENRICVS III. (*g*) qui legibus nauticis ſanxere, vt occupata ob illicitarum mercium vecturam naue, etiam merces licitae cum illicitis pro commiſſo teneantur. Vnde triſtiſſima inter Gallos eſt paroemia iuris, *que la robbe de l' ennemi confiſque celle de l' ami* (*h*), quam magno adparatu tuentur ſcriptores Galli enimuero quamuis in ſe iniuſtum non videatur, eiuſmodi commiſſi poenam denunciare iis, qui merces illicitas aduehere non dubitauerint, maxime quum eo maior plerumque dolus ſubſit, ſi merces licitae illicitis miſceantur: tamen id neque ex allegato PAVLLI textu fluit, qui tantum de illicitis loquitur, et aequitati magis conſentaneum eſt, eas tantum merces, quae aduerſus legem vehuntur, in commiſſum cadere una cum naue. Certi enim iuris eſt, vtile per inutile non vitiari, nec poenam eſſe, niſi vbi delictum fuit, quum, vt eleganter ait PAPINIANVS (*i*), *non debeat alteri per alterum iniqua conditio inferri.* Et hanc aequitatem paſſim hodie ſequuntur gentes.

(a) See-Tractat *inter Ludov. XIV. reg. Gall. et ciuit. Hanſeat. art.* 11. 16. *p.* 28.

(b) Tractat *en de Alliantie tuſſchen Portugal ende de Staaten General der vereinigde Nederlanden art.* 12. *ibid. p.* 363.

(c) *L.* 11. §. 2. *D. de publ. et vectigal. et commiſſ.*

(d) Ant. Matth. *de crimin. lib.* XLVIII. *Tit.* II. *c. V. n.* XVIII.

[e] Edict. *anno* cIↄIↄXLIII. *art.* XLII.

[f] Edict. *anno* cIↄIↄLXIX.

[g] Edict. *anno* cIↄIↄLXXXIV.

[h] Mornac. *in L. pen.* §. *vlt. D. loc. cond.*

(i) *L.* 74. *D. de diuerſ. reg. iuris.*

tes. Sic Hispani et Belgae inter se pacti sunt in congressu Monasteriensi (k), *dass allein die Wahren, so fur verboten declariret seyn, verbrochen und confiſciret seyn, und das Schiff oder die anderen Guter und VVahren, und vvas sonsten in dem Schiff seyn moechte, desvvegen nicht molestiret vnd confiſciret vverden solle einiger massen*. Quin ipsi Galli sensim a rigore illius legis remittunt, siquidem LVDOVICVS XIV. (l) ciuitatibus Hanseaticis concessit, vt non obstantibus illis edictis FRANCISCI I. et HENRICI III. mercibus illicitis in nauibus hanseaticarum ciuitatum repertis, licitae non simul fisco vindicentur, *en sorte, que la robe de l' ennemy ne confisque point celle de l' amy*. Quam in rem et sententias quasdam latas in tribus Gallicis allegat MARQVARDVS (m). Quod si tamen separari nequeant merces licitae ab illicitis, omnes in commissum cadere merito tradunt MATTH. DE AFFLICTIS (n), SIXTINVS (o), et, qui edicta ordinum Belgii hanc in rem allegat, WISSENBACHIVS (p). Immo et tunc merces licitae et amicorum simul cum hostilibus pro commisso tenentur, si dominus simul ex naui hostili aduersus capientes pugnarit. Id quod non solum foedere inter LVDOVICVM XIV. et ciuitates hanseaticas (q) inito cautum, verum etiam a Batauis, teste METERANO (r), obseruatum est. Quum enim, capta naui Lusitanica, Franciscus Carletti, Florentinus, merces suas naui illi impositas, quasque ipse 90000. florenis aestimabat, repeteret: obiectum illi est a capientibus, quamuis ipse sit neutrarum partium, eum tamen e naui hostili pugnasse. Vnde sententia lata a iudicibus rerum maritimarum, *dass man seine befundene Guter ad vtilitatem ius habentis mit verkauffen solte*.

§. VIII.

Quid si vel naues hostium merces amicorum, vel naues amicae merces hostium continent?

Idem paene iuris est, si hostium res in nauibus reperiantur: quamuis hic varios casus distinguere soleant doctores. In CONSVLATV MARIS (s), vbi ex instituto huius generis controuersiae tractantur, ita definitur haec quaestio, vt, si et nauis et merces hostium sint, vtraeque fiant capientium: sin nauis sit pacem colentium, merces autem hostium: nauis cogatur merces eas in aliquem portum nostrarum partium deferre, et vecturae pretium nautae soluatur: si porro nauis hostilis sit, merces vero aliorum, de naue transfigatur, aut si transigere nolint vectores, cogantur in portum aliquem nostrarum partium intrare, et capienti mercedem pro nauis vsu soluere. Sed non semper tam

[k] *Articulo separato, de quo supra.*

[l] *Traité sur le fait de la marine anno 1655. art.* III.

[m] Marquard. *de iure mercat. lib.* II. *cap.* 4. *n.* 36. *sequ.*

[n] Matth. *de Afflictis de Vectigal. num. LXV.*

[o] Sixtin. *de Regalib. cap. VI. num.* CXCI.

(p) Wissenbach. *in digesta Part.* II. *Disp. XV. §. XXV.*

(q) *See-Tractat. Art.* III.

(r) Meteran. *Annal. Belg. lib.* XXIII. *pag.* 164.

(s) Consulat. mar. *cap.* CCLXXIV.

tam humanae sunt gentium leges, belli tempore propositae. Saepe allegato FRANCISCI I. edicto cautum animaduertimus, vt tum naues neutratum partium, rebus hostium onustae, tum naues hostium vna cum mercibus amicorum impositis fisco vindicentur. Idem etiam sancitum esse constat a Lusitanorum regibus, quorum LEGEM (t) citat GROTIVS (u). Aliud placuit Hollandis, qui anno cIↃCCCCXXXVIII. bello cum ciuitatibus Hanseaticis impliciti, frequenti senatu, GROTIO (x) teste, iudicarunt, merces amicorum etiam in hostium nauibus repertas in praedam non cedere vna cum naue. Sed quamuis id deinde pro lege habitum esse referat GROTIVS: saepe tamen alia omnia ab ipsis Batauis sancita sunt. In tractatu enim maritimo inter Hispanos et Belgas anno cIↃ IↃL. Hagae Comitum facto (y), conuentum est, *daſs alle daſienige, ſo durch die Invvohner vnd Vnterthanen der vnirten Prouintzien in ihrer Maieſtaet Feinden Schiffen geladen ſeyn vvird, ob es gleich keine verbothene Kauffmannſchafft iſt, geconfiſciret vverden ſoll, mit allem demienigen, das im vorbeſchriebenen Schiffe gefunden vvird, nichts dauon ausbeſcheiden noch gereſeruiret, dahingegen aber ſolle alle daſienige, vvelches in denen hochgemeldten Herren Staaten General-Vnterthanen zugehoerigen Schiffen iſt, vnd befunden vvird, liber vnd frey ſeyn, ob gleich die Ladung, oder ein Theil dauon, Ihre Maieſtaet Feinden zugehoerete.* Quale ius etiam sibi tum stipulati sunt Hispani (z). Eadem legem etiam Daniae Rex anno cIↃ IↃCLIX. mense Septembri (a) dixit omnibus in Sueciam negotiantibus. Quamuis enim liberam esse concedat earum mercium, quae ad belli vsum non sunt comparatae, vecturam; statim tamen addit, *Alle das freye Gut aber, ſo in vnfreyen Schiffen gefunden oder betreten vvird, ſoll vnd muſs endlich ohne einige exception der confiſcation zur guten Priſe vntervvorffen ſeyn.* Paullo leuerior tamen est eiusdem regis declaratio, mense anteriore edita (b) vbi et neutrarum partium naues confiscationi obnoxias pronunciauerat, si rebus hostium onustae reperirentur. Ait enim Rex: *VVorunter doch nicht gemeinet, daſs daher vnſerer Freunde, benachbarten vnd anderer neutral-Staende vnd Staedte Guter vnd Schiffe, ſo aufgebracht, zu confiſciren, vnd preiſs zu machen, es vvaere dann, daſs dieſelbe attrapiret vvurden - - - - mit Zu-oder Abfuhr der Schvvediſchen Guter.* Ex quibus satis adparet, vere omnino dixisse GROTIVM (c) non certam ea de re esse iuris gentium legem.

§. IX.

(t) Lex Portugall. *lib. Tit. XVIII.*

(u) Grotius *de Iur. bell. et pacis lib.* III. *cap. VI.* §. *VI.*

(x) Grotius *de Iur. bell. et pacis l. c. et not. ad lib.* III. *cap.* XI. §. *V.*

(y) Tractat van de Marine *Art.* XIII. *et XIV. apud* Marquard. *in Adpend. p.* 651.

(z) Ibid. *Art. XV.*

(a) *Verordnung vvie es bey vvaehrendem Kriege mit den certificationem zu halten Art.* 4. *ibid. p.* 655.

(b) Declaration *fur die bandthierende zur See* cIↃIↃLXIX. *art.* 1. Ib. *p.* 656.

(c) Grot. *lib.* III. *cap. VI.* §. *VI.*

§. IX.

Varii casus hic accurate distincti.

Enimuero, ſi dicendum, quod res eſt, facile decidi hanc quaeſtionem poſſe arbitror, ſi varii caſus recte diſtinguantur. Si et naues et merces hoſtium ſint: nullum eſt dubium, quin vtraeque impune capi poſſint. Hoſti enim in hoſtem extra ciuitatem in infinitum omnia licere, rationi conſentaneum eſt, recteque philoſophatur Aeschylvs (*d*):

- - - πάσχειν δὲ κακῶς
Ἐχθρὸν ὑπ' ἐχθρῶν οὐδὲν ἀεικές.

- - - Male ab hoſte pati
Hoſtem, minime diſſidet aequo.

Quod ſi tamen naues hoſtiles, merceſque ipſis impoſitae, vel virtute nautarum capientibus eripiantur, vel fuga ſe illis ſubtrahant, vel a capientibus redimantur, poſtliminio ad priorem ſtatum et cauſſam redeunt (*e*). Quid vero, ſi captae naues hoſtiles, et mercibus hoſtilibus onuſtae, ob tempeſtatis periculum portum gentis vtrique parti amicae ſubire cogantur, an et tunc poſtliminii ius admitti poteſt, ita vt praeda a communi amico capienti eripi, alterique, cui erepta eſt, reſtitui debeat? Adfirmare id haud dubitat Albericvs Gentilis (*f*); ſed cuius argumenta, quum ea lis inter Venetos et Genuenſes agitaretur, accuratiſſime profligauit Petrvs Cvnaevs (*g*). Et ſane quum, qui medii ſunt animo, et cum vtraque parte colunt amicitiam, factum pro iure accipiant, adeoque an ab alterutro amico iure vel iniuria praeda iſta facta ſint, iudicium ſibi arrogare non poſſint: conſequens eſt, vt, nec ius poſtliminii hic locum inuenire debeat. Paullo aliter rationes componendae nobis videntur, ſi merces amicorum hoſtium nauibus impoſitae reperiantur. Hinc enim vix vllam excogitari poſſe rationem, exiſtimamus, quae merces illas vna cum ipſa naui capientibus adquiri perſuadeat. Nec ob conditionem dominorum id fieri poteſt, qui hoſtium loco non habentur: nec ob delictum aliquod: cur enim nefas ſit, merces quaſdam naui gentis alteri inimicae imponere? nec ob ipſam mercium conditionem, quippe quas licitas eſſe, nullaque lege vel denunciatione prohibitas, ponimus. Vnde merito paullo inhumanior iudicatur illarum gentium conſuetudo, qua, naui hoſtili capta, res hoſtium et amicorum iuxta in praedam cedere capientibus iudicantur (*h*). Idem ſtatuendum arbitramur, ſi res hoſtiles in nauibus amicorum reperiantur. Illas capi poſſe, nemo dubitat, quia

(d) Aeſchyl. *in Prometh. vincto.*

(e) L. 12. *pr.* L. 26. *D. de capt. et poſtlim.* L. 2. L. 5. L. 12. C. *eod.*

(f) Alberic. Gentil. *in Aduoc. Hiſp. lib.* I. *cap.* I. II. VI. VII.

(g) Petri Cunaei *reſponſ. in cauſſa Poſtlim. anno* 1631. *recuſ. poſt eius orationes pag.* 521.

(h) Alberic. Gentil. *adu. Hiſp. lib.* I. *cap* XX. Roder. Zuar. *conſil.* II. *de nauib. tranſuch. et mercib. exportand. num.* VI. Marquard. *de iure mercat. lib.* II. *cap.* IV. *n.* 38. *ſeqq.*

quia hosti in res hostis omnia licent, eatenus, vt eas vbicunque repertas sibi possit vindicare. Sed naues amicorum ideo capi posse, iuris rationes non ferunt. Vel amici enim nomen eos ab hac iniuria tueri debeat, maxime quum suo iure vsi sint, dum alterius gentis sibi amicae res in naues suas negotiandi caussa bona fide receperunt. Quemadmodum ergo iure suo vtuntur, qui res hostium ex istis nauibus auferunt: ita et iniuste non faciunt, qui amicorum res nauibus suis vehunt. Quum vero par sit ea in re vtriusque conditio: quo iure sibi alter amici nauem, quae nihil contra leges admisit, in praedam deposceret?

§. X.

Quandoquidem vero multa hic incidunt dubia, veluti an merces vetitae hosti destinatae sint? vtrum res naui impositae hostium sint propriae, an amicorum? vtrum denique naues ipsae hostiles sint, nec ne? saepe fit, vt, quid tunc sit praesumendum, quaeratur. Et ad primam quidem quod attinet quaestionem, non facile potest res obscura esse, si adsint passeporti et certificationes, quales supra descripsimus. Sed saepe solent mala fide agere nautae, et instrumenta falsa proferre, e quibus colligi possit, merces alio esse destinatas, quum tamen hosti sint aduehendae. Saepe etiam, vbi animaduertunt, imminere naues, quarum magistris de mercium conditione sit reddenda ratio, instrumenta in mare proiiciunt, ac deinde sibi vlla fuisse, negant, vel illa casu periisse fingunt. Quum ergo tunc vix liquido constet, hostibusne an alii neutrarum partium genti merces mittantur: merito ad praesumtionem recurritur. Ea vero tunc contra nautas, instrumenta suspecta proferentes, quam maxime militat, si in littoribus hostici deprehendantur. Vnde denuo Belgii ordines (i): *vierdtens ordiniren vvir ferner allen unseren Ingesessenen und Vnterthanen, aduertiren und ermahnen auch alle unsere Allurte, Freunde und neutralen, und generaliter alle Voelcker und Nationen, so nacher Franckreich, Spanien, oder einigen andern benachbahrten oder allurten Reichen, Landen, Staedten und Plaetzen, Ost-VVest-oder Nord-vverts von diesem Staat belegen, oder von dannen hieher gedencken, das sie die raume See kiesen und halten sollen, massen vvir Krafft dieses verstehen und declariren, dass alle die Schiffe, so auf den Kusten von Engelland, Schottland und Irrland, oder anderen Landes, Eylanden, und Plaetzen, so unter dem Gebieth gegenvvaertiger Regierung in Engelland seyn, und insondorheit binnen laengst denselben Kusten belegenen Bancken und Untiessen gefunden vverden, und also nicht ausser Verdacht seyn, dass sie vvider diese unsere Ordonantz und Aduertentz etvvas vorhaben, so fern dieselben entvveder gantz oder zum theil mit einiger Ammunition* von

Vnde cognoscatur, res naui impositas hostibus esse destinatas?

(i) Placat *der Hochmoegenden Herren Staten* cIↄIↄCLVII. *Art. IV.*

von Orlogsoder Schiffs Bebussen beladen seyn, *von den Capitainen und andern Orlogs-Officiren und commissien-Fahrern dieser Landen ausgehoblet und ausgeschicket vverden sollen*, *damit von der Admiralitaet daruber sententiiret vverde*. Equidem et ad littora hostilia adpulsum impunem sibi fore ab Hispanis stipulati sunt Belgae (*k*): sed id hac tantum lege obtinuerunt, *vvann die auf der Rehde gefundene Schiffe nicht einlauffen vvollen*, *oder auch vvann sie in einen Hafen lauffen*, *da sie nicht lossen*, *oder die Last brechen vvollen*. Attamen ab hoc rigore merito remittunt, si quando aduersis ventis et tempestatibus vel a piratis ad ista littora fuerint compulsi. Tunc enim ipsa imperiosa illa necessitas praesumtionem istam, quod merces hostibus destinatae sint, elidit. *Hinc si propter necessitatem aduersae tempestatis onus expositum sit*, *non debere hoc commisso vindicari*, iam diui fratres, MARCIANO (*l*) teste, rescripserunt. Et CONSTANTINVS AVG. (*m*). *Si quando*, inquit, *naufragio nauis expulsa fuerit ad littus*, *vel si quando aliquam terram attigerit*, *ad dominos pertineat*, *fiscus meus se non interponat*. *Quod enim ius habet fiscus in aliena calamitate*, *vt de re tam luctuosa compendium sectetur?* Quamuis vero priorem legem ad vectigalia; posteriorem ad res naufragorum, a fisco non vindicandas pertinere non ignorem: eadem tamen, ratio etiam suadet, ne naues tempestate vel piratarum metu ad littora hostilia compulsae in commissum ob nudam praesumtionem cadant. Quod et Batauorum ordinibus visum est aequissimum, vnde statim addunt: *Et vvaere dann dass dieselbe Schiffe durch den Sturm oder andere Noth dahin getrieben und gerathen seyn moechten*, *und solches von dem Rath der Admiralitaet*, *aus dessvvegen aufgenommenen Circumstantien*, *koenne abgenommen und geurtheilet vverden*. Nec minus deinde contra nautas militat praesumtio, si vel diuersa et contraria in naue instrumenta reperiantur, vel magister nauis eadem plane in mare proiecerit. Tunc enim dolum latere, eo minus est dubitandum, quo maior in his mentis fides curaque exigitur. De contrariis instrumentis praepotentes Belgii ordines cauerunt (*n*): *Massen vvir fur verbrochen halten vvollen*, *und von nun an fur gute Prisen erklaehren alle die Schiffe*, *so vvohl auch die eingeladene Guter*, *Wahren*

(k) Tractat *van de marine* cIↄIↄCL. *art. IX. pag.* 650.

(l) *L. vlt.* §. 8. *D. de public. et vectigal. et commiss.*

(m) *L.* 1. *C. de naufrag.*

(n) Placat *der Hochmoegenden Herren Staaten art. V.*

hren und Kauffmannschafften, von welchen mehr als ein See-Brief, certepartie, doppelte Fracht-Briefe, cognoscementen oder andere Bescheiden gefunden werden. De instrumentis vero in mare proiectis ibidem disponitur: *Wie dann auch alle Schiffe und Guter, die mit erwehnten Bescheiden und documenten nicht nach Gebuhr versehen seyn, vor verbrochen gehalten werden sollen.* Et clarius LVDOVICVS XIV. (*o*) Rex Francorum, in priuilegio, ciuitatibus Hanseaticis concesso, nauibus istarum ciuitatum indulget, vt pro commisso teneri non possint, si vel maxime res hostium in iis reperiantur, *si ce n'est, qu'il s'y en trouvast de contrebande, ou que les maistres des dits vaisseaux eussent jetté leurs papiers cy-après spécifiés à la mer.* Et hae quidem sunt praesumptiones illae, quae persuadent, merces navi impositas hosti destinatas esse, nisi probationibus euidentioribus elidantur.

§. XI.

Quum vero non minus saepe obscurum sit, vtrum res naui impositae hostium sint, an amicorum, maxime si certificationes, quas vocant, vel suspectae sint, vel plane desiderentur: et hic etiam fortissima praesumtio ex ipsa naui nascitur. Si enim hanc hostilem esse constiterit, dubitandum non est, quin et res illi impositae tamdiu hostium esse praesumantur, donec aliud liquido fuerit probatum. Agnoscunt id GROTIVS (*p*), MARQVARDVS (*q*), et reliqui, qui his in rebus industriam suam exercuerunt, scriptores. Et sane iuris certissimi est, res in aedibus vel praedio repertas tamdiu domini praedii praesumi, donec aliud probetur ab eo, cuius interest, res pro alienis haberi. Quemadmodum enim possessio ab onere probandi titulum ordinarie liberat (*r*): ita merito etiam contra possidentem militat praesumtio, donec elidatur, ceu exemplo furti apud alium concepti patet (*s*). Quod ius vt in nauibus etiam obseruetur, aequissimum arbitramur. Accedunt tamen et aliae praesumtiones, in quibus nescio an primum sibi locum merito vindicent SIGNA MERCATORVM, quae et MARCAS adpellitant. Haec enim cistis et inuolucris mercium impressa praesumtionem de domino inducere, ALBERICVS GENTILIS (*t*), STRACCHA (*u*), MENOCHIVS (*x*), aliique (*y*) agnoscunt. Id quod et Romani iuris principiis videtur consentaneum, quae ex signis praesumi

Vnde pateat, easdem hostium esse proprias?

(o) See-Tractat *zwischen Ludou. XIV. Koenig in Franckreich und den Hansee-Staedten. Art.* III.

(p) Grot. *de iure belli et pacis lib.* III. *cap. VI. §. VI.*

[q] Marquard. *de iur. mercat. lib.* II. *cap. IV. n. XXXI.*

[r] *L. II. C. de petit. hered. L. fin. C. de rei vindicat.*

[s] §. 4. *inst. de obligat. quae ex delictis. Paull. recept. sent. II.* 31. 3. *et* 5.

[t] Alberic. Gentil. *aduoc. Hisp. lib.* II. *cap. X.*

[u] Stracch. *de mercat. part.* II. *num.* LXXVIII.

[x] Menoch. *de praesumt.* III. *praes.* LXIV.

[y] Nic. Boer. *Decis. CV. n. IX.*

sumi iubent, rem venditam traditamque esse (z), praeterquam in vinis, quibus ante degustationem signatis, periculum adhuc venditoris esse censetur, nisi aliud conuenerit (a). Quod si itaque in naue res reperiantur vel hostilis reipublicae vel mercatoris cuiusdam e gente illa signo notatae, nihil aequius est, quam vt hostium esse tamdiu praesumantur, donec aliud demonstretur.

§. XII.

Vnde constat, naues ipsas esse hostium?

Eadem denique praesumtio locum habet in diiudicandis nauibus, vtrum illae sint hostiles, nec ne. Ex signis enim naui impositis (*der Flache*) merito iudicatur, quae gens illam mari immiserit, maxime quum legibus publicis vbique cautum sit, ne quis alienis insignibus in naui vtatur, poenaque vel confiscationis vel mulctae pecuniariae proposita sit iis, qui ea in re dolo malo vtuntur. Sic iam Anconitanos sanxisse refert BENEVENTVS STRACCHA (b), ne magistri nauium insignibus aliarum ciuitatum vterentur. Idem et HAMBVRGENSIBVS (c) placuit, quorum haec est lex nautica: *Ein ieglicher unser Burger soll fuhren einen rothen Fluger, und vver das nich thut, der soll es bessern mit 3. Marck Silbers*. Quin iam iure Romano simile quid statutum esse constat. Nota enim est lex ARCADII et HONORII (d): *Multi naues suas diuersorum nominibus et titulis tuentur: cui fraudi obuiantes praecipimus, vt, si quis ad euitationem publicae necessitatis titulum crediderit opponendum, sciat, nauem fisco esse sociandam*. Si fingamus ergo, insigne hostis in naue amica reperiri, procul dubio iure praesumetur, nauem illam hostis esse, adeoque fisco vindicabitur, nisi ostendere liquido possit magister nauis, se iusta de caussa, veluti metu piratarum, hoc insigni vsum. Hoc vno ergo probationis genere contraria praesumtio eliditur. Nam si dolus ea in re adpareat, nihil iustius est, quam vt nauis fisco vindicetur: quamuis, si solius naucleri ea in re dolus versetur, naues ac merces dominis iure restituantur, ceu Anconae aliquando iudicatum testatur BENEVENTVS STRACCHA (e).

§. XIII.

Cui praeda cedat, si naues captae a nauibus imperantium bellicis?

Actum hactenus est de nauibus ipsis, quae ob merces illicitas pro commisso tenentur: proximum est, vt, quibus lucrum inde debeatur, eadem cura expediamus. Videntur vero et hic tres casus curatius secernendi. Aut enim naues bellicae ipsius principis; aut naues priuatorum, auctoritate principis praedatum excurrentes, (*die Capers, Commiss. Fahrer, Armateurs*) aut denique naues mercatorum, securitatis caussa in classem consociatae, (*eine gantze Admiralschafft*,) naues amicas ceperunt. Si istud factum, nemini videbitur dubium, quin nauis cum vniuersa praeda fisco vindicetur. Quum enim princeps

(z) *L. I. prin. D. de peric. et comm. rei vendit.*

(a) *L. 14. §. 1. D. eodem.*

(b) Stracch. *de naut. nauib. et nauigat. part.* III. *n.* XXIV.

(c) Statut. Hamb. *part.* II. *Tit.* XIV.

(d) *L. 1. C. de nau. non excus.*

(e) Straccha *l. c.*

ceps sit, cuius auspiciis bellum geritur, idemque et sumtus et onera belli ferat: consequens est, vt et praeda ab eius nauibus et nautico milite occupata, non huic, sed ipsi principi cedat (*f*). Solent tamen principes, eorum virtutem excitaturi, etiam his partem aliquam loco praemii concedere. Vnde ordines Belgarum in saepe laudato edicto (*g*): *VVas aber die Schiffe und Guter betrifft, so von einigen dieses Staats Orlogs-Schiffen in der See betreten, und ven dannen vvegen contrauention vvider diese unsere Ordonantz und Aduertentz aufgebracht und folgends durch gemeldte Raethe der Admiralitaet fur verbrochen und gute Prisen erklaeret vverden, von denselben soll die Theilung geschehen, nach denen desvvegen hiebevor gemachten oder nochzumachenden Instructien, Placaten und Ordonantzen.* Atqui distributione non erat opus, nisi et militi nautico vel eius praefecto pars praedae esset attribuenda.

§. XIV.

Paullo aliter se res habet, si priuati autoritate publica praedatum excurrant, qui vocantur *Capers*, *Commiss-Fahrer*, *Armateurs*, *Octroyrte Freybeuter*, adeoque tum a praedonibus maritimis vel paratis, tum ab aliis, qui damni sibi illati sarciendi caussa vela pandunt, *von den Retorsien-Fahrern*, probe sunt distinguendi. Quemadmodum enim priuati suo arbitrio, nullaque principis vel reipublicae auctoritate muniti, praedatum excurrunt, et hostes amicosque iuxta habent, ideoque extremo supplicio deprehensi mactantur (*h*): ita qui damni resarciendi caussa vela pandunt, (*die Retorsien-Fahrer*) priuato quidem arbitrio, sed principe tamen generatim concedente, naues hostiles sibi infestas persequuntur. Ab his diuersi die *Commiss-Fahrer* vel *Capers*, accepta a summo imperante potestate, praedatum excurrunt, non hostiles modo, verum etiam amicas capturi naues, si illis merces illicitas hostibus aduehere conentur. Quum ergo hi suo sumtu instruant naues militesque colligant, publicis tamen auspiciis nauigent: dubium non est, quin maximam praedae partem lucrentur, certa tantum parte fisco relicta (*i*). Sic apud Italos captae nauis pars tertia cedit domino nauis victricis, tantumdem ferunt, quorum merces in naui victrice sunt, et reliqua pars militibus relinquitur (k). Apud Hispanos pars praedae Regi, pars maris praefecto attribuitur: reliqua itidem victores capiunt (*l*). Galliae quoque moribus regi non modo praecipuum, verum etiam praefecto maris decima pars praedae debetur (*m*). Denique et apud Batauos quinta parte a fisco deducta, et relicta praefecto maris portione, reliqua partim delatores partim victores manent (*n*). In bello tamen cum Anglicana republica anno CIↃ IↃCLII. gesto

Cui, si priuatae naues auctoritate publica naues ceperint?

(f) Puffend. *iur. nat. et gent. lib. VIII. cap. VI. n. XXI.*

(g) Placat *der Hochmoegenden art. XI.*

(h) Loccen. *de iur. marit. lib. II. cap. III.* Stypman. *de iur. marit. et naut. Part. IV. cap. XVIII. n. LXX, sequ.*

(i) Grotius *lib. III. cap. VI. §. XXV. n. VIII.*

(k) Consulat. Mar. *cap. CCLXXXV.*

(l) Grotius *l. c.*

(m) Constit. Gall. *lib. XX. Tit. XIV. art. I.*

(n) Ordinat. *Belg. instruct. rei marit. cap. XXII.*

gesto ita sanxerunt Batauorum ordines (o): *Es soll alle dasselbe Geld, vvelches von der confiscation oder sonsten aus dieser unser ordonantz vvird resultiren, und herkommen, appliciret vverden, vvie gevvoehnlich alle poenen, mulcten und confiscationen der placaten appliciret und vertheilet vverden, nehmlich ein Drittheil zu profite des Betreters, oder Angebers, es sey derselbe in Eyd und Deinsten dieser Lande oder nicht, ein Drittheil zu profite des Officirers, der die calangie und executie gethan, und das restirende Drittheil zu profite des gemeinen Guthes.* Non ergo eaedem vbique hac de re vigent leges nauticae, adeoque principum et rerumpublicarum est, statuere, quam quisque partem praedae capere debeat.

§. XV.

Quid si naues consociatae [*eine Admiralschafft?*]

Quod denique ad naues mutuae defensionis caussa consociatas attinet, eae adpellantur *Admiralschafften*. Ex quo enim Saraceni principes suos vocare coeperunt *Emirs*, vel *Amiras*, *dominos*, eaque adpellatio deinde ad praesides prouinciarum ac postremo ad ipsos maris praefectos produci consueuit: Christiani etiam miro consensu classium praetores nuncuparunt *Amiralios* vel *Admiralios*, ceu praeclare docuit CAR. DV FRESNE (p), qui etiam obseruauit, allucinari omnes, qui huic voci vel ex Anglo-Saxonica vel ex Graeca lingua arcessunt originem. Ab his ergo nauium praefectis nomen accepit coitio quaedam nauium sub communi praefecto aduersus piratas, aut alios siue inuasores siue hostes, priuata auctoritate facta. Graeci eiusmodi consociationem vocabant σύμπλοιαν vel ὁμόπλοιαν; Germani dicunt: *Es ist Admiralschafft gemachet vvorden.* Sic IVS MARITIMVM HANSEATICVM (q): *vvann Admiralschafft gemacht, und nicht gehalten, und daruber iemand genommen vvird, so soll derienige, vvelcher die Admiralschafft gebrochen, den Schaden von dem seinen zu bezahlen schuldig seyn.* Et LEGES DANIAE (r): *Sind in einem Hafen in oder ausser dem Reiche einige den Kaenigl. Vnterthanen geboerige Schiffe, die zu einer Zeit seegelfertig seyn, und aus Furcht vor Caper oder andern unglucklichen Zufaellen fur rathsam erachten, das sie zusammen bleiben, und Admiralschafft aufrichten, so sollen sie gevvisse Articuln schrifftlich mit einander eingeben.* Quamuis vero eiusmodi σύμπλοιαν priuata auctoritate ineant magistri nauium: nauis tamen omnium munitissima reliquis praeest, ac ideo publicum principis vel reipublicae suae insigne praefert, *es fuhrt die Admirals Flache.* Qua de re denuo IVS DANICVM (s): *Ist alsdann ein vvehr-*

(o) Placat *der Hochmoegenden Herren Art. X.*

[p] Car. du Fresne *Glossar. lat. voce Amir.*

[q] Ius marit. Hanseat. *Tit. VII. Art. vnic.*

[r] Ius Dan. *lib. IV. cap. VII.* §. I.

(s) Ius Dan. *lib. IV. cap. VII.* §. 11. *conf.* Stypman. *ius naut. Part. IV. cap. XI. n.* 48. *sequ.* Loccen. *de iur. marit. lib. II. cap. II.*

vvehrhares Schiff darunter, so soll selbiges eine Flache fuhren, und die andern vertheidigen. Et IVS ADMIRALITATIS HAMBVRGENSE (t): *Es soll auch einer ieden Flotte durch die Deputirten ein gevvisser Admiral vnd Vice-Admiral vorgesetzet vverden. Da aber zu einem mahl eine, gar grosse Flotte absegeln vvolte soll zvvar eine iede Compagnie, so auf einen Ort mit einander zu seegeln hat, ihren Admiral vnd Vice-Admiral haben, nichts destovveniger soll ihnen noch ein Ober-Admiral durch die Deputirte zugeordnet vverden, der den andern so lange commandiren moege, biss sie kommen auf die Hoche, da ein ieder seinen Cours veraendern muss.* Ceterum si classis eiusmodi nauem aliquam vel hostilem vel mercibus illicitis onustam capiat, distinguendum est, vtrum iuncta opera viribusque consociatis hanc praedam fecerint, an vna vel altera nauis seorsum illam ceperit. Priore casu praeda vendita inter singulos συμπλώας istius participes; posteriore inter magistros nauium victricium eorumque nautas habita ratione stipendii eorum distribuitur. Qua de re denuo IVS DANICVM (u): *Zutruge es sich, dass eine dergestalt geschlossene Flotte sich eines feindlichen Schiffes bemaechtigen vvurde, soll selbiges alsbald in eines von des Koenigs oder seiner Alliirten Hafen gebracht, und alda nach rethtmaessigem Verfahren Preiss bemachet vverden. VVas daraus gemachet vvird, soll unter alle, die unter der Admiralschafft gevvesen getheilet vverden. VVurde es aber von einem der andern abgesonderten Schiffe aufgebracht vverden, so hat derienige, der es gefuhret, solches allein zu geniessen, und theilet die Beuthe unter sich und sein Schiffs-Volck nach Gleichmaessigkeit eines ieden Lohns und Monaths-Gelder.* Non multo aliter statuunt Bataui (x), apud quos si nauis hostilis adimitur, nauis cedit occupantibus, et hi praeterea capiunt bimestre stipendium tot personarum, quot in naue captae sunt. Iustissimum hoc est vel eo nomine, quod istius coitionis socii non modo sumtus omnes ferre, verum etiam damnum per hostes aut piratas vni vel alteri extra nautarum culpam illatum omnes, vt fit in magna hauaria, rependere tenentur (y). Eumdem vero fructus ferre, cui et damnum ferendum est (z), ipsi aequitati naturali consentaneum esse nemo non intelligit. Attamen nec id vbique obseruatur. Quum enim mercatores quidam Selandini anno CIↃ IↃCII. nauem Lusitanicam opulentissimam cepissent: quintam partem sibi fiscus vindicabat: sextam partem petebant nautae, qui et gemmas aliaque pretiosa,

[t] *Der Stadt Hamburg Admiralschafft-Ordnung Art. XII.*

(u) Ius Dan. *ibid. art. VI.*

(x) Hollandisch See-Recht. *tit. von Admiralschafft pag. 92. et 93.*

(y) Grot. *de iure belli et pacis lib.* II. *cap.* XII. *num.* XXV. Stypman. *de iure marit. et naut. part.* IV. *cap.* XI. *n.* 52. *sequ.*

(z) *L. secundum naturam* 10. *D. de reg. iur.*

tiosa, e mari extracta, sibi vindicabant. Pauperibus 10000. floreni dabantur. Reliqua exercitoribus relinquebantur (a).

§. XVI.

Naues captae in commissum cadunt post sententiam a iudicio caussarum maritimarum latam.

Sed cum ex his satis constet, cui cedant naues ac merces, quae captae pro commisso tenentur: paullo incertius videtur, an ipso iure committantur? Vulgo id adfirmant doctores, eumque in finem allegant VLPIANVM (b), qui, quod commissum est, statim ait desinere eius esse, qui crimen contraxit, ob eamque caussam dominium rei vectigali adquiri, et commissi persequutionem sicut aduersus quemlibet possessorem, sic aduersus heredem competere docet. Sed praeterquam, quod haec lex tantum de iis, quae ob professionem neglectam in commissum cadunt, loquitur: ne in his quidem ita intelligenda est, ac si fiscus propria auctoritate possessionem adprehendere possit, sed et hoc casu opus esse sententia declaratoria, agnoscunt GAILIVS (c), COLERVS (d), MODESTINVS PISTORIS (e), STRVVIVS (f), aliique iure consulti praestantissimi. Et sane quemadmodum ipso iure dominium rei pure legatae transit ad legatarium (g), nec tamen ideo sequitur, vt hic sua auctoritate possessionem prehendere possit (h): ita non minus hoc procedit in rebus ipso licet iure commissis. Quum enim non parum inde detrimenti capiant domini, et magna saepe sit publicanorum iniquitas: aequissimum est, vt non nisi caussa cognita, lataque sententia, fiscus in rerum pro commisso occupatarum possessionem mittatur. Quidquid vero sit de rebus ob defraudatum vectigal commissis: illud certum est, in naues ob rerum illicitarum vecturam captas dominium non prius vel fisco vel capientibus adquiri, donec ea de re sententia sit lata ab harum rerum moderatoribus. Pretiosa enim res est nauis, et merces illi impositae plerumque maximam patrimonii aliquot priuatorum partem exhauriunt. Iniquissime ergo ageretur cum dominis, si naues captae statim retinerentur. Quin quum et nautica turba sit genus hominum legibus indomitum pariter ac rapacissimam, de quo iam apud EVRIPIDEM HECVBA (i) recte queritur:

Ἀκόλαστος ὄχλος ναυτική τ' ἀναρχία
Κρείσσων πυρός, κακὸς δ' ὁ μή τι δρῶν κακόν.
Indomita plebs et nauta frenari solens
Minus igne: malus est, qui nihil fecit mali.

facile fieri posset, vt nauem amicam non tam iure quam specioso prae-

(a) Meteran. *Annal. Belg. lib.* XXIII. *p.* 164. *sequ.*
(b) *L.* 14. *D. de publ. vect. et commiss.*
(c) Gail. *lib.* II. *obseru.* LI.
(d) Colerus *de processu execut. lib.* I. *cap.* III. *n.* 84.
(e) Modestinus Pist. *part.* II. *cons.* LXXXIV. *num.* XVIII.
(f) Struu. *exerc.* XXXIX. §. LI.
(g) *L.* 80. *D. de legat.* 2.
(h) *L.* 1. §. 2. *D. quod legator.*
(i) Euripid. *in Hecuba.*

praetextu capiant, atque ita multos priuatos nihil tale meritos ad summam redigant mendicitatem nisi magistratui reddenda esset ratio.

§. XVII.

Hinc legibus nauticis et summorum imperantium edictis saepissime cautum legimus, vt captae ob merces illicitas naues in portus abducantur, et a proximo collegio admiralitatis, quod vocant, caussa cognoscatur adcuratissime, vt lata demum sententia adpareat, dimittendane sit nauis, an commissa iudicanda, an denique vel merces commissa naui, vel nauis vindicatis mercibus, dominis sint restituendae. Inter Ludouicum XIV. et ciuitates Hanseaticas (k) conuenit, vt capta ob merces vetitas naue Hanseatica, praefecti nauis victricis non aperiant cistas, nec inuolucra mercium soluant, nec quidquam rerum in naue repertarum amoueant, et praesentibus iudicibus rerum nauticarum, (*en la presence des iuges de l'admiraute*,) inuentarium rerum omnium conficiendum curent. Eoque facto, ne sic quidem cuiquam liceat aliquid, in naue ista repertum, emere vel permutationis donationisue titulo adquirere, *auant que les prises n'ayent declarees bonnes par les iuges de sa majeste*. Idem inter se pacti sunt Hispani et Batavi anno cIↃ IↃcL. (l) *Vnd im Fall in gemeldten der vniirten Prouintzien Vnterthanen Schiffen durch vorbeschriebenes Mittel einige sothane Kauffmannschafften befunden vvurden, so bieroben fur contrabande und verbotben erklaehret seyn: so sollen dieselbe von denen von der Admiralitaet, oder andern competenten Richtern allein entladen, gecalangiret und geconfisciret vverden*. Ipsi etiam Belgae anno cIↃ IↃcL. in denunciatione saepe allegata (m) hac de re ita disponunt: *Vnde soll die iudicatur uber die transgression dieser unserer Ordonantz zukommen den Raethen der Admiralitaet, in vvelcher district die contrauentien entdecket vverden, oder vvo die Capitains, so die Schiffe aus der See aufgebracht, ausgefahren seyn*. Denique in edicto Friderici Regis cIↃ IↃcLIX. (n) itidem cautum: *Iedoch alle solche Guter nicht zu ruhren, oder derselben etvvas zu eroeffnen, ehe dann daruber ein Vrtheil gefaellet, vvelches dann die Admiralitaet ohne einige dilation rechtmaessigund endlich absprechen soll vvie sie selbige vor uns and unsern geliebten Reichs-Raethen verantvvorten und im Gericht gestaendig seyn vvollen*. Ceterum in hoc iudicio caussarum maritimarum summarie admodum procedi, non est

Quod ex ipsis gentium maritimarum legibus demonstratur.

(k) See-Tractat *inter Ludou. XIV. et ciuit. Hanseat. Art.* III. *et IV.*

(l) Tractat van de marine cIↃIↃCL. *art.* XII.

(m) Placat *Ihro Hochmoegenden* cIↃ IↃCLII. *art. IX.*

(n) Declaration *fur die bandthierende zur See* 1659. *art. Ap.* Marquard. *in Adp. pag.* 656.

est dubitandum. In tribunalibus admiralitatis Hollandicis ne duplicam quidem litigantibus esse permissam tradit MARQVARDVS (o). Et in ordinatione processus maritimi Lubecensi CIↃ IↃCLV. (p) cauetur, vt processus sit summarius, vt non admittantur deductiones scriptae, vt peracta probatione non admittantur disputationes *die schrifftlichen disputir-Gesetze*, vt ex istis curiis exsulent aduocati et caussarum patroni, vt lata sententia statim exsecutio decernatur, nec locus sit adpellationi, supplicationi, reductioni, nisi summa, de qua litigatur, superet mille marcas Lubecenses. Fisci tamen caussam agit aduocatus fisci, ceu exemplum paullo ante ex METERANO (q) adlegatum demonstrat. Vnde lites eiusmodi de commissis breui finiri, satis constat.

§. XVIII.

Lata sententia, praeda statim fit eorum, qui sub hasta emunt.

Illud quoque obseruandum, quod lata sententia, et naui fisco addicta, res omnes sub hasta vendi, nauis vero, si bellicis vsibus inseruire queat, summo imperanti cedere, sin sit mercatoria, (*ein Kauffarthey-Schiff*) itidem sub hasta venum exponi soleat. Quicunque rem eiusmodi emit, statim securus est, non modo quod a fisco emit, verum etiam quod rerum per mare adlatarum, et bona fide comparatarum statim adquiritur dominium. Id sane certum est de iure Hamburgensi, in quo cautum legimus (r): *Bringet iemand Gut uber See und Sand, und dasselbe als gestohlen oder geraubt Gut angesprochen vvird, so ist derienige, vvelcher das Gut gebracht, noch dasselbe zu behalten, als iemand ihm dasselbe abzugevvinnen, iedoch so er ervveisen kan mit ehrlichen Leuten, oder mit seinem VVirth, oder auch durch schrifftliche Urkunde der Stadt, darinnen er das Gut gekaufft, dass er dasselbe redlich an sich gebracht habe*. Quod ius Hamburgense singulari dissertatione exposuit B. IO. SAM. STRYCKIVS (s). Nec tamen dubium est, quin et alibi res eiusmodi statim adquirantur bona fide eas ementibus. In Gallia id praeterea singulare est, quod ius protimiseos competat iis, qui nauem ceperunt. Qua de re in tractatu inter Ludouicum XIV. Regem Galliae et ciuitates Hanseaticas cautum est (t): *au quel cas* [si scilicet sententia lata sit a caussarum nauticarum iudicibus), *les capitaines des vaisseaux, sur lesquels les dites marchandises auroient este prises, les pourront rachetter, s' ils veulent, pour le prix de leur adiudication, et seront preferes à tous autres*. Sed sua forsan cuiuis genti ea in re consuetudo est, nec quidquam, quod vbique obseruetur, hic poterit definiri.

§. XIX.

(o) Marquard. *de iure mercat. lib.* III. *cap. VII.* §. *VI.*

(p) *Ordnung des summarischen See-Gerichts-Process* E. E. Raths *zu Lubeck* ap. Marq. *in Add. p.* 704.

(q) Meteran. *lib. XXIII. p.* 163.

(r) Stat. Hamb. *lib.* II. *Tit. XIX. Art.* II.

(s) Io. Sam. Stryk. *de praescript. rerum per mare allatarum*.

(t) See-Tractat. *zvvischen Lud. XIV. art. V.*

§. XIX.

Quum vero mercatores non facile belli tempore naues peregre mittere soleant, nisi contractu adsecurationis, quem vocant, sibi de damno resarciendo prospexerint, noua hic incidit quaestio, an et mercium hoc modo a fisco vindicatarum ipsiusque nauis, si et illius periculum in se susceperint adsecurantes, pretium sit restituendum? Vbi facile quisque animaduertit, aliud de *pura*, aliud de *conditionali* adsecuratione esse respondendum. In illa quum simpliciter, sine conditione aliqua temporis vel loci, periculum suscipiatur: dubium non est, quin et pretium nauis ob merces illicitas ereptae sit restituendum, dummodo non ipso tempore adsecurationis factae in periculo versatae sint naues. Adsecurationem enim non ad praeteritum, sed futurum et imminens periculum extendendam esse, legibus omnibus cautum est. Sic in ORDINATIONE PHILIPPI II. Regis Hispaniae (*u*) praecipitur: *So soll man auch keine Vertrage von Versicherung machen von die Gevarde einiger Kauffmanschafften oder Schiffe, oder sonsten von einigen andern Dingen, vvelche zu dem Tage, vvan die Vertrage gemacht seyn sollen, mogen verlohren oder vertruncken seyn.* Quod si tamen adsecuratus expresse sibi caueri curauerit in euentum boni vel mali nuncii, nec, qui periculum in se suscepit, probare possit, ei, cui cautum est, ante cautionem constitisse de damno, vel hic ab ea suspicione se iureiurando liberare queat: procul dubio et tum tenebitur adsecurator. Et ita non solum in ROTA GENVENSI (*x*) iudicatum est, verum etiam iudicari iubent leges de adsecurationibus receptissimae. Ita enim in ORDINATIONE AMSTELODAMENSI (*y*) cautum est: *Men vermach ock Schepen, Goeden: VVaeren en* Koopman*schappen, die verdroncken, geroost of bedorven zyn doen asseureren, ock na dat se verdroncken, geroost ende verdorven syn gevvest, zo vvanner het ter kennisse van der persoon, dietselbe doet asseureren, niet gekomen en iss, van de vertreckinge, rovinge, ende verdersenisse, van den vorschreven Schepen ende goeden.* Sed haec omnia locum tantum habent, si ii, qui periculum in se susceperunt, merces eiusmodi vetitas naui fuisse impositas nouerint. Nam nemo in se suscipit periculum, nisi nauis cursum, merciumque quantitatem, qualitatem, numerum, mensuram, et quidem facta prius bona fide aestimatione, et instrumento ea de re sollemniter confecto, exacte compertam habeat (z). Quod si itaque dolose vetitae merces pro licitis fuerint indicatae: dubium non est, quin damni restitutio non possit ab adsecuratoribus peti (*a*).

Nauium ita pro commisso occupatarum pretium an ab adsecuratoribus restituendum sit, in adsecuratione pura?

§.XX.

(u) *Ordnung von Asseurantz der Schiffe* cIↄIↄLXX. *art. XI.*

(x) Rot. Genu. *Decis. CII. num. IV. et V.*

(y) *Asseurantz-Ordnung der Stadt Amsterdam art. XXI.*

(z) Marquard. *de iure mercat. lib.* II. *cap. XIII. num. XXIV.*

(a) Santern. *part.* III. *n. XIII. seq. et* XLIII. *seqq.*

§. XX.

An si adsecuratio sit conditionata?

Sin non pure, sed addita conditione, periculum in se quisquam susceperit: ex instrumento, quod Pollizzam vocant, diiudicandum, quos in se casus susceperint adsecuratores. Non enim pactum generale pertinet ad casus illos fortuitos, de quibus non cogitatum videri potest (*b*). Hinc si nauis cursum mutet, vel si princeps eam sub colore, quod merces vetitas contineat, capiat detineatue: non tenentur adsecuratores, nisi hoc diserte in diplomate, vti plerumque fieri solet, cautum legatur (*c*). Hinc si vulgaris formula adhibita legatur (*d*): *Wy Asseureedeurs dragen alle peryckel der See, van vuer, van Winden, van vrienden ende vianden, van Briefen, van Marcke, oder repressalien, van arreste ende detentie, van Konigen, Princen ende Heren, vvie sie sien, ende generalicken van allen andern peryckeln ende fortuynen, die souden mogen overkoomen, in eeniger manieren, oft de man soude mogen verdencken, gevvonlick oder ongevvonlick*: nullum est dubium, quin damna omnia etiam nauis pro commisso occupatae resarcienda sint ab adsecuratoribus, qui merces eiusmodi impositas, et ad hostes alterius amicae nationis destinatas esse, non ignorarunt.

§. XXI.

Si sententia nondum lata, quamdiu exspectandum sit adsecurato, antequam restitutionem exigat?

Quum autem supra dictum sit, naues ob mercium illicitarum vecturam, sententia demum a caussarum maritimarum iudicibus lata, fisco cedere: quaeritur, an restitutio suscepti damni peti possit ab adsecuratoribus, priusquam lis ista finita sit? Id vero procul dubio negandum. Tunc enim dubium adhuc est, libertatemne recuperatura nauis, an fisco cessura sit. Et hinc si in exteris locis detineatur, pro situ istorum propiore aut remotiore vel sex mensium, vel anni vel biennii spatium exspectandum est adsecurato, priusquam ab adsecuratoribus damni suscepti restitutionem exigere possit (*e*). Ita cautum est non solum ORDINATIONE AMSTELODAMENSI (*f*) verum etiam IVRE DANICO (*g*), quo etiam additur, hoc casu, spatio illo elapso, intra tres menses restitutionem damni fieri debere ab adsecuratoribus: *Nach solchem, Tage hat der Assecurant drey Monathe Frist, die Gelder zu bezahlen. Erfolgt die Bezahlung binnen solcher Zeit nicht, so soll er, vvie obgemeldet, (monatlich einen halben* pro cento) *die Zinsen erlegen, und durch rechtlichen Mittel zur Zahlung angehalten vverden.*

§.XXII.

[b] *L. 5. et L. 9. D. de transact. L. 1. D. de pign. act.*

[c] *Assecurations-Ordn. der Stadt Amsterdam art. VIII.*

[d] Marqu. *de iur. mercat. l. c. num. LXVIII.* Werlhoff. *de Polizza in adpend.*

(e) Marqu. *l. c. num. LXV.* Kurike *diatr. de Adsec. p. 17.*

[f] *Adsec. Ordn. der Stadt Amsterd. art. VIII.*

§. XXII.

Quid vero si sententia quidem lata, nauis ob mercium vetitarum vecturam fisco addicatur, gens tamen, cui illa ademta est, iniuriam sibi fieri conqueratur: an vllum superest remedium? Non temere hic statim arma expedienda esse suadet prudentia. Solent ergo mitti legati, qui naues iniuste captas repetant, id quod vocant *die aufgebrachten Schiffe reclamiren*. Quale exemplum nostra aetate in Suecia occurrit, a qua Britanni pariter ac Bataui naues quam plurimas, quas iniuria sibi ereptas conquerebantur, reposcebant. Sin nec hoc quidem leniore remedio malo mederi liceat: decerni solent repressaliae. Exemplum iam supra retulimus ex ZOVCHAEO (*h*), qui Anglos litteras repressaliarum decreuisse memoriae prodidit, quum Hispani herbam Nicotianam pro merce vetita declarassent, nauesque Anglicanas ideo addixissent fisco. Nec nostra omnino aetas eiusmodi repressaliarum vsum plane ignorat. Plura de repressaliis et pignorationibus nauium tradunt LOCCENIVS (*i*) et STYPMANNVS (*k*), quae, ne iusto latius euagari videamur, merito omittimus, illud modo obseruantes, ius istud pignorationis non penes priuatos esse, quantumuis iniusta nauium detentione laesos, sed penes summos imperantes, quorum in arbitrio est, an pro indemnitate subditorum eas decernere velint? Tametsi enim aliud videatur GROTIO (*l*), et BODINO (*m*) qui illud ius etiam priuatis, hoc modo laesis, iure competere, et frustra iuribus maiestatis accenseri contendunt: rationem tamen hoc fugere satis demonstrauit ZIEGLERVS (*n*). Sunt enim repressaliae veluti praeparatio belli, vel potius bellum quoddam particulare, quo non minus saepe vniuersa respublica in discrimen adducitur, ac bello iusto indicto. Non magis ergo a maiestate ius repressaliarum seiungi potest, quam ipsum ius bellum inferendi, nisi priuato cuiuis ius esse putes, rempublicam in extremum coniiciendi periculum. Vnde a IVLIO FERRETO (*o*) obseruatum est, in regno Siciliae illum semisse bonorum omnium etiam feudalium mulctari, qui repressalias priuata auctoritate facere fuerit ausus.

Nauibus iniuste captis, legati mittuntur illas repetituri, vel decernuntur repressaliae.

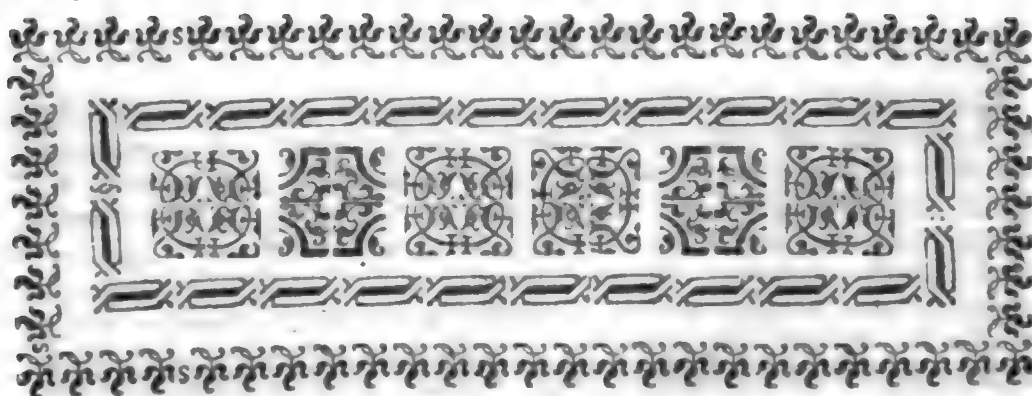
§. XXIII.

Sed haec quidem de nauibus, ob mercium illicitarum vecturam commissis, ex ipsis gentium mari potentissimarum legibus foederibusque disserere placuit. Breuitatem dissertationis academicae rationes; naeuos, si qui lucubrationi huic haereant, iuuentus; conatum denique ipsa rei, cuius tractationem suscepimus, dignitas vtilitasque excusabunt. Nostrum est, Deo, studiorum moderatori, votiuam suspendere tabulam, eique totius, si qua futurae est vitae nostrae studiorumque rationes votis incitatissimis commendare.

Conclusio dissertationis.

DE

(g) Ius Danic. *lib. IV. c. VI.* §. 10.
(h) Zouch. *Ius fecial. Part. II. Sect. VIII. n. XII.*
(i) Loccen. *Ius marit. lib.* III. *c. IV.* §. *IX.*
(k) Stypman. *contin. ius marit. Part. V. cap. I. n. XXII.*
(l) Grot. *lib.* III. *de iure belli et pacis c.* II. §. *VII. n.* III.
(m) Bodin. *de Republ. lib. I. c. X.*
(n) Ziegl. *ad Grot. l. c. de Iur. Maiest. lib. I. cap. XXXIV.* §. *VIII.*
(o) Iul. Ferret. *de re naual. lib. V. num. XXIV.*

DE COLLEGIIS ET CORPORIBVS OPIFICVM.

EXERCITATIO IX.

CAP. I.

DE ORIGINE ET IVRE COLLEGIORVM ET CORPORVM APVD ROMANOS.

§. I. *Instituti ratio et partitio dissertationis*. §. II. *Romulus in noua vrbe ciuibus opificia non permisit*. §. III. *Quia ea non conueniebant fini reipublicae Romanae, qui erat potentia bellica*. §. IV. *Mutauit id* NVMA, *qui et opificiis adsuefecit ciues, et collegia instituit*. §. V. *Collegia ab eo instituta qualia? Tibicines quinam fuerint? Quinam aurifices? Quinam fabri aerarii, vt et fabri tignarii, dendrophori, centonarii, dolabrarii, scalarii, tinctores, sutores et reliqui opifices*. §. VI. *Collegiorum a Numa institutorum conuentus et sacra*. §. VII. *Cur ea collegia Numa contra Romuli institutum inuenerit?* §. VIII. *Collegia illa adoleuit* TVLLVS HOSTILIVS, *restituit* SERVIVS TVLLIVS, *ac denuo suppressit* TARQVINIVS SVPERBVS. §. IX. *Primis reipublicae liberae temporibus nulla fuerunt collegia*. §. X. *Postea in vsum reuocata sunt a decemuiris*. §. XI.

XI. Parum honorifica tamen semper Romae fuit opificum conditio. §. XII. Et tamen tunc veteribus illis collegiis noua addita. §. XIII. Inde natae sunt turbae reipublicae perniciosissimae. §. XIV. Quare SCto sublata sunt praeter paucissima. §. XV. Postea ea restituit nouaque addidit P. Clodius. §. XVI. Ac denuo eadem suppresserunt Caesar et Augustus. §. XVII. Digressio de collegiis sacrorum caussa coeuntibus. §. XVIII. Inprimis de conuentibus Christianorum. §. XIX. Collegiis inimicissimi fuerunt Claudius, Traianus, et sequentes Imperatores. §. XX. Quaedam tamen Collegia semper coeundi potestatem retinuere. §. XXI. Quin et noua subinde instituta sunt indulgentia principum. §. XXII. Collegia ergo vel licita vel illicita. Illicitorum poenae. §. XXIII. In licita quinam recipi potuerint. §. XXIV. Quinam illis exclusi? §. XXV. An licuerit pluribus collegiis interesse? §. XXVI. Collegia vniuersitates et quasi respublicas constituebant, et hinc iuribus minorum vtebantur. §. XXVII. An iure antiquo heredes institui, fideicommissa et legata capere potuerint? §. XXVIII. Quid ea in re legibus nouis sensim immutatum sit? §. XXIX. Variae collegiorum immunitates. §. XXX. Earumque caussae.

§. I.

Consilium est, de COLLEGIIS et CORPORIBVS OPIFICVM, eorumque origine et iuribus, paullo vberius agere, et ea maxime, quae vel praetermissa ab aliis, vel perfunctorie exposita sunt, edisserere curatius. Ne vero, quod vulgo fieri solet, peregrina patriaque iura imprudenter misceamus: ipsi diligentiae nostrae eos ponemus limites, vt priore capite Romanorum; posteriore Germanorum mores atque instituta circa opificum collegia et corpora expendamus. Quo labore si ita defungemur, vt per Romanas patriasque antiquitates excurramus paullo liberius, et frequentius praestantissimis omnis aeui scriptoribus, quam BARTOLO et BALDO, (quos honoris caussa nominamus,) denunciemus testimonium: facile, spero, id nobis condonabunt, quicumque saeculi nostri intelligunt bona, nec compendiorum ambitu vniuersam eruditionem iuridicam circumscribendam existimant. Instituti ratio et partitio dissertationis.

§. II.

Vt ergo ab ouo, quod aiunt, ordiamur: illud initio obseruamus, condita Roma, nullo loco in noua ac nascente ciuitate fuisse opifices, adeo, vt quaestum facere in officina, indignum ciuium Romanorum personis visum sit. Quamuis enim hodie opificiorum artiumque manua- Romulus in noua vrbe ciuibus opificia non permisit.

nuariarum culturam rebuſpublicis omnibus commendent ciuilis prudentiae auctores: aliter tamen rationes ſuas compoſuit ROMVLVS, qui Quirites ab artibus mechanicis, tamquam illiberali quaeſtu, penitus abſtinere iuſſit. Teſtis eſt DIONYSIVS HALICARNASSEVS *(a)*, qui Romuli perſequutus inſtituta: Ἐπιδιφρίους μὲν, inquit, καὶ βαναύσους, καὶ προσαγωγοὺς ἐπιθυμιῶν, αἰσχρῶν τέχνας, ὡς ἀφανιζούσας καὶ λυμαινομένας τά τε σώματα καὶ τὰς ψυχὰς τῶν μεταχειριζομένων, δούλοις καὶ ξένοις ἐπέδωκε μεθοδεύειν. *Propterea ſellularias quidem et ſordidas, et turpium cupiditatum incitatrices artes, vt corporibus et animis tractantium noxias et peſtiferas, ſeruis et exteris exercendas tradidit.* Quo loco quidem interpres τέχνην βάναυσον *ſordidam artem* tranſtulit: ſed Graecis omnes artes mechanicas et manuarias, et maxime fabriles, βαναύσων adpellari, ſatis conſtat, vt merito mireris, etiam doctiſſimum SCHEFFERVM *(b)* inter mechanicas et ſordidas vel ſellularias artes diſtinguere, et his tantum βαναύσων nomen concedere, quum tamen et mechanicae artes ſaepiſſime audiant βάναυσοι, et ipſi opifices vel ἀποχειροβίωτοι Graecis vocentur mechanici *(c)*. Ex quibus, patet, non ſordidis tantum et ſellulariis, ſed omnibus in vniuerſum artibus manuariis Romanis interdixiſſe Romulum, ſoliſque ſeruis et peregrinis quaeſtum illum mercenarium reliquiſſe.

§. III.

Opificia non conueniebant fini reipublicae Romanae, qui erat potentia bellica.

Rationes huius inſtituti non adeo obſcurae videntur. Quum enim ex fine omnia metienda ſint; ad eum etiam in conſtituenda republica unice reſpexit Romulus. Non alium vero ſibi finem propoſuerat, quam potentiam bellicam et latam quaqua verſum dominationem. Facile praeuidebat vir ſagaciſſimus, nouam, quam condiderat, vrbem neque commerciis, neque opificiis, neque agricultura vel re pecuaria, eam, quam animo conceperat, felicitatem conſequuturam. Commerciis obſtabant vrbis ſitus, Tiberini amnis anguſtia, onerariis nauibus eo quidem tempore vix peruia *(d)*, et maxime tot florentiſſimarum vrbium portuumque vicinia, quorum luminibus officere, omnino videbatur difficillimum. Neque ex artibus opificiiſque in tanta ſaeculi frugalitate multum ſplendoris ſperari poterat nouae ciuitati, maxime quum aduentitia illa turba, quae Romam confluxerat, rei potius pecuariae et latrociniis, quam artibus et opificiis, adſueuiſſet. Denique et agriculturam ipſa agri Romani anguſtia parum quaeſtuoſam promittere videbatur. Is enim, SIGONIO *(e)* teſte, principio

(a) Dionyſ. Halic. *Ant. Rom. lib. II. pag. 98.*

(b) Scheffer *in indice Graec. ad* Aelian. *voce* βάναυσος τέχνη.

(c) Kuhn *in Addit. ad* Scheffer. *indicem l. c.*

(d) *Vid.* Marliani *Topogr. Rom. lib. VII. cap. I. p. 271. Poſterioribus tamen temporibus operam dederunt Romani, vt fluuium hunc redderent nauigabilem: quamuis non niſi actuariae naues Romam vſque pergerent, maiores Oſtiae ancoris alligarentur. Et de his temporibus intelligendus* Dionyſ. Halic. *lib. III. p. 183. qui de huius fluminis commoditate ſatis magnifice ſentit.*

(e) Sigon. *de iure ciu. Rom. lib. I. cap. II. p. 22.*

cipio fuit parum spatiosus, adeo, vt vltra Tiberim in Hetruria nullus esset, Latium vero versum haud multum pateret. Quamobrem populo egeno, rudi, et nouarum rerum-cupido, nihil magis conuenire videbatur, quam studium rei militaris, quod vnice sibi proposuisse Romulum, iamdudum obseruarunt auctores grauissimi, et in his HERM. CONRINGIVS (f). Ipsum sane Romulum DIONYSIVS HALICARNASSEVS (g) nobis sistit, de instituenda republica hunc in modum concionantem: Ἕτερα εἶναι τὰ σώζοντα καὶ ποιοῦντα μεγάλας ἐκ μικρῶν τὰς πόλεις. ἐν μὲν τοῖς ὀθνείοις τὸ διὰ τῶν ὅπλων κράτος. *Aliud esse, quod seruet ciuitates, et e paruis magnas faciat? nimirum in externis bellis armorum potentiam.* Quem reipublicae scopum etiam paullo post commendat Romulus, dum libere profitetur, μαχητὰς τε καὶ δικαίους, ἄνδρας, καὶ τὰς ἄλλας ἀρετὰς ἐπιτηδεύοντας τὸ τῆς πολιτείας σχῆμα ποιεῖν τοῖς φρονίμως αὐτὸ κατασησαμένοις, *bellicosos viros, qui iustitiam caeterasque virtutes colant, prudentibus hominibus, qui respublicas constituerunt, earum constituendarum formam praebuisse.* Quum ergo semel placuisset, Martis aleae committere ciuitatis fortunam: non solum id operam dedit Romulus, vt ciuitatem habere frequentissimam, verum etiam, vt ipsi ciues ad arma sumenda essent expeditissimi. Iam satis intelligebat vir sagatae non minus, quam togatae prudentiae praesidiis instructissimus, mercatoribus atque opificibus non satis cum militia conuenire: neque ignorabat, artes manuarias parum robustos et agiles milites dare, qui multo rectius ruri adolescerent. Hinc et eum potissimum quaestum, qui ex agricultura prouenit, permittebat ciuibus, iisdemque, vt ait DYONISIVS (h), τόν τε πολεμικὸν καὶ τὸν γεωργικὸν ἐπιτάξαι βίον, *tam bellica, quam rustica iniungebat munia.* Et haec demum est genuina ratio, ob quam ciues artes manuarias facere vetuit Romulus, quae etiam alias gentes bellicosas permouit, vt vel e rebuspublicis suis proscriberent opificia, vel certe arma iis numquam traderent. Aegyptiis sane ignobiliores habitos esse opifices, nec passos illos esse, militem his artibus contaminari, auctor est HERODOTVS (i). Idem de Lacedaemoniis testantur PLVTARCHVS (k), AELIANVS (l), et maxime XENOPHON (m), qui Spartanorum aliarumque Graecarum ciuitatum instituta inter se contendens: Ἐν μὲν γὰρ δήπου, inquit, ταῖς ἄλλαις πόλεσι πάντες χρηματίζονται, ὅσον δύνανται ὁ μὲν γεωργεῖ, ὁ δὲ ναυκληρεῖ, ὁ δ' ἐμπορεύεται, οἱ δὲ ἀπὸ τεχνῶν τρέφονται. ἐν δὲ τῇ Σπάρτῃ ὁ Λυκοῦργος τοῖς μὲν ἐλευθέροις τῶν μὲν ἀμφὶ χρηματισμὸν ἀπεῖπε μηδενὸς ἅπτεσθαι. *Nam aliis in vrbibus omnes, quocumque modo possunt, rem faciunt. Hic agrum colit, ille naiculatoriae deditus est: hic mercatura, ille opificio exercendo se alit. Spartae vero Lycurgus ingenuis interdixit, quo minus ea, quibus rem face-*

(f) Conring. *ad* Machiau. *Princ. cap. XII. p.* 217.

(g) Dionys. Halicarn. *Antiqu. Rom. lib. II. pag.* 79.

(h) Dionys. Halicarn. *lib. II. pag.* 98.

(i) Herodot. *lib.* II. *cap.* XLII.

(k) Plutarch. *in compar. Lycurgi et Numae. pag.* 76.

(l) Aelian. *Var. Hist. lib. VI cap. VI.*

(m) Xenoph. *de Laced. Republ. cap. VII.* 1. *et* 2. *p.* 79. *Tomo V. Oper. edit. Oxon.*

re possent, attingerent. Quum ergo Romulus, non minus ac Lycurgus, ad potentiam bellicam omnia retulerit: non mirum profecto videbitur, eum etiam artes manuarias omnes, tamquam fini et scopo suo parum concinnas, e republica sua proscripsisse.

§. IV.

Mutauit id NVMA, qui et opificiis adsuefecit ciues, et collegia instituit.

Satis diu istud Romuli institutum viguisse credit DIONYSIVS HALICARNASSEVS (n), dum ait: *Καὶ διέμεινεν ἕως πολλοῦ χρόνου δι' αἰσχύνης ὄντα Ῥωμαίοις τὰ τοιαῦτα ἔργα, καὶ ὑπ' οὐδενὸς τῶν αὐθιγενῶν ἐπιτηδευόμενα: longoque tempore pudori fuerunt Romanis opera talia, ita, vt nemo ex indigenis animum ad ea adplicaret.* Sed constat tamen aliunde, non diutius illud mansisse, quam ipsum Romuli imperium. Numa enim, qui Romulo successit, nihil fecit reliqui, vt ciues feroces opificiorum artiumque redderet studiosiores. Hinc non solum ciuibus eum quaestum permisit, verum etiam ipsos opifices in certa collegia vel corpora primus descripsit. Rem memoriae prodidere PLINIVS (o) et PLVTARCHVS (p), cuius verba audire iuuat: *Τῶν δὲ ἄλλων αὐτοῦ πολιτευμάτων ἡ κατὰ τέχνας διανομὴ τοῦ πλήθους μάλιστα θαυμάζεται -- Ἦν δὲ ἡ διανομὴ κατὰ τὰς τέχνας* ΑΥΛΗΤΩΝ, ΧΡΥΣΟΧΟΩΝ, ΤΕΚΤΟΝΩΝ, ΒΑΦΕΩΝ, ΣΚΥΤΟΤΟΜΩΝ ΣΚΥΤΟΔΕΨΩΝ, ΧΑΛΚΕΩΝ, ΚΕΡΑΜΕΩΝ, *τὰς δὲ λοιπὰς τέχνας εἰς ταυτὸ συναγαγὼν ἓν αὐτὸ ἐκ πασῶν ἀπέδειξε σύστημα; κοινωνίας δὲ καὶ συνόδους καὶ θεῶν τιμὰς ἀποδοὺς ἑκάστῳ γένει πρεπούσας τότε πρῶτον ἐκ τῆς πόλεως ἀνεῖλε τὸ λέγεσθαι καὶ νομίζεσθαι τοὺς μὲν Σαβίνους, τοὺς δὲ Ῥωμαίους, καὶ τοὺς μὲν Τατίου, τοὺς δὲ Ῥωμύλου πολίτας. Prae ceteris eius institutis commendatur populi per artificia centuriatio. -- Diuisit autem ciuitatem per artes* TIBICINVM, AVRIFICIVM, FABRVM, TINCTORVM, SVTORVM, CORIARIORVM, AERARIORVM, FIGVLORVM. *Reliquas artes in vnum collegit, fecitque ex omnibus corpus vnum, collegiaque et concilia atque sacra, cuique sectae decentia attribuit. Ita primum sustulit ex vrbe factiones, ne hi Sabini, illi Romani, hi Tatii, illi Romuli ciues haberentur vocarenturque.* Haec PLVTARCHVS, cuius verba illustraturi, tum de ipsis his collegiis a Numa inuentis, tum de eorum institutis, tum de rationibus denique, quibus permotus Numa opifices in collegia et corpora descripsit, agemus paullo accuratius.

§. V.

Collegia ab eo instituta qualia? Tibicines quinam fuerint? Quinam aurifices? Qui-

Nouem hic recensentur artificum collegia, quae Numa instituisse dicitur. Horum primum est TIBICINVM, quibus sequiore aeuo etiam FIDICINES sese adiunxerunt, teste marmore apud SMETIVM (q), dedicato quippe

COL-

(n) Dionys. Halic. *lib. II. p.* 98.

(o) Plin. *Hist. nat. lib. XXXIV. cap. I. et lib. XXXV. cap. XII.*

(p) Plutarch. *in Numa pag.* 71.

(q) Smet. *Inscript. p. XXXIV*, 9. Gruter. *Inscr. pag. CCLXIX.* 2.

GOLLEGIO TIBICINVM
ET FIDICINVM ROMANORVM
Q. S. P. P. S.

nam fabri aerarii, vt et fabri tignarii, dendrophori, centonarii, dolabrarii, scalarii, tinctores, sutores et reliqui opifices?

id est, vt in alio marmore (r) hae litterae ac notae exponuntur, QVI SACRIS PVBLICIS PRAESTO SVNT. Ex quibus simul intelligimus, cur primus inter collegia locus tibicinibus attributus sit. Non enim ad priuatorum vsum, sed ad sacra pertinebat hoc tibiis canendi artificium, siquidem, VALERIO MAXIMO (s) teste, *inter publicas priuatasque ferias, actiones, personis tecto capite variaque veste velatis, concentusque edebant*. Vnde et fas illis erat in aede Iouis epulari. Quod ius quum illis a censoribus eriperetur, vno agmine Tibur secesserunt, nonnisi dolo inde reducendi, vino quippe sub honoris specie inebriati, et in plaustris Romam reuecti, vti ab eodem VALERIO (t) et LIVIO (u) refertur. Secundum collegium AVRIFICVM fuit, cuius itidem mentio fit in marmore apud SMETIVM (x), in quo MAGISTER QVINQVENNALIS COLLEGII AVRIFICVM nominatur. Huic vero collegio procul dubio ideo tam honorificus datus est locus, quia Veturii Mamurii, aurificis, opera percommode vsus fuerat Numa in effingendis scutis ancili caelitus delapso similibus (y). Eius enim solertiam tanti fecit Numa, vt et in carminibus Saliorum, FESTO (z) auctore, frequentissime eius nomen audiretur. Tertium collegium non FABRVM fuit, vt PLVTARCHI fert ordo, sed AERARIORVM FABRVM, vt obseruauit PLINIVS (a), qui de re aeraria agens: *Docuimus*, inquit, *quamdiu populus Romanus aere tantum signato vsus esset, et alia, quae vetustas tradidit, quum aequalem vrbi auctoritatem eius declararet, a Rege Numa tertio collegio aerariorum fabrum instituto*. Non dubito, quin hi antiquissimis temporibus etiam cudendis numis operam locarint: siquidem antiquissimi Romanorum numi aenei tantum fuerunt (b). Postea eam operam in se susceperunt FLATVRARII AVRI ET ARGENTI MONETARII (c), quibus modo triumuiri, modo quatuoruiri auro argento aeri flando feriundo (d), nec non triumuiri, mensarii (e), et EXACTORES ARGENTI ET AERIS (f) praeerant, quorum isti cudendis numis, illi iisdem expendendis, hi materiae vel metallo colligendis praefecti fuisse videntur. Proximi his fabris aerariis procul dubio fuerunt FABRI, quibus posteriore aeuo etiam CENTONARII, ac denique ex constitutione CONSTANTINI M. (g) etiam DENDROPHORI iuncti sunt. Hinc saepe in

 vetu-

(r) Smet. *Inscr. pag. VII.* 1.
(s) Valer. Max. *lib.* II. *cap. V. n.* 4.
(t) Valer. Max. *l.* 6.
(u) Liu. *lib. IX. cap. XXX.*
(x) Smet. *Inscript. p. XCVI.* 4.
(y) Plutarch. *in Numa p.* 69.
(z) Festus *voce Mamurius*, *et ibi* Dacer. *pag.* 219.
(a) Plin. *Hist. Nat. lib. XXXIV. c.* 1.
(b) Plin. *l. c.*
(c) Smet. *Inscript. pag. CXLIX.* 5.
(d) Hotom. *de Magistrat. Rom. pag.* 436. Alex. ab Alex. *gen. dier. lib.* III. *cap. XVI.*
(e) Liv. *lib. XXIII. cap. XXI. l. XXIV. cap. XVIII. l. XXVI. cap. XXXVI.*
(f) Gruter. *Inscr. p. XXXVI.* 8.
(g) L. 1. *Cod.* Theod. *de Centon. et dendroph.* L. XIV. *Tit.* VIII.

vetustis marmoribus occurrit COLL. FABR. TIGNAR. (*b*) COLL. FABROR. ET CENTONAR. (*i*) COLL. DENDROPHOR. FABRVM CENTONARIORVM (*k*). CENTVR. CENTONARIORVM, DOLABRARIORVM, SCALARIORVM (*l*), e quibus sese vix expedire adhuc potuerunt eruditi. Fabri tignarii qui sint, nemo ignorat. Hi autem quum simul coercendis restinguendisque incendiis darent operam (*m*), eoque fine, duce praefecto vigilum, cum dolabris vntis aliisque machinis vrbem noctu obirent (*n*): facile patet, cur fabris iungantur *centuriae scalariorum et dolabrariorum*. Eadem de caussa fabris etiam accensentur *centonarii*, non a numero id nomen adepti, sed a *centonibus*. Centones vero, vt e IVLIO CAESARE (*o*), VEGETIO (*p*) ipsoque Iure nostro (*q*) constat, erant machinae, ad restinguenda incendia comparatae. De dendrophoris quam maxime dubitant eruditi. HADRIANO TVRNEBO (*r*) enim materiam ad machinas bellicas castrenses et poliorceticas aduexisse videntur. PIERIVS VALERIANVS (*s*) eosdem ratiarios fuisse mauult. Ab vtroque sententiam suam seiungit CLAVD. SALMASIVS (*t*), qui dendrophororum collegium non ad artem aliquam fabrilem, sed deorum cultum pertinuisse contendit. Denique acutissimus humanissimusque IAC. GOTHOFREDVS (*u*), eumque sequutus THOM. REINESIVS (*x*), duorum generum dendrophoros sibi reperisse visi sunt, quorum alterum in re fabrili, alterum in cultu Deorum fuerit occupatum. Sed omnino fabrili arti operam dederunt omnes dendrophori, in findendis quippe siluis, caedendis arboribus, carbonibus faciendis, aduehendis lignis aliisque huiusmodi operis occupati (*y*); ideoque et fabris eos iungi praecipit CONSTANTINVS M. Iidem tamen et sacris operabantur, vt paullo post paragrapho proxima ostendemus. Vt adeo nec SALMASIO caussa fuerit suggillandi TVRNEBVM, nec GOTHOFREDO, ex vno dendrophororum collegio duo diuersa fingendi. TINCTORVM et SVTORVM collegia, quae superioribus subiungit PLVTARCHVS, non magis veteribus memorantur, ac collegium FIGVLORVM, nisi quod PLINIVS (*z*) hoc septimum tenuisse locum refert. CORPVS CORIARIORVM MAGNARIORVM SOLARIORVM, nec non CORIAARVM in marmoribus Romanis (*a*) occurrit,

(b) Smet. *Inscript. p. LVII.* 3.

(i) Smet. *Inscript. p. LXXV.* 6. *p.* CLX, 1. 2. 3.

(k) Smet. *Inscript. p. XLVI.* 4.

(l) Smet. *Inscript. p. CLIX.* 13.

(m) Plin. *lib. X. Epist. XLII.*

(n) *L. 3. §. 3. D. de offic. praef. vigil.*

(o) Iul. Caes. *de bello ciuili lib.* II. *cap. X.*

(p) Veget. *de re milit. lib. IV. cap. XV.*

(q) *L. 12. §. 18. de instruct. vel instrum. leg.*

(r) Turneb. *Aduersar. lib.* XXIX. *cap. XVI.*

[s] Pier. Valer. *Serm.* I.

[t] Salmas. ad Spartian. *Caracall. cap. IX.*

[u] Iac. Gothofr. *ad L. 20. Cod.* Theod. *de pagan. et L. 1. Cod.* Theod. *de centon. et dendrop.*

[x] Thom. Reines. *Inscript. Class.* 1. 40. *p.* 75.

[y] Alciat. *ad L. 167. D. de verb. signif.*

[z] Plin. *hist. nat. lib.* XXXV. *cap.* XII.

[a] Smet. *Inscript. p. LVIII.* 1. Lazius *de republ. Rom. lib.* XII. *cap. IV. p.* 900.

currit, et fortassis pars quaedam fuit illius collegii coriariorum, quod instituerat Numa. Reliquos opifices quum in vnum collegium coniecisse dicatur Numa: illud mea quidem sententia non aliud fuerit, quam illud, ex quo postea natum est COLLEGIVM MAGNVM, quod sequiore aeuo ad sacra magis quam opificia pertinuit. Eius aliquot vetusta marmora (b) meminerunt, veluti illud Romanum:

D. M.
TI. CLAVDIO.
ONESIMO.
VIATORI
COLLEGI MAGNI.
FL. ZMYRNA CONI.

Et haec quidem sunt nouem illa collegia, quae a Numa Pompilio instituta fuisse, e PLVTARCHO discimus.

§. VI.

Collegiorum a Numa institutorum conuentus et sacra.

Ex eodem vero etiam adparet, collegiis his Numam non solum sodalitates suas vel conuentus, verum etiam sacra cuilibet conuenientia dedisse. Sodalitates eo pertinebant, quod liceret collegiis statis diebus coire, et de rebus ad opificium et collegii vtilitatem pertinentibus consulere in medium, et sumtibus corrogatis epulari (c): id quod apud Graecos ἐρανεῖα adpellabatur. Eo fine singulis collegiis praeerant, qui collegium ipsum dirigerent, alii, qui fisci rationes conficerent, alii denique, qui collegis ministrarent. Quo in marmoribus pertinent MAGISTRI QVINQVENNALES COLL. FABR. TIGNARIOR. (d) MAGISTRI QVINQVENNAL. COLL. AVRIFICVM (e), PROCVRATOR TIBICINVM ROMANOR. (f) QVAESTOR COLL. CENTONARIOR. (g) HONORATI ET SCRIBAE COLL. FABR. TIGNAR. (h) COLLEGI MAGNI VIATOR (i). Quin quum inuisa paullatim esse coepissent collegia: coeperunt singula sibi e patriciis et nobilibus adsciscere patronos, quorum praesidio apud Senatum populumque vterentur. Hinc passim in vetustis marmoribus laudantur PATRONI COLL. CENTONARIORVM (k), DENDROPHORORVM (l), FABRORVM (m) et huius generis alii, quorum de origine atque officio iam alio loco (n) fusius actum est. Erat praeterea collegiis singulis

(b) Smet. *Inscript. p. XXVII. 6. p. XLVII. 10.*
(c) L. 20. C. Theod. *de pagan.*
(d) Smet. *Inscript. p. XCVI. 4.*
(e) Idem *Inscr. p. XCVI. 2.*
(f) Smet. *Inscr. p. CXLIX. 24.*
(g) Smet. *Inscr. p. CLIX. 15.*
(h) Smet. *Inscr. p. LVII. 2.*
(i) Smet. *Inscript. p. XCVII. 10.*
(k) Reinef. *Inscript. Class.* I. 302.
(l) Idem *Classe* I. 183.
(m) Idem *Classe* II. 17.
(n) Meum *Syntagm. Antiqu. Rom. lib.* I. *Tit.* II. *n.* XXIX.

gulis fiscus, qui ARKA adpellatur in iure nostro (o) et in marmore Romano (p), in quo statuitur, VT ANNVI. X̄. DC. DIE VIIII. KAL. OCTOBR. NATALI DIVI AVGVSTI EROGENTVR EX ARK. Idem Numa etiam sacra quaedam cuiuis collegio propria esse voluit, de quibus quamuis hodie non adeo exacta nobis suppetat notitia; ea tamen, quae commune naufragium euaserunt, tamquam fractas tabulas colligere iuuabit. Singulis ergo collegiis erant certi dii, qui iisdem praeesse dicebantur, et in vetustis marmoribus saepe vocabantur *genii.* Sic GENIVS COLLEG. CENT. est apud REINESIVM (q): GENIVS COLLEGI TIBICINVM ROMANORVM Q. S. P. P. apud RAPH. VOLATERANVM (r) et eumdem (s). Singulis quoque collegiis festi erant dies, quibus praecipue sacris operabantur. De tibicinibus notum est, eos Idibus Iuniis celebrasse quinquatrus minusculas, quibus feriati per vrbem vagabantur, et ad aedem Mineruae conueniebant (t). Eidem Deae etiam fullones et cerdones vel tinctores sacra fecisse quinquatribus maioribus XIV. Kal. Aprilis, auctor est OVIDIVS (u), qui postquam docuit, festis illis diebus philosophos, medicos, magistros litterarios, pictoresque, et lanam tractantes sacra fecisse Mineruae, etiam fullonum et cerdonum ita meminit:

Hanc cole, qui maculas laesis de vestibus aufers:
Hanc cole velleribus, quisquis ahena paras.

Praecipue fabris sacra fuisse propria ac veluti domestica, vel inde constat, quod alicubi etiam singularia templa erant, in quibus sacra fecerunt. Sic enim TEMPLVM CENTONARIORVM ET FABRORVM, Regii celebre, occurrit in marmore apud GRVTERVM (x). Praecipue tamen fabri Siluanum coluisse, et in eius honorem frondes et ramos pinuum e luco sacro excisarum per vrbem tulisse videntur, quod etiam alibi in Bacchi, Apollinis, Hecates et Cereris sacris fieri consueuisse, ex STRABONE (y), et ARTEMIDORO (z) discimus. Et ideo non ipsi modo hi fabri; sed et Siluanus, quem hoc ritu colebant, DENDROPHORVS audit in hoc marmore (a):

SILVANO. DENDROPHORO. SACRVM.
M. POBLICIVS. HILARVS. MARGAR. Q. Q.
P. P. CVM. LIBERIS. MAGNO. ET.
HERMONIANO. DENDROPHORIS.
M. D. M. DE. SVO. FECIT.

Quo etiam adludens VIRGILIVS (b):

Et teneram, inquit, *ab radice ferens, Siluane, cupressum.*

Et

[o] L. 1. §. 1. *ff. quod cuiuscumque vniuers. nomine.*
[p] Smet. *Inscript. p.* XXXIV, 10.
[q] Reines. *Class.* I. *n.* 202.
[r] Raph. Volaterr. *Comm. Vrb. lib.* XXX.
[s] Reines. *Class.* I. *n.* 167.
[t] Liu. *lib.* IX. *cap.* XXX.
[u] Ouid. Fastor. *lib.* III. *v.* 821.
[x] Gruter. *Inscript.* n. CI. 1.
[y] Strabo *lib.* X.
[z] Artemid. *lib.* II. *cap.* XLII.
[a] Smet. *Inscript. p.* XXVII. 10.
[b] Virgil. *Aeneid. lib.* IX. *v.* 81.

Et ex eo simul reddi poterit ratio, cur Honorius augustus (c) dendrophororum collegium, tamquam ad profanum deorum cultum et superstitionem comparatum, sacra et epulas facere vetuerit. Inde enim non sequitur, vt dendrophori hi ab aliis, qui rei fabrili operam dederunt, fuerint diuersi, aut vt Imperator iste dendrophororum plane collegium sustulerit, sed vt sacra tantum, a Numa fabris tradita, et constante vsu seruata, tamquam superstitiosa, primus aboleuerit.

§. VII.

Cur ea collegia Numa contra Romuli institutum inuenerit?

Reliquum est, vt quas rationes habuerit Numa collegia ista instituendi, tantumque honorem deferendi opificibus, paullo adcuratius disquiramus. Scilicet vti Romulus istas artes indignas Quiritibus existimauerat, quia ad potentiam bellicam omnia referebat: ita Numa eas artes iisdem quam maxime commendabat, quia acrem, qua flagrabant, bellandi cupiditatem exstinguere quam maxime annitebatur. Ipse erat gente Sabinus. Sabinorum vero minime omnium intererat, Romanos armis valere, quippe a quibus iam imperante Romulo tantum non ad incitas fuerant redacti. Ne ergo reliquias Sabinorum exscinderent, omnino iis suadebat prudentia, vt, quoad fieri posset, Romanorum ferociam supprimerent. Hinc a PLVTARCHO (d) memoriae proditum est, vacillante Numa, et regnum oblatum respuente, patrem eius Pomponium, et Ancum Marcium, generum, multis verbis eum cohortatos esse ad fasces suspiciendas. Praecipuum vero, quo vtebantur, hoc erat argumentum: Εἰ δὲ δὴ καὶ παντάπασιν ἀκρατῶς ἔχουσι καὶ μανικῶς πρὸς πόλεμον, ἆρ' οὐχὶ βέλτιον ἀλλαχόσε τὴν ὁρμὴν αὐτῶν τρέπειν, διὰ χειρὸς ἔχοντας τὰς ἡνίας, τῇ δὲ πατρίδι καὶ παντὶ τῶν Σαβίνων ἔθνει σύνδεσμον εὐνοίας καὶ φιλίας ὅρος πόλιν ἀκμάζουσαν καὶ δυνατὴν γίνεσθαι: *Quod si etiam populus Romanus immodico et insano bellandi ardeat studio; nonne satius sit, habenas tenentem* ALIO DIVERTERE *feruorem eius, patriaeque atque vniuersae Sabinorum genti florentem ciuitatem et opulentam necessitudine et amicitia copulare?* Sabinorum ergo studio, ad exstinguendam Romanorum ferociam omnem operam omniaque consilia contulit Numa: neque minus ea in re ipsorum patriciorum Romanorum, a quibus ad regnum fuerat euectus, desiderio satisfecit. Nam et hi, perosi Romuli instituta, ipsi auctores fuerunt nouo regi, vt ciuitatem bellicosam ad pacis consilia traduceret. Hinc cum denuo prae se ferret Numa, se ab oblato regno abhorrere, causamque interfereret, quod ferox populus et dominandi libidine incensus, ardentem viuidumque regem desideret: patres a senatu missi, teste eodem PLVTARCHO (e), responderunt: Τίς δὲ οἶδεν, εἰ καὶ νικῶντι δήμῳ πολέμου κόρος ἐστί, καὶ μεστοὶ θριάμβων καὶ λαφύρων γεγονότες, ἡγεμόνα πρᾷον καὶ δίκης ἑταῖρον ἐπ' εὐνομίᾳ καὶ εἰρήνην ποθοῦσιν; *Quia si victorem populum iam satietas ceperit belli, triumphisque expletus et manubiis sedatus principem et iustitiae cultorem*

(c) L. 10. C. Theod. *de pagan.*
(d) Plutarch. *in Numa p. 63.*
(e) Plutarch. *in Numa pag. 63.*

rem ad ciuitatem legibus et pace temperandam exoptet? Quum ergo semel consilium hoc cepisset Numa, se sibi alium ac diuersum regnandi finem ob oculos positurum, quam ad quem omnia retulerat Romulus: fieri non poterat, quin et leges daret, Romuli institutis plane contrarias, et non ad excitandam fortitudinem, sed reprimendos ferocis populi spiritus vnice comparatas. Id quod etiam LIVIVS (*f*) obseruat, dum de latis a Numa legibus ita scribit: *Vrbem nouam, conditam vi et armis, iure, legibus ac moribus de integro condere parauit, quibus cum inter bella adsuescere videret non posse, (quippe efferatis militia animis), mitigandum ferocem populum armorum desuetudine ratus est*. Et nonnullis interiectis (*g*): *Ita duo deinceps reges, alius alia via, ille bello, hic pace ciuitatem auxerunt.* Quae quum ita sint, nemini profecto mirum videbitur, Numam etiam artibus manuariis et sellulariis adsuefacere plebem decreuisse, eoque fine ipsos opifices in certa collegia et corpora primum descripsisse, vt tanto honestius huic quaestui in posterum vacarent.

§. VIII.

Collegia illa aboleuit TVLLVS HOSTILIVS, restituit SERVIVS TVLLIVS, ea denuo suppressit TARQVINIVS SVPERBVS.

Enimuero quemadmodum Numa Romuli, ita Tullus Hostilius Numae instituta tantum non omnia sustulit. Tantum enim abest, vt tertius ille Rex Romanorum quiete ac otio marcescere ciuitatem passus sit, vt nihil nisi arma et bella spirarit, eaque in re ipsum Romulum superarit. Qua de re LIVIVS (*h*): *Senescere*, inquit, *ciuitatem otio ratus, vndique materiam excitandi belli quaesiuit*, cui et EXCERPTA PEIRESCIANA (*i*) respondent, quorum verba semel, id est, Latine hoc loco producere erit volupe: *Tullus Hostilius in bello aduersus hostem fortissimus habebatur, sed deos idem magnopere contemnebat*. Quae vltima verba eo procul dubio pertinent, quod vir fortissimus a superstitione, cui nimium indulserat Numa, alienissimus fuerit. Omnia ergo exemplo Romuli ad potentiam virtutemque bellicam referebat, egregius, vt a FLORO (*k*) adpellatur, *militiae artifex*, quin *ipso Romulo*, LIVIO (*l*) indice, *acrior*. Ex quo regnandi fine facile colligere licebit, Tullo Hostilio nec ciues opificiis vacantes, nec eorum collegio magnopere placere potuisse. Veterum enim Romanorum militia selecta erat, non mercenaria: Atqui ad primam praeconis vocem nomen dare regi delectum habenti, arma sumere pro republica, colligere sarcinulas, in castris excubare pro securitate reipublicae, et sub ipsis denique pellibus hibernare, minime omnium integrum est iis, qui in officinis delitescunt, et artibus manuariis victitant. Ergo satis verosimile est, Tullum Hostilium Numae Pompilii institutum de collegiis opificum sustulisse. Quod ne gratis videamus adfirmare, colligere id nobis licebit ex FLORO (*m*), qui collegio-

(f) Liu. *lib.* I. *cap. XIX.*
(g) Liu. *lib.* I. *cap. XXI.*
(h) Liu. *lib.* I. *cap. XXI.*
(i) Excerpta Peiresciana, *cap. XXII.* *p.* 568.
(k) Flor. *lib.* I. *cap. VIII.*
(l) Liu. *lib.* I. *cap. XXIII.*
(m) Flor. *lib.* I. *cap. VI.*

giorum originem ad Seruium Tullium regem refert, his verbis: *Ab hoc populus Romanus relatus in cenſum, digeſtus in claſſes, curiis atque* COLLEGIIS *diſtributus, ſummaque regis ſolertia ita eſt ordinata reſpublica, vt omnia patrimonii, dignitatis, aetatis,* ARTIVM, *officiorumque diſcrimina in tabulas referrentur.* Scilicet ea non ita intelligenda videntur, ac ſi primus haec collegia inuenerit Seruius, ſed quod a Numa inuenta reuocauerit in vſum, deſcriptaque in claſſes ciuitate, etiam centurias quaſdam ex fabris, reliquiſque opificibus confecerit, ceu ex DIONYSIO HALIC. (n) conſtat. Enimuero ne ſic quidem manſere collegia. Tarquinius enim ſuperbus ea non ſecus, ac alia Numae inſtituta, propoſito edicto ſuſtulit. Qua de re DIONYSIVS HALIC. (o): Συνόδους δὲ συμπάσας, ὅσαι πρότερον ἐγίνοντο κωμητῶν, ἢ φρατριαστῶν, ἢ γειτόνων, ἔν τε πόλει καὶ ἐπὶ τῶν ἀγρῶν, εἰς ἱερὰ καὶ θυσίας πάσαις κοινῇ προεῖπε, μηκέτι συντελεῖν, ἵνα μὴ συνιόντες εἰς τὸ αὐτὸ πολλοὶ βουλὰς ἀπορρήτους μετ' ἀλλήλων ποιῶνται περὶ καταλύσεως τῆς ἀρχῆς. *Praeterea coetus omnes paganorum, curialium, vicinorum, vel in agris, vel in vrbe, antea factorum, cauſſa fieri ſolitos, vno edicto in poſterum vetuit: ne multis in vnum locum conuenientibus, arcana de conuellenda tyrannide inirentur conſilia.* Et hac in re tyranni mores expreſſit Tarquinius, ad quos, ARISTOTELE (p) teſte, etiam haec pertinent: *neque concoenationes permittere, neque ſodalitatem neque diſciplinam, neque aliud quidpiam huiuſmodi: ſed omnia cauere, vnde ſolent exoriri duo, animoſitas ſcilicet et fides.* Ex quibus ſimul facile eſt ad intelligendum, non tam ipſa opificia quam opificum collegia et corpora, ſuppreſſiſſe Tarquinium. In officinis enim deſidere ciues, et perpetuo ſudore miſeram vitam tolerare, non incommodum regi, ſed rebus eius mirifice proficuum videbatur.

§. IX.

Eiectis Tarquiniis, id ſibi negotium datum credebant patres, vt ad ſe raperent rempublicam, et ariſtocratiam, plebe ſuppreſſa, inſtituerent. Inde innumerae natae ſunt concertationes inter optimates et plebeios, quae tum demum paullatim exſtinctae ſunt, quum, communicatis cum plebe magiſtratibus et ſacerdotiis, aequa vtriuſque factionis iura eſſe coepiſſent. Non diſſimulat iſthoc patriciorum conſilium Appius Claudius apud DIONYSIVM HALIC. (q) Incuſatus enim a Valerio impotentis aduerſus plebem odii, reſpondit: *Quod me Valerius difficilem adpellauit, et malorum hominum anteſignanum, infenſumque plebi, et* PAVCORVM POTENTIAE *ſtudioſum,* ὅτι ἀριστοκρατίας προέρχομαι, *quod optimatum regimen tuear: communia mihi* VOBISCVM *ſunt crimina quotquot, quum ſitis ipſi meliores, detrectatis deteriorum imperium, et quam a maioribus accepiſtis, rempublicam non ſinitis degenerare in deterrimam omnium ſpeciem popularis regiminis.*

Primis reipublicae liberae temporibus nulla fuerunt collegia.

(n) Dionyſ. Halic. *lib. IV. p. 221.*
(o) Idem *lib. IV. p. 216.*
(p) Ariſtot. *Polit. lib. V. cap. XI.*
(q) Dionyſ. Halic. *lib. VI. p. 386.*

Plebs ergo quum ſpe libertatis et popularis imperii reges pepuliſſet: patres ariſtocratiam meditabantur: et hinc non poterat non ſumma rerum confuſio naſci ex tam male temperato ciuitatis ſtatu. Atqui ariſtocratico regimini nihil minus conuenit, quam collegia et ſodalitates, quibus factiones et ſeditiones aluntur. Hinc eas ex eiuſmodi rebus publicis proſcribendas eſſe monent ciuilium rerum ſcriptores (r). Quae quum ita ſint, facile coniicere licebit, de reſtitutione collegiorum et corporum a Tarquinio Superbo proſcriptorum non multum laboraſſe patricios. Quin tantum abeſt, vt tum collegia et corpora opificum in vrbe eſſe paſſi ſint, vt potius ne opificia quidem exerceri a ciuibus voluerint, bellis quippe perpetuis a Tarquinio eiuſque ſociis fatigati. Multa ſunt, quibus id demonſtrare licet; argumenta. Primo enim Menenius Agrippa, quum plebs in montem ſacrum ſeceſſiſſet, et varia eſſent patrum ea de ſeceſſione conſilia, ita cenſebat (s): *Καὶ οὐ προστίθημι ἐνταῦθα, ὅτι πολεμικῶν ἐπιτηδείων σωμάτων ἡμῖν ἐν τῷ παρόντι δεῖ, ἢ γεωργῶν, οὐδὲ θητῶν ἐμπόρων, οὐδὲ τῶν περὶ τὰς βαναύσους τέχνας ἀσχολουμένων. Taceo, quod bello aptatis corporibus nunc opus habemus, non agricolis, nec mercenariis, nec negotiatoribus, nec opificibus ſellulariis.* Deinde quum A. Virginio Tricoſto Rutilo et Sp. Seruilio Structo Coss. A. V. C. CCLXXVII. magna eſſet annonae grauitas, id malum tanto moleſtius ciuitati fuiſſe ait DIONYSIVS HALICARNASS. (t) quod proximo luſtro cenſa fuerint robuſtae aetatis ciuium plus centum et decem millia, mulierum autem et puerorum, ſeruitiorum, item negotiatorum et opificum, inquilinorum, triplo plures. Ne cui autem mirum videretur, negotiatores et opifices ſeorſum numerari, ſtatim addit auctor πολιτικώτατος: *Οὐδενὶ γὰρ ἐξῆν Ῥωμαίων οὔτε κάπηλον, οὔτε χειροτέχνην βίον ἔχειν. Neque enim ciui Romano aut cauponari, aut arte manuaria victum quaerere licebat.* In quae verba quidem incidens SIGONIVS (u), vix ſeſe expedire poteſt, quippe cui certum videtur, iam inde a Numae aetate ciues opificiis vacare coepiſſe. Vnde etiam ita intelligendum putat DIONYSIVM, quod e ciuibus quidem multi artibus manuariis vixerint, ſed ideo tamen contemtim habiti, et a reliquis germaniſque ciuibus ſecreti, quippe nec ad militiam vocati propter ignauiam, nec vllis tributis, ob tenues opes, obnoxii. Enim vero rationem hic ſugere SIGONIVM facile patet. Ciues enim DIONYSIVS hic opponit inquilinis, iiſque opifices et negotiatores ideo adnumerat, quia probro fuerit ciui Romano, huiuſmodi quaeſtum facere. Vnde certiſſimum videtur, nec opificia hoc tempore permiſſa ciuibus, nec collegia et corpora opificum a Tarquinio abolita tunc adhuc reſtituta fuiſſe.

§. X.

Poſtea in vſum reuocata ſunt a decemuiris.

Aſt paullatim ea collegia in vſum revocata videntur, ex quo plebs primum tribunos plebis, ac deinde ius honorum ac ſacerdotium extor-

(r) *Vid.* Hert. *Elem. Polit. lib.* II. *Sect. VI. §. V. et XX. p.* 383. *et* 387. Contr. *Hiſt. rerump. vbi de Vitrai.* §. XX.

(s) Dionyſ. Halic. *lib.* VI. *pag.* 382.

(t) Dionyſ. Halic. *lib.* IX. *p.* 583.

(u) Sigon. *de antiqu. iur. ciu. Rom.* L. II. C. II. *p.* 340.

torquere senatui coeperat. Paullo post enim illa tempora collegia illa stabilita animaduertimus in LEGIBVS DVODECIM TABVLARVM. Colligi sane id potest ex CAIO, iureconsulto (x), cuius haec ea de re verba sunt: *Sodales sunt, qui eiusdem collegii sunt, quam Graeci ἑταιρίαν vocant. His autem potestatem facit lex*, FACTIONEM QVAM VELINT, SIBI FACERE, DVM NE QVID EX PVBLICA LEGE CORRVMPANT. *Sed haec lex videtur ex lege Solonis translata esse*. Non solum ergo collegia esse passi sunt decemuiri, verum etiam facultatem iisdem fecerunt, pactiones sibi pro collegarum arbitrio faciendi, dummodo illae legibus publicis non aduersarentur. Dum vero id e Solonis legibus in tabulas decemuirales migrasse ait CAIVS: id non de ipsis collegiis intelligendum est, quae iam dudum ante decemuirorum tempora Romae fuerunt, sed de iure pactiones vel statuta faciendi. De eo enim eadem fere sanxisse SOLONEM, cum a SALMASIO (y) ostensum est, tum ex ipsis legitimis SOLONIS verbis, apud eumdem CAIVM (z), adparet: Ἐὰν δὲ δῆμος, ἢ φράτορες, ἢ ἱερῶν ὀργίων, ἢ ναῦται; ἢ σύνσιτοι, ἢ ὁμόταφοι, (Salmas. ὁμόγαλοι,) ἢ θιασῶται ἢ ἐπὶ λῄαν, (Salmas. καπηλίαν, *) οἰχόμενοι, ἢ εἰς ἐμπορίαν, ὅτι ἂν τούτων διαθῶνται πρὸς ἀλλήλους, κύριον εἶναι, ἐὰν μὴ ἀπαγορεύσῃ δημόσια γράμματα. *Si autem tribus vel fratres, vel sacrorum sacramentales, vel nautae, vel synsiti, vel qui eiusdem sepulcri ius habent, vel thiasotae, vel socii ad praedam coitionis* (cauponationis) *vel negotiationis, quid inter se statuant, firmum id ratumque sit, nisi publicae hoc leges prohibeant*. Nullum ergo relinquitur dubium, quin collegia et corpora decemuirali hac lege sint confirmata. Subdubitare quidem ea de re videtur IAC. GOTHOFREDVS (a) qui eam legem non ad vniuersa collegia opificum, sed ad fratrum arualium collegium pertinuisse iudicat, ideo, quod idem CAIVS (b) etiam mentionem faciat legis decemuiralis, de incerta ratione finium, sodales vero aruales, teste PHILOXENO (c), fuerint οἱ περὶ ὅρων διαγινώσκοντες δικασταί, *iudices de finibus cognoscentes*. Enimuero cur sodalibus arualibus pactiones, quas vellent, sibi faciendi potestatem fecissent decemuiri? An vero vicinorum lites et iurgia, sit hoc iure fuissent destituti, componere non potuissent? Accedit, quod an vnquam de finibus regundis cognouerint fratres aruales, merito dubites. PHILOXENI non tanta est auctoritas, vt ei in re tam antiqua fides tuto habeatur. Reliqui vero scriptores, tamquam ex compacto, tacent, et hoc sacerdotum collegium sacra tantum publica ob aruorum fertilitatem fecisse referunt (d). Et quid

Tt 2 fiet

(x) *L. vlt. D. colleg. et corp.*

(y) Salmas. *Obseru. ad ius Attic. cap. IV.*

(z) *L. ead. D. eod.*

* *Ita refingendum hunc locum ideo putat SALMASIVS, quod credibile haud sit olim, Athenis licita habita fuisse praedonum collegia. Quod procul dubio etiam* Petitum *ad leg. Attic. p. 418. monuit, vt legi iuberet* ἐπὶ λῄαν, *ad frumentum. Sed antiquissimis temporibus cuius licuisse praedatum in mare exire, satis adparet ex* Thucydide *lib. I. init. et* Homero, *Odyss. lib.* III.

(a) Iac. Gothofred. *Not. ad XII. Tabb. Tab. VIII. p. 224.*

(b) *L. vlt. D. fin. regund.*

(c) *Glossa* Philoxeni *ex libro de offic. Procoss.*

(d) Varro *de ling. lat.* L. IV. C. XV. p. 20. Fulgent. *de prisco Serm. pag.* 802. *edit.* Dionys. Gothofr.

fiet alteri legi decemuirali: *Si iurgant ad fines, finibus regundis praetor arbitros tres addicito*, quam ipse restituit GOTHOFREDVS (e), si penes fratres aruales fuit de finibus regundis iudicium? Nihil ergo certius est, quam quod lex XII. tabularum de omnibus; adeoque et opificum collegiis sit intelligenda, adeoque ea iam illo tempore denuo coire et ex Numae instituto sodalitia celebrare sacraque facere coeperint.

§. XI.

Parum honorifica tamen semper Romae fuit opificum conditio.

Reperio igitur, ex eo tempore etiam ciues operam dedisse negotiationi et opificiis, sed ita, vt parum honorifica manserit eorum conditio. CICERO (f) sane, vbi ex instituto ea de re agit: *Illiberales*, inquit, *et sordidi quaestus mercenariorum omnium, quorum operae, non quorum artes, emuntur. Est enim illis ipsa merces auctoramentum seruitutis. Sordidi etiam putandi, qui mercantur a mercatoribus, quod statim vendant. Nihil enim proficiunt, nisi admodum mentiantur. Nec vero quidquam est turpius vanitate. Opificesque omnes in sordida arte versantur. Nec vero quidquam ingenuum potest habere officina*. Et SENECA (g): *Quatuor ait Posidonius esse artium genera: Sunt vulgares et sordidae, sunt ludicrae, sunt pueriles, sunt liberales. Vulgares opificum, quae manu constant, et ad instruendam vitam occupatae sunt: in quibus nulla decoris, nulla honesti simulatio est*. Hinc quamuis opifices tribubus essent adscripti, adeoque iure suffragii gauderent, ceu luculenter demonstrauit SIGONIVS (h): vix tamen iis in militia erat locus, nisi vel trepidis rebus, vel a seditiosis ciuibus concitati ad arma aliquando concurrerent. Hinc tamquam singulare quid atque inusitatum obseruat LIVIVS (i), *opificum quoque vulgus, et sellularios, minime idoneum militiae genus, excitos, Veiosque ingentem exercitum contractum, vt inde obuiam Gallis iretur*: Et de C. Mario refert SALLVSTIVS (k), *plebem sic accensam esse, vt opifices omnes agrestesque, quorum res fidesque in manibus sitae sint, relictis operibus, frequentarint Marium*. Vt adeo parum Romae interfuisse videatur, inter turbam illam forensem, faecemque vrbis et opifices, qui nec censu, nec virtute dignos se Quiritium nomine exhibebant.

§. XII.

Et tamen tunc veteribus illis collegia noua addita.

Interim libera adhuc republica non solum prisca illa et a Numa instituta collegia florebant, sed et noua subinde instituebantur. Sic A. V. C. CCLIX. Claudio Seruilioque Coss. collegium mercatorum institutum, quod ab aede Mercurii, in qua sacra faciebant, MERCVRIALE dictum est (l). Eodem exemplo aliud mercatorum collegium coiit, quod

(e) Iac. Gothofr. *ead. tab. VIII. pag.* 133.
(f) Cic. *de offic. lib.* I. *cap.* XLII.
(g) Seneca *Epist.* LXXXIIX.
(h) Sigon. *de antiquo iure ciu. Rom. l.* II. *c.* II. *p.* 342.
(i) Liu. *lib.* VIII. *cap.* XX.
(k) Sallustius *de bello Iugurth. cap.* LXXXVI.
(l) Liu. *lib.* II. *cap.* XXI. *et* XXVII. Ouid. *Fast. lib.* V. 672.

quod a Capitolio adpellatum eſt CAPITOLINVM, A. V. C. CCCXVI. inſtitutum a M. Furio Camillo Dictatore (m). Vtrumque tam celebre fuit, vt non ſolum ciues e plebe, verum etiam equites Romani illi nomina darent. Id quod vel ex CICERONE (n) diſcimus, qui ad Quintum fratrem: *M. Furium Flaccum*, inquit, EQVITEM ROMANVM *hominem nequam, mercuriales et Capitolini de collegio eiecerunt*. Paſſim etiam ex eo tempore aliorum collegiorum et corporum fit mentio in lapidibus atque annalibus, veluti aurigatorum (o), baliſtariorum (p), fabrum ferrariorum (q), naupegiariorum (r), particariorum (s), pellionariorum (t), ſagariorum (u), ſiliginiariorum (x), tabulariorum (y), vaſculariorum (z), argentariorum (a), aurariorum (b), hortulanorum (c), olitorum (d), vtriclariorum (e), lenunculariorum (f), aeneatorum (g), ſtructorum (h), ſuariorum vel porcinariorum populi Romani (i), caudicariorum (k), cuſtodiariorum (l), lecticariorum (m), menſorum (n), nautarum (o), piſtorum (p), confectuariorum (q), vinariorum (r), aliaque plura, quorum paſſim in inſcriptionibus vetuſtis fit mentio. Nec Romae tantum, ſed et coloniis eadem fere collegia et corpora inſtituta ſunt. Idque tanto aequiore animo tulere Romani, quanto magis eorum intererat, ſociorum et prouincialium animos, omiſſo armorum ſtudio, artium opificiorumque tractatione veluti effeminari et imbelles reddi. Hinc vt per omnes vbique prouincias tot florebant rhetorum et grammaticorum ſcholae: ita vbique feruebat artium opificiorumque ſtudium, quod facilius tolerabant Romani, quam ſi in armis ſe exercuiſſent populi victi: Facile ergo patet ratio, cur in Italia non modo, verum etiam in prouinciis opifices atque artifices in varia collegia ac corpora coierint. Sic quum Romae celeberrimum eſſet collegium dendrophororum, centonariorum, fabrum; in lapidibus paſſim etiam celebrantur DENDROPHORI COMENSES (s), PARMENSES (t), BRIXIENSES (u); FABRI CENTON. DENDR. FELTRIÆ (x), COLON. ARIMINI

(m) Liu. *lib. V. cap. L.*
(n) Cic. ad Quint. Fratr. *lib. I. Ep. V.*
(o) Reineſ. *Inſcript. Claſſ. X.* 12.
(p) *Nou. LXXXV.* Reineſ. *Claſſ. X.* 6.
(q) Smet. *p. XCVIII.* 5. Reineſ. *Claſſ. X.* 6. L. 2. C. Theod. *de excuſ. artif.*
(r) Reineſ. *Claſſ. X.* 7. *et claſſ.* I. 261.
(s) L. 7. C. *de excuſ. mun.*
(t) Reineſ. *Claſſ. X.* 8.
(u) Reineſ. *Claſſ. X.* 9.
(x) Id. *Claſſ.* I. 254. Grut. *p.* LXXXI. 10.
(y) Reineſ. *Claſſ.* I. 275.
(z) Id. *Claſſ.* X, 10. Grut. *p.* Iociii. 3.
(a) Reineſ. *Claſſ.* I. 139.
(b) Id. *ibidem*.
(c) Id. *Claſſ.* XI. 79.
(d) Id. *ibid.* Smet. *p.* C. 4.
(e) Reineſ. *Claſſ.* XI. 64. *Conferri meretur* Schvvarzii *Sobediaſm. antiqu. de vtriclariis*.
(f) Reineſ. *Claſſ. X.* 1.
(g) Smet. *p. LVI.* 9.
(h) Smet. *p. XXXIV.* 5.
(i) Smet. *p. XXIX.* 5.
(k) Smet. *p. LXX.* 6.
(l) Id. *p.* XXIII. 13.
(m) Id. *p. CVI.* 1.
(n) Id. *p. LXX.* 6.
(o) Idem *pag.* C. 4. *pag.* CLVII. 15.
(p) Idem *pag. LV.* 3. *pag.* LXXIX. 8. *pagina* XXXI. 2.
(q) Idem *pagina* LXIX. 9.
(r) Idem *pagina* C. 4.
(s) Grut. CCCL. 6.
(t) Grut. *pag.* CCCCXCV. 5.
(u) Grut. *pag.* CLXXV. 7.
(x) Gruter. *pag.* CCCCIX. 8.

MINI (*y*), COLONIAE PISAVRI (*z*), MVNICIPI BERGOMI (*a*), et extra Italiam COLL. CENTONAR. EXTRA TARRACONEM (*b*). In aliis lapidibus, apud ONVPHR. PANVINIVM (*c*), et apud LAZIVM (*d*), legimus de NEGOTIATORIBVS VINARIIS ET OMNIBVS CORPORIBVS LVGDVNI LICITE COEVNTIBVS. Vt adeo frequentissima passim fuerint, per vniuersum Romanum orbem, opificum collegia.

§. XIII.

Inde notae sunt turbae reipublicae perniciosissimae.

Enimuero paullo post deprehensum est, collegia ista et corpora opificum cum magno reip. detrimento esse coniuncta. Vix enim vlla arte poterat prohiberi, quo minus illa collegia in factiones et hetaerias abirent. Quotiescunque enim seditiosus aliquis tribunus aduersus senatum concionabatur, aut nouas leges ad turbandam rempublicam comparatas parturiebat; frequentissimi ad rostra confluere solebant opifices, qui, clausis tabernis, de republica consultabant, operamque et suffragia promittebant tribunis turbulentissimis. Id quod facile poterant, quum Lepidus et Nobilior Censores, teste LIVIO (*e*), *mutassent suffragia, regionatimque, generibus hominum, caussis et quaestibus tribus descripsissent*. Vbi per quaestus, recte notante SIGONIO (*f*), intelligenda sunt collegia opificum. Quum ergo haec ex illo tempore per tribus fuissent diuisa: permultum sane conferre poterant ad tribunicios tumultus, quibuscum tum conflictabatur respublica. Quin permultum intererat maximorum ciuium, vt collegia sibi conciliarent. Hinc CICERO (*g*) fatetur, etiam collegiorum opera se in ciuitate reuocatum: *Nullum est*, inquit, *in hac vrbe collegium, nulli pagani aut montani, (quoniam plebi quoque vrbanae maiores nostri conuenticula et quasi consilia quaedam esse voluerunt.), qui non amplissime non modo de salute mea, sed etiam de dignitate decreuerint*. Et QVINTVS, FRATER CICERONIS (*h*) etiam inde spem haud leuem consulatus fratri auguratur adfulgere, *quod habeat equestrem ordinem, multa municipia, multos ab eo defensos, cuiusque ordinis homines, aliquot* COLLEGIA. Quae omnia intelligi haud possent, nisi collegiis etiam ius suffragandi in tribubus fuisse poneremus. Enimuero eo collegiorum iure nefarie abutebantur ciues seditiosi, qui saepe ad rostra euocabant opifices, atque ideo tabernas claudi iubebant, vere *tabernariorum concitatores*, vti L. Sergium vocat CICERO (*i*). Sane idem (*k*) auctor est, *seditiosos tribunos claudi tabernas solitos esse*

(y) Gruter. *Inscr.* p. CCCCXXXI. 9.
(z) Gruter. *ibidem*.
(a) Id. *pag.* CCCCXXXVI. 5.
[b] Grut. *pag.* CLXXV. 3.
[c] Onuphr. Panuin. *Antiqu. Veron.*
[d] Wolfg. Laz. *de Rep. Rom. lib.* XII. *cap.* IV. *p.* 90.
[e] Liu. *lib.* XI. *cap.* LI.
[f] Sigon. *de iure antiquo ciu. Rom.* L. II. C. XII. *pag.* 342.
[g] Cic. pro domo, *cap.* XXVIII.
[h] Quint. Cicero *de petit. consul. cap.* I.
(i) Cicero pro domo, *cap.* V.
(k) Cic. Quaest. *Acad. lib.* IV. *cap.* XLVII.

esse iubere. Et alio loco ad Clodium (l): *An tu populum Rom. esse illum putas, qui constat ex iis, qui mercede conducuntur, qui impelluntur, vt vim adferant magistratibus, vt obsideant senatum, optent quotidie caedem, incendia, rapinas? Quem tu tamen populum, nisi* TABERNIS CLAVSIS, *frequentare non poteras*. Idem alibi quaerit (m): *Opifices et tabernarios quid est negotii concitare?* Exemplum eius rei praebet Lentulus, Catilinae satelles, cuius leno concursabat per tabernas, pretio sperans sollicitari posse animos egentium atque imperitorum (n). Et de Munacio Planco, tribuno plebis, refert ASCONIVS PAEDIANVS (o), *eum pro concione cohortatum esse populum, vt postero die*, CLAVSIS TABERNIS, *ad iudicium frequens adesset nec pateretur elabi Milonem*. Vt adeo nulla temere pars ciuium facilius se quouis tribunicio vento huc illuc agitari passa sit, quam descripti in collegia opifices. Quod quanto cum reip. periculo fuerit coniunctum, facile est ad intelligendum. Accedebant epulationes et comessationes, tam immodicae, vt in publicum dedecus vergerent, id quod ad tollenda collegia praecipue mouisse Imperatores, existimat CVIACIVS (p). Iam suo aeuo conquestus est VARRO, *immutabiles collegiorum coenas intendere annonam*. Et apud PHILONEM (q) in edicto exprimit Augustus, collegia et coitiones Iudaeorum se ideo permittere, quod non sint crapulae primum et vinolentiae, deinde quod non seditionum nutriculae, sed scholae temperantiae et iustitiae, hominum, summo ardore animi omne virtutis genus amplectentium. Denique et Claudius apud DIONEM collegia dissoluens, nominatim comessationum etiam meminit, easque fieri vetat, eaque de caussa, ne sint popinae, neue caro elixa assaue, ne esculenta in cauponis publice veneant, edicit. Ex quibus omnibus quidem patet, hanc intemperantiam quoque collegia et corpora opificum reddidisse odiosissima.

§. XIV.

Pertaesum itaque postremo est collegiorum istorum, nihilque reliqui fecerunt Romani, vt ea tollerent, vel certe ad antiquum numerum reducerent. Primum ea de re cogitatum est anno V. C. IↃCLXXXV. L. Caecilio Metello, et Q. Marcio Rege Coss., qui quum frequentes a collegiis coetus fieri, consilia conferri, et ludos compitalitios celebrari animaduerterent, de abolendis illis ad senatum retulerunt, obtinueruntque, vt condito SCto, collegia omnia, praeter antiqua et reip. necessaria tollerentur. Rem memoriae prodidit ASCONIVS PAEDIANVS (r): *L. Caecilio et Q. Marcio Coss. quos et ipse Cicero supra memorauit, SC. sublata sunt collegia, quae aduersum*

Quare SCto sublata sunt praeter paucissima.

[l] Cic. pro domo, *cap.* XXXIII.
[m] Cic. pro Flacco, *cap.* VIII.
[n] Cic. Catilin. IV. *cap.* VIII.
[o] Ascon. Paed. *ad* Cic. pro Milone, p. 1319.
[p] Cuiac. *lib.* VII. *Obseru.* XXX.
(q) Philo adu. Flaccum, *ab init.* p. 965.
(r) Ascon. Paedian. ad Cic. in Pison. p. 1063.

sum rempublicam videbantur esse. Et alio loco (s); *Frequenter tum etiam coetus factiosorum hominum sine publica auctoritate, malo publico, fiebant, propter quod postea collegia SC. et pluribus legibus sunt sublata, praeter pauca atque certa, quae vtilitas ciuitatis desiderasset, vt fabrorum, tinctorumque*. Primum ergo tum sublata sunt collegia et corpora, quamuis quae res huic SC. occasionem dederit, non adeo videatur expeditum.

§. XV.

Postea ea restituit nouaque addidit P. Clodius.

Enimuero non adeo diuturnum fuit hoc consulum institutum. Nouennio enim post flabellum illud vrbanorum tumultuum P. Clodius non solum collegia restituit, verum etiam noua haud pauca antiquis addidit, vt eorum suffragiis atque auxilio tanto facilius Ciceronem eiusque amicos opprimeret. Qua de re DIO CASSIVS (t): Ὁ ἐν Κλώδιος ἐλπίσας αὐτὸν, διὰ ταῦτα ἂν τήν τε βουλὴν καὶ τοὺς ἱππέας, τόν τε ὅμιλον προπαρασκευάζηται, ταχὺ κατεργάσασθαι, τόν τε σῖτον προῖκα αὖθις διένειμε, καὶ τὰ ἑταιρικὰ κολλήγια ἐπιχωρίως καλούμενα, ὄντα μὲν ἐκ τοῦ ἀρχαίου, καταλυθέντα δὲ χρόνον τινὰ ἀνενεώσατο. *Sperans itaque Clodius, se eum facile posse opprimere, si senatum prius, equitesque et plebem sibi conciliasset, frumentum ipsis gratuito distribuit, sodalitates, quae patria lingua* COLLEGIA *vocantur, antiquitus quidem instituta, sed aliquamdiu suppressa, restituit*. Et CICERO (u): *Ergo his fundamentis positis consulatus tui, triduo post, inspectante ac tacente te, a P. Clodio, fatali portento prodigioque reip. lex Aelia et Fusia euersa est, propugnacula murique tranquillitatis atque otii: collegia non ea solum, quae senatus sustulerat, sed innumerabilia quaedam noua ex omni faece vrbis ac seruitio concitata*. Denique ASCON. PAEDIANVS (x): *Post nouem demum annos, quam sublata erant collegia, P. Clodius, tribunus plebis, non solum ea restituit, sed etiam alia noua adiecit ex omni faece vrbis et seruitio*. Et sane fructum eius rei haud leuem tulit Clodius. Nihil enim ex eo tempore egit frequentius, quam, vt vel ipse vel per satellites suos tabernas opificum sollicitaret, si quando furere, et contra ciues bonos debacchari liberet, ceu ex CICERONIS quibusdam locis (y) iam supra ostendimus. Quod vero etiam noua collegia, ex ipsis seruis ac faece vrbis, concitasse dicitur Clodius, illud eo minus mirandum, quo certius constat, ipsos peregrinos, Romae aeque ac in municipiis, aliquando in collegia coiisse. Huc enim pertinet vetus inscriptio apud REINESIVM (z):

IN-

(s) Idem ad Cic. pro Cornelio *maiest. reo*, p. 1312.

(t) Dio Cass. *lib.* XXXVIII. *p.* 66.

(u) Cic. in Pisonem *cap.* IV.

(x) Ascon. Paedian. ad Cic. Pisonem. p. 263.

(y) Cic. pro domo, *cap.* V. *et* XXXIII.

(z) Reines. *Inscript. Class.* I. *p.* 160.

IN. H. D. D.
GENIO COLLE-
GI PEREGR.
VLP. DECEM.
BER. ET VERE-
CVND. COR-
NVTVS D. D.

Vnde simul patet, cur et seruorum in legibus nostris fiat mentio; vbi de collegiis et corporibus agitur. Ait enim MARCIANVS (a). *Servos quoque licet in collegio tenuiorum recipi, volentibus dominis, vt curatores horum corporum sciant, ne, inuito aut ignorante domino, in collegium tenuiorum reciperent: et in futurum poena teneantur, in singulos homines aureorum centum*. Vt vero ad P. Clodium reuertamur, quum ille, etiam reuocato ab exilio Cicerone, tabernariis suis aduersus remp. vti non desineret: A. V. C. IↃCXCVI. P. Cornelio Lentulo Spinthere, et Q. Caecilio Metello Nepote Coss. die IV. Id. Febr. SC. factum est, VT SODALITATES DECVRIATIQVE DISCEDERENT, lexque de iis ferretur, VT QVI NON DISCESSISSENT, EA POENA, QVÆ EST DE VI, TENERENTVR (b). An ea lex tum perlata sit, nondum liquet. Illud certum est, poenam, quam tum interminatus est senatus, postea ad poenam criminis maiestatis vsque auctam, ceu ex VLPIANI (c) fragmento constat.

§. XVI.

Enimuero mutata republica, et principatu a Caesaribus firmato, nihil odiosius videri coepit collegiis et corporibus. Nondum enim adsuetis vnius imperio ciuibus, ipsa suadebat prudentia ciuilis, non permittere concoenationes et sodalitates, e quibus factiones seditionesque nasci oportebat. Hinc ipse C. Iulius Caesar, ex quo, dictatoris perpetui adsumto nomine, rerum potiri coeperat, nihil antiquius habuit, quam vt restituta a Clodio suo collegia tantum non omnia supprimeret. Testis SVETONIVS (d), qui de Caesaris differens institutis: *Cuncta*, inquit, *collegia, praeter antiquitus instituta, detraxit*. Vbi antiquitus constituta, quae excepit, non alia procul dubio sunt, quam illa a Numa instituta, veteraque mercatorum, quae senatus auspiciis coiisse diximus. Patris vestigia pressit Augustus, de quo idem SVETONIVS (e): *Plurimas factiones, titulo collegia, praeter* ANTIQVA *et* LEGITIMA *dissoluit*. Scilicet quum lex Caesaris in maximis reip. turbis, et ciuilibus, quibus adhuc iactata fuerat, fluctibus ad nihilum recidisset: operam sibi dandam existimauit Augustus, vt eam reuocaret in vsum, collegiaque noua in vniuersum aboleret, re-

Ac denuo eadem supprefferunt Caesar et Augustus.

(a) L. 3. §. 2. ff. *de colleg. et corp.*
(b) Cic. *ad* Quint. Fratr. *lib.* III. *Epist.* III.
(c) L. 2. D. *de coll. et corpor.*
(d) Sueton. Iul. *cap.* XLII.
(e) Id. Aug. *cap.* XXXII.

lictis tantum legitimis et antiquis, id est, senatus populique auspicio institutis, et quibus carere vix posse respublica videbatur.

§. XVII.

Digressio de collegiis sacrorum caussa coeuntibus.

Sed non temere de vllis collegiis magis disceptatum est, quam de iis, quae ad religionem pertinere videbantur. Ad ea quum et Iudaeorum et christianorum religiosae συνάξεις referrentur: licebit nobis, breui digressione, de iis nonnulla, ab aliis fere praetermissa, consectari. Et de patria quidem religione non multum dubitatum est ab imperatoribus, saltim secundo tertioque saeculo viuentibus, an eius caussa coire in collegium liceat. Diserte enim MARCIANVS (f): *Sed religionis caussa coire non prohibentur, dum tamen per hoc non fiat contra senatus consultum, quo illicita collegia arcentur.* Hinc ea aetate frequenter satis commemorantur COLLEGIA DENDROPHORORVM, FREDIANORVM, CHILIARCHARVM (g), HECATONTARCHARVM (h), FRATRVM ARVALIVM (i), VII. VIR. EPVLONVM (k), quae omnia demum a Christianis imperatoribus sublata esse, satis constat. Ast difficilius Romani permiserunt collegia, sacrorum peregrinorum caussa instituta, quum ipsa sacra peregrina nimium quantum detestarentur, ceu luculenta diatriba de sacris peregrinis demonstrauit ὁ πάνυ CORNEL. BYNCKERSHOEKIVS. Saepe tamen vel superstitio, vel auri sacra fames impulit principes, vt et exterorum sacrorum caussa collegia fieri paterentur. Sic sane COLLEGII SERAPYS vt et COLLEGII YSID. mentio fit in marmore apud REINESIVM (l): Postquam enim peregrina ista sacra clam Romam migrauerant, et priuati diis illis Aegyptiis fana dedicauerant, ea primum senatus demoliri iussit (m). Eadem paullo post restituta per auspices, sed iterum deiecta (n), ac demum sub Augusto denuo decreta sunt (o). Ex quo tempore non solum illa sacra viguerunt diutissime, verum etiam collegia eorum caussa instituta sunt. Iudaeorum eadem fuisse fata, ex vetustis monimentis certissimum est. Iam libera adhuc republica Iudaeos quam plurimos Romae vixisse et synagogas suas collegiumque habuisse, ex CICERONE (p) satis acute collegit GROTIVS (q), eosque in actibus apostolicis ἐπιδημοῦντας Ῥωμαίους, Ἰουδαίους τε καὶ προσηλύτους vocari, existimat. Multos sane Iudaeos Romam captiuos transtulerat Pompeius, qui deinde manumissi singularem synagogam, quae libertinorum dicta fuit, Romae constituerunt. Vltra quatuor mille libertinorum Iudaeorum Romae habitasse, tradit TACITVS (r), nec aliam esse synagogam libertinorum, cuius antistites Hierosolymis aduersus Sthephanum con-

(f) L. 1. ff. *de Colleg. et corp.*
(g) L. 20. C. *Theod. de pagan.*
(h) *Synod. VI. in* Trullo *cap. LXI.*
(i) Reines. *Inscript. Class.* I. 157.
(k) Idem *Class.* II. 2.
(l) Reines. *Inscr. Classe XIV.* 171.
(m) Dio Cass. *lib.* XL. *p.* 142.
(n) Idem *lib.* XLII. *p.* 196.
(o) Idem *lib.* XLVII. *p.* 336.
(p) Cic. pro Flacco *cap.* XXVIII.
(q) Grot. *ad acta* II. 10.
(r) Tacit. *Annal. lib.* II. *cap.* LXXXV.

conſpirarunt (*s*), oſtendit BASNAGIVS (*t*), qui etiam Romae in Vaticano et inſula Tiberina Iudaeos habitaſſe, accurate demonſtrant (*u*). At quum Iulius Caeſar, ceu paullo ante diximus, omnia collegia noua ſuſtuliſſet: dubium non eſt, quin et Iudaeis per iſtud SC. integrum non amplius fuerit, religionis cauſſa coire. Sed facile tamen pecunia obtinuerunt tunc homines verſuti, vt collegium Iudaeorum ea lege exciperetur. Hinc IOSEPHVS (*x*): *Καὶ γὰρ Γάϊος Καῖσαρ ἐν τῷ διατάγματι κωλύων θιάσους συνάγεσθαι κατὰ πόλιν, μόνους Ἰουδαίους οὐκ ἐκώλυσεν οὔτε χρήματα συνεισφέρειν, οὔτε σύνδειπνα ποιεῖν. Etenim C Caeſar, SCto vetans collegia coire in vrbe, ſolis Iudaeis neque ſtipem conferre, neque conuiuia agitare prohibuit.* Senatuſconſultum quoque ea de re fieri iuſſerat Caeſar, breui antequam interimeretur. Quum vero id in aerarium nondum fuiſſet delatum, SC. vero, antequam a quaeſtoribus in aerario collocata eſſent, vim ſibi vllam, TACITO (*y*) teſte, non vindicarent: nihil reliqui fecerunt Iudaei, homines ardenti feruidoque ingenio, et incredibili in commodis praeſertim ſuis diligentia, vt interemto proximo ſtatim menſe Caeſare, nouo condito SC. illud a Caeſare conditum ratum eſſe atque in aerarium deferri iuberetur a P. Dolabella et M. Antonio Coss. Excidit ex IOSEPHI textu hoc quantiuis pretii SC. quod in codice MSto bibliothecae Leidenſis inuentum primus reſtituit IAC. GRONOVIVS (*z*), idque tale eſt: *Τῇ πρὸ τριῶν Ἀπριλλίων ἐν τῷ ναῷ τῆς Ὁμονοίας γραφομένῳ παρῆσαν Λούκιος Καλπούρνιος, κ. τ. λ. Πόπλιος Δολαβέλλας, Μάρκος Ἀντώνιος, ὕπατοι, λόγους ἐποιήσαντο. περὶ ὧν δόγματι συγκλήτου Γάϊος Καῖσαρ ὑπὲρ Ἰουδαίων ἔκρινε, καὶ εἰς τὸ ταμιεῖον οὐκ ἔφθασεν, ἀνενεχθῆναι περὶ τούτων ἀρέσκει ἡμῖν γενέσθαι, ὡς καὶ Ποπλίῳ Δολαβέλλᾳ καὶ Μάρκῳ Ἀντωνίῳ τοῖς ὑπάτοις ἔδοξεν, ἀνενεγκεῖν τε ταῦτα εἰς δέλτους καὶ πρὸς τοὺς κατὰ πόλιν ταμίας, ὅπως φροντίσωσι καὶ αὐτοὶ ἐν δέλτοις ἀναθεῖναι διπτύχοις. Ante diem III. Id. Apr. in aede Concordiae ſcribendo adſuerunt L. Calpurnius &c. P. Dolabella M. Antonius Coss. verba fecerunt. In quibus rebus SC. C. Caeſar de Iudaeis decreuit, neque ante curauit in aerarium deferri, de his placet nobis fieri, ſicut etiam P. Dolabellae et M. Antonio Coss. viſum fuit, deferre iſta in tabulas, et ad quaeſtores vrbanos, vt et ipſi curent ea in tabulis duplicibus reponere.* Adſcriptum eſt eidem SC. factum id eſſe ante quintum Idus Febr. in templo Concordiae, vt adeo denuo decem circumacti ſint menſes, antequam iſtud SC. ad aerarium deferretur, quo ſcilicet eo diutius occaſio eſſet conſulibus rapaciſſimis, aere emungendi Iudaeos. Obtinuerunt ergo auri imbre Iudaei, Romae viuentes, vt ſacrorum cauſſa iis liceret coire, conferre ſtipem, communibus epulis intereſſe, quae ipſa erat collegiorum conditio, ceu docet MARCIANVS (*a*). Vt

 vero

(s) *Act. VI. 9.*
(t) Baſnage *dans l'hiſtoire des Iuifs liu. VII. chap. VIII. §. 11. ſequ.*
(u) Id. *ibid. §. XI. ſequ.*
(x) Ioſeph. *lib. XIV. Antiq. Iud. cap. XVII.*
(y) Tacit. *lib.* III. *Annal. cap. LI.*
(z) Iac. Gronou. *De ret. Rom. et Aſiat. pro Iudaeis ab Ioſepho collectas in libro XIV. Archaeol. ſed male interuerſa et expuncta, in publicam lucem vtilitatemque reſtituta p. 2.*
(a) *L. I. D. de colleg. et corp.*

vero eodem iure etiam in prouinciis vterentur, noua opus erat largitione. Hinc quum paullo post Dolabella Asiam occupasset, missis legatis Hyrcanus, Sacerdos Maximus Iudaeorum, obtinuit, vt epistola Ephesinis denunciaret Dolabella, se Iudaeis indulsisse vacationem a militia, iisdemque concessisse *χρῆσθαι τοῖς πατρίοις ἐθισμοῖς ἱερῶν ἕνεκα καὶ ἁγίων συναγομένοις, καθὼς αὐτοῖς νόμιμον. vti moribus patriis, cum propter sacra et res diuinas congregentur, prout eorum legitima sollemnitas poscat* (*b*). Alia eiusmodi decreta pro Iudaeis haud pauca collegit ex eodem codice GRONOVIVS, ex quibus satis constat, non defuisse Iudaeis aurum; quo eam sibi libertatem mercarentur, quae ne ipsis quidem Romanis per ea quidem tempora dabatur. Sub Augusto priuilegia illa concessa Iudaeis euiluisse sensim videntur: saltem in prouinciis, vbi conuentus eorum passim cohibebantur a praesidibus, donec iis denuo religionis caussa coire permisit Augustus, non solum libertinis Iudaeis Romae impense fauens, ceu demonstrat BASNAGIVS (*c*), verum etiam epistola ad Norbanum Flaccum, Asiae procos. praesidesque prouinciarum missa, eorum sacra permittens, vti refert PHILO ALEXANDRINVS (*d*). Eam libertatem Iudaeis ademit Tiberius, qui quatuor millia libertini generis Aegyptiaca et Iudaica superstitione infecta, Roma expulit, et quibus idonea aetas, in insulam Sardiniam deportauit, coercendis ibi latrociniis et, si ibi ob grauitatem caeli periissent, vile damnum, vt loquitur TACITVS (*e*). Non minus Iudaeis infestus Caius Caligula, a quo non impetrauerat Philo, vti collegium Iudaeorum Alexandriae esset peteretur (*f*). Sed paullo post ea etiam Romae dissoluit Claudius. Et DIO (*g*) quidem, eum maioris periculi metu, conuentus illorum prohibuisse, et synagogas tantum occlusisse refert: alii aliud docent ACTVS APOSTOLICI (*h*), qui Iudaeos tum Roma pulsos docent. Quod etiam confirmat SVETONIVS (*i*), qui de Claudio; *Iudaeos, impulsore Chresto adsidue tumultuantes, Roma expulit*. Vbi quidem aliqui intelligunt Christianos, quos cum Iudaeis tum saepe numero confusos esse, iam a LIPSIO (*k*), PITHOEO (*l*), BARTHIO (*m*) aliisque est obseruatum. Sed nihil prohibet, quo minus Iudaeos ob Christianorum nouam religionem adsidue tumultuantes in mente habuerit SVETONIVS: partim quod id DIONIS narrationi egregie conuenit, partim quia Christianos a Claudio non esse expulsos, vel ex iis, quae postea sub Nerone contigerunt, satis constat. Sub extrema Neronis tempora, quamuis hostes iudicarentur Iudaei, adeoque illis procul dubio non permitterentur Romae esse, nedum ad sacra more patrio coire:

(b) Gronou. *l. c. p.* 6.
(c) Basnage *Hist. des Juifs liu.* VII. *chap.* VIII. §. VI. *et* VIII. *p.* 203. *et* 209. *Tom.* VII.
(d) Philo *adu.* Flaccum.
(e) Tacit. *Annal. lib.* II. *cap.* LXXXV. Ioseph. *Antiqu. Iud. lib.* XVIII. *cap. V.*
(f) Philo *de legat. ad* Caium *init.*
(g) Dio Cassius *lib.* LX. *pag.* 669.
(h) *Act.* XVIII. 2.
(i) Sueton. Claud. *cap.* XXV.
(k) Lips. *ad* Tacit. *Annal. lib.* XV.
(l) Pith. *Aduers. lib.* II. *cap.* II.
(m) Barth. *ad* Rutil. *Numant. itiner. lib.* I. *v.* 159.

coire: prioribus tamen annis tam crudelis imperii plures Iudaeos Romae vixisse, et libere religioni suae vacasse, non solum ex ACTIBVS APOSTOLICIS (n), verum etiam ex PERSIO (o) patet, qui Iudaeos natalem Herodis Romae mira sollemnitate celebrasse ait:

Herodis venere dies vnctaeque fenestra
Dispositae pinguem nebulam vomuere lucernae.

Postea tristiora successere tempora: sed tantum tamen abest, vt diuturnum fuerit Iudaeorum exsilium, vt postea vbique per imperium Romanum impune synagogas condiderint, et religionis caussa conuenerint. Quod et sub Christianis imperatoribus iis permissum, adeo, vt THEODOSIVS, ARCADIVS et HONORIVS (p) scribant anno CCCXCIII. *Iudaeorum sectam nulla lege prohibitam, satis constat. Vnde grauiter commouemur, interdictos quibusdam locis fuisse conuentus eorum.* Qualia etiam in aliis CODICIS THEODOSIANI legibus (q) passim leguntur.

§. XVIII.

Quamuis vero licita crederentur Iudaeorum collegia: durior tamen ea in re fuit Christianorum conditio, quorum sacri conuentus religionis caussa indicti, collegiis illicitis atque ἑταιρίαις accensiti sunt, ideoque grauiter inhibiti. Testis est PLINIVS (r), qui de Christianorum agapis ad Traianum referens: *Quibus peractis*, inquit, *morem sibi discedendi fuisse adfirmabant Christiani, rursusque coeundi ad capiendum cibum, promiscuum tamen et innoxium, quod ipsum facere desiisse post edictum meum, quo secundum mandata tua hetaerias esse vetueram.* Ἑταιρίαι scilicet apud Graecos vocabantur epulae a collegiis et corporibus religionis caussa institutae, quales apud Cretenses erant ἀνδρεῖα, apud Lacedaemonios συσσίτια, Neapoli φρατρίαι, Athenis κοινὰ ἐρανιστῶν et alia huius generis coepulonum collegia, quae seuere prohibuerant imperatores, ne forte seditionibus occasionem darent illa tot hominum conuenticula (s). Quum ergo Christiani singulis diebus solis coirent ad peragenda sacra, agapasque, id est conuiuia sobria et pia instituenda: facile in eam suspicionem inciderunt, ac si hetaerias facerent, iique conuentus et concaenationes ad rempublicam conturbandam pertinerent. Quod crimen quamuis accurate diluant TERTVLLIANVS (t) et ORIGENES (u): dici tamen non potest, quantam illud lanienam concitarit aduersus Christianos, et quot ecclesiae ob hetaerias illas mira crudelitate fuerint dissipatae.

In primis de conuentibus Christianorum.

§. XVIIII.

(n) Act. XXVIII. 19.
(o) Pers. *Satyr. V. v.* 180.
(p) L. 9. C. Theod. *de Iud. caelic. et Sam.*
(q) L. 12. L. 20. 21. *sequ. eod.*
(r) Plin. *lib.* X. *Epist.* XCVII.
(s) Plin. *lib.* X. *Epist.* XCIII.
(t) Tertullian. *Apol. cap.* XXXVIII. *p.* 30. *et cap.* XXXIX. *p.* 32.
(u) Origen. *adu.* Cels. *lib.* I. *pag.* 5.

§. XVIIII.

Collegiis inimicissimi fuerunt Claudius, Traianus, et sequentes Imperatores.

Iam vt ad collegia opificum tamquam e diuerticulo redeamus: dubium non est, quin ea insequentibus temporibus non temere reuiuiscere passi sint imperatores. Claudium enim denuo collegia a Caio instituta dissoluisse, auctor est DIO CASSIVS (x). Et de Traiano satis constat, eum seuerissime vetuisse hetaerias, neque passum vmquam, vt noua collegia vel Romae vel in prouinciis instituerentur. Nam eius non solum mandato, proposito edicto, hetaerias esse vetuerat PLINIVS, propraetor prouinciae Ponticae, consulari potestate (y): verum etiam quum ipse PLINIVS (z) Nicomediae collegium fabrum ad incendia coercenda instituere vellet, eamque rem magnopere commendaret imperatori: hic respondit (a): *Tibi quidem secundum exempla complurium, in mentem venit, posse collegium fabrorum apud Nicomedienses constitui: sed meminerimus, prouinciam istam et praecipue eas ciuitates ab eiusmodi factionibus esse vexatas. Quodcumque nomen ex quacumque caussa dederimus iis, qui in idem contracti fuerint, hetaeriae, quamuis breues, fient.* Aegre ergo Traianus permisit opificibus in collegium vel corpus coire, multo aegrius hetaerias facere. Quem morem etiam tenuisse videntur sequentes imperatores. Sane et diui fratres collegiorum licentiam inhibuerunt (b), et postea Seuerus Imperator (c). Vt adeo magis magisque videantur ex eo tempore exspirasse.

§. XX.

Quaedam tamen Collegia semper coeundi potestatem retinuere.

Neque tamen omnia collegia ex vrbe, Italia et prouinciis proscripsere Romani principes, sed quaedam diserte exceperunt, quibusdam singularibus sc. coeundi dederunt facultatem. Hinc MARCIANVS (d): *In summa autem nisi ex sc. auctoritate, vel Caesaris, collegium vel quodcumque tale corpus coierit, contra* sc. *et mandata et constitutiones collegium celebrat.* Et CAIVS (e): *Paucis admodum in caussis concessa sunt huiusmodi corpora, vt nec vectigalium publicorum sociis permissum est corpus habere, vel aurifodinarum, vel argentifodinarum et salinarum. Item collegia Romae certa sunt, quorum corpus* sc. *atque constitutionibus principalibus confirmatum est, veluti pistorum, et quorumdam aliorum, et nauiculariorum, qui et in prouinciis sunt.* Et hinc saepe in marmoribus vetustis gloriantur collegia et corpora, permissam sibi sc. esse coeundi facultatem. Sic apud GRVTERVM (f) occurrit:

COLLEGIVM DENDROPHORVM ROMAN.
QVIBVS EX S. C. COIRE LICET.

Alibi legimus (g):

MEN-

(x) Dio Cass. IX. *pag.* 669.
(y) Plin. *lib.* X. *Epist.* XCVII.
(z) Idem *ibid. Epist.* XLII.
(a) Traian. *ibid. Epist.* XLIII.
(b) L. I. §. 2. D. *de colleg. et corp.*
(c) *L.* 1. *pr. D. eod.*
(d) *L.* 3. §. 1. *D. eod.*
(e) *L.* 1. *pr. D. quod cuiuscumque vniu. nomine.*
(f) Gruter. *Inscript. p.* CLXXV. 8.
[g] Idem *ibid.*

MENSORIBVS MACH· QVIBVS EX S. C. COIRE LICET. Et iam supra ex LAZIO (*h*) vidimus lapidem, in quo occurrunt NEGOCIATORES VINARII ET OMNIA CORPORA LVGDVNI LICITE COEVNTIA. Ex quibus satis patet, numquam in Romano orbe collegia in vniuersum omnia legibus principum fuisse sublata.

§. XXI.

Quin tantum abest, vt vmquam penitus sint abolita, vt potius noua subinde Principum posteriorum indulgentia Romae aeque ac in prouinciis surrexerint. De Alexandro enim Seuero auctor est AEL. LAMPRIDIVS (*i*): *eum corpora constituisse omnium vinariorum lupinariorum, caligariorum et omnino omnium artium, hisque ex se defensores dedisse*. Nec dubium est, quin insequentes Imperatores Alexandrum sectati sint, et modo his modo illis artificibus coeundi concesserint libertatem. Sub Alexandri tempora iam XXXII. opificum corpora recenset TARRVNTENVS PATERNVS (*k*), qui Io. BERTRANDI (*l*) et Gv. GROTII (*m*) iudicio sub Commodi imperio floruit. Insequente saeculo XXX. nominat CONSTANTINVS (*n*), et ea quidem ab illis PATERNI diuersa. In hoc enim numero sunt *architecti*, *mulomedici*, *pictores*, *statuarii*, *marmorarii*, *lecticarii*, *clauicarii*, *quadratarii*, id est λιθοξόοι, qui marmora quadrabant, *structores*, *sculptores ligni*, *musarii*, qui musiua vel opera vermiculata efficiebant, de quibus singulari opere Io. CIAMPINVS (*o*): *deauratores*, *albini*, qui parietes incrustabant, *argentarii*, *barbaricarii*, qui opera phrygionata efficiebant, *diatretarii*, vasa aurea argentaque caelantes; *aerarii fusores*, *signarii*, sigilla facientes, *ferrarii*, *fabri tignarii*, *bracarii*, forsan *blatticarii*, sericum purpura tingentes, *aquae libratores*, *figuli*, *aurifices*, *vitriarii*, *plumarii*, *sartores* certarum vestium, *specularii*, *eborarii*, *pelliones*, *fullones*, *carpentarii*, *sculptores marmoris*: *dealbatores*, *cusores linarii*, *bractearii*, *aurum in lamellas attenuantes*, *intestinarii*, qui ornamenta aedium, quae intestina vocabant veteres, fabricabant, *tessellarii* aliique plures, de quibus omnibus accurate suo more GVIDO PANCIROLLVS (*p*). Quum ergo praeter haec tot alia artificum opificumque collegia ex marmoribus iam supra collegerim: facile est ad intelligendum, quanta eorum vbique fuerit copia. Ea vero ad extrema imperii tempora durasse, satis docent SYMMACHI epistolae (*q*), CODEX vterque, THEODOSIANVS et IVSTINIANEVS quin hodiernae Romae municipiorumque Italiae consuetudines, vti iam ab aliis est ostensum.

Quin et noua subinde instituta sunt indulgentia principum.

§.XXII.

[h] Laz. *de Rep. Rom. lib.* XII. *cap.* IV. *p.* 900.
[i] Ael. Lamprid. Alex. Seuer. *cap.* XXXIII.
[k] *L.* 6. *D. de iure immunit.*
[l] Bertrand. *de Iurisper. lib.* I. *cap.* XXXII. *p.* 166.
[m] Gu. Grot. *Vit. iurecons.* l. II. c. XI. §. IV. *p.* 166.
[n] L. 2. C. Theod. *de excus. artif.*
[o] Io. Ciampin. *de oper. musiu.*
[p] Guido Pancirol. *Adpend. ad Notit. imp. occid. pag.* 21. *sequ.*
[q] Symmach. *lib.* X. *Epist.* XXVII. *et* XLII.

§. XXII.

Collegia ergo vel licita vel illicita. Illicitorum poenae.

Iam ex his, quae diximus, satis adparet, Romae collegia alia licita, alia illicita fuisse. Licita habebantur, quibus ex SC. vel concessione principis coire licebat. Reliqua illicita credebantur. Quicumque illicitum collegium vsurpabant, VLPIANO teste (r), *ea poena tenebantur, qua teneri constat eos, qui hominibus armatis, loca publica vel templa occupasse iudicati sunt*. Haec vero poena non alia est, quam legis Iuliae de maiestate, siquidem auctore VLPIANO (s), maiestatis crimine tenetur etiam is, *cuius opera, dolo malo, consilium initum est, quo armati homines conueniant aduersus rempublicam, locaue occupentur, vel templa, quoue coetus conuentusque fiat, hominesue ad seditionem conuocentur*. Huius vero criminis poena olim erat aquae et ignis interdictio, postea vero humiliores bestiis obiiciebantur, vel viui exurebantur, honestiores capite puniebantur, vti de suis temporibus testatur PAVLLVS ICtus (t). Quum vero hoc animaduertendi ius intra vrbem et centesimum ab vrbe lapidem, penes praefectum vrbis esset (u): etiam ii, qui illicitum collegium coiisse dicebantur, apud praefectum vrbi accusandi erant, ex constitutione SEVERI (x). Vt adeo satis dura fuerit huius extraordinarii criminis poena.

§. XXIII.

In licitis quinam recipi potuerint?

Quod ad licita attinet collegia, in ea recipi poterant omnes, qui illi professioni vel artificio dabant operam. Quin et alii admittebantur religionis caussa, et de his intelligendus. VLPIANVS (y): *Religionis caussa coire non prohibentur, dum tamen per hoc non fiat contra SC. quo illicita collegia arcentur*. Nec serui excludebantur collegiis tenuiorum, dum sciente ac volente domino nomina dederint. Si quos enim curatores, imprudente aut inuito domino recepissent, in singulos homines poena centum aureorum tenebantur (z). Exemplum sane huius rei non vnum in vetustis marmoribus exstat. Notum est CAPVLATORVM COLLEGIVM, in vrbe aeque ac prouinciis celeberrimum. Romae enim, regione vrbis III. recensetur SCHOLA CAPVLATORVM (a). Et in aliis monimentis occurrunt CAPLATORES TIBVRTES (b), et CAPLATORES MVNICIPII ASCVLI (c). Capulatores vero vocatos, qui torcularibus vino oleoque exprimendo, et in fictilia labra doliaque defundendo praeerant, ex CATONE (d), COLVMELLA (e) et PLINIO (f), satis constat. Et tamen huic capulatorum vel caplatorum

[r] L. 2. D. *de colleg. et corp.*
[s] L. 1. §. 1. D. *ad L. Iul. de maiest.*
[t] Paull. *recept. sent. lib. V. Tit.* XXIX. §. 1.
[u] Vlp. L. 1. §. 4. D. *de offic. praef. vrb.*
[x] Idem L. 1. §. 14. D. *eod.*
[y] Idem L. 1. §. 1. D. *de colleg. et corp.*
[z] L. 3. §. 2. D. *de coll. et corp.*
(a) Guid. Panciroll. *Notit. imp. occid.* p. 3. et 165.
(b) Gruter. *Inscript.* p. CIↃLVIII. 7.
(c) Idem p. CCCCXLIV. 1.
(d) Cato *de re rust. cap.* LXVI. *sequ.*
(e) Colum. *de re rust. lib.* XII. *cap.* L.
(f) Plinii *Hist. Nat. lib.* XV. *c.* VI.

torum collegio etiam seruos interfuisse, vel ex Romana inscriptione (g), in qua SERVVS DOLEARIVS laudatur, et habitu seruili eiusmodi hominum apud REINESIVM (h) et ARINGHIVM (i) constat.

§. XXIV.

Neque tamen deerant, quos collegiis et corporibus etiam licitis arcendos existimabant Romani. Ecce enim milites nec in castris collegia vel corpora constituere, nec in vrbibus et municipiis iisdem nomina dare poterant. Prius MARCIANVS (k) docet, dum scribit: *Mandatis principalibus praecipitur praesidibus prouinciarum, ne patiantur esse sodalitia, neue milites collegia in castris habeant.* De posteriore nos VLPIANVS (l) monet, qui *sub praetextu religionis, vel sub specie soluendi voti, coetus illicitos ne a veteranis quidem tentari oportere*, ait. Caussa non solum ea fuisse videtur, quae ab aliis muneribus negotiisque ciuilibus milites remouet, ne scilicet a militia et signis abstrahantur, vel (m), vt PAVLLVS APOSTOLVS (n) rem eloquitur, *ἵνα τῷ στρατολογήσαντι ἀρέσῃ*: sed ne hoc praetextu fierent coitiones castrenses, et seditiones militares, quibus nihil excogitari potest reipublicae perniciosius. Licebat tamen militibus, vt idem MARCIANVS (o) ait, tenuioribus collegiis *stipem menstruam conferre, dum tamen semel in mense coirent; ne sub praetextu huiusmodi collegium illicitum coiret.* Inter collegiorum scilicet priuilegia, ceu ex IOSEPHO (p) patet, erat etiam *τὸ χρήματα συνεισφέρειν*, *collatio stipis*, quae epularum publicarum caussa fiebat. Quamuis ergo secundum regulam non permissum esset militibus, collegiis accedere: paullo post tamen accessit huic regulae exceptio, permissum hoc illis iri, si collegio tenuiorum accederent, stipemque conferrent, nec saepius, quam semel singulis mensibus, epularentur. Sed quaenam illa *collegia tenuiorum*, quorum bis meminit MARCIANVS (q)? Vtrum forsan viliorum artium et opificorum? an minus opulentorum? Neutrum arbitror. Faecem enim vrbium, et vltimam illam colluuiem omnium maxime ad seditiones procliuem esse, nemo ignorat. Cur igitur Imperatores militibus permittere maluissent, vt vilissimorum, quam lautiorum hominum, sodalitiis accederent? Existimo itaque, *collegia tenuiorum* esse minus frequentia, in quibus pauci tantum coirent, quemadmodum et corpus, mole paruum, tenue dicitur. His sane etiam serui ac milites nomina dare, ac stipem conferre sine periculo reipubl. poterant, siquidem, orto tumultu, pauci turbulenti homines facile coerceri cogique in ordinem poterant. Quinam illis exclusi?

(g) Grut. *Inscript.* p. IↃXXXIII. 1.
(h) Reines. *Inscr. Class.* XI. 62.
(i) Aringh. *Rom. subterr. lib.* III. *cap.* XXXVII. *p.* 377.
(k) *L. 1. pr. D. de colleg. et corp.*
(l) *L. 2. D. de extraord. crim.*
(m) *L. 4. C. Qui dare tut. vel curat.*
(n) 2. *Tim.* II. 4.
(o) *L. 1. pr. D. de coll. et corp.*
(p) Ioseph. *Antiqu.* Iud. *lib.* XIV. *cap.* XVII.
(q) *L. 1. pr. et* §. 2. *D. de coll. et corp.*

§. XXV.

An licuerit pluribus collegiis interesse?

Deinde id quoque obseruandum erat iure Romano, ne quis pluribus, quam vni collegio accederet. Ita enim diuos fratres rescripsisse, ait MARCIANVS (r). Ratio huius legis eadem fuisse videtur, quae ipsa collegia reddebat odiosa. Homines enim, qui plura collegia habebant, non poterant non sempiterna propemodum crapula torpere, quum singula singulis saltim mensibus coirent. Fieri non poterat, quin inhiarent alienis, qui sua prodegissent. Quare quum suspectam hanc collegiorum ambitionem haberent principes: lata lege, vnum pluribus collegiis interesse vetuerunt. Si quis vero in duobus esset, rescripserunt, *eligere eum oportere, in quo magis esse vellet, accepturum ex eo collegio, a quo recessisset, id quod ei competeret ex ratione, quae communis fuit*. Eo magis vero iustum videbatur, eum, qui e iusto et licito collegio discederet, pecunias recipere, quia et illis, qui collegiis illicitis interfuerant, iis dissolutis, *permittebatur, pecunias communes, si quas habebant, diuidere, pecuniamque partiri*, vt denuo scribit MARCIANVS (s), quem ita intelligo hanc discessionem licuisse statim, postquam illiusmodi collegium, principum decreto, fuerit abolitum. Si enim postea quis collegium illicitum vsurpasset: non amplius locum habebat discessio haec, et pecuniae collatitiae partitio, sed tunc collegae criminis maiestatis tenebantur, poenaque adficiebantur, quam paullo ante ex VLPIANO descripsimus.

§. XXVI.

Collegia vniuersitates et quasi respublicas constituebant, et hinc iuribus minorum vtebantur.

Caeterum collegia licita, et ab imperatoribus firmata, gaudebant iuribus et priuilegiis, quae vna fasce complecti iuuabit. Sic primo iis licebat ex ipsis XII. tabulis, pactionem, quam vellent, sibi ferre, dum ne quid ex publica lege corrumperent (t). Poterant ergo condere statuta, dum ne illa legibus repugnarent. Licebat etiam coire, et de rebus communibus consulere in medium, et deinde decreta condere, quae fere cum SCtis coueniebant, quod ad formam attinet. Aetatem enim tulit marmor vetustum, apud GRVTERVM (u) et PANCIROLLVM (x), in quo hoc collegii decretum legimus.

IMP. CÆS. M. AVRELIO ANTONINO AVG. PIO
FELICE VIM PETRONIO PEPTIMIANO COS.
X. KAL. APRIL. IN TEMPLO COLLEGI
FABRVM ET CENTONARIORVM REGIENSIVM.
QVOD REFERENTIBVS P. SAENIO MARCELLINO ET C.
AVFIDIO DIALOGO QVAESTORIBVS
V. F. (y)

IVS-

(r) *L. 1. §. 2. D. eod.*
(s) *L. 3. p. D. eod.*
(t) *L. 4. D. eod.*
(u) Gruter. *Inscr. p. CI. 1.*
(x) Guid. Pancirol. *Adpend. ad Notit. Imp. occident. p. 23.*
(y) *Id est: verba fecerunt.*

IVSSILIVM IVLIANVM VIRVM ET VITA ET MODESTIA ET INGENITA VERECVNDIA ORNATVM ET LIBERALEM OPORTERE COLLEGI NOSTRI PATRONVM COOPTARI VT SIT CETERIS EXEMPLO IVDICI NOSTRI TESTIMONIVM.

Q. F. P. D. E. R. I. C. (z)

SALVBRI CONSILIO TAM HONESTA RELATIONE A QVAESTORIB. ET MAGISTRIS COLLEGI NOSTRI FACTAM ET SINGVLI ET VNIVERSI SENTIMVS ET IDEO EXCVSANDVM POTIVS HONESTO VIRO IVLIANO HVIVS TARDAE COGITATIONIS NOSTRAE NECESSITAT. PETENDVMQVE AB EO LIBENTER SVSCIPIAT COLLEGI N. PATRONAL. HONOREM TABVLAMQVE AEREAM CVM INSCRIPTIONE HVIVS DECRE. N. DOMO EIVS PONI CENSVERVNT.

Ex hoc quantiuis pretii monimento satis elucet, veluti reip. speciem hoc quamdam prae se tulisse isthaec collegia. Ad exemplum sane reip., teste CAIO (*a*), *habebant res communes*, *arcamque communem*, habebant quaestores, magistro quinquennales, procuratores, qui veluti magistratuum loco erant. Hi referebant ad collegium, non secus ac consules ad senatum. Singuli porro collegae dicebant sententiam, et quod plurimorum suffragiis fuerat comprobatum, decreti nomine veniebat. Quin et aeneis tabulis decreta sua incidebant, et publice legenda proponebant, sicuti olim SC. Quemadmodum porro vniuersitates, municipia, oppida per syndicos litigabant: ita et collegia singula, teste CAIO (*b*) *habebant syndicum vel actorem*, *per quem*, *tamquam in republica*, *quod communiter agi fierique oporteat*, *ageretur*, *fieret*. Quemadmodum ergo non est dubium, quin vniuersitates fuerint collegia et corpora: ita eadem, vniuersitatum instar, iure minorum vsa esse, adeoque in integrum restitui potuisse, verosimile est (*c*). Vnde nec dubitari potest, quin si pecuniam mutuam acceperint administratores, speciali mandato haud instructi: versio in rem collegii probanda fuerit a creditoribus (*d*). Ratio enim ob quam ciuitatibus ac rebuspublicis haec minorum iura indulserunt, etiam reliquis vniuersitatibus ac collegiis quadrat, quippe quae, non secus ac ciuitates, perpetuae subsunt aliorum administrationi.

§. XXVII.

Ex eodem principio leges veteres collegia ad hereditates non admittebant, quia erant personae incertae. *Incerta autem persona heres institui non poterat*, *quoniam certum consilium esse debet testantis*, vti loqui- An iure antiquo heredes institui, fideicom-

(z) *Legendum*: *Quid fieri placeret*, *de ea re ita censuerunt*.

(a) *L. 1. D. quod cuiuscumque vniu. nomine*.

(b) *L. ead. D. eodem*.

(c) *L. 3. C. de iure reip. L. 4. C. ex quib. causs. mai. rest.*

(d) *L. 27. D. de reb. credit.*

missa et legata capere potuerint? loquitur VLPIANVS (e), qui etiam statim addit: *Nec municipia nec municipes heredes institui possunt, quoniam incertum corpus est, vt neque cernere vniuersi, neque pro libito pro herede gerere possint, vt heredes fiant*. Ratio ergo huius antiqui iuris repetenda est a sollemnitate cretionis. Haec tamquam actus legitimus non admittebat procuratorem (f). Ciuitates autem et municipia non potuissent cernere, nisi per syndicum. Quod sane non magis ciuitatibus licebat, quam pupillis, pro quibus ne quidem tutores hereditatem cernere et adire poterant (g). Quae omnia ita sunt comparata, vt non minus ad collegia, quam ciuitates et municipia possint adplicari. Ceterum hoc ius sub Traiano adhuc inconcussum fuit, sub quo scribit PLINIVS (h): *Nec heredem institui, nec praecipere posse rempublicam, constat*. Vnde simul liquet, rempublicam nec legata nec fideicommissa capere potuisse, quum tamen hic nulla obstaret cretionis sollemnitas, quod et obseruauit VLPIANVS (i).

§. XXIIX.

Quid ea in re legibus nouis sensim immutatum sit? Sed paullatim aliquid remissum a pristina illa subtilitate. Nam primo aliquot sc. prodierunt, quibus concessum, vt municipia a libertis institui possent (k). Deinde de fideicommissis, municipiis relinquendis, prodiit senatusconsultum Apronianum sub Hadriano, anno erae vulgaris vel CXVII. vel CXXIII. Vterque enim in fastis praefert Apronianum Cos. Quamuis enim CVIACIVS (l) id sc. sub Marco demum conditum malit: rem tamen conficit testimonium ex *L. 27. pr. D. ad* sc. *Trebell.* vbi iam Iulianus huius iuris meminit, qui sub Hadriano scripsit. Ex eo ergo tempore non desunt exempla integrorum praediorum, vrbibus legatorum (m). Quum vero ea sc. de solis ciuitatibus loquerentur: ad alias quoque vniuersitates illa protulit Marcus Imp. qui et vicis suis hoc ius legata capiendi rescripto dedit (n), et postea illud etiam ad collegia protulit. Qua de re PAVLLVS (o): *Quum senatus, temporibus diui Marci, permiserit collegiis legare, nulla dubitatio est, quod, si corpori, cui licet coire, legatum sit, debeatur*. Plura eam in rem dixere MERILLIVS (p), SCHVLTINGIVS (q) et GVNDLINGIVS (r). Quemadmodum porro certi iuris erat, eis mortis caussa recte donari, qui legata capere possint (s): ita nemo dubitabat, quin et collegiis mortis caussa donari possit. Denique omnem subtilitatem abliturus Leo Imp. (t) omni genere

(e) Vlpian. *Fragm. Tit.* XXII. §. V. *sequ.*
(f) *L. 90. pr. D. de acquir. hered.*
(g) *L. 4. et 5. C. de iure delib.*
(h) Plin. *lib. V. Epist.* VII.
(i) Vlpian. *ibid.*
(k) Idem *ibid.* L. 1. *D. de libert. municip.*
(l) Cuiac. *ad* Vlpian. *Fragm. l. c.*
(m) *L. 101. D. de legat. III.*
[n] *L. 73. §. 1. D. de legat. 1.*
[o] *L. 20. D. de reb. dub.*
[p] Merill. Variant. ex Cuiac. *lib.* II. *cap.* XIV.
[q] Schulting. *Iurispr. antiqu. Anteiustin. p. 659.*
[r] Gundling. *diss. de principe herede. cap.* II. §. IV.
[s] *L. 9. D. de mort. causs. don.*
[t] *L. 12. C. de hered. inst.*

nere vltimae voluntatis bona etiam in collegia transferri permisit. Ad exceptiones pertinet, quod Iudaeorum collegio, licito tamen ante ea tempora, istud priuilegium ademit Antoninus Caracalla, qui ad A. Claudium Tryphoninum rescripsit (u): *Quod Cornelia Saluia vniuersitati Iudaeorum, qui in Antiochensium ciuitate constituti sunt, leganit, peti non potest*.

§. XXIX.

Variae collegiorum immunitates.

Denique et immunitatibus quibusdam gaudebant collegia, verum non tam iure suo, quam priuilegio principum. Plura enim, quae a necessitate, munera subeundi, libera erant, recenset TARRVNTENVS PATERNVS (x), aliaque addit CONSTANTINVS (y). Sic corpori inprimis mensorum frumenti iuxta annonam vrbis, id priuilegium tributum ait PAVLLVS (z), vt ab oneribus etiam patrimonialibus vacationem haberent, quo tamen in prouinciis non gaudebant mensores. Sed et *porcinarios vrbis aeternae, quum peruigilem laborem P. R. commodis exhiberent, sordidis muneribus liberatos legimus* priuilegio VALENTINIANI, Theodosii et Arcadii augustorum (a). Ceterum priuilegia haec erant varia, veluti: ne quid nouum, id est, nouam collationem sustinerent (b), nec ad militiam cogerentur, nisi ad murorum et portarum custodiam (c), nec famis tempore vrbe expellerentur (d). Sed quum haec iura non omnibus indulta fuisse, satis adpareat, iis iam haud immorabimur.

§. XXX.

Earumque caussae.

Magis ad rem faciet, si in caussas, cur posteriores Imperatores tam multa collegiis permiserint, inquiramus, maxime quum supra animaduersum sit, anteriores imperatores eorum caussa male cupiuisse. Scilicet quum parum honorata esset opificum conditio, multi aufugiebant Roma, et in prouincias se conferebant, vbi benignius habebantur. Hinc tot priuilegiis alliciendi erant, vt Romam redirent. Quin quum priuilegia atque immunitates non sufficerent sistendae huic fugae, cogi opifices iusserunt imperatores, vt Romam reuerterentur. Quo pertinet constitutio Honorii et Theodosii augustorum (e), ex tribus aliis conflata (f), qua cautum legimus, *vt cura rectorum prouinciarum corporati vrbis Romae, qui in peregrina transgressi sint, redire cogerentur, vt seruire possint functionibus, quas imposuerit antiqua sollemnitas*. Qua lege in primis tunc opus erat, quum ob Gothicam, sub Alarico et Ataulpho, vrbis vastationem plu-

(u) *L.* 1. *C. de Iud.*
(x) *L. 6. de iur. immun.*
(y) L. 1. C. Theod. *de excus. artif.*
(z) *L.* 10. §. 1. *D. de vacat. et excus. mun.*
(a) L. 1. *C. de suariis.*
(b) *L.* 1. *C. de priuileg. corp.*
(c) *Nouella* XLIII.
(d) Gothofr. *ad* L. 2. C. Theod. *de priu. corp.* L. XIV. *Titulo* II.
(e) L. 1. *C. de priuil. corp. lib.* XI. *Tit.* XIV.
(f) *L.* 2. 3. 4. C. Theod. *eod. lib.* XIV. *Tit.* II.

plures in orientem, Aegyptum et Africam fugissent, ceu erudite demonstrauit GOTHOFREDVS (g). Sed quum iam ad haec extrema reipubl. tempora peruentum sit, hic quidem merito, signo receptui dato, ad collegiorum in Germania originem et iura progredimur.

(g) Gothofr. *ad* L. 4. C. Theod. *eod. pag.* 194. *Tom. V.*

C A P. II.

DE COLLEGIORVM IN GERMANIA ORIGINE ET IVRIBVS.

§. I. Germani in constituendis collegiis Romanos imitati. §. II. Antiqui Germani sine vrbibus et oppidis degere. §. III. Hinc nec commercia et opificia inter eos floruerunt. §. IV. Conficiendis rebus necessariis soli tum vacabant serui. §. V. Quod et Francorum sequentiumque Imperatorum Germ. aeuo factum. §. VI. Etiam in ipsis vrbibus. §. VII. Mutatio a saeculo XI. facta. §. VIII. Vrbes pleraeque consules et senatum, exemplo Italorum, sibi constituerunt. §. IX. Inde natae sunt tribus vel collegia. §. X. Imperatores et principes his collegiis maxime aduersabantur. §. XI. Effectus harum tribuum fuere variae turbae in ciuitatibus. §. XII. Origo litterarum natalitiarum. §. XIII. Cur spurii non admittantur? §. XIV. Cur quorumdam opificum filiis nefas fuit opificia addiscere? §. XV. Ex quo iure definiendae collegiorum controuersiae. §. XVI. Collegia apud nos vel licita, vel illicita. §. XVII. Eorum administratio et res communes. §. XVIII. Ea gaudent iuribus vniuersitatum. §. XIX. Contractus et delicta illorum. §. XX. Eorumdem dissolutio et separatio. §. XXI. Conclusio exercitationis.

§. I.

Germani in constituendis collegiis Romanos imitati.

SI vlla in re Germani vetera Romanorum instituta adoptarunt, factum id certe in collegiis et corporibus opificum instituendis. Romana enim hic esse omnia, is demum deprehendet, qui et originem eorum apud Germanos expenderit paullo accuratius, et leges atque instituta cum Romanis contenderit. Quod quum a nemine satis diligenter factum esse animaduertam, licebit nobis in vacuam venire possessionem, et per veterum annalium monimenta liberius exspaciari.

§. II.

§. II.

TACITI aeuo nullas in Germania magna vrbes, nulla munitiora fuisse oppida, comperio. Diserte enim hic auctor rerum Germanicarum peritissimus (h): *Nullas*, inquit, *Germanorum populis vrbes habitari, satis notum est: ne pati quidem inter se iunctas sedes*. Et sane maiores nostri nulla opum cupidine, nullo luxu, rudi tecti vellere, et cibo simpliciore, lacte, caseo, agrestibus pomis, recente fera contenti, vitam omnem in studio rei militaris transigebant. Eoque commodius tum fuit discretis ac seiunctis penatibus habitare, vt fons aliquis, vt campus, vt nemus maxime delectabat, quo minus ita quidquam possent suae desiderare beatitati. Hinc quamuis PTOLEMAEVS (i) nonaginta quatuor vrbes recenseat in Germania, in quibus quaedam, hodierno more, in *burgum* finiunt, veluti *Laciburgum*, *Asciburgum*: facile tamen patet, *πόλεις* illas non nisi vicos fuisse. Nam et CAESAR (k) Sueuis et Vbiis tribuit *oppida*, quae Graecus metaphrastes *τὰς πόλεις* vocare non dubitat. Et HERODIANVS (l), vbi Germanorum vicos a Maximino direptos exustosque refert, statim addit: *εὐμαρέστατα γὰρ τὸ πῦρ ἐπινέμεται τάς τε πόλεις αὐτῶν, ἃς ἔχουσι, καὶ τὰς οἰκήσεις ἁπάσας*. *Sunt autem vrbes eorum aedificiaque omnia maxime incendiis obnoxia*. Vbi manifesto *πόλεις* vocat, quas antecedente periodo vocarat *κώμας*, dum scripserat: *τὰς δὲ κώμας ἐμπιπρὰς διαρπάζειν ἐδίδου τῷ στρατῷ*. *Vicos incendendos diripiendosque militibus tradidit*. Tantum ergo abest, vt vrbes condiderint Germani, vt quarto adhuc saeculo *oppida*, *tamquam circumdata retibus lustra*, *declinarint*, teste locupletissimo AMMIANO MARCELLINO (m).

Antiqui Germani sine vrbibus et oppidis degere.

§. III.

Inde vero facile patet, nullum tunc mercaturae peregrinae in Germania fuisse locum, vilia tantum et obuia petentibus maioribus nostris. Multo magis ergo exsulasse opificia, credibile est, luxuriae, aut vitae certe mollioris instrumenta. Quatuor scilicet erant hominum ordines, nobilium, ingenuorum, libertinorum, seruorum (n). Nobiles reipublicae domi forisque praeerant. Ingenui bellis et venationibus vacabant (o), negotiis domesticis feminarum turbae et infirmissimo cuique delegatis. Libertini non multum supra seruos erant, adeoque cum illis agriculturae reique pecuariae dabant operam, hominibus propriis, rusticisque hodiernis simillimi. Quintum hominum genus, oppidanorum puta, quod mercatura opificiisque atque artibus manuariis viuit, vetus illa liberaque Germania, non minus ac ipsas vrbes, ignorabat.

Commercia et opificia inter Germanos non floruerunt.

§. IV.

(h) Tacit. *de morib. Germ. cap.* XVI.
[i] Ptolem. *Geogr. lib.* II.
[k] Caesar *de bello Gall. lib.* IV. *cap.* XIX. *et lib.* VI. *cap.* X.
[l] Herodian. *Histor. lib.* VII. *cap.* II.
[m] Amm. Marcell. *lib.* XVI. *c.* III.
[n] Tacit. *de morib. Germ. cap.* XXV.
[o] Idem *cap.* XV.

§. IV.

Conficiendis rebus necessariis soli vacabant serui.

Quum tamen opificiis quibusdam omnino carere non possit respublica, nec maiores nostri in plaustris, sed in aedibus vixerint, nec nudi sed armati et vestiti incesserint, instrumentisque vsi rusticis, atque vtensilibus variis: nemo dubitauerit, quin in Germania quoque fuerint, qui tractarent fabrilia, vestes consuerent, aratra, arma, ollas, reliquamque supellectilem conficerent. Sed caue eos opifices in vrbibus, collegiisque quaeras, aut tales tibi concipias, qui transactis tirocinii annis, et edito artis specimine, in corpus aliquod fuerint cooptati. Vt cuique seruo vel rustico erat artis fiducia, ita eiusmodi negotiis vacabat horis subcesiuis. Auctor sane est TACITVS (*p*), *seruos praeter modum frumenti et pecoris, etiam* VESTES *dominis praestitisse*. Has ergo a rusticis ipsis consutas esse, facile est ad intelligendum.

§. V.

Hoc Francorum sequentiumque Imperatorum Germ. aeuo factum.

Et ita se res habuit etiam insequentibus saeculis. Quamuis enim sub Francorum regibus hinc inde exsurgerent vrbes ampliores, maxime vbi reges, duces, episcopi, sedes collocauerant: quamuis etiam in tanta hominum adfluentia quibusdam locis florerent emporia, qualia sunt *Bardenvvich*, *Schesla*, *Magadoburg*, *Episfurt*, *Forchheim*, *Breemberg*, *Raginisburg*, *Lauriacum*, quarum in CAPITVLARIBVS CAROLINIS (*q*) fit mentio: vrbes tamen illae, si a paucis discesseris, non aliis, quam seruilis ac libertinae conditionis hominibus, habitabantur. Sic Erfurtum, quam, emporiis admunerat CAROLVS, BONIFACIVS (*r*) in litteris ad Zachariam Papam, vocat *locum, qui dicitur Erphesfurt, qui fuit iam olim vrbs* PAGANORVM RVSTICORVM. Nec ignota sunt diplomata, quibus integris, ciuitatibus *ius mortuarii* remissum (*s*); vel quibus manumissae sunt integrae ciuitatum vniuersitates (*t*). Quae sane iudicio sunt, etiam in vrbes tunc maxime confluxisse seruorum libertinorumque colluuiem.

§. VI.

Etiam in ipsis vrbibus.

Quamuis ergo non dubitem, quin ab eo tempore in vrbibus quoque maxime floruerint opificia: ea tamen non nisi a seruis culta existimo. Sane inter Francorum ministeriales, id est seruos, in variis monimentis occurrunt *argentarii* (*u*), *aurifices* (*x*), *carpentarii* (*y*), *fabri*, (*z*), *sartores* (*a*), *sutores* (*b*), aliisque opifices. Et quamuis sub Henrico I., vrbium per Saxoniam conditore, alia esse coeperit oppidano-

[p] Tacit. *ibid. cap.* XXV.
[q] Capitul. *ann.* Iocccv. *n.* VII. *p.* 425.
[r] Othilo *Vit.* Bonifac. *lib.* II. c. II.
[s] Lehm. *Chron. Spir. lib.* IV. *cap.* XXII.
[t] Meibom. *Script. rer. Germ. Tom.* III. *p.* 205.
[u] *Lex Burg. Tit.* XXI. §. II.
(x) *Lex* Burg. *ibid.*
(y) *Lex* Salica *Tit.* XI. §. *V.*
(z) *Lex* Burg. *Tit.* XXI. §. II.
(a) *Ibidem*.
(b) *Ibidem*.

danorum conditio, conuentibus nundinis, conuiuiis plerisque in vrbes et oppida translaticis (c): fuere tamen et mercatores et opifices adhuc glebae adscripti, obnoxiique dominis. Sic in diplomatibus Ottonis M. apud HVNDIVM (d) mentio fit *aureariorum*, *bunneariorum*, *clidelariorum*, *mercatorum*, qui omnes erant seruilis conditionis. Et in vita Gebhardi, Episcopi Constantiensis (e) legimus, *eum seruos optimos quosque elegisse, et ex eis coquos, pistores, caupones, fullones, sutores, hortulanos, carpentarios, et* SINGVLARVM ARTIVM MAGISTROS *constituisse, eisque concessisse priuilegia, vt quum quis praesentium, vel eorum successorum, qui de progenie illorum esset, moreretur, exuuiae de iis non sumerentur, sed heredes relictam hereditatem possiderent. Si vero de alia progenie aliquis successisset, ab hoc donatiuo alienus esset.* Ita diutissime opificia in seruorum casis delituerunt, quamuis variis priuilegiis subinde ornarentur a principibus. Et inde reddi potuerit ratio, cur ex antiquissimorum opificiorum instituto boeti non vocentur *Gesellen* sed *Knechte*. Noti enim sunt *Schuh Knechte*, *Becker-Knechte*, *Fleischer-Knechte Muhl-Knappen*, ceteri.

§. VII.

Mutatio a saeculo XI. facta.

Enimuero a saeculo XI. alia coepit esse rerum facies. Nam quum ab eo tempore plures vrbes opibus commerciisque florerent, et comitum, scultetorum aduocatorumque, quibus ab initio suberant, imperium sensim excuterent: coeperunt primo collegia senatoria, consules, magistratusque, Italorum exemplo, constituere: deinde opificum celebriorum collegia eorumdem aemulatione, erigere, ac denique plerisque locis ingenuos, seu patricios, senatu eiicere, plebique vindicare vrbanas respublicas. Omnia haec ex annalibus demonstrare operae fuerit pretium.

§. VIII.

Vrbes pleraeque consules et senatum, exemplo Italorum, sibi constituerunt.

Et primo quidem consulum et senatorum, non nisi a saeculo X. fieri mentionem, certissimum est. Auctor quidem est ALCVINVS apud CANISIVM, Carolum M. Aquisgranum Romae ad exemplum instituisse, *foroque*, SENATV, *arce, theatro, atriis et aeterni regis templo, thermis insuper vel balneis ornasse*. Sed id quidem singulare, nec in exemplum tractum fuit. Idem dicendum de Salsa, vel Seltia, Alsatiae oppido, vbi ODILO CLVNIACENSIS (f) ab Adelheide Ottonis M. vidua, *vrbem factam*, ait, *sub* LIBERTATE ROMANA. Nam in quonam constiterit illa Romana libertas, parum constat. Ast a saeculo XI. frequentissima consulum et senatorum occurrunt vestigia. Bremenses iam saeculo XII. ineunte, paruisse proconsulibus et consulibus, didici ex diplomate Henrici V. Imp. (g), quamuis id non vbique genuinum vi-

(c) Witichind. *Annal. lib.* I. *p.* 603.

(d) Hund. *Metrop. Salisb. Tom.* I. *p.* 227. *et Tom.* II. *pag.* 372. *sequ.*

(e) Pistor. *Script. rer. Germ. Tom.* II. *pag.* 655.

(f) Odilo *Vit.* Adelheidis *lib.* I. *cap.* VII. *p.* 265. *apud* Leibnit. *Tom.* I.

(g) *Assertio Libertat. Bremens. p.* 357.

videatur, maxime quum in illo et ſtatuae Rolandi fiat mentio. Certioris fidei eſt diploma Philippi Regis, Spirenſibus conceſſum (*h*), ex quo patet, iam tempore Henrici V. Imp., cuius ille diploma confirmat, Spirae floruiſſe collegium ſenatorium, vel, vti tum loquebantur, *ordinem proconſulum et conſulum*. Ceterum hoc inſtitutum ſenſim imitatae ſunt vrbes aliae, poſt alias. Bernatenſibus Fridericus II. Imp. poteſtatem feciſſe dicitur, ſenatum, ſuo arbitrio, conſtituendi (*i*). Erfurti anno CIↃ CCLI. ſenatum coire coepiſſe, ex monimentis tradit GVDENVS (*k*). Eodem circiter tempore a Conrado, vltimo Sueuorum duce, ciues Auguſtanos ſe ſuaque in libertatem vindicaſſe, ex eoque tempore ipſos ſibi ex ſuis municipibus ingenuis proprium ſenatum elegiſſe, perhibent (*l*). Quin anno demum CIↃCCCXLVI. Vlmenſes conſules ſibi ac tribunos plebis conſtituere coepiſſe, relatum legimus (*m*). Quum ergo ſaeculo X. Italicas ciuitates primum collegia ſenatoria inſtituere, iiſque, veterum Romanorum exemplo, conſules praeficere coeperint, vti recte animaduertit CAROLVS SIGONIVS (*n*): non abs re inde collegit BEATVS RHENANVS (*o*), hoc inſtitutum ſenſim etiam Germanicas ciuitates eſſe imitatas. Vnde hodie vix eſt Germaniae oppidum, in quo non conſules et ſenatores, vel, vt medio aeuo vocabantur, *proconſules et conſules* olim e nobilioribus ciuitatum familiis, hodie plerumque ex promiſcua plebe lecti, ſenatum vel conſilium publicum conſtituant.

§. IX.

Inde natae ſunt tribus vel collegia.

Quum ſemel Italos imitari coepiſſent Germani: nihil erat facilius, quam vt et collegia opificum, eorumdem exemplo, in vrbibus paſſim erigerent. Idque eo facilius fieri poterat, poſtquam pleraeque vrbes, opibus auctae ciues non niſi liberos et ſeruitutis nexu ſolutos adoptarent. Nam quum antea, vbi ſupra obſeruauimus, non niſi ſeruilis et libertinae conditionis homines in vrbibus artibus opificiiſque vacarent: poſteriore aeuo ſuppetunt exempla, quod integrae ciuitates manumiſſae et libertate plena frui iuſſae ſunt, ceu docet exemplum Brunſuicenſum, ab Ottone Duce manumiſſorum, apud MEIBOMIVM (*p*). Ex eo ergo tempore inualuit paroemia: *Keine Henne fliegt vber die Mauer*, id eſt, ſeruilis conditionis hominibus non patet acceſſus in ciuitates, adeoque nec ad opificia admittuntur. De quo veteri ſcito pluribus egit HERTIVS (*q*). Vt vero ſeruilis et obnoxiae conditionis homines eo facilius excluderentur vrbibus: non ſolum codicillos, ingenuitatis teſtes, (*Geburths-Brieffe*,) exigere a ciui-

[h] Lehm. *Chron. Spir. lib. IV. cap.* XI. *p.* 302.
[i] Cruſ. *Ann. Part.* III. *lib.* I. *p.* 12.
[k] Guden. *Hiſt. Erfurt. lib.* I. *p.* 12.
[l] Cruſ. *Annal. Sueu. Part.* III. *lib.* II. *cap.* XVII.
[m] Id. *ad h. ann.*
[n] Sigon. *de regno Ital. lib.* XVII. *ad ann.* IↃCCCCLXXIII.
[o] B. Rhenan. *libr.* III. *rer. Germ.* p. 101 Lehm. *Chron. Spir. lib.* IV. *cap.* III. *et* XI.
(p) Meibom. *Script. rer. Germ. Tom.* III. *pag.* 205.
(q) Hertius *Paroem. iur. lib.* II. *c.* XI.

ciuibus nouis coeperunt, verum etiam ipsi opifices sensim in collegia et corpora coaluerunt, vt qui artem facerent in vrbe, an serui etiam eo iure abuterentur, eo facilius cognoscerent. Dicta sunt ea collegia medio aeuo: *gildae*, *uniones*, *Einungen*, *Innungen*, *Zunffte*, *Aemter*, et si annalibus credendum, illa iam a saeculo XII. in Germania fuerunt frequentissima. In chronico Magdebergico apud MEIBOMIVM (r), ad annum circiter cIↃCLIII. relatum legimus, *Wichmannum archiepiscopum fecisse primo* VNIONES *institorum pannicidarum*. Sed plura eum archiepiscopum instituisse collegia, vel ex codice diplomatum Viadebonensi, ab illustri huius academiae cancellario edito (s), adparet, vbi collegio sutorum priuilegium impertitur. Wichmanni exemplo Ludolphus Archiepiscopus anno cIↃCXCV., teste CHRONICO MAGDEBVRGICO (t) *fecit in eadem ciuitate* VNIONEM CLYPEATORVM, *quae dicitur: die Schilder-Innunge*. Circa eadem tempora etiam Goslariae (u), Herbipoli (x), Audomaropoli (y), Brunsuigae (z), alibique passim variae commemorantur tribus, varia artificum opificumque collegia. Vt adeo ea, hoc potissimum tempore, germanis innotuisse, admodum fiat verosimile; quum contra in Italiae ciuitatibus multo ante in viridi fuerint obseruantia.

§. X.

Imperatores et principes his collegiis maxime aduersabantur.

Et huius nouae originis inde quoque argumentum petere licebit, quod principes, ipsique Imperatores circa haec tempora nihil reliqui fecerint, vt noua ista collegia, tamquam hetaerias, monarchico statui perquam inimicas, supprimerent. Sic anno cIↃCC. Fridericus II. Imp. tribus istas suppressas voluit Goslariae, sanxitque, *vt nulla esset* CONIVRATIO, nec promissio, *vel societas*, *quae Teutonice dicatur: Eyninghe*, *vel ghilde*, *nisi solum monetariorum*, *ea de caussa*, *vt cauerent de falsis monetis* (a). Paullo post anno cIↃCCXXXI. Henricus VII. rex in comitiis Wormatiensibus tot principum querelis, de collegiorum istorum insolentia, fatigatum se vidit, vt singulari diplomate omnia vbique collegia et corpora opificum aboleret (b), Sed dici non potest, quot inde turbae enatae sint, maxime postquam fatale illud interregnum paullo post ciuitatibus potentioribus omnem laxauerat licentiam. Quantum enim laborabant principes et senatores, vt ne in vrbibus essent collegia, tantum obnitebantur plebeii, manibusque pedibusque obnixe omnia faciebant, vt illa restituerent. Sic Herbipoli, non nisi multo sanguine fuso, res transacta est. Epi-

(r) Meibom. *Script. rer. Germ. Tom.* II. *pag.* 329.
(s) Ill. a Ludevvig. *Reliqu. MSC. Tom.* II. *pag.* 389.
(t) Meibom. *Script. rer. Germ. Tom.* II. *pag.* 329.
(u) B. Heineccii *Antiqu. Gosl. lib.* II. *pag.* 219.
(x) Fris. *Chron. Wurzb. pag.* 557. 570. 585. *sequ.*
(y) Car. du Fresne *Glossar. Lat. voce: GILDA Tom. II. p.* 622.
(z) Gobelin. Person. *Cosmodr. aet.* VI. *cap.* LXVII. *pag.* 282. Leibnit. *Script. rer. Brunsu. Tom.* II. *pag.* 61.
(a) B. Heinecc. *Antiqu. Gosl. lib.* II. *pag.* 219.
(b) Fris. *Chron. Wurzb. p.* 557.

ſcopus iuſſu Henrici VII. ea collegia ſuppreſſerat: ciues, inuito epiſcopo, illa reſtituerant (c): nato inde bello ciuili Bertoldus II. Epiſcopus illa quidem rata habuit anno cIↃccLXXIX. (d): ſed paullo poſt denuo edicto ſuſtulit (e). Inde recrudnere tumultus ciuiles, finiendi demum anno cIↃ ccLXXXIV., quo Mangoldus Epiſcopus illas tribus plane egit in exſilium (f), interiecto tempore denuo renaturas. Eadem fabula paene in vniuerſa Germania acta. Sane et Goslariae, durante interregno, ea res ſenatum populumque in mutua odia adegit, illo, ex Friderici edicto, collegiis obnitente, hoc illa vrgente tanto importunius. Et vicit demum plebs circa annum cIↃ ccxc., quo Rudolphus I. Rex Germ. ea ſollemni diplomate rata habuit, quod Frater Praeſidis eruditiſſimus, ὁ νῦν ἐν ἁγίοις, integrum e ſcriniis publicis extulit (g). Ita factum eſt, vt plebs vrbana collegia paſſim tueretur, idque exemplum deinde ſequerentur aliae ciuitates, donec demum oppida etiam tantum non omnia tribus huiuſmodi, principum indulgentia, impetrarent.

§. XI.

Effectus harum tribuum fuere variae turbae in ciuitatibus.

Non potuit non inde ſequi magna malorum alias. Quum enim ad haec vſque tempora ſoli ingenui, qui ſe poſtea patricios vocare coeperunt, ciuitatibus patriis praefuiſſent, plebs, quae in collegia coaluerat, iam ſumma ope nitebatur, vt ſenatum opprimeret, ſibique viam in curiam vi ac ferro expediret. Hinc tribus quauis occaſione dabant turbas, modo rationes ſibi reddi iubentes, modo ſenatores primarios repetundarum poſtulantes. Inter hos fluctus ciuiles modo tribuum anteſignanos, modo ſenatores honeſtiſſimos capitis damnatos, vel eiectos ciuitatibus legimus, prout aut ſenatus aut plebeii potentia antecellerent. Prioris tragoediae exemplum Brunſuicum vidit circa annum cIↃ ccxx., de quo SCHIPHOVERVS (h) et GOBELINVS PERSONA (i): *In Brunſuuick decem* MAGISTRI GILDONVM *a conſulibus ſuſpenſi ſunt, et vndecimus decollatus, ſed duodecimus in peregrinatione exſiſtens euaſit, et hoc fuit initium multorum malorum ibidem.* Simile, quod Magdeburgi contigit, ita relatum in chronico veteri apud MEIBOMIVM (k). *Vſque ad iſta tempora*, (ſaeculi puta XIII. exitum) *ſcabini fuerunt in conſilio ciuitatis, a quo ex tunc fuere excluſi, et ortae ſunt multae diſſenſiones inter conſules et* MAGISTROS VNIONVM *et ſcabinos*. Et paucis interiectis (l): *Circa idem tempus*, (annum cIↃ CCCI.) *in ciuitate Magdeburg cremati fuerunt* MAGISTRI VNIONVM *in foro, propter proditionem iis impoſitam*. Poſterioris vero generis exemplum Lubeca experta eſt, quod fuſe, verſibus tamen

(c) *Ibid. p.* 570.
(d) Idem *p.* 585.
(e) Idem *p.* 586.
(f) Idem *p.* 596.
(g) B. Heinecc. *Antiqu. Goſl. lib.* III. *pag.* 306.
(h) Schiphou. *Chron. Schaumb. p.* 514.
(i) Gobelin. *Coſmodr. Aet.* VI. *cap.* LXVII. *p.* 282.
(k) *Chron. Magdeb. apud* Meibom. *Tom.* II. *p.* 333.
(l) *Ibid. p.* 334.

tamen parum politis, descripsit HENRICVS AQVILONIPOLENSIS (m). Ita ergo factum est, vt in plerisque Germaniae vrbibus populare regimen inualesceret, et plebs, oppressis vel in ordinem coactis patriciis, in ordinem senatorium passim irrueret. Quo ordine, quibusque de caussis id Spirae, Tiguri, Moguntiae contigerit, luculenter memoriae prodidit LEHMANNVS (n). Coloniae et Aquisgrani anno cIↃ CCCLVIII. et anno cIↃCCCLXXII; nec non Tremoniae anno cIↃCCCC. eumdem in modum scenam instruxere plebeii, ceu e CHRONICO COLONIENSI et POTGIESERO (o) discimus. Ita vbique fere primas in ciuitatibus tenuere plebeii, postquam semel in vulgus manauit arcanum, posse etiam e collegiis plebem ad senatoriam dignitatem adspirare. Et ita factum; vt in plerisque ciuitatibus plebs in senatu dominetur, nullumque prodeat SC., nisi illud ratum esse iusserint tribuni plebis, *die Gilden*, *Gemeinheits-Meistere*, *Viertheils-Meistere*, *Freunde von Gilden und Gemeinen*.

§. XII.

Nec potuere non inde nasci variae consuetudines, quae etiamnum tantum non vbique obtinent. Sic quum opificia hoc modo oppidanis fierent propria, homines vero seruituti obnoxii in oppida et ciuitates non admitterentur, vti supra §. IX. demonstratum: factum inde, vt nemo ad addiscendum opificium adpellere posset animum, nisi qui ingenuos natales, testimonio a magistratu loci impetrato, demonstrasset (p): nemini vero in collegia pateret aditus, nisi qui offerre posset testimonium, artem vel opificium se rite addidicisse, *den Lehr-Brieff* (q). Et hoc iure etiamnum vtimur tanto magis, quo minus iura Germaniae permittunt, vel seruilis conditionis homines in ciuitates admissi dominis subtrahantur. Vnde et nata paroemia: *Die Aemter und Zunffte mussen so reine seyn, als wenn sie eine Taube gelesen hatte* (r). — Origo litterarum natalitiarum.

§. XIII.

Quum porro collegia ac tribus plerisque locis eo iure gauderent, vti ex iis senatores ipsique consules cooptarentur: non abs re visum, vt et spurios, qui vetere iure Germanico infames habebantur (s), omnesque, quibus salua non esset existimatio, excluderentur. Vnde frequentissima in Codicillis ingenuitatis formula: *dass sie echt und recht gebohren*, item, *dass die Eltern mit fliegenden Haaren zu Kirchen und Straßen gegangen*. Neque tamen vbique id obtinuit, et quemadmodum iam olim saeculo XIII. LEGIBVS MVNICIPALIBVS BRVNS- — Cur spurii non admittantur?

(m) Henr. Aquilonip. *de primord. vrb. Lubec. lib.* II. *cap. XV. p.* 617. *apud* Meibom.

(n) *Chron. Colon. ad ann.* cIↃCCCLXVIII. *et* cIↃCCCLXXII.

(o) Potgiesser. *de statu et cond. hom. propr. pag.* 59.

(p) Wehner. *Obs. Pract. Voce: Zunfft.*

(q) Ruland. *de Commiss.* Part. I. *lib. IV. cap. VI.*

(r) Hert. *Paroem. iur. lib. I. par. XIV. pag.* 417.

(s) *Ius Prou. Sax. lib. I. art. XXXVII.*

BRVNSVICENSIBVS (t) cautum est: *Ein unecht Sone, de seck vvol handelt, mach vvol Ghilde vvinnen*: ita dubium non est, quin princeps, a quo hodie collegiorum dependet constitutio, hanc consuetudinem abolere possit. Quia vero id est difficillimum propter exteros, qui eiusmodi tironem manumissum non admittere, neque cum eo collaborantes tolerare solent: cautius agunt, qui per rescriptum principis, vel comitis palatini, vel vtriusque tollendam hanc natalium maculam curant.

§. XIV.

Cur quorumdam opificum filiis nefas fuit opificia addiscere?

Ex eadem ratione tam ambitiose labem omnem a collegiis suis abesse voluerunt contribules, vt et quorumdam opificum filios adspernarentur, neque eos iurium suorum redderent participes. Praecipue haec inuidia exclusit liberos textorum, tonsorum, opilionum, molitorum, publicanorum, tibicinum, buccinatorum, balneatorum, donec, sublata hac absona consuetudine, iis legibus imperii publicis (u) prospiceretur. Caussam tanti contemtus alii aliam comminiscuntur: sed plerumque parum sufficientem. Non omnes hi opifices in re vili ac abiecta versantur, non omnes fundunt sanguinem, non omnes furti aliusque criminis suspecti sunt. Genuinam ergo rationem eam fuisse suspicor, quod haec opificia olim suis collegiis non gauderent, sed vnusquisque, cui esset artis fiducia, ea licite exerceret. Ergo et in pagis quilibet tale sibi vitae genus eligere suo arbitrio, seque ad eius, qui in ea professione exercitatus erat, disciplinam adplicare iure poterat. Quum ergo inde sequeretur, vt, qui haec opificia exercerent, non omnes essent, ingenui; merito eorum filios adspernari sibi visi sunt tribules in vrbibus. Quin si NOLDIO (x), VBALDO (y), FRIZIO (z), credimus, eamdem olim status controuersiam mouerunt pictoribus, numulariis, coquis, lanionibus, pistoribus, fabris, carpentariis, librariis, sartoribus, nautis, fullonibus, aurigis, baiulis: cuius rei non alia excogitari poterit ratio, quam quod synonyma Germanis haberentur *ehrliche Handvvercke*, et *zunfftige Handvverck*, filiique eorum opificum, qui in collegia vel corpora non coaluerant, ob originem suspecti viderentur.

§. XV.

Ex quo iure definiendae collegiorum controuersiae.

Ex hac ergo collegiorum apud Germanos origine facile patet, quomodo de iure eorum sit pronunciandum. Si quaeras, ex quo iure eorum controuersiae sint definiendae? respondebo, esse vnicuique collegio sua priuilegia, esse sua statuta, quae ipsi contribules sibi condere possunt de rebus, quae ad vtilitatem collegii pertinent (a), *Innungs-Artickel*, quae valent tamquam pactiones, nec, iure communi,

(t) *Leg. Brunsu. Part. II. art.* XXVII. *apud* Leibnit. *Script. rer. Brunsu. Tom.* III. *p.* 438.

(u) *Recess. imp. Aug. an.* cIↄIↄXLVIII. *Tit. von Handvvercks-Sohnen* §. 1. *Reform. Polit. anni* cIↄIↄLXXVII. *Tit.* XXXVIII. §. 1.

(x) Nold. *de statu nobilit. ciu. cap.* XVII. *thes.* LXII.

(y) Vbald. *de nobilit. axiom.* LVI.

(z) Friz. *de nobil. thes.* 30

(a) L. *vlt. D. de colleg. et corp.*

ni, indigent confirmatione principum (b), quum princeps probans collegium, eo ipso illi concessisse facultatem statuta condendi censeatur (c). Moribus tamen confirmatio principis vel magistratus tantum non vbique exigitur (d), quum alias facile possit contingere, vt collegia vel ius publicum pactionibus suis imminuere conentur, vel iurisdictionem sibi adrogent, vel consuetudines varias absonas, et reipublicae detrimento futuras invehant. Ex his ergo pactionibus, a principe vel magistratu confirmatis, primo omnium diiudicandum, si quid vel inter contribules, vel inter diuersa collegia inciderit controuersiae. His deficientibus, merito statuta vrbium, leges prouinciales et recessus imperii adhibentur in consilium. Denique, vbi nec hae leges rem conficiunt, ius Romanum hic in subsidium consuli posse, haud abnuimus. Nam quum ex iis, quae sub initium huius capitis explicauimus, pateat, collegia Germanos accepisse ab Italis, et hos a Romanis: statim etiam iura pleraque et consuetudines simul recepisse videntur, veluti quod suos sibi constituant primicerios, *Ober-Meistere*, *Ober-Aeltesten*, *Innungs-Meistere*, quod in commune conferant pecuniam, quod communi arca gaudeant, quod olim statis temporibus certa sacra obierint; templa sibi propria condiderint, (quale etiamnum Helmstadii superstes, sutoribus quondam proprium,) quod nonnumquam epularentur, et quae sunt huius generis alia. Quum ergo tanta sit collegiorum Germanicorum et Romanorum similitudo, nihil sane prohibet, quo minus ius Romanum hic adhibeatur in subsidium, ex eoque definiantur quaestiones, statutis collegiorum, vel legibus Germaniae nondum decisae.

§. XVI.

Collegia apud nos vel licita, vel illicita.

Quo praemisso fundamento, facile de iuribus circa collegia respondere licebit. Apud nos quoque non secus, ac apud Romanos, collegia in licita et illicita diuiduntur. Et illa quidem censentur licita, quae a summo imperante conceduntur firmanturque priuilegiis; haec, quae his destituuntur. Regalibus maioribus hanc potestatem accensent plerique (e), neminique eam facultatem competere aiunt, nisi qui superioritate gaudeat territoriali (f). Non desunt tamen exempla, quod et Landsassiis, ipsisque magistratibus municipalibus haec cura demandata est, tamquam pars eius administrationis, quae ad decus et vtilitatem vrbium pertinet, et vulgo vocatur: *die Policey* (g).

§. XVII.

Collegiorum administratio et res communes.

Ex eodem iure receptum est, vt apud nos quoque collegia gaudeant iure sibi eligendi primicerios, *Ober-Meistere*, *Ober-Aeltesten*, *Innungs-Mei-*

(b) Hilliger *ad* Donell. *lib.* XVII. Cap. IX. *not.* 9.

(c) Besold. *Polit. lib.* II. *Cap.* XII. *thes.* XXVI.

(d) Carpzou. *Resp. lib.* I. *resp.* XLVIII. *n.* XII. Wehneri *Obseru. Pract. voce:* *Zunfft.* Meu. *ad ius Lubecense Lib.* IV. *Tit.* XIII. *art.* III. *n.* XXXVII.

(e) Besold. *diff. de regal. cap.* VII. *thes.* 1.

(f) Hert. *de superior. terr.* §. XVII. Limn. *Iur. Publ. lib.* IV. *cap.* VIII. *n.* CCXCVIII.

(g) Meu. *ad Ius Lubec. lib.* IV. *Tit.* XIII. *art.* III. *n.* 6.

Meistere. Item, quod collegiis esse possint bona et res communes. Hinc singulis trimestribus aliquid conferunt (*h*), hinc arcam communem, aedes communes, vtensilia communia, sigilla, aliaque huius generis habere et possunt et solent (*i*). Possunt heredes institui (*k*), posteaquam vetus illud ius, cuius VLPIANVS (*l*) meminit, iam pridem apud ipsos Romanos obsoleuerat. Non vero omnibus in vniuersum collegiis tributum censetur ius succedendi ab intestato (*m*), quia puto nullis, quia dispositio illa (*n*) priuilegium continet, Romanis quibusdam collegiis, ob singularem reipublicae vtilitatem, concessum. Haec bona iuste adquisita suo arbitrio administrant collegae, nec magis princeps, vti recte a STRAVCHIO obseruatum (*o*), ordinarie a collegiis exigere potest accepti expensique rationes, quam a quolibet priuato. Quia tamen interest reipublicae, ne quis male re sua vtatur (*p*), et saepe in re communi minus frugales esse solent administratores, quam in propria: plerumque fieri solet, vt a magistratu quidam delegentur, qui conuentibus intersint, rationes inspiciant, easque dispungant (*q*), si quid ea de re incidat controuersiae.

§. XIIX.

Collegia gaudent iuribus vniversitatum.

Ex eodem iure Romano receptum, quod collegia gaudent iure vniuersitatum. Hinc non censentur mori, si vel omnes sint mutati collegae, vel pars remaneat (*r*), immo si vel vnus viuit superstes, in illum omne ius collegii recidit (*s*). Hinc etiam litigant per actores vel syndicos, vel a lege constitutos, veluti quum maior natu, ex statutis, lites collegii peragere aut suscipere tenetur (*t*), vel mandato vniversi collegii eiusue maioris partis (*u*). Habent porro collegia suos scribas, ministros, nuncios, libros communes, veluti matriculas, rationes, statuta, qui libri pro publicis instrumentis haberi solent, testibus BESOLDO (*x*), VVEHNERO (*y*), RVTG. RVLANDO (*z*), STRAVCHIO (*a*), adeoque plene probare dicuntur. Ex eadem ratione consequitur, vt et statuta condere possint per modum pactionum, de rebus ad artem et collegium pertinentibus, dummodo nihil minuant de iure

(h) L. 1. §. 1. D. *quod cuiuscumque vniu. nomine*.

(i) L. 1. *pr. et* L. 3. *pr.* D. *de colleg. et corp.*

(k) L. 8. C. *de hered. instit.*

(l) Vlpian. *Fragm. Tit.* XXII. §. V. *et ibi* Schulting.

(m) Hillig. *ad* Donell. *lib.* IX. *cap.* I. *Lit.* I. Brunnemann. *ad tit. Cod. de hered. decurion.*

(n) L. 1. C. *de hered. decur.*

(o) Strauch. *de colleg. opif.* §. XXXII.

(p) §. 2. *Instit. de his, qui sunt sui vel al. iur.*

(q) Knipschild. *de iur. et priuil. ciu. imper. lib.* V. *cap.* II. *n.* LXXX.

(r) L. 7. §. 2. D. *quod cuiusque vniu. nom.*

(s) Carpz. *Part.* II. *Constit.* VI. *Def.* XVII. *n.* IV.

(t) Wesemb. *parat.* D. *tit. quod cuiusque vniu. nomine* §. IV.

(u) L. 3. D. *quod cuiusque vniu. nomine*.

(x) Besold. *lib.* I. *Polit. cap.* XII. §. XXVIII.

(y) Wehner. *in obseru. pract. voce* Bucher, *n.* XIV.

(z) Ruland. *de Commiss. Part.* II. *lib.* V. *cap.* X.

(a) Strauchius *ibid.*

iure ciuili, et rata habeantur a superiore, quod iure Romano, quia hoc pactiones huiusmodi lege generali confirmabat (*b*), non erat necessarium. Statuta ista obligant eos, qui sunt iurium collegii participes, nec tertio possunt opponi (*c*). Quin et iudex iis tenetur stare (*d*), nisi consuetudines vel rectae rationi aduersas, vel publicis imperii nostri legibus proscriptas adprobent, quales sunt: exclusio filiorum textorum, tonsorum, opilionum, molitorum, publicanorum, tibicinum, tubicinum, balneatorum (*e*), epulae aduenis dari solitae (*f*), exclusio eorum, qui cum carnifice biberunt (*g*), vel ab alio adfecti sunt iniuriis (*h*), baptismus boetorum (*i*), de certo victu quotidiano, boetis praebendo, conuentio (*k*), pactiones, ad monopolium in republica stabiliendum comparatae (*l*), prohibitio, ne quis opificum id, quod vnus coepit, perficiat (*m*), ne quis rem minoris vendat (*n*), ne exteri opifices nundinis publicis res suas venum exponant (*o*), de mutilandis eorum membris, qui extra collegium opificium exercent (*p*), et quae sunt huius generis alia. Quum porro vniuersitas sine aliqua coercitione, saltim conuentionali, consistere vix possit, haec etiam collegiis aliquatenus conceditur, dummodo in iurisdictionem non euadat (*q*), vel in alios, extra collegium, veluti vxores liberosque collegarum, non exerceatur (*r*).

§. XIX.

Contractus et delicta collegiorum.

Quum vero vniuersitates et contrahere possint et delinquere, quippe quae moraliter vnam repraesentant personam: facile patet, quidquid de vniuersitatum contractibus et delictis iura nostra sanciunt, id ad collegiorum conuentiones et maleficia iure posse adplicari. Collegia ergo contrahendo et alios sibi obligant, et aliis obligantur. Possunt ergo pecuniae collegiis aliis recte collocari, sed non nisi sub pignoribus, et hypothecis idoneis (*s*); possunt etiam conueniri ex mutuo, nec ipsis prodest exceptio, pecuniam in rem collegii versam haud esse, si omnes collegae conuocati sese obligarunt, vel mandatum speciale, mutuum sumendi, dedere administratoribus (*t*). Alias, si soli admi-

(b) *L. vlt. D. de coll. et corp. L. 2. §. vlt. C. de const. pec.*

(c) Carpz. P. II. *Constit. VI. Defin. IX. n. IV.*

(d) Knipsch. *de iure et priuil. ciu. imperial. lib. V. cap. II.* §. XXIV.

(e) *Ordin. Polit. anni* cIɔIɔLXXVII. *Tit.* XXXIIX. §. 1.

(f) Rec. *imp. anni* cIɔIɔXXX. *Tit.* XXXIX. §. 1. *et* R*eform* Polit. *anni* cIɔIɔLXXVII. T*it.* XXXIIX. §. 11.

(g) Richt. *Part.* II. *Decis. IIX. nu.* XXIIX. Hahn. *ad* Wesemb. *tit. de his, qui not. infam.*

(h) *Ordinat. Polit. an.* cIɔIɔLXXVII. *Tit.* XXXIIX. §. *IV.*

(i) Strauch. *ibid.* §. LIIX.

(k) *Ord. Polit. anni* cIɔIɔLXXVII. *Tit.* XXXIIX. §. *VI.*

(l) *L. vn. C. de monop.*

(m) Moller. *Semestr. lib. II. cap. XV.*

(n) R*eform. Polit Aug. de anno* cIɔIɔXLIIX. *Tit.* XXXVI. *et Francof.* cIɔIɔLXXII. *Tit. XXXVII.*

(o) Strauch. *de colleg. opif.* §. *LXVII.*

(p) Beier. *Posit. iur. Germ. lib. I. cap. XV.* §. *LXVI.*

(q) Carpzou. *Part. II. Constit. VI. Defin. IX. n. VI.*

(r) *Reform. Polit. anni* cIɔIɔXLII. *tit. XXXVII.* §. *IV.*

(s) L. 33. §. 1. *D. de vsur.*

(t) Hartm. Past. *lib. I. qu.* XXXVII. *n. II.*

nistratores, vel generali exhibito mandato, vel imprudentibus reliquis mutuam accepere pecuniam, exceptio haec collegiis omnino prodest (*u*). Ex eodem fundamento restituuntur in integrum, quia vniuersitates minorum iure vtuntur, semper quippe sub administratorum cura constitutae atque permanentes (*x*). Tenentur quoque collegia, tamquam vniuersitates, ex delictis (*y*), non tamen a singulis collegiis, sed ab omnibus, communicato consilio, et veluti ex compacto commissis (*z*): Hinc modo mulcta illis irrogatur, modo bona publicantur, modo quaedam ipsis adimuntur priuilegia, modo ipsa collegia dissoluuntur, opificii exercitio promiscue permisso (*a*): Si poenam capitalem vel extremum supplicium mereatur maleficium, non omnes, sed sceleris auctores ac participes puniuntur, nisi illud per conspirationem commissum esse adpareat (*b*).

§. XX.

Collegiorum dissolutio et separatio.

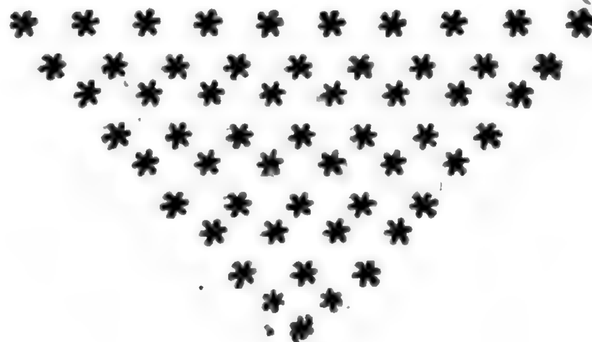
Denique expediti iuris est, collegia, vt alias vniuersitates, dissolui posse. Id vero fit vel morte omnium collegarum, vel renunciatione, vel reuocatione superioris ob delictum, vel vrgentem reipublicae vtilitatem (*c*). De renunciatione dubitatum memini. Quum enim certi opifices tria collegia in territorio constituissent, eisque se plures extra territorium adiunxissent, ex his vero quidam, crescente opificum numero, domini consensu, singulare molirentur collegium instituere, putarunt se collegae iure prohibendi gaudere, maxime quum inter se iam pridem pactionem iniissent tria ista collegia, nullum alterius, collegas admissurum, sed ex quibus vrbibus opifices se iam antiquitus ad vnum ex his collegiis adplicuissent, ex iis reliqua nullum reciperent in collegium. Sed consultus ea de re illustris ICtorum Hallensium ordo collegii partem, inuitis ceteris, collegio renunciare, et vel ad aliud transire, vel in nouum coire posse, respondit, partim, quia inter collegas sit quaedam veluti societas, cui renunciare vnusquisque queat (*d*), partim, quod in collegio profiteri nomen, sit res merae facultatis, ex qua praescriptio nulla nascatur, nisi haec initium capiat ab actu prohibitionis, et alter per tempus legitimum adquieuerit (*e*). Quod ad pactum inter collegia ista tria initum attinet, illi vel ideo nullum in se pondus videbatur, quod illud ad res inter alios actas pertineret, neque adeo, praeter ipsos paciscentes: quemquam obligare posset (*f*).

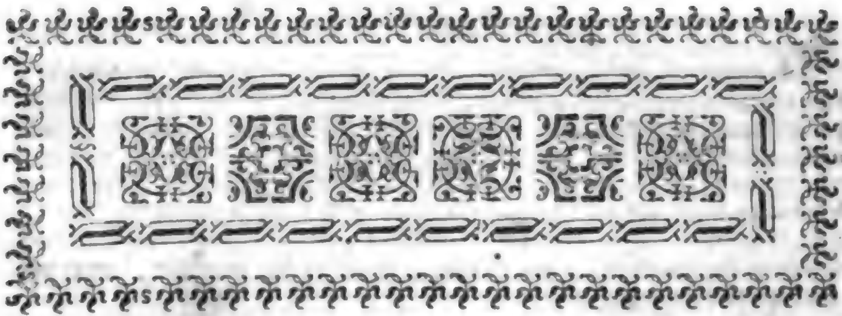
§.XXI.

[u] *L. 27. D. de reb. cred.*
[x] *L. 3. C. de iur. reip.* Berlich. *Decis.* CCCI *n.* 11.
[y] *L. 9. §. 1. D. quod met. causs.*
[z] *Cap. Dilectus 30. X. de Simon.*
[a] Strauch. *ibid.* § CXIIX.
[b] *Arg. const. criminal. art.* CXLVIII.
[c] Beier. *de colleg. opif. cap. XII. §. XVI.* Strauchius §. CXXXIIX.
[d] *L. 65. §. 3. D. pro soc.*
[e] *L. 3. C. in quibus caussis cess. long. temp. praescr.*
[f] *L. 3. pr. D. de transact.*

§. XXI.

Sed quum ad singula progredi, eaque accuratius omnia expendere, nec temporis ratio, nec chartae, huic exercitationi destinatae modus permittere videatur; tanto libentius hic subsistimus, quanto minus nobis propositum fuit, minima quaeuis consectari, et a STRAVCHIO, FRITSCHIO, BEIERO, aliisque occupata repetere. Sufficit enim, nos haec iura reuocasse ad fundamenta sua, e quibus vnusquisque de iis ipse respondere facile queat. Ceterum in portum delati, votivam Deo tabulam suspendimus, eique gratias, quas mens concipit, maximas iure meritoque agimus. Conclusio exercitationis.

DE IVRISPRVDENTIA VETERVM ROM. FORMVLARIA, RITIBVSQVE, QVIBVS NEGOTIA CIVILIA EXPLICABANT, SOLLEMNIBVS, ORATIO, seu EXERCITATIO X.

§. I.

Quonam vero legum Romanorum fato fieri dicam, HONORATISSIMI AVDITORES, vt, quo magis earum caussas atque origines condit, notitiaeque mortalium subducit vetustas, eo maiorem illae saeculi nostri reprehensionem incurrant, et non a pinguioribus tantum ingeniis atque imperita multitudine, sed viris etiam doctissimis, alto supercilio despiciantur? Alioquin sane in rebus antiquis tam fere praecipiti ac peruerso iudicio vtuntur homines, vt, nescio quo innato plerisque malignitatis vitio, vetera illis semper in laude; praesentia in fastidio sint: et quemadmodum olim vino Opimiano ipsa magis centum annorum aetas et testae fuligo, quam eximia quaedam saporis praestantia, conciliabant pretium, ita permulti vetusta gentium instituta, etiam sibi parum perspecta, vel ideo, quia vetusta sunt, incredibili veneratione prosequantur. Ast veteres illae Romanorum leges, quibus nihil vmquam scriptum est sapientius, quas olim cordatiores omnibus omnium philosophorum bibliothecis anteponebant, ad quas instituti Quirites reli-

reliquas gentes non dicam armis, sed grauitate, constantia, magnitudine animi, fide, omnique genere virtutum superarunt: illae, inquam, leges Romanorum veteres, perinde ac si Platonicis essent frigidiores, multis nouaturiente hoc saeculo in tantum sordent, vt parum absit, quin omnem, quae in illis interpretandis collocatur, industriam inanem atque infructuosam esse reipublicae, existiment.

§. II.

Quotusquisque hodie est, AVDITORES, quin sibi ipsi videatur hebes ac stupidus, nisi quid reprehenderet in sapientissima illa Romanorum legislatione? Quotusquisque non famae ac celebritati suae metuit, nisi iurisprudentiae Romanae laudibus, quas paene vniuersus terrarum orbis agnouit, declamatiunculis leuissimis detraheret? Ita vbique vapulant Quirites, et inuicti olim armis, hodie procaci lingua ac stilo tam impune lacessuntur, vt, qui eorum instituta paullo petulantius exagitant, non se malignitatis vitio obstringere, sed obsequi saeculo, et sermonem publici saporis habere videantur.

§. III.

Equidem necesse non est, a me commemorari sigillatim, quid delicatiores isti in ipsis duodecim tabulis, quid in iure, quod ex prudentum interpretatione descendit, ciuili, quid denique in amplissima illa et Iustiniani auspiciis adornata iuris vniuersi digestione fastidiant. Longa enim ea iniuria est, et cui propulsandae capaciores mihi clepsydras deposcerem. Compendii potius faciam orationem, AVDITORES HONORATISSIMI, et ne vobis, diuinarum rerum, cultissima oratione explicatarum, dulcedine iam exsatiatis, nauseam excitare velle videar: solius IVRISPRVDENTIAE veterum Romanorum FORMVLARIAE, RITVVMque, quibus negotia ciuilia explicabant, SOLLEMNIVM defensionem in praesenti suscipiam, et quantum in me est, efficere conabor, vt quas verborum conceptiones et sollemnitates permulti, tamquam nundinationem tabularum, et quoddam verborum aucupium, ad euertendas plebeiorum fortunas comparatum, exsibilant, eas vos a viris prudentissimis, sapiente consilio, magnoque reipublicae bono, inuentas atque excogitatas esse intelligatis. Tametsi enim is ego non sim, qui vetusta omnia saeculi bonis anteponenda, ac consecranda veluti existimet, neque mihi vnquam adeo consenuisse videatur natura, vt in fingendis perpoliendisque veterum ingeniis vires omnes detriuerit, nihilque amplius eximium, et suis absolutum numeris producat: neque tamen iustas Romanorum laudes ita ego cum saeculi nostri infamia coniunctas esse arbitror, vt nefas sit, eius caussae suscipere patrocinium, de qua genti prudentissimae diem calumniose dicit iniqua virtutum aestimatrix, posteritas.

§.IV.

§. IV.

Quamobrem quin vos, ornandis litteris prouehendaeque iurisprudentiae nati, REIPVBLICAE atque ACADEMIAE PROCERES, mihi, de iuris Romani antiquioris praestantia dicturo, non aures modo, sed et mentes attentas beneuole sitis commodaturi, eo minus dubito, quo aequius Romanae virtuti statuistis pretium, dum sincero, nullisque laciniis deformato Romanorum iuri receptum in prouincia atque illustri hac academia vestra dedistis tutissimum. Quod vt faciatis, non, quod de prolixa voluntate, ac beneuolentia vestra dubitem, sed quia mos est ita rogandi, vehementer etiam atque etiam rogo.

§. V.

Neminem ego, AVDITORES HONORATISSIMI, tam hospitem arbitror in iurisprudentia atque historiarum monimentis, vt non animaduerterit idemtidem, gentem, a qua iura veluti per manus tradita accepimus, togatam non modo iustitiae atque aequitatis, sed rituum ac formularum sollemnium fuisse studiosissimam. Nullum enim erat negotiorum genus, neque publicis, neque priuatis, neque forensibus, neque domesticis in rebus, neque si secum agerent quid, neque si cum aliis contraherent, quod non ritu sollemni, adhibitisque verbis conceptissimis, explicandum arbitrarentur. Primum in ipsa administranda republica, cuius rationes ius publicum complectebatur, quid, quaeso, a Romanis, nisi more maiorum, iisque verbis ac ritibus, ex quibus statim eluceret reipublicae maiestas, peractum est? Sane quod prudentiae artibusque regnatricibus Muciani attribuit Cornelius Tacitus, OMNIVM, QVAE DICERET ATQVE AGERET, ARTE QVADAM OSTENTATOREM eum fuisse: id ille cum priscis, qui rempublicam constituerant, Romanis commune habuisse videtur, qui maiestatem arte quadam ostentantes, nihil publicae rei, nisi rite ac cum adparatu suscipi, atque explicari voluerant. Habendus erat senatus: habebatur sollemniter. rogandae sententiae: rogabantur sollemniter: senatusconsultum scribendum: scribebatur sollemniter. Nihil horum ratum erat aut firmum, nisi rite capta fuissent auspicia, nisi consul in senaculo, diis dicato, praemissa sollemni precatione: QVOD BONVM, FAVSTVM, FELIX, FORTVNATVM, AC SALVTARE SIT, ad frequentem senatum de republica retulisset: nisi idem rogatis, dictis, pronunciatis patrum et conscriptorum sententiis, ante solis occasum proloquutus esset formulam: QVI HAEC SENTITIS, IN HANC PARTEM, QVI ALIA OMNIA, IN ILLAM PARTEM ITE, QVA SENTITIS: nisi denique dinumeratis sententiis, dimissoque e formula senatu, in eam sententiam, cui pars maior visa erat adsentiri, factum esset senatusconsultum, eique scribendo deferendoque in aerarium principes aliquot in republica viri adfuissent.

§. VI.

Quum itaque, quando in senatu verba de republica fiebant, tot ritibus esset defungendum: quantae molis fuisse existimatis, AVDITORES

RES HONORATISSIMI, habere comitia, illumque arbitrum fortunarum, auctorem legum, omniumque honorum ac dignitatum dispensatorem populum in suffragia mittere? Tunc vero communis non solum magistratuum, verum etiam sacerdotum, pontificum, augurum, haec erat sollicitudo, ne quid contra morem maiorum, contra decus ac maiestatem reipublicae, contra auspicia denique atque auitam religionem susciperetur. Quamobrem hinc alii seruabant de caelo, si forte sinistrum Iouis fulmen consilia publica turbaret: illinc alii adstabant sitellae, et centuriarum vel tribuum sortitionem praesentes moderabantur, ne qua earum dolo malo potius, quam fortuna iudice, praerogatiua exiret: isthinc magistratus, cui patres eam prouinciam decreuerant, sollemne illud carmen: VELITIS, IVBEATIS, QVIRITES, e sublimi recitabat, adiiciebatque formulam: ITE IN SVFFRAGIA, BENE IVVANTIBVS DIS, ET QVAE PATRES CENSVERVNT, VOS IVBETE. Nihil iam dicam de discessione in centurias vel tribus, nihil de more transeundi per pontes, et vindices libertatis tabellas in cistam coniiciendi, nihil de diremtione suffragiorum, et missione populi, quae omnia magno cum caerimoniarum adparatu, atque ex formula fieri oportebat. Fingite iam, AVDITORES, exsonuisse tonitru, vel augurem dirum omen obnunciasse, vel denique aut fato quodam, aut magistratuum incuria quidquam ex maiorum institutis fuisse praetermissum: vidissetis profecto illico diffluere populum, comitiaque, tanquam inauspicata, ac perniciosa reipublicae, re infecta dirimi. Nam si comitiis etiam pridem habitis, percrebesceret fama, eo tempore, quo cum populo agebatur, quemdam e populo correptum morbo Herculeo concidisse, vel quidquam actum esse contra auspicia: adeo nihil actum videbatur Romanis, vt saepenumero consules praeclari ac exempli recti domi militiaeque, tantum quod vitio creati dicerentur, sese magistratu vel vltro vel inuiti abdicarent. Dies me deficeret, HON. AVDITORES, si, quanta Romanis in sacris publicis ac priuatis fuerit caerimoniarum ac verborum religio, copiosius explicare instituerem. Sed quid opus est verbis de re nemini vestrum incomperta? Quis Romanos, qui omnia ad rempublicam referebant, in imbuenda religionibus ciuitate caerimoniarum adparatum, qui maxime descendere ad animos, et ad rudem multitudinem Deorum metu continendam efficacissimus esse solet, praetermisisse crediderit? Quis sibi persuaserit, eos in sacris faciundis a ritibus formulisque abstinuisse, a quibus ne sagati quidem, et dum sub pellibus excubabant pro republica, abstinuerunt? Profecto non visi sibi essent Romani arma pia iustaque sumsisse, nisi pater patratus, sacerdotio ac verbenis sacrosanctus, ad hostium fines res repetitum iuisset, speque frustratus, sollemni facta exsecratione, hastaque ferrata vel sanguinea praeusta in fines infestos emissa, bellum in hostes cum horrore effudisset. Nec visa sibi esset Romana pubes bonis militare auspiciis, nisi, habito sollemniter delectu, in consulis verba rite ac religiose iurasset. In ipso porro bello administrando, non sine decoro ritu conceptisque verbis vel aquilae conuelli efferrique, vel conclamari vasa, vel signa excuban-

cubandi dari, vel denique milites aut oratione inflammari ad virtutem, aut redeuntes e praelio collaudari, ornari donis, increpari, ignominiaque notari solebant. Omitto hostes in deditionem acceptos et sub iugum missos, icta cum sociis foedera, eos, qui vel hostem per fas et fidem deceperant, a patre patrato deditos, decretas ob bene gestam rempublicam supplicationes, ouationes, triumphos, quorum nihil apud Romanos sine anxia quadam rituum verborumque obseruatione poterat explicari. Quare aut magnopere fallor, aut expressissimam Romae imaginem vrbe extulerunt Pyrrhi Epirotae caduceatores, qui interrogati a rege, quid de hostium sede sentirent? vrbem sibi TEMPLVM visam esse profitebantur, vel ideo, opinor, quod in isto imperii domicilio non minus, quam in celeberrimo aliquo Deorum delubro, omnia ex formula rituque ac adparatu splendidissimo peragi animaduertissent.

§. VII.

Quam late in rebus priuatis ac domesticis patuerit illa sollemnitatum verborumque religio, vel ex eo intelligimus, AVDITORES, quod ipse CICERO, cui ceteroquin et fumus Romae igne alieno luculentior videbatur, exagitare non dubitet iureconsultos, vtpote qui IN OMNI IVRE CIVILI, RELICTA AEQVITATE, VERBA TANTVM RETINVISSENT. Et sane, quid aequius existimes, quam servo ad consequendam libertatem solam domini sufficere beneuolentiam? Ast non sufficere videbatur Romanis. Quando, impacto colapho, vindicta contigerat caput, quando, circumacto in gyrum homine, dominus recitauerat formulam: HVNC EGO HOMINEM LIBERVM ESSE VOLO: quando denique magistratus, apud quem erat legis actio, liberum addixerat hominem, tum vero illico, ipsoque istius turbinis momento, exibat Marcus, qui Dama paullo ante fuerat, mendax, vappa, lippus, non tressis agaso. Quid aequius credideris, quam licere patrifamilias sine verborum sollemnitatumque ambagibus liberos vel e sacris potestateque sua dimittere, vel in alterius transscribere familiam? Nec licuit tamen apud Romanos. Nisi enim quinque ciues interfuissent spectaculo, nisi antestatus praesentium auriculas traxisset, nisi, qui emtoris personam induerat, libram aeneam numo aliquoties percussisset, addidissetque formulam: HVNC EGO HOMINEM EX IVRE QVIRITIVM MEVM ESSE AIO, ISQVE MIHI EMTVS EST HOC AERE HAC AENEAQVE LIBRA: postremo nisi ludicrae aliquot intercessissent manumissiones, tamtundem actum videbatur, ac si actum esset nihil. Tanta scilicet Romae erat vis vindictae, tanta conceptorum verborum efficientia, vt, quemadmodum Circe virgula verbisque Thessalis homines conuertisse fingitur, sed fingitur tantum: ita Romani vindicta formulisque suis seruos in homines liberos, liberos in patresfamilias, hos in liberos atque heredes suos repente atque e vestigio commutarent.

§. VIII.

Aequissimum porro dixeris, pro iure legitimo haberi ratumque esse oportere supremum sani hominis iudicium. Quae enim sanctior potest exco-

excogitari benefaciendi voluntas, quam vel cogitantium de morte, vel exigua in spe trahentium animam? Quodnam dignius obsequio nostro iudicium est, quam quum, remotis vtilitatibus, solum animo honestum obuersatur, quum mors omnem spem recipiendi beneficii intercludit, et incorruptum iudicem mittit ad ferendam sententiam? Et tamen in alia omnia ibant Romani, qui tot sollemnitatibus ac formulis vltimum istum vitae humanae actum implicauerant, vt data opera, si non plausum, at risum in re seria excitare voluisse viderentur. Denuo ad hunc mimum euocandi erant quinque ciues Romani, libripens, antestatus et fictitius familiae emtor. Deinde, prolatis ceris, quae supremum testatoris iudicium complectebantur, opus videbatur sollemni illo carmine: HAEC VTI IN HIS CERIS SCRIPTA SVNT, ITA DO, ITA LEGO, ITA TESTOR, ITAQVE VOS, QVIRITES, TESTIMONIVM PRAEBITOTE. Si quid horum testator, aut pertaesus miserae ac superstitiosae diligentiae, aut senectutis morbiue vitio obliuiosus omisisset: non videbatur voluisse, quod voluerat enixe, tantaque contentione animi, qua velle solent, qui velle in posterum nequeunt. Iam adituro hereditatem quanta sollicitudine regenda erat lingua, ne praecurreret mentem, aut formula caderet in recitandis verbis cretionis? Quanta verborum rituumque religio obseruanda, quoties noua nupta conueniebat in manum, et deducta domum, aqua et igne accipiebatur? Quot caerimoniis defungendum, si quis eamdem, vbi iam amor refrixerat, a se vellet segregatam? Quamuis paene quotidiana Romae essent matrimoniorum discidia, feminaeque etiam illustres annos non tam consulum, quam maritorum, numero computarent: nemo tamen priscis temporibus iure repudiatam credidisset vxorem, nisi vel tristissimum illud diffarreationis sacrificium intercessisset, vel remancipatio facta fuisset sollemniter, vel denique dicta caussa, ademtis clauibus, testibusque aduocatis, libertus miserae mulieri occentasset illaetabile istud carmen: RES TVAS TIBI HABETO. Quid dicam de reliquis negotiis priuatis? quid de contractibus? quid de sanctissimo illo, quod proxime legum ac poenarum metum ciuitates regit, iureiurando? quibus omnibus Romani, perinde ac si nuda fides parum religionis mortalibus incuteret, formam ac sollemnitatem aliquam, tamquam splendidiorem vestem, circumdederant? Hinc nunciaturi nouum opus, lapillum iactabant: interrupturi vsucapionem, surculum defringebant ex arbore: vadimonium promittentes manus tollebant: daturi vel suscepturi mandatum, porrigebant dextram: pignus constituturi, eamdem in pugnum comprimebant. Denique in iure cessionum, venditionum sub hasta, stipulationum, cautionum, acceptilationum tam scrupulose concipiendae erant formulae, vt is labor et eminentissima Mucii Scaeuolae, Aquilii Galli, aliorumque summorum virorum ingenia fatigaret, nullaque re magis obnoxiam sibi plebem haberent principes ciuitatis, quam quod confluenti ad se ac limina summo mane obsidenti clientium turbae formulas istas, e solio domestico, tamquam oraculo e tripode redderent.

§. IX.

Nouus iam ac potentissimus campus, in quo se explicaret oratio, mihi in forum prodeunti aperiretur, AVDITORES, nisi promissae breuitatis fides, quanto omnia transcursu dicenda sint, identidem admoneret. Quid enim in forensi illo strepitu actum, nisi sollemniter? quid vel a litigantibus, vel a Praetore dictum, nisi ex formula? Primo omnium, quia ne temporum quidem oratio olim peruulgata erat: dies, quibus lege agere fas esset, a pontificibus, tamquam a Chaldaeis, petendi erant. Deinde adeundus aliquis ex iis, qui vrbanam illam militiam respondendi, scribendi, cauendi, plenam sollicitudinis, ac stomachi sequebantur, vt, qua potissimum actione pulsare aduersarium, qua exceptione alterius ictum declinare, qua sponsione alterum prouocare expediat, ediceret. Denique vbi intra teli iactum ventum danda quam maxime erat opera, vt ministratum a iureconsultis telum non modo maxima vi, sed etiam ex artis formula, in iugulum aduersarii defigeretur. Nam siue actor in ius vocaret reum, siue in iure ederet actionem, siue is, vnde petebatur, exceptione se defenderet, siue vterque contestaretur litem: id omne fieri oportebat sollemniter, verbisque, quae vel album praetoris, vel fori disciplina sufficiebat, conceptissimis, et cum tanta recitandis circumspectione, vt, qui formula ceciderat, ipsa caussa cecidisse videretur. Quanta cura, vt alia omittam, vindiciae postulabantur? Intenderat actor: FVNDVS, QVI EST IN AGRO, QVI SABINVS VOCATVR, EVM EGO EX IVRE QVIRITIVM MEVM ESSE AIO, INDE EGO TE EX IVRE MANVS CONSERTVM VOCO. Is profecto, vnde petebatur, nihil egisset, nisi tam loquaciter litigioso, vti eleganter CICERO vocat, reddidisset carmen sollemne: VNDE TV ME EX IVRE MANVS CONSERTVM VOCASTI, INDE IBI EGO TE REVOCO. Quid interea Praetor? Ne pulcrum se ac beatum putaret, atque aliquid ipse sua sponte loqueretur: ei quoque carmen compositum fuerat, cum ceteris rebus lepidum, tum vero in illo: SVIS VTRISQVE SVPERSTITIBVS, PRAESENTIBVS, ISTAM VIAM DICO. INITE VIAM. Hinc litigantes, sapiente, qui praesto erat, duce, ludicrum iter faciebant per forum, quasi ituri in rem praesentem; et paullo post, audita e tribunali voce: REDITE VIAM, eodem duce redibant. Hoc vero confecto itinere, consertisque in speciem manibus, tum demum praetor, ab vtro litigantium rem possideri aequius videretur, pro tribunali non sine formula decernebat. Tantae molis erat, AVDITORES HONORATISSIMI, vindicias dare: tam operosum, possidenti seruare possessionem, et exsequi edictum: QVI NEC VI, NEC CLAM, NEC PRECARIO POSSIDET, EI VINDICIAS DABO. Vt paucis me expediam, Romani magistratus, siue darent, dicerent, addicerent: siue lictorem lege agere, manus iniicere, expedire secures, et supplicium more maiorum sumere iuberent, siue iudices vel recuperatores caussam cogituros darent, semper

per erant sui similes, id est, rituum, quos a maioribus traditos acceperant, studiosissimi, verbisque sollemnibus ac compositis, tamquam glebae, adscripti.

§. X.

Animaduertisse vos arbitror, AVDITORES, veterem illam Romanorum iurisprudentiam publicam aeque ac priuatam, totam propemodum fuisse formulariam, atque innumeris illigatam atque implicatam sollemnitatibus. Id vero gentis prudentissimae institutum dici non potest, quam plerisque hoc tempore videatur ridiculum, quam nugatorium, atque indignum incredibili illa atque omnium laudibus concelebrata Romanorum grauitate. Quare vt tota res eo melius diiudicetur, operae pretium est, quaenam sit istorum vetustatis contemtorum oratio, cognoscere. Qui, quoniam hodie sine hoc rituum ac formularum adparatu et rempublicam rite administrari, et consilia salutaria capi, et bella cum hostium internecione confici, et negotia quaelibet in foro aeque ac intra priuatorum penates commode explicari vident, facile in eam opinionem prolabuntur, vt vniuersum istud rituum mysterium, verborumque, quod vocant, aucupium ridiculum ac superuacuum fuisse arbitrentur. Quid autem reipublicae interfuit, inquiunt, et patres conscriptos, sententiam dicturos, et magistratus, acturos cum populo, et ipsos, quibus maximam rerum molem permiserant, belli duces, certis ritibus ac formulis adstringi? Nam quibus artibus illa salutis publicae tutela, auctoritas puta imperantium, vere comparetur, facile est ad intelligendum. Seueritate moderata ita vitia coercere, vt poena ad paucos, metus ad omnes perueniat: constanter seruare reipublicae formam: magnitudinem imperii fide, iustitia, opibus, armisque victricibus tueri: furores tribunicios et plebis procellas voce ac viribus sustinere: ex arena denique capere consilium, et in minima quaeuis rerum momenta, quae animos in spem aut metum impellunt, intentum esse: id vero est, quod et ciuibus, et sociis, et ipsis denique hostibus venerabilem reddit reipublicae maiestatem. Quibus omnibus quantum aduersetur formularia illa superstitio, illi facile animaduertunt, qui, quam facile inter taediosissimas sollemnitatum ac verborum moras sese subducat rei bene gerendae occasio, non ignorant. Quamobrem quemadmodum ipsi Romani, non eum quidem, qui sexcentis ritibus et compositis ab Euandri matre carminibus deos euocarat, sed qui, quid in fatis esset, sine ambagibus vere coniecerat, vatem iudicabant optimum: ita et nobis, non qui ex formula, et quasi ex magistri praescripto, administrant rempublicam, sed qui vtrique ciuitatum fortunae consilia prudenter attemperant, bene videntur de vniuerso humano genere mereri. Quam ridiculum porro ac nugatorium videtur, contractus, aliaque quotidiana negotia, quin ipsam vrbanam illam ac forensem militiam certis ritibus ac formulis adstringere? Quasi non sit boni viri officium, et sine istis liberare fidem, et, quae vel nutu pollicitus sit, religiose praestare. Quasi non satis in se molesta esset disceptatio forensis, nisi

illis verborum sollemnitatumque ineptiis fieret molestior, et litigantes in foro, tamquam in scena, mimum iuberentur. An vero minus ridiculum videtur, rem seriam agentes antestato opponere auriculam, vel duce sapiente, ludicrum iter per forum facere, quam scissorem in coena Trimalcionis ita ad symphoniam lacerare obsonium, ac si Darius hydraule cantante pugnaret? Siccine tam vanum Romani iudicarunt votum Catonis, forum murice sterni optantis, vt tot ritibus ac inanibus verborum conceptionibus lites traherent, occasionemque suppeditarent caussidicis, illo concesso sibi latrocinio, vti veterum non nemo vocat, imperitam multitudinem tanto diutius opprimendi? Quae enim alia patribus fuit omnia illa excogitandi ratio, quam vt patricii, qui, teste POMPONIO nostro, in latenti retinebant horribile istud formularum secretum, vniuersam plebem sibi haberent obnoxiam, eorumque domus, ab omnibus, qui vel lege agere, vel contrahere, vel testamentum condere, vel paullo argutius litigare vellent, tamquam communia ciuitatis oracula, adirentur? Hinc sane tam grauis principum ciuitatis virorum ira exarsit, quum Cn. Flauius cornicum oculos configere, et singulis diebus ediscendos fastos cum toto illo formularum adparatu proponere non dubitasset. Hinc non minor inuidiae tempestas in Sex. Aelium Catum detonuit, noua iureconsultorum mysteria, post Flauianum istud sacrilegium reperta, et occultis exsignata notis iterum enunciantem. Nihil enim patres, penes quos tam diu lucrosa istius inanis scientiae possessio fuerat, magis in furorem ac rabiem egit, quam quod illorum duumuirorum opera effectum esset, ne ipsi, vti olim, rebus omnibus ciuium interessent. Id vero tunc momordit homines: id illis bilem in ipsas nares exciuit, quod euulgato illo secreto, non amplius turba consultantium limina sua insideret, nec ciues tam frequentes, vt antea, confluerent ad penates suos, formulas inde, tamquam sortes e Phoebi cortina, petituri. Verum quid opus est verbis, quum fraus pelluceat, eamque ex ipsis Romanis viri maximi ac prudentissimi iam pridem deprehenderint? Cui enim magis credendum, quam ipsi TVLLIO, qui totum illud formularum peculium rem paruam esse dicit, prope in singulis litteris et verborum interpunctionibus occupatam, fucatam ineptiis, prudentiae omnis inanem, fraudis autem et stultitiae plenissimam. Quibus magis adsentiendum, quam Constantino Magno, Theodosio, et sacratissimo illi IVSTINIANO, qui antiquas fabulas, et scrupulosam verborum obseruationem, aucupatione verborum insidiantem, graui oratione insectantur, quin legibus prudenter scriptis ex republica, ex foro, ex priuatorum domibus, ipsaque hominum memoria proscripserunt? Eat iam aliquis, perfricet frontem, et verbosam illam prudentiae simulationem non dicemus laude, sed patrocinio dignam iudicet, quam et viri prudentissimi florente republica riserunt, et meliore saeculo maximi principes exploserunt, perpetuisque, quibus digna erat, tenebris damnarunt.

§. XL.

§. XI.

Talis fere est, AVDITORES HONORATISSIMI, eorum, qui formulariam illam Romanorum iurisprudentiam rident atque exagitant, oratio. Quibus profecto nimium splenis oportet superesse, dum statim soluuntur in risum, vbi quid ea sollemnitate, cuius ipsi rationes sciunt cum ignarissimis, vident explicari. Qui, si cogitarent, quemadmodum Alcibiadis Sileni clausi ridiculam et monstrosam prae se tulisse speciem; aperti statim sacrum ac diuinum quid ostendisse dicantur: ita pleraque veterum instituta primo adspectu ridicula atque inania adparere; considerata paullo accuratius, ac veluti reclusa prudentiam admirabilem demonstrare, magis fortasse risui in re seria temperarent. Quam difficile vero illi cohibebunt risum, si ipsos Ebraeos, diuinitus institutos, vel seruorum, qui se in perpetuum dominis addixerant, auriculas clauo posti adfixisse, vel eius, qui adfinis nuptias adspernabatur, calceum pede detractum retro proiecisse, vel denique in libellis repudii scribendis, omnibusque paene non dicam sacris, sed ciuilibus negotiis, certas verborum formulas religiosissime seruasse audiuerint? Quam aegre tenebunt risum, quando ipsos Germanos, ferocem ac bellicosum populum, reges ac duces, concussis frameis electos impositosque scuto circumtulisse, vxores coemtione imaginaria quaesiuisse, adoptasse per capillorum incisionem, res per festucam manu emissam e suo in aliorum dominium transscripsisse, iudiciaque cum magno formularum adparatu auspicatos esse, intellexerint? Quicumque enim illud Romanorum institutum, tamquam ridiculum traducunt, facere nullo modo possunt, quin de diuina et spectata rebus in omnibus Ebraeorum ac maiorum nostrorum grauitate ac sapientia non nihil eadem temeritate detrahant. Quantum autem in eo fallantur, et quam admirabilis veterum prudentia in illa rituum ac verborum religione, tamquam in extersissimo quodam speculo, reluceat, ex iis, quae dicturus sum, facile intelligetis.

§. XII.

Nam primum omnium, si hoc illis concederemus, posse rempublicam et sine adscititio isto formularum splendore cum laude administrari: non ex eo tamen efficeretur, quod isti volunt, inane ac ludicrum fuisse totum illud sollemnitatis studium, neque alio, quam ad decipiendam plebem, pertinuisse. Neque enim, quod hodie, hominibus magis principatui et strictiori, quae vbique fere terrarum inualuit, imperandi rationi adsuetis fieri potest, id et olim potuit, quum turbae illi humili, quae nouarum rerum auida ad Romuli asylum perfugerat, reges et magistratus precario fere imperarent. Ita profecto natura comparatum est, AVDITORES, vt homines, qui coaluerunt in ciuitatem, animo tamen plerumque sint a republica alienissimo. Nam quum bonum ciuem ita praecultum atque institutum esse oporteat, vt iussis imperantium pareat promte, vt ad vtilitatem publicam omnes actio-

actiones omniaque consilia sua referat, vt denique nihil sibi bonum atque vtile esse statuat, nisi idem bonum ac salutare sit vniuersae reipublicae: natura contra effraeni homines plerique adeo ad omnem licentiam feruntur, vt, si omnia agere suo arbitrio, si fraena impune mordere, suisque velificari commodis possint, tum demum sibi verae libertatis dulcedinem percipere videantur. Ita vero natura formatum vulgus, cui, vt CORNELIVS TACITVS ait, priuata tantum stimulatio, et vile decus publicum est, quomodo aequo animo ferret iugum, nisi quaedam aduersus rempublicam pietas ac veneratio arte in iis excitaretur? Et id quidem Romanorum erat consilium, quum domi ac foris omnia negotia publica decoro ritu verbisque ad maiestatem compositis, explicanda iudicarent, vt multitudo, quae non delectu aut sapientia, sed impetu et temeritate ducitur, hac oculis offusa caeremoniarum religione ad concipiendam animo reipublicae maiestatem adduceretur. Quod quam feliciter sint consequuti, res ipsa deinde docuit. Saepe enim plebem, tribuniciis furiis agitatam, saepe maximos exercitus, quos nec pudor, nec metus suppliciorum, nec dicendi vis ac copia in officio continuerat, postea vel fascium aut aquilarum conspectus, vel supremum istud in re trepida senatusconsultum: DARENT OPERAM COSS. NE QVID RESPVBLICA DETRIMENTI CAPERET, vel sollemne carmen: I LICTOR, COLLIGA MANVS, tamquam fulmen aliquod perterruit. Quare tantum abest, vt ad inanem quamdam iactationem comparatum fuerit illud rituum ac formularum inuentum, vt prudentiae in eo eluceat artificium, quod dictis factisque in gerenda republica, splendorem ac decus quoddam conciliat. Cuius rei exemplum ipsa natura praebet, quae suas dotes suaque opera partim nude, et quantum opus est, explicat, partim splendore quodam circumdata eleganter, et prout decet, ostentat. Perinde regia ista ac sublimis, quae in republica administranda versatur, prudentia quasdam actiones suas ritibus ac verborum conceptionibus augustiores reddere conatur, et tanto id quidem magis, quia naturae opera vltro et sua sponte vel ipsum naturae nomen commendat; prudentia quadam arte ac disciplina, vt actiones suas ciuibus probet, et a vulgi malignitate vindicet, videtur indigere. Quamuis itaque, qui haec omnia rident, dum seueritatem, prudentiam, iustitiam, eloquentiam, consilii promtitudinem viam ad veram auctoritatem ac maiestatem imperii emunire contendunt, libentibus id nobis atque adprobantibus faciant, neque nos cuiquam concedamus, vt illa imperandi praesidia pluris quam nos fecisse, aut ea laude maiore digna existimasse videatur: nescio tamen, cur his omnibus aduersari putent formularum ac rituum obseruationem, et cur illa rei bene gerendae occasionem intercipi, sibi persuadeant. Quasi nulla harum virtutum eminuerint Romani veteres, aut formularum et sollemnitatum studium istis, ad hanc laudem contendentibus impedimento fuerit. Quasi, dum sollemnes quaedam formulae in senatu, aut comitiis recitabantur, interea processisset annus, et Hannibali occasio data fuisset, epulandi in Capitolio.

§.XIII.

§. XIII.

Sed id nimirum illis quam maxime videtur ridiculum, quod contractus, aliaque negotia ciuilia, tot formulis ac sollemnitatibus adstricta fuerint a Romanis. Enimuero, quod illis perridiculum est ac nugatorium: id nobis sapiente consilio instituisse videntur mortalium cordatissimi. Eo enim prudenter consequebantur, vt nec sempiternis litibus tam necessaria ciuitatibus animorum ac voluntatum coniunctio distraheretur, nec multitudine legum, tamquam mole, obrueretur respublica.

§. XIV.

Quantum ciuitatum intersit, vt litibus fomenta, quoad eius fieri possit, omnia subtrahantur, nemo, ciuili illa sapientia vel mediocriter imbutus, negabit. Lites enim, vbi ita sensim gliscunt in republica, vt nec tribunalia illis componendis sufficiant, primo domos, hinc gentes et familias, ac postremo ipsos ordines dissociare, ac in factiones reip. perniciosissimas distrahere solent. Iam vero cogitate vobiscum, AVDITORES HONORATISSIMI, an non vberrimus litium prouentus iis ex negotiis, quae vel ex vnius vel duorum voluntate ac consensione capiunt substantiam, succrescat? Quum enim animi consilium neque oculis, neque vllo alio sensu percipiatur: facile ii, quibus plus vafritiei, quam fidei, est, perplexantur, et ingeniosa improbitate, quod gestum est, peruertunt. Quid pactorum et contractuum religione sanctius? Et tamen alteruter paciscentium saepenumero negat, sibi vmquam negotium tam sollemne explicandi fuisse consilium. Siccine, inquit, alter fructum dolo suo capiet? An a me iure petet, quod ego per iocum et animi caussa, vt fieri solet, spopondi? Ergone homini liberali in posterum non licebit iocari, quin iocus in contractum transeat? Itaque maleferiatis hominibus, vt conqueritur apud comicum senex, pactum non pactum est, non pactum autem pactum, quod alteri lubet. Quid supremis hominum iudiciis venerabilius? quidque aequius, quam vt exitum habeat eorum voluntas, qui velle amplius non possunt? Et tamen eodem obtentu, quod vel ob dementiam testari non potuerint, vel ex animi sententia noluerint, multorum olim testamenta impugnata ac peruersa esse, nemo ignorat. Idemque in donationibus, sponsalibus, aliisque pactionibus contigit saepissime. Nullum enim est tam graue sanctumque inter homines negotium, quod non conuellere consueuerit innata illa generi humano perfidia. Quid hic Romani? Sollemniter illi haec omnia explicari volebant, ne quis ea serio atque ex animi sententia acta esse negaret, eaque exceptione friuola Praetori facesseret negotium. Non itaque Romani, qui fidem in negotiorum contractibus sanxerant, non putabant impium, si quis datam fidem non seruasset, aut rem fidei suae a moriente commissam non praestitisset: neque tamen actionem dabant, si quid sollemnitatum in huiusmodi negotiis fuisset praetermissum. At si conditurus testamentum, testes, libripendem, antestatum adhibuerat, et per

et per omnia mancipationis ac nuncupationis ritum ac formulam obferuauerat: si in stipulationibus, cautionibus, acceptilationibus, nouationibus alter alteri interroganti congrue atque ex formula responderat: nihil profecto caussae esse videbatur, cur quis serio vel testamentum conditum, vel contractum initum fuisse negaret, aut cur praetor eum litem ex lite serere, et fora ac basilicas inani clamore implere pateretur.

§. XV.

Accedit et altera non minus grauis atque idonea ratio, quae Romanis ad excogitandos tot ritus ac formulas, quibus negotia ciuilia a ciuibus explicarentur, incitamento fuisse videtur. Existimabant enim, id quod res est, respublicas non eas quidem, in quibus quotidie gliscat legum multitudo, sed quae quam paucissimis et sapienter inuentis maiorum institutis regantur, dici posse beatissimas. Praeclare iam a Platone obseruatum est, quanto pluribus legum praeceptis ciues adstringantur, tanto vberiorem esse solere vitiorum prouentum: sicuti latissime ibi euagari soleat vis morbi, vbi medicis iusto pluribus facultas detur artem salutarem faciendi. Et quid, quaeso, aliud innumerabili aliarum super aliis cumulatarum legum multitudine efficitur, quam vt ciues ius, quo reguntur, ex poenis, pretiosissima certe disciplina, addiscant? Quod aliud ea efficitur, quam vt et innocentissimus quisque incidat in leges, tamquam in laqueos, et ipsa iurisprudentia vniuersa sibi fiat dissimilis, captiosa, incerta, ambigua? Quid ergo Romani? Eiurato regum nomine, quum leges, id est animam, deesse reipublicae animaduerterent: breui illo duodecim tabularum ambitu vniuersum ius ita complectebantur, vt carmen illud patrium ipsi pueri in scholis facile infigerent memoriae, et idem tamen fons esset vniuersi publici priuatique iuris. Ne autem pro cultissimo illo iurisprudentiae hortulo horrida legum silua paullatim succresceret: non statim, si quando nouum incideret negotium, distribuebant tabellas, et centurias tribusue in suffragia mittebant, nouasque leges ferebant ad populum, sed ex ipsis decemuiralibus tabulis modum rationemque illud explicandi prudenter comminiscebantur. Hinc quum nihil a decemuiris de adoptione atque emancipatione liberorum cautum esset: an statim ideo edixerunt comitia, in quibus, quid ea de re vellent iuberentque Quirites, dinumeratis suffragiis, explorarent? Minime vero. Quum enim intelligerent, licere patri per duodecim tabulas ter venumdare filios, eaque, quae in mancipio essent, nexu vel sollemni mancipationis ritu in alterius dominium transscribi posse: callide profecto statuebant, filium ter in speciem venditum, datumque mancipio, et rite in adoptionem alteri dari, et, si tertium accessisset manumissio, e sacris paternis exire posse. Paterfamilias vti legasset de re sua, ita ius fore, edixerant decemuiri: neque tamen iidem rationem ac modum conficiendi testamenta ostenderant. Quid ergo Romani? An ideo statim tribuum colligebant suffragia? Minime vero. Quum enim leges de intestatorum successione priuatorum voluntate non

non refigi, neque adeo fupremis fingulorum iudiciis infringi mutarique poffe viderentur: callide fingere maluerunt, familiam, tamquam rem mancipi, inter viuos per aes et libram transferri in familiae emtorem, fub lege tamen fecreta, quam in ceris obfignatis expreffam effe, teftator praefentes follemni nuncupationis carmine monebat. Quid dicam de nuptiis? Quum de earum ritu nihil in duodecim tabulis cautum legerent, et vxorem tamen, tamquam filiamfamilias et heredem fuam, fecundum ius patrium in maritorum manu et mancipio futuram effe, haud ignorarent: non abfurde fibi colligere videbantur, praeter confarreationis ritum, qui ad facra gentilia ac domeftica pertinebat, feminam et coemtione, et vfucapione annua fieri matremfamilias, eamque coniunctionem cum remancipatione tum vfurpatione recte diffolui ac diftrahi poffe. Ita fere omnes actiones legis atque actus legitimi e fagaci veterum iureconfultorum ingenio promanarunt. Quemadmodum enim follertes atque elegantiae ftudiofi patresfamilias hortos bene cultos, et directis in quincuncem arborum ordinibus amoenos, quam arbuftorum fqualfore opacos, habere malunt: ita illi viri prudentiffimi magis e republica fore iudicabant, vnicuique duodecim tabularum legi plura interpretamenta ac formulas follemnes, quafi per infitionem, adiici, quam in immenfum excrefcere legum ciuilium multitudinem.

§. XVI.

Denique ne in foro quidem ac intra tribunalia inanis ac fuperuacua erat illa rituum ac verborum religio, quam profecto non ideo admiferant Romani, vt traherent lites, aut in re feria magno conatu maximas nugas agerent: fed partim vt lites inter ciues eo citius terminarentur, partim ne quid vetufti moris temere viderentur abolere. Saepe hodie ita inftituuntur actiones, vt iudex e longa, quam libelli loco accipit, fabula, quale negotium inter litigantes intercefferit, quid ab actore intendatur, quidque ab eo potiffimum probandum fit, vix perfpiciat. Hinc nihil frequentius exceptionibus, quibus ab inepto, obfcuro, aut incerto libello nomen inditum eft. Hinc tot opus eft iudicis decretis atque interloquutionibus, antequam ad ipfam litis conteftationem, id eft, intra teli iactum perueniatur. At enim his omnibus aequo animo fuperfedebant Romani. Quid enim facilius, quam audire breuiffimam actionis formulam: AIO, TE MIHI MVTVI NOMINE CENTVM DARE OPORTERE? Quid facilius, quam audire excipientem reum: ET EGO NEGO, NISI QVOD IAM SOLVTI SVNT. Quid facilius, quam operam dare actori, breuiter replicandi: EGO VERO TE SOLVISSE NEGO, NISI QVOD IN ALIAM CAVSSAM SOLVISTI? Quid procliuius denique, quam et reo fe dare, hac fe tuenti duplicatione: ET EGO ME IN EAMDEM CAVSSAM SOLVISSE AIO. Vnius horae labor erat, ftatum totius cauffae peruidere, et iudicem dare cum formula: SI PARET, L. TITIVM L. SEIO CENTVM DARE OPORTERE, NISI IN EAMDEM CAVSSAM SOLVTVM ERIT, TV IL-

LVM IN CENTVM CONDEMNA. Iam vero ad probationem res redierat, qua intra paucos dies peracta, lis sententia finiebatur, exiguo temporis, multoque minore facultatum dispendio. Non itaque rituum ac formularum hoc vitium fuit, quod homines inter lites consenescerent, et dum ius suum in foro persequebantur, arbores, alteri saeculo profuturas, serere viderentur. Neque illa sunt fomenta litium, ob quae Cato forum murice stratum voluit. Tum demum infinitae fieri coeperunt lites, quum innumeris principum constitutionibus iuris antiqui fundamenta subuerterentur, quum pro vetere iurisprudentia horrida quaedam legum nouarum silua succresceret, quum denique ipsi Romani pontifices, quorum ex legibus hodierna litigandi ratio ac disciplina forensis paene tota profluxit, adscititia specie sanctitatis ac iustitiae illudere generi humano, atque oracula sua orbi pro legibus obtrudere coepissent. Eos autem, qui iurisprudentiae formulariae hanc famam per orbem litterarium differunt, magnopere sua opinione falli, vel id vnum argumento est, quod nusquam disceptationes forenses minus diuturnae fuerunt, quam vbi omnia in iudiciis sollemniter atque ex formula et dici et fieri oportuit.

§. XVII.

At enim, fluctuante inter partes et plebem republica, optimates isto formularum adparatu ad opprimendos ciues abusi sunt. Quid tum vero? Vtrum, si id factum esse fateamur, formularum id vitium fuisse, fatendum erit, an ipsorum hominum? Semper ea fabula acta est inter mortales, vt qui forensem illam militiam sequerentur, iurisque, quo ciues regantur et ad agendum, et ad respondendum et ad cauendum aliis essent peritiores, imperitam multitudinem hac arte ad auctoritatem suam traducerent. Neque nostris temporibus, quamuis illa verborum religio iam pridem euiluerit, in mundo esse desiit rabularum natio, cui iurisperitia pro hamo est, quo miserae plebis opes ac fortunas intercipiat. Quis vero tam iniquus est rerum aestimator, vt arti tribuat, quod hominum vitium est, et ideo iurisprudentiam, quanta quanta est, ad euertendas ciuium fortunas comparatam esse contendat? Fuerint patres aduersus plebem iniqui, fuerint dominandi cupidi, et hoc formularum inuentum ad subiiciendam sibi multitudinem adhibuerint: at non diutius illis isthoc consilium processit, quam donec Cn. Flauius et Sex. Aelius, plebicolae, et omnis aurae popularis captatores, totum istud mysterium enunciassent. Et quid prohibuit, quo minus vel saltem ex eo tempore proscriberetur ista formularum ac sollemnitatum religio, si ciues, diuulgato secreto, non nisi inanem strepitum, aut quoddam verborum aucupium in ea deprehenderint? Qui ipsi decemuirorum legislationi, ne quid indignum Romanorum grauitate ac foro occurreret, lege Aebutia in quibusdam capitibus derogare non dubitarunt: cur in ciuitate esse passi sint formulas et sollemnitates, numquam populi suffragiis iussas, numquam firmatas iureiurando, et, quod caput rei est, in se inanes, ludicras, et ad decipiendam plebem vnice comparatas?

§.XVIII.

§. XVIII.

An tales, inquiunt, CICERONI visae sunt, viro in tantum laudando, in quantum diuina propemodum eloquentia cum summa prudentia ac iudicii acie coniuncta potest intelligi. Quasi vero a more ac consuetudine summi illius viri alienum sit, rem vnamquamque, de qua dicendum erat, modo euehendo in caelum, modo eiusdem laudes, si res postularet, conterendo, sibi eloquentiae famam eblandiri. Idem profecto ille CICERO, qui in oratione pro Muraena Seru. Sulpitii merita, ipsamque iurisprudentiam non sine bile deprimit, alio loco et illum togatae militiae antesignanum, et artem, qua enituit, tam magnifica oratione collaudat, vt ea in re, ingenium efficere quid possit, experiri voluisse videatur. Denique nec Constantini, Theodosii et Iustiniani iudicia multum reformidamus. Formularum superstitionem illi insectantur; fateor: easdem insidiarum plenas ac aucupia veluti esse iudicant; nec id nego. Quin vt eo sim liberalior, etiam hoc adiungo, nec imprudenter eos nec iniuste egisse, dum illam verborum rituumque obseruationem nouis legibus ac constitutionibus sustulerunt. Neque tamen inde consequi arbitramur, vt inuentum illud absurdum aut ridiculum fuerit. Quam multa veterum instituta sustulit iurisprudentia illa media, quam edictum perpetuum inuexit? Quam multa legibus, plebiscitis, SCtis, ipsoque illo edicto perpetuo stabilita, imperatores, qui Antoninos sequuti sunt, constitutionibus suis mutarunt? Nonne isti, vt TERTVLLIANVS ait, illam veterem et squalentem legum siluam, quae a temporibus L. Cornelii Sullae potissimum succreuerat, nouis rescriptorum et edictorum securibus quotidie caedebant? Et tamen nemo tam iniquus est rerum aestimator, vt illa omnia, quae principes constitutionibus suis vel nouarunt vel plane sustulerunt, absurda, nugatoria, ridicula fuisse arbitretur. Quemadmodum videlicet non eadem vestimenta, quamuis pulcherrima in se, et auro purpuraque fulgentia, omnem aetatem ornant: ita nec omnia instituta omnesque leges omnibus reipubl. temporibus aut cuique statui conueniunt.

§. XIX.

Quod recte et sapienter prouisum libera republica, non ideo vtilitatem adferre potuit, postquam Augustus omnia discordia ciuili fessa nomine principis sub imperium accepit. In primis illa, quae iustam et consultissimam rationem habere videbantur, quum intra pomoeria fere staret ciuitatis Romanae honor, tum quoque pulcra ac decora erant, quum ciuitas iisdem fere terminis, quibus terrarum orbis, post illam Antonini Caracallae constitutionem finiretur. Est ea popularis imperii natura, vt in minimis quoque rebus antiquae consuetudinis momenta seruanda videantur: nec abs re Alcibiades apud THVCYDIDEM iudicat, tutissime agere ciues, qui praesentibus contenti legibus ac moribus, quantumuis deterioribus, nihil temere in institutis patriis

reipublicae adminiſtratione mutare ſuſtineant. Hinc tot fictionibus opus erat libera republica, totque formulis ac ritibus, quibus noua iura e vetuſtioribus, veluti riuulos ex fonte ſuo, deriuarent. Iis autem opus non erat amplius, quum pacis intereſſet, omnem poteſtatem in principem conferri, neque diſcordantis reipublicae aliud videretur eſſe remedium, quam ſi ab vno regeretur. Tunc vero facilius et minore cum periculo figuntur et refiguntur leges: tunc non opus eſt comitiis, in quibus leges populi ſubmittantur ſuffragiis: tunc nihil eſt, quamobrem fictionibus, formulis, ritibus indulgeatur, quum pro conſultiſſima ratione legis ſit non iniqua principis voluntas. Aequo ergo animo hac iuriſprudentia formularia carebant tempora Conſtantini, Theodoſii, Iuſtiniani, qua non facile caruiſſent Romuli nepotes, qui liberam viderant rempublicam. Neque ideo ridiculum ac Romanorum grauitate indignum iudicandum eſt, quod extremis temporibus, quum iam paene conſenuiſſet reſpublica, non amplius videbatur neceſſarium.

§. XX.

Multa dicenda ſupererant, AVDITORES HONORATISSIMI, niſi veſtra abuti patientia, piaculum videretur. Quare iam id ago, quod vel maxime a me exigit huius diei ſollemnitas, cuiuſque potiſſimum cauſſa in hunc ambonem adſcendi. Enimuero, dum me huic orationis parti accingo, neſcio qui fiat, vt, quae ſingula mei ordinis hominibus, nouum auſpicaturis munus, ſollicitudinem quamdam iniicere ſolent, ea ſe mihi hodierno die obiiciant vniuerſa. Siue enim celeberrimam, ex qua diſceſſi, academiam, ſiue hanc illuſtrem, in quam me contuli, honeſtioris doctrinae officinam intueor: fieri profecto non poteſt, quin commouear aliquantulum, et veluti conturbari mihi fatear conſiliorum rationes. Hala diſceſſi, AVDITORES, quae iam inde ab academiae ſuae incunabilis orbem litterarium vniuerſum et ſplendore nominis, et admiratione compleuit: quam tot doctrinae lumina docendo ſcribendoque adſidue illuſtrant, quo denique, tamquam ad celeberrimum ſapientiae mercatum frequentes vndique confluunt erectioris indolis iuuenes, petituri inde melioris atque incorruptioris doctrinae exemplum. Huius ergo almae matris an vmquam ſine deſiderio quodam reminiſcar? An non ſubinde eo ſubtriſtis reflectam oculos, vbi et fortunarum ſedem primum reperi, et publicis priuatiſque beneficiis dignitatem meam ſaepius memini amplificatam? Fuerunt mihi ibi collegae, qui meam induſtriam, et bene de re litteraria et iuriſprudentia merendi ſtudium mirifice probarunt: fuere amici, qui mea cauſſa voluerunt omnia, meque non ſine doloris ac deſiderii ſignificatione ex amplexibus ſuis dimiſerunt: fuerunt auditores ſeduli, meique amantiſſimi, qui frequentes domum meam confluebant, tamque honorifice me proſequebantur abeuntem, vt viderer mihi eo die fructum anteactae vitae capere vberrimum. Quapropter ſi Athenas iſtas Halenſes mihi non minus dixero iucundas fuiſſe, quam illas Atticas T. Pomponio, quem prae Athenarum ſuauitate ipſius Romae obliuio quodammodo ceperat: neminem quidem veſtrum id mi-

id miraturum arbitror, AVDITORES. Auget sollicitudinem celeberrimae huius academiae conspectus, quamuis in se multo iucundissimus. Demandatum mihi hic esse intelligo Antecessoris munus: habeo rationem, quid praepotentium Ordinum decreto acceperim: video, et in me conuersos esse omnium oculos, idque a me iure exigi, vt iurisprudentiam non vulgari via, sed accuratissima ratione tradam, nihilque faciam reliqui, quod ad tuendam amplificandamque huius illustris academiae dignitatem quoquo modo pertinere videatur. Quae omnia quantae molis sint, quamque modicas vires ad id efficiendum mihi suffecerit natura, nemo me ipso intelligit accuratius. Quare quemadmodum Themistocli, capessenti rempublicam, Miltiadis trophaea somnum excussisse dicuntur: ita mihi ab eo tempore, quo mihi hanc dignitatem decretam esse intellexi, dies noctesque obuersantur WISSENBACHIORVM, HVBERORVM, NOODIORVM, ECKIORVM, SCHVLTINGIORVM, WESTENBERGIORVM merita. Haec me excitant adsidue: haec, quid a me exspectetur, identidem admonent: haec et aliquando exterrent, satis animaduertentem, in hoc stadio tot illustria ingenia non dicam exaequare passibus, sed vel pone subsequi, et eorum vestigia legere, multo esse difficillimum. Quae quum ita sint, paullo commotior quidem suscipio hoc munus, quod mihi vestra, patriae atque academiae Patres, auctoritas imposuit: sed suscipio tamen, illudque cum tanto maiore fiducia subeo, quo luculentius ex hoc rerum euentu plane inexspectato auguror, Dei immortalis id esse consilium, qui et olim semper rebus meis adfuit, et me nihil tale cogitantem, iamque accinctum itineri Francofurtano, quo me potentissimus Prussiae Rex, honestissima proposita conditione, ad docendam iurisprudentiam euocauerat, in hanc prouinciam pertraxit. Vnde et certissimam spem concipio, eius benignitatem nec hic sincero meo publicae vtilitatis studio vmquam defuturam.

§. XXI.

Vobis autem, patriae atque academiae Patres, qui me huc amplissima et splendidiore, quam vlli a multo tempore oblatam ferunt, conditione proposita, huc tam benigne euocastis, tantum me debere profiteor, vt si me totum vobis manciparem, viderer tamen mihi vix minimam officii mei partem adsequutus. Vos enim me, nulli vestrum cognitum, clementer et consentiente suffragio exciuistis: vos me aduenientem mirifica ac paene inusitata excepistis humanitate: vos nihil, quod ad me ornandum recreandumque ex itinere molestissimo pertinere videbatur, praetermisistis. Quae omnia tanti mihi sunt, viri illustres atque amplissimi, vt id vnum mihi dolendum videatur, effecisse vos hac beneficentia vestra, vt ingrato mihi viuendum moriendumque videatur. Interea haec summa benignitas vestra incitamento mihi erit perpetuo, nullum vt defugiam laborem, nullas vt mihi vigilias molestas existimem, quibus celeberrimo atque illustri huic Frisiae Lyceo vtilitatem aliquam adferri posse intelligam. Adlaturum autem me aliquam confido, si vos, exoptatissimi Collegae, quibuscum diuinum numen me iam arctius coniunxit, vestro me sub-

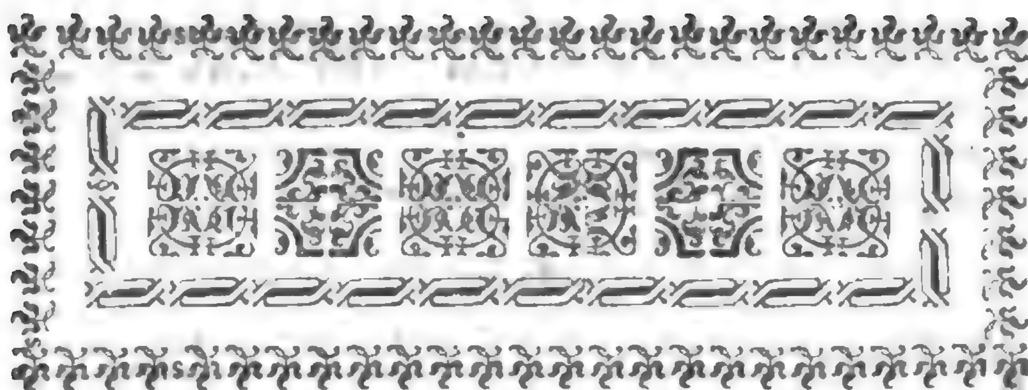
leua-

leuabitis consilio, vestro incitabitis exemplo, vestro denique amore; cuius iam tot experimenta dedistis, me porro recreabitis. Vos itaque rogo et per communis academiae salutem obtestor, vt me lubentes in collegium vestrum recipiatis, eoque complectamini amore, quo vos ego complector vniuersos. Numquam in me vel fidem, vel, quae ab amico proficisci possunt, officia, vel, qui a collega, amorem desiderabitis. Quemadmodum enim te, vir magnifice, qui iam ad academiae nostrae clauum sedes, iam pridem absens absentem ob diffusissimam eruditionem ita admiratus sum, vt nihil iucundius mihi per omnem vitam futurum sit, quam si, vt olim Iunium, iuris et historiarum peritissimum, a Caii Gracchi amicitia, Gracchianum adpellatum esse, Plinius obseruat, sic mihi a tui amore HEMSTERHVYSIANI cognomen obtingeret: ita et vos omnes, coniunctissimi collegae, quos mihi iampridem doctrina ac celebritas vestra venerabiles reddidit, maximi faciam, et feram in oculis, quauis re facilius me a vobis superari passurus, quam amore atque obseruantia. Decem illos, quos Halae exegi, annos, nunquam me cum vllo collegarum in gratiam redire memini: ita colui omnes atque obseruaui, vt plerique me non sine desiderio quodam ex amplexibus suis dimiserint. Talem me hic quoque futurum, porrecta hac dextra, et candore vere Germanico, vobis polliceor, spondeoque, vti formula veteri vtar, VTI INTER BONOS BENE AGIER OPORTET, numquam me commissurum, vt inter nos vlla sit, nisi honesta atque vtilis huic academiae aemulatio.

§. XXII.

Denique ad te mea se oratio conuertit, spes futurae aetatis, flos litteratissimae lectissimaeque iuuentutis, cuius ego conspectu iucundissimo mirifice me recreari sentio. Vestra res agitur, o mei: vobis et feritur, vt ille ait, et metitur: vobis hoc atque omne militabitur bellum, cuius caussa hodie veluti sacramentum dixi. Videbitis me quotidie et ducis et commilitonis munere fungi, nullosque vestri caussa labores ac lucubrationes defugere, quibus et viam vobis ad ciuilem illam sapientiam emuniam, et exemplo meo ad intensiorem diligentiam excitem. Vos mihi hanc vicem reddite, vt ametis vestri amantissimum, studioque et attentione vestra me vicissim reddatis alacriorem. Cogitate quaeso, paucos esse, quos in academiis transigitis, annos, et ab illis tamen omnem vobis spem suspensam esse futurae felicitatis. Ponite vobis ob oculos messem, quae imminet, vberrimam, eamque sudore vestro dignissimam esse credite. Rationem inite, quam praeclara illa sint, quibus vos destinarunt lacrymosa parentum vota, quidque a vobis patria, cui nati estis, iure quodam suo exspectet. Sic enimuero speramus, numquam vos e scholis nostris exituros, nisi doctiores, et solidiore iurisprudentiae cognitione bona fide imbutos: Sic confidimus fore, vt e nostra vestraque diligentia vtilitas ad hanc rempublicam redundet vberrima. Sic denique certo nobis pollicemur, illustrem hanc Franequeranam, tot celeberrimorum doctorum meritis, meaque qualicumque opera, pristinum seruaturam splendorem, nouisque amplificatam auctoribus perrenaturam, palladium Frisiae, decus Belgii, orbis litterarii ornamentum.

DIXI.

DE VITIIS NEGOTIATIONIS COLLYBISTICAE VEL CAMBIALIS.

EXERCITATIO XI.

CAP. I.

DE NATVRA ET INDOLE NEGOTIATIONIS COLLYBISTICAE VEL CAMBIALIS.

SVMMARIA.

§. I. *Instituti ratio.* §. II. *Romani Argentarii et mensarii non fuere similes collybistis hodiernis.* §. III. *Nec tamen permutatio pecuniae localis veteribus fuit ignota.* §. IV. *Ea an fuerit cambium locale.* §. V. *Vera cambiorum origo.* §. VI. *Quid cambiare & cambium.* §. VII. *Huc non pertinet cambium minutum, sed locale.* §. VIII. *In eo quatuor personae concurrunt.* §. IX. *Possunt tamen et plures esse.* §. X. *Et pauciores.* §. XI. *Vnde differentia inter cambia propria et trassatum.* §. XII. *Qualem contractum cambiantes ineant.* §. XIII. *Cambia nec pacta nuda sunt nec legitima.* §. XIV. *Nec contractus innominati,* §. XV. *Nec emtio venditio, locatio conductio, stipulatio, mandatum.* §. XVI. *Multi contractus ad conventiones iuris civilis referri nequeunt.* §. XVII. *Cambia proxime accedunt ad obligationem litteralem.* §. XVIII. *Refelluntur argumenta con-*

tra-

traria, *Primum*. §. *XIX*. *Secundum*. §. *XX*. *Tertium et quartum*. §. *XXI*. *Quintum*. *Negotium cambiale proprie inter duas personas vertitur*, *reliquae vi mandati accedunt*. §. *XXII*. *Litterarum cambialium forma*. §. *XXIII*. *An et valutae facienda sit mentio*. §. *XXIV*. *Cambii definitio*.

§. I.

Instituti ratio.

Cvm omnem, quae de re aliqua suscipitur, disputationem a definitione potissimum proficisci oportet: tum nobis imprimis, quibus de negotiationis collybisticae, vel cambialis vitiis disserere animus est, id negotii datum credimus, vt quaedam de ipsa huius negotiationis natura atque indole praemittamus. Quemadmodum enim curua est linea, quae a recta deuiat: ita in negotiis moralibus ac ciuilibus id vitiosum habetur, quod ab eorum natura atque indole discedit. Et quemadmodum curuitas non intelligitur, nisi ab iis, qui veram recti ideam animo conceperunt: ita nec vitia negotiationis cambialis vel collybisticae quisquam percipiet, nisi eius naturam et, vt ita dicam, rectitudinem probe perspexerit. Nec vereor admodum, ne Iliada post tot Homeros scribere videar. Quamuis enim hoc negotium quotidie fatiget iudices, et tot exstent de cambiis ICtorum volumina, tot libelli et dissertationes, vt id argumentum iam pridem nouitatis gratiam videatur exuisse: tamen, quum nec vberrimum post hanc messem defuturum videatur spicilegium, non abs re erit, et nostram de tota re audire sententiam. Ea si forte ab aliorum sensu in quibusdam discrepet, vel eo nomine merebitur veniam, quod si vsquam, certe in rebus, iure communi haud definitis, verum atque aequissimum esse debeat illud Labeonis nostri: *Suum quemque iudicium habere*. SVET. *August*. *Cap*. LIV.

§. II.

Romani Argentarii et mensuarii non fuere similes collybistis hodiernis.

Non autem iam vacat operosius inquirere in huius negotiationis originem. Quamuis enim alii Belgis, alii Iudaeis, alii Longobardis eius inuentae gloriam vindicent: nescio tamen, an vllum exstet certum earum sententiarum argumentum. Dicam tamen paucis, quod sentio. Iam Romanis non ignotos fuisse *argentarios* et *trapezitas*, vel ex iure nostro satis adparet. *L*. 4. *L*. 5. *L*. 6. *L*. 8. *L*. 9. *L*. 10. *ff de edendo*. De eorum autem negotiatione quum erudite egerint Cuiacius *Obseru*. *Lib*. X. *cap*. 14. et CLAVD. SALMAS. *de Vsur*. *cap*. XVII. *p*. 499. tantum tamen abest, vt simile quid inter veterem illam et hodiernam negotiationem collybisticam reperiamus, vt potius ex Ciceronis *Orat*. *pro Flacco cap*. XIX. *L*. 24. §. 2. *ff*. *de reb*. *aut*. *iud*. *poss*. *L*. 18. *ff*. *de hered*. *pet*. *et l*. 88. *ff*. *de solut*. adpareat, argentariorum officium potissimum in pecunia sua et aliena foenori locanda, rationibus conficiendis, pecunia traiectitia suo periculo credenda, item in auctionibus, constituendo, similibusque constitisse. Equidem saepe per-

permutabant pecuniam, et inde fit, vt et κόλλυβος frequenter occurrat apud veteres et ἀργυρίου ἀλλαγὴ apud IVL. POLL. in Onomast. VII. 30. sed eam vere veteres intelligunt pecuniae permutationem, quae fit apud mensam in continenti per varias numorum species, quamque hodie Doctores *cambium reale* seu *manuale* vocare solent. Vnde est, quod vocentur ἀργυροπράται. *Nou.* CXXXVI. ἀργυραμοιβοὶ a SVIDA in hac voce, *argenti* distractores *L.* 27. *C. de pign. L. pen. fin. C. de const. pec.* argenti venditores *L.* 12. *C. de cohor. tal.* Ex quo facile patet, ea veterum loca non pertinere ad cambia *localia*, *mercantilia*, seu *traiectitia*, quibus pecuniam vno loco numeratam alio loco et ab alio soluturos nos promittimus: quae tamen sola cambiorum nomen proprie ferunt, adeoque etiam praecipue sunt dissertationis nostrae argumentum.

§. III.

Permutatio pecuniae localis veteribus non fuit ignota.

Nihil itaque illam veterum artem collybisticam ad hodiernam negotiationem cambialem facere, inter omnes constat, idque etiam, qua fuit ingenii perspicacia, probe animaduertit maximum olim huius Academiae decus atque ornamentum VLR. HVBER. *Prael. ad Pandect. lib.* XVII. *tit.* I. §. 12. Enimuero is et locale vel traiectitium cambium non ignotum Romanis fuisse inter primos obseruauit. Et sane CICERO *ad Atticum lib.* XII. *ep.* 24. de filio Athenis studiorum caussa commorante: *De Cicerone*, inquit, *tempus esse iam videtur. Sed quaero, quod illi opus erit Athenis, permutarine possit, an ipsi ferendum sit?* Quaerit itaque ex Attico Cicero, filiusne pecuniam ipse secum Athenas ferre debeat, an occasio sit permutandi videlicet, vt quam ipse Romae soluerit, ab alio filio Athenis reddatur? Similis est locus *Lib. XV. Ep.* 15. *Cicero scripsit ad Tironem, sibi post Kal. Apriles (sic enim annuum tempus confici) nihil datum esse. Quaeso velim cures, vt* PERMVTETVR *Athenis, quod sit in annuum sumtum: ei scilicet Eros numerabit. Eius rei caussa Tironem misi. Curabis igitur, et ad me, si quid tibi de eo videbitur, scribes.* Volebat nimirum Cicero Pater Romae soluere, quod filio per permutationem Athenis redderetur. Adeoque nihil verius est, quam quod laudatissimo viro visum, esse hoc ipsum praesentis instituti cambium, quod dicitur, adeoque jam Romanis illud non ignotum fuisse.

§. IV.

Ea an fuerit cambium locale?

Sed quamuis id extra omnem dubitationis aleam positum videatur, Romanos iam hoc modo permutasse pecuniam, adeoque manifesto allucinetur SCHILTERVS *Exercit.* XXXII. §. 9. qui Romanis minus cognitum fuisse putat hoc permutationis genus, quia monetae Romanorum per vniuersum orbem Romanum aeque valuerint, et maior, quam apud nos, fuerit viarum publicarum securitas: pleraque tamen; quae hodie ingrediuntur negotiationis collybisticae essentiam, iis incomperta fuisse, satis adparet. Hodie enim is contractus litteris, quas

cambiales vocant, perficitur, ex quibus rite et ex formula praescriptis nascitur non solum obligatio strictissima, verum etiam actio reliquis omnibus rigidior et tam prompta cum exsequutione coniuncta, vt litteris agnitis, vel vt loquuntur Pragmatici, recognitis nec exceptioni non numeratae pecuniae locus sit, nec alii altioris indaginis subterfugio, sed reus statim in custodiam mittatur, donec soluerit. In his potissimum hodie cambialis negotiationis commodum consistit, et in his contractus ille abit a reliquis. Quum vero nihil tale, quod sciam, Romanis fuerit notum: permutasse quidem illos pecuniam et eo sensu locale cambium iniisse non inficior, sed ita tamen, vt illa permutatio cum cambiis hodiernis vix sit comparanda. Id quod iam vidit Illustris Iudicii Aulici Caesarei Consiliarius BERGER *Supplem. Elect. process. Execut. th. 1. posit. 7. p. 3.*

§. V.

Vera cambiorum origo.

Quae quum ita sint, vero simillimum est, Romanos, Graecos et postea Venetos aliosque populos maritimos hoc compendio iam [illegible] vsos in traiiciendis transscribendisque pecuniis: sed paullatim [illegible] Longobardos, qui tum in primis in exteris prouinciis negotiabantur, formam huic negotiationi dedisse, quae paullatim inter mercatores vsu recepta, publicis legibus demum probari, et, vt fit, vbique fere terrarum ob insignem vtilitatem in vsum recipi coepit. Saltim Longobardicum hoc esse inuentum vel ipsa vocabula in hoc negotio sollemnia ac veluti legitima satis euincunt, qualia sunt *traffa*, *valuta*, *indossamentum*, *aduiso*, *conto*, *scontro*, *rescontro*, *giro*, *disconto*, *lettera a vista*, *a vso*, *doppio vso*, *per honore di lettera*, *largetta*, *strettezza* et similia, quae omnia transalpinam originem redolere, nemo non intelligit. Et inde est, quod, quum ne Carolus quidem du Fresne in diffuso illo *mediae Latinitatis Glossario* ex nullo Europeo scriptore de litteris cambialibus testimonium protulerit: earum tamen exempla iam saeculo XIV. in Lombardia exstent. SCtum enim Venetum eius aeui de cambiis seruauit NIC. de PASSERIBVS *de scriptur. primat. lib. III. de litt. Camb.* §. *XVI.* et ipsarum litterarum huiusmodi exemplum eo saeculo habet BALDVS *Consil. Volum. 1. Cons.* 348.

§. VI.

Quid cambiare et cambium.

Sed de his pauca quam incerta dicere malui. Potius de inuestiganda cambii definitione sollicitos nos esse oportebit, ex qua deinde eo facilius de eius natura iudicium facere licebit. *Cambire*, *Cambiare* et *Campsare* iam veteribus fuit permutare. In mundo nobis sunt Ennii, Columellae, Siculi Flacci, Apuleii Prisciani, Charisii aliorumque testimonia, quibus id demonstrare liceret, nisi iam GER. IO. VOSSIVS *de Vitiis Serm. lib. 1. cap.* 18. ALCIAT. *Parerg. lib.* 1. *cap.* 45. CAROL. DV FRESNE *in Gloss. Med. et inf. Lat. Tom.* 1. *p.* 693. *sequ.* aliique otium nobis fecissent. Inde medio aeuo nota vocabula *praecam-*

cambiare, *cambiator*, *scambiator*, *cambitio*, *camptio*, *cambitor*, *cambitus*, *cambium*, *camium*, *scamium*, *escambium*, *escambiator*, *scambiaria* vel *scampsaria charta*, *concambium*, et alia complura, de quibus prolixe laudatus Car. du Fresne. Quemadmodum vero omnis agrorum rerumque permutatio tunc cambii nomine veniebat, eoque sensu et in consuetudinibus feudalibus. 1. *F.* 4. §. 2. 1. *F.* 22. §. 5. *F.* 1. *nec non* in Iure Canonico *C.* 6. *X. d. except.* hoc vocabulum vsurpatur: ita praecipue permutatio pecuniae dici coepit *cambium*, adeo vt, si a Germanis et Belgis discesseris, ea denominatio paene ad omnes gentes transierit. Sane a *Cambium* est Hispanorum et Italorum *Cambio*, Gallorum *Change*, Anglorum *Exchange*, adeoque non minus haec vocabula innuunt, permutationem pecuniae fieri, quam Germanorum *Wechsel* vel Belgarum *VVissel*.

§. VII.

Permutatio autem pecuniae, vt §. 11. diximus, dupliciter potest fieri. Aut enim diuersae numorum species permutantur, e. g. numi aurei et argentei, aut permutatio ita fit, vt pro accepta pecunia idem in genere alio loco soluatur. Prioris permutationem vel *ἀργυρίου ἀλλαγὴν* iam a veteribus mensariis, trapezitis, numulariis frequentissime factam fuisse vidimus? Et sane artem huius generis collybisticam exercuisse videntur *οἱ κολλυβισταὶ καὶ κερματισταὶ*, quos euersis mensis Templo Hierosolymitano eiecit Seruator *Matth.* XXI. 12. *Marc.* XI. 15. *Io.* II. 14. quippe siclos sanctuarii numis vsualibus permutantes. Posterius autem cambium veteribus quidem non plane ignotum, sed hodierno tamen dissimile fuisse diximus. Illud *minutum* seu *manuale*, hoc *locale* vocari obseruauimus. vid. HEIDIG. *cap.* 1. *p.* 2. GRYPHIANDER *Oecon. Leg. lib.* 1. *cap.* 26. *n.* 37. Sed quum de illo agere iam non sit animus: in huius tantum naturam erit inquirendum.

Huc non pertinet cambium minutum, sed locale.

§. VIII.

Verum cambium locale negotium est, quod inter quatuor personas geritur. Est enim, qui pecuniam in loco contractus alteri numerat, ea lege, vt idem in genere alteri certo loco soluatur, isque *numerans*, et inter mercatores *der Herr des VVechsels Stat. Hamb. art.* 11. *der Geber des Geldes Ordin. camb. Pruss. art.* 3. *der Ausgeber des VVechsels &c.* Quemadmodum autem nihil interest, an remittens pecuniam vere numerarit, an alio modo satisfecerit, vel hic eius fidem sequutus sit, itaque obseruandum, id, quo ipsi satisfactum, ratione finis vocari *remissam* vel *remessa*, quia in alium locum remittendum, RAPH. de TVRRI. *de Camb. Disp.* 1. *qu.* 1. *n.* 35. 36. quia simul ea summa alteri satisfactum, *valutam*. Vnde formulae cambiales: valuta *von ihm empfangen*, valuta *oder den VVerth verstanden*, *den VVerth allhier vergnugt etc.* SAVARY *Mercat. perf. Part.* 1. *cap.* 20. *p.* 152. STYPMAN. *Iur. Marit. et naut. Part.* IV. *cap.* 8. §. 58. *sequ.* Est deinde

In eo quatuor personae concurrunt.

de in hac negotiatione, qui pecuniam a remittente numeratam ea lege accipit, vt data tessera collybistica se illam alio loco, et ab alio soluturum, recipiat. Is inter collybistas TRASSANS dicitur, item *trahens*, *der Trassirer*, *oder VVechsler* et in *Ordinat. camb. nou. Hamb. art.* x. *et* xi. *der Geber des VVechsel-Briefes.* Quemadmodum vero ratione remittentis pecunia numerata *remissae* vel *valutae* nomine venit, ita ratione trassantis adpellatur *Trassa* vel *Tratta.* SAM. STRYK. *de camb. litt. accept. cap.* 11. §. 3. Quum vero *trassans* litteras cambiales dare soleat: is, qui illas accipit, alio loco offerendas, vocatur PRAESENTANS, item *exactor*, *der procurant*, *Ordre-Haber*, *Inhaber des VVechsels.* Vid. *Ordinat. noua Hamb. art.* XIV. Denique is, qui mandato trassantis alibi soluit, eoque fine tesseram cambialem sibi oblatam acceptat, ideo vocatur ACCEPTANS *der Bezogene*, *der Betrockene*, *der* Trassat, vel, vt in *Ord. nou. camb. Hamb.* est, *der Bezahler.*

§. IX.

Possunt tamen et plures esse.

Has quatuor personas natura huius negotii requirit. Posse tamen et plures et pauciores esse, res ipsa docet. Quum enim saepe *praesentans* cambium alii cedat, vel saltem alium substituat, qui suo nomine exigat pecuniam, iam accedet quinta persona. Ea cessio vel mandatum vocatur *indossamentum*, veluti *epistographum*, quia dorso tesserae collybisticae inscribi solet. Vnde iam in medii aeui monimentis verba *indossare* et *redorsare* hoc sensu occurrere obseruat CAR. du FRESNE *Gloss. med. et inf. lat. T.* II. *p.* 54. ac vocabuli vim parum adsequuntur, qui illud latine vertunt *inductionem*. Indossatarius ille fit dominus cambialis schedulae, si indossamentum fiat formula: *fur mich* an Scaptium, valuta *von demselben*: procurator autem, si ita fuerit scriptum: *fur mich* an Scaptium, *soll mir validiren.* Priore casu si *indossatus* iterum indosset, id est, sibi cessas literas alii iterum cedat, facile fieri potest, vt sexta, imo et plures personae interueniant, adeoque per multorum manus ambulet cambium, id quod proprie vocant *giro*, quamuis aliquando omne indossamentum ita adpelletur. Koenigk *ad Ord. camb. Lips.* §. XI. PET. MVLLER. ad STRVV. *Synt. Iur. Ciuil. Exerc.* XXV. *th.* 43. *not.* 8. *n.* 10. Aliquando praeter quatuor illas personas, et aliae subscribunt cambio alieno, quae tunc fideiussisse intelliguntur pro trassante, et aeque ac trassans obligantur ad carceres. *capit. camb. Bonon. cap.* XV. *Vesunt. cap.* XVII. *Ius camp. Guelpherb. art.* II. Id quod collybistae vocant *auallum.* SAVARY *Negot. perf. Part.* I. *Lib.* 3. *cap.* 8.

§. X.

Et pauciores.

Vti vero plures interuenire possunt personae: ita et ad pauciores rem redire posse, eo minus dubitandum, quo magis constat, frequenter vnum hominem duas personas sustinere. *L.* 12. *ff. de legat.* I. Sane si fingas, me Amstelodamo Hamburgum profecturum mercatori Amstelodamensi soluere trecentos, ab eoque accipere tesseram collybisticam,

flicam, Hamburgenfi mercatori offerendam: tunc ego et remittentis et praefentantis perfonam fuftinebo, adeoque inter tres homines geretur negotium. Si fingas porro, mercatorem Amftelodamenfem et Hamburgi tabernam habere, mihique eo proficifcenti dare litteras cambiales, inftitori fuo offerendas: iam inter duos vere geritur negotium, quum mercator Amftelodamenfis et traffet et a fe ipfo foluat, ego et remittentis et praefentantis perfonam fuftineam. Vid. STYPMANN. *Iur. Marit. et naut. Part.* IV. *cap.* 8. §. 25. *fequ.* DV PVY *de Art. litt. camb. cap.* IV. §. 19. 20.

§. XI.

Vnde differentia inter cambia propria et traffatum.

Et ex eo eft, quod praeter *traffata* cambia et alia inuenta funt, quae vocant *propria*, *eigene VVechfel*, non quafi *κυρίως* et in fenfu proprio cambiorum nomen mereantur, fed quod hic inter duas perfonas geratur negotium, et debitor ipfe traffare et acceptare fingatur, adeoque ad *propriam perfonam*, vt loquuntur, litteras dirigat. Vnde non errant, qui haec cambia alio fenfu *impropria* vocanda arbitrantur. Boenigke *Digeft. in Ord. nat. redact. Lib.* IV. *tit.* 29. *n.* 9. Ratione enim materiae non funt cambia, quum pecunia alio loco ab alia perfona non reddatur, fed vera chirographa, forma ac fpecie cambiorum palliata. Vnde et in *Iur. camb. Auftr. art.* 47. et 54. *cambia formalia formige VVechfel* et ab aliis palliata adpellantur. Et videntur fane haec cambia fenfim nata ex *cambiis ficcis*. Quum enim omne vfurarium lucrum a Pontifice damnaretur: reperti funt ingeniofi ad fulmen illud auerruncandum homines, qui a debitore exigerent tefferas collybifticas, ita in fpeciem conceptas, ac fi alio loco foluenda effet pecunia, quum tamen vere redderetur in loco contractus, et vfurae tunc more cambiali accenferentur forti, vel *prouifionis*, *l'agio*, aliudque honeftum nomen induerent. RAPH. de TVRRI *de camb. Difp.* 1. *qu.* 29. *num.* 13. 14. MARQVARD. *de Iure Mercat. Lib.* II. *cap.* 12. *num.* 27. Quum autem fenfim euiluiffet illa de prauitate vfuraria fententia: non opus amplius videbatur illa fictione, nec prae fe ferebant contrahentes, pecuniam alio loco folutum iri, fed debitor ingenue confitebatur, fe foluturum certo die, quia valutam rite acceperit. Et fic nata funt cambia propria, de quibus iam agimus. Non otiofa videtur haec obferuatio, ex qua iam facile reddideris rationem, cur hodienum in his cambiis vfurae forti adgregentur, nec fcribi foleat: *Auf diefen meinen* fola *Wechfel-brief zahle ich die fumma von* 100 *Thaler nebft landublichen zinfen*: fed: *Auf diefen Wechfel-Brief zahle ich die fumma von Thaler* 105. Nec minus ex eadem cambiorum origine manifeftum eft, cur ea non admittantur vbique, fed quibufdam legibus publicis profcribantur, quippe cambiis illis ficcis fuccenturiata. *Ius camb. Auftr. art.* 54. *Ordinat. Mercat. Ludouici* XIV. *Reg. Franc. tit.* V. *art.* 27. *Codex Leg. Dan. Lib. V. cap.* 14. §. 19. *Ius camb. Pruff. art.* 34. Sicubi tamen huiufmodi fanctiones non exftant: ibi iifdem priuilegiis frui cambia propria et traffata, ipfa docet experientia.

§. XII.

§. XII.

Qualem contractum cambiantes ineant.

Hactenus de personis, quae in negotiatione collybistica occurrunt. Proximum est, vt quale sit hoc negotium, quod inter eas intercedit, paullo accuratius inuestigemus. Qui omnia, etiam noua et Romanis incognita, ad iuris ciuilis normam exigunt, acriter disputant, ad quod conuentionis genus referenda sit pactio illa collybistica? Et sane quum in iure ciuili non habeat proprium explicationis locum, vix vllum est conuentionis genus, ad quod non a quibusdam referatur. Aliis pactum nudum est, aliis legitimum; aliis contractus innominatus do vt des, vel do vt facias; aliis mutuum, aliis stipulatio, aliis mandatum habetur. Quorum omnium ita comparata sententia est, vt iis adstipulari vereantur, quicumque eam negotiationem adhibita in consilium ratione paullo accuratius expendunt. Vid. SCHILTER. *Exerc.* XXXII. §. 10. Excellent. D. BOEHMER *Introd. ad Ius Pandect. Lib.* XIX. *tit.* XIV. §. 7.

§. XIII.

Cambia nec pacta nuda sunt nec legitima.

Primo sane non video, quid caussae sit, vt vel pactis nudis vel legitimis accenseantur conuentiones cambiales. Id discrimen iam pridem otiosum fuit in foris Europae vniuersae, nec vmquam accepimus Romani iuris principium, pacta nuda non producere actionem, sed legitima et adiecta in continenti contractibus bonae fidei. Romana haec sunt, nec ad gentes originis Germanicae pertinent, quibus semper in deliciis fuit paroemia iuris: *ein VVort, ein VVort! ein Mann, ein Mann*, HERT. *Paroem. Iur. Lib.* I. *par.* 8. quaeque iam olim vere gloriabantur, *nullos mortalium armis aut fide ante Germanos esse*. TACIT. *Annal. Lib.* XIII. *cap.* 54. Cur itaque pactum *nudum* vocemus cambium, quum nulla nobis sint *legitima*? Et cur *legitimum*, quum *nuda* non habeamus, quae effectu a legitimis differant? Accedit, quod in negotio cambiali plus sit quam nuda promissio. Quis enim nescit, manus mercatorum hic plerumque esse oculatas? Quis ignorat, non temere ad trassandum quemquam induci, nisi vel numerata sibi pecunia, vel alio modo satisfactum fuerit. (§. VIII.) Pactum autem esse conuentionem sine nomine et caussa, et hinc in nudis placiti vel conuentionis finibus consistere, nec dupondii ignorant. *L.* 7. §. 1. 2. 4. *ff. de pact. l.* 27. *C. de locat.*

§. XIV.

Nec contractus innominati.

Non minus rationem fugere existimo illos, qui ad contractum quemdam innominatum accedere existimant cambia. Quamuis enim eam sententiam tueantur MARQVARD. *de Iur. Mercat. Lib.* III. *cap.* II. *n.* 48. SAM. STRYK. *de caut. contr. Sect.* III. *cap.* 5. §. 7. aliique viri eruditissimi: non ausim tamen ego conuentionem cambialem vel ad contractum *do vt des*, vel ad contractum *do vt facias* referre. Non ad illum, quia permutatio proprie est specierum, *L.* 5. §. 1. 2. *ff. de*

ff. de praescr. verb. in hoc autem negotio vtrimque pecunia vertitur. VLR. HVBER. *Praelect. ad Pand. Lib.* XVII. *tit.* 1. §. 12. Nec ad hunc, quia qui se promittit effecturum, vt soluatur, plus promittit, quam quod obligatio faciendi complectitur. FRANK. *Instit. Iur. camb. Lib.* I. *Sect.* 1. *tit.* 4. §. 11. Accedit, quod, quum contractuum innominatorum ea sit indoles, vt eum, qui ex sua parte contractui satisfecit, poenitere possit, adeoque ei a contractu resilire liceat, quamdiu alter non praestitit, quod promiserat: *L.* 3. §. 1. 2. *et* 3. *L.* 5. *pr. ff. de condict. caus. dat. caus. non sequ.* id secus se habeat in cambiis. Quamuis enim remittentem ante solutionem ab acceptante factam poeniteat, et hinc is per litteras acceptantem soluere prohibeat: nihilominus tamen solutionem iure exigit praesentans, nisi tantum procuratoris vice fungatur. *Ordinat. camb. Pruss. art.* XXVI. *Ord. camb. Pruss. art.* XXVI. *Ord. camb. Hamb. art.* XI. *Ord. camb. Dantisc. art.* XXV. HEYDIGER. *Introd. ad Ius camb. cap.* XIV. *p.* 136.

§. XV.

Nec emptio venditio, locatio, conductio, stipulatio, mandatum.

Denique nec ex contractibus nominatis quisquam est, qui cambiali conuentioni per omnia similis videatur. Non emtionem venditionem hic deprehendimus, quia pecunia non emimus pecuniam, nisi ea quodammodo rei fungibilis naturam exuerit, quale quid in numismatibus vetustis obseruamus. Nec magis locationem adpellare licebit conuentionem, vbi non de vsu rei vel operis praestandis, sed de pecunia alibi soluenda agitur. Stipulationem qui sibi reperisse videntur, eos ostendere oportebit, vbi terrarum istud ius vigeat, vt nullum sit cambium sine interrogatione et responsione congrua, quibus stipulatio vere absoluitur. *L.* 5. §. 1. *ff. pr. Inst. de V. O. L.* 1. §. 7. *de O. et A.* Et qui fit quaeso, vt cambia in emporiis contrahantur interuentu proxenetarum, cum verborum obligatio non nisi inter praesentes et loquentes contrahantur? *L.* 1. §. 1. 2. *ff. de V. O.* Speciosissima veroque simillima quidem est eorum sententia, qui mandatum merum in cambio sibi persuadent reperisse. Sane enim Titius mandat Maeuio, vt Iauoleno alio loco solui iubeat 500. Maeuius porro mandat Sempronio, vt Iauoleno soluat. Titius mandat Iauoleno, vt solutionem hanc exigat. Adeoque mandatum hic vbique pellucere videtur. HEYDIGER. *cap.* 11. *p.* 12. LVBBEN. *de camb. thes.* 12. 13. Sed quod adfine et simile videtur, id non statim idem est. Sane quum mandatum solo consensu contrahentium capiat substantiam, hic exigitur valuta, adeoque pecuniae numeratio: exiguntur litterae cambiales, quas ad naturam huius negotiationis pertinere, paullo post demonstrabimus. Accedit, quod, quum mandatum contrahentium morte exspiret: *L.* 27. §. 3. *L.* 57. *ff. mand.* id in cambiis aliter sese habeat, et heres trassantis promissum nihilominus praestare debeat. HEYDIG. *cap.* VIII. *p.* 81. SAM. STRYK. *Diss. de Accept. Litter. camb. cap.* IV. *n.* 40. 41. Nec minus hic considerandum, quod, quum ex mandato vna actio directa, altera contraria ad indemnitatem nascatur: *L.* 3. §. 1. *L.* 12. §. 7. 9. *l.*

9. l. 19. eod. ex cambiali tamen negotio meras actiones directas oriri, iam ab aliis fit obseruatum, nisi quod contrariam mandati concedere soleant acceptanti, qui iam soluit, aduersus trassantem, ad repetendum id, quod vi mandati expenderit. STRYK. *de Action. caute inuestig. Sect. 1. memb. 7. §. 18. 19. 20. p.* 148.

§. XVI.

Multi contractus ad conuentiones iuris ciuilis referri nequeunt.

Non iam in alias inquiram sententias, ita quippe comparatas, vt veluti sua mole ruant. Potius dicam paucis, quid sentiam. Oleum et operam perdere illos existimo, qui omnia negotia hodie in vita ciuili obuia ad Iuris Romani principia exigunt. Multa quaelibet gens a maioribus veluti per manus tradita accepit: multa vsu et necessitatibus exigentibus a posteris inuenta sunt, de quibus Romani ne per somnium quidem cogitarunt. Tales sunt contractus *feudales*, *censuales*, *adsecurationum*, *vitalitii*, *socidae*, *lotariae*, et sexcenti alii, de quibus consulto Papiniano, si reuiuisceret, fatendum foret, sibi iam de nouo ius esse addiscendum. Otiose itaque quaerunt, ad quod contractuum Romanorum genus huiusmodi negotia referenda sint, quum et Romanis ignota fuerint, nec ad iuris ciuilis principia sint attemperata. GER. GOTTL. TIT. *Iur. Priv. lib.* IV. *cap.* 14. §. 1. 16. *p.* 522. 526. Talis itaque contractus et cambialis est, quem SHILTERVS *l. c.* et STYPMANNVS *Iur. Marit. Part.* IV. *cap.* 8. §. 42. ad nullum contractuum Iuris Ciuilis genus referri posse fatentur.

§. XVII.

Cambia proxime accedunt ad obligationem literalem.

Si tamen quis scire cupiat, cui contractui ille accedat quam proxime: adfirmare non dubito, eum esse litteralem, non quidem illum Romanum, a Iustiniano inuentum, sed singularem, et qui moribus praeter ius ciuile inualuit. Id paucis demonstrare iuuabit. Quemadmodum contractus veri et nominati re iniri dicuntur, qui rei traditione; verbis, qui verborum sollemnitate; consensu, qui solo in idem placitum consensu substantiam capiunt: ita litteralis dicitur contractus, qui litteris perficitur, ita vt nec obligatio prius, nec actio vel condictio ex chirographo nascatur, quam datis litteris. Iis enim conscriptis et alteri traditis statim alteri actio competit, non ob numeratam pecuniam, sed ob datas litteras. Vnde nec quaeritur, an, qui scripsit litteras, debeat, sed an scripserit litteras. §. *vn. Instit. de l. o.* Potest quidem reus intra biennium vti exceptione non numeratae pecuniae, eiusque tunc id priuilegium est, vt onus probandi in actorem deuoluat: *L.* 3. *C. de non num. pec.* sed ipso tamen iure ex solis litteris obligatus est reus. Alioqnin enim non opus esset exceptione, iure ciuili tum demum opponenda, quando actio summo iure competit. *L.* 10. *C. pr. Inst. de except.* Iam haec omnia cambio quadrare, nemo non intelligit. Non prius cambium dicitur contractum, quam datis litteris cambialibus. Iis acceptis, statim nascitur obligatio ad pro-

promissam pecuniam a tertio soluendam. Si solutio facta non fuerit, actio instituitur, et quidem non ex eo fundamento, quod trassanti numerata sit pecunia, adeoque vere debeat, sed quod cambium dederit: Hinc etiam in processu vel lite cambiali non operose quaeritur, an debeat reus, sed an cambium scripserit dederitque? Quin adeo in his litteris omne agendi fundamentum consistit, vt nec exceptio N. N. P. nec vlla alia admittatur, nisi in continenti demonstretur. LVDOV. *Process. Camb. cap.* IV. Quis itaque negauerit, ex solis litteris nasci obligationem, adeoque cambium vere esse contractum litteralem? quamuis non omnia hic obseruentur ad amussim, quae Iustinianum de contractu litterali sanxisse nouimus, quippe ad naturalia magis quam ad essentiam huius contractus pertinentia. Sunt et alia, quae hanc sententiam nostram mirifice confirmant, ex quibus vel vnum videbimus. Notum est, tessera cambiali per indossamentum in alium translata, licet indossanti iam solutum sit, et trassatus ab illo acceperit instrumentum, quod vocant *einen Mortifications-Schein:* indossatus tamen indossatario nihilo minus soluere teneatur. Dominus de BERGER *Elect. process. exsequut.* §. LIII. Haec sane obligatio non aliunde quam ex litteris oritur. Quod probe obseruans TITIVS *Iur. Priuat. lib.* X. *cap.* 5. §. 53. *Ratio*, inquit, *harum assertionum ex eo repetenda videtur, quod ius cambiale ex litteris dependeat*. Cui et celeberrimus ICtus, Dominus BOHMERVS, *Expos. de Action. Sect.* XI. *cap.* IX. §. 16. *In scriptis*, inquit, *necessario hic contractus est ineundus, et* EX SCRIPTVRA *vis obligandi nascitur, adeoque, si verum fateri liceat, ad* CONTRACTVS LITTERALES *hoc negotium referri posset*.

§. XVIII.

Sunt equidem, qui scriptura hic contrahi negant; sed argumentis, si quid video, non admodum firmis subnixi, et fluctus fere mouentes in simpulo. Primo enim aiunt, scripturam magis ad naturalia, quam ad essentiam cambii, pertinere, et si aliunde probari possit, partes consensisse, nihil esse caussae, quare obligatio non contrahatur, et detur actio. SCACC. §. I. *quaest.* 5. *nu.* 10. RHETIVS *de Versur. cap.* I. *Thes.* 10. BOENIGK. *Digest. lib.* IV. *cap.* 29. *n.* 9. et alii. Enimuero, quamuis fateamur, et sine litteris hoc modo contrahi posse, nec negemus, ex solo huiusmodi promisso, *bey Kaufmanns-Parole*, nasci obligationem? illa tamen obligatio non est cambialis, sed eius generis, quod ex omnibus conuentionibus et pactis oritur. Actio autem cambialis, *die VVechsel-Klage*, tum demum competit, si litterae cambiales vel tesserae collybisticae producantur in foro. Tunc demum parata est exsequutio illa promtissima, et arrestum, quod vocant personale, quibus cambiales lites a reliquis seiunguntur. WILLENBERG. *de Except. dol. mal. in camb. cessant.* §. XVI. Refelluntur argumenta contraria. Primum.

§. XIX.

Deinde aiunt, si vel maxime litterae interueniant, non tamen abscisse requiri schedulam collybisticam, *ein VVechsel-Brief*, sed sufficere Secundum.

etiam simplex chirographum, vel nudam adsignationem. FRANCK. *Instit. Camb. lib.* 1. *Sect.* 1. *tit.* 3. §. 14. *p.* 59. Sed nec id euincit, cambialem obligationem non litteris iniri. Praeterquam enim quod et chirographum in litteris existat: ipse quoque vir doctus agnoscit, non promtiorem ex chirographo vel adsignatione nasci exactionem, quam ex aliis instrumentis, quae guarentigiata vocant pragmatici. Atqui si haec vera sunt, vti sunt verissima: quam clarissime sane patet, ex quocumque chirographo vel adsignatione actionem quidem dari, sed non cambialem, adeoque hanc ex solis litteris cambialibus nasci, et hinc rectissime hunc contractum dici litteralem.

§. XX.

Tertium et quartum.

FRANC. STYPMANNVS *in Iure Marit. Part.* IV. *cap.* 8. §. 40. *sequ.* ideo scriptura cambia contrahi negat, *quod non soluat, qui scripsit, et quia scriptum, sed alius, ad quem scriptum, et quod pecunia numerata sit*. Sed neutrum horum verum arbitror. Non soluit equidem, qui scripsit cambium, actu physico: sed quum, quod quis per alium facit, id ipse fecisse videatur, nemo negauerit, eum in sensu iuridico vere soluisse, qui ab alio soluit L. 56. L. 87. *ff. de solut.* Soluit sane per procuratorem, id est, per trassatum, cui solutionem mandauit. Et si hic non acceptat vel non soluit, interposita protestatione ipse trassans, qui cambium scripsit, ex cambio conuenitur et soluere cogitur: Nec magis deinde verum est, *ideo solui, quod pecunia numerata sit*. Id enim si verum esset, nulla esset ratio, cur in cambiali processu non admittatur exceptio non numeratae pecuniae. Cur enim soluere cogar, quod me accepisse nego, si ideo ad solutionem obligor, quia accepi? Enimuero ita non ratiocinantur iudices. Solue, inquiunt, quia scripsisti, te soluere velle, solue, quia agnouisti, has litteras a te scriptas esse, solue, quia in istis fassus es, te debere. Tuam stoliditatem accusa, si pecunia non numerata tesseram cambialem dedisti. Omnia itaque redeunt ad litteras. Ex his solis omnis obligatio cambialis, ex his solis actio illa tam rigida nascitur: illae solae exceptiones omnes paullo altioris indaginis ipsamque exceptionem non numeratae pecuniae excludunt: manifesto indicio, totum contractum litteralem esse, et vnico hoc niti obligationis fundamento.

§. XXI.

Quintum. Negotium cambiale proprie inter duas personas vertitur, reliquae vi mandati accedunt.

Neque nobis aduersantur quatuor illae personae, inter quas cambiale negotium versari supra diximus. Quamuis enim alioquin contractus litteralis inter duas personas subsistat: quo minus tamen in cambio quatuor occurrant, nihil prohibet. In tota enim hac negotiatione contractus principalis a minus principali accurate est separandus. Ille inter remittentem et trassantem initur, eumque litteralem esse, iam satis demonstrauimus. Reliquae personae accedunt tamquam priorum mandatarii. Inter priores contractus perficitur: posteriores accedunt ad eiusdem

eiusdem consummationem, vti recte obseruauit vir doctissimus A. A. PAGENSTECHERVS *Admonit. ad Pand. Part.* III. §. 133. *p.* 366. Trassans mandat acceptanti, vt soluat. Remittens mandat praesentanti, vt pecuniam pro se accipiat. Et hinc inter remittentem et acceptantem nihil intercedit negotii; acceptans non obligatur nisi ex acceptatione, qua se mandatum et veluti trassantis personam suscipere, declaret. Ergo vi mandati tunc tenetur ad solutionem; aliquando et tamquam negotiorum gestor, si cambium ad se non directum *per honore di lettera* acceptarit. Ita et praesentans remittentis procurator est, siue in rem suam, si ipsi summa cessa sit, siue in rem alienam, si in remittentis gratiam exigere iussus sit. Quum itaque hae personae sint accessoriae negotii, inter remittentem et trassantem contracti, id vero ex solis litteris cambialibus oriatur: non sane videtur dubitandum, quin tota illa negotiatio ad contractus litterales quam commodissime referatur.

§. XXII.

Quemadmodum autem litteris substantiam capit hic contractus: ita eas etiam verbis semel vsu receptis conscriptas esse decet. Formulae vbique occurrunt, vnde iis immorari nolumus. Id vero obseruare visum est, quaedam in iis esse superuacua, veluti inuocationem nominis diuini, *Adio*, *Laus Deo*, repetitionem promissi in cambiis propriis, *leiste gute Zahlung nach VVechsel-Styl*, *und nehme Gott zu hulfe*, valedictionem, *Gott zu Gnaden empfohlen*; quaedam necessaria, ita vt omitti non possint nec debeant. Sic e. g. omnino mentio facienda cambii, siue explicite: *ich zahle auf diesen meinen VVechselbrief*, siue implicite: *ich zahle auf diesen meinen sola*, *prima*, *secunda*. Omnino exprimendum, quae prima, secunda, tertia sit tessera, si priores datae: *der Herr zahle auf diesen meinen* secunda *VVechselbrief*, *vvann* prima *noch nicht bezahlt:* Memoranda est necessario summa soluenda, dies solutionis, genus pecuniae. Denique res ipsa docet, nec subscriptionem nominis, nec notationem diei et consulem abesse debere. FRANK. *Instit. Iur. camb. Lib.* I. *sect.* I. *tit.* 8. *Ordinat. Elect. March. art.* I.

Litterarum cambialium forma.

§. XXIII.

Sed quaeritur, an et *valutae* facienda sit mentio? Nos ita censemus. Acceptatis iam litteris nihil interest, valutae meminerit trassans nec ne. Soluere enim tenetur trassatus, non quia trassanti numerata est pecunia, sed quia acceptauit cambium, (§. XX.) adeoque haec exceptio futura esset de iure tertii. ZANGER *de except. cap.* XIV. *n.* 54. FRANCK. *Inst. Iur. camb. cap.* 8. §. 9. LVDOVIC. *Process. camb. cap.* II. §. 6. At nondum acceptatis litteris omnino dispiciendum, quid singulorum locorum legibus cautum. Sunt, quae valutam exprimi iubent, eamque tam necessario requirunt, vt alias inde non dent actionem illam rigidam cambialem. *Capit. Vesunt. cap.* XIV. *Or-*

An et valutae facienda sit mentio.

dinat. Mercat. Ludouici XIV. *Reg. Franc. tit.* v. *art.* 1. *Cod. Leg. Dan. Lib.* v. *cap.* 14. *art.* 8. *et* 19. *Ordin. camb. Marc. Magdeb. Guelpherb. Halberst. art.* 1. *Ius camb. Austr. art.* 11. Aliis locis non adeo necessaria iudicatur, veluti *in Ord. camb. Lips.* §. 3. *et Brunsu. art.* 28. Tutius tamen est, et iis locis facere mentionem *valutae*, vbi illam non necessariam iudicant leges publicae, quia alias opposita non numeratae pecuniae exceptione reus omnino audiendus esset, modo probationem in se suscipere vellet. LVDOV. *Processf. camb. cap.* XI. §. 29. Vnde eam semper vtiliter exprimi, recte monuit Illustris Iudicii Aulici Caesarei Consiliarius de BERGER *Suppl. Elect. Processf. Exsec. th.* 1. *pos.* 28. *p.* 11.

§. XXIV.

Cambii definitio.

Quae quum ita sint, definitionem cambii localis et vere talis facili negotio reperiemus. Est enim cambium, vti hactenus demonstratum, contractus litteralis, quo is, qui litteras cambiales dedit, certam pecuniae summam, a remittente acceptam, et in litteris expressam, praesentanti alio loco et ab alio soluere obligatur. Multa addi hic possent de variis cambiorum generibus, de eorumdem praesentatione et acceptatione, denique de effectu cambiorum et rigido illo agendi modo, qui in cambiis obtinet. Verum quum hic non institutiones iuris cambialis meditemur, sed tantum quaedam de negotiationis collybisticae natura praemittere decreuerimus: potius ad posterius dissertationis nostrae caput progredimur, daturi operam, vt, quae vitia in hac negotiatione vitanda sint, breuiter, at solide tamen, commonstremus.

C A P. II.

DE CAMBIORVM VITIIS

SVMMARIA.

§. I. Vitium quid sit? §. II. Est vel grauius vel leuius. §. III. Vel proprium vel commune. §. IV. Alia cambia ipso iure tolluntur, alia per modum exceptionis. §. V. Vnde haec vitia? §. VI. Vitia ex personae conditione orta. §. VII. An minorennes cambiare possint? §. VIII. An feminae? §. IX. An filii familias? §. X. Vitia litterarum cambialium, si falsatae. §. XI. Si et cambium et subscriptio falsae. §. XII. Si cambium subpositititium, subscriptio autem recte se habeat. §. XIII. An tunc locus sit iura-

iuratae diffessioni? §. XIV. Quid si in substantialibus aliquid mutatum? §. XV. Quid si falsum arguatur in die solutionis? §. XVI. Quid si in accidentalibus? §. XVII. Quis damnum ex falso cambio ferat? §. XVIII. Vitium cambii ob correalem obligationem. §. XIX. Vitium ex forma litterarum cambialium. §. XX. An indossari adsignatio et inde actio cambialis instituì possit? §. XXI. Vitiosum cambium, in quo cambii non fit mentio. §. XXII. An et illud, in qua valutae mentio non facta? §. XXIII. Quo casu inutile fiat tessera amissa cambium? §. XXIV. Item omissa protestatione. §. XXV. Quid si protestatio culpa mandatarii vel notarii omissa? §. XXVI. An omne cambium possit indossari? §. XXVII. Vitiosum indossamentum in bianco. §. XXVIII. An Iudaeus Christiano cedere possit indossamentum? §. XXIX. Quoties indossare liceat? §. XXX. Indossamentum a decoctore factum vitiosum. §. XXXI. An Hamburgi vitiosum indossamentum inscio debitore factum? §. XXXII. Vitia cambiorum extrinsecus orta, veluti ex moratorio, §. XXXIII. Ex cessione bonorum et concursu. In qua classe creditores cambiales? §. XXXIV. Quaedam leges creditores cambiales chirographariis praeferunt. §. XXXV. Praescriptio quomodo vitiet cambium? §. XXXVI. Conclusio dissertationis nostrae.

§. I.

PErspecta cambiorum natura, non erit difficile, et vitia negotiationis collybisticae intelligere. Quo vocabulo hic denotamus, quicquid negotiationem hanc infirmat, eique efficientiam suam detrahit. Quamuis enim proprie vitium sit prauus animi habitus, qui verae virtuti et perpetuae illi ac constanti bene agendi voluntati opponitur: non tamen nouum est in iure nostro, vt id vocabulum et ad *corpus* et ad *negotia ciuilia* referatur. Sane in Edicto Aedilitio vitium accipitur pro morbo *L.* 1. §. 7. *ff. de Edict. Aedilit.* quamuis ab accuratioribus ita discernatur a morbo, vt hic sit temporalis corporis imbecillitas; vitium autem perpetuum corporis impedimentum. *L.* 101. §. 2. *ff. de V. S.* et ibi IO. OEDD. in *Commentario* luculentissimo *p.* 775. GELL. *Noct. Att. Lib.* IV. *cap.* 2. Quemadmodum vero personis vel animi vel corporis vitia tribuuntur: ita et rebus, tum physicis, tum moralibus. Sic res furtiuae et vi possessae, quia vsucapione adquiri nequeunt, *vitiosae* dicuntur. *L.* 4. §. 6. *L.* 33. *pr.* §. 2. *ff.* §. 2. *Inst. de vsucap.* Regulae iuris dicuntur *vitiari*, quum perdunt officium suum. *L.* 1. *ff. de R. I.* Scripturae quoque certis casibus feruntur *vitiari* *L.* 94. *ff. eod.* itemque actus legitimi, quibus et *vitium* adferri legimus. *L.* 77. *ff. eod.* Quin omnia, quae nullius momenti sunt, **Vitium quid sit?**

sunt, *vitiosa* vocantur in *L.* 29. *L.* 201. *ff. eod.* quae et inutilia adpellantur, *L.* 201. *eod. rubr. Inst. de inutil. stipul.* et alibi passim. Et hoc quidem postremo sensu et nos hic vocabulo vtimur, vt vitium cambii nobis sit, quidquid negotium collybisticum reddit inutile, eique vim atque efficientiam penitus vel ex parte detrahit.

§. II.

Est vel grauius vel leuius.

Ex qua definitione simul patet, duorum generum esse haec cambiorum vitia. Aut enim sunt *grauiora*, et veluti morbi sontici, quia ita perimunt omnem obligationem, vt nulla inde actio, nulla exsequutio supersit, veluti si praescriptione plane exspirent. Aut non quidem per omnia obligationem, sed tamen cambialem actionem exstinguunt. Quae vitia merito *leuiora* adpellamus. Luculentum eius rei exemplum suppeditant *Leges cambiales Marchicae art.* 18. et *Magdeburgicae art.* 24. quibus cautum, vt cambia propria anno a die solutionis (*von dem Verfall-Tag*) circumacto, non retineant vim cambii, sed chirographi vulgaris: elapso septennio plane omni obligatione et virtute priuentur (*solche veraltete VVechselbriefe sollen alsdann nicht vveiter exigibel seyn.*) Ex iis itaque iuribus septennis praescriptio graue adfert vitium, annalis leuius et quodammodo sanabile, quia saltim non omnis ex eiusmodi cambio actio exstinguitur. Non incommode etiam vitia quaedam ex *iure*, quaedam ex *facto* oriri dixeris. Nam vel ideo reus non soluit, quia nullius momenti est cambium, e. g. si praescriptione elanguit, vel, quia cogi ad solutionem nequit, quantumuis cambium sit perfectissimum. e. g. si bonis lapsus fuga sibi consulat. Priori casu ius actorem destituit, posteriore impedimentum ex facto oritur.

§. III.

Vel proprium vel commune.

Deinde quum cambialis negotiatio multa cum aliis contractibus communia, quaedam etiam propria habeat: fieri sane non potest, quin et cambiorum vitia in *communia* et *propria* diuidantur, quorum illa praeter cambium omnes conuentiones, haec solum contractum collybisticum adficiunt. Sic sane nullum est dubium, quin cambia ab infante, furioso, mente capto data nullius momenti sint. At idem aliis quoque pactis et contractibus omnibus accidit. *L.* 40. *ff. de R. I. L.* 70. §. 4. *ff. de fideiuss. L.* 18. *C. de iure delib.* Vnde facile patet, *commune* hoc esse vitium contractibus omnibus. At quando leges quaedam cambiales virtutem cambialem detrahunt tesseris collybisticis mulierum, quae mercaturam non exercent: LVDOV. *Proc. Camb. cap.* 1. §. 8. *sequ. et Differt.* singul. *de muliere cambiante*, vel ministrorum Ecclesiae, *Mandat. Reg. Polon. anno* 1711. *apud Koenigkium*, vel denique rusticorum et ciuium ex plebe vltima: *Rescript. Friderici Duc. Saxo-Goth. anno* 1687. *apud eundem* Koenigk. *p.* 2. 48. vitia haec sint negotiationi collybisticae *propria*, quum alias obligare se possint hae personae omnes, seque obligare soleant quotidie. *L.* 6. *C. de reuoc. don.*

§. IV.

§. IV.

Quemadmodum porro aliae etiam obligationes vel *ipso iure tolluntur*, vel *per modum exceptionis*: VINN. *ad tit. Instit. Quib. mod. toll. oblig.* ita idem contingit cambiis. Sunt vitia, quae *ipso iure* omnem eorum obligationem perimunt v. g. si summa in cambio non sit expressa, si subscriptio desit, si trassantem eo tempore impuberem, furiosum vel mente captum fuisse constet. Contra si recte se habeant omnia, et tamen dolus malus trassantis, solutio, compensatio in continenti possint demonstrari: exceptionibus his cambium vitiabitur. Quo et restitutionem minorum referes. Eam enim nec in negotio collybistico denegare solent iura minoribus, si laesio probetur. MEV. *ad Ius Lubec. lib.* III. *tit.* 6. *art.* 21. *n.* 26. REMER. *de ver. obligat. valore. Sect.* II. *cap.* 13. §. 14. nisi mercaturam exerceant. His enim solis omnem spem restitutionis intercludunt iura cambialia pleraque, modo vel annum aetatis vigesimum superarint. *Ord. Merc. Ludouici* XIV. *Reg. Franc. Tit.* 1. *art.* 6. *Ius Camb. Halberst. et Magdeburg. art.* 5. vel vigesimum primum, secundum. *Guelpherb. art.* 5. *Brandeb. art.* 5. Quamuis aliae leges nullum plane annum definiant. *Ius Camb. Lips.* §. 2. *Dantiscan. art.* 39.

Alia cambia ipso iure tolluntur, alia per modum exceptionis.

§. V.

Denique vt aliae aliorum morborum caussae sunt: ita et vitiorum cambialis negotiationis non omnium eadem origo est. Commodissime tamen ea vitia vel ex *personis* contrahentibus, vel ex *litteris* cambialibus, vel ex earum *praesentatione* et *cessione* seu *indossamento*, vel denique *extrinsecus* ex aliis caussis emergentibus deriuantur. De quibus singulis pauca monere iuuabit.

Vnde haec vitia?

§. VI.

Quod ad *personas* attinet, earum conditio non raro hanc negotiationem vitiare videtur. Quum enim cambium sit contractus, et quidem talis, qui ad litteralem proxime accedit, nullum quidem dubium est, quin eadem hic valeant, quae de reliquis conuentionibus iura sanciunt, adeoque, quisquis potest acquirere, is et cambio sibi alium iure obstringat, et quicunque se valide obligat, is et cambium dare, eoque se aliis obstringere possit. FRANCK. *Instit. Iur. Camb. L.* 1. *Sect.* II. *tit.* 9. §. 3. 4. Attamen praeter illas personas, quas pacisci posse vel non posse ex iure notum est, veluti furiosos, mente captos, infantes, prodigos, infantiae et pubertati proximos, aliae quoque sunt, quas leges vel patiuntur cambiare vel prohibent, quarumque cambia vel grauiore vel leuiore vitio laborare nouimus.

Vitia ex personae conditione orta.

§. VII.

Primo enim nullum est dubium, quin minorennes, qui sine curatore contrahunt, saltim secundum mores vbique receptos ciuiliter hodie haud obligentur, quamuis obligari omnino videantur iure Romano. *L.* 101. 141. §. 2. *ff. de V. O.* HVBER. *Praelect. ad Inst. de inutil. stip.* §. 11. *sequ.* Quid vero de cambiis? an et illa vitiosa sunt, si a mino-

An minorennes cambiare possint?

minore vel traſſantur vel acceptantur? Non hic per omnia conſpirant diuerſarum prouinciarum leges. Irrita huiuſmodi cambia eſſe iubet *Ius Cambiale Guelpherb. art.* 5. et *Ordin. Camb. Hamburg. art.* 49. Id quod ideo procul dubio ita prouiſum in patria hac mea ſuauiſſima, quia ibi anno decimo octauo elapſo maiorennes cenſentur adoleſcentes, *Stat. Hamb. Part.* 1. *tit.* 8. *art.* 1. *et tit.* 9. *art.* 1. ante quod tempus non temere mercaturam quis ſuis auſcipiis exercere ſolet. Alibi fere diſtinguitur, mercaturam exerceant minores, nec ne. Priore caſu alibi perinde eſſe cenſetur, cuiuſcumque aetatis ſint, qui negotiantur. Omnes enim promiſcue rigori legum cambialium ſubiicit *Ius Camb. Lipſ.* §. 2. *Dantiſcanum art.* 39. *Pruſſ. art.* 35. *VVratislau. nou. art.* 1. *Auſtriac. art.* 7. At aliis locis paullo benignius agitur cum minoribus etiam negotiantibus. Sane in Marchia Brandenburgica et Ducatu Magdeburgenſi ius commune et in cambiis ſeruatur, adeoque illis ſine curatorum conſenſu ſe valide non obligant minores. Id unum ſingulare eſt, quod ibi paullo citius maiorennes cenſeantur mercatores cambiantes, in Marchia nimirum anno XXI. in Ducatu Magdeburgico anno XX. elapſo *Ius camb. March. art.* 6. *Magdeb. art.* 5. Vbi nihil ſimile cautum: procul dubio ſeruandum erit ius commune, quod minoribus, quocunque modo laeſis, dat in integrum reſtitutionem, adeoque cambia minorum infirmat ac reſcindit.

§. VIII.

An feminae?

Idem fere de feminis dicendum, quarum cambia facile vitioſa redduntur, et magnum detrimentum adferunt, ſi promiſcue ab illis accipiantur. Diſtinguendum nimirum eſt, vtrum ſe primario obliget femina, an pro alio intercedat. v. g. cambium ab alio traſſatum acceptando, mariti cambio ſubſcribendo. Vtroque caſu denuo intereſt, mercatrix ſit femina, an alterius conditionis. Si mercatrix ſit, nullum eſt dubium, quin rigor is cambialis locum habeat, ſiue ſe primario obligauerit, ſiue interceſſerit pro alio. Nam quod ad prius attinet, omnia iura cambialia mercatricem cambiare permittunt. *Ius Camb. Lipſ.* §. 2. *Ius camb. Auſtr. art.* 7. *VVratislau. art.* 2. adeo, vt nonnullis locis ſufficere credatur, ſi vxor mariti negotiationi praeſit, quamuis ſuis auſpiciis mercaturam non exerceat. *Ordin. camb. Numburg. Pruſſ.* §. 35. *Dantiſc.* §. 38. Nec de poſteriore poteſt dubitari, quum vbique vigeat ea conſuetudo, vt mulieres mercatrices vti non poſſint beneficio SC. Velleiani, in rebus ad mercaturam ſpectantibus, HERING. *de fideiuſſ. cap.* VII. *n.* 406. MEV. *ad ius Lub. lib.* I. *tit.* X. *art.* I. *n.* 76. STRYK. *Vſ. Mod. Digeſt. lib:* XVI. *tit.* I. §. 6. GROENEVV. *ad pr.* C. *de SC. Vell.* quamuis in Friſia, vbi purum ius Romanum in foro regnat, aliter ſe rem habere doceat ICtus celeberrimus VLR. HVBER. *Prael. ad Pand. tit. de SC. Vellei.* §. 13. At ſi mercaturam non exerceat femina: dupliciter contingere poteſt, vt eius cambium ſit vitioſum et inutile. Primum, ſi femina intercedat pro aliis, cambium acceptet, mariti cambio ſubſcribat. LVDOV. *Diſſ. de mul-*

de mul. camb. §. 14. RIVIN. *Ennnc. tit.* 1. *L.* 16. *p.* 149. 150. deinde si leges prouinciales vel statutariae mulieres perpetuae curatelae subiiciant, et cambium sine curatorum subscriptione et consensu datum sit. Quemadmodum enim priore casu in promtu feminae erit exceptio SC. Velleiani et *Authenticae si qua mulier C. de SC. Vellei.* nisi his iuribus ea, qua par est, solemnitate renunciarit: KOENIGK. *ad Ord. camb. Lips.* §. 2. *not.* 2. ita posteriore cambium nullius erit momenti. LVDOV. *dicta dissert.* §. 16. *et* 24. *Ius camb. Numb. apud Koenigk. p.* 243. Paucae enim sunt leges cambiales, quae promiscue omnes mulieres rigori iuris Cambialis subiiciunt, veluti *Brunsuicenses art.* 16. olim etiam *Marchicae et Magdeburgicae*, quas tamen nouis rescriptis mutatas esse docet B. LVDOV. *Proc. camb. cap.* 1. §. 10. 11.

§. IX.

Praeterea etiam cambium a filiofamilias trassatum vel acceptatum vitiosum habetur: si siccum adpareat, id est, si re ipsa sit cambium proprium, et tantum trassati speciem prae se ferat. Adeoque multo magis vitiosum erit ipsum cambium proprium, quod illo pallio vestitum non est. Vti enim prius vitium non semper incurrit in oculos, sed altioris indaginis habetur: ita posterius manifestum est, et ex ipsis litteris collybisticis statim patescit. Quis vero dubitet, quin sit mutuum palliatum, si filiusfamilias proprio cambio se obstrinxerit? BERGER *Suppl. Processf. Execut. ad thes.* 50. §. 12. VOIGT. *de Camb. thes.* 5. Quis dubitet, quin ita fraus facta SCto Macedoniano, eaque exceptio obsutura sit creditori, ex cambio agenti. *L.* 3. §. 3. *ff. L.* 7. §. 3. *ff. de SCt. Maced.* REMER. *de ver. obligat. valor. sect.* 11. *cap.* 13. §. 18. Sane id adeo verum est in Saxonia, vt ibi ne iuratum quidem cambium subsistat, quo se filiusfamilias obstrinxit. BENED. HIER. DICEL. *de Camb. trassatis* §. 6. Attamen quum et iure communi SCti Macedoniani exceptio cesset, si pater sciuerit, filium negotiari, vel id ei permiserit, vel non nominatim prohibuerit. *L.* 7. §. 11. *ff. de SCt. Maced.* plerisque fere cambialibus legibus cautum est, vt isti exceptioni locus tantum sit aduersus cambia filiorumfamilias, qui mercaturam non exercent. Mercatores enim etiam in patria potestate constitutos ex cambiis suis, siue trassatis, siue propriis, omnino obligari, fere vbique creditur. *Ius camb. Dantisc. art.* 39. *Marchic. art.* 6. *Magd. art.* 6.

An filii familias?

§. X.

Vitia haec, de quibus diximus, ex personarum qualitate resultant. Non pauciora ex ipsis litteris nascuntur, si stilo, quem vocant, cambiali repugnent, vel aliud quid iis accidat, quod doli suspicionem haud leuem iniiciat. Vt ab hoc postremo vitio ordiamur, illud in iure vocatur *falsum*, cuius tot sunt species, vt vel earum numerum inire videatur difficillimum. Quum enim ingeniosa esse soleat improbitas in eludendis legibus: quotidie fere noua se offerunt εὑρήματα, callide ex-

Vitia litterarum cambialium, si fallatae.

cogitata; sed tanto digniora poenis, quanto sunt ingeniosius reperta. Nos tamen ea ita partimur, quod aliquando totum cambium falsum sit et suppositiitium, aliquando subscriptio recte se habeat, tessera autem collybistica νοθείας vitio laboret, aliquando aliquid vel additum vel erasum dicatur. Omnia haec vitia sunt, et quidem sontica ac grauissima, sed tamen non omnia eiusdem effectus habentur.

§. XI.

Si et cambium et subscriptio falsa.

Aliquando totum cambium suppositiitium et falsum esse dicitur, quod potissimum contingit, si falsarius alienam manum mentitur, et sic cambium supponit alteri, qui de eo numquam vel per somnium cogitauit. Nullum esse huiusmodi instrumentum nemo negauerit. L. 20. C. *de fid. instr. Nou.* LXXIII. *cap.* 7. At quum haec fraus plerumque non pelluceat, adeoque hoc vitium non semper sit visibile, sed altioris indaginis: quaeritur, an statim is, qui negat, se hoc cambium scripsisse vel dedisse, ad iuratam diffessionem admittendus sit? Idque sine dubio adfirmandum. Primo enim id commune habent processus exsequutiuus et cambialis, vt reus aut recognoscere teneatur instrumentum totum; aut diffessione iurata elidere. Eaque electio ipsi adimi nequit, quando totum instrumentum falsum esse contendit. Deinde nec comparationi litterarum hic locus est, vbi fatetur, reus litteras suis esse simillimas, sed suas tamen esse negat, quia id remedium tamquam altioris indaginis pertinet ad processum ordinarium, et tum demum habet locum, si instrumenta producantur, ad probationem vel reprobationem, non, si exsequutiue agatur. Suendendorff. *ad Fibig. p.* 739. *n.* 362. Adeoque nullius momenti erit huiusmodi cambium, si iuret reus, *dass er es vveder selbst geschrieben, oder vnterschrieben, (vel acceptiret) noch durch andere schreiben oder unterschreiben (acceptiren) lassen, er sey auch die darinnen enthaltene* Post Imploranten *nicht schuldig*.

§. XII.

Si cambium suppositiitium, subscriptio autem recte se habeat.

Paullo durior est rei conditio, si fateatur, suam esse suscriptionem, cambium autem ab aliena manu se inscio chartae illitum esse. Cuius rei tristia extant exempla. Retulit mihi ICtus eximius, Iudaeum produxisse cambium, cuius subscriptionem suam esse diffiteri non potuerit mercator, qui tamen statim ex lineis chartae inductis ostenderit, chartam hanc se absente ex libro suo mercatorio, cuius primae paginae nomen suum inscripserit, esse euulsam et a Iudaeo callide huic negotio adhibitam. Saepe etiam accidit, vt charta pura (*ein Blanquet*) nomine alicuius signetur, eaque aliis destinata vsibus, deinde improbus homo abutatur ad cambium alteri supponendum; maxime si non adscriptum sit, cui vsui inseruire debeat charta. e. g. *Blanquet zur Vollmacht fur Herrn* Maeuium *in meiner vor den Hamburgischen Gerichten obschvvebenden Sache*. Huiusmodi quoque cambium nullius momenti esse, extra omnem dubitationis aleam positum est; sed

ſed non aeque expeditum, an et hic, vt ſuperiore caſu, reus promiſcue ad iuratam diffeſſionem admittatur?

§. XIII.

Mihi omnino diſtinguendum videtur, vtrum nullum ſit reo, niſi in negatione ſua, praeſidium, an in praeſenti indicium aliquod falſi adſit, quod non iniuſtam ſuſpicionem poſſit excitare; qualia plura recenſet EVERAD. *de fide inſtrum. cap.* V. *n.* 54. *ſequ.* RVLAND. *de Commiſſar. Part.* II. *Lib.* 5. *cap.* 29. MASCARD. *de Probat. Concl.* 257. Si prius: abſonum eſſet, admittere reum ad iusiurandum, quum ita nihil procliuius futurum eſſet hominibus improbis, quam ſubſcriptionem ſuam agnoſcere, inſtrumenta negare, et creditori verba pro numis dare. LVDOV. *Proc. camb. cap.* IX. §. 5. *ſeq.* Quod et tunc dicendum, vbi quidem ſuſpicionem falſi iniicit reus, eiuſue fundamentum adfert probabile, nec tamen id in continenti poſſit demonſtrare. Hinc quum mercatori ex cambio Hamburgi die 7. Dec. ſcripto agenti a reo obuerteretur exceptio falſi, eiuſque fundamentum in eo poneretur, quod eo die Hamburgi non fuerit, idem refert Dn. LVDOVICI *cap.* IX. §. 7. latam eſſe ſententiam a Scabinis Lipſienſibus, *cambium habendum pro recognito, et ſummam 365 imperialium ſoluendam cum expenſis, exceptionem autem reiiciendam eſſe in reconuentionem.* Cuius ſententiae non alia erat ratio quam quod fundamentum iſtud ſeu indicium falſi non ſtatim incurreret in oculos, ſed altioris indaginis videretur. Contra quum W. I. contra F. B. ageret, et ex cambio exigeret 561. imperiales, reus autem obiiceret, litteras iſtas cambiales ſe inſcio eſſe inſcriptas chartae purae (*einem Blanquet*) alii negotio deſtinatae, idque in continenti ex eo demonſtraret, quod ſigillum impreſſum eſſet, quum id cambiis imprimi non ſoleat, itemque quod ſcribae ſuo huiuſmodi chartam puram alii negotio deſtinatam tunc temporis dederit: pronunciatum ab iiſdem Scabinis, *a reo aut agnoſcendum documentum, aut iurata diffeſſione elidendum eſſe.* Idem *ibid.* §. 6.

An tunc locus ſit iuratae diffeſſioni?

§. XIV.

Quoties aliquid additum aut eraſum eſſe dicitur, denuo diſpici ſolet, primum, an id in oculos quodammodo incurrat, adeoque in continenti poſſit demonſtrari, nec ne; deinde, vtrum in ſubſtantialibus, an in accidentalibus aliquid mutatum videatur. Ad ſubſtantiam imprimis ſumma vel pecuniae debitae quantitas pertinet, quae ideo a cautioribus et cifris et litteris exprimi ſolet, vt eo minus falſariorum artificio locus ſit. Et tamen aliquando illa ſumma mutatur, maxime ſi notata tantum, non perſcripta ſit. Tunc quidem, ſi res quodammodo incurrit in oculos, vitioſum omnino cenſetur cambium, nec prius ex eo agi poteſt, quam iſta falſi ſuſpicio fuerit eliſa. Falſi conuicto actore, reus procul dubio ne iurato quidem diffitetur cambium, ſed pure abſoluitur merito. Exemplum eius rei luculentum eſt apud

Quid ſi in ſubſtantialibus aliquid mutatum?

virum doctiſſimum Q. Sept. Florentem Riuinum *Specim. Except. forenſ. cap. vlt. n.* 4. Ancilla quaedam producebat cambium, ex eoque petebat 500. imperiales. Rei opponebant exceptionem falſi, quia ad oculum pateret, expreſſam initio fuiſſe ſummam 50. imperialium, poſtea autem additam nullam, atramento paullo nigriore. Quin oſtendebant, duas nullas quodammodo eſſe delineatas, quamuis altera imperfecta ſit, adeoque aeque facile ex falſo hoc inſtrumento 5000. quam 500. poſſe peti. Denique addebant, ne veroſimile quidem fieri, ancillam domino tantam ſummam credere potuiſſe. Quum itaque priora indicia in oculos quodammodo incurrerent, pronunciatum a Scabinis Lipſienſibus, *quod contra D. S. V. actricem inquirendum ſit de falſo, et interea proceſſus cambialis interquieſcere debeat*. Male quidem eo tempore reis ceſſit illa inquiſitio, actrice demum ad iusiurandum purgatorium admiſſa. Si tamen vel confeſſa vel conuicta fuiſſet, procul dubio abſoluendi fuiſſent rei.

§. XV.

Quid ſi falſum arguatur in die ſolutionis?

Quid vero, ſi falſum non occurrat in loco ſuſpecto, ſed in aliis cambii partibus? Tunc nullam eſſe huius exceptionis efficaciam omnes fatentur. FARINAC. *Part.* VI. *Quaeſt.* 153. *n.* 5. 36. 51. 71. MEV. *Conſil.* 72. *n.* 6. 4. Quod tamen cum grano ſalis videtur accipiendum. Si enim durior ea deprauatione fiat rei conditio: nullum eſt dubium, quin idem obtineat, quod ſuperiore paragrapho diximus. Sic e. g. ſi ad oculum pateat, in cambio ſcriptum fuiſſe: *den* 12. Maii 1727. *zahle auf dieſen meinen Sola VVechſel-Brief die Summa von* 2000. *Gulden*, et poſtea numerum anni ita mutatum: *den* 12. Maii 1726. *zahle* etc., magnum reo praeiudicium adfertur, quum, antequam dies venit, conueniatur. Itaque exiſtimauerim, aeque hoc caſu locum fore inquiſitioni de falſo, quieſcente interim actione cambiali. Quamuis enim in loco minus ſuſpecto mutatio facta dicatur: tamen iam ſuperiori capite oſtendimus, diem ſolutionis omnino ad ſubſtantiam cambii pertinere.

§. XVI.

Quid ſi falſum arguatur in accidentalibus?

Aliud dicendum, ſi in ſolis accidentalibus cambii partibus falſum occurrat, et reus inde nihil capiat detrimenti. Tunc enim reus condemnari ſolet, quia nec cambium a ſe datum negat, nec debitum inficiatur: contra actorem tamen merito decernitur inquiſitio de falſo. Elegans hanc in rem praeiudicium mecum communicauit ICtus eximius. Iudaeo Halberſtadienſi a viro quodam illuſtri traditae fuerant litterae cambiales ſuper 275 imperialibus. Eae in numero ſingulari conceptae fuerant: *den* ..... *zahle ich auf dieſen meinen Sola VVechſel-Brief die Summa von Reichs-Thaler* 275. Iis autem praeter debitorem principalem ſubſcripſerat C. C. E. quam ſubſcriptionem iure cambiali loco *aualli* vel fideiuſſionis eſſe, ſupra iam monuimus. Iudaeus autem pro *Ich* reſcripſerat *VVir*, pro *mein*, *vnſer*, et in fine addiderat verba: *Vnd vvollen vvir in ſolidum dazu beyderſeits verpflichtet*

chtet seyn. Debitore principali bonis lapso, cambium per notarium offerebatur fideiussori C. C. E. qui respondit, paratam quidem iam et sepositam fuisse pecuniam Iudaeo destinatam, sed quum videat, litteras dolose esse deprauatas: se ad solutionem haud obstrictum sibi videri. Caussa in iudicium deducta, absoluebatur C. C. E. reus, quia falsum tam erat manifestum, vt in oculos incurreret. Iudaeus nullitatis arguebat sententiam, actisque ad Ordinem ICtorum Halensium transmissis sequuta est sententia nomine Regis potentissimi concepta: *Nunmehro aus den Acten soviel zu befinden, dass Implorat die VVechsel-Schuld der 275. Reichsthaler Einvvendens ungeachtet zu bezahlen schuldig. So viel aber das angegebene falsum betrift; VVurde Implorat schvveren, dass in dem VVechsel Brief die VVeranderung der VVorte, Ich vnd Mein, ohn sein VVissen vvurcklich geschehen, vnd die am Ende befindliche clausul eigenmachtiger VVeise dazu geschrieben vvorden: so ist alsdenn unserm Fisco vvegen des begangenen falsi seine zustehende iura vvieder den Inden zu beobachten nochmals billig aufzugeben. V. R. VV.* Rationes dubitandi et decidendi, a nobis latinitate donatae, tales erant. Quamuis Imploratus ideo, quod cambium in pluribus passibus mutatum ipsaque clausula, *Vnd vvollen vvir in solidum dazu beyderseits verpflichtet seyn*, se inscio inserta sit, existimet, se ob *L. 2. 4. ff. de prob.* neque ad recognoscendum documentum falsum et adulteratum, neque ad soluendos 275. imperiales obstrictum esse; quamuis etiam Iudaeus, se conscio vel occasionem dante, hanc mutationem esse factam constanter neget, et vrgeat contra, eam a famulo suo Aaron Samson ex imprudentia magis, quam dolose, factam oportere, et hinc ob nudam praesumtionem sine liquida probatione indicium falsi nullum adesse, ob quod a Procuratore fisci accusari possit per *L. 14. C. de fals.*: Attamen quia Imploratus, quod cambium hoc ante hanc mutationem Iudaeo datum subscriptione sua firmarit, inficiari non potest: huiusmodi subscriptio autem cambii alieni secundum iura collybistica inuoluat auallum, vi cuius subscribens se cambii possessori legitimo ad solutionem iure cambiali exigendam obligat, reseruato sibi aduersus debitorem principalem regressu. LVDOVICI *Proc. camb. p.* 123. *et* 151. et *Disput. de mul. camb.* §. 29. Quia etiam idem imploratus *fol. Act.* 4. dum Notario dixit, paratam iam fuisse pecuniam Iudaeo destinatam, veritatem huius debiti cambialis non obscure agnouit. Quo casu sane iniquum esset, ob mutationem in cambio factam, et quam non factam esse, reipublicae magis quam priuati interest, summam debitam soluere detrectari. Quia denique, quod ad falsum attinet, Iudaei negationi soli non multum tribuendum, idque in se poena dignissimum et a Procuratore Fisci omnino vindicandum videtur, maxime si in posterum caussa cognita patescat, eum, qui cambium mutauit, clausula sub finem adsuta intendisse, vt C. C. E loco fideiussoris fieret correus, eique regressus aduersus debitorem principalem intercluderetur, ad quam inquisitionem tamen fiscalem nondum in promtu esse indicium legitimum, nisi Imploratus adserta sua iureiurando firmaret: non potuimus non, prout sententia prae se fert, iudicare.

§. XVII.

§. XVII.

Quis damnum ex falso cambio ferat?

Ita falsum vitiat vel non vitiat cambium, si quaestio incidit, summa soluenda sit nec ne? At quum quatuor personae ordinarie intercedant in cambio trassato: alia inde nascitur quaestio; quis damnum inde emergens ferat? Sic potest sane contingere, vt Titius Maeuio debeat mille, et Iauolenus falsarius offerat Titio cambium, quod Maeuii nomen praefert, quoque Maeuius iussisse fingitur, vt mille soluantur Iauoleno. Cui quaeso nummi pereunt? Cui, nisi domino? qualis hic fingitur Maeuius, simul ac Titius bona fide soluit. Hinc soluens absoluendus procul dubio, siue falsarius totas litteras collybisticas praeter subscriptionem confixerit, siue verarum possessionem nactus se pro praesentante gesserit, modo a soluente absit omnis fraudis suspicio, vel culpa plene vacet, neque vllius argui possit negligentiae. *L.* 13. *C. mand.* Ita iudicatum refert SCACC. *de Commerc. et Camb.* §. 11. *Gloss.* 5. *n.* 342. quocum iungi possunt SPERAND. *Negot. et Campf. Industr. p.* 11. REMER. *de ver. obligat. val. sect.* 11. *cap.* 13. §. 68. MEV. *Decis. Part.* V. *Dec.* 175. *n.* 6. Idem dicendum, si genuinas litteras deperditas falsarius inuenerit, et se pro praesentante in cambio gesserit, si et hoc casu soluenti nulla culpa potest imputari. FLECK *Bibl. Iur. Ciu. cap.* 14. *lib. III. Tit.* 5. *n.* 25. quamuis hic non tam in litteris, quam in persona falsum reperiatur. Haec de eo casu, vbi subscriptio vera Maeuii adest, vel verum cambium ab eo datum in falsarii manus incidit. Quod si contra falsarius trassanti plane subiecerit cambium, vel eius nomen finxerit: acceptans suo periculo soluit, nec aduersus trassantem, sed aduersus falsarium habet regressum. HEYDIG. *cap.* 14. *p.* 127. Nec interesse videtur, falsum sit apertum, et in oculos incurrat, an artificiosius et parum manifestum. Nulla enim ratio est, cur vel remittens vel trassans damnum ferat, quum neuter cum soluente contraxerit, neque vmquam eum soluere iusserit. *L.* 34. §. 4 *ff. de solut.*

§. XVIII.

Vitium cambii ob correalem obligationem.

Aliquando porro vitiosa fiunt cambia, quibus correalis obligatio introducitur, si correi non omnes subscripserint, et alia persona accesserit, quae non eo animo subscripsit, vt obligaretur, sed vt satisfaceret officio. Dubitatio tunc nasci solet, an id vitium sit ita comparatum, vt auertat cambii recognitionem? Denuo respondendum, huic exceptioni in processu cambiali locum non esse, nisi vel in oculos incurrat vitium, vel reus praesumtione haud leui adiuuetur. Eidem, quem paullo ante laudaui, viro doctissimo acceptum fero casum, ex quo, quid mulieris possit calliditas, intelligitur. Mulier quaedam satis, vt tum videbatur, opulenta, A. E. K. a D. S. aliquot millia mutua acceperat, et pacta fuerat cum creditore, se et cambium proprium daturam, et a duobus filiis maiorennibus I. V. K. et A. K. impetraturam, vt tanquam correi se obligarent. Concipiebatur itaque cambium nomine trium correorum: *Kunfftig-zahlen wir drey vor*

einen,

zinen, vnd einer vor drey, vnd also in solidum die Summa : subscribebat filius natu maior I. V. K. quum autem, vt supra diximus, in ducatu Magdeburgico mulier, quae non exercet mercaturam, curatorem adhibere teneatur : mittebat litteras ad curatorem suum N. S. qui et ipse subscribebat hac formula: N. S. *curatorio nomine der Fr. A. E. B. vervvittvveter K.* Eo facto cambium tradebatur D. S., cuius filiam filius natu minor A. K. paullo post vxorem ducebat. Tantum vero abest, vt et is subscriberet, vt potius D. S. cambium hoc indossaret, et post ea tota illa familia debitrix bonis laberetur. Indossatarius itaque actione cambiali pulsabat Curatorem S. tamquam correum, qui ab incluto ICtorum Halensium Ordine petebat consilium, an exceptione tutus sit aduersus indossatarium? Et sane si dicendum, quod res est, vix dubitandum videtur, quin ad recognoscendum condemnari potuerit reus. Cambium enim diserte mentionem faciebat trium correorum : tres autem subscripserant, A. E. K. I. V. K. N. S. Deinde quamuis N. S. adscripsisset, se subscribere curatorio nomine *der Fran A. E.* K. nihil tamen noui videbatur, eumdem et tamquam curatorem, et tamquam correum subscribere. Denique exceptio rei in eo consistebat, quod tertii correi subscriptio dolo vel matris vel creditoris D. S. tamquam soceri eius, fuerit omissa. Sed hoc non constabat ex cambio, adeoque altioris indaginis videbatur. At non leues tamen doli erant praesumtiones. N. S. enim subscripserat curatorio nomine, idque expresse adiecerat nomini suo: correalis autem obligatio non praesumitur, si alia obstet praesumtio fortior. Deinde acceptatio facta erat his verbis: *An uns* A. E. K. et I. V. K. Curator autem cambium non simul acceptauerat, ex eoque videbatur manifestissimum, illum non tamquam correum, sed ex officio tamquam curatorem subscripsisse. FRANK. *Inst. Iur. Camb. lib.* II. *Sect.* IV. *tit.* 4. §. 4. BERGER. *Elect. Discept. for. Tom.* I. *p.* 801. Denique illum Ordinem consultissimum non parum mouebant praesumtiones, contra D. S. tertii correi socerum, ipsamque eius matrem A. E. K. militantes, cui ex re lautissima intra breue tempus nec res nec fides superat. Et hinc non dubitauit tum pro Curatore respondere. Quem vero euentum res habuerit, nescio: nisi quod et indossatarius postea idem fatum expertus et bonis fere lapsus, paullo segnius rem dicatur vrsisse.

§. XIX.

Vitium ex forma litterarum cambialium.

Quae hactenus exsequuti sumus, vitia fere ad falsi crimen vel stellionatum referas. Sunt tamen et alia, quae ex ipsa litterarum formula et conceptione resultant. Sane aliquando creditor vel indossatarius existimat, sibi in manu esse cambium, quum non nisi assignationem possideat. Eius vero natura a cambio quam diuersissima est, quum in eo tantum consistat, vt vnus mandet duobus, alteri, vt suo nomine soluat, alteri, vt ab hoc accipiat. *L.* 27. §. 2. *ff. de legat.* 3. STENGER. *de Assignat. mercat.* §. 1. Vnde primus, qui mandat, vocatur *adsignans, der Adsignant, der Ausgeber* STENGER. *ibid. p.* 3. alter, qui

qui pecuniam accipit, *Adsignatarius*, *der Innhaber* : STRYK. *Differt. de iure adsignat. inter mercat. in Vsu Digest. tit. de hered. vel act. vend.* §. 29. et is denique, qui soluit, *adsignatus* vocari solet. *Ord. Camb. Dantisc. art.* 1. Ea vero tota a cambio differt. Nec enim adsignatio adsignantem liberat, quamuis ab adsignatario acceptata. FRANK. *Inst. Iur. Camb. lib.* 1. *Sect.* III. *tit.* 9. §. 9. et semel facta potest reuocari, nisi adsignatarius adsignantis creditor sit. STRYK. *l. c.* §. 51. nec denique rigori actionis cambialis subiecta est, nec aliis cambii effectibus gaudet.

§. XX.

An indossatari adsignatio et inde actio cambialis institui possit?

Bellissimam speciem idem, quem saepe laudaui, vir doctus mihi subministrauit. Mercator in Lusatia G. Q. alteri C. B. litteras dederat, quibus D. Q. mercatorem Vratislauiensem iusserat soluere. Hae tales erant:

Zvvey Monath nach dato geliebe Herr D. Q. in Breslau gegen diese meine adsignation ohne acceptation an Herrn C. B. oder Ordre Reichsthaler 800 zu bezahlen. Es soll mich validiren. Lobau, den 18. Mart. 1719.

rthlr. 800 *in* 7. *et* 17. X

G. Q.

Paullo post C. B. adsignatario bonis lapso, adsignans adsignatum D. Q. per litteras soluere vetuerat. Decoctor tamen C. B. interea hanc adsignationem *indossauerat in bianco*. Vnde I. G. v. W. tanquam indossatarius, illam veluti cambium Adsignato obtulit, et repulsam passus protestationem interposuit, ac denique actionem cambialem aduersus Adsignantem G. Q. instituit. Quaerebatur, an locus esset actioni cambiali, et an exclusis exceptionibus, litis ingressum impedientibus, reus ad recognoscendam illam chartam esset obstrictus? Idque rationibus solidissimis suffultus negabat inclutus ICtorum Hal. Ordo, quorum responsum operae pretium fuerit integrum inserere: *Ob nun vvohl* 1, *die Rechte vermogen, dass bey contracten die in loco contractus ubliche Rechte zu beobachten, vvelches allhier aus dem fundament, quod ibi quis contraxisse videatur, vbi solutio facienda.*

L. 21. *ff. de O. et A.*

Colleg. Arg. ad tit. ff. de iud. n. 2. 31.

die Stad Breslau zu seyn scheinet, als vvoselbst die assignirten 800. *Reichsthaler vermoge der ausgestellten assignation bezahlet vverden sollen. Vnd aber* 2. *dasige Wechsel-Ordnung de anno* 1716. *art.* 37. *ausdrucklich disponiret, dass vvegen ausgestellter assignationen bey nicht erfolgter zahlung nach Wechsel-Gebrauch verfahren vverden solle. Hiernechst auch* 3, *in solchen fallen durchgehends gevvohnlich und der praxi gemas ist, dass der Innhaber eines auf ihn indossirten Wechselbriefes, vvann derselbe*

vvegen

wegen nicht erfolgter zahlung protestiret worden, seinen regress nicht allein an den Indossanten, sondern auch an den Ausgeber nehmen, und insonderhit in dem Fall, da iener nicht mehr solvendo, sich sogleich an diesen halten konne.

Oed. Camb. Wratisl. art. 2. 3.

KOENICK. *Ammerck. zur Leipz. Wechsel. Ordn.* §. 19. a. 2.

Welches allhier um so vielmehr scheinet statt zu finden, da 4, *die richtige Bezahlung der valuta durch die clausul: Es soll mich validiren, in der assignation selbst scheinet zugestanden zu werden. Zudem auch* 5, *die assignation nicht nur an C. B. sondern auch an dessen ordre gerichtet ist, und daher ienem freygestanden, dieselbe weiter zu indossiren, mithin deren Eigenthum an einem andern zu ubertragen.*

Savary Parfait negotiant. P. 1. L. 3. C. 5. p. 123, 181.

Welches Indossement so dann die Wirckung hat, dass Indossatarius sich schlechterdings an den Ausgeber halten kan, und auf die exceptiones, die dem Indossaten im Wege stehen mochten, insbesondre except. non num. pec. vel acceptae valutae sich gar nicht einlassen darf.

Leipz. H. G. O. tit. XI. §. *allermassen.*

HOEKNER *de indossam. litt. camb. cap.* IV. §. 4. 5.

Wie dann auch 6, *Imploranten nicht scheinet im Wege zu stehen, dass B. die assignation nur in bianco indossiret, und die Ausfullung derselben erst nach geschehener praesentation hinzugethan: allermassen dieses dem Wechsel-Gebrauch nach von dem Innhaber eines Wechsels allerdings geschehen kann.*

BERG. *Elect. Discept. for. Part.* II. *Suppl. p.* 356. TIT. *Iur. Priv. Lib. X. cap.* V. §. 46. 49. LVDOV. *Proc. camb. cap.* IV. §. 26. 88.

So gar, dass solche Ausfullung auch nach geschehenem protest, usque ad motam litem annoch statt findet.

BERG. *Oecon. Iur. p.* 741. *n.* 3. KOENIGK. *Anmerck. ad Ius camb. Lips. art.* XI. *n.* 6.

Daher es denn fast dass Ansehen gewinnen mochte, dass Implorant in seiner Intention genugsam gegrundet, und also nach Wechsel-Recht oder doch wenigstens executive zu klagen wol befugt gewesen.

Dennoch aber und dieweil 1, *eine assignation, dergleichen*

Q. ausgestellet, kein Wechsel ist, und daher aus selbiger nach Wechsel-Recht nicht geklagt vverden kan.

Edict. El. Sax. de anno 1699. *n.* 3. 4.

Hiernechst auch 2, *das Rechs des Indossements bey blossen assignationen nicht statt findet,*

HOEBNER *de litt. camb. indossam. cap.* 1. § 7.

immassen ein assignatarius als ein blosser Gevollmachtiger des assignanten anzusehen, auf vvelchen per nudum mandatum kein Wechsel transferiret vverden kan.

COCCEI. *de Assignat.* §. 10.

Dannenhero auch einem assignanten allezeit frey stehet, die ausgestellte assignation nach Gefallen zu vviederruffen.

STENGER. *de Assign. merc.* §. 42. KOENIGK. *l. c. ad* §. 25. *n.* 1.

VVoraus dann folget, dass, da solches im gegenvvartigen Fall von Q. geschehen, die gantze assignation dadurch gantzlich erloschen. Zudem 3, *ex documento quaest. auch nicht einmal executiue geklagt vverden kan, ehe und bevor ietziger Implorant sich ad causam legitimiret, vnd die von B. an ihn geschehene cession und deren Richtigkeit, vvie auch die vom cedente sovvol als cessionario geleistete valuta ervviesen.*

LVDOV. *de legit. ad caus.* §. 14. 19.

Endlich auch 4, *die obangefuhrten rationes dubitandi von keiner Erheblichkeit seyn: immassen, soviel die erste anbetrifft, dasjenige, vvas de loco contractus consumti angefuhret vvorden, nur von demjenigen Fall zu verstehen, da de obligatione acceptantis die Frage ist, als in dessen regard der Contractus eigentlich in loco solutionis geschlossen vvird. Dahingegen, soviel die obligation des Ausgebers betrifft, nicht der locus destinatae solutionis, sondern locus initae conuentionis pro loco contractus zu achten.*

SCACC. *de Commerc. et camb.* §. 11. *gloss.* 5. 212. SPRENG. *Wechsel practic.* §. XI. RAPH. *de Turre de camb. Disp.* 1. *qu.* 12. *n.* 9.

Woraus sich dann 5, *von selbsten ergiebet, dass die Breslauische Wechsel-Ordnung vvorauf Implorant seine intention fundiren vvill, hieher keines vveges gehoere, vveiln sie zu Loebau nicht recipiret, auch auf gegenvvartigen casum nicht einmal applicable ist, angesehen darinnen nur denenjenigen die priuilegia zugestanden vverden, velche vvurcklich acceptiret vvorden.*

Ius camb. VVratisl. art. 37. *verbis: Erfolget die acceptation, so erlangen selbe dadurch die qualitaet eines Vechsel-briefes.*

ſolches aber von Q. aſſignation nicht geſaget vverden kan, als vvelche vveder acceptiret vvorden, noch die qualitaet eines VVechſels per acceptationem erlangen koennen, immaſſen der Aſſignant ohnzvveiffel eben darum die clauſul: ohne acceptation miteingerucket, damit dieſes ſein mandat nicht per acceptationem als ein VVechſel angeſehen vverden moechte: Aus vvelchem 6, ferner flieſſet, daſs der vermeinte Indoſſatarius v. VV. vveder ſeinen regreſſ an den Aſſignanten nehmen, noch 7, ſolche aſſignation nach Art eines VVechſel-briefes mit proteſt zuruck ſenden, oder aus ſelbiger gegen den Aſſignanten nach VVechſel-ſtil klagen koennen. Auſſerdem 8, die beygefugte clauſel: Et ſoll mir validiren, die von B. geleiſtete valuta keinesvveges bevveiſet, ſondern nur ſo viel ſaget, daſs die von dem Aſſignato an B. geſchehene Auszahlung auf des Aſſignantis Rechnung als gezahlt paſſiren ſolle. Dahero ſolche VVorte nur auf das, vvas zvviſchen dem Aſſignanten und Aſſignato vorgehet, ihr Abſehen haben, den Aſſignatarium aber ſo gar nicht angehen.

TIT. *Iur. Priuat. Lib.* X. *C.* 5. §. 45.

daſs ſie vielmehr bey Abfaſſung und erfolgten Indoſſament eines VVechſels nach der ſonſt einſtimmigen Meinung der VVechſel ſcribenten vor ein zeichen der nicht geleiſteten valuta anzuſehen ſind.

SAVARY *Parſ. Negot.* C. IV. *p.* 112. ZIPFEL. *de Teſſer. collyb. ſect.* VI. §. 17. KOENIGK *de litt. camb. praeſent.* §. 10. *n.* 12.

Zudem 9, B. als ein bloſſer Aſſignatarius kein Recht per indoſſamentum auf einen andern transferiren koennen, immaſſen er nicht nur ſchon fallit gevveſen, ſondern auch ohnedem das Recht zu indoſſiren, vvie oben ſub n. 2. ervvieſen vvorden, bloſſen Aſſignatariis nicht zukommen kan. Endlich 10, das erfolgte indoſſement, vvenn es auch ſonſt in allen ſeine Richtigkeit hatte, ſchon darum gantz unkraffig ſeyn vvurde, vveil es in bianco geſchehen, und nach Ausvveiſung des proteſts allererſt nachher von Implorantem extendiret vvorden, vvelches nach den vornehmſten VVechſel-Ordnungen fur unzulaſſig

Brandenb. O. C. art. 13. *Guelph. art.* 43. *Magdeb. et Halberſt. art.* 26. *Brunſu. art.* 20. *Dant. Sc. art.* 27. *Lipſ. art.* 11.

und ad legitimationem ad cauſſam unzulanglich erachtet vvird. Eiuſmodi enim inductionum magnus abuſus eſſe poteſt, vt ſcilicet praeter intentionem cedentis alterius nomen deinde in illo albo ſpa-

tio exprimatur, cui tamen principalis ius cedere noluit. Quare si quis litteras cum solo nomine cedentis in dorso producit, eae ad legitimationem ad caussam non sufficiunt.

LVDOV. *de legit. ad caus.* §. 34.

Als halten wir dauor, dass Implorant gegen Imploraten weder nach Wechsel-Recht noch executiue zu klagen befugt, und daher Implorat von der Klage, immassen sie angebracht, zu entbinden, jener aber in expensas zu vrtheilen und mit seiner etwan habenden praetension allenfalls ad processum ordinarium zu verweisen. V. R. W. Tam facile itaque incautos decipit formula adsignationis, vt quum tesseram collybisticam accipere se putent, nubem pro Iunone amplectantur.

§. XXI.

Vitiosum cambium, in quo cambii non fit mentio.

Par ratio est omnium chartarum, quae quamuis formam cambiorum prae se ferant, cambii tamen nec explicitam, nec implicitam faciant mentionem. Vitiosae enim illae sunt eatenus, vt non sufficiant instituendae actioni cambiali, sed adsignationum tantum habeant effectum, vel chirographi, ex quo exsequutiue tantum agi possit. Hinc *in Leg. Dan. lib.* v. *cap.* XIV. *art.* 8. diserte cauetur: *es solle ausdrucklich darinnen bekannt werden, dass es ein Wechsel-Brief sey.* Et quamuis id alii non putent necessarium, veluti B. SRTYK. *de Accept. litt. camb. cap.* III. §. 9. TITIVS *Iur. Priuat. lib.* X. *cap.* 5. §. 21. et alii: res ipsa tamen docet, si nulla plane fiat cambii mentio, e. g. *der Herr zahle an Meuium die Summa von* 1000. *Reichsthaler*, rem altioris fore indaginis, cambium hoc sit, an adsignatio, adeoque cambiali rigori locum non futurum, quia processus cambialis ea est natura et indoles, vt omnia, quae actor in libello adfirmat, ex ipsis litteris cambialibus statim clara sint et liquida. Vnde cambii mentionem vel explicitam: *der Herr zahle auf diesen meinen Wechsel-Brief*, vel implicitam: *der Herr zahle auf diese secunda, wann prima noch nicht bezahlet.* recte requirunt Illustris a VERGER *Elect. Discept. for. p.* 706. *Suppl. Tom.* 1. *p.* 48. 52. *sequ. Suppl. ad Elect. Process. Exsequut. thes.* L. *pos.* 24. *p.* 9. WERNH. *comp. Iur. lib.* IV. *tit.* 29. §. 2. RIVIN. *Enunc. Iur. ad Proc. Ord. Sax. tit.* XXV. *Enunc.* XXII. FRANCK. *Instit. Iur. Camb. lib.* 1. *sect.* 1. *tit.* VI. §. 7. 8. D. KOENIGK. *ad Ius Camb. Lips.* §. 3. *annot.* 1. *p.* 6. vbi et praeiudicio duplici eam sententiam confirmat.

§. XXII.

An et illud, in quo valutae mentio non facta?

Quantae vtilitatis sit haec obseruatio, vel inde patet, quod contingere possit, vt aliquando omissa cambii mentione ne exsequutiue quidem ex charta huiusmodi agi possit. Si enim expressum est, eam esse cambialem vel collybisticam, parum refert, valuta expressa sit nec ne, quia cambialis actionis tantus est rigor, vt locum plane nullum relin-

relinquat exceptioni non numeratae pecuniae. TANGER. *de Except. Part.* II. *cap.* XIV. *n.* 54. LVDOV. *Proc. camb. cap.* II. §. 6. KOENIGK. *ad Ius Camb. Lipſ.* §. III. *annot.* 2. *p.* 7. Id quod etiam celebriores leges cambiales agnoſcunt, veluti *Lipſienſ. art.* 3. *March. et Magdeb. art.* 1. *Brunſu. art.* 28. *Auguſt. art.* 7. *Francof. art.* 15. *Dantiſc. art.* 16. *Colon.* §. 4. Et ſi vel maxime valutam leges deſiderant, quod quaſdam facere *cap.* I. §. 22. monuimus: tamen nec vitiatur proceſſus cambialis, poſt acceptationem factam, nec ante eam vlterius, quam vt reus audiendus ſit, ſi pecuniam ſibi haud numeratam eſſe, in continenti probare queat. At vbi omiſſum eſt cambii vocabulum, adeoque chirographi naturam induunt chartae: non facta valutae mentione ne exſequutiuo quidem proceſſui erit locus, quippe qui ex iis demum naſcitur inſtrumentis, in quibus cauſſa debendi ſpecialis expreſſa eſt. Siquidem inſtrumentum alias non probat, ſed aliunde ſumenda erit probatio. *L.* 25. §. 4. *ff. de prob. Meu.* 2. *Deciſ.* 22.

§. XXIII.

Quo caſu inutile fiat teſſera amiſſa cambium?

Vitioſae porro aliquando fiunt teſſerae collybiſticae, in ſe ſatis perfectae, ſi vel *praeſentatio* non rite ac more inter mercatores recepto fiat, vel *proteſtatio* omittatur, vel ſane, quod ad priorem caſum attinet, contingat, vt cambium vnicum (*ein ſola VVechſel-Brief*) pereat, adeoque iuſto tempore nequeat offerri, antequam autem aliud a traſſante adueniat, traſſatus bonis labatur. Sane tunc inutilis erit noua illa teſſera cambialis, quia nec quiſquam eſt, qui eam acceptare teneatur, nec aduerſus traſſantem datur regreſſus. MARPERG. *Deſcr. nund. cap.* X. *pag.* 23. 24. MARTA *Digeſt. nouiſſ. tit. Epiſtola cap.* XVII. Quamuis enim ſola amiſſio teſſerae contractum inter traſſantem et remittentem haud exſtinguat: SIG. SCACC. *de Commerc. et camb.* §. II. *gloſſ.* 5. *n.* 347. *ſequ.* SPRENG. *Pract. camb.* §. XIII. §. 90. (quicquid occlamet cum aliis MARQVARD. *de Iure Mercat. lib.* II. *tit.* 12. *n.* 63.) et hinc praeſtita cautione non modo traſſans nouam teſſeram dare, ſed et traſſatus, ſi ſemel acceptauerit, pecuniam exſoluere debeat: *Ius Camb. Lipſ.* §. 33. *March. art.* 29. *Magdeburg. art.* 25. *Dantiſc. art.* 27. FRANCK. *Inſt. Iur. camb. lib.* II. *Sect.* III. *tit.* 4. §. 4. *ſequ.* nihil tamen cauſae eſt, cur traſſans maneat obſtrictus, ſi inter moras praeſentantis traſſatus bonis labatur, nec aequum iudicatur, traſſantem ferre debere damnum, quod alter ſua culpa ſentit. Deinde quamuis paullo ante dictum ſit, contractum inter remittentem et traſſantem amiſſa teſſera non infirmari: tamen et hoc caſu non ſemper obtinebit rigor cambialis. Quid, ſi enim traſſans neget, ſe valutam accepiſſe? quid, ſi inficietur, huiuſmodi contractum initum eſſe? Tunc ſane remittens agere non poterit cambialiter, ac ne exſequutiue quidem. Nec enim teſſera adeſt, quam recognoſcat traſſans, et tota narratio libelli facta complectetur altioris indaginis, adeoque eo ipſo vitiabitur contractus cambialis, eatenus, vt ordinario proceſſu agere teneatur remittens. Quod ipſum quoque eo caſu continget,

tinget, si post acceptationem perierit tessera, et trassatus se acceptasse neget. Vnde in legibus cambialibus non abs re dicitur, quod amissa tessera rigor cambialis praestita cautione tunc demum locum habeat aduersus acceptantem: *VVann ein acceptirter VVechsel-Brief verlohren vvird, vnd der debitor Schuld gestandig ist*. Videantur *Ius Camb. Lips.* §. 33. et reliquae leges cambiales paullo ante citatae, quibus addenda *Ord. Camb. Hamb. nou. art.* 42. vbi ita ponitur: *VVann ein acceptirter VVechsel-Brief verlohren vvird, vnd der acceptant der Schuld gestandig oder vbervviesen ist* (quod fieri non potest nisi processu ordinario) *bleibet gegen denselben das VVechsel-Recht in vollen VVurden*, id est, si processu ordinario alter conuictus sit, quod cambiale debitum contraxerit, tunc aduersus illum exsequutio secundum ius cambiale fieri poterit.

§. XXIV.

Item omissa protestatione.

Multo magis vitiatur cambium omissa protestatione, eo quippe fine interponi solita, vt, qui spe solutionis excidit, iura sibi omnia aduersus trassantem et reliquos obligatos integra seruet. Ea vero opus est, siue tesseram acceptare recuset trassatus, siue facta acceptatione plane non soluat, siue solutionem iusto diutius protrahat, fitque adhibito notario cum duobus testibus, quocumque tempore, et a Notario in instrumenti sollemnis formam redacta statim remittenda trassanti, FRANCK. *Inst. Iur. Camb. lib.* 1. *sect.* IV. *tit.* 1. *sequ.* Siue itaque protestationem quis plane omittat, siue trassantem vel auctorem suum ea de re non reddat certiorem, siue instrumentum protestationis haud transmittat; regressum amittet, adeoque inutile fiet cambium, SIGISM. SCACC. *de Commerc. et camb.* §. 11. *gloss.* 5. *quaest.* 10. *n.* 325. FRANCK *l. c. tit.* 1. §. 25. nisi eo casu, quo trassatus, facta acceptatione, non soluit, et ob istam moram interposita non est protestatio. Quamuis enim tunc de damno inde emergente trassans non teneatur ob protestationem omissam: acceptantis tamen obligatio adhuc salua est, adeoque praesentans aduersus illum adhuc cambialiter agere suumque, si soluendo sit, consequi poterit. CARPZOV. *Disp. de Camb.* §. 54.

§. XXV.

Quid si protestatio culpa mandatarii vel notarii omissa?

Ob omissam vel non ita interpositam protestationem cambium et tunc vitium capit, si non culpa praesentantis, sed vel mandatarii, vel ipsius notarii non rite facta sit. Non magis enim regressum tunc habet aduersus auctorem suum, vel aduersus trassantem, quam si ipse negligentiae posset coargui. Quemadmodum enim vel iure communi procurator officio suo minus recte functus negligentia sua domino nocet: *L.* 10. *C. de procur.* ita id multo magis obtinebit in negotio cambiali, vbi omnia veluti ad vivum resecantur, et saepe vel in hora magnum periculum vertitur. Nec tamen in vniuersum inutile erit hoc cambium, quum et aduersus mandantem, cuius negligentia hoc acci-

accidit, regreſſum habeat, *Ius Camb. VVratislau. art. 9. Guelpherb. art.* 38. LESER *Reſol. dub. camb.* et aduerſus ipſum Notarium, tam male functum officio ſuo. Eſt enim id generatim expreſſum in Maximiliani I. Aug. *Notariat-Ordnung anno* 1512. *art.* 3. verbis: *Als lieb ihnen ſey (zuſamt dem, daſs ſie VViederunge der Schaden und Intereſſe denen, ſo durch ſie verſaumet oder verſuhret werden, zu thun ſchuldig ſind,) unſere ſchwere Vngnad, Straſ und Buſs zu vermeiden.*

§. XXVI.

An omne cambium poſſit indoſſari?

Saepe et indoſſamentum vitioſum eſt. Indoſſamentum modo eſſe ceſſionem cambii, modo nudum mandatum, iam ſupra *cap.* I. §. IX. monuimus. De hoc iam aliquid vlterius monere nihil attinet. Illa fieri ordinarie poteſt ab omnibus, ad quos cambium pertinet, ſiue in teſſera haec verba occurrant; *An Titium oder deſſen* ordre vel commiſſi ſiue non occurrant. Quamuis enim id neget D. KOENIGK. *Annot. ad Ius camb. Lipſ.* §. XI. nulla tamen videtur obſtare ratio, quo minus, quod meum eſt, alii cedere queam. LVDOVIC. *Proc. camb. cap.* IV. §. 23. *cap.* IX. §. 7. nec ſane intereſt traſſati, mihi, an indoſſatario ſoluat. LVDOV. *l. c.* FRANK. *Lib.* I. *Sect.* II. *tit.* 5. §. 8. At aliud tamen in Gallia receptum, adeoque vitioſum ibi erit indoſſamentum, ſi in teſſera verba illa: *oder deſſen Ordre deſiderentur. Ord. Mercat. Ludou.* XIV. *tit.* V. *art.* 30. Nec magis illud ex quorumdam locorum legibus valet, ſi indoſſamentum vel ceſſio fiat in alium locum, quam qui in cambio expreſſus eſt. *Ord. camb. Lipſ.* §. 30. Imo Bulſani et in Italia plane euanidum et inutile habetur quodcumque indoſſamentum. *Ord. camb. Bulſan. art.* 8. DV PVY *de art. litt. camb. cap.* XIII. §. 7. *edit. Lat.* Quibus caſibus facile quidem, ſed tamen non vbique, vitiatur indoſſamentum.

§. XXVII.

Vitioſum indoſſamentum in bianco.

Vbi huius generis non exſtant ſanctiones, dubium equidem non eſt, quin indoſſamento locus ſit: at fieri tamen poteſt, vt vitietur, ſi fiat in *bianco*, id eſt, relicto ſpatio, cui indoſſamentum deinde inſcribatur, pro lubitu poſſeſſoris: cuius rei exemplum iam ſupra §. XIX. vidimus. Eiuſmodi enim indoſſamentum fieri prohibent *Ius camb. Lipſ.* §. XI. *March. art.* 30. *Pruſſ. art.* 25. *Magdeburg. art.* 26. *Auguſt. art.* 11. *Dantiſc. art.* 27. ob innumeras, quae hic latitare ſolent, fraudes. Non ergo cambialis actionis rigor locum habet aduerſus eum, cui ſolutio mandatur, quamuis facta ſit acceptatio, niſi ipſe *indoſſans* ante ſolutionem illud ſpatium expleuerit. LVDOV. *Proc. camb. cap.* IV. §. 25. TITIVS *Iur. Priu. Lib.* X. *cap.* V. §. 46. 49. Indoſſantem dico id explere debere. Quum enim fraudis euitandae cauſſa *indoſſatio in bianco* prohibita ſit: quid quaeſo id ad euitandas fraudes faceret, ſi ipſe poſſeſſor manu ſua ſpatium expleret, teſſeramque ſibi ceſſam, et valutam a ſe numeratam eſſe, fateretur? An ſic certior

certior erit indossatus, quam pridem, quum ei indossatarius tesseram cum *indossamento in bianco* offerret? Vnde omnino suffragandum hic videtur sententiae Dni LVDOV. *l. c. p.* 77. Nec obuerti nobis poterit praxis quotidiana procuratorum iudicialium, qui missas sibi pro mandato chartas puras (*blanquets*) ipsi explere solent, eo effectu, vt eiusdem habeantur virtutis, ac si ab ipso mandante fuerint conscriptae. SVENDEND. *ad Fibig. p.*225. *sequ.* Multum enim interest inter mandatum procuratorium et tesseram collybisticam. Illud dari solet cum subscriptione: *Blanquet zur gerichtlichen Vollmacht an Herrn Titium in meiner vor den Stadt-Gerichten zu H. gegen M. obschwebenden Rechts-Sache*, adeoque statim patet, cui data sit haec charta, quidque ipsi sit inscribendum, nec facile abuti ea poterit procurator, quum certae formulae et clausulae mandatorum iudicialium in plerisque locis receptae sint, quibus et hunc procuratorem vti oportet. At indossamentum litterarum cambialium *in bianco* fit sola subscriptione nominis, ex qua, nec cui indossatum sit, nec an valutam acceperit indossans, adparet. Vnde merito explenda est ab ipso indossante. *Ius camb. Brunsu. art.* 43. nisi indossatarius alio modo personam suam legitimare, vel cautione praestita securum praestare possit indossatum. Et ita respondit Collegium mercat. *Lips. d.* 18. *Iul.* 1694. *apud* KOENIGK. *in Parere* 13. *p.* 651.

§. XXVIII.

An Iudaeus Christiano cedere possit indossamentum?

Quaestio porro hic oritur, an et Christianus et Iudaeus sibi inuicem cambia cedere possint? Sane omnes huiusmodi cessiones in Germania lege publica prohibentur in *Rec. Imp. a.* 1551. §. 79. *et in Ord. Polit.* 1577. *tit.* XX. §. 4. Vtroque enim loco cautum, vt actio a Iudaeo cessa Christiano nullius sit effectus. Enimuero si et a recessibus Imperii ob contrariam, qua inualuit, consuetudinem impune receditur: *L.* 32. §. 1. *ff. de Legib.* §. 11. *Inst. de I. N. G. et C.* nullum est dubium, quin vbique lex illa exoleuerit. Nam experientia, rerum magistra, docemur, Iudaeos vti alia instrumenta, ita et cambia in media Germania vbique impune cedere Christianis. Nec exempla desunt, quod debitor cessus, opposita licet illa exceptione, nihilominus ad solutionem condemnatus sit. Vid. Illustr. a BERGER *Oecon. Iur. Lib.* III. *cap.* V. *thes.* 4. *p.* 64. Sane cum H. P. mercator Iudaeo dedisset cambium, hic vero illud per sollemnem indossationem cessisset M. et sociis, mercatoribus Christianis, H. P. conuentus et hac et aliis exceptionibus se tuebatur. Nihilominus in Iudicio inferiore Hamburgi d. 7. Maii 1721. condemnatus est ad solutionem praestandam. Interponebatur appellatio, in qua instantia prior sententia a Senatu Amplissimo pure confirmabatur. d. 3. Octob. 1721. Denique reo Reuisionis beneficio vso, actisque more maiorum ad Ordinem ICtorum exterorum transmissis, iterum sequuta est sententia confirmatoria, reusque in expensas condemnatus est. Ratio ad hanc exceptionem pertinens ita se habet: *Ob er nun vvohl, betreffende die*

mate-

materialia, loco grauaminum anfuhret, ---- dafs Appellaten auch so gar vvieder den klaren Reichs-Abschied de anno 1577. tit. 20. §. Es soll auch sich actionem contra Christianum a Iudaeo cediren lassen: ---- dennoch aber und dievveil ---- der angefuhrte Reichs-Abschied bey VVechsel-Indossements nicht beobachtet vvird, sondern ein Iude einen von einem Cristen ausgegebenen VVechsel einem andern Christen der allgemeinem VVechsel-vsance nach gar vohl cediren kan. BERG. *Oecon. Iur. Lib. 3. c. 5. th. 5. p. 643. VVelches auch die Hamb. VVechs. Ordnung, indem sie die Iuden denen Christen parificiret, tacite einraumet. Ius camb. Hamb. art. 13. Als ist man nach Inhalt des Urtheils allenthalben zu erkennen bevvogen vvorden.* Imo illi ipsi Doctores, qui istius Recessus vsum aliquem superesse contendunt, varia tamen comminiscuntur, quibus ille eludatur facillime. Alii enim eum de Iudaeis interpretantur, qui publica auctoritate non tolerantur. B. STRYK. *Annot. ad Lauterb. tit. de hered. et act. vend. p. 327.* Alii tantum eas cessiones prohiberi censent, quae velandae vsurariae prauitatis caussa fiunt. *Carpzou. Part. II. Const. XXX. Def. 45. et Resp. Lib. V. resp. 38.* RICHTER *Decis. Part. I. Decis. 36. n. 12.* TIT. *Iur. Priu. Lib. IV. cap. 4. §. 5. p. 460.* rectius sane sibi consulturi, si sine ambagibus legem illam ab vsu recessisse, contrariaque consuetudine iam pridem exoleuisse, faterentur. Vnde hodie non temere verendum, ne indossamentum a Iudaeo factum in Germania vitiosum iudicetur, quum in cambiis iisdem iuribus perfruantur Iudaei, ac Christiani, nisi quod illi pecuniam solutam ad exactorem perferre; hi eam domi suae exsoluere iubentur. *Ius camb. August. art. 34. Brunsu. art. 25. Francof. art. vlt. Halberst. et Magdeb. art. 30. VVratislau. §. 11.*

§. XXIX.

Facilius contingit, vt vitiosum fiat indossamentum, si nimis saepe repetatur. Quemadmodum enim §. XXV. diximus, indossationem quibusdam locis plane non admitti: ita alibi admittitur quidem, sed non nisi semel, veluti Noribergae. *Iure enim cambiali istius vrbis art. 10.* cautum est, vt cambia saepius, quam semel, girata nec a mercatoribus pro cambiis habeantur, nec acceptentur, nec summa ex iis exigatur, nec interposita protestatione remittantur, vel instrumentum protestationis a notario super iis conficiatur. Paullo benignius est *ius camb. Guelpherbit. art. 42.* quod plures quidem girationes vel plura indossamenta, sed non tamen vltra quartum admittit, additque: *da es vber dafs vierdtemahl geschehe, soll derselbe nicht acceptiret, noch dagegen einige protestation verstattet vverden.* Reliquae leges Cambiales quidem de abusu harum girationum conqueruntur, optandumque esse fatentur, eas ob insignem abusum (de quo Phoonsen *Stil. camb. Amst. cap. XXXII. pos. 27. et cap. XXXVII. pos. 13.*) vbique prohiberi; consuetudini tamen et moribus id tribuunt, vt eas in infinitum permittant. *Ord. camb. Lips. §. XI. March. art. 30. Magdeb. art. 39. August. XI. Francofurt. §. XI. Dantisc. art. 27.*

Quibus indossare liceat?

§. XXX.

Indoſſamentum a decoctore factum vitioſum.

Nec minus vitio inſanabili laborat indoſſamentum factum ab eo, qui iam foro boniſque ceſſit. Quemadmodum enim is nulla de re ſua valide diſponit, *L. 6. §. 7. ff. quae in fraud. cred.* adeoque nec alium liberat, nec alii recte ſoluit: *l. 14. §. 1. ff. de ſolut.* ita nec cambium recte vel traſſat, vel acceptat, vel indoſſat. Sperand. *Negotiat. et campſ. induſtr. p.* 81. Id quod etiam vrgeri vidimus ab Ampliſſimo ICtorum Halenſium Ordine in *Reſponſ.* §. XIX. *adducti ratione decidendi nona.* Imo tantum abeſt, vt liceat decoctori indoſſare, vt potius quaedam leges Cambiales, veluti *Lugdunenſes art.* 13. etiam ea omnia indoſſamenta irrita eſſe iubeant, quae intra decem proximos ante fugam dies ab eo facta ſunt, imo quaecumque intra hoc ſpatium perfecit decoctor; excepta ſcontratione. Nullius igitur momenti erit cambium, ſaltem poſt fugam ab obaerato indoſſatam, quum poſſeſſor nec ex indoſſamento huiuſmodi agere, nec regreſſum ſperare poſſit, vel aduerſus indoſſantem, quem bonis omnibus euolutum fuga in neſcio quem terrarum angulum abſtulit, vel aduerſus curatorem bonorum, qui potius cambium illud tamquam in fraudem creditorum alienatum, reuocandum eſſe cenſebit, ſi ſapit.

§. XXXI.

An Hamburgi vitioſum indoſſamentum inſcio debitore factum?

An indoſſamentum Hamburgi fieri poſſit inſcio indoſſato, quaeſtio videtur dubia, quam iam nobis excutiendam ſumemus. Quamuis enim iure communi ceſſio nominis etiam ignorante vel inuito debitore ceſſo fieri poſſit, *L. 1. de nouat. et deleg.* et ea etiam in re delegatio a ceſſione differat: *d. L. 1. C. eod.* aliud tamen cautum videri poſſet iure ſtatutario Hamburgenſi *Part. 1. tit. XII. §. 3. Es ſoll aber bey ſolcher ceſſion vnd Vbertragung der Debitor allewege von demjenigen, welcher die Handſchrifft annimt, gefraget werden, ob er einige Einrede gegen die Handſchrifft habe.* Sed vere nihil noui ſanciunt ſtatuti huius auctores, ſed, vti recte vir doctus in notis MS. ad ſtatutum Hamburgenſe monuit, *hic verſus tantum cautionis et maioris ſecuritatis cauſſa additus eſt.* Non enim nulla iudicatur ceſſio inſcio debitore facta: ſed tantum additur: *In Verbleibung deſſen, werden dem Debitori alle ſeine rechtmaſſige exceptiones zur Zeit der Bezahlung vorbehalten.* At iuris communis eſt, ceſſionario obſtare exceptiones in rem omnes, quae cedenti opponi potuiſſent. Io. a SANDE *de Action. ceſſ. cap. XIII.* Ex quo facile patet, etiam ad cambia hoc ſtatutum non pertinere, quum et de chirographis tantum loquatur, et in cambio indoſſanti etiam non obſtent aliae exceptiones, quam quae in continenti liquidae fieri poſſint. Hinc quum H. P., de quo §. XXVII., etiam hac exceptione vſus eſſet; ICti Halenſes in rationibus decidendi eam ita exploſerunt: *Ob vvohl - - - - andern theils appellate beſage der Hamb. Stadt-Rechte P. 1. tit. 12. art. 3. verbunden geweſen, bey ceſſion vnd Vbertragung dieſer obligation debitorem vorher,*

her, ob er gegen dieselbe einige Einrede habe, zu befragen: --- dennoch aber vnd dieweil ---- die angefuhrte dispositio iuris statutarii Hamb. von Vbertragung der obligationen nur von Handscrifften redet, vnd auf die Wechsel, welche vnter Kaufleuten frey indossiret werden, nicht zu appliciren ist, etc.

§. XXXII.

Reliquum est, vt et illa cambiorum vitia expendamus, quae extrinsecus et non ex ipsis litteris emergunt. Quo potissimus referimus moratoria, cessionem bonorum, et praescriptionem. Induciae moratoriae quid sint, satis ex ipsis iuris compendiis patet. Iis vero impetratis nullum est dubium, quin et cambialis ille rigor aduersus debitorem interquiescat, locusque sit exceptioni indulti moratorii LVDOV. *Proc. Camb. cap. X.* §. 8. Quum enim eo fine indulgeri soleat, vt debitor, fortunae iniuriis ad rem paullo angustiorem redactus, interim veluti respiret et res suas constabiliat: nemo non videt, hanc rationem et ad debita cambialia pertinere. Vitiosum itaque hoc casu cambium fieri poterit, non modo, quatenus per tot annos nullam producit actionem, verum etiam ob imminens fugae vel decoctionis periculum. Raro enim obaerati intra hoc spatium ad meliorem fortunam adspirant, sed plerumque conuasatis fortunarum suarum reliquiis sub finem induciarum in pedes se coniiciunt, vel certe bonis cedentes inanes creditoribus plerisque actiones relinquunt. Quae quum ita sint, paucae quaedam leges ita consulunt creditoribus cambialibus, vt vel moratorium obaeratis denegent, nisi edito inuentario bonorum et citatis creditoribus, *Ius Camb. March.* §. 43. *Magd.* §. 38. *Kon. Preus. Reglement von Verbesserung des Iustitz-VVesens* §. 17. vel illi omnem virtutem adimant aduersus debita cambialia. *Cod. Leg. Dan. lib. V. cap.* 14. §. 25. *et Norueg. lib. V. cap. XIII. art.* 24.

Vitia cambiorum extrinsecus orta, veluti ex moratorio.

§. XXXIII.

Deinde, promtam illam exsequutionem amittunt cambia, si debitor bonis cesserit, vel illo inuito fiat concursus creditorum. Quamuis enim priori casu beneficium cessionis bonorum, imo et competentiae et solutionis particularis denegari soleat, si debitum sit cambiale: *Ius Camb. Halberst. et Magdeb. art.* 38. D. BARTH. *Hodeg. forens. cap. III.* §. 28. *pag.* 660. inanis tamen erit actio aduersus debitorem, bonis omnibus euolutum, nisi forte dulce sit creditori, debitorem carceris squalore macerare, eiusque miseria nonnumquam oculos pascere loco solutionis. At posteriore casu vix superest spes vel solutionis vel vindictae, si, quod plerumque fit, debitorem communem fuga abstulerit. Aduersus enim curatorem bonorum frustra aget cambialiter: et si res ad protopraxian creditorum peruenit, possessor cambii non pinguiore gaudebit priuilegio, quam nudi chirographarii. *Ius Camb. Halberst. art.* 33. *Magdeb. art. eod.* TITIVS *Iur. priuat. lib. X. cap.* 10. §. 40. LVDOV. *Proc. Camb. cap. XVI.* §. 5. adeoque his simul satisfiet

Ex cessione bonorum et concursu. In qua classe creditores cambiales?

pro rata in classe vltima, ad quam raro quidpiam ex debitoris bonis solet peruenire. Quod adeo verum est, vt secundum *Iura Camb. Magdeb. et Halberst. art.* 33. nec non *Marchic. art.* 37. ne tunc quidem inter hypothecarios collocentur, si litteris cambialibus clausula inserta sit; *bey Verpfandung meines Vermogens*, quippe quam hae leges nullius momenti esse iubent, quamuis alioquin extra has prouincias valeat haec constitutio pignoris vel hypothecae, modo in Saxonia et vicinis regionibus quoad immobilia accedat confirmatio iudicialis: LVDOV. *Processf. Camb. cap. XVI.* §. 6. STRYK. *Vs. Hod. Pand. tit. qui potiores in pign.* §. 3.

§. XXXIV.

Quaedam leges creditores cambiales chirographariis praeferunt.

Quum vero id damnum mercatores etiam industrii sine culpa ferre teneantur: non sane iniquae sunt leges, quae creditoribus cambialibus ius tacitae hypothecae indulgent. Mediolani sane et Auenione hoc priuilegium concessum esse collybistis obseruat NIC. de PASSERIBVS *de script. priuat. lib. III. de litt. camb. quaest.* 11. *n.* 7. 8. Simile quid in Gallia obtinet, vbi cambia a proxenetis subscripta a die exactionis; non subscripta a tempore recognitionis hoc priuilegio gaudent. SAVARY *Part.* 1. *lib. III. cap.* 7. *pag.* 247. In Ducatu Brunsuicensi ac Regno Sueciae cambiale debitum omnibus hypothecis generalibus praefertur, et proxime ab hypothecis specialibus, iudicialibus et debitoribus priuilegiatis collocatur, *Ius Camb. Guelpherb. art.* 55. *Suecic. art.* 26. Hypothecis omnibus postponunt et debitis chirographariis praeferunt cambia *Ius Camb. Pruss. art.* 33. *VVratisl. nou. art.* 35. *March. art.* 37. Sed haec, tamquam iura singularia et priuilegia, magis ad exceptionem, quam ad regulam pertinent, adeoque moto iam concursu cambia virtutem suam ordinarie amittunt, et in chirographos degenerant, nisi forte quis ipsum debitorem fugitiuum persequatur.

§. XXXV.

Praescriptio quomodo vitiet cambium?

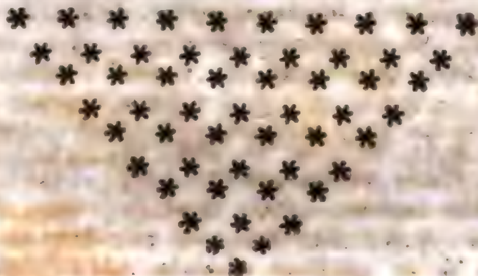
Praescriptionem denique vt omnes alias obligationes, ita et cambialem perimere, nemo dubitauerit. Vitiosum itaque habebitur cambium, cuius virtus praescriptione ita elanguit, vt nec actionem producat, nec ad compensationem prosit. Currere autem incipit praescriptio a die solutionis vel a prorogationis termino, et ordinarie longissimo tempore finitur. *L.* 3. *C. de praescr.* 30. *vel* 40. *ann.* MEV. *Consil. postum. cap.* 1. *n.* 18. LVDOV. *Proc. camb. cap. XI.* §. 2. 3. Sed id ius admodum restringunt leges cambiales. Lugduni enim elapso anno inter ciues, circumacto triennio inter exteros cambia exspirant, eatenus, vt solutio iam facta esse praesumatur. *Ord. Camb. Lugd. art.* 10. In reliqua Gallia quinquennii lapsu tunc demum cambialis actio exstinguitur, quando debitor iureiurando hanc praesumtionem factae solutionis confirmet. FRANCK. *Instit. Iur. Camb. lib. II. Sect. IV. tit.* 3. §. 6. In Dania litterae cambiales omnes vicennii lapsu irritae fiunt. *Cod. Leg. Dan. lib. V. cap. XIV. art.* 4. *Norueg. lib. V.*

cap.

cap. XIII. art. 2. In Electoratu Brandenburgico cambia propria decennio; in Ducatu Magdeb. et principatu Halberstadiensi septennio, *Ius Camb. March. art.* 28. *Magdeb. et Halberst. art.* 24. alibi anno vno, sex hebdomadibus et tribus diebus cambia; trassata post quatuor hebdomadas exspirant. *Ius Camb. Lips.* §. 32. *Dantisc. art.* 36. *Guelpherb. art.* 45. Effectus vero breuioris huius praescriptionis non est idem. Aliquando enim cambialis tantum rigor cessat, et tunc adhuc locus est processui exsequutiuo. Aliquando et hic tollitur, et tunc processus ordinarius superest. Aliquando et hoc praescriptione sublato nihil iuris remanet. Singula iam exsequi non vacat, nec necessarium videtur. Praeterquam enim, quod scriptio mea in maiorem molem iam excreuerit, quam initio animo praeceperam, otium nobis hic fecerunt GOTTFRIED GVIL. KVSTENERVS in erudita dissertatione *de menstrua et annua praescriptione litterarum cambialium.* D. LVDOVICI *in Proc. Camb. cap. XI.* §. 7. *sequ.* et vir meliore fortuna dignissimus, D. IO. CHRIST. FRANCK. *in Inst. Iur. Camb. lib. II. Sect. IV. tit. III.*

§. XXXVI.

Nos vero iam portui proximi vela contrahimus, et id sub finem precamur, ne lector cultiori latinitati adsuetus nobis succenseat, de re ad mercaturam potissimum pertinente vocibus mercatorum vsis. Quemadmodum enim barbariem non adfectauimus: ita nec abstinendum censuimus a vocabulis in hac negotiatione iam semel receptis. Non magis enim intelligerent ii, quorum maxime interest haec legere, si vocabula collybistica alia ac puriora conquisiuissemus, quam nunc fortasse nos intelligent, qui his sacris non sunt initiati. Deo autem, qui studiis nostris hucusque adfuit clementissime, gratias, quas mens concipit, maximas agimus, eique nos nostraque omnia pie consecramus. **Conclusio dissertationis nostrae.**

DE

DE ORIGINE TESTAMENTI-FACTIONIS,

ET RITV TESTANDI ANTIQVO

EXERCITATIO XII.

AD LEG. CXX. DIG. DE VERB. SIGN.

SVMMARIA.

§. *I. Instituti ratio . §. II. Lex* CXX. *ff. de V. S. eiusque variae lectiones . §. III. Inscriptio legis . Q. Mucii iuris peritia : Balduini Iurisprudentia Muciana laudata . §. IV. Mucii libri* XVIII. *iuris ciuilis . An iidem cum libro* ὅρων *. Quid iurisconsultis sit* ὅρος *, definitio , quid regulariter definire ? Liber* ὅρων *videtur epitome istorum librorum* XVIII. *Titulis Graecis delectati ICti recentiores . §. V. Mucii libros commentariis illustrauit Ser. Sulpicius , sed Mucio parum aequus . Laelii Felicis libri ad Mucium a Gellio laudati . Aetas huius scriptoris . Modestini libri ad Mucium . §. VI. Sex. Pomponii libri* XXXIX. *ad Mucium . Quo ordine in iis explicarit materias iuris ? Idem ordo a Sabino , Cassio , Vrseio Feroce obseruatus . §. VII. Libro* V. *Pomponius de legatis egit . Ioannis Goeddei de occasione legis nostrae sententia . §. VIII. Genuina species , ad quam illa referenda . §. IX. Maximum interpretationis iuridicae mysterium . Iac. Gotho-*

Gothofredus laudatus. Legis nostrae partitio. §. X. Lex XII. Tabularum de testamentifactione. §. XI. Legare veteribus fuit νομοθετεῖν. Vnde legatus dictus? Varro notatus. §. XII. Testamenta veterum erant leges. §. XIII. Quae domi in comitiis calatis condebantur, erant νόμοι ἔγγραφοι. Quae comitia calata? Ritus testandi in comitiis. §. XIV. Testamenta in procinctu erant νόμοι ἄγραφοι. §. XV. Cur ea tacitis suffragiis probarit populus? Milites in procinctu erant in cinctu Gabino. Habitus hic eorum erat, qui se pro exercitu et republica deuouebant. Deuouentium se vltima voluntas pro lege erat. Locus insignis Liuii explicatus. §. XVI. Cur testamenta apud Romanos per modum legis condita? Legibus de successione intestatorum non nisi noua lege poterat derogari. Cur non permissa pacta successoria? §. XVII. Noua testandi ratio per decemuiros inuenta. Per eam testamenti factio esse coepit priuati arbitrii. §. XVIII. Quid in lege ista sit PATERFAMILIAS? *§. XIX. Quid* FAMILIA, PECVNIA, TVTELA? *§. XX. Cur additum* SVAE REI? *An rei tutor detur? §. XXI. Ritus testandi post* XII. *tabulas per aes et libram. A quo inuentus? §. XXII. Pleraque iura noua testamentorum ex principiis antiquis fluunt. §. XXIII. Vnde haec testandi ratio? Ius testandi iam ante Romam conditam in Italia viguit. Noua tamen testandi ratio ex iure Attico; ritus ex interpretatione prudentum sunt. §. XXIV. Ex lege* XII. *tabularum latissima potestas, heredem instituendi.* LEGATARIVS HERES *in marmore apud Reinesium. §. XXV. Ex eadem lege fluit ius legata dandi. Legata cur dari oportuerit verbis ciuilibus? §. XXVI. Ex eadem est ius dandi libertates. §. XXVII. Nec non ius dandi tutores. §. XXVIII. Sed ius instituendi heredes coangustatum variis legibus et prudentum interpretatione. §. XXIX. Itemque ius legata dandi. §. XXX. Item ius dandi libertates. §. XXXI. Conclusio dissertationis.*

§. I.

Instituti ratio.

TEstamenti factio qualis olim apud Romanos obtinuerit, a quibus profecta initiis, in tot rituum ac sollemnitatum ambages inciderit, quas denique paullatim subierit mutationes, non modo perelegans, verum etiam ad exsoluendos varios iurisprudentiae nodos vtilissima inspectio est. Quamuis enim paullo aliter rationes ineat Theophilus in §. 1. *Inst. de test. ordin.* isque nos suo periculo credere iubeat, τὴν τῶν πάλαι πολιτευομένων ἄγνοιαν οὐδένα φέρειν κίνδυνον, *eorum, quae olim in vsu fuerint, ignorantiam nullo cum periculo coniunctam*

iunctam esse : iis tamen, quibus mascula illa ac solida iurisprudentia curae cordique est, potior merito esse debet Iustiniani auctoritas, qui tractatum de testamentis auspicatus, *nihil antiquitatis penitus, ignorari* oportere, prudenter monuit. Quapropter auctore tam magno facile tuebor diligentiam, quam enucleandae celeberrime LEGI CXX. D. DE VERB. SIGN. inuestigandaeque testamenti factionis origini ac naturae impendere constitui, neque vereor, ne mihi de rebus antiquis differenti iudicium istud horribile de termino moto immineat. Eluctati enim iampridem sumus ex illa Bartolistarum barbarie, quae splendido iurisperitiae nomine incautos fefellit, nec quisquam hodie vitio vertet iuueni, quod res antiquas rimatur, sine quarum intelligentia iura noua a nemine, vt opinor, accurate possint explicari.

§. II.

Lex cxx. ff. de V.S. eiusque variae lectiones.

Vt autem ab ouo ordiamur: LEX illa CXX. D. DE VERB. SIGN. quam illustrare decreuimus, Florentiae ita legitur: POMPONIVS *libro quinto ad Quintum Mucium. Verbis legis* XII. *Tabularum* VTI LEGASSIT SVAE REI, ITA IVS ESTO, *latissima potestas tributa videtur et heredis instituendi, et legata et libertates dandi, tutelas quoque constituendi. Sed id interpretatione coangustatum est vel legum, vel auctoritate iura constituentium.* Ita, inquam, Florentinus habet: nec aliter reliquae, quas consului, editiones, nisi quod in quibusdam verba legis XII. tabularum paullo plenius leguntur: VTI QVISQVE LEGASSIT, et pro: *heredis instituendi* in aliis occurrit: *heredes instituendi:* Sed haec leuiuscula sunt, vbi in pari sensu Florentina facile vincit. Maioris momenti sunt, quae ad postrema verba obseruamus. Ea enim adfecta, et quodammodo turbata esse, non modo illud *vel* loco satis incommodo positum, sed et res ipsa docet. Quis enim non videt, legibus tribui, quod iureconsultorum; iureconsultis, quod legum est? Hinc Hugo a Porta edidit: *sed vel interpretatione coangustatum est legum, vel auctoritate iura constituentium:* Iulius autem Pacius inter variantes lectiones, margini editionis Atrebatensis CIↃIↃLXXX. et hanc adscripsit: *Sed id vel auctoritate legum coangustatum est, vel interpretatione iura constituentium.* Quam sane lectionem et veram reique conuenientiorem censerem, et ipsi Florentinae anteferre haud dubitarem, si, ex quo fonte illa promanarit, cuiusue codicis auctoritate nitatur, paullo diligentius notasset Pacius.

§. III.

Inscriptio legis. Q. Mucii iuris peritia: Balduini Iurisprudentia Muciana laudata.

Quod itaque primum ad inscriptionem, ab interprete iuris numquam profecto negligendam, attinet, illa docemur, fragmentum hoc a Pandectarum compilatoribus decerptum esse ex POMPONII *libro quinto ad Quintum Mucium.* Quamobrem operae pretium fuerit, de libris Mucii, et Pomponii ad illos commentariis quaedam haud tralaticia praemittere, vt, quid illo libro v. explicarit Pomponius, et ad

ad quam speciem pulcherrima lex nostra pertineat, paullo accuratius intelligamus. Intelligendus hic est Q. MVCIVS SCAEVOLA, non ille, qui Auguris cognomine in Annalibus celebratur, et qui saepe cum nostro perperam confundi solet, sed Publii Mucii, Pontificis Max. filius, qui omnibus perfunctus honoribus, in quibus fere M. Licinium Crassum collegam habuit, prouincia Asiana pro Consule sanctissime administrata, in sacerdotio paterno consenuit, ac postremo a Damasippo quodam, iussu C. Marii filii in ipsa curia Hostilia caesus occubuit anno V. C. IↃCLXXII. Sed haec quidem iam alii accuratius exsequuti sunt, et in his quoque Io. Bertrand. *de Iurisperit.* 1. 8. Bern. Rutil. *Vit ICt. cap.* 27. et Guil. Grot. *de Vit. ICt.* 1. 8. Ad nos iam magis pertinet summa, quae in eo fuit, iurisperitia, gentile Scaeuolarum bonum. Ea enim ita enituit, vt non modo maiores suos, verum etiam se ipsum superare videretur: vocatus ideo a Velleio Paterculo II. 26. *Diuini humanique iuris auctor celeberrimus*, a Cicerone autem *de orat.* 1. 39 *homo et disciplina iuris eruditissimus, et ingenio prudentiaque acutissimus, et oratione maxime limatus et subtilis:* immo *iurisperitorum eloquentissimus*, *eloquentium iuris peritissimus*. Sane inter maximos viros, qui libera rep. ius ciuile constituerunt, inprimis eminuit Q. Mucius, tantaque auctoritate floruit, vt quum veterum istorum luminibus magnopere offecerint ICti, qui ab Hadriani temporibus vixerunt, Muciana tamen haud pauca etiamnum in iure nostro celebrentur. Nam praeter varia eius, quae supersunt, testimonia, praeter celeberrimam illam, quam excogitauit, cautionem Mucianam, de qua *l.* 7. *pr. l.* 77. §. 1. *ff. de cond. et demonstr.* praeter singulares, quas adoptauerat, opiniones, tot locis perhonorifica eius mentio fit, vt viro eximio, Franc. Balduino, *Iurisprudentiam Mucianam* adornanti non defuerit occasio, de rebus grauissimis vtilissimisque erudite differendi.

§. IV.

Mucii libri XVIII. iuris ciuilis. An iidem cum libro ὅρων. Quid iurisconsultis sit ὅρος, definitio, quid regulariter definire? Liber ὅρων videtur epitome istorum librorum XVIII. Titulis Graecis delectati ICti recentiores.

Nimirum Q. Mucius non modo ciuibus suis ac clientibus tam diligenter de iure respondebat, vt eius domus, veluti totius ciuitatis oraculum, in eius infirmissima valetudine adfectaque iam aetate maxima quotidie frequentia ciuium, ac summorum hominum splendore celebraretur, Cic. *de Orat. lib.* 1. *cap.* 45. sed et erectioris indolis adolescentes, in quorum numero et Cicero erat, studiosos audiendi eadem opera docebat. Cic. *Brut. cap.* 89. Quin et in id dabat operam, vt relictis ingenii monimentis posteritati pro virili consuleret. Pomponius enim *primum illum* ait *ius ciuile constituisse* GENERATIM, *illud in libros* XVIII. *redigendo l.* 2. §. 41. *ff. de Orig. iur.* Reliquit ergo libros XVIII. quos exemplo patris IVS CIVILE inscripsit: nec in numero errare existimo Pomponium, quum librum Mucii secundum laudet. Vlpianus *l.* 55. *pr. ff. de legat.* 3. *l.* 3. *pr. ff. de penu. leg. l.* 27. *ff. de aur. arg. mund.* librum decimum quartum Paullus *l.* 30. *ff. pro socio* librum sextum decimum Gellius *Noct. Att. lib.* VII. *cap.* 15. At quo iure primum illum ius ciuile constituisse dicere potuit Pomponius,

quum paullo ante §. 39. Triumuiros illos *P. Mucium*, *Brutum et Manilium ius civile fundasse* fassus esset ? Potuit omnino vtrumque recte dici. Quamuis enim P. Mucius, Brutus et Manilius iam pridem *ius ciuile fundassent*, id est, fundamenta eius per definitiones et partitiones tradidissent: primus tamen Q. Mucius illud GENERATIM *constituit*, id est per axiomata regulasque generales proposuit, ceu recte atque acute haec verba interpretatur IAC. GOTHOFREDVS *in Comment. ad Regul. iur. p.* 313. Enimuero, dum idem vir insignis libros istos XVIII. a Pomponio memoratos confundit cum eiusdem Mucii *libro* ΟΡΩΝ, ex quo quatuor fragmenta, reliquis omnibus antiquiora, in Pandectis nostris supersunt *l.* 8. *ff. de aqua quot. et aest. l.* 64. *ff. de adq. rer. dom. l.* 241. *ff. de V. S. l.* 73. *ff. de R. I.* facile patet, eum opinione sua falli. Index enim Florentinus laudat *Q. Mucii* ΟΡΩΝ *βιβλίον ἓν*, id est *librum vnum*: et in quatuor istis, quae indicaui, fragmentis semper vocatur *liber* ΟΡΩΝ *singularis*, quum contra istud iuris ciuilis corpus in duodeuiginti libros fuerit diuisum. Ceterum verum est omnino, quod idem vir doctus suspicatur, hunc quoque librum ΟΡΩΝ non nisi regulas iuris complexum eiusdemque cum libris superioribus argumenti fuisse. Id enim vel ipsa libri inscriptio satis demonstrat, ὅροι enim, seu *definitionis* ICtis veteribus nihil aliud erant, quam regulae iuris, seu breuiora ac generalia iuris recepti enunciata. Hinc Vlpianus regulam Q. Mucii nostri, quae in *l.* 73. *ff. de R. I.* superest, vocat DEFINITIONEM *l.* 1. §. 5. *ff. quod vi aut clam.* Et alibi memorantur DEFINITIONES IVRIS, id est, regulae iuris *l.* 4. *C. in quib. causs. cess. long. temp. et l.* 202. *ff. de R. I.* (vbi in Basilicis et apud Harmenop. v. 2. definitio vertitur νομικὸς κανὼν) *veteres regulae*, *et* ANTIQVAE DEFINITIONES, *l.* 4. *C. de Verb. sign.* REGVLARITER DEFINITA. *l.* 9. *de hered. petit. l.* 25. §. 5. *ff. de vsufr.* et huius generis alia. Ex his ergo satis patet, Q. Mucium in libello etiam ΟΡΩΝ non nisi generales regulas proposuisse. Enimuero quum non fiat verosimile, Q. Mucium, occupatissimum virum, actum agere voluisse, praetereaque huius libri ὅρων nec Pomponius, cui Q. Mucii scripta notissima fuisse oportet, nec Gellius, nec quisquam alius ante Tribonianum meminerit, ac denique Graecus titulus illud recentius aeuum redoleat, quo ICtorum Hadriano posteriorum libelli Graecis ἑρμηνευτικῶν, εἰκοσῶν, Ἀστυνομικῶν, Δωδεκαδέλτω, ἐπιτομῶν titulis superbiebant: non abs re suspicari mihi videor, idem accidisse Q. Mucio, quod Alfeno Varo et Antistio Labeoni accidisse nouimus, vt grande istud iuris ciuilis opus a iureconsulto quodam sequioris aeui in compendium redigeretur, idque solum compendium ad Iustiniani aetatem perueniret.

§. V.

Mucii libros commentariis illustrauit Ser. Sulpicius, sed

Haec de Q. Mucii libris, quibus quantum pretii statuerint veteres, vel inde colligi posse videtur, quod eminentissima ingenia in illustrandis istis industriam suam exercuerint. Non multo post acerbum istud Scaeuolae fatum prodierunt SER. SVLPICII Q. F. RVFI *Notata Mucia-*

Muciana aliquoties memorata in iure nostro, veluti in *l.* 30. *ff. pro soc.* §. 2. *Inst. de societ. l.* 3. §. 6. *ff. de pen. leg. l.* 25. §. 1. *ff. de V. S.* Sed nescio an satis honorifica Mucio fuerit ea Sulpicii opera. Quemadmodum enim a Mucio viuo Sulpicium ferunt obiurgatum, *quod, quum patricius esset, et nobilis, et caussas oraret, ius tamen, in quo versabatur, ignoraret*: *l.* 2. §. 43. *ff. de Orig. Iur.* ita Mucium mortuum adeo semper obiurgauit ac erroris coarguit Sulpicius, vt totum istum commentarium REPREHENSA SCAEVOLAE CAPITA adpellare non dubitet Gellius *Noct. Att. lib.* IV. *cap.* I. Notauit etiam ad Q. Mucii libros LAELIVS FELIX, quem sub Hadriano floruisse, ex *l.* 3. *ff. si pars hered. pet.* adparet. Ex eius enim libro I. ad Mucium quaedam ad iura comitiorum pertinentia decerpsit Gellius *Noct. Att. lib.* XV. *cap.* 27. nec minus HERENNII MODESTINI vastum satis opus exstitisse oportet ad Q. Mucium, quia eius librum XIV. et XXXI. laudari animaduertimus *l.* 53. *et l.* 54. *ff. de A. R. D.* quibus locis pro Pomponii Modestini nomen irrepsisse, nulla idonea ratione ductus suspicatur vir summus, Ant. Augustinus *de Nom. propr. in Pand. cap.* 1. *p.* 206.

Mucio parum aequus. Laelii Felicis libri ad Mucium a Gellio laudati. Aetas huius scriptoris. Modestini libri ad Mucium.

§. VI.

Ast reliquis omnibus, quos iurisprudentia Muciana exercuit, palmam praeripuisse videtur SEX. POMPONIVS, iureconsultorum sub Antoninis celeberrimus. In Indice enim Florentino recensentur Πομπωνίου ad Quintum Mucium βιβλία τριάκοντα ἐννέα. Nec male auctorem istius indicis numerum librorum iniisse, res ipsa docet. Ex omnibus enim istius operis libris, praeterquam ex decimo nono, vicesimo nono et trigesimo quarto, fragmenta quamplurima in Pandectis nostris exstant, ex quibus inter se comparatis ad oculum potest demonstrari, Pomponium in isto commentario primum *de testamentifactione*, deinde *de legatis*, tum *de potestate patria et dominica*, hinc porro *rebus creditis*, *de nuptiis et iure dotium*, *de tutelis*, *de delictis*, *de adquirendo dominio*, *de donationibus*, *de obligationibus contrahendis soluendisque*, *de interdictis* ac postremo *de iure publico* egisse. Quem ordinem quum etiam in libris Sabini, Cassii et Vrseii Ferocis obseruatum esse animaduerterit Iac. Gothofredus *in Serie librorum Sabinianorum*: verosimillimum profecto videtur, eo primum vsum esse Q. Mucium Scaeuolam, postea methodum hanc et Sabino aliisque ICtis placuisse, magis, quod tanto auctore, quam quod concinnitate sua se commendaret.

Sex. Pomponii libri XXXIX. ad Mucium. Quo ordine in iis explicarit materias iuris? Idem ordo a Sabino, Cassio, Vrseio Feroce obseruatus.

§. VII.

Et ex hoc POMPONII opere lex nostra, vt ex eius inscriptione didicimus, decerpta est, et quidem ex *libro* V. quo eum materiam de legatis exposuisse recte obseruauit vir doctus, Ioann. Goeddaeus *Comment. ad tit. de Verb. Sign. pag.* 841. idque docent omnia reliqua istius libri fragmenta, quae tamquam fractae tabulae commune istud naufragium euaserunt, vt puta *l.* 22. *ff. de vsu et habit. l.* 50 *ff. de condict.*

Libro V. Pomponius de legatis egit. Ioannis Goeddei de occasione legis nostrae sententia.

dict. indeb. l. 65. ff. de iur. dot. l. 51. ff. de don. int. vir. et vx. l. 10. ff. de aur. arg. mund. l. 12. ff. quando dies leg. ced. l. 3. ff. de V. O. et l. 38. ff. de stipul. seru. Enimuero genuinam legis nostrae speciem non adeo feliciter eruisse videtur vir diligentissimus. Disputasse ibi existimat Pomponium, cur, quum olim vocabuli LEGARE tam late patuerit significatio, vt et instituentes heredem legare dicerentur, postea tamen ea tantum, quae ex hereditate delibata titulo singulari ac verbis ciuilibus relinquuntur, LEGATORVM nomine venire coeperint? Respondisse vero Pomponium, latissimam illam verbi significationem *vel interpretatione, vel auctoritate legum iuraque constituentium*, id est, ceu ipse interpretatur, Principum et Senatus fuisse coangustatam. Sed fallor ego, aut rem acu non tetigit Goeddaeus. Neque enim Pomponius de latissima significatione vocis LEGARE agit, sed de latissima testandi potestate, ciuibus, lege illa decemuirali concessa. Itaque nec verbi notionem, sed testandi facultatem paullatim coangustatam esse docet. Et quis leges ferri dixerit de verborum significatione: Quisue tantam ICtis auctoritatem attribuat, vt vocabulis nouam notionem vel ciuitatem dare possint, quam vel Caesarem dare posse, recte negabat Marcellus apud Dionem Cassium *Hist. Lib.* LIX. Pendere haec profecto solent non ab auctoritate legum, nec ab interpretatione prudentum, sed ab vsu,

Quem penes arbitrium est, et vis, et norma loquendi.

Quare hic quidem mihi non satisfacit Goeddaei acumen, adeoque id relictum video diligentiae meae, vt comparatis coniunctisque inter se fragmentis omnibus, aliam ac genuinam speciem inuestigare coner.

§. VIII.

Genuina species, ad quam illa referenda.

Plures libros doctrinae de legatis dederat Pomponius, quartum nempe et sequentes vsque ad nonum. Quinto speciatim dispexerat, quasnam res supremo iudicio per vindicationem legare liceat testatori? Ad eam enim quaestionem manifesto pertinent leges omnes, quas ex Pomponii libro v. superstites esse, superiore paragrapho diximus. Primo enim docuerat, ea quoque legari posse, quae per seruos adquisiuerimus, praeterquam si sibi quid fieri, seruus noster stipulatus sit, e.g. operas a liberto praestandas. Eam enim stipulationem inutilem fore, ostendit *l. 38. ff. de stipul. seru.* Deinde quum rerum legatarum dominium statim a morte testatoris ad legatarium deuoluatur, dubitatio incidere poterat, an ista proprietas ab vsufructu, vsu, habitatione separari possit? id vero fieri posse ostendit *l. 22 ff. de vsu et habit.* sententiamque hanc illustrauit exemplo seruitutum praedialium, quas inter viuos per stipulationes constitui posse, nemo dubitet. *l. 3. ff. de V. O.* Hinc porro de filiofamilias incidit quaestio, an, quae per illum adquisiuerimus, legare possimus? Respondit, posse, modo nobis adquisita sint, non ergo penes patrem manere, quae filio relicta sint, *quum annorum quatuordecim* esset factus, filiusque infra pubertatis annos decesserit. Esse enim hoc legatum conditionale, quod patri adquiri

quiri non potuerit, die eius nondum cedente. *l.* 22. *ff. quando dies leg. ced.* Aliud tamen ſtatuendum monuit, ſi forte heres huiuſmodi legatum, quamuis indebitum, ſciens ſoluerit: tunc enim legatum adquiri patri, ab eoque de eo diſponi poſſe, quia quod quis ſciens indebitum dederit, repetere non poſſit. *l* 50. *ff. de condict. indeb.* Denique praecipua ſupererat quaeſtio, an teſtator de rebus vxori datis, veluti de auro, argento, mundo diſponere poſſit? Id quoque affirmauit, docuitque, et vxori has res vtiliter legari, *l.* 10. *ff. de aur. arg. mund.* et aliis. Immo et fructus dotis ita pertinere ad maritum monuit, vt de iis pleno iure diſponere poſſit, praeterquam ſi ſeruo dotali aliquid vel hereditate vel legato obuenerit, quod teſtator noluerit ad maritum pertinere. Id enim ſoluto matrimonio reſtituendum eſſe, tradit *l.* 65. *ff. de iure dot.* Denique haec tam vera eſſe addidit, vt ſi maritus de rebus vxoris diſpoſuerit, et haec res ſuas eſſe contendat, exceptio haec, pro eo, ac decet, probanda ſit, quia, quoties in controuerſiam veniat, vnde quid ad mulierem peruenerit? et verius et honeſtius exiſtimetur, a viro, aut qui in poteſtate eius eſſet, ad eam perueniſſe. *l* 51. *ff. de don. int. vir. et vx.* Omnia itaque per vindicationem legari poſſe docuit, quae teſtatoris eſſent, ſiue a ſeruis, ſiue a filiisfam. ſiue ab vxore ad eum perueniſſent. Per has perſonas enim omnes tempore Mucii adquirebat paterfamilias, et expediti iuris videbatur, per vindicationem legari poſſe res omnes, quae vtroque tempore, mortis, et quando teſtamentum fiebat, ex iure Quiritium teſtatoris fuerint, praeterquam ſi pondere, menſura et numero contineantur, quae vel mortis tempore ex iure Quiritium fuiſſe teſtatoris, ſufficiebat. Vlpian. *Fragm. tit.* XXIV. §. 7. Quum vero tempore Pomponii in multis res aliter ſe haberet, et non tantum filiifamilias peculium caſtrenſe et quaſi caſtrenſe ſeparatum a rationibus paternis haberent, verum etiam vxores tunc rarius in manum conuenirent, multaſque opes pleno iure poſſiderent: ratio huius mutationis omnino erat reddenda. Hinc addit: *Verbis* quidem *legis* XII. *tabularum*: VTI LEGASSIT REI SVAE ITA IVS ESTO, *latiſſimam poteſtatem tributam videri, et heredis inſtituendi, et legata, et libertates dandi, tutelas quoque conſtituendi: ſed hoc omne vel auctoritate legum vel interpretatione iura conſtituentium* eſſe *coanguſtatum*.

§. IX.

Habes iam veram ac genuinam ſpeciem, ad quam lex noſtra pertinet. Quam quum ſolius ope inſcriptionis erutam videas: vel hoc exemplo diſces, quantum momenti in comparatione ac coniunctione legum poſitum ſit, et quam vere in *praefatione incomparabilis Commentarii ad Reg. Iur.* ſcripſerit Gothofredus: *vbi ipſa verba ſpeciem non aperte ſignificent, ibi eam tum ordinis in titulo ſeruati ſubſidio, tum inſcriptionis cuiuſque legis argumento, coniunctis ſeu conglutinatis in id, compactiſque ac coaſſatis omnibus vel pleriſque, quae ex eodem libro ſuperſunt, ceu Vibii membris diſiectis fragmentis, eſſe eruen-*

Maximum interpretationis iuridicae myſterium. Iac. Gothofredus laudatus. Legis noſtrae partitio.

eruendam; eiusque arcani seu mysterii ignaros prorsus iuxta ac imperitissimos Graecos interpretes, et ante Accursium Latinos, species perabsurdas ac ridiculas plerasque protulisse. Sed reperta iam specie, legi ipsi enucleandae accingimur, cuius tria praecipue capita accuratius nobis erunt expendenda. Dispiciemus enim primum, qualis fuerit illa lex XII. tabularum, cuius non nisi particulam quamdam hic dedit Pomponius? Deinde quam lata ea lege potestas patribusfamiliae data sit, inuestigabimus. Denique quibus legibus, quaque interpretatione latissima illa potestas coangustata, et arctioribus limitibus circumscripta sit, eadem cura expendemus. Iis enim probe perspectis, nihil quidem, quod ad pulcherrimae legis intelligentiam pertineat, desiderari posse arbitramur.

§. X.

Lex XII. Tabularum de testamentifactione.

Legis XII. Tabularum, cuius hic ICtis meminit, variae passim exstant particulae, ex quibus inter se coniunctis non adeo difficile erit, legem ipsam suae integritati restituere. Pomponius in nucleum eam compingit: VTI LEGASSIT SVAE REI ITA IVS ESTO: nec aliter Iustinianus, nisi quod *in principio Inst. de Leg. Falc.* sensus supplendi caussa adiecit: VTI QVISQVE LEGASSIT, in Nouella autem XXII. cap. 2. inseruit verba: DE RE SVA. Ast ex Vlpiani *Fragm. tit.* XI. §. 14. discimus, ita non scripsisse Decemuiros, sed SVPER PECVNIA TVTELAVE SVAE REI, vel, vti apud Paullum *l. 53. ff. de V. S.* Florentiae ἀρχαϊκῶς legitur: SVPER PECVNIAE TVTELAEVE SVAE REI, posito casu secundo pro sexto, vti *in marmore Gruteriano p.* CXLIII. 2. CVM FERARVM LIBYCARVM. Denique et vocabulum PATERFAMILIAS et alterum FAMILIAE in ista lege exstitisse, ex Ciceronis *de Inu.* II. 50. et Auctoris ad Herenn. I. 13. adparet. Et ex his dispersis Hippolyti membris, vt fit, varie admodum legem construunt eruditi. Hadr. Turnebus Aduers. XI. II. et Dionys. Lambin. ad Cic *de Inuent.* II. 50. eam talem fuisse opinantur: *Paterfamilias vti legassit suae rei familiae, tutelae pecuniaeue suae, ita ius esto*. Iacobus Cuiacius ad Vlpian. *Fragm. Tit.* II. §. 40. quem et Iac. Gothofred. in XII. Tab. Tabula V. sequitur, haud paullo verosimilius eam ita restituunt: *Paterfamilias vti legassit super pecuniae tutelaeue suae rei, ita ius esto*. Ab eorum sententia non adeo alienus est V. C. Ger. Noodt *obseruat. lib.* II. *cap.* 19. nisi quod ipsi parum se probant illa, *super pecuniae tutelaeue suae rei*, pro quibus suo periculo rescribi iubet: *super pecunia. sua*. Quid ergo in tanto sententiarum diuortio sequamur? Quid vero? nisi quod in veterum testimoniis praesidium reperit? Ea autem si sequamur, talem fuisse oportet legem illam Decemuiralem celeberrimam, PATERFAMILIAS VTI LEGASSIT SVPER FAMILIAE, PECVNIAE TVTELAEVE SVAE REI, ITA IVS ESTO.

§. XI.

Legare veteribus fuit νομοθετεῖν. Vnde lega-

Nemo non videt, primum ac praecipuum, quod hic oculos statim ferit, esse verbum LEGASSIT. Illud enim in hac lege XII. tabularum est ἐμφατικώτατον, et ita comparatum, vt eo solo latissima illa de rebus

bus suis disponendi potestas ciuibus Romanis data videatur. Est enim LEGARE vere vocabulum legislatorium, quod veteribus idem est ac *mandare*, *iubere*, *praecipere* et quidem LEGIS MODO, ceu recte rem explicat Vlpian. *Fragm. tit.* XXIV. §. 1. et Eutych. *de disc. coniug.* 11. Hinc *legati* dicebantur a *legando*, quia cum mandatis mittuntur, non quia publice leguntur, ceu Varroni de *Lingu. Lat.* IV. 16. *n.* 7. visum est, quem vel primae syllabae quantitas in viam reducere potuisset. Hinc Plauto *Casin.* I. *v.* 12. *legare* est mandare seruo:

tus dictus? Varro notatus.

Quin potius, quod LEGATVM *est tibi negotium,*
Id curas, atque vrbanis rebus te abstines?

Hinc porro qui lege a populo vel principe lata ciuitate excesse iubentur, dicuntur RELEGATI. Hinc denique est, quod voluntatem vltimam *νόμον* vocat Priscus *in Excerpt. de legat. p.* 62. testamentum autem condere Io. Chrysostomo *ad Act. Apost. Homil.* 1. *p.* 615. sit *νομοθετεῖν*, *legem ferre*. Quemadmodum et Iustinianus noster loquitur *Nou.* XXII. *cap.* 2. vbi de libertate testandi loquutus: Νομοθετείτω, μὲν, inquit, ἕκαστος ἐπὶ τοῖς ἑαυτῦ τὰ εἰκότα καὶ ἔστω νόμος ἡ τούτου βουλή. *Disponat vnus quisque super suis, vt dignum est, et sit lex eius voluntas*. Quae postrema loca iam V. C. Ant. Schultingius *Iurisp. vet. Anteiust. p.* 599. obseruauit. Ex quibus omnibus sane consequitur, vt LEGARE in XII. tabulis sit legem dicere rebus suis et ea quidem auctoritate dicere, vt quemadmodum *in publicis nihil est lege grauius*, ita *in priuatis firmissimum sit testamentum*. Cic. *Philipp.* II. 12.

§. XII.

Testamenta veterum erant leges.

Tanta nimirum ciuium Romanorum domi suae erat maiestas, vt quidquid vel incolumes, vel animam exigua cum spe trahentes agerent, quidquid vellent, iuberent, praeciperent, id omne pro lege et iure legitimo non modo intra istud regnum domesticum, verum etiam in vniuersa ciuitate haberetur. Quoad viuebant, iure summo atque ἀνυπευθύνῳ praeerant familiae. Liberos aeque ac seruos, prout collubitum esset, vendebant, emancipabant, noxae vel in adoptionem dabant. Vxores, quae in manum conuenerant, habebant in mancipio, per easque non minus ac per liberos omnia adquirebant, et, si tres aduenissent rugae, paucis sane verbis eam sarcinulas colligere, resque suas sibi habere iubebant. Denique, si vel vxores, vel liberi, vel serui extra officium vixissent, non opus erat iudice: ipsi damnabant, et supplicium, quod meruissent, pro eo, quo pollebant, iure vitae ac necis, irrogabant. Sic vxori exsilium, filio gladius, seruo crux in mundo erat, simulac Minos iste vrnam moueret. Tantus erat ciuis Romanus, dum domi imperabat. Quid si iam extrema imminerent? quid si sibi vasa conclamanda intelligeret? Ne tunc quidem eius maiestati quidquam detractum volebant leges. Quemadmodum antea omnia manu rexerat: ita iam leges ferebat, prout visum esset. Si seruos inuideret heredi, siue honorificum sibi fore iudicaret, magnum pileatorum nebulonum agmen lecticam suam ad rogum

gum prosequi, eos liberos esse iubebat. Filiis filiabusque, quantum vellet, relinquebat, iisdem tutores dabat, pupillariter substituebat. An et exheredare eos poterat vel praeterire? Quidni vero? quum et occidere posset? inquit Paullus *l.* 11. *in fin. de lib. et postum. her. inst.* Denique nec quisquam legislatori illi intercedebat, si hereditatem ita exhauriret legatis, vt praeter inane heredis nomen, et obligationem exsoluendi aes alienum nihil ad heredem perueniret. Sic quamcumque legem ferebat heredi, sic stabat pro ratione voluntas, et legislatorium illud: HERES MEVS DAMNAS ESTO. Vnde haec omnia? Ex lege nostra decemuirali, quae ciuibus leges de rebus suis ferre permiserat. Sic si Staberius apud Horat. *Serm.* 11. 3. v. 83. summam sepulcro incidere iusserat heredes,

Ni sic fecissent, gladiatorum dare centum
Damnarat populo paria, atque epulum arbitrio Arri, et
Frumenti quantum metit Africa:

pro iure legitimo erat hominis illius inepte stulti voluntas, quia in Δωδεκαδέλτῳ erat: PATER FAMILIAS VTI LEGASSIT SVPER FAMILIAE PECVNIAE TVTELAEVE SVAE REI, ITA IVS ESTO.

§. XIII.

Quae domi in comitiis calatis condebantur, erant νόμοι ἔγγραφοι. Quae comitia calata? Ritus testandi in comitiis.

Dixi, ex lege hac decemuirali legislatoriam hanc ciuium Romanorum potestatem esse profectam. Ante hanc enim leges quidem erant testamenta, sed populi suffragiis firmatae. Testamenta temporibus antiquissimis duorum generum in vsu fuisse, aliaque in pace et otio in comitiis calatis condi solita, alia in procinctu tempore belli, vel ex §. 1. *Inst. de test. ordin.* etiam illi sciunt, qui nihil sciunt aliud. Iam prius testamenti genus veras ac proprias leges fuisse, nemo negauerit. Quid fuerint comitia calata, iam Laelius Felix apud Gell. *Noct. Att. lib.* XV. *cap.* 27. ex Labeone docuit, nimirum *quae pro collegio pontificum habebantur, aut Regis aut flaminum inaugurandorum caussa, quorum alia curiata fuerint, alia centuriata. Curiata*, addit, *per lictorem curiatim calata seu conuocata; centuriata per cornicinem: et in iisdem comitiis, quae calata adpellari dixerit, et testamenta fieri* consueuisse. Haec Laelius Felix, et quidem ex Labeone, quem Antiquitatum callentissimum fuisse alibi docet Gell. *Noct Att. lib.* XIII. *cap.* 12. Fuerunt itaque haec comitia omnium auspicatissima, quippe creandorum pontificum, inaugurandorum regum et sacerdotum, legumque de rebus sacris perferendarum caussa calata. Ex quo simul licebit reddere rationem, cur in iisdem et testamenta conderentur? Nam et haec ad sacra et religionem pertinere videbantur, ob sacra priuata, quae cum pecunia ad heredes transibant. Ergo procul dubio hic omnia facta, quae in arrogationibus peracta nouimus; quae et ipsae lege curiata fiebant, quia *adoptionem hereditas nominis, pecuniae, sacrorum*, teste Cicerone *pro domo cap* XIII. sequebatur. Quemadmodum itaque in arrogationibus notio erat pontificum, an forte sacra gentilia interitura sint, et an per ius pontificium transire pos-

possint ad arrogatum? Cic. *pro domo cap.* XIII. ita nullum est dubium, quin eadem in testamentis fuerint obseruata. Vid. Vinn. ad §. 1. *Inst. de test. ord.* Quemadmodum deinde in arrogatione eum, qui arrogandus erat, auctorem fieri oportebat: Cic. *pro domo cap.* XXIX. ita nec dubitandum videtur, quin et hic interrogari oportuerit heredem, velletne heres esse familiae, pecuniae, sacrorum testatoris? Denique sicuti in arrogatione magistratus sollemni formula rogabat populum, VELITNE IVBEATNE? iique deinde curiatim suffragia ferebat: Gell. *Noct. Att. lib.* V. *cap.* 19. ita idem dubio omni procul obseruatum in condendis testamentis. Ex quibus omnibus consequitur, vt vetera illa et ante XII. tabulas condita testamenta verae fuerint leges curiatae, adeoque publicae, secus ac testamenta, quae post illam decemuirorum legislationem, priuata cuiusque testatoris auctoritate voluntateque sustinebantur.

§. XIV.

Testamenta in procinctu erant *νόμοι ἄγραφοι.*

Sed id quidem facile persuaserim cuiuis, prioris generis testamenta leges veras ac publicas fuisse. Non aeque credibile quibusdam videbitur, et alterum genus, quod Tribonianus satis incommode *procinctum* vocabat, publicis legibus esse annumerandum. Quid enim commune cum lege habet nuncupatio heredis a milite in procinctu constituto, et iam in hostem ituro, conuocatis quibusdam commilitonibus, facta? Nonne et tunc pro lege erat militis voluntas, ad quam confirmandam nec curiae nec tribus in suffragia mittebantur? Sed salua res est. Nos ferebant iuris veteris principia, ceu paullo post demonstrabimus, vt quis priuato arbitrio de rebus suis disponeret per modum testamenti. Et hinc fieri non poterat, vt supremum militis iudicium ratum esset, nisi illud populus probaret. Quod vero populus supremum iubebat, id lex erat. Quemadmodum itaque ius constat aut ex scripto aut sine scripto, vt apud Graecos *τῶν νόμων οἱ μὲν ἔγγραφοι, οἱ δὲ ἄγραφοι l. 6. §. 1. ff de iust. et iure*, ita et antiquorum illorum testamentorum alia, puta in comitiis calatis condita, erant νόμοι ἔγγραφοι, alia, in procinctu facta, *νόμοι ἄγραφοι*. Illa expressis, haec tacitis populi suffragiis rata esse iubebantur. Illa proprie leges, haec consuetudines vocari poterant, quae pro legibus non immerito custodiuntur. Quum enim ipsae leges nulla alia ex caussa ciues tenerent, quam quod iudicio populi receptae essent: merito et ea, quae sine vllo scripto populus probabat, tenebant omnes. Nam quid intererat, suffragio populus voluntatem suam declararet, an rebus ipsis et factis? *l.* 32. §. 1. *ff. de legib.* Obseruasse id videtur Plutarchus *in Coriolano p.* 198. dum eam testamentifactionem *morem* vel *consuetudinem*, id est νόμον ἄγραφον vocat. Ἦν δὲ τότε, inquit, τοῖς Ῥωμαίοις ἔθος, ἐν τάξει καθισταμένους, καὶ μέλλοντας τοὺς θυρεοὺς ἀναλαμβάνειν καὶ περιζώννυσθαι τὴν τήβενναν ἅμα καὶ διαθήκας ἀγράφους γίνεσθαι τριῶν ἢ τεττάρων (ita enim rescribendum videtur pro τριῶν καὶ τετράρων) ἐπακουόντων ὀνομάζοντας τὸν κληρονόμον. Mos erat *Romanis, vt in acie constituti*,

 et iam

et iam manum inserentes clypeis, togamque praecingentes, heredem tribus quatuorue audientibus nuncuparent. Mori hoc tribuit, vt intelligamus, his testamentis in procinctu factis non quidem curiarum expressa suffragia, sed tacitam populi voluntatem adstitisse. Non itaque rata erant militum testamenta, quia ita vellent, quemadmodum postea iis hoc priuilegium principum constitutionibus attributum est; (ita enim omni tempore hoc modo testari potuissent milites, quum tamen non nisi extremo imminente periculo id iisdem concederetur, Plutarch. *in Coriolan. pag.* 198. Vellei. Pat. *lib.* II. *cap.* 5. *Cic. de orat. lib.* I. *cap.* 53.) sed quod in procinctu, vel, vt in veteri glossa legimus, ENDO PROCINCTV heredem nuncupassent, eamque nuncupationem tacitis suffragiis populu soleret adprobare.

§. XV.

Cur ea tacitis suffragiis probar t populus? Milites in procinctu erant in cinctu Gabino. Habitus hic eorum erat, qui se pro exercitu et republica deuouebant. Deuouentium se vltima voluntas pro lege erat. Locus insignis Liuii explicatus.

Haec autem, vt rectius intelligantur, nostrum erit, ostendere paullo accuratius, qualia fuerint illa testamenta *endo pro cinctu* facta, et quid caussae fuerit, quamobrem illud supremum militum iudicium tacite probarit populus. Recte Theophilus §. I. *Inst. de test. ord.* a certo militum habitu id testamentum nomen reperisse obseruat. τὸ ὄνομα, inquit, *δεξάμενον ἐκ τοῦ σχήματος, ὅπερ ἔχοντες διετίθεντο*, *nomen ab habitu, in quo testamenta faciebant, sortitum est*. Hinc Festus in voce *Procincta*: *Procincta autem classis ideo dicitur, quod togis incincti ad pugnam ire soliti fuerint. Vnde et testamenta* IN PROCINCTV *fieri dicuntur.* At quid est Festo togis incingi? Hic vero obseruandum, Romanos non nisi auspicato olim administrasse bella. Cic. *de Nat. Deor. lib.* II. *cap.* 3. *de Diuinat. lib.* II. *cap.* 36. Et hinc non modo exercitus aduersus hostem proficiscebantur, verum etiam pontifices, immo et augures, atque haruspices, Liv. *lib.* VIII. *cap.* 9. *&* *lib.* X. *cap.* 28. ne quid, quod ad auspicia pertinere videbatur, omitteretur. Auspiciorum illorum caussa etiam cinctum Gabinum sumebant milites, si quando res in summu periculo essent, et ipsi tamquam ad certissimam mortem ire viderentur. Et in isto cinctu Gabino constituti, heredes nuncupabant. Testis eius rei locupletissimus est Seruius, qui ad illa Virgilii *Aen. lib.* VII. *v.* 612.

Ipse Quirinali trabea, cinctuque Gabino
Insignis reserat stridentia limina consul.

haec notat: GABINVS CINCTVS *est toga, sic in tergum reiecta, vt ima eius licinia a tergo reuocata hominem cingat. Hoc autem vestimenti genere veteres Latini, quum necdum arma haberent, praecinctis togis bellabant; vnde etiam milites* IN PROCINCTV *esse dicuntur.* In confesso itaque est, habitum hunc fuisse ipsum cinctum Gabinum, adeoque rem parum accurate intelligere, qui a cingulo vel gladio accincto huius vestamenti vocabulum arcessunt. Iam autem porro tenendum, milites eos, qui cinctum Gabinum sumebant, ab Imperatore Diis Manibus

nibus pro exercitu fuisse deuotos. *Licebat enim Consuli, dictatorique et praetori, quum legiones hostium deuouerent, non vtique se, sed quem vellent, ex legione Romana scripta ciuem deuouere*, inquit Liv. *lib.* VIII. *cap.* 10. Qui autem capita sua ipsi deuouerent, eos habitum vel cinctum Gabinum sumsisse, multis testimoniis constat. De P. Decio Mure patre Liuius *lib.* VIII. *cap.* 9. memoriae prodidit, eum se deuoturum *togam praetextam sumere, et velato capite manu subter togam ad mentum exserta telo pedibus subiecto insistere iussum* esse a pontifice maximo. Hunc autem cinctum Gabinum fuisse, ipse Liuius testatur, dum non modo paullo post subiungit: *Ipse incinctus cinctu Gabino, armatus in equum insiluit, ac se in medios hostes immisit:* verum etiam *libro X. cap.* VII. obseruat, P. Decium Murem filium legem Ogulniam grauissima oratione suadentem, *retulisse parentis sui speciem, qualem eum multi, qui in concione essent, viderint, incinctum Gabino cultu, super telum stantem, quo se habitu pro populo et legionibus deuouisset*. Eodem *libro X. cap.* 28. refert Liuius, Decium filium *deuotum esse eadem precatione, eodemque habitu, quo pater P. Decius ad Veserim bello Latino se iusserit deuoueri*. Quare dubitari non potest, quin ii demum milites in procinctu esse dicerentur, qui pro legionibus in re trepida essent deuoti. Iis autem praestructis, iam in procliui erit rationem reddere, cur populus militum, heredes in procinctu nuncupantium, testamenta rata habuerit tacito suffragio. Quidquid enim agebant deuoti, priusquam se in hostem immisissent, perinde ratum erat, ac si populus istud per curias centuriasue iussisset. Exemplum huius rei insigne est apud Liuium *lib. X. cap.* 29. vbi Decium deuotum *lictores Liuio pontifici maximo dedisse, eumque Propraetorem esse iussisse*, legimus. Id sane nec Consulis erat, nec totius exercitus, lictores dare, iubere Propraetorem esse, bellum cum imperio, quod lege tantum curiata deferebatur, administrare: et nouimus, in L. Marcio, quamuis exercitu Hispanico re desperata seruato, quamuis rebus magnifice et feliciter gestis, titulum tamen Propraetoris ab exercitu illi delatum non tulisse Romanos, *rem mali exempli*, existimantes, *imperatores legi ab exercitu, et sollemne auspicatorum comitiorum in castra et prouincias transferri*. Liv. XXVI. *cap.* 11. Et tamen, Propraeturam Liuii pontificis, nec Praetura nec vllo magistratu tunc fungentis, ratam tacite habebat populus. nec indignabatur, eum priuatum cum lictoribus fuisse apud exercitum, non aliam ob caussam, quam quod istud imperium ei contulisset consul, pro legionibus sollemni ritu deuotus. Nec aliam ob caussam rata esse volebat populus testamenta in procinctu facta, quam quia a deuotis essent condita, quorum vltimae voluntati refragari, inauspicatum malique ominis videbatur. Quare iam facile intelligimus, cur tam rara fuerint testamenta in procinctu condita: Rarius enim, et non nisi in extremo rerum discrimine milites deuouebantur, et in hostes se immittere iubebantur. Plutarch. *in Coriol. p.* 198. Vellei. *lib* II. *cap.* V. Nec minus iam in aprico est, cur Cic. *de Nat. Deor. lib.* II. *cap.* III. scribat, eo tempore *in procinctu te-*

stamenta periisse, ex quo maximae reip. partes, in his bella, quibus reip. salus contineatur, nullis auspiciis administrari coeperint. Ex quo enim auspicia perierant, nec deuotioni isti locus erat, adeoque nec testamenta amplius fiebant in procinctu vel cinctu Gabino, sed iure ordinario, quo alii ciues solebant heredes scribere vel nuncupare, ceu exempla apud Iul. Caes. *de Bell. Gall. lib.* I. *cap.* XXXIX. et Florum *lib.* III. *cap.* X. satis luculenter docent.

§. XVI.

Cur testamenta apud Romanos per modum legis condita? Legibus de successione intestatorum non nisi noua lege poterat derogari. Cur non permissa pacta successoria?

Satis hactenus, opinor, demonstratum est, testamenta Romanorum ante legem istam decemuiralem veras fuisse leges populi, nec priuata testatorum voluntate, sed auctoritate publica, substitisse. Quum autem aliquoties dicere me meminerim, non potuisse ex veteris iuris principiis rem aliter se habere: eius quoque rei ratio iam erit reddenda, inuestigandumque, cur non nisi lege publica hereditas potuerit in alium quemcumque transferri? Sunt, qui et hic ad sacra priuata Romanorum confugiunt, eaque sine populi suffragiis in alium transferri haud potuisse; arbitrantur. At haec similiaque antiquissimis temporibus non populi iussu, sed auctoritate Pontificum explicari solebant ante legem Papiriam, qua primum eiusmodi rerum cura ad populum translata est, ceu erudite docet Nic. Grüch. *de Comit. Rom. lib.* III. *cap.* II. Non magis itaque in testamentifactione curiarum suffragiis opus fuisset, quam in confarreatione, (in qua sola pontificum auctoritas sufficere videbatur,) si de sacris tantum in alium transferendis actum fuisset. Alia itaque ratione opus est, quam ipsa iuris nostri principia suppeditare videntur. Exstabant iam inde ab ineunte republica leges de successione intestatorum, quae proximos agnatos ac gentiles ad hereditatem vocabant. Quemadmodum vero nihil tam naturale est, quam eo genere quodque dissolui, quo colligatum est: *l.* 35. *ff. de Reg. iur. l.* 100. *l.* 155. *ff. eod.* ita recte inde colligebant Romani, leges non posse nisi noua lege vel tolli, vel immutari. Hinc vocabula legitima ABROGARE, DEROGARE, OBROGARE, SVRROGARE, ab Vlpiano *Fragm. Tit.* I. §. 3. Neque enim vel euertere vel mutare legem fas erat, nisi per rogationem, quia eadem rogatione perlata fuerat. Hoc vero posito, consequens erat, vt priuatorum cautio legum auctoritate non censeretur, *l. vlt. ff. de suis et legit. hered.* adeoque nec vltimo cuiusquam ciuis iudicio, nec pactis successoriis, transferri posset hereditas, nisi curiarum suffragiis id ratum haberet populus. Vere enim ad rem et apposite Papinianus: *ius publicum*, inquit, *priuatorum pactis mutari non potest. l.* 38. *ff. de pact.* Habes rationem, cur patrifamilias ante legem XII. tabularum fas haud fuerit, vel legare super familia, pecuniaue suae rei, vel pactis bona sua in alterum transferre, quam eleganter et verbis breuissimis explicat Belgii nostri Papinianus, Corn. van Bynkersh. *Obs. lib.* II. *cap.* II. *p.* 113. *Lex igitur praescripsit succedendi formam, et, quae eius potestas est, etiam testamentifactionem permisit, sed haud aliter*

quam

quam LEGE quoque, vt sic lex in caussa intestati abrogaretur alia lege in caussa testati. Quare ad excludendos proximos, qui LEGE vocabantur, Romae testamenta, vt LEGES quaelibet, apud Populum Romanum, calatis comitiis condebantur.

§. XVII.

Noua testandi ratio per decemuiros inuenta. Per eam testamentifactio esse coepit priuati arbitrii.

Enimuero rem omnem, non tamen ipsa haec iuris principia immutarunt Decemuiri, lege, quam supra vidimus, proposita: PATER FAMILIAS VTI LEGASSIT SVPER FAMILIAE, PECVNIAE, TVTELAEVE SVAE REI, ITA IVS ESTO. Ex eo enim non amplius populus leges de successione ferebat, sed ipse, vt supra diximus, paterfamilias. Quum itaque olim curiarum suffragiis heres institueretur: iam priuata testatoris voluntate vel νομοθεσίᾳ instituebatur. Parum ergo intererat, placeretne populo, quem quis heredem instituerat, an displiceret, dumne per leges capere prohiberetur. Paterfamilias enim, vti legabat, ita ius erat. Nec minus ab eo tempore repetenda facultas mutandi testamenta pro arbitrio. Sane quum vix verosimile sit, olim heredem curiarum suffragiis institutum, ambulatoria testatoris voluntate legitima hereditate priuari potuisse: postea semper creditum est, posteriore testamento rite condito prius rumpi, *l.* 1. *l.* 2. *ff. de iniust. rupt. irr. test.* adeo vt nec obstet clausula priori testamento inserta, qua se testator illa mutandi facultate diserte abdicauit: *l.* 6. §. 2. *ff. de iur codicill.* quum semper ea voluntas rata esse censeatur, quae est nouissima. *l.* 4. *ff. de adim. leg.* Vnde omnia haec? Ex illa decemuirali legislatione, quae patrifamilias concesserat LEGARE super rebus suis, id est patrimonio suo legem quamcumque dicere. Non autem ambigitur τὰς μεταγενεστέρας διατάξεις ἰσχυροτέρας εἶναι τῶν πρὸ αὐτῶν, *constitutiones* vel leges *tempore posteriores potiores esse his, quae ipsas praecesserint*, inquit Modestinus *l. vlt. ff. de const. princ.* Quamobrem, quemadmodum postea lege regia populus in principem omne suum imperium et potestatem contulisse perhibetur, adeo, vt quidquid illi placeret, legis haberet vigorem: §. 6. *Inst. de I. N. G. et C. l.* 1. *pr. ff. de const. princip.* ita vere dici potest, lege illa decemuirali: VTI LEGASSIT ITA IVS ESTO, populum omnem facultatem suam νομοθετικὴν de successione testamentaria in quemlibet patrem familias transscripsisse.

§. XVIII.

Quid in lege ista sit PATERFAMILIAS?

Attamen non promiscue omnibus eam facultatem concesserunt decemuiri: sed PATRIBVS FAMILIAS. Ii prout legabant, ita ius erat. Iam quidem iure nostro ita receptum est, vt *paterfamilias* dicatur, quicumque in domo dominium habet, quamuis nec liberos habeat, et adhuc infra pubertatem sit: *l.* 14. *ff de his qui sui vel al. iur. l.* 195. §. 11. *ff. de V. S.* ast Decemuiri paullo aliter accepisse videntur vocabulum, et eum demum vocasse patremfamilias, qui iustae aetatis esset,

ſet, reſque ſuas ipſe adminiſtraret. Vnde ex ipſa hac lege eſt, quod teſtamentum condere non poſſunt ſerui, *l. 19. ff. qui teſt. fac. poſſ.* peregrini, quibuſue aqua et igni interdictum, *l.* 8. §. 1. 11. *ff. eod.* *l.* 1. §. 11. *ff. de legat.* III. filiifamilias *l. 6. l. pen. eod.* adeo vt hi nihilo magis iure teſtentur, ſi id pater eis permitteret *pr. Inſt. quib. non eſt perm.* omnes enim hi decemuirali ſenſu non ſunt patresfamilias, quibus ſolis libera teſtamentifactio lege hac conceſſa eſt. Quin ex eadem ratione nec mulieres olim erant teſtabiles, quamuis poſtea id iis conceſſum ſit, vt ſi in manum non conueniſſent, auctore tutore heredes, quos vellent, inſtituerent. Vlp. *Fragm. Tit.* XX. §. XV. Cic. *pro A. Caecin. cap.* 6. Prohibentur etiam impuberes, *l.* 5. *ff. qui teſt. fac. poſſ.* prodigi, quibus bonis interdictum, *l.* 18. *pr. ff. eod.* multoque magis furioſi et mente capti, *l.* 17. *ff. eod* quae omnia, quum per interpretationem prudentum inducta eſſe videantur: facile patet, eo ſenſu, quem paullo ante deſcripſimus, vocabulum patrisfamilias ab ICtis fuiſſe intellectum.

§. XIX.

Quid FAMILIA, PECVNIA, TVTELA?

Porro lex eadem conceſſerat patribusfamilias, vt legarent ſuper FAMILIA, PECVNIA TVTELAVE. Familia quotuplici ſenſu in iure noſtro accipiatur, erudite docuit Vlpianus *l.* 195. *ff. de V. S.* Hic in res deducitur, et non ſolum omnes res, omnes opes, omnia bona, quae defunctus habuit, denotat, vti id exponit doctiſſimus Goeddaeus *Comment. ad d. l.* 195. §. 1. *ff. de V. S. p.* 1070. (Nam id omne iam ſub pecuniae vocabulo latitat, cuius ſignificatio ad omnia refertur, quae in patrimonio ſunt, *l.* 5. *pr. ff. de V. S.*) ſed potiſſimum totum teſtatoris ius, in quod heres ſuccedit, maxime etiam ſacra, quorum heres fiebat particeps. Hinc quum M. Anneius a M. Corſeolano naturali patre praeteritus teſtamentum paternum reſcindi peteret: *aliquantulum*, teſte Val. Max. VII. 7. 2. *adiuuabat heredes, quod M. Anneius in Suſenatis* FAMILIAM *et* SACRA *tranſierat*: id eſt, putabant inſtituti heredes, Corſeolanum ſummo iure, praeterito filio naturali, inſtituere potuiſſe extraneos, quia filius in alienam familiam et ſacra per adoptionem tranſiiſſet, adeoque interfuerit teſtatoris, ſacra ſuae gentis non interire, ſed vna cum familia ad heredes deuolui. Addiderunt autem Decemuiri, patremfamilias etiam legare poſſe ſuper PECVNIA, id eſt, vti iam antea expoſui, ſuper patrimonio ſuo. *Quidquid enim homines poſſident in terra, quorum domini ſunt, pecunia vocatur, ſeruus ſit, vas, ager, arbor, pecus: quidquid horum eſt, pecunia vocatur.* Ita recte et plane ex arte noſtra ſcribit Auguſtin. *de diſcipl. Chriſt. cap.* VI. *p.* 585. *Tomo* VI. *Op.* Adiecerunt autem PECVNIAM Decemuiri, vt ſcirent ciues, non modo fas eſſe ſibi, heredum inſtitutione familiam, ſacra atque vniuerſum ius ad alios tranſferre, ſed et quocumque modo de *pecunia* ſua diſponere, veluti donando, legata relinquendo, heredemue ad id, quod ſibi collibitum eſſet, damnando. Denique et TVTELAE faciunt mentionem, non ſane ſine conſultiſſima ratione. Quum enim et vxores filii filiaeque familias

milias ad familiam pertinerent, et in testatoris mancipio essent: facile existimari potuisset, eas etiam personas vel heredibus relinqui, vel aliis legari posse, maxime quum eae et occidi, et per cessionem venditionemque inter viuos in alios transferri possent, ceu vel exemplis Catonis, vxorem suam Q. Hortensio, et Claudii, Liuiam suam etiam praegnantem Augusto cedentis, iam ab aliis est demonstratum. Vid. V. A. Zach. Huber *Diss. Philol. iurid. Part.* II. *p.* 149. *et* 153. *sequ.* Ne itaque et facultatem legandi huiusmodi personas concessam sibi existimarent patresfamilias: monendum videbatur, de tutela tantum earum legari posse, non de ipsis personis, quamuis in potestate patrisfamilias constitutis.

§. XX.

Cur additum SVAE REI? An rei tutor detur?

Sic pleraque legis decemuiralis verba exposuimus, nec quidquam superest, quam vt de illa adiectione *super tutela* SVAE REI quaedam addamus. Ea enim tam obscura plerisque videntur, vt ne genuina quidem esse censeant. Sane vir immortaliter de iurisprudentia nostra meritus, Ger. Noodt *Obs. lib.* II. *cap.* 19. vt iam supra occupaui, vel ideo haec verba genuina esse negat, quod tutor non rei, sed personae vel capiti libero dari soleat, et hinc rescribendum esse censet: SVPER TVTELA SVA, eo sensu, vt *tutela sua* sit tutela eius, qui testatori suus heres, quique pro eadem cum ipso persona sit. At haec, quantumuis acuta sint, tamen, quod pace tantorum Manium dixerim, non videntur satis iustam caussam emendationi praebere, quum ea verba et apud Vlpianum *Fragm. Tit.* XI. §. 14. et apud Pomponium nostrum in *lege* CXX. *ff. de V. S.* et apud Iustinianum *pr. Inst. de L. Falcid. et Nou.* XXXII. *cap.* 2. reperiantur. Nam primo verum quidem est, tutorem non rei, sed personae, dari, § I: *Inst. qui test. tut. dar. poss. l.* 14 *ff. de test. tut.* et quidem capiti libero *l.* I. *ff. de tut.* Sed eo sane tempore, quo paterfamilias tutorem testamento dat, liberi non sunt capita libera, sed in potestate patria constituti, et liberi sui, quibus solis ex lege nostra decemuirali tutores dari possunt. *l.* I. *pr. ff. de test. tut.* Liberi autem, in potestate patria constituti, erant quidem personae ratione aliorum hominum: ratione patris autem RES MANCIPI. Nam praeterquam quod ritu mancipationis a patre vendebantur, Cai. *Inst. lib.* I. *tit.* VI. §. 3. qui in solas res mancipi cadebat: iisque furto surreptis pater furti, non secus ac si res sibi surrepta esset, agebat: *l.* 14. §. 13. *l.* 38. *pr. ff. de furt.* liberi etiam rei vindicatione directa peti poterant ex iure Quiritium. *l.* I. §. 2. *ff. de Rei Vind.* Ex quibus omnibus rectissime colligit vir amplissimus Corn. van Bynkersh. *de reb. Mancip. cap.* V. *pag.* 116. et *de iure occid. lib. cap.* I. *pag.* 145. liberos iure antiquissimo res mancipi, ipsamque patriam potestatem verum dominium Quiritarium fuisse. Iam nihil est in lege nostra difficile, nihil quod lectorem morari possit. Pater enim familias dum tutorem testamento dabat, recte legare dicebatur *super tutela* SVAE REI, quia tempore testamenti facti liberi inter res testatoris erant. Tutela tamen ipsa ex eo demum tempore sese

ſeſe exſerebat, quo pater ad patres abierat, quia tunc demum ex rebus fiebant perſonae ſui iuris et capita libera.

§. XXI.

Ritus teſtandi poſt XII. tabulas per aes et libram, a quo inuentus?

Sed haec quidem de ipſa lege XII. Tabularum, conceſſaque per illam latiſſima teſtandi facultate. Quin poſt hanc legem antiqua illa in comitiis calatis teſtandi ratio ſtatim euanuerit, non eſt quod dubitemus. Quis enim fuiſſet tam ſtolidus, vt faciliore reperto teſtandi modo taedioſo illo vti, et populi, quam ſuo arbitrio, legem rebus ſuis dicere mallet? Quare et nullum in annalibus exſtat conditi in comitiis calatis teſtamenti exemplum, quum tamen paullo diutius, et ſaltim ad annum V. C. DCXIV. in vſu fuerint teſtamenta in procinctu facta. Ad id enim tempus referendum exemplum, quod ſupra ex Vellei. Pater. *lib.* II. *cap.* 5. adduximus. Exiſtimauit quidem ingens quondam Friſiae noſtrae ornamentum Viglius Zuichem *in comm. ad* X. *Titulos Inſt. de teſt. pag.* 17 non plane ſublatum eſſe hunc teſtandi ritum, ſed hodienum obtinere, et tantum mutatum eſſe, vulgata lege regia, qua teſtamentum coram principe factum eiuſdem eſſe vigoris coeperit, ac ſi coram populo factum fuiſſet. Sed haec admodum diluta videntur. Teſtamentum enim coram principe factum ratum eſt, non quod lege regia populus omnem ei et in eum poteſtatem contulit, ſed quod fide publica ſuſtinetur. Vnde et iudici oblatum citra alias ſollemnitates valet, quum tamen in iudicem poteſtatem legiſlatoriam populus numquam contulerit. *l.* 19. *C. de Teſtam.* Maneat itaque fixum et firmum, a tempore XII. Tabularum nullum amplius exſtare teſtamenti in comitiis calatis conditi exemplum. Quum vero iam alio teſtandi ritu opus eſſet, neque eum definiuiſſent decemuiri: nihil reliquum videbatur, quam vt eum vel Pontifices, vel ICti, qui tum teſte Pomponio *l.* 2. §. 6. *ff. de Orig. Iur.* legis actiones componebant, ex ipſis legum iſtarum principiis definirent. Finxerunt hi itaque, hereditatem eſſe rem mancipi, ideo forſan, quod illa in nullius niſi ciuis Romani dominium transſcribi poſſet. Quumque, vti ex Feſto in voce *nuncupata* conſtat, in iiſdem XII. Tabulis cautum fuiſſet: QVI NEXVM FACIET MANCIPIVMQVE, VTI LINGVA NVNCVPASSIT, ITA IVS ESTO, itemque: QVI SE SINIT TESTARIER, LIBRI PENSVE FVERIT, NI TESTIMONIVM FARIATVR, IMPROBVS INTESTABILISQVE ESTO: Gell. *Noct. Att. lib.* XV. *cap.* 13. non exiſtimarunt, commodiorem excogitari poſſe ritum teſtandi, quam per nexum et mancipium, ſeu, quod perinde eſt, per aes et libram, ſeu mancipationem, qua omnium rerum mancipi dominium ſolebat transferri. Boeth. *lib.* III. *ad Topic. Cic.* Adeſſe itaque iubebantur quinque teſtes puberes et ciues Romani, quibuſcum eſſet teſtamentifactio. Adhibendus et LIBRIPENS, more maiorum libram aeneam manu geſtans, ac praeterea, vt ex Clement. Alex. *Strom.* V. *p.* 574. colligimus, ANTESTATVS. Denique praecipue opus erat *familiae pecuniaeque emtore*, qualem in teſtamento Auguſti fuiſſe nouimus Domitium,

Suet.

Suet. *Neron. cap.* 4. Hic, quum heredis personam referret, in speciem emebat hereditatem vel familiam, eamque mancipio accipiens addebat verba sollemnia: HANC EGO FAMILIAM PECVNIAMQVE EX IVRE QVIRITIVM MEAM ESSE AIO, EAQVE MIHI EMTA EST HOC AERE, HAC AENEAQVE LIBRA, eamque proloquutus, aere percutiebat libram, indeque aes dabat ei, a quo mancipio acceperat. Haec in omnibus mancipationibus fieri oportuisse, ex egregio Caii nostri fragmento apud Boethium discimus. Et sane his ambagibus opus in testamento erat. Quum enim, vt supra docuimus, leges de caussa intestati priuata testatoris voluntate tolli non possent: fingendum omnino erat, familiam inter viuos per aes et libram transferri, non per vltimam voluntatem, ceu acute iterum vidit laudatissimus vir, Corn. van Bynkersh. *Obseru. lib.* II. *cap.* 2. *p.* 113. At ne sic quidem res in vado esse videbatur. Ita enim vere fiebat alienatio, dominiumque iuris Quiritium irreuocabile in familiae emtorem transire oportebat, quem tamen plerumqne heredem esse nolebat testator. Itaque primo huic actui, quem *familiae mancipationem* appellat Vlpianus *Fragm. Tit.* XX. §. 9. ex consilio ICtorum alter accedebat, puta *nuncupatio testamenti*. Fingebatur enim, venditam quidem esse hereditatem, sed certis legibus, quas in tabulis testamenti scripsisset testator, easque leges ratas esse debere ob legem XII. Tabularum paullo ante laudatam: *Vti lingua nuncupassit, ita ius esto*. Hinc iam testator, tabulas testamenti tenens, vtebatur verbis sollemnibus: HAEC, VTI IN HIS TABVLIS CERISVE SCRIPTA SVNT, ITA DO, ITA LEGO, ITA TESTOR, ITAQVE VOS QVIRITES, TESTIMONIVM PERHIBETOTE. Vlpian. *Fragm. tit.* XX. §. IX. Isidor. *Orig. lib.* V. *cap.* 24. Eo facto Antestatus aures testium attrectabat, eosque rei gestae iubebat esse memores. Vnde recte a Clemente Alex. *Strom.* V. *p.* 574. (cuius tempore nondum exoleuerant testamenta per aes et libram facta,) in veterum testamentifactione obseruauit ζυγά, καὶ ἀσσάρια, καρπισμοὺς τε καὶ ἰτὰς τῶν ὤτων ἐπιψαύσεις, *libras, asses, mancipationes et aurium attrectationes*, vti iam vidit vir eximius, Schulting. *Iurisp. vet. anteiust. p.* 629.

§. XXII.

Satis diu hunc testandi ritum viguisse, non modo ex Suetonii variis locis, sed et vel maxime ex Vlpian. *Fragm. tit.* XX. §. 2. satis constat. De sua enim aetate, quae in tempora Seueri et successorum incidit, ibi ita loquitur: *Illis duobus testamentis* (in comitiis calatis et in procinctu) *abolitis, hodie solum in vsu est, quod per aes et libram fit, id est, per mancipationem imaginariam*. Solum, inquit, hoc testamentum suo tempore in vsu fuisse, quum tamen multis saeculis ante in viridi obseruantia essent Praetoria testamenta, in quibus ex edicto praetorio praeter septem testium signa nihil requirebatur. Non nouum enim esse hoc Praetorium edictum, sed satis antiquum, et libera adhuc republica notissimum, ex Ciceronis *libro* I. *in Verr. cap.* 45. patet. Refert ibi, iam Verrem, Praetorem vrbanum, huiusmodi

Pleraque iura noua testamentorum ex principiis antiquis fluunt.

 di

di edictum proposuisse: SI DE HEREDITATE AMBIGATVR, ET TABVLAE TESTAMENTI NON MINVS MVLTIS SIGNIS, QVAM E LEGE OPORTEAT, AD ME PROFERENTVR, SECVNDVM TABVLAS TESTAMENTI POSSESSIONEM HEREDITATIS DABO. Et tamen, ne quis Verrem huius edicti auctorem putaret, statim subiicit Cicero: *Hoc translatitium est*, id est, hoc edictum non nouum, sed ex anteriorum Praetorum edictis in illud Verrinum translatum est. Id enim vocari solitum esse *edictum translatitium*, ex Cic. *Epist. ad fam. lib.* III. *Epist.* 8. *et ad Att. lib.* VI. *Epist.* 21. *et lib.* VI. *Ep.* 1. patet. Quum itaque satis antiquum fuerit praetorium istud testamentum, *ad quod*, teste Iustiniano, *nulla emancipatio desiderabatur*, *sed septem testium signa sufficiebant*: §. 2. *Inst. de test. ord.* qua fronte Vlpianius solum testamentum per aes et libram sua aetate obtinuisse, adfirmare potuit? Sed salva omnino res est. Testamentum est vocabulum iuris ciuilis, et eiusmodi νομοθεσία, ex qua hereditas defertur. §. *vlt. Inst. per quas pers. nob. adqu.* Testamentum autem per aes et libram, abolitis reliquis, solum ad ius civile referebatur, §. 2. *Inst. de test. ordin.* non illud praetorium, ex quo non hereditas, sed bonorum possessio secundum tabulas dabatur. *l.* 7. *l.* 9. *ff. de bon. poss. sec. tab.* Itaque solum illud legitimum testamentum in vsu fuit tempore Vlpiani, immo et multo post eius aetatem separatae manserunt rationes testamenti ciuilis et praetorii vsque ad tempora Theodosii iunioris, quibus primum contigisse, vt in vnam consonantiam ius ciuile et praetorium iungeretur, non sine adparatu docet Iac. Gothofred. *ad l.* 1. *C. Theod. de testament. et codicill. lib.* IV. *Tit.* 4. *Tom.* 1. *pag.* 334. *sequ.* Quamuis autem ex eo tempore noua illa testandi ratio inualuerit, quae in libris Iustinianeis describitur: nihil tamen fere est in hodierna testandi ratione, cuius origo non ex antiqua, quam hactenus descripsimus, testandi ratione sit repetenda. Sic requiritur et hodie, vt vno eodemque tempore eodemque contextu testamenta condantur: *l.* 21. *C. de testament. l.* 21. §. *vlt. ff. qui test. fac. poss.* non alia de caussa, quam quod et olim, comitiis vel diri ominis obnunciatione vel alia re tristi turbatis, nihil actum censebatur. Adesse iubentur septem testes, vt sint, qui quinque illos testes in mancipatione adhibitos, cum libripende et antestato, repraesentent. Testes non omnes admittebantur, sed ii, quibuscum erat testamentifactio. §. 6. *Inst. de test. ord.* Res ipsa autem docet, omnes illos excludi, quibuscum non erat communio comitiorum. Vnde mulieres, quamuis et testari possint et heredes institui, in testium tamen numero esse prohibentur. *l.* 20. §. 6. *ff. qui test. fac.* §. 6. *Inst. de test ordin.* Rogari porro oportebat testes, *l.* 21. §. *pen. ff. eod.* vt ne vmbra et simulacrum aliquod deesset antiquae rogationis: VELITIS IVBEATIS QVIRITES. Haec omnia ex antiqua testandi ratione retinuerant Romani, veterum rituum tenacissimi. Haec ex comitiis calatis in testamentifactionem per aes et libram transtulerant. Haec demum in ipsam nouam testandi rationem, quam constitutiones principum inuexerunt, transferant, vt adeo nihil in hodierna testamentifactione

nouum

nouum sit, praeter testium subscriptionem et signa, quorum illam ex constitutionibus, haec ex Praetoris edicto esse, ipse Imperator obseruat §. 3. *Inst. de test. ordin.*

§. XXIII.

Vnde haec testandi ratio? Ius testandi iam ante Romam conditam in Italia viguit. Noua tamen testandi ratio ex iure Attico, ritus ex interpretatione prudentum sunt.

Ex his autem, quae diximus, facile definiri potest genuina testamentifactionis origo, quam alii a Numa, alii ex iure Attico, alii ab ipsis Romanis repetunt. Nostrum quidem iam non est, tantas componere lites, neque id pateretur chartae, quam huic exercitationi destinauimus, angustia: non veremur tamen adfirmare, res plerumque diuersissimas a viris doctis misceri, atque inde euenire, vt omnibus fere eorum sententiis et veri quid insit, et falsi quamplurimum. Sane, si ex me quaeras, an ipsa testamentifactio ab Atheniensibus ad Romanos migrarit? non id modo negabo, sed ne iis quidem suffragabor, qui eam a Numa repetunt. Antequam de adoptando iure Attico cogitassent Romani, testamenta in procinctu facta esse iam supra ex Plutarchi *Coriolan. p.* 198. demonstrauimus. Ante haec tempora sub Anco Marcio Laurentiam meretricem a Tartutio heredem factam refert Plutarchus *Quaest. Rom.* XXXV. *et in vita Romuli*, vbi de viro ait, *τελευτῶν ἐκείνην κληρονόμον*, quod sane, quum Laurentiam agnatam fuisse non liqueat, non potest, nisi de successione testamentaria, explicari. Auctorem porro habemus Liuium *lib.* 1. *cap.* 46. ipsum Ancum Marcium Regem Romanorum filiis L. Tarquinium Priscum tutorem dedisse; quod, ignota adhuc tutela datiua, testamento factum oportuit: Verosimillimum itaque est, ab ipsis vrbis incunabulis testamentifactionem Romae valuisse. Idque inde colligo, quod ea in Latio aeque ac reliqua Italia tum circa tempora vrbis conditae, tum ante eius natales in vsu fuerit. Nam Damaretum Corinthium, qui *domo* profugus Tarquiniis consederat, Lucumone instituto omnium bonorum herede, *immemorem in testamento nepotis discessisse*, refert Liuius *lib.* 1. *cap.* 34. Quod quum vel sub Numa, vel sub Tullo Hostilio contigisse oportuerit, argumento est, iam eo tempore in Hetruria testamenta fieri consueuisse. Idem auctor grauissimus *lib.* 1. *cap.* 3. memoriae prodidit, Procam, Albanorum regem, Numitori, *qui stirpis maximus fuerit*, *regnum vetustum Silviae gentis legasse*. Quum itaque temporibus Romuli in Latio aeque ac Hetruria iam nota esset testamentifactio: quid est, quod eam ex iure Attico vel a Numa repetere velimus? Quis dubitauerit, quin Romulus potius iura illa Albana, tamquam e maiori patria, Romam in nouam coloniam transtulerit: Sin quis autem porro ex me quaesiuerit, vnde illa testandi ratio, quam Decemuiri XII. Tabulis inuexerunt, orta sit? non possum, quin iis adiiciam calculum, qui illam Atticae originis esse arbitrantur. Non ignorabant quidem Romani ante Decemuiros testamentifactionem: sed id principium ignorabant: VTI LEGASSIT, ITA IVS ESTO. Id autem dubio omni procul Athenis attulerant tresuiri, quos Romani legum describendarum caussa in Graeciam miserant. In

vniuersa enim Graecia exstabant leges, *ἐξεῖναι τὰ ἑαυτοῦ διατίθεσθαι ἁπλῶς, ὅπως ἄν τις ἐθέλῃ τὸ παράπαν, vt ius sit vnicuique, de rebus suis, prout collibitum esset, legare*. Plato *de legib.* XI. *p.* 679. idemque et Athenis ex legibus Solonis obtinuisse nouimus. Quum enim antea nefas Athenis haberetur, testamentis conditis spem agnatorum interuertere: Solon, teste Plutarcho *in Solon. p.* 90. liberum fecit, *ᾧ βούλεταί τις, εἰ μὴ παῖδες εἶεν αὐτῷ, δοῦναι τὰ αὑτοῦ non extantibus liberis, cui visum esset, sua dandi legandique;* Quod et Demosthenes *Orat.* II. *in Steph. p.* 983. confirmat. Habes hic illud ipsum principium: VTI LEGASSIT, ITA IVS ESTO. Et quamuis Solon varios casus excepisset, veluti si quis liberos germanos masculos haberet, si emotae mentis esset, aut senectute, morbo vel veneficio praepeditus, aut muliebribus blanditiis instinctus, aut denique necessitate vel vinculis circumuentus, ceu ex loco eodem Demosthenis intelligimus: multas tamen ex his exceptionibus negligendas putabant decemuiri, partim quod, teste Dionys. Hal. *lib.* II. *p.* 96. liberi Romae adductius regerentur, quam Athenis, partim, quod maiorem libertatem mereri videretur ciuis Romanus, quam scurra vel nauta Atticus. Denique si quaestio sit, vnde ritus testandi per aes et libram promanarit? extra omnem dubitationis aleam positum videtur, eum non ex ipsis XII. tabulis esse, ceu ex male intellectis Festi et Gellii locis sibi persuaserunt viri eximii, et in his Franc. Balduin. *ad* XII. *Tab. cap.* XX. X. *p.* 118. sed ex ingenio vel Pontificum, vel ICtorum, qui ex XII. tabulis legis actiones composuerunt, ceu iam supra suo loco obseruauimus.

§. XXIV.

Ex lege XII. tabularum latissima potestas, heredem instituendi. LEGATARIVS HERES in marmore apud Reinesium.

Sic demum satisfecisse videmur primae tractationis nostrae parti, id est, expositioni legis Decemuiralis: VTI LEGASSIT, ITA IVS ESTO. Proximum est, vt quid ex hac lege consequatur, eadem diligentia, sed breuius tamen, tradamus. Ait Pomponius noster: *Verbis his legis* XII. *tab. latissima potestas tributa videtur, et heredis instituendi, et legata et libertates dandi, tutelas quoque constituendi*. Quod ad heredis institutionem attinet, ea omnino ex hac ipsa lege fluit. Quamuis enim non *instituendi heredis*, sed *legandi* tantum potestas tribui videatur ciuibus: omnino tamen lex Decemuiralis vel maxime etiam pertinet ad heredis institutionem, *quae caput et fundamentum intelligitur totius testamenti*. §. 34. *Inst. de legat.* Nam primo permittit patrifamilias legare etiam de FAMILIA, quod ad legata non pertinere potest. Deinde LEGARE, vt supra exposuimus, est *νομοθετεῖν legem dicere rebus suis*. Lex autem ferri non potest, nisi sint, quibus parendi necessitas incumbat, quales sunt heredes instituti, simul ac vel adeundo, vel pro herede gerendo hereditatem adquisiuerunt. Hinc *legare* veteribus dicebantur, non modo qui aliquid titulo singulari relinquebant, sed et qui heredem instituebant. Locum Liuii *lib.* I. *cap.* 3. vbi *Procus Numitori, stirpis maximo, regnum legasse* dicitur, paullo ante vidimus. Id vero non de legato, sed heredis institutione esse intelli-

intelligendum, recte iam alii obseruarunt. Nescio, an huc etiam pertineat marmor Romanum apud Reines. *Inscript. Class.* VIII. 82. cui, quod a Reinesio ipso illustratum non est, non nihil lucis adfundere iuuabit. Est illud tale:

D. M.
AVREL. MVCIANVS
VETER. EX N. SING. AVG.
N. VIX. ANN. XXXXV.
DOMO. THRACIA.
IVL. VALENS. LEG. HERES.
AMICO. ET. MVNICIPI.
OPTIM. B. M. F. C.

Positum hoc monimentum AVRELIO MVCIANO, (cuius et alioquin mentio fit in marmore apud Grut. p. MLXIX. 9.) VETERano EX *Numero* SINGularium AVGusti Nostri, vti hic titulus et in alio marmore Grut. p. DXVIII. 7. occurrit. *Fieri* autem illud amico et municipi optimo et bene merenti *curauerat* IVL. VALENS, et quidem, quod ad nos maxime pertinet, LEGatarius HERES. Ita enim litteras recte illas interpretatur in his litteris versatissimus, Thom. Reines. *in Indice vocabulorum rariorum et significationum inusitatiorum*. Quid vero est *legatarius heres?* Sane si cui vniuersarum rerum vel hereditatis portio legatur, is in arte nostra non *legatarius heres* dicitur, sed *partiarius legatarius* de quo *l.* 76. §. 2. *l.* 8. §. *vlt. de legat.* 2. §. 5. *Inst. de fideic. hered.* Cic. *pro Caecin. cap.* IV. *et* V. *de legibus lib.* II. *cap.* 20. In re porro certa institutus, si coheredem non habet, non legatarius est, sed heres ex asse: *l.* 1. §. 4. *ff. de hered. inst.* sin coheredem habet, legatarius est, non heres. *l.* 13. C. *eod.* Potest quidem et praelegatum accipere heres: sed et tunc *legatarius et heres* diceretur, non *legatarius heres*, quo se nomine hic adpellat Iulius Valens. Vnde fere adducor, vt haec tanquam συνώνυμα iungi credam, quia iure veteri LEGARE erat etiam heredem instituere. Recte itaque et is, qui in vniuersum ius testatoris successerat, *legatarius* dici poterat, sed vt a reliquis, qui aliquid titulo singulari ex testamento acceperint, discerneretur, *legatarius heres*. Si autem legis decemuiralis, ad quam nunc veluti e diuerticulo redimus, ita intelligenda sunt verba: facile profecto patet, *latissimam heredes instituendi potestatem* illis tribui patribus familias. Hinc poterant Romani veteri iure heredes instituere omnes, siue liberi essent, siue serui; et hi siue proprii siue alieni, *leg.* 3. *pr. ff. de her. inst.* siue sui, siue extranei, et hos quidem suis etiam exclusis. *l.* 11. *ff. de lib. et post.* Cic. *de orat. lib.* I. *cap.* 38. Poterant instituere, quoscumque vellent, §. 4. *Inst. de her. inst.* et quoto gradu vellent, *l.* 1. *pr. ff. de vulg. et pup. substit.* Vnde et substitutio pupillaris, quam viri docti negant ex XII tabulis esse, aeque ac vulgaris ex hac lege nostra fluit. Dum enim paterfamilias filio impuberi substituebat, legabat de familia pecuniaque suae rei, eousque

donec

donec ipſe filius teſtamentum condere per aetatem poſſet, quemadmodum in idem tempus ei tutorem quoque dabat. Nec eſt, quod quis nobis obuertat *legem 2. pr. ff. de vulg. et pup. ſuſt.* vbi moribus tribuitur pupillaris ſubſtitutio. Nam et in XII. Tabulas migraſſe *πάντας τοὺς πατρικοὺς ἐθισμοὺς* vel *ἀγράφους ἐθισμοὺς*, *omnes mores patrios et non ſcriptos*, teſtis eſt locupletiſſimus Dionyſ. Halic. *lib.* II. *p. 96. et lib.* X. *p. 676.* Denique ex eadem lege poteſtas fiebat patriſfamilias inſtituendi heredes vel ex aſſe, vel ex quantacumque parte, vel pure, vel ſub conditione. In diem duntaxat fieri non poterat inſtitutio, quia iisdem XII. Tabulis cautum fuerat: *Aſt ſi inteſtato moritur, cui ſuus heres nec eſcit, agnatus proximus familiam habeto. Si agnatus nec eſcit, gentilis familiam heres nanciſcitor. Pariat. LL. Moſ. et Rom. tit. vlt.* §. IV. Inde enim colligebant veteres, tum demum admitti heredes legitimos, ſi quis INTESTATVS moriatur, adeoque *neminem pro parte teſtatum, pro parte inteſtatum decedere, l. 7. de R. I.* vel heredem in diem inſtituere poſſe. *l. 88. ff. de her. inſt.* Quare iam in oculos incurrit ratio iſtius celeberrimi axiomatis, in quod tam operoſe, nec tamen felici ſemper ſucceſſu inquirunt viri docti.

§. XXV.

Ex eadem lege fluit ius legata dandi. Legata cur dari oportuerit verbis ciuilibus?

Non modo autem heredes inſtituendi latiſſima poteſtas hac lege decemuirali tributa eſt patriſfamilias, verum etiam, quod proxime addit Pomponius, LEGATA *dandi*. Fas enim illi erat, non tantum *de familia legare*, quod paullo ante ad heredis inſtitutionem pertinere diximus, ſed et *de pecunia*, id eſt, de vniuerſo patrimonio. Legabat autem de pecunia ſua vel ita, vt rerum quarumdam dominium ſtatim a morte ſua ad legatarios tranſire iuberet, quod erat legatum *vindicationis*, vel vt legislatoris inſtar damnaret heredem ad dandum faciendumque, quod legatum *damnationis* dicebatur, vel vt vnum ex coheredibus aliquid tamquam legatum praecipere iuberet, quale legatum *per praeceptionem* vocabatur, vel vt denique heredi hanc legem diceret, vt fineret legatarium ſumere: vnde legatum tunc dicebatur *ſinendi modo* relictum. Vlpian. *Fragm. tit.* XXIV. §. 2 *ſequ.* Cai. *Inſt. lib.* II. *tit.* 7. *princ.* §. 2. *Inſt. de legat.* Quodcumque autem onus imponeret heredi, quantamcumque hereditatis partem legatis exhauriret, quibuſcumque vteretur formulis, perinde erat, modo legaret verbis *ciuilibus*, Vlpian. *Fragm. tit.* XXV. §. 1. Ciuilia autem verba erant, quibus ciuitas vtebatur in ferendis legibus. Quemadmodum itaque populus leges non ferebat Graece, ſed latine: ita nec legatum Graeca aliaue lingua ſcriptum valebat. Vlpian. *ib.* §. 9. Quae enim ſunt iuris ciuilis, Latine, quae iuris gentium, qualibet lingua poterant explicari. *l. 8. §. fin. ff. de accept.* Deinde quia populus leges ferens non rogat, ſed imperat, *et legatum* relinquendum erat *legis modo, id eſt, imperatiue*, Vlpian. Fragm. *tit.* XXIV. §. 10. quia alias non videbatur legatum, ſed fideicommiſſum, quod nullo iuris vinculo, ſed tantum pudore heredis continebatur. §. 1. *Inſt. de fideic. her.* His obſerua-

seruatis iam facile patet, quam lata data fuerit priuato isti legislatori legandi facultas. Recte et vtiliter dabat, legabat res iam exstantes et futuras, corporales et incorporales, proprias et alienas, res et facta. Recte legabat pure, sub conditione, in diem, sub modo, caussa, demonstratione, adeo vt nec falsa causa, nec demonstratio, nec conditio impossibilis legatum perimeret. Ratio non longe arcessenda. Vti enim legislatoris non est rationes reddere, sed imperare, et ideo Senecae iudicio nihil absurdius est lege cum prologo: ita nec testatoris erat, rationes reddere sui legati. Stabat pro ratione voluntas, nec tam lata potestas ferundi leges data erat Athenis Soloni, Spartae Lycurgo, Romae decemuiris, quam patrifamilias domi cuique suae. Huic enim non opus erat curiarum suffragiis, sed sufficiebat lex: VTI LEGASSIT, ITA IVS ESTO.

§. XXVI.

Ex eadem est ius dandi libertates.

Eadem vero lege et LIBERTATES DANDI *latissimam libertatem* patrifamilias *tributam* esse, ait Pomponius. Serui enim erant res mancipi, Vlpian. *Fragm. Tit.* XIX. §. 1. in quas omne ius sibi concessum esse sciebant Romani. De seruis itaque disponentes, *legabant de pecunia sua*, et quemadmodum eos aliis poterant legare, donare, vsumfructum, vsum, operas eorum aliis relinquere: ita et nihil impediebat, quo minus eosdem vel pure, vel sub conditione, vel ex die liberos esse iuberent. Nec intererat, quot et quos hoc inaestimabili beneficio afficere vellent, antequam Augustus legibus Aelia Sentia et Fusia Caninia *manumittendi modum terminaret*. Suet. *in vit. Aug. cap.* XL. Hinc Dionys. Halic. *Antiqu. Rom. lib.* IV. *p.* 238. nosse se, ait, qui tota seruitia testamento libera esse iusserint, tantum vt benignitatis laudem ferrent post mortem, et in funeris elatione magna pileatorum frequentia lecticam eorum prosequeretur, in qua pompa esse audiuerit, ἐκ τῶν δεσμωτηρίων ἐξεληλυθότας, κακούργους ἀρτίως, μυρίων ἄξια διαπεπραγμένους θανάτων, *recens dimissos ex carcere, maleficos, mille supplicia meritos*. Iam quamuis dedecori atque oneri ciuitati esset haec colluuies, quamuis impuram istam pileatorum turbam boni omnes cum indignatione, et stomacho adspicerent: nefas tamen videbatur, istorum furciferorum libertati intercedere. Periculum enim erat, ne quid deminueretur de maiestate domestica patrisfamilias, cui semel hanc facultatem νομοθετικήν indulserant decemuiri: VTI LEGASSIT, ITA IVS ESTO.

§. XXVII.

Nec non ius dandi tutores.

Denique eadem lege et TVTELAS *constituendi* potestatem latissimam tributam esse patribusfamilias, Pomponius obseruat. Nam *legare* iis licebat etiam SVPER TVTELA SVAE REI. Iam quidem et serui erant res defuncti, sed in iis tutela locum non habebat, quippe vis et potestas in capite libero. *l.* 1. *ff de tut.* Contra liberi quidem, vti dixi, rebus mancipi accensebantur, mortuo tamen parente, capita fiebant

bant libera, et hinc omnino patri facultas erat legandi super tutela eorum, si eius essent aetatis, vt se sponte tueri haud possent. Et sane latior ea in re potestas erat huius regis domestici, quam praetoris, aut praesidis, aliorumue magistratuum, qui ex lege Attilia vel Iulia et Titia tutores dabant. Hi enim nec minores, nec furiosos dare poterant; ille poterat, *l.* 10. §. 3. *ff. de test. tut.* §. 2. *Inst. eod.* His non licebat, nisi pure tutorem constituere: *l.* 6. §. 1. *ff. de tut. l.* 77. *de R. I.* ille etiam sub conditione, et ex die vel in diem dabat, *l.* 8. §. 2. *ff. de test. tut.* adeo, vt, antequam leges pubertatis annos finiissent, in arbitrio patrisfamilias fuisse videatur, testamento statuere, quamdiu filium impuberem haberi vellet. Sane in *lege* 101. §. 2. *ff. de cond. et demonst.* habetur fideicommissum ea conditione relictum tutori, *si tutelam in annum octauum decimum gesserit*. Et quamuis Vlpianus censeat, fideicommissi huius conditionem non deficere, si tutor, curatoribus constitutis, tutela se abdicasset: facile tamen patet, id iustam quidem caussam habuisse tempore Vlpiani, non autem iis temporibus, quibus nondum certus finitus erat pubertatis terminus. Et inde, ceu iam Merill. *Obs. lib.* v. *cap.* 16. vidit, illustrari potest locus ille Pauli Apostoli difficillimus, quo contra iuris hodierni principia pupillum dicit *ὑπὸ ἐπιτρόπους εἶναι καὶ οἰκονόμους ἄχρι τῆς προθεσμίας τοῦ πατρὸς*, *sub tutoribus et curatoribus esse*, *vsque ad tempus a patre praefinitum*. *Gal. cap.* IV. *comm* 2. Praeterea paterfamilias tutorem dare poterat etiam vxori, quae in manum conuenerat. Quum enim et haec in manu et mancipio mariti, et filiaefamilias ac heredis suae loco esset: Gell. *Noct. Att. lib.* XVIII. *cap.* 6. consequens sane videbatur, vt hic tutorem eidem testamento dare posset, quantaecumque esset aetatis, siquidem perpetuam fuisse mulierum tutelam, inter omnes constat. Et id luculenter demonstratur testimonio Liuii *lib.* XXXIX. *cap.* 19. vbi Hispalae Fecenniae SCto data dicitur *gentis emtio et* TVTORIS OPTIO, *quasi ei vir testamento dedisset*. En denuo facultatem vere *νομοθετικήν*, natam ex illo carmine decemuirorum sollemni: VTI LEGASSIT, ITA IVS ESTO.

§. XXVIII.

Sed ius instituendi heredes coangustatum variis legibus et prudentum interpretatione.

Sed vt denique ad postremam legis nostrae particulam prouehamur, in ea Pomponius obseruat, *id omne coangustatum esse vel auctoritate legum vel interpretatione iura constituentium*. Vti enim rerum omnium, ita et legum quaedam sunt vicissitudines. Quum enim eas reipublicae statui attemperari oporteat; fieri non potest, quin in rerumpublicarum conuersionibus leges quoque mutentur aliamque plane faciem paullatim induant. Stetit itaque regnum istud ciuium Romanorum domesticum, quoad stetit libertas: hac oppressa et illud sensim euersum est, siquidem tanta priuatorum potestas non expedit principatui, cuius ratio non constat, nisi ab vno omnia regantur. Hinc illud: VTI LEGASSIT maximum deliquium ab Augusti temporibus passum est, partim latis nouis legibus, partim interpretatione eorum, quibus prin-

principes facultatem dederant de iure respondendi, quorumque opera vel maxime vtebantur ad veteres leges nouo ciuitatis statui attemperandas. Primo, quod ad heredum institutionem attinet, interpretatione inualuit, vt testamenta condere non possent surdi et muti, nisi id beneficium a principe obtinuissent, *l. 6. §. 1. l. 7. §. 1. ff. qui test. fac. poss.* quia his natura ipsa denegasse videbatur facultatem pronunciandi sollemnem testamenti nuncupationem: HAEC VTI IN HIS CERIS SCRIPTA SVNT, etc. illi autem audire non poterant verba, quae familiae et pecuniae emtor ex formula proferebat. Hinc mutata postea testandi ratione, conditionem hanc illis remisit Iustinianus. *l. 10. C. qui testam.* Non magis leges et constitutiones principum testari patiebantur damnatos ob carmen famosum, *l. 18. §. 1. l. 26. ff. qui test. fac.* incestis nuptiis pollutos, *l. 6. C. de incest. nupt.* haereticos. *l. 3. C. de haeret.* Multum quoque potestati isti latissimae heredis instituendi derogatum est per regulam, quae paullatim interpretatione & constitutionibus firmata est, liberos omnes siue suos, siue emancipatos, aut instituendos, aut nominatim et ex iusta caussa exheredandos esse, *l. 4. C. de lib. praet. §. 5. Inst. de exh. lib.* Multum eidem decessit per querelam inofficiosi, qua omnia testamenta, non ex officio pietatis facta, rescinduntur. Multum denique per tot leges, quibus certis personis hereditatem relinqui prohibitum, de potestate ista deminutum est. Sic nulla pars hereditatis relinqui potest filiis perduellium, apostatis, haereticis, Iudaeis, et per legem Iuliam et Papiam innuptis, orbis, non nisi dimidia. Vlpian. *Fragm. tit.* XVII. §. 1. *et tit.* XXII. §. 3. Sozom. *Hist. Eccl.* I. 9. quamuis postremas prohibitiones a Constantino M. et Iustiniano sublatas constet. *l. vn. C. Theod. de infirm. poen. coel. l. 2. C. de iure lib.* Omitto iam legem Voconiam, quae feminas hereditates capiendi iure exclusit, Dio Cass. *lib.* LVI. *p.* 662. quamuis et haec satis mature opulentia ciuitatis iterum euersa sit. Gell. *Noct. Att. lib.* XX. *cap.* 1. Omitto legem Iuliam de vicesimis hereditatum, qua factum, vt vicesima semper pars hereditatis testamentorum periret, dum a fisco occupabatur. Dio Cass. *lib.* LV. *p.* 563. Omitto alias leges et constitutiones, legi illi: VTI LEGASSIT ITA IVS ESTO inimicissimas, quarum vel numerum inire modum opusculi excederet.

§. XXIX.

Itemque ius legata dandi.

Non minus legata dandi potestas coangustata est legibus et interpretatione iura constituentium. Quam multa enim legata iure nostro pro non scriptis habentur! quam multa indignis a fisco eripiuntur! quam multum illi potestati legandi derogarunt leges Furia et Voconia, *pr. Inst. ad leg. Falc.* et, quae etiamnum in vsu est, Falcidia! qua sane non amplius fas est testatori vltra dodrantem hereditatis legatis et fideicommissis exhaurire. Praecipue inimica legatis erat lex Iulia caducaria, quae bona caduca, vacantia, ereptitia, quasi caduca repererat, quorum magna pars, legatariis destinata, in fiscum principis influebat;

fluebat, antequam eam legem odiosissimam aboleret Iustinianus in celeberrima illa *l. vn. C. de caduc. toll.* Profecto et iis aliisque iuribus nouis maxime coangustata est illa tam ampla legata dandi potestas.

§. XXX.

Item ius dandi libertates.

Recte etiam de libertatis dandae potestate id adfirmare potuit Pomponius, quum eius temporibus adhuc vigerent leges Aelia Sentia, Fusia Caninia, Iunia Norbana, quibus potestas manumittendi maxime coercebatur. Non amplius per has leges fas erat ad iustam libertatem testamento perducendi seruos litteratos, furciferos, tortos, vinctos, vel alio supplicii genere adfectos, quos lex Aelia Sentia ad deditiorum conditionem depresserat. Non amplius licebat testatori seruitia integra vel vltra certum modum libertate donare, nec in fraudem creditorum manumittere, vrbemque impuris pileis implere, antequam Iustinianus legibus istis, vel sublatis, vel restrictis fraenos de nouo illi licentiae laxasset. Denique et tutores dandi potestatem latissimam quodammodo coangustarunt leges ac consuetudines nouae, quae, abolita paullatim in manum conuentione, vxores potestate mariti exemerunt, quamuis alioquin nullum horum iurium integrius ad extrema reip. Romanae tempora peruenisse videatur, quam tutela testamentaria, in qua fere sola illud ius antiquum seruant libri nostri: VTI LEGASSIT, ITA IVS ESTO.

§. XXXI.

Conclusio Dissertationis.

Sufficiant haec de lege pulcherrima, quam ita enucleasse mihi videor, vt fructum aliquem huius diligentiae mihi liceat ad conscientiam meam referre. Quaedam hic habes, ab aliis non obseruata, aliqua etiam, quae occasionem suppeditare possint vberiori meditationi. Qualiacumque vero sint, Lector, ea tu tantisper aequi bonique, quaeso, consule, dum prodeant meliora.

COROLLARIA.

1. *AEstimatio rei debitae, quae vel non reperitur, vel post moram debitoris deterior est facta in* stricti iuris Iudiciis *ad litem contestatam: in* Bonae Fidei Iudiciis *ad rem indicatam referri debet*. l. 3. §. 2. ff. commod.
2. *Quae tamen duo tempora, litis rei contestatae* in stricti iuris: *iudicandae* in B. F. Iudiciis, *nequaquam praestituta censeri debent, vt puncta temporis, et quasi nulla anterioris temporis habeatur ratio; sed potius vt termini*, ad quos *vsque crescentis forte aestimationis ratio haberi debeat, et vltra quos si vel maxime crescat, huius tamen incrementi amplius haberi nequeas*

queas ratio. Terminus autem, a quo *incipit et in dies cresce-re potest aestimatio* ex mora, *seu tempus illud quo soluere, seu rem praestare debuit debitor; siue ea sit* ex re, *seu lapsu diei, qua solui deberet, adpositae: siue* ex persona, *quae per interpellationem inducitur legitimo modo ac tempore factam.*

3. *Concludere itaque non dubito, condemnandum esse eum in eam aestimationem, quae a momento morae incboatae in B. F. iudiciis, vsque ad rem iudicandam: in stricti iuris, vsque ad litem contestatam, toto eo tempore, fuit vmquam maxima.*

4. *Nihil nos in contrarium mouentibus* lege 3. §. 3. de act. emt. l. 22. de reb. cred. l. 59. et 60. de Verb. Obl. l. 22. de O. et A. l. 3. §. 2. Comm. *aliisque.*

5. *Bonae Fidei possessor omnes fructus tam naturales quam industriales indistincte percipiendo facit suos.*

6. *Vestimentorum quotidianorum, non verum, sed quasi esse vsumfructum dicimus.*

7. *Immerito pugna inter* l. 32. §. 1. de Seru. praed. Vrban. *et legem* 18. quemadm. Seru. amitt. *statuitur.*

8. *Vsufructuarius in iure cedendo suum vsumfructum extraneo, nihil agit.* §. 3. Inst. de vsufr. *Eoque non obstante, eum amittit.*

9. *Si filiusfam. heres institutus, hereditatem repudiet, non pater eius, sed qui vulgariter substitutus est filio, erit admittendus.*

10. *Pater nec filio emancipato nec mater vlli vmquam filio substituere potest pupillariter.*

11. *Ast Pater filio exheredato, quippe qui adhuc suus est, recte potest pupillariter substituere.*

12. *Pupillaris substitutio requirit, eum, cui fit, duplici tempore fuisse in potestate testatoris: testamenti nempe et mortis, non etiam intermedio.*

13. *Vltra tempus pubertatis a pagano facta pupillaris substitutio adeo pubertate exspirat, vt ne quidem valeat iure fideicommiss.*

14. *Creditori inuito non recte per partes soluitur.*

15. *Vassallus Dominum suum, contra omnes personas adiuuare tenetur, PATRE, Dominoque excepto antiquiore.*

16. *Siue ipsi constat iusta de caussa bellum moueri a Domino suo: siue de iustitia caussae dubitat:*

17. *Contra vero de eiusdem iniustitia, a parte Domini plane certius et persuasus ad solam tenetur defensionem; et ad offendendum alium, si vult.*

18. Ἀυτοχειρίαν *iure Romano, praeterquam si cum alterius iniuria fiat, illicitam nusquam legimus.*

DE P. IVVENTIO CELSO,

IVRISCONSVLTO EXIMIO,

SVIQVE SAECVLI ORNAMENTO.

EXERCITATIO XIII.

QVod veterum non nemo (a) praeclare ac sapienter monuit, seligendum cuilibet esse exemplum aliquod illustre ac laudabile, in quod inspiciat, quod miretur, ad quod denique se, quoad eius fieri potest, totum effingat ac componat: id et mihi, tertium iam auspicaturo docendi munus, studiose faciendum esse existimaui. Eo consilio P. IVVENTIVM CELSVM, virum sapientissimum, et ICtorum, qui Traiani saeculum ornarunt, facile principem, tametsi leui penicillo descriptum, conspectui publico exponere decreui, idque non modo mei caussa, vt habeam, cuius ad exemplum, quantum virtus ac religio patitur, me sub muneris auspicia exigam, sed et potissimum in gratiam generosae lectissimaeque iuuentutis, cui me studiaque mea omnia consecraui, cuiusque vel maxime interest, vt in summorum virorum studia atque actiones, tamquam in extersum aliquod speculum, inspiciat, eorumque excitata exemplo, ad eamdem veram laudem, ad quam illos peruenisse animaduertit, pleno gradu, summaque animi contentione enitatur.

Accedit et alia ratio, quae ad hanc operam ICto excellentissimo nauandam me non modo incitauit, sed et facile perpulit. Eius enim Manibus fatum tam triste atque illaetabile incubuit, vt haud sciam, an aureo illo iurisprudentiae saeculo immortalitatem nominis et magis

(a) Senec. *Epist.* XI.

gis meruerit quisquam, et minus consequutus sit, quam Celsus noster; cuius ipsum prope genuinum nomen ex hominum memoria iam pridem euanuisset, nisi illud in celeberrimo SCto, quod eo consule prodiit (b), et in ipsis marmoribus (c) integrum atque incorruptum exstaret. Spartianus sane (d), scriptor haud proletarius, illum perperam IVLIVM CELSVM; alii plerique, Plinii (e) et codicis Florentini (f) scripturam imitati, pro IVVENTIO IVBENTIVM adpellitant (ff). Sed quemadmodum priorem naeuum iam Is. Casaubonus sagaci ingenio notauit abstersitque: ita permutatione litterarum B. et V. nihil fuit medio aeuo frequentius, in eaque tantum sibi indulserunt librarii et lapicidae semigraeculi, vt non magis mirandi videantur IVBENTII, quam *Balerii*, *Bari*, *Bibiani*, *Birginii*, *Bictorini*, *Bincentii*, *Iaboleni*, *Libii*, *Seberi*, et sexcenta huius generis, quae in priscis monimentis vtramque paginam faciunt (g). Non itaque a *iubendo*, sed, vt recte coniecit Sigonius (h), a iuuentute nomen tulerunt Iuuentii, idque luculenter confirmat huius gentis denarius apud Hub. Golzium (i), in quo et veram scribendi rationem, et Iuuentae Deae simulacrum, ad ostendendam nominis originem sculptum, obseruamus.

Si, quemadmodum auro a vena, ita magnis ingeniis a natalium fortuna quaedam commendatio accederet: vere profecto possemus adfirmare, libera adhuc rep. gentes non adeo multas Romae floruisse, quae vel antiquitate generis, vel maiorum gloria, cum Iuuentia vlla ex parte sint comparandae. Haec enim, tametsi plebeia (k), et Tusculo (l), municipio celebri potius, quam magno, oriunda, tam celeriter tamen Romae ad honores amplissimos adspirauit, vt non modo primo Vrbi Aediles curules dederit (m), verum etiam quam plurimos viros consulares, praetorios, aedilitios, inter fumosas per atria ceras

(b) L. 21. §. 6. *ff. de heredit. petit.*
(c) Gruter. *Inscript. p. DCLVII. 1.*
(d) Ael. Spartian. Vit. Hadrian. *Cap.* 18.
(e) Plin. *lib. VI. epist. V.*
(f) L. 7. §. 1. *ff. de oper. lib.* Addantur *l.* 10. *C. qui test. fac. poss.* et *L. vlt. C. de seru. reip. man.*
(ff) Brisson. *xapy.* n 8.
(g) Reines. *ad Inscript. Class. I. 10. p.* 24. V. A. Henr. Brenkm. *Adpend. Fast. Consul. Reland. p.* 850.
(h) Sigon. *de Nom. propr. Rom. p.m.* 3427.
(i) Golz. *Fast. Magistrat. et triumph. pag.* CXXXIV.
(k) Cic. *pro Planc. cap. XXIV.*
(l) Id. *ibid. cap. VIII.*
(m) Ipse suae genti hoc decus vindicat M. Iuuentius Laterensis apud Ciceronem *pro Planc. cap.* XXIV. Quod si verum est, (Cicero enim, *se, non abhorrentem a studio antiquitatis, id tum primum audiuisse*, ait,) circa annum ab V. C. CCCXC. factum oportuit, quo teste Liu. *lib VII. cap. I.* primum *verecundia imposita Senatui, ex patribus iubendi Aediles Curules creari, conuentumque, vt alternis annis ex plebe fierent.* Atqui non nisi XXV. annis ante Tusculani iura ciuitatis impetrauerant, ceu idem refert Liu. *lib. VI. cap.* XXVI. *et* XXXII. Neque hic admodum mouemur auctoritate Ciceronis, in agenda Plancii caussa adfectui, vt fit, indulgentis. Iuuentio enim magis comperta esse potuerunt gentis suae decora ex commentariis, quos singulae gentes de maioribus suis accurate perscriptos domi seruabant. Vid. Gell. *Noct. Att. lib. X. cap. XIII.* Ez. Spanh. *de Vsu et Praest. Num. Tom. II. p.* 3.

ceras numerarit (*n*), ipſeque M. Iuuentius Laterenſis, tam illuſtri cretus ſanguine, quum repulſam in petitione aedilitatis paſſus eſſet, *neſcire ſe*, conqueſtus ſit, *quid* IMAGINIBVS *ſuis*, *quid patri*, *ornatiſſimo atque optimo viro*, *reſponſurus ſit mortuo* (*o*). Enimuero quum tot propriis ornamentis abundet noſter, nihil vt opus ſit, aliena ad eum laudandum conquirere: addemus vnum, quod obſeruatione haud indignum iudicamus, Iuuentios etiam libera republica iuriſprudentiam, tamquam gentile bonum, in poſſeſſione ſua magna cum cura retinuiſſe, praeſtantiſſimoſque ſaepe iuriſconſultos, et veluti oracula quaedam, dediſſe reipublicae (*p*).

Ex hac gente tam nobili, tamque illuſtri, prodiit CELSVS noſter, patre vſus eiuſdem, vt opinor, praenominis, P. IVVENTIO CELSO (*q*), cuius cum multae fuerunt virtutes, multa, quibus ſua aetate prae

(n) Quum nec Fulu. Vrſinus, nec Ant. Auguſtinus, nec Vaillantius, nec quiſquam, quod ſciam, alius accurate de hac gente egerint: ſtemmatis a me compoſiti partem ex Aduerſariis huc transferre non pigebit:

T. IVVENTIVS THALNA, Trib. Mil. in bello Inſubrico occubuit anno V. C. DLV. Liu. XXX. 22.

T. IVVENTIVS THALNA, Praetor anno DLVIII. Liu. XXXIV, 43.

L. IVVENTIVS THALNA, quaeſtor anno DLX. Legatus Calpurnii in Hiſp. anno DLXVII. Liu. XXXIX. 31.

M. IVVENTIVS T. F. T. N. THALNA, Coſ. anno DXC. in magiſtratu prae laetitia deceſſit. Plin. Hiſt. Nat. VII. 54. Val. Max. IX. 12.

T. IVVENTIVS. T. F. T. N. in Apuliam miſſus anno V. C. DLXXX. Liu. XLII. 27.

P. IVVENTIVS. L. F. T. N. THALNA Praetor, caeſus in Macedonia cum exercitu, anno V. C. DCV. Flor. II. 14.

M. IVVENTIVS THALNA, Quaeſtor an. V. C. DCXXXVIII. Trib. pl. an. DCXLIII. Pigh.

T. IVVENTIVS, ICtus et Orator circa ann. V. C. DLVI. Cic. in Brut. cap. XLIII.

M. IVVENTIVS Laterenſis, Quaeſtor anno DCLXV. Pigh.

T. IVVENTIVS ICtus, cuius meminit Pomponius *l. 2. §. 42. de O. I.*

M. IVVENTIVS M. F. LATERENSIS, Quaeſtor anno DCXC. Tribunatum pl. adſpernatus, ne in leges Caeſaris iurare cogeretur, Cic. ad Attic. II. 18. repulſam in Aedilitate paſſus an. DCXCIX. Cic. pro Planc. Praetor anno DCCII. Cic. ad Fam. VIII. 8. Denique Legatus Lepidi, quum huius coniunctionem cum Antonio impedire non poſſet, ſuo ipſe gladio incubuit, anno V.C. DCCXX. Vellei. Paterc. II. 63.

Celebrantur et alii Iuuentii, veluti *M. Iuuentius Pedo*, Senator, laudatus a Cic. pro Cluent. c. XXVIII. Sed hunc alioſque ſtemmati innectere non licuit. Libera itaque rep. tres fuere Iuuentiae gentis familiae, cognominibus THALNARVM, LATERENSIVM et PEDONVM diſcretae.

(o) Cic. pro Planc. cap. XXI.

(p) Tales ſunt T. *Iuuentius*, cui Cic. in Brut. c. XLVIII. *magnam iuris ciuilis intelligentiam* tribuit: C. *Iuuentius*, Q. Mucii auditor apud Pomp. *l. 2. §. 41. ff. de Orig. iur.* ac denique M. Iuuentius Laterenſis, qui dum apud Cic. pro Planc. c. XXV. ex aemulo quaerit, *an vmquam caſtra videris? an diſertus ſit? an iuriſconſultus?* non obſcure innuit, a ſe illum hiſce artibus longe ſuperari.

(q) Quamuis enim in iure non aliter, quam CELSVS PATER adpelletur: *l. 2. §. vlt. ff. de orig. iur. l. 6. ff.* de

prae aliis explenduit, ornamenta, tum in illis hoc maximum, quod genti suae, Romae paullatim deflorescenti (*r*), et in variis per orbem Romanum municipiis, tamquam in exsilio, latitanti (*s*), pristinum splendorem ac veluti vitam primus restituerit, tanto magis, ex mea quidem sententia, eo nomine admirandus; quanto praeclarius videtur, nobilitatem maioribus reddere, quam a maioribus acceptam trasmittere ad posteros. Est hic ille Celsus pater, qui quum Ducennio Consuli in consilio fuisset (*t*), postea adeo sine controuersia inter ICtos aequa-

de contrab. emt. l. 30. *§.* 1. *ff. de adquir. rer. dom.* illo tamen διακριτικῷ non fuisset opus, si praenominibus distingui potuissent aut cognominibus. Ita enim facile discernuntur *Sex.* et *P. Aelii*, P. et *Q. Mucii*, *Masurius* et *Caelius Sabini*, *Aufidii*, *Tucca* et *Namusa*. At quoties cognomines sunt pater et filius, eos huiusmodi διακριτικῷ discerni animaduertimus. Hinc memorantur *Catones*, Pater et Filius, *l.* 2. §. 38. *de orig. iur. Antistii Labeones*, itemque *Neruae* Pater et Filius, *l.* 2. §. *vlt. eod.* quos omnes eodem vsos esse praenomine, aliunde constat.

(r) Non caret omine, quod M. Iuuentius Laterensis oppressae patriae sanguine suo parentauerat, quasi non deceret Iuuentios libertati superstites viuere. Saltim ex eo tempore pauci ex hac gente Romae in celebritate versati sunt. Meminit *Iuuentii* cuiusdam Catullus, quem Carm. XXI. *flosculum Iuuentiorum, non horum modo, sed quot aut fuerunt, aut posthac aliis erunt in annis*, vocat: at ex Carm. XLV. et XCV. facile patet, eum gentis suae dedecus et nefandae Veneris mancipium fuisse. Vixere tamen sub Imperatoribus in vrbe IVVENTIA RESTITVTA, P. Statilii Felicis vxor, Grut. p. *DCCXCVI.* 2. IVVENTIA EVTYCHIA, T. Statilii Valentis coniux, Grut p. *DCXII.* IVVENTIVS CHARITO, Grut. p. *CCXLI.* ac denique M. IVVENTIVS, M. F. GAL. RADIVS, Trib. Mil. Leg. XXV. Cyrenaicae, cuius eiusque heredum Q. IVVENTII M. F. GAL. VIRI et SEX. IVVENTII M. F. IVVENTII M. F. VIRVSIANI, Equites Rom. meminit lapis apud Marqu. Gudium in noua Inscriptionum Sylloge, mox proditura in lucem pag. *CXXVIII.* 9.

(s) Floruere enim *Brixiae*, Grut. Inscr. p. CXCII. 2. p. CCCCLIX. 6. *Cumis*, Reines. Inscr. Classf. I. 296. *Asculi*. Id. ibid. Classf. I. 287. *Placentiae*, Grut. p. CCCCLIV 7. *Ostiae*, Grut. p. MCXVI. 10. *Capuae*, Reines. Classf. I. 63. *Veronae*, Grut. p. XLI. 3. p. DCCLXVI. *Nemausi* in Gallia. Grut. p. CCCCXCVI. p. DCCXXXI. 14. Quin et in *Hispania* Iuuentiorum nomen fuit celeberrimum. Nam *Caesareae Augustae* iam sub Augusto L. Iuuaeentius Lupercus cum Ti. Clodio Flauo duumuiratui praefuit, ceu patet ex denario apud Seguin. Num. pag. 119. Mezzobarb. p. 46. Vaillant. Num. Municip. et colon. Tom. I. p. 16. Ceterum plura his saeculis fuere Iuuentiorum cognomina, quorum quaedam ex vetustis monimentis collegimus, veluti *Ancharianorum*, *Caesianorum*, *Celsorum*, *Charitonum*, (qui iidem, ac *Suaues*) *Epaphroditorum*, qui et *Venusti*, *Epitlesianum*, *Eutychetum*, *Gylipporum*, *Ianuariorum*, *Iuuentiulorum*, *Lupercorum*, *Primulorum*, *Restitutorum*, *Secundorum*, *Verorum*, *Virorum*, *Virusianorum*. Nec tribui vni adscripti fuere Iuuentii. Libera adhuc rep. relati fuerant in tribum *Papiriam*, in quam et reliqui Tusculani. Liu. VIII. cap. XXXVII. Brixienses pertinebant ad tribum *Fabiam*, Hispani ad *Quirinam*, Grut. p. CCCCXXVII. 5. alii ex hac gente *Succussanae*: alii *Galeriae* tribuum pars erant. Grut. p. CCXLI. 5. Marqu. Gud. Inscr. p. CXXVIII. 9.

(t) Rem refert Celsus, filius, *l.* 29. *ff. de legat.* 2. At quis ille Ducennius Verus? Gu. Grot. de Vit. ICt. lib. II. cap. II. Verum illum intelligit, qui paullo ante excessum Vespasiani cum Siluano consul fuerit. Sed is quidem non Ducennius, verum L. Ceionius Commodus Verus dictus est, ceu accurate docuere Henr. Noris Epist. Consul. p. 49. et Car. Spon. Miscell. Erud. Antiqu. p. V. Anton. Augustinus de Nom. propr. Pand. p. 259. dubitat, an non intelligendus sit Iuuentius Verus, qui

aequales principatum tenuit, vt dignus videretur, qui extremis Vespasiani temporibus Pegaso in schola Proculeiana, tunc sane longe celeberrima, succederet (u). Alios illum honores in republica gessisse, nusquam legimus (x), videturque vir optimus in illa temporum perturbatione, qualis sub Nerone et Domitiano fuit, mereri honores, quam iis fungi maluisse, pulcrum in primis atque honorificum existimans, colere iurisprudentiam, respondere de iure, magistratibus consilio, clientibus voce adesse, denique erectioris indolis adolescentes in spem meliorum temporum instituendo, serere arbores, alteri seculo profuturas. Quin licet respondendo docendoque non famam tantum immortalem sibi quaesiuerit, sed et plura reliquerit viua ac spirantia ingenii sui monimenta, discipulos puta doctissimos, inter quos et Iuuentius filius et Neratius Priscus eminebant (y): tamen ne libros quidem vllos reliquisse videtur (z), siue negotiali vita impeditus, siue tempora metuens, virtuti inimica, quibus periculo non carebat, indulgere calamo, scribendisque libris ingenii ac doctrinae famam aucupari.

Tali parente natus P. IVVENTIVS noster, circa annum ab V. C. DCCCXX. (a), saltim non multo serius, in lucem prodiit, isthac nata-

qui anno DCLXXXVI. fasces tenuit, quod nec Henr. Brenckmannos in Adpend. ad Relandi Fast. Consul. p. 851. displicet. Denique de L. Ceionio Vero, qui anno DCCCLVIII. L. Tutium Cerealem collegam habuit, suspicionem iniicit V. C. Abr. Wielingius in Iurispr. Restit. p. 351. et in Adpend. p. 194. Sed ego in nomine nihil mutauerim. Praeterquam enim, quod Celsus pater tam diu vixisse non videtur, in promtu nobis est DVCENNIVS GEMINVS, qui anno V. C. DCCCIX. ex Kal. Iul. cum Paulino Consul. suffectus fuit. Hic et Veri cognomen ferre potuit, quippe ea aetate viuens, quae vno alteroue cognomine non erat contenta. V. C. Petr. Wesseling. Obseru. lib. II. cap. XXI. Saltim eo probabilior est haec diuinatio nostra, quod nec nomen mutamus, et sic temporum rationes sibi optime cohaerent, quas mirifice perturbarunt, qui vitas ICtorum scripserunt.

(u) *L. 2. §. vlt. ff. de Orig. Iur.*

(x) Grot. *de Vit. ICt. lib. II. cap. II.* et Ian. Vinc. Grauina *de Ortu et progr. iur. ciu. C. LXXVIII. p. 111.* ad Celsum patrem referunt, quae Plin. *lib. VI. Epist. V.* de praetura Iuuentii refert. Sed Celsus pater, si, quum Ducennio Consuli in consilio esset, annos tantum XXX. habuit, illo tempore iam prouectioris aetatis fuit, quam quae Praeturae conueniat. Praeterea quae Plinius ibi de Iuuentio Praetore refert, magis conueniunt iuueni, ambitionis oestro percito, et in iracundiam facile incalescenti. Quare hac praetura non patrem sed filium functum esse, ipsa temporum ratio euincit.

(y) *L. 2. §. vlt. ff. de orig. iur.*

(z) Aliquoties Celsi patris sententiae laudantur, non modo a filio, *l. 20. l. 29. ff. de legat. 2.* verum etiam a Neratio Prisco, *l. 38. ff. mand.* et Vlpiano, *l. 3. §. 7. ff. de condict. causs. dat.* sed id fit his formulis: *A patre sic accepi: Pater meus referebat: Et Aristoni et Celso patri placuit: Celsus refert, patrem suum, Celsum, existimasse.* Qualibus verbis locus esse non potest, quando ex libris alicuius testimonia proferuntur.

(a) Rationes ita subducimus. Certum est, Iuuentii nostri praeturam incidere in aetatem Plinii, qui eius meminit *Lib. VI. Epist. V.* Iuuentiumque Praetorem tum cum Licio Nepote grauiter altercatum refert de sententia, quam hic in caussa Pomponii Rufi Vareni, repetundarum a Bithynis postulati, dixerat. Ea caussa in Senatu acta est ineunte anno *V. C. DCCCLIV.* siquidem Man. Acilium Rufum, Cos. designatum tum primum sen-

natalium fortuna et eam lucratus felicitatem, vt et exemplo tanti patris et consilio ad magna quaeuis incitaretur. Hinc adolescens per omnes artes, quibus ea aetas ad humanitatem imbui solebat, viuidam indolem circumtulit, ingeniumque ad summa quaeuis natum ita perpoliuit atque excoluit, vt nullum litterarum praesidium sibi deesse pateretur. Fragmenta sane eius omnia, quae in Digestis supersunt, stilo tam elegante, tamque terso ac castigato scripta sunt, vt Laur. Valla et Floridus, qui in exagitanda veterum ICtorum Latinitate, id est, in mustaceo laureolam quaesiuerunt, parum vel nihil omnino, quod iusta reprehensione dignum videatur, in Celsi stilo notauerint (*b*). Deinde in iisdem fragmentis quaedam satis expressa Graecae eruditionis vestigia occurrunt (*c*): inprimis autem Stoicam illam ac seueriorem sapientiam, quae ICtis praecipue ad palatum erat, tot eius sententiae redolent (*d*), vt satis adpareat, illum non illotis manibus sacra nostra attigisse, sed, quo rite initiatus in interiores artis nostrae recessus penetraret totum se dedisse iis litteris, sine quibus vix quisquam ICti nomen sine dedecore atque opprobrio sustinuit. Et eius quidem diligentiae fructum paullo post capiebat vberrimum, quum animum ad iurisprudentiam adplicuisset. Sectatus enim patrem (*e*),

sententiam dixisse, ex eiusdem Plin. *Lib. V. Epist. XX.* patet. Iam quum idem *Lib. VII. Epist. XVI.* testis sit locupletissimus, leges annarias tunc adhuc religiose obseruatas esse, et aliunde constet, annum praeturae legitimum tunc fuisse aetatis trigesimum quartum, nisi forte anni aliquot vel principis beneficio vel ex lege Iulia et Papia Poppaea remitterentur: *l. 2. ff. de minor.* natalem Iuuentii incidisse oportuit in annum circiter DCCCXX. Quae quum vulgo parum obseruentur: non sane mirum est, Celsos patrem et filium, quin et nepotem, turpiter plerumque confundi a scriptoribus ceteroquin doctissimis.

(b) Notant quidem phrasin: *Adponere auctoritatem*, *l. 180 ff. de reg. iur.* itemque vocabulum *ossuarium. l. 2. ff. de sepulcr. viol.* Sed priorem non magis absurdam esse, quam illam: *Interponere auctoritatem*: posterius autem in pluribus marmoribus apud Gruterum, Reinesium, Sponium reperire praesidium, erudite suo more ostendit V. C. Car. Andr. Duker. *de Latin. Vet. ICt. p.* 423.

(c) *L. 3. ff. de Condict. tritic. l. 7. ff. de supell. leg.*

(d) Quemadmodum nemo hodie ignorat, ICtos veteres et maxime Proculeianos, philosophiam Stoicam reliquis sectis antepoluisse: Merill. *Obs. lib. I. cap. XX.* ita vbique porticum Zenonis redolent Celsi fragmenta. Sic quum Stoici omnia fluere, perpetuoque decurrere et mutari, existimarent, quam doctrinam et Heraclitum, Thaletem, Pythagoram, Platonem amplexos esse, ex Aristot. *Metaph. lib. I. cap. VI.* Sex. *Empir. Hypot lib. III. cap. XV.* et Stobaei *lib. I. Eclog. cap. XIV.* patet: subtilem hanc philosophiam et Celsus manifesto sequitur in *l. 26. §. 12. ff. de condict. indeb.* Deinde, quae Iuuentius *l. 7. ff de supell. leg.* de voce et de ἀνάρθρῳ φωνῇ philosophatur, Stoica esse, plane non dubitabit, quicumque cum illis contenderit locum Diogenis Laert. *Lib. VII. segm.* 57. Verba porro Celsi *l. 17. ff. de legib.* ex Zenonis libris deprompta esse, iam Merill. *Obs. Lib. I. cap. XXVI.* obseruauit. Similem procul dubio auctorem habuit Celsus, quando, teste Iustiniano *l. 10. C. qui test. fac. poss neminem tam surdum esse*, contendit, *qui penitus non audiat, si quis supra cerebrum illius loquatur*. De quo σκίμματι φρενικῷ quum iam alii disputarint, ego iam nihil addo. Vid. Menagii Amoenit. Iur. *cap. XXVII. p.* 155. *sequ.*

(e) Ab eo se doctrinas suas accepisse, ipse fatetur Iuuentius. *l. 20. ff. de legat.* 3.

et, ceu nonnulli exiſtimant, T. Ariſtonem (*f*), non modo tam diu diſcebat, donec eum, quantum proficeret, non poeniteret, ſed et veteres libros, qui ad illuſtrandam iuriſprudentiam facere videbantur, diurna nocturnaque verſabat manu (*g*), illaque incredibili diligentia efficiebat, vt ad ſummam, quam ingenium humanum capit, iuris dicundi facultatem breui eniteretur. Sane adhuc tum adoleſcens, vltra aetatem, ac propemodum ante pilos ſapiebat, iiſque iam annis praecoci ingenio fretus, de iure reſpondebat, quibus alii plerique vix inter dupondios locum inueniunt (*h*). Ceterum quemadmodum in philoſophia Stoicos, ita in iuriſprudentia Proculeianos ac Pegaſianos ſequebatur (*i*), quorum ſcholae illum poſt patrem praefuiſſe, ex Pomponii loco colligimus. Neque tamen tam ſeruili erat ingenio, vt Proculo, tamquam claudus pilae, inhaereret, omniaque eius bona, mala, vera, falſa perinde probaret: ſed prudente vſus ἐκλογῇ, nec aduerſae parti manus dare (*k*), nec propria ipſe vineta caedere dubitabat (*l*), quotieſcumque id veritas ac iuſtitia exigere viderentur.

Formatus hunc in modum Iuuentius noſter, id iam agebat, vt et maſculae illi ac pulcherrimae philoſophiae, quae in rebus agendis adminiſtrandaque republica verſatur, totum ſe dederet. Hinc prima factурus

(f) Ariſto enim Celſo reſcripſiſſe dicitur, *l. 29. §. 1. de ſtatu lib.* Et ſane praeclare Ariſtonis virtutes, celebratae a Plin. *lib. VIII. Epiſt. XIV.* adoleſcentem mira diſcendi cupiditate flagrantem facile ſubigere potuerunt, vt et ab eo, quamuis Sabiniano, proficere vellet: ſed vereor tamen, vt id ex *d. l. 29.* recte probetur. Idem enim Ariſto reſcripſit Neratio, *l. 19. §. 2. ff. locat.* et Saluio Iuliano *l. 6. ff. de legat. praeſt.* Videntur ſane ICti σύγχρονοι de ambiguis iuris quaeſtionibus inter ſe ſaepe per epiſtolas diſceptaſſe, nec inde ſtatim ſequitur, vt, qui alteri reſpondit, ipſi aliquando praeceptoris loco fuerit.

(g) Citantur ab eo auctores praeſtantiſſimi, veluti Sex. Aelius, *l. 38. ff. de act. emt.* Brutus *l. 13. pr. ff. de in diem addict.* Caſcellius *l. 158. ff. de verb. ſign.* Cato, *l. 98 ff. eod.* Liuius Druſus, *l. 38. ff. de act. emt.* Q. Antiſtius Labeo, *l. 43. ff. de legat. 3. l. 59. ff. de hered. inſt. l. 7. ff. de ſupell. leg.* Q. Mucius Scaeuola, *l. 48. ff. mand. l. 50. ff. de contr. emt. l. 13. ff. de in diem addict. l. 98. ff. de verb. ſign.* Neratius Priſcus, *l. 12. ff quemadm. ſeru. amitt.* Nerua, *l. 32. ff depoſ.* Proclus, *l. 38. ff. de act. emt.* Sabinus, *l. 12. ff. quemadm. ſeru. amitt.* Ser. Sulpicius, *l. 7. ff. de ſupell. leg.* C. Trebatius Teſta, *l. 50 ff. de hered. inſt.* Tubero, *l. 5. §. 1. ff. de pecul.* et M. Tull. Cicero *l. 96. ff. de V. S.*

(h) Ita intelligendus locus Paulli *l. 61. §. 3. ff. de verb. oblig.* vbi *Celſum adoleſcentem ſcribere*, ait, moram poſſe purgari: Nec adoleſcens hic pro filio ponitur, ceu viſum Iano Vinc. Grauinae *de Ortu et progr. iur. ciu. §. LXXIX.*

(i) Hinc paſſim in Celſi fragmentis defendi videas Labeonem, Neruam, Proculum. paſſim refelli Sabinum, veluti *l. 8. §. 2. ff. de in ius voc.* et Iulianum, a quo eum frequenter diſſentire, iam Cuiac. *Obſ. Lib. VIII. Cap. XXXV. et lib. XXVII. cap. XII.* monuit. Plerumque etiam in ſoluendis quaeſtionibus difficilioribus Proculeianis ſuffragatur. Exempla belliſſima habes in *l. 26. §. vlt. ff. de condict. indeb. l. 75. ff. pro ſoc. l. 7. pr. ff. commod. l. 14. §. 10. ff. de furt.*

(k) Hinc aliquando cum Sabino ſentit, veluti *l. 65. §. 3. ff. de legat. 3. l. 6. ff. de condict. ob turp. cauſſ.* aliquando cum Caſſio. *l. 1. ff. de flumin.*

(l) Sic Antiſtii Labeonis ſententiam deſerit. *l. 25. pr. ff. de furt.* a Nerua diſſentit *l. 29. ff. de euict.* Eſt, vbi a patris doctrina modeſte diſcedit, *l. 3. §. 6. ff. de condict. cauſſ. dat.* vt ſatis adpareat, nihil eum veritate habuiſſe antiquius, atque ex iis ICtis eruditiſsimis fuiſſe, de quibus erudite diſſerit Merill. *Obſ. Lib. I. Cap. IV.*

ſturus militiae palatinae ſtipendia, non modo in foro, tanquam praeſtantiſſima ingeniorum palaeſtra, adſidue verſabatur, ſed et nihil faciebat reliqui, vt reſpondendo de iure tum de ciuibus, tum de magiſtratibus, bene mereretur (*m*). Militia iſta forenſis dici non poteſt, quanto tunc adiumento fuerit hominibus, ad maiora nitentibus. Quare et Celſus viam ad honores habuiſſet expeditiſſimam, ſi vel maxime aliam ſibi non muniuiſſet. Sed illi et aliud, memorabile potius, quam dignum aliqua laude, facinus ad ampliſſimas dignitates conſequendas profuit. Auctor enim eſt Dio Caſſius (*n*), Iuuentium Celſum vna cum aliis quibuſdam viris illuſtribus aduerſus Domitianum, principem peſſimum, coniuraſſe, accuſatum autem, iamque in extremo conſtitutum periculo, callide petiiſſe, vt admitteretur ad principem, cui, facta ſibi eum adeundi copia, miris blanditiis perſuaſerit, ſe expertem eſſe eius criminis, liberaliterque pollicitus ſit, ſe ipſum indagaturum ſceleris ſocios, argumentaque coniurationis luculenta iudicibus ſuggeſturum. Addit Dio, Celſum, impetrata venia, rem omnem ad Domitiani caedem callide extraxiſſe, eaque arte ſe ſocioſque exemiſſe periculo. Quae ſi vera ſunt, plus quidem famae, quam gloriae, habent: at Celſo tamen procul dubio ad conſequendos honores maximo adiumento fuerunt. Earumdem enim partium, in eodemque conſenſionis globo, teſte Philoſtrato (*o*), erant Rufus Saluidienus, Orfitus, et Nerua ille, qui poſtea Domitiano in imperio eſt ſurrogatus. Hic, quum Celſi, iuuenis ferocis ac callidi, artibus et ſeruatus, et ab exſilio liberatus eſſet, gratiam procul dubio illi retulit bona fide, et cum Traiano filio, nihil, quod ad eum ornandum pertinere videbatur, praetermiſit. Non equidem dubium eſt, quin Celſus per omnes honorum gradus ad conſulatum adſcenderit: at vigintiuiratus tamen, Quaeſturae, Aedilitatis vel Tribunatus, quibus tum ante praeturam defungendum erat, nuſquam mentionem fieri obſeruamus. Contra praeturae eius meminit Plinius Secundus (*p*), eamque in annum ab

(m) Reſpondit non modo priuatis, veluti Plotianae, *l.* 18. *ff. de iure codicill.* Aurelio Quieto, *l.* 16. *ff. mand.* Cornelio Felici, *l.* 58. *pr. ff. pro ſoc.* Domitio Laboni, (quem imperitiſſimum iuris hominem ICtis accenſere non dubitat Io. Bertrandus,) *l.* 27. *ff. qui teſt. fac. poſſ.* Trebelliano, *l.* 72. *ff. ad SC. Trebell.* Sexto, *l.* 7. §. 17. *ff. quib. ex cauſſ. in poſſ. eat.* verum etiam magiſtratibus, veluti Flauio Reſpecto Praetori, *l.* 3. §. 1. *ff. de minor.* Ex quo patet, illum facultatem de iure reſpondendi beneficio principis accepiſſe. Tirocinia enim eius forenſia incidunt in tempora Domitiani, Neruae, Traiani; et primus Hadrianus omnibus promiſcue permiſit de iure reſpondere, quibus erat ſtudiorum fiducia. *l.* 2. §. 47. *ff. de orig. iur.*

(n) Dio Caſſ. *Lib. LXVII. p.* 765.

(o) Philoſtr. Vit. Apollon. Tyan. Lib. VII. Cap. III.

(p) Plin. Lib. VI. Epiſt. V. vbi Iuuentium Praetorem cum Licinio Nepote altercatum eſſe refert. Quem enim Bithyni Varenum accuſaſſent repetundarum: hic, vt ſibi defenſionis cauſſa teſtes euocare liceret, a Senatu petierat, idque, adiutus Plinii et Homulli eloquentia, ſuffragioque Cornelii Priſci, impetrauerat. Plin. lib. V. Epiſt. XX. Sequente ſeſſionum die de eo SCto diſſerebat Licinius Nepos, ac ſi illud legibus aduerſaretur, monebatque, petendum eſſe a conſulibus, vt referrent de lege repetundarum, an placeret in futurum ad eam legem adiici, vt reis perinde, ac a cuſtoribus, ſus ſit teſtes euocare. Indignantibus qui-

ab V. C. DCCCLIV. incidisse, supra demonstrauimus. Ex eo semel iterumque Consul fuit, quamuis de priore eius consulatu fasti taceant (q). At posterioris meminerunt non modo marmora (r), verum etiam leges nostrae, neque dubium est, quin is honor Iuuentii nostri incidat in annum DCCCLXXXI. Collega ipsi fuit, si Cassiodoro et Prospero credimus, *Marcellinus*, si Idatio et auctori Chronici Alexandrini, *Marcellus*, si denique marmoribus, *Q. Iulius Balbus*. Sed litem hanc sine pulueris iactu composuit Norisius (s), docuitque, hunc Balbum etiam Marcelli cognomen tulisse. Exstat SC. hoc anno factum, quod integrum in pandectis superest (t), in quo tamen et consules suffecti simul cum ordinariis memorantur (u). Id quod non raro factum esse, ex monimento apud Gruterum infra memorando (x) satis adparet. Est et alterum SC. eodem IVVENTIO CELSO ITERVM (y), ET NERATIO MARCELL. COSS. factum (z), quo lex Vestibulici (a), de iure ciuitatis cum seruis municipiorum manumissis com-

quibusdam, Iuuentium Licinium, tamquam emendatorem Senatus vehementer increpuit. Respondit Nepos, rursusque Celsus, quorum neuter sibi a conuiciis temperauit, non sine voluptate patrum conscriptorum, quum Celsus Nepoti ex libello, et Celso Nepos ex pugillaribus responderet. Huiusmodi altercationes libera olim rep. in Senatu frequentissimas fuisse, obseruat Brisson. *de Formul. lib. II. p.* 284. permittebantque eam etiam boni principes, ne Senatus populusque, hoc libertatis simulacro delusus, seruire se putaret.

(q) Suffectus procul dubio consul fuit Iuuentius, quum primum fasces teneret, adeoque non obscura ratio est, cur nullum vsquam adpareat huius consulatus vestigium. Puto tamen illum incidere in annum DCCCL. collegamque Iuuentii tunc fuisse vel Afranium, vel ipsum Vlpium Traianum, Imperatorem. Nam primo hoc anno quadragenarius fuit Celsus, qui legitimus tunc annus erat consulatus. Deinde eius anni initio consules facti *Nerua IV.* et *Traianus II.* et, mortuo VI. Kal. Febr. Nerua, quis ei suffectus fuerit, non memoratur. Item a mense Octobri suffectus legitur *Afranius Dexter*, quem vero collegam habuerit, non legimus. Sed haec quidem diuinatio est.

(r) Grut. *Inscr. p. DLXXIII.* 2. *Onuphr. Panu. Fast. p.* 221.

(s) Henr. Noris. *de Epoch. Syro-Maced. p.* 408.

(t) L. 20. §. 6. *ff. de hered. pet.* Sed vel librarium, Codicis Florentini auctorem, vel ipsum Tribonianum abbreuiationes in SCtis sollemnes non intellexisse, satis liquet. Emendauit illud Petr. Pithoeus Aduersar. *lib. II. cap. XV.*

(u) Hub. Golzius in Fastis monet, initio huius anni fasces tenuisse *Celsum iterum* et *Q. Iulium Balbum*, ex Kal. Martiis T. *Aufidium Frontonem et Aerium Seuerianum*, qui in *d. l.* 20. §. 6. memorantur, denique ex Kal. Nouemb. C. *Neratium Marcellum* et *Cn. Lollium Gallum*.

(x) Grut. *p. DCVII.* vbi simul memorantur *Antius Pollio et Opimianus Koss. ordinarii*, *Seuerus et Sabinianus Coss.*

(y) Ita legendum esse pro *item*, quod in vulgatis habetur, recte monet Ant. Augustin. *Emendat. lib. III. cap. IV.*

(z) L. *vlt. C. de seru. reip. manumitt.*

(a) At quaenam lex Vestibulici? Nulla sane fuit gentium Romanarum, a qua lex id nomen ferre potuerit, nec quisquam fere dubitat, quin vitiosa sit ea denominatio. Licebit itaque in re difficili hariolari. Municipia olim seruos manumittere non poterant, quia manumissio, tamquam actio legis, per procuratores non poterat explicari. *l.* 123. *pr. ff. de Reg. iur. l.* 3. *C. de vindict. libert. et apud concil. manumiss.* Quos itaque seruitutis iugo eximebat respublica, ii ex lege Aelia Sentia in libertate quidem morabantur, nec tamen habebantur liberi. Quum autem postea ex lege Iunia Norbana omnes, qui iustam libertatem non fuerant consequuti, Latini

communicando ad prouincias etiam porrecta est. Sed et hic perdifficilis oritur quaestio, quomodo Celsi collega dici possit Neratius Marcellus, qui sub finem eius anni suffectus, Cn. Lollium Gallum collegam sortitus est. Sed errorem hic admissum esse, plerique agnoscunt, facilisque fuit errandi occasio, quum duo Marcelli eodem anno, at non iisdem mensibus, consules processerint, quos et doctissimus quisque facile confudisset (*b*). Haec quidem de Iuuentii praetura et consulatibus; quibus quamuis eo tempore nihil esset honorificentius, Hadrianus tamen, acerrimus ingeniorum censor, tantis dignitatibus id adiecit incrementum, vt eum cum Saluio Iuliano et Neratio Prisco in consilium suum et inter amicos adscisceret (*c*), raro illis temporibus exemplo felicitatis, vt iurisconsultus operam ac studia simul principi, simul reip. probaret.

Quem viuendi finem habuerit Celsus, qui inter tot fortunae obsequia consenuerat, non memorant annales, quamuis fere pro certo adfirmare liceat, eum non attigisse Antonin Pii imperium, sed extremis Hadriani temporibus diem supremum obiisse (*d*). Ex quo porro col-

tini fierent: Vlpian. *Fragm. Tit. I. §. XII.* eiusdem quoque iuris censebantur serui a republica manumissi. Id primum mutatum Lege hac Vectibulici, quae cum libertinis municipiorum iura ciuitatis communicauit. *l. vlt. C. de seru. reip. manum.* Quumque, quod in gratiam municipiorum sancitum fuerat, non statim ad prouinciales quoque ciuitates pertineret: ad eas quoque legem protulit SCum, de quo agimus. Ex eo palam est, legem Vectibulici conditam esse inter annum DCCLXXI. quo lex Iunia Norbana lata, et annum DCCCLXXXI quo prodiit SC. Iuuentianum. Atqui quum anno V. C. DCCCLXIII. M. Vettius Rusticus Bolanus Cos. fuerit: Grut. *Inscr. p. LXVI. 2. p. CXXVIII. 5. p. CLXIII. 7.* ab eo procul dubio lex dicenda est *Vettii Bolani*. Tamen, vt vera fatear, proprie non lex fuit, sed SCum. Eo enim tempore leges non amplius ferebantur, nec raro SCa legum nomine veniunt. Exempla occurrunt passim, in primis apud Iul. Capitolin. in Vit. M. Anton. cap. IX. et Dionem Cass. *Lib LXVIII. pag. 707.*

(*b*) Vere enim *Marcellus* Iuuentio collega fuit: non tamen *Neratius Marcellus*, qui extremo illo anno fasces tenuit, sed *Q. Iulius Balbus*, cui et *Marcelli* cognomen fuisse, ex monumentis idoneis demonstrauit Henr. Noris. Epoch. Syro-Maced. p. 438.

(*c*) Spartian. Vit. Hadr. cap. XVIII. Magna haec dignitas, inter principis amicos, et comites, id est, interioris admissionis administros, esse, quorum in numerum non temere alii, quam viri consulares, recipiebantur, qualis Sentius Seuerus in marmore Mediolanensi apud Salmasium ad Spart. l. c.

C. SENTIO.
SEVERO
QVADRATO.
C. V. COS.
AMICO. ET. COM. AVG. N.

Habitus is honor ICtis etiam sub Antonino Pio, Marco, et Alexandro, Augustis, ceu ex *l. 4. C. de contr. stipul.* Iul. Capit. Vit. Anton. Pii cap. XII. ac denique ex Lamprid. Vit. Alex. cap. XV. et XVI. discimus, quamuis in loco postremo manifestus sit παρορᾶμα librarii, Celsum nostrum Alexandri amicis ac consiliariis accensentis.

(*d*) Ex rationibus, nostris consul iterum fuit anno aetatis circiter LXI. Post haec Iulianus edidit libros Digestorum, et quidem ineunte principatu Antonini Pii, ceu ex *l. 6. §. 12. ff. de neg. gest. et l. 18. ff. quod met. causs.* colligimus. Atqui in libro XXIX. illorum Digestorum Celso nostro his verbis testimonium denunciat: *Quod etiam Iuuentio Celso apertissime placuit.* Quali fane formula non vtuntur, qui viuum testem adpellant. Itaque, ineunte Antonini imperio, iam viuis procul dubio excesserat Iuuentius.

ro colligimus, insigne istud marmor Gruterianum, in quo libello cuidam subscripsit IVVENTIVS CELSVS, PROMAGISTER, non ad Celsum nostrum pertinere, sed ad filium eius, quem ipsum quoque per vestigia patris grassatum, palatinis honoribus fulsisse, ex vno illo lapide discimus *(e)*. Sed redimus ad Iuuentium nostrum, qui, ne quid sibi deesset ad immortalitatem, etiam doctissimis operibus sempiternam sibi famam peperit, quamuis praeter fragmenta, quae in Pandectis et locis quibusdam aliis supersunt, nihil commune istud librorum iuridicorum naufragium euaserit. Scripserat EPISTOLAS *(f)*, in quibus consilia ac responsa tum magistratibus, tum priuatis data videtur collegisse, quamuis ex iis postea aliqua in Digesta sua retulerit *(g)*. Scripserat et QVAESTIONVM, id est, problematum iuris difficiliorum ac publice disceptatorum, libros saltem XIX. *(h)*. Reliquerat praeterea

(e) Edidit hoc marmor post Mazochium, Apianum, Brissonium, Rutilium, aliosque Grut. Inscript. p. DCVII. In illo est libellus liberti Aug. principi oblatus, quo, vt sibi reliquias coniugis et filii, sarcophago fictili commendatas, in marmoreum inferre liceat, petit. Ei subscriptum:

FERETRVM. FIERI. PLACET. IVVENTIVS. CELSVS. PROMAGISTER. SVBSCRIPSI. III. NON. NOVEMB. ANTIO. POLLIONE. ET. OPIMIANO. KOSS. ORDINARIIS. SEVERO. ET. SABINIANO COSS.

Hunc lapidem Guil. Grot. de vit. ICt. Lib. II. cap. III. et Menag. in Amoen. Iur. cap. XX. p. 98. ad Iuuentium ICtum, de quo nos hactenus egimus, referunt, quum tam in meliora edoceri potuissent a Io. Bertrando Lib. I. cap. X. Consulatus enim Pollionis et Opimiani incidit in annum V. C. ɔcccccɪ. quo iam ad plures abiisse Celsum nostrum, demonstrauimus. Συγγενής. Celso nostro fuit C. IVVENTIVS VERVS, qui et ipse ad consulatum peruenit, Grut. p. CXV. 1. quemque nostri fratrem fuisse, admodum fit verosimile. Quamque hunc Verum Saluii Iuliani genti adfinitate iunctum fuisse, praeclare ex marmoribus demonstret Reines. Var. lib. III cap. II. p. 343. stemma tale inde emerget:

P. Iuuentius Celsus pater		Salu. Iulianus ICtus
Q. Iuuentius Celsus filius	C. Iuuentius Vibius Verus = Cos. an. DCCCLXXXVI.	Filia Salu. Iul.
P. Iuuentius Promagister.	Petronius = Didius Seuerus	Vibia Saluia Vera Spart. Clara Aemilia
Numius Albinus, Numia Vara, Cos. an. DCCCCXXXIX.	Didius Proculus, =	Didius Salu. Iulianus, Imp.

(f) Earum librum XI. citat Vlpianus *l. 3. ff. de minor.* Praeter illum Epistolas ediderе C. Ateius Capito, Gell. *lib. XIII. cap. XII.* Antistius Labeo, *l. 30. §. 1. ff. de vsuc.* Proculus, Iauolenus, Neratius, Africanus. Iulianus, et Sex. Pomponius. Ceterum ICtos consilia et responsa sua colligere solitos, patet ex fragmentis Proculi *l. 78. ff. pro soc. l. 47. ff. de leg. 2. l. 7. de captiu. et postl. l. 55. sequ. ff. de adqu. rer. dom. l. 69. de contr. emt.*

(g) Vid. *l. 3. ff. de minor.*

(h) Earum librum tantum XII. et XIX. ab Vlpiano laudari, notat Labitt. Indic. Pand. p. 77. Sed et librum I. citari obseruaui in *l. 1. ff. de reb. cred.* quod argumento esse poterit, Indicem Labitti post tot editiones nondum satis accuratum esse. Quid fuerint Quaestiones a ICtis editae, quales et a Papiniano, Maeciano, Africano, Ceruidio

rea COMMENTARIOS, vel, vti ego interpretor, breuiora iuris vniuersi elementa, ac quoddam quasi πρόχειρον τῶν νόμων (*i*). Ast celeberrimum fuit opus DIGESTORVM, quo totam iurisprudentiam, seruato Edicti ordine, libris XXXIX. complexus est, et quod solum temporibus Iustiniani videtur superfuisse (*k*). Haec sunt Celsi nostri opera (*l*), quae saepenumero a Iuliano, Sex. Pomponio, L. Volusio Maeciano, Aelio Marciano, Vlpiano, Paullo, ipsoque Iustiniano citantur, et ita quidem, vt vix adducant locum, quin vel laudent Celsi sententiam, vel eam suo suffragio confirment (*m*). Ceterum in eius fragmentis duo sibi notare visus est Guil. Grotius, alterum, *quod aequitatis obseruantissimus*; alterum, *quod in deridendis aliorum opinionibus multus, et natura sarcastiscus fuerit*. Sed vti prius illud Grotio facile largimur: ita vereor, vt posterius in eius fragmentis quisquam, adhibito quouis perspicillo, deprehensurus sit, nisi forte tam seue-

dio Scaeuola, Tertulliano, Callistrato et Paullo scriptas nouimus, praeclare docuerunt Iac. Cuiac. in tract. ad Afric. et Eu. Otto in Papiniano Cap. XII. p. 234. quibus addo, Scaeuolam edidisse *librum Quaestionum publice tractatarum*, quae inscriptio optime ostendere videtur huiusmodi librorum argumentum.

(*i*) Citatur liber Commentariorum septimus ab Vlpiano, *l. 19. §. 6. ff. de aur. arg. mund.* quemadmodum et Caii nostri Commentarii laudantur *l. 54. ff. de condit. et demonstr.* Eorum argumentum eleganter exponit Isidor. Hisp. Orig. Lib. VI. Cap. VIII. *Commentaria dicta, quasi cum mente. Sunt enim interpretationes, vt commenta iuris, commenta euangelii. Nam quidquid breuiter componitur, commentarium dicitur.*

(*k*) Ex eo solo fragmenta in pandectas retulit Tribonianus. Reliqui ergo libri tum non amplius reperti sunt. Quin quum ante Iustinianum nec Theodosius in *l. 1. C. Th. de resp. prud.* nec Anianus in Interpretamentis Digestorum Celsi faciant mentionem: illa quoque procul dubio fuere inter *rariores antiquae sapientiae libros, quorum quum multi essent et ipsis eruditissimis hominibus incogniti, copiam maxime Tribonianus, vir excellentissimus, praebuisse*, dicitur in *Const. tanta §. 17. de confirm. pand.* Ordo Edicti in his digestis obseruatur a libro I. ad librum XXVII. Libro XXVIII. de legibus Cincia et Velleia, Libro XXIX. de Fusia Caninia, Aelia Sentia, Iunia Norbana, Libris XXX. et sex sequentibus, quod et Iac. Gothofr. in Comment. ad Reg. Iur. p. 748. obseruauit, de lege Iulia et Papia Poppaea, libro XXXVII. de legibus iudiciorum publicorum; libro XXXVIII. de stipulationibus et cautionibus; ac postremo libro XXXIX. de iure fisci, re militari, aliisque, quae ad ius publicum pertinent, tractauerat.

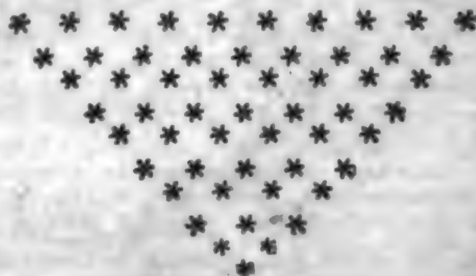
(*l*) Bern. Rutilius Vit. ICt. Cap. LVIII. et Io. Bertrandus Celso etiam tribuunt INSTITVTIONVM *libros* XX. Vinc. Grauina §. XXXIX. addit libros aliquot de VSVCAPIONIBVS, quibus in libris crebram mentionem patris fieri, obseruat. Sed vtriusque operis nusquam apud veteres fit mentio, et Celsus filius in toto Digestorum opere vix semel iterumque patris meminit.

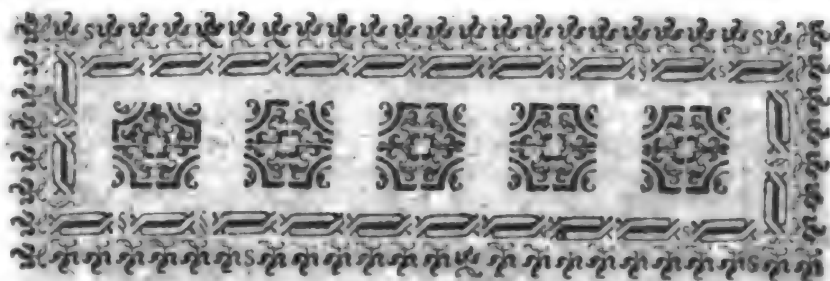
(*m*) Hinc formulae: Eleganter Celsus scribit. *l. 1. ff. de iust. et iur. l. 21. §. 11. ff. de recept. et arb. l. 1. §. 3. ff. de vsufr. accr. l. 18. §. 4. fam. ercisc.* non ineleganter, *l. 3. §. 8. de condict. causs. dat.* recte, *l. 21. §. 11. de recept. l. 2. de condict. ind. l. 18. de her. pet. l. 15. §. 25. de damn. inf.* Eius sententiam videri probabilem, *l. 1. §. 3. de flum.* rationalem *l. 2. §. 3. de iudic.* non inargutam. *l. 5. §. 1. ff. de vsufr. ear. rer.* veram, *l. 1. §. 3. ff. de exc. rei vend.* et passim veriorem, *l. 33. ff. ad SC. Treb.* verissimam, *l. 11. §. vlt. ff. de interrog. in iur. fac.* eam habere rationem. *l. 19. §. 3. de aur. arg. mund.* Eius sententiam probandam, *l. 13. ff. de her. pet. l. 2. ff. de vsu et habit.* ei adquiescendum, *l. 17. §. 1. ff. de op. libert.* eo iure vtendum. *l. 23. ff. de R. I.* Vnus Iulius Paullus, et semel quidem, monet, non amissum esse, quod Celsus ait. *L. 98. §. 8. ff. de solut.*

seuerus, vt derisorem dicat, quicumque veritatis studio ductus, ab aliorum sententia, ingenua libertate dissentit (n).

Enimuero, ne in librum excrescat dissertatio, iam id agendum, cuius caussa hanc operam calamo indiximus. Quum enim post acerba virorum doctissimorum, HENR. BERN. REINOLDI et ARN. WESENFELDI, funera iurisprudentiae ac philosophiae publice docendae prouinciam mihi imposuerit, eoque consilio me ex illustri Franequerana longe clementissime euocarit REX PRVSSIAE POTENTISSIMVS, Dominus noster et Nutritor Academiae longe munificentissimus: nihil superest, quam vt, dicta oratione sollemni, auspicium vtriusque muneris more maiorum faciam. Fiet id futuro die IV. Nouembr. quo de IVRISCONSVLTIS SEMIDOCTIS disserere, eorumque vberrimum prouentum ex litterarum ac philosophiae contemtu nasci, breui oratione demonstrare decreuimus. Quem actum vt sua praesentia condecorare velint RECTOR MAGNIFICVS, ILLVSTRISSIMVS IMP. COMES, PERILLVSTRES BARONES, PROFESSORES EXCELLENTISSIMI, et quicumque Musas amant, CIVES HOSPITESque generosi ac doctissimi, ea, qua par est, humanitate, et opere, quantum possum, maximo exoratum venimus, daturi operam, ne officio nostro, simili oblata occasione, vmquam defuisse dicamur. P. P. in alma Viadrina A. D. II. Nov. cIↃIↃcc XXVII.

(n) *Miratur* aliquando Celsus, *hoc a nemine animaduersum*, *l. 13. ff. de in diem add.* quorumdam etiam *sententiam sibi minus probari*, fatetur: *l. 1. §. 1. ff. ad municip.* sed in his nihil σαρκαστικὸν. Semel Vlpianus *l. 10. ff. de neg. gest.* Celsum Proculi sententiam *eleganter derisisse* ait. Sed deridere eleganter ad χαριεντισμὸν pertinet. In primis Grotius profert acre Celsi responsum *l. 27. ff. qui test. fac. poss.* at ibi non alterius sententiam, sed stolidam Domitii Labeonis quaestionem, sibi propositam, deridet. Et ea sane nostris quoque hominibus tam ridicula videtur, vt paroemia ICtorum: *quaestio Domitiana* originem dederit.

DE IVRISCONSVLTIS SEMIDOCTIS ORATIO INAVGVRALIS, DICTA FRANCOFVRTI AD VIADRVM A. D. IV. NOV. MDCCXXVII.

EXERCITATIO XIV.

QVae res ad acuendum ingenium excitandamque dicendi facultatem duae plurimum possunt, AVDITORES HON. ab his ambabus hodierno die me non dicam mediocriter instructum, sed penitus propemodum destitutum esse, satis animaduerto. Quum enim praeter ingenii vbertatem duo sint maxime, quae dicendi magistri in oratore, eloquentiae famam anhelante, requirunt, animus serenus nulloque vehementiore adfectu perturbatus, et non intermissa dicendi consuetudo atque exercitatio: ego me profecto et paullo commotiorem in hunc superiorem locum conscendisse fateor, et acriorem illum ad dicendum impetum, quo olim apud imperitiores in aliquam hominis non indiserti opinionem veneram, iam pridem in me paene elanguisse, sentio. Et animum quidem, quem iam totum in excogitandis rebus esse oportebat, quam maxime percellit, defixumque in se habet summi Numinis prouidentia, quae me et ante hos quatuor annos, paene inuitum, ac iam itineri Francofurtano accinctum, in Belgium extrusit, et nuper honestissima conditione ibi fruentem, omnique beneficiorum genere ab

illustrissimis Frisiae Ordinibus ornatum, praeter omnem spem atque exspectationem patriae restituit. Quam quidem fatorum meorum seriem quanto contemplor accuratius, (non potui autem in hunc locum conscendens eam non accuratissime contemplari,) tanto me magis haerere, mirari, obstupescere, et vix oculis meis fidem habere fateor. Deinde ab illo pristino eloquentiae studio, quo iuuenis magnopere delectabar, me non modo ipsa aetate, sed et tetrico illo iurisprudentiae studio, cui me a tot annis totum dedidi, iam dudum abductum esse, vos ipsi facile intelligetis, AVDITORES, nisi forte homini, cum Accursio similibusque ingeniis quotidie confligtanti, litterisque illitteratissimis immerso, elegantiae quidquam superesse potuisse, arbitremini. Enimuero quamtumuis verear, vt exspectationi vestrae satisfaciam: tamen quum hoc dicendi munus detrectare saluo officio ac more maiorum haud possim: pandam, quantum in me est, orationis vela, et de IVRISCONSVLTIS SEMIDOCTIS, caussisque, cur tam pauci hodie ad solidiorem illam, qua veteres excelluerunt, iurisprudentiae laudem perueniant, quaedam nec a persona mea, nec ab hoc tempore aliena, in medium proferam. Interesse enim arbitror iuuentutis huius lectissimae, vt aliena fruatur insania et veluti tot naufragia ex littore spectans ab aliis exemplum capiat, sibi quod ex vsu sit, tantoque prudentius aliorum exemplis monita rationes suas componat: Quas res vtilissimas, neque, vt spero, iniucundas breui oratione complectenti, vt mihi perexigui temporis audientiam haud denegetis, a vobis, AVDITORES, vehementer etiam atque etiam rogo atque contendo.

FL. THEODOSIVS, Augustus, in constitutione, quam de Codicis sui auctoritate edidit, paucos rarosque semper conqueritur exstitisse, qui plena iuris ciuilis scientia ditarentur, et in illo lucubrationum tristi pallore vix vnum aut alterum recepisse soliditatem perfectioris doctrinae. Quum in haec verba primum inciderem, AVDITORES, iure Theodosius accusare mihi videbatur temporum, in quae inciderat, infelicitatem. Nam iam tum effusa in orbem Romanum barbaries omnem elegantiam omnemque litterarum splendorem ita extinguere coeperat, vt et tribunalibus tunc mera offunderetur caligo, et ipsa iurisprudentia, quae olim Manlios, Scaeuolas, Seruios in amplissimum dignitatis gradum extulerat, ignobile libertinorum, quin seruorum artificium, putaretur. Quare adeo non mirabar, in proletaria illa turba paucissimos innotuisse optimo principi, qui maximam illam Papinianorum Vlpianorumque gloriam exaequarent, vt si plures exstitissent, id multo magis visum esset admiratione dignum. Enimuero paullo post, expensis omnibus, quae ad rem facere videbantur, subductisque rationibus, non multo infelicius fuisse intelligebam Theodosii saeculum, quam illa anteriora, siquidem et Tullius, cuius aetate litterae omnes excelsissime florebant, de ICtorum tamen excellentiorum paucitate conqueritur. In libro enim de claris Oratoribus, vbi Ser. Sulpicii scientiam in iure mirifice collaudat, ad Brutum conuersus: Sic enim Brute, inquit, existimo, iuris ciuilis magnum

vsum

vsum et apud Scaeuolam, et apud multos fuisse, artem in hoc vno Sulpicio. Quod si autem iam Ciceronis temporibus non adeo magnus fuit iurisconsultorum egregiorum prouentus, et iam tum fora et subsellia occuparant homines semidocti, quando vrbs, rerum gentiumque domina, eruditissimis hominibus liberalissimisque studiis adfluebat, nitentibusque ad maiora ingeniis amplissima praemia tum ad honores tum ad diuitias erant proposita: cui quaeso mirum videatur, Theodosio, cuius temporibus omnium laudandarum artium studia iam pridem oblanguerant, multo pauciores innotuisse, qui sibi in hoc amplissimo studio laudem aliquam eximiam pepererint? Incidebat deinde Sulpicio, ipsam fortassis iurisprudentiam ita esse comparatam, vt eam non nisi pauca atque eminentiora ingenia capiant, pleraque non nisi mediocrem eius cognitionem adsequantur. Sed quum olim a Traiani temporibus Iuliani, Marciani, Celsi, Papiniani, Vlpiani, Paulli aliaque illustria ingenia tanto numero illuxerint, quibus nihil in arte nostra abditum, nihil imperuium fuit: vix fiebat verosimile, naturam, veluti nimia illius aeui vbertate defatigatam, ita postea paullatim consenuisse, vt homines nostri reliquas quidem artes omnes non solum addiscere, sed et nouis accessionibus locupletare possint, in sola autem iurisprudentia ad veterum eruditionem adspirare nequeant. Quare quemadmodum Moderatus Columella, scriptor de re rustica elegantissimus, eos grauiter reprehendit, qui culpantes agrorum infoecunditatem et coeli per multa iam tempora noxiam frugibus intemperiem, humi naturam sterilitate, quasi quodam morbo, adfectam existimabant: ita nefas profecto est, opinari, eamdem naturam in fingendis ingeniis ita iam vires omnes consumsisse, vt iam pridem nihil magnum amplius atque eximium producat. Non sicuti corpora hominum decreuisse, terraque nunc malos homines ac pusillos educare creditur: ita ingeniorum minorem nunc, quam olim, vim ac perspicaciam esse, credendum est. Sunt eruntque ingenia, dum erunt homines, eaque procul dubio veterum gloriam et exaequare et superare possunt, modo cultura diligentiore perficiantur. Quae quum ita sint, aliae, eaeque magis idoneae inuestigandae erunt rationes, cur tam paucorum ICtorum excellentium lumine illustrentur saecula nostra, semidocti contra et sapientia ciuili vix leuiter tincti tantum non vbique in scholis ac foris dominentur. Quod antequam fiat, operam mihi dandam esse intelligo, AVDITORES, vt plebeiae huius turbae faciem paullo accuratius pernoscatis. Nam illa perspecta, tunc demum, quae tristis atque insalubris tempestas tantum horum hominum prouentum dederit, non admodum obscurum fore, confido.

Equidem constare inter omnes arbitror, AVDITORES, maius, quam vulgo creditur, esse iurisconsulti nomen, et quod vnum maximas doctrinae opes, atque insignem rerum diuinarum humanarumque scientiam complectatur. Non iam dicam, quam vastum ac capax ingenium tot iura inter se diuersissima, ciuilia, ecclesiastica, clientelaria, publica, priuata, Romana, patria, requirant. Ipsum enim ICti officium tam amplum est, tamque diffusum, vt et diligentissimos homi-

mines, ac illi vni deditos, facile defatiget. Duabus videlicet partibus illud potissimum absolui animaduertimus, vna, vt iura, quibus viuimus, quibus regimur, omnia accurate habeamus perspecta, et si quid in illis abditum atque obscurum occurrit, illud explanare interpretando et in clarissima luce collocare nouerimus: altera, vt illas iustitiae atque aequitatis rationes negotiis humanis caussisque in foro vitaque ciuili quotidie obuenientibus rite adplicare sciamus. Si quis itaque est mortalium, qui vtramque illam facultatem ita coniunxerit, vt et interpretaturus leges, et caussas vel cogniturus, vel acturus, munere suo cum laude fungatur, eum demum praeclaro atque honorifico ICti nomine iudicio esse dignissimum. Quemadmodum enim illum non temere gratiosum medici nomen mereri dixeris, qui peruolutatis licet Hippocratis, Galeni, omniumque praestantissimorum doctorum voluminibus, lectulo tamen aegrotantis numquam adstitit, ac proinde leuissimam quamlibet decumbentis febriculam expauescit; nec eum quoque id nomen tueri credideris, qui salutari scientia numquam initiatus, artem tamen facit, exhibitoque laserpitio suo aegrotis omnibus salutem, ac tantum non luscis nouum oculum pollicetur, tot quotidie miseros referens in Libitinae rationes:

Quot Themison aegros auctumno occiderit vno:

Ita profecto nec quemquam ICti nomen sine dedecore sustinere arbitramur, qui non iusti et aequi artem ita cum vsu coniunxit, vt par sit in vtraque facultate. Quibus positis, (sunt enim ita perspicua, vt probationis non indigeant,) iam satis perspicietis, AVDITORES, quot ICti semidocti aetate nostra subcreuerint. Quam multi hodie sunt, qui de legum intelligentia parum solliciti tunc se putant, quod in arte nostra summum est, consequutos, quando multas leges vel minus intellectas, vel ad rem nihil facientes, quin et aliquando caussam, quam defendendam susceperunt, iugulantes accumulare, et ad singula verba Bartoli, Baldi, Accursii manes euocare didicerint? Quam multi soli critices studio dediti, id vnice per omnem vitam agunt, vt leges figant refigantque, modo syllabam, numquam de republica male meritam, in exilium agentes, modo eiectam ab alio, ac veluti deportatam, restituentes in integrum, modo sumto hypercriticorum supercilio, vbique ἀντινομίας consectantes, ipsumque ius constitutum exagitantes tam petulanter, nihil vt propemodum relinquant integrum, intactum, illibatum? Interrogatus olim Pausanias, cur nefas existimetur Lacedaemone, vllam priscarum legum refigere? Quoniam, inquit, legibus in homines, non hominibus in leges imperium est. At nostris his temporibus eo res rediit, vt et priuati sibi auctoritatem in leges arrogent, et vt acrius quisque in iura inuehitur, ita sibi doctior aliisque prudentior videatur. Quam multi denique interpretandis quidem Romanorum legibus, erroribusque, quibus semidocta doctorum turba ius nostrum inquinauit, eluendis omnem impendunt industriam, sed de huius scientiae vsu patriique iuris reliquiis tam parum solliciti sunt, vt si quis eos in forum perduxerit, credituri sint, se pedem in alio terrarum orbe posuisse? Veniam,

quae-

quaeſo, date, AVDITORES, de his omnibus noſtram promentibus ſententiam.

Primi generis ſtudium dici non poteſt, quam ſit inane, ac prope ridiculum. Quid enim aliud eſt legum plurimarum minus intellectarum notitia, quam quoddam iuriſprudentiae cadauer, vita ac ratione deſtitutum? Quid magis ridiculum, quam auicularum imitari induſtriam, et quaedam legum verba panis lucrandi cauſſa ediſcere, nec earum tamen tenere vim ac poteſtatem? Nonne his iure occinas illa Perſii leuiter immutata:

Qui expediuit pſittacis ſuum χαῖρε,
Picaſque docuit verba noſtra conari?
Magiſter artis, ingeniique largitor,
Venter, negatas artifex ſequi voces.
Quod ſi doloſi ſpes refulſerit numi,
Coruus, peritus iuris, Vlpianeas
Tentabit expedire voce rubricas.

Alter eorum labor, qui caſtigandis emendandiſque legibus bene de iuriſprudentia mereri conantur, et neceſſarius eſt inprimis, nec vmquam, ſi brutus abſit vrendi ſecandique impetus, ſua laude defraudandus. Sed qui eo ſolo iuriſprudentiae ambitum circumſcribunt: nae iſtos ego Penelopes procis ſimillimos eſſe dixerim, qui repudiati a domina, vota ſua mittebant in crucem, et in ancillarum amplexus turpiter ruebant. Artem enim criticam cum aliis diſciplinis, tum et iuriſprudentiae ancillari, nemo temere ibit inficias. Richardus Simonius, audacis at peracuti ingenii homo, ſuauiter alicubi ridet eos, qui neglectis ſcientiis ipſis, in ſola arte critica conſeneſcunt. Eſſe hanc fatetur clauem, qua maximi ſapientiae theſauri, in veterum reconditi lucubrationibus, recludantur. Ludibrium tamen debituros ait cordatioribus, quicumque in limanda perpoliendaque claue aliqua omnem aetatem contriuerint, neque iſtam vmquam ad recludendas depromendaſque illas diuitias adhibuerint. Sapienter, ſi vmquam, et Ioue aequo iudicauit vir acutiſſimus. Quid enim aliud faciunt, qui leges planiores redditurі, emendationes acute excogitant, nec vmquam tamen legum ac iuris ſcientiam, ad cuius theſauros ſibi aliiſque viam expedire conantur, animo comprehendunt, quam vt in polienda claue conſeneſcant? Quo vero iure eos iuſtitiae ſacerdotes, veraeque illius ac maſculae philoſophiae, quam ICti profitentur, ſtudioſos dixeris, qui non aequi bonique notitiam profitentur, non iuſtum ab iniuſto, licitum ab illicito ſecernunt, non denique vllam partem officii, quo iuriſconſultus fungitur, vmquam attingunt, ſed in aucupandis litterarum ſyllabarumque varietatibus verſantur, parum memores eorum, quae Plinium Secundum docuit Euphrates, philoſophus eximius, eſſe hanc philoſophiae et quidem pulcherrimam partem, agere negotium publicum, cognoſcere, iudicare, promere iuſtitiam, quaeque ipſi diſcamus doceamuſque, in vſu habere.

Quid

Quid dicam de illis, qui in venandis antinomiis ac Triboniani emblematibus omnem ciuilem sapientiam positam esse existimant? Est sane, vbi in operosa illa iuris compilatione peccauit Tribonianus, idque tantum abest, vt mirer, vt, si nihil homo peccasset, id multo magis videretur mirandum. Sed plura eius peccata nonnulli fingunt, quam reperiunt. Si qui enim in verba quaedam paullo obscuriora incidunt, si iura aliqua, sibi minus perspecta, interpretari iubentur, si denique parum sibi constare existimant veteres; statim expediri iubent virgas, quibus vapulet Tribonianus miserrimus. Et tamen quemadmodum vetula illa apud Senecam, quae, vt fit, luminibus male vtebatur, fenestris exiguis et aedibus parum luminosis ridiculo errore succensebat, ita multi, qui in Tribonianum saeuiunt, non animaduertunt, non illius culpam esse, sed suam, et plerosque, quos sibi fingunt, Tribonianismos in fumum abituros, si quis paullo plus praesidii litterarum ad iurisprudentiam attulerit.

Est et tertium illorum semidoctorum genus, qui non nisi vetera ac Romana mirantur, Romana colunt, praeter Romana nihil laude industriaque sua dignum existimant, subinde ingeminantes illud Crassi apud Ciceronem: incredibile esse, quam sit omne ius ciuile, praeter Romanum, inconditum ac paene ridiculum. Praeclare constitutum est ius Romanum, fateor. Praestantissimas illud seruat prudentiae legislatoriae reliquias, nec id nego: quin et illud adiungo, videri in fatis esse, vt sicut olim Romanorum arma, ita postremis hisce saeculis leges eorum cultissimas Europae prouincias occupent; idque contingat, quod Roma discedens augurabatur Rutilius Numatianus:

Porrige victuras Romana in saecula leges,
Solaque fatales ne vereare colus.

At nemo tamen ignorat, esse et Germanicae originis gentibus sua instituta, suas leges ac priscas consuetudines, quibus sane non repudium miserunt maiores nostri, dum Romanas leges paullatim in scholas ipsaque fora admiserunt. Has vero negligere, has exsibilare, his Romani pontificiique iuris pannos adsuere, et inde nescio quam hybridam effingere iurisprudentiam, quod plerique patrum memoria factitarunt, id non puto esse ICti ingenui, sed semidocti ac in ipsa patria hospitis, quin, vt rectius dicam, coqui alicuius Plautini, iura diuersa miscentis, atque ita tamen sibi placentis ferculo tam lepido, vt in eius odorem Iouem quotidie coenare, et si non coquat, incoenatum cubitum ire, existimet. O praeclara vero ciuitatis oracula, quae quoties de iuribus nobilium et opificum, de censu emigrationis, de colonis et glebae adscriptis, de coquendae cereuisiae, exstruendae molae similibusque iuribus consuluntur, aut obmutescunt illico, aut ex titulis de equestri dignitate, de collegis et corporibus, de publicanis et vectigalibus, de iure personarum et de seruitutibus rusticorum atque vrbanorum praediorum, tamquam ex Apollinis antro, nescio quem sacrosanctae Themidis adflatum exspectant!

Venia

Venio ad alteram e triuio turbam eorum, qui adspernati accuratiorem iuris scientiam, quam ipsi theoriam vocant, iurisprudentiam quamdam barbaram atque impolitam colunt, solum iactantes visum forensem, ad eumque omnes cogitationes omniaque studia referentes. Horum aliqui vix degustato quodam iuris compendio, tanto plus industriae impendunt notitiae formularum forensium, eaque leuiter armati, comite Volkmanno suo, in forum prodeunt, beati ex sua sententia futuri, si ibi caussidici vel proclamatores et rabulae haud imae caueae audiant. Alii plane neglecta theoria, quam ipsi tamquam infamem foro exigendam censent, centena aliquot decisionum, consiliorum, obseruationum forensium, opinionum communium contra communes, cautelarum denique, quas vocant, saluberrimarum volumina aere non adeo magno conquirunt, et tunc demum sibi ipsa iurisprudentia prudentiores videntur, si inde aliquot casuum myriadas aut edidicerint, aut certe retulerint in aduersaria. Denique plerique horum hoc absinthio ita veluti bonam mentem amittunt, vt quo quemque libellum sordidiorem repererint, eo magis illo pascantur, easque sordes Accursianas solas ad rem faciendam accumulandasque opes, reliquas nugas, quae nescio quid Cuiacianum prae se ferant, ad oblectandam egestatem comparatas esse existiment.

Habetis, AVDITORES, Sardos venales, alios aliis nequiores. Sed horum omnium tam aperta stoliditas, tamque manifesta malitia est, vt otio vestro abuti nolim in horrida illorum imagine vobis ob oculos sistenda: Valeat ergo caninum illud studium, locupletissimum quemque allatrandi, valeat turpe, et concessum tamen intra moenia et in ipso foro, latrocinium: Valeant rabulae, quos ne semidoctos quidem dixeris, quique, si forte in foro aliquamdiu tinniunt, verbosisque strophis sibi aliquam facundiae astutiaeque famam adquirunt, demum vti sutor ille medicus apud Phaedrum, fateri cogentur, se non vlla artis prudentia, sed stupore vulgi, caussidicos factos esse tam nobiles. Potius itaque hoc agemus, cuius potissimum caussa haec disseruimus, vt, quid demum haec tropica instituerit, quaeque tempestas tantam fundo nostro calamitatem intulerit, eodem candore expediamus. Caussae eius sterilitatis et variae sunt, et grauissimae. Magnam eius partem ipsis vulgo doctoribus tribuunt. Quomodo enim alios doceas, quod ipse non didiceris? Et quis credat, ex Forcatuli schola Cuiacios prodituros? At de his iam non dicam, quum de tanta re pauca dicere, aut satyram non scribere sit difficillimum. Potius inexplebilis illa habendi cupiditas, quae plurimorum animos veluti pestilenti quodam sidere adflauit, studiis nostris incredibile detrimentum intulit. Quum enim plerique liberos suos quam primum in foro et republica versantes maximasque accumulantes diuitias videre gestiant; eos statim ad rem ipsam, vti loquuntur, adgredi, et ad imbibenda tantum pragmaticorum praecepta et nescio quas practicas practicatas animum adpellere iubent. Hinc

Post finem auctumni media de nocte supinum
Clamosus iuuenem pater excitat: accipe ceras,

Scribe,

Scribe, puer, vigilia, caussas age, perlege rubras
Maiorem leges.

His vocibus adsueti adolescentes, eo demum prolabuntur, vt se consenuisse putent in academiis, si integrum non dicam quinquennium, sed biennium aut triennium in iis exegerint. Olim, qui ad ciuilis sapientiae adspirabant laudem, iuuenes, decurso artium liberalium stadio, non modo audiebant iurisconsultos, et numquam ab eorum latere per multos annos discedebant, verum etiam, quaesitis scientiae pulcherrimae opibus vsum atque exercitationem diuturnam adiungebant. Ex quo tam pertinaci studio an aliud potuit, quam magnum atque admirabile quid efflorescere? Res enim alias omnes auro argentoque, solam eruditionem veram ac solidam tempore ac diligentia parari, vere ac sapienter Metrocles monuit. At hodie ita spes suas praecipitant iuuenes, adeoque seuera lege proficere nolunt, vt, quod iam sua aetate elegantissimus Merillius conquestus est, vix numeris inserti, vix signa venerati, vix ingressi principia, castra nostra deserant illico, et missionem, nondum posito tirocinio, postulent. Multa, mihi credite, sunt, per quae generosam circumferre indolem oportet iuuenes, antequam ciuilis sapientiae sacris initientur. Comparanda illis est accuratior latinae graecaeque linguae notitia: haud leuiter degustandae elegantiores litterae: eundum per omnis aeui omniumque temporum, ac patriae inprimis annales, et quidquid ad priuata publicaque maiorum instituta pertinet, animo infigendum; danda praeterea opera, vt auctore Iustiniano nihil antiquitatis penitus ignorent. Discendum porro, quomodo inuenienda eruendaque sit veritas, et quibus ex fontibus ad omnem interpretationem incredibilis illa argumentorum copia emanet. Penitus imbibendum, quidquid philosophi de virtute instituendaque vitae ratione praecipiunt. Indaganda illa lex sempiterna atque immutabilis, quam non didicimus, accepimus, legimus, verum e natura ipsa arripuimus, hausimus, expressimus. Denique illa regnatrix prudentia, instituendaeque et conseruandae ciuitatis ratio in succum et sanguinem vertenda est. Haec vero, haec, AVDITORES, sunt illa praeclara meditamenta, quibus ICti veteres praeluserunt insigni illi atque inusitatae doctrinae, quam in illorum fragmentis omnis posteritas admiratur. Haec studia olim Romano orbi Sulpicios, Mucios, Cassios, Iulianos, Papinianos, Vlpianos; haec posteriori aeuo Alciatos, Cuiacios, Merillios dederunt. Quantam sibi gloriam pepererit Antistius Labeo, neminem vestrum ignorare opinor. Vultis dicam, AVDITORES, quid ei ad obtinendum illum in iure ciuili principatum profuerit? Dicam, et quidem, praeunte Gellio, hanc eius laudem maximam fuisse censente; quod, licet iuris ciuilis disciplinam principali exercuerit studio, consulentibus de iure publice responderit, ceterarum tamen bonarum artium expers esse noluerit, sed in grammaticam ac dialecticam litterasque elegantiores penetrarit altius, quod percalluerit latinarum vocum origines, eaque scientia praecipue vsus sit ad laqueos iuris plerosque enodandos, quod denique nihil ratum pansumque habuerit, nisi quod sanctum esse in Romanis antiquitati-

bus

bus legiſſet. Id ſi quis ſtudioſorum iuris hodie fecerit, nonne
- - - *Labeone inſanior inter*
Sanos dicetur?

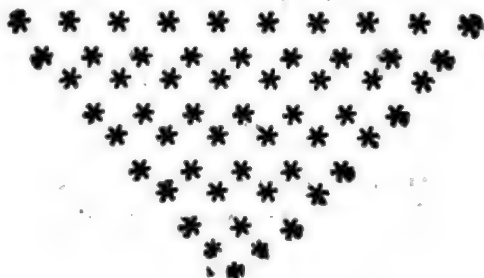
Non minus M. Cicero miratur Ser. Sulpicium, quocum ipſe omnes ex omni aetate, qui Romae intelligentiam iuris habuerint, ſi vnum in locum conferantur, non fore comparandos, iudicat. Et tamen, eodem iudice Cicerone, numquam id effeciſſet ipſius iuris ſcientia, niſi eam praeterea didiciſſet artem, quae docet rem vniuerſam tribuere in partes, latentem explicare definiendo, obſcuram explanare interpretando, ambigua primum videre, deinde diſtinguere, poſtremo habere regulam, qua vera et falſa iudicarentur, et quae, quibus poſitis, eſſent, quaeque non eſſent conſequentia. Ita veteres componebant ſtudiorum rationes, eademque via deinde Cuiacius aliique accuratiores ICti ad immortalitatem nominis enitebantur. Quam vero ab hoc ſtudio non gradu, ſed praecipiti curſu, deſcitum ſit, res ipſa docet, AVDITORES. Quam multi redamare coeperunt infelicem barbariem, cuius e tenebris iuri ciuili tanta caligo offuſa eſt? Quotuſquiſque hodie cultioribus litteris vel tantillum temporis impendit? Quam pauci prodeunt libri iuridici, qui non merum rus oleant, omniaque tam arido dicendi genere, tamque ſine vllo ordine proferant, vt eorum auctores, tamquam ſepiae, ſua ſponte caliginem effudiſſe videantur, ne quis eorum ſtupiditatem in apricum protrahat? Quis porro hiſtoriarum antiquitatumque ſtudio vel tunc aliquantulum vacat, quando aliud agere non licet, vel ſi quando pluuius incidit dies? Annon ſunt, qui id ſibi propemodum dedecori fore metuant, ſi ſe vel vllam philoſophiae partem attigiſſe fateantur? Equidem non plane explodendum cenſeo illud Neoptolemi, apud Ennium, philoſophandum eſſe, ſed paucis, nam omnino non placere. Quin facile largior, eum, qui ad iuriſprudentiam animum adpulit, recte atque ordine facturum, ſi, quemadmodum apud Homerum Vlyſſes in illo diuturno errore ſaepe Ithacam verſus reflexit oculos, ſic et ipſe per litteras elegantiores et ſapientiae diſciplinas ita peregrinetur, vt omnia referat ad iuriſprudentiam, eamque ſibi veluti patriam eſſe ſtatuat. Sed quod plerique hodie has artes amoeniores et philoſophiae praecepta, quaſi Syrtes et ſcopulos, praeternauigant, id vero turpe atque indigniſſimum videtur temporum noſtrorum felicitate. Si de quopiam horum percuncteris, an vmquam melioris aeui auctores attigerit? negabit ingenue, ſe enim relicta aliis diffuſae lectionis gloria ſolius iuriſprudentiae laude contentum fore dicet. Quid? veteres annales quam diligenter ac ſtudioſe luſtrauerit? Aliquem ſe fortaſſe Caeſarum indicem aliquando introſpexiſſe reſpondebit, ſed aliud agentem, ac veluti finium regundorum iudicium metuentem, ſi alienam iſtam glebam araſſet. Nimirum igitur in addiſcendis philoſophorum praeceptis tanto plus olei operaeque inſumſiſti? Immo, inquit, etiam ſpinoſiſſimas illas quaeſtiones ſemper a me alienas putaui, qui me vitae, non ſcholae, diſcere debere iudicabam. Certe igitur, quum tamquam ille Graeculus ſophiſta numquam extra patriam pedem extuleris, domi rerum tuarum tanto eris

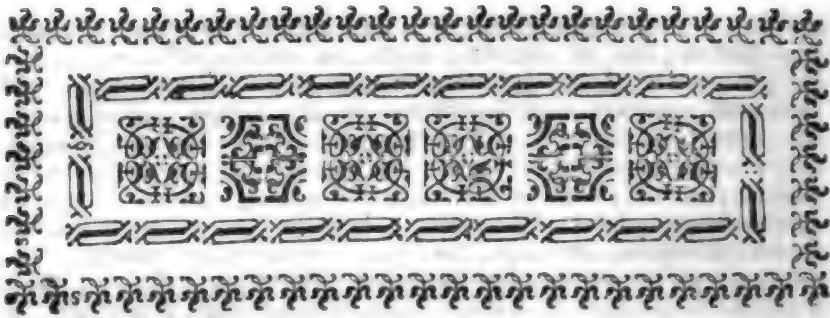
 peri-

peritior, comparandisque inter se legibus, conferendis interpretibus Graecis, denique aeternis Cuiacii, Pithoeorum, Cironii similiumque operibus diurna nocturnaque manu versandis tanto plus studii impendisti? Quos tu mihi, inquit, Graecos interpretes, quos Pithoeos, quos Cironios nominas? Quasi ego in Graeco aliquo foro versari, aut theoreticorum turbare circulos vmquam decreuerim. Alios a doctoribus meis commendari memini, triturae forensi, id est, pani lucrando accommodatissimos, primum e veteribus Accursium, Iasonem, Iserniam, Matthaeum de Afflictis, et, qui mihi merum nectar spirare videtur, Caepollam, e nouis autem Pantschmannum, Nebelgreum, et alios, quorum aliquot centurias in museo meo eleganter dispolui. His ego delector, ad haec oracula, si quando casum in terminis terminantibus anxie quaero, non sine certa spe confugio, his numquam impallesco, quin inde et doctior discedam et prudentior. Salue igitur, vir bone, cum tuo Isernia et Caepolla, fruere per me isto nectare, labris tuis dignissimo, et, si me audis, aliquid ellebori addere memento, iubeasque te operiri: beatus eris, si consudaueris.

Sed nescio, *Auditores*, quomodo ad haec delapsa sit oratio mea. Dum saeculi malis indoleo, dum reipublicae litterariae cladem deploro, fere ad meridiem vergit dies, mihique metuendum est, ne vos pransuros verbis exsatiare velle videar. Ceterum, quae dixi, eo pertinent vniuersa, vt generosa haec iuuentus, quid suarum partium sit, assidue cogitet, atque ita se comparet, vt non inter semidoctos, non inter vultures istos togatos, qui in foro lanienam exercent, non denique inter otiosos, syllabisque inhaerentes iurisconsultos profiteatur nomen, sed ad veram sapientiam ciuilem, cuius pulcherrimam spectauimus imaginem, alacriter enitatur. Hoc consilio iura docentur in academiis: eodem elegantiores litterae diuinarumque ac humanarum rerum scientia inculcantur: nec ob aliam caussam tot viri, omni eruditionis laude fulgentes, in hoc illustri bonae mentis domicilio viuunt, quam ne cuiquam aliquid ad comparandam veram doctrinam deesse possit. Quorum collegio quum post acerba virorum doctissimorum, HENR. BERN. REINOLDI et ARN. WESENFELDI funera me quoque interesse voluerit REX noster longe clementissimus; primum Deo, rerum arbitro, qui mihi post varias tempestates hunc etiam portum ostendit, deinde REGI augustissimo, qui tam illustre munificentiae suae exemplum in me exstare voluit, gratias, quas mens concipere potest, ago habeoque maximas, atque immortales, nihilque mihi prius, nihil antiquius fore polliceor, quam vt muneris vtriusque partes pro virili exsequar. Quemadmodum autem haec cogitanti terrorem incutit virorum doctissimorum, qui a renatis litteris has cathedras illustrarunt, memoria, quorumque merita me vlla ex parte adsequuturum vix sperare patitur ingenii mei tenuitas: ita quam maxime me consolatur non modo hic consessus vester, exoptatissimi coniunctissimique collegae, quos mihi exemplo, consilio, ope profuturos plane confido, verum etiam vester, o flos eruditae iuuentutis, conspectus multo iucundissimus. Vos enim non ea mente huc accessisse arbitror, vt prae-

praestantissimam aetatis partem, a quo totius spes vitae dependet, otio perdatis, nec vt plus vini, quam olei consumendo, magno malo vestro inanes ab hoc sapientiae mercatu domum reuertamini, sed lacrymosis parentum votis satisfaciatis ex asse, atque hinc aliquando discedatis, vera sapientia ac doctrina eximii, qui ciuitates ac respublicas consilio regere, iudiciis tueri, legibus emendare, innocentes denique, de vita, fama ac fortunis periclitantes, prudentia, voce ac calamo iuuare possitis. Hoc agite, o mei, hoc vobis primum, hoc sit antiquissimum, hic labor, haec quies, in his noctes reponite. Sane, quod ad me attinet, ego me vobis, hoc acturis, ducem, aut, si mauultis, comitem ac commilitonem fore polliceor. Experimentum capite, carissimae animae, intelligetis profecto, nisi me vita destituat, non esse futurum, vt vel vos datae mihi operae, vel me laboris, vestri caussa suscepti, vmquam in posterum poeniteat.

DE MERCATORVM, QVI FORO CESSERVNT, RATIONIBVS ET CODICIBVS.

EXERCITATIO XV.

Σύνοψις.

§. I. *Mercaturam multi e republica excluserunt*. §. II. *Eam reipublicae prodesse, probatur*. §. III. *Et ad exempla argumentaque contraria respondetur*. §. IV. *Hinc negotiantes eorumque commercia multis priuilegiis ornari coeperunt a legislatoribus*. §. V. *Quibus tamen indigni sunt decoctores, dolo malo foro cedentes*. §. VI. *Inter haec priuilegia mercatorum etiam est illud de fide, eorum rationibus, et codicibus habenda, de qua ex instituto agendum. Dissertationis partitio*. §. VII. *Originem huius priuilegii plerique non iuri Rom. sed consuetudini, tribuunt*. §. VIII. 1. *Quia scripturae priuatae non creditur pro scribente, sed contra eumdem*. §. IX. 2. *Quia mercator non potest esse testis in propria caussa*. §. X. *Quia nec instrumento a notario, vel a fisco scripto, creditur, si pro notario et fisco inde argumentum ducendum est*. §. XI. *Et tamen hoc priuilegium a Glossatoribus est excogitatum, nec iuri Rom. plane aduersatur*. §. XII. *Veterrimo iure credebatur mercatorum codicibus, si libri creditorum cum libris debitorum conspirarent, in expensilatione*. §. XIII. *Si a mensa numeratum, fides habebatur argentarii rationibus*. *Quid si* SCRIBERE *et* RESCRIBERE PECVNIAM?

NIAM? §. XIV. *Libris argentariorum etiam iure Iustinianeo fides habita. An officium argentariorum fuerit publicum?* §. XV. *Reliquis mercatorum libris credebatur in connexis. Exposita L. 26. §. 2. ff. de depos.* §. XVI. *Glossatores libris mercatorum vim probandi tribuisse, demonstratur.* §. XVII. *Inde hoc priuilegium manauit in varia statuta Italica, saeculo XIII. et sequentibus condita.* §. XVIII. *Itali mercatores illis saeculis fere vbique negotiabantur, et secum etiam hoc priuilegium inferebant in alias terras, et maxime in Germaniam.* §. XIX. *Quales esse oporteat libros mercatorum, si probare debeant?* §. XX. *Non creditur libro decoctoris malitiosi.* §. XXI. *Creditur tamen eius codicibus, qui a fortuna exagitatus foro cessit, nisi paupertas eum ad fraudes pellexerit.* §. XXII. *Creditur etiam codici decoctoris malitiosi contra scribentem, nisi aliquid in praeiudicium aliorum inscripserit.* §. XXIII. *Aliquando codici decoctoris aliquid fidei et pro scribente prolato accedit, si alia adminicula suffragentur.* §. XXIV. *Illustratur hoc specie insigni.* §. XXV. XXVI. *An decoctor eiusque creditores vel curator bonorum ex libris agentes admittendi sint ad cautionem iuratoriam, et reum cautione de iudicatum solui onerare possint?* §. XXVII. *Decoctoris codex ordinarie edendus est in loco, vbi negotiatus est.* §. XXVIII. *Aliquando in loco, vbi agitur, quod insigni specie illustratur.* §. XXIX. *Libri decoctorum, quamuis iis suffragentur alia adminicula, admittunt probationem contrarii.* §. XXX. *An ex libro parum rite et ex arte scripto probari possit, aliquem malitiose decoxisse?* §. XXXI. *An liber Iudaei aequiparandus sit libro decoctoris?* §. XXXII. *An eadem etiam adplicanda sint libris opificum?* §. XXXIII. *Conclusio exercitationis.*

§. I.

Mercaturam, quam alii ad locupletanda ciuitatum aeraria inprimis comparatam esse arbitrantur, quidam legislatores olim tamquam luxuriae parentem, virtutis expultricem, et corruptricem bonarum mentium, e rebuspublicis suis proscribere non dubitarunt. Hebraei enim, quorum rempublicam ipse Deus optimus maximus institutis sapientissimis temperauerat, nec terram maritimam colebant, (quem ciuitatis situm et PLATO (a) reliquis antehabuit,) nec vllis gaudebant negotiationibus, nec earum caussa cum exteris consuetudinem inibant, diuinitus edocti, innocentem magis viuendi rationem esse, paterna rura bobus exercere suis, liberos ad virtutem accurate instituere, leges denique diuinas diur-

Mercaturam multi e republica excluserunt.

(a) Plato *de Legib.* L. IV.

diurna nocturnaque manu versare, ad earumque normam omnes actiones perpetuo componere (*b*). Simile quid Lycurgo in mentem venisse, vel id argumento est, quod, quamdiu diligentior legum illius custodia mansit, nec mercatorem, nec rhetorem, nec hariolum, nec circulatorem, nec superuacuae suppellectilis opificem Spartae visum esse, PLVTARCHVS (*c*) scribit. Addere possem Zaleucum, virum sapientissimum, quem Locrensibus eiusdem generis legem tulisse, HERACLIDES (*d*) memoriae prodidit: commemorare item Romulum, qui, teste DIONYSIO HALICARNASSENSI (*e*), mercaturam aeque, ac opificia seruis ac peregrinis exercenda tradidit, ciuibusque non nisi duo studia reliquit, τὸν πολεμικὸν, καὶ τὸν γεωργικὸν βίον, *rem militarem et vitam rusticam*: laudare denique maiores nostros, inter quos Sueui, ceu refert IVL. CAESAR (*f*), aditum quidem ad se mercatoribus dabant, *sed magis vt haberent, quae bello ceperant, quibus venderent, quam quo vllam rem ad se importari desiderarent*; Neruii autem (*g*) nec mercatores ad se excurrere, *nec quidquam vini, reliquarumque rerum ad luxuriam pertinentium inferri patiebantur, quod his rebus relanguescere animos, ac remitti, existimarent*. Ita plures gentes suspectam habebant mercaturam, quacum auaritiam, magnificentiam, atque inexplebiles cupiditates rerum omnium importari, exemplo Graeciae, a Phoeniciis mercatoribus corruptae, demonstrat CICERO apud NONIVM (*h*). Vbi autem a frugalitate ad luxuriam, a vetere disciplina ad licentiam, ab armis ad voluptates transcurritur, ibi nec ipsa Salus, si vellet, populum saluaret. Ilicet, actum est!

§. II.

Mercaturam reipublicae prodesse, probatur.

Enimuero, haec, quamtumuis speciosa sint, non tamen quemquam mouebunt, sanioribus ciuilis prudentiae principiis imbutum. Luxuriam, auaritiam aliasque cupiditates inuehere aiunt mercaturam. At non mercaturae id vitium est, sed hominum, fortunam, vt fit, parum reuerenter habentium. Quid superfuturum in ciuitate esset, si nihil, quo abutitur, quodque in perniciem suam vertit hominum improbitas, superesse pateremur? Atqui eadem mercatura efficit, vt iis, quae vsquam terrarum nata sunt, communiter fruamur, vt ciuitates, quibus ob sterilitatem agri omniumque fere rerum inopiam pereundum esset, rebus necessariis aeque ac ad vitae suauitatem ac elegantiam pertinentibus abundent, vt denique non modo ciues, sed et aerarium ipsum, opibus ac pecunia cumulentur. Non ergo id agendum est, vt commercia veluti in exilium agantur, atque ita neruus incidatur reipublicae; sed vt prudenter excogitatis legibus ita temperentur, ne illis

(b) Ioseph. *adv. Apion. Gramm. Lib. I. Segm. XII. p.* 443. *Tom. II.*
(c) Plutarch. *in Vit. Lycurgi*.
(d) Heraclid. *de Politiis p.* 533.
(e) Dionys. Halicarn. *Antiqu. Rom. Lib. II. p.* 38.
(f) Caesar *de Bello Gallico Lib. IV. Cap. II.*
(g) Idem *Lib. II. Cap. IV.*
(h) Non. *de Propr. Serm. cap. V. Segm. XXXV.*

illis florentibus, luxuria gliscat in reipublicae perniciem. Ita vero sublato rei praeclarae abusu, fieri profecto non poterit, quin admirabilem eius vtilitatem non magis magisque quotidie perspiciamus.

§. III.

Ad exempla argumentaque contraria respondetur.

Nec vereor, ne quem tot legislatorum gentiumque nomina terreant. Probauerit PLATO situm ciuitatum a mari paullo remotiorem: at non ideo improbauit mercaturae studium, quod ipse alibi (*i*) tam magnifice collaudauit, vt dignum eum locum habuerit CALLISTRATVS noster, quem *legi* 2. *ff. de nundin.* totum insereret. Cur a vicinarum gentium consuetudine segregatos Hebraeos voluerit summum Numen, nemo ignorat, cui notum est gentis ingenium, ad vicinarum gentium superstitionem impietatemque olim quam maxime procliue. Neque tamen ideo Deo displicuisse creditum solertiam Salomonis, naues onerarias instruentis, ac, negotiatione Ophiritica prudenter instituta, auro argentoque implentis Hierosolyma (*k*). Spartam ac Locros nobis non magis in exemplum proponimus, quam Romanos. Quemadmodum enim Locrensium respublica nec felicitate, nec magnitudine diuturnitateque imperii, alias ciuitates ad imitandas eorum Leges prouocat, Romuli autem institutum, ceu recte IO. HENR. BOECLERVS (*l*) obseruauit, *praesentior rerum in maius prouectarum vsus mature correxit:* ita suo demum malo experti sunt Lacedaemonii, quam parum sine pecunia efficiant exercitus, etiam copiosissimi. Licet enim virtute ac militari disciplina inter Graecos vni omnium maxime florerent: inopia tamen coacti, modo Persis aduersus communem patriam stipendia faciebant (*m*), modo latrociniis magis, quam iustis bellis, praedandi captabant occasionem (*n*). Ad similem latrocinandi inuadendique aliena libidinem et Germanos adegit inopia (*o*), rectius omnino consulturos rebus suis, si lucrum honestum, quale ex negotiatione terraeque cultura prouenit, infelici praedandi studio praetulissent.

§. IV.

Negotiantes eorumque commercia multis priuilegiis ornari coeperunt a legislatoribus.

Tantum itaque abest, vt mercatura eam notam mereatur, quam illi veterum quorumdam disciplina iusto rigidior inussit, vt praecipuis ciuitatum praesidiis adnumeranda, et vel maxime e republica esse videatur, ciues variis priuilegiis ac beneficiis ad negotiandum inuitari. Est ita natura comparatum, vt plerique tenuem quaestum, at securum, maximo cuilibet et periculoso lucro praeferant, vt recte cecinisse videatur HORATIVS (*p*):

Luctan-

(i) Plato *de Republ. Lib. II.*

(k) 1. *Reg. IX. 26. sequ.* 2. *Chron. I. 15. II. 17. sequ.*

(l) Boeclerus *in diss. de Roma sub sept. Regib. p. 475.*

(m) Thucydid. *Lib. VIII. p. 561.*

(n) Corn. Nep. *in Agesil. cap. VII.*

(o) Caes. *de Bello Gall. Lib. VI. cap. XXIII.* Tacit. *de moribus Germ. cap. XIV.*

(p) Horat. *lib. I. Carm. Od. I. v. 15. sequ.*

Luctantem Icariis fluctibus Africum
Mercator metuens, otium et oppidi
Laudat rura sui.

Ast, vbi priuilegiis propositisque praemiis ad maiora audenda inuitatur mercator, tunc demum ancipitem quaestum imminentibus capiti ac fortunae periculis anteponit, et

- - - Mox reficit rates
Quassas, indocilis pauperiem pati.

Propterea iam olim XENOPHON (q) auctor erat Atheniensibus, προεδρίαις τιμᾶσθαι ἐμπόρους καὶ ναυκλήρους, καὶ ἐπὶ ξενίᾳ γ' ἔστιν ὅτε καλεῖσθαι, οἳ ἂν δοκῶσιν ἀξιολόγοις καὶ πλοίοις καὶ ἐμπορεύμασιν ὠφελεῖν τὴν πόλιν. *Vt mercatores et naucleros loco magis honorato in consessibus ornarent, atque illos etiam ad hospitii necessitudinem inuitarent, qui nauibus et mercibus egregiis ciuitati prodesse viderentur.* Quin ipse IVSTINIANVS (r), vbi militare vetat mercatores, eos *vtiles esse omnibus contractibus*, praefatur. Hinc itaque tot iura mercatorum singularia, quorum tanta multitudo est, vt iustis non modo libellis, sed et voluminibus, materiam suffecerint viris doctissimis, BENEV. STRACCHAE, IO. MARQVARDO, IO. GE. SIMONI, BARTH. LEONARDO SCHWENDENDOERFFERO aliisque pluribus, quorum opera satis nota omnium fere ICtorum manibus teruntur.

§. V.

His tamen indigni sunt decoctores, dolo malo foro cedentes.

Enimuero quanto plus fauoris merentur mercatores, quos vitae honestas, diligentia, ac intemerata fides commendat: tanto vehementiore odio digni sunt decoctores, qui, vbi creditores turpiter emunxerunt pecunia, foro cedunt, rebusque conuasatis, locum quaerunt, vbi vel genio alieno sumtu indulgeant, vel extra teli iactum constituti, creditores ad iniquissimam transactionem compellant. Quemadmodum enim hos ne flebili quidem illo cessionis bonorum adiutorio et miserabili auxilio, quod obaeratis, casu vel fortunae iniuriis ad paupertatem redactis, concessum est, dignos existimant leges earumque interpretes (s): ita multo minus digni iudicabuntur beneficiis ac priuilegiis mercatorum reliquis, maxime quum ei ordini dedecori sint, fidem publicam, qua praecipue stare commercia videntur, minuant, et ea plerumque perfrictae frontis animique improbi ac fraudulenti specimina edant, propter quae non modo beneficiis indigni, sed et furum instar supplicio adficiendi videntur legislatoribus sapientissimis. Ita sane cautum est tum IMPERII RECESSIBVS (t), quos vocant, tum Edictis, quae potentissimus Prussorum Rex isti hominum generi oppo-

(q) Xenoph. *de rat. redit. seu de prouent. cap.* III. §. IV. 7. 255. *Tom. V. edit. Oxon.*

(r) *L. vn. C. negot. ne milit. lib. XII.*

(s) *L. 63. §. 7. ff. pro soc.*

(t) *Ordin. Polit. de anno MDXLVIII. et MDLXXVII. tit. von verdorbenen Kaufleuten.*

opposuit, grauissimis (u), quibus et aliorum Imperii Ordinum leges passim adstipulantur (x).

§. VI.

Quum itaque inter praecipua, quibus mercatores gaudent, priuilegia, et hoc non postremum sit, quod eorum tabulis et codicibus rite confectis pro scribentibus etiam vis semiplenae probationis attribui solet: bella sane et in foro haud infrequens quaestio est, an et quatenus eadem praerogatiua et eorum rationibus, qui foro cesserunt, concedenda sit, siue illae pro scribentibus, siue contra eosdem producantur? Id vero nos non rectius speramus exsequuturos, quam si re ab ouo, quod aiunt, repetita, primum in caussas huius iuris singularis inquiramus, atque inde certa principia, ex quibus de priuilegii istius indole iudicari possit, deriuemus, et ex illis demum varias, quae in foro subinde agitantur, quaestiones explicemus paullo diligentius.

Inter priuilegia mercatorum etiam est illud de fide, eorum rationibus et codicibus habenda, de qua ex instituto agendum. Dissertationis partitio.

§. VII.

Equidem, quod ad priuilegii istius originem attinet, inter omnes fere iurisconsultos constare animaduerto, illam non ex iure communi Romano, quod in foro paullatim adoptauimus, sed ex vetere quadam multisque gentibus communi consuetudine esse repetendam. Ita sane, ne gregariorum turmas conscribamus, censent viri doctissimi, ANDR. GAILIVS (y), DIOD. TVLDENVS (z), IO. MARQVARDVS (a), GE. ADAMVS STRVVIVS (b), VRL. HVBERVS (c), et alii eiusdem famae ac celebritatis quam plurimi, qui tantam consuetudini vim ac potestatem aduersus ius commune tribuere, eo sibi minus religioni ducunt, quo magis iuri consentaneum est, consuetudine et ciues (d), et iudices (e), non minus, quam legibus et iure scripto obligari, eamque non modo optimam legum interpretem esse (f), sed et iuri communi derogare, quin illud plane tollere posse (g). Quod quum in vniuersum dubio careat, etiam circa probationem tanto certius est, quanto clarius consuetudine loci instrumentum aliquod authenticum fieri posse, statuit INNOCENTIVS Papa III. *in c. 9. x. de fide instr.*

Originem priuilegii supradicti plerique non iuri Rom. sed consuetudini, tribuunt.

(u) *Edict. vvider die muthvvilligen Banqueroutirer, vnd dessen Erlauterung.*

(x) *Mandat der vereinigten Hansee-Stadte de anno 1620. ap. Marquard. in Adpend. p. 7 2.*

(y) Gail. *lib.* III. *Obs. cap.* XX.

(z) Tulden. *ad tit. C. de fid. instrum. n. 5.*

(a) Marquard. *de iure Mercat. lib.* III. *cap.* IX. §. XVII.

(b) Struv. *Exerc.* XXVIII. §. XXV.

(c) Huber. *Praelect. ad ff. lib.* XXII. *Tit. IV.* §. XIX.

(d) *L. 31. §. 20. ff. de Aedil. edict. l. 6. ff. de euict.*

(e) *Pr. Inst. de off. iudic. Auth. iubemus C. de iudic.*

(f) *L. 37. ff. de leg. SCt. et long. consuet.*

(g) *L. 32. §. 1. ff. eod. §. 11. Inst. de iur. nat. gent. et ciu.*

§. VIII.

Scripturae priuatae non creditur pro scribente, sed contra eumdem.

Et sane negari non potest, ius istud singulare, quod circa mercatorum codices obseruamus, a iuris Romani principiis videri alienissimum. Secundum haec enim priuatorum scripturis contra scribantes creditur (*h*), quia quemadmodum confessus quodammodo sua sententia damnatur (*i*): ita et, qui se ex certa caussa debere, suo chirographo confessus est, merito pro debitore habetur, dummodo vel ipse cautionem tamquam a se scriptam in iure agnouerit, vel de scribente siue aliorum testimonio, siue instituta litterarum comparatione constet (*k*). At vero pro scribente productum instrumentum loco probationis admittere, absonum atque indignum Romanorum prudentia videbatur (*l*), nisi illa scriptura vel aliis argumentis admodum euidentibus firmetur (*m*), vel iam ab aduersario pro se producta, ac pro vera agnita sit. Quemadmodum enim testes, quibus ipse vsus est, in alia caussa aduersus se productos repudiare nemo potest (*n*): ita non ferendus esset, qui reiicere auderet alterius scripturam, qua ipse pro se aliquando fuerat vsus. Ita recte iuris nostri auctores praecipui, et in his celeberrimus VLR. HVBERVS (*o*) colligunt, vt non fuerit, cur dissentiendum sibi putarit ANT. MATTHAEI (*p*). Aliis casibus a iuris ratione alienum, exemploque perniciosum est, scripturam scribenti ad probationem prodesse, quum ita improbissimo cuiuis in procliui futurum sit, debitorem sibi pro lubitu propria adnotatione constituere (*q*).

§. IX.

Mercator non potest esse testis in propria caussa.

Deinde ordinarie scripturae priuatae non plus credendum esse, quam viuae scribentis voci, facile patet. Quid enim interest, quaeso, ore quis adfirmet, sibi deberi, an litteris? At enim quis mercatori, quantumuis incorruptae exploratae que fidei crederet, se ad testimonium in sua caussa dicendum offerenti, quum *omnibus in re propria dicendi testimonii facultatem iura submouerint*, testibus VALENTE, GRATIANO et VALENTINIANO, Augustis (*r*)? Cur ergo eidem magis crederetur, producenti tabulas, a se ipso domi suo arbitratu et remotis arbitris conscriptas? sane id argumentum tanti visum est quam plurimis, vt non modo HVGO DONELLVS (*s*) et IO. WISSENBACHIVS (*t*) receptam de codicibus mercatorum doctrinam pro mercatorum vel pragmaticorum errore venditare, sed et supremae quaedam curiae aduersus vulgarem doctrinam pronunciare non dubitarint. Saltem eiusmodi praeiudicium,

(h) L. 25. §. *vlt. ff. de probat.*
(i) L. 10. *ff. de confess.*
(k) L. 20. C. *de fid. instr. Nouell.* LXXIII. *cap. VII.*
(l) L. 5. C. *de probat.*
(m) L. 6. C. *de probat.*
(n) L. 17. C. *de testib.*
(o) Huber. *Praelect. ad Pand. ibid.* §. XVIII.
(p) Ant. Matth. *de iudic. Disp.* IX. *thes. VI.*
(q) *d. l. 6. C. de prob.*
(r) L. 10. C. *de testib.*
(s) Donell. *Comment. ad l. 6. C. de probat. p.* 153.
(t) Wissenb. *ad l. 5. sequ. C. de probat. p.* 238.

dicium, quod vocant, ex DOMINICI TREVISANI *decisionibus* (*u*) eruit NIC. DE PASSERIBVS (*x*): nec defutura fortassis essent alia, si nunc per tot Decisionum atque Rerum iudicatarum volumina grassari aut vacaret, aut lubido esset.

§. X.

Denique si ab eo, quod maius est, ad minus argumentum ducendum, denuo elanguescet vis omnis priuilegii, quod mercatorum codicibus a tot saeculis est vindicatum, nec secundum eos litem dabunt, quicumque nullam aliam boni aequique normam, quam ius Romanum, agnoscunt. *Ne fiscum quidem*, qui tot priuilegiis ad adquirendum conseruandumque comparatis munitus est, *ex suis subnotationibus debiti probationem praebere posse*, praeclare ac sapienter rescripsit GALLIENVS Imperator (*y*). An vero plus mercatoribus iura indulgerent, quam fisco principis, quem hac quidem in re iure communi vti voluerunt? Deinde cur mercatori, priuatim aliquid in codicem rationum referenti, plus fidei habeatur, quam tabellioni, qui quamuis iuratus officio publico fungatur, tamen si quid ex tabulis vel codicillis a se scriptis peteret, adeo non videretur audiendus, vt potius poenam legis Corneliae de falsis subiturus esset (z)? Quod argumentum tam graue visum est BARTOLO (*a*), vt non modo mercatorum, sed ipsorum argentariorum tabulis, pro scribentibus in foro productis, fidem abrogare non dubitarit.

Instrumento a notario, vel a fisco scripto, non creditur, si pro notario et fisco inde argumentum ducendum est.

§. XI.

Tam multa igitur, tamque grauia argumenta facile persuaserunt viris doctissimis, vt ius istud, quo mercatorum codices semiplene probare creduntur, in iurisprudentia Romana nullum plane praesidium reperire, sed per consuetudinem paullatim inualuisse, crederent (*b*). Et tamen, si dicendum, quod res est, antiquissimis temporibus Romani, mercatorum tabulis et codicibus non modo semiplenam sed integram fidem habuerunt: et postea felice errore contigit, vt antiquum illud ius, ex interpretatione legum Romanarum quodammodo renatum, per vniuersam fere Europam vna cum ipsis commerciis propagaretur. Id quod, quomodo, et qua occasione factum sit, exponere operae omnino pretium fuerit, maxime quum eam rem ab aliis occupatam esse, non animaduertamus.

Hoc priuilegium a Glossatoribus est excogitatum, nec iuri Rom. plane aduersatur.

§. XII.

Qui Romae olim negotiabantur, vel commerciorum caussa per prouincias commeabant, id sibi praecipue negotii existimabant datum, vt accepta expensaque ex arca diligenter in rationes referrent. Illis autem rationum codicibus productis, rei gestae seriem iudici probare pote-

Veterrimo iure credebatur mercatorum codicibus, si

(u) Treuisan. *lib.* I. *Decis. XVI.*
(x) Nic. de Passerib. *de Script. priu. lib. IV. cap.* XXI. §. XI.
(y) *L.* 7. *C. de probat.*
(z) *L.* 10. *pr. L.* 15. *pr. ff. ad L. Corn. de fals.*
(a) Bartol. *ad l.* 9. §. 2. *ff. de edend. n.* 11.
(b) Anth. Matth. *Fundam. Iur. Disp. XVII.* §. *IV.*

Libri creditorum cum libris debitorum conspirarent, in expensilatione.

poterant, dum ita comparatae essent rationes, vt et nulla fraudis suspicione laborarent, et codex ipse a codice debitoris non discreparet. Solebat enim creditor, pecuniam, nomen debitoris, caussam debendi, reliquasque circumstantias, praesente debitore, in tabulas rationum referre, idemque, praesente creditore, faciebat debitor, iique codices inter se comparati, si inter se similes reperiebantur, plenam faciebant fidem. Rem omnem accuratius explicarunt CL. SALMASIVS (c), BARN. BRISSONIVS (d) et alii. Nos quaedam veterum testimonia audiemus. GELLIVS (e), referens, quae, se iudice, acta sint in caussa pecuniaria: *Petebatur apud me*, inquit, *pecunia; quae dicebatur data numerataque. Sed qui petebat, neque tabulis, neque testibus id factum docebat*. Et paucis interiectis; *Is unde petebatur cum suis multis patronis clamitabat, probari apud me debere pecuniam datam consuetis modis*, EXPENSILATIONE, *mensae rationibus, chirographi exhibitione, tabularum obsignatione, testium intercessione*. Hic inter modos probandi debitum consuetos a GELLIO refertur *expensilatio*. Haec autem, teste ASCONIO PAEDIANO (f), nihil aliud erat, quam scriptura, qua notas in tabulis, te pecuniam dedisse. Et eam scripturam tunc probasse omnino, si ei debitoris rationes responderent, vel CICERO (g) docet, dum Q. Roscium aduersus C. Fannium defendens, saepissime ad illius tabulas prouocat. *Quod si ille*, inquit, *suas proferet tabulas, proferet suas quoque Roscius: erit in illius tabulis hoc nomen: at in huius non erit*. Et paullo post: *Si tabulas C. Fannius accepti et expensi profert suas, in suam rem, suo arbitratu scriptas, quo minus secundum illum iudicetis, non recuso*. Fidem ergo codici Fannii non abrogat Cicero, modo ille proferatur, et addit quidem, se id non facere iure compulsum, sed *copia et facultate caussae confisum*, at non eo hoc dicit, ac si alias creditoris tabulae non probarent, sed quod, vti paullo ante diximus, non solis crederetur, verum conspirantibus cum codice debitoris. Hinc alio loco idem CICERO (h): *Suum codicem, puta solum, testis loco recitare, arrogantia est, suarum praescriptionum et liturarum aduersaria (die Glitter oder Klatte,) proferre, non amentia est?* et in oratione aduersus Verrem (i): *Homo stultissime et amentissime, tabulas quum conficeres, satis te elapsurum omni suspicione arbitrabare, si quibus pecuniam credebas, iis expensum non ferres, neque in tuas tabulas vllum nomen referres, quum tot tibi nominibus acceptum Curtii referrent? quid proderat tibi, te expensum illis non tulisse? an tuis* SOLIS *tabulis te caussam dicturum existimasti?* Ita iam olim tabulis mercatorum credebatur, dum rite conscriptae, in easque accepta expensaque diligenter relata essent, et iis suffragarentur rationes debitoris.

§. XIII.

(c) Salmas. *de Mod. Vsurar. cap. XI. p. 473. sequ.*
(d) Brisson. *de Formul. pop. Rom. sollemn. lib. VI. p. 536. sequ.*
(e) Gell. *lib. XIV. Noct. Att. cap. II.*
(f) Asconi. Paedian. *ad Ciceron. Verrin. I. cap. XXX.*
(g) Cicero *pro Q. Rosc. cap. I.*
(h) Cic. *pro Q. Rosc. cap. II.*
(i) Idem *in Ver. I. cap. XXXIX.*

§. XIII.

Enim vero hac probatione tum demum opus videbatur, si quis ex arca numerasset expendissetque pecuniam. Si quis enim a mensario vel argentario numerauerat: praecipua probatio ex rationibus argentarii petebatur, cuius ad officium pertinebat, singulorum rationes conficere (*k*). Qui ergo tunc a mensario numerabat, pecuniam dicebatur SCRIBERE, qui reddebat sibi numeratam, eamdem RESCRIBERE dicebatur, ceu multis veterum testimoniis ostendit RICH. BENTLEIVS (*l*). Et ea scriptura argentarii, vel, vti paullo ante a GELLIO (*m*) nominabatur, eae *mensae rationes* prolatae editaeque ab argentario, plenam fidem faciebant, quod non videretur verosimile, argentarium in alterius gratiam falsi quidpiam in tabulas referre voluisse, quum eius negotiatio publicam caussam habere crederetur (*n*). Et huc pertinent illa CICERONIS (*o*): *Solent fere dicere, qui per tabulas hominis honesti*, (id est argentarii) *pecuniam expensam tulerunt: egone talem virum corrumpere potui, vt mei caussa falsum in codicem referret?*

Si a mensa numeratum, fides habebatur argentarii rationibus. Quid sit SCRIBERE et RESCRIBERE PECVNIAM?

§. XIV.

Ita iure vetusto se res habebat. Iure Iustinianeo non minus fidei tributum codicibus argentariorum, quorum negotiationem, quemadmodum paullo ante diximus, publicam caussam habere, creditum. Quamuis enim negotiatio illa, si recte ponas calculum, nec munus, nec officium publicum esset, quandoquidem et seruus mensam argentariam exercere non prohibebatur (*p*): publicam tamen caussam habere videbatur, non quod publice, vel a populo eligerentur argentarii, quam ACCVRSII (*q*) sententiam solide profligauit GVIDO PANCIROLVS (*r*), sed quod publica auctoritate pecunias foenori darent, auctiones facerent, pro aliis numerarent, soluerent, constituerent, pecuniam traiectitiam suo periculo crederent, de iisque rebus omnibus rationes conficerent quam accuratissime, quemadmodum illud argentariorum officium ex CICERONIS (*s*), aliorumque veterum testimoniis accuratius descripserunt CVIACIVS (*t*), SALMASIVS (*u*), PANCIROLVS (*x*), et BRISSONIVS (*y*), qui Romanos ea in re Graecorum, et Atheniensium maxime, industriam imitatos esse, ex elegantissimo loco DEMOSTHENIS (*z*) obseruat. Propter hanc itaque publicam mensae argentariae caussam, quemadmodum iam a NIC. DE PASSERIBVS (*a*) et MATTH. WESENBECIO (*b*) obseruatum est, tabulis rationibusque argen-

Libris argentariorum etiam iure Iustinianeo fides habita. An officium argentariorum fuerit publicum?

(k) L. 4. §. I. *l.* 10. §. 1. *ff. de edend.*
(l) Bentlei. *ad Horat. lib.* II. *Epist.*I. *v.* 105. *p.* 628.
(m) Gell. *Noct. Att. lib. XIV. cap.* II.
(n) *d. l.* 10. §. 1. *ff. de edend.*
(o) Cic. *pro Q. Rosc. cap.* I.
(p) *L.* 4. §. 3. *ff. de edend.*
(q) Accurs. *ad l.* 9. §. 2. *ff. de edend.*
(r) Pancirol. *Var. Lect. lib.* I. *cap.* XXXII. *p.* 51.
(s) Cicero *pro Flacco cap. XIX.*
(t) Cuiac. *lib. X. Obs. cap. XIV.*
(u) Salmasius *de Mod. Vsurar. cap. XVI. p.* 721.
(x) Pancirol. *ibid.*
(y) Brisson. *de Verb. signif. voce* argentarius.
(z) Demosth. *aduers. Timon. p.* 1074.
(a) Nic. de Passerib. *de Script. priu. lib. IV. cap. XIV. n.* 17. *sequ.*
(b) Wesenb. *Paratit. tit. de fide instrum.* 6.

argentariorum id tribuebant Romani, vt fiue pro illis, fiue contra eosdem, proferrentur, plene probarent. Hinc CAIVS (c) noster: *Argentarius*, inquit, *rationes edere iubetur, nec interest, cum* IPSO *agatur, an cum tertio*. Fruſtra autem eum cogeret Praetor edere rationes etiam contra tertium, niſi illi tertio fides libri nocere poſſet (*d*). Quin tantum abeſt, vt argentariorum codicibus fidem negent iura, vt idem priuilegium etiam ad *numularios*, id eſt, argentariorum miniſtros, vel paruos argentarios (*e*), prolatum ſit, quia, teſte PAVLLO (*f*), *et ipſi, ſicut argentarii, rationes conficiunt, accipiunt pecuniam, et erogant per partes: quarum* PROBATIO *ſcriptura codicibuſque eorum maxime continetur, et frequentiſſime ad* FIDEM *eorum decurritur*.

§. XV.

Reliquis mercatorum libris credebatur in connexis. Expoſita L. 26. §. 2. ff. de depoſ.

Quod autem ad reliquos mercatores attinet, quorum negotiatio publicam cauſſam habere non videbatur, ſequiore aeuo ab vſu quidem receſſerat illa codicum comparatio, quam olim Romae obtinuiſſe, paullo ante (§. XII.) obſeruauimus: ſi tamen proferrentur eorum ſcripturae ac rationes, in quibus accepta expenſaque accurata diligentia notata deprehendebantur, eae profecto non parum ponderis videbantur habere. Nam etiam pro mercatore probabant, ſi ita iudici videretur, id eſt, vti nos hodie loquimur, ſemiplenae ſaltem vim probationis habebant, ſi iudex iis fidem tribuendam exiſtimaret. Praeclarus eam in rem exſtat locus PAVLLI *ex libro IV. Reſponſorum* (*g*), quem ICtus eximius ANDR. FACHINAEVS (*h*), obſeruauit: *Titius Semproniis ſalutem Habere me a vobis auri pondo plus minus decem, et diſcos duos ſaccum ſignatum: ex quibus debetis mihi decem, quos apud Titium depoſuiſtis: item, quos Trophimati, decem: item ex rationibus patris veſtri decem, et quod excurrit*. Nihil hoc aliud eſt, quam ratio breuior, ex codice rationum decerpta, (*ein* Conto current,) qua mercator, quid acceperit, quidque ſibi debeatur a Semproniis, (*das* credit *und* debet,) more illorum temporum breuiter notarat. Quaerebatur ex PAVLLO, *an ex huiuſmodi ſcriptura aliqua obligatio nata ſit, ſcilicet quod ad ſolam pecuniae cauſſam attineret?* Non poterat id adfirmare ICtus, non ignarus, ſuis temporibus *litterarum obligationem nominibus fieri*, (*i*) quae plane aliud quid fuiſſe, quam eiuſmodi epiſtolam, ex CAIO (*k*) et THEOPHILO (*l*) iam pridem docuit Dominus Praeſes (*m*). Itaque reſpondit, *ex epiſtola, de qua quaeritur, obligationem quidem nullam natam videri: ſed probationem depoſitarum rerum impleri poſſe*. Nec ſane de eo dubitari poterat, quia ſcripturam etiam priuatam contra ſcribentem probare, inter

(c) L. 10. *pr. ff. de edend.*
(d) Roeſener *de Libris Mercat. cap. XV. §. XV.*
(e) Cuiac. *lib. X. obſ. cap.* 14.
(f) L. 9. §. 2. *ff. de edend.*
(g) L. 26. §. 2. *ff. depoſ.*
(h) Fachin. *Controu. Iur. lib. XI. cap.* XXXIII.
(i) §. *vn. Inſt. de litt. oblig.*
(k) Cai. *Inſt. lib.* II. *Tit.* IX. §. 12.
(l) Theoph. *in Paraph.* §. *vn. Inſt. de litt. oblig.*
(m) *In Antiqu. Rom. lib.* III. *Tit.* XXII.

ter omnes constabat (*n*). At magis ambigua videbatur quaestio, an et debitum ex illa creditoris schedula recte probetur? quam in rem addit PAVLLVS: *An autem is quoque, qui deberi sibi cauit in eadem epistola decem, probare possit hoc, quod scripsit*, IVDICEM AESTIMATVRVM. Non ergo negat, instrumento illi pro scribente aliquam fidem adhiberi posse, si circumstantiae, a iudice aestimandae, addicant, e. g. si epistola illa conspiret cum codice rationum, si eius auctor sit vir integrae atque intemeratae fidei, si ex ipso libro eius diligentia eluceat, et quae sunt huius generis alia, quae suggerit MENOCHIVS (*o*).

§. XVI.

Glossatores libris mercatorum vim probandi tribuisse, demonstratur.

Ex hoc itaque loco, similibusque quibusdam, glossatores collegerunt, *librum pro scribente probare in connexis*, id est, si codex expensa et accepta contineat, et haec se recte habere dicantur, fidem etiam habendam esse ratione illorum. Ita BARTOLVS (*p*) et BALDVS (*q*), quorum sententiam et alii plerique adoptarunt. Iidem autem glossatores exinde porro intulerunt, pro codicibus mercatorum, si rite conscripti sint, non leuem militare praesumtionem, et si a scribentibus in supplementum iuretur, plenae vim probationis eos merito obtinere. Sane hanc sententiam ante saeculum XIII. quo ACCVRSIVS glossas consuit, defenderunt doctores quidam, quorum argumenta ipse adducit refellitque ACCVRSIVS (*qq*). Eamdem saeculo XIV. suam fecere BARTOLVS (*r*), sequente BALDVS (*s*), PETRVS DE FERRARIIS (*t*) et alii, quos ipsos quoque suos auctores sequutos esse, nulli dubitamus, adeo vt statim, renascente iam in Italia iure Romano, haec sententia per cathedras audita, tantoque facilius a plerisque adprobata videatur, quanto aequior credita, ac iuris rationibus conuenientior. Sane *quum mercatores*, vti eleganter REIN. BACHOVIVS (*u*) scribit, *quibusuis mercium suarum emtoribus sine chirographo fidem habere soleant, tanto aequius est, ex aduerso quoque plus fidei illorum litteris adscribi*. Accedit, quod mercaturam non promiscue omnes exercere soleant, sed ii demum, qui editis intra annos tirocinii diligentiae ac fidei argumentis, in collegium mercatorum sollemniter fuerunt adoptati. Vnde denuo colligi posse videbatur, mercatorum etiam negotiationem publicam quodammodo caussam continere, adeoque non esse iniquum, vt, quemadmodum argentariorum codicibus iure Romano fides omnino habenda esset, ita mercatorum tabulis rite confectis semiplenae saltem probationis vis tribueretur, scribentibusque, illas pro se allegantibus, copia fieret in supplementum iurandi.

§. XVII.

(n) L. 25. §. *vlt. ff. de probat.*
(o) Menoch. *de Arbitr. Iud. qu. casu* XCIII.
(p) Bartol. *ad L. quaedam. §. numularios ff. de edendo.*
(q) Bald. *in L. rationes C. de probat.*
(qq) *Gloss. ad l. 9. §. numularios ff. de edendo.*
(r) Bartol. *ad l. admonendi* 31. *ff. de iureiur.*
(s) Bald. *ad eamd. l. admonendi.*
(t) Ferrar. *in Pract. aur. pag.* 186. *num.* 6.
(u) Bachou. *ad* Treutl. *Vol.* II. *Disp.* V. *th.* II. *lit. B.*

§. XVII.

Inde hoc priuilegium manauit in varia statuta Italica, saeculo XIII. et sequentibus condita.

Quum autem iisdem temporibus, quibus iuris Romani studium Bononiae aliisque locis feruebat, ciuitates Italicae pleraeque sibi noua statuta conderent, et in illo terrarum tractu maritima aeque ac vulgaris negotiatio tum vel maxime floreret: nullum fere statutum reperias, in quo non occurrant huiusmodi priuilegii vestigia. Exstant STATVTA VENETA, quae, vti rubrica docet (uu), *in vnum reducta et de nouo edita fuerunt tempore illustris Domini, Iacobi Theopuli, inclyti Ducis Venetorum, currente anno dominicae incarnationis MCCLII. die VI. exeunte mense Septembris, indictione prima*, quaeque stanno nitidissimo impressa sunt Venetiis a Bernardino Benalio eiusque socio anno MDXXV. mense Iulio. In eorum prefatione, vel prologo secundo, agitur de praesumtionibus et quatuor earum generibus, explicaturque, quid sit praesumtio *iuris et de iure*, praesumtio *violenta*, *probabilis* et *temeraria*. De probabili autem ibidem ita differitur: *Tertia praesumtio est probabilis, et ista non probat plene, sed mouere debet iudicem, ad dandum sacramentum honestiori parti. Vt si inueniatur scriptum in libro alicuius, quod alteri tantum dedit, vel quod ab altero tantum recepit, tunc scilicet iudices dabunt sacramentum, vt supra diximus*. Anno erae Christianae MCCCCLXVI. die XVII. Aug. nouum ea de re SC. factum, quod in iisdem STATVTIS VENETIS (x) ita se habet: *Auferenda sunt omnia illa inhonesta media, quibus ciues et subditi nostri defraudantur. Et quia libris apothecariorum huius nostrae ciuitatis omnis diuturni temporis fides praestari solebat: quo iniquo medio fuere complures, qui multas pecunias amiserunt. Vadit pars, quod libri draperiorum, tellarolorum, chiodarolorum, et quorumcumque aliorum apothecariorum huius nostrae ciuitatis fides de cetero adhiberi nequeat, nisi a quinquennio infra, nec in aliquo iudicatu vel officio nostro, elapso ipso tempore, authenticari. Quod temporis spatium vnicuique conuenientissimum est petere posse, quod habere debet*. Quinquennali itaque praescriptione elidi Veneti iusserunt probationem ex libris mercatorum illorum, quos nominatim recensent, petendam: nec tamen id maiorum gentium mercatoribus fraudi esse voluerunt, de quibus in iisdem STATVTIS statim additur: *Exceptuatis tamen libris ordinariis, quibus, non obstante probatione aliqua in contrarium, sicut primum, fides adhibeatur, vt iustitiae vsuique nostrorum ciuium pariter sit prospectum*. Similia statuta sunt Bononiae (y), Florentiae (z), Patauii (a), Romae (b), quin in vniuersa Italia (c), vbi libris mercatorum vel absolute, vel ad certam summam creditur, vel, iis prolatis, iusiurandum suppletorium defertur.

§. XVIII.

(uu) *Gloss. ad d. l. 9. §. nummularios ff. de edend.*

(x) *Consulta ex authenticis, Statutis Venetis adnexa cap. XXIV. f. CXCIII.*

(y) Imola *in c. 2. X. de fid. instrum.*

(z) Castrens. *in d. l. admonendi.* Rol. a Valle *Vol.* III. *Consil.* XCII. *n.* 5.

(a) *Statuta Patau. fol.* 100.

(b) Marqu. *de iur. Mercat. lib.* III. *cap.* IX. §. 21.

(c) Turret. *Consil. XLVII. n. VII.*

§. XVIII.

Iam vero non difficile erit ostendere, qua via eadem de mercatorum codicibus doctrina se per Germaniam, quin vniuersam fere Europam, diffuderit. Medio enim aeuo nulla fere gens negotiandi caussa frequentius per vicina regna et prouincias discurrebat, quam Itali, idque adeo verum est, vt vir doctissimus, HERM. CONRINGIVS (d), vsque ad annum millesimum centesimum paucas merces peregrinas, et vix aliunde, quam ex Italia, in Germaniam exportatas fateatur, Oceano omni Normannorum piratica infesto, et Germanicis nauibus paene imperuio. Et quamuis postea maris Balthici accolae mare tentarent, et ciuitates celebriores, inito foedere Hanseatico, insignes sibi opes commerciis adquirerent: intra halecum tamen, salsamentorum aliarumque mercium septentrionalium distractionem stetit haec negotiatio, ea, quae Oriens, Aegyptus et Africa suppeditant, Italis large aduehentibus. Vagabantur illi sub nomine LOMBARDORVM, itemque CAORCINORVM, per Galliam, Germaniam, Belgium, et non solum merces orientales venum exponebant, sed et pecunias eredebant sub pignoribus, ceu passim adhuc docent domus publicae, in quibus, depositis pignoribus, pecuniae creduntur, quaeque ab origine sua etiamnum vocantur *Lombards-Hauser*. Quamuis vero plerisque locis celebrioribus priuilegiis luculentis ornarentur, ceu docet exemplum, a CAR. DV FRESNE (e) ex veteri Regesto erutum, quin alicubi suis consulibus, quos vocant, parerent, veluti Montepessuli et Nemausi: euilescere tamen paullatim coepit istud hominum genus ob vsurariam, quam exercebat, prauitatem, adeo vt et synodalibus decretis (f) et edictis principum (g) passim proscriberetur, Iudaeisque aequipararentur *Lombardi* et *Coarcini*, qui a celebri gente Florentina *Corsinorum* nomen inuenerant (h). Et sic profecto non mirandum, vna cum Lombardis etiam priuilegium illud mercatorum in Germaniam penetrasse, maxime, quum paullatim ICti, qui Bononiae et Patauii prima iuris stipendia fecerant, curias ac fora, quin et academias Germaniae, occuparent, et hinc, quae in Italia didicerant, in vsum apud Germanos deducere omni studio animique contentione niterentur.

Itali mercatores illis saeculis fere vbique negotiabantur, et secum etiam hoc priuilegium inferebant in alias terras, et maxime in Germaniam.

§. XIX.

Et ex his quidem iam procliue est iudicare, quae requirant iura, si quis eo priuilegio vti velit. Quum enim mercatorum bono inuentum sit hoc priuilegium, et eorum quidem, qui fidei ac diligentiae specimina ediderint: (§. XVI.) consequens est, I. vt, si cui mer-

Quales esse oporteat libros mercatorum, si probare debeant?

(d) Conring. *de Vrbib. Ger.* §. *LXXXV.*
(e) Car. du Fresne *in Glossar. Lat. Tom.* II. *Part.* II. *pag.* 237.
(f) *Concil. Senonense ann. MCCLXIX. Can.* II.
(g) Car. du Fresne *ibid. pag.* 238. *et Tom.* I. *pag.* 855. *sequ.* Matth. Paris. *ad ann. MCCLXXV. MCCXL.* Aub. Mir. *lib.* I. *Dipl. Belg. cap. LXXXIV.*
(h) Car. du Fresne *ibid. Tom.* I. *pag.* 856.

caturam faciendi ius non eſt, ei id priuilegium non proſit (*i*). Maioris, an minoris momenti ſit negotiatio, parum refert, modo quis merces venales habere, aliiſque ſine chirographo credere ſoleat. (§. XVI.) Ab ipſo mercatore vt conſcriptus ſit codex, exigere videntur ROL. a VALLE (*k*) et ANDR. GAILIVS (*l*), etiam ad IVSTINIANI quoddam reſcriptum (*m*) prouocantes. Sed quemadmodum in illa *l.* 13. *C. de non num. pecun.* nihil, quod quidem ad rem pertineat, continetur, et quod quis per alium facit, illud ipſe feciſſe videtur: ita non abs re plerique eamdem codici mercatoris fidem tribuendam eſſe exiſtimant, ſiue ipſe eum adornarit, ſiue eius nomine alius: modo eum manu perſonae, cui tale negotium delegari ſolet, veluti inſtitoris, vel librarii, (*des Buchalters*) ſcriptum eſſe conſtet (*n*). Quo caſu tamen id obſeruant accuratiores, vt librario priore mortuo, vel officio decedente, codex non continuetur, ſed a ſucceſſore nouus inchoetur, ne vnus idemque codex diuerſas manus prodat (*nn*). Deinde ex eodem colligimus, II. librum vel codicem, quem mercator profert, nulla falſitatis ſuſpicione laborare, adeoque illum compactum, tituloque ac praefatione notatum (*o*), folia numerata (*oo*), nihilque in eo eraſum, euulſum, deletum, ſuperſcriptum eſſe (*p*) oportere. Quod adeo verum eſt, vt ſi forte librarius aliquid humani paſſus ſit, tamen ea, quae perperam ſcripſit, nec delere, nec inducere, ſed errorem notare, et rem de nouo ſubiicere, vel e regione, non autem in margine, adſcribere ſoleat (*q*). Quum porro eius priuilegii cauſſa non poſtrema ſit, quod mercatores ſine chirographo credere ſoleant, (§. XVI.) et liber ex communi ICtorum ſententia tantum in connexis pro ſcribente probet: (§. XV.) id quoque III. vel maxime vrgent ICti, vt liber contineat data et accepta cum ſingularum partitarum, quas vocant, die et conſule (*r*), et quidem ſine abbreuiationibus et ſiglis vulgo incognitis (*s*), quippe quae plerumque cum ambiguitate quadam coniunctae ſunt. Praeterea ex eodem per ſe patet, IV. non niſi ea, quae ad mercaturam pertinent, in codicem illum referenda (*t*), et V. cauſſas et genera obligationum rite exprimenda (*u*), et denique VI. ipſum codicem cum aduerſariis ſeu diario, ex quo partitae in codicem primarium referri ſolent, accurate conuenire debere (*x*). Quamuis enim ſolis aduerſariis ea fides non habea-

(i) Menoch. *lib.* I. *Conſil.* XXXIX. *n.* 14. Gail. *lib.* II. *Obſ.* XX. *num.* 17. Textor. *Diſſ. de fide libri mercat. mortui* §. *IV.*

(k) Rol. a Valle *Conſil.* XCII. *n.* 6.

(l) Gail. *lib.* II. *Obſ.* XX.

(m) *L.* 13. C. *de non num. pecun.*

(n) Stracch. *de Mercat.* P. II. *n.* 65. Carpzou. *Part.* I. *cap.* XVII. *def.* XXXV. *num.* 9.

(nn) Textor. *Diſſ. ead. ibid.*

(o) Roeſner. *de Libris Mercat. cap.* VII. *n.* 2. *ſequ.*

(oo) Munnoz de Eſcobar. *de Ration. cap.* X. §. XLII.

(p) C 5. X. *de crim. falſ. c.* 6. X. *de fid. inſtr.*

(q) Textor. *Diſſ. citat.* §. *IV.*

(r) L. 11. §. 2. *ff. de edend.* Menius *ad Ius Lub. P.V. Tit.VI. a. IV. n.* 24.

(s) Conr. Rittersh. *Comm. ad Nouell. P.VI. cap.* II. *n* 7.

(t) Munnoz de Eſcob. *ibid. cap.* XI. *num.* 27.

(u) *L.* 25. §. 5. *ff. de probat.* Carpzou. *lib.* III. *Reſp.* LVIII. *n.* 10.

(x) Munnoz de Eſcob. *ibid. cap.* XI. *num.* 36.

habeatur (y), quam codicibus ipsis attribui diximus: merito tamen horum quoque fides vacillat, si, quae in codice leguntur, ab iis, quae in aduersariis scripta reperias, omnino discrepent. Haec sunt sex illa requisita, quae vbi adsunt, priuilegio isti locus esse creditur. Ea quamuis alii ad duodecim (z), alii ad tredecim (a), alii ad plura vsque adaugeant: quaedam tamen ex his ad sex illa, quae a nobis explicata sunt, commode referri posse, quaedam plane falsa esse, facile vnusquisque animaduertet. Sane quemadmodum iam paullo ante vidimus, requisitum secundum, quod MARQVARDVS (b) recenset, puta, vt ipsemet mercator codicem sua manu scripserit, nec in iure, nec in praxi, praesidium reperire: ita, quae idem (c) aliique (d) exigunt, vt mercator veritatem scribere consueuerit, vt liber aliquid contineat contra mercatorem, vt quae inscripta sunt, ex circumstantiis verosimilia iudicentur, manifesto ad requisita nostra primum et tertium pertinent, eoque percommode referuntur. Quod et de reliquis verum esse, vnusquisque facile deprehendet.

§. XX.

Non creditur libro decoctoris malitiosi.

Fusius haec exsequuti sumus, quam plerisque videbitur necessarium. Sed quum multum nostra referat, iurisprudentiam ita habere in numerato, vt ea, quae inculcamus, vniuersa ex suis principiis deriuare, haec autem ex origine ac caussis singulorum iurium inuestigare norimus: non piguit nos, rem ab aliis neglectam paullo accuratius explicare. Iam ergo facile patet, quid ad singulas quaestiones, quae de decoctorum et foro cedentium codicibus, habendaque illis fide, passim mouentur et quarum palmarias tantum delibare nunc iuuat, respondendum sit. In vniuersum enim nullam codici fidem habendam esse, cuius auctor dolo malo foro cedens, creditorum spem turpiter destituit, tam est manifestum, vt prolixiore probatione supersedere posse videamur. Quis enim credat scripturae hominis, quem vel scelerum maximorum sibi conscium fuga in nescio quas latebras et asyla abstulit, vel carcer digno tanta turpidine supplicio adficiendum adseruat? qui honesto mercatorum collegio se ipse exemit, et ita simul bonis, simul bonae fidei decoxit, vt furi aequiparandus videatur legislatoribus? (§. V.) Quis integritatem illam vitae atque existimationis, quam in mercatore desiderauimus, (§. XIX. 1.) in decoctore doloso, id est, in homine, flagitiis omnibus coöperto, quaereret? Et hinc est, quod praecipui iuris auctores, qui in hac palaestra exercuerunt ingenium, veluti MASCARDVS (e), MENOCHIVS (f) MARQVARDVS (g) TEXTOR (h), ROESNERVS (i) omnem horum codicibus fidem.

(y) Marquard. *de Iure Mercat. lib.* III. *cap.* IX. §. 43.
[z] Idem *lib.* III. *cap.* IX. §. 28. *sequ.*
[a] Textor. *Diss. alleg.* §. *IV. V.*
[b] Marqu. *ibid.* §. XXIX.
[c] Idem *ibid.* XXXI. XXXIII. XXXIV.
[d] Textor. *ibid.* §. IV. V.
[e] Mascard. *de Probat. Conclus.* DCCCCLXXV. *n.* 30.
[f] Menoch. *Consil.* XL. *n.* 29.
[g] Marq. *lib.* IV. *cap.* IX. *n.* 28.
[h] Textor. *Diss. cit.* §. XXIII.
[i] Roesner. *de libr. Mercat. cap.* XIV. §. XXVI.

dem abrogare non dubitant, eamque sententiam suam praeiudicio non vno confirmant. Accedit, quod, quum mercator honestae vitae atque integrae existimationis codice suo semiplene probet, minus quam semiplenam, vel, vt rectius dicam, nullam plane probationem emergere oporteat ex scriptura hominis nullius fidei, quem iura semper mentiri praesumunt (*k*), adeoque decoctor ad iusiurandum suppletorium numquam admitti possit. Et hinc quum nuper mercatoris, qui foro cesserat, vxor dotem et illata repeteret, et ad codicem mariti, in quem illa pecunia relata erat, prouocaret: in prima quidem instantia iudicatum fuerat, vxorem illata eatenus probasse, vt ad iusiurandum suppletorium admittenda sit: caussa autem ad supremam Ducatus M. curiam deuoluta, pronunciatum, eam ad iusiurandum admittendam non esse, inter chrirographarios tamen eius interea mortuae liberis locum fore. Quod postremum ideo adiectum, quia Curator bonorum libro illo decoctoris aliquando pro se vsus fuerat: (§. VIII.) Denique quum interposita leuteratione acta ad Ordinem iuridicum huius Academiae mitterentur: is posteriorem sententiam confirmandam censuit, non solum, quod codici mercatoris etiam integrae existimationis non creditur, nisi in rebus ad mercaturam pertinentibus, (§. XIX. 4.) sed et ob alteram rationem: *Dievveil aber dennoch bekanten Rechtens, dass der erfullungs-Eyd zum vvenigsten einen halben Bevveiss supponire, und aber eines Falliten Handels Buch, vvann es zumahl mit dergleichen Fehlern, als* Art. Reprob. 59. seqq. fol. 295. seqq. Act. primae Instantiae *angemercket vvorden, behafftet ist, gar nichts bevveiset.* Mascard. de prob. Concl. 975. n. 30. concl. 976. Menochius de praesumt. Lib. III. praes. 63. n. 1. *als ist man, vvie im Vrthel enthalten, zu erkennen bevvogen vvorden.*

§. XXI.

Creditur tamen eius codicibus, qui a fortuna exagitatus foro cessit, nisi paupertas eum ad fraudes pellexerit.

Sed, quemadmodum haec iustam caussam habere videntur in decoctoribus, qui dolo malo furiosum rerum suarum exitum fecerunt, bonaque abliguriuerunt nequissime: ita facile patet, eos, qui fortunae temporumque iniuriis bonis lapsi sunt, melioris omnino conditionis esse oportere. Recte itaque monuit MEVIVS (*l*), si de eorum, qui bonis lapsi sunt, codicibus agatur, de illorum fide statuendum esse ex vita ante acta. Si enim antea vir honestus ac integrae fidei fuisse probetur, casum et fortunam aduersam superuenientem non tollere fidem, quam eius scriptura antea mereri visa sit. Quemadmodum enim, VLPIANO iudice (*m*), tutor, *quamuis pauper sit, fidelis tamen et diligens, remouendus non est, quasi suspectus*: ita miserum et iniquum esset, abrogare fidem mercatori honesto et diligenti, cuius industriam fortuna destituit, quemque rerum suarum satagentem aliena potius malitia, vel inclementia fati, quam socordia propria, ad inopiam detrusit. Et ita in curia Ianuensium pronunciatum esse, constat (*n*). In

[k] Idem *ibid.* §. *XV.*
[l] Meu. *ad Ius Lub. lib. V. Tit. VII. art. V. et Tit. VI. art. IV.*
[m] L. 8. *ff. de suspect. tut.*
[n] *Rota Gen. Decis. X. n. 13.*

In primis mercatoris, sine sua culpa bonis lapsi, codici haud parum ponderis accedit, si ab institore vel librario fide digno rite conscriptus est, quipppe cuius iuriiurando suppletorio tunc eo facilius creditur, quo minus ipsi vel seritur vel metitur (o). Quin si eum vel maxime sua manu scripserit mercator: non tamen ob eam rem fides eius vacillabit, modo codex talis sit, qualem eum esse debere, supra ostendimus. Multos enim ad mendicitatem redactos similes reperias illi pauperi apud EVRIPIDEM (p), de se glorianti:

- - καὶ γὰρ εἰ πένης ἔφυν,
Οὔτοι τὀ γ᾽ ἦθος δυσγενὲς παρέξομαι
- - Quamuis enim pauper sim:
Non tamen malos mores praestabo.

Attamen, si ex ipso codice adpareat, mercatorem, vbi res suas retro labi ac fatiscere animaduertit, accepta parum diligenter in libros retulisse, sed in suos vsus sepofuisse, aliis, qui non soluerunt, acceptum tulisse, quaedam in rem suam falso inscripsisse, malumque patrem familias, vt paucis dicamus, agere coepisse: nihil procul dubio tribuetur eius codici, quem ipse, mutatis cum fortuna moribus, sua culpa quam maxime suspectum reddidit. Quamuis enim paupertati cum virtute bene conueniat: repentina tamen fortunae mutatio, et imminens homini rei lautae adsueto

Magnum, pauperies, opprobrium iubet
Quiduis aut facere, aut pati,
Virtutisque viam deserere arduae,

ceu iam pridem recte obseruauit HORATIVS (q). Sane quum et mercatoris, bonis non lapsi, codici non credatur, si vlla falsitatis suspicione laborat: (§. XIX.) quanto minus credendum erit scripturae hominis, boni illius quidem, sed quem paupertate a virtutis tramite abductum esse, ex ipso libro vbique pellucet? Hinc quum mercator, qui tamen bonis non fuerat lapsus, ex alterius fortunis euersi bonis summam haud leuem peteret, et nec chirographum, nec alia instrumenta, sed litteras quasdam priuatas, proferret: curator bonorum, librum actoris producendum esse, vrgebat. Creditor aliquoties in iudicio fassus erat, se haec in librum suum non retulisse, sed cum debitore bona fide egisse, modo ei pecunias credendo, modo earum partem recipiendo. Reiecta probatione, mercator ad superius iudicium G. adpellauit, ac demum obtinuit, vt ad probationem admitteretur, eique simul liceret librum seu codicem suum eam in rem producere. Re vlterius ventilata, et actis ad Ordinem iuridicum in hac Academia transmissis, pronunciatum: *Numehro aus den Acten so viel zu befinden, dass Implorant, zur Production seines Handels-Buchs und übrigen Documenten, gestalten Sachen nach nicht zuzulassen*, additis rationibus: *Dievveil die von Imploranten gesuchte Restitutio in integrum vergeblich seyn, und zu nichts anders, als zu noch mehrerer Verlangerung dieses in das 16te Iahr daurenden Concurs-processes dienen vvurde, anervvogen eines theils die documenta sub A. B. C. D. No.*

[o] Roesner. *ibid. cap. XIV.* §. 24.
[p] Euripid. *in Electr. v.* 362. *sequ.*
[q] Horat. *lib.* III. *Od. XXIV. v.* 42.

No. Act. 415. deren Implorant bey seiner Bescheinigung sich zu bedienen vermeinet, schon zuvor von ihm produciret, aber iedesmahl als vnstathafft und irrelevant vervvorffen vvorden, andern theils derselbe No. Act. 259. „ Dass er von Liquidato vveder Obligationes, noch „ Wechsel-Brieffe in Handen habe, ingleichen No. Act. 360. Dass, „ da der Debitor bald Geld gelieben und dafur Bucher versetzt, bald „ aber darauf vvieder bezahlt, vnd das versetzte Vnterpfand vvieder „ abgefordert, er daruber keine Register oder Buch gehalten, noch al- „ lemahl angeschrieben, vnd daher auch nicht mehr vvissen, vielvveni- „ ger beschvvehren konne, vvas vor Bucher bey ihm versetzt, und „ vvie viel vom Gelde er darauff erhalten, ausdrucklich declariret. Wannenhero nicht abzusehen, vvie nunmehro derselbe sich auff sein Handels-Buch beruffen moge, da seinem Gestandnis nach vorhin darinnen nichts gestanden, folglich vvieder dasselbe, dass es erst nach der Zeit beschrieben vvorden, eine starcke Vermuthung emstehet, vvelche durch das blosse Vorgeben, dass der Aduocatus caussae solche Declaration ohne Implorantens Wissen und VVillen ad Acta gegeben, sich um so viel schvverlicher elidiren lasst, ie vveniger derselbe, solche Schrifften eigenhandig vnterschrieben zu haben ableugnen kan. Alss ist, vvie in Vrtheil enthalten, erkant vvorden. Quod si ergo ne mercatoris quidem integrae existimationis codici creditur, si iusta suboriatur suspicio, cum aliquid illi postea in rem suam inscripsisse: quanto minus fidei habebitur rationibus eius, qui fortunis euolutus, et imminentem rebus suis ruinam praesagiens, iustam codicis non rite conscripti suspicionem praebuit?

§. XXII.

Creditur etiam codici decoctoris malitiosi contra scribentem, nisi aliquid in praeiudicium aliorum inscripserit.

Ad eos vt redeamus, qui dolose foro cedunt, horum libris, vti diximus, plane nulla fides habenda, si ab ipsis in suam rem proferuntur. Quid vero, si creditores illius inde agere velint? Tunc vel agunt aduersus ipsum obaeratum, qui foro cessit, vel aduersus tertium, quem massae illi communi, ex qua creditoribus satis fieri debet, obligatum esse, contendunt. Primo casu dubium non est, quin plene probet liber, etiam decoctoris, modo de obligatione ipsius decoctoris agatur. Quamuis enim is ob turpitudinem suam fidem omnem amiserit: verendum tamen non est, ne quid codici inscribat, quo ipse magis oneretur. Hinc codex huiusmodi, vti aliae scripturae priuatae, contra scribentem plene probat (r). (§. VIII.) Sed non probabit tamen etiam contra decoctorem, si quid, quod se oneret, in reliquorum creditorum praeiudicium, vel si res ad mercaturam plane non pertinentes, inscripserit, e. g. si dotem tantam se ab vxore accepisse notarit, si a parentibus, amicis, aliisque sibi numeratum solutumue esse fateatur, quod numeratum solutumue esse, tam liquido non constat. Quum enim confessio nocere quidem debeat confitenti, non autem tertio (s), et hinc ne apocha quidem mariti (t), quantum-

[r] *L. 25. §. vlt. ff. de probat.*

[s] *L. 4. pr. ff. de interr. in iure fac. l. 11. §. 2. 3. ff. eod.*

[t] Coler. *de processf. exsequut.* P. III. *cap. 1. n. 110. sequ.*

tumuis iureiurando firmata (u), probari constet illationem dotis, quia iusiurandum, tamquam accessorium obligationis, naturam actus sui sequitur (x), et hinc inter alios praestitum, tertio nec prodesse, nec nocere debet (y): quo iure, quaeso, exigeret decoctor, vt sibi suo arbitratu et in rem suam se debitorem constituenti, et tale quid referenti in codicem, in fraudem reliquorum creditorum fides habeatur? cui, quaeso, ignotum est perfidi illius dispensatoris, a Seruatore in exemplum calliditatis adducti (z), artificium, quo vsus in eo futurae inopiae alleuamentum quaesiuit, quod debitorem pro centum quinquaginta scribere iuberet: Δέξαι σου τὸ γράμμα, καὶ καθίσας ταχέως γράψον πεντήκοντα. *Sume tibi chirographum tuum, et adsidens, extemplo scribe quinquaginta filiis saeculi*, ceu Seruator vocat, accenseas, qui, vbi res ad restim redit, iniustissimam versuram facere, et cum aliorum detrimento alios locupletare non dubitabunt, si sibi, ad mendicitatem redactis, apud hos perfugium fore sperauerint?

§. XXIII.

Aliquando codici decoctoris aliquid fidei et pro scribente prolato accedit, si alia adminicula suffragentur.

At maior dubitandi ratio est, si quaeramus, an creditores ex codice decoctoris aduersus tertium agere, et inde debitum probare possint? Quod merito videtur negandum. Primo enim creditoribus non plus fidei haberi potest circa scripturam, a decoctore factam, quam, ipsi decoctori, cui codicem in suam rem proferenti, non credi paullo ante monuimus. (§. XX.) Si ergo fides non habetur libro, a decoctore producto, cur ideo habeatur, quod tertius eum produxerit, quum de perfidia scribentis satis constet? Accedit, quod nec integrae famae mercatoris liber, a tertio contra tertium productus, aliquid probet, nisi tale quid ei inscriptum, quod directe actum cum praesente et consentiente, ceu post multas doctorum variationes, quas MASCARDVS (a) refert, vbique fere obtinuit (b). Qua fronte vero creditores plus fidei attribui postularent libro eius, qui dolo malo foro cessit, quam alterius integrae fidei atque existimationis? Denique multo periculosius exemploque perniciosius esset, codici decoctori, a creditoribus prolato, fidem aliquam haberi, quam si eum ipse decoctor in foro produceret; siquidem huic, quippe, rei gestae conscio, deferri posset iusiurandum suppletorium, quod sine periculo deferri nequit creditoribus, rerum omnium ignaris, et de credulitate facile Iouem lapidem iuraturis, si eo sacramento damnum imminens auertere possent: Atqui ad iusiurandum suppletorium de credulitate regulariter neminem (c), nec in casibus exceptis vllum alium temere,

(u) Coler. *ibid. n.* 115. Greuen. *lib.* II. *concl.* LXXXI. Ludouici *Diss. de probat. illat. dot.* §. XII.

(x) Pufend. *de Iure Nat. et Gent. lib.* IV. *cap.* II. §. 6. 11.

(y) *L.* 1. *pr. ff. si mul. ventr. nom. cap.* 19. *X. de iureiur.*

(z) *Luc.* XVI. 34.

(a) Mascard. *de Probat. Concl.* DCCCCLXXVII.

(b) Ruland. *de Commiss.* P. II. *lib.* V. *cap.* XIII. *extrem.* Scacc. *de Iudic. causs. ciuil. lib.* II. *cap.* XI. *n.* 103. Marquard. *de Iur. Merc. lib.* III. *cap.* IX. Roesner. *de Libris Merc. cap.* XII. §. LXI. *sequ.*

(c) Arg. *l.* 31. *ff. de iureiur.*

re, quam heredem, admittendum esse, recte iuris interpretes celeberrimi (*d*), monent.

§. XXIV.

Illustratur hoc specie insigni.

Neque tamen negandum est, librum etiam a decoctore rite et ordine scriptum, quamuis semiplene non probet, aliquam saltem praebere praesumtionem, si creditores eum aduersus tertium proferant. Vnde aliis accedentibus adminiculis (*e*), omnino audiendi sunt creditores, admittendique ad probationem debiti, quod illi codici, nulla alia falsi suspicione laboranti, (§. XIX. 12.) rite inscriptum est. Priuatae enim scripturae, veluti apochae, rationes, chirographa, pro scribente quidem non faciunt fidem, adeoque multo minus tertio, qui eius nomine, vel tamquam successor scribenti, acturus est, prosunt: aliis tamen suffragantibus adminiculis, quandoque semiplenam probationem, aliquando praesumtionem faciunt (*f*), quae, si ad suppletorium non sufficit, vel id saltem efficere potest, vt alteri parti purgatorium deferatur, toties quippe locum habiturum, quoties aduersus aliquem fortiores praesumtiones militant, vt, non nisi iis elisis, ad caussae decisionem deueniri possit (*g*).

§. XXV.

An decoctor eiusque creditores vel curator bonorum ex libris agentes admittendi sint ad cautionem iuratoriam, et reum cautione deiudicatum solui onerare possint?

Illustrari hoc potest specie notabili, quam Dn. Praeses mense Febr. cIↃIↃccXXIII. Ordini Iurisconsultorum Hallensium oblatam, memorat. Titius mercator Belga cum sociis negotiationem trapeziticam diutius fecerat, sed demum foro cesserat, non sine maximo creditorum detrimento. Sempronius, Mercator in celebri Germaniae emporio, antequam de istius societatis conditione et imminente negotiationi ruina certior factus esset, aliquammultas tesseras collybisticas ad Titium direxerat, quas quum oblatas Titius et socii acceptassent, neque tamen praesentantibus soluissent: actionem aduersus illos instituere, et magnam summam pecunia petere decreuerat. Sed demum intellecto bonorum statu, impensis parcere, et damnum illud aequo animo ferre, quam in extraneo foro inanem actionem non sine ingenti sumtu persequi maluit, maxime quum Titius et socii per Deum rogarent, ne adflictis adderetur adflictio. Demum illi decoctores, missis blanditiis, quibus antea Germanum trapezitam deliniuerant, vrgenti solutionem, minas reposuerunt, caussati, sibi a Germano illo aliquot centena millia florenorum deberi: quin et actionem cum curatore bonorum aduersus illum in eius domicilii foro instituerunt, prouocantes ad codicem suum, ex quo adpariturum sit iudici, se ingentem istam summam pecuniae pro mercatore Germano soluisse variis personis, quas ille tesseris collybisticis, ad se directis, instruxerit.

[d] Wernh. *Select. Obs. Forens. P. IV. Obs. CLI. n. 624.*

[e] *L. 5. C. de probat.*

[f] Couarruu. *Pract. Quaest. cap.* XXII. *nu.* VIII. Wames. *Cons.* LVI. *cent.* 1. Diod. Tulden. *Comm. ad Cod. tit. de prob. §. V.*

[g] *L. 31. ff. de iureiur.*

rit. Multa erant quae opponebat Germanus. Vrgebat, sibi cautionem pro reconuentione, damno et expensis praestandam. Opponebat exceptionem falsi, neque fidem aliquam habendam putabat codici decoctorum, qui id, quod ipsi tesserarum possessoribus non soluerint, sibi, tamquam trassanti imputauerint, (*sie hatten obgedachte, von einem dritten in seinem faueur gezogene, vna von ihnen,* (Titio und Comp.) *a conto sothanen dritten acceptirte, aber zu seiner Zeit nicht bezahlte VVechsel-Brieffe in sein debet gesetzet*) Adferebat etiam, sibi a viris fide dignis relatum, codices illos Titii et sociorum antea ad colophonem perductos fuisse, in iisque tunc de hoc credito nihil lectum, *es hatten Titius und Comp. bey ihrem falliment ihre Bucher vollig beygeschrieben gehabt, von dieser ihrer anmasslichen Forderung aber vvare damablen darinnen nichts zu finden gevvesen, folglich dieselbe nachhero erst eingeschrieben vvorden*. Quod insigne falsi vestigium se, producto codice, ad oculum demonstraturum, confidebat. Nihilominus tamen, quum codici aliqua suffragari adminicula viderentur, veluti quod constaret, Germanum saepe cum illa societate mercatoria negotiatum, (*dass sie mit einander starcke VVechsel und andre Handlung getrieben,*) tesserasque collybisticas a Titio et sociis acceptatas esse, nec tam liquidum esset, hos, prout decet, non soluisse, *dass die acceptirten VVechsel nicht bezahlet vvaeren*: non solum admissa actio, sed etiam Sempronius ad cautionem iudicatum solui praestandum adactus est, actoribus iureiurando tantum cauentibus. Pronunciatum enim in iudicio illius emporii fuerat, *dass Klaegere zu Leistung iuratorischer caution zu lassen, Beklagte aber zur* cautione omnium bonorum cum iuratoria *anzuhalten, nicht vveniger Klaegere mit Vberbringung der Bucher des* Titii *und* Comp. ad locum iudicii *billig zu verschonen, und Beklagte selbige zu Amsterdam auf der Klaegere Kosten selbst, oder durch einen Bevollmaechtigten Anvvald zu inspiciren, schuldig*. Quae dura interloquutio secutura fortassis non fuisset, nisi sociis illis Belgis, eorumque codici, variae praesumtiones suffragari visae essent.

§. XXVI.

Specie hac Collegio oblata, varia erant, quae in quaestionem veniebant, veluti, an actores ad cautionem iuratoriam admitti potuerint? an reus, tamquam bonorum immobilium possessor, onerari debuerit cautione iudicatum solui? postremo, an idem reus iure adigendus fuerit ad iter in locum, vbi codex actorum reperiebatur, suscipiendum? Circa primam quaestionem facile transigebatur. Consentientibus enim suffragiis existimabatur, illam cautionem iuratoriam non sufficere, primum, quia in caussis eiusmodi arduis, et quae criminalibus aequiparandae videntur pragmaticis, iuratoria cautio non temere admitti soleat (*h*), et iudex eam iusto facilius admittens, litem suam facere videatur (*i*): deinde quod actoribus extra imperium degentibus

Decoctoris codex ordinarie edendus est in loco, vbi negotiatus est.

[h] Harpr. *de Caut. iurat.* LIX. Cothm. *Vol.* I. *Resp.* XVIII.
[i] Cothm. *ibid.*

cautionem realem iniungat ipsa ORDINATIO CAMERALIS (k): tum porro, quod curator bonorum agat, tamquam procurator vel Titii et sociorum, vel creditorum eius: procurator autem iureiurando cauere non possit (l): ac postremo, quod iuratoria cautio, si vel maxime in iure praesidium reperiat, (vere enim possessores tantum rerum immobilium olim ita cauisse ex *l. 26. §. 6. C. de episc. aud. l. vlt. §. 1. C. de sport. l. vlt. C. de princ. agent. in reb.* post CVIACIVM (m), GER. NOODT. (n), et ANT. SCHVLTINGIVS (o) obseruarunt, non praestanda tamen sit a decoctoribus, aliisque parum integrae existimationis hominibus, sed a viris illustribus, quibus ipsa dignitas fidem auctoritatemque conciliat (p). At quod ad alteram quaestionem attinet, vel ideo reo succurri non posse videbatur, quia, quamuis possessores rerum immobilium suae promissioni committant iura Romana (q), tamen REFORMATIONE FRANCOFVRTENSI (r) cautum esset, *dass vvann der Klager von dem Antvvorter* cautionem de iudicio sisti, et iudicatum solui *begehrte, dieser solche ebenfalls zu leisten verbunden seyn solte*. Sed quia tamen ille Reformationis paragraphus se refert ad §. 1. vbi actori rerum immobilium possessori, gratia fit cautionis, per fideiussores vel pignora praestandae, idem ius etiam reo indulgendum videbatur, cuius fauorabiliores esse solent partes, quam actoris (s), ac proinde eum hac cautione liberandum esse crediderunt.

§. XXVII.

At difficillima erat quaestio, quo loco codices, ad quos actores prouocauerant, producendi inspiciendique essent? Nemo ignorat, quid de argentariorum rationibus scripserit VLPIANVS (t). *Ibi quis compellitur edere, vbi argentariam exercuit, et hoc est constitutum. Quod si istrumentum argentariae in alia prouincia habeat, in alia administrauerit: ibi puto cogendum edere, vbi argentariam exercuit, hoc enim primum deliquit, quod alio instrumentum transtulit. Quod si in alio loco argentariam exercet, alibi autem ad editionem compelletur, minime hoc facere cogitur, nisi descriptum velis, vbi de ea re agitur, eum tibi dari, tuis videlicet sumtibus.* Quibus PAVLLVS (u) addit, *spatium etiam argentario ad perferendas eas rationes descriptas dandum esse.* Haec sane quum Doctores, et in his RVTG. RVLANDVS (x), et SOCINVS (y) ad ipsos mercatores proferant, quamuis hi iam mercaturam facere desierint (z), simulque statuant, iudicem eo casu, si forte auto-

[k] *Ordin. Cam. Part.* III. *Tit.* LVIII. *§. vlt.*

[l] Harpr. *ibidem* §. XXXI. Benincas. *de Priuil. paup. spec.* VII. *n.* XX.

[m] Cuiac. *lib.* XII. *Obs.* XXII.

[n] Noodt *ad Pand. p.* 59.

[o] Schulting. *in* ***. *Pand. tit. qui satisd. cog.* §. IV.

[p] *L.* 17. *C. de dignit.*

[q] *L.* 15. *pr. ff. qui satisd. cog.* §. 2. *Inst. de satisd.*

[r] *Reform. Francof. Part.* I. *Tit.* XVI. *§. vlt.*

[s] *L.* 125. *ff. de Reg. iur.*

[t] *L.* 4. *et vlt. ff. de edend.*

[u] *L.* 5. *ff. eod.*

[x] Ruland. *de Commiss. Part.* II. *lib.* V. *cap.* XXIV. *n.* 32.

[y] Socin. *Consil.* CXLIX. *n.* 4.

[z] Marq. *de Iure Merc. lib.* III. *cap.* X. §. XXIX.

autographum oculis lustrandum videatur, vel aliquos ad locum, vbi liber iste sit, mittere, vel iudicem rei sitae requirere debere, vt codicem inspiciat, descriptamque eam partem secum communicet, recte iudicatum esse videri poterat, trapezitam illum Germanum vel ipsum sumtibus actorum in Belgium proficisci debere, vel alios eo mittere, qui librum inspicerent, maxime quum creditorum A. interesset, librum tanto periculo non esponi, neque isti in lite, quae ex eorum concursu ibi nata erat, carere eo possent.

§. XXVIII.

Aliquando in loco, vbi agitur, quod insigni specie illustratur.

At quantumuis haec speciosa essent, iisque procul dubio permotus esset iudex, vt paullo ante relatum interloquutionem daret: aliud tamen tum visum est Dominis, quorum rationes audire operae pretium est: *Dievveil aber dennoch* 1. *im gegenvvartigen Fall nicht allein Beklagter* (Sempronius) *die edition der Bucher fordert, von vvelchem casu der angefuhrte l. 4. ff. de edend. redet, sondern vielmehr die curatores massae selbst aus Titii und Comp. Buchern klagen, und mithin dieselben zum Grunde ihrer Anforderung setzen, solchen falls aber alle Rechte vermogen, dass sie dieselben originaliter produciren, und Beklagten ad recognoscendum vorlegen mussen. VVelches denn* 2. *ordentlich umb desvvillen* in foro, vbi actio mota est, *geschehen muss, vveil eines theils diese* productio *eine* species probationis *ist, und dieser* actus propter iudicem, cui probatio fieri debet, *vorgenommen vvird, l. 12. ff. de prob. l. 5. C. de test. andern theils aber* 3. *der Richter, ob etvvas dadurch bevviesen sey, oder nicht, urtheilen und erkennen muss, vvelches aber, dafern die inspectio nicht in iudicio geschiehet, ebenfals nicht geschehen kan. VVie denn auch* 4. *es allhier auf eine* quaestionem de falso *ankommt, und Beklagter, dass die Bucher verfalschet seyn, aus den originalien so fort darzuthun vermeinet, vvelches abermahl nicht anders, als* per inspectionem in loco iudicii et institutam litterarum comparationem *geschehen kan. Im ubrigen* 5. *die angefuhrtes* rationes dubitandi *alle von keiner Erheblichkeit sind, immassen das angefuhrte* priuilegium ex *l. 4. ff.* de edend. *eines theils nur den Kauffleuten, vvelche entvveder noch handeln, oder die Handelung aufgegeben, und zvvar um des vvillen zukomt, vveil dieselbe ihre Bucher nie entrathen konnen, und der Verlust derselben ihnen unschatzbar und irreparable seyn vvurde, vvelche raison aber vveder auf Titium und Compagn. die ein Banquerout gemacht, und also der Priuilegien der Kauffleute nicht fahig sind,* MARQV. *de Iure Merc. Libr. IV. cap. 9. tot. noch auf die Curatores massae, als vvelche vveder als Kauffleute, noch als successores mercatoris klagen, sich appliciren lasset,* per *l. 9. §. 1. ff. de edendo ibi*: quia iuris successor his verbis significatur: *andern theils aber besagtes priuilegium ohndem in vielen, ia den meisten Handels-Gerichten nicht mehr in obseruanz ist, und nicht nur zu Lubeck die Bucher auf de Gerichts-Stube absolute produciret vverden mussen,* MARQV. *l. 3. c. 10. §. 29. sondern auch zu Franckfurt*

 selbst,

selbst, *vvie das in der* specie facti allegirte praeiudicium *vom* 4. *Iul.* 1722. *ausvveiset*, *das gegentheil in obseruanz ist*, *und auch ausvvartigen Kauffleuten*, *ihre Bucher zu Franckf. zu ediren*, per sententiam *auferlegt zu vverden pfleget*. *Uber dem* 6. *der vorgeschlagene VVeg*, *iemanden nach A. zu schicken*, *oder den Magistrat daselbst zu requiriren*, *in gegenvvartiger Sache*, *da es auf ein falsum*, *und die* comparationum litterarum *ankommen soll*, *den Ausschlag nicht geben vvurde*, *indem alhier nicht die Frage ist*, *ob die vvider* Sempronium formirte praetensiones *in* Titii *Buchern stehen? sondern*, *ob diese posten vorhin darinnen gestanden*, *oder erst nachher*, *da schon das Falliment ausgebrochen*, *eingeschrieben vvorden? vvelches aber durch den vorgeschlagenen Weg nicht so leicht*, *als vvan die Bucher* in loco iudicii produciret, *und eingesehen vverden*, *ans licht zu bringen seyn mochte*. *Daher auch* 7. *die dritte ratio dubitandi*, *die einen gevvesenen Kaufmann*, *der zu handeln aufgehoret*, *und nicht einen Falliten*, *oder dessen* Curatores bonorum, praesupponiret, *alhie* inapplicabel, *und*, 8. *so viel die vierdte betrifft*, *beklagter*, *dessen partes doch iedes mahl fauorabiliores seyn solten*, *ubel dran seyn vvurde*, *vvann er*, *da die Klager bevveisen solten*, *eine Reise uber* 50. *Meilen*, *und zvvar ausser Reichs thun*, *und daruber seine importante Hadlungzu Hause versaumen muste*, *da doch ordentlich der Klager* paratus ad probationem in iudicio *erscheinen*, *oder*, *da er dieses nicht kan*, *nach dem bekandten Spruchvvort:* Non ius tibi, sed probatio defuit, *ervvarten muss*, *dass der Beklagte absoluiret vverde*. *Welchem nach es* 9. *vvenig darauf ankommt*, *dass Klaegere die Reise-Kosten herzuschiessen schuldig erkannt vvorden*, *immassen vielmehr retorquendo gefolgert vverden konte*, *dass*, *da Beklagter*, *der doch zu ervveisen nicht schuldig*, *die erforderte Kosten zu tragen sich erbietet*, *Klaegere diesen transport zu vervveigern um so vielvveniger befugt seyn*, *ievveniger* 10. *die vor sie in der letzten* ratione dubitandi *angefuhrte Vrsache*, *dass nemlich die zu A. concurrirende Creditores dabey ein interesse hatten*, *von einiger Wichtigkeit ist*, *angesehen die Bucher ihnen nicht entzogen*, *sondern nur auf einige Zeit nacht Franckfurt transportiret verden sollen*, *und ihnen allezeit frey bleibet*, cautionem de restituendo *zu fordern*, *uberdem der Greditorum selbst eigenes interesse hierunter versiret*, *angesehen*, *vvann daraus des Klagers Ansoderung ervveisslich*, *und das angegebene* falsum *unerfindlich ist*, *der Massae dadurch ein considerables quantum zuvvachsen und folglich ihnen solches mit zu gute kommen vvird*. &c. *Als*

sind

ſind vvir der Rechtlichen Meinung, daſs Klaegere Titii und Comp. Bucher nebſt andern ſcripturen zu Franckf. auf Beklagtens Vnkoſten zu produciren ſchuldig, dieſem aber desbalb eine vveite Reiſe auſſer Reichs zu thun, und die Bucher zu A. zu inſpiciren, oder einen Bevollmachtigten dahin zu ſenden, keinesvveges anzumuthen ſey. V. R. W.

§. XXIX.

Libri decoctorum, quamuis iis ſuffragentur alia adminicula, admittunt probationem contrarii.

Quamuis autem ex hac ſpecie adpareat, libris eorum, qui foro ceſſerunt, aliquando ponderis quidquam accedere, ſi illis alia adminicula ſuffragentur: iiſdem tamen pondus omne rurſus decedit, ſi contrarium, veluti falſum, rite probari poſſit. (§. XIX. 2.) Quum enim ne pro iis quidem codicibus, quos mercator integrae famae atque exiſtimationis ſcripſit, praeſumtio iuris et de iure militet, omnesque reliquae praeſumtiones probationem admittant contrarii *(a)*: dubitari profecto non poteſt, quin omnis illa fides decollet, ſimulac demonſtrari poſſit, aliquid falſi eſſe admiſſum in eiuſmodi codicibus, vel quae iis inſcripta ſunt, ita non geſta eſſe: vt nimium ex mea ſententia mercatoribus indulſerint STRACCHA *(b)*, qui contra libros mercatorum non admitti probationem in contrarium, contendit, nec non VIVIVS *(c)*, qui tales libros quodammodo pro ſententia haberi, ſuaque fide in rem iudicatam tranſire, ſcribit. Quomodo enim libri mercatorum excluderent probationem in contrarium, quum ne plene quidem illi probent, ſed iureiurando ſuppletorio firmandi ſint? Rectius itaque accuratiuſque philoſophantur, qui huiuſmodi libros ad proceſſum exſequutiuum quadrare negant, eorumque recognitionem quidem recte peti, proceſſum tamen non alium, quam ſummarium, in ſpecie talem, locum inuenire, ac proinde omnes exceptiones, licet altioris indaginis videantur, admittendas eſſe, docent *(d)*. Quam in ſententiam ordinem ICtorum Wittenbergenſium pronunciaſſe, refert celeberrimus WERNHERVS *(e)*, *Dievveil Beklagter das producirte Handels-Buch recognoſciret, ſo hat es noch zur Zeit dabey ſein Bevvenden, und iſt derſelbe zuforderſt die vorgeſchutzen Exceptiones in Sachſsl. Friſt. Klagers Gegenbeſcheinung und anderer Nothdorfft in ebenmaſſiger Sachſsl. Friſt. vorbehaltlich, beyzubringen ſchuldig, ferner darauf zu beſchehen, vvas Recht iſt, V. R. VV.* Quod ſi autem ne integrae quidem exiſtimationis mercatori ita abſolute creditur, vt omnis excludatur exceptio contrarii, qui fieri poſſet, vt nefas ſit, ſuſcipere probationem contrarii, ſi mercator foro ceſſit, adeoque exiſtimationem ſuam ac fidem omnem cum re perdidit?

§. XXX.

[a] L. 3. l. 9. l. 12. ff. *de prob. et praeſumt.*
[b] Stracch. *quomodo in cauſſ. merc. proc. n.* XXXV.
[c] Viuius *Deciſ.* CCCCLV. *n.* 151.
[d] Riuin. *ad Ord. Proc. Sax. Enunc.* X.
[e] Wernh. *Obſ. For. Part. IV. Obſ.* CCVI. *pag.* 535.

§. XXX.

An ex libro parum rite et ex arte scripto probari possit, aliquem malitiose decoxisse?

Bella quoque quaestio est, an et solo libro, perperam et parum ex arte conscripto, probari possit, alterum dolo malo decoxisse? Id omnino videtur adfirmandum, si quis diffusae negotiationi deditus, vel expensa acceptaque plane non refert in rationes, vel id tam male facit, vt codex iste nihil praeter insignem rerum omnium confusionem indicet. Vnde in EDICTO REGIO aduersus decoctores (f) et illi pro decoctoribus malitiosis habentur, indignique beneficiis iuris iudicantur, *vvelche in Iahres-Frist vor dem Verfall keine Balance gezogen*. At non ideo statim pro doloso decoctore habendus, qui mediocrem exercens negotiationem, et arti conficiendi codices non adsuetus, libros modo ordinario, et inter maiorum gentium mercatores recepto, non conscribit, nec tamen in eo negligens reperitur, vt accepta et expensa quam simplicissimo modo in rationes referat. Quamuis enim his libris, si admodum confuse scripti sint, non credatur: (§. XIX.) non tamen ideo decoctor malitiosus putandus, quod artem conficiendi rationes non satis imbiberit, nec institorem illis conficiendis idoneum, (*einen Buchhalter*) mercede conducere potuerit. Et hinc, quum aromatum venditor in oppido mediocri diuturno morbo oppressus, obiisset, et non modo creditores quidam concurrerent, verum etiam vidua dotem et illata repeteret: Curator bonorum hanc dotis priuilegio vel ideo excidisse arbitrabatur, quod vxoribus malitiosorum decoctorum illud denegasset lex recentissima, *das erleuterte vnd geschaerffte Banquerontier-Edict Ihro Kon. Mai. in Preuss.* Non constabat de fraude mercatoris. Saltem is foro non cesserat, neque exstabant argumenta vlla doli, quo creditores circumuenerit. Id vnum vrgebat curator, qui simul contradictoris vicibus fungebatur, defuncti librum, quem ideo Actis adiungi petierat, satis negligenter et confuse scriptum videri. Et tamen, quum non alia essent fraudis indicia, et praeterea ex actis constaret, mortuum illum diuturno morbo laborasse, ac ita tenuioribus fortunis facile euolutum esse, ordo ICtorum Francofurtensium vxorem suo iure non priuandam, nec mortuum ob solius libri defectus pro decoctore malitioso habendum esse, iudicauit.

§. XXXI.

An liber Iudaei aequiparandus sit libro decoctoris?

Magis ardua quaestio est, vtrum et conscriptis a Iudaeo codicibus eadem tribuenda sit fides et auctoritas, ac libris aliorum mercatorum, an illi decoctorum rationibus aequiparandi sint? Equidem si res ex sanae rationis principiis esset diiudicanda, nullum esset dubium, quin Iudaei mercatores, si honestae vitae ac intemeratae existimationis sint, eodem cum Christianis iure frui debeant, modo libri eorum ita comparati sint, quales eos esse oportere diximus. (§. XIX.) Quemadmodum enim Christiana religio, quam profitemur, non efficit semper, vt qui Christo nomen dedisse videri volunt, dignam tam sancta professione vitam agant: ita plane non sequitur, vt aliquem ideo improbum, mendacem, perfidum, omnibusque contaminatum vitiis existimemus,

[f] *Edict. Pot. Reg. Pruss. de anno* MDCCXV. *art.* XIII.

memus, quia Iudaeorum sacris ab infantia adsueuerit. Nec obstat, Iudaeos codices suos litteris et dialecto sibi propriis conscribere, adeoque recognosci non posse ab aliis videri. Adhiberi enim solet interpres illius dialecti peritus, qui locum ad rem pertinentem lustret, et descriptum inde conficiat. Id apographum deinde agnosci deberet ab eo, contra quem codex a Iudaeo profertur (g). Sed sunt tamen omnino iuris ciuilis principia, quae tam generalem decisionem ferre non videntur. Iudaeum Iudaeo codicem suum recte opponere, eoque recognito, ad iusiurandum suppletorium admitti posse, nemo dubitat (gg). At Iudaeos contra Christianum admitti ad iurandum, iure ciuili aeque (h), ac canonico (i), prohibitum est. Quam vtriusque iuris dispositionem tantum abest, vt vel receptam non esse, vel consuetudine aut lege contraria obumbratam, possimus existimare, ceu MYNSINGERVS (k) et HARTM. HARTMANNI (l) censent, vt viridem eius obseruantiam docuerint HARPRECHTVS (m), BERGERVS (n), WERNHERVS (o), et alii (p). Et quamuis ratio, qua nonnulli vtuntur, quod Iudaei leuis notae macula laborent, hodie non amplius publici saporis sit, et leges illae in vniuersum nescio quod heterodoxorum odium sapere quibusdam videantur, ac proinde Iudaeos a Principe ciuitate donatos, *die Schutz-Iuden*, hoc priuilegio perfrui debere, haud pauci censeant (q): nobis tamen religio semper fuit, iuris constituti censores sine suffragio populi agere. Nec odio religionis id semper tribuendum, quod princeps iura singularia ac priuilegia cum omnibus, religionem dominantem haud professis, non omnino communicet, quum ne Christiani quidem omnes iisdem in republica priuilegiis beneficiisque perfrui soleant. Et ita ab amplissimo Francofurtensium ICtorum ordine anno MDCCIV. in causa Iacob Leuin, *Schutz-Iuden zu Halle contra Hier. Karmhoffern* pronunciatum esse, testis est celeberrimus, quem paullo ante laudauimus, WERNHERVS (r). Nec tamen dubitandum, quin, si libro Iudaei aliae praesumtiones vel adminicula suffragentur, ille ceteris paribus ad iusiurandum suppletorium recte admittatur, quia iniquum esset, pro Christiano pronunciare, quia Christianus sit, quum Iudaeo, ceteroquin viro bono, parum ac prope nihil ad plenam probationem desit (s). Et ita Halensibus ICtis anno MDCCIII. visum esse, eorum responsum apud illustrem BOEHMERVM (t), collegam Dni Praesidis olim coniunctissimum, ostendit.

§. XXXII.

[g] Martini *ad Processf. Sax. tit. XXV.* §. II. *n.* 38. Carpzou. *Part.* II. *Dec.* CCXXXIV.

[gg] *L.* 12. *C. de haeret.*

[h] *L.* 21. *C. ibid. l. vlt. C. de Iudaeis.*

[i] *Can.* 24. *causs.* 2. *qu.* 7.

(k) Mynsing. *Cent. V. Obs. VI.*

(l) Hartm. Hartmanni *Tit. XXIV. Obs. VI.*

(m) Harprecht. *Consult. XI. n.* 26. *sequ.*

(n) Berger. *Elect. Discept. For. Tit.* XXII. *pag.* 721.

(o) Wernh. *Obs. For. Part.* 1. *Obs.* CXCIII. *pag.* 335.

(p) Roesner. *de Libris Merc. cap. XV.* §. LXXVIII. Berlich. *lib.* I. *Concl.* LIV. *n.* XXXVII.

(q) Brunnem. *ad l.* 1. *sequ. C. de Iudaeis.* Riuinus *ad Ord. Proc. Sax. Tit.* XVIII. *Enunc.* X.

(r) Wernh. *ibid. n.* 7.

(s) Menoch. *de Arbitr. Iud. Quaest. lib.* II. *cap* CXC. Berlich. *Part.* I. *Concl.* LIV. *n.* LXVII.

(t) Boehmer. *Iur. Eccl. Protest. lib.* II. *Tit.* XX. §. IX. *pag.* 1251. *Tom.* I.

§. XXXII.

An eadem etiam adplicanda sint libris opificum?

Quaeri denique solet, an, quae de libris mercatorum dicta sunt, etiam ad opificum rationes et ephemerides proferenda sint? Et sane quum id priuilegium proprie ad mercatores pertineat: (§. XIX.) non video, quomodo alienam possessionem inuadere possint opifices, qui nec negotiari dicuntur, nec libros tam accurate conficere solent, vt requisita omnia habeant? (§. XIX.) Et ita iudicatum reperio apud ROESNERVM (u). At sunt tamen, qui opificibus etiam credendum existimant, si accepta expensaque in rationes referant accurate, quia et hi sine chirographo credere soleant (x). (§. XVI.) Nobis distinguendum videtur, vtrum opifices simul merces suas venum exponant publice, et tamquam mercatores credere soleant aliis, quod facere solent aurifices, textores, fabri aerarii et ferrarii, et alii, an tantum res a se elaboratas graeca fide aliis addicant, veluti sartores, sutores et similes. Illorum codicibus, modo requisita praecipua habeant, credendum omnino arbitramur, credique iubent STATVTA HAMBVRGENSIA (y): reliquorum rationes vix semiplenam probationem efficere putamus, adeoque ordinaria via probabunt opifices, quod sibi ab aliis deberi contendunt.

§. XXXIII.

Conclusio exercitationis.

At videmus, iam pridem procedere tot plagellas, quot exercitationi huic destinaueramus academicae. Plures supererant quaestiones pulcherrimae, quas expendere consilium erat, si plura caperet extemporalis scriptio, neque festinare nos iuberent caussae quam plurimae. Iis itaque, quae iam addenda erant, alii occasioni reseruatis, hic demum respicimus portum, et Deo Sospitatori vota, quae possumus, soluimus flagrantissima.

ΕΠΙΜΕΤΡΑ.

I.

AB adgressore impetitus, ad fugam non obligatur.

II.

Litteratos expellere posse opifices, artem cum strepitu facientes, ex *l. vn. C. de stud. lib. vrb. Rom. lib. XI.* frustra probant.

III.

Seruitutes praediorum rusticorum in solo? vrbanorum in superficie consistere, ex *l. 3. ff. de seruit.* non adparet.

IV.

Stipulationem non semper produxisse condictionem certi vel ex stipulatu, exemplo sponsaliorum constat. Vid. *l. 1. C. de sponsal. l. 2. C. de repud.*

V.

(u) Roesner. *ibid. cap.* IV. §. XXVII.

(x) Ludouici *Doctr. Pand. lib.* XXII. *tit.* IV. §. IX.

(y) *Statuta Hamb. Part.* I. *Tit.* XXX. *art.* VI.

V.

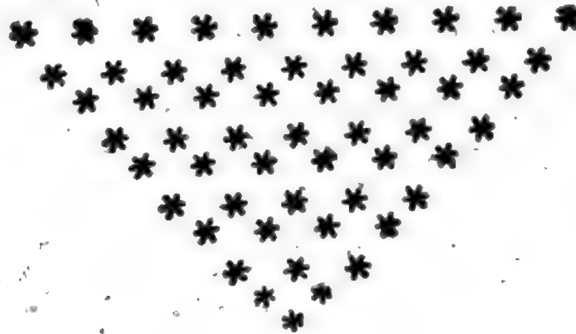
Secundum iuris Romani principia bene haec consistunt: minoribus XXV. annis rei suae administrationem non committi, quamuis bene rem suam gerentibus: *l. 1. §. ult. ff. de min.* et inuitos adolescentes non accipere curatores. §. 2. *Inst. de curat.*

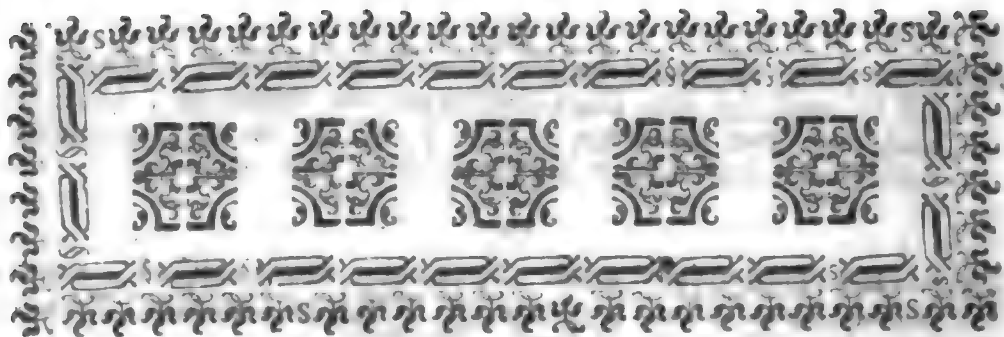
VI.

Iusiurandum suppletorium magis Glossatorum interpretationi, quam legibus Rom. deberi, non abs re statuerunt Duarenus, Donellus, Ant. Matthaei, Huberus, Noodtius.

VII.

Ne in contractibus innominatis quidem hodie locus esse potest poenitentiae.

DE VSVFRVCTV MATERNO IVRIS GERM. ET MAXIME HAMBVRG.

EXERCITATIO XVI.

Σύνοψις.

§. I. Instituti ratio. §. II. Partitio dissertationis. §. III. Qualis sit vsusfructus maternus, de quo agitur? Verba statuti Hamburgensis. §. IV. Iure Romano vetere ne paternus quidem vsusfructus notus erat. §. V. Quomodo ille sensim inualuerit in bonis liberorum aduentitiis? §. VI. Nec non in bonis emancipatorum pro parte dimidia? §. VII. Matri nulla iure ciuili in liberos potestas, adeoque nec vtroque casu vsusfructus legitimus competit. §. VIII. Ne in bonis quidem liberorum illegitimorum, quod contra illustrem Lynkerum ostenditur. §. IX. Constituitur tamen matri vsusfructus lege ciuili, si viro ex Authentica praeterea C. vnde vir et vx. succedit. §. X. Nec non in portione, quae occasione prioris matrimonii ad illam peruenit, si iterum nubere constituit. §. XI. An etiam vsumfructum testamento relictum ammittat ob secundas nuptias? §. XII. An vsusfructus maternus ex Autb. praeterea adbuc in vsu sit? §. XIII. An vsusfructus, in poenam secundarum nuptiarum constitutus, in Germania receptus? §. XIV. Vsusfructus maternus iuris Germanici quomodo ab eo, qui ex iure Rom. descendit, differat? §. XV. Eum origine Germanicum esse, demonstratur ex iure Wisigothico. §. XVI. Et Burgundico. §. XVII. Item ex lege Baiuuariorum. §. XVIII. Obtinet bic vsusfructus ma-

maternus in Gallia, Belgio, Suecia. XIX. In Suevia, et Franconia. §. XX. Coloniae, Bremae, in ciuitate et tractu Mindensi, in Westphalia reliqua, Susati, Lubecae, Luneburgi et in Prussia. §. XXI. Olim et in Saxonia electorali. §. XXII. Carpzouii et Richteri de hac re controuersia. §. XXIII. Soluuntur Carpzouii argumenta. §. XXIV. In reliqua Saxonia passim eius vsusfructus vestigia occurrunt. §. XXV. Fundamentum huius vsusfructus an quaerendum in tutela materna? an in praemio educationis? an in sola communione bonorum? §. XXVI. Verum eius fundamentum est materna potestas in liberos, et quae inde fluit, arctissima inter coniuges communio. §. XXVII. Haec et mortuo alterutro coniuge continuatur. §. XXVIII. Mater vsufructuaria debet tempore mortis mariti in iusto matrimonio vixisse. §. XXIX. Superstites debent esse liberi legitimi. Quid si tales non exstent? §. XXX. Quid si exstent, sed iam separati? §. XXXI. Non vtitur fruitur mater, nisi sit frugi. §. XXXII. Fructus vero percipit iure vsufructuario. §. XXXIII. Et quidem omnes, nec solum alimenta. §. XXXIV. Hinc tenetur ad conficiendum inuentarium. §. XXXV. An in eo et reliqua liberorum bona aduentitia recensenda sint? §. XXXVI. An mater et cautionem vsufructuariam praestet? An possit alienare? §. XXXVII. An rationes reddat? §. XXXVIII. An aes alienum soluat? §. XXXIX. Tenetur alere et educare liberos. Eosdemque elocare. §. XL. Finitur vsusfructus hic morte, et abusu. §. XLI. Itemque separatione liberorum vel voluntaria, vel necessaria ob secundas nuptias. §. XLII. Quomodo tunc fiat bonorum diuisio? §. XLIII. Conclusio dissertationis.

§. I.

INstituenti mihi de VSVFRVCTV MATERNO, cum alibi passim in Germania, tum et Hamburgi, iam inde ab antiquissimis vsque temporibus recepto, paullo accuratius disserere, seuerior ista cogitatio, in pulcherrimo argumento vnice aliquamdiu defixa, peropportune in memoriam reuocauit, quod grauiter sapienterque suo more monuit iureconsultus eximius, CASP. ZIEGLERVS (*a*), dum in doctores sui aeui, soli iuri Romano, tamquam glebae, adscriptos inuectus: *Ni fallor*, inquit, *saeculi nostri haec labes est, quod in academiis ad leges Romanas ita adsuefieri cogantur iuuenes, vt in omni controuersia, etiam vbi inter summos principes lis vertitur, non aliunde decisionem petendam credere oporteat, quam ex iure Romanorum, et legibus, isti vni reipublicae accommodatis. Fac mihi iam talem reip.* Instituti ratio.

Sss 2 *admo-*

(a) Ziegler. *in praefat. Notar. et Animadu. ad Hug. Grot. Ius belli et pacis.*

admoueri, et de lege condenda deliberationem institui: subnixo ille animo leges, quas didicit, ad nauseam euomet, et Romanorum instituta, vt ἀμήτωρ ipsa obseruabit, nec admittet, legem nouam aliter scribi. Sic igitur v. g. effectus omnes PATRIAE POTESTATIS, *moribus Romanis introductae*, MATRI *denegabit, quia scilicet matrem liberos in potestate habere noluit respublica Romana. At vero non amplius inter Romanos scribere oportuit legem, sed inter eos populos, qui ductum naturae sequuti, vtrique parenti eamdem deferunt potestatem, idem imperium, nisi quod in contentione imperiorum primas deferunt patri.* Qua viri cordatissimi admonitione nihil esse arbitramur verius, nihil vtilius. Quamuis enim iis, qui prima iurisprudentiae tirocinia in academiis ponunt, in eo vel maxime videatur elaborandum, vt iuris communis praecepta omnia, quoad eius fieri potest, quam accuratissime percepta habeant: non tamen ideo ius patrium in rerum futilium, aut, vt IVSTINIANI (*b*) verbis vtamur, in *antiquarum fabularum* numero habendum, altoque despiciendum est supercilio. Multae enim passim non modo in foris, sed et in legibus ac statutis Germanorum, supersunt iuris antiqui Germanici reliquiae (*c*), nec iura Romana, ex quo se in Germaniam penetrarunt, ita vmquam offecerunt iuris Germanici luminibus, nihil vt vsquam prisci ac sinceri moris amplius occurrere existimandum sit. Est, vbi maiorum instituta incorrupta seruantur. Est, vbi naturalem rationem Quiritium subtilitatibus et rubricae Masurii praeferimus, neque vlla fere prouincia aut ciuitas Romanorum legibus tam obnoxia, ac, vt ita dicamus, in prouinciae formam redacta est, vt iuri patrio plane dederit repudium, nec vlla eius vsquam adpareant vestigia. Haec institutorum patriorum λείψανα quicumque negligunt, contemnunt, et sine periculo ignorari autumant, nae illi non solum in patria hospites, sed et obiurgatione illa, qua Q. Mucius Sceuola Ser. Sulpicium, teste SEX. POMPONIO (*d*), a puluere ac radio ad sublimiora ciuilis sapientiae studia excitauit, videntur dignissimi. Quid enim turpius esse dixeris homini Germano, et reip. destinato, et fortassis caussas acturo, quam *ius, in quo versandum sit, ignorare?*

§. II.

Partitio dissertationis. Nec igitur, quod plerumque fieri animaduertimus, in explicando hoc iuris Germanici capite, diuersa miscentes iura, nescio quid insulsi atque insipidi lectori adponere velle videamur: rationes nostras ita componemus, vt *primum*, qualis sit ille vsusfructus maternus, et an in iure etiam Romano reperiat praesidium, *deinde*, quae eiusdem vera origo et caussa sit, ac *denique*, quid circa illum secundum iura patria, ac Hamburgensia maxime, iustum sit, distincte explicemus. Quemadmodum enim diuersi Romanis Germanisque fuerunt reipublicae fines, diuersae ciuitatum formae, diuersissima denique vtriusque populi ingenia: ita fieri non potuit, quin diuersa plane principia

(b) §. 3. *prooem. Instit.*

(c) Hert. *de Consultat. leg. et iudic. in special. imper. Rom. Germ. rebusp.* §. *XV. pag.* 432. Schilter. *Exerc.* II. §. *XIV.* *et Exerc.* XII. §. *XI.*

(d) *L.* 2. §. 43. *ff. de orig. iur.*

cipia habuerint ob oculos, ad quae leges suas atque instituta attemperarint. Quum vero, quae ex principiis discrepantibus proficiscuntur, se inuicem non explicent, adeoque ratio procul dubio fugiat omnes, qui ob iuris pontificii auctoritatem (e) cum HARTM. PISTORIS (f), AND. GAILIO (g), BEN. CARPZOVIO (h), aliisque superiorum saeculorum doctoribus, statuta Germanorum ex iure communi non modo interpretanda, sed coercenda etiam ac restringenda esse, contendunt (i): faciendum nobis putauimus, vt comparato inter se iure Romano ac Germanico, rem omnem non peregrinis, sed domesticis principiis explicaremus. Faxit Deus feliciter!

§. III.

Qualis sit vsusfructus maternus, de quo agitur?

Vt itaque ab ouo ordiamur, inter omnes putamus constare, in multis Germaniae prouinciis ac ciuitatibus inoleuisse consuetudinem, non modo tacito ciuium consensu inuectam, verum etiam legum statutorumque auctoritate firmatam, vt, si patri humani quid acciderit, mater superstes bona a defuncto relicta aeque ac sua administret, liberos communes inde alat, adultos, prout familiae dignitas ac conditio exigere videtur, elocet, nec tamen ad ercifcundam familiam reddendasque rationes obstricta sit, quamdiu in alterius viri torum non concesserit. Et hic ipse est usus fructus ille maternus, de quo acturi sumus, quemque fortassis luculentius describere non possemus, quam verbis STATVTI HAMBVRGENSIS (k), vel ideo hic omnino non praetermittendis, quod in eorum interpretatione in primis exercere industriam constituimus. Ita autem sese habet illa sanctio: *VVann auch der Mann Todes verfahren, und seine Ehefrau samt einem oder mehr Kindern, so sie von ihm getragen, nachlassen vvurde, so lange dieselbe bleibet unverehlichet, und vvohl Haus halt, ist sie nicht schuldig mit ihren Kindern zu theilen. Iedoch ist sie denselben nothvvendige* alimenta, *so vvohl auch, vvann es die Zeit und ihre Iahre erfordern, ein billiges Heurath-Gut und Aussteuer, Gestalt und Gelegenheit der Guther nach, zu geben verpflichtet.* Qualia quum paullo ante (l) etiam de patre iisdem propemodum verbis sancita legamus: facile adparet, ciues meos parem ea in re vtriusque parentis conditionem esse voluisse, concesso quippe alterutri superstiti bonorum omnium vsufructu, modo esset frugi, viduitatemque secundis praeferre nuptiis statuisset.

Verba statuti Hamburgensis.

§. IV.

Iure Romano vetere ne paternus quidem vsusfructus notus erat.

Iam vsumfructum maternum talem, qualem eum superiore paragrapho descripsimus, iure Romano incognitum esse, facile vnusquisque intelligit, siquidem ne paternus quidem in bonis liberorum aduentitiis iure antiquo obtinebat. Romulus initio reip. liberos ita subiecerat potesta-

(e) *Cap.* 3. *X. de verb. signif.*
[f] Hartmn. Pistor. *Part.* I. *Quaest.* *XVI. n.* 13. *et* 15.
[g] Gail. *lib.* I. *Obs. L. n.* VIII.
[h] Carpzou. *Part.* III. *Const.* XX. *Def.* X. *n.* 5. *sequ.*
[i] Hartm. Pistor. *Part.* I. *Quaest.* XXXI. *n.* 29. Conrad. Sincer. *vel* Kulpis. *in Dissert. Epistol. de Germ. leg. orig. et auctorit.* §. LI. LII. *et* LIII.
[k] *Statut. Hamb. Part.* III. *Tit.* III. *art. V.*
[l] *Ibid. art.* III.

testati patris, vt huic ius vitae et necis in eos esset (*m*), omniaque ei indistincte a liberis adquirerentur. (*n*). Ea *lex regia* (*o*), pulsis regibus, cum aliis *moribus* patriis (*p*) in duodecim tabulas migrauit (*q*), et patribus integra atque illibata mansit, quamdiu sua reipublicae constitit libertas. Itaque non multo melior erat liberorum, quam seruorum, conditio, nec inconcinne, quod ad ius vetus attinet, scribebat LACTANTIVS (*r*): *Idem* SERVVS *est*, *qui et filius* : *idem* DOMINVS, *qui et pater*. Quibus similia sunt, quae apud M. SENECAM (*s*), SERVIVM, Virgilii Scholiasten (*t*), et praecipue apud LIBANIVM (*u*) et SEX. EMPIRICVM (*x*) leguntur, quorum ille patres *κυρίους τῶν παίδων, οὐχ ἧττον, ἢ τῶν οἰκετῶν*, *dominos liberorum non minus, quam seruorum* esse; hic autem *τῶν Ῥωμαίων νομοθέτας τοὺς παῖδας ὑποχειρίους καὶ δούλους τῶν πατέρων κελεῦσαι εἶναι*, *Romanorum legislatores liberos patribus obnoxios, ac seruorum loco esse iussisse*, scribit. Nimirum liberi, iure isto vetere, vti recte vidit CVIACIVS (*y*), erant *in proprietate*, vel vti V. A. CORN. BYNKERSHOEK (*z*) demonstrauit, in *dominio Quiritario* patris (*a*), aeque ac serui. Quemadmodum ergo hi THEOPHILO (*b*) *ἀπρόσωποι*; et CASSIODORO (*c*) *personam legibus non habere* dicuntur: ita idem dicendum videbatur de liberis (*d*), qui tantum abest, vt ratione patris personae haberentur, vt vel ob hanc ipsam caussam in negotiis priuatis vna cum patre persona esse censerentur, ex notissimis iurisprudentiae nostrae principiis (*e*). Ex eo autem consequebatur, vt patri vsusfructus in bonis liberorum nullus competere posset. Vsusfructus enim est ius vtendi fruendi *rebus alienis*. Quidquid vero erat in liberorum peculio, ratione patris non erat res aliena, quoniam filius cum patre vna persona censebatur. Vnde nec vsufructu in eo gaudebat, sed proprietate ac dominio. Quare, durante potestate patria, patri *τά τε χρήματα καὶ τὰ σώματα τῶν παίδων, ὅτι βούλονται διατιθέναι, τοῖς πατράσιν ἀποδίδωσιν ὁ νόμος*, *et pecunias et corpora liberorum ad eorum arbitrium tradiderat lex* Romuli (*f*), adeo vt apud ARRIANVM (*g*) id vel maxime ad officium filiifamilias pertinere dicat EPICTETVS : *πάντα αὑτοῦ ἡγεῖσθαι τοῦ πατρὸς*, *omnia quae habet, patris esse putare*.

§. V.

[m] Dionys. Halic. *Antiqu. Rom. lib.* II. *cap.* XXVII. *sequ.*
[n] §. 1. *Inst. per quas pers. cuiq. adqu.*
[o] *Collat. Mos. et Rom. leg. tit.* IV. §. VIII.
[p] L. 8. *ff. de his, qui sui vel al. iur. sunt.*
[q] Dionys. Halic. *ibid.* Iac. Gothofred. *ad* XII. *Tab. p.* 101.
[r] Lactant. *Diu. Instit. lib.* IV. *cap.* III. *comm.* 17.
(s) Seneca *Controu.* III. 9.
[t] Seru. *ad Virgil. Aen. lib.* XI. *v.* 143.
[u] Liban. *Delamat.* XVII.
[x] Sex. Empir. *Pyrrhon. Hypot. lib.* III.
[y] Cuiac. *Paratitl. Cod. lib.* VIII. *Tit.* XLVII.
[z] Corn. van Bynkersh. *de Iure occidendi lib. p.* 145.
[a] L. 1. §. 2. *ff. de rei vindic.*
[b] Theoph. *Paraphr. princ. Inst. de stipul. seru.*
[c] Cassiod. *Var. lib.* VI. *cap.* VIII.
[d] Merill. *Obseru. lib.* III. *cap.* IV.
[e] L. 130. *ff. de verb. oblig. l. vlt. C. de impub. et al. substitut.*
[f] Dionys. Halicarn. *Antiqu. Rom. lib.* VIII.
[g] Arrian. *Dissert. Epictet. lib.* II. *cap.* X.

§. V.

At, quemadmodum, mutata republica, multa simul iuris antiqui capita mutari coeperunt: ita et patris adquaestui ac vniuersae *maiestati patriae*, vti a VALERIO MAXIMO (*h*) et QVINCTILIANO (*i*) adpellatur, nimium quantum derogarunt Principes, inuento primum peculio castrensi, ac denique quasi castrensi, cuius vtriusque historiam eleganter exposuit M. AVREL. GALVANVS (*k*). Vtrumque enim peculium tam a rationibus paternis seiunctum esse iusserant, vt filius in illis pro patrefamilias haberetur, libereque de iis inter viuos mortisque caussa disponeret (*l*). Haec omnia iam saeculo Christiano primo et sequente ita obseruata esse, ex IVVENALE (*m*) ipsoque VLPIANO (*n*) satis constat, vt frustra sint, qui peculii quasi castrensis originem ad THEODOSIVM IVNIOREM referunt. Iam igitur rerum a liberis adquisitarum aliquae quidem exemtae erant patris dominio: nec tamen quisquam adhuc somniauerat de usufructu paterno, quamuis iam pridem peculium paganum in profectitium et aduentitium diuidi coepisse, recte obseruarint GER. NOODT (*o*), et M. AVR. GALVANVS (*p*). Ἀσύστατα enim ac contradictoria videbantur, filiumfamilias in peculio aduentitio pro patrefamilias non haberi, et patrem tamen eo peculio vti frui, tamquam re aliena. At quantumuis hic vsusfructus iuris antiqui principiis aduersaretur: primus tamen illum in bonis maternis inuexit CONSTANTINVS MAGNVS (*q*). Deinde GRATIANVS, THEODOSIVS et VALENTINIANVS AAA. (*r*) eiusdem iuris esse voluerunt reliqua materni generis bona, nec non lucra nuptialia (*s*). Tum porro LEO et ANTHEMIVS AA. (*t*) sanctionem illam ad lucra sponsalitia; ac IVSTINIANVS (*u*) denique ad vniuersa liberorum bona, quae non a patre, sed aliunde ad eos peruenerint, porrexerunt, ita, vt in his omnibus patri tantum vsusfructus, liberis proprietas concederetur, nisi certis quibusdam casibus, quos doctores ad peculium aduentitium irregulare vel extraordinarium referunt, in quibus plena est penes liberos proprietas aeque, ac in castrensi vel quasi castrensi peculio, nisi quod in illis pro patribusfamilias non habentur, adeoque nec testamentum iure condunt (*x*).

Quomodo ille sensim inualuerit in bonis liberorum aduentitiis?

§. VI.

Ex quo semel a vetere illa iuris regula discessum, alter etiam auditus est vsusfructus, quem leges patri in bonis liberorum emancipatorum constituebant. Iure enim vetere, dimisso ex potestate filio, pater

Nec non in bonis emancipatorum pro parte dimidia?

[h] Valer. Max. *lib.* VII. *cap.* VII. §. 5.

[i] Quinctilian. *Declam.* CCCLXXV.

[k] Galuan. *de vsufruct. cap.* VII. §. VIII. *sequ. p.* 56.

[l] *Princ. inst. per quas pers. cuiqu. adquiritur.*

[m] Iuuenal. *Sat.* XVI. *v.* 52. *sequ.*

[n] L. 5. §. 5. *ff. de bon. possess. l.* 1. §. 15. *ff. de collat. bon. l.* 1. §. 6. *ad SC. Trebell. l.* 7. §. *vlt. ff. de donat.*

[o] Noodt *de Vsufructu lib.* II. *cap.* IV. *p.* 451. *Tomo I. Op.*

(p) Galuan. *de vsufr. cap.* VII. §. X. *p.* 57.

(q) *L.* 1. *C. de bon. mat. l.* 1. *C. Th. eod.*

(r) *L.* 6. *et* 7. *C Theod. et l.* 2. *C. eod.*

(s) *L. vn. C. Theod. de bon. quae filiisf. l.* 1. *C. de bon. quae lib.*

(t) *L.* 5. *C. eod.*

(u) *L.* 6. *C. de bon. quae lib. et* §. 1. *inst. per quas pers. cuiq. adquir.*

(x) Galuan. *ibid.* C. IX. §. IX. *p.* 78.

pater totum istud peculium, sibi iam tum adquisitum retinebat (*y*), nec quidquam perueniebat ad filium, nisi quod ei pater vltro donabat (*z*). At inualescente paullatim vsufructu in bonis liberorum aduentitiis, id absurdum nascebatur, vt patri in bonis liberorum, soluta potestate, plus iuris esset, quam ea adhuc durante. Quum enim ante emancipationem bonis aduentitiis tantum vti frui posset, post eamdem ea sibi vniuersa iure proprietatis vindicabat. Quod animaduertens CONSTANTINVS M. (*a*) proposito edicto sanxit, vt pater emancipans filium tertia bonorum aduentitiorum parte, tamquam praemio emancipationis sibi retenta, dodrantem emancipato daret. Quamuis vero ita quodammodo emollitus putaretur iuris antiqui rigor: tamen et haec trientis bonorum iactura paullo iniquior visa est IVSTINIANO (*b*), qui lege illa CONSTANTINI, vt iam ANT. CONTIVS (*c*) obseruauit, mire interpolata, patri emancipanti loco proprietatis in triente, vsumfructum semissis constituit, ad dies vitae percipiendum, nisi illud legis beneficium vltro ac speciatim repudiasset. Et talis est iure Romano vsusfructus paternus, cuius rationem ac indolem vel ideo hic paullo plenius exponere visum est, quod eam vulgo satis perfunctorie tum in scholis iuridicis, tum in compendiis ac systematibus iurisprudentiae tradi, animaduertimus.

§. VII.

Matri nulla iure ciuili in liberos potestas, adeoque nec vtroque casu vsusfructus legitimus competit.

Iam facile est ad existimandum, haec omnia nihil attinuisse ad matrem, neque ei secundum ius Romanum vllum vsumfructum competere potuisse in bonis liberorum aduentitiis. Pater enim illo gaudebat vi patriae potestatis, eaque finita, vel ipsa pristini illius imperii memoria ius illi quoddam in liberorum bonis dare videbatur. At mater, quantumuis iure gentium parem in liberos potestatem habeat cum patre, nisi quod huic in contentione imperiorum primas concedere ipsa recta ratio videatur (*d*): apud Romanos tamen nullum plane in liberos exercebat imperium, quippe quod soli patri leges detulerant. Hinc *pietatem* quidem *aequam, paremque venerationem vtrique parenti, quantumuis inaequalis esset eorum potestas*, praestari iubebant Romani (*e*): at potestas non cadebat in matrem, quia haec iure veteri, vti GELLIVS (*f*) et VLPIANVS (*g*) obseruant, simul ac conuenerat in manum, ipsa in potestatem viri redigebatur, eique filiae familias, suaeque heredis loco erat; iuris autem expeditissimi videbatur, eum, qui in potestate est, alium in potestate habere non posse (*h*). Quum itaque liberi, quod ad matrem attinet, sint sui iuris, nec exolescente li-

(y) *L. 1. pr. ff. quand. de pecul. act. annal.*

(z) *L. 31. §. 2. ff. de donat.*

(a) *L. 1. l. 2. C. Theod. de bon. matern.*

(b) Ant. Cont. *Var. Lect. lib.* I. *cap.* IX.

(c) *L. 6. §. 3. C. de bon. quae lib. §. 3. Inst. per quas pers. cuiqu. adquir.*

[d] Grot. *de iure belli et pac. lib.* II. *cap. V. n. 1.*

[e] *L. 4. ff. de curat. furios. l. 1. §. 1. ff. de obsequ. par. et patron.*

(f) Gell. *lib.* XVIII. *cap.* VI.

(g) *Pariat. leg. Mos. et Rom. tit.* XVI. Vlp. *Fragm. tit.* XXII. §. XVI.

(h) *L. 21. pr. ff. ad leg. Iul. de adult.*

te licet in manum conuentione, matrem in societatem imperii paterni vmquam admiserint Romani: consequens sane erat, vt nec liberi ratione illius peculium habere intelligerentur, nec mater quidquam sibi in eo lucri iure vindicaret. Quin tantum abest, vt viuis liberis materno iure quidquam in eorum bonis adquirerent, vt, ne mortuis quidem illis, lex vel Praetor eas ad luctuosam liberorum hereditatem vocaret ante SC. TERTVLLIANVM (*i*), nec ante SC. ORPHITIANVM liberi matri succederent (k), nisi certis quibusdam casibus, quos ex interiore iurisprudentia erudite suo more explicauit v. c. ANT. SCHVLTINGIVS (*l*).

§. VIII.

Ne in bonis quidem liberorum illegitimorum, quod contra illustrem Lynkerum ostenditur.

Moueri solet quaestio, an non matri saltem in bonis sobolis vulgo quaesitae vsusfructus competat? Eam adfirmat, sed subtimide tamen, vir illustris, NIC. LIB. BARO DE LYNKER (*m*), qui, quum adhuc Ienensem academiam doctrina sua illustraret, *de matris potestate in liberos* singularem dissertationem edidit, ita tamen conscriptam, vt nullam paene rationem habuerit iuris Germanici. In illa dissertatione ad hanc quaestionem delatus: *Hoc*, inquit, *de iure naturali, quin et de* IVRE CIVILI, (*quanquam hoc solum, in quantum ad onera educationis opus est*,) *adfirmandum videtur*. Sed cur id adfirmandum videretur, quum nec vsusfructus in bonis aduentitiis ex iure naturali proficiscatur, nec vlla lex eum matri spurii addicat? *Quia*, inquit, *haec mater filium alere et educare cogitur, aequum est, vt inde ei onera et labores resarciantur*: quam aequitatem deinde demonstrat ex *l.* 10. *ff. de diuers. reg. iur.* Atqui vsusfructus legitimi in bonis liberorum aduentitiis fundamentum non sane est onus educationis atque alimentorum: (ita enim et mater liberorum legitimorum, quin et auus maternus nepotum bonis vti frui deberent, si forte ob patris matrisue mortem in eos hoc alendi onus deuolueretur,) (*n*) sed patria potestas. Diserte enim ait IVSTINIANVS (*o*): *Eorum vsusfructus apud patrem vel auum, vel proauum*, QVORVM IN SACRIS SIT CONSTITVTVS, *permaneat*. In *sacris* autem esse, est in potestate esse (*p*), quemadmodum *a sacris paternis absolui remittiue* idem ac emancipari (*q*), *in familiam et sacra transire* idem ac adoptari (*r*). Semper ergo μιᾶζεις illa sacrorum inuoluebat potestatem, et talem quidem, quae in matrem non cadebat. Nec mouemur ergo argumento ex *l.* 10. *ff. de diu. reg. iur.* petito. Quamuis enim quodammodo *secundum naturam sit, commoda cuiusque rei eum sequi, quem sequuntur incom-*

(i) *Pr. Inst. de SC. Tertull. Vlp. Fragm. Tit.* XXVI. §. VIII.

(k) Idem *ibid.* §. VII. *pr. Inst. de SC. Orphit.*

(l) Ant. Schulting. *Iurispr. vet. ant. Iustinian. p.* 668.

(m) Lyncker *Diss. de matr. potest. in lib.* XV. *p.* 19.

(n) L. 5. §. 4. 5. *ff. de agnosc. et alend. lib.*

(o) L. 6. *pr. C. de bon. quae lib.*

(p) L. *vlt. C. de inoff. test. l. vlt. C. de curat. fur. l. vlt. C. de SC. Tertull. l.* 2. *C. de suis et legit. Add.* Brisson. *de verb. signif. lib.* XVII. *pag.* 1814.

(q) L. 1. §. *vlt. ff. de ann. except. l.* 31. *C. de fideic. l.* 12. *C. de collat.*

(r) Valer. Max. *lib.* VII. *cap.* VII.

moda; recte tamen iureconſultus eximius, IAC. GOTHOFREDVS (*s*) monuit, in vnitis et connexis obtinere hanc regulam, veluti in contractibus (*t*), tutelis (*u*), rerum adquiſitionibus (*x*), cauſſi teſtamentariis et ſucceſſionibus (*y*), et ſimilibus, non in iis, quae ex diuerſo plane fonte promanant, veluti in noſtra ſpecie, vbi onus alendi ſpurios ex ipſo iure naturali, vſusfructus legitimus in liberorum bonis ex iure ciuili Romanorum proficiſcitur. Sed demum ipſe vir illuſtris fatetur, matrem quidem ſpurios in poteſtate habere, at poteſtatem illam analogam tantum nec plenam eſſe, quod iam initio altius diſſertationis (*z*) argumento non vno adſtruxerat. At rectius dixiſſet, iure ciuili poteſtatem illam plane nullam eſſe. Tametſi enim CELSVS (*a*) *vulgo quaeſitum matrem ſequi*, et VLPIANVS (*b*) hanc plane *legem naturae eſſe* dicat: poteſtatem tamen matri in ſpurios numquam tribuunt leges, vt adeo recte obſeruatum ſit a GABR. PALEOTO (*c*), ſpurios nullius familiae eſſe cenſendos: non patris, quod ab eo alieni habeantur (*d*), nec matris, quia ea familiae ſuae caput ſit et finis (*e*), adeoque neminem in familia ſua, nedum in poteſtate habere poſſit.

§. IX.

Conſtituitur tamen matri vſusfructus lege ciuili, ſi viro ex Authentica praeterea C. vnde vir et vx. ſuccedit.

Enimuero, quamuis eo iure, quo pater, vſumfructum in peculio liberorum mater non haberet: erant tamen duo alii caſus, quibus ex alia plane ratione matrem vti frui quibuſdam liberorum bonis volebant legislatores. Primo enim a IVSTINIANO (*f*) cautum eſt, vt, ſi coniux ſuperſtes inopia laboret, defunctus autem opulentior fuerit, ille, concurrentibus tribus vel paucioribus heredibus, quartam; ſin plures exſtent heredes, virilem portionem caperet, idque iure proprietatis, ſi extranei; iure vſufructuario autem, ſi liberi hereditatem ſortirentur. Atque ita contingere omnino poteſt, vt mater vſufructu in quadam bonorum parte, quod ad proprietatem ad liberos pertinentium, ex lege gaudeat. Id cur a IVSTINIANO inuentum ſit, non adeo obſcurum videtur. Coniugibus enim ſuperſtitibus nec anteriores leges, nec praetor ita conſuluerant, quemadmodum id requirere videbatur neceſſitudo, quae inter tori ſocios intercedit, arctiſſima. Equidem ex legibus antiquis vir vxoris bona omnia dotis nomine accipiebat, teſte CICERONE (*g*). Nec hereditatis a marito relictae exſors eſſe poterat vxor, quae, vti iam ſupra vidimus, inter heredes ſuos, tanquam filiafamilias, cenſebatur (*h*). At vtrique iuri tunc demum erat locus, quando

(s) Iac. Gothofr. *in Comment. ad l. 10. D. de reg. iur. p. 60.*

(t) §. 3. *Inſt. de emt. l. 7. ff. de peric. et comm. rei vend.* L. 1. C. *eod. l. 29. §. 1. ff. pro ſoc.*

(u) L. 73. *pr. ff. de reg. iur.*

(x) §. 4. *Inſt. de rer. diuiſ. l. 1. ff. de aqu. et aqu. pluu. l. 2. C. de alluu.*

(y) L. 1. *ff. de bon. poſſeſſ. l. 15. ff. de collat.*

(z) Lynker. *Diſſert. ead. §. V. p. 6.*

(a) L. 19. *ff. de ſtatu hom.*

(b) L. 24. *ff. eod.*

(c) Gabr. Palaeot. *de Nothis ſpuriiſque fil. cap.* LIX. §. *V. p.* 304.

(d) L. 23. *ff. de ſtatu hom.*

(e) L. 195. §. *vlt. ff. de verb. ſign. et ibi* Io. Goedd. *in Comment. p.* 1131. *ſequ.*

(f) *Nou.* CXVII. *cap. V. Auth. praeterea C. vnde vir et vx.*

(g) Cic. *Topic. ad Trebat. cap.* IV.

(h) Vlpian. *Fragm. Tit.* XXII. §. XVI.

quando vxor in manum conuenerat. Tunc enim erat *κοινωνὸς ἁπάντων χρημάτων τε καὶ ἱερῶν*, *particeps omnium bonorum sacrorumque* vti loquitur DIONYSIVS (*i*). Exolescente itaque paullatim in manum conuentione, nulla amplius prodita erat coniugum inter se successio. Eius enim fundamentum non aliud erat, quam ius familiae, et illa veluti *συνδεσποτεία*, quae suis heredibus primum, ac deinde agnatis, competere videbatur (*k*). Et quamuis praetor post legitimos etiam cognatos ad bonorum possessionem vocaret: nec id tamen vtilitatem aliquam adferebat vxori, qua marito ne adfinitatis quidem, nedum cognationis, vinculo iungitur (*l*). Idem praetor et coniugibus profuturus, iis post liberos, legitimos, cognatos, familiam patroni, patronum patronamue aut eorum liberos sexto gradu bonorum possessionem promiserat edicto VNDE VIR ET VXOR, modo inter eos matrimonium legitimum tempore mortis constitisset (*m*). Ast quam raro, quaeso, contigisse credibile est, vt illi omnes, quibus coniuges postposuerat praetor, vel non exsisterent, vel bonorum possessionem, edicto sibi tam benigne oblatam, agnoscere nollent? Hinc melius viro et vxori prospecturus IVSTINIANVS coniugem egenum tunc quoque ad praemortui successionem pro parte admisit, quando alii heredes legitimi aderant, ita tamen, vt si liberi concurrerent, coniux, vsufructu contentus, proprietatem illis interuertere nullo modo posset.

§. X.

Nec non in portione, quae occasione prioris matrimonii ad illam peruenit, si iterum nubere constituit.

Prius, de quo hactenus actum, vsusfructus materni genus ex commiseratione quadam proficiscitur: sequitur iam alterum, quod leges non tamquam insigne aliquod beneficium, sed tamquam poenam secundarum nuptiarum vtrique coniugi constituerunt. Quum enim plerumque tunc eueniat, quod scribit AMBROSIVS (*n*), *vt, mutato concubitu, parentes a sobole deprauentur, et praeferant liberos posterioris copulae, prioris autem negligant*; hinc gentibus plerisque, adeoque et Romanis odio dignae videbantur secundae nuptiae. Sicuti ergo Graeci celebrabant *ἄνδρας κουριδίους* (*o*), vel *παρθενικοὺς*, quo vocabulo et LXX. Scripturae interpretes vsos reperio (*p*); eodemque exemplo Romani summis laudibus prosequebantur MARITOS PRIMIGENIOS (*q*), VIRGINIOS (*r*), quin et VXORES VIRGINIAS (*s*), quae vsurpare poterant verba Didonis apud VIRGILIVM (*t*):

Ille meos, primus qui me sibi iunxit, amores
Abstulit. Ille habeat secum, seruetque sepulcro:

 ita

(i) Dionys. Halic. *lib.* II. *Antiqu. Rom. p.* 95.
(*k*) Corn. van Bynkersh. *Obs. lib.* II. *cap.* I.
(l) L. 4. §. 3. *ff. de grad. et cogn. l.* 5. C. *de her. inst.*
(m) Vlpian. *Fragm. Tit.* XXVIII. §. VII. *iuncto* §. 3. *Inst. de bon. possess.*
(n) Ambros. *in Hexaem. VI.*
(o) Gruter. *Inscr. p.* MCXLVI. 7. Coint. *Paralip. Homeri v.* 155.
(p) *Ioel. I.* 8.
(q) Reynes. *Inscript. Class.* XIV. 3.
(r) Grut. *ibid. p.* MCXLIII. 3. *et p.* MLX. 4.
(s) Gruter. *ibid. p.* DCCCCXXII. 8. *p.* DCCCXIX. 7. *p.* DCCCXXXVI. 2.
(t) Virgil. *Aeneid. Lib. IV. v.* 28. *et sequ.*

ita odio existimabant dignissimos, qui taedas ferales in amissi coniugis rogo accenderent, et ad secunda vota inauspicato proruerent. Inprimis vero viduas alterius viri thalamum conscendentes omnes auersabantur (u), de iisque saepissime vsurpabant illud EVRIPIDIS (uu):

Ἀπέπτυσ' αὐτὴν, ἥτις ἄνδρα τὸν πάρος
Καινοῖσι λέκτροις ἀποβαλοῦσ' ἄλλον φιλεῖ.
Ego autem abominor eam, quae, priorem virum
Quum amiserit, nouis connubiis alium amat.

Quum ergo antiquissima illa de secundis nuptiis opinio, inualescente in orbe Romano Christiana religione, etiam theologorum, quos patres vocamus, animis penitus insedisset, ceu, suo more, praeclare demonstrauit vir clarissimus, mihique ob singularia, quibus hospitem atque auditorem in illustri Groeningana ornauit, beneficia numquam sine laude ac iucunda pristini conuictus recordatione nominandus, IOANNES BARBEYRACIVS (xx); non mirum profecto est, etiam principes Christianos, his principiis imbutos, parum fauisse secundis nuptiis, deque iis coercendis, aut conseruando saltem liberis prioris matrimonii peculio patrimonioue, serio cogitasse. Hinc primum THEODOSIVS M. (x) ac deinde HONORIVS ac THEODOSIVS iunior (y) lege edictali sanxerunt, vt mater, quae a liberis nupserit, in bonis a priore marito, vel vno filiorum filiarumue ex priore matrimonio acceptis, amissa proprietate, tantum vsumfructum retineret, ita tamen, vt illi esset optio, cuinam ex prioris matrimonii liberis proprietatem relictam vellet. Ex ipsis illis legibus, quas integriores nobis exhibet CODEX THEODOSIANVS, adparet, hoc edictum ad solas matres, iterum nubentes, pertinuisse. Quamuis enim THEODOSIVS M. patres etiam admonuisset, vt liberis, quibus nouercam inducturi sint, substantiam maternam integram atque illibatam seruarent: lege tamen eos ad hoc obstringere religioni sibi ducebat, melius, vt opinor, sperans de pietate paterna, quam vt metueret, ne et patres male consulturi sint liberis ex priore susceptis matrimonio. At multa in his mutata sunt legibus recentioribus. Primo enim optionem illam matribus ademerunt MAIORIANVS (z), deinde SEVERVS (a), ac denique IVSTINIANVS (b). Hinc porro eam aui constitutionem, quam ad matres duntaxat pertinuisse diximus, ad patres etiam, nouercam liberis inducentes, produxit THEODOSIVS IVNIOR (c), experientia procul dubio edoctus, verissimum esse, quod olim scripsit CAIVS (d): patres quoque, *nouercalibus delinimen-*

(u) Vid. Reynes. *Comment. ad Inscript. Class.* XIV. 73. *p.* 742.

(uu) Euripid. *in Troad. v.* 662. *sequ.*

(xx) Jean Barbeyrac, *dans le traité de la morale des Peres, Chap.* IV. §. *VIII. sequ. p.* 30. *sequ.*

(x) L. 2. C. *Theod. de secund. nupt. lib.* III. *Tit.* VIII. *l.* 3. C. *Iustin. eod.*

(y) L. 3. C. *Theod. eod.*

(z) *Nouell. Leon. et Maioriani Tit.* VIII. *p.* 36. Iac. Gothofred.

(a) *Nouell. Leon. et Seueri Tit.* I. *pag.* 37. *ibid.*

(b) *Nouell.* II. *cap.* I. *et Nouell.* XXII. *cap.* XXV.

(c) *Nouell. Theodos. Iun. Tit.* VII. *p.* 3.

(d) L. 4. *ff. de inoffic. test.*

mentis instigationibusque corruptos, maligne saepenumero circa sanguinem suum inferre iudicium. Et hic quidem alter casus est, quo matri vsumfructum aliquem ius Romanum constituerat, quod non tam in eius gratiam, quam ex secundarum nuptiarum odio factum esse, facile vnusquisque intelligit.

§. XI.

An etiam vsumfructum testamento relictum amittat ob secundas nuptias?

Ex his vero quae modo diximus, adparet, matrem proprietate ac dominio rerum, occasione prioris matrimonii acceptarum, excidisse, simul ac in alterius viri amplexus ruere non dubitauerit. Iam inde noua emergebat quaestio, an et tunc per secundas nuptias aliquid amittat mater, si a priore marito non proprietas, sed vsusfructus certorum bonorum, ad eam peruenerit? Quum enim, sublatis legibus decimariis, de quibus a nobis (e) accuratius actum, mariti vxoribus saepe legarent vsumfructum bonorum (f), praediorum (g) fundorum (h), domuum, omniumque rerum, quae in his essent, salinarum (i), villarum (k), vestium, mundi muliebris, lanae, lini (l), aliarumque rerum, idque vel pure, vel in diem, vel sub conditione, ceu eius rei exempla prope innumera in ipsis pandectis nostris exstant: liberi, inexplebili cupiditate habendi etiam vsumfructum illum secundis nuptiis exstingui oportere, contendebant. Et ARCADIVS quidem ac HONORIVS AA. (m) isti liberorum intentioni eatenus suffragabantur, vt vsumfructum, testamento relictum, ob secundas nuptias perire, in rebus autem ante nuptias donatis eumdem illibatum manere iuberent. Enimuero et hoc discrimen recte sustulit IVSTINIANVS (n), qui omnem vsumfructum, etiam testamento relictum, parenti binubo saluum esse debere, diserte edixit.

§. XII.

An vsusfructus maternus ex Auth. praeterea adhuc in vsus sit?

Et talis quidem est vsusfructus ille legitimus, qui matribus iure ciuili Romano competere potest. Qui an et in Germania vbique receptus sit, non immerito dubites. *Authenticam praeterea C. vnde vir et vx.* vel ideo non magni facere solent mulieres Germanae, quod vel communio bonorum inter coniuges obtinet, vel, vbi ab illa discessum est, de lucru multo pinguiore viduis prospexerunt leges statutariae. Priore enim casu coniugi superstiti semissis bonorum communium; immo et quibusdam locis, liberis non exstantibus, totus as debetur, idque sibi volunt paraemiae iuris Germanici: *Leib an Leib*, *Gut an Gut* (o), *Hut bey Schleyer*, *Schleyer bey Hut* (p), (quod adagium te ipsa

(e) *Comment. ad Leg. Iul. et Pap. lib.* II. *cap.* XIV.

(f) L. 24. *ff. de vsu et vsufr. leg. l.* 37. *ff. eod. l.* 29. *ff. de vsufr.*

(g) L. 25. *ff. de vsu et vsufr. leg.*

(h) L. 31. *l.* 38. *ff. eod.*

(i) L. 32. §. 2. *ff. eod.*

(k) L. 35. *ff. eod.*

(l) L. 39. *ff. eod.*

(m) L. *vn.* C. *Theod. et Iustin. si sec. nupt. mul.*

(n) *Nouell.* XXII. *cap.* XXXII.

(o) Hert. *Paroem. iur. Germ. lib.* I. *paroem.* LXIX. *p.* 522.

(p) D. Georg. Werner. *in Dissert. inaug. de pactis dotal. sub formula: Hut bey Schleyer, Schleyer bey Hut. Marp.* MDCCXIV.

re ipsa repraesentaturi sponsus et sponsa, cuibusdam locis pileum velumque muliebre in ἀφθαρσίᾳ altari imponunt,) itemque: *Der lezte macht die Thur zu* (q). Posteriore casu saltem portio statutaria viro et vxori constituta est, eaque debetur, siue egestate laboret superstes, siue abundet opibus. Quare authenticae illi non multum apud nos pretii statuetur, nisi sicubi statutis coniugibus non satis prospectum, aut sicubi dubia admodum est statuti interpretatio, quo casu et WESENBECIVS (r), DAN. MOLLERVS (s), PHIL. RICHTERVS (t), HENR. HAHNIVS (u) aliique authenticam illam vsum aliquem habituram, existimant.

§. XIII.

An vsusfructus, in poenam secundarum nuptiarum constitutus, in Germania receptus?

Nec alterius vsusfructus, quem in poenam secundarum nuptiarum constitutum diximus, vsus in Germania multo frequentior est. Quamuis enim in Germania quoque inuisae quodammodo essent iteratae nuptiae, neque ibi teste TACITO (x), deessent ciuitates, *vbi virgines tantum nubebant, & cum spe votoque uxoris semel transigebatur*: quamuis deinde veteres gentium Germanicarum leges tantum non omnes viduas binubas lucris, e priore matrimonio ad eas profectis, spoliarent, ceu postea ostendemus pluribus: fatentur tamen iureconsulti plerique, ius illud in Germania non frequentari, (y), idque saltem iis locis verissimum existimabitur, vbi parentes, ad secunda transituri vota, liberis prioris matrimonii, eorumue tutoribus, quos petere tenentur, ad edendum bonorum inuentarium obstricti sunt (z). Enimuero, quemadmodum numquam defuerunt, qui sibi laudi ducerent, iuri Romano viam in forum quam latissimam munire: ita non mirum videbitur, de vsu huius authenticae testari viros grauissimos, SCIP. GENTILEM (a), CONR. RITTERSHVSIVM (b), OLDENDORPIVM (c), LYNKERVM (d), et alios. Saltem in Frisia (e), Bauaria (f), principatu Halberstadiensi (g), Norimbergae (h), proprietatem ademtam esse coniugibus, ad secundas nuptias transeuntibus, virorum fide dignissimorum testimonio satis constat. Nos ea in re suffragari non dubitauerimus amplissimo iurisconsultorum Wittebergensium ordini, apud WERNHERVM (i), virum illustrem, ita disserenti: *Alldieweilen ferner die in L. 6. C. de sec. nupt. geordnete* poena secundarum nuptiarum *nach*

(q) Hahn *ad* Wesenb. *Parat. lib.* XXXVIII. *tit.* XI. *n.* III.
(r) Wesenbec. *ibid.*
(s) Moller. *ad Part.* III. *Const. Sax.* XX. *n.* 26.
(t) Richter. *de Success. ab intest. Sect.* IV. *membr.* IV.
(u) Hahn. *ibid.*
(x) Tacit. *de Morib. Germ. cap.* XIX.
(y) Stryk. *Vs. modern. ff. tit. de hered. inst.* §. III.
(z) Brunnem. *in Comm. Ad L. vlt. C. de sec. nupt.*
(a) Scip. Gentil. *de secund. nupt. cap.* VIII.
(b) Rittersh. *Iur. Iustin. Part.* IV. *cap.* IV.
(c) Oldend. *Class.* V. *Ad.* V.
(d) Lynker. *Analect. ad* Struu. *Exerc.* XXIX. *thes.* LIII.
(e) Io. van Sande *lib.* II. *tit.* III. *def.* I. *et sequ.* Huber. *Praelect. ad Pandect. in Append. tit. de nupt.* §. VI. *n.* 142.
(f) Balthas. *Resol. Bau.* XIII.
(g) Illustr. a Coccei. *Iur. controu. lib.* XXIII. *tit.* II. *quaest.* X. *p.* 142.
(h) Rittershus. *Comment. ad Nouell. Part.* IV. *cap.* V. *n.* 12.
(i) Wernh. *Select. Obseru. for. Vol.* III. *pag.* 771.

nach der bewährtheſten Rechts-Lehrer Meinung in Teutſchland regulariter nicht üblich, demnach, wo die receptio angeregten L. 6. nicht in ſpecie dociret werden mag, darauf nicht erkannt zu werden pfleget: - - - ſo iſt man geſchehener maſſen zu erkennen bewogen worden.

§. XIV.

Hactenus de vſufructu materno, qualis iure Romano obtinuit, et quibusdam locis etiamnum obtinet. Ab eo vero toto coelo differre illum iuris Germanici, qualem ſupra ex STATVTIS HAMBVRGENSIBVS deſcripſimus, ſatis, vti opinamur, perſpicuum eſt. Ex *Authentica praeterea C. vnde vir et vx.* mater non niſi indotata atque egena hunc vſumfructum capit: iure Germanico, etiamſi eius facultates ſint ampliſſimae. Illo iure tantum portione virili, vel quarta bonorum parte pro numero liberorum; hoc bonis omnibus hereditariis vtitur fruitur. Ille vſusfructus, conſcenſo alterius mariti toro, non exſpirat: hic exſpirat omnino, ceu verba STATVTI: *ſo lange dieſelbe bleibt unverehlichet*, perſpicue innuunt. Nec minus alter ille vſusfructus ex *L. 6. C. de ſecund. nupt.* a noſtro manifeſto diſcrepat. Ille enim in poenam, et ex odio ſecundarum nuptiarum; hic in matris fauorem, et quoddam viduitatis ſolatium, eſt conſtitutus. Ille initium capit; hic finitur atque exſpirat, ſimul ac mater, pertaeſa viduitatis, a liberis nubere decreuit. Ille tantum in bonis, quae occaſione prioris matrimonii ad matrem peruenerunt; hic in omnibus habet locum. Ille ſine onere eſt, nec tenetur mater liberos inde alere aut elocare, ſi ſe ipſi exhibere poſſint: hic cum officio alendi elocandique eſt coniunctus. Denique vtroque caſu, quo ius Romanum vſumfructum aliquem matri indulget, diuiſam iam inter coheredes hereditatem eſſe oportet; quum contra, quamdiu hic durat vſusfructus, iure Germanico inuectus, familiae erciſcundae iudicio non ſit locus. Ex quibus omnibus conſequitur, vt vſusfructus, quem ſupra deſcripſimus, origo non ex iure Romano, ſed Germanico, ſit repetendus, referenduſque inter reliquias inſtitutorum patriorum, quae ex communi illo iurium Germanicorum naufragio aegre ſeruatae ſunt aduerſus vim doctorum, vniuerſam iuriſprudentiam Germanicam Romanae ditioni ſubiicere a tot ſaeculis ſtrenue laborantium.

Vſusfructus maternus iuris Germanici quomodo ab eo, qui ex iure Rom. deſcendit, differat?

§. XV.

Quae huius vſusfructus origo vt extra omnem dubitationis aleam ponatur, operae pretium fuerit, per veteres LEGES ac recentiora STATVTA gentium origine Germanicarum paulliſper diuagari; ex iiſque demonſtrare, his tantum non omnibus hunc vſumfructum placuiſſe, et pleriſque etiamnum, inoleſcente licet iure Romano, placere. Apud WISIGOTHOS liberi non modo in patris, ſed et matris, poteſtate eſſe credebantur, adeo, vt pupilli non modo vocarentur impuberes, patre orbi, ſed et, quibus nec mater ſuperſtes erat, quemadmodum et hodie

Eum origine Germanicum eſſe, demonſtratur ex iure Wiſigothico.

hodie Germanis in ore sunt non solum *Vater-lose*, sed et *Muter-lose Waysen*, quae loquutio Romanis procul dubio ridicula visa fuisset. At in LEGE WISIGOTHICA (k) cautum legimus, *vt licet hactenus a patre tantum relicti paruuli filii* PVPILLI *nuncupati sint, tamen, quia non minorem curam erga filiorum vtilitatem matrem constet frequenter impendere, ideoque ab vtroque parente, id est patre, vel matre, infra XXV. annos filii post mortem relicti* PVPILLI *posthac nuncupentur*. Alterutro itaque parente mortuo, superstes liberos in potestate retinebat, et, quod ad bona a praemortuo relicta attinet, simul eorum legitimus erat tutor, donec aetatem legitimam annorum XXV. expleuissent. Eo enim pertinent duo alia loca LEGIS illius WISIGOTHICAE, quorum altero (l) sancitum, *vt, patre mortuo, filii in* MATRIS POTESTATE *consisterent, et si, marito superstite, vxor forsitan moriatur, filii, qui sint de eodem coniugio procreati, in* PATRIS POTESTATE *consisterent*: altero (m) vero, *vt, si patre mortuo, in minore aetate filii relinquerentur, mater eorum* TVTELAM, *si vellet, susciperet, si tamen in viduitate permaneret*. Hactenus itaque par erat apud WISIGOTHOS vtriusque coniugis conditio. In eo autem inter patrem matremque insigne intercedebat discrimen, quod ille, mortua matre, res liberorum non modo administraret, verum etiam *fructus omnes cum filiis suis pro iure suo perciperet, et vna cum ipsis filiis suis communibus consumeret impensis* (n): *mater autem, si in viduitate permaneret, aequalem inter filios suos, id est, qualem vnusquisque ex filiis suis*, VSVFRVCTVARIO IVRE *de facultate mariti haberet portionem, quam vsque ad tempus vitae possideret* (o). Ex quibus discimus, *primo* vti iure Hamburgico, ita et WISIGOTHICO, matrem liberos, mortuo patre, in potestate, et, si vellet, etiam in tutela habuisse: *deinde* eamdem percepisse vsumfructum, non quidem omnium bonorum, vti iure Hamburgico, sed portionis virilis: tum *porro* vsumfructum illum morte demum finitum, modo a liberis non nupsisset: *contra* eumdem statim exspirasse, simul ac viduitati praetulisset secundas nuptias. *Praeterea* quemadmodum iure Hamburgico desertis verbis requiritur, vt mater, eo gauisura beneficio, frugalis sit, et bona communia bene ac diligenter administret, (*dass sie wohl haus halte:*) ita idem exigere obseruamus IVS WISIGOTHICVM verbis sequentibus (p): *Ceterum nec donare, nec vendere, nec vni ex filiis conferre praesumat. Quod si eam portionem filii matrem euertere, seu per negligentiam, siue per odium forte, perspexerint: ad comitem ciuitatis, vel ad iudicem, referre non differant, vt matrem suam contestatione commoneant, ne res, quas vsufructuarias accepit, euertat. --- Verum si ex ea vsufructuaria portione aliquid probetur euersum: filiis post mortem matris de eius facultatibus sarciatur*. Ex quibus verbis adparet, matrem, boni viri arbitratu non vtentem fruentem, vsufructu quidem non illico priuatam, sed ad praestandum tamen omne damnum obstrictam fuisse. *Denique*

(k) *Lex Wisigoth. lib. IV. Tit.* III. *Lege* I.
(l) *Ibid. Tit. II. leg. XIII.*
(m) *Ibid. Tit. III. leg. IV.*
(n) *Ibid. Tit. II. leg. XIII.*
(o) *Ibid. Tit. II. leg. XIV.*
(p) *Ibid. Tit. II. §. XIV.*

uique vti IVRE HAMBVRGICO paria vtriusque parentis iura sunt: ita et WISIGOTHICAE LEGES eadem per omnia de paterno maternoque vsufructu statuunt, nisi quod ex his matri, vti diximus, portio tantum virilis iure vsufructuario ad dies vitae relinquebatur.

§. XVI.

Similia fere IVRE BVRGVNDIONVM obtinuisse, eorumdem leges antiquae docent, quibus itidem cautum (*q*), *vt, si mater nubere, electa castitate, distulerit, filii* CVM OMNI FACVLTATE *in eius solatio et* POTESTATE *consisterent*. Ergo Burgundionibus in eo conueniebat cum Wisigothis, quod parem atque aequam potestatem vtrique parenti tribuebant: sed in eo ab his discedebant quam maxime, quod matri simul omnes facultates credebant, iure vsufructuario procul dubio possidendas. Attamen distinguebant Burgundiones, primo vtrum liberi in ea matris potestate permanere, an ex ea discedere, ipsique rebus suis superesse mallent. Priore enim casu, vti iam monuimus, vsufructu omnium facultatum gaudebat mater: posteriore iterum permultum intererat, viduane permanere, an a liberis nubere decreuisset, siquidem illo casu concurrens cum vno filio tertiam; cum pluribus quartam bonorum partem iure vsufructuario ad dies vitae accipiebat: hoc vero exsors erat omnis substantiae a marito profectae, praeterquam dotis, sibi more Germanico constitutae. Quae iam omnia ipsis legum verbis erunt probanda. *Filius* VNICVS, inquit GVNDEBALDVS (*r*), *defuncto patre, tertiam partem facultatis* MATRI *relinquat, si tamen alterum maritum non acceperit. Nam si ad* ALIAS NVPTIAS *transierit, omnia perdat,* DOTE *tamen sua, quam a marito acceperat, quamdiu vixerit, vtatur, filio proprietate seruata*. Et paullo post (*s*): *Quaecumque mulier, coniuge suo in fata conlapso, ad secundi mariti vota non ierit, aut eius adulti iam filii* SECVM ESSE NOLVERINT, *hac ratione cum eis defuncti mariti* DIVIDAT *facultatem, vt si* VNVM *filium habuerit, praedictae substantiae* TERTIAM *consequatur: sin duo aut tres, aut quatuor, aut* PLVRES *erunt filii,* QVARTAM *accipiat portionem, quam tamen post obitum eius ad filios ipsius placuit remeare*. Inde ergo patet, iura illa Burgundionum Hamburgicis nostris perquam similia, ac propemodum gemina fuisse, nisi quod ad diuisionem prouocare licuerit liberis Burgundionibus, simul ac iustam aetatem attigissent, et tunc vidua acceperit portionem statutariam, ad dies vitae iure vsufructuario percipiendam, quum contra mater iure Hamburgico ad diuisionem obstricta non sit, etiamsi filii sint maiorennes, suasque res ipsi administrare malint, aut filiae familia iam enupserint, dum liberos alat, educet, et inituros matrimonium dote congrua, rebusque necessariis, pro modo facultatum dignitateque familiae, instruat.

Et Burgundico.

(q) *Lex Burgund. Tit. LIX.* et II.
(r) *Lex Burg. ibid. Tit. LXII.* §. I. (s) *Ibid. Tit. LXXIV.* §. II.

§. XVII.

Item ex lege Baiuuariorum.

Progredimur ad Boioarios, quorum in LEGE apud LINDENBROGIVM expressissima passim occurrunt priscae simplicitatis Germanicae vestigia. In illa (t) eadem fere sanciuntur, quae paullo ante apud WISIGOTHOS obtinuisse obseruauimus, adeo vt legislator iisdem paene verbis vsus sit, nec dubitare liceat, quin ius istud WISIGOTHICVM tunc ob oculos habuerit. Hoc enim LEGE BAIVVARIORVM esse antiquius, ex eo patet, quod haec demum saeculo sexto a Theodorico, Francorum Rege: compilata sit, quum illud iam circa annum erae Hispanicae DIV ab Eurico rege in litteras redactum esse, ex ISIDORO HISPALENSI (u) obseruent CONRINGIVS (x) et GERN. ERN. DE FRANKENAW (y). In reliquis gentium Germanicarum legibus, quas HEROLDVS et LINDENBROGIVS ediderunt, nihil admodum, quod ad hunc vsumfructum pertineat, occurrere animaduertimus. Sunt enim illae maximam partem breues et abruptae, et praeter varias delictorum poenas parum, quod iurisprudentiam Germanicam illustret, complectuntur. Fatemur tamen, in LEGIBVS RIPVARIA, SAXONICA et ALAMANNICA, quin et LANGOBARDICA, quaedam reperiri, quae, gentes illas ab hoc aliorum populorum instituto paullo alieniores fuisse, docent. Vnde excerpendis illis iam non immoramur.

§. XVIII.

Obtinet hic vsusfructus maternus in Gallia, Belgio, Suecia.

Ceterum quam late olim patuerit ius istud Germanicum, vel inde patet, quod per magnam Galliae, Belgii et Germaniae partem etiamnum constanter obseruatur. Quamuis enim apud Andes et Carnutenses, teste MORNACIO (z), illum vsumfructum ignorent: eum tamen religiose seruant Parisienses (a), Aurelianenses (b), quorum lex ceteris amplior praeter liberos et ceteros heredes includit, itemque Turonenses (c), Pictauienses (d), Burgundi (e), quin Galli ceteri tantum non omnes, de quibus prolixe agit LVD. CHARONDAS (f). In Belgio, teste PETRO PECKIO (g), Louanii per statuta ciuitatis vxori defertur vsusfructus bonorum mariti, onere tamen alendi liberos grauatus. Idem Antuerpiae obtingere, siue liberi exstent, siue ad alios heredes mariti defuncti bona peruenerint, ipsa eius vrbis STATVTA (h), et LAMB. GORIS (i), ICtus Geldrus perspicue docent. Hic

(t) *Lex Baiuu. Tit. XIV. Art. VI. et* VII. §. I. II. III.

(u) Isid. Hisp. *in Chron. Goth. ad eram DIV.*

(x) Conring. *de Orig. iur. Germ. cap.* III. *p.* 5.

(y) Franckenaw. *Sacr. Themid. Hispan. Arcan. Sect. I. §. 5.*

(z) Mornac. *ad l. 64. ff. pro soc.*

(a) Molin. *Consuet. Paris. Art.* CCXL.

(b) *Consuet. Aurel. Art.* CCXVI.

(c) *Consuetud. Turon.* §. CCCLVIII.

(d) Lamb. Gorif. *Prodrom. Aduers. iur. cap.* XXI. *n.* 5. *p.* 165.

(e) Chassan. *Consu. Burg. Rubr. IV.* §. 2. *n.* 5.

(f) Charond. *Obseru. Iur. Gall. verb. communaute p.* 111. *et sequ.*

(g) Peck. *de Testam. coni. lib. V. cap.* VI. *n.* 2. *p.* 645.

(h) *Statut. Antu. Tit.* XLI. §. XCIII.

(i) Lamb. Goris *ibid. n.* 5.

Hic et de patriae suae consuetudine ita testatur (k): *Consuetudinaria nostra inter coniuges societas largior multo est et efficacior, vtpote quae cum alterutrius vita finem non accipit, sed in liberos vsque aut ceteros defuncti heredes cum superstite continuatur, nisi hic singula domus mortuariae, vt loquuntur, bona legitime atque ex moribus descripserit, hoc est, confecto inuentario, ordine adnotauerit.* Et paullo post (l): *Si igitur superstes ad secunda vota transiens inuentarium, vt par est, conficere neglexerit, prioris matrimonii liberi pristinam bonorum communionem cum eodem solum continuare censebuntur, nequaquam autem secundi coniugis socii esse intelligentur, adeoque partem facient in parte parentis superstitis, seruato semisse ei, quicum secundo contractum est.* Quo loco notandum, in Belgio, etiam confecto inuentario, finiri illum vsumfructum. Eo enim separata intelligitur societas desinitque bonorum pristina communio, quia est actus societati contrarius, vti docent PYRRHVS ANGELBERMAEVS (m) et LVD. CHARONDAS (n). Denique in Sueciam vsque penetrasse consuetudinem illam veterem, vel ea demonstrant, quae ea de re in IVRE PROVINCIALI SVECICO (o), quod IO. LOCCENIVS latine edidit, leguntur, quaeque hic breuitatis studio exscribere merito supersedemus.

§. XIX.

Magis nostra interest, redire in Germaniam, et an ibi extra Hamburgum similis consuetudo inoleuerit, disquirere. In superiore Germania ius hoc olim viguisse vel ex SPECVLO SVEVICO (p) constat, vbi cautum: *Stirbt einer Frauen ihr Mann, sie bleibet in des Mannes Gut ungetheilet mit ihren Kindern.* Quum itaque ius istud prouinciale Alamannicum olim commune fuerit superioris Germaniae prouinciis: non sane mirum est, vsusfructus huius in Sueuia ac Franconia vestigia passim superesse. Saltim de Hala Sueuorum, patria sua, ex codice STATVTORVM MSC. refert illustris Academiae Hallensis Cancellarius, IO. PETR. A LVDEWIG (q), olim coniugem superstitem in bonis mariti omnibus, praeterquam feudalibus, parentes, fratres et sorores et reliquos defuncti cognatos exclusisse, postea autem obtinuisse, vt in bonis mariti superstes vxor habeat eousque vsumfructum, (*den Beysitz*) quo vsque non iuerit ad secunda vota, et tunc demum ad diuisionem obstricta sit. In Ducatu Wurtembergico hodie quidem res aliter se habet ob fucum iuris Romani, qui statutis istis vbique haeret, olim tamen et ibi matrem viduam cum liberis non diuisisse, recte collegeris ex IVRIS PROVINCIALIS WVRTENBERGICI (r) verbis: *Demnach des Erbrechts halben bisher viel Klage entstanden, bevorab da die Eheleute einander succediret, obgleich derselben zusam-*

In Sueuia, et Franconia.

Vvv 2

(k) Idem *ibid. n.* 3.

(l) Idem *ibid. n.* 12. *p.* 169.

(m) Pyrrh. Angelberm. *ad Consu. Aurel. Tit. X. cap.* III.

(n) Lud. Charond. *ad Consu. Parif. Art.* CCXX. *p.* 140.

(o) Io. Loccen. *Ius prou. Suec. tit.* II. *cap. XV.*

(p) *Spec. Sueu. cap.* XXXIV.

(q) Ludewig *Opusc. Tom.* II. *p.* 1302.

(r) *Ius prou. Wurtenb. Part. IV. Tit.* I. *p.* 426.

zusammen gebrachtes Vermogen nicht gleich gevvesen, folglich entvveder der uberlebende Ehegatte, oder die hinterlassene Kinder bevortheilet vverden mussen &c. Constantius ius hoc retinuerunt Francones. Vnde IVSTVS VERACIVS (s): *Mortuo itaque coniuge alterutro, superstes* DOMINIVM *consequitur solitarie, neque demortuo est integrum, aliter disponere in testamento, neque liberis vlla legitima, quam post exspectare debent a superstite.* Vsusfructus videtur vocandus, quem minus proprie VERACIVS adpellauit dominium, siquidem saluam procul dubio liberis esse oportet facultatum paternarum substantiam, alioquin exsortibus futuris hereditatis paternae, si forte mater prodiga contigerit. Nec in reliqua Franconia se rem aliter habere, ex IVRE DVCATVS FRANCONICI (t) et IVRE PROVINCIALI HENNEBERGICO (u) discimus. Plerisque enim locis istius tractus arctissima inter coniuges est bonorum omnium communio, eiusque praeter alios et is effectus est, vt liberi, mortuo parente, matre autem adhuc superstite, vel vice versa, non succedant, vti docent ABR. A WESEL (x) et SAM. STRYKIVS (y).

§. XX.

Coloniae, Bremae, in ciuitate et tractu Mindensi, in Westphalia reliqua, Susati, Lubecae, Luneburgi et in Prussia.

In inferiore Germania non minus frequens est illud matri Germanae competens beneficium. De statuto huius generis Coloniensi testantur KOEPPENIVS (z). Idque in Codice illustris HOFFMANNI nostri ita se habet: *Vort so vvann dass Eheleute bey einander sitzen in ehelichen staat, und Kindere gevvinnen. Ist dann Sache, dass der Ebleute eines ableibich vvurde ohn Testament, Vermachtnis oder Auftracht zu machen unter ihnen beyden: so soll der letzt Lebendige bleiben sitzen gerust und geruhig in allen ihren Erben, Erbrenthen und Gudern, da sie mit gesamender Hand angeschrieben stande, bevveglich, und unbevveglich, und seine Kindere darmit suglichen seyn, halten und fort ahnbestatten geistl. oder vveltlichen Standes, so als es den Freunden und den Magen beduncket gerathen seyn.* De Bremensi ex CODICE STATVTORVM MSC. (a) haec extulit illustris a LVDEWIG (b): *vvor tvvo Lude tosammen koment, Mann und Frauvven in Erchtschup, und Kinder vvinnent, so vvelcke ohre eher stervet, de beervet den andern. Stervt de Mann allererst, und holt sick die*

(s) Iust. Verac. *Consuet. Bamb. Part.* II. *quaest.* 1. *et* 2.

(t) *Landgerichts-Ordn. des Herzogth. Francken Part.* III. *tit.* LXXXVIII. §. II.

(u) *Ius Prou. Henneb. lib.* III. *tit.* IV. *cap.* XII. XV. Schilter. *Exerc.* III. §. XI. *pag.* 57.

(x) Wesel *de Connubial. bon. societ. tract.* I. *n.* 58. *et tract.* II. *cap.* II. *sequ.*

(y) *Stryk. Diss. de Singular. Connub. iur. in Germ. cap.* II. §. XVII. *p.* 25.

(z) Koeppen. *lib.* I. *Obs.* CXXIX. *n.* 20.

(a) *Statut. Brem. tit.* V. §. II.

(b) Ludewig *ibid. p.* 1304. *et sequ.*

die Fravve vvol und ehrlicken nach ohres Mannes Dode: de Frauvve schall mit ohren Kindern freylicken sitten an Erue vnd in allen Gudern. Mindae Westphalorum consuetudinem similem adlegat CRVSIVS (c). Nam et ibi coniux superstes bona communia administrat, liberosque alit et elocat, donec vel ad secunda vota transeat, vel liberos a priore matrimonio superstites, data dimidia bonorum parte, a se separet. Id quod et in principatu Mindensi vniuerso obseruari, ex actis se didicisse, ait HERTIVS (d). Nec aliis moribus in reliqua fere Westphalia viuitur, ceu ex eius tractus variis statutis demonstrare in procliui esset, si iam excutere vacaret illustris HOFFMANNI nostri bibliothecam, cuius in pluteis praeter alia egregia tantus reconditus est veterum statutorum, manu exaratorum impressorumque, thesaurus, vt nesciam; an similem vel vlla bibliotheca publica per Germaniam ostentare possit. Iam adscribere tantum iuuabit testimonium publicum Synedrii ac Senatus Neoburgensis ad Visurgim, quod protulit HVDALR. AB EYBEN (e) ex eoque HERTIVS (f): *Es vverden von der Mutter die Kinder erzogen, und zu dem, vvas einem ieden beliebig zu lernen, angehalten, mit Speise, Kleidung, und, vvann sie ervvachsen, bey der Aussteurung mit nothdurfftigen Kleidern, Leinen-Gerathlein und Bett-Gevvandten versehen. Dahingegen behalt die Mutter die vollige administration vnd Abnutzung der Guter. Solten aber die Vormunder vermercken, dass die Mutter, oder derselben Mann, die Guter ohne deren Consens zu alieniren, oder sonsten mit Schulden zu aggrauiren sich vnterstunden, vnd vernehmen liessen: auf solchen Fall haben sie sich deroselben anzumassen, vnd dieselbe von einander zu setzen. Sonst verbleibt es nach dieser Stadt Gevvohnheit, Langst Leib, langst Gut, es sey dann, dass etliche Voriahre bevvilliget, vnd in denen Ehe-notuln etvvas anders versehen vvare*. Ex quo loco simul discimus, quid sibi velit paroemia iuris: *Langst Leib, langst Gut*, quam recte ita interpretatur HERTIVS (g): *Superstes coniux bonorum vsufructu gaudet*. Similis est SVSATENSIVM, et, qui sibi eorum iura adoptarunt, LVBECENSIVM (h) sanctio, nisi quod hic additur, vsum fructum illum finiri non modo secundis nuptiis, verum etiam ingressu in monasterium, (*vvann sie sich in ein Closter oder Gottes-Hauss einkauffen vvill.*) Sed quandoquidem ius statutarium Lubecense in omnium manibus est: nos hic tantum e SVSATENSI (hh) quaedam adscribemus: *Ein Mann oder Fran, vvelche Kinder haben, vnd nicht vvieder zur andern*

Ehe

(c) Cruf. *ad Statut. Mind. Lib. II. Tit. II. Art XVI. sequ.*

(d) Hert. *paroem. iur. Germ. Lib. I. paroem.* LXVIII. §. 2.

(e) Eyben *Part. III. de Tutel. fem. Membr. V. §. VI.*

(f) Hert. *ibid.*

(g) Hert. *ibid.*

(h) *Ius Lubec. Part II. tit. II. Art VIII.*

(hh) Menr. Melch. Schutte *de Iure Susat. eiusque et iuris Ciuil. collat. §. X.*

Ehe schreiten, bleibet in voller administration aller Guter, ohn Vnterscheid, welchen dieselbe zukommen, und darf dauon keine Rechnung thun, iedoch sind sie schuldig, die Kinder gebuhrlich daraus zu vnterhalten, vnd denenselben gebuhrende Aussteuer dauon zu geben. Nec Luneburgi aliam vigere consuetudinem, auctor est HARTWIGVS DE DASSEL (i). Profert laudatissimus a LVDEWIG (k) etiam testimonium Senatus SVATENSIS, (nisi forte legendum sit, vel SVSATENSIS, vel SVNDENSIS,) in quo anno MDCLXXI. consuetudo istius vrbis ita describitur: *So lange eine Frau in vnuerrucktem Wittwen-Stand sich befindet, hat sie die freye administration aller Guter vnd die Abnutzung, zumahlen vnberechnet.* Quin et in Prussiam ius istud penetrasse, argumento sunt ea, quae in IVRE PROVINCIALI (l), et STATVTIS GEDANENSIBVS (m) hanc in rem praecipiuntur.

§. XXI.

Olim et in Saxonia electorali.

Quum ergo ea in re ius SVEVICVM et LVBECENSE tam amice conspirent: mirum sane esset, ac veluti monstro simile, si hic diuortium fecisset IVS SAXONICVM, vnde et istud paullo accuratius expendere operae pretium fuerit. De illo iam WESENBECIVS (n): *Moribus*, inquit, SAXONVM, *etiam iure patrio matres administrant, et fructus lucrantur, donec liberi adolescant, et ab iis separentur.* Quam thesin suam probat ex ipso SPECVLATORE SAXONE (o), vt mirum non sit, ei hac in re adsentitos esse iurisconsultos eximios, IAC. SCHVLTES (p), REIN. ROSAM (q), MATTHIAM BERLICHIVM (r) et alios. Sed quamuis iam ante WESENBECIVM eadem scripsissent GLOSSATOR SPECVLI SAX. LATINVS (s) et LVD. FACHSIVS (t), nec aliter olim pronunciassent collegia iureconsultorum Saxonica: Wesenbecio tamen indignatus BEN. CARPZOVIVS (u), perinde ac si ille primus mortalium id somnium somniasset, nihil fecit reliqui, vt eius argumenta profligaret. Nec ferre potuit vir ille; iuris Romani amantissimus, PHIL. RICHTERVM (x), ICtum Ienensem, Wesenbecii suscipientem patrocinium, argumentaque Carpzouii modeste examinantem, sed ei operosas vindicias opposuit in Responsis iuris electoralis (y). Nactus erat Carpzouius aduersarium, iisdem innutritum principiis. Ambo conuenerant,

Et cantare pares, et respondere parati:

nec

(i) Hartw. de Dassel, *Consuet. Luneb. Art.* I. *p.* 140.
(k) Ludwig. *Opusc. Tom.* II. *p.* 1160.
(l) *Ius prou. Pruss. lib.* II. *Tit.* VI. *Art.* II. §. 6. *p.* 301.
(m) *Ius Stat. Gedanens. Part.* II. *cap.* V. *art.* IX.
(n) Wesenbec. *Paratitl. D. tit. de tutel. n.* 5.
(o) *Ius prou. Sax. lib.* I. *Art.* XI.
(p) Iac. Schultes *Quaest. pract.* XLVI. *n.* 21. *et in Addit. ad Mod. Pist. Part.* I. *quaest.* XXVII. *n.* 10.
(q) Rosa *in Addit. ad Moller. Part.* II. *Const.* XI. *n.* 15.
(r) Berlich. *Part.* II. *Concl.* XII. *n.* 11.
(s) *Glossa ad Ius prou. lib.* I. *Art.* XXIII.
(t) Fachs. *Differ. Iur. Ciuil. et Sax. Part.* I. *Diff.* XVII.
(u) Carpzou. *Part.* II. *Const.* X. *Defin.* XIII. *n.* 2.
(x) Richt. *Diss. de vsufructu* §. V.
(y) Carpz. *Resp. Iur. Elect. lib.* VI. *tit.* VII. *Resp.* LXX.

nec deerat caussae RICHTERVS (z), ceu eius scripta vnumquemque conuincunt. Sed interea Scabini Lipsienses partes CARPZOVII, ceu ipse gloriatur, sequi coeperant, adeoque facile fuit obtinere decisionem electoralem (a), qua consuetudini antiquae hac quidem in re repudium daretur. Et ita, mirantibus rerum peritioribus, (id ipsum enim est, quod tam salse perstringit loco supra recitato ZIEGLERVS,) iure suo exciderunt matres viduae in Saxonia electorali, annitente potissimum CARPZOVII, cuius de triumpho iure repetas illud poetae:

Victrix caussa Diis placuit, sed victa Catoni.

§. XXII.

Carpzouii et Richteri de hac re controuersia.

At quaenam illa sunt argumenta tam luculenta CARPZOVII (b), quibus ille tamquam alter Pericles vniuersam Saxoniam mouit? Primo negat, illum vsumfructum maternum in Saxonico iure praesidium reperire, eiusue volam vestigiumque occurrere in textu, quem laudarit WESENBECIVS. Deinde eum vel ideo locum habere posse negat, quod fundamentum vsusfructus paterni sit patria potestas, cuius matrem esse participem, neminem, nisi in iure hospitem, dicturum. Addit nonnulla de auctoritate opinionum communium, et doctorum, de consuetudine attestantium, sed quae parum aut nihil ad rem faciunt. Iam quid ad haec RICHTERVS (c)? Dubium esse, ait, quid ex textu IVRIS SAXONICI (d) probare voluerit WESENBECIVS, et an non eo demonstrare voluerit duntaxat, matrem iure etiam Saxonico ad tutelam vocari. Deinde parum interesse, probetne aliquid iste locus, nec ne. Ius enim Saxonicum auctoritatem suam habere ex obseruantia; hanc autem in Saxonia olim constanter probasse vsumfructum maternum, ceu constet WESENBECII aliorumque ICtorum Saxonicorum testimoniis, quibus fidem derogare nefas videri. Quin si concedi oporteat, WESENBECIVM thesin suam ex illo iuris Saxonici textu perperam probasse: piaculum tamen non futurum esse, excellentis cuiusdam doctoris sententiae adhaerere, licet ex alio principio, aliaque plane ratione. Praeterea vel maxime vrget, non consequi omnino, vt, si mater exsors sit patriae potestatis, ei nec vsusfructus in bonis liberorum a lege possit constitui: vnius rei plures esse posse caussas, multaque concedi matri ex alia ratione, quae patri ob potestatem in liberos attribuantur, veluti, vt consensum impertiatur liberis, inituris matrimonium; vt in ius vocari non possit, nisi impetrata a Praetore venia: vt liberis tutorem testamento dare possit, reliqua. Adhaec vix vmbram hodie superesse patriae potestatis, fateri FRANTZKIVM (e): et SCHNEIDEWINVM (f) ostendisse, patrem, separa-

(z) Richter. *Part.* I. *Decis.* XVIII. *n.* 11. *sequ.*
(a) *Decis. Elect. Sax.* LXII.
(b) Carpzou. *Resp. Iur. Elect. ibid.*
(c) Richter. *Part.* I. *Decis.* XVIII. *n.* 14. *sequ.*
(d) *Ius prou. Sax. lib.* I. *Art.* XI.
(e) Franzk. *Exerc.* II. *Quaest.* IV. *in fin.*
(f) Schneidew. *in Comment. ad tit. Inst. de patr. potest. n.* 11.

paratis liberis, vsumfructum in peculio aduentitio amittere, quum tamen separatione illa patria potestas finiri non videatur. Posse ergo et patri, durante potestate, vsumfructum negari, et matri, ea potestate in liberos destitutae, concedi, ob onus alendi educandique, vel alias rationes, quae in patrem non aeque cadant. Reliqua DECISIONIS illius RICHTERIANAE pars in vindicanda doctorum de consuetudine et obseruantia testantium auctoritate, colligendisque ICtorum Ienensium praeiudiciis versatur, quibus omnibus iam non immoramur, id tantum in praesenti monentes, nec CARPZOVIVM malam caussam admodum bene, nec RICHTERVM bonam satis feliciter defendisse:

§. XXIII.

Soluuntur Carpzouii argumenta.

Primo enim in vindicando IVRIS SAXONICI textu (g) WESENBECIVM manifesto deserit RICHTERVS, quum ille eum rectissime allegarit. Ait enim ibi REPKOVIVS: *Halt ein Vater seine Kinder in Vormundschafft nach ihrer Mutter Tod, wann sie sich darnach von ihm scheiden, er soll ihnen geben und lassen alles ihr Mutter Gut, es sey ihm dann von Vngluck und ohne seine Schuld abgeganden. Dasselbige soll das Weib den Kindern auch thun, ob ihr Vater stirbt, und ein ieglich Mann, der der Kinder Vormund ist.* Hinc inter paternam maternamque tutelam nihil statuitur discriminis, quumque in Saxonia expediti iuris sit, patrem tutorem bonis liberorum aduentitiis vti frui: non male cum aliis doctoribus inde collegit WESENBECIVS, matrem etiam tutricem eodem iure gaudêre, donec liberos a se separarit. Equidem paralogismum hic sibi videre visum est CARPZOVIVS, quia addatur: *vnd ein ieglich Mann, der der Kinder Vormund ist.* Eodem enim argumento probari posse, vnumquemque tutorem, etiam extraneum, bonis pupilli vti frui debere: et inter omnes tamen constare, qui artem ratiocinandi bona fide imbiberint, nihil omnino probari argumento, quod nimium probet. Sed inciuile est, legem ita interpretari, vt rationem non habeas παραλληλισμῦ et *coniunctorum origine et loco*, ceu ea vocauit HVGO GROTIVS (h). Sane cum textu nostro coniungendus est alter, qui ita se habet (i): *Dem, so des Kindes Erbe ist, soll sein Vormund von Iahr zu Iahr des Kindes Gut berechnen. Wo aber der Vormund auch Erbe mit ist,* (id quod de matre vel maxime verum est (k), *so darf er niemand des Kindes Gut berechnen.* Iam ergo concedimus, eadem, quae de patre dicuntur in textu IVRIS PROVINCIALIS *Lib. I. Art. XI.* non modo ad matrem, sed et alios agnatos proximos pertinere, nec tamen ideo plus iusto probare argumentum WESENBECII. Sensus enim totius loci, CARPZOVIO parum intellecti, hic est: Matre defuncta pater est ordinarius liberorum tutor in bonis maternis,

(g) *Ius prou. Sax. lib.* I. *Art.* XI.

(h) Grot. *de Iure belli et pac. lib.* II. *cap.* XVI. §. VII.

(i) *Ius prou. Saxon. lib.* I. *Art.* XXIII.

(k) Stryk. *de Success. ab intestato Dissert.* II. *cap.* I. §. III.

nis, eaque administrat, fructusque inde omnes percipit, nec ad rationes obstrictus est, sed officio suo functus dicetur, si liberis a se separandis saluam reddiderit substantiam, adeo vt nec damnum in ea praestare teneatur, nisi sua culpa datum. Eadem matris iura sunt, vbi pater decesserit, siquidem et ipsa fructus omnes tamquam tutrix, a natura ipsa constituta, eaque ἀνεκλόγιστ@ percipit, separandisque non nisi saluam restituit substantiam. Denique et eodem iure vtitur *ein ieglich Mann*, quilibet alius tutor, puta legitimus, seu agnatus, modo spes ei proxima sit hereditatis. Ita et, quod ad alterum CARPZOVII argumentum attinet, ei profecto neruos omnes incidere potuisset RICHTERVS, si ostendisset, iure Germanico matrem non minus, quam patrem in liberos potestatem exercuisse, eamque, mortuo alterutro parente, liberisque adhuc impuberibus, tutelae nomine venisse, alioquin administrationem illam iure istius potestatis durasse quibusdam locis, vsque dem liberi essent separati, alibi, vti Hamburgi et in Westphalia, quamdiu vixerit, modo ad secundas nuptias non transierit. Sed haec exspectanda non erant a iurisconsulto temporibus illis, quibus floruere RICHTERVS et CARPZOVIVS. Nam et haec ignorare tum in laude ponebatur, et si quis ausus esset tam inaudita loqui, non defuturus profecto fuisset, qui hominem miserum non mitius acciperet, quam TABOR nouatorem illum, bono publico natum, HERM. CONRINGIVM.

§. XXIV.

In reliqua Saxonia passim eius vsusfructus vestigia occurrunt.

Enimuero quamuis in Saxonia electorali vsumfructum illum obliterarit immoderatus iuris Romani amor: in aliis tamen prouinciis Saxonicis et vicinis diligentior mansit moris tam antiqui custodia. Per vniuersam enim Thuringiam vsumfructum matri viduae etiamnum concedi, docent RICHTERVS (l), STRVVIVS (m), SCHILTERVS (n), LYNKERVS (o) et alii. In eo tamen ibi discessum a reliquorum Germanorum consuetudine, quod vsusfructus iste non durat ad dies vitae, sed, vti RICHTERVS pronunciari solere scribit, *bis die Kinder zu ihren mundigen Iahren kommen, und nicht mehr von der Mutter ihren Vnterhalt erlangen*: id quod procul dubio ex ICtorum ingenio est. Sinceriorem enim atque incorruptiorem hanc consuetudinem in ipsa Thuringia seruarunt Mulhusini, vbi STATVTIS (p) cautum, *dass das uberbleibende Theil*, (pater vel mater,) *bleibe ein Herr aller Guter, vvelche sie beyde nach der Einseegnung oder Priesterl. Trauung und beschrittenem Ehebette mit einander zusammengebracht, ervvorben, ererbet und besessen haben. Vnd dass die Kinder keine vvurckliche Ansoderung an solchen Gutern haben, so lange der uberbleibende Vatter oder Mutter am Leben, und im Witt-*

[l] Richter. *ibid. n.* 32.
[m] Struu. *Synt. Iur. Ciu. Exerc.* XII. §. V.
[n] Schilter. *Exerc.* III. §. XII.
[o] Lynker. *Diss. de matr. pot. in lib.* §. XV.
[p] *Statut. Mulhus. lib.* IV. *Art.* XX. §. I. *et sequ.*

vvenſtande bleibet. In principatu Anhaltino idem ius paſſim olim obſeruatum eſſe, vel ex verbis LEGVM PROVINCIALIVM ANHALTINARVM (q) colligas: *Wir befinden aus taglichen Klagen, daſs in unſern Landen viel vviedervvartige Gevvonheiten enthalten, vvie die Erbſchafften pflegen genommen zu vverden, ſonderlich vvann ſich Todes-Falle zvviſchen Mann und Weib zutragen, daſs die Frauen, die uberbleiben, vvieviel Kinder auch verhanden ſeyn mogen, oder vvie ſonſt ihre Habe ebedem beſchaffen gevveſen, an etlicken Orten die Guter alle, an etlichen die Helffte, nehmen*, Vbi illud: *die Guter alle nehmen* procul dubio intelligendum de vſufructu, quo ſuperſtes in bonis communibus ad dies vitae gaudebat, modo ad ſecunda vota non tranſierit. Nam Serueſtae, vrbe iſtius tractus facile principe, ſtatutum huiusmodi etiamnum obſeruari, KOEPPENIVS (r) teſtatur.

§. XXV.

Fundamentum huius vſusfructus an quaerendum in tutela materna? an in praemio educationis? an in ſola communione bonorum?

Quae hactenus ex tot variarum prouinciarum vrbiumque ſtatutis decerpſimus, ea neminem, vti opinor, dubitare patientur, quin vſusfructus ille maternus, qualis in STATVTO HAMBVRGICO deſcribitur, ex iure antiquo et genuino Germanorum deſcendat, et olim in vniuerſa Germania obtinuerit, priuſquam eum loco cedere coegit ius Romanum, et iuriſconſultorum, illi vnice innutritorum, auctoritas. Iam itaque diſpiciendum porro, quodnam ſit verum ac genuinum iſtius vſusfructus fundamentum. Qui illud in ſola tutela materna quaerunt, quod nonnullis facere videntur WESENBECIVS (rr) et BERLICHIVS (s), procul dubio falluntur? Quamuis enim ei ſententiae faueant, quae paullo ante ex iure WISIGOTHICO et SAXONICO vidimus: non tamen ex tutela ſola poteſt explicari vſusfructus, qui plerisque locis non maiorennitate, ſed vel liberorum ſeparatione, vel ſecundis nuptiis, finitur, quin alibi ad mortem vſque parentis ſuperſtitis durat. Nec ſane ea mens fuit doctiſſimi WESENBECII, quippe qui diſerte addit, *matres* IVRE PATRIO *adminiſtrare*. Nec male. Parentis enim vtriusque poteſtatem in liberos adhuc impuberes et minores Germanis vocari conſueuiſſe TVTELAM, patet ex loco elegantiſſimo, quem ex STATVTIS ILMENSIBVS anno MCCCL. conditis excerpſit SCHILTERVS (ſſ): *VVer eines Kauffmannes Son, des Formunde ſin Vater unde ſine Mutter ſind, keſſet ſpelen, addir vveret, addir ſine Kleyder leſſet abeziben in ſynem Huſe, der ſol des Geldes ome noch ſynen Erben nimmer gegeben. Vnde der vvirt ſal rumen, alzo lange, das her Guade an Herren unde an Burgern vindet*. Non magis expeditum

[q] *Furſtl. Anbalt. Landes-Ordnung. num.* 5. *Tit.* XLV.

[r] Koeppen. *lib.* I. *Obſ.* CXXIX. *n.* 20.

[rr] Weſenbec. *Paratitl. D. de tutel.*

[s] Berlich. *Part.* II. *Concl.* XII. *n.* 11.

[ſſ] Schilter, *Exerc. ad Pand.* XXXVII. §. XLII. *not. a. p.* 610.

tum est, quod RICHTERO (t), STRVVIO (u) et LYNKERO (x) in mentem venit, vsumfructum hunc matri deberi, tamquam praemium educationis ac sollicitudinis. Quamuis enim speciosa videri possit haec ratio in Thuringia, vbi, cessante alendi educandique officio, etiam vsusfructus ille exspirat: ei tamen locus non erit Hamburgi, Susati, Lubecae, ac ne Mulhusi quidem, quia ibi vsusfructus ille non nisi cum vita matris vsufructuariae finitur. Si dixeris, ipsam pristinorum beneficiorum memoriam ibi hoc efficere, vt vsusfructus, etiam cessante educationis onere, indulgeatur: difficulter admodum reddes rationem, cur mater eo beneficio excidat, simul ac pertaesa viduitatis, ad secunda vota transire decreuerit. An enim ideo minus obstricti erunt liberi ad gratias matri honestae referendas, quia iure suo vsa iterum nupsit? LAMBERTVS GORIS (y) et DAV. MEVIVS (z) istum vsumfructum repetunt a communione illa bonorum vel κοινοπραξίᾳ, quae inter coniuges est. Sed nec id facile admiserint in Thuringia, aliisque quibusdam locis, vbi ignoratur vniuersalis illa inter coniuges bonorum societas. Saltim inde colligent, non solam illam bonorum communionem esse caussam beneficii, quod coniugi superstiti, soluta per mortem societate, competit.

§. XXVI.

Nos itaque comparatis rebus omnibus, quae huc facere videntur, subductisque rationibus, summam hanc facimus cogitationum nostrarum, iure Germanico arctissimam inter coniuges fuisse societatem, ex ea natam esse communem vtrique parenti potestatem in liberos, et ex aequa denique illa parentum potestate vsumfructum illum coniugis superstitis prono alueo fluxisse. Quae omnia, quum vulgo non satis comperta sint, ordine probare iuuabit. Et communionem quidem illam bonorum inter coniuges iam alii satis superque demonstrarunt. Quum enim apud Germanos, Celtasque omnes, mulieres, testibus VARRONE (a), DIODORO SICVLO (b), STRABONE (c) ipsoque TACITO (d), a viris non modo in societatem lecti et dignitatis, sed et laborum periculorumque adoptarentur, adeo, vt illae ne quidem extra bellorum casus et pericula essent: recte inde collegererunt maiores, non solum bona omnia et onera, sed et iura, inter coniuges communia esse oportere, adeoque et potestatem in communes liberos parem vtrique coniugi esse concedendam. Obseruarunt id iam pridem ICti egregii, HVB. GIPHANIVS (e), GEORGIVS SCHVLZIVS (f) CASP. ZIE-

Verum eius fundamentum est materna potestas in liberos, et quae inde fluit, arctissima inter coniuges communio.

[t] Richt. *Part.* I. *Decis.* XVIII. *n.* 11. *sequ.*
[u] Struu. *Exerc.* XII. §. *V.*
[x] Lynker. *Dissertat. citat.* §. *XV. p.* 19. *et sequ.*
(y) Lamb. Goris, *Prodr. Aduersar. l.c.*
(z) Meu. *ad ius Lubecens. Part.* II. *Tit.* II. *Art.* VIII.
(a) Varro *de re rustica lib.* II. *cap.* X.
(b) Diodor. Sicul. *Biblioth. lib.* IV. *cap.* IV.
(c) Strabo *Geogr. libr.* III. *p.* 165.
(d) Tacit. *de Morib. Germ. cap.* XVIII.
(e) Hub. Giphan. *Comment. ad tit. Inst. de patr. potest.*
(f) Schulz. *in Synopsi Inst. eod. tit. lit.* K.

ZIEGLERVS (*g*), FELTMANNVS (*h*), THOMASIVS (*i*), et alii, quorum ſententia priſcis Germanorum legibus ac monimentis, ipſiſque, qui quotidie oculis noſtris obuerſantur, moribus quam maxime conſentanea eſt. Primo enim leges veteres Germanorum matri diſerte tribuunt poteſtatem, et eamdem quidem, quae patri adſcribitur, ceu docent loca, quae ex lege WISIGOTHICA et BVRGVNDICA iam ſupra (§. XV. XVI.) protulimus. Deinde apud Germanos non ſolum noti ſunt *Vaterloſe*, ſed et *Mutterloſe Wayſen*, et tunc demum puer puellaue immaturae aetatis pro pupillo vel pupilla habetur, ſi vtrumque parentem amiſerit, quod itidem ſupra (§. XV.) lege WISIGOTHICA cautum eſſe diximus. Atqui abſurdum eſſet, ſibi concipere pupillum matre orbatum, ſi, vti iure Romano ita Germanico, matri nihil in liberos poteſtatis fuiſſet. Accedit, quod matris non minus, quam patris conſenſum requirere tenerentur liberi in Germania, non ſolum in ſponſalibus et nuptiis, ſed et in alienationibus, donationibus aliiſque actibus, ex quibus detrimenti quidqnam capere poſſent. Extat huius generis exemplum apud illuſtrem a LVDEWIG (*k*), qui in Reliquiis MSC. inter alia edidit diploma Burchardi, Comitis in Valkenſtein, quo anno MCCCXXX. eccleſiae Halberſtadienſi tradit caſtrum in Valkenſtein et caſtrum in Engersleben, cum oppido et omnibus proprietatibus, *idque* CONSENSV MATRIS *ſuae*, *dominae Luitgardis*, *et aliorum*, *quorum* CONSENSVS *requirendus fuerat*, *ad id* SPECIALITER *accedente*. Similiter apud AVB. MIRAEVM (*l*) reperitur diploma Godofredi Bullonii, qui anno MXCIV. monaſterium S. Petri Bullonienſe praedio quodam locupletaturus, his verbis vtitur: *hanc meam intentionem quum retuliſſem* MATRI *meae*, IDAE, *praedicti ducis filiae*, *et fratribus meis*, BALDVINO *et* EVSTACHIO, *eorum deinde conſilio et* CONSENSV VOLVNTARIO *eccleſiam noſtram noſtri proprii et hereditarii iuris de Baſeio deſtinauimus et donauimus*. - - *Quod donum vt ratum et firmum eſſet*, *eamdem* MATREM *meam et fratres meos mecum Bulonium duxi*, *et in praeſentia optimatium meorum veſtituram praedictae eccleſiae in Baſeo* SIMVL *depoſuimus ſuper altare beati Petri*. Eodem modo, conſenſum maternum in alienationibus ſe adhibuiſſe, fatentur anno MXLIII. Wennemarus, dominus de Leleriis (*m*), et anno MLXXIX. Waltherus Ribodimontanus (*n*). Quin tanta fuit matrum in liberos poteſtas, vt Giſla Gandauenſis, *ſecundum mundanae dignitatis gloriam*, vti ipſa ait (*o*), *liberis orta parentibus*, *et ſatis ingenua*, anno MCCC. ſe cum tota ſua ſobole tradiderit B. Gertrudi in ſeruitutem, quod et anno MCXXXIII. feciſſe animaduertimus Tungerloae Adelam, *nobilem matronam* (*p*),

ea con-

(g) Ziegler. *in praefat. ad Not. et Animadu. in Hug. Grot. de Iure bell. et pac.*

(h) Feltm. *Spicil. Inſt. Diſp. V. th.* XXI.

(i) Thomaſ. *de vſu pract. doctr. Inſt. de patr. pot. cap.* II. §. X.

(k) Ludevv. *Reliqu.* MSC. *Tom.* VII. *p.* 467.

(l) Aub. Miraeus *in Cod. Donat. piar. cap.* LXVI. *p.* 77. *edit. nou.*

(m) Miraeus *Dipl. Belg. lib.* I. *cap.* XXX. *p.* 150.

(n) Idem *ibid. cap.* XL. *p.* 163.

(o) Idem *Donat. Belg. lib.* I. *cap.* XVIII. *pag.* 348.

(p) Idem *Notit. Eccleſ. Belg. cap.* LXXIV. *p.* 686.

ea conditione, vt omnes posteri eius, qui de semine eius procrearentur, tam viri, quam feminae, singulis annis pro capitali censu vnum denarium Antuerpiensis monetae in natiuitate B. Mariae saepe dictae ecclesiae persoluere deberent, et sex in matrimonio contrahendo, et sex in obitu eiusdem monetae. Quae omnia sane ita comparata sunt, vt sine potestate matris in liberos intelligi vix possint.

§. XXVII.

Haec et mortuo alterutro coniuge continuatur.

Iam ergo ex ea potestate, quae non iure vitae et necis, aut iure venundandi, nec in iure omnia indistincte per liberos adquirendi, sed in iure educandi elocandique liberos, bonaque eorum liberrime et sine onere rationum reddendarum administrandi constitisse videtur, recte colligebant Germani, mortuo patre matrem eam potestatem, (quam liberis impuberibus etiam *tutelam* adpellabant,) in solidum exercere, et, quamuis hi forte, quod ad personas attinet, nuptiis vel separata oeconomia ea potestate materna exirent, matrem tamen obstrictam non esse ad bona liberis reddenda, potestatemque sibi in his competentem dimittendam, nisi per secundas nuptias ipsa in alienam familiam transiret. Hinc facile intelligimus, cur WESENBECIVS (*q*) matrem *patrio*, BERLICHIVS (*r*) *paterno iure* hunc vsumfructum capere scripserint, et cur in statutis MVLHVSINIS (*s*) ratio huius vsusfructus ex potestate illa materna diserte reddatur, dum ibi legimus: *Kommen zvvo Personen ohne Kinder zusammen in rechter Ehe, und erzeugen in derselben Ehe Kinder mit einander: stirbt alsdann derselben Eheleute eines, so behalt das uberbleibende die vaterliche und mutterliche Gevvalt uber die mitt einander erzeugte Kinder, und bleibt ein Herr aller Guter. etc.* Quamobrem iste vsusfructus Germanicus nihil aliud est, quam continuatio maternae potestatis atque cum ea coniunctae communionis bonorum, quippe quae morte vnius solui non videbatur, sed separatione demum aut secundis nuptiis, ceu recte post LAMBERTVM GORISIVM (*t*) vidit MEVIVS (*u*).

§. XXVIII.

Mater vsufructuaria debet tempore mortis mariti in iusto matrimonio vixisse.

Reliquum est, vt quid iustum sit circa vsumfructum illum maternum, paullo accuratius explicemus. Quaeri autem occasione STATVTI HAMBVRGENSIS poterit, quaenam matres hoc iure gaudeant? in quonam earum ius onusque cum illo coniunctum consistat? et quamdiu denique illud saluum habeant? Quae quidem suo ordine iam breuiter explicare iuuabit. Primo itaque ex statuto nostro facile patet, illas demum matres hoc vsufructu gaudere, quae ad mortem vsque maritorum cum hoc in iusto matrimonio vixerunt. Id enim satis perspicue

[q] Wesenbec. *l. c.*
[r] Berlich. *l. c.*
[s] *Statut. Mulhusin. lib. IV. Art.* XX. §. I.
[t] Lamb. Goris, *Prodr. Aduers. cap.* XXI. §. III.
[u] Meu. *l. c.*

que docent verba: *vvann auch der Mann todes verfahren, und seine Ehefrau, samt einem oder mehr Kindern, so sie von ihm getragen, nachgelassen vvurde.* Requirit itaque statutum mortem mariti, superstitem coniugem, et liberos ex eo matrimonio natos. Quae quum sine iusto matrimonio non intelligantur (*x*), facile patet, eam dispositionem iuris nec ad concubinas, nec ad vxores a marito diuertentes, vel ex iusta caussa separatas, pertinere. Idque et alia statuta, ex quibus supra nonnulla decerpsimus, desiderant. Coloniense enim supponit, *dass Eheleute bey einander sitzen in ehelichen Staat*, *Bremense*, *dat tvvo Lude tosamen kommen, Mann und Frauen in Echtschup*, *Mulhusinum*, *dass zvvo Personen zusammen kommen in rechter Ehe.* Omnia autem in eo conueniunt, maritum, constante matrimonio, decessisse. Eiusque rei iustissima omnino caussa est. Quum enim hic vsusfructus ex matris potestate in liberos; haec ex communione illa ac societate, quae inter coniuges Germanos intercedit, arctissima proficiscatur: (§. XXVI.) consequens est, vt vsusfructus iste concipi non possit in bonis, a concubinario vel stupratore relictis. Nec enim liberi naturales et spurii iure nostro patrem habere, nec inter parentes illorum vlla communio intercedere intelligitur. Hinc si quid possidet concubina vel stuprata, in eo plena proprietate gaudet, nec prius filius illegitimus ex eo quidquam sibi iure vindicat, quam mortua matre, cui ab intestato omnino succedit. Nec locus erit huic vsuifructui, matrimonio ante mariti obitum per diuortium soluto. Vti enim recte obseruauit MEVIVS (*z*), ille vsusfructus inde est, quod bonorum communio, natis et superstitibus ex connubio liberis, qui imaginem patris repraesentant, ante diuisionem continuatur, non secus, ac si maritus adhuc superstes esset. Iam, facto diuortio viuo adhuc marito, procul dubio soluta est illa societas, et proinde inter viduam et liberos continuari non potest. Vnde eleganter, et plane ex principiis iuris Germanici, scribit GREGORIVS THOLOSANVS (*a*): *Etsi mariti corpus exstinctum est, animorum tamen consensus remanet, et sepulti mariti portio vidua censetur, quae memoriam pristinae societatis perpetuo retinet, et in sepulcro veneratur, quamdiu foedus et vinculum cum eo disrumpere non cupit.* Quemadmodum itaque ius Romanum viduam retinere patitur defuncti mariti forum et domicilium (*b*), dignitatem (*c*), priuilegia, iura ac immmunitates (*d*), perinde ac si maritus adhuc in viuis esset: ita Germani hoc ad ipsa bona protulerunt, nec ad familiam erciscundam eam adegerunt, quia illam *κοινοπραξίαν* etiam mortuo alterutro coniuge crediderunt continuari. Quo beneficio plane indignae censentur vxores perfidae, adeo vt iis praeter alimenta nihil attribuant leges Hamburgenses (*e*).

§. XXIX.

[x] §. *pen. Inst. de nupt.*
[z] Meu. *ibid. n. 6. sequ. p. 379.*
[a] Greg. Tholosan. *in Syntagm. Iur. lib.* IX. *cap.* IV. *n.* 12.
[b] *L. 9. C. de incol. l. 65. ff. de iudic.*
[d] *L. 2. C. de episc. et cleric. l. 3. pr. C. de priuil. scholar.*
[e] *Statut. Hamb. part.* III. *Tit.* III. *Art.* XI.

§. XXIX.

Deinde et id STATVTVM exigit, vt ex marito et vidua superstites sint liberi, siue vnus siue plures. Si enim orbus decessit maritus, nec pactis dotalibus aliud cautum reperitur, exsoluto ex bonis communibus aere alieno, semissem eorum, quae supersunt, sibi retinet vidua, altero semisse mariti proximis cognatis relicto, prout id ex bonorum communione fluit (*f*). Et ea quidem in re paullo deterior est vxorum Hamburgensium, quam Lubecensium, conditio, siquidem hae, non exstantibus liberis, bona illata praecipiunt, et nunc demum quod reliquum est, aequa lance diuidunt cum mariti heredibus (*g*). Contra hoc casu, salua obsignatione et descriptione inuentarii, per integrum annum viduae Hamburgensi debentur habitatio atque alimenta vna cum famulitio suo, itemque lugubres, nisi vel pactis dotalibus, vel transactione, inter eam atque heredes inita, aliter conuenerit (*h*). Sunt qui eiusmodi statuta, quibus vxor repetitione illatorum priuatur, paullo iniquiora existimant, vel ideo, quod, iudice POMPONIO (*i*), *dotis caussa semper et vbique praecipua est, et reip. interesse videtur, dotes mulieribus conseruari, quum dotatas esse feminas ad sobolem procreandam, replendamque liberis ciuitatem, maxime sit necessarium*. Et hinc saepe in Scabinatu Lipsiensi quaesitum meminit DANIEL MOLLERVS (*k*), valeatne huiusmodi consuetudo, an optio nihilominus relinquenda sit mulieri, vel quotam bonorum mariti accipiendi, vel ea repudiata dotem illam repetendi? Enimuero quid prohibet, quo minus consuetudo deroget iuri communi, et ratione naturali non subnixo, et saluis patriae moribus in subsidium duntaxat recepto? Est hoc vetus, at ineptum, praeiudicium, statuta coercenda esse ex iure communi, quod ipse MOLLERVS loco illo paullo ante laudato solide refellit. Ceterum, vt ad rem redeamus, ex iis, quae diximus, facile patet, eam demum viduam vsufructu illo gaudere, quae mater sit, liberosque e priore matrimonio habeat superstites, siquidem improlis partem bonorum communium non iure vsufructuario, sed iure dominii capit, de eaque libere inter viuos mortisque caussa disponit.

Superstites debent esse liberi legitimi. Quid si tales non exstent?

§. XXX.

Quid vero si exstent quidem liberi, sed quidam iam separati sint data bonorum portione? Tunc sane notum ac prouocatum est, his nihil amplius spei superesse in hereditate paterna maternaue, si alii supersint nondum separati. In fauorem enim liberorum consortium aliorumque semper fit separatio, vnde et ipsa separatione illi soli ad successionem vocari intelliguntur (*l*). Quod et STATVTVM HAMBVRGENSE (*m*) ita confirmat: *VVann Kinder durch ihre Eltern mit gevvissem*

Quid si exstent, sed iam separati?

[f] Idem *ibid. Art.* VIII.
[g] *Ius Lubec. Part.* II. *Tit.* II. *Art.* XII.
[h] *Stat. Hamb. ibid. Art.* X.
[i] *L.* 1. *ff. solut. matr. dos quemadm. repet.*
[k] Moller. *Semestr. libr.* II. *cap.* XLI.
[l] Meu. *ad Ius Lubec. Part.* II. *Tit.* II. *Art.* XXXIII. *n.* 160.
[m] *Statut. Hamb. Part.* III. *Tit.* III. *Art.* II.

ſem Gute ausgeſteuret, und ſie ſambt zvveyen ihrer nachſten Freunden damit zur Zeit ihrer Ehelichung friedlich: konnen ſie ferner mit andern ihren Brudern und Geſchvviſtern in Vater-oder Mutterlichen Gutern nicht erben, es ſey dann, daſs es anders verabſchiedet und beredet vverden. Itaque mater ſuperſtes tunc vſufructuaria eſt ratione liberorum nondum ſeparatorum, non ratione eorum, quibus iam certa bonorum pars rite ac more maiorum adſignata eſt. Quod et tunc obtinet, ſi, mortuo iam alterutro coniuge, ſuperſtes liberos a ſe ſeparet, tunc enim bona itidem iure proprietatis poſſidet, et ad ſecunda tranſiens vota, illa, excluſis ſeparatis, ad liberos ex poſteriore matrimonio naſcituros deuoluit, ceu STATVTO diſerte cautum eſt (*n*). Separationem enim ex ſtatuto aiunt vim renunciationis habere (*o*), et abdicationis, et e domo paterna propulſionis inſtar eſſe (*p*), quin liberos et parentes ipſo ſegregationis momento mori, cenſetur (*q*), quum paria ſint, filium non exſtare, et exſtare quidem, ſed ſuccedere non poſſe (*r*).

§. XXXI.

Non vtitur fruitur mater, niſi ſit frugi.

Praeterea non promiſcue matrem ad hoc beneficium vocat IVS HAMBVRGENSE: ſed tum demum, ſi frugi eſt, et rem familiarem prudenter curat. Verbis enim vtitur: *So lange ſie vvohl Hauſs halt*, vt paullo ante de patre (*s*); *Bleibt der Mann VVittvver, und ſtehet ſeinen Dingen vvohl vor.* Itaque non credentur bona viduae laſciuae et prodigae, quae impenſarum nec finem nec modum facit, vel quae ob furorem, inſaniam, aut inſignem ſtupiditatem rebus490 ſupereſſe non poteſt. Quum enim procul omni dubio matri tam liberam adminiſtrationem ideo potiſſimum indulſerint Germani, quod de eius pietate ac diligentia ſpem maximam concepiſſent: conſequens ſane eſt, vt ſi ea ſpes decollet, viduaque, fruges tantum conſumere nata, genio indulgeat manifeſto, vel rei gerendae inepta ſit, etiam beneficio illi locus eſſe non poſſit. Hujuſmodi enim feminae mandes, quaeſo, ſi quid recte curatum velis. Quid vero ſi, quae initio, tamquam mater frugi, rei familiari praefuit, poſtea, tamquam Circeo epoto poculo, extemplo ſui diſſimilis facta, bona abligurire et res bene partas ſtolide diſſipare coeperit? Ne tunc quidem dubium eſt, quin vſumfructum illico finiri oporteat. Statutum enim ait, ei locum fore, *ſo lange dieſelbe vvohl Haus halt*, ex eoque conſequitur, vt ſi a priſtina frugalitate ad prodigalitem ruat, beneficio illo merito excidat. Idque et MEVIVS (*t*) et MANZIVS (*u*) in caſu ſimili concedunt, quorum hic tunc vel ad familiam erciſcundam deueniri vel curatorem, qui adminiſtret, conſtitui oportere tradit; ille autem prius facilius admiſ-

[n] *Stat. Hamb. Part.* III. *Tit.* III. *Art.* VII.

[o] Goedd. *Conſil. Marpurg.* XXVI. *n.* 4. *et Conſ.* LXVII. *Vol.* I.

[p] Cothm. *Conſil.* XXV. *n.* 23. *Vol.* III.

[q] Hartm. Piſtor. *Conſil.* II. *n.* 24. *Vol.* II.

[r] *Gloſſa ad l.* 14. *ff. de inoff. teſt.*

[s] *Stat. Hamb. Part.* III. *tit.* III. *Art. V.*

[t] Meu. *ad Ius Lub. Part.* II. *tit.* II. *Art.* VIII. §. 85. *p.* 383.

[u] Caſp. Manz. *de Curator. n.* 172.

miſſum iri ſcribit, idque non ſine ratione. Intereſt enim ipſorum liberorum, exiſtimationi matris etiam improbae parci, nec ei inuri notam, liberis ipſis non minus, quam illi, dedecori futuram (x). Hoc caſu autem curatoris conſtitutio, quae alioquin in accuſatione ſuſpecti tutoris pro remedio ſeruandae famae habetur, magis omnino ſugillaret exiſtimationem matris, quam bonorum communium diuiſio, ac proinde haec illi merito erit praeferenda.

§. XXXII.

Denique ex ipſo ſtatuto liquet, vſumfructum non niſi matri viduae conſtitui: *ſo lange dieſelbe bleibt unverehlichet*. Sed quum de eo infra opportunior futura ſit dicendi occaſio: potius ad alterum, quod expenſuros nos diximus, caput, progredimur. Iam enim praecipue quaeritur, quo iure vidua in bonis communibus gaudeat, quibusque cum oneribus coniunctum ſit illud beneficium? Vocauimus hoc ius VSVMFRVCTVM MATERNVM? Quamuis enim illud vocabulum in STATVTO NOSTRO non exprimatur, in aliis autem ſimilibus matri plane *dominium* attribuatur, veluti in Mulhuſino et in conſuetudinibus Bambergenſibus IVSTI VERACII, in aliis ſola *adminiſtratio* vel *poſſeſſio*, e. g. in IVRE PROVINCIALI SVEVICO: et aliis ſtatutis ſupra citatis: facile tamen patet, non alio nomine ius illud, quatenus in bonis mariti ſe exſerit, venire poſſe, quam vſusfructus. Nudam adminiſtrationem matri nemo attribuet, quia infra adparebit, eam ad rationes reddendas non eſſe obſtrictam. Nec dominium illi competere quiſquam adſeuerabit, quum bona ſint communia pro indiuiſo, adeoque mater liberos tamquam heredes patris a parte dominii excludere non poſſit. Accedit, quod, vti mox demonſtrabitur, mater bona illa pro lubitu alienare aut diminuere nequeat, ſaluamque adeo praeſtare debeat eorum ſubſtantiam. Vnde ſane nihil aliud relinquitur, quam vſusfructus, quem matri etiam diſerte tribuunt non modo Thuringi, Weſtphali, aliique, quorum leges moresque ſupra deſcripſimus, ſed et doctores tantum non omnes, qui de eiuſmodi ſtatutis egerunt, veluti RICHTERVS (y), COTHMANNVS (z), GORISIVS (a), MEVIVS (b) et alii. Quamuis fatendum ſit, apud Germanos vſumfrum veteri iure multo fuiſſe pinguiorem, quam apud Romanos, et hinc a SCHILTERO (c) et THOMASIO (d) rectius ad ſpecies dominii vtilis, quam ad ſeruitutes perſonales, referri, atque inde fortaſſis eſſe, quod IVSTVS VERACIVS et STATVTA MVLHVSINA ipſum dominium attribuant matri viduae.

Fructus vero percipit iure vſufructuario.

§. XXXIII.

Quaeſtionem hic mouent, vtrum omnes fructus ſuos faciat mater vſufructuaria, an tantum ſolummodo lucretur, quantum ad alimenta opus ei eſſe videatur? Refert ſane MEVIVS (e), poſterius argumentis qui-

Et quidem omnes, nec ſola alimenta.

(x) *Arg. l. 9. ff. de ſuſpect. tut.*
(y) Richt. *Part. I. Dec. XVIII.*
(z) Cothm. *Vol. II. Conſil. XCV. n. 35.*
(a) Goris *Prods. Aduerſar. cap. XXI. Art. VIII. n. 25.*
(b) Meu. *Part. II. ſen. Lub. tit. II.*
(c) Schilter *Exerc. XVII. 10. 20.*
(d) Thomaſ. *Not. ad Inſtit. tit. de vſufr. n. 157.*
(e) Meu. *ibid. n. 26. p. 381.*

quibusdam adstruere non neminem voluisse, quae paucis audire animus est. Primo, inquit, IVS LVBECENSE (*f*), nostro fere simile, rationum reddendarum oneri subdit patrem ipsum, durante viduitate vsufructuarium; quod fieri non posset, si fructus omnes, sicuti iure Romano, tamquam suos perciperet, quia de suis rationem nemo reddit (*g*). Deinde non praesumitur, statutum viduam ad aliam conditionem transferre voluisse, ac in qua, dum maritus vixit, fuit. Quo posito, et mortuo marito praeter victum atque amictum nihil sibi vindicabit ex bonis communibus. Accedit, quod GAILIVS (*h*), MENOCHIVS (*i*), MASCARDVS (*k*), SVRDVS (*l*), aliique doctores celeberrimi obseruarunt, vsumfructum omnium bonorum, vxori testamento relictum, fauore liberorum restringi ad alimenta, non autem plenum vsumfructum, quo omnis vtilitas ad viduam transferatur, eo ipso datum intelligi. Tum porro iure communi prohibitum nouimus, ne viduae vsusfructus bonorum omnium ita relinquatur, vt reliquum liberis nihil sit, praeter proprietatem (*m*). Cui quum statuto diserte non sit derogatum, nihil videtur obstare, quo minus tam salubris sanctio hodiernum observetur (*n*). Praeterea, si vsusfructus formalis matri viduae concederetur: nudum liberis superesse videtur heredum nomen, nihilque vtilitatis, quod alioquin hoc vocabulo comprehenditur, ad eos pertineret. Denique, quod iniustissimum videbitur, hoc vsufructu integro ac formali maximum detrimentum inferretur legitimae liberorum portioni, quae tamen numquam censetur comprehensa, dato vsufructu in bonis parentum, sed semper excepta intelligitur, testibus GAILIO (*o*) et PEREGRINO (*p*). Haec ille ὁ δεῖνα, qui vsumfructum istum matris statutarium profligare, eoque ipso vel de iure civili Romano, vel de liberis bene mereri studuit. Quemadmodum itaque iam MEVIVS (*q*) eius sententiam ex iure statutario Lubecensi erudite refellit: ita illa non magis concinna est statuto nostro, in quo matri nihil iniungitur, quod liberis reddere ac praestare teneatur, praeter alimenta et dotem, vel subsidium maternum congruum. (*Allmenten und Ausstattung.*) Atqui exceptionem firmare regulam in casibus non exceptis, extra omnem dubitationis aleam positum est (*r*). Praeterea supra diximus, rationem huius beneficii esse communionem inter coniuges arctissimam, et maternam, quae inde prono veluti alveo fluit, potestatem. Quum itaque communio illa, etiam mortuo patre, continuari censeatur: consequens sane est, vt viduae vsufructuariae eadem indulta sint statuto, quae maritus ex istis rebus habiturus esset, si vxori fuisset superstes (*s*). Ei enim STATVTVM HAMBVRGENSE hac

(f) *Ius Lub. Part.* II. *Tit.* II. *Art.* XII.

(g) *L.* 21. *C. mandat.*

(h) Gail. *Obs. lib.* II. *cap.* CXLIV. *n.* 2.

(i) Menoch. *lib.* IV. *praes.* CXXXIX. *n.* 4.

(k) Mascard. *de Probat. Concl.* CXLIX. *n.* 18.

(l) Surd. *de Aliment. Tit.* II. *quaest.* XV. *n.* 12.

(m) *Nouell.* XVIII. *cap.* III. *vers. probibemus.*

(n) *L.* 27. *C. de testam.*

(o) Gail. *ibid. n.* 1.

(p) Peregrin. *de Fideicomm. Art.* XII. *n.* 39.

(q) Meuius *ibid. n.* 34. *sequ.*

(r) *L.* 12. §. *vlt. ff. de instruct. et instr. leg.*

(s) Cothman. *Vol.* III. *Consil.* XXXIX. *n.* 31.

se hac quidem in re per omnia aequare voluisse viduam, liquido adparebit, si articulum III. cum V. paullo accuratius contenderis. Ad argumenta illa superiora iam a MEVIO (t) tam solide responsum est, vt actum agere et aliena expilare scrinia merito religionis nobis ducamus.

§. XXXIV.

Hinc tenetur ad conficiendum inuentarium.

Fructus itaque omnes suos facere matrem viduam, vbicumque similia statuta exstant, constanter adfirmant PECKIVS (u), COTHMANNVS (x), ZOLNERVS (y). Nec aliud vsus quotidianus, optimus statutorum interpres, docet, vt frustra sint, qui ex iure ciuili subtilissime philosophantur, si quidem hoc numquam nos Germani nisi in subsidium, et saluis moribus atque institutis patriis, recepimus. At quaeritur, an ad omnia, quae vsufructuariis iniungunt leges, et mater vidua obstricta sit? Et primo quidem, quod de vsufructuariis tradunt doctores, eos ad conficiendum inuentarium teneri (z), ad matrem etiam procul dubio pertinet. Primo enim bona, quae administrat, non sunt omnia in eius dominio, sed pro indiuiso etiam ad liberos pertinent. Exhibitio autem inuentarii incumbere videtur omnibus, qui res alienas administrant, adeoque etiam vsufructuariis (a). Deinde idem probat STATVTVM HAMBVRGENSE (b), generatim sanciens: *Ferners, da iemande auf seine Lebezeit der Besitz oder geniesslicher Brauch aller oder etlicher Guter vermacht, soll derselbe gleichfals von allen solchen ein Inuentarium aufrichten.* In eo tantum differt vsusfructus legato relictus ab hoc legitimo, quod hic non praecise inuentarium, a persona iudiciali confectum, desideratur. Nam quod postremum argumentum est, ex moribus Hamburgensium mater iterum nuptura ad diuisionem bonorum communium obstringitur, eaque fieri non potest, nisi edito inuentario. Vnde denuo ius Hamburgense (c): *Vnd soll vorgedachte Theilung, vermoge des durch die Vormunder aufgerichteten Inuentarii, (vvelches die VVittvve mit ihrem leiblichen Eyde zu bekrafftigen, und, dass ihres VVissens alle ihres seel. Ehemannes Verlassenschafft damahls beschrieben, zu betheuren soll schuldig seyn,) und der durch die Vormunder folgends gehaltener, und zur Zeit, vvann die VVittvve sich anderweit zu verehlichen vorhabens, geschlossener Rechnung geschehen und verrichtet vverden.* Nec nos mouet, quod patri, qui iure potestatis in liberos vtitur fruitur, inuentarii conficiendi necessitas remittitur (d). Inde enim nemo iuris Germanici paullo peritior colliget, matri huiusmodi potestatem non competere iure Germanico, (quod tamen et MEVIVS (e) perperam opi-

(t) Meuius *ibid. n. 40. sequ. p. 381. sequ.*
(u) Peck. *de Testam. Coniug. lib. V. cap. VI. n. 2.*
(x) Cothm. *Vol. III. Cons.* XXXIX. *n. 15. sequ.*
(y) Zolner. *in subscript. illius consilii Cothmanniani.*
(z) Gail. *lib. II. Obs.* CLXV. *n. 10.* Caualcan. *de Vsufr. mul. relict. n. 142. sequ.*
(a) Peck. *ibid. lib. V. cap.* XXIV. *n. 4.*
(b) *Statut. Hamb. Part. III. Tit. VII. Art.* VII.
(c) *Ibid. Tit. III. Art. VI.*
(d) *L. fin. C. de bon. quae lib.*
(e) Meuius *ibid. n. 80. p. 384.*

natur,) multo minus existimabit, ob legem illam et matrem immunem esse debere a descriptione inuentarii. Iure enim HAMBVRGICO vti vtrique parenti eadem potestas, ita et idem conficiendi inuentarii onus incumbit. Quod enim paullo ante de matre sancitum audiuimus: idem et de patre disponitur (*f*) verbis: *oder vermittelst eines leiblichen Eydes ein bestandig Inuentarium aller seiner Guter ubergeben, und seinen Kindern erster Ehe den halben Theil --- versprechen und geben soll.* Quamobrem ex illa obligatione ad conficiendum inuentarium non sequitur, vt matrem exsortem existimemus potestatis in liberos, quum eo argumento et patri potestas omnis in eosdem deneganda esset, sed vt alterius plane generis esse dicamus potestatem, qua parentes Germani gaudent, et ab illo dominio Quiritario in liberos, quod patribus Romanis indulserat Romulus, diuersissimam.

§. XXXV.

An in eo et reliqua liberorum bona aduentitia recensenda sint?

Quamuis vero ad conficiendum inuentarium procul dubio obstricta sit mater, fructus ex bonis communibus perceptura: facile tamen patet, in illud referenda non esse, nisi bona communia, quae tempore mortis exstant, adeoque separatas esse bonorum rationes, quae ad liberos non a parentibus, sed ab extraneis, peruenerunt. Iubet enim STATVTVM matrem in inuentarium referre *alle ihres seeligen Ehemanns Verlassenschafft* (*g*), nec quidquam de liberorum bonis aduentitiis praecipit. Deinde quamuis pater etiam portione liberorum separatorum vtatur fruatur, donec illi annum duodeuicesimum exegerint; tamen ibi diserte excipiuntur bona, quae ad liberos illos aliunde deuenerunt, eoque pertinent verba (*h*): *Vnd hat der Vater in denen seinen Kindern zugetheilten Gutern die Abnutzungs-Gerechtigkeit. -- In den Gutern aber, welche den Kindern nach Absterben ihrer Mutter von ihrem Grofs-Vater oder Grofs Mutter, oder andern Verwandten anerben, hat der Vater die geniefsliche Nutzung nicht, sondern wird dieselbe den Kindern vorbehalten.* Vnde non abs re colligere nobis videmur, nec matrem vti frui illis liberorum bonis, maxime quum vsusfructus ille paternus cum eodem onere alendi educandique coniunctus sit, et tamen patri in bonis illis nihil iuris concedatur. Accedit, quod eodem modo interpretari soleant IVS LVBECENSE, nostro simillimum: vti apparet ex iis, quae ea de re differit MEVIVS (*i*). Quare vix dubitare licet, ad ea bona vsumfructum maternum se non extendere, quum ad ea nec se extendat bonorum communio.

§. XXXVI.

An mater et cautionem vsufructuariam praestet? An possit alienare?

Deinde quum alioquin, qui re aliena vtuntur fruuntur, ad cautionem vsufructuariam obstricti sint, et hinc satisdare teneantur, se vsuros fruituros arbitratu boni viri (*k*), et quando vsusfructus finitus fuerit, restituturos, quod inde exstabit (*l*): quaestio oritur, an non eadem

(*f*) *Stat. Hamb. Part.* III. *Tit.* III. *Art.* IV.

(*g*) *Statut. Hamb. ibid. Art.* VI.

(*h*) *Ibid. Art.* IV.

(*i*) *Meu. ad Ius Lubec. Part.* II. *Tit.* II. *Art.* VIII. *in Addit. n.* 25. *pag.* 386.

(*k*) *L.* 1. §. 6. *ff. vsufr. quemad. cau.*

(*l*) *L.* 3. *pr. et* §. 1. *ff. eod.*

eadem cautio a matre praestanda sit, quae vidua vsumfructum ex bonis communibus percipit? Tanto magis id videri posset adfirmandum, quanto certius constat, per IVSTINIANI (m) constitutionem *solum patrem paterna reuerentia excusari et a ratiociniis, et a cautionibus, et ab aliis omnibus, quae ab vsufructuariis extraneis leges exigunt.* Vnde et matri viduae, cui vsusfructus testamento est relictus, cautionem illam remittendam esse, negant iurisconsulti eximii, GAILIVS (n) et PETR. PECKIVS (o), si vel maxime parens ei cautionis illius gratiam fecisset. Enimuero haec omnia ita comparata sunt, vt contrariae sententiae suffragari non dubitemus, partim quod eiusmodi cautionem nusquam exigunt STATVTA HAMBVRGENSIA, partim quod vsusfructus ille maternus ex ipsa lege proficiscitur, legitimus autem vsusfructus ab eo onere immunis esse solet: partim quod idem iure Lubecensi, statutis Hamburgensibus hac in re admodum simili, obtinere, testatur DAV. MEVIVS (p). Neque obstat, soli patri cautionis vsufructuariae gratiam fieri a IVSTINIANO. Praeterquam enim, quod ex iure illo deriuandum non sit ius Germanicum, ipse etiam textus ex *L. vlt.* §. 4. *C. de bon. quae lib.* matri Germanae manifesto fauet. Quum etenim pater *a cautionibus paterna reuerentia excusari* dicatur, et in Germania eadem matri potestas, eademque debeatur reuerentia: consequens est, vt illam non minus immunem esse a cautione vsufructuaria esse oporteat, ac Romae patrem. Neque tamen inde consequitur, vt mater, quia satisdare non cogitur, aliquid ex bonis paternis alienare ac dissipare possit in fraudem liberorum. Nam nec pater id potest iure Romano, nisi extrema vrgente necessitate (q), quum tamen eum liberis peculii aduentitii nomine non satisdare, satis constet. Sane eam bona dissipandi licentiam matri ademerunt STATVTA HAMBVRGENSIA, non modo dum conditionem adiiciunt vsuifructui (r): *vvann sie vvohl Hauss halt*, verum etiam dum alio loco exigunt, vt mater, ad secunda vota transitura, bona mariti omnia secundum inuentarium iureiurando firmandum manifestare cogatur (s). Vnde et IVRA LVBECENSIA id diserte exprimunt (t): *Sie mag aber derselben Guter keine vveder verkauffen, versetzen noch vergeben, ohne der Erben Erlaubniss, es vvare dann, dass sie dieselben bedurffte zu Vnterhaltung ihres Leibes, vvelches sie zuvor eydlich erhalten muss.* Ne quis rem in dubium vocare, aut existimare possit, Hamburgi ea in re matri plus, quam alibi, indulgeri: rem omnem decidit RECESSVS (u) anno MDXXIX. inter amplissimum Senatum et ciues initus, et a LVNIGIO (uu) etiam editus. Eo enim cautum, primo, vt mater, liberis iam maiorennibus, nihil in bonis mutet, nihil donet, oppignoret vel vendat *ane Raht und VVilien der Kinder*

 und

[m] *L. vlt.* §. 4. *C. de bon. quae liber.*
[n] Gail. *lib.* II. *Obs.* CXLV. *n.* 16.
[o] Peck. *de Testam. Coni. lib.* V. *cap.* XXIV. *n.* 4.
[p] Meu. *ibid. n.* 82.
[q] *L. vlt.* §. 5. *C. de bon. quae lib.*
[r] *Stat. Hamb. Part.* III. *Tit.* III. *art.* X.
[s] *Ibid. art.* VI.
[t] *Ius Lub. Part.* II. *Tit.* II. *art.* 8.
[u] *Recess. ciu. de anno* MDXXIX. *art.* XXXIII.
[uu] Lunig. *Teutsch. Reichs-Archiu. Part. Spec. Cont.* IV. *p.* 372.

vnd Dochter-Mann, deinde, ne et vni ex liberis, ſine reliquorum liberorum et generorum conſenſu, prae reliquis plus donet vel adſignet, et ſi cui etiam cognatorum conſenſu plus, quam reliquis, attribuerit, reliquis aeſtimatio pro rata debeatur, niſi inter liberos aliter conuenerit. (*Dat ſchal den andern Kindern, vvor ydt anders nic vervvilkoret is, an VVerth naegegeven vverden.*) Praeterea ibidem additur, matrem, quae aduerſus hanc communem ciuitatis ſponſionem quidquam admiſerit, vſufructu illo priuandam, (*ſo ſchall de Moder over die Guder darnamals nen Redent mer hebben*,) adſignandamque illi pro modo facultatum certa alimenta, (*na orer Gelegenheit eine temlicke Boringe*) reliqua vero bona a liberis maiorennibus et generis in poſterum adminiſtranda. Denique alienationes omnes, a matre in fraudem liberorum factae, in perpetuum nullae eſſe iubentur. *VVes ſe alſo verendert, vergeven, verpandet, edder verkofft hefft, ſchall ock tho nenen Tyden ſtede ſyn.* Hactenus RECESSVS ille, ex quo patet, vti et frui matrem debere ſalua rerum ſubſtantia, nec immutare ei quidquam integrum eſſe in liberorum detrimentum, adeoque eam nec poſſeſſionem in vnum ex liberis in ceterorum praeiudicium transferre poſſe, recte ſtatuere COTHMANNVM (*x*).

§. XXXVII.

An rationes reddat?

Ex eodem patet, eam nec ad rationes reddendas obſtrictam eſſe: Quum enim iure vtendi fruendi, et quidem cum onere liberos alendi, educandi, elocandique iam adultos, gaudeat: ſufficere oportet liberis, ſi ipſam ſaluam habeant ſubſtantiam, nec vlla ratio eſt, cur fructus, quos percipiendo ſuos facit, in rationes referre cogatur. Statuta ſane Hamburgenſia has rationes nuſquam exigunt, eaſque et aliae leges remittunt, vti ſupra vidimus. Hinc, quum de rationibus a matre, ad ſecundas nuptias prouolante, edendis incideret quaeſtio, liberique vrgerent, adminiſtrationis et impendiorum notitiam ſibi omnino deberi ex articulo XXI. Iuris Lubecenſis Tit. II. Partis II. conſultus ea de re MEVIVS (*xx*) reſpondit, diſtinguendum eſſe inter res ipſas, quae poſſidentur a matre vidua, et inter earum fructus, nec non oeconomicam diſpoſitionem. Ratione rerum obnoxiam eſſe matrem vel ideo, quod ei interdicta ſit alienatio. At quod ad vſumfructum et oeconomiam attineat, nuſquam ius Lubecenſe illi iniungere rationes, adeoque omnia, quae eo pertinent, relinquere iuri communi, quod vſumfructum in bonis liberorum aduentitiis immunem eſſe iubeat a reddendis rationibus (*y*). Et quamuis ius Romanum id tantum de vſufructu patri debito praecipiat: idem tamen ſentiendum eſſe de matre, quoties ei non nudam adminiſtrationem, ſed vſumfructum adſignent leges (*z*). Quin ipſam rationem id ſuggerere, adfirmat. Poſtquam enim mater domina ſit fructuum, eoſque ſui arbitrii faciat,

[x] Cothmann. *Vol.* II. *Conſil.* XCVI.
[xx] Meu. *ibid. Addit. ad n.* 77. *pag.* 384.
[y] Petr. Frid. Mindan. *de Mandat. lib.* II. *cap.* XLIX. *n.* 3. *ſequ.*
[z] Decius *in Conſil.* CCCXLIX. *n.* 10.

faciat, de suis illam ad rationes obstrictam esse non posse. Nec iure Lubecensi rem dubii quidquam habere, quandoquidem ex eo pater et mater qua vsumfructum aequiparentur, adeoque inde sequatur, vt quemadmodum illi ex iure communi; ita huic ex statutario immunitas a reddendis rationibus procul dubio competat. Hactenus MEVIVS, cuius rationes iuris etiam Hamburgici principiis quadrare, facile vnusquisque intelligit, vt adeo dubitari nequeat, quin ibi res sese eodem modo habeat.

§. XXXVIII.

At quaeritur porro, annon aes alienum, a mortuo marito contractum, dissoluere teneatur mater vsufructuaria? Quod vel ideo negari nequit, quod communio illa bonorum, quae constante matrimonio inter coniunges fuit, eam etiam obstringat ad dispungenda nomina, quippe quae ipsa quoque ante diuisionem communia intelliguntur. Praeclare hoc ex iure Hamburgico antiquo demonstrat ciuis meus doctissimus, CONR. DIETERICVS VOLKMANN, I. V. D. in Dissertatione, quam sub praesidio viri celeberrimi IVSTI HENNINGI BOEHMERI habuit (a), vsus quippe codice antiquo, lingua Saxonica scripto, et glossis satis notabilibus instructo, in quo multa eius generis habentur, quae postea quodammodo temperauit temporum recentiorum humanitas. Sic sane communio illa aeris alieni cessat, facta diuisione, nec coniux superstes obligatur, si liberi diuisi postea aes alienum contraxerint (b), quamuis id sciente matre factum dicatur (c). Si post diuisionem emergat nomen, quod, antea ignoratum est, pater quidem materue directe conueniri potest (d): neque tamen ei negari potest regressus aduersus liberos separatos (e), qui non datur, si doceri potest, nomen hoc tempore diuisionis in computationem patrimonii venisse (f). Concurrentibus creditoribus, vidua ratione dotis et illatorum non modo aliis hypothecariis antiquioribus non praefertur, sed et illata illa creditoribus manent obnoxia, nec quidquam STATVTO (g) excipitur, *als vvas ihr nach ihres Mannes Tode, oder auch nachdem derselbe entvvichen, anstirbt, dessen hat sie billig samt ihren Kindern zu geniessen, und haben ihres Mannes Creditoren keine Forderung oder Anspruch daran, es sey dann, dass sie sich anderes verschrieben.* Quod tamen omnino intelligendum de aere alieno, constante matrimonio contracto. Quod si enim viro iam aliquantum debenti nupserit mulier: permultum interest, bona fide nupserit, et inito demum matrimonio moles alieni ita increuerit, vt bonis demum labatur maritus, an sponsus dissimulato aere alieno quantitatem aliquam substantiae ab aere alieno immunem professus sit. Priore enim casu vxor viduatae abscisse tenetur, et ne illatorum quidem salua illi est repetitio. De poste-

An aes alienum soluat?

[a] Volckmann. *Diss. de commun. aeris alieni inter coniug. Hamb.* §. XIX. *sequ.*
[b] Idem *ibid.* §. XXII.
[c] *Stat. Hamb. Part.* II. *tit.* VI. *art.* II.
[d] *L.* 13. *C. si cert. pet. et l.* 25. *C. de pact.*
[e] Volckm. *ibid.* §. XXIII.
[f] Idem *ibid.* §. XXVI.
[g] *Statut Hamb. Part.* II. *Tit.* V. *art.* X. iuncto *art.* XIII. *et* XIV.

posteriore diserte cauet STATVTVM (h): *Es sollen der Iung frauen oder VVittvven Guter, vor die Schuld, so vorhin gemacht, sie haben in vvahrender Ehe Kinder erzeugt oder nicht, keinesvveges gehalten oder verpflichtet seyn, und solle der Mann seiner Hausfrauen Haupt-Stul, ohne der Freunde VVillen, zu beschvveren nicht machtig seyn.* Qua de re quum multae lites oriri soleant, de iis componendis vel maxime laboratum in iam laudata dissertatione (i). Dura ergo satis ea in re est viduarum Hamburgensium conditio, qua se eximere non possunt; nisi vel cessione bonorum, qualis describitur in STATVTO nostro (k), vel pactis dotalibus, quibus communionem illam bonorum aerisque alieni euitari posse, nemo dubitat (l). Sed haec omnia, vti diximus, a viro doctissimo tam solide explicata sunt, vt plura addere idem futurum sit, ac actum agere.

§. XXXIX.

Tenetur alere et educare liberos, eosdemque elocare.

Denique inter onera matris vsufructuariae etiam est obligatio liberos alendi, educandi, elocandique, quod non modo in STATVTO HAMBVRGENSI, sed et, quae supra attulimus, Neoburgensi, Susatensi, Coloniensi, et aliis ei imponitur. Sane id exigunt verba: *Iedoch ist sie denselben nothvvendige alimenta, so vvohl auch, vvann es die Zeit und ihre Iahre erfordern, ein billiges Heurath-Gut und Aussteuer, Gestalt und Gelegenheit der Guter nach, zu geben verpflichtet.* Tenetur itaque mater liberos alere; idque adeo verum est, vt si id facere neglexerit, vsufructu excidat, et ad rationes reddendas procul dubio teneatur: maxime quum ne pater quidem vti frui possit peculio liberorum aduentitio, si alimenta iisdem deneget, quod concepto a ICtis Ienensibus responso illustrat RICHTERVS (m). Debent praeterea alimenta aeque ac educatio ita comparata esse, vti familiae dignitas et vires patrimonii exigunt, adeoque, conquerentibus cognatis, nimis parce ac duriter haberi liberos, procul dubio partes interponet magistratus, iisque alimenta decernet. Praeterea, quum alimenta, non quidem legato relicta (n), sed ex officio a parentibus debita (o), etiam studia ac disciplinam complectantur; nullum est dubium, quin mater filios pro familiae dignitate facultatumque ratione, ac secundum ipsorum filiorum propensionem, huic vel illi vitae generi, studiis, artibus, opificiis adsuefacere sumtusque eam in rem ex bonis communibus suppeditare debeat. Quamuis enim hoc non exprimat statutum, vbi de matre loquitur: paullo ante tamen patri iniungit, vt etiam separatis liberis: quamdiu eorum bonis vtitur fruitur, id praestet officium, *er solle dagegen schuldig seyn, die Zeit liber seine Kinder nicht allein zu alimentiren, sondern auch, da sie tuchtig, zu denen studiis,* Kauff-

(h) *Ibid. art.* XI.

(i) Volckmann. *ibid.* §. XXIX. *et sequ.*

(k) *Stat. Hamb. Part.* II. *Tit.* XI. *Art.* XV.

(l) *Ibid. Artic.* XI.

(m) Richt. *lib.* I. *Decis.* XVIII. §. III.

(n) *L.* 6. *ff. de alim. vel cibar. leg.*

(o) *L.* 4. *ff. vbi pupill. educ. vel mor. Add. l.* 6. §. 5. *ff. de Carbon. edicto.*

Kauffmann-schafft oder Handwercken auf seine Kosten zu halten (p). Vnde iure colligere videmur, tanto magis id a matre deberi liberis non separatis, quamdiu communia bona pro indiuiso possidet, fructusque omnes indistincte suos facit. In dotatione quoque et elocatione liberorum rationem habendam esse facultatum, verba statuti: *Gestalt und Gelegenheit der Guter nach*, satis clare indicant. Id vero vidua aestimat, adhibitis liberorum propinquis, aut si forte parum inter illos conueniat, magistratum hic quoque partes interponere debere, nemo facile dubitauerit (q). Quid vero si liberi a matrimonio abhorreant, et vitam monasticam, quasi inter protestantes maxime sequiori sexui referuata est, malint eligere? Etiam eo casu matrem teneri ad elocationem, nullum est dubium. Nam et virgini, ingressurae religionem, dos debetur, et quum sine ea in monasterium non pateat aditus, eam non minus necessariam esse statuunt ICti, quam illam, quae nupturis datur (r). Neque est, quod cuiquam iniusta aut simoniae adfinis videatur illa dotis a moniali exactio, quamuis ita visum sit ZEG. BERN. VAN ESPEN (s), quum nec χαρίσματα Spiritus Sancti veneant, nec alio nomine detur haec pecunia, quam vt monialis alimenta, quoad vixerit, ex monasterii bonis accipiat. Quem contractum nihil iniqui aut absurdi continere, iam ab aliis abunde est demonstratum (t). Et hinc in STATVTO COLONIENSIVM, supra (§. XX.) adlato, diserte exprimi animaduertimus, matrem etiam religionem ingressuris liberis dotem, aliasue impensas, praestare debere, verbis: *und seine Kindere damit abnbestatten, geistl. oder weltlichen Standes, so als es den Freunden, und den Magen bedunckt gerathen seyn*.

§. XL.

Reliquum est, vt, quibus modis finiatur hic vsufructus, dispiciamus. Eorum primus est mors, quae omnia soluit. Quamuis enim Thuringia aliisque quibusdam locis eo beneficio excidat mater, simulac liberi alimenta non amplius percipiunt (u): multo liberaliores tamen maiores nostri vsumfructum illum ad diem vsque supremum durare voluerunt, modo viduitatem anteferre decreuerit secundis nuptiis, et rem familiarem ita curet, vti decet frugalem matrem familias. Has enim conditiones diserte exprimit statutum nostrum. Si ergo vidua genio indulgeat, bonaque dissipet, vel aes alienum sine necessitate contrahat: procul dubio cessabit vsusfructus, ea de caussa illi a lege concessus, quod videretur liberis bene ac prudenter consultura. Id quod et aliis legibus, supra citatis, cautum esse, animaduertimus, in primis LVBECENSIBVS (x), ad quae multa, quae huc pertinent, nota-

Finitur vsusfructus hic morte, et abusu.

(p) *Stat. Hamb. Part.* III. *Tit.* III. *art.* IV.

(q) *L.* 5. *pr. ff. de agnosc. al. lib.*

(r) Zoes. *ad Digest. lib.* XXXVII. *tit.* VII. *n.* V.

(s) Espen. *de iure eccles. Part.* I. *tit.* XXVI. *cap.* I. *sequ.*

(t) Fleischer. *Einleit. zum geistl. Recht. lib.* I. *cap.* XIX. §. XXII.

(u) Richter. *Part.* I. *Decis.* XVIII. *nu.* V. *et Vol.* I. *Part.* IV. *Consil.* I. *n.* 23.

(x) *Ius Lubec. Part.* II. *Tit.* II. *Art.* VIII.

notauit MEVIVS. Id addere visum est, iure Lubecensi etiam ingressu matris in monasterium hunc vsumfructum finiri. Illud enim diserte disponit: *VVill sich die (Frau) aber anderweit verehlichen, oder in ein Closter oder Gottes-Hauss einkauffen, so muss sie mit den Kindern theilen.* Quamuis enim conditio nubendi alias per ingressum in religionem non dicatur exsistere (y), adeoque iterum nupta videri nequeat, quae se vitae illi solitariae addixit: certum tamen est, eam eatenus mortuam censeri, quatenus ingressa monasterium, nec possidere amplius bona, nec eadem administrare, liberosque alere ac educare potest: vt adeo hic opus non sit doctrina ACCVRSII (z), religionem ingressos capitis diminutionem pati, ac ciuiliter mori, censentis.

§. XLI.

Itemque separatione liberorum vel voluntaria, vel necessaria ob secundas nuptias.

Finitur deinde idem vsusfructus separatione liberorum. Quum enim separatis in paternis maternisque bonis nihil omnino iuris sit (a), adeoque hi pro emancipatis, quin pro mortuis, habeantur (b): facile patet, peracta ea diuisione, matrem portionem bonorum communium, ad se deuolutam, non amplius iure vsusfructus, sed proprietatis possidere. Perinde autem est, siue sua sponte liberos a se separet, et ad erciscundam prouocet familiam, eoque facto anteueniat diuisionem necessariam, quod omnino ei licet (c): siue ad secundas nuptias transitura, id facere cogatur. Neque enim prius potest alterius viri torum conscendere vidua, quam bona diuiserit cum liberis. Idque volunt verba STATVTI (d): *Da aber die VVittwe sich anderweit verehelichet, soll sie vor dem Beylager mit ihren Kindern alle Guter theilen.* Quare melior est patris vidui conditio cuius secundas nuptias non turbat omissa diuisio bonorum, modo ea suscipiatur intra mensem, (*innerhalb 4. VVochen nach dem ehelichen Beylager.*) (e) Quod si ergo ante nuptias mater confectum a tutoribus inuentarium iureiurando confirmet, et secundum illud bona omnia rite diuidat: vsusfructus ille expirat, et ipsa aeque, ac liberi, portiones suas iure dominii possidere incipit.

§. XLII.

Quomodo tunc fiat bonorum diuisio?

Qualis ea sit portio, viduae liberis tunc adsignanda, ignorare nos non patitur STATVTVM (f). Primo enim vidua praecipit ex bonis communibus optimum lectum, prout nuptiarum die stratus ornatusque stetit, itemque vestes linum, lanam, quantum horum gestauit aut intu-

(y) *Nouell.* CXXIII. *cap.* XXXVII. *art.* XXXIII. *n.* 128. Couarruu. *lib.* I. *Resol.* XIX.

(z) Accurs. *ad Nouell.* V. *cap.* V. Zoes. *ad Dig. lib.* IV. *tit.* V. *n.* 6.

(a) *Stat. Hamb. Part.* III. *Tit.* III. *art.* 2.

(b) Meu. *ad Ius Lub. Part.* II. *tit.* II.

(c) Cothmann. *Consil.* V. *nu.* 134. *et seqq. Vol.* I.

(d) *Stat. Hamb. Part.* III. *Tit.* III. *art.* VI.

(e) *Ibid. art.* IV.

(f) *Ibid. d. art.* VI.

intulit, et praeterea ornamenta, (*ihre Leibes Zierung*,) veluti torques, annulos, cingula, omniaque huius generis, quibus constante matrimonio vti consueuit, siue, ista a parentibus, siue a marito ante matrimonium, vel eo durante acceperit. Deinde reliqua bona partiuntur mater et ita quidem, vt si duo pluresue sint superstites, mater trientem, liberi dodrantem; sin vnicus filius filiaue vnica viuat, mater semissem, alterumque filius vel filia capiat. Qua in re denuo melioris conditionis est pater, qui pluribus liberis semissem tantum vnico filio vel filiae vnicae trientem bonorum communium adsignat, et praeterea portione illa liberorum vtitur fruitur vsque ad annum duodeuicesimum (*g*).

§. XLIII.

Conclusio dissertationis.

Sed veremur, ne calamo iusto plus indulgentes, non dissertationem scribere, sed iustum commentarium instituere videamur. Solet enim ita euenire, vt in tanta materiae, nondum a quoquam satis explicatae, vbertate aliud ex alio incidat, atque ita praeter animi sententiam dissertationis modum excedamus. Quod ne fieret, telam abrumpendo breuitatis; quam illam longius pertexendo ingenii laudem consectari maluimus. Hinc et de aequitate statuti quidquam monere supersedimus, partim quod ea res ad legislatoriam potius, quam consultatoriam vel judicialem, iurisprudentiae partem pertinet, partim quod de ea dubitaturum neminem, existimemus, qui ea, qua decet, pietate pretium statuit beneficiis, a parentibus acceptis, et paullo accuratius meditatur illa PAVLLI Apostoli (*h*): Ἀμοιβὰς ἀποδιδόναι τοῖς προγόνοις, τοῦτό ἐστι καλὸν καὶ ἀπόδεκτον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. *Gratias referre parentibus, id vero bonum atque acceptabile est coram Deo*. Et huic quidem rerum omnium parenti nos, actis gratiis, studia nostra in posterum quoque vnice commendamus.

[g] *Ibid. d.* §. IV. [h] 1. *Tim. V.* 4.

F I N I S.

